دا کتاب له اصلاح انلاین څخه ډانلوډ شوی دی
www.EslahOnline.Net

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د کتاب پېژندنه

دکتاب نوم: سپېڅلی نبوي سیرت(الرحيق المختوم)

مؤلف:صفي الرحمن مبارکفوري

مترجم: سلطان محمود صلاح

کمپوز: د القلم کمپوز ځانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

ددې پښتو چاپ په اړه

نحمده و نستعينه ونستغفره و نعوذ بالله من شرور انفسنا و سيئات اعمالنا من يهده الله فلا مضل له و من يضلله فلا هادي و نشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريک له ، له الملک و له الحمد و هو علی کل شيئ قدير. اما بعد:

درووند لوستونکی نيکمرغه دی چې د داسې يوه کتاب لوستلو ته يې اراده کړيده چې د مخلوقاتو د سردار او نبيانو (عليهم السلام) د امام حضرت محمد (صلی الله عليه وسلم) د مبارک ژوند په هکله د قدر وړ معلومات وړاندې کوي.

انسان د خپل فطرت په حکم تل د ګټې، خير، آرامۍ، نيکمرغۍ او برې په تکل کې وي، خو متاسفانه ډير کسان خپل دا هدف نه شي موندلی، د برې ساحل ته د رسيدو په تمه د سفر په پيل يا جريان کې د سمندر د وژونکو څپو ښکار شي، په تيارو سر او ډوب شي.

يوازې هغه څوک به اصلي هدف ته رسيږي، د سعادت او فلاح په درشل به پل ږدي چې د حضرت محمد (صلی الله عليه وسلم) اواره او سيده لاره ونيسي او تر وروستي منزله يې د همغه د هداياتو مطابق تعقيب کړي.

د کائناتو پروردګار راته څرګنده کړيده چې له اسلام نه پرته نورې ټولې لارې کږې، تياره او وروستی منزل يې بدمرغي او تباهي ده. قرآنکريم فرمايي: ((**ان الدين عند الله الاسلام**...)). د خدای په نزد غوره او مقبول دين اسلام دی.

که وغواړو د اسلام لنډ تعريف وکړو، نو ويلی شو: هغه دين چې حضرت محمد (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د الله تعالی له لوري راوړی، بيا يې پخپلو اقوالو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

افعالو، اخلاقو اوصفاتو د عمل په ډګر کې ټکی په ټکی عملي کړی، د قرآن او سنت په بڼه کې يې د ځمکې اوسيدونکو ته په ميرات پريښی تر څو تر قيامته د هر بنده په هر موقف مکان او مقام کې چې وي لارښوونه وکړي.

نو که څوک نجات او بری، خير او ښيګڼه غواړي، بايد مسلمان شي، او که څوک غواړي ربښتونی مسلمان وي، نو بايد د حضرت محمد (صلی الله عليه واله وصحبه وسلم) په سپيڅلي شريعت ايمان او عمل ولري.

د مطلوب ايمان او مقبول عمل لپاره دکائناتو د سردار حضرت محمد (صلی الله عليه واله و صحبه وسلم) په مبارک سنت او سيرت سيي پوهه درلودل ډير ضروري او حتمي دي.

دا کتاب (سپيڅلی نبوي سيرت) چې د هند مشهور عالم الشيخ صفي الرحمن مبارکپوري (رحمه الله) په عربي ژبه د (الرحيق المختوم) په نوم ليکلی بيا يې اردو ته هم پخپله اړولی دی، د حضرت محمد (صلی الله عليه و آله وصحبه وسلم) د مبارک ژوند په مختلفو اړخونو د پوهيدو لپاره ډيره سوچه او غني چينه ده.

د خوښۍ ځای دی چې پښتو ژباړه يې د دوهم ځل لپاره پداسې حال کې چاپ ته سپارل کيږي چې د لومړي چاپ ډيرې غلطۍ پکې اصلاح شويدي. د لومړي ځل لپاره کتاب هغه وخت چاپ ته وسپارل شو چې زه د شهادت ورځپاڼې د مسئول مدير په توګه پدې ونه توانيدم کتاب ته مراجعه وکړم، د تصحيح چارې يې هم نورو ورونو سرته رسولې وې نو څه داسې غلطۍ وې پکې چې بايد تصحيح شوې وای.

دا دی د رحمان خدای په توفيق سره پدې بريالی شوم، کتاب ته له سره مراجعه وکړم او په نوې بڼه يې د سيرت قدرمنو مينه والو ته وړاندې کړم.ددې چاپ نوي شيان او زياتونې دا دي:

- ټول کتاب له سره کمپوز شوی.
- تيرې طباعتې غلطۍ تصحيح شوې .
- د ځينو عباراتو ژباړه تجديد او سمه شوې.
- د احاديثو اصلي نصوص را نقل شوي.

له خدای تعالی نه سوال کوم دا عمل مې پخپل کرم سره قبول کړي، او همدا ارزښتمن اثر د لوستونکو د علمي تندې د خړوبولو او سم عمل وسيله او د آخرت توښه وګرځوي.له رحمان خدای نه د مغفرت او له لوستونکو نه د دعا په هيله. و صلی الله علی سيدنا محمد و علی آله واصحابه و من تبعهم باحسان الی يوم الدين. په احترام

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلطان محمود صلاح
حیات آباد ـ پېښور
پنجشنبه ۱۳۸۶/۸/۱۰=۲۰۰۷/۱۱/۱م

د مترجم سریزه

الحمدلله، الحمدلله الذي أرسل رسوله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله، و الصلاة و السلام علی سیدنا و مولانا محمد و علی آله و أصحابه أجمعین .

شکردی چې رحیم خدای یو ځل بیا د دې توفیق راکړ چې د حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د سیرت له کتابونو نه یو بل کتاب په پښتو وژباړم او د اسلام په ګناه ځورول شوي افغان ولس ته یې نذرانه کړم .

دا یو واقعیت دی چې هیڅوک تر هغې پورې د ایمان دعوی نه شي کولی تر څو پورې یې چې د الله تعالی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) احکامو ته د اطاعت غاړه نه وي ایښې. مسلمان هغه دی چې اسلام یې د ژوند د قانون په حیث منلی او عملی کړی وي. اسلام هغه دین دی چې الله تعالی د خپلو بندګانو لپاره غوره او خوښ کړیدی. همدغه غوره دین الله تعالی د خپل افضل او وروستي پیغمبر حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پواسطه مونږ ته رالیږلی دی. حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله تعالی دین په پوره اخلاص او امانت سره لومړی پخپل ځان عملي کړی او بیایې امت ته رسولی دی. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارک سیرت یعنی د هغه اقوال، افعال او اخلاق، د اسلامي مقدس دین مکمله او عملي نمونه ده. که څوک غواړي ریښتونی مسلمان وي باید د خپل ژوند په هره لویه او وړه کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اطاعت او پیروي وکړي. الله تعالی فرمایي: ((**وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ...**)) (المائدة:۹۲) [د الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اطاعت وکړئ.]

د الله تعالی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اطاعت فرض دی. مسلمان باید د الله تعالی دا حکم په بشپړه توګه عملي کړي، خو دا باید له یاده ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

باسو چې د دې الهي حکم پوره تعمیل هغه وخت ممکن دی چې مسلمان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مبارک سیرت خبر او پدې هکله پوره علم ولري، ځکه حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله تعالی رسول او داسې بنده وٚ چې د اسلام له نیغې لارې نه یې د یوه ویښته په اندازه هم انحراف ندی کړی. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ژوند یا د اسلام عملي بڼه او شکل، له عائشې (رضي الله عنه) نه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د اخلاقو او ژوند په هکله پوښتنه وشوه هغې په ځواب کې وفرمایل: ((**کان خلقه القرآن**)) یعنې د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اخلاق او عملي ژوند قرآن و،د هغه مبارک ژوند د قرآنکریم عملي نمونه او مثال و. نبوي سیرت د اسلامي دین عملي توضیح او بیان دی. سیرت مو د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له شخصیت نه خبروي، د قرآنکریم بشپړ او صحیح تفسیر راته بیانوي او د ژوند په ټولو برخو کې د هدایت داسې ډیوې راته بلوي چې که اقتدا پسې وکړو نو دنیوي او اخروي نیکمرغي به مو په برخه شي. الله تعالی فرمایي:

((لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ)) (الاحزاب : ۲۱)

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شخصیت کې د تاسو لپاره ډیره نیکه نمونه ده.

په تاسف سره باید اعتراف وکړو چې زمونږ هیوادوال که څه هم له اسلام سره ډیره مضبوط تړاو لري، خو د سیرت د زده کړې او پوهې په اړه یې مطلوبه او لازمه توجه نده کړې. کیدای شي ډیرو افغانانو د سیرت کتابونه لوستلي او مطالعه کړي وي، خو ډیر کم به داسې وي چې د سیرت کتاب یې پدې نیت لوستی وي چې د خپل دین احکام ورنه زده کړي او څه چې لولي هغه پخپل ژوند کې پلی کړي، همدا وجه ده چې زه له درنو لوستونکو نه هیله کوم چې ددې کتاب له لوستلو نه مخکې پدې هکله خپل تصور تصحیح او برابر کړي. د دې کتاب او د سیرت د نورو موثقو کتابونو لوستلو ته پدې نیت ملا وتړي چې له همدې مبارک سیرت نه د خپل دین احکام زده کړي، همدا یې د لارې مشال وي اوپه مکمله توګه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مبارک قدم پل کیږدي. سیرت باید د نورو تاریخي کتابونو حیثیت ونلري، چې یوازې په تیرو واقعاتو د خبریدو او پوهیدو لپاره ویل کیږي، بلکه د سیرت لوستنې او زده کړې هدف باید خپل ژوند د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ژوند په شان برابرول اوعیارول دي. مسلمانان مکلف دي د خپل رسول (صلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله علیه و اله و صحبه و سلم) پیروي وکړي، الله تعالی امر کوي: ((قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمْ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ)).(آل عمران: ۳۱)

[ووایه اې محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! که چیرې تاسې له الله تعالی سره محبت کوئ نو زما (محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) متابعت وکړئ تر څو الله تعالی هم محبت درسره وکړي اوګناوې مو وبښي.]

دا هم یو واقعیت دی چې زمونږ په ټولنه کې د زیاترو ناخوالو عوامل له اسلام نه بې خبري او لیرې والی دی . نو اې زما څوریدلیه وروره! ته که د ژوند په هره مرحله کې قرار لرې، او اجتماعي موقف دې که هرڅه وي کولی شې په همدې کتاب سره چې اوس ستا په لاس کې دی خپلې ډیرې ستونزې حل کړې، ځکه دا کتاب د هغه رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سیرت دی چې اطاعت یې د کاملې نیکمرغۍ او بشپړ بریالیتوب ضامن دی. زه ځان نیکمرغه او بختور شمیرم چې الله تعالی توفیق راکړ چې د صفي الرحمن مبارکپوري ((الرحيق المختوم)) نومی کتاب له عربي نه په پښتو وژباړم. دا ژباړه مې لومړی ځل په ۱۹۹۱ کال کې پیل کړې وه، خو د ژوندنیو ستونزو له امله ایله په ۲۰۰۲ کال کې بشپړ شوه، او دا ده اوس دالله تعالی په فضل سره دکتاب په بڼه کې ستاسې مخې ته قرار لري. په ژباړه کې مې تر ډیره حده له احتیاط او دقت نه کار اخیستی د شعرونو په ترجمه کې مې د همدې کتاب له اردو نسخې نه استفاده کړی، خو بیا هم د اشتباهاتو امکان نه شم ردولی. دکتاب په کمپوز او تصحیح کې د خواجه محمد اسحق او سید سلیمان هاشمd مرستې دقدر وړ دي. الله تعالی دې ټولو ته لا زیات توفیق ورپه برخه کړي. و صلی الله تعالی علی سیدنا محمد وعلی آل سیدنا محمد و أصحابه و بارك وسلم علیهم أجمعین .

سلطان محمود صلاح

پیښور

۲۰۰۲/۱۰/۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ا کـتـا ب

الحمدلله رب العالمين، والصلاة و السلام علی عبده و رسوله محمد افضل الرسل و خاتم النبيين، و علی آله و صحبه و من اهتدی بهديه الی يوم الدين . و بعد

دا هغه کتاب دی چې د سيرت ليکنې د هغه نړيوالې سيالۍ لپاره مې ليکلی و چې د رابطة العالم الاسلامي له اړخه تنظيم شوې وه. د دې سيالۍ اعلان د نبوي سيرت له لومړي کنفرانس نه وروسته وشو، کوم چې د ۱۳۹۲ هـ قمري کال د ربيع الاول په مياشت کې د پاکستان د حکومت له خوا جوړ شوی و.

الله تعالی دې کتاب ته داسې مقبوليت او برې ليکلی و چې ما يې د ليکلو په مهال تمه نه درلوده، په سيالۍ کې يې لومړی مقام وګټه، عامو او خاصو داسې خوښ کړ چې رشک (غبطة) ورباندې کيږي.

خبره داسې وه چې زه د رابطې له خوا د مسابقې په اعلان پخپل وخت خبر نه شوم، وروسته مې چې خبر واورېد، نو په سيالۍ کې د ګډون څه فکر مې ونکړ، بلکه پدې اړه مې وړانديز هم ونه مانه، خو تقدير پکې ورګډ کړم.رابطې د ليکنو د تسليمولو لپاره د ۱۳۹۷هـ ق کال د محرم مياشتې لومړۍ نيټه ټاکلې وه. د سيالۍ له اعلان نه تر دې نيټې پورې له تقريبا نهو مياشتو نه څو مياشتې له ما نه هسې ضايع شوې وې، او پاتې موده راته ددې ډول ليکنې لپاره کافي نه ښکاريده. خو چې اراده وکړه نو له الله سبحانه وتعالی نه مرسته وغوښته، متې مې بډ وهلې تر څو ليکنه بشپړه او پخپل وخت وليږل شوه.

هغه وخت نه يوازې دا چې وخت کم و، بلکه زه په نورو مصروفيتونو هم بوخت وم، د ليکنې لپاره کافي مصادر په لاس کې نه وو، او موجودو منابعو ته مراجعه هم ستونزمنه وه. زما هيله دا وه چې له ډېر دقت نه کار واخلم، زياتې او اضافي خبرې را نه وړم، او تر وسه د موضوع حق ادا کړم. د ليکنې په مهال مې څو داسې موضوع تر نظر تير شول چې خالي او ناکافي راته ښکاريدل او ددې وړ وو چې بايد بشپړ او زياتونه پکې وشي، خو هغه ددې کار د تر سره کولو جوګه نه وم، بس دومره مې کولی شوای چې په لاس کې موجود مواد تسويد او ترتيب کړم او بيا يې له مراجعې او تدقيق پرته کافي او نقل کړم.

نو په زړه کې مې دا پاتې شوه چې بايد هغه کمبود پوره شي، او د لازمو زياتونو هيله

(c) ketabton.com: The Digital Library

مې همداسې نیمه خوا وه ، ورځې او کلونه تیر شول، فرصت را نه لاړ. وروسته به مې په کتاب کې ګوتې وهلې، څه به مې مخکې او څه وروسته کول، ځنې عبارتونه به مې بدلول، څه به مې پکې زیاتول، او دا ټول که څه هغه څه ه وو کوم چې د لیکنې په مهال مې سترګې پرې لګیدلې وې ، خو بیا هم ګټور او مهم دي ان شاء الله . همدا راز اوس پدې بریالی شوم تر ډیره حده پخواني مصادر وګورم چې له امله یې د هغو نویو مراجعو له احتیاج نه خلاص شوم کومې چې د لیکنې په وخت کې مې مراجعه ورته کړې او حواله مې یې ورکړې وه، دا دی پدې چاپ کې دا هم ورزیاتوم.
دا تمه مې هم درلوده چې د کتاب په اړه علمي او ارزښتناک ملاحظات تر لاسه کړم، تر څو د موضوعات په اصلي محتوی کې ګټه ورنه واخلم، خو پدې برخه کې چې کوم ملحوظات را رسیدلي هغه یو هم د موضوعاتو تر جوهر او اصل پورې اړه نلري، ټول د جانبي امورو په هکله دي چې څه ګټه ورنه نشي کیدلی، بلکه ځنې ملاحظات خو بالکل غلط او دومره بې اساسه دي چې متخصصین خو څه کوې باید عام څیړونکي یې هم په خوله رانه وړي.
دا چاپ به چې زیاتونې او بدلونونه پکې شوې له مخکنیو چاپونو نه زیات ګټور او غوره وي ان شاء الله. او همدا اصلي اوقانوني چاپ دی . دا کتاب تر اوسه څو ځله د رابطې له خوا او څو ځله د مؤلف په اجازه د یو شمیر ورونو له خوا چاپ شویدی، خو په لس ګونو طبعې یې داسې دي چې د مؤلف له اجازې پرته په غیر قانوني توګه چاپ شوې ، خپروونکو د کتاب ښه شهرت ته کتلي او چاپ کړی یې دی، ځینو خو دومره جرات کړی چې د کتاب ټول حقوق یې هم دځان لپاره محفوظ بللي، الله تعالی دې هدایت ورته وکړي، او دا توفیق دې ورکړي چې د هغې ورځې له راتګ نه مخکې چې نه دوستي شته پکې او نه سوداګري، ټول حقوق پخپلو حقدارانو وسپاري.
و صلی الله علی خیر خلقه محمد و علی آله و صحبه و بارک وسلم.

۱۸ ربیع الاول ۱۴۱۵هـ ق
۲۲ اګست ۱۹۹۴م
صفي الرحمن مبارکپوري
الجامعة الاسلامیة ، المدینة المنورة

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښاغلي دکتور عبد الله عمر نصیف خبرې

الحمد لله الذي بتعمته تتم الصالحات، و اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له، و اشهد ان محمدا عبده و رسوله و صفیه و خلیله، ادی الرسالة و بلغ الامانة و نصح الامة و ترکها على المحجة البیضاء لیلها کنهارها، صلى الله علیه و على آله و صحبه اجمعین، و رضي الله عن کل من تبع سنته و عمل بها الى یوم الدین، و عنا معهم بعفوک و رضاک یا ارحم الراحمین. اما بعد:

[ټولې ستاینې هغه الله لره دي چې په نعمت سره یې نیکۍ سرته رسیږي، شاهدي وایم چې له الله پرته بل د عبادت وړ معبود نشته، الله یوازې دی، شریک نلري، او شاهدي وایم چې محمد یې بنده او رسول، او غوره او خلیل دی. محمد (صلی الله علیه وسلم) خپل رسالت ادا کړی، امانت یې رسولی، امت ته یې نصیحت کړی، او پداسې سپینن غولي یې پریښی چې شپه یې له ورځ داسې رڼا ده، د الله درود دې وي پر محمد (صلی الله علیه وسلم) آل او اصحابو یې. الله دې راضي وي له هغه نه چې تر قیامته دهغه د سنت پیروي کوي او عمل ورباندې کوي. اې ارحم الراحمین خدایه! مونږ هم له خپلې عفوې او رضا نه برخمن کړه.]

سپیڅلی نبوي سنت هغه ذخیره او توښه ده چې تر قیامته به پاتې وي، خلک به یې په هکله خبرو او لیکنو کې سیالۍ او مسابقې کوي، د موضوعاتو په اړه یې د خبرو، کتابونو او لیکنو لړۍ د رسول (صلی الله علیه وسلم) له بعثت نه پیل شوې او تر هغې به دوام لري تر څو قیامت قایم شي. دا سنت هغه مشال دی چې د ژوند تر پایه د مسلمانانو لپاره لاره روښانه ساتي، د سلوکیاتو، افعالو، اقوالو، له خدای سره اړیکو، له کورنۍ، خپلوانو، ورونو، امت او ټول بشریت سره د اړیکو په برخه کې عملي قدوه او نمونه ورته وړاندې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی فرمايلي: {لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللهَ كَثِيراً} [الأحزاب: ۲۱].[يقينا د تاسو هر هغه چا لپاره په رسول الله کې ډيره غوره اسوه ده، چې د الله او آخرت هيله لري او الله ډير يادوي.]

له حضرت عائشة (رضوان الله عليها) نه چې د رسول (صلی الله عليه وآله وسلم) د اخلاقو په هکله پوښتنه وشوه ، نو ويې فرمايل: (كان خلقه القرآن. قرآن يې اخلاق و.

پدې کې شک نشته څوک چې بری او نجات غواړي، نو په ټولو دنيوي او اخروي چارو کې به د الهي منهج پيروي کوي او د رسول (صلی الله عليه وسلم) په قدمونو به پل ږدي، نبوي سيرت به د خپل فکر او تدبر اساس ګرځوي او پدې ايمان پيدا کوي چې دا الهي منهج چې رسول (صلی الله عليه وسلم) د ژوند په ټولو برخو کې په عملي توګه پلی کړی، هغه خزانه ده چې د هر چا لپاره د هدايت ضمانت کوي،پدې کې د مشرانو،کشرانو، قومندانانو، افرادو، حاکمانو، محکومينو، وعظ کوونکو، وعظ اوريدونکواو مجاهدينو ټولو لپاره لارښوونې او هدايت شته. د ژوندانه په هر ډګر کې بشپړې لارښوونې لري، په سياست، حکومت، اقتصاد، اجتماع، انساني اړيکو، اخلاقو او نړيوالو اړيکو کې د هدايت اوچت ځلی او نيکه قدوه ده.

مسلمانان چې لدې سيده لارې او الهي منهج نه د ليرې والي او انحراف له امله د جهالت او وروسته والي په کنده کې لويدلي، بايد بيرته خپلې اصلي لارې ته راوګرځي، سپيڅلي نبوي سيرت ته مخه کړي، په تعليمي نصاب کې يې شامل کړي. او پدې پوه شي چې دا سيرت تش تاريخ او فکري تسکين نه دی ، بلکه دا الله تعالی ته د عودت او رسيدو لار ده. پدې سره انسانان اصلاح کيږي، دا د خلکو د نجات او بري لار ده، او دا د الله تعالی د کتاب عملي ترجمه، تصوير او تمثيل دی، او دا هغه نظام دی چې په تطبيق سره يې مسلمان او مؤمن د ژوند په ټولو چارو کې د الهي شريعت تابع او خاضع ګرځوي.

دا کتاب [الرحيق المختوم] د مؤلف محترم الشيخ صفي الرحمن المباركفوري له خوا يوه غوره او د ستاينې وړ هڅه ده. محترم مؤلف د رابطة العالم الاسلامي غوښتنې ته په ځواب سره د نبوي سيرت په هغه مسابقه کې ګډون وکړ، کومه چې په ۱۳۹۲هـ ق کال کې د همدې ادارې له خوا تنظيم شوې وه. او لکه چې د کتاب د لومړي چاپ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدمه کې د رابطې پخواني عمومي سکرتر محترم الشيخ محمد علي الحرکان (رحمه الله، و جزاه الله عنا خير الجزاء) ويلي دغه کتاب په همغه مسابقه کې لومړی مقام وګاټه.

خلکو ډير خوښ کړ، زياتې ستاينې يې وشوې، د لومړي چاپ ټولې نسخې خلاصې شوې، له ما نه يې وغوښتل د دريم چاپ لپاره څه وليکم، چې دادی دا لنډه مقدمه مې وليکله، له الله عزوجل نه سوال کوم چې دا عمل د خپل ذات لپاره خاص کړي، مسلمانانو ته يې د ګټې، خير او غوره بدلون وسيله وګرځوي ، او امت ته بيرته هغه له لاسه وتلی برم او د بشريت د مشرتابه مقام ورکړي، تر څو امت ددې الهي قول عملي مصداق شي چې فرمايي: {كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ } [آل عمران: ۱۱۰]. [تاسو هغه غوره امت ياست چې د خلکو لپاره پيدا شوي يئ، په نيکۍ امر او له بدۍ نه نهی کوئ، او په الله ايمان لرئ.]

و صلی الله علی المبعوث رحمة للعالمين، رسول الهدی و مرشد الانسانية الی طريق النجاة والفلاح، و علی آله و صحبه و سلم. والحمد لله رب العالمين.

دکتور عبدالله عمر نصيف
د رابطة العالم الاسلامي عمومي سکرتر (پخوانی)
د سعودي عربستان د مجلس الشوری د رئيس مرستيال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محترم الشيخ محمد بن علي الحركان خبرې

الحمد لله رب العالمين، خالق السموات و الارض، و جاعل الظلمات و النور، و صلى الله على سيدنا محمد خاتم الانبياء والرسل اجمعين، بشر و انذر و وعد و اوعد، انقذ الله به البشر من الضلالة، و هدى الناس الى صراط مستقيم، صراط الله الذي له ما في السموات و ما في الارض الا الى الله تصير الامور. و بعد:

[ټولې ستاينې هغه الله لره دي چې د عالميانو پروردگار دى. د آسمانونو او ځمکې، تيارو او رڼا پيدا کونکى دى، د الله تعالى درود دې وي زمونږ پر سردار د ټولو نبيانو او رسولا پر خاتم محمد باندې، هغه چې زيرى راوړونکى او ويرونکى و، وعده کونکى او ګواښونکى، الله تعالى په همده سره بشريت له ګمراهۍ نه وژغوره او د همده په واسطه يې خلک نيغې لارې ته هدايت کړل، د هغه الله لارې ته چې د آسمانونو او ځمکې واکمني له همده سره ده، ياده دې وي چې هر څه د الله لوري ته ورتلونکي دي.]

الله سبحانه و تعالى چې خپل رسول ته د شفاعت حق او لوړه درجه ورکړه، مسلمانانو ته له ده سره د محبت امر او هدايت وکړ، او د ده پيروي يې د الهي محبت نښه وبلله، الله تعالى فرمايي:

{قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ}[آل عمران: ٣١].

[ورته ووايه که چيرې له الله سره محبت لرئ ، نو زما (محمد) پيروي وکړئ ، الله به له تاسو سره محبت وکړي او ګناوې مو دربښي.]

همدا هغه اسباب دي چې له امله يې زړونه له رسول (صلى الله عليه وسلم) د محبت هيله من کيږي، او د هغه په لټه پسې په حرکت راځي چې رسول (صلى الله عليه وسلم) ته د وصول او رسيدو سبب کيږي. د اسلام له لمر ځرک نه را پديخوا مسلمانان د رسول اکرم (صلى الله عليه وسلم) د محاسنو په بيان او سپيڅلي سيرت په خورولو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيالي او مسابقې کوي. د رسول (صلی الله علیه وسلم) اقوال، افعال او لوړ اخلاق د هغه سيرت دی، ام المؤمنین حضرت عائشة (رضي الله عنها) يې د اخلاقو په هکله وايي: (**کان خلقه القرآن**). قرآن دمحمد (صلی الله علیه وسلم) اخلاق و. او معلومه ده چې قرآن خو د الله کتاب او بشپړ کلمات دي، او څوک چې پدې لوړ مقام کې قرار ونيسي په رښتيا چې هغه له ټولو خلکو نه غوره، اکمل، او له ټولو نه د زيات محبت حقدار دی.

له رسول (صلی الله علیه وسلم) سره د همدې مسلسل او دوامدار محبت له امله وه چې په ۱۳۹۶هـ .ق کال کې د پاکستان له خوا د سپيڅلي نبوي سيرت لومړنی اسلامي کنفرانس جوړ شو، او هملته وه چې رابطة العالم الاسلامي د سيرت په هکله دمسابقې اعلان وکړ او ژمنه يې وکړه چې پدې برخه کې ليکل شويو لومړنيو پنځو کتابونو يا څيړنو ته به د يو سل او پنځوس زره سعودي ريالونو په اندازه جايزه ورکوي. خو د کتاب يا څيړنې لپاره يې دا شروط وټاکل:

۱. بحث يا ليکنه بايد بشپړه وي، او تاريخي پيښې پکې د واقع کيدو د نيټې په اساس ترتيب شوې وي.
۲. څيړنه بايد په زړه پورې وي او مخکې نه وي خپره شوې.
۳. څيړونکی بايد ټول هغه مخطوطات او علمي مصادر ذکر کړي، کوم چې په ليکنه کې يې استفاده وره کړې وي.
۴. ليکونکی بايد خپل بشپړ ژوند ليک وليکي، تعليمي سويه وښيي او که تاليفات ولري نومونه يې واخلي.
۵. ليکنه دې په ښه او واضح خط وليکل شي، که ټيپ شي غوره به وي.
۶. ليکنې په عربي ژبه او يا نورو ژونديو ژبو د منلو وړ دي.
۷. د بحث د منلو نيټه د ۱۳۹۶ هـ کال د ربيع الثاني له لومړۍ نيټې نه پيل او ۱۳۹۷هـ.ق دمحرم په لومړۍ پای ته رسيږي.
۸. ليکنې په بنده لفافه کې په مکه کې د رابطة العالم الاسلامي عمومي سکرتريت ته سپارل کيږي، او د ادارې له خوا ځانګړې مسلسله شماره ورکول کيږي.
۹. بحثونه به پدې برخه کې له لويو علماوو نه جوړه شوې کميټه ګوري.

دې اعلان هغه علماء مسابقې ته وهڅول چې الله تعالی د خپل رسول (صلی الله علیه وسلم) محبت ور په برخه کړيدی. د رابطې دفتر تياري ونيوله چې په عربي، انګليسي، اردو او يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومه بله ژبه لیکل شوې لیکنې به مني.
ورونږ خپل بحثونه ولیکل او مونږ یو سل یو اویا بحثونه راورسیدل، لدې جملې نه۸۴ بحثونه په عربي ، ۲۴ په اردو، ۲۱ په انګلیسي، یو په هوساوي او یو په فرانسوي ژبه لیکل شوی و.
رابطې د لویو علماوو کمیټه جوړه کړه تر څو دا بحثونه او لیکنې وګوري، او په درجه یې برابرې کړي. هغه لیکنې او بحثونه چې د جائزې وړ وبلل شول پدې ترتیب دي:

١. د لومړۍ جائزې ګټونکی د هند له الجامعة السلفية نه الشیخ صفي الرحمن المبارکفوري وپیژندل شو او د جائزې اندازه یې پنځوس زره ریاله وه.
٢. دوهمه جائزه د د دکتور ماجد علي خان چې د هند د نوي ډیلي له الجامعة الملية نه دی، په برخه ورسیده او اندازه یې څلویښت زره ریاله کیږي.
٣. دریمه جائزه په پاکستان د الجامعة الاسلامية رئیس دکتور نصیر احمد ناصر وګټله او دا دیرش زره ریاله وه.
۴. څلورمه جائزه د مصر استاذ حامد محمود محمد منصور لیمود و ګټله او د هغې اندازه شل زره ریاله وه.
۵. پنځمه جائزه د سعودي عربستان د مدینې منورې استاذ عبد السلام هاشم تر لاسه کړه او هغه لس زره ریاله وه.

د بریالیو پنځو څیړونکو نومونه د رابطې له خوا په هغه اسلامي کنفرانس کې اعلان شول چې د ۱۳۹۸هـ.ق په شعبان میاشت کې د پاکستان په کراچۍ ښار کې جوړ شوی و. همدا راز د بریالیو نومونه په ټولو اخبارونو کې هم خپاره شول.
په همدې مناسبت د رابطې عمومي سکرتریت پخپل دفتر مکه مکرمه کې د مکې د امارت د وکیل شهزاده سعود بن عبد المحسن بن عبد العزیز تر لارښوونې او اشراف لاندې یوه لویه غونډه را وبلله. او همدلته د۱۳۹۹کال د ربیع الاول په دوولسمه نیټه د هفتې په سهار شهزاده سعود د مکې مکرمې د امیر شهزاده فواز بن عبد العزیز په استازیتوب جائزې ګټونکو ته وسپارلې.
په همدې غونډه کې رابطې اعلان وکړ چې دا بریالي بحثونه به چاپوي او په څو ژبو به یې خپروي، د همدې ژمنې په اساس دا دی د چاپ لړۍ د همغه بحثونو د سر په ګل سره پیلوو. دا د هند د سلفیه جامعې د شیخ صفي الرحمن مبارکفوري بحث دی، څکه همده لومړی مقام ګټلی و. ورپسې نورې لیکنې او بحثونه په خپل ترتیب سره چاپ ته سپارو. له

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی نه سوال کوو چې زمونږ ټولو اعمال خالص دځان لپاره قبول کړي، انه نعم المولی و نعم النصير.

و صلی الله علی سيدنا محمد و علی آله و صحبه وسلم.

محمد بن علي الحرکان

د رابطة العالم الاسلامي عمومي سکرتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مؤلف خبرې

الحمد لله الذي أرسل رسوله بالهدي ودين الحق ليظهره على الدين كله، فجعله شاهدًا ومبشرًا ونذيرًا، وداعيًا إلى الله بإذنه وسراجًا منيرًا، وجعل فيه أسوة حسنة لمن كان يرجو الله واليوم الآخر وذكر الله كثيرًا. اللهم صل وسلم وبارك عليه وعلى آله وصحبه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين، وفجّر لهم ينابيع الرحمة والرضوان تفجيرا.

وبعد:

[ټوله ثنا هغه الله لره ده چې خپل رسول يې له هدايت او حق دين سره راليږلی، تر څو پر ټولو اديانو برلاسي ورکړي، نو هغه يې شاهد، زيری ورکونکی او ويرونکی، د خدای په امر د خدای لوري ته بلونکی او روښانونکی چراغ ګرځولی، او د هغو کسانو لپاره يې نيکه قدوه ګرځولې کوم چې الله ډير يادوي او په الله او آخرت پورې زړونه تړي. يا خدايه! پر رسول(صلی الله عليه وسلم) درود، سلام او برکت وکړه، په آل ، اصحابو او دقيامت تر ورځې پيروانو يې هم همدا پيرزوينه وکړه، د رحمت او رضا چينې ورته را وخوټوه.]

د رخې (غبطې) او خوښۍ ځای دی چې رابطة العالم الاسلامي په پاکستان کې د سپيڅلي نبوي سيرت د کنفرانس په پای يعنې د ۱۳۹۲هـ کال د ربيع الاول په مياشت کې د سيرت په اړه د ليکنې او څېړنې نړيواله مسابقه اعلان کړه، تر څو په سپيڅلي سيرت کې تر ټولو غوره بحث وليکل شي، او تر څو ليکونکي تشويق او وهڅول شي او خپلې فکري هڅې ترتيب او تنظيم کړي. زه فکر کوم چې دا ډير ارزښتناک کار دی. ځکه که څير شو نبوي سيرت ـ على صاحبها مايستحق من الصلاة والسلام ـ هغه يوازينې منبع او چينه ده چې د اسلامي ټولنې ژوند او بشريت نيکمرغي ورپورې تړلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما نیکمرغي ده چې پدې مبارکه مسابقه کې پخپلې لیکنې سره ونډه اخلم، خو چیرته زه او چیرته دا مقام چې د سید المرسلین، سید الاولین والاخرین په ژوند رڼا واچوم. زه هغه څوک یم چې ټوله نیمکرغي او نجات مې پدې کې وینم چې د هغه له نور نه رڼا واخلم تر څو په تیارو کې ورک او هلاک نه شم، او زه هغه عاجز یم چې په ژوند یې له امت نه یم ، مرم به او امتي به یې وم، او دهمده په شفاعت سره به مې الله تعالی ګناوې راته ببښي.

پدې کتاب کې زما اسلوب هسې دی چې د رابطې د شروطو له پوره کولو سره سره مې پوره اعتدال مراعات کړی، له سترې کونکې اوږدوالي او مخل یا ناقصونکي لنډوالي نه مې ځان ساتلی. ځینې موضوعات مې داسې مخې ته راغلي چې په هکله یې د مصادرو تر منځ داسې اختلاف وجود درلود چې جمع او توفیق یې ممکن نه و، پداسې حالت کې مې له ترجیح نه کار اخیستی او هغه څه مې په کتاب کې لیکلي چې له څیړنې، تدقیق او نقد نه وروسته راجح او قوي راته ښکاره شویدي، خو د ترجیح دلایل او وجوهات مې له اوږدوالي نه د ویرې له امله نه دي ذکر کړي.

د روایاتو د منلو او ردولو په اړه مې د محققو امامانو له لیکنو نه استفاده کړیده، او د صحیح، حسن او ضعیف په پیژندلو کې مې د دوی پر حکم او فیصلو باور او تکیه کړیده، ځکه وخت د نور تدقیق او بحث اجازه نه راکوله.

په ځینو ځایونو او موضوعاتو کې مې یو شمیر دلایلو او د ترجیح وجوهاتو ته اشاره کړیده، او دا په هغه ځای کې چې ویریدلی یم لوستونکي حیران نه شي، عجیبه ورته ښکاره نه شي، او یا په هغه موضوع او ځای کې چې لیدلي مې دي لومړنیو او وروستنیو ټولو هسې خبره کړیده او په داسې څه یې اتفاق کړی چې صحیح نه دی. والله ولي التوفیق.

اللهم قدر لي الخیر في الدنیا والآخرة انک انت الغفور الودود ، ذو العرش المجید.

صفي الرحمن المبارکفوري
بنارس۔ هند

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعربو موقعيت اوقومونه

نبوي پاک سيرت په حقيقت کې له هغه رسالت (پيغام) نه عبارت دی کوم چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بشري ټولنې ته راوړی، او په هغه سره يې خلک له تيارو نه رڼا او د بندګانو له عبادت نه ديوه الله (جل جلاله) عبادت ته رابللي دي.
د دې سپېڅلي سيرت ريښتوني اوحقيقي څيره تر هغې پورې په سيي توګه نه شي څرګنديدی ترڅو د دې رسالت نښې او آثار له هغه نه مخکنيو شيانو او حالاتو سره نه وي پرتله شوي، نو له همدې کبله مونږ د کتاب په لومړني فصل کې له عربي قومونو له اسلام نه وړاندې د هغوی له تطور او بدلون، او له هغې وضعې او حالاتو نه خبرې کوو په کومه کې چې محمد(صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په نبوت مشرف شوی و.

د عربو موقعيت

العرب په لغت کې دښتو، ډاګونو او هغه وچو ځمکو ته ويل کيږي چې نه پکې اوبه وي او نه بوټي. عربي جزيره او د دې سيمې اوسيدونکي له ډيرې پخوا زمانې راهيسې پدې نامه ياديږي. د دې جزيرې لويديځ ته سره بحيره او د سينا ټاپوزمه، ختيځ ته خليج او د عراق جنوبي زياتره برخې، جنوب ته عربي بحيره چې له بحرالهند نه امتداد مومي، او شمال ته يې شام اوعراق (که څه هم هلته د پولو په هکله اختلاف وجود لري) پروت دی. مساحت يې د يو مليون متر مربع او يو ميليون او درې سوه زره ميله مربع تر منځ اټکل شويدی. داجزيره د طبيعي جغرافيايي موقعيت له پلوه ډيره ارزښتناکه ده. چارچاپيره ئې داسې پراخه او ارتې دښتې او ريګستانونه دي چې دې جزيرې ته يې د يوې داسې پخې کلا بڼه ورکړيده چې پردي ورباندې په آسانۍ سره تسلط او قبضه نشي لګولی، او همدا وجه ده چې ددې سيمې خلک له ډيرې پخوا زمانې راهيسې پخپلو ژوندونو او کارونو کې آزاد او خود مختاره دي. که دا دښتې او ريګستانو نه نه وای نو بيا د عربو له وسه نه وه پوره چې د خپلو پولو نه اخوا پرتو دوو لويو امپراطوريو حملې او يرغلونه په شا وتمبوي او يا د هغوی له تسلط نه آزاد پاتې شي.
له بله پلوه دا جزيره د نړۍ د مشهورو وچو په مينځ کې پرته ده او له هغو ټولو سره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وچې او اوبو له لارې تړل شویده، پدې معنی چې په شمال کې له افریقا، شمال ختیځ کې له اروپا، او لویدیځ کې له عجمو، منځني او نژدې ختیځ او همداسې له هند او چین سره لاره لري. همدا راز د اوبو له لارې له دې تولو وچو نه کښتۍ او بحري جهازونه سیخ سیده د دې جزیرې بندرگاه ته راتلی شي.
او د همدې جغرافیایي موقعیت له برکته د عربي جزیرې شمالي او جنوبي برخو په تیره زمانه کې د مختلفو ولسونو لپاره د ورکړې راکړې (تجارت) فرهنګ، دیانت، هنر، فن او علم د یوه لوی مرکز حیثیت درلود.

عربي قومونه

تاریخ پوهانو عربي قومونه د عربو د اصل او نسل په اساس په دریو برخو ویشلي دي:

١ ــ (البائدة) **له مینځه تللي عربان:** دا هغه پخواني عربان دي چې په هکله یې پوره تاریخي معلومات په لاس ندي راغلي، او دا لکه د عاد، ثمود، طَسْم، جَدِیس، عِمْلاق، أُمَیْم، جُرْهُم، حَضُور، وَبَـــار، عَبِیل، جاسم، حَضْرَمَوت او نور قومونه.

٢ ــ عاربة **عربان:** دوی د یَشْجُب بن یَعْرُب بن قَحْطان اولاده ده، او قحطاني عربان ورته ویل کیږي.

٣ ــ **مستعرب عربان:** دوی د اسماعیل (علیه السلام) اولاده ده او عدناني عربان بلل کیږي.

د عاربة **عربانو (قحطان پښته)** اصلي ځای یمن دی. **د سبأ بن یشجب بن یعرب بن قحطان** له اولادې نه زیاتې قبیلې لري، **خو دوې قبیلې یې حِمْیَر بن سبأ، اوکَهْلان بن سبأ ډیرې مشهورې دي**، او نورې یوولس یې دومره شهرت **نلري**. او دغه عربان د **سبأ له اولادې نه پرته نورې قبیلې نلري.**

<u>الف</u>: حِمْیَر بن سبأ، چې مشهورې کورنۍ یې:

١ ــ **قُضَاعة:** او له هغې نه **بَهْراء، بَلِيٌّ، القَیْن، کَلْب، عُذْرَة** او **وَبَرَة** منځته راغلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ــ السَّكاسك: دا د بنو زيد بن وائلة بن حمير كورنۍ ده، او دَ زيد لقب سكاسک و. او دوی د كِنْدة له سكاسک نه بيل قوم دی.

۳ ــ زيـــد الجمهـــور: او پښې يې حمير الأصغر، سبأ الأصغر، حضور، او ذو أصبح دي.

ب: كَهْلان بن سبأ، مشهورې كورنۍ يې دا دي:

هَمْدان، أَلْهَان، الأشْعَر، طيئ، او مَذْحِج [له مذحج نه: عَنْس او النَّخْع]، او لَخْم [له لخم نه: كندة، او له كندة نه : بنو معاوية، السَّكُون او السكاسك]، او جُذَام، عاملة، خَوْلان، مَعَافِر، او أنمار [او له أنمار نه: خَثْعَم، بَجِيلَةَ، او له بجيلة نه: أحْمَس] او الأزْد، [او له الأزد نه: الأوس، الخزرج، خُزَاعة او د جَفْنَة اولاده چې د شام پاچايان وو او آل غسان شهرت لري].

د کهلان کورنۍ پخوا له یمن نه وتلې او د جزیرې په مختلفو برخو کې خورې شویدي زیاتره یې له عرم سیلاب نه مخکې هغه وخت له یمن نه ووتلې کله چې رومیانو مصر او شام ونیول او د یمن په تجارتي بحري لارو یې هم قبضه ولګوله، د وچې لارې یې هم ګډې وډې کړې. ددې تر څنګ د کهلان او حمیر کورنیو خپل مینځي جګړې او مقابلې هم د دې سبب شوې چې کهلان وطن پریږدي او د حمیر قبیله پخپل ځای پاتې شي.

د کهلان قبیلې مهاجرین په څلورو برخو ویشلی شو:

۱ - ازد – دوی د خپل مشر عمران بن عمرو مزیقباء په امر خپل وطن پریښود، لومړی په یمن کې د ننه له یوه ځای نه بل ته تلل، راتلل، د حالاتو د معلومولو په خاطر یې د ځار ګروپونه استول تر څو په پای کې د شمال په لور لاړل او مختلفې کورنۍ یې په مختلفو سیمو کې میشتې شوې چې تفصیل یې داسې دی:

ثعلبه بن عمرو په حجاز کې د ثعلبیه او ذي قار تر مینځ واړول او کله یې چې اولادونه لوی شول او شمیره یې ډیره شوه نو مدینې ته ننوت او هملته میشت شو، اوس او خزرج او د حارثه بن ثعلبه اولاده له همدې (ثعلبه) قبیلې څخه دي.

حارثه بن عمرو (خزاعه) او اولاده یې په ظهران کې ځای په ځای شول، وروسته یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکه حمله وکړه او د مکې اصلي اوسيدونکي (جرهميان) يې له مکې نه وايستل او دوی پکې ميشت شول.

عمران بن عمرو او اولاده يې عمان ته لاړل، همدوی د عمان ازديان دي.

د نصر بن ازد کورنۍ په تهامه کې ميشته شوه او دوی ته ازد شنوءه وايي.

جفنه بن عمرو او اولاده يې شام ته ورسيدل او هملته ميشت شول، جفنه په شام کې د غساسنه پاچايانو پلار و، دوی ته غساسنه ځکه ويل کيږي چې مخکې لدينه چې شام ته لاړ شي په حجاز کې يې د غسان په نامه مشهورې چينې تر خوا اړولي وو او همدې چينې ته د نسبت په اساس غساسنه وبلل شول.

۲ـ لخم او جذام – دوی د ختيځ او شمال په لوري لاړل. او د لخم له کورنۍ نه يو هم په حيره کې د مناذره پاچايانو پلار نصر بن ربيعه و.

۳ـ بنو طيئ – د ازد کورنۍ له وتلو وروسته بنو طيئ د شمال په لور وخوځيدل تر څو د اجا او سلمی نوميو غرونو تر مينځ ځای په ځای شول چې وروسته دا دواړه غرونه د طيئ د غرونو په نامه مشهور شول.

۴ـ کِنده- دوی لومړی بحرين ته لاړل، خو وروسته مجبور شول چې حضرموت ته ولاړ شي، هلته يې هم ګذاره ونشوه نجد ته لاړل او هلته يې لوی حکومت جوړ کړ، خو هغه هم ډير ژر له مينځه لاړ.

د حمير يوه قبيله (قضاعه) هم له يمن نه ووتله او د عراق د سرحدي برخو په السماوه نومي کلي کې ميشته شوه[1] خو پدې کې اختلاف شته دی چې قضاعه له حمير څخه وه او که نه.

مستعرب عربان

د مستعربه عربانو نيکه حضرت ابراهيم (عليه السلام) اصلا د عراق د (ار) نومي ښار ګوټي اوسيدونکي و. (ار) د فرات سيند په لويديځه غاړه له کوفې سره نژدې پروت دی، په اوس وخت له ځمکې کيندنې او څيړنې وروسته د نومړي ښارګوټي او د ابراهيم (عليه السلام) د کورنۍ او د دوی د ټولنيزې او ديني وضعې په هکله زيات

(1). د نوموړو قبيلو د هجرت او نورو تفصيلاتو په هکله د الخضري تاريخ الامم الاسلاميه نومي کتاب ۱/۱۱-۱۳ او د قلب جزيره العرب کتاب ۲۳۱ او ۲۳۵ مخ ته مراجعه وکړه. د نوموړو قبايلو د هجرت د نيټګيګ او عواملو په هکله تاريخي منابع پخپل مينځګ کي زيات اختلافات لري خو مونږ دلته له زيات دقت او ځګيړنيګ وروسته هغه ځګه رانقل کړيدي چيګ د دليل له پلوه راته سيي او پياوړي ښګکاره شويدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومات په لاس راغلي دي.[۲]

ځرګنده ده چې ابراهیم (علیه السلام) د عراق له (ار) نومي ځای نه حاران یا حران او له هغه ځای نه فلسطین ته تللی و او همدغه ځای یې د خپل دعوت لپاره مرکز ټاکلی و پدې ملک کې د ننه او بهر یې ډیر سفرونه کړیدي[۱]. یو ځل مصر ته تللی و هلته چې د وخت د فرعون له فریب او مکر سره مخ شوی و، فرعون غوښتل چې د ابراهیم (علیه السلام) ښځې حضرت ساره ته ضرر ورسوي، خو الله تعالی د هغه دا چل او ول ناکام کړ، فرعون پدې پوه شو چې ساره له خپل خدای (جل جلاله) سره څومره نږدې او ټینګې اړیکې لري، همغه وه چې خپله لور (هاجر)[۲] یې ساره ته د خادمې او نوکرې په صفت ورکړه او بیا ساره هغه (هاجر) ابراهیم (علیه السلام) ته په نکاح ورکړه.[۳]

ابراهیم (علیه السلام) بیرته فلسطین ته راستون شو او هلته الله تعالی له هاجر نه زوی ورکړ، دغه وخت له ساره سره څه ضد پیدا شو او ابراهیم (علیه السلام) یې دېته اړ یوست چې هاجر او وړوکی زوی یې (اسماعیل علیه السلام) له دې ځای نه وباسي، نو ابراهیم (علیه السلام) هغوی دواړه له ځان سره بوتلل او د بیت الله شریف سره خوا کې تر هغې لوی ونې لاندې یې ځای په ځای کړل چې په هغه لږ اوچت شانته ځای چې شا او خوا یې د سیلاب اوبو وهلي و ولاړه وه، هغه وخت په مکه کې هیڅوک هم نه اوسیدل ځکه هلته نه اوبه وې او نه واښه.

ابراهیم (علیه السلام) هاجر او اسماعیل (علیه السلام) ته لږ څه اوبه او یوه کمه اندازه خواړه (خرما) پریښودل او خپله بیرته فلسطین ته ستون شو، څو ورځې لانه وې تیرې شوې چې د دوی د څښاک اوبه او خواړه خلاص شول په همدې وخت کې د الله تعالی په فضل او کرم سره د زمزم چینه را وخوټیده او پدې ترتیب سره رحیم خدای د دوی د څښاک او خوراک تدبیر وکړ. دا کیسه اوږده او مشهوره ده.[۴]

وروسته د یمانیه قبیلې خلک (دوهم جرهمیان) راغلل او د اسماعیل (علیه السلام) د مور په اجازه په مکه کې میشته شول. ویل کیږي هغوی لدینه مخکې د مکې په شا او خوا درو کې اوسیدل.

---

[۲] تفهیم القران د سید ابو الاعلی مودودي لیکنه ۱/ ۵۵۳-۵۵۴-۵۵۵-۵۵۶

[۱] تفهیم القران ۱/۱۰۸

[۲] مشهوره دا ده چې (هاجر) وینځګه وه خو سر محقق او لیکوال قاضي محمد سلیمان المنصور پوري دا ثابته کؤیده چې (هاجر) د فرعون لور وه، او هغه وینځګه نه بلکه آزاده وه. رحمة للعالمین ۲/۳۶-۳۷.

[۳] رحمة للعالمین ۲/۳۴ . د تفصیل لپاره صحیح بخاري ۱/۴۷۴ وکګوره.

[۴] صیح البخاري کتاب الانبیاء ۱/۴۷۴ –۴۷۵ ته مراجعه وکؤه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بخاري شريف له روايت نه دا په ډاګه کيږي چې يمانيان له اسماعيل (عليه السلام) نه وروسته خو مخکې لدينه چې هغه ځوان شي په مکه کې ميشت شوي وو، پداسې حال کې چې لدينه وړاندې به هم هغوی پدې دره باندې تيريدل.[1]

ابراهيم (عليه السلام) به کله کله د اسماعيل (عليه السلام) او حضرت هاجر د ليدو پخاطر مکې ته تشريف ووړ، خو دا نده معلومه چې څو ځله مکې ته تللی دی، تاريخي مصادرو مکې ته د ابراهيم (عليه السلام) يوازې څلور سفرونه ذکر کړيدي:

١- قرآنکريم فرمايي چې الله تعالی ابراهيم (عليه السلام) ته داسې خوب وروليد چې خپل زوی اسماعيل (عليه السلام) ذبح کوي، نو هغه هم د الله تعالی د دې امر د تعميل لپاره اقدام وکړ: (فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ (١٠٣) وَنَادَيناهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ (١٠٤) قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ (١٠٥) إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ (١٠٦) وَفَدَيناهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ) (الصافات: ١٠٣– ١٠٧)

[ترجمه: ((او کله چې غاړه کيښوده (دواړو حکم د الله ته) او واېې چاوه دغه (اسماعيل) پر تندي اړخ دده او غږ وکړ مونږ ده ته داسې چې اې ابراهيم! په تحقيق رښتيا کړ تا خوب (خپل او ومو مانه هغه له تا) بيشکه مونږ همداسې (نيکه جزا لکه د ابراهيم نېکه) جزا ورکوو (نورو محسناتو نيکو کارانو ته، بيشکه چې هم دا ذبحه خوا مخوا دا ابتلا ازموينه وه ښکاره او فديه مو ورکړه دغه (اسماعيل) ته په مذبوحې لويې سره)).]

په سفر التکوين (بايبل) کې راغلي چې اسماعيل (عليه السلام) له اسحاق (عليه السلام) نه (١٣) ديارلس کاله مشر و، او د نومورې کيسې له سياق نه داسې معلوميږي چې دا پيښه د اسحاق (عليه السلام) له زيږيدو نه مخکې واقع شويده ځکه د اسحاق (عليه السلام) د پيدا کيدو زيری د کيسې په پای کې راغلی دی.

لدې کيسې نه دا ثابتيږي چې د اسماعيل (عليه السلام) له ځوانيدو نه مخکې ابراهيم (عليه السلام) لږ تر لږه يو ځل مکې ته سفرکړيدی. او د پاتې دريو نورو سفرونو تفصيلات يې بخاري شريف د ابن عباس (رضي الله عنهما) په روايت را نقل کړيدي چې لنډيز يې داسې دی [2]:

٢- کله چې اسماعيل (عليه السلام) ځوان شو او له جرهميانو نه يې عربي ژبه زده

---

[1] البخاري ج١/٤٧٥

[2] البخاري ج ١/٤٧٥ - ٤٧٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه، د جرهمیانو مینه ورسره پیدا شوه، نو یوه ښځه یې ده ته په نکاح ورکړه، دغه وخت یې مور (حضرت هاجر) وفات شوه. په همدې وخت کې حضرت ابراهیم (علیه السلام) هم د دوی د احوال او لیدو پخاطر مکې ته راغی، اسماعیل (علیه السلام) يې ونه موند، له ښځې نه يې دده او د ژوند د حال، احوال په هکله پوښتنه وکړه، ښځې يې له ژوند نه ډېرې ګیلې او شکوې وکړې، نو ابراهیم (علیه السلام) ورته وویل کله چې اسماعیل (علیه السلام) راغی ورته ووایه چې د دروازې ته درۍ دې بدله کړه. اسماعیل (علیه السلام) چې راغی د پلار په مقصد پوه شو، نو خپله دا ښځه یې طلاقه کړه، او د جرهم قبیلې د مشر مضاض بن عمرو له لور سره یې واده وکړ.[1]

۳ - د اسماعیل (علیه السلام) له دوهم واده نه وروسته ابراهیم (علیه السلام) یو ځل بیا مکې ته راغی، خو دا ځل یې هم خپل زوی ونه ولید، له ښځې نه یې د حال او احوال پوښتنه وکړه هغې د الله تعالی حمد او ثنا ویله او پخپل ژوند یې شکر یوست، نو ابراهیم (علیه السلام) ورته وویل:اسماعیل (علیه السلام) ته ووایه چې د خپلې دروازې ته درۍ دې ټینګه ساته، او پخپله بیرته فلسطین ته ستون شو.

دریم ځل چې کله ابراهیم (علیه السلام) مکې ته راغی اسماعیل (علیه السلام) زمزم اوبو ته نژدې تر یوې لویې ونې لاندې غشي جوړول، کله یې چې خپل پلار ولید ورپاڅید یو له بل سره یې د مینې او محبت څرګندونه وکړه. د دوی دا لیدنه له ډېرې مودې جدایۍ وروسته شوې وه، ډېره ګرانه ده چې دومره اوږده موده دې د ابراهیم (علیه السلام) په شان مشر، مهربان او مشفق پلار د خپل زوی جدایي وزغملی شي، او یا دې د اسماعیل (علیه السلام) په شان نیک صالح، او مطیع زوی له خپل پلار نه بیل او جدا و اوسیدلی شي!! همدا ځل دوی دواړو (علیهما السلام) کعبه شریفه جوړه کړه او ابراهیم (علیه السلام) د الله تعالی په امر خلکو ته د حج کولو بلنه او دعوت ورکړ.

الله تعالی اسماعیل (علیه السلام) ته د مضاض له لور نه دولس زامن ورکړل چې نومونه یې دادي[2]:

نابت یا نبایوط، قیدار، ادبائیل، مبشام، مشماع، دوما، میشا، حدد، یتما، یطور، نفیس، قیدمان، بیا له دوی نه دولس کورنۍ جوړې شوی، یو څه موده ټول په مکه کې

---

(۱) قلب جزیره العرب ص. ۲۳۰

(۲) قلب جزیره العرب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسيدل او د يمن، شام او مصر تر مينځ يې تجارت كاوه، بيا وروسته دا كورنۍ په ټوله عربي جزيره او حتى چې له جزيرې نه اخوا هم خورې شوې لدې معلوماتو نه علاوه د قيدار او نابت له اولادې پرته د نورو په هكله څه نور معلومات په لاس كې نشته.

انباطي تمدن د حجاز په شمال كې ډېر پرمختګ وكړ،هغوی هلته يو پياوړې حكومت جوړ كړ (بطراء) د دوی پايتخت و، هيڅ يې هم مقابله نشوای كولای، تر څو روميان راغلل او هغوی يې له مينځه يوړل. سليمان ندوي له ډير بحث او څيړنې وروسته وايي چې د آل غسان پاچايان او انصار (اوس او خزرج) د ال قحطان له اولادې څخه نه وو، بلكه هغوی د نابت بن اسماعيل (عليه السلام) له اولادې څخه دي[١].

د قيدار بن اسماعيل (عليه السلام) اولاده په مكه كې پاتې شوه، تر څو عدنان او وروسته يې زوی معد پيدا شول د عدناني عربو د نسب سلسله تر همدې ځايه پورې په سيي توګه محفوظ ده. عدنان د رسول اكرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يوويشتم نيكه دی. په يوه حديث شريف كي راځي: كله به چې رسول الله (صلی الله عليه وسلم) د خپل نسب شجره ويله نو چې عدنان ته به ورسيد توقف به يې وكړ او نور نومونه به يې نه يادول ويل به يې:(كذب النسابون). شجره ويونكو دروغ ويلي دي[٢].

يو شمير عالمان له عدنان نه پورته هم د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د نسب د شجرې ويل روا بولي ځكه هغوی پدې هكله دا مخكې ياد شوی حديث ضعيف بولي، دوی وايي چې د عدنان او ابراهيم (عليه السلام) تر مينځ څلويښت پلرونه (پوشته) تير شويدي.[٣]

ويل كيږي چې (معد) يو زوی درلود چې (نزار) نوميده، د نزار څلور زامن پيدا شول چې له هغوی نه د (اياد)، (انمار)، (ربيعه)، او (مضر) څلور لويې كورنۍ جوړې شوې، خو ربيعه او مضر ډيرې لويې او د زياتو پښنو درلودونكې كورنۍ دي. د ربيعه كورنۍ پښې دا دي: اسد بن ربيعه، عنزه، عبدالقيس، د وائل دوه زامن (بكر، تغلب) حنيفه او نورې.

مضر قبيله په دوو لويو كورنيو قيس عيلان بن مضر او الياس بن مضر باندې ويشل شويده، بيا له قيس عيلان نه بنو سليم، بنو هوازن، بنو غطفان، او له غطفان نه عبس، ذبيان، اشجع او غني بن اعصر، او له الياس بن مضر نه تميم بن مره، هذيل بن

---

[١]. تاريخ ارض القرآن ٢/ ٧٨ تر ٨٢

[٢]. الطبري ١٩١/١ تر ١٩٤. الاعلام ٧/٥

[٣]. رحمة للعالمين ٢/٧- ٨ -١٤- ١٥-١٢ - ١٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدرکه، بنو اسد بن خزیمه او د کنانه بن خزیمه کورنۍ، او له کنانه نه د قریشو قبیله چې د فهر بن مالک بن النضر بن کنانه له اولادې څخه دي جوړه شویده.

بیا قریش په مختلفو کورنیو ویشل شویدي چې مشهورې یې د جمح، سهم، عدي، مخزوم، تیم، زهره او د قصي بن کلاب کورنۍ دري واړه پښې یعنی (عبدالدار بن قصي، اسد بن عبدالعزی بن قصي، او عبدمناف بن قصي) کورنۍ دي.

د عبدمناف کورنۍ څلور پښې لري چې عبد شمس، نوفل، المطلب، او هاشم نومیږي، او د همدې هاشم له کورنۍ نه الله تعالی خپل رسول حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم د رسالت لپاره غوره کړیدی.[1]

رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایلي:

((إن الله اصطفى من ولد ابراهيم اسماعيل، واصطفى من ولد اسماعيل كنانه، واصطفى من بني كنانه قريش، و اصطفى من قريش بني هاشم و اصطفاني من بني هاشم)) .(رواه مسلم عن وائله بن الاسقع، باب فضل نسب النبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ۲٤٥/۲ و الترمذي ۲۰۱/۲.) [الله تعالی د ابراهیم (علیه السلام) له اولادې نه اسماعیل (علیه السلام) او د اسماعیل (علیه السلام) له اولادې نه کنانه او له بني کنانه نه قریش، او له قریشو نه بني هاشم او له بني هاشم نه یې زه غوره کړی یم.]

له عباس بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) نه روایت دی چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایي:**((إن الله خلق الخلق فجعلني من خير فرقهم و خير الفريقين، ثم تخير القبائل فجعلني من خير القبيلة، ثم تخير البيوت فجعلني من خير بيوتهم، فأنا خيرهم نفسا و خيرهم بيتا))**.(رواه الترمذي باب ماجاء فی فضل النبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ۲۰۱/۲.

[الله تعالی مخلوق پیدا کړ، نو زه یې په ټولو نه غوره فرقه او ډله کې وګرزولم، بیایې د هغوی په دوو غوره ډلو کې هم له هغې ډیرې غورې ډلې نه وګرزولم، بیایې قبیلې غوره کړې او زه یې په ټولو نه غوره قبیله کې

---

[1]. محاضرات تاریخ الامم الاسلامیة للخضري بك ۱۴/۱-۱۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګرزولم، بیایې کورنۍ غوره کړې زه یې له ټولو نه په غوره کورنۍ کې وګرزولم، نو زه د خپل ذات له پلوه او د خپلې کورنۍ له اړخه (یعنی له دواړو خواوو نه) له ټولو نه غوره او بهتر یم.]

او کله چې د عدنان اولاده زیاته شوه، نو د عربي وطن په مختلفو برخو کې خواره شول. عبدالقیس، د بکر بن وائل او د تمیم ځنې کورنۍ بحرین ته لاړې، بنوحنیفه بن صعب بن علي بن بکر یمامه ته لاړل او په حجر نومي ځای کې میشته شول، د بکر بن وائل نورې کورنۍ له یمامه، بحرین سیف کاظمه، خلیج او ان د عراق تر شا او خوا سیمو لکه ایله او هیت پورې ورسیدلې، د تغلب ځنې کورنۍ د فرات په جزیره او نور یې له بکر سره میشته شول، بنو تمیم د بصرې په دښته کې واړول.

بنوسلیم مدینې ته نژدې د القری له درې نه تر خیبره او له خیبر نه د مدینې تر ختیځ، او د مدینې له ختیځ نه تر جبلین او پدې ترتیب سره ان تر حره نومې سیمې پورې خواره شول. ثقیف په طائف او هوازن د مکې په ختیځ د اوطاس په برخه کې چې د مکې او بصرې په لاره کې پرته ده ځای په ځای شول. بنو اسد د تیماء په ختیځه او د کوفې په لویدیځه خوا کې میشت شول، د دوی او تیماء تر مینځه د طي قبیلې بحتر نومې کورنۍ اوسیدله، د دوی له ځای نه تر کوفې پورې د پنځو شپو مزل و. ذبیان کورنۍ د تیماء سره خوا کې تر حوران پورې پرته وه. د کنانه کورنۍ په تهامه او د قریشو پښنه په مکه او شا او خوا سیمو کې پاتې شول، خو هغوی ډیر خپل مینځي اختلافات درلودل، اتفاق یې نه درلود بلکه تیت او پرک و تر څو چې قصي بن کلاب ځوان شو، او دوی ې سره متحد او یو موټی کړل، د نفاق اور یې ګل کړ، او خپل قوم یې د یووالي په رسۍ سره وتاړه، او د همدې اتفاق او وحدت له برکته هغوی د قدر، مقام او منزلت خاوندان شول[1].

[1]. محاضرات تاریخ الامم الاسلامیة للخضري بك ۱/۱۵-۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو حکومت او امارت

کله مو چې وغوښتل له اسلام نه وړاندې د عربو له حال او احوال نه خبرې وکړو، نو لازمه مو ولیده چې د عربو د حکومت، امارت، قومونو او مذهبونو د تاریخ په هکله هم لنډ شانته معلومات وړاندې کړو، تر څو د اسلام د ظهور په وخت کې د وضعې څرګندونه او پېژندنه راته آسانه شوې وي. د اسلام له لمر څرک نه مخکې عربي واکداران په دوه ډوله وو، یو ډول یې داسې تاج لرونکي پاچایان وو چې په حقیقت کې یې پوره استقلال او آزادي نه درلوده، بل ډول د قبائلو او کورنیو مشران وو چې د پاچایانو په شان د پوره صلاحیت او امتیازاتو خاوندان وو، او زیات شمیر یې د پوره استقلال درلودونکي هم وو، او کیدای شي چې یو شمیر نورو به یې د کوم پاچا تابعیت هم درلود. د یمن، آل غسان او الحیره پاچایان تاج لرونکي او نور پاتې بې تاجه پاچایان وو.

د یمن پاچايي

په یمن کې د العاربه عربو له مینځ نه تر ټولو لومړی پیژندل شوی قوم د سبا قوم دی. د (اور) په څمکه کیندنه چې پدې وروستیو کې شوې څنې داسې معلومات په لاس راغلي دي چې له میلاد نه (۲۵) پیړۍ مخکنیۍ زمانه پورې اړه لري او د ددی قوم (سباء) یادونه هم پکې شویده. د دوی د تمدن پرمختګ او واکمنۍ وسعت او پراختیا له میلاد نه یوولس (۱۱) پیړۍ مخکې شروع شویدی .
د دوی واکمني په لاندې ډول په مختلفو مرحلو ویشلی شو:
۱ـ له ۶۵۰ ق. م نه مخکې پیړۍ، پدې وختونو کې د دوی پاچایان د ((مکرب سبا)) په نامه یادیدل، پایتخت یې د (صرواح) ښار و چې لا تر اوسه پورې یې د مارب ښار لویدیځ لوري ته د یوې ورځې مزل په اندازه لیرې مسافه کې نښې نښانې لیدلې کیږي او د (خریبه) په نامه یادول کیږي. د یمن په تاریخ کې مشهور بند (سدمارب) هم په همدې دوره کې جوړ شویدی. ویل کیږي چې د سبا قوم د واکمنۍ لمن دومره پراخه وه چې د عربي وطن په د ننه او بهر کې یې ډیرې مستعمرې درلودې.
۲ـ له ۶۵۰ ق.م نه تر ۱۱۵ ق.م پورې، پدې دوره کې د دوی پاچایان د سبا د پاچایانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نامه يادېدل، او د مکرب لقب يې پرېښود پايتخت يې له صرواح نه مارب ته انتقال کړ، او اوس هم د صنعاء ختيځې خواته شپېته (۶۰) ميله ليرې د دې ښار (مارب) نښې نښانې ليدل کيږي.

۳ _ له ۱۱۵ق. م نه تر ۳۰۰م پورې، پدې دوره کې حمير قبيلې د سبا پاچايانو ته ماتې ورکړه او د (مارب) په ځای يې د (ريدان) ښار خپل پايتخت وټاکه دا ښار وروسته د (ظفار) په نامه ونومول شو، ځنې آثار يې تر اوسه پورې (يريم) ته نژدې د مدور په غره باندې باقي پاتې دي. د هغوی انحطاطه (ځوړتيا) له همدې دورې نه پيل شوه، تجارت يې له ناکامۍ سره مخ شو ځکه چې لومړی د حجاز پر شمال انباطيانو خپل تسلط ټينګ کړ او د سبا قوم يې له دې ځايه ويوست ورپسې روميانو په مصر، سوريې او د دوهم ځل لپاره په شمالي حجاز باندې له تسلط او واکمنۍ وروسته بحري تجارتي لارې هم تر خپل کنترول لاندې راوستلې، او لدې نه علاوه د مختلفو قبيلو خپل مينځي اختلافات هم د دې سبب شول چې ال قحطان د ورکې او تباهۍ په ځنډه ودرېږي او له خپل وطن نه بې وطنه او در په در شي.

۴ _ له ۳۰۰م کال نه تر اسلامي لمر ځرک پورې- پدې دوره کې هغوی له ډول ډول ستونزو، کودتا ګانو، او خپل مينځي جنګونو سره لاس او ګريوان وو، تر څو دوی خپل هر څه حتی آزادي هم له لاسه ورکړه. په همدې وخت کې روميان عدن ته ننوتل، حبشيانو د دوی په مرسته او د همدان او حمير قبيلو له داخلي جګړو نه په استفادې سره په (۳۴۰م کال کې د لومړي ځل لپاره يمن ونيو چې تر (۳۷۸م) پورې له همدوی سره و.

وروسته يمنيانو بيرته خپله آزادي وګټله، خو پدې وخت کې د مارب په بند کې درزونه پيدا شول تر څو په ۴۵۰ يا ۴۵۱م کال کې هغه لوی سيلاب چې قرآنکريم د سيل العرم په نوم ياد کړی راوبهيد، هر څه يې په مخه کړل او ډيره تباهي او بربادي يې جوړه کړه.

په (۵۲۳م) کال يهودي مشر ذو نواس د نجران پر مسيحيانو سخته حمله وکړه او غوښتل يې هغوی په زور او جبر سره له مسيحيت نه واړوي، خو کله چې هغوی دا ونه منله نو ذونو اس ورته د اور کندې وايستلې او هغه مسيحيان يې پکې ورواچول.

همدې کيسې ته قرآنکريم د (البروج) په سورت کې اشاره کوي فرمايي:

((قُتِلَ أَصْحَابُ الأُخْدُودِ * النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ * إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ * وَهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ * وَمَا نَقَمُوا مِنهُمْ إِلاَّ أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ * الَّذِي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ)) (البروج: ٤ ـ ٩)

[ترجمه : مړه دې شي کندې ایستونکي، اور ډیر خس و خاشاك لرونکی.کله چې دوی پر هغوی ناست وو، او هغه څه یې لیدل چې پر مسلمانانو یې کول. اوله هغوی نه یې بدله نه اخیسته مګر ددې چې هغوی په عزیز او حمید خدای ایمان درلود، هغه خدای چې د اسمانونو او ځمکې پاچایي ورسره ده او الله پر هر څه شاهد او خبر دی.]

او د همدې پیښې په نتیجه کې نصرانیان د خپل انتقام پخاطر د روم د امپراطور تر مشرۍ لاندې په عربو باندې د تسلط او د خپلې واکمنۍ د پراختیا په تکل کې شول، حبشیان یې راپورته کړل، بحري قوت (کښتۍ او جهازونه) یې ورته برابر کړل، بالاخره اویا زره (۷۰۰۰۰) حبشي سپاهیان په یمن وروختل او په (**۵۲۵**م) کال یې یمن ونیو او ارياط یې حاکم وټاکل شو. نوموړی تر یو وخته د یمن حاکم و، تر څو د خپلو لښکرو د یوه قوماندان (ابرهه) له لاسه ووژل شو. ابرهه د قدرت واګې پخپل لاس کې ونیولې، او دا همغه ابرهه دی چې د مکې دورانولو لپاره یې لښکرې را ایستلې وې، دی او لښکر یې د اصحاب الفیل په نامه شهرت لري.

د الفیل له پیښې نه وروسته یمنیانو له فارسیانو نه د مرستې غوښتنه وکړه او بالاخره یې د یوې کلکې مقابلې په نتیجه کې حبشیان له خپل وطن نه وشړل او په (**۵۷۵**م) کال یې د معدیکرب بن سیف ذي یزن الحمیري تر مشرۍ لاندې خپله آزادي اعلان کړه، او معدیکرب یې پاچا وټاکل شو.

نوموړي یو شمیر حبشیان د خپل خدمت او چوپړ لپاره له ځان سره وساتل تر څو یوه ورځ د همدې حبشي خدمتګارانو له خوا ووژل شو او دده په مرګ سره د ذي یزن د کورنۍ حکومت هم پای ته ورسید.

وروسته کسرى په صنعاء کې فارسي والي مقرر کړ او یمن د فارس یو ولایت اعلان شو، دې سلسلې تر (**۶۳۸**م) کال پورې دوام درلود، خو په همدې کال فارسي والي باذان اسلام راوړ او پدې ترتیب سره په یمن باندې د فارس تسلط او واکمنې ختمه شوه[1].

---

[1]. د زیاتو معلوماتو لپاره مراجعه وکړئ تفهیم القرآن **۱۹۵/۴** تر **۱۹۸** او تاریخ ارض القران ج**۱/۱۳۳** مخ ته د کتاب تر پایه. د کلونو د تعیین په هکله تاریخي روایات یو له بل سره أیر توپیر لري، حګنیګ لیکوالان واییګ چیګ دا تګولیګ هسیګ پخوانة کیسیګ دي، نه نور څه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حیره پاچايي

له کومې ورځې نه چې لوی قوروش په (۵۵۷-۵۲۹ ق.م) کې فارسیان سره یو کړي وو له همغې ورځې نه په عراق او شا او خوا سیمو کې د فارسیانو حکومت چلیده، دا وخت د دوی د زور او دبدبې وخت و هیچا یې هم مقابله نشوای کولای تر څو په (۳۲۶ ق. م) کال کې اسکندر مقدوني د فارسیانو پاچا (لومړنی دارا) ته ماتې ورکړه، او پدې ډول سره دا دولت تجزیه شو، ملک الطوایفي وربانديې حاکمه شوه. دا لړۍ تر (۲۳۰م) پورې جاري وه، په همدې وخت کې قحطانیانو هجرت وکړ او د عراق ځنې کلیوالې سیمې یې ونیولې، وروسته عدنانیان راغلل او له دوی سره له کشمکش او جنجال وروسته یې د فرات جزیرې څه برخې قبضه کړې.

فارسیان د دوهم ځل لپاره له (۲۲۶م) کال نه را پدیخوا د ساساني دولت د بنسټ ایښودونکي (اردشیر) په دوره کې د قدرت خاوندان شول. نوموړي فارسیان سره متحد کړل او په ګاونډیو عربانو یې قبضه ولګوله، په نتیجه کې د قضاعه قبیلې خلک مجبور شول چې شام ته لاړ شي، حیره او انبار هم د اردشیر تر ولکې لاندې راغلل.

د ارد شیر په دوره کې په حیره او د عراق او عربي جزیرې په کلیوالو سیمو کې د میشته قبیلو لکه مضر او ربیعه والي جذیمه الوضاح نومیده. ارد شیر پوهیده چې په عربو باندې حکومت کول او د هغوی له حملو نه ځان ساتل تر هغه پورې ممکن ندي تر څو یې پر دوی داسې یو څوک نه وي ګمارلی چې له قومي او ملي قوت نه برخمن وي، په قوم کې ځای ولري او وکولی شي چې له رومیانو سره د مقابلې په وخت د دوی مرسته لاسته راوړي، او هم د عراق عربان د روم تر قبضې لاندې شام کې اوسیدونکو عربانو په مقابل کې ودروي. همدا راز د الحیرې له والي سره به د فارسي لښکرو یو غونډ هم موجود و، تر څو د حکومت په خلاف د صحرا نشینو عربانو د پاڅون په ټکولو کې ورنه کار واخلي. جذیمه د (۲۶۸م) کال په شا او خوا کې مړ شویدی.

د جذیمه له مرګ نه وروسته د سابور بن اردشیر په دوره کې عمرو بن عدي بن نصر اللخمي- د لخمیانو د لومړني حاکم په توګه د حیرې والي وټاکل شو. لخمیانو تر هغې پورې په حیره باندې حکومت کاوه تر څو قباذ بن فیروز د فارس واکدار وټاکل شو، پدې وخت کې مزدک هم را پیدا شو، نوموړي د فساد، فحشاء او اباحیت لور ته بلنه پیل کړه، قباذ او نورو ډیرو د مزدک دا بلنه ومنله، وروسته قباذ د حیرې مشر المنذر بن ماء السماء ته لیک واستاوه او هغه یې هم دې نوي دعوت ته راوباله، خو هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل غرور له کبله دا غوښتنه ونه منله، نو قباذ هغه عزل او په ځای يې د مزدکي مذهب يو پيرو حارث بن عمرو بن حجر الکندي د حيرې والي مقرر کړ.
له قباذ نه وروسته د فارس مشري د کسرى نوشيروان په غاړه ولويده، نوموړي له مزدکي مذهب سره ډير کينه درلوده، مزدک او د هغه ډير پيروان يې ووژل، منذر يې بيرته د حيران والي وټاکه، حارث يې راوغوښت خو هغه دارکلب ته وتښتيد او بيا هملته مړ شو.
له منذر بن ماء السماء نه وروسته حکومت له همدوی سره و، تر څو د نعمان بن منذر دوره پيل شوه پدې وخت کې زيد بن عدي العبادي د نعمان په خلاف يوه توطئه جوړه کړه او د همدې توطئې په نتيجه کې کسرى ورباندې په غوصه شو او هغه يې راوغوښت خو نعمان لومړی په پټه سره د آل شيبان مشر هاني بن مسعود ته ورغی، خپل مال او اولاد يې له هغه سره پريښودل، بيا دکسرى په لور وخوځيده، کسرى هغه بندي کړ په بنديخانه کې مړ شو، او د ده پر ځای يې اياس بن قبيصه الطائي د حيرې والي وټاکه. او هغه ته يې امر وکړ چې له هاني بن مسعود نه د نعمان مال وغواړي، خو هاني دا ونه منله چې د نعمان مال ورکړي، نو کسرى د هاني په خلاف د جګړې اعلان وکړ او خپلې لښکرې يې د اياس په مشرۍ د هغه په لور ور مرش کړې، پدې ترتيب سره د ذي قار په سيمه کې د دواړو خواوو تر منځ سخته جګړه ونښته چې په پای کې بنو شيبان برى وموند او فارسيانو ماتې وخوړه، او دا لومړی ځل ؤ چې عربو عجمانو ته ماتې ورکړه. دا پېښه د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ولادت نه لږه موده وروسته واقع شويده، رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په حيره باندې د اياس بن قبيصه د حکمرانۍ له پيل نه اته مياشتې وروسته زيږيدلی دی. په اياس پسې د حيرې ولايت يوه فارسي نژاده شخص ته وسپارل شو، خو په (۶۳۲م) کال کې د حيرې ولايت بيرته د آل لخم کورنۍ ته په لاس ورغی او منذر چې په معرور سره مشهور و والي وټاکل شو، خو د ده د ولايت لا اته مياشتې نه وې پوره شوې چې د خالد بن الوليد (رضي الله عنه) تر مشرۍ لاندې اسلامي لښکرې ورباندې وروختلې.[1]

د شام حکومت

[1]. محاضرات تاريخ الامم الاسلامية للخضري بك ۲۹/۱ تر ۳۲ پورې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې عربانو له خپل اصلي ټاټوبي نه کوچیدل پیل کړل، نو د قضاعه کورنۍ ځنې پښې لکه بني سلیح بن حلوان چې بنو ضجعم بن سلیح یې له اولادې نه وو، د شام په پولو کې میشته شوې. رومیانو دا کورنۍ د ځان کړې او غوښتل یې په دوی سره له یوې خوا د صحرا او وچې د عربانو مخه ونیسي او له بل پلوه د فارس په مقابل کې ورنه ګټه واخلي. پدې ترتیب سره یې د هغوی لپاره بیل پاچا وټاکه، د دوی پاچایي د دوهمې میلادي پیړۍ له پیل نه تقریبا تر پایه پورې دوام درلود، تر ټولو مشهور پاچا یې زیاد بن الهبوله و. او د دوی د پاچایۍ لړۍ هغه وخت پای ته ورسیده کله چې د آل غسان کورنۍ ضجاعمه ته ماتې ورکړه، او پدې سره د رومیانو له خوا د شام پاچایي هم آل غسان ته وسپارله شوه، نوموړې کورنۍ د رومیانو د مزدورانو په صفت تر (۱۳) ه کال پورې د شام په عربانو حکومت وچلاوه، خو په نوموړي کال د حضرت عمر (رضي الله عنه) د خلافت په دوران کې د یرموک د غزا په نتیجه کې د دوی حکومت پای ته ورسید، او د دوی وروستی پاچا (جبله بن الایهم) اسلام راوړ او له مسلمانانو سره یو ځای شو[۱].

د حجاز پاچایي

ترڅو چې اسماعیل (علیه السلام) ژوندی و د مکې مشري او د بیت الله شریف مسئولیت له همده سره و،[۲] خو کله چې هغه د (۱۳۷) کلونو په عمر له دنیا نه رحلت وکړ،[۳] نو دا مسئولیت یې زامنو نابت وروسپې قیدار او په بل روایت قیدار بیا نابت په غاړه واخیست. او له دوی نه وروسته د مکې مشري د دوی نیکه مضاض بن عمرو الجرهمي ته وسپارله شوه، خو د اسماعیل (علیه السلام) اولاده که څه هم مشري له نورو سره وه د ډیر قدر او عزت خاوندان وو ځکه د دوی پلار او نیکه کعبه شریفه جوړه کړې وه.[۴]

د وخت په تیریدو سره د اسماعیل (علیه السلام) د اولادې نوم او نښان مخ په ورکیدو شو، جرهمیان هم د بخت نصر له دورې مخکې کمزوري شول، او په همدې وخت د مکې په سیاسي آسمان کې د عدنان د کورنۍ ستوری وځلید. په ذات عرق کې په عربانو باندې د بخت نصر د تیري په هکله را نقل شوی روایت هغه چې وایي پدې

(1). نفس المصدر ۳۴/۱ و ارض القرآن ۲/ ۸۰-۸۲

(2). قلب جزیرة العرب ص ۲۳۰-۲۳۷

(3). سفر التکوین ۲۵:۱۷

(4). قلب جزیرة العرب ۲۳۰- ۲۳۷ ابن هشام ۱/ ۱۱۱-۱۱۳ ابن هشام یوازېګ د نابت له مشرة نه یادونه کوُیده

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیښنه کې د عربو مشر د جرهم له قبیلې څخه نه و، زمونږ د یادې شوې خبرې پخلاوی کوي.[١]

د عدنان کورنۍ د بخت نصر د دوهمې حملې (٨٧ ٥ ق .م) په وخت کې یمن ته وتښتیدلې، برمیاه (علیه السلام) چې د اسرائیلو نبي و، معد له ځان سره شام ته بوتلا، او کله چې د بخت نصر فشارونه کم شول معد بیرته مکې ته راستون شو، خو هغه وخت په مکه کې له جرهمیانو نه یوازې جرشم بن جلهمه پاتې وو،معد د هغه له لور سره واده وکړ او له هغې نه یې زوی (نزار) پیدا شو.[2]

نوره د جرهمیانو وضعه هم مخ په خرابیدو شوه، څوک به چې مکې ته راتلل نو دوی به ورباندې ظلمونه کول دکعبې ټول مال ئې ځان ته خاص کړ[3]. دې کار عدنانیان په غوصه کړل،او کله چې د خزاعه قبیلې خلک په مرظهران نومې منطقه کې میشته شول او ویې لیدل چې د جرهمیانو او عدنانیانو وضعه ښه نده، نو له همدې وضعې نه په استفادې او د عدنان قبیلې دځینو کورنیو په مرسته یې د جرهمیانو په خلاف جګړه پیل کړه، بالاخره یې د دوهمې میلادي پیړۍ په نیمایي کې جرهمیان له مکې نه وشړل او د مکې مشري دوی په غاړه واخیسته.

جرهمیانو چې کله مکه پریښوده، نو ځنې شیان یې د زمزم په څاه (کوهي) کې واچول او خوله یې ورپټه کړه.ابن اسحاق وایي:عمرو بن الحارث بن مضاض الجرهمي[۴] دکعبې شریفې دوې هوسۍ [4] او حجر اسود دواړه د زمزم په کوهي کې ښخ کړل او بیا له خپلو ملګرو سره د یمن په خوا وخوځیده.

د مکې پریښودل جرهمیانو ته ډېر غم اوخفګان باعث وو پدې هکله عمرو داسې وایي :

کأن لم یکن بین الحجون الی الصفا أنیس و لم یسمر بمکة سامر

---

[١]. قلب جزیرة العرب ص. ٢٣.

[2]. رحمة للعالمین٢/٤٨.

[3]. قلب جزیرة العرب ص ٢٣١.

[٤]. دا هغه مضاض الجرهمي نه دی کوم چې د اسماعیل (علیه السلام) په کیسه کې یې یادونه شوید.

[۴]. مسعودي وایي: په تیره زمانه کې به فارسیانو کعبې ته پیسې او جواهرات اهداء کول. پدې لړ کې ساسان بن بابک دوې د سرو زرو هوسۍ جواهرات، تورې او ډیر نور سره زر اهداء کړي وو. عمرو بیا دا ټول شیان د زمزم په کوهي کې واچول او پټې ښخ یې کړل.مروج الذهب ١/ ٢٠٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلى نـــحن كـــنا أُهلها فأُبـــادنا صروف الليالي والجدود العواثر [١]

د شعر ترجمه داسې کیږي:

[ته به وایې چې دحجون او صفا ترمنځ هیڅوک نه وو (آشنا اودوست نشته) اونه دمکې د شپې له خوا جوړو شویو محفلوکې کوم کیسه ویونکی د شپې کیسې ویلې دي.مونږ د دې ځای اوسیدونکي وو، خو د وخت ناکردو اوخرابو قسمتونو اونیمه خوا نصیبونو تباه او برباد کړو.]

اسماعیل (علیه السلام) په شلمې قبل المیلاد پیړۍ کې تیر شوی وُ. نو پدې سره ویلی شو چې جرهم قبیله تقریبا یوویشت پیړۍ په مکه کې اوسیدلی،او د شلو پیړیو په شا اوخوا کې یې حکومت ورباندې کړی دی.پدوی پسې د مکې مشري د خزاعه کورنۍ ته رسیدلې، خو دری لاندیني مسئولیتونه له مضر کورنۍ سره پاتې شوي وو:

١ـ له عرفات نه مزدلفې ته د خلکو لیږدول او په (یوم النفیر) (یعنی دذي الحجې دیارلسمه ورځ) له منی نه د تللو اجازه ورکول.دا وظیفه د بنوالغوث بن مره چې د الیاس بن مضر له کورنۍڅخه و په غاړه وه.دوی ته صوفه ویل کیدل،د(یوم النفیر) په ورځ به تر هغه پورې بل هیڅوا هم جمرې نه ویشتلې ترڅو به چې د صوفه یوه کس جمرې ویشتل نه وو پیل کړي، اوکله به چې خلک له جمرې ویشتلو فارغ شول، نو د صوفه خلکو به د عقبې دواړه خواوې ونیولې او تر هغې به بل چاته دتګ اجازه نه وه ترڅو به چې دوی تېول نه ووتللي،او چې دوی به ټول لاړل نو بیا به یې نورو خلکو ته د تګ اجازه ورکړه، د صوفه له ختمیدو وروسته دا میراث د تمیم قبیلې د بنوسعد بن زید مناه کورنۍ په برخه ورسید.

٢ـ د نحر (قربانۍ) یا لوی اختر په سهار له مزدلفې نه منی ته تلل، دا دنده د بني عدوان په غاړه وه .

٣ـ د الاشهرالحرام وروسته، مخکې کول چې دا د بني کنانه قبیلې د بني تمیم بن عدي کورنۍ وظیفه وه.[٢] هغه وخت هم دوی د الاشهرالحرام احترام درلود، پدې میاشتو کې به ئې جګړې نه کولې، خوکله به چې جګړه روانه وه نو بیا به یې داسې فیصله کوله چې دا میاشتی به وروسته کړو،یعنی اوس به جګړې ته ادامه ورکړو او بیا به راتلونکې میاشتې الاشهرالحرام وګرځوو.

په مکه باندې د خزاعه کورنۍ مشري دری سوه (٣٠٠) کاله دوام وموند[١]. د دوی په

---

[١]. ابن هشام ١/١١٤-١١٥.

[٢]. ابن هشام ١/٤٤-١١٩-١٢٠-١٢٢.

١. یاقوت/ د مکة لفظ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوره کې عدنانیان په نجد، بحرین او د عراق شا او خوا کې خواره شول، د قریشو څنې کورنۍ لکه حلول او حرم او د بني کنانه مختلفې پښې د مکې په څنډو کې پاتې شوې خو دوی د قصي بن کلاب تر وخته د مکې اوکعبې شریفې په کارونو کې هیڅ ونډه نه درلوده[۲].

د قُصي په هکله ویل کیږي چې دوی لا د مور په غیږ کې و چې پلار یې مړشو، موریې د بني عذره کورنۍ له (ربیعه بن حرام) نومي سړي سره واده وکړ او ورسره د هغه اصلي وطن یعنی د شام سرحدي سیمې ته لاړه، خو کله چې قصي ځوان شو بیرته مکې ته راستون شو، پدې وخت کې دمکې مشر د خزاعه کورنۍ حلیل بن حبشه و. قصي د هغه له لورحبي سره واده وکړ[۳]، خو کله چې حلیل مړ شو نو د خزاعه او قریشو ترمنځ جګړه ونښته، په پای کې دمکې اوکعبې شریفې ټول کارونه قصي پخپله غاړه واخیستل.

د دې جګړې د اسبابو په هکله درې روایتونه رانقل شویدي:

۱ـ کله چې قُصي د مال او ډیرو سړیو خاوند شو، حلیل مړ شو نو ده ځان د مکې اوکعبې شریفې د مشرۍ لپاره تر خزاعه او بني بکر نه غوره وباله، او ویل به یې:

څرنګه چې قریش د اسماعیل (علیه السلام) د اولادې مشران دي نو باید دا مشري هم له دوی سره وي، پدې هکله یې له قریشو او بني کنانه سره خبرې اترې اومشورې وکړې هغوی د ده دا خبره ومنله او په یوه اتفاق یې خزاعه او بني بکر له مکې نه وایستل[۴].

۲ـ بل دا- د خزاعه په ګومان ـحلیل وصیت کړی و چې دمکې اوکعبې شریفې مشري به قصي ته سپارل کیږي.[۵]

۳ـ حلیل دکعبې شریفې مشري خپلې لور (حبي) ته سپارلې وه او ابو غبشان خزاعي یې ورته وکیل نیولی و. او پدې سره دکعبې شریفې مشري د حبي په نمایندګۍ د ابو غبشان په غاړه وه، خوکله چې حلیل مړ شو نو قصي دا مشري له ابو غبشان نه په یوه ژي (مشک) شرابو واخیستله، خو خزاعه پدې قانع نه شول، او غوښتل یې قصي له کعبې شریفې نه منع کړي، نو قصي هم د دوی د مقابلې لپاره د قریشو اوبني کنانه

---

۲. محاضرات تاریخ الامم الاسلامیة للخضري بک ۳۵/۱. ابن هشام ۱۱۷/۱.

۳. ابن هشام ۱۱۷/۱-۱۱۸.

۴. ابن هشام ۱۱۷/۱-۱۱۸.

۵. ابن هشام ۱۸۸/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک راټول کړل ترڅو خزاعه بيخي له مکې نه وشړي او هغوی هم ټول پدې خبره کې له قصي سره موافق شول[1].

په هر حال کله چې حليل مړ شو صوفه خپل کارونه سرته رسول،يو وخت قصي له قريشو اوکنانه سره يوځای له عقبې سره د دوی مخې ته ودريد او ورته ويې ويل : د دې کار د سرته رسولو لپاره مونږ له تاسو نه غوره يو او په همدې سره ونښتل په پای کې قصي ورباندې بريالی شو، او پدې سره خزاعه او بنوبکر د قصي خوا پرېښوده، قصي هم د هغوی په خلاف د جګړې تياري ونيوله. سخته جګړه پيل شوه دواړو طرفونو ته زيات ځاني اومالي تاوانونه واوښتل بالاخره په سوله راضي شول او د بني بکر کورنۍ يوغړی (يعمر بن عوف) يې مينځګړی وټاکه او هغه داسې فيصله وکړه: د مکې او کعبې شريفې د مشرۍ لپاره قصي له خزاعه نه غوره او مناسب دی قصي که څوک وژلي د هغه وينې ورته ښښل شويدي، خو خزاعه او بنوبکر به د وژل شويو کسانو ديت ورکوي، اوکعبه دې قصي ته پرېښووله شي. نوموړی دهمدې فيصلې له امله له همدې ورځې نه په شداخ ونومول شو[2].

پدې ترتيب سره قصي د پنځمې ميلادي پيړۍ په نيمائې برخه يعنی (۴۴۰م) کال کې د مکې او کعبې شريفې مشري په غاړه واخيسته[3].او په همدې سره په مکه باندې د خزاعه مشرۍ پای وموند او د قريشو او قصي د مشرۍ دوره پيل شوه. قصي خپل قوم د مکې له شاوخوا نه راټول کړ، هرې قبيلې ته يې بيل بيل ځايونه وټاکل،او النساه، آل صفوان، عدوان او مره بن عوف ته يې خپلې خپلې دندې هم وروسپارلې، ځکه ده دا په ځان پور باله چې بايد پوره يې ادا کړي[4].

د قصي بل مهم کار دا و چې دکعبې شريفې شمال ته يې دارالندوه (د مشورو کوټه) جوړه کړه، د دې کوټې دروازه جومات ته راختلې وه، قريش به دلته د خپلومهمو مسائلو د حل و فصل لپاره راټوليدل. هغوی دې کوټې ته په ډيره درنه سترګه کتل، ځکه د همدې کوټې له برکته د دوی په منځ کې يووالی راغلی و،او همدلته به د دوی لويې لويې پيښې په ښې طريقې سره حل کيدلې[1].

---

[1]. رحمة للعالمين ۲/۵۵.

[2]. ابن هشام ۱/۱۲۳-۱۲۴.

[3]. قلب جزيرة العرب ص ۲۳۲.

۴ . ابن هشام ۱/۱۲۴-۱۲۵.

[1]. ابن هشام ۱/۱۲۵. محاضرات تاريخ الامم الاسلامية ۱/۳۶. اخبار الكرام ص ۱۵۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قصي پخپله دا تشريفاتي دندې په غاړه لرلې

۱_ د دارالندوه مشري- دلته به قريشو د خپلو مهمو مسايلو په هکله بحثونه کول، او همدلته به يې دخپلو لوڼو ودونه تر سره کول (د ودونو عقد او تړون به همدلته ترسره کيده).

۲_ اللوا (بيرغ) - د جګړې جنډه به له ده پرته نه پورته کيدله .

۳_ الحجابه (ساتنه) - د کعبې شريفې دروازه به يوازې ده پرانستله،اوهمده به يې خدمت او سرپرستي کوله .

۴_ سقايه يعنې حاجيانو ته اوبه ورکول- دوی به د حاجيانو لپاره په خرما اومميزو سره خوږې شوې اوبه برابرولې او د حج په وخت کې به يې حاجيانو ته ور څښلې[2].

۵_ حاجيانو ته خوراک ورکول (رفاده الحاج)- دا هغه خوراک و چې دوی به حاجيانو ته د ميلمستيا په دود ورکاوه. قصي په قريشو باندې دا لازمه کړې وه چې د حج په موسم کې څه اندازه مال ده ته ورکړي تر څو هغه ورباندې بې وسه حاجيانو ته خوراک برابر کړي [3] .

دا ټولې دندې د قصي په غاړه وې، نوموړی لا ژوندی و چې زوی يې عبدمناف د مقام او منزلت خاوند شو، خو عبدالدار چې له هغه نه مشر و پدې خوښ نه و، نو ځکه قصي ورته وويل:اې عبدالداره! زه به تا په قوم کې مطرح کوم که څه هم هغوی له تانه تکړه او عزتمن دي او له تانه يې ميدان ګټلی دی او که څه هم هغوی ستا ورور له تا نه غوره بولي، په همدې اساس يې عبدالدار ته د دارالندوه، حجابه،اللوا او السقايه او الرفاده مسئوليتونه وسپارل. د قصي خبره به هيچا هم په ځمکه نه غورځوله، د هغه هر امر که په ژوند و او يا پس له مرګه داسې و لکه د دين حکم او امر،او همدا وجه وه چې د ده له مرګه وروسته هم د ده امر په ځای پاتې شو او زامنو يې بيله کوم مخالفته عمل ورباندې کاوه، خوکله چې عبدمناف هم مړ شو نو بيا د هغه زامنو د خپل تره (عبدالدار) له زامنو سره د دې دندو په سر اختلاف پيل کړ.

پدې ډول قريش په دوو برخو ووېشل شول،او نژدې وه چې د دواړو ډلو ترمنځ جګړه ونښلي، خو بالاخره سوله وشوه او دا منصبونه يې سره ووېشل. د السقايه او الرفاده مسئوليت د عبدمناف زامنو په غاړه واخيست، دارالندوه، اللوا او الحجابه له بني

---

[2]. محاضرات تاريخ الامم الاسلامية ۳۲/۱.

[3]. ابن هشام ۱۳۰/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالدار سره پاتې شول. بیا بنو عبدمناف هم پخپل منځ کې پچه واچوله (قرعه اندازي یې وکړه) او دا وظیفه د هاشم بن عبدمناف په برخه ورسیده.
کله چې هاشم مړ شو نو دا وظیفه یې ورور المطلب بن عبدمناف ته وسپارله شوه،او له هغه نه وروسته عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف ددې منصب لپاره غوره کړای شو. دا دنده (د السقایه او الرفاده مسئولیت) د عبدالمطلب له زامنو سره و، چې اسلام راغی او پدې وخت دا وظیفه د عباس بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) په غاړه وه[1].
قریشو لدېنه علاوه نورمنصوبه او وظیفي هم درلودلی چې پخپل منځ کې یې سره ویشلې وې،او یوه دموکراتیک دولت ته ورته اداره یې جوړه کړې وه، او د اوسنۍ زمانې پارلماني تشکیلاتو ته ورته تشکیلات یې درلودل .

او هغه ادارې او دندې عبارت دي له :

۱ـ الایسار- د ویش پخاطر د بوتانو په غشو باندې قرعه اندازي (پچه اچول) دا دنده د بني جمح په غاړه وه .
۲ـ تحجیرالاموال - بوتانوته وړاندې شویو او اهداء شویو نذرونو اوقربانیو تنظیمول، د شخړو، دښمنیو او داسې نورو مسایلو هوارول، دا دنده او مسئولیت له بني سهم سره و.
۳ـ شوری - چې مسئولیت یې د بني اسد په غاړه و.
۴ـ الاشناق - د دیتونو او جریمو تنظیمول، دا د بني تیم دنده وه .
۵ـ العقاب - د ملي بیرغ وړل او اوچتول، دا د بني امیه وظیفه وه.
۶ـ القبة – د لښکرو برابرول او د آسونو مشري، دا د بني مخزوم مسئولیت و.
۷ـ السفارة - دا دنده د بني عدي په غاړه وه[2].

دنورو عربانو حکومت

لکه مخکې مو چې وویل د عربو قحطاني او عدناني قبیلو د عربي جزیرې مختلفو

---

[1] . ابن هشام ۱/۱۲۹-۱۳۰-۱۳۱-۱۳۲-۱۳۷-۱۴۲-۱۷۸-۱۷۹.
[2] . تاریخ ارض القرآن ۲/۱۰۴-۱۰۵-۱۰۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخو ته هجرت وکړ، او عربي خاوره د دوی ترمنځ وويشل شوه. بيا هغه قبيلې چې حيرې ته نژدې وې په حيره کې د عربي پاچايانو ترظاهري نفوذ او اغيزې لاندې وې،او هغه چې د شام له پولو سره پرتې وې هغوی د غساسنه پاچايانو تر حکم لاندې وې. خو حقيقت دا و چې هغوی عملاً د دې پاچايانو تابعيت نه درلود بلکه دا تش په نوم تابعيت و، مګر هغه قبيلې چې د جزيرې په مينځنيو برخو او ميرو کې اوسيدلې هغوی په پوره ډول آزادې اومستقلې وې. دې قبيلو بيل بيل رئيسان درلودل، هره قبيله لکه د يوه وړوکي دولت غوندې وه چې د سياسي تشکيل اوجوړښت اساس يې په قومي يووالي او د پرديو نه د وطن د دفاع په اړوند په مشترکه ګټو باندې ولاړ و. د هرې قبيلې مشر لکه پاچا داسې و، ټولو به په سوله اوجنګ کې ورنه اطاعت کاوه، نظر به يې هرچا قبلاوه، او خپلې غوښتنې به يې لکه د يوه ديکتاتور په شان پر خلکو تحميلولې او کله به که کوم مشر په غوسه کيده، نو بيا به ډيرې تورې له تيکيو وتلې وې او چا به د پوښتنې جرات هم نه درلود چې دا ولې؟

خو يوشې چې مشران به يې له عادي خلکو سره معاملې ته اړ ايستل هغه د مشرۍ او قدرت لاسته راوړلو پخاطر د تربرونو تر مينځ مسابقه او مقابله وه، هر يوه به زيار ايست چې په ميلمه پالنه، شجاعت، حلم او زغم کې له نورو نه وړاندې شي، تر څو د خلکو خصوصاً شاعرانو چې د قوم د ژبې حيثيت يې درلود په مينځ کې ځای پيدا کړي. رئيسانو خاص او فوق العاده حقوق درلودل، رئيس به د غنيمت په مال کې د المرباع (د غنيمت څلورمه برخه) او الصفى (هغه چې له ويش نه مخکې يې رئيس د ځان لپاره اخلي) النشيطه (هغه چې رئيس ته په لاره کې مخکې لدې چې د دښمن قوم عسکري مرکز ته ورسيږي په لاس ورځي) او الفضول يعنی هغه چې له ويش نه اضافي پاتې شي، يعنی هغه څه چې په جګړه مارو پوره نه ويشل کيږي لکه له ويش نه اضافه شوی آس، اوښ او نور....) په نامه برخې درلودې.

يو شاعر وايي:

لك المرباع فينا و الصفايا   و حكمك و النشيطة و الفضول

دا ځيزونه مخکې توضيح شويدي.

سيـا سي حـا لـت

د عربانو د مشرانو په هکله مو خبرې وکړې، اوس بايد په مجموعي توګه د هغوی په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي حالت باندې هم لږ شانته رڼا واچوو. د هغو درېو سیمو کومې چې له پولو سره نژدې وې سیاسي حالت ډېر خراب اوګڼل شوی و، هلته خلک په دوو برخو بادار او غلام او یا حاکم او محکوم ویشل شوي وو، هره ګټه او وټه به د بادارانو خصوصاً پردیو لپاره وه او هر تاوان او جریمه به د غلامانو (محکومانو) په برخه وه، په بل عبارت په هغه ځای کې رعیت لکه یوزراعتي فارم داسې و چې ټول حاصلات به یې د حاکمانو او واکدارانو په مزو، چړچو، ظلمونو اوتیریو کې خرڅیدل، خو رعیت به ډول ډول ربړونه اوکړاوونه ګالل، که هر څو به وربانديې زور، زیاتی کیده خو هغوی د شکوې او شکایت حق اوجرئت نه درلود. په ټولنه کې ظلم او استبداد حکومت کاوه، د هیڅا حقوق خوندي نه وو. دې برخوته څیرمه پرتې قبیلې هم مذبذبې او بې ارادې وې کله به د خپلې هوی او هوس په اساس عراق ته اوکله به شام ته ورګډې شوې. د جزیرې په مینځ کې پرتې قبیلې هم یوله بل نه بیلې اوجدا وې، قومي، نژادي، او دیني تعصب وربانديې مسلط و، له دوی نه یوکس وایي :

و ما أنا إلا من غزية إن غوت غويت، وإن ترشد غزية أرشد

[زه هم د غزیه قبیلې یوغړی یم که هغه په غلطه لاره ځي زه هم په غلطه ورسره روان یم او که سمې لارې ته شي نو زه هم ورسره په سمه لار روان وم.]

هغوی داسې څوک نه درلودل چې د دوی له استقلال او آزادۍ نه تایید او ملاتړ وکړي، او یا د مشکلاتو او سختیو په وخت مخ ورواړوي اویا په بده ورځ د دوی په ښه راشي

خو دا وه چې هغه وخت خلکو دحجاز حکومت ته په درنه سترګه کتل، اوهغوی یې د دیني مرکز مشران ګڼل. د حجاز حکومت په حقیقت کې د دیني او دنیوي مشرۍ او زعامت یوګډ شکل و، او له حرم نه بهرعربو ته یې د دیني مشرتابه حیثیت درلود، خو په حرم کې د ننه او شاوخوا نژدې برخوکې یې د یوه داسې حکومت بڼه درلوده چې کعبې شریفې ته د راتلونکو(زیارت کونکو) خلکو د امورو مشري او د ابراهیمي شریعت جاري کول او تطبیق یې په غاړه و. دې حکومت د نننۍ دور پارلمان ته ورته تشکیلات او ادارې درلودې، خو په هیڅ صورت هم دا یو پیاوړی او مضبوط حکومت نه و، او خپلې دندې یې په ښه توګه سرته نه شوای رسولی بلکه په خپلو کارونو کې ډېر پاتې راغلی و، چې د حبشیانو د تیري په ورځ دا خبره ښه په ډاګه شوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعربو دینونه اومذهبونه

زيات شمير عربو د اسماعيل (عليه السلام) بلنه منلې وه ،او د هغه د پلارحضرت ابراهيم (عليه السلام) دين ته يې غاړه اينبې وه، يوازې د الله تعالى عبادت يې كاوه ، خو د وخت په تيريدو سره ورو ورو له نيغې لارې بې لارې كيدل، خپل اصلي دين يې هير كړ، يوازې توحيد او د ابراهيمي دين څنې شعائر يې ساتلي وو ترڅو د خزاعه قبيلې مشر عمرو بن لحي راپيداشو. نوموړی په ديانت، خيرات وركولو او نيكۍ سره مشهورۍ خلكو ډير احترام ورته درلود، او د ستر عالم په سترګه ورته كتل. يو وخت هغه شام ته سفر وكړ كه ګوري چې هلته خلك د بتانو عبادت كوي، دا كار يې خوښ شو او داسې ګومان يې وكړ څرنګه چې دا د رسولانو او آسماني كتابونو د نازليدو وطن دى نو دا بت پرستي به هم حق وي، او د همدې ګومان په اساس يې له ځان سره يو بت چې ((هبل)) نوميده راوړ او دكعبې شريفې په منځ كې يې ودراوه، او نور د مكې خلك يې هم دې شرك او بت پرستۍ ته راوبلل، هغوی د ده دا بلنه ومنله، لږ موده وروسته د حجاز خلكو هم د شرك لاره خپله كړه او د كعبې له مشرانو سره په بت پرستۍ كې شريک شول.[١]

د هغوی (عربانو) تر ټولو پخوانی بت (منات) و، چې د سرې بحيرې په څنډه قديد ته نژدې د المشلل په سيمه كې پروت و[٢]. وروسې يې (لات) نومی بت په طائف كې ودراوه، او بيا يې په وادي النحله نومې سيمه كې د (العزى) په نامه بل بت نصب كړ. همدا درې د دوی تر ټولو ستر بتان وو، وروسته شرک او بت پرستي په ټول حجاز كې خوره شوه. وايي: چې عمرو بن لحي يو پيرى ملګرى كړى و، هغه ورته وويل: چې د نوح (عليه السلام) د قوم بتان (ود، سواع، يغوث، يعوق او نسر) په جده كې ښخ شويدى، نو عمرو ورغى او هغه يې راوايستل او تهامه نومې منطقې ته يې راوړل او بيا يې د حج په وخت كې په مختلفو قبيلو وويشل هغوی بيا له ځان يوړل.

لنډه دا چې بتان دومره ډير شول چې هر قبيلې بلكه هر كور بيل بيل بت درلود، مسجد حرام يې هم له بتانو ډک كړى و، او كله چې رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و

---

(1). مختصر سيره الرسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) للشيخ محمد بن عبدالوهاب ص ١٢

(2). صحيح البخاري ٢٢٢/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) مکه فتحه کړه د کعبې شريفې په شا او خوا کې (۳۶۰) بتان موجود وو، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه ټول دړې وړې کړل، او بيا يې امر وکړ چې دا ټوټې دې د باندې وايستل شي، او پدې ترتيب سره هغه ټول له مسجد نه د باندې وسوځيدل او توري ايرې شول.[1]

دا خلک چې ځانونه يې د ابراهيم (عليه السلام) د دين پيروان بلل، پدې ترتيب سره د جاهليت په لومو کې راګير او په شرک او بت پرستۍ کې تر ستوني پورې ډوب شول.

هغوی د بتانو په عبادت کې ډول ډول رسمونه او رواجونه درلودل، چې زياتره يې د عمرو بن لحي له خوا رواج شوي وو، دوی داسې عقيده درلوده چې هغه څه چې عمرو بن لحي رواج کړی يو حسنه بدعت دی نه دا چې دا د ابراهيم (عليه السلام) په دين کې بدلون وي.

په جاهلي ټولنه کې د بت پرستۍ ځنې مراسم:

۱ ـ هغوی به د مشکلاتو او سختيو په وخت کې بتانو ته مخ کاوه، له بتانو نه به يې مرسته غوښتله او د هغوی په نامه به يې نارې وهلې، د خپلو حاجتونو د پوره کولو سوالونه به يې ورنه کول، او دا عقيده يې درلوده چې دا بتان الله تعالی ته د دوی شفاعت کوي، او د دوی اړتياوې پوره کولی شي.

۲ ـ له بتانو به يې طواف کاوه زارۍ او سجدې به يې ورته کولې.

۳ ـ بتانو ته د تقرب او نژديوالي پخاطر به يې قربانۍ کولې، د بتانو په نامه او لپاره به يې مالونه (څاروي) حلالول، الله تعالی دا دواړه ډوله قربانۍ او حلالول داسې يادوي: ((وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ)) (المائدة–۳)

[ترجمه: او (حرام دي) هغه چې حلال کړی شوي وي (په نامه د کوم ځای يا شي).]

بل ځای فرمايي: ((وَلا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرْ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ)) (الأنعام–۱۲۱)

[ترجمه: او مه خورئ تاسې له هغې (مردارې) چې نه وَ ياد کړی شوی نوم د الله پر هغې باندې (عمداً).]

۴ ـ بتانو ته د تقرب پخاطر به يې له خپل خوراک او څښاک نه يوه اندازه د بتانو په نامه کوله.

همدا راز د هغوی په حاصلاتو او څارويو کې به هم د بتانو لپاره خاصه برخه وه، عجيبه خو لا دا وه چې هغوی عادت درلود چې لدې شيانو نه به يې يوه برخه د الله

[1]. مختصر سيرة الرسول لمحمد بن عبد الوهاب ص ۱۳ - ۵۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعالی لپاره هم ټاکله، خو بيا د دوی په وړاندې او د دوی په عقيده داسې علتونه او اسباب موجود وو چې د هغې له امله به يې د الله تعالی لپاره ټاکل شوې برخه د بتانو په نامه ګرزوله، خو داسې به کله هم نه پيښيدل چې د بتانو برخه د الله تعالی لپاره وګرزوي، الله تعالی پدې هکله فرمايي: ((وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالأَنْعَامِ نَصِيباً فَقَالُوا هَذَا لِلَّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهَذَا لِشُرَكَائِنَا فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَى شُرَكَائِهِمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ)) (الأنعام- ۱۳۶)

[ترجمه: او مقرر کړي دي دغو (مشرکانو) الله تعالی ته له هغه شي چې پيدا کړيدی الله تعالی هغه له کښتـه او چارپايانو يوه برخه، نو وايي دوی دا برخه د الله لپاره په زعم د دوی سره، او دا (بله برخه) د پاره د شريکانو زمونږ ده، نو هغه برخه چې وي د پاره شريکانو د دوی، پس (هغه) نه رسيږي الله ته، او هغه برخه چې وي د پاره د الله نو هغه رسيږي شريکانو د دوی ته (چې بتان دي ډير) بد دی هغه حکم (انصاف) چې کوي يې دوی.]

۵ ـ بتانو ته د هغوی د تقرب بله طريقه دا وه چې د بتانو په نامه به يې پخپلو مالونو او کښتـونو کې نذرونه ايښودل، الله تعالی فرمايي: ((وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لا يَطْعَمُهَا إِلاَّ مَنْ نَشَاءُ بِزَعْمِهِمْ وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءً عَلَيْهِ ...)) (الانعام – ۱۳۸)

[ترجمه: او وايي دوی چې (دغه برخه د بتانو) که چارپايان دي او (که) کښت ممنوع (حرام) دی چې نه به خوري له دې مګر هغه څوک چې زمونږ خوښ وي په ګومان د دوی او ځينې چارپايان دي چې حرامې کړی شويدي شاګانې د دوی (له سوريدلو) او ځينې نور چار پايان دي چې نه يادوي دغه (مشرکان په وخت د ذبح کې) نوم د الله پر دوی بلکه نوم د بتانو پرې يادوي او نسبت کوي د دغو احکامو الله ته، په طريقه د دروغ تړلو په الله پسې.]

۶ ـ لدې ډول نذرونو نه د البحيره، السائبه، الوصيله، او الحامه په نامه ياد شوي نذرونه- ابن اسحاق وايي: البحيره د السائبه لور (بچي) ته وايي: السائبه هغې اوښې ته ويل کيده چې په مسلسله توګه به يې لس جونګيانې وزيږولې، نو بيا به نه څوک ورباندې سپريدل، او نه به يې وړۍ اخيستل روا وو، شيدې يې له ميلمنو پرته بل چا نه خوړلې، او که چيرته به يې يوولسمه جونګۍ هم راوړه، نو د هغې جونګۍ غوږ به

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې څېراوه او له مور سره به يې همداسې آزاده خوشې کوله، نو بيا به پدې هم نه څوک سپريدل، نه به يې وړى اخيستل کيدلې او شيدې به يې هم يوازې ميلمنو خوړلې او دې ډول اوښې ته البحيره ويل کيدله چې د سائبه لور به وه، او الوصيله هغې مېږې ته ويل کيدله چې په مسلسله توګه به يې په پنځو خيټو کې لس ورى چې نر ورى به بالکل نه و پکې راوړې، نو بيا به دوى ويل اوس دا مېږه وصيله شوه، او لدينه وروسته به دې مېږې که هر څه راوړل هغه به يوازې نارينوو خوړلى شوى او ښځو نه شواى کولى هغه وخوري، خو که به ورنه کوم ورى مړ پيدا شو او يا به ورنه کوم يو مرداريده نو هغه بيا ښځو او نرو ټولو ته روا و. حام هغه وينده اوښ ته ويل کيده چې اوښو ته په ورخوشي کيدو سره به يې په مسلسله توګه لس جونګى رازيږولې وې او هيڅ نر جونګى به نه و پکې، نو بيا به د دې وينده شا محفوظه وه، نه به څوک ورباندې سپريدل، نه به يې وړى اخيستل کيدلې، يوازې په اوښو کې به خوشې و، يوازې همدا کارئې چې اوښې به يې ورته نيولې او بس. الله تعالى د جاهليت دا طريقې ردوي او فرمايي: ((مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلا سَائِبَةٍ وَلا وَصِيلَةٍ وَلا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَأَكْثَرُهُمْ لا يَعْقِلُونَ)). (المائدة-۱۰۳)

[ترجمه: نه دې روا کړې الله هيڅ بحيره او نه سائبه او نه وصيله او نه حام، او ليکن هغه کسان چې کافران شويدي تړي دوى پر الله دروغ (بهتان) او ډير له دوى څنې نه پوهيږي (په حق او باطل).]

بل ځاى فرمايي:

((وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَى أَزْوَاجِنَا وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ)). (الأنعام:۱۳۹)

[ترجمه: او وايي چې هغه شى چې په ګېډو د دې چارپايانو کې دي خالص دي لپاره د نارينوو زمونږ، او حرام کړى شويدي پر ښځو زمونږ، او که وي هغه مرداره نو دوى (نر او ښځې) پکې شريکان دي.]

د دې ډول څارويو (نذرونو) د توضيح په هکله نور روايتونه او تفسيرونه هم موجود دي[۱]. سعيد بن المسيب وايي چې دا ډول څاروي يوازې د دوى د طاغوتيانو (باطلو معبودانو) لپاره وو[۲].

په صحيح البخاري کې مرفوعاً روايت دى چې عمرو بن لحي لومړنى کس و چې اوښه

---

[1]. ابن هشام ۸۹/۱-۹۰.

[2]. صحيح البخاري ۴۹۹/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې سائبه ونوموله (البته په تيرو شرطونو سره)[1].

عربانو به دا ټول کارونه د بتانو پخاطر تر سره کول، ځکه د دوی دا عقيده وه چې بتان به دوی له الله تعالی سره نژدې کوي او د دوی شفاعت به ورته کوي. قرآنکريم دي ته اشاره کوي او فرمايي:((مَا نَعْبُدُهُمْ إِلاَّ لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى)). (الزمر:۳)

[ترجمه: وايي :نه کوو عبادت ددوی مګر د پاره د دې چې نژدې کړي دوی مونږ طرف د الله ته نژدې کول...]

((وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لا يَضُرُّهُمْ وَلا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ)). (يونس:۱۸)

[ترجمه :اوعبادت کوي دغه (کفار) غير له الله (جل جلاله) د هغو بتانو چې نه شي رسولی هيڅ ضرر دوی ته (که يې عبادت ونکړي) اونه نفع رسولی شي دوی ته (که يې عبادت وکړي) اووايي دغه (کفار) چې دغه بتان شفاعت کوونکي زمونږ دي په نزد دالله.]

مشرکينو به ازلام (دپال اچولوغشي) هم استعمالول، ازلام د زلم جمع ده او زلم هغه غشي ته ويل کيږي چې بڼکه نه وي وربادې لګيدلی. ددوی ازلام (غشي) درې ډوله وو:

يو ډول يې دا وو چې (نعم) او (لا) وربادې ليکل شوی و، او کله به يې چې غوښتل سفر وکړي، يا نکاح وتړي اويا دېته ورته بل کوم کار ترسره کړي، نو د کار له پيل نه مخکې به يې پدې غشي سره پال اچاوه که به (نعم) راووت، نو هغه مطلوب کار به يې کاوه اوکه (لا) به راووت نو بيا به يې هغه کار تر يوه کاله پريښوده، ترڅو بيا د بت په وړاندې پال واچوي. په بل ډول يې يوازې المياه (اوبه) او الديه (ديت) ليکل شوي و، او دريم ډول يې دا و چې (منکم) او (من غيرکم) او (ملصق) به وربادې ليکل شوي و او دا به يې هغه وخت استعمالاوه چې د چا د نسب په هکله به څه شک او شبهه پيدا شوه نو نوموړی کس به يې له سلو اوښانو سره د(هبل) مخې ته بووه، اوښان به يې (قداح) پال اچوونکي ته ورکول، هغه به ټول غشي سره ګډوډ کړل بيا به يې يو ورنه راوکيښ، نوکه به (منکم) راووت نو هغه سړی به بيا د دوی له عزتمندو څخه شميرل کيده، اوکه به (من غيرکم) راووت نو هغه به بيا د دوی حليف (ملګری) يعنی د دوی

[1]. نفس المصدر

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ترون کې شامل و، او که ((ملصق)) به راووت، نو هغه به بيا د دوی په منځ کې پخپل حالت پاتې و او خپل منزلت به يې درلود خو هم نسب اوحليف به نه شميرل کيده[1].

دېته ورته يوه بل رواج قداح (د قمارغشي) او ميسر(قمار وهل) هم د مشرکينو په منځ کې عموميت درلود دا د قمار يو ډول و، چې د غشي په راوتلو سره به هغوی د قمار اوښ حلالاوه اود هغه غوښه به يې وربانديې ويشله[2].

هغوی د کاهنانو، نجوميانو اوعرافينو په خبرو هم ايمان اوعقيده درلوده،کاهن هغه چا ته ويل کيږي چې د راتلونکو پيښنو او حالاتو په هکله خبرې کوي چې داسې به وشي، او دا به نه کيږي، دا او هغه به هسې او داسې شي.کاهن ادعا کوي چې په پټو شيانو خبر لري، او ځنې خو يې لا داسې وايي چې: زما پيريان ملګري دي، هغوی ټول معلومات راته راوړي، او ځنې نور يې وايي چې له پټو او غيبي شيانو نه زما خبرې زما د خپل علم او پوهې په اساس ولاړې دي، او نور يې وايي چې مونږ د پوښتونکي د خبرو يا کار او يا وضعې او حالت د مقدماتو او اسبابو په نظر کې نيولو په اساس د راتلونکو پيښنو په هکله معلومات ورکوو او دې ډول کاهن ته عراف ويل کيږي، او دا داسې دی لکه څوک چې ووايي: زه کولی شم د غلا، د غلا شويوڅيزونو او د غلا د ځای په هکله معلومات ورکړم. نجومي هغه ته ويل کيږي چې د راتلونکو پيښنو او حالاتو په هکله د ستورو حرکت او وختونو ته د کتلو په اساس څه معلومات وړاندې کوي[3]. څوک که د نجوميانو په خبرو باور لري نو هغه په حقيقت کې په ستورو باندې ايمان لري، او په ستورو باندې د هغوی د ايمان يوشکل دا و چې هغوی په الانواء (ستورو راختلو) باندې داسې عقيده درلوده چې ويل به يې د فلاني ستوري د راختلو په وجه راباندې ووريدل[4].

په مشرکينوکې (طيره) يعنې بد شاګوم نيول هم رواج و. د دې اصلي حقيقت او شکل داسې و چې کله به کوم مشرک د کوم کار سرته رسولو نيت وکړ نو کومې هوسۍ او يا مرغه ته به ورغی او هغه به يې له خپله ځايه پورته کړه، وبه يې شاړه، نوکه هغه

---

[1] . محاضرات تاريخ الامم الاسلامية للخضري ۵۲/۱. ابن هشام ۱۵۲/۱-۵۳.

۲ . ددې طريقه داسې وه چې قمار وهونکو به يو اوښ حلال کړ، بيا يې په لسو يا آته ويشتو برخو وويشه، ورپسې به يې په غشو سره پچه واچوله. دا غشي به داسې وو چې پر ځينو به هيڅ نښه نه وه، بې نښانه به وو او پر ځينو به د وړلو (بري) نښه وه. د چا په نامه به که د بري يا وړلو غشی راووت، نو هغه به کامياب و، خپله برخه به يې اخيستله او که د چا په نوم به بې نښانه غشی راووت، نو هغه بهٔ قيمت ادا کاوه او بايليې به يې وه.

۳ . مرقاة المفاتيح شرح مشکاة المصابيح ۲/۲-۳.

۴ . د صحيح مسلم شرح نووي باب کفر من قال مطرنا بالنوء، کتاب الايمان ۵۹/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوسۍ یامرغه به ښۍ خوا ته لاړه مطلوبه کار به یې تر سره کاوه، او که به کیڼې خوا ته لاړه نو بیا به یې له هغه کار نه ډډه کوله او دا به یې بدشاګوم باله. همدا راز هغوی ته به که په لاره کې مرغه یا کوم حیوان مخی ته ورغی نو هغه یې هم په بد شاګون نیوه. همدېته ورته د هغوی یو بل کار دا و چې د سویې د ښنګري هډوکي به یې په غاړو کې اچول یا ځوړندول، او همدا راز هغوی ځنې ورځې، میاشتې، څاروي،کورونه او ښځې او داسې نور شیان په بد شاګون نیول. هغوی د بیماریو په ساري بودن یعنې یو له بل نه په لړیدیدو هم عقیده درلوده او پدې یې هم باور درلود چې دوژل شوي شخص روح تر هغه وخته نا کراره وي تر څو یې انتقام نه وي اخیستل شوی، روح یې لکه د بوم په شان ګرزي، په دښتو او ډاګونو کې الوزي را الوزي، تنده او یا اوبه راکړئ، اوبه راکړئ چیغې وهي، خوکله یې چې انتقام واخیستل شي نو بیا آرام او ځای په ځای شي[1].

په ابراهیمي دین کې د قریشو بدعتونه

دا وو د هغه وخت د جاهلیت د پیروانو ځنې عادتونه، خو لدې سره سره هغوی د ابراهیمي مقدس دین ځنې شعائر هم ساتلي وو، لکه د بیت الحرام احترام او درناوی، طواف، حج، عمره، په عرفات او مزدلفه دریدل او په حج کې قرباني کول، خو پدې شیانو کې یې هم ځنې بدعتونه رواج کړي وو. لدې ډول بدعتونو نه ځنې دا وو:

قریشو به ویل: مونږ د ابراهیم (علیه السلام) اولاده، اهل حرم، د بیت الله مشران او د کعبې اوسیدونکي یوو، هیڅوک هم زمونږ په شان منزلت او حقوق نلري. همدا راز دوی ځانونه الحمس (ډیرغیرتي اوګرمجوش) بلل، او دا عقیده یې درلوده چې هغوی باید د حرم شریف له حدودو نه د باندې ونه وزی، او د همدې عقیدې له امله وه چې په عرفات به نه دریدل، یعنې عرفات ته به نه تلل او نه به یې ور نه افاضه کوله، بلکه هملته مزدلفه کې به پاتې کیدل او له هماغه ځای نه (مزدلفې) نه به یې افاضه کوله (بیرته به راتلل)[2]. قرآنکریم د دې بدعت اصلاح کوي او فرمایي:

((ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ...)). (البقرة :۱۹۹)

[ترجمه : بیا راکوزیږئ (اې قریشو د طواف د پاره) له هغه ځایه (عرفات څخه) چې

---

۱. صحیح بخاري ۲/۸۵۱-۸۵۷، مع حواشیه للشیخ احمدعلي السهارنفوري.

۲. ابن هشام ۱/۱۹۹. صحیح البخاري ۱/۲۲۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راکوزيږي نور خلک (مزدلفې ته)]
دوی به دا هم ويل: چې د حمس (قريشو) لپاره نه ښايي د احرام په وخت کې کروت جوړ کړي او غوړي ويلې کړي (ځينې وايي کروت خوړل به يې نه ښه نه ګڼل) . لکه چې دا هم ورته مناسبه نده د وړيو په کوټو (د سنيو په خيمو) کې ننوزي، بايد د څرمنې له خيمې پرته د بل شي ترسيوري لاندې و نه دريږي[1]. د دوی يو بل بدعت دا و چې ويل به يې اهل الحل (د حرم شريف نه باندې خلکو) ته دا نده روا چې په حرم کې د ننه هغه خوراک وخوري کوم چې دوی له ځان سره له حل نه حرم ته راوړی وي، خو پدې شرط چې د حج او يا عمرې لپاره راغلي وي[2]. دوی اهل الحل (له حرم نه د باندې اوسيدونکي) پدې مکلف کړي وو چې هغوی بايد پخپل لومړني طواف کې د الحمس (قريشو) جامې واغوندي، او که دا جامې يې پيدا نکړی شوای نو بيا به نارينه وو لوڅ لغړ طواف کاوه، ښځو به هم ټولې جامې ايستلې وې او يوازې مخصوص ځايونه به يې په يوه ټوټه سره پټ کړي وو او يا دا چې يو وړوکی خلاص کميس به ئې اغوستی و او د طواف په دوران کې به يې دا شعر وايه :

اليوم يبدو بعضه أو كله و مابدا منه فلا أحله

[نن ورځ د شرمګاه څه برخه او ياټول ښکاري، خو هغه چې ښکاري زه هغه ته د کتلو جواز نه ورکوم.]

الله تعالی دا خرافات باطل اعلانوي اوفرمايي: ((يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ)).(الأعراف: ٣١)

[ترجمه :اې زامنو د آدمه ! واخلئ تاسې ښايست خپل په نزد (د وخت) د هرلمانځه].
خوکه کوم سړي او يا ښځې به ځان لدې قانون نه اوچت وباله او پخپلو (له حل نه راوړل شويو) جامو کې به يې طواف وکړ، نو له طواف نه وروسته به يې دا جامې ايسته اچولې او بيا به هيڅ هم نه استعمالولې[3]. د هغوی بل ډول بدعت دا و چې د احرام په دوران کې به خپلو کورونو ته د دروازو له لارې نه ننوتل بلکه دکورونو په شا کې به يې غټ غټ سوري جوړول اوله همغې لارې نه به کورته داخليدل او بيرته به له همغه لارې نه وتل، او دا ددوی په نظر يونيک عمل و، خو قرآنکريم لدې کار نه نهی کوي او فرمايي : ((وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأْتُوا

---

[1] . ابن هشام ٢٠٢/١.
٢ . ابن هشام ٢٠٢/١.
[3] . ابن هشام ٢٠٢/١-٢٠٣. صحيح البخاري ٢٢٢/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ)) (البقرة:۱۸۹)
[ترجمه :او نه ده نیکي (دا کار) چې راځئ تاسې کورو ته د شا له لوري او لیکن (خاوند) دنیکۍ هغه څوک دی چې ویرېږی (له الله (جل جلاله) په ترک د مخالفت، او راځئ کورونو ته له طرفه د دروازو د هغوی، او ویرېږئ له الله (جل جلاله) څخه د دې لپاره چې تاسې خلاص شئ (دالله تعالی له عذاب نه) او پخپل مراد ورسیږئ.]
د عربي جزيرې زیاتره برخې پدې جاهلیت، بت پرستۍ او خرافاتو کې راګیر وې، یهودیت، نصرانیت، مجوسیت، او د ستورو نمانځنه هم لدې لارې نه عربو ته ننوتې ده.

په عربي جزیره کې د یهودانو لړ ترلږه دوې دورې د یادولو وړ دي:
لومړۍ: په فلسطین باندې د بابلیانو او آشوریانو له قبضې وروسته د فشار او زور په نتیجه کې دیهودانو هجرت، بخت نصر پاچا په (۵۸۷ق .م) کې د یهودانو هیکل (معبد) او کورونه وران کړل، زیات شمیر یهودان یې ونیول له ځان سره یې بابل ته بوتلل، بله برخه یې مجبورشول له فلسطین نه حجاز ته هجرت وکړي چې د حجاز په شمالي برخو کې میشته شول[1].
دوهمه: دا مرحله په (۷۰م) کال کې د روماني تیطس (تایتس) ترمشرۍ لاندې په فلسطین باندې د رومیانو له تسلط نه پیلیږي، رومیانو د هغوی (یهودانو) هیکل وران کړ، او د دوی د زیات فشار په وجه ځني یهودي قبیلې حجاز ته لاړې او په یثرب، خیبر، او تیماء کې ځای په ځای شوې او هلته یې کلیاو کورونه جوړکړل، نو ویلی شو چې یهودان له اسلام نه وړاندې او د اسلامي دین په لومړیو وختونو کې په سیاسي ډګر کې یومطرح قوت او ځواک وو. کله چې اسلام راغی نو هغه وخت یهودي مشهورې قبیلې دا وې: خیبر، نضیر، مصطلق، قریظه او قینقاع، خو سمهودي د وفاء الوفاء نومي کتاب په (۱۶۶) مخ کې لیکي چې د یهودي قبیلو شمیر له شلو نه زیات و[2].
یمن ته یهودیت د تبان اسعد ابو کرب په لاس داخل شویدی، نوموړی د جګړې لپاره یثرب ته تللی و او هملته یهودي شو، او کله چې بیرته راته نو له ځان سره یې دوه یهودي پوهان چې له بني قریظه قبیلې څخه وو یمن ته راوستل. پدې ترتیب سره په

[1]. قلب جزیرة العرب ص ۲۵۱.
۲ . قلب جزیرة العرب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یمن کې هم یهودیت خور شو، او کله چې د اسعد زوی یوسف ذو نواس د یمن مشر وټاکل شو د نجران په مسیحیانو یې حمله وروړه، هغوی یې یهودیت ته راوبلل، خو چې هغوی یهودیت ته غاړه ټیټه نکړه نو یوسف ذو نواس د اورکندې وایستلې او هغوی یې پکې وسیځل. ویل کیږي چې پدې پیښه کې تقریباً له شلو نه ترشلوېښتو زرو پورې نارینه، ښځې، ماشومان او زاړه (بوډاګان) سیځل شویدي. دا پیښه د (۵۲۳م) کال د اکتوبر په میاشت کې واقع شویده[1]. او قرآنکریم هم د البروج په سورت کې ورته اشاره کړیده.

خو نصراني دین عربي جزیرې ته د حبشې او رومیانو د تسلط او واکمنۍ له لارې ننوتی دی، حبشي حکومت په لومړي ځل په (۳۴۰م) کال کې یمن ونیو چې تر (۳۷۸م) کال پورې ورسره و[2]. د مسیحي دین دعوت هم په همدې وخت کې پدې سیمه کې خور شویدی او دې وخت ته نژدې کلونو کې یو زاهد او دکرامت خاوند چې فیمیون نومیده نجران ته راغی د سیمې خلک یې د مسیحیت په لور وبلل، خلکو هم چې دده صدق او کرامت ولید نو بلنه یې ومنله اومسیحیان شول[3].

او هغه وخت چې حبشیانو یمن ونیو او ابرهه هلته خپل حکومت ټینګ کړ نو مسیحي دین پدې خاوره کې زیات خور شو، ډیر پیروان یې پیداکړل، ان تر دې چې ابرهه په همغه ځای کې دده په خوله کعبه جوړه کړه غوښتل یې عربان هم باید لدې وروسته په یمن کې دده کعبې ته د حج لپاره ورشي.

او د دې پخاطر چې خلک دده کعبې ته راشي قصد یې وکړ بیت الله شریف ورانه کړي، خو الله تعالی د هغه دا توطئه شنډه کړه او هغه یې له دنیوي او اخروي شرم او رسوایۍ سره مخ کړ. همدا راز له روم سره خوا کې میشته قبیلو لکه غسانسه، تغلب اوطئ او د حیرې پاچایانو هم مسیحي دین ومانه.

مجوسیت په هغو عربانو کې رواج درلود کوم چې له فارس سره نژدې پراته وو لکه د عربو په عراق، بحرین، الاحساء، حجر او د عربي خلیج (خلیج فارس) په نژدې څنډوکې میشته خلک.

همدا راز یمن ته هغه وخت مجوسیت لاس اوږد کړ کله چې فارس ورباندې قبضه ولګوله. پاته شوه د صبائي مذهب خبره، هغه معلومات چې په عراق او نورو سیمو کې له ځمکې کیندنې نه لاسته راغلي وایي چې صبائیت د کلدانیانو دین و، د شام زیاتره

[1] تفهیم القرآن للسید مودودي ۲/۲۹۷-۲۹۸. ابن هشام ۱/۲۰_۲۱_۲۲_۲۷_۳۱_۳۵_۳۶.
[2] . تفهیم القرآن ۲/۲۹۷.
[3] . ابن هشام ۱/۳۱تر ۳۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک او همداراز يمنيان ډير پخوا د دې دين پيروان وو خو کله چې يهوديت او نصرانيت خور شو او زور يې وموند، تقريباً د دې دين اثر کمزوری اوپيروان يې کم شول خو لاتر اوسه هم په عراق او د عربي خليج په څنډو کې د ځينو خلکو په منځ کې چې له مجوسيانو سره ګډ شوي او يا د هغوی ګاونډيان وو د دې ديانت ځنې آثار، نښې او نښانې ليدلې کيږي[1].

ديني حالت

دا وو له اسلامي لمر ځرک نه مخکې ځنې عربي اديان او مذهبونه، چې ټول له خپلې اصلې لارې نه بې لارې، شکل او څيره يې بلکل بدله شوې وه.هغه مشرکان چې ځانونه ئې د ابراهيمي دين پيروان بلل د ابراهيم (عليه السلام) له دين نه بالکل په بله خواتللي وو، د دين اوامر، نواهي او ټول فضيلتونه يې هير کړي وو، ټول تر ستوني پورې په ګناهونو کې ډوب وو، په مينځ کې يې لکه د بت پرستانو په شان خرافات، بې اساسه عادات او رواجونه خواره شوي وو، او همدې خرافاتو د هغوی د ژوند ټولې (سياسي، ټولنيزې، ديني) برخې تر خپل تاثير او اغيزې لاندې راوستې وې.

يهوديت هم په ريا کارۍ او استبداد بدل شوی و. د هغوی مشران لکه خدايان داسې ګرزيدلي وو، په خلکو به يې د خپلې خوښې حکمونه چلول. تر دې چې د هغوی د پټو خيالاتو او د شونډو د ښوريدو او خوځيدو حساب به يې هم ورسره کاوه.

د قدرت او پيسو په غم کې ډوب وو، هر څه يې يوازې د همدې پخاطر وو، دين او ديني احکام يې د پيسو او قدرت په مقابل کې هيڅ بلل، دا مادي هدف به يې چې پوره کيده نور نو د څه شي غم نه و ورسره. دا فکر به هم نه و ورسره چې الحاد او کفر خور شو، او د هغه دين احکام تر پښو لاندې کيږي د کوم په هکله چې الله تعالی امر کوي چې هر څوک بايد د هغه احترام او پيروي وکړي.

له نصرانيت نه داسې يو دين جوړ شوی و چې پوهيدل ورباندې ګران وو، دې دين د انسان او الله تعالی تر مينځ يو عجيب غوندې ترکيب جوړ کړی و او پدې سره دا هم يو باطل او وثني (مشرکانه) دين ګرزيدلی و.

په همدې دين متدينو عربانو باندې يې هم اغيزه کمه وه، ځکه د دې دين لاربنوونې

---

[1] . ارض القرآن ۱۹۳/۲ تر ۲۰۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د دوی عادات او رواجونه ډېره سره ليرې او مختلف وو او په څه چې دوی عادت شوي وو هغه يې د دين پخاطر نه شوای پريښودای.
همدا راز د عربو د نورو اديانو پيروان هم لکه مشرکين داسې وو، د هغوی زړونه، عقيدې عادات او رواجونه ډېر سره ورته او نژدې وو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربي جاهلي ټولنې څونمونې

د عربي جزيرې د اوسيدونكو د سياسي او ديني وضعې په هكله مو څه نا څه خبرې وكړې، اوس غواړو د دې خلكو د ژوند پر ټولنيزه او اقتصادي برخه هم لږ شانته رڼا واچوو:

ټولنيز حالت

په عربو كې د مختلفو طبقاتو او بيلا بيلو عاداتو او حالاتو درلودونكي خلك موجود وو، په اشرافي كورنيو كې د سړي اړيكې له خپل كور او خپلې ښځې سره ډيرې ښې او پر مخ تللې وې. ښځو يې پوره آزادي درلوده، خبرې او نظريات يې زيات منل كيدل، په ټولنه كې ډير د قدر او احترام په سترګه ورته كتل كيدل، ان تردې چې د ښځې پخاطر دا هم كيداى شواى تورې له تيكيو ووزي او ډيرې وينې تويې شي او كه چا به غوښتل په كرم (سخا) او شجاعت كوم چې د عربو په وړاندې تر ټولو لوړ او اوچت صفات شميرل كيدل د ځان ستاينه وكړي، نو هغه به هم زياتره ښځې ته په خطاب سره د ځان ستاينه او صفت كاوه. همدا راز د ښځې له وسه دا هم پوره وه چې مختلفې قبيلې د سولې له لارې سره را ټولې كړي، او دايې هم كولی شواى چې د هغوی په مينځ كې د جګړې اور بل كړي، خو لدې ټولو سره سره د كورنۍ مشري او صلاحيت له نارينه سره و. ښځې او سړي به د واده او نكاح له لارې يو له بل سره اړيكې ټينګولې، خو ښځې پخپل سر واده نه شواى كولی بلكه واده به يې د مشرانو تر نظر لاندې او د هغوی په خوښه ترسره كيده.

دا و د اشرافي كورنيو ټولنيز حالت، خو په نورو كورنيو كې ښځې او نارينه داسې سره ګډ شوي وو چې له فساد، فحشا، او فتنو پرته بل نوم نه شو ورباندې ايښودی. ابو داود له حضرت عايشې (رضي الله عنها) نه په روايت سره وايي: د جاهليت په دوران كې نكاح په څلور ډوله وه : يو ډول يې د اوسنۍ نكاح په شان وه، يوه سړي به د بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کس لور يا خور او... ورنه غوښتله هغه به موافقه کوله او نکاح به يې تړل کيدله. بل ډول نکاح داسې وه چې کله به د کوم سړي ښځه له حيض نه پاکه شوه نو ميړه به يې ورته ويل: لاړه شه له فلاني سړي سره يو ځای شه (زنا ورسره وکړه) او خپل ميړه به يې بيا تر هغه نه ورسره يو ځای کيده تر څو به يې له هغه بل سړي نه حمل نه وځرګند شوی او کله به يې چې حمل ښکاره او ثابت شو نو بيا به يې که زړه غوښتل ورسره يو ځای کيده به، دا نکاح د استبضاع په نامه يادیدله او دا صرف د اولاد پيدا کيدو پخاطر ترسره کيدله. دريم ډول داسې وه چې له لسو نه کم کسان به له يوې ښځې سره يو ځای شول، او کله به چې ښځه حامله شوه او بيا به يې اولاد پيدا شو نو څو ورځې وروسته به يې دا ټول کسان راوغوښتل، هغوی به راغلل هيڅوا هم سر غړاوی نه شوای کولی بيا به دې ښځې ورته ويل: پوهيږئ چې څه مو وکړل، دادی زما اولاد پيدا شو، نو دا ستا زوی دی اې فلانيه! له همغو کسانو نه به يې د کوم يوه نوم واخيست، دا ماشوم به نور د همغه سړي زوی و. څلورم ډول نکاح داسې وه چې زيات شمير خلک به له يوې فاحشې ښځې سره يو ځای کيدل، هغه داسې فاحشې وې چې د کورونو په دروازو به يې جنډې درولې وې ترڅو خلک پوه شي چې دا د فاحشې کوردی اوبې تشويشه ورشي خو کله به يې چې اولاد پيدا شو نو بيا به يې څيره پيژندونکی راووست او هغه به د خپلې تجربې په اساس دا ماشوم يوه کس ته منسوبوه نو همغه ماشوم به د همغه سړي زوی و، د اعتراض او انکار حق يې نه درلود، خو کله چې الله تعالی محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په نبوت مشرف کړ نو د نکاح دا ټول ډولونه يې باطل کړل، او نن ورځ يوازې اسلامي نکاح شته او بس.[1]

داسې هم پيښيدل چې خلکو به د تورې او نيزې په زور ښځې د ځان کولې، کله به چې څوک په جګړه کې بريالی شو نو د ماتې خوړلې دښمن ښځې به يې نيولې او د ځان لپاره به يې روا بللې، او د دې ښځو اولاد به د مرګ تر ورځې د شرم او خجالت ژوند تيراوه.

د جاهليت پدې دوره کې هر چا حق درلود چې بې شميره ښځې ولري، د ښځو لپاره څه حد او اندازه نه وه، په يوه وخت کې د دوو خويندو نکاح هم دوی روا کړې وه، زوی د پلار له طلاقې شوې او يا کونډې ښځې سره (چې ميره يا ميرنۍ موركيږي) نکاح کولی شوای. (د نساء سورت ۲۲= ۲۳ ايت).هغه وخت د طلاق حق له نارينه سره

[1]. ابو داود، کتاب النکاح، باب وجوه النکاح التي کان يتناکح بها اهل الجاهلية.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و، خو کومه ټاکلې شمیره او حد یې نه درلود[۲].

زنا خو دومره زیاته وه چې دهرې طبقې خلک وربانديې مبتلا وو، ډیرکم کسان به داسې وو چې لدې مرض نه یې ځان ساتلی وي، خو بیا هم آزادې او اصیلې ښځې د وینځو په نسبت ښې اوغوره وې. داسې ښکاري چې د جاهلیت زیاتو پیروانو زنا د ځان لپاره شرم اوعیب نه ګاڼه، ابو داود له عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده نه روایت کوي وایي : یوسړی پاڅید او ویې ویل: یارسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! دا فلانی سړی زما زوی دی، د جاهلیت په وخت کې مې د هغه له مور سره زنا کړیده. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: ((**لا دعوة في الاسلام، ذهب امر الجاهلية الولد للفراش، وللعاهر الحَجَرُ**)) یعنې په اسلام کې دا ډول دعواګانې ځای نلري، د جاهلیت خبره پای ته رسیدلې ماشوم د هغه چا دی چې مور یې د هغه ښځه او یا وینځه وي، او د زنا کار لپاره تیږې (کاڼي) دي.

همدا راز د عبدالرحمن بن زمعه چې د زمعه د وینځې زوی و په سر چې د سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنه) او عبد بن زمعه ترمنځ کوم اختلاف اوجنجال تیر شوی د هغه کیسه هم مشهوره ده[۱]

د جاهلیت پدې دوره کې د زوی او پلار اړیکې هم ډول ،ډول وې، ځینو به ویل :

انمـــــــــــــــــااولادنا بيننا اكبادنا تمشي على الارض

[زمونږ اولادونه زمونږ په ځمکه ګرزیدونکي زړونه دي.]

خو داسې پلرونه هم وو چې خپلې لوڼې به یې د شرم او یا فقر له امله ژوندۍ ترخاورو لاندې کولې،او د بې وسۍ په وجه یې خپل اولادونه په قتل رسول (قرانکریم:الانعام:**۱۵۱**. النحل:**۵۸-۵۹**.الاسراء: **۳۱**. التکویر:**۸**). خو دا جرم ډیر عام ځکه نه و چې هغوی به تل په جګړو کې بند وو، او د دښمن د مقابلې لپاره یې زامنو ته زیاته اړتیا درلودله .

له وروڼو، د تره له زامنو او نورو تربرونو سره به اړیکې ډیرې ټینګې اونژدې وې، هغوی په قومي تعصب کې نوم درلود، د قوم پخاطر به هم مړه وو او هم ژوندي، د ټولنیز نظام اساس او تهداب یې په قومیت، نژاد پرستۍ، او خپلولۍ سره ولاړ و.

۲ . ابو داؤود باب نسخ المراجعة بعد التطليقات الثلاثة. مفسرينو د (الطلاق مرتان) آيت په شان نزول کې همدا خبره کړیده.

۱ . ابو داؤود باب الولد للفراش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عقیده یې داسې وه چې سړی باید د قومیت په اساس په حق او باطل دواړو کې له خپلوانو سره ودریږي، خو د مقام او قدرت په سر به کله کله د یوه پلار د زامنو ترمنځ هم جګړې پیښیدلې لکه د اوس او خزرج، او یا عبس او ذبیان او یا بکر او تغلب خپل مینځی جګړې. لکه اشاره مو چې وکړه هرڅه د قومیت په اساس وو، نو له همدې کبله د مختلفو او بیلابیلو قبایلو ترمنځ هیڅ ډول اړیکې او همکاري نه وه، بلکه د هغوی ټول توان او قوت به یو د بل سره په مقابله اومسابقه کې خرڅیده، خو کله کله به دا دښمني د دیني، خرافاتي او یا نورو عاداتو په وجه کیدله، او داسې به هم پیښیدل چې د همکاری، تعاون، اطاعت او دوستی داسې تړون وشي چې څو بیلا بیلې قبیلې او کورنی سره یوځای کړي. لدې نه علاوه د حرام میاشتې هم د دوی د ژوند او ژوندینو اړتیاوو د پوره کولو لپاره ډیرې مهمې او ارزښناکې وې، دا میاشتې د دوی لپاره غټ رحمت او طلایي فرصت و. لنډه دا چې د هغوی ټولنیز نظام ډیر کمزوری اوګډوډ و، خلکو د څارویو په شان ژوند درلود، جهل، ناپوهي، خرافات او بې دیني هرلوري ته خوره وه، ښځه لکه د حیواناتو په شان خرڅیدله، ځنې وخت به له ښځې سره له حیوان نه هم بده رویه کیدله، د خلکو په منځ کې کوم قانون او نظام وجود نه درلود، او هغه تش په نامه حکومتونه که موجود هم وو خو د هغوی لومړنی او وروستنی کار او هدف د ملت له خزانو او پیسو نه د خپلو خیټو او جیبونو ډکول، او د ملت د وینې په قیمت له دښمنانو سره جګړې کول وو.

اقتصادي حالت

د عربو اقتصادي حالت او نظام د هغوی د ټولنیز نظام تر بشپړې اغیزې لاندې و، د دوی د ژوندنیو اړتیاوو د پوره کولو تر ټولو ستره وسیله تجارت و، او دا خو ښکاره ده چې امن نه وي نو تجارت به څنګه ترسره کیږي، هغه وخت امن او امان بالکل وجود نه درلود، جګړې به یوازې د حرام په میاشتو کې بندیدلې او په همدې میاشتو کې به د عربو مشهور بازارونه لکه عکاظ، ذي المجاز، مجنه او نور پرانیستل کیدل.

صنعت خو ډیر کمزوری و، یوازې په یمن، حیره، د شام په سرحدي برخو کې د ټوکر اوبدلو (په لاس سره) څرمنو رنګولو او آش ورکولو او داسې نورو صنعتونو رواج درلود، خو د جزیرې په منځنیو برخو کې کرهڼه او مالداري هم وه، د عربو ټولې ښځې په سنی او بدلو او جوړولو بوختې وې، خو څرنګه چې هر څه په جګړو کې په مصرف رسیدل نو ځکه خلک له لوږې، فقر، او نیستی سره لاس او ګریوان وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخلاق

هیڅوک لدینه انکار نه شي کولی چې د جاهلیت پیروان د ډیرو سپکو اخلاقو، خرابو عاداتو او رواجونو درلودونکي وو، خو لدینه هم انکار نه شي کیدلی چې لدې سره سره دوی څنې داسې نیک او غوره اخلاق او عادات هم درلودل چې هر چاته د ویاړ او فخر وړ دي، د مثال په توګه :

١_کرم (سخاوت): هغوی په کرم او سخاوت کې یو له بل سره سیالي کوله، د هغې دورې نیمایي شعرونه پدې هکله ویل شویدي چې یا یې پکې ځان پدې صفت ستایلی او یا یې د همدې صفت له کبله د بل چا ستاینه کړیده. کرم او سخاوت ډیر عمومیت درلود چا ته به چې په ډیره یخنۍ او لوږه (نیستۍ) کې هم میلمه راغی او هغه (کوربه) به له یوې اوښې پرته چې ټول ژوند به یې ورباندې روان و بل څه نه درلودل خو بیا به یې هم د کرم او سخا په حکم خپله لوږه او سخته ورځ هیروله او خپله یوازینۍ اوښه به یې میلمه ته حلالوله. د هغوی د کرم له آثارو نه یو هم دا و چې د انساني ژوند او انساني وینې د ساتنې پخاطر به یې ډیر زیات دیتونه او جریمې منلې او دا به یې د ځان لپاره فخر او ویاړ وباله او د نورو سردارانو په مقابل کې به یې پدې افتخار کاوه.

د همدې کرم او سخا د حس قوت و چې هغوی به په شرابو څښلو ویاړ کاوه، دا ویاړ پدې خاطر نه و چې ګویا شراب څښل پخپله یو ویاړ دی بلکه دا لدې امله و چې شراب څښل هم د کرم او سخا یوه طریقه ده او دا کار انسان ته د خرڅ او مصرف لاره ښیي، او له همدې امله ده چې هغوی د انګورو ونې ته کرم وایي، او د انګورو شرابو ته یې بنت الکرم (د انګورو لور) ویل، که د جاهلي دورې د اشعارو دیوانونو ته مراجعه وشي، نو هلته به پدې هکله د فخر او ویاړ بیل باب وموندل شي. عنتره بن شداد العبسي وایي:

ولقد شربت من المدامة بعدما	ركـــد الهواجربالمشوف المعلم
بزجاجةصـــفراء ذات اســـرة	قرنت بازهر بالشمال مفـــدم
فـــاذا شربت فانني مستهلك	مالي، و عرضي وافـــر لم يكلم
واذاصحوت فما اقصرعن ندى	وكما علمت شمائلي وتكـــرمي

[کله چې د غرمې د ګرمۍ زور مات شو نو ماله یو زیړ، لیکې دار بلورین جام نه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له چېږ خوا ته ايښودل شوي ځليدونکي (تابناک) او سرپټي خم (د شرابو لوښي) سره و، ننبه شوي صاف او شفاف شراب وڅښل، او کله چې زه شراب څښم نو خپل مال خرڅوم، عزت او آبرو ته مې څه زيان نه رسيږي (آبرو مې نه لکه داره کيږي)، او کله چې را په حال او په خود کيږم نو بيا هم په سخاوت کې کوتاهي نه کوم، او زما اخلاق او کرم خو تا ته معلوم دي چې څه دي.]

همدا راز دوی قمار (جواری) ته هم کرم او سخا ويله ځکه کوم مال به يې چې لدې لارې نه ګاټه هغه به يې تېول، او يا هغه برخه چې د ګټونکو له برخو نه به زياته وه (نه به وربانديې ويشل کيدله) هغه به يې په مسکينانو او فقيرانو ويشله، او له همدې ځايه ده چې قرآنکريم د شرابو او قمار ګټې بالکل نه نفي کوي بلکه فرمايي: ((...وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا...)) (البقرة: ۲۱۹) [ګناه يې له ګټې ډيره ده.]

۲ _ وفا- د هغوی له ښو اخلاقو نه يو هم په عهد وفا وه، په قول او عهد به ټينګ ولاړ وو، حتی چې پدې لاره کې به د ځان، اولاد، او مال قربانۍ ته هم حاضر وو، د دې مطلب د وضاحت او بيان لپاره د هاني بن مسعود الشيباني، سموال بن عاديا او حاجب بن زراره کيسې کافي دي.

۳ _ بل ښه خوی او خصلت چې د هغوی په مينځ کې رواج درلود هغه عزت النفس، ذلت او سپکاوي ته نه تسليميدل وو، د دوی غيرت او شجاعت ډير زيات و، ظلم او جبر يې نه مانه، کله به يې هم چې سپکه او د ذلت خبره واوريده نو فورا به يې تورې ته لاس کړ او جګړه به پيل شوه. هغوی د خپل عزت په خاطر ځانونه هم قربانول.

۴_ کلکه او پخه اراده هم د هغوی له غوره صفتونو څخه وه، کوم کارته به يې چې اراده وکړه نو بيا به يې هغه په هر قيمت چې و تر سره کاوه.

۵_حلم او برده باري او سنجيدګي هم د دوی لپاره د افتخار وړ صفتونه وو، خو دا چې د غيرت او ژر احساساتي کيدلو روحيه وربانديې غالبه وه نو ځکه حلم پکې کم و.

۶_ د اوسنۍ زمانې له چلونو، فريبونو او مکرونو نه پاکه سادګي، رښتيا، امانتداري، او اخلاص هم د دوی له غوره اخلاقو څخه شمېرل کيدل. وينو چې د عربي جزيرې د جغرافيايي موقعيت تر څنګ د دوی دا پورته ذکر شوي او داسې نور غوره صفتونه او اخلاق د دې سبب شول چې الله تعالی همدا عربان د رسالت د درانده پيټي د اوچتولو او د بشري نړۍ د لارښوونې او مشرتابه لپاره انتخاب کړل، ځکه دا اخلاق که څه هم ځنې يې له شر او ضرر نه خالي نه وو خو هغه پخپل ذات کې له اصلاح وروسته ډير د قدر وړ او ارزښتناک وو، او کله چې اسلام راغی او هغه يې سم او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلاح کړل نو خيريې ټولې دنيا ته ورسيد. په وفا پسې د دوی تر ټولو غوره صفت عزت النفس او پخه اراده وه، ځکه که عزت النفس، غيرت او پخه اراده نه وي، نو فساد او شر له مينځه نه شي تللی. له پورته ذکر شويو غوره اخلاقو او صفاتو علاوه هغوی نور هم ښه صفتونه درلودل خو مونږ دلته ورنه يادونه ونه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله(ﷺ)نسب او کورنۍ

د نبي (ﷺ) نسب:

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د نسب سلسله په دريو برخو ويشلی شو: يوه برخه داسې ده چې اهل السير او نسب پوهان يې په صحت اتفاق لري او دا برخه تر عدنان پورې ده، او بله برخه داسې ده چې ځنې اهل السير يې صحيح بولي او ځنې نورو توقف پکې کړيدی او دا له عدنان نه تر ابراهيم (عليه السلام) پورې ده، دريمه برخه يې هغه ده چې بې له شکه دروغ او غير صحيح امور پکې موجود دي او دا له ابراهيم (عليه السلام) نه تر آدم (عليه السلام) پورې رسيږي. اوس راځئ دا درې واړه برخې په مفصله توګه تر نظر تيرې کړو.

لومړۍ برخه: محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بن عبدالله بن عبدالمطلب- اصلي نوم يي شيبه دی- بن هاشم – اصلي نوم يې عمرو دی- بن عبدمناف_ اصلي نوم يې مغيره دی- بن قصي- اصلي نوم يې زيد دی – بن کلاب بن مره بن کعب بن لوئ بن غالب بن فهر_ چې لقب يې قريش واو د قريشو قبيله همده ته د انتساب له امله قريش بلل کيږي_ بن مالک بن النضر- چې اصلي نوم يې قيس دی – بن کنانه- بن خزيمه بن مدرکه – اصلي نوم يې عامر دی – بن الياس بن مضربن نزار بن معد بن عدنان[1].

دوهمه برخه: له عدنان نه پورته، يعنی عدنان بن اد بن هميسع بن سلامان بن عوص بن بوز بن قموال بن ابي بن عوام بن ناشد بن حزا بن بلداس بن يدلاف بن طابخ بن جاحم بن ناحش بن ماضي بن عيض بن عبقر بن عبيد بن الدعا بن حمدان بن سنبر بن يثربي بن يحزن بن يلحن بن ارعوي بن عيض بن ديشان بن عيصر بن افناد بن ايهام بن مقصر بن ناحث بن زارح بن سمي بن مزي بن عوضه بن عرام بن قيدار بن اسماعيل بن ابراهيم (عليهما السلام).[2]

---

[1] . ابن هشام ۱/۱_۲. تلقيح فهوم اهل الاثر ۵_۶. رحمة للعالمين ۲/۱۲_۱۳_۱۴_۵۲.

(2). محمد سليمان المنصور پوری د کلبي په روايت سره د نسب دا برخه جمع کړيده، همدا راز ابن سعد له ډير دقيق تحقيق وروسته. رحمه للعالمين ۲/ ۱۴- ۱۵-۱۶-۱۷ وګګوره، د دی برخي په هکله تاريخي مصادر بوله بل سره ډير توپير او اختلاف لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريمه برخه : له ابراهيم (عليه السلام) نه پورته يعنی ابراهيم بن تارح ـ اصلي نوم يې آزر دی ـ بن ناحور بن ساروع يا ساروغ بن راعو بن فالخ بن عابر بن شالخ بن ارفخشد بن سام بن نوح (عليه السلام) بن لامک بن متوشلخ بن اخنوخ ـ ويل کيږي چې همدا ادريس (عليه السلام) دی ـ بن يرد بن مهلائيل بن قينان بن آنوشته بن شيث بن آدم ـ عليهما السلام[1].

نبوي کورنۍ

د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کورنۍ دده جد هاشم ته د انتساب له امله په هاشمي کورنۍ مشهوره ده، نو بې ځايه به نه وي که د هاشم او له ده نه وروسته حالاتو باندې لږ رڼا واچوو:

١- هاشم- لکه مخکې مو چې وويل هغه وخت چې بنو عبد مناف او بنو عبدالدار د سولې په نتيجه کې منصبونه سره وويشل نو د سقايې او رفادې مسئوليت د بني عبدمناف کورنۍ هاشم نومي سړي په غاړه واخيست.

هاشم يو مالدار او معزز سړی و او هغه لومړنی شخص و چې په مکه کې يې حاجيانو ته شوربا او ډوډۍ ورکړيده. اصلي نوم يې عمرو و، خو څرنګه يې چې ډوډۍ په شوربا کې ميده وله، نو په هاشم مشهور شو، ځکه هاشم ميده کوونکي ته وايي. د قريشو دواړو سفرونه د ژمي سفر او اوړي سفر هم د لومړي ځل لپاره ده رواج کړيدي، دده په هکله يو شاعر وايي:

عمرو الذي هشم الثريد لقومه قـــوم بمكة مسنتين عجاف

سنت إليه الرحلتان كلاهــــما سفر الشتاء ورحلة الاصياف

[داعمرو و چې خپل قحطي ځپلي، کمزوري او ډنګر قوم ته يې په شوربا کې ماته شوې ډوډۍ ورکړه، او همدا عمرو و چې د ژمي او اوړي دواړو سفرونو تهداب يې ورته ايښی دی.]

دده د ژوند يوه پيښه داده چې وايي: هغه شام ته د تجارت لپاره روان شو، خوکله چې مدينې ته ورسيد هلته يې د بني عدي بن النجار کورنۍ له سلمی بنت عمرو سره واده

[1] . ابن هشام ٢/١_٣. تلقيح فهوم الاثر ص ٧. خلاصة السير للطبري ص ٧. رحمة للعالمين. ١٨/٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړ، هملته څه موده ورسره پاتې شو. وروسته بيا شام ته وخوځيد ،دغه وخت يې ښځه حامله شوې وه، هاشم په همدې سفرکې د فلسطين په غزه نومې سيمه کې وفات شو، او په (۴۹۷م) کال يې زوي عبدالمطلب پيداشو، اوځرنګه چې د زوی په سرکې يې سپين ويښتان وو، نو مور يې (سلمی) شيبه نوم ورباندې کيښود[۱]. او همدلته د پلار په کور(يثرب) کې يې د خپل زوی روزنه کوله او په مکه کې د هاشم له کورنۍ نه هيڅوک نه وو ورباندې خبر. هاشم څلور زامن او پنځه لوڼې درلودې چې نومونه يې دا دي: اسد، ابو صيفي، نضله او عبدالمطلب، او د لوڼو نومونه يې: شفاء، خالده، ضعيفه، رقيه، او جنه وو[۲].

۲ـ عبدالمطلب ـ په هاشم پسې سقايه او رفاده (حاجيانو ته اوبه ورکول او د هغوی ميزباني کول او خواړه ورکول) يې د ورور مطلب بن عبدمناف په غاړه ولويده. مطلب هم يو شريف، پخپل قوم کې د عزت او اعتبار خاوند و، خلکو به يې خبرې منلې ، او د زيات سخاوت له امله به قريشو فياض باله. شيبه (عبدالمطلب) چې کله په مدينه کې لس کلن شو، تره يې (مطلب) ورنه خبرشو، ورپسې ورغی چې مکې ته يې راولي کله يې چې وليد له سترګو يې اوښکې روانې شوې، په غيږ کې يې ټينګ ونيو او پخپله سپرلۍ يې ورسره سپورکړ چې مکې ته يې بوزي، خو عبدالمطلب ورته وويل زه ترهغې نه درسره ځم ترڅو مې چې مور راته اجازه نه وي کړې، نو مطلب يې مورته وويل چې وراره مې راسره وليږه، خو مور يې دا خبره ونه منله. ده ورته وويل: اجازه ورکړه، هغه د خپل پلار وطن او د الله (جل جلاله) حرم ته ځي، پدې خبرې سره يې مور اجازه ورکړه، او پدې ترتيب مطلب هغه له ځان سره په اوښ سپورمکې ته راووست،کله چې خلکو وليد ويې ويل: دا (عبدالمطلب) دی، خو ده ورته وويل نه داسې نده، دا زما د ورور هاشم زوی دی. عبدالمطلب همدلته مکه کې د خپل تره (مطلب) تر روزنه لاندې لوی شو، ترڅو مطلب د يمن په ردمان نومې سيمه کې وفات شو، نو نوموړی مسئوليت عبدالمطلب ته وسپارل شو. ده هم خپل قوم ته ټول هغه خدمتونه وړاندې کول کوم چې دده پلرونو به کول، بالاخره پخپل قوم کې د دومره شرف او عزت خاوند شو چې پلرونه او اجداد يې هم هغې درجې ته نه وو رسيدلي خلکو ورسره ډيره مينه لرله او ډير درناوی يې ورته درلود[۳] .

---

[۱] . ابن هشام ۱۳۸/۱. رحمة للعالمين ۲۴/۲۲,۲/۱.
[۲] . ابن هشام ۱۰۷/۱.
[۳] . ابن هشام ۱۳۷/۱_۱۳۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې مطلب وفات شو، نوفل د عبدالمطلب په ځينو عبادتخانو يا څه جايداد قبضه ولګوله، يا دا چې ديني مشرتابه يې ورنه غصب کړه، عبدالمطلب د خپل تره په مقابل کې له قريشو نه مرسته وغوښته، خوقريشو ورته وويل: مونږ ستا او ستا د تره ترمنځ مداخله نه کوو. بيا يې خپلو ماماخيلو (بني النجار) ته يو څوشعرونه واستول چې د کومک غوښتنه يې پکې کوله، نو ماما يې (ابوسعد بن عدي) له اتياوو سپرو سره روان شو، د مکې په ابطح کې يې واړول. عبدالمطلب ورغی او ورته ويې ويل: راځئ کور ته. ماما يې وويل: نه، تر څومې چې نوفل نه وي ليدلی کورته به درسره لاړ نه شم، بيا نوفل ته ورغی، هغه په حطيم کې د قريشو له مشرانو سره يوځای ناست و، ابوسعد خپله توره له تيکي را وايسته او ورته ويې ويل: د دې کوټې د رب په نامه قسم يادوم که چيرته زما خوريي ته د هغه حق او يا مشري بيرته ورنکړې نو پدې توره به دې وهم. نوفل وويل: سيي ده ما هغه بيرته ورکړه، د قريشو مشران ورباندې شاهدان شول. بيا ابوسعد د عبدالمطلب کورته لاړ، درې ورځې ورسره ميلمه و، بيا يې عمره اداکړه او بيرته مدينې ته ستون شو.

پدې پيښه پسې مناف د بني هاشم په خلاف له بني عبدشمس بن عبدمناف سره تړون وکړ، اوکله چې خزاعه وليدل چې بني النجار د عبدالمطلب ملاتړ وکړ نو ويې ويل : هغه (عبدالمطلب) لکه څرنګه چې ستاسې له اولادې نه دی همدا ډول زمونږ له اولادې څخه هم دی او په مونږ هم حق لري چې مرسته يې وکړو.او دا ځکه چې د عبدمناف مور له خزاعه کورنۍ څخه وه، نو همدا وه چې د خزاعه کورنۍ خلکو په دارالندوه کې د نوفل او بني عبدشمس په خلاف له بني هاشم سره تړون وکړ، او همدا تړون و چې بيا وروسته د مکې د فتحې سبب شو، تفصيلات به پخپل ځای کې راشي[1].

د بيت الله شريف په امورو کې عبدالمطلب له دوو مهمو پيښو[2]سره مخامخ شوی و چې يوه د زمزم کوهي کيندل او بله د فيل واقعه وه .

د زمزم کوهي کيندل

د دې پيښې لنډيز داسې دی: عبدالمطلب په خوب کې د زمزم کوهي په کيندلو مامور کيږي، ټاکلی ځای هم ورته ښودل کيږي، نو هغه هم شروع وکړه او کوهي يې را لوڅ کړ

---

[1] . مختصر سيرة الرسول (ص) للشيخ محمد بن عبد الوهاب ص ۴۱_۴۲.

[2] . ابن هشام ۱۴۲/۱ تر ۱۴۷ پورې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ټول هغه شیان یې پکې وموندل کوم چې جرهمیانو د هجرت په وخت کې پکې ښخ کړي وو، هغه تورې، زغرې، دواړه طلائي هوسۍ، ټول یې را وایستل، تورې او هوسۍ ئې دکعبې شریفې په دروازه کې نصب کړې، او د حاجیانو لپاره یې د زمزم اوبه څښلو ته برابرې کړې.

کله چې د زمزم څاه را ښکاره شو، قریشو عبدالمطلب ته وویل: چې مونږ هم پدې کار کې درسره شریک کړه، ده ورسره ونه منله، او ورته ویې ویل: چې زه خاص پدې کار ټاکل شوی یم، خو هغوی مخالفت ورسره کاوه تر څو د بني سعد یوې کاهنې ته د محاکمې لپاره لاړل، خو دوی لا په لاره وو چې الله تعالی دا ور وښودله چې عبدالمطلب زمزم ته خاص شویدی. په همدې وخت کې عبدالمطلب نذر کیښود او ویې ویل: که چیرته الله تعالی لس زامن راکړل او ټول ځوانان شول نو یو به ورنه په کعبه کې ذبح کوم.

د فیل واقعه

د دې کیسې خلاصه داسې ده چې ابرهه الصباح الحبشي چې په یمن کې د نجاشي نماینده و، ولیدل چې عرب کعبې شریفې ته د حج لپاره ځي، نو ده په صنعاء کې یوه لویه کلیسا جوړه کړه او غوښتل یې عرب هم دکعبې په ځای د دې کلیسا حج وکړي. د ابرهه دا خبره د بني کنانه یوه سړي واوریده، نو د شپې په تیاره کې کلیساته ننووت او قبله یې په مرداری ورته ولړله. ابرهه چې له پیښې خبرشو، ډیر په غوسه شو، شپیته زره پیاوړی لښکر یې د مکې په لور روان کړ ترڅو کعبه شریفه ونړوي، ورسره (۹) یا (۱۳) فیلان هم وو، پخپله په یوه لوی فیل سپور و. وخوځیدل ترڅو مغمس نومې منطقې ته ورسیدل، هلته یې لښکرې برابرې کړې، فیلان یې آماده کړل اومکې ته د ننوتلو په تکل کې شول، خوکله چې د مزدلفې او منی مینځ کې د محسر سیمې ته ورسیدل، فیل یې چو شو، او د مکې په طرف ئې قدم نه اوچتاوه، بل هرطرف ته به یې چې روان کړ یوځل به په منډو شو، خو چې د کعبې په طرف به یې مخ شو په ځای به څملاست. دوی په همدې حالت کې وو چې الله تعالی یوسیل مرغان ورباندې وګمارل، او هغوی یې په پخو شویو ګټو وویشتل، او په دې سره الله تعالی هغوی لکه خېل شوي او خوړل شوي بوس داسې وګرزول. دې مرغانو له ابابیل او قمري سره ورته والی درلود، اوږدې مښوکې، نري وزر او پیړې لکۍ یې درلودې، له هر مرغه سره د نخود د دانې په اندازه درې درې ګاټې وو چې یوه به یې په مښوکه او دوی نورې به یې په منګولو کې نیولې وې، په هر چا به چې دا ګاټې (وړوکې تیږه) ولګیده اندامونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې پرې شول او مړ به شو، ټول پدې ګاټو ونه لګيدل خو هغوی له ډيرې ويرې په هره خوا منډې وهلې، يو بل يې تر پښو لاندې کاوه، که کتل به دې هرې خواته او په هره چينه به د دوی مړی پراته وو. ابرهه پخپله په يوه داسې مرض ګرفتار شو چې دګوتو سرونه يې ولويدل او ترڅو چې صنعاء ته رسيده نو يو بې ښکو چرګوړی ورنه جوړ شوی و او همـلته يې سينه دوه پړکې شوه ، زړه يې ترې راووت او مردار شو.

قريش د دې لښکرو له ويرې خوړونو، غارونو او د غرو سرونو ته تللي وو، او کله چې الله تعالی هغه لښکر درې وړې کړ نو دوی بيرته ډاډه خپلو کورونو ته راوګرزيدل(۱).

دا پيښه د زياتره تاريخ پوهانو په نظر د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تر مبارک ميلاد پنځه پنځوس (**۵۵**) ورځې مخکې د محرم په مياشت کې واقع شوې ده، چې دا نيټه د (**۵۷۱**م) کال د فبرورې مياشتې د وروستيو او يا د مارچ له لومړيو سره سمون خوري.

دا پيښه په حقيقت کې يوه مقدماتي او تمهيدي نښه وه چې الله د خپل رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او خپل کور (بيت الحرام) لپاره ښکاره کړه، ځکه وينو پداسې حال کې چې د بيت المقدس اوسيدونکي مسلمانان دي خو مشرکين او د الله تعالی دښمنان ورباندې مسلط کيږي لکه په (**۵۷۸**م) کال کې د بخت نصر حمله او (۷۰م) کال کې د روميانو سيطره، خو کعبه شريفه سره لدې چې اوسيدونکي يې مشرکان وو نصرانيان چې هغه وخت مسلمانان وو تسلط نه شي ورباندې موندلی.

د دې پيښې خبر د وخت په ټوله متمدنه نړۍ کې خورشو، ځکه هغه وخت حبشې له روميانو سره نژدې اړيکې درلودې، فارسيانو خو د دوی هر څه تر نظر لاندې لرل او په کمين کې ورته ناست وو، او دا يې کتل چې روميان او ملګري يې څه کوي او له څه سره مخامخ کيږي، او همدا وجه وه چې پدې پيښه پسې فارسيان سملاسي يمن ته راغلل. هغه وخت د متمدنې نړۍ مشري له روميانو او فارسيانو سره وه. دې واقعې دنيا حيرانه کړه، د هر چا توجه يې د بيت الله شريف مقام او درجې ته راواړوله، او دا يې ورته وښوده چې يوازې همدا خونه ده چې الله تعالی ورته قدر او شرف ورکړی دی، او يوازې همدا د تقديس وړ ده، نو که د دې مقدس ځای کوم اوسيدونکی په نبوت مشرف کيږي، نو دا د همدې پيښې غوښتنه او مقتضی ده. او پدې سيمه کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ظهور په حقيقت کې د الله تعالی هغه

---

(1). ابن هشام ۱/ ۴۳ تر ۵۲، تفهيم القران ۴۲۲/۲/۲ تر ۴۲۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکمت په ګوته کوي کوم چې پدې پيښه کې يې د همغه حکمت په اساس مشرکين پر نصرانيانو باندې پداسې طريقې سره برلاسي کړي وو چې د اسبابو له دايرې نه لوړه او اوچته وه.
عبدالمطلب لس زامن درلودل چې نومونه يې دا دي: حارث، زبير، ابو طالب، عبدالله، حمزه (رضي الله عنه)، ابولهب، غيداق، مقوم، صفار، عباس (رضي الله عنه). او دا هم ويل شوي چې يوولس زامن يې درلودل او ((قثم)) نوم يې ورسره زيات کړی دی. ځنی وايي: ديارلس زامن يې وو او هغوی د عبدالکعبه او حجل نومونه ور زيات کړيدي، او دا هم ويل کيږي چې عبدالعکبه همدا مقوم، او حجل همدا غيداق و او د قثم په نامه يې زوی نه درلود، خو لوڼې يې شپږ وې او نومونه يې دا دي: ام حکيم (البيضاء)، بره، عاتکه، صفيه، اروی او اميمه.[1]

۳- د رسول اکرم (ﷺ) محترم پلار عبد الله

د عبدالله مور فاطمه بنت عمرو بن عائذ بن عمران بن مخزوم بن يقظه بن مره وه. د عبدالمطلب په اولادونو کې عبدالله تر ټولو ښکلی، شريف، غوره او ټولو ته ګران، او په ذبيح سره مشهور و. ذبيح يې له دې امله باله کله چې د عبدالمطلب زامن پوره لس شول او ټول ځوانۍ ته ورسيدل، نور يې د ده ملاتړ او دفاع کولی شوی، نو له خپل هغه نذر نه چې ايښی يې و خبر کړل، زامنو يې خبره ورسره ومنله. عبدالمطلب د دوی ټولو نومونه د پال په غشو وليکل او بيايې د هبل مينجور ته ورکړل، مينجور غشي سره ګډ کړل او بيايې يو ورنه راويوست که ګوري د عبدالله نوم راوتلی دی، نو عبدالمطلب چاړه راوخيسته، خپل زوی (عبدالله) يې راونيو تر څو کعبې ته يې بوزي او هلته يې ذبح کړي، خو قريشو خصوصا د عبدالله ماما خيلو او ورور يې ابو طالب عبدالمطلب لدې کارنه منع کړ. عبدالمطلب ورته وويل: نو چاره څه ده؟ زه خپل نذر څنګه ادا کړم؟ دوی ورته وويل: له فلانۍ عرافې ښځې نه پدې هکله مشوره وغواړه. عبدالمطلب عرافې ته ورغی هغې ورته وويل چې د عبدالله او لسو اوښانو تر مينځ قرعه اندازي وکړه، که د عبدالله نوم راووت، نو لس نور اوښان ورباندې ورزيات کړه، پدې ترتيب سره لس، لس ور زياتوه تر څو خدای راضي شي او د اوښانو پچه وخيژي. پدې ترتيب سره هغه راغی، د عبدالله او لسو اوښانو تر مينځ يې پچه واچوله، د

[1]. تلقيح فهوم الاثر ص ۸-۹. رحمة للعالمين ۲/۵۲_۲۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالله نوم راووت، نو عبدالمطلب لس نور ورزيات کړل، خو بيا هم د عبدالله نوم راووت، نو لس، لس يې ورزياتول تر څو سل اوښان پوره شول بيا د اوښانو پچه وختله، عبد المطلب دا سل اوښان د عبدالله په ځاى حلال کړل او همداسې يې واچول هر چا چې ورل، ورل يې، نه يې انسان ترينه منع کاوه او نه حيوان. لدې پيښې نه مخکې په عربو او قريشو کې د ديت بيه لس اوښان وه خو لدينه وروسته سل اوښان شوه، اسلام هم همدا سل اوښان تاييد کړل. له رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه په روايت کې راځي چې فرمايي: (انا ابن الذبيحين) [زه د دوو ذبيحانو يعنى اسماعيل (عليه السلام) او عبدالله زوى يم].[1]

عبدالمطلب خپل زوى عبدالله ته آمنه بنت وهب بن عبدمناف بن زهره بن کلاب په نکاح کړه. آمنه هغه وخت په قريشو کې د نسب او مقام له پلوه تر ټولو غوره ښځه وه، پلار يې د نسب او شرف له پلوه د بني زهره مشر و، د عبدالله او آمني واده په مکه کې ترسره شو، خو له واده نه څه موده وروسته عبدالمطلب هغه مدينې ته واستاوه تر څو دوى ته خرماوې راوړي. عبدالله لاړ او هملته مدينه کې وفات شو، او ځنې وايي: چې عبدالله د تجارت لپاره شام ته تللى و، او بيرته د قريشو له يوه کاروان سره راتله چې مدينې ته راورسيدل عبدالله مريض او بيا هملته د ۲۵ کلو په عمر وفات شو، او د النابغه الجعدي په کورکې خاورو ته وسپارل شو. هغه وخت رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه و زيږيدلى، که څه هم ځنې روايتونه وايي چې عبدالله د رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ميلاد نه دوي مياشتې وروسته وفات شوى دى.[2] خو زياتره مورخين لومړنى نظر تاييدوي او کله چې د عبدالله د مړينې خبر مکې ته راورسيد نو آمنې دده په مرثيه کې دا شعر ووايه:

عفاجانب البطحاء من ابن هاشم — و جاورلحدا خارجـــا في الغمـــاغم
دعـــته المنايا دعوة فـــأجـــابهـــا — و ما ترکت في الناس مثل ابن هاشم
عشـــية راحـــوا يحملون ســـريره — تعـــاوره اصحابـــه في التـــزاحـــم
فإن تـــك غالته المنـــايا و ريـــبها — فقـــد کان معطاء کثير التـــراحـــم[3]

Comment: شپشپشپيسپيسش

---

(1). ابن هشام ۱/۱۵۱ تر ۱۵۵. رحمة للعالمين ۲/ ۸۹ – ۹۰. مختصر سيرة الرسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) للشيخ عبدالله نجدي ص ۱۲-۲۲-۲۳.
(2). ابن هشام ۱/158_156. فقه السيرة لمحمد الغزالي ص ۴۵. رحمة للعالمين ۲/ ۹۱.
۳ . طبقات ابن سعد ۱/ ۲۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه:[د بطحا غيږ د هاشم له زوی نه خالي شوه، هغه د آوازونو او ژړاګانو (غوغا) په مينځ کې د لحد ملګری شو، مرګي وغوښت هغه هم دې بلنې ته لبيک ووايه، اوس مرګي د خلکو په مينځ کې د ابن هاشم د زوی په شان څوک نه دي پرېښي، (څومره غمجن و) هغه ماښام چې خلکو د ده کټ په اوږو اخيستۍ، که څه هم مرګ او د مرګ حوادثو هغه ختم کړ (خو د هغه د کړو ياد به تل وي) هغه ډير پوه، رحيم او سخي سړی و.]

د عبدالله ټول ميراث پنځه اوښان، يوه رمه (يوشمير) ميږې او يوه حبشي وينځه وه چې نوم يې برکه او کنيه نوم يې ام ايمن و، او دا همغه ام ايمن ده چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به يې په غيږ کې ګرځاوه پالنه به يې کوله.[1]

[1]. مختصر سيره الرسول (ص) للشيخ النجدی ص ۱۲. تلقبح فهوم اهل الاثر ص ۴. صحيح مسلم ۹۲/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیکمرغه میلاد

او

د سپیڅلي ژوند لومړني څلويښت کلونه

نیکمرغه میلاد

سیدالمرسلین حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بني هاشم په شعب (مینه) کې، د دوشنبي په سهار چې د فیل د پیښې د لمړنۍ کال د ربیع الاول نهمه نیټه وه دنیا ته سترگې وغړولې، دغه وخت د کسری نوشیروان د پاچایۍ څلويښت کاله تیر شوي وو، د ستر عالم محمد سلیمان المنصور فوری او فلکي محقق محمود باشا د تحقیق په اساس دا تاریخ د (۵۷۱م) کال د اپریل د میاشتی له شلمی او یا دوه ویشتمی نیټې سره سمون خوري.[۱]

ابن سعد روایت کوي چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مور وایي: کله چې هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وزیږیده نو زما له جسم نه یو نور ووت چې د شام قصرونه یې روښانه کړل، احمد هم له عرباض بن ساریه نه دی ته ورته یو روایت نقل کړیدی.[۲]

ځنې روایتونه وایي چې د نیکمرغه میلاد په وخت کې ځنې ارهاصات (د نبي له بعثت نه مخکې خارق العاده پیښې) واقع شوي وو، وایي د کسری د قصر څوارلس کنگرې راولویدلې. د مجوسو آتش کده چې نمانځنه به یې کیدله مړه اوسړه شوه، د ساوه بحیره وچه شوه او په شا او خوا کې یې موجودې کلیسا گانی راپریوتې، دا روایتونه بیهقي رانقل کړيدي، خو محمد الغزالي یې نه مني.[۳]

کله چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پیدا شو، نو مور یې عبدالمطلب ته خوک ورولیږل چې د لمسی زیری ورکړي، عبدالمطلب خوشاله راغی خپل لمسی

[1]. محاضرات تاریخ الامم الاسلامیة للخضري ۲۲/۱. رحمة للعالمین ۳۸/۱ - ۳۹ . د میلادي جنتریو د توپیر او اختلاف له امله د اپریل د شلمې او دوه ویشتمې نیټې په ټاکلو کې اختلاف راغلی دی.

[2]. مختصر سیرة الرسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) للشیخ النجدي ص .۱۲ ابن سعد ۲۳/۱.

(3). فقه السیرة لحمد الغزالی ص ۴۲ وگوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې په غيږ کې واخيست او کعبې شريفې ته يې داخل کړ، د الله تعالی شکرونه يې ادا کول، دعايې کوله او نوم يې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورباندې کېښود. هغه وخت د محمد نوم په عربو کې شهرت او رواج نه درلود، او د عربو د عادت تر مخې يې په اوومه ورځ سنت کړ.[1]

لومړنۍ تی ورکونکی ښځه چې له مور (آمنې) نه وروسته يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته تی (شيدې) ورکړيدي د ابو لهب وينځه ثويبه ده، چې هغه وخت يې خپل زوی مسروح ته هم تی (شيدې) ورکاوه ، او لدينه مخکې يې حمزه (رضي الله عنه) او بيا وروسته يې ابو سلمه بن عبدالاسد مخزومي ته هم تی (شيدې) ورکړيدي .

له بني سعد سره

د ښار اوسيدونکو عربانو عادت درلود چې خپلو اولادونو ته به يې له صحرايي خلکو نه دايې (شيدې ورکوونکې ښځې) نيولې، تر څو هغوی له ښاري مرضونونه سالم پاتې شي، اندامونه يې پياوړي، اعصاب يې مضبوط وي، او په زانګو کې فصيحه عربي ژبه زده کړي، نو د همدې عادت په بنا عبدالمطلب هم د خپل لمسي لپاره دايه لټوله، بالاخره يې د بني سعد بن بکر کورنۍ يوه ښځه چې حليمه بنت ابي ذويب نوميده د هغه لپاره دايه ونيوله. د حليمې ميړه حارث بن عبدالعزی نوميده، کنيه نوم يې ابو کبشه و او له همدې قبيلې (بني سعد بن بکر) څخه و.

هلته د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) رضاعي ورونه او خويندې دا وو: عبدالله بن الحارث، انيسه بنت الحارث، حذافه او يا جذامه بنت الحارث (لقب يې شيماء و، خو همدا لقب يې ته نامه نه زيات مشهور و (نوموړې به رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په غيږ کې ګرځاوه او کراراوه به يې) او ابوسفيان بن الحارث بن عبدالمطلب چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د تره زوی هم کيږي او د حليمې له طرفه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) رضاعي ورور دی.

د رسول کريم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تره حمزه (رضي الله عنه) هم له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه مخکې د بني سعد بن بکر په قبيله

---

[1]. ابن هشام ۱۵۹/۱ - ۱۲۰، محاضرات تاريخ الامم الاسلامية للخضري ۲۲/۱. دا هم ويلی شوي چې رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سنت کړی شوی پيدا شويدی تلقيح فهوم الاثر ص ۴ وګوره، خو ابن القيم وايي پدې هکله ثابت حديث نشته، زاد العاد ۱۸/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې و، یوه ورځ د حمزه (رضي الله عنه) رضاعي مور هم رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته شیدې ورکړیدي نو پدې اساس حمزه (رضي الله عنه) له دوو خواوو نه د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) رضاعي ورور و، یو د ثویبې له خوا نه او بل د همدې سعدیې ښځې له پلوه [1]. د رضاعت په دوران کې حلیمې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) داسې برکتونه لیدلي چې بالکل ورته حیرانه وه، راځئ پدې هکله یوه کیسه پخپله د حلیمې له خولې نه واورو:

ابن اسحاق وایي: حلیمې به ویل: زه له خپل میړه او کوچني زوی چې شیدې مې ورکولی د بني سعد کورنۍ له یوې ډلې ښځو سره له کوره پدې نیت ووتلو چې د شیدو ورکولو لپاره ماشومان پیدا کړو. وایي: دغه کال ډیر وچ و، مونږ ته هیڅ هم نه و را پاتې. وایي: پدې سفر کې زه پخپله سپینه خره سپره وم، زمونږ سره یوه زړه اوښه هم وه، چې هیڅ شیدې یې نکولې، ماشوم مو هم ډیر وږی و، ټوله شپه مو د ده له لاسه خوب نه درلود ځکه له لوږې به یې ژړل، زما په تیو کې څه نه و او اوښې هم دومره شیدې نه کولې چې د ده بس شوې وی، خو دا طمعه او هیله مو درلوده چې باران به وشي او لاس به مو لږ آزاد شي.

لنډه دا چې زه په همدې خره سپره وم چې د ډیرې کمزورۍ له امله په ځای ودریده، دومره ورو، ورو تلو چې د کاروان ټول ملګري رانه په تنګ شول، په هر ترتیب چې وو مکې ته ورسیدو هلته مو ماشومان کتل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زمونږ د کاروان ټولو ښځو ته وړاندې شو، خو کله به چې خبرې شوې چې دا یتیم دی، نو نه به یې اخیست، ځکه مونږ خو دا غوښتل چې د ماشوم پلار به راسره مرسته کوي، نو دا چې یتیم دی، مور او نیکه به یې څه راسره وکړي؟ نو له همدې امله هیچا هم هغه وانخیست. په پای کې ټولو ښځو ماشومان پیدا کړل، خو زه یوازینۍ ښځه وم چې ماشوم مې نه و موندلی، او کله مو چې د ستنیدو اراده وکړه خپل میړه ته مې وویل: زما ټولو ملګرو ماشومان واخیستل، دا د ځان لپاره شرم ګڼم چې زه همداسې تش لاس بیرته ستنه شم، قسم په خدای ورځم او همدا یتیم ماشوم له ځان سره اخلم. میړه مې وویل: بده نده، کیدای شي الله تعالی هغه را ته د برکت سبب کړي. حلیمه وایي: لاړم، هغه (محمد "صلی الله علیه وسلم") مې له ځان سره راوړ، او دا هم ځکه چې بل ماشوم را ته پیدا نشو. وایي: هغه مې له ځان سره راووست کله مې چې تې ته

---

[1]. زاد المعاد ۱۹/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واچاوه، یو ځل مې په تیو کې شیدې را پیدا شوې، ویې رودلې او موړ شو، بیا یې ورور هم دومره شیدې ورودلې تر څو ښه موړ شو، بیا ویده شو، پداسې حال کې چې لدینه مخکې نه ده خوب درلود او نه موړ ورنه ویده کیدای شوای. میړه مې پاڅید چې هغه زړه اوښه را ولوشي که ګوري چې غولانځه یې ډکه ده، را ویې لوشله دومره شیدې یې وکړې چې دواړه ښه ورباندې ماړه شوو، دا شپه مو ډیره په خیر او آرامۍ سره تیره کړه. وایي: سهار مې میړه راته وایي: پوه شه اې حلیمې! قسم په خدای چې تا ډیره مبارکه روح اخیستې ده. حلیمه وایي: ما ورته وویل: زه له الله تعالی نه همدا غواړم. وایي: بیا مو حرکت وکړ، زه پخپله خره سپره شوم هغه ماشوم مې هم راسره واخیست، قسم په خدای چې دا خره داسې ګړندۍ تله چې یوه خره هم نه شوی پسې رسیدلی تر دې چې ملګرو مې راته ویل: اې د ابي ذویب لورې، په مونږ لږ مهربانۍ وکړه، آیا دا هماغه خره ده چې له هغه بل طرف نه پرې راغلې؟ ما به ورته ویل: هو دا هماغه خره ده، نو دوی راته ویل: چې حتماً څه خاصه خبره شته ده. بالاخره خپل مېنې ته راورسیدو، او دغه وخت لدې ځای نه بل ځای زیات وچ او قحطۍ ځپلی نه و، خو کله مو چې دا مبارک ماشوم له ځان سره یووړ، له همغې ورځې نه به زمونږ میږې مړې او غولانځې به یې له شیدو ډکې وې، لوشلې به مو او شیدې به مو خوړلې، دا پداسې حال کې چې نورو خلکو به خپلو شپنو ته ویل: تاسې هم میږې په هغه ځای‌کې څروئ چېرته یې چې د بنت ابي ذویب شپون څروي، ځکه د هغوی میږې به وږې او نرې بیرته راتللې، یو څاڅکی شیدې یې هم نه کولې، خو زما میږې به مړې او له شیدو ډکې راتللې. په همدې ترتیب سره همداسې د خیر او برکت را ته مخه وه تر څو د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دوه کاله پوره شول، او له شیدو نه مې بیل کړ. دا مبارک به د نورو ماشومانو په نسبت ډیر ژر، ژر لوئیده، په دوو کلونو کې هغه یو پیاوړی او تکړه هلک شو. حلیمه وایي: بیا مو هغه خپلې مور ته وروست، خو آرزو مو دا وه چې نور هم له مونږ سره پاتې شي، ځکه د هغه برکتونه مو لیدل. مورته مو یې وویل: زوی دې څه موده نور هم له مونږ سره پریږده، تر څو لوی شي، زه ویریږم چې دا په مکه کې ګډه شوې وبا زیان ور و نه رسوي. حلیمه وایي: تر هغې هملته ورسره وو، تر څو یې مور پدې راضي شوه چې بیرته یې له مونږ سره واستوي.(۱)

شق الصدر (سینې څیرلو) پیښه

(1). ابن هشام ۱۲۲/۱ - ۱۲۳-۱۲۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې ډول سره رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر هغې په بني سعد کې پاتې شو تر څو څلور کلن او یا پنځه کلن شو[1] او په همدې عمر کې د شق الصدر (سینې څیرولو) پیښه وشوه. امام مسلم له انس (رضي الله عنه) نه په روایت سره وایي: یوه ورځ رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ماشومانو سره لوبې کولې چې جبرئیل (علیه السلام) ورته راغی، را ویې نیو، په ځمکه یې څملاوه، سینه یې ورڅیرې کړه، زړه یې ترې راویوست، یوه ټوټه غوښه یې ورنه لیرې کړه او ویې ویل: دا ستا په وجود کې د شیطان برخه ده، بیایې د سرو زرو په یوه طشت کې د زمزم په اوبو ومینځه، بیایې بیرته سره یو ځای کړ او پخپل ځای کې یې ورکینښود. ماشومان په منډو منډو دده رضاعي مورته ورغلل او ورته ویې ویل: چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ووژل شو. د کور خلک یې پسې راووتل او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې پداسې حال کې مخې ته راغی چې مبارک رنګ یې الوتی و.[2]

د مور په له محبت نه ډکه غيږ کې

له دې پیښې نه وروسته حلیمه وربانديې ووېریده او خپلې مورته یې ور تسلیم کړ، او بیا تر شپږ کلنۍ پورې له خپلې قدرمنې مور سره و.[3]

آمنې نیت وکړ چې د وفا په دود د خپل میړه د قبر زیارت وکړي، نو یې د یثرب په لور حرکت وکړ، او تقریبا دا پنځه سوه کیلو متره لار یې ووهله. پدې سفر کې یې یتیم زوی محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)، خادمه یې (ام ایمن) او سر پرست یې (عبدالمطلب) هم ورسره ملګري وو. آمنه هلته یوه میاشت پاتې شوه، خو چې د بیرته راتګ اراده کوي مریضه کیږي، او د لارې په اوږدو کې یې تکلیف زیاتیږي چې بالاخره د مکې او مدینې تر مینځ ابواء نومې سیمه کې وفات شوه.[4]

---

[1]. دا د زیاتره تاریخ پوهانو نظریه ده، خو د ابن اسحاق له روایت نه داسې معلومیږي چې دا پیښه په درې کلنۍ کې شویده، ابن هشام ۱/ ۱۲۴ - ۱۲۵ وګوره.

[2]. صحیح مسلم، باب الاسراء ۱/۹۲.

[3]. تلقیح فهوم الاثر ص ۷.

[4]. ابن هشام ۱/۱۲۹. تلقیح فهوم الاثر ص ۷ . محاضرات تاریخ الامم الاسلامیة للخضري ۱/۲۳. فقه السیرة للغزالي ص ۵۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مهربان نیکه ترسیوري لاندې

سپین ږیري عبدالمطلب خپل یتیم لمسی مکې ته راووست، زړه یې د لمسي له مینې او محبت نه ډک، ډېر ورباندې زهیر و، ځکه هغه له نوي داسې غم سره مخ شوی و چې پخواني غمونه یې ټول را تازه کول. او همدا وجه وه چې عبدالمطلب لدې لمسي سره دومره مهرباني او نرمي کوله چې له بل هیڅ یوه اولاد سره یې نه وه کړې. هغه یې نه پرېښوده چې د بې کسۍ او تنهایۍ احساس وکړي، له خپلو زامنو نه یې هغه ته توجه ډېره وه. ابن هشام وایي: د کعبې تر سیوري لاندې به عبدالمطلب ته ځای برابریده، زامن به یې شاوخوا کیناستل ترڅو هغه به راغی، هیڅوک به هم ده ته د احترام او تقدیر له امله د ده په ځای نه کیناستل، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به چې لا تراوسه ځوان شوی هم نه و راته او د خپل بابا په ځای به کیناست، ترونو به یې منع کاوه، اجازه به یې نه ورکوله چې هلته کیني، خو عبدالمطلب به چې کله ولیدل نو ورته ویل به یې: زما زوی پرېږدئ قسم په خدای (جل جلاله) چې د لوړ شان خاوند دی. کله به محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپل بابا سره ناست و، بابا به یې ورته په سر او شا د مینې لاس راتیراوه، او په کړو وړو (نقل او حرکت) به یې ډېر خوشالیده[1].

خو کله چې د حضرت محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عمر آته کاله، دوې میاشتې او لس ورځې پوره شوې، مهربان بابا یې (عبدالمطلب) هم په مکه کې وفات شو. عبدالمطلب له خپل مرګ نه مخکې د خپل خواږه لمسي کفالت ابوطالب ته چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د پلار (عبدالله) سکنی ورور کـیـد ه سپارلی و[2].

د شفیق تره په کفالت کې

ابو طالب د خپل وراره حقوق کامل او پوره ادا کړل، هغه یې له خپلو زامنو سره یوځای کړ، بلکه له هغوی نه یې زیات ځان ته رانژدې کړ، ډېر شفقت او محبت یې ورسره درلود. ترڅلوېښتو کالو زیاته موده یې خوا ته ولاړ و، هیڅ ډول مرسته او همکاري یې نه ورنه سپموله، د ده په سر به یې دوستي او دښمني کوله، د دې خبرې څه تفصیلات به په راتلونکو پاڼو کې راشي .

---

[1]. ابن هشام ۱۶۸/۱.

[2] .تلقیح فهوم الاثر ص ۷. ابن هشام ۱۶۹/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد (ﷺ) له رویه باران غوښتل کیږي

ابن عساکر له جلهمه بن عرفطه نه روایت کوي چې وايي:زه مکې ته راغلم، دغه وخت خلک له وچ کالۍ او قحطۍ سره لاس اوګریوان وو، قریشو ابوطالب ته وویل : وادي او سیمه وچکالۍ وهلې، خلک قحطۍ ځپلي، راځه د باران دعا وکړه، نو ابوطالب له یوه داسې هلک سره راووت چې مخ یې لکه د لمر په شان ځلیده، تا به ویل همدا اوس له لمر نه توري وریځې ایسته شوې او روڼ، روښانه لمر ورنه راښکاره شویدی. د هلک شا و خوا نور هلکان هم وو، ابوطالب راونیو او مبارکه شا یې د کعبې شریفې له دیوال سره ولګوله، هلک یې ګوته نیولې وه، د باران دعا یې وکړه ، پدې وخت کې په آسمان کې د وریځې یوه ټوټه هم نه لیدل کیده، خو ورو، ورو له یوې او بلې خوا نه وریځې را پیدا شوې، سره ټینګې شوې او داسې باران وشو چې سیمه اوبو په سر واخیسته، ټول وطن خړوب او شاداب شو. ابوطالب همدې پیښې ته په اشارې سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) داسې ستاینه کوي:

وابيض يستسقى الغمام بوجهه ثمال اليتامى عصمة للأرامل[1]

[هغه سپین او ښکلی دی، د ده له رویه د باران سوال کیږي، هغه د یتیمانو د پناه ځای او دکونډو محافظ او ساتونکی دی.]

بحیرا راهب

کله چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دولس کلن، او په بل روایت د دولسو کلو دوو میاشتو او لسو ورځو شو[2]، نو ابوطالب له ځان سره شام ته د تجارت لپاره یووړ. شام ته لاړل تر څو بصری نومې سیمې ته چې په شام کې د حوران د منطقې یو ښار و ورسیدل. دا ښار هغه وخت په عربي جزیره کې د رومي مستعمرو مرکز و، دلته یو راهب چې په بحیرا سره مشهور و هم اوسیده، اصلي نوم یې جرجیس و. کله چې کاروان ور ورسید راهب ورته راووت ټول یې میلمانه کړل مخکې لدینه به هغه د چا مخې ته نه راووت.

---

[1] . مختصر سيرة الرسول (ص) للشيخ عبد الله النجدي ص ۱۵_۱۲.

[2] . دا د ابن جوزي خبره ده تلقیح فهوم الاثر ص ۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې د نښو او صفاتو له مخې وپېژانده، او پداسې حال کې چې د ده مبارک لاس یې نیولی و ویل یې : دا د ټول عالم سید او پیشوا دی، الله تعالی به دا د عالمیانو لپاره رحمت رالیږي. ابوطالب پوښتنه ورنه وکړه، ته له کومه پدې موضوع خبر شوې؟ راهب ورته وویل:
کله چې تاسې لدې غونډۍ نه راښکاره شوئ، نو ټولې ونې اوتيږې په سجده شوې،.ونې اوکاڼي په انسانانو کې یوازې نبي ته سجده کوي. او همدا راز زه یې د نبوت د هغه مهر له مخې هم پیژنم کوم چې د ده د اوږې په لاندیني کرپېډونکي باندې د مڼې په شکل اینښودل شویدی. مونږ پخپلو کتابونو کې هم د ده په هکله معلومات لیدلي او د ده صفات مو لوستلي دي. بیا یې له ابوطالب نه وغوښتل چې بیرته یې مکې ته بوزي، او شام ته لاړ نشي، ځکه کیدای شي هلته یهود څه زیان ور ورسوي، نو ابوطالب هم هغه له خپلو ځینو کسانو سره بیرته مکې ته واستاوه[1].

د فجار جګړه

د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په پنځلس کلنۍ کې د فجار جګړه ونښته. پدې جګړه کې قریش اوکنانه یوې خواته او قیس عیلان بلې خواته وو. د قریشو اوکنانه مشري د حرب بن امیه په غاړه وه ځکه هغه له ټولو نه مشر او د زیات شرف خاوند و.
د ورځې په لومړي سر کې قیس په کنانه باندې برلاسې وه، خو د ورځې په نیمایې برخه کې دجنګ حالت بدل شو او بری د کنانه په برخه شو.
دې جګړې ته ځکه حرب الفجار وایي چې پدې سره د حرم شریف او د حرام د میاشتو حرمت تر پښو لاندې شوی و. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم پدې جګړه کې برخه درلوده، او خپلو ترونو ته به یې غشي برابرول[2].

حلف الفضول

---

[1]. مختصر سيرة الرسول (ص) ص ۱۲. ابن هشام ۱/۱۸۰تر ۱۸۳. په ترمذي او ځینو نورو کتابونو کې راغلي چې ابو طالب له خپل وراره محمد (ص) سره بلال (رض) بیرته مکې ته ولیږه (تحفة الاحوذي)خو دا څرګنده غلطي ده ځکه کیدای شي بلال به هغه بالکل وجود نه درلود او که چیرته موجود هم و، نو نه له ابوبکر (رض) سره و او نه له ابو طالب سره، زاد المعاد ۱/۱۷.

[2]. ابن هشام ۱/۱۸۴_۱۸۵_۱۸۶_۱۸۷. قلب جزيرة العرب ص ۲۲.محاضرات تاريخ الامم الاسلامية ۱/۲۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې جګړې نه وروسته د ذي القعدې په میاشت کې چې د حرم له میاشتو څخه ده حلف الفضول ((د فضول تړون)) ترسره شو. ددې کار اهتمام د قریشو ځینو کورنیو لکه بني هاشم، بنوالمطلب، اسد بن عبدالعزی، زهره بن کلاب او تیم بن مره کړی و.
تړول د عبدالله بن جدعان التیمي په کور کې چې مشر او د شرف خاوند و، سره راغونډ شول او داسې عهد او تړون یې وکړ چې : په مکه کې به له هر مظلوم سره ولاړ وي د هر مظلوم مرسته به کوي هغه د دې ځای اوسیدونکی وي اوکه دبل ځای، او تر هغه به د مظلوم خوا نه پریږدي ترڅو یې له ظالم نه ورته خپل حق نه وي اخیستي.
رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم پدې تړون کې حضور درلود، اوکله چې په رسالت مشرف شو نو فرمائیل یې: ((**لقد شهدت في دار عبدالله بن جدعان حلفا ما أحب أن لي به حمر النعم، ولو ادعی به في الإسلام لأجبت**[1])).
[زه د عبدالله بن جدعان په کورکې په یوه داسې تړون کې حاضر وم چې د هغه په بدل کې سره اوښان هم نه خوښوم، او که چېرته اوس د اسلام په دورکې هم ورته بلل شم نو لبیک به ورته ووایم.]
دغه تړون او د تعصب په اساس جاهلي حمیت (غیرت) یو له بل سره تناقض او منافات لري. ددې تړون د سبب او علت په هکله ویل کیږي چې د زبید قبیلې یوه سړي مکې ته څه سامان راوړی و، چې عاص بن وائل السهمي په بیه ورنه واخیست، خو بیا یې د هغه حق ادا نکړ، نوموړي سړي پدې هکله له ملګرو قبیلو لکه عبدالدار، مخزوم، جمح، سهم او عدي نه مرسته وغوښته، خو هیچا هم ورته توجه ونکړه او خبره یې وانه وریده، نو هغه د ابي قبیس غره سرته وخوت او په لوړ آواز سره یې داسې اشعار وویل چې خپل مظلومیت ته یې پکې اشاره کوله.
زبیر بن عبدالمطلب دې خواته متوجه شو، او ویې ویل دا سړی ولې داسې بې یاره او مددګار دی؟ یوې خوا بلې خواته لاړ اوپه پای کې مخکې یادې شوې قبیلې سره راټولې شوې، دا تړون یې لاسلیک کړ، بیا عاص بن وائل ته ورغلل اود زبیدي حق یې ورنه واخیست[2].

د کړاوونو ژوند

[1]. ابن هشام ۱/۱۱۳_۱۳۵. مختصر سیرة الرسول (ص) ۳۰_۳۱.
[2] .مختصر سیرة الرسول (ص) ص ۳۰_۳۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ځوانۍ په لومړیو کې څه خاص کار او عمل نه درلود، خو متواتر روایتونه وایي چې میږی به یې څرولې[1]. د بني سعد میږی یې څرولې، او د څو قیراطو په بدل کې یې د مکې د خلکو رمه هم پوولې ده[2]. (یو قیراط (۰،۲۱۲۵) ګرامه سپین زر کیږي او پدې حساب یو مثقال له شل قیراطه سره برابر دی) . خوکله چې پنځه ویشت کلن شو، نو د خدیجې (رضي الله عنها) مال یې د تجارت لپاره شام ته یووړ. ابن اسحاق وایي : خدیجه بنت خویلد (رضي الله عنها) د مال، شرف او عزت خاونده میرمن وه، خپل مال به یې د تجارت لپاره خلکو ته ورکاوه، او د مضاربت د اصولو په اساس به یې هغوی ته یوه برخه ټاکله، هغه وخت زیاترو قریشو د تجارت کار و بار کاوه، او کله چې خدیجه (رضي الله عنها) د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د رېښتینولۍ،امانتدارۍ، سپیڅلتیا، کرم او ښو اخلاقو نه خبره شوه، نو احوال یې ورولیږه چې د دې مال د تجارت لپاره شام ته یوسي او ده ته به له نورو خلکو نه زیاته برخه وټاکي، او خپل غلام میسره به هم ورسره واستوي. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خدیجی (رضي الله عنها) پیشنهاد ومانه، او له میسره سره یوځای د تجارت په خاطر شام ته وخوځید[3].

له خدیجې (رضي الله عنها) سره واده

کله چې رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) له شام نه راستون شو، او خدیجې (رضي الله عنها) ولیدل چې په مال کې یې د پخوا په نسبت ډیر زیات امانت او دیانتداري شوې او دومره برکت دی پکې چې مخکې یې هیڅکله هم دومره برکت نه و لیدلی. همدا راز میسره هم د رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) د ښو او اوچتو اخلاقو، قوي او پاخه فکر، رېښتني منطق او امانتدارۍ خبرې د خدیجې (رضي الله عنها) غوږونو ته ورسولې، نو همدا وه چې هغې خپل هدف وموند. خدیجه داسې ښځه وه چې د عربو رئیسانو او مشرانو ور سره د واده هیلې درلودې، وړاندیزونه به یې کول، خو دې به نه منل، مګر کله چې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لدې اوچت شخصیت نه خبره شوه دومره ورنه متاثره شوه چې پخپله یې ورسره د واده اراده وکړه، د زړه دا

---

[1]. ابن هشام ۱/۱۶۶.
[2]. فقه السیرة لمحمد الغزالي. صحیح البخاري، الاجارات، باب رعي الغنم علی قراریط ۱/۳۰۱.
[3]. ابن هشام ۱/۱۸۷_۱۸۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره یې خپلې ملګرې نفیسه بنت منیه ته وکړه، هغه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورغله اوله خدیجې (رضي الله عنه) سره یې د واده خبره ورسره مطرح کړه. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم ومنله، له ترونو سره یې خبره وکړه، هغوی د خدیجې (رضي الله عنها) تره ته ورغلل اوپدې ترتیب سره یې د واده عقد او تړون تر سره شو او ورپسې دواړو نکاح وکړه. د واده په مراسمو کې د بني هاشم خلک او د مضر قبیلې مشران حاضر وو. دا مبارک واده له شام نه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د راستنیدو له ورځې نه دوې میاشتې وروسته ترسره شو. رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) خدیجې (رضي الله عنها) ته په مهر کې شل اوښان ورکړل، خدیجه (رضي الله عنها) هغه وخت څلویښت کلنه وه او د خپل وخت ترټولو ښځو نه د شرف، عزت، مال او پوهې له مخې وړاندې او اوچته وه. دا د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لومړنۍ بي بي وه او تر څو چې هغه نه وه وفات شوې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بل واده ونکړ[1].

له ابراهیم پرته نور ټول اولادونه یې له خدیجې (رضي الله عنها) نه وو، لومړنی او مشر زوی یې قاسم نومیده او دده مبارک (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کنیه نوم هم (ابوالقاسم) و، ورپسې زینب بیا رقیه، بیا ام کلثوم، بیا فاطمه او بیا عبدالله پیداشوي، د عبدالله لقب طیب او طاهر و. زامن یې ټول په وړوکوالي کې وفات شویدي، خو لوڼو یې اسلام راوړی او هجرت یې کړی دی، او له فاطمې (رضي الله عنهم اجمعین) پرته نورې درې واړه د خپل پلار (صلی الله علیه وسلم) په ژوند کې وفات شویدي، فاطمه (رضي الله عنه) د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له رحلت نه شپږ میاشتې وروسته وفات شویده (رضي الله عنهم اجمعین)[2].

دکعبې ودانول او د حجر اسود د شخړې حل

رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) پنځه دیرش کلن و چې قریشو د کعبې شریفې بیا ودانول پیل کړل، او دا هم ځکه چې کعبې شریفې هغه وخت له انساني قد نه د لږ شانته لوړې څلور دیوالۍ شکل درلود. د حضرت اسماعیل (علیه السلام) په زمانه

---

[1] . ابن هشام ۱۸۹/۱_۱۹۰. فقه السیرة لمحمد الغزالي ص ۵۹. تلقیح فهوم الاثر ص ۷.

۲ . ابن هشام ۱۹۰/۱_۱۹۱. فقه السیرة ص ۲۰. فتح الباري ۵۰۷/۷. که څه هم دا مصادر یو له بل سره ددې موضوع په هکله څه کم شانته اختلاف لري، خو مونږ ارجح قول را نقل کړیدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د کعبې اوچتوالی نه (۹) ګزه و، خو چت یې نه درلود، او له همدې نه په استفادې سره د کعبې شریفې په منځ کې ایښودل شوې خزانه غلو ووهله، د دې ترځنګ ډېره زمانه وربادنې تیره شوې وه، تعمیر یې خراب شوی او دیوالونه یې چاودیدلي وو. او په همدې کال یعنې له بعثت نه پنځه کاله مخکې یو ډېر لوی سیلاب راغی چې مخه یې د کعبې شریفې په خوا وه، کعبه یې ډېره کمزورې کړه او هر وخت ددې احتمال موجود و چې پر ځمکه راپریوزي، نو قریش مجبورشول ددې مبارکې خونې د مقام او منزلت د بقا پخاطر هغه بیا ودانه کړي.

ټولو پدې فیصله وکړه چې د کعبې شریفې په بیا ودانولو کې به یوازې حلالې پیسې لګوي، پدې کې به د رنډۍ اجرت (مهر)، د سود مال او په ظلم اخیستل شوې پیسې بالکل نه استعمالیږي. د بیا ودانولو لپاره ضروري وه چې پخوانی تعمیر ونړول شي، خو هیچا هم دا جرات نه شوای کولی چې کعبه ورانه کړي، ترڅو ولید بن مغیره المخزومي په ړنګولو پیل وکړ، خلکو وکتل چې څه زیان ور ونه رسید، نو ټولو کار پیل کړ. هرې قبیلې ته خپله، خپله برخه ورکړه شوه، هرې قبیلې بیلې بیلې تیږې راوړې او کار پیل شو، باقوم نومې یو رومي معمار د کعبې شریفې معماري کوله، خوکله چې خبره د حجر اسود ایښودلو ته ورسیده د دوی ترمنځ اختلاف راولاړ شو چې دا شرف به د چا په برخه کیږي؟ دا جنجال څلور پنځه ورځې روان و، نژدې وه یوه سخته او خونړۍ جګړه ونښلي، خو ابو امیه بن مغیره مخزومي داسې فیصله وکړه هرڅوک چې لومړی د جومات (مسجد حرام) له دروازې نه را داخل شو هماغه به پدې هکله پریکړه کوي، ټولو دا خبره ومنله. د الله تعالی اراده داسې وه چې دا لومړی راتلونکی شخص به رسول (صلی الله علیه وسلم) وي، کله چې را ننووت ټولو وویل: بالکل سمې ده، دا امین دی، قبول مو دی، اوکله چې دوی ته راورسید، له پیښې یې خبر کړ، نو ده مبارک یو ټادر واخیست حجر اسود یې پکې کیښودله او بیایې د قبیلو مشرانو ته وویل چې هر یو د ټادر یوه یوه څنډه ونیسي او حجراسود پورته کړي اوکله یې چې خپل ځاکلي ځای ته ورسوله، نو پخپل مبارک لاس یې را اوچته کړه او پخپل ځای یې کیښوده. دا یوه داسې معقوله پریکړه وه چې ټول خلک وربادنې خوښ شول.

پدې وخت کې له قریشو سره پاک مال اوپیسې کمې شوې، نو مجبورشول چې د شمال خوا ته له کعبې نه تقریباً شپږ ګزه اوږده ځمکه پریږدي، او همدې ټوټې ته حجر یا حطیم وایي. دا ځل قریشو د کعبې دروازه له ځمکې نه اوچته جوړه کړه تر څو بې له اجازې څوک ورداخل نه شي، او کله چې کعبه شریفه پنځلس ګزه لوړه شوه نو په شپږو ستنو سره یې چت وربادنې ودراوه. له تکمیل نه وروسته د کعبې شریفې خونې مربع

شکل ځان ته ونيو چې لوړوالی يې تقريباً پنځلس متره دی. هغه ديوال چې حجر اسود پکې ده او هغه ته مقابل ديوال يعنی جنوبي او شمالي ديوالونه لس، لس متره اوږدوالی لري، حجر اسود د مطاف (طواف له ځای) نه يو نيم متر اوچته ايښودل شويده، دروازې واله ديوال او هغه ته مقابل ديوال دولس، دولس متره اوږده دي، دروازه له مځکې نه دوه متره اوچته ده. د کعبې شريفې تر ديوالونو چارګرد لاندې د کرسۍ په شکل يوه ضلعه را تاو شوې چې متوسط لوړوالی يې ۲۵ سانتي متره، او متوسط پلنی والی يې ۳۰ سانتي متره دی چې دا د شاذروان په نامه ياديږي، او په حقيقت کې دا هم د کعبې شريفې برخه ده خو قريشو دا هم د باندې پرې ايښې ده[۱].

له نبوت نه مخکې اجمالي سيرت

رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ټولو هغو نيکو او غوره اخلاقو او عاداتو درلودونکی و کوم چې هغه وخت يې ځنې شريف خلک په متفرقه توګه درلودونکي وو. هغه جناب د قوي او روښانه فکر، پياوړي نظر او استعداد لوړ څلی و د زيات ذکاوت، تيز او رڼا دماغ د سيي او درست هدف او وسيلې ټاکونکی و. د هغه جناب له اوږدې خاموشۍ نه ورته د غور، تفکر، او حق پلټنې ښه فرصت په لاس ورتله، د الله تعالی رسول (صلی الله عليه وسلم) پخپل تيز او پياوړي ذهن او روښانه فطرت سره د ژوند ټولې پاڼې، د خلکو او ډلو ټول حال اواحوال لوستلي او څيړلي وو، او په کومو خرافاتو کې چې دا خلک راګير وو له هغه نه يې ځان پاک او ډير ليرې ساتلی و، له ټولو بې لاريو نه پاک او په عقل او بصيرت مبني او لوړ ژوند يې تيراوه. خلکو به چې هر د خير کار کاوه نو هغه جناب به پکې له ټولو نه وړاندې و، او که به د خير کار نه و نو تنهايي او ګوشه نشيني به يې غوره کوله. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کله هم شراب ندي څښلي، د بتانو په نامه حلال شويو مالونو غوښه يې نده خوړلې، او د بتانو په وياړ جوړو شويو ميلو او مجالسو کې يې بالکل برخه نده اخيستې. د ژوند له پيل نه يې لدې باطلو معبودانو او هرډول خرافاتو سره سخته کينه او کرکه وه، تردې چې د لات او عزی په نامه قسم يادول يې هم نه شوای تحمل کولی[۲].

---

۱ . ابن هشام ۱/۱۹۲_۱۹۷. فقه السيرة ص ۲۲_۲۳. صحيح البخاري، باب فضل مکة و بنيانها ۱/۲۱۵.

۲ . له بحيرا سره يې خبرو کې ددې خبرې د اثبات دليل موجود دی، ابن هشام ۱/۱۲۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې کې هیڅ شک او شبهه نشته چې هغه (صلی الله علیه وسلم) د تقدیر په حفاظت او ساتنه کې و، ځکه هرکله به یې چې د دینوي لذتونو د حصول پخاطر نفساني جذبات راوپاریدل، او یا به یې زړه دېته تیار شو چې د کوم ناپسندیده او ناخوښ عادت او یا رواج تقلید او پیروي وکړي، نو سمدلاسه به الهي رحمت او عنایت مداخله کوله او دې ډول کارته به یې نه پریښود.د ابن اثیر په روایت سره رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) فرمایي: ((**ما هممت بشئ مما كان أهل الجاهلية يعملون غير مرتين، كل ذلك يحول الله بيني و بينه ثم ما هممت به حتى أكرمني برسالته قلت ليلة للغلام الذي يرعى معي الغنم بأعلي مكة: لو أبصرت لي غنمي حتى أدخل مكة أو أسمر بها كما يسمر الشباب! فقال:افعل فخرجت حتى إذا كنت عند أول دار بمكة سمعت عزفا، فقلت: ما هذا ؟فقالوا: عرس فلان بفلانة، فجلست أسمع، فضرب الله على أذني فنمت، فما أيقظني إلا حرالشمس. فعدت إلى صاحبي فسألني، فأخبرته، ثم قلت ليلة أخرى مثل ذلك، و دخلت بمكة فأصابني مثل أول ليلة .. ثم ما هممت بسوء**[1])).

[له دوه مرتبو پرته ما د هغو کارونو چې د جاهلي دورې خلکو به کول تصور او تش خیال هم ندی کړی، خو دا دواړه مرتبې هم الله تعالی زما او هغه کار ترمنځ حایل او خنډ پیداکړې یعنی هغه مې سرته ندي رسولي او پدې پسې مې بیا هیڅکله هم داسې اراده او تصور ندیکړی ترڅو الله تعالی په رسالت مشرف کړم. یوه شپه مې خپل ملګري ته چې د مکې په پاسنۍ برخه کې یې میږې راسره پوولې، وویل: که ته مې میږو ته ګورې، نو زه به مکې ته لاړ شم او هلته به لکه د نورو ځوانانو په شان د شپې د کیسو ویلو په مجلس کې ګډون وکړم. ملګري راته وویل : سیي ده لاړشه. زه وخوځیدم د مکې لومړني کورته چې ورسیدم د باجې (موسیقۍ) آواز مې ترغوږو شو، پوښتنه مې وکړه څه خبره ده؟ دوی راته وویل: چې د فلاني او فلانۍ واده دی. زه کیناستم او دا آواز اورم، یو ځل مې الله تعالی غوږونه بندکړل، خوب راباندې راغی اوهمدلته ویده شوم ترڅو د لمر ګرمۍ راویښ کړم او بیرته خپل ملګري ته ورغلم او د هغه د پوښتنې په ځواب کې مې ټوله کیسه ورته بیان کړه. یوځل مې بیا یوه بله شپه خپل ملګري ته همداسې وویل او مکې ته لاړم، نو دا ځل هم هماغه پیښه راسره

---

[1] . حاکم او ذهبي دا حدیث صحیح بولي، خو ابن کثیر په البدایة والنهایة ۲۸۷/۲ کې همدا حدیث ضعیف بللی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشوه، او لدينه وروسته مې کله هم د بد کار اراده نده کړې.
امام بخاري (رحمه الله) له جابر بن عبدالله (رضي الله عنه) نه روايت کوي وايي: کله چې کعبه شريفه جوړيدله، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او عباس (رضي الله عنه) لاړل تيږې يې راوړې، حضرت عباس(رضي الله عنه) رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وويل: خپل لنګ په اوږه کيږده دا دې اوږې له تيږو نه ساتي (نه به خوږيږي) خو پدې سره رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ځمکه راپريوت، سترګې يې د آسمان په لور وختلې، او کله چې را په حال کې شو چيغې يې وهلې،(ازاري، ازاري) زما لنګ، زما لنګ، چی بيا يې د هغه جناب لنګ وروتاړه. په يوه بل روايت کې راځي چې لدېنه وروسته هيڅکله دده مبارک عورت ندی ليدلی شوی[1].
رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د غوره اخلاقو، پاک سيرت، اوچت کردار او سپيڅلي عمل خاوند و، له ټولو نه زيات غيرتي، له هر چا نه زيات د ښو او خوږو اخلاقو او نيکې معاملې درلودونکی و. نيک او عزيز ګاونډی، په حلم اوزيښتينولۍ، نرمۍ او عفت کې له هر چا نه مخکې، د خير خاوند، نيک عمله، کريم، امين، با وفا او په عهد ټينګ ولاړ انسان و. هر څوک يې په عظمت او عزت قايل وو، هغه د ټولو نيکيو مجموعه او نمونه وه، خپل قوم ورته د امين لقب ورکړی و، او لکه چې حضرت خديجه (رضي الله عنها) دده مبارک په هکله فرمايي:
((يحمل الکل، ويکسب المعدوم، ويقرئ الضيف، ويعين علي نوائب الحق[2])). [هغه به د بې وزلانو مرسته کوله، د هغوی بار به يې اوچتاوه، د فقيرانو او تش لاسيو لپاره به يې بندوبست کاوه، د ميلمه قدر او درناوی به يې کاوه، او په پيښو، او حوادثو کې به يې د حق مرسته او پلوي کوله.]

---

[1] . صحيح البخاري باب بنيان الکعبة ۵۴۰/۱.
۲ . صحيح البخاري ۳/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نبوت او رسالت په سیورو کې

د حراء په غار کې

کله چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څلویښت کلنۍ ته نژدې شو، نو تفکر او تاملاتو یې دده او نور قوم ترمنځ فکري او ذهني واټن ډیر سره لیرې کړئ و. همدا وه چې نورېې تنهایې ډیره خوښیدله، له ځان سره به یې څه سویق (یو ډول خواړه دي چې د غنمو او وربشو له ډیرو میدو اوړو نه تیا ریږي) او اوبه واخیستې او په جبل نورکې به یې د حراء غار ته تشریف یووړ. دغه ځای له مکې مکرمې نه تقریباً دوه میله فاصله لري، دا یو برابر شانته غار دی چې اوږدوالی یې څلور ګزه اوعرض یې پاوکم دوه ګزه دی، دا غار په ځمکه کې د ننه ندی بلکه د دوو لویو تیږو له یوځای کیدو نه جوړ شوی یوکت دی .

رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به چې کله دې غار ته تشریف وړه، نو حضرت خدیجه (رضي الله عنها) به هم ورسره تلله او ده ته نژدې چېرې به اوسیدله. محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به د رمضان میاشت په غار کې تیروله، څوک فقیران به که ورباندې پیښیدل نو څه خوراک به یې ورکاوه، ټول وخت به په عبادت بوخت و په کائناتو او د هغه قدرت په هکله به یې غور فکر کاوه چې دا ټول شیان یې پیداکړیدي. ده د خپل قوم عقیده او مسلک نه شوای منلی، د هغوی ټول باطل افکار او تصورات یې ردول، خو خپله یې هم له ځان سره کوم واضح او څرګند منهج او مسلک نه درلود، او نه یې داسې لاره پیژندله چې زړه یې ورباندې مطمئن او ډاډه شوی وی[1]. لدې تنهایۍ او ګوښه والي سره د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مینه او محبت په حقیقت کې یو الهي تدبیر و، تر څو هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د رسالت د درانده پیټې اوچتولو لپاره تیار او برابر کړي. ښکاره خبره ده هغه روح او شخصیت چې د انساني ژوند د بدلون او د انساني ژوند په واقعیتونو او حقایقو باندې د اغیزې لپاره انتخاب شوی وي، د داسې روح او شخصیت لپاره دا ضروري ده چې څه موده ګوښې او تنها وي، د ځمکې له کارونو، د

---

[1] . رحمة للعالمین ۴۷/۱. ابن هشام ۳۵/۱_۳۲. في ظلال القرآن ۱۲۲/۲۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند له شور او هسکو، تيتو، د خلکو له وړو وړو امورو او مسائلو نه ليرې چېرته ګوښه کې وي.
همدا و د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لپاره د الله تعالی تدبير، غوښتل يې هغه د لوی امانت د اوچتولو، په ځمکه او نړۍ کې د يوه ستر انقلاب، او د تاريخ د مسير د بدلون لپاره آماده کړي، نو له بعثت نه دری کاله مخکې يې د تنهايي او ګوښوالي دا سلسله ورته پيل او برابره کړه، پوره يوه مياشت به رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په کائناتو کې فکر کاوه، او د کائناتو تر شا د هغه غيبي قوت او قدرت په هکله به يې فکر او تدبر کاوه چې دا ټول شيان يې پيدا کړيدي، تر څو د پوره تيارۍ سره د الله تعالی په اذن او ارادې سره لدې غيبي قدرت سره د تعامل نيته او فرصت راورسيږي.[۱]

جبريل (عليه السلام) وحي راوړي

کله چې د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ژوند څلويښت کاله پوره شول او همدا د ذهني او عقلي کمال عمر دی، ويل کيږي چې رسولان په همدې عمر کې په نبوت مشرف شوي، نو د ژوند له افق نه يې د نبوت آثار او نښانې راښکاره او څرګندې شوې. دغه آثار او نښې خوبونه وو، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به چې هر خوب ليده هغه به لکه د سپيده داغ په شان را ښکاره او څرګنديده (خوبونه يې حقيقت وو). دې حالت شپږ مياشتې دوام وموند او څرنګه چې د نبوت ټوله دوره درويشت کاله وه نو دا موده د نبوت د دورې شپږ څلويښتمه برخه کيږي. د حراء په غار کې د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د عزلت او ګوښه والي په دريم کال د رمضان په مياشت کې د ځمکې پر خلکو د الهي رحمت باران وشو، الله تعالی محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په نبوت مشرف کړ او د جبريل (عليه السلام) په واسطه يې د قرآنکريم څو آيتونه ورباندې نازل کړل.[۲]
که پدې هکله موجود قرائن او دلايل لږ په غور او دقت سره تر نظر تير کړو نو ويلی شو

---

[1]. في ظلال القران ۲۹/۱۲۲-۱۲۷
[2]. ابن حجر وايي: بيهقي ويلي چی د خوب ليدو مرحله شپږ مياشتی وه، او پدې سره ويلی شو چی د خوب له لارې د نبوت پيل په خګلويشګت کلنی او د ربيع الاول په مياشت کی شوی دی، او په ويشګه د وحي راتلل د رمضان په مياشت کي شروع شويدي. فتح البارى ۱/۲۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا د رمضان د مياشتې يوويشتمه او د دوشنبې شپه وه چې د (۶۱۰م) کال د اګست له لسمې نيټې سره سمون خوري. دغه وخت د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عمر په قمري حساب پوره څلويښت کاله، شپږ مياشتې او دوولس ورځې او په شمسي حساب نهه ديرش کاله، درې مياشتې او دوولس ورځې و.[1]

---

[1]. د بعثت او د وحي د نزول د لومړنۍ مياشتې د تحديد په هکله مورخين پخپل مينځ کې اختلاف لري، زياتره دا نظر لري چې دا د ربيع الاول مياشت وه، نور وايي د رمضان مياشت وه، او ځينو نورو ويلي چې دا د رجب مياشت وه (مختصر سيرة الرسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) للشيخ النجدي ص ۷۵) خو زمونږ په رايه دوهم نظر (د رمضان مياشت) د تاييد وړ دی. ځکه الله تعالی فرمايي: ((شَهْرُ رَمَضَانَ الّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ)) (البقرة: ۱۸۵) ترجمه: مياشت د رمضان هغه مياشت ده چې نازل کړی شوی په دې کې قرآن. او بل ځای فرمايي ((إِنّا أنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَة الْقَدْر)). (القدر: ۱) بيشکه مونږ نازل کړيدی دغه (قرآن) په شپه د قدر کې. د قدر شپه خو د رمضان په مياشت کې ده، او د همدې قدر شپې ته الله تعالی اشاره کوي فرمايي: ((إِنّا أنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ إِنّا كُنّا مُنْذِرِينَ)) (الدخان:۳)

بله دا چې رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به د رمضان مياشت د حراء په غار کې تيروله، او دا خو په ااګه ده چې جبرئيل (عليه السلام) د لومړي ځل لپاره د حراء په غار کې ورته راغلی و.

هغه کسان چې وايي د وحي نزول د رمضان له مياشتې پيل شوی دوی بيا پدې کې سره اختلاف لري چې دا کومه ورځ وه، ويل کيږي چې دا د رمضان اوومه، او ځينې نور وايي د رمضان اوولسمه او په بل روايت سره اتلسمه نيټه وه [مختصر سيرة الرسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ص ۷۵. رحمة للعالمين ۴۹/۱]. خو خضري پخپل کتاب کې پدې تاکيد کړی چې دا د رمضان اوولسمه نيټه وه (محاضرات تاريخ الامم الاسلاميه للخضری ۲۹/۱).

خو مونږ دا د رمضان يوويشتمه نيټه بولو که څه هم هيچا دا ندي ويلي چې دا يوويشتمه نيټه وه، خو ځګرنګه چې ټول او يا اکثر سيرت پوهان پدې اتفاق لري چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دوشنبې په ورځ په نبوت مبعوث شويدی، ددې نظر تاييد هغه حديث هم کوی چې د حديث امامانو روايت کړيدی. له ابو قتاده (رضي الله عنه) نه روايت دی چې د دوشنبي د ورځې د روژې په هکله له رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه پوښتنه وشوه، ده ورته وفرمايل: په همدې ورځ زه پيدا شوی يم او په همدې ورځې وحي راته راغلې ده، او بل عبارت داسې دی: دا هغه ورځ ده چې زه پکې پيدا شوی يم، او دا هغه ورځ ده چي زه پکې په نبوت مشرف شوی يم او يا وحي رانازله شويده. (صحيح مسلم ۱: ۳۲۸. احمد ۲۹۷/۵ – ۲۹۹

په نوموړي کال کې د رمضان د مياشتې اوومه، څلوارلسمه، يوويشتمه او اّته ويشتمه نيټه د دوشنبې له ورځې سره سمون لري او صحيح روايتونه دا ښيي چې د قدر شپه د رمضان د دريمې لسيزې په طاق شپو کې ده، او پدې شپو کې له يوې نيټې نه بلې نيټې ته انتقال مومي. او کله چې د الله تعالی دا قول ((إِنّا أنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَة الْقَدْر)) او د ابو قتاده دا روايت چې وايي چې د رسول الله (صلی الله عليه وسلم) بعثت د دوشنبې په ورځ و، او همدا راز د علمي، تجربوي جنترة له مخې د نوموړي کال د رمضان د مياشتې د دوشنبې ورځې تر نظر تيرې کړو او بيا دا ټول سره مقايسه کړو نو دا به راته

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس راځئ حضرت عايشې (رضي الله عنها) ته غوږ شو چې د دې عظيمې پيښې کيسه راته واوروي، هغه پيښه چې د الهي نور يوه داسې شعله وه چې د کفر او جاهليت تيارې يې له مينځه يوړې د ژوند تګلاره يې او مسير يې بدل کړ، د تاريخ مخه يې بلې خوا ته وګرځوله، حضرت عايشې (رضي الله عنها) فرمايلي:

((أول ما بدئ به رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) من الوحي الرويا في النوم، فكان لايرى رويا إلا جاءت مثل فلق الصبح، ثم حبب إليه الخلاء وكان يخلو بغار حراء فيتحنث فيه – و هوالتعبد– الليالي ذوات العدد قبل أن يترع إلى أهله، ويترود لذلك، ثم يرجع إلى خد يجة فيتزود لمثلها حتى جاءه الحق و هو في غار حراء، فجاءه الملك فقال: اقرأ، فقلت: ما أنا بقارئ، قال: فأخذني فغطني حتى بلغ مني الجهد، ثم أرسلني فقال: اقرأ، فقلت: ما أنا بقارئ فأخذني فغطني الثالثة، ثم أرسلني فقال:((اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (١) خَلَقَ الإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ (٢) اقْرَأْ وَرَبُّكَ الأَكْرَمُ (٣) الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (٤) عَلَّمَ الإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (٥))(١)

فرجع بها رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يرجف فواده، فدخل علي خديجة بنت خويلد فقال: زملوني، زملوني فزملوه حتى ذهب عنه الروع، فقال لخديجة: مالي، و أخبرها الخبر، لقد خشيت على نفسي. فقالت خديجة: كلا، والله ما يخزيك الله أبدا، إنك لتصل الرحم، و تحمل الكل، و تكسب المعدوم و تقرئ الضيف، و تعين على نوائب الحق، فانطلقت به خديجة حتى أتت به ورقة بن نوفل بن اسد بن عبدالعزى بن عم خديجة.

وكان امرءا تنصر في الجاهلية، وكان يكتب الكتاب العبراني، عمي، فقالت له خديجة: يا ابن عم! اسمع من ابن اخيك، فقال له ورقة: يا ابن اخي ماذا ترى؟ فاخبره رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خبر ما رأى، فقال له

په ﺃاكګه شي چيګ د رسول اكرم (صلى الله عليه وسلم) بعثت د رمضان د يوويشتميګ نيتګيګ په شپه پيل شويدی.

[1]. دا آيتونه د الله تعالى تردې قول پورې (علم الانسان مالم يعلم) پورې را نازل شوي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورقة: هذا الناموس الذي نزله الله على موسى يا ليتني فيها جذعا، ليتني أكون حيا إذ يخرجك قومك، فقال رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم): أو مخرجي هم؟ قال: نعم، لم يأت رجل قط بمثل ما جئت به إلا عودي، و إن يدركني يومك انصرك نصرا موزرا، ثم لم ينشب ورقة أن توفي و فتر الوحي)).[1]

[يعني: پر رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) باندې د وحي پيل له نيکو او رينښتينو خوبونو نه شويدی، رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) به چې هر خوب ليده لکه د سپيده داغ په شان به ښکاره او څرګنديده،(تحقق به يې موند) وروسته رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته تنهايي او ګوښه والی محبوب او ګران شو، نو د حراء په غار کې به يوازې او تنها په عبادت بوخت و، څو شپې به يې کورته تشريف نه ووړ، ددې څو شپو توښه، خوراک او څښاک به يې له ځان سره وړه   (کله به چې خلاص شول) نو بيا به حضرت خديجې (رضي الله عنها) ته راتله او تقريباً د همدومره نورو شپو آذوقه (توښه) به يې له ځان سره وړله، تر څو حق ورته راغی، دغه وخت حضرت رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د حراء په غار کې تشريف درلود چې فرښته ورته راغله، او ورته ويې ويل: چې ووايه، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: زه لوستونکی نه يم، فرمايي: چې دغه وخت نوموړې فرښتې ونيوم او په داسې زور سره يې په غيږ کې ورټينګ کړم چې بالکل بې سبکه شوم، بيا يې پريښودم، او راته ويې ويل: ووايه، ما ورته وويل: زه لوستونکی نه يم نو بيايې په همداسې زور سره راونيوم چې بالکل بې سبکه شوم، بيايې پريښودم او راته ويې ويل: ووايه، ما بيا ورته وويل: زه لوستونکی نه يم، نو د دريم ځل لپاره يې په همداسې زور سره راټينګ کړم چې بالکل بې سبکه شوم بيا يې پريښودم او دا آيتونه يې راته ولوستل ((**اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (١) خَلَقَ الإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ (٢) اقْرَأْ وَرَبُّكَ الأَكْرَمُ (٣) الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (٤) عَلَّمَ الإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (٥)**)) (ولوله اې محمده! (قرآن) په برکت د نامه د رب خپل، هغه رب چې پيداکړې يې دي ټول مخلوقات، پيدا کړی يې دی انسان له ټوټو د ترليو شويو وينو څخه، ولوله (اې محمده! قرآن) حال دا چې ستا رب لوی کريم دی (پرټولوکريمانو).

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) لدې آيتونو سره کورته راستون شو،

---

[1]. صحيح البخاری ١/ ٢-٣ باب کيف کان بدء الوحي. د الفاظو د لږ اختلاف سره دا روايت د بخاري شريف په کتاب التفسير او تعبير الرويا کي هم روايت شويدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه يې رپيده، حضرت خديجې (رضي الله عنها) ته ورغی او ورته ويې فرمايل: ما ونغاړئ، ما ونغاړئ، په څادر کې مې پټ کړئ، هغې هم په څادر کې پټ کړ، تر څو ويره او خوف يې له زړه نه ووتل. بيا رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې پيښې کيسه ورته بيانوله او ويې فرمايل: په ماڅه شوي؟ کيسه يې ورته وکړه او زياته يې کړه، زه پخپل ځان ويريدم. خديجې (رضي الله عنها) ورته وويل: نه داسې نده، قسم په الله چې خدای به تاکله هم رسوا او خوار نکړي، ته د خپلوۍ اړيکې ټينګې ساتې د صله رحمۍ خاوند يې، د بې وزلانو بار او پيټی اوچتوې، د نادراه او بې وسه خلکو لاس نيوی کوې، د ميلمنو قدر او عزت کوې، او د حق په مصيبتونو کې مرسته او کومک کوې يا تل د حق پلوي کوې. بيا خديجی (رضي الله عنها) د خپل تره زوی ورقه بن نوفل بن اسد بن عبدالعزی ته ورووست. ورقه د جاهليت په وخت کې عيسايي شوی و په عبراني ژبه يې ليکل کولی شوی، او په همدې ژبه به يې د خپل توان تر اندازې انجيل ليکه، خو دغه وخت ډير زوړ شوی و سترګو يې نه ليدل. حضرت خديجې (رضي الله عنه) ورته وويل: اې د تره زويه! د وراره کيسه دې واوره چې څه وايي. ورقه وويل: وراره! وايه څه دې ليدلي؟ رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خپلو سترګو ليدلی حال ورته بيان کړ. بيا ورقه ورته وويل: دا همغه فرښته ده کومه چې الله تعالی موسی (عليه السلام) ته راليږلې وه، کاشکې زه پياوړی او توانمند وای، اې کاش زه هغه وخت ژوندی وم کله چې تا خپل قوم شړي. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: آيا دا خلک به ما شړي؟ ورقه وويل: هو، هر وخت چې چا ستا په شان پيام راوړی دی، نو له هغه سره حتما دښمني شويده، که زه ژوندی پاتې شوم نو پوره مرسته به درې وکړم. مګر څه وخت وروسته ورقه وفات شو او وحي هم په موقتي توګه بنده شوه.]

د طبري او ابن هشام له روايت نه دا څرګنديږي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د وحي له ناڅاپي راتلو وروسته د حراء له غار نه وتلی و، خو بيا بيرته ورته را ګرزيدلی او خپل ټاکلی وخت يې هملته پوره کړی و او وروسته يې مکې ته تشريف وړی و. د طبري روايت له غار نه د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د وتلو سبب هم په ګوته کوي، هغه روايت داسې دی:

رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د وحي د راتلو يادونه کوي فرمايي: د الله تعالی په مخلوقاتو کې مې له شاعر او ليوني نه بل شی زيات بد نه ايشيدل (يعنی لدې دواړو سره مې له بل هر شي نه زياته کينه درلوده) ان تر دې چې هغوی ته مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هسې کتل هم نه شوی تحمل کولی، (کله چې وحي راته راغله) نو له خپل ځان سره مې وويل: چې دا زه (خپل مبارک ځان ته يې اشاره ده) شاعر يا ليونی دی! نه ، زما په هکله به قريش کله هم داسې خبره و نشي کړی، زه د غره سرته خيژم او له هغه ځای نه ځان را خطا کوم، تر څو مړ شم او د تل لپاره په راحت شم! رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايي: زه په همدې فکر ووتلم، خو کله چې د غره نيمايې ته ورسيدم له آسمان نه مې آواز واوريد چې راته وايي: اې محمده! ته د الله رسول يې (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) زه جبريل (عليه السلام) يم. فرمايي: کله مې چې د آسمان په لوري وکتل که ګورم چې جبرئيل (عليه السلام) د يوه سړي په شکل او ځيره کې د آسمان په افق کې پښې ايښې دي او وايي: اې محمده، ته د الله تعالی رسول يې، او زه جبريل يم. فرمايي: ودريدم او ورته کتل مې، او په همدې مشغول شوم او خپله اراده مې عملي نکړه، په ځای ولاړ وم هيڅ وروسته او مخکې نه تلم، د آسمان هرې خوا ته به مې چې وکتل نو هملته به مې جبرئيل (عليه السلام) په همغه شکل ليده، همدلته ځای په ځای ولاړ وم نه مخکې تلم او نه وروسته ترڅو خديجې (رضي الله عنها) څوک راپسې را واستول، هغوی تر مکې رسيدلي وو اوبيرته خديجې (رضي الله عنها) ته راستانه شوي وو، او زه هملته ولاړ وم، بيا جبرئيل (عليه السلام) رانه لاړ، او زه هم بيرته خپل اهل ته راستون شوم[1]. خديجې (رضي الله عنها) ته ورغلم او د هغې له زنګانه سره پداسې حال کې چې تکيه مې ورباندې کړې وه کيناستم، راته ويې ويل : اې ابوالقاسمه: چېرته وې؟ قسم په خدای (جل جلاله) چې ما خلک درپسې وليږل تر مکې لاړل او بيرته راستانه شول، نو ما سترګو ليدلی حال ورته بيان کړ، دې راته وويل: د تره زويه! خوشاله اوسه، له ثبات نه کار واخله زما دې په همغه ذات قسم وي چې د خديجې ځان د هغه په واک کې دی چې زما دا هيله ده چې ته به ددې امت نبي او رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وې[2]. بيا ورقه بن نوفل ته ورغله او هغه يې له پيښې خبرکړ، نو ورقه ورته وويل: قدوس، قدوس، قسم په هغه ذات چې د ورقه ژوند د هغه په واک کې دی چې ده ته همغه ناموس اکبر (فرښته) راغلې ده کومه به چې موسی (عليه السلام) ته راتله، دا ددې امت نبي دی، ورته ووايه ټينګ او ثابت اوسه. بيا خديجه (رضي الله عنها) ورته راغله او د ورقه بن نوفل خبرې يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وکړې. وروسته کله چې رسول اکرم د حراء په غار کې خپل مقرر وخت پوره کړ او مکې ته يې تشريف يووړ، نو

---

[1] . دا د طبري متن دی ۲۰۷/۲.

۲ . دا د ابن هشام متن دی ۲۳۷/۱_۲۳۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ورقه سره یې وکتل او کله چې ورقه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبرې واوریدې ورته ویې ویل: قسم په هغه ذات چې زما نفس د هغه په واک کې دی ته ددې امت نبي یې او تا ته هماغه ناموس اکبر (فرښته) راغلي دی کوم چې موسی (علیه السلام) ته راغلی و.

د وحي موقتي بندیدل

د وحي ددې موقتي بندیدو په هکله ابن سعد له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه یو روایت رانقل کړیدی دا ښیي چې وحي صرف څو ورځې بنده شوې وه[1]. د مسئلې په ټولو اړخونو کې له غور او څیړنې وروسته همدا نظر له نورو نه سیي او قوي بلکه یقیني ښکاری. او دا چې ویل کیږي دغه موده دری او یا دوه نیم کاله وه، د دا ډول نظر په هکله دلته یوازې دومره ویلی شو چې دا له حقیقت نه لیرې او بې اساسه خبره ده. د وحي د بندیدو پدې ورځو کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ډیرغمګین او پریشانه و، ویرې او حیرت اخیستی و. امام بخاري (رحمه الله) په کتاب التعبیر کې یو روایت داسې رانقلوي :

((و فترالوحي فترة حتی حزن النبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فیما بلغناحزنا عدا منه مرارا کي یتردی من رووس شواهق الجبال فکلما أوفی بذروة جبل لکي یلقي نفسه منه تبدی له جبریل فقال یا محمد! انك رسول الله حقا، فیسکن لذلك جأشه، و تقر نفسه، فیرجع، فإذا طالت علیه فترة الوحي غدا [2]لمثل ذلك، فإذا أوفی بذروة الجبل تبدی له جبریل فقال له مثل ذلك[3])). [د څه وخت لپاره وحي بنده شوه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دومره خفه او غمګین شو چې څو ځله یې د غره لوړې څوکې ته په منډه، منډه تشریف وړی ترڅو له

[1] . ابن هشام ۱۳۸/۱ لنډیز. د بخاري شریف له سیاق له او بدې هکله د نورو روایتونو له تقابل او څیړنې وروسته ویلی شو چې مکې ته د رسول (ص) ستنیدل او له ورقه سره ملاقات د وحي له نزول وروسته به همغه ورځ تر سره شوی و. او له مکې له بیرته ستنیدو وروسته یې پاتې موده په غار حراء کې پوره کړې وه.

[2] . په عین (ع) سره دی چې له العدو نه اخیستل شوی او تیز تګ ته وایي او په ځینو نسخو کې په غین (غ) هم راغلی دی.

[3] . صحیح البخاري کتاب التعبیر باب اول ما بدئ به رسول الله (ص) من الوحي الرویا الصالحة ۱۰۳۴/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ځای نه ځان راوغورځوي، خو کله به چې د غره څوکې ته ورسيد ترڅو ځان راوغورځوي، نو جبریل (علیه السلام) به ورته را ښکاره شو او ورته ویل به یې: اې محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته په حقه د الله تعالی رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې. پدې سره به د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زړه ډاډه شو، پریشاني به یې ورکه شوه او بیرته به ستون شو، خو بیا به چې د وحي بندیدلو موده ورباندې اوږده شوه، نو بیا به په همدې اراده ووت او د غره څوکې ته به چې ورسید، نو یوځل به بیا حضرت جبریل (علیه السلام) ورته راښکاریده او هماغه خبره به یې ورته تکراروله.]

جبریل (علیه السلام) بیا وحي راوړي

ابن حجر (رحمه الله) وایي چې: دا (د وحي څو ورځې بندیدل) ددې پخاطر وو چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه هغه ویره لیرې شي کومه چې د وحي له نزول سره پیداشوې وه او تر څو د وحي بیا راتګ ته یې تنده زیاته شي[1]. کله چې د ویرې اوحیرت پردې څیرې شوې د حقیقت او واقعیت تهداب ټینګ شو، او رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په علم الیقین سره پوه شو چې هغه د لوی او متعال خدای (جل جلاله) له پلوه په نبوت مشرف شویدی، او هغه فرښته چې ورته راغلې وه د وحي را وړونکې فرښته ده چې ده ته له آسمان نه وحي راوړي، نو د وحي بیا راتګ ته یې شوق او انتظار د وحي د بیا راتګ په صورت کې د ثبات او ټینګار سبب شو. بالاخره جبریل (علیه السلام) بیاورته راغی، امام بخاري (رحمه الله) له جابر بن عبدالله نه روایت کوي وایي: له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه مې اوریدلي چې د وحي د بندیدو په هکله فرمایي :

((فبينا أنا أمشي سمعت صوتا من السماء، فرفعت بصري قبل السماء، فإذا الملك الذي جاءني بحراء قاعد على كرسى بين السماء والارض، فجثت منه حتى هويت إلى الأرض فجئت أهلي فقلت زملوني، زملوني، فزملوني، فأنزل الله تعالى:((ياايهاالمدثر)) إلى قوله ((فاهجر)) ثم حمي الوحي وتتابع)) [2].

[یعني زه روان وم چې له آسمان نه مې یو ناڅاپي آواز واورید، پورته آسمان ته مې

[1] . فتح الباري ۲۷/۱.
[2] . صحیح البخاري کتاب التفسیر باب والرجز فاهجر ۷۳۳/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکتل که ګورم چې هماغه فرښته چې د حراء په غارکې راته راغلې وه د آسمان او ځمکې ترمنځ پر چوکۍ ناسته ده، زه ورنه وویریدم او په ځمکه را پریوتم بیا خپل اهل (کور) ته راغلم، ورته ومې ویل : ما ونغاړئ، ما ونغاړئ (په څادر کې مې پټ کړئ) هغوی به څادر کې ونغښتلم، اوبیا الله تعالی (یاایها المدثر) - تر (**والرجز فاهجر**) پورې راباندې نازل کړ، پدې پسې د وحې سلسله ګرمه شوه او په مسلسله توګه به راتله .

د وحې ډولونه

مخکې لدینه چې د رسالت او نبوت د مبارک ژوند تفصیلاتو ته داخل شو، لازمه وینو چې د وحې ډولونه وپیژنو ځکه وحې د رسالت مصدر او منبع او د دعوت اصل او اساس ده. ابن القیم (رحمه الله) د وحې ډولونه داسې بیانوي:

<u>لومړی</u>: ریښتینی خوب: او له همدې ریښتیني خوب نه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته د وحې پیل شویدی.

<u>دوهم</u>: فرښتې به پداسې حال کې د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په زړه کې وحې وراچوله چې هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به فرښته نه لیدله، لکه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې فرمایلي : ((**إن روح القدس نفث في روعي ّنه لن تموت نفس حتی تستکمل رزقها، فاتقوا الله واجملوا في الطلب، ولا يحملنکم استبطاء الرزق علی أن تطلبوه بمعصية الله، فإن ما عندالله لا ينال إلا بطاعته**)).

[یعنې روح القدوس زما په زړه کې دا خبره پوکړه (وا یې چوله) هیڅ یونفس ترهغې نه مری ترڅو یې خپله روزي نه وي پوره کړې، نو له الله تعالی نه وویریږئ په غوره او نیکې طریقې سره طلب او لټه کوئ او د رزق او روزۍ تاخیر او کمی دې تاسې دېته ونه هڅوي چې خپله روزي د الله تعالی په معصیت او نافرمانۍ کې ولټوئ ځکه هغه څه چې له الله (جل جلاله) سره دي هغه له اطاعت او فرمانبرۍ پرته په بل څه نه شي تر لاسه کیدلی.]

دریم : فرښته به د سړي په شکل کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته راتلله، هغه ته به یې خطاب کاوه، او هرڅه به یې چې ورته وحې کول هغه به رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ټول یادول، پدې صورت کې به کله کله اصحابو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رضي الله عنهم) هم دا فرښته ليدله.

ځلورم : رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته به وحي د ګړونګي د آواز په شان راتلله. د وحي دا صورت تر ټولو سخت اوګران و پدې صورت کې به فرښته د رسول اکرم له مبارک جسد سره يوځاى کيده او وحي به يې ورته راوړله او دا دومره ګرانه وه چې د سختې يخنۍ په وخت کې به هم د رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مبارکې تندې نه خولې بهيدلې،او که به پدې صورت کې په اوښ سپور و، نو اوښ به يې پر ځمکه څملاست. يو ځل په همدې صورت کې وحي ورته راغله او دا وخت د محمد(صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مبارک ورون د زيد بن ثابت (رضي الله عنه) په ورانه ايښى و، نو په زيد (رضي الله عنه) دومره زور راغى چې خيال يې کاوه ورون يې بوټ مات شو.

پنځم: رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) به فرښته په اصلي شکل او څيره کې ليدله، او په همدې حالت کې به فرښتې د الله تعالى په امر او ارادې سره وحي ورته کوله. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته پدې صورت کې دوه ځله وحي راغلې ده چې الله (جل جلاله) د النجم په سورت کې ورنه يادونه کړيده .

شپږم: هغه ډول وحي چې الله (جل جلاله) پاس په آسمانونو کې د معراج په شپه د لمونځونو د فرضيت او نورو مسائلو په هکله رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته کړيده.

اووم: پرته لدې چې فرښته د وحي واسطه وي له رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د الله تعالى مستقيمې يعنى بلا واسطه خبرې، لکه څرنګه چې الله تعالى له موسى (عليه السلام) سره خبرې کړې. له الله تعالى سره د موسى (عليه السلام) بلا واسطه خبرې د قرآنکريم په نص سره ثابتې دي، او له محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د الله تعالى د مستقيمو خبرو دليل د معراج او اسراء حديث شريف دى.

ځينې پوهانو د وحي آتم ډول هم راښوولى دى چې الله تعالى له خپل رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره پداسې حال کې مخامخ خبرې کړې چې هيڅ پرده او حجاب يې تر منځ نه و، خو ددې ډول وحي په هکله له سلفو نه رانيولې ترخلفو پورې اختلاف را روان دى او حقيقت دا دى چې دا آتم ډول ثابت ندى[1].

---

[1] . زاد المعاد ۱۸/۱. د لومړنې او آتم ډول په بيان کې مو لنډيز کړيدى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله تعالی لور ته د بلنې حکم

د قرآنکریم پدې آیتونو کې د داسې امر وشو: ((**يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ** (١) **قُمْ فَأَنذِرْ** (٢) **وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ** (٣) **وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ** (٤) **وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ** (٥) **وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ** (٦) **وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ** (٧).)) (المدثر: ١-٧)

[ترجمه : اې په جامه کې نغښتونکیه (له هیبته د وحې) پورته شه! (له ځایه د خوبه) نو وویروه (خلک له عذابه د الله که ایمان نه راوړي) او د خپل رب لویې بیان کړه او کالي خپل پاک وساته، او ګندګي او بتان ترک کړه، او مه کوه داسې احسان چې بدل یې ډیر غواړې او د پاره د رب خپل صبرکوه (او هیله ورته ولره احکامو ته یې منتظر اوسه)]

پدې آیتونو کې د الله تعالی له لوري رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته داسې امرونه شویدي چې په ظاهرکې ډیر ساده او عادي ښکاري، خو په حقیقت کې د ډیرو اوچتو او لویو اهدافو او د واقعیتونو په دنیا کې د ژورې اغیزې او لوی عمل درلودونکي دي:

١_ له انذار (ویرولو) نه هدف او غوښتنه دا ده چې ټول هغه کسان چې پدې دنیا کې له الهي اوامرو نه سرغړوي او د الله (جل جلاله) د رضا مخالفت کوي باید له خپل وخیم او خطرناک انجام او عاقبت نه خبر او وویرول شي، ترڅو په زړه کې یې ویره او لړزه را ولاړه شي.

٢_ د رب العالمین د تکبیر او په لویۍ سره د هغه د یادولو تقاضا او غوښتنه دا ده چې د ځمکې په مخ باید بل هیڅا ته هم لویي او کبریا پاتې نه شي، بلکه د داسې کبریاء او لویۍ ماڼۍ باید رانسکورې کړی شي تر څو د ځمکې په مخ له الله (جل جلاله) پرته بل هیڅوک د لویۍ اوکبریا درلودونکی نه وي.

٣_ د جامو د پاکۍ او له هر ډول چټلۍ نه د ځان ساتلو هدف دا دی چې په ظاهري او باطني صفایۍ او پاکۍ، له هر ډول ګندګۍ او شائبو نه د نفس په تزکیه کې د کمال هغه لوړې پوړۍ ته وخیژي چې انسان ورته یوازې د الله تعالی په رحمت، حفظ، هدایت او نور سره رسیدی شي. هدف دا دی چې هغه د کمال دې درجې ته په رسیدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د انساني ټولنې لپاره داسې قدوه او عظيمه نمونه وي چې سليم زړونه ور پورې نښلي، او له حق نه منحرف او کاږه زړونه يې له هيبت او عظمت نه په لړزه راځي، او بالاخره ټوله دنيا د موافقت او يا مخالفت په صورت کې د هغه په شاوخوا راوڅرخي.

۴ـ دا چې امر ورته کوي چې په نيکۍ او احسان سره د کثرت يا زيات بدل هيله او غوښتنه مه کوه، مطلب يې دا دی چې خپل عمل، کړه او هلې ځلې لويې او غټې ونه شميري، بلکه په مسلسله توګه په يوه عمل پسې د بل په لټه او کوښښ کې وي، زيات مشقت وګالي، عظيمې قربانۍ وړاندې کړي، خو بيا دا ټول هيرکړي او داسې وانګيري چې دا د الله تعالی په وړاندې هيڅ هم ندي يعنی د الله تعالی په ياد او د هغه په وړاندې د ځواب ورکولو له ويرې خپلې ټولې قربانۍ، مشقتونه او تکليفونه له ياده وباسي اوپه هيڅ يې وشميري.

۵ـپه وروستي آيت کې الله تعالی دېته اشاره کوي چې د دعوت او بلنې په لاره کې به هغه (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دښمنانو او معاندينو له خوا ډول ډول کړاوونه او تکليفونهويني، مخالفت به ورسره کيږي، ملنډې به ورباندې وهل کيږي، ان تر دې چې دده او دده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اصحابو (رضي الله عنهم) د قتل او وژلو کوښښونه به کيږي. نو الله تعالی ورته امر کوي چې ددې ټولو مشکلاتو په وړاندې له صبر او زغم نه کار واخلي او د فولادي غره په شان ثابت او ټينګ ودريږي، خو دا صبر او ثبات به ددې پخاطر نه وي چې کومه شخصي ګټه او نفسي غوښتنه يې پرې پوره شي بلکه دا ټول به يوازې او يوازې د الله تعالی د رضا پخاطر وي .

الله اکبر! دا حکمونه او اوامر په ظاهره څومره بسيط خو الفاظ يې څومره جذاب، اوچت او د ژور اثر درلودونکي دي، او همدا په ظاهر کې بسيط او آسانه اوامر د عمل او هدف په ډګر کې ډير عظيم، سخت او لوی دي. او د همدې اوامرو په نتيجه کې څومره عظيم الشان طوفان را اوچت شويدی چې د نړۍ ګوټ ګوټ ته رسيدلی، لوی انقلاب يې راوستی او نړۍ يې يو له بل سره وصل او يو ځای کړيده.

همدا مبارک آيتونه د تبليغ او دعوت مواد او اصول هم په ګوته کوي، د انذار مطلب او مقصد دا دی چې دا وښيي د انسان ځينې کارونه او اعمال داسې دي چې نتيجه او عاقبت يې ډير خطرناک او وخيم دی، او څرنګه چې هرچا ته دا معلومه ده چې انسان پدې دنيا کې د خپلو ټولو کړو نتيجه او جزا نه ويني، نو پدې صورت کې د انذار يوه تقاضا دا ده چې د انسان د ټولو اعمالو او کړو وړو د بدلې او جزا لپاره له دنيا نه علاوه يوه بله ورځ هم وجود ولري، او دا همغه ورځ ده چې د قيامت، د جزا، او دين د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځې په نامه يادېږي، او دا بيا ددې غوښتنه کوي چې بايد له دنيوي ژوند نه پرته بل ژوند هم وجود ولري.
او نور آيتونه له بندګانو نه دا غواړي چې بايد يوازې د توحيد لاره غوره کړي، ټول کارونه واحد خدای ج ته وسپاري، د خدای تعالی د امر او رضا په مقابل کې خپلې هيلې، غوښتنې او د خلکو خوښي او رضا شا ته واچوي.

نو د دعوت مواد او اصول به دا وي:

الف: توحيد.
ب: د قيامت په ورځ ايمان.
ج: د نفس تزکيه، له هر ډول منکراتو، بديو او چټليو نه ځان ساتل، او د ټولو هغو امورو پرېښودل چې د خطرناک عاقبت او وخيم انجام درلودونکي وي. همدا راز د هر ډول نيکۍ، خير، فضيلت او کمال خپلول او سرته رسول.
د: ټول کارونه الله تعالی ته سپارل.
هـ: ددې سلسلې آخرينۍ کړۍ د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په رسالت باندې ټينګ او پوخ ايمان درلودل، او دا ټول د هغه تر قيادت لاندې او د هغه له لارښوونې سره سم سرته رسول دي.
بله دا چې دا مبارک آيتونه ددې عظيم کار او مسوليت د ادا لپاره رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته امرکوي چې نور خوب، آرام، ګرمه بستره پرېږدي د کړاو، مشقت، او جهاد لاره غوره کړي: ((يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ (١) قُمْ فَأَنذِرْ (٢))) دا ددې معنی ورکوي لکه چې وويل شي: هغه څوک چې يوازې د ځان لپاره ژوند کوي، کيدای شي خوب او آرام ولري، خو ته اې محمده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دومره مسوليت په غاړه لرې چې بايد نور د خوب، آرام او ګرمې بسترې په فکر کې نه وې، ستا پيټی دومره درond دی چې له هغه سره له کړاو او مشقت پرته بل څه نه شې ليدلئ، پاڅه، ډېرعظيم مسوليت در په غاړه دی، دا تر ټولو ستر پيټی همدا ستا دی، پاڅه د جهاد او تکليفونو دا اغزنه لار ووهه، پاڅه! نور د خوب او آرام وخت نشته نور د بې خوابۍ، مسلسل کړاو دور شروع شويدی، پاڅه او ددې لوی او درانده بار د اوچتولو لپار ځان تيار او چمتوکړه. دا ډيره عظيمه او هيبتناکه کلمه او خبره ده چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ګرمې بسترې او آرام ژوند نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راپاڅوي او د تندو توپانونو، خونړيو جګړو، او عظيمو حادثو په سمندر کې يې ورلاهو کوي، د کور له آرام ژوند نه يې را باسي او د خلکو د ضميرونو او ژوندنيو حقايقو د مقابلې او کشمکش په ميدان کې يې دروي.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم ددې الهي حکم د اوريدو سره سم را پاڅيد او څه د پاسه شل کاله د جهاد او مقاومت په ډګر کې ولاړ و، خوب او آرام يې نه درلود. ددې عظيم مسوليت د ادا په لارکې يې ځان، اهل او اولاد ټول هيرکړي وو، په پوره ثبات او ميړانه سره يې د الله تعالی لورته بلنه کوله، او ددې دومره ستر او درانده بار او پيتې په اوچتولو او وړلو کې يې د ستومانۍ او کمزورۍ احساس ونکړ. رښتيا هم چې دا ډير درونددبار و ځکه دا د ټول بشريت، او د ټولې عقيدې مسئوليت و، دا د ژوند په ټولو اړخونو کې د جهاد او انقلاب لار وه. دا ټوله موده د الله تعالی رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د جهاد، جګړې او کړاو په ډګر کې و، داسې کله هم پيښه نه شوه، چې د يوه کار له امله دې بل کار ورنه پاتې شوی وي. له کومه وخته يې چې دا الهي حکم تر غوږو شويدی له همغې ورځې نه يې ټول ژوند د مسلسل جهاد او دوامدارې جګړې په ميدان کې تير کړيدی، جزاه الله عنا و عن البشرية كلها خير الجزاء[1].

په راتلونکو پاڼو کې به د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې مسلسل او نه ستړيکيدونکي جهاد په هکله څه لنډې او مختصرې خبرې وکړو.

[1]. في ظلال القرآن ۱۲۸/۲۹ تر ۱۸۲ پورې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دعوت مرحلې (پړاوونه)

د محمد (ﷺ) د نبوت مبارک ژوند په دوو بيلابيلو دورو ويشلی شو:

ا_ مکي دور_ تقريبا ديارلس کاله.
۲_ مدني دور_ پوره لس کاله.

بيا هر دور مختلفې مرحلې لري چې هره مرحله د خاصو ځانګړتياوو او بيلوونکو خصائصو درلودونکې ده، که د دعوت او بلنې پر دې دواړو دورو لږ دقيق او ژور نظر واچوو، نو همدا خبره به راته ښه څرګنده او په ډاګه شي.

مکي دور په دريو مختلفو مرحلو ويشل کيدای شي:
۱_ د پټې بلنې مرحله چې موده يې درې کاله وه .

۲_ د مکې خلکو ته د بلنې د اعلان مرحله، د بعثت د څلورم کال له پيل نه د بعثت د لسم کال تر وروستۍ برخې پورې.

۳_ له مکې نه د باندې د دعوت د اعلان او خوريدو مرحله، د بعثت د لسم کال له وروستيو نه مدينې ته د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تر هجرته .
د مدني دور د مراحلو تفصيل به پخپل ځای کې راشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ مرحله

دعوت او تبلیغ

درې کاله پټه او سرې بلنه

دا خو هرچا ته په ډاګه ده چې مکه هغه وخت د عربو دیني مرکز و، د کعبې شریفې ساتونکي، د امورو مشران او د عربو په نزد د مقدسو بتانو ساتونکي هم همدلته مکه کې وو، نو ددې ځای اصلاح او ددې خلکو په نیغه لار روانول د نورو په نسبت ډېرګران او مشکل کار و. دلته د دعوت او اصلاح لپاره داسې پخې ارادې او ټینګ عزم ته ضرورت و چې د مصیبتونو او مشکلاتو طوفانونه یې له ځایه ونه شي خوځولی. او پداسې حالاتو کې د حکمت تقاضا او غوښتنه هم دا وه چې دعوت او بلنه باید په لومړي سرکې په پټه او مخفي توګه ترسره شي، ترڅو د مکې اوسیدونکي په ناڅاپي او نابېره توګه له یوه راپاروونکي حالت سره مخامخ نه شي .

د اسلام لومړني لارویان

طبیعي خبره وه چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) باید لومړی هغه کسان اسلام ته راوبولي چې له ده او آل بیت سره دوستي او نژدې اړیکې ولري. همداسې وشول رسول کریم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لومړی خپل دوستان اسلام ته راوبلل، او هغو کسانو ته یې د اسلام بلنه ورکړه چې د خیر تمه یې ورنه کوله، پیژندل یې چې هغوی تل د حق او حقیقت خواته دریږي، او دده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په صدق، ریښتینولی او صلاح باندې پوخ باور لري.

لدې ډلې نه هغو کسانو د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بلنه ومنله چې کله یې هم د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عظمت، صلاح، صدق، او صداقت په هکله شک نه و کړی. دا د الله تعالی غوره بندګان په اسلامي تاریخ کې د السابقون الاولون په نامه شهرت لري، ددې ډلې په سرکې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بي بي حضرت خدیجه (رضي الله عنها)، د رسول کریم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) آزاد شوی غلام زید بن حارثه بن شرحبیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

الکلبي[۱]، او د محمد مصطفی (عليه السلام) د تره زوی علي بن ابي طالب، چې هغه وخت لا ماشوم و او د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تر کفالت لاندې و او د رسول کريم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تر ټولو نژدې ملګری حضرت ابوبکر صديق (رضي الله عنهم) وو، دوی هغه کسان دي چې د دعوت په لومړنيو ورځو کې په اسلام مشرف شويدی.

پدې پسې ابوبکر الصديق (رضي الله عنه) د اسلام لورته د بلنې لپاره متې راونغښتلې. ابوبکر (رضي الله عنه) پخپل قوم کې يو منل شوی او مخور سړی و، د خپلو نيکو اخلاقو، تدبر، پوهې او په تجارت کې د تجربې له برکته به هميش خلک ده ته ورتلل، ناسته ولاړه يې ورسره درلوده، نو له همدې فرصت او حيثيت نه په استفادې سره يې هغه کسان اسلام ته رابلل چې اعتماد او باور يې ورباندې درلود، او خپل راز يې ورته ويلی شوای، بالاخره د ابوبکر (رضي الله عنه) د دعوت او تبليغ په نتيجه کې عثمان بن عفان الاموي، زبير بن العوام الاسدي، عبدالرحمن بن عوف، سعد بن ابي وقاص (الزهريان)، طلحه بن عبيدالله التيمي (رضي الله عنهم اجمعين) په اسلام مشرف شول او پدې ترتيب سره دا آته کسان د اسلام لومړني لاروي او مخکښان دي.

همدا راز بلال بن رباح الحبشي (رضي الله عنه) هم د لومړنيو مسلمانان څخه دی، ورپسې د اسلامي امت امين ابو عبيده عامر بن الجراح[۲] (د بني الحارث بن فهر له کورنۍ نه)، ابو سلمه بن عبدالاسد، ارقم بن ابي الارقم (المخزوميان)، عثمان بن مظعون او ورونه يې قدامه او عبدالله، عبيده بن الحارث بن المطلب بن عبدمناف، سعيد بن زيد العدوي او ښځه يې فاطمه بنت الخطاب العدويه (د عمر بن الخطاب خور)، خباب بن الارت، عبدالله بن مسعود الهذلي او داسې نور (رضي الله عنهم) په اسلام مشرف شول. او همدوی السابقون الاولون دي چې د قريشو په مختلفو کورنيو پورې يې اړه درلوده. ابن هشام يې شميره څلويښت ښوولې او نومونه يې هم ذکر

---

[1]. زيد په جګګړه کي نيول شوي او غلام (اسير) شوي و، حضرت خديجه (رضي الله عنها) د هغه مالکه وه او بيا يي رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته هبه کړ بو وخت د هغه پلار او تره راغلل تر خګو له حګان سره يي بوزي، خو هغه رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خپل تره او پلار په مقابل کيګ غوره کړ. نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه متبني (خپل نسبتی زوی) وباله او په زيد بن محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يي شهرت وموند تر خګو اسلام راغی او د عربو دغه عادت يي لغوه کړ.

[۲]. پدي هکله صحيح البخاری مناقب ابي عبيده بن الجراح ۱/۵۳۰ وکګوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړيدي[۳]. خو پدې لست کې ځنې کسان داسې دي چې له السابقون الاولون نه يې شميرل پوره ثابت ندي او په هکله يې اختلاف وجود لري.
ابن اسحاق وايي: وروسته ډله ډله خلک (نارينه او ښځې) په اسلام مشرف شول تر دې چې په ټوله مکه کې د اسلام نوم خور شو او د خلکو په ژبو به يادیده.[۱]
خو لومړنيو ټولو په پټه اسلام راوړی و، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به هم په مخفي توګه غونډې ورسره کولې او د دين ښوونه به يې ورته کوله، ځکه دغه وخت دعوت مخفي او وګړيز (فردي) و. وحي هم د المدثر سورت له لومړيو آيتونو وروسته په مسلسله توګه راتلله. دغه وخت به چې کوم آيتونه را نازليدل هغه به لنډ لنډ وو خاتمه به يې په ډيرو زړه راښکونکو الفاظو سره کيده. دا آيتونه به پر زړونو د ژورې اغيزې درلودونکي او د هغه وخت له سکون او رقت نه ډکې فضا عين مطابق وو. دې آيتونو د نفس تزکيې او پاکۍ ته بلنه ورکوله او په دنيوي چټليو باندې د ملوث کيدو او ککړيدو زيانونه يې په ګوته کول، له جنت او دوزخ نه به يې خبرې کولې او داسې به يې ترسيمول تا به ويل چې همدلته اوس حاضر موجود دي، مومنان به يې د وخت له بشري ټولنې نه اوچت او يوې بلې فضا اوچتول.

لمونځ

د لمانځه امر د اسلام په لومړيو کې رانازل شوی ، مقاتل بن سليمان وايي: د اسلام په لومړيو کې الله تعالی دوه رکعته سهار او دوه رکعته ماښام لمونځ فرض کړی و، الله تعالی فرمايي: ((وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالإِبْكَارِ)). (غافر- ۵۵)
ترجمه: (او تسبيح وايه سره له ثنا د رب خپل هم په آخره د ورځې کې او (هم) په اوله د ورځې کې...). ابن حجر وايي: له معراج نه مخکې هم رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) په قطعي توګه لمونځ کاوه، خو اختلاف پدې کې دی چې د پنځه وخته لمانځه له فرضيت نه مخکې هم کوم لمونځ فرض و او که نه؟ ويل کيږي چې هغه وخت يوازې له لمرختلو او لمر لويدلو نه مخکې لمونځ فرض و او بس. حارث بن اسامه د ابن لهيعه له لارې له زيد بن حارث نه موصول روايت کوي: په لومړيو کې چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وحي راغله، جبريل (عليه السلام) ورته راغی، د اوداسه طريقه يې وروښودله، او کله

---

[۳]. سيره ابن هشام ۱/۲۴۵ الی ۲۶۲.
[۱]. ابن هشام ۱. ۲۶۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له اوداسه فارغ شو نو یوه لپه اوبه یې واخیستی او په عورت (شرمګاه) یې وروشیندلې. ابن ماجه هم پدې مفهوم یو حدیث رانقل کړیدی. له براء بن عازب اوله ابن عباس (رضي الله عنهم) نه هم دې ته ورته یو حدیث روایت شویدی د ابن عباس (رضي الله عنهما) په حدیث کې راځي: ((**وكان ذلك من أول الفريضة**))[1]. دا لمونځ له لومړنیو فرائضو څخه و.

ابن هشام وایي: کله به چې د لمانځه وخت شو نو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب (رضي الله عنهم) به درو او خوړونو ته تلل او هلته به یې له خپل قوم نه پټ لمونځ اداء کاوه. یو ځل ابو طالب ولیدل چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او علي (رضي الله عنه) لمونځ کوي، نو پدې هکله یې پوښتنه ورنه وکړه، او چې په حقیقت پوه شو نو د ثبات او ټینګار امر یې ورته وکړ.[2]

قریش په اجمالي توګه له مسئلې نه خبریږي

د دعوت او بلنې په مختلفو پیښو او واقعاتو کې له غور او دقت نه وروسته دا په ډاګه کیږي چې دعوت که څه هم پدې مرحله کې پټ، مخفي او انفرادي شکل درلود، خو بیا هم قریش وربادې خبر وو البته دا وه چې چندان باک یې نه وربادې راوړ او دې خوا ته یې زیاته توجه نه درلوده.

محمد الغزالي وایي: دا خبرونه د قریشو غوږونو ته رسیدلي وو، خو ځان یې نه خوځاوه، باک یې نه وربادې راوړ، کیدای شي به دا ګومان به یې کاوه چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به هم د هغو دیني خلکو په شان وي کوم چې د الوهیت او الهي حقوقو په هکله خبرې کوي، لکه امیه بن ابي الصلت، قس بن ساعده، عمرو بن نفیل او داسې نور، خو کله چې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دعوت مخ په خوریدو شو، اغیزه یې زیاته شوه، همدا وه چې هغوی هم ورنه وویریدل او د وخت په تیریدو سره یې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او دده دعوت تر نظر او مراقبت لاندې ونیو.[3]

درې کاله تیر شول خو اسلامي دعوت همداسې پټ او انفرادي (وګړیز) شکل درلود،

---

[1]. مختصر سیرة الرسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) للشیخ النجدي ص ۸۸.

(۲). ابن هشام ۱/ ۲۴۷.

[3]. فقه السیرة ص ۷۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې موده کې يو داسې مومن ټولګی جوړ شو چې غړي يې د ورورۍ او تعاون په مزي يو له بل سره تړل شوي وو. د رسالت تبليغ جريان درلود، او اوچت منزل ته د رسالت او دعوت د رسولو هڅې جاري وې، په همداسې حالت کې د الله تعالی له لوري وحي راځي او رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته امر کوي چې خپل قوم په ښکاره او علني توګه اسلام ته راوبولي، له باطل سره ډاګيزې مقابلې ته ملا وتړي او د دوی پر بتانو د حقيقت ګوزار وکړي او له مخ نه يې پردې پورته کړي تر څو خلک يې په حقيقت او محتوی پوه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه مرحله

ښکاره دعوت او تبليغ

د دعوت د اعلانولو لومړی فرمان

پدې هکله تر ټولو لومړی د الله تعالی دا قول را نازل شوي ((وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الأَقْرَبِينَ)). (الشعراء: ٢١٤)

[ترجمه: او ويروه ته (له عذابه اې محمده! هغه) خپلوان د تا چې ډير نژدې دي (درته).]

دا آيت د الشعراء په سورت کې دی، ددې سورت په پيل کې د موسی (عليه السلام) کيسه راغلې ده او دا ښيي چې د موسی (عليه السلام) د نبوت پيل څنګه او څه ډول و، بيا هغه له خپل قوم (بني اسرائيلو) سره هجرت وکړ الله تعالی دوی ته له فرعون نه نجات ورکړ، فرعون او لښکرې يې غرقې شوې. په بل عبارت دغه کيسه د موسی (عليه السلام) د دعوت پر ټولو مرحلو رڼا اچوي. پداسې وخت کې د موسی (عليه السلام) د کيسې بيان چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ښکاره او علني بلنه مامور کيږي، زما په نظر ددې پخاطر و چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب يې (رضي الله عنهم) د دعوت له پيل نه د خپلې لارې له هر څه نه خبر وي، په وړاندی يې يوه داسې نمونه او يو داسې مثال موجود وي چې د هغه په رڼا کې دې ته آماده او تيار شي چې د ښکاره او علني دعوت په مرحله کې به له راز راز مشکلاتو سره مخامخ کيږي، د دروغو نسبت به ورته کيږي او ډول، ډول ظلمونه بهويني.

دا سورت د هغو قومونو له عاقبت او انجام نه هم يادونه کوي کوم چې د الله تعالی رسولان (عليهم السلام) يې تکذيب کړي او د هغوی له اطاعت نه يې سر غړولی دی لکه د نوح (عليه السلام) قوم، عاد، ثمود د ابراهيم او لوط (عليهما السلام) قومونه او اصحاب ايکه. د فرعون او ددې قومونو له عاقبت او انجام نه يادونه او خبرې ددې پخاطر دي چې د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تکذيبونکي او د هغه له امر نه سر غړونکي پدې پوه شي چې که هغوی سمې لارې ته برابر نه شي او د حق پيروي ونکړي نو هغوی به هم له يوه خطرناک انجام سره مخ کيږي او الله تعالی به يې مواخذه کوي، او بل هدف يې دا و چې مومنان له خپل راتلونکي نه مطمئن او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې باوري شي چې پای او راتلونکی د دوی دی، برى د دوی او ناکامي د دښمنانو په برخه ده.

نژدې خپلوانو ته بلنه

ددې آیت له نازلیدو وروسته رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپله کورنۍ (بني هاشم) راوبلل، هغوی بلنه ومنله راغلل، او د بني المطلب بن عبدمناف له کورنۍ نه هم څو کسان ورسره وو، ټول پنځه څلویښت کسان راټول شول.

ابو لهب وړاندې شو د خبرې سر يې ونيو او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته په خطاب سره يې وويل: ګوره! دا ستا ترونه او د ترونو زامن دي، خبرې وکړه خو ناپوهي پرېږده، پدې ښه پوه شه چې ستا کورنۍ د ټولو عربو زور نلري، نو زه حق لرم چې و دې نيسم (لدې کارنه دې منع کړم).ستا لپاره همدا ستا کورنۍ کافي ده چې مخه دې ونيسي که چېرې ته پخپله خبره همداسې ټينګ پاتې شې، نو ستا د قوم لپاره ستا مخنيوی لدینه آسانه دی چې قريش ټول ستا په خلاف را پورته شي، او نور عرب يې هم مرسته وکړي، زه نه پوهيږم هغه وخت به بيا بل څوک داسې پيدا شي چې ستا په شان د خپل قوم د تباهۍ او بربادۍ دا ډول سبب وګرزي؟! رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) چوپ پاتې شو او پدې مجلس کې يې هيڅ خبرې ونکړې.

وروسته رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دوهم ځل بيا هغوی راوبلل، کله چې غونډه شول ويې فرمايل: ((**الحمد لله أحمده، و أستيعنه، و أومن به، و أتوكل عليه، و أشهد أن لا إله إلاالله وحده لا شريك له**)) **ثم قال**: ((**إن الرائد لا يكذب أهله و الله الذي لا إله إلا هو، إني رسول الله إليكم خاصة و إلى الناس عامة و الله لتموتن كما تنامون، و لتبعثن كما تستيقظون، و لتحاسبن بما تعملون، و إنها الجنة أو النار أبدا**)). يعنى: ټول حمد او ثنا الله تعالی لره ده، زه د هغه ثنا وايم، له هغه نه مرسته غواړم، په هغه ايمان لرم، او په هغه باندې بروسه او توکل کوم، او پدې شاهدي وايم چې له الله تعالی پرته بل هيڅوک هم د عبادت وړ ندي، هغه واحد دی هيڅ شريک نلري، بيا يې وويل: مشر او لارښود خپل اهل او د خپل کور خلکو ته دروغ نه وايي قسم په هغه خدای چې لده پرته بل اله (د عبادت وړ معبود) نشته، زه د الله تعالی له لوري ستاسې لپاره په خاصه توګه او د ټولو خلکو لپاره په عامه توګه رسول او استازی راليږل شوی يم، قسم په الله (جل جلاله) داسې به مرئ لکه څرنګه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويده کيږئ، او داسې به بيرته را ژوندي کيږئ لکه څرنګه چې له خوب نه را پاڅيږئ، او د خپل هر عمل حساب او کتاب به درسره کيږي، بيا به د تل لپاره يا جنت وي او يا دوزخ.

ور پسې ابو طالب داسې وويل: ستا سره زمونږ لپاره د ويار خبره ده، مونږ له هر چا نه زيات ستا نصيحت ته غوږ ږدو او منو يې، مونږ له هر چا نه زيات ستا خبره رښتيا ګڼو، دا دي ستا ترونه او تربرونه ټول حاضر دي، زه هم د دوی يو غړی يم، خو زه ستا د خوښې او هدف د تکميل په لار کې له دوی نه وړاندې يم، په پوره ډاډ او اطمينان سره مخ په وړاندې درومه، خپله دنده په ښه توګه ادا کړه، قسم په الله تل به دې خوا ته ولاړ وم او ملاتړ به دې کوم، خو طبيعت او نفس مې د دې اجازه نه راکوي چې د عبدالمطلب دين پريږدم.

دلته ابو لهب وويل: والله چې دا ډيره بده ده، مخکې لدينه چې نور خلک يې له دې کارنه منع کړي بايد تاسو يې لاس ونيسئ او له دې لارې نه يې را واړوئ. ابو طالب په ځواب کې ورته وويل: قسم په الله تر څو ژوندي يو دفاع به ور نه کوو[1].

د صفا پر غونډۍ

کله چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لدينه ډاډه شو چې نور به ابو طالب د دعوت په لاره کې له ده نه دفاع او ملاتړ کوي، نو يوه ورځ د صفا غونډۍ ته وخوت او په لوړ آواز يې وفرمايل: يا صباحاه.[2]! (اې سهاره)؟ ددې غږ په اوريدو سره د قريشو خلک راټول شول، او رسول کريم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) توحيد، په رسالت او آخرت باندې ايمان ته راوبلل. بخاري شريف ددې کيسې يوه برخه له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه روايت کوي وايي:

((لما نزلت ((و انذر عشيرتك الاقربين)) صعد النبي (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) علي الصفا فجعل ينادي يا بني فهر! يا بني عدي! لبطون قريش، حتی اجتمعوا، فجعل الرجل إذا لم يستطع أن يخرج أرسل رسولا لينظر ما هو؟ فجاء أبو

---

[1]. ابن الاثير، فقه السيرة ص ۷۷- ۷۸.

(2). د عربو دا عادت و' چې د دښمن له حملې نه د خبريدو او اعلان په وخت کې به په کوم اوچت ځای دريدل او پدې الفاظو (يا صباحاه) سره به يې نارې وهلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهب و قريش فقال: أرايتكم لو أخبرتكم أن خيلا بالوادي تريد أن تغير عليكم أكنتم مصدقي؟ قالوا: نعم، ما جربنا عليك إلا صدقا. قال: فإني نذير لكم بين يدي عذاب شديد. فقال أبولهب: تبا لك سائر اليوم، ألهذا جمعتنا؟ فنزلت ((تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ))[1] . [يعنى كله چې د ((وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الأَقْرَبِينَ)) آيت را نازل شو رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د صفا غونډۍ ته وخوت او د قريشو كورنيو ته يې جدا جدا غږ وكړ، اې بني فهر، اې بني عدي! تر ځو ټول قريش راغونډ شول، ابولهب هم راغی، نو رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: كه درته ووايم چې پدې دره يا خوړكې يوه ډله شهسواران دي غواړي حمله درباندې وكړي، نو آيا تاسې به زما دغه خبره ومنئ؟ دوى وويل: هو، مونږ له تا نه هميشه رښتيا اوريدلي دي. بيا يې ورته وفرمايل: زه تاسې ته له يوه سخت عذاب نه د خبر وركونكي په حيث راغلى يم. پدې وخت كې ابو لهب وويل: ټوله ورځ هلاک اوسې، همدا نن هلاک شې آيا د همدې لپاره دې راټول كړي وو؟ نو پدې پسې (تبت يدا ابي لهب و تب) (مات، هلاک دې شي دواړه لاسونه د ابي لهب او پخپله دې هم هلاک شي)) سورت رانازل شو.]

مسلم شريف له ابو هريره (رضي الله عنه) نه په روايت سره ددې كيسې بل اړخ رانقلوي وايي: كله چې د(وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الأَقْرَبِينَ) آيت را نازل شو، رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) آواز وكړ، دا آواز عام هم و او خاص هم، ويې فرمايل:((**يا معشر قريش انقذوا انفسكم من النار،يا معشر بني كعب! انقذوا انفسكم من النار، يا فاطمةبنت محمد! انقذي نفسک من النار، فاني والله لا املک لكم من الله شيئا، الا ان لكم رحما سابلها ببلالها**)).

[اې قريشو! ځانونه له جهنم نه وساتئ، اې بني كعب! ځانونه له دوزخ نه وساتئ، اې د محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) لورې فاطمې! (رضي الله عنها) ځان له اور نه وساته، ځكه قسم په خداى چې زه د الله تعالى له مواخذې او ګرفت نه ستاسې د خلاصون په لاره كې هيڅ واک او اختيار نلرم، خو دا ده چې ستاسې سره د نسب او قرابت اړيكې لرم، او كوښښ كوم چې حق يې ادا كړم ، ټينګې او برقرارې يې

[1]. صحيح البخاري ٢/ ٧٠٢- ٧٤٣ په صحيح مسلم كې هم دا روايت شته دى ١١٤/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وساتم.[۱]
دا بلنه پوره او بشپړ اعلان او تبليغ و، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلو خپلوانو ته دا وښوده چې نور د اړيکو ټينګښت پدې رسالت باندې تر ايمان راوړلو پورې اړه لري او د الله تعالی له لوري ددې اعلان او انذار له نازليدو وروسته د عربو باطل قوميت او قومي تعصب له مينځه تللی دی.

د حق اعلان او د مشرکينو عکس العمل

ددې آواز انګازې د مکې په شا او خوا کې لا اوريدل کيدلې چې د الله تعالی يو بل امر رانازل شو او هغه داسې و: ((فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنْ الْمُشْرِكِينَ)). (الحجر: ۹٤)
[ترجمه: نو ښکاره (او په جهر کړه اې محمده!) هغه چې ته مامور يې پرې او مخ واړوه له مشرکانو څخه (او مه کوه هيڅ التفات او پروا ددوی ويلو ته)).] نو رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم پيل وکړ د شرک او خرافاتو له مخ نه پردې اوچتوي، ضررونه يې په ګوته کوي د بتانو اصلي څيره خلکو ته ښيي او د مثالونو په رڼا کې ددې باطلو معبودانو کمزوري او ناتواني په ګوته کوي او دا اعلانوي هر څوک چې د بتانو عبادت کوي او يا بتان د ځان او الله تعالی تر مينځ وسيله ګرزوي هغوي ټول ګمراهان او بې لاری دي.
کله چې د مکې خلکو واوريدل چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په بتانو پسې خبرې کوي او په ډاګه سره وايي چې مشرکان او د بتانو عبادت کوونکي ټول ګمراهان او په باطله روان دي، نو دا د حق آواز لکه تندر داسې ورباندې ولګيد، اور ورباندې بل شو، ويرې واخيستل چې هسې نه دا عظيم انقلاب د هغوی ټول عادات او عنعنات ختم نکړي، نو همدا وه چې ددې بر حق انقلاب په وړاندې ودريدل او د دښمنۍ لاره يې ورسره ونيوه.
مشرکان ځکه ددې لوی بدلون او عظيم انقلاب په وړاندې ودريدل چې پدې پوهيدل چې له يوه الله تعالی نه پرته له بل هر چا نه د الوهيت نفي، او په رسالت او آخرت باندې ايمان دا معنی لري چې انسان بايد دې دين ته په کامله توګه مطيع او فرمانبردار وي او دې رسالت ته داسې تسليم شي چې بيا د ځان او مال سودا او خبره ورسره نه وي، هر څه يې الله تعالی ته سپارلي وي. څرګنده ده چې پدې صورت کې خو

[1]. صحيح مسلم ۱۱۴/۱. صحيح بخاري ۱/ ۳۸۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا د مشرکينو هغه باطله مشري او واکداري له مينځه تلله، او بيايې نه شوی کولی خلکو ته د دين په نامه بازي ورکړي، ويې غولوي او دا ممکنه نه وه چې نور يې پر مظلومانو باندې خپلو ظلمونو ته ادامه ورکړې وی. هو، هغوی د ايمان په رښتينې معنی پوه وو ځکه يې زړه نه شوی ورته ښه کولی. هغوی خپله ګمراهي او باطله مشري نه شوای پرېښودلی نو ځکه يې د رسالت له قبلولو نه انکار کاوه، الله تعالی فرمايي:

((بَلْ يُرِيدُ الإِنسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ)) (القيامة:٥)

هغوی پدې ټولو ښه پوه وو، خو حيران وو، چې د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په شان صادق، امين، کريم، عزيز او د داسې عظيم شخصيت درلودونکي چې په اوچتو اخلاقو او سپېڅلتيا کې يې په ډېرو پيړيو کې مثال ندې ليدل شوی، په وړاندې څه وکړي؟ او کومه لاره ورسره ونيسي؟ له سلا او مشورو، غور او فکر وروسته دې فيصلې ته ورسيدل چې د رسول اکرم(صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تره ابوطالب ته ورشي او سوال ورنه وکړي چې خپل وراره لدې کارنه واړوي . زيار يې يوست چې خپله دا غوښتنه جدي اوکلکه وښيي، نو دا خبره يې سره غوټه کړه چې ابوطالب ته به داسې وايي: د بتانو د عبادت پرېښودلو ته بلنه، او دا خبرې چې دا بتان باطل دي، هيڅ وس او توان نلري، دا ټول په حقيقت کې د دوی (مشرکانو) او د دوی د پلرونو سپکاوی او د دوی د دين توهين دی چې دوی يې نه شي زغملی .

ابوطالب ته د قريشو جرګه

ابن اسحاق وايي: د قريشو ځينې مشران ابوطالب ته ورغلل اوداسې يې ورته وويل: ابوطالبه! ستا وراره زمونږ خدايانو ته د بدو نسبت کوي، زمونږ دين باطل ګڼي، زمونږ پلرونه بې لارې اوګمراهان بولي، مونږ ته بې عقلان او احمقان وايي، نو يا يې لدې کار نه واړوه، او يا ته له مينځه ليرې شه چې مونږ ورسره پوه شوو او خپل حساب ورسره تصفيه کړو، پوهيږو ته هم زمونږ په شان اختلاف ورسره لرې، نو پريږده چې ورنه بې غمه دې کړو. ابوطالب په ډېره ښه او نرمه لهجه هغوی ته ځواب ورکړ او رخصت يې کړل. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل دعوت جاري ساته او د الهي دين د قيام او حاکميت لپاره يې نه ستړيدونکې هلې ځلې کولې.[1]

د حج په موسم کې د دعوت د مخنيوي پخاطر د قريشو مشورتې

[1] . ابن هشام ١/٢٦٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډه

د ښکاره بلنې له پیل نه یوازې څو میاشتې تیرې شوې وې چې د حج وخت را نژدې شو قریش متوجه شول چې پدې وخت کې د مختلفو ځایونو خلک راځي، نو په کار ده چې داسې یو تدبیر ونیول شي او داسې یوه خبره سره جوړه شي چې عربان ورباندې قانع کړی شو ترڅو د محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبره و نه مني او دعوت يې اغیزه ورباندې ونکړی شي. نو همدا وه چې ټول ولید بن مغیره ته ورغلل ترڅو پدې هکله مشوره ورسره وکړي. ولید ورته وویل: په کار ده پدې هکله یوه خبره جوړه کړو، داسې و نه شي چې یو به یو څه وایي او بل به بل څه، ځکه دا پخپله یو د بل د خبرې اثر کموي او ارزښت يې له منځه وړي. دوی ورته وویل: ته ووایه چې څه باید ووایو؟ ولید وویل: نه، لومړی تاسې خپل نظرونه څرګند کړئ زه به يې اورم. دوی وویل: داسې به وایو چې محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)کاهن دی. ولید وویل: نه والله که هغه کاهن وي، کاهنان خو مونږ لیدلي هغوی داسې نه وي، د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبرې د کاهنانو له خبرو سره نه په سجع اوقافیه او نه زمزمه په هیڅ شي کې هم ورته والی نلري. قریشو وویل: وایو به چې محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) شاعردی. ولید وویل: نه هغه شاعر هم ندی، مونږ په شعر پوهیږو، د شعر ټول ډولونه رجز، هجز، قریض، مقبوض، او مبسوط راته معلوم دي د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اقوال او خبرې شعر ندی. بیا دوی وویل: نو وایو به چې محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ساحر دی. ولید وویل: ساحر هم ندی، ساحران مو لیدلي. هغوی داسې نه وي. نو دوی ورته وویل:اوس ته ووایه څه ووایو؟ ولید وویل: قسم په خدای (جل جلاله) د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبرې ډیرې خوږې دي، ریښې يې ډیرې ټینګې، اصل يې مضبوط او څانګې يې میوه دارې دي، تاسې يې چې په هکله هرڅه ووایئ خلک يې مني،ستاسو په خبرو باور نه کوي، خو زما په نظر تر ټولو مناسبه دا ده چې وویل شي هغه جادوګر دی، داسې څه يې راوړي چې د هغه په واسطه د پلار او زوی، وروڼو، میړه او ښځې، قوم او قبیلې ترمنځ بیلتون راولي، یو له بل سره يې اړیکې شلوي، بالاخره ټول په همدې خبره سره متفق شول او مجلس يې پای ته ورسید[1].

ځنې نور روایتونه وایي: کله چې ولید د قریشو ټولې خبرې او نظریې ردکړې نو دوی

[1]. ابن هشام ۱/۲۷۱.

Comment: ۱_ ابن هشام ۲۷۱/۱
Comment:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته وویل: اوس ته خپل سیي او بې داغه نظر راته څرګند کړه، ووایه ستا رایه څه ده؟ ولید وویل: اجازه راکړئ چې پدې هکله څه سوچ او فکر وکړم، له ډیر سوچ او فکر ورسته یې دوی ته خپل مخکې ذکرشوی نظر وړاندې کړ چې د ټولو سلا وړباندې راغله.[1] الله تعالی د ولید په هکله د مدثر په سورت کې (۱۶) آیتونه نازل کړیدي، او دا مبارک آیتونه د نوموړې خبرې په هکله د ولید د فکر او سوچ کولو حالت ته هم اشاره کوي، فرمایي : ((إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ (١٨) فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ (١٩) ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ (٢٠) ثُمَّ نَظَرَ (٢١) ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ (٢٢) ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ (٢٣) فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلاَّ سِحْرٌ يُؤْثَرُ (٢٤) إِنْ هَذَا إِلاَّ قَوْلُ الْبَشَرِ (٢٥))(المدثر: ١٨-٢٥).

[ترجمه: بیشکه هغه فکر وکړ (چې څرنګه طعن وکړم په قرآن) کې او اندازه یې وکړه په زړه خپل کې (کار د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)) ووژلی شو (ملعون کړی شو) څرنګه یې اندازه کړه بیا دې ووژلی شي (ملعون دی کړی شي) څرنګه اندازه یې وکړه (په طعن د قرآن او محمد کې) بیا یې وکتل (محمد یا قرآن ته) بیایې مخ تریو کړ او تندی یې غوټه کړ (له کراهیته) بیایې شا واړوله (له محمده) او غاړه یې وغړوله (له اسلامیته) نو ویې ویل نه دی دا (قرآن) مګر خو سحر دی چې نقل کاوه شي (له نورو ساحرانو نه) نه دی دا (قرآن) مګر خو خبره د بشر (بني آدم) ده.]

د قریشو په همدې خبره سلا راغله، او کله چې د حج وخت راورسید نو قریشو به د مکې ټولې لارې ونیولې هر څوک به چې راتلل د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هکله به یې هماغه مخکې جوړه شوې خبره ورته کوله، او کوښښ به یې کاوه د خلکو توجه له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه بلې خواته واړوي.[2]

ددې باطلې وظیفې په سرته رسولو کې ابو لهب تر ټولو مخکې و، رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به د حج په دوران کې حاجیان پخپلو ځایونو او مېنو لکه عکاظ، مجنه او ذي المجاز کې د الله تعالی لوري ته رابلل، هلته به یې تشریف ووړه او هغوی ته به یې د اسلام دعوت ورکاوه، ابو لهب به ورپسې و او خلکو ته به یې ویل: د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبره ونه منئ، دا یو دروغجن او له خپل دین نه اوښتی شخص دی.[3]

---

[1] . في ظلال القرآن ۱۸۸/۲۹.

[2]. ابن هشام ۲۷۱/۱.

[3]. روي فعله هذا الترمذی عن یزید بن رومان و... عن طارق عبدالله المجاري، ورواه الامام احمد في مسنده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې هلو ځلو نتيجه دا شوه چې عربو د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د نبوت خبر له ځان سره خپلو ځايونو ته يوور، او پدې ترتيب سره د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نوم او د دعوت خبر په ټولو عربو کې خور شو.

له اسلامي دعوت سره د مقابلي بيلابيل شکلونه

کله چې قريشو وليدل محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هيڅ ډول خپله لاره او بلنه نه پريږدي، نو يو ځل يې بيا سوچ وکړ او د اسلامي دعوت د له مينځه وړلو پخاطر يې لاندينۍ هلې ځلې او توطيې په کار واچولې:

١ـ تکذيب، ملنډې، خنداګانې، استهزاء او مسخرې – قريشو غوښتل پدې ډول سره او لدې لارې نه د مسلمانانو روحيات کمزورې، ارادې يې ماتې او د ذلت او سپکاوي معامله ورسره وکړي. نو همدا وه چې په رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پورې يې ډول ډول تورونه او تهمتونه وتړل، د هغه جناب (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شان کې يې ډيره بې ادبي او ګستاخي کوله، کله به يې ليونی باله، قرآنکريم فرمايي:

((وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ)) (الحجر: ٦) [او ويلې (دغو کفارو محمدته) اې هغه سړيه چې نازل کړې شويدی پر هغه باندې ذکر(قرآن ، پند) (په زعم د منکرينو) بيشګه ته خوا مخواه ليونی يې.] کله به يې د سحر او دروغو نسبت ورته کاوه، الله تعالی فرمايي: ((وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ)) (ص: ٤) [او تعجب کوي (کفار) له دې نه چې راغلی دی دوی ته (نبي) ويروونکی له دوی نه او وايي دا کافران چې دغه (ويروونکی نبي) ساحر کوډګر دی، دروغجن.] د قريشو کفارو به رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته په ډيره بده سترګه کتل، له حد نه زياته کينه او عداوت يې ورسره درلود، تل به په دې هڅه کې وو چې په سترګو کې يې وخوري. الله تعالی داسې خبر راکوي:

((وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ)) (القلم: ٥١)

[او بيشکه نژدې وو هغه کسان چې کافران شويدي خوامخواه وبه ښويوي تا (وبه دې غورځوي پر ځمکه) پخپلو سترګو سره هر کله چې واوريده دوی قرآن (ستا له ژبې) او

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي دوی (د کينې له مخې) بيشکه دغه (محمد) ليونی دی.]

رسول کريم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به چې کله له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره ناست و، قريشو به له استهزاء نه په ډکه لهجه سره ويل: وګورئ دا دده ملګري دي!! قرآنکريم فرمايي: ((...أَهَؤُلاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِم مِنْ بَيْنِنَا)) (الأنعام: ٥٣). [آيا هم دا (خواران) فضل کړيدی الله پردوی په منځ زمونږ کې (په هدايت سره).] الله تعالی ددې په ځواب کې فرمايي: ((أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ)) (الأنعام: ٥٣) [آيا نه دی الله ښه عالم په شکر کوونکو (په نعمت د اسلام بلکه دی، نو ځکه تفضلا احسان پرې کوي).]

قرآنکريم د مشرکينو دا کيفيت او حالت په ګوته کوي فرمايي: ((إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ (٢٩) وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ (٣٠) وَإِذَا انقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمُ انقَلَبُوا فَكِهِينَ (٣١) وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَؤُلاءِ لَضَالُّونَ (٣٢) وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ)).(المطففين: ٢٩- ٣٣). [بيشکه هغه کسان چې کافران شويدي، وو دوی په هغو کسانو باندې چې ايمان يې راوړی و خندل به يې، او مسخرې به يې پرې کولې) او کله چې تيرېدې منکران پر مومنانو باندې هغوی ته پخپلو منځونو کې سره سترګکونه وهي (لپاره د استهزاء) او کله چې وګرځي خپلو کورونو ته (نو) ګرځي دوی خوشاله (خبرې جوړوونکي په سبب د تمسخر او استهزاء پر مومنانو باندې) کله چې وبه ليدل (کفارو) دغه (مومنان) نو ويل به يې پخپل منځ کې چې بيشکه دغه (مومنان) خامخواه بې لارې دي حال دا چې ندي ليږل شوي (کافران) پردغو (مومنانو) باندې ساتونکي څارونکي.]

٢- شکوک: د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ذات، شخصيت او هداياتو په خلاف د بې اساسه شکوکو او شبهاتو راولاړول، او د هغه په خلاف دروغ او دومره زيات پروپاګند په کار اچول چې عوام خلک هيڅ ددې فرصت ونه مومي چې د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دعوت او رسالت په هکله غور، تفکر او تامل وکړي. مشرکانو چې د قرآنکريم په هکله څه عقيده درلوده الله تعالی هغه داسې بيانوي:

((وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلاً)) (الفرقان:٥). [او وايي (کفار) دا کيسې دي د ړومبنيو خلکو چې ليکلې دي هغه (محمد) پر ليکونکو پس هغه لوستل کيږي په ده سهار او ماښام.] ((إِنْ هَذَا إِلاَّ إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَوْمٌ آخَرُونَ)) (الفرقان:٤)مشرکينو به دا هم ويل: ((إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ)) (النحل: ١٠٣)
[بيشکه همدا خبره ده چې ښوونه کوي ورته انسان.]
د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله به يې د اعتراض په توګه دا هم ويل: ((وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الأَسْوَاق))(النحل:٧).
[او وايي (کفار) چې څه دی دغه رسول ته چې خوري طعام او ګرځي په بازارونو کې (لکه نور خلک د پاره طلب د معاش).]
قرآنکريم ځای ځای د مشرکينو دې ډول پروپاګند، ناروا تبليغاتو او له دښمنۍ نه ډک او بې اساسه انتقاداتو ته اشاره کړې او د هغې ځواب يې ويلی دی.

٣ـ د پخوانيو کيسو په بيان سره د قرآنکريم مقابله، او په همدې کيسو سره له قرآنکريم نه د خلکو ليرې ساتل. ويل کيږي چې نضر بن حارث يو ځل قريشو ته وويل: اې قريشو! قسم په خدای چې تاسې له يوې داسې پيښې سره مخامخ شوي ياستئ چې تر اوسه پورې مو يې هيڅ بند او بست ندی کړی، محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يو داسې ځوان و، چې ستاسې په مينځ کې تر ټولو زيات منل شوی، رېښتونی او امين شخصيت و، تر څو په سرکې يې سپين ولګيدل، او دا نوی دين يې درته راوړ، نو بيا تاسې ساحر وباله، خو قسم په الله هغه ساحر ندی، ساحران خو مونږ ليدلي هغوی داسې نه وي، دا مو وويل چې هغه کاهن دی، قسم په خدای هغه کاهن هم ندی، ومو ويل چې شاعر دی قسم په الله، شاعر هم ندی، شعر او د شعر ډولونه خو مونږ پيژنو هغه داسې نه وي، دا مو وويل چې هغه ليونی دی، خو قسم په الله هغه ليونی هم ندی. اې قريشو، بيدار شئ، متوجه شئ تاسې له يوې ډيرې لويې پيښې سره مخ شوي ياستئ.
وروسته نضر بن حارث (حيره) ته لاړ او هلته يې د فارس د پاچايانو لکه رستم او اسفنديار کيسې او نکلونه زده کړل او بيرته راغی. او کله به چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په کوم مجلس کې وعظ او تبليغ کاوه خلک به يې له الهي عذاب نه ويرول، نضر به ورپسې ورته او ويل به يې: قسم په خدای، محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ما نه ښې او غوره خبرې نه شي کولی او شروع به يې وکړه خلکو ته به يې د رستم او اسنفديار کيسې اورولې بيا به يې ويل: د محمد (صلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله عليه و اله و صحبه و سلم) خبرې زما له خبرو نه په څه غوره او ښې دي[1] ؟

له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه په يوه روايت کې رانقل شوي چې نضر بن حارث يو شمير ډمې په بيه اخيستې وې، کله به چې خبر شو چې فلاني سړي د رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خوا ته ميلان پيدا کړيدی، نو يوه ډمه به يې وريسې کړه، ډمې به نوموړي سړي ته خوراک او څښاک برابراوه، خدمت به يې کاوه او سندرې به يې ورته ويلې تر څو به يې له اسلام سره د نوموړي اړيکې وشلولې، الله تعالی پدې هکله فرمايي:((وَمِنْ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ))(لقمان:٦). [ځنې خلک داسې هم دي چې بيهوده او لهوه خبرې اخلي تر څو د الله له لارې نه خلک ورباندې بې لارې کړي.]

٤ توطئې: قريشو د سازش او توطيې لاره هم نيولې وه، غوښتل يې د يوې سودا بازۍ په نتيجه کې اسلام او جاهليت سره ګډ کړي. پيشنهاد يې وکړ چې له څه نه به مونږ تير شو او له يو څه نه دې محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) تير شي. قرآنکريم دېته اشاره کوي او فرمايي: ((وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ)) (القلم:٩) [خوښوي دوی چې که ته نرمي کوې(له دوی سره) نو دوی به هم نرمي کوي (له تاسره).]

د ابن جرير او طبراني يو روايت دی چې وايي: مشرکينو رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وړانديز وکړ چې يو کال ته زمونږ د خدايانو عبادت وکړه، او يو کال به مونږ ستا د خدای عبادت وکړو. خو د عبد بن حميد روايت وايي چې هغوی رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وويل: که ته زمونږ خدايان ومنې نو مونږ به ستا د رب عبادت وکړو.[2]

ابن اسحاق وايي: يو ځل رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له بيت الله شريف نه طواف کاوه چې د قريشو مشران لکه الاسود بن المطلب بن اسد بن عبدالعزى، وليد بن مغيره او اميه بن خلف او عاص بن وائل السهمدي ورته راغلل او ورته وېې ويل: راځه ته زمونږ د خدايانو عبادت کوه، او مونږ به ستا د خدای عبادت کوو، پدې ډول به عبادت سره شريک کړو، که چېرته ستا معبود زمونږ له معبودانو نه غوره وي، نو مونږ به هم څه فايده کړې وي، او که زمونږ معبودان ستا له معبود نه غوره وي، نو بيا به تا هم څه ګټه کړې وي. د دوی دا پيشنهاد الله تعالی رد کړ او دا

---

(1). ابن هشام ١/ ٢٢٩ – ٣٠٠- ٣٥٨. تفهيم القران ٤/ ٨،٩. مختصر سيره الرسول (صلى الله عليه وسلم) للشيخ عبدالله النجدى ص ١١٧،١١٨.

(2). تفهيم القران ٢/ ٥٠١- ٥٠٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

سورت يې را نازل کړ[۱]:

((قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ (١) لا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ (٢) وَلا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ (٣) وَلا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ (٤) وَلا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ (٥) لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ (٦)).

[وواېه (اې محمده! چې) اې کافرانو، نه کوم زه عبادت د هغه شي چې تاسې يې عبادت کوئ.....]

پدې ترتيب سره الله تعالى د دوى دا سازش هم له خاورو سره خاورې کړ، او په ډاګه سره يې اعلان وکړ چې د مشرکينو لاره له اسلام نه بيله او جدا ده. پدې هکله د روايتونو له اختلاف نه دا څرګنديږي چې کيداى شي مشرکينو څو ځله ددې سازش هڅې کړې وي.

پر مسلمانانو باندې ظلمونه

د نبوت د څلورم کال په لومړيو کې قريشو د اسلامي دعوت د مخنيوي پخاطر پورته يادې شوې لارې چارې يوه په بله پسې په کار واچولې، څو مياشتې همداسې تيرې شوې، خوکله پوه شول چې نور دا هلې ځلې ناکامې دي، او نه شي کولى پدې سره د اسلامي دعوت مخه ونيسي، نو يو ځل بيا سره راغونډ شول او يوه پنځه ويشت کسيزه کوميټه يې جوړه کړه مشر يې ابو لهب و. د کوميټې غړو له ډير غور او بحث وروسته فيصله وکړه چې نور بايد د محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم)، اسلام او اصحابو (رضي الله عنهم) په خلاف له زور، زياتي، وحشت او تيري نه کار واخيستل شي.[۲]

هغوى دا فيصله وکړه او د فيصلې د پلي کولو لپاره يې متې راونغښتلې. مشرکينو په آسانۍ سره کولاى شوي په اصحابو (رضي الله عنهم) خصوصاً په بې وسه کسانو هر ډول ظلم او زياتى وکړي، خو د رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله هر چا دا جرات نه شوى کولى، ځکه هغه د داسې عظيم شخصيت درلودونکى و چې له دوستانو وړاندې دښمنانو ورته د قدر او احترام په سترګه کتل، او د هغه په وړاندې يوازې هغو کسانو بې ادبي او ګستاخي کولى شوى چې له عقل او حيا به بالکل خلاص وو. او ددې تر څنګ محمد (صلى الله عليه وسلم) د ابو طالب غوندې

[۱]. ابن هشام ۳۶۲/۱.

[۲].رحمة للعالمين ۵۹/۱ - ۶۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهم سړي له تائيد او ملاتړ نه هم برخمن و، هغه ابو طالب چې د مکې سردار او د خلکو په مېنځ کې د قدر او منزلت خاوند و. چا دا جرات نه شوی کولی چې هغه کم وشميري، تړون يې مات کړي او د کورنۍ پر غړو يې تجاوز وکړي. دې وضعې قريش څه اندېښمن کړي وو، او جرات يې ورنه سلب کړی وو، خو کله چې د هغوی زعامت او د دين په نامه تر لاسه شوې مشري د نوي اسلامي دعوت تر تهديد لاندې راغله، نور نو لکه لېونيان را پورته شول او د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف يې هم ظلمونه او تيري شروع کړل. پدې کار کې ابو لهب له هر چا نه وړاندې و، ومو کتل چې د بني هاشم په غونډه او د صفا په غونډۍ يې له رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره څه وکړل.

ځنې روايتونه وايي چې د صفا په غونډۍ وروسته له هغې چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپله بلنه واوروله، ابو لهب يوه تيږه واخيسته او غوښتل يې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورباندې وولي.(۱) له بعثت نه مخکې د ابو لهب زامنو عتبه او عتيبه د رسول اکرم (صلی الله عليه وسلم) له لوڼو (رقيې او ام کلثوم رضي الله عنهما) سره ودونه کړي وو، خو له بعثت نه وروسته ابو لهب خپل زامن دېته اړ ايستل چې د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لوڼو ته طلاق ورکړي.(۲)

هغه وخت د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دوهم زوی عبدالله وفات شو، ابو لهب له ډېرې خوشالۍ نه منډې کړې او خپلو ملګرو ته يې زيری ورکاوه چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ابتر (ميراث) شو.(۳)

لکه مخکې مو چې وويل ابو لهب به د حج په دوران او بازارونو کې په رسول کريم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پسې روان وو او خبرې به يې ورتکذيبولې. طارق بن عبدالله محاربي وايي: ابو لهب نه يوازې دا چې د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خبرې به يې تکذيبولې بلکه هغه جناب به يې په تيږو هم ويشته او د بشريت د عظيم لارښود(صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مبارکې پونډې به يې په وينو رنګولې. (۱)

د ابو لهب ښځې ام جميل اروی بنت حرب بن اميه چې د ابوسفيان خور وه، هم له

---

(۱). دا روايت ترمذي را نقل کړيدی.

(۲). في ظلاق القران ۳۰/ ۲۸۲. تفهيم القران ۲/ ۵۲۲.

(۳). تفهيم القران ۲/ ۴۹۰.

(1). جامع الترمذي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د ابو لهب په شان عداوت او كينه درلوده، اغزي به يې راټولول او د شپې له مخې به يې د رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په دروازه او لارو كې ورته شيندل. نوموړې ډېر خرابه ژبه درلوده، د الله تعالى د رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په شان كې يې ډېره ګستاخي او بې شرمي كوله، تورونه او تهمتونه به يې ورپسې تړل، فتنې او فسادونه به يې جوړول، او همدا وجه ده چې قرآنكريم ورته حماله الحطب ويلي دي.

اروى چې كله واوريدل قرآنكريم ددې او د ميړه يې (ابو لهب) غندنه كړيده، نو پداسې حال كې جومات (مسجد الحرام) ته راغله چې يو موټى تيږې هم ورسره وې، رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) او ابوبكر (رضي الله عنه) د كعبې شريفې خوا ته ناست وو. كله چې ورنژدې شوه نو الله تعالى يې په سترګو پرده ور واچوله او رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې نه ليده، ابوبكر (رضي الله عنه) ته يې وويل: ملګرى دې چېرته دى؟ خبره شوې يم چې زما بدي يې بيان كړيده، قسم په خداى كه مې وليد نو پدې تيږو به يې په ده خوله وولم! ګوره، زه يوه شاعره يم، بيا يې داسې وويل:

مذمما عصينا – و أمره ابينا – و دينه قلينا[٢]

موږ د مذمم (په بدو ياد شوي) نافرماني كړې، د هغه مو نده منلې او د هغه دين مو د نفرت او حقارت له مخې پرينبى دى، دا خبره يې وكړه او ووتله.

وروسته ابوبكر (رضي الله عنه) وويل: يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) آيا هغې ته ونه ليدلې؟ رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (ما رأتني، لقد أخذ الله ببصرها عني). نه زه يې ونه ليدلم ځكه الله تعالى يې پر سترګو پرده واچوله[٣]. ابوبكر بزار دا كيسه رانقلوي او وايي: كله چې اروى راغله ابوبكر (رضي الله عنه) ته يې وويل: ستا ملګري زمونږ هجوه (بدي) ويلې ده. ابوبكر (رضي الله عنه) ځواب وركړ، نه، قسم په الله هغه شعر نه وايي. ام جميل ورته وويل: ته مصدق يې خبره دې د منلو ده .

ابو لهب سره لدې چې د رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) تره هم و او

(2). زياتره مشركينو به محمد (صلى الله عليه وسلم) د مذمم په نامه يادوه، د مذمم معنى د محمد د معنى بالكل مخالفه يعنى ضد ده.

(3). ابن هشام ١/ ٣٣٥ - ٣٣٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاونډي هم، خو بيا يې هم دا ټول ظلمونه ترسره کول. د ابو لهب کور د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له کور سره بالکل جوخت، ځنګ په ځنګ و، نوموړي به لکه د نورو مشرکينو په شان رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته پخپل کورکې هم ضرر او اذيت رساوه. ابن اسحاق وايي: د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ګاونډيانو له جملې نه ابو لهب، حکم بن ابي العاص بن اميه، عقبه بن ابي معيط، عدي بن حمراء الثقفي، او ابن الاصداء الهذلي دومره شرير او خبيث وو چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې حتی پخپل کورکې هم له شره په امن نه و. دې شريرانو به په کور کې هم اذيت ورساوه، او لدې جملې نه يوازې حکم بن ابي العاص چې د اموي خليفه مروان پلار و په اسلام مشرف شوی نور ټول مشرک مړه شويدي! د هغوی د اذيت رسولو يوه طريقه دا وه چې کله به رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لمونځ کاوه نو کوم يوه به يې د ميږې پريوان ورباندې وراچاوه، او يا به چې کله رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ديګ باندې کړی و، نو دوی به پريوان را واخيست او د ديګ پر سر به يې وراچاوه. بالاخره رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مجبور شو چې يوه پنايي جوړه کړي تر څو د لمانځه په وخت کې د دوی له شره په امن وي. او کله به چې نوموړو مشرکينو پريوان او يا کثافت ورباندې ورواچاوه، نو د الله تعالی رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به په يوه لرګي سره را پورته کړ، په دروازه کې به ودريد او فرمايل به يې: اې بني عبدمناف! دا څه ډول ګاونډيتوب دی؟ بيا به يې پريوان ايسته واچاوه.[1]

عقبه بن ابي معيط پدې خباثت کې نور هم وړاندې تللی وو. بخاري شريف له عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) نه روايت کوي چې: يو ځل رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د کعبې شريفې خوا ته لمونځ کاوه، ابو جهل او ډله يې ناست وو، کوم يوه يې وويل: څوک به د بني فلان د اوښ لرى او کولمې راوړي او کله چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په سجده ځملي دا شيان يې په شا ورواچوي؟ پدې وخت کې تر ټولو بدبخته او خبيث سړی (عقبه بن ابي معيط) پاڅيد هغه شيان يې راوړل او کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سر په سجده کيښود هغه شيان يې ورباندې ورواچول. ابن مسعود (رضي الله عنه) وايي: ما کتل خو هيڅ مې هم له لاسه نه و پوره، ويل مې کاشکې مرستندوی مې درلودی، ابو جهل او ډلې

[1]. ابن هشام ۴۱۶/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې خندل او له ډيرې خوشالۍ او غرور نه يو پر بل ورکړيدل يوې خوا بلې خواته اوړيدل، رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) همداسې سر په سجده پروت و تر څو فاطمه (رضي الله عنها) راغله او هغه شيان يې ورنه ايسته کړل. رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سر را اوچت کړ او درې ځله يې وفرمايل: ((**اللهم عليك بقريش**)) اې خدايه! له قريشو سره پوه شې، چاره يې وروکړې. په مشرکينو هم د رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دې دعا اثر وکړ او ډيره سخته ورباندې تمامه شوه ځکه هغوی داسې باور درلود چې دلته دعاګانې قبليږي. رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) بيا وفرمايل: (**اللهم عليك بأبي جهل، وعليك بعتبة بن ربيعة، وشيبة بن ربيعة، والوليد بن عتبة، وأمية بن خلف، وعقبة بن أبي معيط**) اې خدايه! ته د ابو جهل، عتبه بن ربيعه، شيبه بن ربيعه، وليد بن عتبه، اميه بن خلف او عقبه بن ابي معيط چاره ور وركړې. ابن مسعود(رضي الله عنه) وايي اووم نوم يې هم ياد کړ خو زما په ياد ندی. ابن مسعود بيا وايي: قسم په خدای دا ټول کسان چې رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې نومونه واخيستل د بدر په ورځ مې وليدل چې ټول مړه او مردار پراته او په کنده کې غورځيدلي وو[۱].

اميه بن خلف به چې کله رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليد نو استهزاء به يې ورپورې کوله، اشارې او سترګکونه به يې کول، نو د ده په هکله الله تعالى دا آيت را نازل کړ: ((**وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ**) (الهمزة: ۱)

ابن هشام وايي: ((همزه)) هغه سړي ته ويل کيږي چې په ښکاره سره بل سړی کنځي، په سترګکونو او اشارو سره ملنډې ورباندې وهي، او ((لمزه)) هغه ته وايي چې په پټه سره د خلکو بد وايي او اذيت ورسوي.[۲]

د اميه ورور ابي بن خلف د عقبه بن ابي معيط ډير نژدې ملګری و، يو ځل عقبه د رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې کيناست او څه خبرې يې ورنه واوريدې، خو کله چې ابي بن خلف ورباندې خبر شو، نو عقبه يې ډير بې زړه وباله، زيات يې تهديد کړ، او غوښتنه يې ورنه وکړه چې لاړ شي او رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورتف کړي. هغه خبيث هم همداسې وکړل، او ده

---

[۱]. صحيح البخاري، كتاب الوضوء ،باب اذا القي علي المصلي قذر او جيفة. ۳۷/۱.

[۲]. ابن هشام ۱/ ۳۵۲ - ۳۵۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخپله يعني ابي بن خلف يو وروست شوی هډوکی راواخيست، ميده يې کړ او د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په طرف يې ور پوکړ.[1]

اخنس بن شريق الثقفي به هم رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته زيات تکليف او اذيت رساوه. قرآنکريم د نوموړي نهه هغه ناوړه صفتونه کړيدي چې دده حقيقي بڼه لوڅوي او فرمايي: (وَلا تُطِعْ كُلَّ حَلاَّفٍ مَهِينٍ (١٠) هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ (١١) مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ (١٢) عُتُلٍّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ)) (القلم: ١٠- ١٣) [نو ته خبره مه منه د هر ډير قسم خوړونکي سپک عجيب ويونکي، تلونکي په چغلی سره، منع کوونکي د خير، له حده تيريدونکي (په ظلم کې) ډير ګنهګار بدخوی، سخت ويونکي، وروسته له دې ټولو عيبو حرام زاده.]

ابو جهل به کله نا کله د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې حاضريده او قرآنکريم به يې ورنه اوريده، خو ايمان به يې نه راوړ، نه به يې اطاعت کاوه، او نه به يې په زړه کې خوف او ويره پيدا کيدله، بلکه رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته به يې هر ډول زيان او تکليف رساوه، خلک به يې د خدای له دين څخه منع کول، او بيا به يې پخپل دې باطل او ناروا کار فخر او وياړ هم کاوه. قرآنکريم دده (ابوجهل) په هکله فرمايي:

(فَلا صَدَّقَ وَلا صَلَّى) (القيامة:٣١)[2] [بيا يې يقين ونکړ (په مومن باندې) او نه يې لمونځ وکړ.]

ابو جهل به تل ددې کوښښ کاوه چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له لمانځه نه منع کړي، يوه ورځ يې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليد چې له مقام ابراهيم (عليه السلام) سره لمونځ کوي نو ورته ويې ويل: اې محمده! (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) آيا ته مې لدې کاره نه يې منع کړی؟ لدې سره يې اخطارونه او تهديدونه هم شروع کړل. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم ورباندې په غوصه شو او کلک ځواب يې ورکړ، نو ده ورته وويل: اې محمده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په څه مې ويروې؟ پدې منطقه کې هيڅوک هم له ما نه زيات زور او ځواک نلري. پدې پسې الله تعالی دا آيت را نازل کړ: (فَلْيَدْعُ نَادِيَه) (العلق:١٧) [1] [پس را ودې بولي اهل د مجلس خپل.]

---

[1]. ابن هشام ١/ ٣٢١ - ٣٢٢.

[2]. في ظلال القران ٢٩ / ٢١٢.

[1]. في ظلال القرآن ٢٠٨/٣٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل روايت کې راځي چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابو جهل تر غاړه راونيو او خو ځاوه را خوځاوه يې او ورته فرمايل يې: ((**أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى (٣٤) ثُمَّ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى**)) (القيامة: **٣٤-٣٥**) [ورړ ده تا ته (اې کافر انسانه! هغه شی (چې بد يې بولې سختي د مرګ) پس ورړ ده (هغه شی چې بد يې بولې چې سختي د قبر ده) بياورړ ده تا لره هغه شی چې بد يې بولې (چې سختي د ورځې د قيامت ده) پس ورړ ده (تا لره هغه شی چې بد يې بولې چې هميشه عذابيدل ستا په دوزخ کې).

دلته د خدای دښمن (ابوجهل) ورته وويل: اې محمده! (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) آيا ته ما ويروې؟ قسم په خدای چې ته او ستا رب زما هيڅ هم نه شي کولئ، زه ددې سيمې تر ټولو غوره او عزيز اوسيدونکی يم.[٢]

په هر ترتيب ابو جهل له خپل رذالت او خباثت نه لاس وانخيست، بلکه لا پسې بدبخت شو. مسلم شريف له ابو هريره (رضي الله عنه) نه روايت کوي وايي: ابو جهل يو ځل د قريشو سردارانو ته وويل: آيا محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ستاسې په وړاندې خپل مخ په خاورو کې ږدي؟ دوی ورته وويل: هو، نو ده وويل: په لات او عزی قسم يادوم که ما هغه پداسې حال (سجده) کې وليد، نو په غاړه به يې پل ورکيږدم او مخ به يې په خاورو ولړم. بيا وروسته کله چې ابو جهل وليد رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لمونځ ادا کوي هغه وروان شو او غوښتل يې چې پر مبارکه غاړه يې پل ورکيږدي، خو خلکو کتل چې بيرته په شا را روان دی او لاسونه يې داسې مخې ته نيولي چې ته به وايې له څه شي نه د ځان دفاع کوي، خلکو ورته وويل: ابو الحکمه! څه خبره ده؟ ده وويل: زما او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر منځ د اور يوه کنده ده، او هغه وزرې لرونکي! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمايي: (**لو دنا منی لاختطفته الملائکة عضوًا عضوًا**). [که چېرې ابو جهل ماته را نژدې شوی وای، نو ملائکو به ټوټه ټوټه کړی وای.][٣] دا هغه ظلمونه وو چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حق کې ترسره کيدل، هغه رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې د ټولو په وړاندې عزيز او قدرمن و، او د ابو طالب چې د مکې ډير محترم او مخور شخصيت و تاييد او ملاتړ هم ورسره و، نو ويلی شو هغه ظلمونه چې مشرکانو په نورو اصحابو (رضي الله عنهم) خصوصا هغو

(2). في ظلال القرآن ٢٩ /٣١٢.

(٣). رواه مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې وزله او بې کسه کسانو باندې راوستلې ؤ لدې نه څو چنده سخت او دردوونکې وو.
د هرې قبيلې مشرکانو به د خپلې قبيلې مسلمان غړي په ډول ډول عذابونو تعذيبول، او که څوک داسې مسلمان به پيدا شو چې دلته به يې خپل خپلوان نه درلودل بې کسه او بې وطنه به و، نو د قريشو سردارانو به داسې ظلمونه وربانديې کول چې وجدان يې له ياد نه شرميږي.
ابو جهل به چې خبر شو فلانی سړی مسلمان شويدی، نو که هغه به د مقام او شرف خاوند و د تهديد او اخطار لاره به يې ورسره نيوله، او پدې به يې ويراوه که له اسلام نه وانه وړې نو د ځاني او مالي زيان انتظار دې باسې، او که به دا نوی مسلمان کمزوری او بې وسه و، نو بيا به يې تر متروکو لاندې نيوه او واهه به يې، او د وهلو ټکولو له لاری به يې د هغه د بې لارۍ او ارتداد کوښښ او هڅې کولې[1]. او همدا راز نور خلک به يې هم د هغه په خلاف را پاڅول.
د حضرت عثمان بن عفان (رضي الله عنه) تره به هغه د کجورو په پوزي کې نغښت او بيا به يې له لاندې نه دويه ور پسې لګوله دودونه (لوګي) به يې ورته جوړول.[2]
د مصعب بن عمير (رضي الله عنه) مور چې کله د خپل زوی له اسلام راوړلو نه خبريږي، نو خپل هغه نازولی او په نعمتونو کې پټ زوی له کوره شړي او دومره لوږه او تنده وربانديې راولي چې هغه نرمه څرمن يې وچېږي، درز، درز چوي، او بدن يې لکه د مار په شان پټوکي (پوستکي) اچوي.[3]
بلال بن رباح (رضي الله عنه) چې د اميه بن خلف الجمحي غلام و کله چې په اسلام مشرف شو، نو اميه بن خلف به يې په غاړه کې پړی وراچاوه او هلکانو ته به يې په لاس ورکړ چې د مکې په غرونو کې يې تاو راتاو کړي. پړي به يې غاړه ووهله، اميه به په ډير شدت سره راکاږه او په لرګي به يې واهه، سره لمرته به يې کيناوه، سخته لوږه به يې وربانديې راوستله، او په ټکنده غرمه کې به يې په سرو شګو کې څملاوه او په سينه به يې لويه تيږه وراېښودله او ورته ويل به يې: قسم په الله چې همداسې به پروت وې تر څو يا ومرې اويا په محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) باندې کافرشې او د لات او عزی عبادت وکړې خو بلال (رضي الله عنه) به په همدې سخت حالت کې ويل: احد، احد (الله يو دی، الله يو دی) تر څو يوه ورځ ابوبکر (رضي الله عنه) تيريده او بلال (رضي الله عنه) يې په همدې حالت کې وليد، نو يې هغه په يوه تور غلام، او

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۳۲۰.
[2]. رحمة للعالمين ۱/ ۵۷.
(3). رحمة للعالمين ۱/ ۵۸. تلقيح فهوم اهل الاثر ص ۲۰.

په بل روایت د سپینو زرو په اوو یا پنځو اوقیو یعنې دوه سوه اتیا درهمه چې له یو کیلو نه زیات سپین زر کیږي او په بل روایت په دوه سوه درهمه چې (**۷۳۵**) ګرامه سپین زر کیږي، ورنه واخیست او آزاد یې کړ.[۱]

عمار بن یاسر (رضي الله عنهما) چې د بني مخزوم غلام و، ده، مور او پلارېې چې کله ایمان راوړ، نو مشرکانو خصوصاً ابو جهل به هغوی په تکنده غرمه کې له کوره ایستل او په سرو شګو به یې تعذیبول. یوه ورځ رسول کریم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تیریده او دوی هملته په عذاب او ځور کې وو، نو د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: ((**صبرا آل یاسر! فإن موعدکم الجنة**)) اې د یاسر اولادې صبر کوئ، ستاسې ځای جنت دی. یاسر د همدې تعذیبونو په نتیجه کې مړ شو، سمیه (د عمار مور) هم د ابو جهل له خوا په فرج کې په نیزه ووهل شوه او په شهادت ورسیده، پدې ترتیب سره نوموړې د اسلام لومړنۍ شهیده شمیرل کیږي. په عمار یې تکلیفونه او عذابونه نور هم زیات کړل، کله به یې سره لمر ته دراوه، او کله به یې پر سینه سرې تیږې وراینښودلې او کله به یې په اوبو کې اچاوه او ورته ویل به یې تر هغې دې نه پریږدو تر څو محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته بد ونه وایې، او د لات او عزی ستاینه او په غوره والي یې اعتراف ونکړې! عمار (رضي الله عنه) مجبور شو چې په خوله دا ورسره ومني، خو وروسته په ژړا د رسول کریم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی او عذرونه یې ورته وړاندې کول، نو الله تعالی دا آیت شریف را نازل کړ.[۲]

((**مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالإِيمَانِ...**)) (النحل: ۱۰۶)

[هر څوک چې کافر شو پر الله وروسته له ایمان راوړلو (نو پرې غضب دی د الله) مګر هغه څوک چې زور پرې وکړی شو (او مجبوراً یې د کفر کلمه وویله) حال دا چې زړه دده آرام نیوونکی دی په ایمان سره.]

ابو فکیهه چې نوم یې افلح و د بني عبدالدار غلام و، هغوی به یې پښه په رسۍ تړله او بیا به یې په ځمکه راکشاوه.[۱]

---

[1]. رحمة للعالمین ۱/ **۵۷**. تلقیح الفهوم ص ۲۱. ابن هشام ۱/ ۳۱۷ - ۳۱۸.

(2). ابن هشام ۳۱۹/۱ - ۳۲۰، فقه السیرة لمحمد الغزالي ص ۸۲، همدا راز عوفي هم له ابن عباس نه ددې یوه برخه روایت کړیده. د الشیخ عبدالله مختصر السیرة ص (**۵۳**) ته مراجعه وکړه.

[1]. رحمة للعالمین **۵۷/۱**. من اعجاز التنزیل ص **۵۳**.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خباب بن الارت چې د انمار بنت سباع الخزاعيه غلام و هم د مشرکينو له خوا په ډول ډول ربړونو ربړولی شويدی، د سر له ويښتانو به يې رانيوه او راکشاوه به يې، ورميږ به يې ورتاواوه ډير ځله به يې په سرو سکروټو څملاوه او د پاسه به يې تيږې ورباندې ايښودلې چې راپورته نه شي. [۲]

زنيره، نهديه او لور يې او ام عبيس هغه وينځې وې چې اسلام يې راوړی و، او د اسلام پخاطر يې د مشرکينو له خوا ډير زيات تکليفونه او ربړونه ګاللي دي. د بني عدي قبيلې د بني مومل کورنۍ يوې وينځې اسلام راوړ، نو عمر (رضي الله عنه) چې هغه وخت مشرک و همغه وينځه تر هغې ووهله چې ښه ستړی شو او ويې ويل: که ستړی شوی نه وای، نو وهله به مې پسې[۳]. بيا ابوبکر صديق (رضي الله عنه) دغه وينځې واخيستلې او آزادې يې کړې، لکه څرنګه يې چې بلال او عامر بن فهيره اخستي او آزاد کړي وو. [۴]

مشرکينو به ځينې اصحاب (رضي الله عنهم) د اوښ او يا غوايه په څرمنه کې نغښتل او بيا به يې سره لمر ته اچول، ځينې نورو ته به يې د اوسپنې زغرې وراغوستې او پر سرو تيږو به يې څملول. [۵]

هغه کسان چې د الله تعالی په لار کې ربړيدلي او ځوريدلي ډير دي، خو په لنډه توګه دا ويلی شو هر چا به چې ايمان راوړ که مشرکان به ورباندې خبر شول، نو په ارام به يې نه پريښود او ډير عذابونه به يې ورباندې راوستل.

دارالارقم (د ارقم کور)

د مشرکينو ددې شکنجو او فشارونو په مقابل کې د حکمت تقاضا او غوښتنه دا وه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته هدايت ورکړي خپل اسلام پټ وساتي. همدا راز له هغوی سره خپل ليده کاته هم په پټه تر سره کړي، ځکه هغه پدې پوهيده که چېرې په ښکاره توګه سره غونډ شي نو

---

(۲). نفس المصدر ۵۷/۱. تلقيح فهوم اهل الاثر ص ۲۰.

(۳). رحمة للعالمين ۵۷/۱، ابن هشام ۳۱۹/۱

(٤). ابن هشام ۳۱۸/۱ - ۳۱۹.

(٥) رحمة للعالمين ۵۸/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرکان به مخالفت کوي او پرې به نږدې چې د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل اصحاب وروزي، د الله کتاب او حکم ورزده کړي.
او دا هم کیدای شوای چې دا ښکاره غونډې د دواړو ډلو تر منځ د تصادم او ټکر سبب شوی وای، لکه څرنګه چې د نبوت په څلورم کال همداسې یوه پیښنه وشوه. پیښنه داسې وه چې اصحاب (رضي الله عنهم) به په یوه خوړ کې سره راټولیدل او هلته به یې په پټه لمونځونه کول، یوه ورځ مشرکینو ولیدل نو بد رد یې ورته وویل او بالاخره یې ترمنځ جګړه ونښته، سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنه) یو سړی وواهه او وینې یې پرې راماتې کړې او دا په اسلامي تاریخ کې لومړۍ پیښنه وه چې وینې پکې تویې شوې.(۱)
څرګنده ده که چېرې دغه ډول ټکرونه په پرله پسې او مکرر ډول پیښ شوي وای نو دا به حتماً د مسلمانانو د ورکې او تباهۍ سبب کیدل. نو د حکمت غوښتنه دا وه چې اصحاب (رضي الله عنهم) خپل اسلام، عبادت، دعوت او غونډې پټې وساتي.
خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به پخپله عبادت په ډاګه تر سره کاوه، او خپل دعوت به یې هم په ښکاره توګه مشرکینو ته اعلانوه، کـه څه هم له اصحابو (رضي الله عنهم) سره به یې لیده کاته په پټه و، او دا هم د اسلام او مسلمانانو د مصلحت پخاطر.
او څرنګه چې د ارقم بن ارقم المخزومي کور د صفا پر غونډۍ او د مشرکینو له نظر نه ګوښه پروت و، نو رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همدغه ځای له مسلمانانو سره د غونډو لپاره مناسب وباله او د نبوت له پنځم کال نه یې همدا کور د خپل دعوت مرکز وټاکه.(۲)

حبشې ته لومړنی هجرت

په مسلمانانو باندې د مشرکینو ظلمونه د نبوت د څلورم کال په منځنۍ او یا آخرینۍ برخه کې پیل شول، دغه ظلمونه په لومړي سر کې لږ خو ورځ په ورځ مخ په زیاتیدو وو تر څو چې د پنځم کال په نیمایي کې خپل اوج ته ورسیدل. مسلمانان دومره په تنګ شول چې نور یې په مکه کې تیکان نه شوی کولی، او پدې فکر کې وو چې لدې عذاب

---

(1). ابن هشام ۱/ ۲۲۳. مختصر سیرة الرسول لمحمد بن عبدالوهاب ص ۷۰.
(2). نفس الصدر الاخیر ص ۷۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه څه ډول ځانونه خلاص کړي. په همدې سختو شپو او ورځو کې د کهف سورت رانازل شو، دې سورت د مشرکینو هغه پوښتنې ځواب کړې چې له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یې کړې وې، خو ددې تر څنګ یې دری داسې کیسې هم بیان کړې چې په هره یوه کې د مسلمانانو لپاره ښکاره هدایات او لارښوونې دي. د اصحاب الکهف کیسه دا په ګوته کوي چې کله مسلمانان د دین له پلوه له خطر سره مخ شي نو باید په الله باندې په توکل سره د کفر او ظلم له مرکز نه د امن ځای ته هجرت وکړي، الله تعالی فرمایي:

((وَإِذْ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلاَّ اللَّهَ فَأْوُوا إِلَى الْكَهْفِ يَنشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مِرفَقاً)) (الکهف: ۱٦) [او کله چې په تنګ شوئ تاسې له دغو مشرکانو او له هغو (بتانو) چې عبادت یې کوي دوی بې له الله نه، نو ځای ونیسئ هغه غارته (او دیره شئ پکې) خپور به کړي تاسې ته رب د تاسې له رحمته خپل او تیار به کړي تاسې ته له کار ستاسې اسباب د ګزران (او خوشالی).]

د حضرت خضر او موسی (علیه السلام) کیسه دا ښیي چې د حالاتو او واقعاتو نتیجه او پای تل داسې نه وي لکه څرنګه چې په ظاهره معلومیږي، بلکه ډیر ځله داسې کیږي چې د پیښو او حالاتو نتیجه د ظاهري شکل بالکل مخالفه او بر عکس وي، او دا دې ته اشاره کوي چې دا د مسلمانانو او مشرکینو ترمنځ پیل شوې جګړه به بالکل د اوسنی ظاهري ښې په خلاف وي، پدې معنی چې همدا مشرکین او ظالمان به چې اوس یې د مسلمانانو په خلاف جګړه پیل کړې، که چېرې اسلام را نه وړي، حتماً به د همدې مظلومو مسلمانانو په وړاندې له ماتې او رسوایی سره مخ کیږي.

د ذوالقرنین کیسه دا ثابتوي چې ځمکه د الله تعالی ده هر چا ته چې وغواړي همغه ته یې په میراث ورکوي، او همدا راز دا په ګوته کوي چې بری او نیکبختي په ایمان کې ده، نه په کفر کې، او بله دا چې الله تعالی همیشه د خپلو مظلومو بندګانو د مرستې او د زمانې د یاجوج او ماجوج له شرنه د هغوی د نجات لپاره خپل ځنې بندګان رالیږي. دا کیسه دا هم ښیي چې د ځمکې د واکداری تر ټولو مستحق خلک د الله تعالی صالح بندګان دي.

پدې پسې بیا د ((الزمر)) سورت را نازل شول، دا سورت د هجرت پلوته اشاره کوي او دا اعلانوي چې د الله تعالی ځمکه ډیره پراخه ده، قرآنکریم فرمایي: ((لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ)) (الزمر: ۱۰). [شته هغوکسانو ته چې نیکي یې کړیده په دغه دنیا کې (په طاعت سره)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیکي (په آخرت کې چې جنت او رضوان دی) او ځمکه د الله ارته ده، بیشکه همدا خبره ده پوره ورکولی شي صابرانو ته اجر (ثواب) د دوی بې حسابه (ډیر زیات).]

رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبر و چې د حبشې پاچا اصحمه (النجاشي) یو عادل سړی دی، او په پاچاهۍ کې یې ظلم او زیاتی نشته، نو یې مسلمانانو ته امر وکړ چې حبشې ته هجرت وکړي.

پدې ترتیب سره د نبوت په پنځم کال د رجب په میاشت کې د اصحابو (رضي الله عنهم) لومړنۍ ډلې چې دوولس سړي او څلور ښځې پکې وې د عثمان بن عفان (رضي الله عنه) تر مشرۍ لاندې حبشې ته هجرت وکړ. له عثمان (رضي الله عنه) سره یې بي بي چې د رسول کریم (صلی الله علیه وسلم) لور وه او حضرت رقیه (رضي الله عنها) نومیدله هم ملګرې وه. رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) ددې دواړو په هکله فرمایلي:

((**إنهما أول بیت هاجر في سبیل الله بعد إبراهیم و لوط (علیهما السلام)**))[1].

یعنی: له ابراهیم او لوط (علیهما السلام) وروسته دوی دواړه (عثمان او رقیه رضي الله عنهما) لومړنۍ کورنۍ ده چې د الله په لاره کې هجرت کوي.

نوموړي مهاجرین ددې پخاطر چې قریش ورباندې خبر نشي د شپې په تیاره کې په پټه سره له مکې نه ووتل او د الشعیبه نومې بندرګاه په لور لاړل، هلته ورته خدای دوې تجارتی کښتۍ برابرې کړې او حبشې ته یې یوړل. قریش چې ورباندې خبر شول ورپسې ووتل، خو هغه وخت بندر ته ورسیدل چې هغوی مخکې په خیر او سلامتۍ سره تللي وو. پدې ډول سره نوموړي مسلمانان حبشې ته لاړل او هلته یې د امن ژوند پیل کړ.[2]

د همدې کال د رمضان په میاشت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حرم ته لاړ، چېرته چې د قریشو یو زیات شمیر مشران او لویان موجود وو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پاڅید او په ناڅاپي توګه یې د (النجم) سورت تلاوت کړ، پداسې حال کې چې دې کفارو مخکې لدینه د الله تعالی کلام نه و اوریدلی، ځکه د هغوی اسلوب او لاره داسې وه چې قرآنکریم ته به یې غوږ نه نیوه، او یو بل ته به یې توصیه کوله چې د الله تعالی کلام وانه وري، قرآنکریم د دوی دې کارته اشاره کوې او فرمایي: ((**وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ**

[1]. مختصر سیرة الرسول للشیخ عبدالله النجدي ص ۹۲ - ۹۳. زاد المعاد ۱/ ۲۴. رحمة للعالمین ۱/ ۲۱.
(2). رحمة للعالمین ۲۱/۱. زاد المعاد ۲۴/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ)) (فصلت: ٢٦) [او وايي هغه کسان چې کافران شويدي (په وخت د قرائت (د قرآن) چې مه اورئ دغه قرآن (چې محمد يې لولي) او شور ما شور واچوئ (په وخت د لوستلو د) ده کې ښايي چې تاسې غالب شئ (پرې اوله تبليغه يې ساکت کړئ).]

خو دلته چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د قرآنکريم دا سورت ورته تلاوت کړ، او د الله تعالی هغه اوچت، ښکلی او عظيم کلام يې ور واوراوه چې انساني ذهن او ژبه يې له بيان نه عاجز دي، نو د مشرکينو حالت يو ځل بدل شو، پخواني وصيتونه يې هير کړل، ټولو په ډير دقت قرآن کريم اوريدو، يوازې همدې ته غوږ وو، نور هر څه ورنه هير شول، تر دې چې ددې سورت وروستي آيتونه يې ورته تلاوت کړل هغه چې لهجه يې دومره تنده او سخته ده چې زړونه ويلې کوي، او کله يې چې دا آيت ((فَاسْجُدُوا لِلَّه وَاعْبُدُوا)) (النجم: ٦٢) [پس سجده کوئ تاسې (خاص) الله ته او عبادت کوئ د هم دغه (الله (جل جلاله) نه د نورو)] تلاوت کړ او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سجده وکړه، نو يو ځل ټول په سجده پريوتل، ځکه د حق قوت د هغوی عناد، کبر او باطل له مينځه يووړ او ټول د خدای په وړاندې سر په سجده شول.[1] خو کله چې متوجه شول چې د الله تعالی کلام د هغوی حالت بدل کړی، او هغه څه يې پخپله وکړل چې د له مينځه وړلو پخاطر يې خپل ټول توان په کار اچولی و، او ددې تر څنګ هغو مشرکينو چې پدې مجلس کې حاضر نه وو دغه سجده کوونکي مشرکين ډير ورټل، پړه او ملامتي يې ورباندې اچوله، نو له همدې ځايه وه چې هغوی په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پورې دروغ وتړل او داسې افتراء يې جوړه کړه چې ګويا رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د هغوی د بتانو ستاينه وکړه او داسې يې وويل: **((تلك الغرانيق العلی، و إن شفاعتهن لترتجی))** [دا اوچت ديوان دي، چې د شفاعت هيله او اميد يې کيږي]. دوی دا دروغ او افتراء ددې پخاطر جوړ کړل تر څو خپله هغه سجده توجيه کړي چې له رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يو ځای يې کړې وه او تر څو دا د هغې په هکله د عذر او دليل په توګه وړاندې کړي. او دا څه نوې او عجيبه خبره نه وه چې هغوی کړې وه

---

[1]. امام بخاري ددې سجدې کيسه په لنډه توګه له ابن مسعود او ابن عباس (رضي الله عنهم) نه روايت کړې. د معلوماتو لپاره د باب سجدة النجم او باب سجود المسلمين و المشرکين ١/ ١٤٢ او باب ما لقي النبي (صلی الله عليه وسلم) و اصحابه من المشرکين بمکة. ١/ ٥٤٣ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه هغوی به تل همداسې دروغ او افتراګانې جوړولې.[۱]

دغه خبر په نيمګړې توګه په حبشه کې مهاجرينو ته ورسيد، د پيښې له واقعيت او حقيقت نه پوره خبر نه وو، داسې يې واوريدل چې ګويا قريشو اسلام راوړی، نو د همدې کال د شوال په مياشت کې بيرته مکې ته راستانه شول، خو کله چې مکې ته را لنډ شول او د موضوع په حقيقت خبر شول نو ځنې يې بيرته حبشې ته ورګرځيدل، او نور يې يا په پټه توګه او يا د کوم چا په ضمانت او تړون مکې ته ننوتل.[۲]

حبشې ته دوهم هجرت

وروسته قريشو په همدوی (له حبشې نه بيرته راغليو) او ټولو مسلمانانو باندې خپل ظلمونه څو چنده کړل. مشرکينو دا هم نه شوای زغملای چې مسلمانان دې د نجاشي په پاچاهۍ کې د امن ژوند ولري، دا ډيره سخته ورباندې تماميدله. او چې پر مسلمانانو يې ظلمونه زيات شول نو رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لازمه وليده چې يو ځل بيا خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته حبشې ته د هجرت امر وکړي، خو دا دوهم هجرت مشکل و، ځکه قريش ورته بيدار او تيار وو کوښښ يې وکړ چې دا هجرت ناکام کړي، خو الله تعالی مسلمانانو ته لاره اواره کړه او د نجاشي وطن ته ورسيدل.

دا ځل مهاجرين دري اتيا (۸۳) سړي (که عمار هم ورسره وشميرل شي، ځکه پدې هکله اختلاف دی چې آيا عمار هم ورسره واو که نه) اتلس (۱۸) يا (۱۹) نولس ښځې وې.[۳]

علامه محمد سليمان منصور پوري لومړنۍ شميره تاييدوي او په ټينګار سره وايي چې پدې هجرت کې د ښځو شميره اتلس وه.[1]

په حبشه کې د مهاجرينو په خلاف د قريشو توطئه

---

[۱]. تفهيم القرآن ۵/ ۱۸۸. محدثين هم همدا توجيه تاييدوي.

[۲]. نفس الصدر (تفهيم القران) ۱۸۸/۵. زاد المعاد ۲۴/۱، ۲/ ۴۴. ابن هشام ۳۶۴/۱.

[۳]. زاد المعاد ۲۴/۱. رحمة للعالمين ۷۱/۱.

[1]. نفس المصدر الاخير (رحمة للعالمين).

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرکینو دا نشوای زغملای چې مسلمانان دې په امن ژوند وکړي، او هلته حبشه کې دې همداسې په امن پاتې شي، نو يې عمرو بن العاص او عبدالله بن ابي ربيعه چې دواړه ډېر پوه او ځيرک سړي وو حبشي ته واستول. د نجاشي او د هغه د درباريانو لپاره يې ډېرې قيمتي تحفې هم ورکړې. نوموړو د نجاشي درباريانو ته هغه تحفې وړاندې کړې او ټول هغه دلايل يې وروښوول چې بايد مسلمانان ورباندې وشړل شي.
او کله چې درباريان پدې راضي شول چې نجاشي ته به د مسلمانانو د شړلو مشوره ورکوي، نو دوی دواړه نجاشي ته وروړاندې شول، تحفې يې ورکړې او ورته ويې ويل:
اې پاچا! ستا وطن ته داسې څو کم عقله ځوانان راغلي دي، چې د خپل قوم دين يې پرېښی او ستا دين يې هم ندی منلی، د ځان لپاره يې يو نوی دين غوره کړی، دا داسې يو دين دی چې نه يې مونږ پيژنو او نه تاسې، نو اوس د هغوی پلرونو، ترونو، خپلوانو او د قوم مشرانو مونږ تا ته راليږلي يو چې هغوی بيرته ورواستوی (لدې ځای نه يې وباسې)، ځکه هغوی د دوی په احوال ښه خبر دي، د دوی عيبونه ښه ورته معلوم دي او پدې هکله يې ملامت کړي او رټلي هم دي.
درباريانو هم ورته وويل: زمونږ پاچا! دوی رښتيا وايي، هغوی (مهاجرين) دې دواړو ته وسپاره تر څو خپل وطن او قوم ته يې بوزي.
خو نجاشي وغوښتل چې د مسئلې په ټولو اړخونو ځان پوه کړي او له دواړو خواوو نه دلايل واوري. مسلمانان يې راوغوښتل، هغوی پدې اتفاق کړی و چې رښتيا به وايي نور که هر څه پيښيږي پيښ دې شي. او کله چې دربار ته راغلل، نجاشي ورته وويل:
دا کوم دين دی چې په هغه سره مو خپل قوم پرې ايښی، زما او يا لدې موجوده اديانو نه بل کوم دين مو هم ندی منلی؟
په ځواب کې جعفر بن ابي طالب (رضي الله عنه) د مسلمانانو په نمايندګۍ وويل: اې پاچا! مونږ د جاهليت په تيارو کې ژوند کاوه، د بتانو عبادت به مو کاوه او مردارې به مو خوړلې، فساد او فحشاء عموميت درلود د خپلوۍ اړيکې به مو شلولې، د ګاونډيتوب حقوق مو نه مراعاتول، د زور خاوندانو به د بې وزله خلکو وينې زبيښلې.
مونږ په همداسې يوه حالت کې وو چې الله تعالی زمونږ له مينځ نه رسول راته راواستاوه، داسې رسول چې مونږ يې د توحيد او د يوه خدای د عبادت په لور دعوت کړو، او دا يې راته وښوول چې د توحيد لاره غوره کړو، د تيږو او بتانو عبادت چې مونږ او زمونږ پلرونو به کاوه پرېږدو. نوموړی (رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)) مونږ ته دا امر کړی چې رښتيا به وايو، امانت به ساتو، د خپلوۍ اړيکې به ټينګې او مضبوطه وو، له ګاونډيانو سره به نيکي کوو، له وينې تويولو او محارمو نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

به ځان ساتو. له هر ډول فساد او فحشاء، دروغو، د يتيم له مال خوړلو، په پاک لمنو ښځو پسې له تور او تهمت ويلو نه يې په کلکه منع کړي يو. او دا امر يې راته کړی چې يوازې د يوه الله عبادت به کوو، له هغه سره به شريک نه نيسو. د لمانځه او روژې امر يې راته کړی، او داسې نور اسلامي امور يې ورته ياد کړل زياته يې کړه :
نو مونږ هم د هغه خبره ومنله او ايمان مو ورباندې راوړ، او هغه دين مو ومانه چې د الله تعالى له لوري نه يې راته راوړی دی. د يوه الله عبادت مو پيل کړ، هيڅ شريک نه ورسره نيسو، څه يې چې حرام کړي هغه حرام او څه يې چې روا بللي هغه روا شميرو.
او همدا وجه وه چې زمونږ قوم پر مونږ ظلمونه پيل کړل، ډير يې وکړولو تر څو د الله تعالى له عبادت نه مو واړوي، او بيرته د بتانو عبادت پيل کړو او بيرته هماغه خباثت او جاهليت ته وګرځو. هغوی په مونږ هر ډول ظلمونه وکړل، مونږ يې نه پرېښودو چې خپل ديني شعائر ادا کړو، مونږ يې له خپل دين نه منعې کولو، نو مجبور شو چې خپل وطن پرېږدو او ستا وطن ته راشو، مونږ ته غوره کړئ يې، او ستا ګاونډيتوب مو اختيار کړئ، او دا هيله لرو چې ستا په پاچاهۍ کې په مونږ ظلم ونشي.
نجاشي ورته وويل له هغه څه نه چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د الله تعالى له لوري راوړي، څه شی درسره شته؟
جعفر (رضي الله عنه) ورته وويل: هو. نجاشي ورته وويل: نو راته ويې لوله. جعفر (رضي الله عنه) د (کهيعص) د پيل څو آيتونه ورته تلاوت کړل. نجاشي دومره وژړل چې ږيره يې لمده شوه، اساقفه (ديني عالمانو) هم د قرآنکريم په اوريدو سره وژړل. بيا نجاشي ورته وويل: قسم په خدای چې دا او هغه څه چې حضرت عيسى (عليه السلام) راوړي دواړه له يوې منبعې نه سر چينه اخلي. بيا يې عمرو بن العاص او عبدالله بن ابي ربيعه ته په خطاب سره وويل: چې لاړ شئ قسم په خدای چې دوی به تاسې ته ونه سپارم. نو هغوی دواړه له نجاشي نه راووتل. بيا عمرو بن العاص خپل ملګري عبدالله بن ابي ربيعه ته وويل: سبا به زه ورسره ګورم، داسې کار به پرې وکړم چې دوی به هم حيران شي بيخې به يې ورباندې ورک کړم. عبدالله بن ربيعه ورته وويل: نه، داسې مه کوه، ځکه هغوی هم خپلوان لري، که څه هم له مونږ سره مخالف دي. خو عمرو بن العاص پخپل نظر ټينګار کاوه او د عبدالله خبره يې ونه منله.
په سبا يې نجاشي ته وويل: اې پاچا! آيا ته خبر يې چې دا خلک (مهاجرين) دعيسى (عليه السلام) په هکله څه وايي؟ نجاشي هغوی راوغوښتل چې پوښتنه ورنه وکړي چې د عيسى (عليه السلام) په هکله څه عقيده لري؟ هغوی لومړی وويريدل خو بيا يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په رښتيا ويلو اتفاق وکړ، او دربار ته ورغلل. نجاشي ورنه پوښتنه وکړه. جعفر (رضي الله عنه) ورته وويل: مونږ د عيسى (عليه السلام) په هکله هغه څه وايو چې زمونږ نبي (عليه السلام) راته راوړي دي، مونږ وايو چې عيسى (عليه السلام) د الله بنده، د الله رسول او د الله روح او هغه کلمه ده چې پاک لمنې او پيغلې مريمې ته يې القاء کړې وه.
ددې خبرې په اوريدو سره نجاشي له ځمکې نه يو ډکی را اوچت کړ او ويې ويل: قسم په خدای چې عيسى (عليه السلام) لدينه چې تاسې وويل ددې ډکي په اندازه هم اخوا ديخوا ندی. درباريان يې وپښيدل او وځمبيدل، نجاشي ورته وويل: که تاسې هر څو وپښيږئ خبره همداسې ده.
بيا يې مسلمانانو ته وويل: ځئ، تاسې زما په ملک کې په امن يې، که چا درته بد وويل، جريمه به شي، درې ځله يې دا خبره وکړه، زياته يې کړه، که څوک راته د سرو زرو غرونه هم راکړي له تاسو نه کوم يوه ته به تکليف او اذيت رسولو ته زړه ښه نکړم.
بيا يې خپلو کسانو ته امر وکړ چې ددې دواړو تحفې بيرته ورکړي، زه ورته څه اړه نلرم، قسم په خدای، الله تعالى چې کله ماته خپله پاچايي بيرته راکړې نو رشوت يې ندی رانه اخيستی، تر څو زه پدې لاره کې رشوت واخلم، همدارنګه الله تعالى زما په هکله د خلکو خبرې ندي منلې چې اوس زه د الله تعالى په هکله د خلکو خبرې ومنم.
ددې کيسی روايت کوونکې ام سلمه (رضي الله عنها) وايي: هغوی دواړه له خپلو تحفو سره په ډير شرم او خجالت سره راووتل، او مونږ هملته په همغه غوره ځای او له غوره ګاونډي سره پاتې شوو.[١]
دا د ابن اسحاق روايت دی نور وايي چې عمرو بن العاص نجاشي ته له بدر نه وروسته ورغلی و، ځنې نور وايي چې عمرو بن العاص دوه ځله حبشې ته ورغلی و.[٢]
خو هغه روايتونه چې وايي عمرو بن العاص دوه ځله حبشې ته ورغلی و، دوی په دوهم ځل ورتګ کې تقريباً هماغه سوال او ځواب رانقلوي کوم چې په لومړي ځل کې د جعفر (رضي الله عنه) او نجاشي تر مينځه شوی او ابن اسحاق رانقل کړی دی. او بله دا چې د همدې سوال او ځواب موضوع او مطلب پدې دلالت کوي چې دا مناقشه د نجاشي په وړاندې په لومړنۍ مرافعه کې تر سره شوې وه.
د مشرکينو دا توطئه شنډه شوه، مکر او فريب يې ونه چليده، او پدې پوه شول چې د خپلو پولو نه اخوا د دوی مکرونه اغيزه نلري، نو په بل فکر کې شول، او بالاخره دې نتيجې ته ورسيدل چې ددې مشکل حل دا دی چې رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و

[١]. ابن هشام (لنډيز) ١/ ٣٨۴ تر ٣٣٨.
[٢]. مختصر سيرة الرسول للشيخ عبدالله النجدي ص ٩٢ - ٩٨.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) له خپل دعوت نه واړوي او که نه اعدام یې کړي، خو پدې لاره کې ستر خنډ ابو طالب و ځکه هغه د خپل وراره ترخوا ولاړ و او د مشرکینو له ظلمونو نه یې خوندي ساته، نو مشرکینو تصمیم ونیو چې پدې هکله له ابو طالب سره مقابله وکړي.

قریش ابو طالب تهدیدوي

د قریشو مشران او مخور خلک ابو طالب ته ورغلل او ورته ویې ویل: اې ابو طالبه! ته زمونږ یو شریف مشر یې، په ډیر اهمیت درته قایل یو، مونږ درنه غوښتي و چې خپل وراره لدې دعوت نه منع کړې خو تا هغه منع نکړ، نو مونږ نور دا نه شو زغملای چې زمونږ پلرونو ته دې بد رد وویل شي، زمونږ په عقلونو پورې دې ملنډې ووهل شي، او زمونږ معبودان دې توهین او ورټل شي او خبرې دې وریسې وشي، ستا خوښه وراره دې لدې کارنه اړوې او یا زمونږ سره مخامخ جګړې اعلانوې تر څو چې یو طرف تباه او مسئله هواره شي.

په ابو طالب باندې دا تهدید او اخطار سخت تمام شو، خپل وراره حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې راوغوښت او ورته ویی ویل: وراره! ستا د قوم خلک راته راغلي وو، داسې خبرې یې راته وکړې، نو لږ زما او د خپل ژوند خیال وساته، او ما په داسې څه مه مجبوره وه چې له وسه مې اوچت وي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ګومان وکړ لکه چې تره یې هم د ده مرسته پریښوده نور کومک نه ورسره کوي، نو ویی فرمایل: ((یا عم، و الله لو وضعوا الشمس في يميني و القمر في يساري على أن أترك هذا الامر – حتى يظهره الله أو أهلك فيه ما تركته) اې تره! قسم په خدای که هغوی لمر راته په ښي لاس او سپوږمۍ راته په چپ لاس کې راکړي چې دا کار پریږدم، خو زه به دا کار (دعوت) تر هغې پورې پرې نه ږدم چې یا یې الله تعالی بریالی کړي او یا یې زه په لاره کې ووژل شم. دا خبره یې وکړه له سترګو یې اوښکې روانې شوې او پاڅید. ابو طالب غږ پسې وکړ، هغه مخ ورته راواړوه، نو ده ورته وویل: وراره! ورځه څه دې چې زړه وي هماغه وایه، قسم په الله چې له مرستې به دې لاس وانخلم او نه به دې چاته پریږدم[1]. او بیایې دا شعر ووایه:

والله لن يصلوا إليك بجمعهم حتى أوسد في التراب دفينا

[1]. ابن هشام ۱/ ۲۶۵ - ۲۶۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاصدع بأمرك ما عليك غضاضة وابشر و قربذلك منك عيونا(۲)

[قسم په خدای که هغوی له خپلو ډلو سره تر هغې تا ته در ورسیدی شي، تر څو زه په خاورو کې ښخ شوی نه یم. خپله خبره په ډاګه کوه په تا هیڅ اعتراض نشته، خوشاله اوسه او سترګې دې پدې سره روښانه.]

قریش د دوهم ځل لپاره د ابو طالب په وړاندې

کله چې قریشو ولیدل رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل دعوت په مخ بیايي، ابو طالب هم د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مرسته نه پریږدي، او پدې لاره کې د قریشو دښمنۍ او مقابلې ته تیار دی. نو مشرکان سره راټول شول او عماره بن ولید بن مغیره یې ابو طالب ته ورووست او ورته ویې ویل: ابو طالبه! دا د قریشو تر ټولو غیرتي، پوه او ښکلی ځوان دی، ته دا واخله له عقل او قوت نه یې ګټه اخله، او د ځان لپاره یې زوی ونیسه په بدل کې یې خپل هغه وراره مونږ ته راکړه کوم چې ستا او ستا د پلرونو له دین نه اوړیدلی، په قوم کې یې بې اتفاقي اچولې، تر څو مړ یې کړو، سړی به دې په سړي وي نور څه غواړې؟

ابو طالب ورته وویل: دا ستاسې ډیره غلطه فیصله ده او دا څومره خرابه سودا ده چې له ماسره یې کوئ. تاسې خپل زوی ددې لپاره ماته راکوئ چې درته لوی او چاغ یې کړم او له مانه غواړئ خپل زوی درته وسپارم چې مړ یې کړئ. قسم په الله چې هیڅکله به هم داسې ونشي. پدې وخت کې مطعم بن عدي بن نوفل بن عبد مناف وویل: ابو طالبه! دې خلکو د انصاف خبره درته وکړه، هغوی له خپله طرف ډیرې هلې ځلې وکړې او څه چې نه خوښوي له هغه نه د خلاصون هڅې یې هم وکړې، خو ته نه غواړې چې د دوی پیشنهادونه ومنې! ابو طالب ورته وویل: قسم په خدای که دا انصاف وي، تاسو بالکل د انصاف خبره نده کړې، تا زما د ذلت پریکړه کړیده، او لدې قوم سره زما په خلاف دریدلی یې، نو هر څه چې کوې کوه یې.[1]

تاریخي مصادرو ددې دواړو لیدنو او یا په بل عبارت ابو طالب ته د قریشو ددې پیشنهادونو وخت او نیټه نده ښوولې، خو د قرائنو او شواهدو له لیدو او پلټلو وروسته دا په ډاګه کیږي چې دا دواړه پیښې د نبوت د شپږم کال په منځنۍ برخه کې

(2). مختصر سيرة الرسول للشيخ محمد بن عبدالوهاب النجدي ص ۷۸.

(1). ابن هشام ۱/ ۲۲۲ – ۲۲۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقع شوې، او د دواړو لیدنو تر مینځ ډېره کمه موده وه.

د رسول اکرم (ﷺ) د مرګ توطئه

کله چې د مشرکینو دا چلونه ټول ناکام شول او لدې لارې نه یې څه تر لاسه نشوای کړی، نو یې بیرته هماغه د ظلم او زیاتي پخوانۍ لاره ونیوه، خپل ظلمونه او وحشتونه یې څو چنده کړل، او پدې لټه کې شول چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له کومې لارې په شهادت ورسوي. خو د دوی دا فریب او چل هم بیرته د دوی په زیان او د مسلمانانو په ګټه تمام شو، او د قریشو د همدې ظلمونو او همدې توطئې په نتیجه کې د مکې دوه قهرمانان حمزه بن عبدالمطلب او عمر بن الخطاب (رضي الله عنهما) په اسلام مشرف شول.

د قریشو لدې وحشتونو او ظلمونو نه دلته څو د مثال په توګه وړاندې کوو: یوه ورځ عتیبه بن ابي لهب رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورغی او ورته ویې ویل: زه په ((وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى)) کافر یم، او((دَنَا فَتَدَلَّى)) نه منم. ورپسې یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کمیس ورڅیرې کړ، په مخ یې ورتف کړل خو لاړې یې ورباندې ونه لګیدې. پدې وخت کې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ښیره ورته وکړه او ویې فرمایل: (اللهم سلط علیه کلبا من کلابك) اې خدایه! له خپلو سپیو نه یو سپی ورباندې و ګماره. الله تعالی د خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا دعا قبوله کړه، څه وخت وروسته عتیبه بن ابي لهب د قریشو له یوې ډلې سره په سفر لاړ او کله یې چې د شام په (زرقا) نومې ځای کې واړول، په همدې شپه یو زمری راغی، عتیبه چې ولید نو ویې ویل: افسوس اې وروره! قسم په خدای چې دا زمری به ما خوري، لکه څرنګه چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ښیره راته کړیده، اوس هغه په مکه کې دی خو زه یې دلته (په شام کې) ووژلم. زمري ورباندې ور ټوپ کړ، له سر نه یې راونیو دانګې دانګې یې کړ.[1]

ویل کیږي چې یو ځل رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله په حضور کې سر په سجده ایښی و چې عقبه بن ابي معیط راغی او د الله د رسول پر مبارکه

[1]. تفهیم القران ۲/ ۵۲۲ ، الاستیعاب، الاصابة، دلائل النبوة، الروض الانف، مختصر سیرة الرسول للشیخ عبدالله النجدي ص ۱۳۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غاړه يې پښه وركيښوده او دومره زور يې ورباندې وكړ چې نژدې وه د رسول كريم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مباركې سترګې راووزي.[٢]

دا چې د قريشو طاغوتيانو غوښتل رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په شهادت ورسوي، ددې خبرې د صحت او اثبات لپاره د ابن اسحاق هغه اوږد روايت كافي دی چې وايي:

ابو جهل وويل: اې قريشو، وينئ چې محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) زمونږ دين عيبجن كوي، عيوب يې بيانوي، زمونږ پلرونو ته بد وايي، زمونږ په عقلونو پورې خاندي، زمونږ معبودان هم كنځي، نو زه له خدای سره عهد كوم چې يوه دومره لويه تيږه به اخلم چې پورته كولی يې شم او كله چې هغه (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سجده وكړه نو په ده سره به يې وروولم چې ككره يې ميده ميده شي. تاسې بيا ما و ساتئ او دفاع رانه وكړئ، بيا دې د بنو عبد مناف لاس خلاص وي څه چې كړی شي ويې دې كړي. قريشو ورته وويل: قسم په خدای كه دې هيچا ته هم وركړو، ته خپل كار وكړه، مونږ درسره يوو.

سبا سهار ابو جهل همداسې يوه تيږه واخيسته او د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په انتظار كيناست. رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خپل عادت سره سم راغی او په عبادت يې پيل وكړ، قريش هم ټول راغلي وو او پخپلو ځايونو ناست وو، كتل يې چې ابو جهل څه كوي. كله چې رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په سجده پريوت، ابو جهل هغه تيږه راپورته كړه او د رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خوا ور روان شو، خو چې ور نژدې شو په ويره سره په شا راغی بڼه يې الوتې وه، دومره ويرې اخيستی و چې تيږه يې له لاسونو خطا شوه او پر ځمكه ولويده. د قريشو مشركان ورپورته شول او ورته ويې ويل: څه درباندې وشول اې ابا الحكمه؟ ده ورته وويل: زه ور روان شوم تر څو لكه پرون مې چې تاسې ته ويلی و هغه تيږه يې په سر وروولم، خو كله چې ورلنډ شوم يو داسې اوښ مې مخې ته راغی چې ډير لوی سر او لوی لوی غاښونه او اوږده غاړه يې درلوده او ما پخپل ژوند كې داسې اوښ ندی ليدلی غوښتل يې ما وخوري.

ابن اسحاق وايي: اوريدلي مې دي چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايلي: ((**ذلك جبريل (عليه السلام) لو دنا لأخذه**)) هغه جبريل (عليه السلام) و

(2).مختصر سيرة الرسول لعبد الله النجدي ص ١٣٣.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که نژدې شوی وای نو را نیولی به یې وای.[۱]

ورپسې ابو جهل له رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره هغه څه وکړل چې د حمزه بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) د اسلام راوړلو سبب شول او په راتلونکیر کې به ورنه یادونه وکړو.

د قریشو طاغوتیانو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قتل توطئه په خپلو زړونو کې ښه پخه کړې وه. ابن اسحاق له عبدالله بن عمرو بن العاص نه روایت کوي چې وایي: قریش د کعبې تر خوا غونډ ناست وو، زه هم ورغلم او له دوی سره کیناستم. د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هکله یې خبرې پیل کړې او ویل یې مونږ لدې سړي سره له دومره صبر او حوصلې نه کار واخیست چې بل هیچا ته مو هم دومره صبر ندی کړی. دوی همدا خبرې کولې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راښکاره شوه، راغی حجر اسود یې مچې کړ د بیت الله طواف یې پیل کړ او کله چې د طواف په ضمن کې له قریشو نه تیر شو، نو دوی ځنې بدې خبرې ورته وکړې، طعنې یې ورکړې. ما د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مبارک مخ کې ددې خبرو اثر ولید. دوهم ځل چې بیا ورنه تیر شو بیایې همغسې بدې خبرې ورته وکړې، بیا مې هم ددې خبرو اثر دده په مبارک مخ کې ولید. دریم ځل چې بیا ورنه تیر شو، بیا یې همداسې خبرې ورته وکړې، نو رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ودرید او ویې فرمایل: **(أتسمعون یا معشر قریش، أما والذي نفسی بیده، لقد جئتکم بالذبح)** [اې قریشو! واورئ، قسم په هغه ذات چې زما نفس د هغه په واک کې دی چې ما تاسې ته ستاسې د قتل او ذبحې حکم راوړی دی.] د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دې ارشاد خلک تر خپل تاثیر لاندې راوستل، او داسې چوپ او آرام کیناستل تا به ویل چې د هر یوه په سر مرغه ناست دی، تر دې چې د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مقابل کې تر ټولو شدید او سخت سړي به هم ډیر نرم الفاظ او خوږې خبرې کولې او پدې سره به یې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د رحمت سوالونه کول او ورته ویل به یې، اې ابو القاسمه بیرته لاړشه، قسم په خدای ته کله هم نادان نه وې!

په سبا باندې بیا پداسې حال کې چې هغوی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هکله خبرې کولې هغه مبارک تشریف راوړ، چې هغوی ولید یو ځل ټول

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۲۹۸ - ۲۹۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورپاڅیدل او د الله تعالی رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې راګیر کړ. عبدالله بن عمرو بن العاص وایي: ما ولیدل چې یوه سړي رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر چادر کلک رانیولی و، ابوبکر (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خواته ولاړ دی او پداسې حال کې چې ژاړي وایي: آیا تاسو هغه څوک وژنئ چې وایي: الله زما رب دی؟ وروسته بیا قریشو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پریښود، راوي وایي: تر کومه چې ما لیدلي دا په رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) باندې د قریشو تر ټولو ستر ظلم و.[1]

امام بخاري له عروه بن الزبیر نه روایت کوي وایي: ابن عمرو بن العاص ته مې وویل چې پر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) باندې د قریشو د تر ټولو ستر ظلم په هکله معلومات راکړه. هغه راته وویل: پداسې حال کې چې نبي اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د کعبې سره خوا کې په عبادت بوخت و عقبه بن ابي معیط راغی او خپل چادر یې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په غاړه کې ورواچاوه او دومره یې تاوکړ چې نژدې و زندۍ شي، پدې وخت کې ابوبکر الصدیق (رضي الله عنه) راغی هغه یې ټینګ راونیو او له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یې ایسته ټیل واهه او ویې ویل: آیا هغه څوک وژني چې وایي الله مې رب دی؟[2]

او په هغه حدیث کې چې اسماء (رضي الله عنها) روایت کړی راځي: یو چا ابوبکر (رضي الله عنه) ته چیغه وکړه چې هله د ملګري کومک ته دې ورشه! نو ابوبکر (رضي الله عنه) په منډه ور ووت، دغه وخت چې له کوره ووت د سر ویښتان یې څلورکوځۍ وو او ویل یې: آیا تاسې هغه څوک وژنئ چې وایي: الله مې رب دی؟ یعنی یوازې پدې ګناه یې وژنئ چې وایي الله زما رب دی؟ پدې وخت کې مشرکینو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پریښود او په ابوبکر (رضي الله عنه) ورټول شول، او کله چې بیرته کورته راغی نو په سر یې یو ویښته هم نه و کوځۍ یې ټولې ورباندې شکولې وې، او که کوم یو ویښته پاته و، نو هغه زمونږ له لاسونو سره تویې شو.[1]

حمزه (رضي الله عنه) د ایمان په لار

[1]. ابن هشام ۱/۲۸۹ - ۲۹۰

[2]. صحیح البخاري – باب ذکر مالقي النبي (صلی الله علیه وسلم) و اصحابه من المشرکین بمکة ۱/ ۵۴۴.

[1]. مختصر سیرة الرسول (ص) للشیخ النجدي ص ۱۱۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پداسې حال کې چې د مکې فضا د ظلم او طغيان تورو تيارو نيولې وه، د حمزه بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) په ايمان راوړلو سره د مومنانو زړونو ته نويو هيلو او آرزوګانو لاره ومونده. حمزه (رضي الله عنه) د نبوت د شپږم کال په وروستيو په غالب ګمان د ذي الحجې په مياشت کې ايمان راوړی دی.

د حمزه (رضي الله عنه) د ايمان راوړلو کيسه داسې ده: يوه ورځ ابو جهل د صفا له غونډۍ سره رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته اذيت ورساوه، بدې خبرې يې ورته وکړې، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چوپ و هيڅ يې هم نه ورته ويل: بيا ابو جهل پورته شو او رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې په يوه تيږه وواهه، مبارک سر يې ورمات کړ او وينې ترې روانې شوې، بيا ابو جهل ورنه روان شو اود کعبې تر خوا له قريشو سره کيناست. د عبدالله بن جدعان يوې وينځې چې د صفا پر غونډۍ پخپل کورکې وه دا صحنه وليده، پدې وخت کې حمزه (رضي الله عنه) له ښکار نه راغی، ليندۍ يې په لاس کې وه. نوموړې وينځې د ابو جهل د دې ناروا کيسه ورته وکړه. حمزه (رضي الله عنه) چې د قريشو تر ټولو زړور او غيرتي ځوان و يو ځل په قهر او جوش راغی، روان شو تر څو ابو جهل ووينې او حمله ورباندې وکړې، مسجد ته ننووت د ابو جهل سرته ودريد، او ورته ويې ويل: (يا مصفراسته) ـځکه چې ابوجهل په مقعد کې په پيس مرض اخته وـ اې بې غيرته! ته زما هغه وراره ته کنځلې کوې چې زه يې په دين يم؟ بيا يې په ليندۍ يو کلک ګوزار ورباندې وکړ او سر يې ورمات کړ. پدې وخت کې د ابو جهل د کورنۍ (بني مخزوم) او د حمزه (رضي الله عنه) د کورنۍ (بنو هاشم) خلک سره راپورته شول، خو ابو جهل وويل: ابو عماره (حمزه) پريږدئ ما يې وراره ته ډيرې بدې خبرې کړيدي.[2]

د حمزه (رضي الله عنه) ايمان راوړل په لومړي سر کې د يوه ننګ او غيرت له امله وو پدې ننګ کې ګير راغلی و چې وراره ته يې چا په سپکه سترګه کتلي وو، اذيت يې ور رسولی و، خو وروسته يې الله تعالی سينه پراخه کړه، او په اسلام ټينګ ودريد[1]. او د حمزه (رضي الله عنه) ايمان هغه حمزه چې په غيرت او شجاعت کې يې ساری نه درلود د مسلمانانو لپاره د ډير عزت او قوت سبب شو.

---

[2]. مختصر سيرة الرسول (ص) للشيخ محمد بن عبدالوهاب ص ۷۲. رحمة للعالمين ۱/ ۷۸. ابن هشام ۱/۲۹۱، ۲۹۲.

[1]. پدې باندې هغه روايت دلالت کوي کوم چې الشيخ عبدالله النجدي پخپل مختصر سيرة الرسول (صلی الله عليه وسلم) ص (۱۰۱) کې روايت کړيدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر (رضي الله عنه) د مومنانو په لیکو کې

په همدې وخت کې چې مکه د کفر او طغیان وریځو تیاره کړې وه، د الله تعالی له پلوه مسلمانانو ته یو بل د امید ځراغ بل شو یعنی عمر (رضي الله عنه) د مومنانو په ډله ورګډ شو. عمر (رضي الله عنه) د حمزه (رضي الله عنه) له اسلام منلو نه دری ورځې وروسته [۲] د نبوت د شپږم کال د ذي الحجې په میاشت کې په اسلام مشرف شو[۳].

رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له الله تعالی نه د هغه د اسلام سوال کړی و. ترمذي له ابن عمر (رضي الله عنه) او طبراني له ابن مسعود (رضي الله عنه) نه روایت کوي چې رسول الله (علیه السلام) فرمایلي: ((**اللهم أعز الإسلام بأحب الرجلين إليك: بعمر بن الخطاب أو بأبي جهل بن هشام**)). یعنې اې خدایه! ته اسلام ته په عمربن الخطاب او یا ابو جهل بن هشام هر یو چې تا ته ګران وي عزت او قوت ورکړې. الله تعالی ته عمر (رضي الله عنه) منظور و او همدی په اسلام مشرف شو[۴].

که ټولو هغو روایتونو ته کوم چې د عمر (رضي الله عنه) د اسلام راوړلو په هکله راغلي دي نظر واچوو، نو دا به راته په ډاګه شي چې اسلام د عمر (رضي الله عنه) زړه ته په تدریجي توګه لاره موندلې ده، خو مخکې لدینه چې ددې روایتونو لنډیز وړاندې کړو، لازمه وینم چې د عمر (رضي الله عنه) د احساساتو او عاطفې په هکله څه خبره وکړم:

عمر (رضي الله عنه) په شجاعت او غیرت مشهور و، حساس او تندخوی یې درلود، له لاسه یې مسلمانانو ډیر کړاوونه لیدلي دي، خو په ذهن کې به یې تل کشمکش او مقابله وه، له یوې خوا یې د پلرونو او اجدادو عاداتو او تقالیدو ته زیات احترام درلود، له لهو او لعب او شرابو سره روږدی او عادت شوی و، خو له بلې خوا به دېته هم په تعجب کې و چې مسلمانان د خپلې عقیدې په لار کې دا دومره تکلیفونه او ستونزې څه ډول ګالي؟! د مسلمانانو له غیرت او ثبات نه ډیر متاثر شوی و، او کله کله به یې په زړه کې دا هم راګرزیدل چې کیدای شي اسلام له نورو نه پاک او اوچت وي. لکه غزالي چې وایي[۱]: دده په ذهن کې د همدغه متناقضو نظریاتو له امله وه کله

---

۲ . پدې هکله به یو روایت په راتلونکې کې راشي.

۳ . تاریخ عمر بن الخطاب لابن الجوزي ص ۱۱.

۴ . الترمذي، ابواب المناقب، مناقب ابي حفص عمر بن الخطاب ۲۰۹/۲.

(1). فقه السیرة لمحمد الغزالي ص ۹۲، ۹۳.

به چې احساساتي شو نو ډير ژر به بيرته نرم او آرام شو.

د عمر (رضي الله عنه) د اسلام په هکله د مختلفو رواياتو جمع او لنډيز

يوه شپه عمر (رضي الله عنه) له کور نه د باندې ويده کيدو په نيت راووت، حرم شريف ته لاړ او د کعبې شريفې تر پوښ لاندې ننوت، دا په داسې حال کې چې رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په لمانځه ولاړ دی او د (الحاقه) سورت لولي. عمر (رضي الله عنه) قرآنکريم ته غوږ ونيو، ډير ورته په تعجب کې شو. عمر (رضي الله عنه) وايي: له ځان سره مې وويل: لکه قريش چې وايي محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) شاعر دی، وايي په همدې وخت کې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا آيت تلاوت کړ ((إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ * وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلاً مَا تُؤْمِنُونَ)) (الحاقة: ٤٠ –٤١) [بيشکه دا (قرآن) خبره د رسول مکرم عزتمن ده او نه ده دا خبره د کوم شاعر، بيخې لږ ايمان راوړئ تاسې (بلکه نه مومنان کيږئ).

وايي: بيا مې وويل: دا کاهن دی، نو هغه دا آيت تلاوت کړ: ((وَلاَ بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلاً مَا تَذَكَّرُونَ (٤٢) تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ (٤٣) د سورت تر پايه. [او نه ده دا خبره د کاهن (تيروتي لکه چې تاسو ګومان کوئ) لږ پند اخلئ تاسې (بلکه نه يې اخلئ).]

وايي: نو پدې وخت کې مې اسلام پر زړه اغيزه وکړه.[۲]

دا د عمر (رضي الله عنه) پر زړه د اسلام لومړنۍ اغيزه وه، خو جاهلي عادات او د پلرو سترګو تقليد دومره ورباندې زورور وو چې نه يې پريښود حق ته سلامي شي، هماغه د جاهليت په لار روان و او د اسلام په خلاف يې خپلو هلو ځلو ته ادامه ورکوله.

له رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يې زياته کينه او دښمني درلوده، يوه ورځ يې توره واخيسته او پدې نيت له کوره ووت چې رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) به په شهادت رسوي. د لارې په اوږدو کې له نعيم بن

(2). تاريخ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) لابن الجوزي ص: ٧. دې ورته يو روايت ابن اسحاق له عطاء او مجاهد نه هم را نقل کړيدی. که څه هم د هغه پای لدې سره څه اختلاف لري . ابن هشام ١/ ٣٤٢ تر ٣٤٨ ته مراجعه وکړه. او همدې ته ورته هغه روايت دی چې ابن الجوزی له جابر نه رانقل کړيدی خو د هغه آخرينۍ برخه هم لدې روايت سره اختلاف لري، تاريخ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) ص ٩ - ١٠ وګورئ..

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالله النحام العدوي سره مخ شو[۱]. څوک وايي د بني زهره قبيلې له کوم سړي [۲] او په بل روايت د بني مخزوم قبيلې[۳] له کوم کس سره مخامخ شو. هغه ورته وويل: اې عمره! چيرته روان يې؟ ده وويل: ځم چې محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ووژنم. هغه ورته وويل: بيا به له بني هاشم او بني زهره نه څنګه ځان خلاصوې؟ عمر (رضي الله عنه) په ځواب کې ورته وويل: داسې ښکاري لکه چې ته هم له خپل دين نه اوړيدلی يې؟ هغه ورته وويل: عمره! له يوې عجيبې پيښې نه دې خبر نکړم؟ هغه دا چې ستا خور او ستا د خور خاوند دواړه ستا له دين نه اوړيدلي دي. عمر (رضي الله عنه) بيرته راوګرځيد او خپلې خور او د هغې خاوند ته ورغی، د هغوی په کور کې خباب بن الارت (رضي الله عنه) و او يوه صحيفه (پاڼه) هم ورسره وه چې د (طه) سورت ورباندې ليکل شوی و، او دوی دواړو ته يې ورزده کاوه. خباب (رضي الله عنه) چې کله پوه شو عمر (رضي الله عنه) راغی نو ژر پټ شو، او د عمر خور فاطمې (رضي الله عنهما) هغه صحيفه هم پټه کړه، خو عمر (رضي الله عنه) د خباب (رضي الله عنه) غږ اوريدلی و چې دوی ته يې قرآنکريم تلاوت کاوه، کله چې کورته ور دننه شو ويې ويل: دا څه و چې ما واوريدل؟ هغوی ورته وويل: مونږ پخپل منځ کې خبرې کولې، نور څه خو نه وو. ده ورته وويل: دا څه و چې ما واوريدل؟ هغوی بيا ورته وويل: مونږ پخپل مينځ کې خبرې کولی، نور څه خو نه و. ده ورته وويل: لکه چې له خپل دين نه ګرزيدلي يئ؟ د خور خاوند يې ورته وويل: اې عمره! که حق ستا له دين نه پرته په بل څه کې وي، نو بيا؟ عمر (رضي الله عنه) ورباندې ورټوپ کړ او په ځمکه يې راچپه کړ، خور يې راغله او عمر (رضي الله عنهم) يې له خپل ميړه نه راپورته کړ، نو هغې ته يې هم داسې يوه څپيړه ورکړه چې پر مخ يې وينې را روانې شوې. ابن اسحاق وايي هغه يې هم ووهله او سر يې ورمات کړ. نوموړې (رضي الله عنها) پداسې حال کې چې غوسې اخيستې وه ورته وويل: اې عمره! پداسې حال کې چې حق ستا له دين نه پرته په بل څه کې دی، نو زه شاهدي وايم چې: له يوه الله پرته بل څوک د عبادت وړ نشته او شاهدي وايم چې محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د الله تعالى رسول دی **(أشهد أن لا إله إلا الله و أشهد أن محمدا رسول الله).**

نو کله چې عمر (رضي الله عنه) نا اميده شو، او دا چې د خور وينې يې وليدې، خفه او

---

(1). دا د ابن اسحاق روايت دی ابن هشام ۱/ ۳۴۴ وګورئ.

(2). دا انس بن مالك (رضي الله عنه) روايت کړی، تاريخ عمر بن الخطاب ص ۱۰ او مختصر سيرة الرسول للشيخ النجدي ص ۱۰۳ وګوره.

۳ . دا د ابن عباس (رض) روايت دی، الصدر الاخير ص ۱۰۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپلو کړو پښېمانه شو، او ویی ویل: دا کتاب چې درسره و، راکړئ چې ویې لولم. خور یې ورته وویل: ته نجس او ناپاک یې او دا کتاب نا پاکان نه شي اخیستئ (نه یې شي لمس کولئ)، ولاړ شه، غسل وکړه. هغه هم پاڅید او غسل یې وکړ، او بیا یې هغه صحیفه واخیستله او ((**بسم الله الرحمن الرحیم**)) یې تلاوت کړه ویې ویل: پاک او سپیڅلي نومونه، بیا یې (طه) تر ((**إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لا إِلَهَ إِلاَّ أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمْ الصَّلاةَ لِذِكْرِي (١٤)**). پورې تلاوت کړ.

[بیشکه زه چې یم هم دا زه الله یم، نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مګر هم دا زه یم پس عبادت کوه زما او سم دروه (ادا کوه) لمونځ د پاره د ذکر (یادولو) زما.]

او ویې ویل: دا څومره ښکلی او اوچت کلام دی، ما ته محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راوښایاست. خباب (رضي الله عنه) چې کله د عمر (رضي الله عنه) دا خبرې واوریدې راووت او ویې ویل: زیری مې درباندې اې عمره! هیله ده چې د پنجشنبې په شپه د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دعا ستا لپاره وي، هغه دعا چې فرمایلي یې وو ((**اللهم أعز الإسلام بعمر بن الخطاب أو بأبي جهل بن هشام**)) او رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اوس د صفا سره په دارالارقم کې تشریف لري.

نو عمر (رضي الله عنه) خپله توره له تیکي راوایستله او له کوره ووت تر څو دارالارقم ته ورسید، دروازه یې وټکوله یو صحابي (رضي الله عنه) راپاڅید او د دروازې له چولو یې وکتل چې عمر (رضي الله عنه) توره په لاس ولاړ دی، ژر یې رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته خبر ورکړ. موجود خلک سره راټول شول، حمزه (رضي الله عنه) ورته وویل: څه خبره ده؟ دوی ورته وویل: عمر (رضي الله عنه) دی. ده وویل: دروازه ورته خلاصه کړئ، که چیرته په خیر او ښه نیت راغلي وي، مرسته به یې وکړو، او که چیرې د شر پخاطر راغلي وي، نو پخپله توره به یې ووژنو. پدې وخت کې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ننه و وحي ورته کیدله، وروسته راووت او عمر (رضي الله عنه) یې په کوټه کې ومونده، هغه یې له جامو او د تورې له بند نه راونیو، په شدت سره یې راکش کړ او ورته ویې فرمایل: (**أما أنت منتهيًا يا عمر حتى ينزل الله بك من الخزى والنكال ما نزل بالوليد بن المغيرة؟ الله م، هذا عمر بن الخطاب، اللهم أعز الإسلام بعمر بن الخطاب**) [عمره! آیا ته تر هغې له خپلې لارې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ګرزې تر څو چې الله تعالی د وليد بن المغيره په شان سپکاوی او عذاب درباندې نازل کړي؟ دا عمر بن الخطاب دی، يا خدايه! ته اسلام ته په عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) باندې عزت او قوت ورکړې.] همدا وه چې عمر (رضي الله عنه) وويل: ((أشهد أن لا إله إلا الله و أنك رسول الله)) او پدې ترتيب سره هغه هم په اسلام مشرف شو. کله چې عمر (رضي الله عنه) د شهادت کلمه وويله په دار الارقم کې په يوه آواز سره د تکبير چيغه او چته شوه چې ټولو خلکو واوريده.[۱]

عمر (رضي الله عنه) د بې ساري غيرت او شجاعت درلودونکی و، او دده اسلام راوړل د مشرکينو لپاره د ذلت او سپکاوي او د مسلمانانو لپاره د عزت او قوت پيغام و.

ابن اسحاق په خپل سند سره له عمر (رضي الله عنه) نه روايت کوي وايي: کله مې چې اسلام راووړ نو فکر مې وکړ چې په مکه کې څوک له رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره ډيره کينه او دښمني لري؟ ومې ويل: دا ابو جهل دی، نو کورته يې ورغلم دروازه مې ورټکوله، هغه راووت، او راته ويې ويل: په خير راغلې، خيريت دی، څنګه راغلی يې؟ ما ورته وويل: ددې لپاره راغلم چې پدې دې خبر کړم چې ما په الله او د الله په رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ايمان راوړ، او ټول هغه څه مې ومنل چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) راوړي دي. وايي: نو ابو جهل دروازه ورپسې بنده کړه او ويې ويل: خدای دې تا او هغه څه چې راوړي دې دي خراب او برباد کړي.[۲]

ابن جوزي وايي چې عمر (رضي الله عنه) ويلې: کله به چې چا اسلام راوړ، نو خلکو به هغه نه پرېښود، جګړې به يې ورسره کولې، هغوی به هغه او هغه به دوی وهل، خو کله چې زه په اسلام مشرف شوم، نو خپل ماما (عاصي بن هاشم) ته ورغلم او له پيښې مې خبر کړ هغه په خونه ننوت. وايي: بيا د قريشو يوه بل مشر لکه چې ابوجهل وي ته ورغلم ورته ومې ويل چې زه مسلمان شوم هغه هم پخپل کور رانه ننوت[۱].

ابن هشام او همدا راز ابن جوزي په لنډه توګه دا روايت رانقل کړيدی: کله چې عمر (رضي الله عنه) ايمان راوړ نو جميل بن معمر الجمحي ته ورغی، نوموړي به د قريشو خبرونه يو بل ته وړل راوړل. معمر ته مې وويل چې زه په اسلام مشرف شوم، جميل بن معمر لاړ او په لوړ آواز چيغه کړه چې اې خلکو: عمر (رضي الله عنه) له دين نه

---

[۱]. تاريخ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) ص ۷- ۱۰ - ۱۱ مختصر سيرة الرسول (صلی الله عليه وسلم) للشيخ عبدالله ص ۱۰۲ - ۱۰۳ . ابن هشام ۱/ ۳۴۳ - ۳۴۲.

[۲]. ابن هشام ۱/ ۳۴۹ - ۳۵۰.

[۱]. تاريخ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) لابن الجوزي ص ۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوړيدلی دی. عمر (رضي الله عنه) چې ورپسې و وويل: دروغ وايي، بلکه ما اسلام راوړی دی. يو ځل مشرکين ورباندې راټول شول او وهل ټکول شروع شول تر څو چې لمر ښه رابره شو، عمر (رضي الله عنه) ډير ستړی شو نو کيناست هغوی يې په سر ور کيناستل، ده ورته ويل: کوئ څه چې کولئ شئ، قسم په خدای که مونږ دری سوه کسه وای، نو بيا به يا مونږ دا وطن پريښوده او يا تاسو.[۲]

لدينه وروسته مشرکينو د عمر (رضي الله عنه) په کور حمله وروړه او غوښتل يې هغه په شهادت ورسوي. بخاري شريف له عبدالله بن عمر (رضي الله عنهما) نه روايت کوي وايي: پداسې حال کې چې عمر (رضي الله عنه) په کور کې و او ويرې اخيستی و، چې عاص بن وائل السهمي (ابو عمرو) ورته راغی، ښکلې ليکه داره چپنه او وريښمين کميس يې اغوستې وُ. نوموړی له بني سهم قبيلې څخه وُ، په جاهليت کې زمونږ او هغوی تر مينځ تړون هم وُ، ورته وېې ويل:څه پيښه ده؟ ده ورته وويل: قوم دې غواړي ما ووژني ځکه ما اسلام راوړی. عاص ورته وېې وويل: په تا هيڅوک هم لاس نه شي پورته کولی، کله يې چې دا خبره وکړه، مونږ ډاډه شوو. بيا عاص بيرته ووت، هلته ګوري چې خوړ خلکو په سر اخيستې، ورته وېې ويل: چيرته ځئ؟ هغوی وويل: دا د خطاب زوی عمر (رضي الله عنه) له خپل دين نه اوړيدلی، هغه پسې ورځو. ده ورته وويل: هغه ته څوک څه نه شي ويلی، نو يو ځل خلک په شاشول. او د ابن اسحاق په روايت کې راځي چې داسې شول لکه دمه چې ورنه ختلې وي.

دا خو د مشرکينو دريځ او حال وُ، د مسلمانانو په هکله، مجاهد له ابن عباس (رضي الله عنهم) نه روايت کوي وايي: له عمر (رضي الله عنه) نه مې وپوښتل، تا ته ولې الفاروق ويل کيږي؟ ده وويل: حمزه (رضي الله عنه) له مانه دری ورځې مخکې ايمان راوړی وُ، بيا يې د خپل اسلام راوړلو کيسه راته تيره کړه، او د کيسې په پای کې يې وويل: کله مې چې اسلام ومانه نو ومې ويل: اې د الله رسوله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! آيا مونږ په حقه نه يو که مړه شو او يا ژوندي وو؟! هغه راته وفرمايل: (بلی، والذي نفسي بيده، إنكم على الحق وإن متم وإن حييتم).[هو، مونږ په حقه يو، قسم په هغه ذات چې زما ځان د هغه په واک کې دی چې تاسې په حقه ياست که مړ شئ او که ژوندي وئ.] عمر (رضي الله عنه) وايي نو ما ورته وويل: چې د اسې ده نو دا پټه څه معنی لري؟ قسم په هغه ذات چې ته يې په حق مبعوث کړی يې مونږ به خوا

---

[۲]. تاريخ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) ص ۸ . ابن هشام ۱/ ۳۴۸ - ۳۴۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخوا د باندې وزو. پدې ترتیب سره مونږ په دوو صفونو (لیکو) کې له رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یو ځای د باندې راووتلو، په یوه صف کې حمزه ؤ او په بل کې زه (عمر رضي الله عنهما) وم، زمونږ له پښو سره لکه د اوړو د ګرد په شان ګرد هم اوچتیده تر څو مسجد حرام ته ننوتو. عمر (رضي الله عنه) وايي کله چې قریشو زه او حمزه (رضي الله عنهما) ولیدو نو پداسې غم غمجن شول چې کله یې هم دومره لوی غم نه و لیدلی، او په همدغه ورځ رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ما ته د الفاروق لقب راکړ.[۱]

ابن مسعود (رضي الله عنه) وايي: مونږ تر هغې پورې له کعبې شریفې سره لمونځ نشو کولی تر څو عمر (رضي الله عنه) اسلام راوړ.[۲]

صهیب بن سنان رومي (رضي الله عنه) وايي: کله چې عمر (رضي الله عنه) ایمان راوړ، نو اسلام ښکاره شو دعوت هم په څرګند ډول کیده، مونږ د کعبې تر څنګ حلقه ووهله، طواف مو وکړ، او هغه چا چې ظلمونه راباندې کړي وو له هغوی نه مو څه ناڅه انتقام واخیست او حساب مو ورسره وکړ.[۳]

عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) وايي: له کومې ورځې نه چې عمر (رضي الله عنه) په اسلام مشرف شوی مونږ عزتمن او سر لوړي یوو.[۴]

د قریشو استازی د رسول (ﷺ) په حضور کې

کله چې د مکې هغه دواړه قهرمانان حمزه بن عبدالمطلب او عمر بن الخطاب (رضي الله عنهما) په اسلام مشرف شول، نو د قریشو په زړونو کې ماتې ګډه شوه، د مکې له آسمان نه د ظلم تورې وریځې مخ په شاکیدو شوې، مشرکان له خپلې مستۍ نه لږ په هوش راغلل، پوه شول چې نور ځورول او رنځول څه ګټه نلري، نو یې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د سازش او سولې لاره ونیوه او ددې پخاطر چې د الله تعالی رسول یې له خپل دعوت نه منع کړي وي تشویقونکي وړاندیزونه یې ورته وړاندې کړل، خو هغوی لدینه بې خبر وو چې دا ټوله دنیا د هغه د دعوت په مقابل کې د ماشې د یوه وزر په اندازه هم ارزښت نلري، نو ځکه د دوی دا هیلې هم له

---

(1). تاریخ عمر بن الخطاب لابن الجوزي ص ۲- ۷

(2). مختصر سیرة الرسول (صلی الله علیه وسلم) للشیخ عبدالله النجدي ص ۱۰۳

(۳). تاریخ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) لابن الجوزی ص ۱۳.

(٤). صحیح البخاري، باب اسلام عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) ۵۴۵/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاورو سره خاورې شوې.

ابن اسحاق وايي: يزيد بن زياد له محمد بن كعب قرظي نه راته روايت كوي وايي: راته ويل شوي چې د قريشو مشر عتبه بن ربيعه يوه ورځ د قريشو په ډيره كې ناست وُ، او رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) هلته په جومات كې يوازې تشريف درلود، عتبه وويل: اې قريشو، خوښه مو نده چې محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورشم، خبرې ورسره وكړم، څه وړانديزونه ورته وكړم كيداى شي څه ومني، او چې مونږ يې شرط پوره كړو بيا به هغه هم له مونږ نه لاس واخلي. دا داسې وخت وُ چې حمزه (رضي الله عنه) هم ايمان راوړى و او دوى ليدل چې د رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اصحابو شميره مخ په زياتيدو ده. قريشو ورته وويل: سيې ده ورشه اې ابو وليده او خبرې ورسره وكړه! عتبه پاڅيد او د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په حضور كې كيناست او ورته ويې ويل: وراره، ته خو زمونږ په مينځ كې د اوچتې او قدرمنې كورنۍ، محترم او لوړ نسب خاوند يې، او تا خپل قوم ته يوه لويه مساله راوړې، او پدې سره دې هغوى بې اتفاقه كړې د هغوى دين او معبودان دې عيبجن او توهينوې، د هغوى د پلرونو دين او عادات دې پريښې، نو اوس واوره، زه څو پيشنهادونه درته كوم، فكر پكې وكړه، كيداى شي كوم يو يې ومنې. راوي وايي: رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وويل: **(قل يا أبا الوليد أسمع)**.وايه، ابو الوليده څه وايې اورم ؟ هغه وويل: وراره! كه غوارې او هدف دې دا وي پدې دعوت چې شروع كړى دې دى، مال او دارايي لاسته راوړې، نو مونږ به درته دومره مال او دارايي راټوله كړو چې له ټولو نه به زيات مالدار شې، او كه لدې لارې مشري غوارې، نو مونږ به دې خپل مشر وټاكو، او هيڅ فيصله به ستا له مشورې پرته نه كوو، او كه پاچايي غوارې نو پاچا به دې كړو، او كه چيرته دا څه چې درته راځي جن يا پيرى وي چې ته يې وينې او ځان نه شې ورنه خلاصولى، نو مونږ به دې پخپلو پيسو علاج او تداوي وكړو تر څو جوړ شې ځكه كله كله داسې پيښيږي چې جن پر انسان غلبه مومي او بيا د هغه د علاج ضرورت پيدا كيږي. عتبه چې خبرې پاى ته ورسولى، رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: **(أقد فرغت يا أبا الوليد؟)**. [ابو الوليده، خبرې دې خلاصې شوې؟] هغه وويل: هو، ده ورته وفرمايل: **(فاسمع مني)**.اوس ماته غوږ شه، هغه وويل: وايه غوږ مې دى، نو رسول اكرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبرې داسې پیل کړې:

((حم (١) تَنْزِيلٌ مِنْ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (٢) كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآناً عَرَبِيّاً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ(٣) بَشِيراً وَنَذِيراً فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لا يَسْمَعُونَ (٤) وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ...)) (فصلت : ١ـ٥) [(دغه قرآن) را لیږلی شوی دی (له هغه الله) نه چې خورا مهربان، ډیر رحم والا دی، داسې کتاب دی چې په تفصیل سره بیان شویدي آیتونه دده، پدې حال چې لوستلی شوی دی په عربي ژبه د پاره د هغه قوم چې پوهیږي. زیری ورکوونکی دی (دا کتاب مؤمنانو ته په جنت) او ویروونکی دی دا کتاب (کفارو لره له دوزخ نه)، پس مخ وګرځاوه زیاترو د دغو (کفارو) پس دوی نه اوري (حق په اوریدلو د قبول سره)، او وایي (دغه کفار محمد ته) زړونه مو په پردو کې دي له (فهم) د هغه څیزه چې بولې ته موږ هغه ته (چې توحیدیا قرآن دی).]

رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) قرآنکریم تلاوت کوي او عتبه چوپ ورته ناست دی، غوږ یې ورته ایښې دی، لاسونه یې شاته ایښي او تکیه یې وربانديې کړې ده، تر څو رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د سجدې آیت تلاوت کړ او سجده یې وکړه او بیا یې وویل: ابو الولیده وا دې وریدل، اوس پخپله فکر وکړه، ته پوه شه او کار دې! ابو الولید پاڅید او خپلو ملګرو ته ور روان شو. هلته هغوی سره ویل چې قسم په خدای د ابو الولید بڼه بدله شویده، کله چې هغه راغی او کیناست، دوی ورته وویل: څه کیسه ده؟ ده وویل، خبره خو دا ده، چې اوس ما داسې خبرې واوریدې چې قسم په خدای که مې په ټول عمر کې اوریدلې وي، قسم په خدای چې هغه نه شعر وُ، نه سحر وُ، نه جادو ګري او مداري ګري وه، اې قریشو زما خبره ومنئ او مسئولیت یې هم زما په غاړه، دا سړی یعنې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پریږدئ، قسم په خدای چې دا خبرې مې چې ورنه واوریدې پدې دلالت کوي چې هغه د لوی خیر خاوند دی، او کومه لویه پیښه به رامنځته کوي، تاسې هغه پریږدئ که چیرې عربو له مینځه یووړ، نو تاسې به ورنه بې غمه شئ، او که چیرته هغه پر عربو بریالی شو، نو بیا خو د هغه پاچایي ستاسې پاچایي ده، د هغه عزت ستاسې عزت دی. دوی ورته وویل: لکه چې سحر یې دربانديې کړی اې ابو الولیده! ده ورته وویل: چې د هغه په هکله زما نظر همدا دی، د تاسې خپله خوښه څه مو چې زړه وي هماغه وکړئ.[1]

---

[1]. ابن هشام ١/ ٢٩٣ - ٢٩٤.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل روایت کې راځي چې عتبه همداسې غوږ ورته ایښې وُ تر څو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا آیت تلاوت کړ ((**فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ**))(فصلت:۱۳)

[پس که چیرې مخ وګرځاوه (دغه کفارو له حقه) پس ووایه (اې محمده! دوی ته) چې ویروم زه تاسې له سخت عذابه په مثل د سخت عذاب د عادیانو (لکه باد د صرصر) او ثمودیانو (لکه چیغه دجبریل) .]

عتبه یو ځل وار خطا شو پاڅید او خپل لاس یې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مبارکه خوله ور کیښود او ورته ویل یې : د خدای پخاطر رحم راباندې وکړه! دا ځکه چې وویرید هسې نه الهي عذاب یې راګیر نکړي، بیا خپلو ملګرو ته ورغی او هغوی ته یې خپل نظر بیان کړ .[۲]

ابوطالب له بني هاشم او بني عبدالمطلب سره غونډه کوي

که څه هم وضعې او حالاتو بدلون موندلی وُ، خو ابو طالب ویریده چې هسې نه مشرکین بې واره حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته څه زیان ورسوي. د هغه په ذهن کې هغه پخوانۍ پیښې ترسیمدلې او دا یې ښه په یاد وُ چې قریشو یو ځل د جګړې اخطار ورکړی وُ، دا یې هم له یاده نه و ایستلې چې قریشو عماره بن الولید ورته راوستلی وُ چې دا واخله او خپل وراره مونږ ته راکړه چې مړ یې کړو، دا به یې تل په سترګو کې ګرزیدل چې ابو جهل څنګه هغه لویه تیږه واخیستله چې دده خوږ وراره (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورباندې ووژني ، مبارک سر یې پرې میده کړي، او هغه چې عقبه بن ابي معیط د ده زړه ته ډیر نژدې او د الله تعالی مختار رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر چا در نیولی وُ او نژدې وُ چې ژندۍ یې کړي، عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) توره را ایستلې وه چې هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شهادت ورسوي، دا ټولې پیښې به د ابو طالب د دماغ په پرده تلې راتلې، ډیر یې ځوراوه او پدې فکر کې به وُ چې دا پیښې هسې عادي پیښې ندي، لدینه د لوی شر بوی راځي، مشرکین غواړي دده ترون مات کړي او وراره (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې په شهادت ورسوي،

---

(2). تفسیر ابن اکثیر ۲/ ۱۵۹ - ۱۲۰- ۱۲۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیرې کوم مشرک په ناڅاپي توګه په محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حمله وکړي، نو بیا به حمزه او عمر (رضي الله عنهما) څه وکړي؟
ابو طالب پدې ښه متیقن وُ، او واقعیت هم همداسې وُ، مشرکینو پدې اتفاق کړی وُ چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به په ښکاره توګه وژني، د دوی دې ګډ تصمیم ته قرآنکریم داسې اشاره کوي: ((أَمْ أَبْرَمُوا أَمْراً فَإِنَّا مُبْرِمُونَ)) (الزخرف: ٧٩) [بلکه محکم کړیدی (کفارو په خلاف د انبیاوو) یو کار، پس بیشکه مونږ هم محکم کوونکي یوو (د تدبیر خپل).]
نو پداسې حالت کې ابو طالب څه باید وکړي؟کله چې ده د خپل وراره په خلاف د قریشو دا دریز او پلان ولید، نو خپل خپلوان یعنې د بني هاشم او بني عبدالمطلب خلک یې را ټول کړل، او له هغوی نه یې دا وغوښتل چې دده د وراره (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په دفاع او ملاتړ کې له ده سره ودریږي. هغوی ټول ورسره ودریدل، مسلمانانو د ایمان او کافرو د قومي تعصب په اساس خپل ملاتړ ورنه څرګند کړ، خو یوازې ابو لهب (د ابو طالب ورور) دا خبره ورسره ونه منله، او لاړ د قریشو په خوا کې ودرید.[١]

[1]. ابن هشام ٢٢٩/١. مختصر سيرة الرسول (صلی الله علیه وسلم) للشیخ عبدالله بن محمد النجدي ص ١٠٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمومي پريکون

په څلورو هفتو يا لدې نه هم کمه موده کې مشرکين له څلورو لويو پيښو سره مخ شول: حمزه (رضي الله عنه) اسلام راوړ، وروسته عمر (رضي الله عنه) په اسلام مشرف شو، بيا رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مشرکينو سازشونه او پيشنهادونه رد کړل، پدې پسې بني المطلب او بني هاشم ټول له يوه سره مسلمان وو او که کافر پدې متفق شول چې له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه به دفاع او ملاتړ کوي. پدې پيښو پسې قريش هک پک او حيران ودريدل، او د هغوی حيرانتيا بې ځايه ځکه نه وه چې پدې ښه پوه شوي وو که چيرې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په قتل ورسوي، نو په مکه کې به د وينو لښتي روان شي، او يا کيدای شي د هغوی د کاملې تباهۍ او بربادۍ سبب وګرزي، نو له همدې امله وه چې د قتل منصوبه يې پرېښوده او ديوه بل داسې ظلم فيصله يې وکړه چې تر مخکې ياد شويو ټولو ظلمونو نه زيات او سخت و.

د ظلم او عدوان تړون

مشرکين د محصب په وادي د بني کنانه په خيف کې سره راغونډ شول، او د بني هاشم او بني المطلب په خلاف يې يو ظالمانه تړون وکړ، او داسې پريکړه يې وکړه چې: نور به څوک له دې دوو کورنيو (بني هاشم او بني مطلب) سره نه دوستي او خپلوي (واده او نکاح) کوي، نه به ورسره بيع (اخيستل او پلورل) کيږي، نه به ورسره ناسته ولاړه کيږي، نه به څوک د دوی کورونو ته ورځي، يعنې حتی خبرې ورسره منع دي. لنډه دا چې له هغوی سره به تر هغې دا عمومي او بشپړ پريکون دوام لري تر څو يې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مشرکينو ته نه وي سپارلی.

دوی ددې تړون لپاره يوه صحيفه (ليک يا خط) وليکه. په دې صحيفه کې يې پدې خبره تړون او اتفاق کړی وُ ((د بني هاشم د سولې وړانديزونه به هيڅکله هم نه مني او نه به ورسره کوم ډول همدردي او مرسته کوي تر څو محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د قتل لپاره ورته تسليم کړي)). ابن القيم وايي: ويل کيږي دا خط

(c) ketabton.com: The Digital Library

منصور بن عکرمه بن عامر بن هاشم لیکلی وُ، او دا هم ویل شوي چې ددې صحیفې لیکونکی نضر بن الحارث وُ، خو سیې خبره او روایت دا دی چې دا صحیفه بغیض بن عامر بن هاشم لیکلې وه چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته ښیره وکړه او لاس یې شل شو.[١]
تړون وشو، او دا صحیفه د کعبې شریفې په مینځ کې راوځړول شوه، او ددې په نتیجه کې له ابو لهب پرته د بني هاشم او بني المطلب ټول غړي مسلمان وو او که کافر، ټول یو ځای د ابو طالب په شعب (دره یا خوړ) کې محاصره شول. دا د نبوت د اووم کال د محرم د میاشتې د لومړنۍ شپې واقعه ده.

دری کلنه محاصره

محاصره او کلا بندي سخته شوه، په محاصره شویو مظلومانو باندې غله، د خوراک او څښاک ټول شیان بند شول ځکه مکې ته به چې څه خوراکي مواد او یا نور د اخیستلو او پیرودلو شیان راتلل، نو فوراً به مشرکینو اخیستل. پدې ترتیب سره د محاصره شویو کسانو وضعه ډیره خرابه شوه د خوراک لپاره یې څه نه درلودل او له ډیرې مجبورۍ به یې پاڼې او پوستکي خوړل. له لوږې نه به د ماشومانو او ښځو د ژړا آوازونه له دې درې نه د باندې هم اوریدل کیدل، په پټه به که لږ څه ور ورسیدل خو ښه به وو او که نه نورې ټولې لارې ورباندې بندې وې د خپلو اړتیاوو د پوره کولو او ضروري شیانو د اخیستلو لپاره یوازې په حرمت لرونکو میاشتو (الاشهر الحرام) کې له شعب (خوړ) نه روانی شوای او بس. او پدې موده کې به یې له باندې نه راغلیو کاروانونو نه مواد اخیستل، خو مشرکینو پدې کې هم داو ورباندې واهه او د موادو بیه به یې دومره زیاتوله چې د دوی وس به نه ورته رسیده. حکیم بن حزام به کله کله په پټه سره خپلې ترور (عمې) خدیجې (رضي الله عنها) ته په غالب ګومان سره غنم وروړل، یو ځل ابو جهل په مخه ورغی او قصد یې وکړ چې حکیم منع کړي، خو ابو بختري مداخله وکړه او حکیم یې پریښود چې غنم خپلې ترور (عمه) ته ورسوي.
ابو طالب په رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) باندې ډیر ویریده، او دده امنیت ته یې ډیره پاملرنه درلوده کله به چې خلک ویده کیدل، نو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته به یې وویل چې پخپل ځای دې ویده شه، دا د دې پخاطر و که چیرې څوک د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قتل

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیت لري او ځ ا رنـه کـوي چې وګوري هغه چیرته ویده شو، خو کله به چې خلک ویده شول، نو بیا به یې خپل کوم زوی، یا ورور، یا د تره زوی ته وویل چې لاړ شه او د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ځای ویده شه، او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته به یې ویل چې راشي او د هغه پر ځای ویده شي.

د حج په دوران کې به رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او نور مسلمانان له شعب نه د باندې وتل، خلکو ته به ورتلل او هغوی به یې اسلام ته رابلل او دا چې ابو لهب به څه کول هغه ته خو مو مخکې اشاره کړې ده.

تړون مات شو

پوره درې کاله تیر شول، خو حالات همداسې وو، تر څو د بعثت په لسم کال د محرم په میاشت کې[1] صحیفه نقض او تړون مات شو. ددې تړون د ماتیدو سبب هم دا ؤ چې ځنې قریش له پیل نه پدې تړون نه وو خوښ، او همدې نا خوښو کسانو د تړون د ماتولو لپاره هلې ځلې کولې تر څو مات شو.

د تړون ماتولو اصلي محرک د بني عامر بن لوئ کورنۍ غړی هشام بن عمرو ؤ، نوموړي به د شپې له خوا بني هاشم ته خواړه استول، یو ځل هشام د ابو طالب خوریي زهیر بن ابي امیه المخزومي ته ورغی ـ د زهیر مور عاتکه د عبدالمطلب لور وه – او ورتــه ووې ویل: اې زهیره! پداسې حال کې چې ته خورې او څښې، نو څنګه پدې راضي یې چې د ماما خیلو دې هسې حال وي؟ زهیر وویل: افسوس، افسوس، زه په یو سر څه کولای شم؟ قسم په الله که یو بل کس راسره ملګری وای، نو ددې تړون د ماتولو لپاره به راپورته کیدم ! هشام ورته وویل: څه، یو بل کس هم درسره دی، ده ورته وویل: هغه به څوک وي؟ هشام ورته وویل: هغه زه یم. زهیر وویل: اوس دریم کس راګوره.

پدې پسې هشام، مطعم بن عدي ته ورغی، هغه ته یې د بني عبد مناف له اولادې

---

[1]. ددې خبرې دلیل دادی چې ابو طالب د صحیفې له نقض نه شپږ میاشتې وروسته وفات شویدی. او سیي روایت دا دی چې ابو طالب د رجب په میاشت کې وفات شویدی، او هغه کسان چې وایي ابو طالب د رمضان په میاشت کې وفات شوی، نو د دوی په نظر ابو طالب د صحیفې له نقض نه اته میاشتې او څو ورځې وروسته وفات شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(بني هاشم، بني المطلب) سره د ده د دوستۍ او نژدې نسبي اړیکو یادونه وکړه، ملامتي او پړه یې ورباندې واچوله چې ته ولې پدې ظالمانه تړون او عهد کې د قریشو خوا ته ولاړ یې! مطعم ورته وویل: افسوس، نو زه څه وکړم؟ زه یو تن یم! هشام ورته وویل: دویم هم درسره دی، ده ورته وویل: هغه څوک دی؟ ده ورته وویل: هغه زه یم. نو مطعم ورته وویل:اوس دریم راګوره ، هشام وویل: دریم کس مې هم پیدا کړی، هغه ورته وویل څوک دی؟ ده ورته وویل: هغه زهیر بن ابي امیه دی. مطعم وویل: اوس څلورم را ګوره. بیا هشام ابي البختري بن هشام ته ورغی، هغه ته یې هم داسې خبرې وکړې لکه مطعم ته یې چې کړې وې، نو ابو البختري ورته وویل: آیا داسې څوک به وي چې پدې هکله مرستې ته حاضر شي؟ هشام بن عمرو ورته وویل: هو، شته، هغه وویل: څوک دي؟ ده ورته وویل: زهیر بن ابي امیه، مطعم بن عدي او زه هم درسره بیا هغه ورته وویل: اوس پنځم کس راګوره.

بیا زمعه بن اسود بن المطلب بن اسد ته ورغی، پدې هکله یې خبرې ورسره وکړې، او له بني عبد مناف سره دده د قرابت (خپلولۍ) او د هغوی د حقوقو یادونه یې ورته وکړه. زمعه ورته وویل: کوم څوک داسې شته چې ستا ددې نظر او پیشنهاد تایید او ملاتړ وکړي؟ هشام بن عمرو ورته وویل هو، پدې هکله فلانی او فلانی او... ټول نومونه یې ورته واخیستل کلک ولاړ دي، بالاخره ټول له حجون سره راټول شول، او ددې صحیفې د نقض او تړون د ماتولو عزم او پریکړه یې وکړه، زهیر وویل: د کار پیل به له ما نه وي، یعنی لومړی به زه پدې هکله خبرې کوم.

سهار شو، خلک ټول خپلو خپلو مجلس ځایونو ته راغلل، زهیر هم پداسې کې چې ښکلې جامې یې اغوستې وې راغی، له بیت الله شریف نه یې اوه ځله طواف وکړ، بیا یې خلکو ته مخ کړ او ورته وې ویل: اې د مکې خلکو! مونږ دې خورو او څښو، خو بني هاشم دې له لوږې نه مري، نه دې څه ورنه اخیستل کیږي او نه دې څه ورباندې پلورل کیږي؟ قسم په الله، زه به تر هغې کښیننم تر څو دا ظالمانه تړون مات شوی نه وي او تر څو دا صحیفه نقض او څیرې شوې نه وي.

ابو جهل چې د مسجد حرام په کوم کنج کې ناست ؤ وویل: دروغ دې وویل، قسم په الله، دا صحیفه به څیرې نه شي! پدې وخت کې زمعه بن اسود وویل: قسم په الله چې ته ډیر دروغ وایې، پدې صحیفه د لیکلو په وخت کې هم مونږ راضي نه وو، ابو البختري هم غږ وکړ او وې ویل: زمعه ربښتیا وایي پدې صحیفه کې چې څه لیکل شوي مونږ نه ورباندې خوښ یوو او نه یې ملاتړ کوو.

مطعم بن عدي هم وویل: تاسې ربښتیا وویل، او څوک چې بل څه وایي هغه دروغجن

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، مونږ لدې صحيفې او له هغه څه نه چې پکې ليکل شوي خپل براءت اعلانوو. بيا هشام بن عمرو هم دې ته ورته څه خبرې وکړې.

ابوجهل وويل: ددې خبرې تړون د شپې شويدی، او پدې هکله مشوره چيرته بل ځای شويده. پدې وخت کې ابو طالب هم د مسجد حرام په کومه ګوښه کې ناست ؤ، د هغه د راتګ سبب هم دا ؤ چې الله تعالی خپل رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته د صحيفې په هکله خبر ورکړی ؤ چې الله تعالی وربانديې وينه (ويه) مقرره کړې چې د الله له نامه پرته ټولې د ظلم، زياتي او دښمنۍ کلمې يې خوړلې دي. رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا خبره خپل تره ته وکړه، نو ابو طالب هم قريشو ته راغی او ورته ويې ويل چې وراره مې داسې وايي که چيرې دروغ يې ويلي ؤ نو بيا تاسې پوهيږئ او هغه، او که چيرې پدې ادعا کې ريښتونی ؤ نو بيا لدې ظلم نه لاس واخلئ او زمونږ محاصره ختمه کړئ. هغوی ورته وويل: دا د انصاف خبره ده. او کله چې د ابوجهل او دې نورو تر مينځ دا خبرې تبادله شوې، نو مطعم پاڅيد چې هغه صحيفه ځيرې کړي، صحيفه يې چې رواخستله ګوري چې د صحيفې ټول ټکي وينه خوړلي او يوازې (باسمک اللهم) او هر چيرته چې د الله نوم ؤ هغه پاتې دی، نور ټول خوړل شوي هيڅ هم نه ؤ پاتې .

نو صحيفه نقض شوه، تړون مات شو، او رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره له ټولو محاصره شويو کسانو له شعب نه راووتل. مشرکينو د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د نبوت يوه عظيمه نښانه او معجزه د سر په سترګو وليدله، خو لدې سره هم د هغوی رويه داسې وه لکه چې دا آيت ورته اشاره کوی:

((وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ)) (القمر: ۲) [او که وويني دغه (کفار د قريشو) کوم دليل (د قدرت) نو پر ځنګ به شي دوی (مخ به واړوي) ترې او وايي به دوی (دغه) سحر کوونکې دي قوي، چې له پخوا راهيسې راځي.]

هوکې، مشرکينو لدې نښانې او معجزې نه هم مخ واړاوه، اعراض يې وکړ، او پخپل کفر او ګمراهۍ کې لا پسې وړاندې لاړل.[1]

[1]. ددې عمومي پريکون تفصيلات مو لدې مراجعو نه اخيستی دي: صحيح البخاري، باب نزول النبي (صلی الله عليه وسلم) بمکة ۱/ ۲۱۲، او باب تقاسم المشرکين على النبي (صلی الله عليه وسلم) ۱/ **۵۴۸**. زاد المعاد **۴۶/۲**. ابن هشام ۱/**۳۵۰**، **۳۵۱**، **۳۷۴**، **۳۷۵**، **۳۷۲**، **۳۷۷**. رحمة للعالمين ۲۹/۱. ۷۰ مختصر سيرة الرسول (صلی الله عليه وسلم) للشيخ عبدالله النجدي ص ۱۰۲- ۱۰۷- ۱۰۸ – ۱۰۹- ۱۱۰. مختصر السيرة للشيخ محمد بن

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو طالب ته د قريشو وروستۍ جرګه

رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابو طالب له خوږ (درې) نه په راوتو سره د دعوت او تبليغ کارته د پخوا په شان ادامه ورکوله قريشو که څه هم په ظاهر کې دا محاصره او بايکاټ ختم کړی وُ، خو په حقيقت کې يې پر مسلمانانو باندې خپل ظلمونه او فشاورنه همداسې جاري ساتل، او خلک يې د الله تعالی له دين نه منع کول. ابو طالب هم د پخوا په شان د خپل وراره تر شا ټينګ ولاړ و خو عمر يې له اتيا کلونو نه اوښتی وُ، او ددې څو کلونو سختيو او دردوونکو پيښو خصوصاً درې کلنې محاصرې ډير کمزوری او ملا ماتی کړی وُ. له محاصرې نه د خلاصون لا څومياشتې نه وې تيرې شوې چې ابو طالب ناروغ شو، بيماري يې زياته شوه. دغه وخت مشرکينو وويل که ابو طالب مړ شي او بيا مونږ دده له وراره سره ظلم او زياتی کوو، نو دا به زمونږ لپاره لويه بدنامي وي، د همدې بدنامۍ له ويرې نه هغوی يو ځل بيا د خبرو اترو لاره ونيوه، او نيت يې وکړ چې د ابو طالب په وړاندې له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د خبرو له لارې معامله وکړي، او دا ځل د داسې شيانو په ورکړه هم راضي شول چې مخکې يې هغه نه ورکول، نو همدا وه چې ابو طالب ته يې خپله وروستۍ جرګه ور واستوله.

ابن اسحاق او نور وايي: کله چې ابو طالب بيمار شو، او قريش پوه شول چې حالت يې مخ په خرابيدو دی، نو پخپل منځ کې يې سره وويل: عمر او حمزه (رضي الله عنهما) په اسلام مشرف شول، د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دين د قريشو په ټولو کورنيو کې خور شويدی، راځئ ابو طالب ته ورشو، تر څو هغه خپل وراره زمونږ په اړه د کومې خبرې پابند کړي او زمونږ نه هم په دې اړه عهد او وعده واخلي، قسم په خدای ويريږو چې خلک به بيا زمونږ له ادارې او کنترول نه ووزي. په بل روايت کې داسې راځي: ويريږو چې که دا بوډا مړ شي او بيا پر محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کوم ظلم او زياتی وشي نو بيا به عرب مونږ ته دا طعنه را کوي چې وګورئ دوی محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پرې ايښی وُ او د هغه په مقابل کې يې د ظلم او زياتي جرات نه درلود، خو کله يې چې تره وفات شو نو را

عبدالوهاب النجدي ص ۲۸ – ۲۹- ۷۰-۷۱- ۷۲-۷۳. د موضوع په هکله نوموړی مصادر څه کم شانته اختلاف سره لري، خو مونږ د قرائنو له څيړلو وروسته زمونږ په نظر له ټولو نه قوي نظريه اخيستې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي؛ نيو او ظلمونه يې ورباندې شروع کړل! د قريشو دا وفد ابو طالب ته ورغی، د وفد (هيئت) غړي د قريشو اشراف او مخور خلک وو لکه عتبه بن ربيعه، شيبه بن ربيعه، ابو جهل بن هشام، اميه بن خلف، ابو سفيان بن حرب او د قريشو نور اشرافيان چې د ټولو شمير (۲۵) کسانو ته رسيده.

د هيئت غړو له ابو طالب سره خبرې اترې وکړې او داسې يې ورته وويل: ته چې زمونږ په مينځ کې کوم مقام او منزلت لرې هغه ښه درته معلوم دی، په کوم حال کې چې اوس قرار لرې هغه هم وينې، زمونږ ويره ده چې دا ستا آخري شپې ورځې دي، زمونږ او ستا د وراره تر مينځ چې کوم کشمکش روان دی په هغه هم ښه خبر ياست، نو لازمه ده چې ته هغه راوغواړې او زمونږ نه د هغه لپاره، او له هغه نه زمونږ لپاره قول او ترون واخلې يعنې داسې چې هغه له مونږ نه لاس واخلي او مونږ له ده نه، مونږ دې پرېږدي چې پخپل دين و اوسو، او هغه به پرېږدو چې پخپل دين وي. ابو طالب خپل وراره حضرت محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) راوغوښت، هغه راغی، ابو طالب ورته وويل: وراره! دا ستا د قوم مشران او مخور درته راغلي دي، غواړي چې د څه شيانو قول او وعده درنه واخلي او د څه شيانو قول او وعده دوی درکړي. بيا يې د هغوی وړانديزونه ورته واورول او دا يې ورته وويل چې غواړي داسې ترون سره وکړئ چې نور به يو پر بل غرض نه سره لرئ.

رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې خبرو په ځواب کې د هيئت غړو ته مخ ور واړاوه او داسې يې ورته وفرمايل: (أرأيتم إن أعطيتكم كلمة تكلمتم بها، ملكتم بها العرب، ودانت لكم بها العجم). [دا راته ووايئ که زه داسې کلمه او خبره درته وړاندې کړم چې د هغې په ويلو سره به تاسې د عربو پاچايان شئ، عجم به ټول درته سلامي شي، نو تاسې څه نظر لرئ؟] په ځينو روايتونو کې راځي چې رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ابو طالب ته وفرمايل: (إني أريدهم على كلمة واحدة يقولونها تدين لهم بها العرب، وتؤدى إليهم بها العجم الجزية) [زه له دوی نه د داسې يوې خبرې غوښتونکی يم چې که چيرې هغه ووايي نو عربان به ټول ورته تسليم شي او عجم به ورته جزيه ورکوي.] په بل روايت کې راځي چې خپل تره ته يې وفرمايل: (أي عم، أفلا أدعوهم إلى ما هو خير لهم؟) [کاکا جانه! ته ولې هغوی داسې يوې کلمې ته نه رابولې چې هغه د دوی لپاره غوره او بهتره ده؟] ابو طالب ورته وويل: ته هغوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه شي ته رابولې؟ ده ورته وفرمايل: (**أدعوهم إلی أن يتكلموا بكلمة تدين لهم بها العرب، ويملكون بها العجم**) [زه غواړم هغوی داسې يوې كلمې ته راوبولم چې د هغې په ويلو سره به دوی د ټولو عربو مشري وكټي او په عجمو باندې به يې پاچايي قايمه شي.]

د ابن اسحاق يو روايت داسې دی: رسول اكرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:(**كلمة واحدة تعطونها تملكون بها العرب، وتدين لكم بها العجم**). [تاسې زما يوازې يوه خبره ومنئ، هغه داسې خبره ده چې په ويلو سره به يې د عربو پاچايان او عجم به ټول درته سلامي شي.]

په هر حال كله چې رسول اكرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا خبره وكړه دوی ټول چوپ او حيران شول چې څنګه كيدای شي تر دې حده يوه ګټوره خبره رد كړي؟ بالاخره ابو جهل ورته وويل: دا كومه خبره ده؟ ستا په پلار قسم، ووايه داسې يوه خبره څه لس خبرې خو وكړه مونږ يې منلو ته تياريو. رسول اكرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: تاسې دا ووايئ چې: ((**لا إله إلا الله ، وتخلعون ما تعبدون من دونه**))[**له الله پرته بل حق معبود نشته، او پرته له يوه الله نه د بل هر څه عبادت پريږدئ**]. ددې خبرې په اوريدو سره دوی لاسونه سره ووهل او **وې ويل**: اې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته غواړې چې ددې ټولو خدايانو په ځای يوازې يو خدای ونيسو؟ په ربنتيا چې ستا دا معامله ډيره عجيبه او غريبه ده، بيا يې يو بل ته سره وويل: قسم په الله چې دا سړی ستاسې هيڅ خبره هم نه مني، ځئ چې ځو، او د خپلو پلرونو په دين به ټينګ اوسو تر څو الله تعالی زمونږ او ده تر مينځ فيصله وكړي، پدې ترتيب سره هغوی هر يو پخپله لار لاړ.

او د همدې خلكو په باره كې د قرآنكريم دا آيتونه رانازل شول:

((**ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ (١) بَلْ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ (٢) كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَلاتَ حِينَ مَنَاصٍ (٣) وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ (٤) أَجَعَلَ الآلِهَةَ إِلَهاً وَاحِداً إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ (٥) وَانطَلَقَ الْمَلأُ مِنْهُمْ أَنْ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَى آلِهَتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ (٦) مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلاَّ اخْتِلاقٌ (٧)** (ص: ١ _ ٧))[1]

---

[1]. ابن هشام ۴۱۷/۱ - ۴۱۸- ۴۱۹ . تفهيم القران ۳۱۲/۴ - ۳۱۷ - ۳۱۸. مختصر السيرة للشيخ عبدالله النجدي ص ۹۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[ص، قسم دی په قرآن چې څښتن د پند، ذکر، بيان، شرف، شهرت، عظمت دی (داسې ندي چې کفار د معبودانو په نسبت وايي) بلکه هغه کسان چې کافران شويدي په کبر، سر کشۍ کې دي (له قبوله د حق) او په مخالفت کې دي (له مسلمانۍ سره)، (نه ګوري منکران چې) څومره ډير هلاک کړيدي مونږ پخوا له دې څخه له اهل د زمانې پس نارې به يې وهلې (عند نزول العذاب) حال دا چې نه به و هغه وخت د خلاصيدلو (او د تښتيدلو) او تعجب کوي (کفار) له دې نه چې راغلی دی دوی ته (نبي) ويروونکی له دوی نه او وايي دا کافران چې دغه (ويروونکی نبي) ساحر کوډګر دی دروغجن آيا ده ګرځولي دي دغه (۳۶۰) معبودان الله يو معبود؟ بيشکه دغه (ګرځول د ډيرو معبودانو يوه ته چې تاسې نور معبودان پريږدئ او د يو الله عبادت کوئ) خوامخواه يو څيز ډير عجيب دی (چې مثل نلري) او لاړل په تلوار سره مشران له دوی نه (له مجلسه چې سره ويونکي وو يو بل ته) چې ځئ (پاڅئ له دې ځايه) او صبروکړئ (او محکم اوسئ) پر(عبادت د) معبودانو خپلو، بيشکه دغه شی (توحيد) خوامخواه يوشی دی چې اراده يې کړې شوې ده (له مونږ څخه)، ندی اوريدلی مونږ دغه (توحيد، و حدانيت په دين وروستني (عيسوی کې) نه دی دغه (توحيد) مګر له خپله ځانه جوړ کړي شوي دروغ دي.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غم کال

د ابو طالب وفات

د ابو طالب ناروغي سخته شوه بالاخره د بعثت په لسم کال د رجب[۱] په میاشت کې وفات شو. دغه وخت د اقتصادي محاصرې له ماتیدو نه یوازې شپږ میاشتې تیرې شوې وې.[۲] په بل روایت سره ابو طالب د خدیجې (رضي الله عنها) له وفات نه درې ورځې مخکې د رمضان په میاشت کې وفات شویدی.

په صحیح البخاري کې له مسیب (رضي الله عنه) نه روایت شوی: کله چې د ابو طالب ځنکدن وُ، ابو جهل ورسره ناست وُ رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم ورغی او ورته ووې وفرمایل: (**أي عم، قل: لا إله إلا الله ، كلمة أحاج لك بها عند الله**). [کاکا جانه! د (لا اله الا الله) کلمه ووایه، یوازې همدا یوه کلمه تر څو د الله تعالی په وړاندې یې ستا لپاره د حجت او دلیل په توګه وړاندې کړی شم.]

دلته ابوجهل او عبدالله بن ابي امیه ورته وویل: ابو طالبه! آیا د عبدالمطلب له دین نه ګرزې؟ دوی دواړو همداسې خبرې ورته کولې تر څو له خلکو سره د ابو طالب وروستۍ خبره دا شوه چې ویې ویل: د عبدالمطلب په ملت (دین) یم. نو بیا رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**لأستغفرن لك ما لم أنه عنه**) [تر هغې به له الله تعالی نه درته بښنه غواړم تر څو لدینه منع کړی شوی نه وم.] پدې پسې دا آیت شریف را نازل شو[۳]: ((**مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ**))

---

(1). تاریخ اسلام للشاه اکبر النجیب آبادي ۱۲۰/۱. تاریخي مصادر پدې هکله چې ابو طالب په کومه میاشت کې وفات شویدی، زیات اختلاف سره لري خو مونږ د رجب میاشت ځکه غوره کړې چې زیاتره مصادر پدې اتفاق لري چې ابو طالب له شعب نه له راوتلو نه شپږ میاشتې وروسته وفات شوی، اقتصادي محاصره درې کاله وه، اوپیل یې د بعثت د اووم کال د محرم له لومړۍ شپې نه وُنو پدې حساب سره دده د مرګ نیټه د نبوت د لسم کال د رجب میاشت راځي.

(2). مختصر السیرة للشیخ عبدالله النجدي ص ۱۱۱.

۳- صحیح البخاري باب قصة ابي طالب ۵۴۸/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

(التوبة: ۱۱۳) [نه دي لایق او (روا) نبي ته او (نه دي لایق او روا) هغو کسانو ته چې ایمان لرونکي دي دغه چې مغفرت وغواړي دوی د پاره د مشرکانو او اګر که وي دا (مشرکان) خاوندان د خپلولۍ وروسته له دې خبرې چې ښکاره شي دوی ته چې بیشکه دوی صاحبان دي د دوزخ (او په کفر مړه دي).]

او دا آیت هم را نازل شو: ((إِنَّكَ لا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ...)). (القصص: ٥٦)[بیشکه ته (اې محمده) نشي ښوولی (لاره حقه) هغه چا ته چې خوښ وي ستا.]

دلته ددې ضرورت نه وینو چې ووایو ابو طالب څومره او څه ډول د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حفاظت او ملاتړ کړی وٌ، ابو طالب د مکې د جاهلو او لویانو د حملو په وړاندې د اسلامي دعوت لپاره د یوې پخې او اوچتې کلا حیثیت درلود، خو هغه د خپلو پلرونو او مشرانو په ملت او دین مړ شو، نو ځکه یې پوره او کامله کامیابي او رستګاري په برخه نه شوه.

په بخاري شریف کې له عباس بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) نه روایت دی وایي: حضرت عباس (رضي الله عنه) رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته وفرمایل: ته خپل تره ته څه کولی شې؟ پداسې حال کې چې هغه به ستا ساتنه کوله او د تا په سر به یې له نورو سره شخړې او جګړې کولې او د تا پخاطر به په نورو غوصه کیده؟ رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل:

(هو في ضَحْضَاح من نار، ولو لا أنا لكان في الدرك الأسفل من النار).

[هغه د دوزخ په باندینۍ برخه یا څنډه کې دی، او که چیرته زه نه وی، نو هغه به د دوزخ په له ټولو نه ژوره کنده کې وای.][1]

ابو سعید الخدري (رضي الله عنه) وایي چې: یو ځل د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په وړاندې دده د تره (ابو طالب) یادونه وشوه نو ده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل:

(لعله تنفعه شفاعتي یوم القیامة، فیجعل في ضحضاح من النار تبلغ کعبیه).

[کیدای شي د قیامت په ورځ زما شفاعت ګټه ور ورسوي، او د دوزخ په باندینۍ برخه (څنډه)کې یې ځای شي چې اور به یې یوازې تر ښنګریو پورې ورسیږي.]

(1). صحیح البخاري باب قصه ابي طالب ۱/ ۵۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدیجه (رضي الله عنها) د عقبی په لور

د ابو طالب له وفات نه دوی میاشتې او یا یوازې درې ورځې وروسته د روایتونو د اختلاف په اساس د بعثت په لسم کال د رمضان په میاشت کې ام المؤمنين حضرت خدیجه الکبری (رضي الله عنها) د (۶۵) کلنۍ په عمر کې له دې فاني دنیا نه سترګې پټې کړې او دغه وخت د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مبارک عمر پنځوسم کال و.[۱]

حضرت خدیجه (رضي الله عنها) د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لپاره د الله تعالی له خوا لوی او ډیر ګرانبها نعمت و، پنځه ویشت کاله یې یو ځای سره تیر کړل. خدیجه (رضي الله عنها) د غم او خفګان په وخت د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لپاره خوشالي او ډاډ ګیرنه وه، په سختیو کې به یې خوا ته ولاړه وه، د رسالت د تبلیغ په لاره کې به یې مرسته ورسره کوله، د جهاد کړاوونه او سختۍ به یې ورسره ګاللې، په ځان او مال سره به یې له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره غمشریکي کوله. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ام المؤمنین خدیجې (رضي الله عنها) په هکله فرمایي: (آمنت بي حین کفر بي الناس و صدقتني حین کذبني الناس،و اشرکتنی في مالها حین حرمني الناس، ورزقني الله ولدها، و حرم ولد غیرها)) [۲] [خدیجې (رضي الله عنها) هغه وخت پې په ما ایمان راوړ چې خلک راباندې کافر وو، او هغه وخت یې زما تصدیق وکړ چې خلکو تکذیبولم او هغه وخت یې زه پخپل مال کې شریک کړم چې خلکو زه محروم کړی وم او الله تعالی ما ته له هغې نه اولاد راکړ او له نورو نه یې اولاد رانکړ.]

بخاري شریف له ابو هریره (رضي الله عنه) نه روایت کوی وایي:(اتی جبریل (علیه السلام) النبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فقال:یا رسول الله هذه خدیجة (رضي الله عنها) قد اتت، معها اناء فیه ادام او طعام او شراب فاذا هي اتتك فاقرا علیها السلام من ربها، و بشرها ببیت في الجنة من قصب لا خصب فیه ولانصب)[۳]

---

[۱]. ابن جوزي او علامه منصور پوري وايي خديجه (رضي الله عنها) د رمضان په میاشت کې وفات شویده: تلقیح الفهوم ص ۷، رحمة للعالمین ۱۲۴/۲

[۲]. رواه الامام احمد في مسنده ۱۱۸/۲

[۳]. صحیح البخاری باب تزویج النبي (صلی الله علیه وسلم) خدیجة و فضلها ۱/ ۵۳۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنی جبریل (علیه السلام) د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته تشریف راوړ او ورته وې فرمایل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا ده خدیجه (رضي الله عنها) تشریف راوړي او ورسره یو لوښی دی چې پکې څه کتغ (سالن) خواړه یا څه د څښلو شی (مشروب) دی او کله چې هغه تا ته راورسیده نو ته ددې د رب له طرفه ورته سلام ورسوه، او په جنت کې د زمردو او یاقوتو د داسې یوه کور زیری ورکړه چې هلته به نه څوږ او شور وي او نه ستوماني او درماندګي.

د غمونو لړۍ

دا دواړه ډېرې دردوونکې پیښې وې، چې په ډېره کمه موده کې یوه په بله پسې پیښې شوې، رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې ډېر ودرداوه او زړه یې ډېر غمجن او خفه شو، او په همدې پسې د نورو غمونو ورته مخه شوه. د ابو طالب له وفات وروسته مشرکین ورباندې ور روړدي شول او جرات یې وموند، رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې په ښکاره اذیت رساوه او ظلمونه یې وربانديې کول.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دومره غمونو واخیست، او زړه یې دومره ودریده چې نور یې لدې خلکو امید قطع شو او پدې هیله یې د طائف لاره ونیوه چې کیدای شي هلته یې څوک دعوت ومني، پناه ورکړي او د خپل قوم په مقابل کې مرسته ورسره وکړي، خو هلته هم چا د الله تعالی د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دعوت ونه مانه، پناه یې ور نکړه ، هیڅ ډول مرسته یې ورسره ونکړه، او د هغه ځای خلکو د نیکۍ په ځای دومره بدي ورسره وکړه چې په مکه کې چا نه وه ورسره کړې.
څومره چې په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مکې د مشرکینو ظلمونه زیات شول، هومره په اصحابو (رضي الله عنهم) هم ظلمونه او ربړونه ډېر شول، تر دې چې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نژدې ملګری ابوبکر الصدیق (رضي الله عنه) هم مجبور شو د حبشې په لور د هجرت لار ونیسي، له کوره ووت او تر برک الغماد پورې ورسید، خو هلته ابن الدغنه ولید بیرته یې پخپل جوار او پناه کې مکې ته راووست.[۱]

[1]. شاه اکبر خان نجیب آبادي وایي چي دا واقعه په همدې کال شویده تاریخ اسلام ۱/ ۱۲۰ وګوره، دا اږده کیسه په ابن هشام ۱/ ۳۷۲، ۳۷۴ او صحیح البخاري ۱/ ۵۵۲، ۵۵۳ کې هم رانقل شویده.

ابن اسحاق وايي: د ابو طالب له وفات نه وروسته قريشو په رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) باندې داسې ظلمونه وکړل چې د ابو طالب په ژوند کې يې تصور قدرې هم نه شوی کولی، ان تر دې چې د قريشو يوه ګمراه او جاهل يوه ورځ د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پر مبارک سر خاورې ور واچولې، او د الله تعالى رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) همداسې ګردجن او په خاورو لړلي سر کور ته تشريف يووړ، هلته يې يوه لور وړپاځيده او د خپل ګرانقدر پلار (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مبارک سر يې ومينځه، خاورې يې ورنه پاکولې او ژړل يې. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل:

(**لا تبكي يابنية، فإن الله مانع أباك**). لورې! ته ژاړه مه، الله تعالى ستا د پلار ساتنه او حفاظت کوي. پدې وخت کې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا هم وفرمايل: (**ما نالت مني قريش شيئًا أكرهه حتى مات أبو طالب**).

[تر څو چې ابو طالب ژوندی و قريشو زما په هکله هسې کار نه شوای کولی چې زما نه خوښيده، يعنې اذيت يې نه شوای رارسولئ.] .(۱)

او څرنګه چې پدې کال کې رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يو په بل پسې غمونه او دردونه پيښيدل نو دا کال يې د عام الحزن (د غم کال) په نامه ونوماوه، او په همدې نامه په تاريخ کې شهرت لري.

له حضرت سوده (رضي الله عنها) سره واده

په همدې کال يعنى د بعثت په لسم کال د شوال په مياشت کې رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له حضرت سوده (رضي الله عنه) سره واده وکړ. حضرت سوده (رضي الله عنها) په اسلام مشرفه شوې وه او په دوهم ځل هجرت کې يې حبشې ته هجرت کړی و.

لومړنی ميړه يې سکران بن عمرو نوميده هغه هم مسلمان ؤ او له دې سره يې يو ځای هجرت کړی ؤ خو هملته حبشه کې وفات شو، يا دا چې مکې ته راستون شو او وفات شو. او کله چې د سوده (رضي الله عنها) عدت پوره شو، نو رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خطبه (کوزده) ورسره وکړه او بيا يې نکاح کړه.

---

(۱). ابن هشام ۴۱۶/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سوده (رضي الله عنها) لومړنۍ ښځه ده چې د خديجې (رضي الله عنها) له وفات نه وروسته رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نکاح ورسره کړې ده. وروسته په مدینه منوره کې سوده (رضي الله عنها) د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د خوشالۍ په خاطر خپل نوبت حضرت عائشې (رضي الله عنها) ته هبه کړی (ببښلی) و[1].

[1]. رحمة للعالمين ٢/ ١١٥. تلقيح فهوم الاثر ص١٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړنیو مسلمانانو
د
صبر او ثبات عوامل

دلته د ډېر پیاوړي عقل او غټ زړه خاوندان هم له حیرت نه ګوته په غاښ دریږي، او د لوی علم او پوهې خاوندان هم دا پوښتنه کوي چې هغه کوم عوامل او اسباب وو کوم چې د مسلمانانو د دومره عظیم صبر او ثبات سبب شویدي؟ هغوی د داسې ظلمونو په وړاندې چې تش په اوریدو یې ویښتان په غوني نیغ دریږي او له یاد نه یې زړونه په لړزه راځي، څنګه او څه ډول ټینګ ولاړ وو؟ او دا کوم زور ورسره ؤ چې داسې ظلمونه او کړاوونه یې ګاللی شوی؟ نو ددې پخاطر چې دا ډول پوښتنې ځواب شوې وي، لازمه وینو چې د لومړنیو مسلمانانو د صبر او ثبات ځنې عوامل تر نظر تیر کړو:

١. ددې ثبات او مقاومت لومړني او اساسي عامل او سبب په واحد الله (جل جلاله) باندې ټینګ ایمان، او د هغه حقیقي پیژندنه او درست معرفت دی. ځکه یو ځل چې زړه د ایمان په نور منور شي، او د ایمان شمعه په زړه کې بله شي، نو بیا هغه له غرونو نه هم ټینګ وي او هم دروند، او د داسې ایمان خاوند د دنیا ټول مشکلات او کړاوونه که هر څومره ډېر او خطرناک وي په هیڅ شمیري، او هغه ټول د خپل ایمان په مقابل کې لکه د اوبو ځګ او یا لکه د یوه طوفاني او نړوونکي سیلاب په مخ کې د شګو بند شمیري. هغه د ایماني لذت او خپل اعتقادي راحت او طراوت په وړاندې هیڅ مشکل ته مشکل نه وایي، او د ایمان په لاره کې د هیڅ کړاو پروا هم نه ساتي: ((...فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الأَمْثَالَ)) (الرعد: ١٧) [نو هر څه ځګ او خیرى نو لاړ به شي په دغه حال کې چې پریوتی وي له نظره (او بې نفعې به وي) او هر څه هغه څیز چې نفع رسوي خلکو ته، نو پاتې کیږي په ځمکه کې (د کټې پخاطر).

دا اساسي علت او سبب نورې څانګې هم لري چې هر یوه یې د ثبات او صبر په لاره کې د بیل بیل اهمیت درلودونکې ده او هغه دا دي:

٢. داسې قیادت او مشرتابه چې په زړونو حکومت کوي، رسول الله (صلی الله علیه و

(c) ketabton.com: The Digital Library

اله و صحبه و سلم) چې نه یوازې د اسلامي امت بلکه د ټول بشریت قائد او لاربنود دی د داسې جسماني جمال، نفساني کمال، کریمانه او نیکو اخلاقو، عظیم کردار او ډیرو غوره عاداتو او خصائلو درلودونکی ؤ چې زړونه به پخپله ورته تسلیمیدل، او خلک به ورنه ځاریدل ځکه هغه کمالات او ښیګڼې چې خلک ځانونه ورنه قربانوي رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته له هغو نه دومره برخه ورکړل شوې وه چې بل هیڅ بني بشر ته هم دومره لویه برخه نده ورکړل شوې. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د شرف، عظمت، فضل او کمال تر ټولو لوړ او اوچت څلی ؤ، د هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په عفت، امانتدارۍ، صدق، رینښتینولۍ، او نورو ټولو ښینګڼو باندې له دوستانو وړاندې دښمنانو هم اعتراف کاوه. هره خبره به چې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مبارکې خولې وتله حتی ډیر غټ دښمنان به هم د هغې په صدق باندې پوره متیقن وو ډیرې داسې پیښې او شواهد وجود لري چې زمونږ د مخکې تیرې شوې خبرې تصدیق او تایید کوي. یو ځل له قریشو نه دری کسان سره راټول شول، دوی هر یو بیل، بیل او په پټه توګه قرآنکریم اوریدلی ؤ لومړی یو له بل نه خبر نه وو خو بالاخره یې راز فاش او یو په بل خبر شول، لدې دریو نه یو ابو جهل ؤ، کله چې دری واړه سره راټول شول نو یوه یې له ابو جهل نه وپوښتل چې ووایه د هغه څه په هکله چې له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه دې اوریدلي ستا نظر څه دی؟ ابو جهل په ځواب کې ورتهوویل: ما څه اوریدلي؟ اصلي خبره دا ده چې په شرف او عظمت کې زمونږ او بنو عبدمناف تر مینځ مقابله او مسابقه وه، هغوی غریبانو ته خواړه ورکول مونږ هم ورکول، هغوی خلکو ته د سپرلۍ بند وبست کاوه مونږ هم ورته سپرلۍ برابرولې، هغوی خلکو ته مرستې ورکولې، مونږ هم ورسره کومکونه کول، یعنی څه به چې هغوی کول مونږ به هم همداسې کول تر څو دواړه سره بالکل برابر شوو، مونږ او هغوی لکه په یوه مسابقه کې دشرط دوه آسان داسې شولو چې هر یو دا کوښښ کوي له بل نه مخکې شي، خو اوس بنو عبدمناف وایي چې زمونږ په مینځ کې داسې نبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دی چې له آسمانه وحي ورته راځي، نو اوس ووایئ مونږ به کله دې ته ورسیدی شو؟ قسم په خدای، مونږ به کله هم پدې سړي ایمان را نه وړو، او کله به یې هم تصدیق ونکړو.[1]

[1]. ابن هشام ۳۱۲/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز ابو جهل به دا هم ویل: اې محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مونږ تا دروغجن نه بولو، خو هغه څه تکذیبوو چې تا راوړي دي، نو الله تعالی دا آیت شریف را نازل کړ:((فَإِنَّهُمْ لا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ))[1] (الانعام: ۳۳). [نو بیشکه دوی نه کوي تکذیب ستا (په واقع کې) و لیکن دا ظالمان په ایتونو د الله انکار (مسخرې) کوي.]

دا کیسه خو مخکې تیره شوه چې یوه ورځ کفارو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته درې ځله طعنې ورکړې، او په دریم ځل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: اې قریشو! ما تاسې ته قتل او ذبح راوړې ده، یعنی دا یو ډول تهدید ؤ چې هغوی ته یې ویل ما درته ستاسې د قتل خبر راوړی دی. دې خبرې په هغوی باندې دومره اغیزه وکړه چې په هغه مجلس کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره له ټولو نه د زیات عداوت او دښمنۍ درلودونکي هم په ډیره نرمه لهجه او خوږو کلماتو د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د رضا او خوښۍ حاصلولو کوښښ کاوه.

دا مو هم مخکې وویل چې یوه ورځ رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لمانځه ولاړ ؤ کله یې چې سر په سجده کیښود کفارو د اوښ لرې او کولمې ورباندې ورواچولې، خو کله چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له سجدې نه سر راپورته کړ، نو دوی ته یې ښیره وکړه، یو ځل د مشرکینو خنداګانې په خولو کې ور وچې شوې، غم او ویرې واخیستل او پدې باوري شول چې حتماً به هلاکیږي نور یې نجات نشته.

دا کیسه هم مخکې تیره شوې چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابو لهب زوی عتیبه ته ښیرې وکړې، عتیبه پدې پوره یقین درلود چې دا ښیرې به حتماً ورته لګیږي، او کله یې چې په شام کې زمری ولید نو وېې ویل: قسم په خدای چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زه پداسې حال کې ووژلم چې پخپله په مکه کې ناست دی.

همدا راز ابي بن خلف به تل رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته د قتل اخطارونه ورکول، یو ځل رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دده په ځواب کې ورته وفرمایل: (بل أنا أقتلك إن شاء الله) [چې ته نه، بلکه زه به تا وژنم (ان شاء الله).] او کله چې د احد په غزا کې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و

[1]. رواه الترمذي في تفسير سورةالانعام ۱۳۲/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلم) د ابي بن خلف په غاړه د نيزې ګوزار وکړ، که څه هم هغه معمولي ټپي شوی وُ، خو داسې يې ويل: محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ما ته په مکه کې دا ويلی وُ چې زه به تا وژنم، قسم په خدای که هغه ما ته لاړې هم را تو کړي نو زما روح به له کالبد نه وزي (ددې پيښې تفصيل به په راتلونکو پاڼو کې راشي).[1]

همدارنګه يو ځل سعد بن معاذ په مکه کې اميه بن خلف ته وويل: ما له رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه اوريدلي چې فرمايل يې: (إنهم ـــ أي المسلمين ـــ قاتلوك) چې ته (اميه) به د مسلمانانو په لاس وژل کيږې. ددې خبرې په اوريدو سره د اميه زړه ولويد ويرې واخيست او له ځان سره يې دا عهد وکړ چې له مکې نه به د باندې نه وځي، او د بدر د غزا په وخت کې چې د ابو جهل د ډير اصرار په وجه مجبور شو له مکې نه ووځي، نو يو ډير تند او تيز اوښ يې واخيست تر څو د خطر په وخت کې يې ژر له صحنې راوايستلی شي، پدې وخت کې چې اميه له مکې نه د مدينې په لور تګ ته تيار شو، نو ښځې يې ورته وويل: اې ابو صفوانه! تا د هغه يثربي ورور خبره هيره کړيده؟ ابو صفوان په ځواب کې ورته وويل: نه، نه مې ده هيره شوې، خو قسم په خدای چې له هغوی سره تر دې نژدې ځايه پورې ځمه.[2]

دا وُ د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دښمنانو حال، خو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ياران او اصحاب (رضي الله عنهم) دومره د خپل عظيم لارښود په مينه کې ډوب وو چې مرګ او ژوند يې په همغه پورې تړلی وُ هغه يې د سترګو تور او د زړه سر وُ، زړونه يې داسې ورپورې نښتي وو لکه اوسپنه په آهن ربا پورې.

فصورته هيولی کل جسم و مغناطيس افئدة الرجل

[يعنی د هغه صورت د هر جسم هيولی او وجود يې د خلکو د زړونو آهن ربا (مقناطيس) وه.] د همدې مينې، محبت، فـد ا کـا رئ او ځان قربانولو نتيجه دا وه چې اصحابو کرامو (رضي الله عنهم) به خپل ځانونه مرګ ته ورکول خو دا يې نه شوی زغملی چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نوک دې پټ شي او يا يې دې په ګوته کې اغزی لاړ شي.

يوه ورځ په مکه کې ابوبکر صديق (رضي الله عنه) ډير زيات ووهل شو، خلکو تر لغتو

---

(1). ابن هشام ۲/ ۸۴

(2). صحيح بخاري ۵۲۳/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې اچولی و، عتبه بن ربيعه په دوو پيوند شويو څپليو واهه، په مخ يې ډېر ګوزارونه ورکول بيا يې په خيټه ور وخوت، دومره وټکول شو چې مخ او پزه يې سره يو شول، وروسته د بنو تيم خلکو په يوه ټکه کې ونغښت او کور ته يې يووړ، چا هم دا ګومان نه کاوه چې ژوندی به پاتې شي، خو د ورځې په وروستۍ برخه کې په حال شو خبرې يې وکړې او داسې يې وويل: د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څه حال دی؟ پدې خبره د قوم خلک ورباندې په غوسه شول، پړه او ملامتې يې ورباندې وويله، بيا پاڅېدل او دده مور ام الخير ته يې وويل: څه ورکړه چې ويې خوري او يا څه وروڅښه. او کله يې چې مور ورسره ګوښې پاتې شوه ډېر اصرار يې ورباندې وکړ چې څه وخوري او يا څه وڅښي، خو ابوبکر صديق (رضي الله عنه) به همدا ويل چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څه حال دی؟ نو مور يې ورته وويل: قسم په خدای زه د تا د ملګري په حال نه يم خبره. ابوبکر (رضي الله عنه) ورته وويل: لاړه شه او له ام جميل بنت الخطاب نه د هغه په هکله پوښتنه وکړه، موريې ووتله او ام جميل ته ورغله او ورته ويې ويل: زما زوی ابوبکر (رضي الله عنه) د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله له تا نه معلومات غواړي چې هغه څنګه دی؟ ام جميل (رضي الله عنها) ورته وويل: زه نه ابوبکر (رضي الله عنه) پيژنم او نه محمد بن عبدالله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)، خو که ته غواړې چې زه ستا زوی ته درسره لاړه شم نو ځه چې ځو، دواړه راووتلې او کور ته راغلې که ګوري چې د ابوبکر الصديق (رضي الله عنه) حال بل دی، د چا خبره له ډېرو وهلو څلور زره پروت دی. ام جميل ور لنډه شوه او چيغه يې کړه، قسم په خدای دا خلک چې ته يې دې حال ته راوستی يې فاسقان او کافران دي، له الله تعالی نه دا غواړم چې ستا غچ او انتقام ورنه واخلي. ابوبکر (رضي الله عنه) ورته وويل د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څه حال دی؟ ام جميل ورته وويل: دلته خو ستا مور ده هغه خو زمونږ خبرې اوري! ده ورته وويل: له هغې نه مه ويريږه، نو ام جميل ورته وويل: رسول الله (ص جوړ او روغ دی، ده ورته وويل: اوس چيرته دی؟ دې ورته وويل: هغه اوس په دار الارقم کې تشريف لري بيا ابوبکر (رضي الله عنه) وويل: له خدای تعالی سره دا عهد کوم چې تر هغې به نه څه وخورم او نه به څه وڅښم تر څو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خدمت کې حاضر شوی نه وم، مور او ام اجميل ورته وويل: اوس صبر وکړه، تر څو لږ آرامي شوه خلک کورونو ته لاړل، تګ راتګ بند شو بيا هغوی د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ملاقات پخاطر ووتل، ابوبکر (رضي الله عنه) پداسې حال کې چې په ام الخير او ام جميل باندې يې تکيه کوله د رسول اکرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شو.[1]

له رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د اصحابو (رضي الله عنهم) د مينې اوله ده نه د ځان قربانولو نورې اهمې او نادرې پيښې به هم په راتلونکو پاڼو کې سره ولولو، خصوصا د احد د غزا پيښې او د خبيب (رضي الله عنه) او نورو اصحابو (رضي الله عنهم) تاريخي واقعې.

۳. د مسئوليت احساس – اصحابو (رضي الله عنهم) دا ښه درک کړې وه چې د بشريت په هکله د دوی په غاړه د مسئوليت څومره دروند پيټی پروت دی. هغوی د خپل انساني مسئوليت پوره احساس درلود، او پدې باوري وو چې ددې مسئوليت ادا کول حتمي او لازمي دي، او لدينه غاړه غړول او اوږه خالي کول، لدې اوسنيو کړاوونو او ظلمونو نه ډير خطرناک او ضررناک عواقب لري، او ددې عظيم مسئوليت له ادا نه سرغړول د دوی او ټول بشريت لپاره دومره بدبختي او زيانونه راوړي چې له هغو تکليفونو نه چې ددې دندې د ترسره کولو په لاره کې يې ګالي څو چنده زيات او دردونکي بلکه له هغې سره بالکل د مقايسې وړ ندي.

۴. په آخرت باندې ايمان – په آخرت باندې ايمان د دوی په زړونو کې د مسئوليت احساس نور هم پياوړی کاوه هغوی پدې ټينګه عقيده درلوده چې له مرګ نه وروسته به بيا راژوندي کيږي، الله تعالی به د ټولو وړو او لويو پټو او ښکاره عملونو حساب ورسره کوي، بيا به د تل لپاره يا جنت ته ځي او يا به د جهنم په سوزيدونکو لمبو کې وي. ژوند يې د خوف (ويرې) او رجاء (تمې او هيلې) تر مينځ و. يعنی د الله تعالی رحمت او مهربانۍ ته هيلمن وو او له عذاب نه يې ويريدل، د هغوی حالت داسې ؤ لکه دا مبارک آيت چې ورته اشاره کوي:

((وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ)) (المومنون: ٦٠) [او هغه کسان چې ورکوي هر هغه چې ورکوي (له زکاتونو او خيراتونو) حال دا چې زړونه د دوی ويريدونکي دي (له عدم قبوله څکه چې) بيشکه دوی رب خپل ته ورتلونکي دي.] هغوی پدې پوخ باور درلود چې دا ټوله دنيا د آخرت په مقابل کې د مچ او ماشې د يوه وزر قدرې ارزښت هم نلري نو همدا ټينګه عقيده او درست معرفت ؤ چې د دنيا هر مشکل يې ورته آسانه کړی ؤ، هر ډول کړاو او درد يې زغملی شوی، له ټولو نه ستر ستر مشکلات او کړاوونه يې هم د هدف په لار کې خنډ او مانع نه شوی ګرزيدلی.

---

[1]. البداية و النهاية ۳/۳۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. قرآنکريم ـ مشکلاتو او کړاوونو پدې له ټولو نه سخت وخت کې د قرانکريم هغه سورتونه او اياتونه رانازليدل چې د اسلام د اساسي اصولو او مبادئو لپاره يې په زړه راښکونکي انداز او قاطعانه لهجه دلايل او براهين قائم کړيدي. دغه وخت اسلامي دعوت د همدې اصولو په محور چورليده، او دې آيتونو مسلمانانو ته هغه بنيادي او اساسي امور او مسايل په ګوته کول کوم چې الله تعالی د بشريت له ټولو نه اوچتې او سپيڅلې ټولنې (اسلامي ټولنې) جوړښت په همغو امورو پورې تړلی دی. همدا راز دې آيتونو مسلمانانو ته د زغم او صبر، ثبات او پايمردۍ درس هم ورکاوه، پدې هکله يې مثالونه ورته راوړل او پدې کې نغښتې حکمتونه يې ورته بيانول:

((أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ)). (البقرة: ۲۱۴) [بلکه آيا ګومان کوئ تاسي (اې مؤمنانو) چې ننه به وځئ تاسې جنت ته حال دا چې راغلې به نه وي په تاسې باندې په مثل (دسختيو) د هغو کسانو چې تير شويدي پخوا له تاسې نه چې رسيدلې وه دوی ته سختي (لکه فقر او مرض) او ګرځول شوي وو دوی (په سختيو سره) تر هغه پورې چې ويل به (هم) رسول او (هم) هغو کسانو چې ايمان يې راوړی ؤ سره له ده چې کله به وي نصرت د الله؟ خبردار شئ! چې بيشکه نصرت د الله نژدې دی (مؤمنانو) ته.]

((الم (۱) أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لا يُفْتَنُونَ (۲) وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ)) (العنکبوت: ۱-۳).
[آيا ګومان کوي دا خلک ددې چې پرې به ښودی شي دوی (په هم دې قدر) چې وايي دوی چې ايمان راوړی دی مونږ حال دا چې دوی به ونه ازمويل شي، او خوامخواه په تحقيق ازمويلي ؤ مونږ هغه کسان چې له دوی نه ړومبی وو پس هرومرو معلوم به کړي الله (په علم ظاهري سره هم) هغه کسان چې رينښتيني دي (په دعوی د ايمان کې) او خوامخوا معلوم به کړي الله (هغه) دروغجن (په علم ظاهري هم).]

ددې تر څنګ دغه وخت داسې آيتونه هم نازليدل چې کفارو او ټولو معاندينو او مخالفينو ته به يې غابښ ماتوونکي ځوابونه ورکول، د هغوی ټولې حيلې به يې ورماتولې او هيڅ بهانه مانه به يې نه ورته پريښوده. او په پوره څرګنده او صريحه توګه به يې دا ورته اعلانول چې که هغوی حق ته غاړه تيټه نکړي او همداسې ګمراه او بې لارې پاتې شي نو پای او عاقبت به يې ډير خراب او زيانمن وي، پدې هکله به يې د پخوانيو قومونو کيسې او نور داسې تاريخي شواهد ورته وړاندې کول چې دا به ورنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومیده چې د مسلمانانو او کافرانو په هکله د الله تعالی سنت او فیصله څه ده، خو لدې تهدید او ویرې سره سره داسې آیتونه هم رانازلیدل چې له کرم او مهربانۍ نه به ډک وو، لهجه یې نرمه وه د افهام او تفهیم، و عظ او اراشاد خوا به یې نیولې وه تر څو ګمراهان له خپلې ګمراهۍ او ضلالت نه حق او هدایت ته واوړي.

قرانکریم په حقیقت کې مسلمانانو ته یوه بله دنیا او بیل جهان جوړکړی وُ، لدې خاورینې دنیا نه یې اوچت کړي وو هلته یې د کائناتو مشاهد، د ربوبیت جمال او کمال، د الوهیت عظمت او رفعت، او د رحمت، رضا او مهربانۍ داسې صحنې ورښودلې چې په لیدو سره به یې هغوی دومره پیاوړي کیدل چې بیا به ورته د کړاوونو او مشکلاتو غرونه لکه د یوه طوفاني سیلاب په وړاندې د شګو بندونه داسې وو.

دې آیتونو به مسلمانانو ته د الله تعالی له طرفه د رحمت، رضا، او له همیشنیو نعمتونو نه ډک جنت زیري هم ورکول، او د دوی د ظالمو او کافرو دښمنانو هغه حالت به یې هم ورته تمثیل او ترسیماوه، چې د قیامت په ورځ به د الهي عدالت محکمې ته راوستل کیږي، محاسبه به ورسره کیږي او بالاخره به پړمخې په دوزخ کې اچول کیږي چې ځئ اوس د اور خوند وګورئ.

۶. د بري زیري _ ددې ټولو تر څنګ مسلمانان له کله نه چې له کړاوونو سره مخ شول بلکه له هغې نه هم وړاندې پدې ښه پوهیدل چې اسلام قبلول او مسلمان کیدل یوازې دا معنی نلري چې تل به دردونه، ظلمونه او کړاونه ګالي، بلکه د اسلامي دعوت هدف دا دی چې د جاهلیت دا توري تیارې ختمې کړي، او دا د ظلم مانۍ را نسکوره او په ځای یې د عدل ځلی ودروي. همدا راز ددې دعوت دا غوښتنه ده چې د نړۍ په سیاسي ډګر کې له نورو نه مخکې شي هلته خپل نفوذ او حاکمیت قایم کړي تر څو اسلامي امت او ټول بشریت د بندګانو له عبادت نه آزاد او یوازې د یوه الله عبادت ته یې بوزي او الهي رضا یې په برخه شي.

قرآنکریم به مسلمانانو ته کله په صریحه لهجه او کله په کنایه سره دا ډول زیري ورکول، پدې سختو شپو او ورځو کې چې تر مسلمانانو لاندې ځمکه سور اور ګرځیدلې وه، له هرې خوا راګیر وو نژدې وو چې له غمه یې زړونه وچوي، په همدې غمجنو حالاتو کې به قرآنکریم د پخوانیو انبیاوو (علیهم السلام) او د دوی د مشرکو اقوامو حالات او واقعات بیانول، او دې آیتونو به د هغو حالاتو او واقعاتو کیسې کولې چې د مکې د مسلمانانو او کفارو له حالاتو سره به یې ډیر ورته والی او شباهت درلود. او پدې ترتیب سره به یې مسلمانانو ته د پخوانۍ زمانې د حق او باطل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړې هغه نقشه په مخ کې ایښودله چې دوی به اوس د سر په سترګو لیدله، بیا به یې ددې جګړې نتیجه هم ورته اعلانوله او دا به یې ورته ښوولي چې الله تعالی کافران او ظالمان څه ډول هلاک او برباد کړي او د ځمکې حاکمیت یې خپلو نیکو بندګانو ته سپارلی وي. له دې ډول کیسو نه دا په ډاګه کیدله چې د مکې مشرکان به په ډیر نژدې وخت کې له شرمیدونکې ماتې سره مخ کیږي، مسلمانان به بری مومي او اسلامي دعوت به خپل منزل ته رسیږي.

له هغو آیتونو څخه چې د دعوت پدې مرحله کې نازل شوي او د مسلمانانو د بري او فتحې زیری ورکوي ځنې دا دي:

((وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ (١٧١) إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنصُورُونَ (١٧٢) وَإِنَّ جُندَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ (١٧٣) فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ (١٧٤) وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ (١٧٥) أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ (١٧٦) فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنذَرِينَ)) (الصافات: ١٧١ –١٧٧) [په تحقیق ښخوا لا صادر شوی دی حکم زمونږ د پاره د مرسلینو بندګانو زمونږ، چې بیشکه دوی له هم دوی سره مدد کړی شوی دی، او بیشکه لښکرې زمونږ خوامخواه هم دوی کامیاب دي (په کافرو) پس مخ وګرځوه ته (اې محمده) له دوی نه تر یوه وخته پورې، اوګوره ته دوی ته پس ژر ده چې وبه ویني دوی (عاقبت خپل)، آیا پس (په راتلو) د عذاب زمونږ تلوار کوي دوی، پس کله چې نازل شي (عذاب) په میدان (غولي) د دوی پس بد به وي سبا د ویرولیو شویو.]

((سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ)) (القمر: ٤٥) [ژر ده چې ماته به کړه شي جمع (د دوی) او وبه ګرزوي دوی شاوې خپلې (مسلمانانو ته له جنګه). ((جُندٌ مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ)) (ص: ١١) [دوی خو یو لښکر ګوټی دی په دغه ځای کې چې ماتې ورکړی شوې له هغو ډیرو لښکرو څخه دي.

د هغو اصحابو (رضي الله عنهم) په هکله چې حبشې ته یې هجرت کړی وُ د الله تعالی دا قول را نازل شویدی:

((وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِن بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ)) (النحل: ٤١). [او هغه کسان چې هجرت یې کړی دی په (لیاره د) الله کې وروسته له هغه چې ظلم پرې وکړی شو، نو خوا مخواه ځای به ورکړومونږ دوی ته په دنیا کې ښه (ځای) او خوامخواه اجر (بدل) ثواب د آخرت ډیر لوی دی که وئ دغه (کفار) چې پوهیدئ (په ثواب د هجرت....)]

(c) ketabton.com: The Digital Library

کفارو له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه د يوسف (عليه السلام) د کيسې پوښتنه وکړه، نو په ځواب کې الله تعالی داسې ورته وفرمايل: ((لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ لِلسَّائِلِينَ)) (يوسف:٧) [په تحقيق چې وُ په (کيسې د) يوسف او ورونړو دده کې دلائل (د قدرت د الله او نبوت ستا) لپاره د پوښتونکو] يعنی دا چې د مکې مشرکين د يوسف (عليه السلام) د کيسې پوښتنه کوي نو دوی به هم لکه د يوسف (عليه السلام) د ورونړو په شان له ناکامۍ سره مخامخ کيږي، او آخر به دوی هم لکه د هغوی په شان د تسليمۍ سر پر ځمکه ږدي.

بل ځای قرآنکريم له رسولانو نه يادونه کوي فرمايي: ((وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ (١٣) وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ ذَلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ)) (ابراهيم: ١٣. ١٤) [او وويل هغو کسانو چې کافران شوي وو رسولانو خپلو ته چې خوامخواه و به باسو مونږ تاسې هرو مرو له ځمکې خپلې يا به خوامخواه وګرځئ تاسې خوامخواه په دين زمونږ کې پس وحي وکړه دوی ته رب د دوی چې هرومرو هلاک به کړو مونږ ظالمان او خوامخواه به و اوسوو مونږ تاسې په ځمکه د دوی کې وروسته (د هلاکت) د دوی، دغه (اهلاک او اسکان حق دی) د پاره د هغه چا چې ويريږي له دريدلو په مخ زما کې او ويريږي له وعدې (د عذاب زما).]

هغه وخت چې د فارسيانو او روميانو تر مينځ جګړه ګرمه وه د کفارو دا هيله وه چې فارسيان برى ومومي ځکه هغوی هم مشرکين وو، خو د مسلمانانو اميد دا وُ چې برى د روميانو په برخه شي ځکه روميانو هم په الله، رسولانو، وحي، کتاب او آخرت باندې ايمان درلود، خو دا ځل برى د فارسيانو په برخه شو، خو په همدې وخت کې الله تعالی مسلمانانو ته زيرى ورکوي چې پدې څو لنډو کلونو کې به روميان پر فارسيانو غلبه ومومي، او د دې زيري تر څنګ يې د مسلمانانو د فتحې او برې زيرى هم ورکړ، الله تعالی فرمايي : ((...وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ (٤) بِنَصْرِ اللَّهِ...)) (الروم: ٤. ٥) [او په دغه ورځ (د غلبې د روم په فارس) خوشاله به شي مؤمنان په نصرت د الله (له کتابيانو سره په مجوسيانو).

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به پخپله هم وخت په وخت دا ډول زيري ورکول، د حج په وخت کې به يې چې په عکاظ، ذي المجاز، او مجنه کې خلک د الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین ته رابلل، نو نه یوازې دا چې مؤمنانو ته به یې د جنت زیري ورکول بلکه په ډاګه سره به یې دا هم فرمایل : اې خلکو (لا اله الا الله) ووایئ، تر څو بریالي شئ، او تر څو په همدې کلمې سره عربان لاندې کړئ او عجم هم تر خپلې قبضې لاندې راولئ، او که پدې لاره کې ومرئ نو په جنت کې به پاچایان وئ. د حدیث شریف متن دا دی: ((یا ایها الناس قولوا لا اله الا الله تفلحوا، تملكوا بها العرب، و تدين لكم بها العجم، فاذا متم كنتم ملوكا في الجنة)).(۱)

مخکې مو دا هم ولوستل چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عتبه بن ربیعه ته چې غوښتل یې له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د دینوي هیلو او غوښتنو په سر سودا او سازش وکړي څه ډول ځواب ورکړی وُ، او عتبه د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خبرو نه څنګه پدې پوه شوی و او دا یې ویلي و چې بالاخره رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او دین به یې غلبه او بری مومي. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابو طالب ته د قریشو وروستي هیئت ته هم په صریحو ټکو کې فرمایلي وو چې زه له تاسې نه یوه خبره غواړم چې راسره ویې منئ او هغه داسې خبره ده چې په منلو سره به یې د عربو او عجمو ټولو پاچایي ستاسې وي.

خباب بن الارت (رضي الله عنه) وایي: ((اتيت النبي (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وهو متوسد برده، و هو في ظل الكعبة، و قد لقينا من المشركين شدة، فقلت: الا تدعوالله، فقعد و هو محمر وجهه، فقال لقد كان من قبلكم ليمشط بمشاط الحديد مادون عظامه من لحم و عصب ما يصرفه ذلك عن دينه وليتمن الله هذا الامر حتى يسير الراكب من صنعاء الى حضرموت ما يخاف الا الله — زاد بيان الراوي — و الذئب على غنمه (۱) وفي رواية ولكنكم تستعجلون))(۲)

[ترجمه: یو ځل زه د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خدمت کې حاضر شوم، رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د کعبې شریفې سیوري ته په یوه چادر تکیه وهلې وه. دغه وخت مونږ د کفارو له لاسه ډیر په عذاب وو، ما ورته وویل: اې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) !الله تعالی ته سوال او

(1). رواه الترمذي
(۱). صحيح البخاري ۵۴۳/۱
(۲). صحيح البخاري ۵۱۰/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعا نه کوې؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې خبرې په اورېدو سره را کيناست مبارک مخ يې تک سور شو او ويې فرمايل: هغه خلک چې له تاسې نه مخکې تير شويدي، غوښې، رګونه او اعصاب به يې تر هډوکو پورې د اوسپنې په ږومنځو توږل کيدل، خو پدې سختيو سره به هم هغوی له خپل دين نه اوړيدل، او بيا يې وفرمايل: الله تعالی به دا دين مکمل، غالب او بريالی کوي تر دې چې سپور به له صنعاء نه تر حضرموت پورې سفر کوي او له الله نه پرته به د بل څه ويره ورسره نه وي ـ راوي زياتوي ـ او ميږو ته به د ليوه خطره او ويره هم ور سره وي. په بل روايت کې دا هم راځي خو تاسې عجله او بيړه کوئ.

دا هم بايد وويل شي چې د فتحې دا زيرې څه پټ او مخفي نه وو بلکه دا د مسلمانانو او کفارو ټولو غوږونو ته رسيدلي وو، وايي چې اسود بن المطلب او ملګرو به يې چې کله د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اصحاب (رضي الله عنهم) وليدل، نو د استهزاء او ريشخند له مخې به يي ويل: دا دي د ځمکې پاچايان راغلل وګورئ دوی به په کسری او قيصر باندې بريالي کيږي!! بيا به يې شپيلي کول، چک چک او لاسونه به يې سره پړکول.[٣]

همدا د ځلانده مستقبل، او بالاخره په جنت کې د ابدي او دايمي ژوند زيري او اميدونه وو چې مسلمانانو ته يې د هغه لويو دردونو او سختو ظلمونو ګالل او زغمل آسانه کړي وو، او هغوی يې پدې باوري کړي وو چې دا تياري به حتماً روښانه کيږي، او دا د غم دور به خاتمه مومي نور به بيا خوشالي وي او سعادت.

ددې تر څنګ به رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تل هغوی ته روحي غذا هم ورکوله، د هغوی زړونه او دماغونه به يې د ايمان په وړانګو روښانه کول، د قرآنکريم او حکمت (احاديثو) په واسطه به يې د هغوی نفساني تزکيه کوله، په ايمان او عقيده به يې روزل، د روحاني اوچتوالي، قلبي سپيڅلتيا، غوره او لوړو اخلاقو، له مادياتو او شهواتو نه د آزادۍ او يوازې له يوه خدای ج سره د مينې او د يوه الله ج د بندګۍ لور ته به يې بلل، په زړونو کې به يې د واقعيت او حقيقت شعلې را اوچتولې، له تيارو نه يې روښنايۍ ته را ايستل، د زغم، صبر او حوصلې درس به يې ورکاوه، نو ددې لارښوونو او هداياتو نتيجه دا شوه چې د هغوی په زړونو کې دين او ايمان کلک ځای ونيو، له مادياتو او شهواتو سره يې اړيکې وشليدلې، د الله تعالی

[٣]. فقه السيرة ص ٨۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ج) د رضا د حصول په خاطر هر ډول قربانۍ ته آماده وو، د جنت په تمه او هيله اوسيدل، علمي تنده يې لا پسې زياته شوه، له نفس سره د محاسبې روح او احساس يې پياوړی شو، خپل اعصاب، احساسات او عواطف يې تر ادارې او کنترول لاندې ساتل، د صبر، سکون، عزت او وقار په وسيله يې د هر مشکل مقابله کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريمه مرحله

اسلامي دعوت له مکې نه د باندې

رسول الله (ﷺ) په طايف کې

د نبوت په لسم کال د شوال په مياشت کې چې د ۶۱۹م کاله د مې مياشتې له وروستيو او د جون له لومړيو سره سمون خوري[1]، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د طائف په لور روان شو.

طائف له مکې نه تقريباً شپيته ميله ليرې دی، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا ټوله مسافه تګ او راتګ په پښو ووهله. پدې سفر کې دده آزاد کړی شوی غلام زيد بن حارثه هم ورسره ملګری وُ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به چې هرې قبيلې ته ورسيد، د اسلام بلنه به يې ورکوله خو هيچا يې هم دعوت ونه مانه. طائف ته له رسيدو وروسته د ثقيف له قبيلې نه دريو ورونو ته چې دری واړه يې رئيسان يا مشران وو او نومونه يې عبدياليل، مسعود او حبيب او د پلار نوم يې عمرو بن عمير الثقفي وُ، ورغی. د الله تعالی لورته يې راوبلل، د اسلام د تاييد او ملاتړ غوښتنه يې ورنه وکړه، نو له هغوی نه يوه ورته وويل: که الله تعالی ته رسول راليږلی وې نو زه به د کعبې پردې (پوښ) څيرې کړم. بل ورته وويل: الله تعالی له تا نه پرته بل څوک ندي پيدا کړي چې ته يې رسول راليږلی يې! دريم ورته وويل: قسم په خدای که زه له تاسره خبرې وکړم، ځکه که چيرې ته په رښتيا سره رسول وې، نو بيا ستا خبرې ردول او نه منل زيات خطر لري او که چيرې ريښتونی رسول نه وې او په الله پورې دروغ تړې، نو بيا ددې وړ نه يې چې خبرې درسره وکړم. لدې ځواب نه وروسته رسول الله ورنه پاڅيد يوازې دومره يې ورته وفرمايل: تاسې چې وکړل، هغه مو وکړل خو ګورئ دا خبره او راز به پټ ساتئ.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لس ورځې په طائف کې پاتې شو، ددې ځای ټولو مشرانو او سردارانو ته ورغی او د اسلام بلنه يې ورکړه، خو هيچا هم ونه منله او ټولو په يوه خوله ورته وويل: زمونږ له وطن نه ووزه. دې خلکو نه

[1]. دا د تاريخ اسلام د مولف نجيب آبادي خبره ده او زما په نظر همدا سيې ده تاريخ اسلام ۱۲۲/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازې دا چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دعوت یې ونه مانه بلکه خپلو اوباشانو او بدماشانو ته یې امر وکړ چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته اذیت ورسوي. همغه وه کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بیرته ستنیدو اراده وکړه هغه جاهل او ګمراه خلک وربانديې راټول شول لیکې لیکې ورپسې روان وو، نارې او سورې یې جوړې کړې وې، کنځلې به یې ورته کولې، له بدو ردو سره سره به یې په ډبرو هم ویشته. او له مبارکو پښو یې دومره وینې وبهیدلې چې دواړه څپلۍ (پایزار) یې په وینو لمدې شوې. زید بن حارثه (رضي الله عنه) به لکه ډال داسې دفاع ورنه کوله ځان به یې ګوزار ته وړاندې کاوه تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورنه په امن پــاتې شي. بالاخره د زید (رضي الله عنه) سر هم مات شو. دا احمقان او جاهلان همداسې ورپسې وو تر څو له طائف نه دري میله لیرې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې مجبور شو چې د ربیعه د زامنو عتبه او شیبه باغ ته پناه یوسي، او همدلته بیا هغه ظالمان احمقان ورنه وګرځیدل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د انګورو تر سیوره لاندې یوه دیوال ته تکیه وکړه، او کله یې چې دمه جوړه شوه نو یې هغه دعا وکړه چې د مستضعفینو د دعا په نامه مشهوره ده. ددې دعا له هرې فقرې نه دا څرګندیږي چې د طائف د خلکو ددې ظلم، بدسلوکۍ او لدې انکار نه چې هیڅا هم اسلام ونه مانه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زړه څومره ځوریدلی او دردمند شوی و او لدې دعا نه دا معلومیږي چې هغه وخت رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څومره خفه، غمجن او دردیلی ؤ هغه دعا داسې ده چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل:

((اللهم إليك أشكو ضَعْف قُوَّتي، وقلة حيلتي، وهواني على الناس، يا أرحم الراحمين، أنت رب المستضعفين، وأنت ربي، إلى من تَكِلُني؟ إلى بعيد يَتَجَهَّمُني؟ أم إلى عدو ملكته أمري؟ إن لم يكن بك عليّ غضب فلا أبالي، ولكن عافيتك هي أوسع لي، أعوذ بنور وجهك الذي أشرقت له الظلمات، وصلح عليه أمر الدنيا والآخرة من أن تنزل بي غضبك، أو يحل علي سَخَطُك، لك العُتْبَى حتى ترضى، ولا حول ولا قوة إلا بك)). [اې خدایه، زه د خپلې کمزورۍ، بې بسۍ او د خلکو په وړاندې د خپلې بې قدرۍ شکایت تا ته کوم، اې له ټولو نه رحیم او مهربان خدایه! ته د بې وزلانو رب یې او ته زما رب یې، ته مې چا ته سپارې؟ پردي او بیګانه ته مې سپارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ظلم او زياتی راسره وکړي؟ او يا مې کوم داسې دښمن ته سپارې چې زما معامله دې هغه ته سپارلې ده؟ که ته را ته په غضب او قهر نه وې نو زما هيڅ پروا هم نشته، خو ستا عافيت ما ته ډير وسيع او پراخه دی، زه ستا د وجه (مخ) په هغه نور پناه غواړم کوم چې تيارې يې رڼا کړيدي او هغه چې دنيا او آخرت ورباندې جوړ شوی او برابر شويدی ستا له غضب نه پناه غواړم او پناه غواړم چې ستا د عتاب مورد ونګرځم، ستا رضا غواړم تر څو ته راضي شې او پرته له تا نه بل د زور او قوت خاوند وجود نلري.]

کله چې د ربيعه زامنو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليد زړه يې پرې وسوو، خپل غلام يې چې عداس نوميده او نصراني ؤ راوغوښت او ورته وويې ويل: دا يو وړی انګور واخله او هغه سړي ته يې وروړه. کله چې عداس انګور د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مخکې کيښودل، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) (بسم الله) وويله لاس يې وراوږد کړ او انګور يې وخوړل. عداس ورته وويل: ددې وطن خلک خو دا خبره يعنی (بسم الله) نه وايي! رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: **(من أي البلاد أنت؟ وما دينك؟)** ته د کوم ځای يې او د کوم دين پيروي کوې؟ عداس وويل: زه په دين نصراني او د((نينوی)) اوسيدونکي يم. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: **((من قرية الرجل الصالح يونس بن مَتَّى))** ښه، ته د صالح سړي يونس بن متی (عليه السلام) کليوال يې! عداس ورته وويل: ته يونس بن متی (عليه السلام) له کومه پيژنې؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: **((ذاك أخي، كان نبيًا وأنا نبي))**.زما ورور ؤ هغه نبي ؤ او زه هم نبي يم. نو عداس يو ځل د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په سر، لاسونو او پښو ورپريوت او مچې کول يې. هلته د ربيعه زوی خپل ورور ته وويل: غلام خو يې درته بې لارې کړ. عداس چې بيرته راغی دوی ورته وويل: دا څه کيسه وه اې عداسه؟ عداس ورته وويل: باداره! پدې ټوله دنيا کې لدې سړي نه غوره شخص وجود نلري ما ته يې داسې معلومات راکړل چې په هغې له نبي پرته بل څوک نه پوهيږي. دوی ورته وويل: عداسه! ګوره چې تا له خپل دين نه وانه ړوي، ستا دين د هغه له دينه غوره دی.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له باغ نه راووت او پداسې حال کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې په لور روان شو چې زړه يې له حسرتونو او غمونو ډک وُ، او کله چې قرن المنازل ته ورسيد نو الله تعالی جبريل (عليه السلام) ورته راوليږه له هغه سره د غرونو فرښته هم ملګرې وه، هغوی ورته وويل: که غواړې نو امر راته وکړه چې د مکې په خلکو د اخشبين دواړه غرونه راچپه کړو.

بخاري شريف دا کيسه په مفصله توګه له عروه بن زبير نه روايت کړيده وايي عائشې (رضي الله عنها) راته ويلي چې:

((انها قالت للنبي (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم): هل اتی عليك يوم كان اشد عليك من يوم احد؟ قال: لقيت من قومك ما لقيت، وكان اشد ما لقيت منهم يوم العقبة، اذ عرضت نفسي على ابن عبد يا ليل بن عبد كلال، فلم يجبني الى ما اردت، فانطلقت و انا مهموم، على وجهي، فلم استفق الا و انا بقرن الثعالب، و هو المسمى بقرن المنازل، فرفعت راسي فاذا انا بسحابة قد اظلتني، فنظرت فاذا فيها جبريل، فناداني، فقال ان الله قد سمع قول قومك لك، ما ردوا عليك، و قد بعث الله اليك ملك الجبال لتامره بما شئت فيهم فناداني ملك الجبال، فسلم علي ثم قال: يا محمد، ذلك، فما شئت، ان شئت ان اطبق عليهم الاخشبين اي لفعلت، و الاخشبان: هما جبلا مكة، ابو قيس و الذي يقابله و هو قعيقعان. قال النبي (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم): بل ارجو ان يخرج الله (عزوجل) من اصلابهم من يعبد الله (عزوجل) وحده لا يشرك به شيئا).(۱)

[حضرت عائشه (رضي الله عنها) وايي: يو ځل ما له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه پوښتنه وکړه چې آيا په تا باندې د احد له ورځې نه هم کومه سخته ورځ راغلې ده؟ رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: هو! ستا د قوم له لاسه مې چې څه ناکردې ليدلې هغه مې ليدلې خو له ټولو نه زيات او سخت مصيبت هغه وُ چې د عقبې په ورځ ورسره مخ شوم هغه وخت چې د عبدياليل بن عبد کلال زوی ته ورغلم، دعوت مې ورکړ، خو هغه زما خبره او بلنه ونه منله نو زه پداسې حال کې چې غمونو او حسرتونو اخيستې وم بيرته را روان شوم، هيڅ په ځان نه وم خبر، تر څو قرن ثعالب ته چې قرن المنازل ورته ويل کيږي راورسيدم

---

(1) صحيح البخاري: کتاب بدء الخلق ۴۵۸/۱. مسلم: باب ما لقي النبي (صلی الله عليه وسلم) من اذى المشركين و المنافقين ۱۰۹/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته متوجه شوم، پورته مې وکتل که ګورم يوه ټوټه وريځ مې په سر روانه ده او سيوره راباندې کوي په ځير مې ورته وکتل که ګورم چې جبريل (عليه السلام) پکې دی، آواز يې راته وکړ او راته ويې فرمايل: ستا قوم چې څه خبرې درته وکړې الله تعالی هغه واوريدې، نو اوس الله تعالی د غرونو فرښته درته راليږلې ده، ستا خوښه چې څه امر ورته کوې هغه به همداسې کوي، پدې پسې د غرونو فرښتې غږ راته وکړ سلام يې راباندې واچاوه او راته ويې ويل: اې محمده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! ستا خوښه څه امر راته کوې؟ که امر راته کوې چې دا دواړه غرونه (ابو قيس او قعيقعان چې اخشبين ورته وايي) ورباندې راچپه کړم، نو همداسې به وکړم، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: نه، زما هيله دا ده چې الله تعالی له هغوی نه داسې زوزاده (نسل) پيدا کړي چې يوازې د يوه الله تعالی عبادت به کوي او هيڅ شريک به نه ورسره نيسي.]

د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لدې ځواب نه دده د شخصيت، عظمت، او دده د مبارکو اخلاقو رفعت او اوچتوالی ښه څرګنديږي، او ددې ځواب په اوريدو سره سليم عقل دا حکم کوي چې رښتيا هم رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دومره عظيم شخصيت او لوړو اخلاقو درلودونکی ؤ چې انساني عقل يې له ادراک نه عاجز دی.

لنډه دا چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پدې الهي او غيبي نصرت او کومک چې الله تعالی له آسمانه ورته راليږلی ؤ، ډير ډاډه او مطمئن شو، غمونه او حسرتونه يې له زړه نه ووتل او په پوره ډاډ سره د مکې په خوا مخکې لاړ تر څو وادي نخله ته ورسيد، هلته څو ورځې پاتې شو. هغه وخت پدې ځای کې يوازې د السيل الکبير او الزيمه دوې سيمې د اوسيدو وړ وې ځکه هلته اوبه او شنه بوټې وو، خو مونږ له تاريخي مصادرو نه دا معلومه نه شوای کړی چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دلته په کومه يوه سيمه کې اوسيدلی ؤ.

په همدې موده او همدې ځای کې الله تعالی رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يوه ډله پيريان هم راوليږل، قرآنکريم دوه ځايه لدې پيريانو نه يادونه کوي او فرمايي: ((وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَراً مِنْ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنْصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ (٢٩) قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَاباً أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ (٣٠) يَا

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ (۳۱) (الاحقاف: ۲۹ – ۳۱)

[او یاد کړه (هغه وخت اې محمده!) کله چې وګرزول مونږ تا ته یو ټولی له پیریانو څخه چې غوږ به یې ایښوده قرآن ته پس کله چې حاضر شول دوی (دې قرآن ته) وویل دوی پخپل منځ کې چپ شئ تاسې اې پیریانو بیا کله چې تمام شو (د قرآن تلاوت) بیرته وګرځیدل قوم خپل ته ویروونکي (له عذابه که همغسې کافران پاتې شي) وویل دوی اې قومه زمونږ بیشکه مونږ واوریده داسې یو کتاب چې نازل کړی شویدی وروسته له موسی پداسې حال کې چې تصدیق کوونکی موافق دی له هغو (کتابونو) سره چې پخوا له دې نه وو. لیاره ښیي حق دین ته او لیارې سمې ته، اې قومه زمونږ! قبول کړئ تاسې قول د بلونکي د الله او ایمان راوړئ په ده باندې چې مغفرت درته وکړي (الله) تاسې ته ګناهونه ستاسې، او خلاص به کړي (الله) تاسې له عذاب دردناک څخه.]

بل ځای د جن په سورت کې داسې فرمایي:

((قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآناً عَجَباً (۱) يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَداً (۲))) (الجن: ۱–۲)

[وواېه (اې محمده! دوی ته) وحې راغلې ماته چې بیشکه شان دا دی چې واوریده (قرائت زما) یوه ټولي له پیریانو نه، نو وویل (دوی نورو قومونو خپلو ته کله چې بیرته ورغلل چې) بیشکه مونږ واوریده یو قرآن عجیب (په فصاحت او بلاغت سره) چې هدایت کوي رشد (ایمان او حق) ته نو ایمان راوړ مونږ پر هغه (قرآن) او هر ګز به شریک نه کړو (پس له دې ورځې) له رب خپل سره بل هیڅوک.]

ددې آیتونو له سیاق او همداراز ددې پیښې په هکله له رانقل شویو روایتونو نه دا څرګندیږي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر هغې پورې د پیریانو ددې ډلې په راتګ نه وُ خبر تر څو الله تعالی د همدې آیتونو په ذریعه خبر ورکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته دا د پیریانو لومړی ځل راتګ و او له احادیثو نه دا په ډاګه کیږي چې پدې پسې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته د پیریانو تګ راتګ څو ځله تکرار شویدی.

د پیریانو دا راتګ او د هغوی اسلام منل په حقیقت کې یو بل غیبي کومک وُ چې الله تعالی د خپل غیب مکنون له خزانې نه د هغو لښکرو په واسطه له رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره وکړ کوم چې له الله تعالی (ج) نه پرته بل څوک ورباندې خبر ندي. او بل دا چې ددې پیښې په هکله را نازل شویو آیتونو د رسول الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دعوت د بري زيری هم ورکاوه او دا يې په ډاګه اعلانوله چې د ځمکې پر مخ هيڅ قوت هم ددې دعوت مخه نه شي نيولی او نه يې له خپل منزل نه په شا کولی شي لکه چې فرمايي:

((وَمَنْ لا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهِ أَولِيَاءُ أُوْلَئِكَ فِي ضَلالٍ مُبِينٍ)) (الاحقاف: ۳۲)

[او هغه څوک چې ونه مني (بلنه د) بلونکي پس نه به وي عاجز کوونکی (د الله، په تيښته سره) په ځمکه کې (بلکه هيڅيرې) او نه به وي ده ته بې له هغه (الله) څخه دوستان مددګارانو دغه کسان په ګمراهۍ ښکاره کې دي.]

((وَأَنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ نُعجِزَ اللَّهَ فِي الأَرْضِ وَلَنْ نُعْجِزَهُ هَرَباً)) (الجن: ۱۲) [او بیشکه مونږ يقين کاوه چې له سره به مونږ عاجز نه کړو الله په ځمکه کې (چې ترې پټ او خلاص شو) او له سره به نه عاجز کوو دغه (الله) په تيښتې سره (که ترې وتښتو).]

د الله تعالی پدې بشارتونو، او کومکونو سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له زړه او دماغ نه غمونو او تشويشونو کوچ وکړ، هغه پداسې حال کې له طائف نه راوتلی ؤ چې په سينه کې يې د نورو غمونو ځای نه ؤ، ناهيلي او نا اميدي يې سترګو ته کيدله، خلکو نه يوازې چې خبره يې نه وه منلې بلکه له خپلې سيمې يې راشړلی وو، خو د لارې په اوږدو کې الله تعالی داسې زيري او غيبي کومکونه ورسره وکړل چې غمونه او دردونه يې ټول هير شول، په ټينګ عزم سره د مکې په لور وخوځيد، تر څو هلته له نوي عزم، او نوې روحيې سره خپل دعوت مخکې بوزي او خلکو ته د الله تعالی دين ورسوي.

پدې وخت کې زيد بن حارثه (رضي الله عنه) ورته وايي: جنابه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ته څنګه بيا مکې ته ننوزې پداسې حال کې چې د مکې خلکو (قريشو) ددې ځای پريښودو ته اړ کړی يې؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (يا زيد، إن الله جاعل لما ترى فرجًا ومخرجًا، وإن الله ناصر دينه، ومظهر نبيه). [اې زيده(رضي الله عنه)! دا حالات چې ته ګورې، الله تعالی به خوامخوا مونږ ته پکې د نجات او خلاصون لاره پيدا کوي، الله تعالی حتماً د خپل دين مرسته کوي او خپل نبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته برى ور په برخه کوي.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وخوځید تر څو د حراء لمنې ته ورسید هلته معطل (تم) شو، او له هغه ځای نه یې د خزاعه کورنۍ یو کس اخنس بن شریق ته احوال واستاوه او له هغه نه یې د پناه غوښتنه وکړه، خو هغه معذرت و غوښت او ویې ویل چې زه پخپله د مکې د اوسیدونکو حلیف یم (د تړون او عهد خاوندیم) او حلیف خو چا ته چې ملګرې قبیلې شړلی وي د پناه ورکولو حق او صلاحیت نلري. نو بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سهیل بن عمرو ته پیغام ورولیږه چې ده ته پناه ورکړي، خو سهیل په ځواب کې ورته وویل: چې بني عامر د بني کعب په مقابل کې چا ته پناه نه شي ورکولی. نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مطعم بن عدي ته د پناه غوښتنې پیغام واستاوه، په ځواب کې مطعم ورته وویل: هو زه ستا پناه په غاړه اخلم، نور یې خپله وسله راواخیسته، زامن او د قوم خلک یې راوغوښتل ورته ویې ویل خپلې وسلې را واخلئ او د کعبې شریفې سره شا او خوا کې ودریږئ، ځکه ما محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته پناه ورکړیده.

بیا یې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته پیغام واستاوه چې اوس راځه، مکې ته را دننه شه، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم پداسې حال کې چې زید بن حارثه (رضي الله عنه) هم ورسره ؤ مکې ته ننوت مسجد حرام ته یې تشریف یووړ پدې وخت کې مطعم بن عدي په خپله سپرلۍ ودرید او اعلان یې وکړ اې قریشو! ما محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته پناه ورکړیده، نور به هیڅوک ورسره غرض نلري. هلته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حجر اسود ته ورغی، مچې یې کړه، دوه رکعته لمونځ یې وکړ بیا خپل کورته روان شو، مطعم او زامن او نور د قوم خلک یې همداسې مسلح تر شا و خوا روان وو تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل کور ته تشریف یووړ.

ویل کیږي چې ابو جهل له مطعم بن عدي نه پوښتنه وکړه: چې تا محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته پناه ورکړه او که د هغه دین دې ومانه او د هغه پیرو شوې؟ مطعم ورته وویل: ما پناه ورکړه، نو ابو جهل ورته وویل: چا ته چې تا پناه ورکړیده مونږ هم پناه ورکوو.[1]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مطعم بن عدي دا نیکي کله هم نده هیره کړې، هلته د بدر په ورځ چې مسلمانانو یو شمیر مشرکان په اسارت نیولي وو،

---

[1]. د طائف د سفر تفصیلات مو له دې کتابونو نه اخیستي دي: ابن هشام ۴۱۹/۱- ۴۲۲ . زاد المعاد ۴۲/۲_۴۷. مختصر سیرة الرسول (ص) للشیخ عبد الله النجدي ۱۴۱_۱۴۳.رحمة للعالمین ۷۲/۱ . تاریخ اسلام للنجیب آبادي ۱۲۳/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او جبير بن مطعم د ځينو بنديانو (اسيرانو) د آزادولو پخاطر د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلی ؤ، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) داسې فرمايلي وو:

((لو كان المطعم بن عدى حيًا ثم كلمنى في هؤلاء النتنى لتركتهم له))[1] **[**يعنی که چيرې مطعم بن عدي ژوندی وای او ددې بوينو په هکله يې راته خبره کړې وای، نو ما به دده پخاطر دوی ټول آزاد کړي وو.**]**

---

[1]. صحيح البخاري ۵۷۳/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو خلکو او قبايلو ته د اسلام بلنه

د بعثت په لسم کال د ذي القعدې په مياشت کې چې د ۶۱۹م کال د جون د وروستيو او يا جولای له لومړيو سره سمون خوري، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له طائف نه مکې ته راستون شو او دلته يې بيا خلک، او قبيلې د اسلام لور ته رابللې. او څرنګه چې د حج وخت راتلونکی ؤ نو خلک له هر ليرې او نژدې ځای نه د حج پخاطر سواره او پياده مکې ته راتلل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به لدې موقع نه په استفادې سره هرې قبيلې ته بيل بيل ورته د اسلام بلنه به يې ورکوله او د ملاتړ غوښتنه يې ورنه کوله او پدې سره يې د نبوت له څلورم کال نه پيل شوې لړۍ يو ځل بيا را ژوندۍ کړه.

هغه قبيلې چې اسلام ته رابللې شوې وې

امام زهري (رحمه الله) وايي: له هغه قبيلو نه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغوی ته تشريف وروړی او اسلام ته يې را دعوت کړې وي ځنې دا وې: بنو عامر بن صعصعه، محارب بن خصفه، فزاره، غسان، مره، حنيفه، سليم، عبس، بنونصر، بنوالبکاء، کلب، حارثه بن کعب، عذره، حضارمه، خو لدې ټولو نه يوه قبيله هم په اسلام مشرفه نه شوه.[۱]

يادونه بايد وکړو دا قبيلې چې امام زهري يې نومونه ياد کړيدي ټولې په يوه کال يا د حج په يوه موسم کې اسلام ته ندې رابللې شوې بلکه دا د نبوت له څلورم کال نه تر هجرته مخکې وروستني حج پورې په لس کلنه موده کې اسلام ته رابللې شويدي.[۲]

او دا نشو ويلای چې فلانۍ قبيله په فلاني کال اسلام ته رابلل شويده، که څه هم علامه منصور پوري د ځينو قبيلو نومونه اخستي او دا يې ويلي دي چې دا قبيلې د بعثت په لسم کال اسلام ته رادعوت شويدي. ابن اسحاق اسلام ته د ځينو قبايلو د

---

[1]. ترمذي - مختصر السيرة للشيخ عبدالله ۱۴۹

(2). رحمة للعالمين ۷۴/۱ وګوره. تاريخ اسلام ۱/ ۱۳۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابللو کيفيت او د هغوى ځوابونه بيان کړيدي چې مونږ يې لنډيز په لاندې ډول وړاندې کوو:

۱- بنوکلب- رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې قبيلې يوې پښې ته چې بنو عبدالله نوميده ورغى، د الله تعالى لور ته يې راوبلل، د ملاتړ غوښتنه يې ورنه وکړه او دا يې ورته وويل چې دى (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ځان سره بوزي، د خپلو خبرو په ترڅ کې يې دا هم ورته وفرمايل: ((**يا بني عبدالله ان الله قد احسن اسم ابيكم**)). [اې د عبدالله اولادې! الله تعالى ستاسې نيکه ته ډير غوره نوم ورکړى دى] خو نوموړې قبيلې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دعوت و نه مانه.

۲- بنوحنيفه: رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د هغوى ديرې ته ورغى د الله تعالى لور ته يې راوبلل، د اسلام غوښتنه يې ورنه وکړه، او له دوى سره يې د تګ خبره ورته وکړه، خو ددې قبيلې خلکو په ټولو عربو کې ډير خراب او ناوړه ځواب ورکړ.

۳- بني عامر بن صعصعه- رسول الله (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) دې قبيلې ته هم ورغى، د الله تعالى دين ته يې راوبلل او له دوى سره د تګ هيله يې ورته څرګنده کړه. په ځواب کې له دوى نه يوه کس چې بحيره بن فراس نوميده داسې ورته وويل: قسم په خداى که زه دا ځوان له قريشو نه خپل کړم، نو ټول عرب به وربانده وخورم يعنى ټول عرب به د ځان کړم، بيا يې رسول الله (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته وويل: ښه دا راته ووايه که چيرته مونږ ستا په دې دين بيعت درسره وکړو، بيا الله تعالى پر دښمنانو غلبه او برى در په برخه کړي، نو هغه وخت به بيا د کارونو واګې (واکداري) مونږ ته راکوې او که څنګه؟ رسول الله (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل: د کارونو واک او اختيار له الله تعالى سره دى، هغه چاته يې ورکوي چې خوښه يې وي. بيا هغه سړي ورته وويل: ته دا غواړې چې مونږ له عربو نه ستا د دفاع په لار کې خپل سرونه قربان کړو، خو کله چې الله برى د رکړي، نو بيا دې واک او قدرت له بل چاسره وي، نو مونږ ستا دې دين ته اړتيا نلرو. پدې ترتيب سره دې قبيلې هم اسلام ونه مانه.

خو کله چې ددې قبيلې خلک له حج نه وروسته بيرته خپل وطن ته ستانه شول هلته يې خپل مشر ته چې د کمزورۍ او زړښت له وجې حج ته نه و راغلى دا کيسه واوروله

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ورته ويې ويل: د قريشو د بني عبدالمطلب کورنۍ يو ځوان چې د نبوت دعوی يې کوله مونږ ته راغلی او دا يې رانه وغوښتل چې مونږ يې ملاتړ وکړو ورسره ودرېږو او هغه خپلې سيمې ته راولو. بوډا چې دا خبرې واورېدې غبرګ لاسونه يې په سر کېښودل او ويې ويل: اې د عامر اولادې! آيا ستاسې دا خطا جبران کېدای شي؟ آيا دا له لاسه وتلی مرغه بيرته لاسته راتلی شي؟ قسم په هغه ذات چې د فلاني نفس د هغه په اختيار کې دی چې اسماعيلي کله هم په دروغو د نبوت دعوه نده کړې، يقيناً چې دا حق دی، هغه وخت ستاسې عقل چيرته و؟[1]

د ايمان وړانګې له مکې نه د باندې

لکه څرنګه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) قبيلې، پلاوي او هيئتونه اسلام ته رابلل، همدا راز يې ځينې افراد او وګړې هم د الله تعالی دين ته رادعوت کړل، چې د ځينو عکس العمل هم ښه و، او لدې موسم نه څه موده وروسته يو شمير افراد په اسلام مشرف هم شول. راځئ ددې کسانو او پيښو په هکله لاندينۍ څرګندونې سره ولولو.

۱- سويد بن صامت: د يثرب اوسيدونکی، ډير زيرک او ذکي شاعر و، او د خپلې سنجيدګۍ، شاعرۍ شرف او نسب له امله په کامل سره مشهور و. مکې ته د حج يا عمرې لپاره راغلی و، رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د اسلام بلنه ورکړه، نو ده ورته وويل: کيدای شي دا کوم څه چې له تاسره دي داسې وي لکه زما سره چې دي. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل: (**وما الذي معك؟**). له تاسره څه دي؟ سويد ورته وويل: **قال: حكمة لقمان**. له ماسره د لقمان حکمت (علم) دی. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل: **قال: (اعرضها عليَّ)**. ما ته يې وړاندې کړه، نو هغه له دې حکمت نه څه ورته تير کړل. بيا رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل:). **فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: (إن هذا لكلام حسن، والذي معي أفضل من هذا؛ قرآن أنزله الله تعالى عليّ، هو هدى ونور)**. دا غوره کلام (خبرې) دي، خو هغه څه چې له ما سره

[1]. ابن هشام ۱/۴۲۴، ۴۲۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي لدینه غوره او افضل دي، هغه قرآنکریم دی چې الله تعالی پر ما را نازل کړی دی، هغه رڼا ده او هدایت دی. بیا یې یو څو آیتونه ورته تلاوت کړل او اسلام ته یې راوباله، نو سوید هم بلنه ومنله او په اسلام مشرف شو او ویې ویل: دا له ټولو نه غوره قول دی. نوموړی چې بیرته مدینې ته ستون شو هلته د بعاث په جګړه کې ووژل شو[١] سوید د نبوت د یوولسم کال په پیل کې په اسلام مشرف شوی و.[٢]

٢- ایاس بن معاذ- د یثرب اوسیدونکی ؤ، نوموړی نوی رسیدلی ځوان ؤ چې د اوس قبیلې له یوه هیئت (پلاوي) سره مکې ته راغلی ؤ. دا د نبوت د یوولسم کال پیل او د بعاث له جګړې نه مخکې پیښنه وه. نوموړی وفد پدې نیت مکې ته راغلی ؤ چې د خزرج په مقابل کې له قریشو سره حلف او تړون وکړي، هغه وخت د اوس او خزرج تر مینځ د دښمنۍ اور تود ؤ، د اوس قبیلې شمیره هم کمه وه.رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) چې له نوموړي وفد نه خبر شو تشریف یې وروړ او ورته ویې فرمایل: تاسې چې د کوم مقصد لپاره دلته راغلی یاست آیا له هغه نه غوره څیز قبلوئ؟ دوی ورته وویل: هغه به څه وي؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمایل: زه د الله تعالی رسول یم، خلکو ته یې رالیږلی یم، زه انسانان دې ته رابولم چې یوازې د یوه الله عبادت وکړي، هیڅ شریک ورسره ونه نیسي، الله تعالی پر ما کتاب هم رانازل کړیدی، بیا یې د اسلام یادونه ورته وکړه، قرآنکریم یې ورته تلاوت کړ. نو ایاس بن معاذ وویل: اې قومه! قسم په الله تعالی دا له هغه څه چې تاسې ورپسې راغلي یئ ډیر غوره دی، پدې وخت کې د وفد له غړو نه یوه کس چې ابو الحیسر انس بن رافع نومیده یو موټی خاورې راواخیستې او د ایاس مخ ته یې وروشیندلې او ورته ویې ویل: زما په عمر قسم چې مونږ ددې لپاره نه یو راغلي، زمونږ د راتلو مقصد بل څه دی. ایاس چوپ شو او رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) هم پاڅید، وفد هم وروسته لدې چې له قریشو سره په تړون او عهد کولو کې ناکام شو بیرته مدینې ته ستون شو.

مدینې ته له رسیدو وروسته ایاس مړ شو، خو د ځنکندن په وخت کې یې (لا اله الا الله، الله اکبر، الحمدلله، سبحان الله) په ژبه جاري وو، نو بیشکه چې هغه مسلمان مړ

---

[١]. ابن هشام ۴۲۵/۱- ۴۲۲-۴۲۷ رحمة للعالمین ۷۴/۱

[٢]. تاریخ اسلام للنجیب آبادي ۱۲۵/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شویدی.[۳]

۳- ابوذر الغفاري : د یثرب د شاو خوا سیمو اوسیدونکی ؤ. کله چې د سوید بن صامت او ایاس بن معاذ پواسطه د رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د بعثت خبر په مدینه کې خپور شو، نو ابوذر (رضي الله عنه) غوږ ته هم ورسید او همدایې د اسلام راوړلو سبب شو.

امام بخاري له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه روایت کوي وایي: **قال ابوذر: كنت رجلا من غفار، فبلغنا ان رجلا قد خرج بمكة يزعم انه نبي، فقلت: لاخي انطلق الى هذا الرجل و كلمه و اءتني بخبره، فانطلق، فلقيه ثم رجع، فقلت: ما عندك؟ فقال: و الله لقد رايت رجلا يامر بالخير و ينهي عن الشر، فقلت له: لم تشفني من الخبر، فاخذت جرابا و عصا، ثم اقبلت الى مكة، فجعلت لا اعرفه، و اكره ان اسال عنه، و اشرب من ماء زمزم و اكون في المسجد، قال: فمر بي علي فقال: كأن الرجل غريب؟ قال: قلت: نعم. فقال: فانطلق الى المنزل، فانطلقت معه، لا يسالني عن شي و لا اساله و لا اخبره. فلما اصبحت غدوت الى المسجد لا اسال عنه و ليس احد يخبرني عنه بشئ. قال: فمر بي علي، فقال: اما زال للرجل يعرف منزله بعد؟ قال: قلت: لا. قال: فانطلق معي، قال: فقال: ما امرك؟ وما اقدمك هذه البلدة؟ قال: قلت له: ان كتمت علي اخبرتك، قال: فاني افعل. قال: قلت له: بلغنا انه قد خرج ههنا رجل يزعم انه نبي الله، فارسلت اخي يكلمه، فرجع و لم يشفني من الخبر، فاردت ان القاه. فقال له: اما انك قد رشدت، هذا وجهي اليه، ادخل حيث ادخل، فاني ان رايت احدا اخافه عليك قمت الى الحائط كاني اصلح نعلي و امض انت. فمضى، مضيت معه حتى دخل و دخلت معه علي النبي (صلى الله عليه و آله وصحبه وسلم) فقلت له: اعرض علي الاسلام، فعرضه، فاسلمت مكاني. فقال لي: يا اباذر، اكتم هذا الامر، وارجع الى بلدك، فاذا بلغك ظهورنا فاقبل، فقلت: والذي بعثك بالحق لاصرخن بها بين اظهرهم، فجئت الى المسجد و قريش فيه! فقلت: يا**

---

[۳]. ابن هشام ۱/۴۲۷- ۴۲۸. تاریخ اسلام للنجیب آبادي ۱/۱۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

معشر قريش. اني اشهد ان لا اله الا الله، و اشهد ان محمدا عبده و رسوله. فقالوا: قوموا الی هذا الصابئ. فقاموا، فضربت لاموت، فادركني العباس فاكب علـــي، ثم اقبل عليهم فقال: ويلكم تقتلون رجلا من غفار؟ و متجركم و ممركم علی غفـــار فاقلعوا عني، فلما ان اصبحت الغد، رجعت فقلت مثل ماقلت بـــالامس، فقـــالوا: قوموا الی هذا الصابئ فصنع بي ما صنع بالامس، فادركني العباس، فاكب علي وقال مثل مقالته بالامس.))[1]

يعنی: ابوذر (رضي الله عنه) فرمايي: زه د بني غفار قبيلې يو كس وم، خبر شوم چې په مكه كې يو داسې څوک پيدا شوی چې ځان نبي بولي، ما خپل ورورته وويل: ته دې كس ته ورشه، خبرې ورسره وكړه او ما ته يې احوال راوړه، هغه لاړ، ملاقات يې ورسره وكړ او بيرته راغی، ما پوښتنه ورنه وكړه چې څه خبر دې راوړی؟ ده راته وويل: په الله قسم چې ما يو داسې شخصيت وليد چې په نيكۍ امر او له بدۍ نه نهي كوي. ما ورته وويل: پوره خبر دې ندې راوړی، زړه مې پرې ډاډه نه شو، نو بيا مې د توښې توبره او همسا راواخيسته او د مكې په لور روان شوم، (مكې ته ورسيدم) خو رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) مې نه پيژانده، او دا هم ښه نه راته ښكاريده چې له چا نه يې پوښتنه وكړم، د زمزم اوبه به مې څښلې او په مسجد حرام كې به وم، بالاخره علي (رضي الله عنه) راغی راته وې‌ی ويل: بيگانه معلوميږې! ما ورته وويل: هو، ده راته وويل: نو راځه زما سره كورته لاړ شه، زه هم ورسره لاړم، خو نه هغه رانه د څه پوښتنه كوله او نه ما ورنه پوښتل او نه مې څه ورته ويل. كله چې سهار شو نو بيا مسجد حرام ته لاړم تر څو د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په هكله څه معلومات حاصل كړم خو هيڅوک هم نه ؤ چې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په هكله يې معلومات راكړي واى، بيا علي (رضي الله عنه) راته راغی ويې ليدم، راته وې‌ی ويل: دې سړي تر اوسه خپل ځای (كور) ندی پيژندلی؟ ما ورته وويل: نه، ده راته وويل: ښه، نو راځه زما سره لاړ شه، بيا يې راته وويل دا راته ووايه ستا كار څه دی؟ او د څه پخاطر دې ښارته راغلی يې؟ ما ورته وويل: كه ته زما راز ساتې نو درته وبه وايم: هغه راته وويل: سيي ده، (راز دې ساتم) نو ما ورته وويل: خبر شوی يم چې دلته يو داسې كس پيدا شويدی چې ځان د الله تعالی نبي (صلی الله عليه و اله

[1]. صحيح البخاري باب قصة زمزم ۴۹۹/۱ - ۵۰۰ و باب اسلام ابي ذر ۱/ ۵۴۴ - ۵۴۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وصحبه وسلم) بولي، ما خپل ورور دلته را استولی ؤ چې راشي خبرې ورسره وکړي، هغه بيرته تـه راستون شو، خو څه اطميناني او تسلي بخش خبر يې نه ؤ راوړی، نو تصميم مې ونيو چې زه بايد پخپله لدې شخص سره وګورم. حضرت علي (کرم الله وجهه) راته وويل ته سيي ځای ته رارسيدلی يې، ګوره زه د همغه په طرف روان يم، په کومه چې زه تلم په همغه لار راپسې راځه او که د لارې په اوږدوکې لـه داسې چا سره مخامخ شوو چې ستا لپاره خطرناک ؤ، نو زه به د ديوال خوا تـه پدې بهانه دريږم چې ګويا زه خپلې څپلۍ جوړوم، خو ته به تيرېږې او خپله لار بـه وهې، بيا علي (کرم الله وجهه) روان شو، زه ورپسې وم تر څو هغه ننوت او زه هم ورپسې د رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) حضور ته ور ورسيدم او عرض مې ورتـه وکړ چې اسلام راتـه را وړاندې کړه! رسول اکرم(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) اسلام راتـه بيـان کـړ، نـو زه په همغه ځای مسلمان شوم، بيا رسول الله(صلی الله عليـه و الـه وصـحبه وسـلم) راتـه وويـل: (**يا أبا ذر، اكتم هذا الأمر، وارجع إلى بلدك، فإذا بلغك ظهورنا فأقبل**).ابـو ذره! دا خبره پټه ساته او بيرته خپـل وطـن تـه لاړ شـه، او کلـه چې زمونـږ د بـري خبـر در ورسيد نو بيا راشه. ما ورته وويل: په هغه ذات قسم چې ته يې په حقه راليږلی يې، زه به د دوی په مينځ کې دا په ډاګه اعلانوم. بيا مسجد حرام ته راغلم، قريش ناست وو، ما ورته وويل: اې قريشـو! واورئ : (**اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله**)، زه شاهدي ورکوم چې له الله تعـالی پرتـه بـل د عبـادت وړ څـوک نشـته، او زه شـاهدي ورکـوم چې محمـد(صـلی الله عليـه و الـه وصـحبه وسـلم) د الله تعـالی بنـده او رسول دی.

دوی وويل: دا بې دين راونيسئ، يو ځل خلک را پاڅيدل او په مرګ يې ووهلم، تر څو عباس (رضي الله عنه) راغی پر ما يې ځان را واچاوه بيا يې قريشـو تـه مخ ورواړه او ورتـه وې ويـل: تبـاه شئ، تاسې د غفـار قبيلې سړی وژنئ؟ پداسې حـال کې چې ستاسې تجارت او ستاسې لار په غفار قبيله باندې ده! نو پدې سره خلکو زه پريښـودم او رانه لاړل. سبا سهار بيا هملتـه ورغلم او هماغـه پرونی خبره مې بيـا اعـلان کـړه، خلکو بيا وويل: دا بې دينه ونيسئ، او بيايې همغه پرونی معامله راسره وکړه (ډير يې ووهلم) دا ځـل بيـا حضرت عبـاس (رضـي الله عنـه) ورنـه خـلاص کـړم، پـر مـايې ځـان راواچاوه او هماغه پرونی خبره يې ورته وکړه.

۴- طفيل بن عمرو الدَوسي: دا يو شريف انسـان، د عقل او پوهې خاوند، زيرک

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر او د خپل قوم مشر وُ. دده قبیلې (دوس) د یمن پر ځینو برخو پوره حاکمیت او یا څه نا څه تسلط درلود. نوموړی د نبوت په یوولسم کال مکې ته راغی. د مکې خلکو یې ډیر تود هرکلی وکړ، ډیر قدر او عزت یې ورکړ، او دا یې ورته وویل: طفیله! تا زمونږ ښار ته تشریف راوړی، او دا شخص چې زمونږ په مینځ کې پیدا شوی زمونږ لپاره د ډیرو مشکلاتو سبب شویدی، زمونږ اتحاد ته یې صدمه رسولی، زمونږ یووالی یې ختم کړیدی، خبرې یې لکه د سحر او جادو په شان اثر او اغیزه لري، د پلار او زوی، وروڼو، میړه او ښځې تر مینځ بیلتون راولي، مونږ ویریږو دا مشکلات چې مونږ ورسره مخ یو، ته او ستا قوم هم ورسره لاس او ګریوان شي، نو ته به ورسره هیڅ خبرې نه کوې او له هغه نه هیڅ هم باید وا نه وري.

حضرت طفیل (رضي الله عنه) وایي: دې خلکو ماته همدا خبرې کولی تر دې چې ما کلکه اراده وکړه چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره به نه خبرې کوم او نه به څه ورنه اورم، ان تر دې چې کله سهار مسجد حرام ته لاړم، نو په غوږونو کې مې مالوچ کیښودل چې هسې نه د رسول الله(صلی الله علیه و آله وصحبه وسلم) کومه خبره مې تر غوږو شي، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له کعبې سره لمونځ کاوه او زه خوا کې ورسره ودریدم او څرنګه چې د الله تعالی اراده داسې وه چې زه به د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) څه خبرې اورم، نو همداسې وشول ما ورنه ډیره غوره خبره واوریدله، بیا مې په زړه کې وویل: مور دې رابانديې بوره شي! زه یوه زیرک او پوه شاعر یم، ښه او بد پیژنم، نو بیا ولې ددې شخص خبرې نه اورم؟ که یې خبرې ښې او سیې وې وبه یې منم او که خرابې وې، نو نه به یې قبلوم، دا سوچ مې وکړ او همدلته پاتې شوم تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) کورته روان شو، نو زه هم ورپسې شوم او کله چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) کورته ننوت زه ورپسې وم او هلته مې د خپل راتګ، د خلکو د خبرو، په غوږونوکې د مالوچو اینښوولو او لدې سره سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ځینو خبرو اوریدلو ټول تفصیلات ورته بیان کړل، بیا مې عرض ورته وکړ چې ته خپلې خبرې راته واوروه! رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) اسلام راته بیان کړ او قرآنکریم یې راته ولوست، الله شاهد دی چې ما کله هم لدې نه غوره قول او لدې نه د زیات عدل او انصاف خبرې نه وې اوریدلې، نو همدا وه چې هملته په اسلام مشرف شوم او د حق شهادت مې ادا کړ یعنی د شهادت کلمه مې وویله. بیا مې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته عرض وکړ چې زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوم زما خبرې مني، زه بيرته ورځم او هغوی اسلام ته رابولم، نو ته الله تعالی ته سوال وکړه چې ماته څه نښانې راکړي! رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته دعا وکړه. حضرت طفيل (رضي الله عنه) ته چې کومه نښه ورکړل شوې وه هغه دا وه چې کله هغه خپلې قبيلې ته ورلنډ شو، نو الله تعالی يې په مخ کې لکه ډيوه داسې رڼا پيدا کړه، ده پدې وخت کې دعا وکړه او وې ويل: يا الله! د مخ په ځای دا رڼا په کوم بل ځای کې پيدا کړه، هسې نه چې خلک ووايي چې مُثله دی، نو دعاې قبوله شوه او دا رڼا يې همسا يا متروکې ته لاړه. بيا يې خپل پلار او خپله ښځه اسلام ته راوبلل او هغوی دواړه مسلمان شول، خو قوم يې ژر اسلام رانهووړ. طفيل (رضي الله عنه) خپل دعوت جاري وساته تر څو د خندق له غزا نه وروسته هغه پداسې حال کې هجرت وکړ چې د خپل قوم (۷۰) يا (۸۰) کورنۍ ورسره وې. حضرت طفيل (رضي الله عنه) د اسلام لپاره ډيره خدمتونه سرته رسولي دي او له ډيرو هلو ځلو وروسته د يمامه په جګړه کې په شهادت رسيدلی دی.

۵- ضِماد الازدي- نوموړی د يمن اوسيدونکې او د ازد شنوءه، قبيلې غړی وُ، دم او چوپ يې وظيفه وه. مکې ته راغی هلته يې د سيمې له جاهلانو نه واوريدل چې محمد(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ليونی دی. ضماد وويل: زه دې سړي ته ورځم، کيدای شي الله تعالی يې زما په دم جوړ کړي. ورغی او له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) سره يې ملاقات وکړ او ورته وې ويل: اې محمده (ص)! زه د مرضونو او دې باد دم او چوپ کوم څنګه ته دم او چوپ ته ضرورت لرې؟ رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په ځواب کې ورته وفرمايل:

(إن الحمد لله نحمده ونستعينه، من يهده الله فلا مضل له، ومن يضلله فلا هادى له، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمدًا عبده ورسوله. أمـــا بعد). يعنی: ټول ثنا او صفت خاص د الله تعالی لپاره دی، مونږ د هغه حمد او ثنا وايو، او له همده نه مرسته غواړو چا ته چې الله تعالی هدايت وکړي، نو هيڅوک هم هغه نه شي بې لارې کولی، او الله تعالی چې څوک بې لارې کړي، نو هيڅوک هم هغه ته هدايت نه شي کولی، او زه شاهدي وايم چې له الله پرته هيڅ بل معبود نشته، هغه واحد دی هيڅ شريک نلري، او زه شاهدي وايم چې محمد (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د الله تعالی بنده او رسول دی. اما بعد.

ضماد ورته وويل: دا خبرې يو ځل بيا راته واوروه! رسول الله(صلی الله عليه و اله

(c) ketabton.com: The Digital Library

وصحبه وسلم) دا خبرې درې ځله ورته تکرار کړې. بیا ضماد وویل: ما د کاهنانو، جادوګرانو او شاعرانو خبرې اوریدلې دي، خو کله مې هم ستا د خبرو په شان خبرې ندي اوریدلې، دا د سمندر تل ته رسیدلی خبرې دي، راوړه، لاس دې را اوږد کړه تر څو بیعت درسره وکړم. پدې ترتیب سره په اسلام مشرف شو او له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره یې د اسلام بیعت وکړ.[۱]

د مدینې منورې شپږ نیکبخته کسان

د نبوت په یوولسم کال د حج په موسم کې چې د (۶۲۰م) کال د جولای له میاشتې سره سمون خوري اسلامي بلنې داسې نیالګي ومونده چې ډیر ژر په داسې لویو ونو بدل شول چې په کلونو کلونو سترېو او ظلم ځپلیو مسلمانانو یې تر یخې سیورې لاندې د امن او راحت ژوند پیل کړ.

د مکې مشرکینو د رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د تکذیب او له اسلام نه د خلکو د منع کولو لپاره چې کومې لارې چارې او هلې ځلې په کار اچولې وې، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د هغوی د دې کوښښونو د ناکامولو پخاطر دا لاره نیولې وه او دا حکمت یې په کار اچولې ؤ چې د شپې په تیاره کې به قبایلو ته د دعوت لپاره ورته، تر څو د مکې مشرکینو څه موانع ورته ایجاد نه کړای شي[۲].

یوه شپه رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د دعوت په منظور ووت ابوبکر او علي (رضي الله عنهما) هم ورسره ملګري وو د بنو ذهل او بنو شیبان بن ثعلبه هستوګنځي ته ورغلل او د اسلام په هکله یې خبرې ورته وکړې، هغوی که څه هم نیک او هیله من کوونکی ځواب ورکړ خو في الحاله یې اسلام قبول نکړ. پدې وخت کې د حضرت ابوبکر (رضي الله عنه) او بنو ذهل د یوه کس تر مینځ د نسب د شجرې په هکله ډیر په زړه پورې سوال او ځواب هم وشو ځکه دوی دواړه نسب پوهان وو.[۳]

بیا رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په منی کې له عقبې نه تیریده چې د

---

(1). صحیح مسلم، مشکاة المصابیح باب علامات النبوة ۵۲۵/۲

(2). تاریخ اسلام للنجیب آبادي ۱۲۹/۱

(3). مختصر السیرة للشیخ عبدالله ص ۱۵۰ - ۱۵۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو خبرې يې تر غوږو شوې، نو د هغوی په طرف ور روان شو او ورغی دا له يثرب نه راغلي شپږ ځوانان وو، چې ټول د خزرج له قبيلې څخه وو او نومونه يې دا دي:

۱. اسعد بن زراره (له بني النجار قبيلې څخه)
۲. عوف بن الحارث بن رفاعه بن عفراء (له بني النجار قبيلې څخه)
۳. رافع بن مالک بن العجلان (له بني زريق قبيلې څخه)
۴. قطبه بن عامر بن حديده (له بني سلمه قبيلې څخه)
۵. عقبه بن عامر بن نابي (له بني حرام بن کعب قبيلې څخه)
۶. جابر بن عبدالله بن رئاب (له بني عبيد بن غنم قبيلې څخه)

د مدينې د خلکو يوه نيکبختي دا هم وه چې هغوی به د خپلو حليفانو يعنی د مدينې له يهودانو نه دا اوريدل چې ويل به يې پدې زمانه کې يو نبي مبعوث کيدونکې دی، ډير ژر به را ښکاره شي، مونږ به يې متابعت او پيروي وکړو او د هغه په ملګرتيا به تاسې لکه د عاد او ارم په شان ووژنو.[1]

کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) هغوی ته ور ورسيد پوښتنه يې ورنه وکړه چې تاسې څوک ياست؟ هغوی ورته وويل: مونږ د خزرج قبيلې غړي يوو. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل: د يهودانو حليفان؟ دوی وويل: هو. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل: نو تاسې کينئ چې څه خبرې درسره وکړم! هغوی کيناستل، رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د اسلام حقيقت ورته بيان کړ، د الله تعالی لور ته يې راوبلل، او قرآنکريم يې ورته تلاوت کړ، هغوی پخپل مينځ کې سره وويل: داسې ښکاري چې دا همغه نبي(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) وي کوم چې يهودان يې يادونه کوي او په همدې سره تاسې ويروي او اخطارونه درکوي، نو په کار ده چې يهود درنه مخکې نه شي. پدې پسې هغوی د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) دعوت ومانه او په اسلام مشرف شول.

دا د يثرب پوه او زيرک خلک وو، هغوی خپل مينځي جګړو چې اورونه يې لا بل وو ډير ستړي کړي وو، نو له همدې امله دا هيله ورسره پيدا شوه چې کيدای شي د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) دا دعوت جګړې او جنګونه پای ته ورسوي.

رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته يې داسې وويل: مونږ خپل قوم پداسې حال کې پريښی دی چې بل څوک به د دوی په شان په عداوت او بدبختۍ نه وي

[1]. زاد المعاد ۲/ ۵۰. ابن هشام ۱/ ۴۲۹ - ۵۴۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخته، هيله ده چې الله تعالی هغوی ستا په برکت سره يو کړي، مونږ ورځو او خلک ستا دعوت ته رابولو، او دا دين چې مونږ ومانه هغوی ته يې هم ور وړاندې کوو، که الله تعالی ستا په واسطه هغوی سره متحد کړل، نو بيا ستا په شان عزيز او معزز کس نشته. او کله چې دا خلک مدينې ته ستانه شول، له ځان سره يې د اسلام پيغام هم يوړ، او د همدوی په واسطه د مدينې په هر کور کې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) يادونه پيل شوه.[1]

له حضرت عائشې (رضي الله عنها) سره د رسول الله(ﷺ) نکاح

په همدې کال يعنی د نبوت د يوولسم کال په شوال مياشت کې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له حضرت عائشې (رضي الله عنها) سره نکاح وکړه. دغه وخت د عائشې (رضي الله عنها) عمر شپږ کاله ؤ، او واده يې په مدينه کې د هجرت په لومړي کال د شوال په مياشت کې تر سره شو چې هغه وخت عائشه (رضي الله عنها) نهه (۹) کلنه وه.[2]

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۴۲۸ – ۴۲۹ - ۴۳۰

[2]. تلقيح فهوم اهل الاثر ص ۱۰، صحيح البخاري ۱/ ۵۵۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسراء او معراج

پداسي حال کي چي د رسول اکرم(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) دعوت او تبليغ د ظلم او ستم په مينځ کې د بري لار وهله، او د فتحي د افق په ليرو څنډو کې د برلاسی او غلبې د ستورو تته شانته رڼا تر سترګو کيدله، په همدي وخت کې د اسراء او معراج پيښنه وشوه.

ددي پيښې د نيټې په هکله اهل سير (تاريخ پوهان) مختلف نظرونه لري:

١ـ ويل کيږي په کوم کال چي رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) په نبوت مشرف شو په هماغه کال د اسراء پيښنه وشوه (دا د طبري قول دی).

٢ـ له بعثت نه پنځه کاله وروسته دا پيښنه شوې ده (امام نووي او امام قرطبي دا قول راجح بولي).

٣ـ د نبوت د لسم کال د رجب مياشتي په اوه ويشتمه د اسراء او معراج واقعه پيښنه شويده، (دا قول علامه منصور پوري غوره کړيدی).

۴ـ ويل کيږی چي دا پيښنه د بعثت د دوولسم کال د رمضان په مياشت يعنی له هجرت نه شپاړس مياشتي مخکې واقع شويده.

۵ـ ويل شوي چي دا پيښنه له هجرت نه يو کال او دوې مياشتي مخکې يعنی د نبوت د ديارلسم کال د محرم په مياشت کې واقع شوې ده.

۶ـ يو روايت دا هم دی چي دا پيښنه له هجرت نه يو کال مخکې يعنی د نبوت د ديارلسم کال د ربيع الاول په مياشت کې واقع شوې ده.

لدي اقوالو نه دری لومړني قولونه ځکه سيي نه شميرل کيږي چي خديجه (رضي الله عنها) د نبوت د لسم کال د رمضان په مياشت کې وفات شويده، او دا خو ثابته ده چي نومورې د پنځ ګونو لمونځونو له فرضيت نه مخکې وفات شوې، او دا هم ثابته ده چي د پنځګونو لمونځونو ادا کول د اسراء په شپه فرض شويدي[1].

خو د دريو وروستيو روايتونو په هکله هم ما داسې څه ونه موندل چي له هغو نه

[1]. دديګ اقوالو په هکله دا کتابونه وګوره. زاد المعاد ۴۹/٢. مختصر سيرة الرسول للشيخ عبدالله النجدي ص ١۴٨ - ١۴٩ رحمة للعالمين ٧٢/١، تاريخ الاسلام للنجيب آبادي ١٢۴/١

Comment:)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم یو ورباندې غوره او راجح وبولم، یوازې دومره ویلی شم چې د اسراء سورت له سیاق نه دا څرګندیږي چې اسراء او معراج ډیر وروسته واقع شویدی.

حدیث پوهانو ددې پیښې ټول تفصیلات رانقل کړیدي، مونږ ورنه په لاندې توګه لنډه غونډې یادونه کوو:

ابن القیم وایي: د صحیح روایت مطابق رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) جسماً پداسې حال کې چې په براق سپور او جبریل (علیه السلام) ورسره ملګری ؤ له مسجد الحرام نه بیت المقدس ته بوتلی شو، هلته کوز شو، براق یې د جومات د دروازې له یوې کړۍ سره وتاړه او نبیانو (علیهم السلام) ته یې لمونځ ورکړ. بیا په همدې شپه کې له بیت المقدس نه د دنیا تر آسمان پورې پورته یووړل شو، هلته جبریل (علیه السلام) د دروازې خلاصولو (ننوتلو) اجازه ورته وغوښتله، دروازه ورته بیرته شوه او هملته یې آدم (علیه السلام) ولید سلام یې ورباندې واچاوه، هغه هم د سلام ځواب ورکړ او ښه راغلاست یې ورته وواېه او د رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په نبوت یې اقرار وکړ. او هملته الله تعالی خپل رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته د هغه (آدم "علیه السلام") ښۍ خوا نه د شهیدانو او په کیڼې خوا ته یې د بدبختانو ارواوې ورښودلې.

وروسته دوهم آسمان ته وخیژول شو، د ننوتلو اجازه ورته واخیستله شوه، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) هلته یحیی بن زکریا او عیسی بن مریم (علیهم السلام) وکتل، سلام یې ورکړ هغوی دواړو د سلام ځواب او ښه راغلاست ورته وویل او دده په نبوت یې اقرار وکړ.

بیا دریم آسمان ته هسک کړی شو، هلته یې له یوسف (علیه السلام) سره ملاقات وشو سلام یې ورکړ، هغه د سلام ځواب او ښه راغلاست ورته وویل او دده په نبوت یې اقرار وکړ.

پدې پسې څلورم آسمان ته بوتلل شو، هلته له ادریس (علیه السلام) سره مخامخ شو، سلام یې ورباندې واچاوه، هغه د سلام ځواب ورکړ، مرحبا یې ورته وویل او دده په نبوت یې اقرار وکړ.

بیا پنځم آسمان ته وخیژول شو، هلته یې هارون بن عمران (علیه السلام) ولید، سلام یې ورکړ، هغه د سلام ځواب او ښه راغلاست ورته وویل او دده په نبوت یې اقرار وکړ.

بیا شپږم آسمان ته وخیژل شو، هلته یې له موسی بن عمران (علیه السلام) سره ملاقات وشو، سلام یې ورکړ، د هغه د سلام ځواب او هرکلی ورته وواېه او دده په

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبوت یې اقرار وکړ، خو کله چې محمد (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مخ په وړاندې روان شو، موسی (علیه السلام) وژړل، پوښتنه ورنه وشوه چې ولې ژاړې؟ ده په ځواب کې ورته وویل: لدې امله ژاړم چې له ما نه وروسته یو داسې ځوان په نبوت مشرف شویدی چې زما د امتیانو په نسبت به دده د امت زیات شمیر خلک جنت ته داخلیږي.

وروسته محمد (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) اووم آسمان ته هسک کړی شو، هلته یې له ابراهیم (علیه السلام) سره ملاقات وشو، سلام یې ورباندې واچاوه، هغه د سلام ځواب او ښه راغلاست ورته ووایه او دده په نبوت یې اقرار وکړ.

بیا سدره المنتهی ته وخېژول شو، وروسته محمد (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته بیت المعمور وښودل شوه، بیا د جبار خدای (جل جلاله) حضور ته یووړل شو، او رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) خپل رب (جل جلاله) ته دومره ورلنډ شو چې د دوو لیندیو د لرګي په اندازه او یا له دې نه هم کمه فاصله پاتې وه. همدلته الله تعالی خپل رسول (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته هغه څه وحي کړل چې وحي یې کړل، او پنځوس لمونځونه یې ورباندې فرض کړل. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) بیرته راستون شو تر څو موسی (علیه السلام) ته ورسید، هغه وپوښته چې الله تعالی په څه مامور کړې؟ محمد (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په ځواب کې ورته وویل: الله تعالی د پنځوسو لمونځونو امر راته وکړ. موسی (علیه السلام) ورته وویل: ستا امت د پنځوسو لمونځونو توان نلري، بیرته خپل رب ته ورشه او د خپل امت لپاره د تخفیف سوال ورنه وکړه.

رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) جبریل (علیه السلام) ته پداسې انداز کې وکتل لکه چې مشوره ورنه غواړي. هغه ورته وویل: سیې ده که ستا خوښه وي، نو همدا وه چې جبریل (علیه السلام) بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د الله تعالی حضور ته حاضر کړ، او هغه پخپل ځای وُــ په ځینو طریقو (روایاتو) کې او دا د بخاري شریف لفظ دی- الله تعالی لس لمونځونه ورنه کم کړل، بیا محمد (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) راکوز شو او موسی (علیه السلام) ته یې لدې نه خبر ورکړ. موسی (علیه السلام) ورته وویل: بیرته د خپل رب حضور ته ورشه او د نور تخفیف سوال ورنه وکړه. پدې ډول سره رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د الله تعالی او موسی (علیه السلام) تر مینځ تر هغې پورې تله، راتله تر څو الله تعالی یوازې پنځه لمونځونه فرض پریښودل. بیا هم موسی (علیه السلام) ورته وویل: بیرته خپل رب ته ورشه او د نور تخفیف (آسانۍ) سوال ورنه وکړه، خو محمد (صلی الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

عليه و اله وصحبه وسلم) ورتـه وويـل: **[قد اسـتحييت مـن ربي، ولكـني أرضـى وأسلم]** نور له الله تعالی نه شرم او حيا راځي، زه ورنه راضي او ورته تسليم يم. او كله چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) لږ ليرې لاړ، نو آواز وشو چې ما خپله فريضه نافذه كړه او پخپلو بندګانو مې تخفيف او آساني وكړه.[١]

پدې پسې ابن القيم ددې خبرې په هكله اختلاف ذكر كړی چې آيا رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) الله تعالی ليدلی او كه نه؟ بيا يې د ابن تيميه تحقيق رانقل كړی چې د هغه لنډيز داسې دی: په ستركو سره د الله تعالی ليدل ثابت ندي شوي او نه هم كوم صحابي (رضي الله عنه) پدې قول قايل دی، او دا چې له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه په يوه روايت مطلق ليدل او په بل روايت د زړه ليدل را نقل شويدي، نو دا لومړنی روايت (مطلق ليدل) د دوهم روايت (زړه ليدلو) منافي ندي.

ابن قيم بيا وايي: ((د الله تعالی دا قول چې فرمايي: **((ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى))** (النجم: ٨) [بيا نژدې شو (جبريل، محمد ته) پس ښه نژدې شو] د اسراء په كيسه كې ذكر شوی نژديوالی پدې آيت شريف كې له ذكر شوي نژديوالي سره توپير لري، ځكه د نجم سورت پدې پورته ذكر شوي آيت كې نژديوالی د جبريل (عليه السلام) له نژديوالي او تدلي څخه عبارت دی، لكه څرنګه چې حضرت عائشې او حضرت ابن مسعود (رضي الله عنهما) فرمايلي او همدا راز د جملې سياق هم په همدې دلالت كوی، او هلته د اسراء په حديث كې نقل شوی نژديوالی په صريحه د الله تعالی له نژديوالي او تدلي څخه عبارت دی، پدې هكله هيڅ اشكال نشته او د نجم په سورت كې دې ته اشاره نده شوې بلكه هلته داسې ويل شوي چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) هغه د دوهم ځل لپاره له سدره المنتهی سره وليد او دا جبريل (عليه السلام) وُ چې رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) دوه ځله پخپل اصلي شكل كې ليدلی، يو ځل يې په ځمكه كې ليدلی او بل ځل يې هلته له سدره المنتهی سره ليدلی دی.[٢] (الله تعالی له هر څانه ښه پوهيږي).

په همدې ځل د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د مباركې سينې د

---

[1]. زاد المعاد ٢/٤٧ - ٤٨

[٢]. زاد المعاد ٢/٤٧ –٤٨ صحيح البخاري: ١/ ٥٠، ٤٥٥، ٤٥٦، ٤٧٠، ٤٧١، ٤٨١، ٥٤٨، ٥٤٩، ٥٥٠، ٢/ ٦٨٤، صحيح مسلم : ١/ ٩١/ ٩٢/ ٩٣/ ٩٤/ ٩٥/ ٩٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيرولو پيښه هم شوې ده، او په همدې سفر کې رسول الله(صلی الله عليه واله وصحبه وسلم) ډېر شيان ليدلي دي.

رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته شيدې او شراب وړاندې شول هغه جناب(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) شيدې غوره کړې، نو ورته وويل شول: د فطرت لاره درته ښودل شويده، يا دا چې فطرت دې غوره کړ، او په ياد ولره که چيرې دې شراب غوره کړي وای، نو امت به دې بې لارې شوی وای.

رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په جنت کې څلور رودونه وليدل چې دوه يې ظاهري او دوه نور يې باطني وو، ظاهري يې د نيل او فرات رودونه وُو او ددې معنی دا ده چې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) رسالت به د نيل او فرات په حاصلخيزه ځمکو کې خورېږي، او د هغه ځای خلک به پشت په پشت د اسلام پيروان وي، او ددې معنی دا نده چې ګويا ددې دواړو رودونو اوبه له جنت نه راوزي.

رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) مالک د دوزخ خازن هم وليد، هغه نه خندل او نه يې په مخ کې د خوشالۍ او خوښۍ څه نښې نښانې ښکاريدې. همدا راز د الله تعالی رسول(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) جنت او دوزخ هم وليدل. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) هغه کسان هم وليدل چې په ظلم او ناحقه د يتيمانو مالونه خوري، هغوی د اوښانو په شان شونډې لرلې، د تيږو په شان د اور سکروټې به يې په خوله کولې چې بيرته به يې د مقعد له لارې وتلې.

سود خواره يې هم وليدل چې دومره لويې، لويې خيټې يې وې چې له ځايه به نه شوای خوځيدای او کله به چې آل فرعون (د فرعون لښکرې يا پيروان) د دوزخ په لور بيول کيدل، نو پدې سود خورو به د پاسه تيريدل او تر پښو لاندې کول به يې.

رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) هلته زنا کاران هم وليدل چې مخې ته يې ښه پاکه، تازه او چاغه غوښه ايښې وه او خوا ته يې نوره خوسا، وچه او بد بويه غوښه وه، هغوی به دا پاکه او تازه غوښه پريښووله او هغه مرداره او خوسا غوښه به يې خوړله.

هلته رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) هغه ښځې هم وليدلې چې په خپلو ميړونو پسې د بل چا اولاد تړي (پدې معنی چې له بل چا سره زنا کوي او له زنا نه حمل اخلي، او بيا په بې خبرۍ کې دا اولاد د هغې د ميړه شميرل کيږي) رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) دا ډول ښځې وليدلې چې د آسمان او ځمکې تر مينځ په تيو (سينو) راځړوندې شوې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په تګ راتګ کې د لارې په سر د مکې د خلکو يوه قافله هم وليدله، او هغوی ته يې هغه اوښ هم وروښود کوم چې ورنه تښتيدلی او ورک شوی ؤ. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ددې کاروان له يوه سر پټي لوښي نه اوبه هم وڅښلې، د کاروان خلک ټول ويده وو، او د هغه لوښي سر يې همداسې پټ پرېښود، او همدغه خبره د اسراء د شپې په سهار د رسول الله (ص)، د صدق او رېښتينولی يو د ليل هم شو.[1]

ابن قيم وايي: کله چې سهار شو، نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) خپل قوم ته د هغه لويو، لويو نښو نښانو خبر ورکړ کومې چې الله تعالی ده ته ورښوولې وې. قوم يې دا خبرې ونه منلې، د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) تکذيب يې وکړ، او دده په خلاف يې ظلمونه او جبرونه لا پسې زيات کړل، او له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) نه يې وغوښتل چې دوی ته د بيت المقدس کيفيت بيان کړي، نو پدې وخت کې الله تعالی خپل رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته بيت المقدس را ښکاره کړ، د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سترګو ته ودريد ورته کتل يې او خپل قوم ته يې د هغه نښې او نښانې ويلې، هغوی ونه شوای کولای چې دده مبارک کومه خبره رد کړي. همدا راز رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) قريشو ته د دوی د هغه کاروان خبره هم وکړه کوم چې ده معراج ته د تګ او راتګ په وخت کې ليدلی ؤ، او دوی ته يې د نومړي کاروان د راتګ نيټه هم وښودله، او د هغه اوښ نښې يې هم ورته وويلې کوم چې د کاروان په سرکې روان ؤ. وروسته څرګنده شوه چې حقيقت همداسې ؤ لکه څرنګه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) بيان کړی ؤ، خو لدې ټولو سره سره هغوی حق و نه مانه بلکه لا پسې بې لارې شول او د خپل کفر او انکار له امله يې هيڅ ډول حقيقت ته غاړه نه ايښوده.[2]

ويل کيږي چې ابوبکر (رضي الله عنه) ته په همدې وخت کې د صديق لقب ورکړ شو، ځکه نومړي پداسې وخت کې ددې پيښې (اسراء او معراج) تصديق وکړ چې نورو خلکو يې تکذيب کاوه.[1]

د اسراء او معراج د سفر د ګټو او علتونو د بيانولو په هکله تر ټولو نه لويه او تر ټولو

---

[1] مخکې ياد شوي مصادر. ابن هشام ۱/ ۳۹۷، ۴۰۲ _ تر _ ۴۰۲

[2] زاد المعاد ۴۸/۱. صحيح البخاري ۲/ ۲۸۴. صحيح مسلم ۹۲/۱. ابن هشام ۴۰۲/۱، ۴۰۳

[1] ابن هشام ۳۹۹/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه لنډه خبره د الله تعالی دا قول دی چې فرمایي: ((لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا)) (الاسراء : ۱) [چې (هلته وښیو مونږ دغه (محمد) ته ځینې له دلایلو (د قدرت) خپل.] د انبیاؤ (علیهم السلام) په هکله د الله تعالی سنت همدادی، فرمایي: ((وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنْ الْمُوقِنِينَ)) (الانعام: ۷۵) [او (لکه مو وښوده ابراهیم ته دده د قوم د ګمرا ه ی قبحه) هم دا رنګه ښیو مونږ ابراهیم ته عجائبات د آسمانونو او د ځمکې (دپاره ددې چې دلیل ونیسي په وحدانیت زما) او له پاره ددې چې شي له یقین کوونکو (عیاناً هم لکه چې ؤ بیاناً).]

بل ځای حضرت موسی (علیه السلام) ته خطاب کوي او فرمایي: ((لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى)) (طه: ۲۳). [دپاره ددې چې وښیو تاته ځینې له هغو معجزاتو چې ډیرې لوی دي.

الله تعالی ددې نښو نښانو د ښوولو هدف او مقصد ته اشاره کوي فرمایي: ((وَلِيَكُونَ مِنْ الْمُوقِنِينَ)) [تر څو له یقین کوونکو څخه شي.] او کله چې د انبیاء (علیهم السلام) علومو ته د داسې مشاهداتو لیدنه او کتنه هم ورزیاته شي، نو ورته د عین الیقین هغه درجه حاصلیږي چې اندازه کول یې ممکن ندي، په فارسی کې یو متل دی وایي ((شنیدن کی بود مانند دیدن)). او همدا وجه ده چې انبیاوو (علیهم السلام) د الله تعالی په لار کې داسې مشکلات او کړاوونه ګاللي چې د بل چا له وسه نه وو پوره، او د همدې عین الیقین په برکت د دنیا ټولو قوتونو د دوی په وړاندې د ماشې د یوه وزرقدرې ارزښت هم نه درلود، او له همدې امله وه چې هغوی د هیڅ کړاو او عذاب پروا نه ساتله.

دا چې د معراج ددې عظیم سفر تر شا نور کوم حکمتونه او اسرار پراته دي د هغې د بیانولو اصلي ځای د شریعت د اسرارو کتابونه دي، خو څه داسې حقایق هم شته چې له دې مبارک سفر نه سرچینه اخلي او د نبوي سیرت د ګلشن په لور امتداد مومي، نو دې ډول حقایقو ته داسې اشاره کوو:

ګورو چې الله تعالی د اسراء سورت یوازې په یوه آیت کې د اسراء کیسه یاد کړیده او بیا یې د یهودانو جرائم بیان کړي او د هغوی له جنایاتو یې پرده اوچته کړیده، وروسته یې هغوی دیته متوجه کړیدي چې دا قرآن تر ټولو نه نیغې او سمې لارې ته هدایت او لارښوونه کوي. کیدای شي چې د قرآنکریم تلاوت کوونکي ددې آیتونو په تلاوت سره داسې وانګیري چې د دواړو خبرو او مسئلو تر مینځ څه ارتباط او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړاو نشته، خو حقيقت داسې ندی، بلکه الله تعالی پدې اسلوب سره دې ته اشاره کوي چې دا سفر (اسراء) د بيت المقدس په خوا او له همغه ځای نه ترسره شويدی، او دا هم ځکه چې يهودان به نور د انساني امت له قيادت او مشرتابه نه ليرې کيږي، ځکه دوی داسې جرائم او جنايتونه کړيدي چې نور ددې وړ ندي چې د بشريت رهبري وکړي شي، نو الله تعالی اوس دا منصب خپل رسول(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته سپاري، او د ابراهيمي دعوت دواړه مرکزونه (مکه – بيت المقدس) دده تر امر لاندې راولي، اوس هغه وخت رارسيدلی دی چې معنوي مشرتابه او قيادت له يوه امت نه بل امت ته وسپارل شي. په بل عبارت اوس ددې وخت دی چې دا معنوي قيادت له هغه امت نه واخستل شي کوم چې تاريخ يې ټول له غدر، خيانت، ظلم او بدکاريو نه ډک دی، او داسې يوه امت ته وسپارل شي چې نيکي او صلاح يې شعار، او رسول(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) يې له ټولو نه نيغې لارې ته د لارښوونکي قرآن په وحي مشرف دی.

خو خبره دا ده چې دا قيادت به څه ډول انتقال مومي، پداسې حال کې چې ددې امت رسول(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د خلکو د ظلم له لاسه د مکې په غرونو کې لالهانده ګرزي؟ دا سوال له يوه بل حقيقت نه پرده اوچتوي او هغه دادی چې د اسلامي دعوت دا پړاو نور سرته رسيدلی، اوس به بل نوی پړاو پيليږي او له همدې امله ده چې قرآنکريم په صريحه او شديده لهجه مشرکين تهديدوي لکه چې فرمايي:

((وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيراً)) (الاسراء: ١٧) [او کله چې اراده وفرمايو مونږ ددې چې هلاک کړو کوم کلی (ښار) نو امر وکړو مونږ غټانو (او متمولانو) د هغه (ښار) ته (په طاعت د الله سره) نو فسق وکړي دوی په هغه کې نو حق (او ثابت) شي پر (ذمه د اوسيدونکو) هغه خبره (د عذاب) نو هلاکوو مونږ دوی په هلاکولو سختو سره له ګډولو کليو او ښارونو د دوی).]

((وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ وَكَفَى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيراً بَصِيراً))
(الاسراء: ١٧)

[او ډير هلاک کړيدي مونږ له (اهل د) قرنونو پس له نوح (لکه عاديان او ثموديان) او کافي دی رب ستا په ګناهونو د بندګانو خپلو ښه خبردار ښه ليدونکی(عالم په ټولو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاره وي.]

او ددې وعيد لرونکو آيتونو تر څنګ داسې آيتونه هم راغلي چې مسلمانانو ته د هغه تمدن اصول او قواعد ور په ګوته کوي په کوم سره چې د دوی اسلامي ټولنه ودانيږي، داسې ښيي لکه چې دوی په کوم ځای کې ميشته شوي، ټول کارونه د دوی په لاس کې دي او يو له بل سره د يووالي پداسې مزي تړل شويدي چې ټولنه د همغې په محور را څرخي، نو پدې آيتونو کې دې ته اشاره ده او يا دا په ګوته کوي چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) به ډير ژر داسې يوه پناه ګاه او مېنـــه ومومي چې هلته به يې دين استقرار پيدا کړي، او همدا نوی مېنـه به يې په ټوله دنيا کې د دعوت د خوريدو مرکز وي. دا و د اسراء او معراج د مبارک سفر له پټو حکمتونو او اسرارو نه هغه حکمت او راز چې زمونږ له بحث او موضوع سره يې پيوند درلود او له همدې کبله مو دلته ورنه يادونه وکړه.

پدې ترتيب سره دې حکمت او دې ته ورته نورو حکمتونو ته له نظر کولو وروسته ويلی شو چې اسراء او معراج يا له بيعت عقبه اولی نه مخکې او يا د دواړو بيعتونو تر مينځ واقع شويدی. (والله اعلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عَقَبه لومړنی بیعت

مخکې مو وويل چې د نبوت د يوولسم کال د حج په موسم کې د يثرب له خلکو نه شپږو کسانو ايمان راوړ، او له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) سره يې ژمنه وکړه چې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) رسالت به خپل قوم ته رسوي. ددې نتيجه دا شوه چې په راتلونکې کال يعنی د نبوت د دوولسم کال د حج په موسم کې چې د ۶۲۱م کال د جولای له مياشتې سره سمون خوري دوولس کسان د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) حضور ته راغلل، له دې جملې نه پنځه کسان هماغه وو کوم چې تير کال حاضر شوي وو، او جابر بن عبدالله بن رئاب د هغوی شپږم وُ چې پدې کال نه وُ راغلی، او ددې دوولسو کسانو د پاتې اوو کسانو نومونه دا دي:

۱. معاذ بن الحارث بن عفراء له بني النجار کورنۍ نه (خزرج)
۲. ذکوان بن عبدالقيس له بني زريق کورنۍ نه (خزرج)
۳. عباده بن الصامت له بني غنم کورنۍ نه (خزرج)
۴. يزيد بن ثعلبه د بني غنم له ملګرو (حليفانو) نه (خزرج)
۵. عباس بن عباده بن نضله له بني سالم کورنۍ نه (خزرج)
۶. ابو الهيثم بن التيهان له بني عبدالاشهل کورنۍ نه (اوس)
۷. عويم بن ساعده له بني عمرو بن عوف کورنۍ نه (اوس)

لدې کسانو نه يوازې دوه وروستي له اوس قبيلې څخه وو، نور ټول د خزرج قبيلې غړي وو.[1]

دې کسانو په منی کې له عقبې سره خوا کې له رسول اکرم(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) سره ملاقات وکړ، او له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) سره يې د داسې خبرو بيعت وکړ، چې بيا وروسته يعنی د مکې د فتحې په وخت کې له ښځو نه د همغه خبرو بيعت واخيستل شو، او دې بيعت ته بيعه النساء (د ښځو بيعت) ځکه وايي چې د بيعت بندونه (مادې) لکه د ښځو د بيعت د بندونو او مادو په شان وې.

---

[1]. رحمة للعالمين ۸۵/۱. ابن هشام ۱/ ۴۳۱_ ۴۳۲_۴۳۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام بخاري له عباده بن صامت نه روایت کوی وایي: رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وفرمایل: **[تعالوا بايعوني على ألا تشركوا بالله شيئًا، ولا تسرقوا، ولا تزنوا، ولا تقتلوا أولادكم، ولا تأتوا ببهتان تفترونه بين أيديكم وأرجلكم، ولا تعصوني في معروف، فمن وفي منكم فأجره على الله ، ومن أصاب من ذلك شيئًا فعوقب به في الدنيا، فهو له كفارة، ومن أصاب من ذلك شيئًا فستره الله ، فأمره إلى الله ؛ إن شاء عاقبه، وإن شاء عفا عنه]. قال: فبايعته ــ وفي نسخة: فبايعناه ــ على ذلك.**

[راشئ له ماسره پدې بیعت وکړئ چې : له الله تعالی سره به هیڅ شریک نه نیسئ، غلا به نه کوئ، زنا به نه کوئ، خپل اولادونه به نه وژنئ، بهتان به نه کوئ، په ښو کارونو کې به زما نافرماني نه کوئ، چا چې پدې خبرو پوره عمل وکړ نو اجر یې په خدای دی، او که څوک لدې امورو نه د کوم یوه مرتکب شو یعنی پدې هکله یې په کوم څه کې زما له امر نه سرغړونه وکړه او بیا یې په دنیا کې د همغه عمل جزا ولیده، نو همدا دده لپاره کفاره ده، او که چا پدې امورو کې کوم یو تر سره کړ یعنی له دې کارونونه د یوه کار مرتکب شو، بیا الله تعالی د هغه پرده وکړه، نو دده معامله له الله تعالی سره ده که د جزا اراده یې وکړه نو جزا به ورکړي، او که یې د عفوې اراده وکړه، نو عفوه به ورته وکړي. عباده بن صامت وایي نو پدې شیانو مې بیعت ورسره وکړ، او په بل نسخه کې د جمعې په صیغه راغلي یعنې: نو په همدې شیانو مو بیعت ورسره وکړ.[1]]

د اسلام سفیر په مدینه کې

کله چې بیعت سرته ورسید او د حج موسم هم تیر شو، نو رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له هغو خلکو سره مدینې ته خپل لومړنی سفیر واستاوه، تر څو مسلمانانوته د اسلام احکام او هدایات ور زده کړي او د مشرکینو په مینځ کې د اسلام تبلیغ وکړي. رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ددې دندې لپاره د سابقین اولین له جملې نه یو ځوان انتخاب کړ چې نوم یې مصعب بن عمیر عبدري (رضي الله عنه) وۀ.

---

[1]. صحیح البخاري، باب علامة الایمان، حب الانصار ۱ /۷، باب و فود الانصار ۱/ ۵۵۰، ۵۵۱ دلته را نقل شوی لفظ له همدې باب نه دی. باب قوله تعالی: (اذا جاءك المؤمنات) ۷۲۷/۲ باب الحدود، کفارة ۱۰۰۳/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویه کامیابي

کله چې مصعب بن عمیر یثرب ته ورسید نو د اسعد بن زراره (رضي الله عنهما) په کورکې یې واړول، دوی دواړو په ډېره مینه او جوش او خروش سره د اسلام تبلیغ کاوه، مصعب بن عمیر (رضي الله عنه) د مقرئ په نامه مشهور شو.(مقرئ یعنی ویونکی هغه وخت به یې استاذ او معلم ته مقرئ ویل).

د دعوت او تبلیغ په ډګر کې د مصعب (رضي الله عنه) له سترو کامیابیو څخه یوه دا ده چې یو ځل اسعد بن زراره (رضي الله عنه) هغه د بني عبدالاشهل او بني ظفر ځای ته ور ووست، هلته د بني ظفر د یوه باغ په د ننه کې له مرق نومي څاه سره کیناستل. څه شمیر مسلمانان ورته راټول شول، هغه وخت د بني عبدالاشهل دواړه سرداران سعد بن معاذ او اسید بن حضیر مشرکان وو او لا تر اوسه په اسلام نه وو مشرف شوي. دوی دواړه چې کله لدینه خبر شول، نو سعد د بني عبدالاشهل بل سردار اسید ته وویل: لاړ شه او دغه دواړه (مصعب او اسعد (رضي الله عنهما) ښه تهدید کړه او زمونږ ځای ته له راتلو نه یې منع کړه ځکه دوی دواړه راغلي تر څو زمونږ کمزوري کسان بې لارې او خراب کړي، او که چیرې اسعد بن زراره (رضي الله عنه) زما د خاله (ترور) زوی نه وای نو دا کار ما پخپله کاوه.

پدې سره اسید خپله نیزه واخیسته او د دوی په لور ور روان شو، او کله چې د اسعد (رضي الله عنه) سترې ورباندې ولګیدلې نو مصعب (رضي الله عنه) ته یې وویل: دا دی د خپل قوم سردار را روان دی، دده په هکله له الله تعالی سره رېښتینولي غوره کړه. مصعب (رضي الله عنه) ورته وویل: که کیناست نو خبرې به ورسره وکړم. اسید راغی، دوی ته ودرید او سختې سختې خبرې یې ورته وکړې ورته ویې ویل: تاسې د څه پخاطر دلته راغلي یئ؟ راغلي یئ تر څو زمونږ کمزوري کسان احمقان جوړ کړئ؟ که خپل ژوند درته ګران وي، نو له مونږ ته لیرې شئ! مصعب (رضي الله عنه) ورته وویل: بده به نه وي که لږ څه کینې او زما خبرې واورې، که دې کومه خبره خوښه شوه، نو قبوله به یې کړې او که دې خوښه نه شوه، نو مه یې منه. حضرت اسید ورته وویل: د انصاف خبره دې وکړه، خپله نیزه یې ودروله او کیناست. مصعب (رضي الله عنه) د اسلام خبره ورته وکړه او قرآنکریم یې ورته ولوست، هغه وایي: قسم په خدای مخکې لدینه چې حضرت اسید خبرې وکړي مونږ یې په مخ کې د اسلام رڼا ولیدله، بیا یې وویل: دا څومره ښکلی او خوږ کلام دی؟ دا راته ووایئ چې که څوک پدې دین کې شاملیدل وغواړي، نو څه به کوي؟

هغوی ورته وویل: لومړی غسل وکړه، پاکې جامې واغونده، بیا د حق او شهادت کلمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووايه، او دوه رکعته لمونځ ادا کړه. حضرت اسيد پاڅيد غسل يې وکړ، جامې يې پاکې کړې، د شهادت کلمه يې وويله او دوه رکعته لمونځ يې وکړ، پدې پسې يې دا خبره وکړه: ما پسې يو بل شخص هم دی، که چيرې هغه ستاسې متابعت غوره کړ، نو د هغه قوم به ټول په تاسې پسې روان شي او له دوی نه به هيڅوک هم ستاسې مخالفت ونکړي، زه اوس هغه تاسې ته رالېږم. سعد بن معاذ ته اشاره ده.

بيا حضرت اسيد (رضي الله عنه) خپله نيزه واخيستله او سعد بن معاذ ته ورغی، هغه له خپل قوم سره په ديره کې ناست وُ، سعد چې کله هغه وليد نو وې ويل: قسم په خدای دا چې په کوم مخ تللی وُ په هغه بيرته ندی راغلی. حضرت اسيد (رضي الله عنه) راورسيد، نو سعد بن معاذ وپوښته چې څه دې وکړل؟

ده ورته وويل: ما له هغو دواړو سره خبرې وکړې، خو قسم په خدای چې څه مشکل مې پکې ونه ليد، ما هغوی منع کړل، او دوی راته وويل څه چې ستا خوښه وي هغه به کوو. او بله دا چې زه خبر شوم بني حارثه راوتلي تر څو اسعد بن زراره ووژني، او دا پدې خاطر چې هغوی پدې خبر دي اسعد ستا د ترور زوی دی او غواړي پدې ډول له تا سره خپل تړون مات کړي. سعد بن معاذ چې دا خبرې واوريدلې، قهر او غوسې په سر واخيست فوراً راپاڅيد، خپله نيزه يې راواخيستله او د هغوی دواړو په خوا ورغی، خو کله يې چې هغوی ډاډه وليدل پوه شو چې پدې خبره سره اسيد غوښتل چې هغه (سعد) د دوی خبرې واوري، او کله چې ښه ورلنډ شو ورته ودريد او دوی دواړو ته يې ډيرې سپورې ستوغې وا اورولې بيايې اسعد بن زراره (رضي الله عنه) ته وويل: اې ابو امامه! قسم په الله که زما او ستا تر مينځ خپلوي نه وای، نو بيا به تا له مانه دا طمعه او اميد نه وُ کړی، ته راځې او زمونږ په کلي او کور کې داسې کارونه کوې چې زمونږ نه خوښيږي؟

لدينه مخکې حضرت سعد، حضرت مصعب (رضي الله عنهما) ته ويلي وُ: دا دی داسې سردار درته را روان دی چې تر شا يې ټول قوم ولاړ دی که چيرې ده ستا پيروي غوره کړه ټول قوم به يې ستا پيروان گرزي. همدلته وه چې مصعب (رضي الله عنه) ورته وويل: مهرباني وکړه لږ کينه او زما څو خبرې واوره، که د کومه خبره خوښه شوه قبوله به يې کړې، او که د خوښه نه وه نو مه يې منه! سعد بن معاذ په ځواب کې ورته وويل: د انصاف خبره دې وکړه، بيا يې خپله نيزه ودروله او کيناست. حضرت مصعب (رضي الله عنه) اسلام ورته بيان کړ او د قرآنکريم تلاوت يې ورته وکړ. وايي: قسم په خدای مخکې لدينه چې څه ووايي مونږ يې په مخ کې د اسلام رڼا وليدله، بيا يې راته وويل: کله چې اسلام منئ نو څه کوئ؟ دوی دواړو ورته وويل: ته لومړی غسل وکړه، خپلې جامې پاکې کړه، بيا د حق او شهادت کلمه ووايه او ورپسې دوه رکعته

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمونځ ادا کړه. حضرت سعد بن معاذ (رضي الله عنه) هم پاڅید او دا ټول کارونه یې تر سره کړل. بیا یې خپله نیزه واخیستله او د خپل قوم په لور ور روان شو، هغوی چې ولید یو بل ته یې وویل: قسم په خدای په کوم مخ چې تللی ؤ په هغه بیرته ندی راغلی، او چې مجلس ته را ورسید نو وې ویل: اې بني عبدالاشهل! ستاسې په مینځ کې زما مقام او معامله څنګه ده؟ دوی ورته وویل: ته زمونږ سردار یې، او له مونږ ټولو نه د پاخه نظر خاوند، او له مونږ ټولو نه برکتي او زمونږ نماینده او سرپرست یې. نو ده ورته وویل: ښه واورئ، ستاسې ټولو (نارینه او ښځو) سره تر هغې زما خبرې حرامې دي تر څو مو په الله تعالی او د هغه په رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ایمان نه وي راوړی. د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) ددې خبرې اثر دا ؤ چې تر ماښامه پورې دده ټول قوم نر او ښځې په اسلام مشرف شول، یوازې یوه کس چې (اصیرم) نومیده اسلام رانه ووړ هغه هم بیا وروسته د احد په جګړه کې مسلمان شو د الله په لار کې یې جګړه وکړه او پداسې حال کې په شهادت ورسید چې الله تعالی ته یې یوه سجده هم نه وه کړې. رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دده په هکله فرمایلي: ((عمل قليلا و اجر كثيرا)) یعنې نوموړی عمل کم کړی، خو اجر یې زیات تر لاسه کړ.حضرت مصعب (رضي الله عنه) تر هغې پورې د اسعد بن زراره (رضي الله عنه) په کور کې ؤ او د اسلام تبلیغ یې کاوه تر څو په انصارو کې داسې کورنۍ پاتې نه شوه چې څو کسان (نر او ښځې) نه وي پکې مسلمان شوي، یوازې د بني امیه بن زید او خطمه او وایل کورنۍ داسې وې چې څوک نه وو ورنه مسلمان شوي، او دا هم ځکه چې مشهور شاعر قیس بن اسلت د دوی له ألی نه ؤ او دوی به دده خبره په کلکه سره منله، او همدې شاعر دوی د خندق تر غزا (پنځم هجري کال) پورې له اسلام نه بیل او لیرې ساتلي وو. حضرت مصعب بن عمیر (رضي الله عنه) د بعثت د دیارلسم کال د د حج له موسم نه مخکې مکې مکرمې ته ستون شو او هلته یې خپل عظیم لاربنود حضرت محمد(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته د فتحې زیري وارول، او هغه یې د یثرب د خلکو له حال احوال، د دوی له جنګي او دفاعي صلاحیتونو او نورو ښو ښو استعدادونو نه خبر کړ.[1]

---

[1]. ابن هشام ۴۳۵/۱، ۲۳۲، ۴۳۷، ۴۳۸، ۲ / ۹۰ زاد المعاد ۵۱/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عَقَبه دوهم بیعت

د نبوت د دیارلسم کال د حج په موسم یعنی د (۶۲۲م) کال د جون په میاشت کې د مدینې منورې له اوسیدونکو نه له اویاوو نه زیات مسلمانان د خپل قوم له مشرکانو سره یو ځای د حج ادا کولو پخاطر مکې ته ورسیدل. دا مسلمانان لا په مدینه او یا د مکې په لاره وو چې دا خبره یې سره یاده کړه ترکومه به رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د مکې په غرونو کې لا لهانده او له غمونو او مشکلاتو سره لاس او ګریوان پاتې وي؟

دوی مکې ته له رسیدو نه وروسته په پټه له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره تماس ونیو او پدې سره سلا شول چې د ذي الحجې په دولسمه شپه به په منی او د جمره عقبه خوا کې سره غونډیږي.

اوس راځئ کعب بن مالک الانصاري (رضي الله عنه) ته غوږ شو چې ددې تاریخي غونډې په هکله کومې چې د کفر او اسلام د جګړې مخه یې بدله کړه څه وایي:

((حج ته لاړو، او له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره مو د تشریق منځنۍ ورځ وعده وټاکله، بالاخره ټاکل شوې شپه را ورسیده، مونږ دا خبره د خپل قوم له مشرکینو نه پټه ساتله، خو یوازې له عبدالله بن عمرو بن حرام سره مو پدې هکله څه خبرې وکړې، نوموړی زمونږ له مشرانو او شریفو خلکو نه شمیرل کیده. مونږ ورته وویل: ابو جابره! ته زمونږ له مشرانو او شریفانو نه یې، مونږ نه غواړو چې د دوزخ په اور کې وسوځې، بیا مو اسلام ته راوباله، او له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره له کړې وعدې نه مو خبر کړ، کعب وایي: نو هغه هم په اسلام مشرف شو او د عقبې په بیعت کې یې ګډون وکړ او د خپل قوم نقیب (استازی) وټاکل شو)).

کعب وایي: ((د نوموړې شپې په سر کې له خپل قوم سره یو ځای پخپله مېنه کې ویده شوو، خو د شپې د دریمې بــــرخې له تیریدو نه وروسته راپاڅیدو او په پټه سره د ټاکل شوي ځای په خوا وخوځیدو تر څو د عقبې خوا کې سره غونډ شوو. زمونږ شمیره دري اویا سړي او دوه ښځې چې یوه یې د بني مازن بن النجار نسیبه د کعب لور (ام عماره) او بله یې د بني سلمه قبیلې اسماء د عمرو لور (ام منیع) وه)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

همل‍ته ټول سره راټول شوو، او د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د راتلو انتظار مو يوست، تر څو تشريف يې راوړ، له ده سره يې تره عباس (رضي الله عنه) هم وُ، نوموړی هغه وخت لا مسلمان شوی نه وُ خو دا يې غوښتل چې د خپل وراره پدې معامله کې برخه ولري او ټينګ عهد ورته واخلي، او ددې غونډې لومړنی خبرې کوونکی هم عباس (رضي الله عنه) وُ.[١]

د خبرو پيل او د عباس (رضي الله عنه) له پلوه د مسئلې په اهميت رڼا اچول

کله چې د مجلس غړي پوره شول، نو د ديني او عسکري تړون په اړوند خبرې پيل شوې، له ټولو نه مخکې عباس (رضي الله عنه) په پوره صراحت سره د مسئلې د ارزښت او د دوی د مسئوليت د درونداوالي په هکله خبرې وکړې او وې ويل:

((اې خزرجيانو! -د هغه وخت عربو ټول انصارو يعنی اوس او خزرج دواړو ته خزرجيان ويل – تاسې زمونږ په مينځ کې د محمد (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) مقام او منزل وينئ، مونږ هغه د خپل قوم له مونږ سره په عقيده کې شريکوخلکو نه په امن ساتلی، هغه پخپل قوم کې د عزت خاوند دی، او دلته پخپل وطن کې زمونږ له ملاتړ او حمايې نه برخمن دی، خو هغه غواړي تاسې ته درشي، ستاسې لوري ته ميلان لري، نو اوس که چيرې تاسې له ده سره په کړې وعده وفا کوئ، او له مخالفينو نه يې ساتئ، نو سيي ده، تاسې پوه شئ او مسئوليت مو، خو که ستاسې خيال دا وي چې له دې ځای نه له وتو وروسته يې ملاتړ پريږدئ، نو سر له اوس نه يې پريږدئ، ځکه پخپل وطن کې د عزت خاوند او زمونږ له ملاتړ نه برخمن دی)).

کعب وايي: مونږ په ځواب کې ورته وويل: مونږ ستا خبرې واوريدې، نو اوس ته خبرې وکړه يا رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم)! او د خپل ځان او رب لپاره پخپله خوښه عهد او تړون واخله[٢]. د انصارو له دې ځواب نه دا ښه په ډاګه کيږي چې هغوی د دې عظيم مسئوليت په ادا کولو کې څومره مخلص او ټينګ ولاړ وو، او پدې لاره کې يې د هر راز مشکلاتو زغملو ته په پوره ايمانداری سره اوږه ورکوله. پدې پسې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) خپلې خبرې وکړې، او بيعت

---

[١]. ابن هشام ١/ ٤٤٠ - ٤٤١

[٢]. ابن هشام ١/٤٤١ - ٤٤٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسره وشو.

د بيعت بندونه

امام مالک پدې هکله د جابر روايت په مفصله توګه رانقل کړيدی. جابر وايي: مونږ رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته وويل: په څه شي بيعت درسره وکړو؟ وېې فرمايل: پدې بيعت راسره وکړئ چې: **[على السمع والطاعة في النشاط والكسل. وعلى النفقة في العسر واليسر. وعلى الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر. وعلى أن تقوموا في الله ، لا تأخذكم في الله لومة لائم.وعلى أن تنصروني إذا قدمت إليكم، وتمنعوني مما تمنعون منه أنفسكم وأزواجكم وأبناءكم، ولكم الجنة]**.

۱_ په هر حالت، سستۍ او چالاکۍ (کمزورۍ او پياوړتيا) کې به زما خبرې اورئ او منئ به يې يعنې اطاعت به مې کوئ.

۲_ په فقر اوشتمنۍ دواړو يا نيستۍ اوهستۍ کې به مال خرڅوئ او مصرفوئ.

۳_ په نيکۍ به امر او له بدۍ نه به نهي کوئ.

۴_ د خدای د دين په خاطر راپورته شئ، او پدې لاره کې د هيچا پروا ونه ساتئ.

۵_ کله چې زه درغلم نو ملاتړ به مې کوئ، او د خپلو ځانونو، ښځو او اولادونو په شان به زما دفاع هم کوئ، او ددې ټولو په بدله کې زه د جنت وعده درکوم.[1]

د کعب په هغه روايت کې چې ابن اسحاق راوړی دی يوازې وروستی بند ذکر شويدی او هغه داسې دی چې: کعب وايي: نو بيا رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) خبرې وکړې، د قرآنکريم له تلاوت، د الله لور ته له بلنې او اسلام ته له ترغيب او هڅونې وروسته يې وفرمايل: **[أبايعكم على أن تمنعوني مما تمنعون منه نسائكم وأبناءكم]**.پدې بيعت درنه اخلم چې زما داسې دفاع او ملاتړ وکړئ لکه څرنګه چې دخپلو ښځو او اولادونو دفاع کوئ. نو براء بن معرور په خپل لاس دده مبارک لاس ونيو او وې ويل: قسم په هغه ذات چې ته يې په حقه نبي را استولی يې چې د خپلو اولادونو په شان به دفاع درنه کوو، له مونږ نه بيعت واخله اې د الله رسوله ! مونږ د جنګ بچيان يو، وسله زمونږ سينګار ده، دا مونږ ته له پلرونو نه په ميراث را پاتې ده.

---

[1]. امام احمد دا په حسن اسناد را نقل کړيدی، حاکم او ابن حبان دا روايت صحيح بللی دی، د عبدالله النجدي مختصر سيره الرسول نومی کتاب ۱۰۵ مخ هم وګګوره، ابن اسحاق هم له عباده بن الصامت نه دې ته ورته روايت راوړی خو په هغه کيګ دا ماده زياته ده چيګ وايي: د حکومت پخاطر به له حاکمانو سره مخالفت نه کوو. ابن هشام ۱/ ۴۵۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوي وايي: ابو الهیثم بن التیهان د براء خبرې ور پرې کړې او وی ویل: اې رسول الله (ص)! زمونږ او یهودو تر منځ اوس ښې اړیکې دي، خو زمونږ هغه غوڅوو، هسې نه چې اوس مونږ دا اړیکې هم غوڅې کړو، بیا ته له فتحې او برې نه وروسته مونږ په ډاګ پریږدې او بیرته خپل قوم ته راشې؟ رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) تبسم وکړ او ویې فرمایل: **[بل الدَّمُ الدَّمُ، والهَدْمُ الْهَدْمُ، أنا منكم وأنتم منى، أحارب من حاربتم، وأسالم من سالمتم]**. نه، داسې نده ستاسې وینه زما وینه، او ستاسې تباهي زما تباهي ده، زه د ستاسې او تاسې زما یئ، له چا سره چې تاسې جګړه کوئ زه هم ورسره جنګیږم، او له چاسره چې سوله کوئ نو زه هم ورسره سوله کوم.[1]

د بیعت په هکله نور ټینګار

وروسته له دې چې د بیعت د شرطونو په هکله خبرې وشوې او خلکو یې د تړون اراده وکړه. د لومړۍ ډلې مسلمانانو له جملې نه دوه هغه کسان چې د نبوت په (۱۱) او (۱۲) کال یې اسلام راوړی ؤ یو په بل پسې پاڅیدل تر څو خپل قوم ددې بیعت له اهمیت او خطر نه یو ځل بیا خبر کړي، چې هغوی له بیعت کولو نه مخکې ښه پوه شي، او په پټو سترګو او ناپوهۍ کې دا مسئولیت په غاړه وانخلي او تر څو دا معلومه کړي چې قوم یې پدې لاره کې څومره قربانۍ ورکولو ته تیار دی.

ابن اسحاق وايي: کله چې خلکو د بیعت کولو اراده وکړه عباس بن عباده بن نضله وویل: اې خلکو آیا تاسې پوهیږئ چې لدې سړي سره د څه بیعت کوئ؟ دوی وویل: هو. ده ورته وویل: تاسې ددې بیعت ورسره کوئ چې له ټولو خلکو سور پوټکو او تور پوټکو سره به جنګیږئ نو که ستاسې دا خیال وي چې د خپلو مالونو له مکملې تباهۍ او د مشرانو له وژلو نه وروسته د هغه ملاتړ پریږدئ، نو همدا اوس یې پریږدئ، ځکه هغه وخت دده له ملاتړ نه لاس اخیستل د دنیا او آخرت تباهي او رسوایي ده، او که دا اراده لرئ چې د مالونو له تباهۍ او سردارانو له مرګ سره سره به له ده سره پخپل تړون وفا کوئ، نو بیا یې له ځان سره واخلئ، ټینګ یې کړئ ځکه دا د دنیا او آخرت خیر او ګټه ده.

---

[1]. ابن هشام ۴۴۲/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی وویل: پدې لاره کې مونږ د مالونو د تباهۍ مشرانو او رهبرانو د مرګ ژوبلې خطر په ځان منو، یا رسول الله (ص)! دا راته ووایه که مونږ پدې وفا وکړو، نو ددې په بدله کې به زمونږ لپاره څه وي؟ ده وفرمایل: ددې په بدله کې د تاسې لپاره جنت دی.
دوی وویل: لاس دې را اوږد کړه، ده(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) خپل مبارک لاس ور اوږد کړ او دوی بیعت ورسره وکړ.[۱]
او د جابر په روایت کې راځي (وېې ویل): پاڅېدو تر څو بیعت ورسره وکړو کله یې چې اسعد بن زراره لاس ونیو، نوموړی تر ټولو کشر و او وېې ویل: لږ تم شئ اې د یثرب خلکو، مونږ دده حضور ته د حاضرۍ پخاطر دا اوږد سفر لدې یقین او باور سره کړی چې بیشکه هغه د الله رسول دی، نن ورځ دده وتل له ټولو عربو سره د مقاطعې او دښمنۍ معنی لري، دا ستاسې د سردارانو د مرګ او تورو چلولو غوښتنه کوي که تاسې دې قربانۍ ته تیار وئ، نو درسره واېې خلئ، خدای به اجر درکوي، او که چیرې تاسې پخپلو ځانونو ویرېږئ نو بیا یې پرېږدئ او دا به د الله په وړاندې ستاسې څه نا څه مقبول عذر وي.[۲]

د بیعت تړون

د بیعت په شرطونو او بندونو له موافقې او له یاد شوي تاکید وروسته د بیعت سلسله په مصافحې (لاس ورکولو) سره پیل شوه. جابر د اسعد بن زراره د خبرو له روایت نه وروسته وایي: نو هغوی وویل: اې اسعده! لاس دې لیرې کړه، قسم په خدای چې مونږ دا بیعت حتماً کوو او بیا یې نه ماتوو[۳]. پدې سره اسعد پوه شو چې قوم یې پدې لاره کې څومره قربانۍ ورکولو ته تیاردی، دی له دې پلوه ډاډه او مطمئن شو، نوموړی د بیعت کوونکو دیني رئیس و ځکه د مصعب بن عمیر ملګری داعي و او له ټولو نه لومړی همده بیعت وکړ. ابن اسحاق وایي: بنو النجار دا ګومان کوي چې ابو امامه اسعد بن زراره لومړنی کس و چې له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره یې د بیعت لاس ورکړ.[۴]
ورپسې عام بیعت پیل شو، جابر وایي: مونږ یو یو ورپاڅېدو او بیعت به مو کاوه، په

---

(1). ابن هشام ۴۴۲/۱
(2). د امام احمد له خوا د جابر په روایت نقل شوی حدیث
(3). پخوانی مصدر
(4).ابن اسحاق وایي: بنو عبدالاشهل وایي: چیګ لومړنی بیعت کونکی ابو الهیثم بن التیهان دی او کعب بن مالك وایي: لومړنی کس چې بیعت یې وکړ براء بن معرور و(ابن هشام ۱/ ۴۴۷) خو زه وایم: شاید دوی به د بیعت کوونکو او رسول الله (ص) تر مینځګ تیری شوی خبریګ بیعت ګګنګي، خو سییګ دا ده چیګ لومړنی بیعت کوونکی اسعد بن زراره دی. و الله اعلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقابل کې به یې د جنت وعده راکوله.[۱]

خو د هغو دوو ښځو چې هلته موجودې وې بیعت یوازې زباني وُ ځکه رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له پردۍ ښځې سره کله هم لاس نه دی ورکړی.[۲]

د دوولسو مشرانو (استازیو) ټاکل

د بیعت له تکمیل نه وروسته رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د دوولسو کسانو د انتخاب غوښتنه وکړه، دا کسان به د خپل قوم مشري او د بیعت د بندونو د تطبیق او تنفیذ مسئولیت په غاړه لري. دوی ته یې وفرمایل: تاسې له خپل مینځ نه دوولس کسه وټاکئ چې دوی به د خپل قوم استازي او د هغوی له طرفه مسئول وي، نو فوراً دا دوولس کسه وټاکل شول، چې نه (۹) یې د خزرج او (۳) د اوس قبیلې څخه وو.

د خزرج نقیبان (استازي):

۱ـ اسعد بن زراره بن عدس.

۲ـ سعد بن الربیع بن عمرو.

۳ـ عبدالله بن رواحه بن ثعلبه.

۴ـ رافع بن مالک بن العجلان.

۵ـ البراء بن معرور بن صخر.

۶ـ عبدالله بن عمرو بن حرام.

۷ـ عباده بن الصامت بن قیس.

۸ـ سعد بن عباده بن دلیم.

۹ـ المنذر بن عمرو بن خنیس.

د اوس قبیلې نماینده ګان:

۱ـ اسید بن حضیر بن سماک.

۲ـ سعد بن خیثمه بن الحارث.

---

[۱] مسند امام حمد.

[۲] صحیح مسلم باب کیفیة بیعة النساء ۱۳۱/۲ مخ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ رفاعه بن عبدالمنذز بن زبیر.[۳]
دا هم ویل کیږي چې دا وس دریم نماینده ابو الهیثم بن التیهان وٌ. کله چې دا دوولس کسه وټاکل شول، نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له دوی نه د رئیسانو او مسئولینو په حیثیت یو بل تړون هم واخیست، او داسې یې ورته وفرمایل:
[أنتم على قومكم بما فيهم كفلاء، ككفالــة الحواريين لعيسى ابن مريم، وأنا كفيل على قومي] تاسې د خپل قوم داسې استازي او کفیلان یئ لکه څرنګه چې حواریون د عیسی (علیه السلام) کفیلان وو، او زه د خپل امت یعنی مسلمانانو کفیل یم. دوی وویل: هو، سیي ده.[۱]

شیطان د تړون راز افشا کوي

تړون او بیعت ترسره شو، خلک د خوریدو په حالت کې وو، په همدې وخت کې یوه شیطان د تړون او بیعت راز افشا کړ، خو څرنګه چې غونډه تقریباً پای ته رسیدلې وه او دا ممکنه نه وه چې د قریشو مشران په پټه سره خبر کړي تر څو بیعت ته حاضر شوي کسان په نابېره توګه راګیر کړي، نو دا شیطان په یوه هسک ځای ودرید او په ډیر لوړ آواز یې چیغه کړه، اې خلکو! اې ددې کورونو اوسیدونکو! محمد(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او ورسره بې دینان – له خپل دین نه اوړیدلي – کسان وګورئ، چې ستاسې سره د جګړې پخاطر راټول شویدي.
رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وفرمایل: **[هذا أزَبُّ العقبة، أما والله يا عدو الله لأتفرغن لك. ثم أمرهم أن ينفضوا إلى رحالهم]**. (دا ددې عقبې شیطان دی، اې د الله دښمنه! واوره، زه اوس درته وزګاریږم)) بیا یې حاضرو کسانو ته امر وکړ چې خپلو مېنو ته لاړ شي.[۲]

له قریشو سره د مقابلې لپاره د انصارو تیاري

د شیطان ددې آواز په اوریدو سره عباس بن عباده بن نضله وویل: ((قسم په هغه ذات

[۳]. زبیر په ب سره ، که څګه هم حګینو په ن یعنی زنبر ذکر کؤیدی، او یو شمیر مور خینو د رفاعه په حګای د ابوالهیثم بن تیهان نوم راوؤی دی.
[۱]. زاد ابن هشام ۱/۴۴۳ –۴۴۴- ۴۴۲
[۲]زاد المعاد ۲/۵۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې تـه يې پـه حقـه رسـول رالېـږلی يې، کـه تـه وغـواړې نـو مونـږ بـه سبا د منی پر اوسيدونکو د تورو حمله وکړو)).

رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورتـه وفرمايـل: **[لم نؤمر بذلك، ولكـــن ارجعوا إلى رحالكم]** تر اوسه ددې اجازه نه ده راکړل شوې، خپلو مېنو تـه سـتانه شـئ. بيا دوی هم ستانه او هملته خپلو ځايونو کې ويده شول.[1]

قريش د يثرب مشرانو ته خپل احتجاج رسوي

دې آواز د قريشو غم او غصه راوپاروله، ځکه دوی ښـه پوهيـدل چې پردوی او د دوی پر مالونو به د داسې يوه بيعت اغيزه او اثر څه وي، نو کله چې سهار شـو د قريشو له مشرانو نه يوه لويه ډله خـلـک د يثربيانو م ېن ې ته ورغلل تر څو هغوی ددې بيعت پـه هکله لـه خپـل عکس العمـل او احتجـاج نـه خبـر کـړي، او داسـې يـې ورتـه وويـل: ((خزرجيانو! مونږ خبر شوي يو چې تاسې راغلي يئ تر څو زمونږ ملګری لـدې ځـای نـه وباسئ او له مونږ سره د جګړې بيعت مـو هـم ورسره کړيدی، خـو قسـم پـه خـدای چې مونږ د ټولو عربي قبيلو په نسبت ستاسې سره جګړه بده ګڼو)).[2]

خو څرنګه چې دخزرج مشرکان لدې مـسـئـل ې څخه نه وو خبر، ځکه دا بيعت د شپې په تياره کې په ډيره پټه ترسره شوی وُ، يو ځل راپورته شول، قسـمونه يـې خـوړل چې هـيـڅ داسې پيښه په مينځ کې نشته او مونږ لدې نه هيڅ خبر نه لرو. بـالاخره د قريشـو وفد عبدالله بن ابي بن سلول ته ورغی، هغه هم ورته وويل: چې دا خبره دروغ ده، داسې څه ندي تر سره شوي، او دا هم امکان نلري چې زما قوم دې له مانه پټ داسې کـار وکـړي، که هلته مدينه کې هم وم، زما قوم زما له مشورې پرته داسې کار نه کوي. مسلمانانو هم يو بـل تـه وکتـل، او چـپ ناسـت وو پـدې هکلـه يـې هـيـڅ هـم ونـه ويـل: قريشـو هـم د مشرکانو خبره ومنله، او بې فايدې ستانه شول.

د بيعت د خبر په هکله د قريشو باور او د يثربيانو تعقيبول

د قريشو مشران د دوی له مېنی نه پداسې حالت کې ستانه شول، چې د بيعت د خبر

---

[1]. ابن هشام ۴۸۸/۱

[2]. ابن هشام ۱/ ۴۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دروغوالي څه نا څه یقیني شوي وو، خو سر بیره پر دې پدې لټه کې وو چې سیې معلومات لاسته راوړي او پدې هکله یې خپله پلټنه جاري وساتله. بالاخره پدې باوري شول چې د بیعت خبر سیې دی، خو دا داسې وخت ؤ چې حاجیان ټول د خپلو وطنونو په لور خوځیدلي وو.په هر ترتیب د قریشو سپاره په یثربیانو پسې ووتل، مخکې لاړل تر څو سعد بن عباده او منذر بن عمرو یې ولیدل، تعقیب یې کړل منذر ورنه وتښتید، خو سعد یې ونیو، لاسونه یې له ورمیږه سره دده د کجاوې په رسۍ وتړل، تر وهلو او ټکولو لاندې یې ونیو ویښتان یې کشول او په کښولو کښولو یې مکې ته ورساوه. هلته مطعم بن عدي او حارث بن حرب بن امیه ولید او د دوی له بنده یې آزاد کړ، ځکه سعد به په مدینه کې د دوی له قافلو نه ملاتړ کاوه. انصار چې پوه شول سعد ورنه پاتې شویدی، نو پدې سره سلا شول چې بیرته ورپسې ورشي، خو دوی لا خوځیدلي نه وو چې هغه ورته راورسید، او ټول یو ځای مدینې ته ورسیدل.[1]

دا و د عقبې دویم بیعت چې د لوی بیعت په نامه یادیږي، دا بیعت پداسې حالت کې ترسره شو چې د مسلمانانو زړونه یو له بل سره له مینې او محبت نه ډک وو، او پدې لاره کې په پوره همت او میړانه سره هر راز قربانۍ ورکولو ته چمتو وو. د مدینې مسلمان په مکه کې پخپل مسلمان ورور باندې شفقت کوي، زړه ورباندې سیځي، غم شریکي ورسره کوي، د هغه چا په وړاندې چې د مکې پر مسلمان ظلم کوي خپل قهر او غوسه څرګندوي، لنډه دا چې د خپل دیني ورور سره په هر څه کې ځان ګډ او شریک بولي. دا مینه او محبت هسې هم نه و چې د وخت په تیریدو سره له مینځه لاړ شي، ځکه ددې مینې سبب او مصدر پر الله، رسولانو او کتابونو باندې ایمان ؤ، داسې ایمان چې هیڅ ظالم او جابر يې د مینځه وړلو توان او قدرت نلري. دا داسې ایمان ؤ چې د عمل او عقیدې په ډګر کې به یې داسې کارنامې ترسره کولې چې د عادي بشر له وسه ندي پوره او پدې ایمان سره د هغه وخت مسلمانانو داسې کارونه او قهرمانۍ ترسره کړې چې نه یې اوس مثال شته، نه پخوا او نه به یې هم په راتلونکې کې مثال ولیدل شي.

[1]. زاد المعاد ۵۱/۲. ابن هشام ۴۴۸/۱ –۴۴۹_ ۴۵۰.

د هجرت پيل

وروسته له هغې چې د عقبې دويم بيعت ترسره شو، او اسلام وتوانيد له کفر او جهالت نه ډکې بيديا کې د ځان لپاره مېنه ومومي او د فتحې په درشل پښه کېږدي. -په رښتيا چې دا د دعوت له پيل نه د اسلام لويه سوبه او لاسته راوړنه وه ـ رسول الله (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) مسلمانانو ته د هجرت کولو اجازه ورکړه.

دغه وخت د هجرت معنی د ځان د احتمالي نجات او خلاصون پخاطر د ټولو ګټو او مصلحتونو تر پښو لاندې کول، او هر راز مالي قرباني په ځان منل وُ. هر هجرت کوونکی به پدې ښه پوهيده چې سر يې هم په باوري توګه په امن ندی، کيدای شي د لارې په سر او يا پای کې ووژل شي، راتلونکې يې هم مجهول او نامعلوم دی، خدای خبر چې سبا به له څه ډول مشکلاتو او کړاوونو سره مخ کيږي.

مسلمانانو د هجرت سفر پيل کړ، دا ټول تکليفونه يې په ځان ومنل، مشرکينو هم د خطر په درک کولو سره زيار ايسته د دوی د هجرت مخه ونيسي، راځئ پدې اړه لاندې خبرې واورو:

١. لومړنی مهاجر ابو سلمه وُ- ابن اسحاق وايي: نوموړي د عقبې له دويم بيعت نه يو کال وړاندې هجرت کړی وُ – کله چې ده د هجرت اراده وکړه، نو خپله ښځه او زوی هم يې له ځان سره روان کړل، خو خسرګنۍ يې ورته وويل: د خپل ځان په هکله څه نه شو درته ويلی، خو دا ستا ښځه چې زمونږ خپله ده، څنګه يې درسره پريږدو چې ليرې وطن ته يې بوزې؟ همدا وه چې ښځه يې ورنه ستنه کړه. پدې وخت کې د ابو سلمه کورنۍ په غوسه شوه او ويې ويل: مونږ هم خپل ماشوم نه پريږدو چې له مور سره يې ستاسې سره وي. د دواړو قبيلو خلکو ماشوم ونيو يو له بل نه يې را کاږه تر څو د ماشوم لاس ووت او بيا د ابو سلمه کورنۍ واخيست، او ابو سلمه يوازې د هجرت لاره ونيوه لاړ. ښځه به يې هر سهار له کوره وته او ابطح نومې ځای ته به تلله او ترماښامه به يې هلته ژړل، پوره يو کال يې همداسې بده ورځه وه. بالاخره يې د خپلوانو له جملې نه ديوه تن زړه ورباندې وسوځيده او نورو ته يې وويل: دا مسکينه پريږدئ، له زوی او ميړه نه مو جدا کړيده! نو دوی ورته وويل: که غواړې خپل ميړه ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورشي، تلی شي، لاړه شه، همغه وه چې دې خپل زوی د میړه له پلرګنۍ نه بیرته راواخیست، او د مدینې په لور وخوځیده. هو، دې اوږد سفر ته یې چې تقریباً پنځه سوه کیلو متره اوږد و په یوازې صورت مـلا وتړله. لاړه پسې لاړه تر څو تنعیم ته ورسیده هلته عثمان بن طلحه بن ابي طلحه ولیده، د حال احوال له پوښتنې وروسته ورسره روان شو تر څو قباء ته ورسیدل هلته یې ورته وویل: میړه دې دلته دی، ورشه ، او دی پخپله بیرته مکې ته روان شو.[1]

۲- هغه وخت چې صهیب د هجرت نیت وکړ، د قریشو کفارو ورته وویل: ته چې کله دلته راغلې یو حقیر او ناداره سړی وې، همدلته د مال او شتمنۍ خاوند شوې، اوس غواړې دلته ګټلی مال له ځان سره یوسې، دا کله هم نه شي کیدلی. صهیب په ځواب کې ورته وویل: که زه خپل مال تاسې ته درکړم، نو بیا مې پریږدئ چې ولاړ شم؟ دوی وویل: هو. ده ورته وویل: ځه زما مال ستاسې شو. دا خبره رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته ورسیده نو ویې فرمایل: صهیب ګټه کړې، صهیب ګټه کړې.[2]

۳- عمر بن الخطاب، عیاش بن ابي ربیعه او هشام بن العاصي بن وائل یو ځای سره وټاکه چې سهار به هملته سره غونډیږي بیا به مدینې ته هجرت کوي، خو سهار عمر او عیاش راغلل او هشام ورنه وګرزول شو. او کله چې دوی دواړه قباء ته ورسیدل ابوجهل او ورور یې حارث راغلل او عیاش ته یې وویل: مور دې قسم خوړلئ چې تر هغې به نه سر مونږمنځوی او نه به سیورې ته کیني تر څو یې ته نه وې لیدلی، نو د عیاش زړه پرې وسوځید ورته خفه شو.- د دوی دری واړو مور یوه وه - پدې وخت کې عمر (رضي الله عنه) ورته وویل: عیاشه! دوی غواړي تا له خپل دین نه واړوي، متوجه اوسه، مور دې که له سپږو نه په عذاب شي حتماً به خپل سر ږومنځ کړي، او که ګرمي یې پسې واخلي خوامخوا به سیورې ته ځي. خو عیاش تصمیم ونیو چې له دوی سره بیرته مکې ته لاړ شي، تر څو د خپلې مور قسم ریښتونی کړي، نو عمر ورته وویل: اوس چې دا اراده لرې، نو دا زما اوښه درسره بوزه، دا ډیره ښه ارامه او چټکه اوښه ده، مه ورنه کوزیږه که چیرې دې د خلکو له طرف نه څه شکمن حرکت ولید فوراً را تښته. بیا دری واړه روان شول، په لاره کې ابو جهل ورته وویل: قسم په خدای چې دا زما اوښه سرکشه ده، څه کیږي که زه هم ستا سره سپور شم؟ عیاش وویل: سیې ده، اوښې یې ودرولې بیا یې چو کړې، په همدې وخت کې دواړو (ابوجهل او حارث)

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۴۲۸ – ۴۲۹ - ۴۷۰

(2). ابن هشام ۱/ ۴۷۷

ناڅاپي حمله ورباندې وکړه راوېې نیو، ټینګ یې وتاړه، او مکې ته یې یووړ، هلته یې خلکو ته وویل: تاسې هم له خپلو بې عقلانو سره داسې چلن وکړي لکه څرنګه چې مونږ له خپل دې جاهل سره وکړ.[۱]

دا ډول ځ له هجرت کوونکو سره د مشرکینو چلن، خو سربېره پردې هم مسلمانان یو په بل پسې له مکې نه ووتل او د عقبې له دویم بیعت نه یوازې دوی میاشتې او څو ورځې تېرې شوې وې چې په مکه کې له رسول الله (صلی الله علیه واله وصحبه وسلم)، ابوبکر، علي او له هغو مسلمانانو نه پرته چې مشرکینو په زور نیولي وو، بل مسلمان نه ؤ پاتې شوی.

ابوبکر او علي (رضي الله عنهما) د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په امر دلته پاته شوي وو، رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او ابوبکر (رضي الله عنه) د سفر تیاري نیولې وه، خو پدې انتظار ؤ چې کله به ورته د وتو امر کیږي.[۲]

امام بخاري له حضرت عایشي (رضي الله عنها) نه روایت کوی فرمایي: رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مسلمانانو ته وویل: **[أني أريت دار هجرتكم، ذات نخل بين لابَتَيْن]** ما ته ستاسې د هجرت ځای رابنودل شویدی، د لارې د دوو غرونو تر مینځ یوه نخلستاني علاقه ده. پدې پسې مسلمانانو مدینې ته هجرت وکړ، د حبشې مهاجرین هم ټول مدینې ته راغلل، ابوبکر (رضي الله عنه) هم مدینې ته د سفر تیاري ونیوله، خو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمایل: **[على رِسْلِك، فأني أرجو أن يؤذن لي]**. لږ څه صبر وکړه، هیله ده ما ته هم د هجرت اجازه راکړل شي. نو ابوبکر (رضي الله عنه) ورته وویل: زما پلار له تا قربان، آیا ته ددې امید لرې؟ رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وفرمایل: **[نعم]** هو زه امید لرم. نو ابوبکر (رضي الله عنه) هم پاتې شو تر څو له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره ملګری شي. ده دوې اوښې هم برابرې کړې وې او پوره څلور میاشتې یې د سمر ونې پاڼې ورکړې او ښې يې وساتلې.[۳]

---

(1). هشام او عیاش همداسې د کفارو په قید کې وو تر څو رسول الله (ص) هجرت وکړ، یوه ورځ یې وفرمایل: څوك به هشام او عیاش راخلاص کړي؟ د ولید زوی ولید وویل: زه یې درته راخلاصوم یا رسول الله (ص)! همدا وه چې ولید په پټه مکې ته لاړ، هلته یې یوه ښځه ولیده چې دوی ته خواړه وروړې په دې سره یې د دوی د اوسیدو ځای معلوم کړ او دا بو بې چته کور و، ماښام په دیوال ورواوښت ، دواړه یې را خلاص کړل او له ځان سره یې مدینې ته بوتلل ابن هشام ۴۷۴/۱- ۴۷۶ .عمر له ۲۰ نورو کسانو سره یو ځای مدینې ته تللی وْ بخاري ۱/ ۵۵۸

(2). زاد المعاد ۵۲/۲

(3). صحیح بخاري باب هجرة النبي (صلی الله علیه وسلم) و اصحابه ۵۵۳/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دارالندوه يا د قريشو د پارلمان غونډه

کله چې قريشو وليدل د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) اصحاب مهاجر شول، اولادونه او څه اندازه مالونه يې د مدينې اوس او خزرج ته يووړل، نو يو ځل يې په زړونو کې بې ساري غم او غوبه را وپاريده. اور ورباندې بل شو، خپل ديني او اقتصادي وجود يې په خطر کې وليد، ځکه دوی محمد(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ښه پيژانده او پوهيدل چې هغه څومره عظيم او موثر لارښود دی. پدې هم پوه وو چې اصحاب (رضي الله عنهم) څومره د صبر، استقامت خاوندان او قرباني ته تيار کسان دي، د اوس او خزرج قوت او زور يې هم ليده او پدې هم پوره باوري وو چې ددې دواړو قبيلو مشران او د عقل خاوندان ددې توان او استعداد لري چې خپل مينځي دښمنۍ ختمې کړي او يو بل ته د ورورۍ او همکارۍ لاس ورکړي.

د مدينې استراتيژيک موقعيت يې هم له سترګو پټ نه وُ، او پدې خبر وو چې دا علاقه د هغه تجارتي لارې لپاره د څومره اهميت درلودونکې ده کومه چې د سرې بحيرې په غاړه له يمن نه تر شام پورې غزيدلې ده. د مکې خلکو به هر کال شام ته د (۲۵۰) زرو طلايي ديناورنو په بيه تجارت درلود د طائف او نورو ځايونو د اوسيدونکو تجارت لدينه جدا وُ، او ښکاره ده چې ددې لارې امن او آرامې د دوی د تجارت لپاره ډيره ضروري وه. خو دا هم بايد ووايو چې قريشو په مدينه کې د اسلامي دعوت له ځای په ځای کيدو او د دوی په مقابل کې د هغه ځای د خلکو له راپاريدو نه هم غټ خطر احساساوه، دا ټول خطرونه يو ځای د قريشو سترګو ته ودريدل، نو پدې لټه کې شول چې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په لاس را پيدا شوی خطر بالکل او په پوره توګه له مينځه يوسي.

د عقبې له دويم بيعت نه تقريباً دوې نيمې مياشتې وروسته د پنجشنبې په سهار د نبوت د څوارلسم کال د صفر مياشتې په (۲۶) مه چې د (۶۲۲)م کال د سپتمبر مياشتې له (۱۲) مې سره سمون خوري[1] د قريشو پارلمان (دارالندوه) پخپل تاريخ

[1]. دا نيتګه مو د هغه تحقيقاتو له خګيڼې وروسته غوره کړه کوم چيګ علامه محمد سليمان منصور پوري په رحمه للعالمين نوميګ کتاب کيګ ليکلي دي ۱/ ۹۵ -۹۷_ ۱۰۲، ۲/ ۴۷۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې له ټولو نه خطرناکه غونډه پرانيستله[1]، پدې غونډه کې د قريشو د ټولو قبيلو استازو برخه واخيسته، تر څو د اسلامي دعوت د ستر لاربنود د له مينځه وړو او اسلامي ډيوې د وژلو لپاره لارې چارې ولټوي او پدې هکله پريکنده فيصله وکړي.
پدې غونډه کې د قريشو له استازو نه لاندنيو مشهورو کسانو برخه اخيستې وه:

۱ـ ابو جهل بن هشام د بني مخزوم له قبيلې نه.

۲ـ جبير بن مطعم، طعيمه بن عدي، او حارث بن عامر د بني نوفل بن عبد مناف نه.

۳ـ د ربيعه زامن شيبه او عتبه، او ابو سفيان بن حرب له بني عبد شمس بن عبد مناف قبيلې نه.

۴ـ نضر بن حارث له بني عبدالدار قبيلې نه، دا همغه سړی دی کوم چې پر رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) يې د اوښې پريوان وراچولې وُ.

۵ـ ابو بختري بن هشام، زمعه بن اسود او حکيم بن حزام له بني اسد بن العزی قبيلې نه.

۶ـ د حجاج زامن نبيه او منبه له بني سهم قبيلې نه.

۷ـ اميه بن خلف له بني جمح قبيلې نه.

ټول د وعدې سره سم راغلل، کله چې شيطان د يوه مخور مشر په شکل کې په دروازه کې ولاړ دی، قيمتي چپنه يې اغوستې، دوی ورته وويل: دا مشر څوک دی؟ ده ورته وويل: زه د نجد قبيلې يو مشر يم ستاسې د غونډې خبر مې واوريد، راغلم تر څو ستاسې خبرې واورم، او کيدای شي پدې هکله ښه مشوره درکړم. دوی ورته وويل: ډير ښه، راځه، او پدې ترتيب هغه هم په غونډه کې شريک شو.

له مناقشې وروسته د رسول الله(ﷺ) د وژلو پريکړه

د پارلمان غړي ټول حاضر شول، خبرې او مناقشې پيل شوې، هر چا خپله طرحه وړاندې کوله، ابو اسود وويل: راځئ محمد(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له خپل وطن نه وشړو، هر چيرته چې ځي لاړ دې شي، زمونږ څه کار ورسره نشته، خو دده په اخراج به زمونږ مشکل حل شي او اړيکې به مو بيرته سره ټينګې او وحدت به مو

[1]. ابن اسحاق روايت کوی چيگ جبريل (عليه السلام) رسول الله (صلی الله عليه وسلم) ته ددیگ غونأیگ په هکله خبر ورکؤ او د هجرت اجازه يیگ ورکؤه. او پدیگ هکله بل دليل د عايشی (رضي الله عنها) روايت دی چيگ وروسته به يیگ سره ولولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قائم شي.

خو نجدي سپین ږیري وویل: نه دا سیي نظر ندی، تاسې نه ګورئ چې محمد (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) څومره بلیغ او منطقي شخصیت دی، د هغه زړه وړونکې او خوږې خبرې نه وینئ، او دا نه ګورئ چې هغه د نورو زړونه څه ډول ځانته راکاږي، نو ددې ویره موجوده ده چې هغه یوی بلې عربي قبیلې ته لاړ شي، او هغوی د ځان پیروان وګرزوي، بیا به پر تاسې حمله وکړي او دلته پخل وطن کې به مو تس او نس کړي او بیا به خپله رایه درباندې تحمیل کړي، بهتره دا ده چې پدې هکله نور فکر وکړئ او بل پلان جوړ کړئ.

ابو البختري وویل: هغه د اوسپنې په پنجرو کې بند کړئ، تر څو د پخوانیو شاعرانو زهیر او نابغه په څېر مړ شي. د نجد مشر بیا وویل: نه دا هم چندان سیي نظریه نده، ځکه که تاسې هغه بند هم کړئ، هغه به خپل ارشادات خپلو اصحابو ته رسوي، کیدای شي هغوی حمله وکړي او له قید نه یې آزاد کړي، بیا به یې پیروان ډیر شي او پر تاسې به برلاسي ومومي، نو یوه بله لاره وګورئ.

پارلمان دا دواړه پیشنهادونه رد کړل، خو دا ځل د مشرکانو مشر او د مکې غټ مجرم ابو جهل داسې ظالمانه وړاندیز وکړ چې ټولو ورسره موافقه وکړه. او هغه داسې وُ چې ابو جهل وویل: زه دده په هکله داسې نظر لرم چې تاسې یو به یې هم نلرئ، دوی ورته وویل: وایه ستا څه نظر دی؟ ده وویل: چې مونږ باید له هرې قبیلې نه یو یو غښتلی، تکړه او د ښه نسب خاوند ځوان غوره کړو، دوی ټولو ته تورې ورکړو او دده (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د مرګ لپاره یې ورواستوو، ټول به یو ځای ورباندې ګوزار وکړي او په قتل به یې ورسوي، نو مونږ به ورنه بیغمه شو، که داسې وکړو خون به یې په ټولو قبیلو وویشل شي او عبدمناف به هم ددې وس ونلري چې له ټولو قبیلو سره جګړه وکړي، نو مجبور به شي دیت اخیستل ومني او مونږ به یې دیت ورکړو. نجدي مشر وویل: ددې سړي خبره او نظریه د منلو وړ ده، زما نظر هم دا دی[1]. نو د پارلمان ټولو غړو دا نظریه او وړاندیز ومانه، او تصمیم یې ونیو چې دا طرحه به ژر او فوراً عملي کوي، او په همدې سره غونډه پای ته ورسیده.

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله(ﷺ) هجرت

کله چې قریشو د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د وژلو ظالمانه فیصله وکړه، نو جبریل (علیه السلام) وحي راوړه، رسول (علیه السلام) یې د قریشو لدې توطئې نه خبر کړ، او د ا يې ورتـه وويـل چې الله تعالی د هجرت اجازه درکړیده، د هجرت کولو وخت یې ورته وټاکه او داسې یې ورته وویل: نن پخپل ځای مه ویده کیږه.[1]

نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په همدې غرمه کې د ابوبکر (رضي الله عنه) کورته ورغی تر څو د هجرت په هکله پلان جوړ کړي. عائشه (رضي الله عنها) وايي: ټکنده غرمه وه مونږ د ابوبکر (رضي الله عنه) په کور کې ناست وو، چې یو کس آواز وکړ، دا دی رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) راغی سر یې پټ کړیدی. دا داسې وخت ؤ چې عادتاً به هغه(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) پدې وخت کې زمونږ کره نه راته. ابوبکر وویل: زما مور او پلار دې ورنه قربان شي، قسم په خدای چې د کوم مهم کار لپاره راغلی دی.

عائشه (رضي الله عنها) وايي: رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) راغی او له اجازې وروسته کور ته را ننوت، ابوبکر ته یې وویل: **[أخـرج مَـنْ عنـدك]**. دا حاضرین وباسه. ابوبکر (رضي الله عنه) ورته وویل: زما پلار لـه تا قربان یا رسول الله (صلی الله علیه وسلم)! دا خو ټول ستا اهل دی. ده وفرمایل: **[فـأني قـد أذن لي في الخروج]**. ما ته د هجرت اجازه شویده، نو ابوبکر ورته وویل: اې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) پلار مې درنه قربان، آیا ما درسره ملګری کوې، زما لپاره به د ملګرتیا شرف وي؟ رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وفرمایل: هو.[2]

د هجرت له پلان جوړولو وروسته رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) بیرته خپل کورته لاړ، او د شپې انتظار یې یوست.

---

(1). ابن هشام ۴۸۲/۱، زاد المعاد ۵۲/۲

(2). صحيح بخاري، باب هجرة النبي (ص) و اصحابه ۱/ ۵۵۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله (ﷺ) د کور محاصره

د قریشو مجرمانو مشرانو ټوله ورځ پدې تیره کړه چې د مکې پارلمان (دارالندوه) پریکړه به څنګه عملي کوي، او له تیارۍ وروسته یې ددې کار د عملي کولو لپاره یوولس مشران وټاکل چې نومونه یې دا دي:

۱- ابو جهل بن هشام. ۲- حکم بن ابي العاص.۳- عقبه بن ابي معیط.۴- نضر بن حارث.۵- امیه بن خلف.۶- زمعه بن اسود.۷- طعیمه بن عدي. ۸- ابو لهب. ۹- ابي بن خلف. ۱۰- نبیه بن حجاج. ۱۱- منبه بن حجاج.[۱]

ابن اسحاق وایي: کله چې د شپې تیاره خوره شوه، هغوی ټول د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) تر کور راتاو شول او ددې انتظار یې یوست چې هغه ویده شي او دوی حمله ورباندې وکړي.[۲]

مشرکانو پوره باور درلود چې د دوی دا توطئه به حتما کامیابیږي، تر دې حده چې ابو جهل د کبر او غرور په حالت کې خپلو ملګرو ته مخ کوي او وايي: محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وایي که تاسې دده پیروی وکړئ نو د عربو او عجمو پاچایان به شئ، او بیا به له مرګ نه وروسته بیا راژوندي شئ، او هلته به د اردن د باغونو په شان باغونه درکړل شي، او که داسې مو ونه کړل- دده دین مو ونه ما نه – نو بیا به دده له لاسه ستاسې په مینځ کې قتل و قتال وشي، او چې بیا را ژوندي کړی شي، نو بیا به په اور کې سوځئ[۳]!!

د توطئې د پلي کولو وخت نیمه شپه ټاکل شوی و، هغوی ټول بیدار او ویښ ولاړ وو، د ټاکل شوي وخت انتظار یې یوست، خو الله تعالی تر ټولو لوی او غالب ذات دی، د ځمکې او آسمان پاچایي له ده سره ده څه یې چې اراده وي همغه کوي، هغه پناه ورکوونکې دی، چا ته چې پناه ورکړي هیڅوک هغه ته ضرر نه شي رسولی، او که وغواړي څوک را ګیر کړي، نو بیا د هغه خلاصون نشته. پدې ترتیب سره غالب الله تعالی خپل رسول وساته، د قرآنکریم لاندینی آیت چې لدې پیښې وروسته را نازل شوی دا موقف داسې تشریح کوي:

((وَ إِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ

---

[۱]. زاد المعاد ۵۲/۲

[۲]. ابن هشام ۴۸۲/۱

[۳]. ابن هشام ۴۸۳/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ)). (الانفال: ۳۰)

[او یاد کړه (اې محمده) هغه وخت چې مکر فریب به کاوه له تا سره کافرانو لپاره د دې چې بندي کړي تا یا ووژني تا، یا وباسي تا (له مکې نه) او پټ فریب کوي دوی (له تا سره) او جزا د قریب ورکوي الله (دوی ته) او الله بهتر د جزا ورکوونکو د مکر دی.]

رسول الله (ﷺ) خپل کور پریږدي

سره لدې چې قریشو د خپل وحشیانه پلان د تطبیق لپاره پوره تیاري نیولې وه، خو بیا هم له فاحشې ناکامۍ سره مخ شول. په همدې سخت او مشکل وخت کې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ابو طالب زوی علي (رضي الله عنه) ته وویل: ته نن شپه زما په بستره کې ویده شه، او دا زما شین حضرمي چادر درباندې واچوه[۱] ویده شه تا ته به د هغوی له لاسه هیڅ ضرر در و نه رسیږي. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) به په همدې چادر کې ویده کیده.[۲]

بیا رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ووت، د دوی له مینځه تیر شو، او یو موټی شګلنه خاوره یې واخیسته او د دوی پر سرونو یې وروشنله، الله تعالی د هغوی سترګې ورباندې ړندې کړې او ویې نه لیده او ده مبارک دا آیت تلات کاوه: ((وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدّاً وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدّاً فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لا يُبْصِرُونَ)) (یس: ۹). [او ګرځولی مو دی په مخ د دوی کې سد (دیوال) او له وروسته د دوی دیوال، پس پټې کړې مو دي (سترګې د دوی) پس دوی هیڅ نهویني.]

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ټولو مشرکانو پر سرونو خاوره واچوله، او سیخ د ابوبکر (رضي الله عنه) کورته ورغی، له هغه ځای نه دواړه د شپې له مخې د یوې کړکۍ له لارې ووتل د یمن په طرف روان شول ترڅو غار ثور ته ورسیدل[۳]. هلته محاصره کوونکي د ټاکل شوي وخت د رارسیدو انتظار باسي، خو د وخت له رارسیدو لږ شیبه مخکې پخپله نامرادۍ او ناکامۍ پوه شول. یو سړی ورته راغی او

---

(1). په حضرموت (جنوبیګ یمن) کیګ جوړ شوی ځګادر په حضرمي چادر شهرت لري.

(2). ابن هشام ۴۸۲/۱ - ۴۸۳

(3). ابن هشام ۴۸۳/۱- زاد المعاد ۵۲/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته ويې ويل: د څه انتظار باسئ؟ دوی ورته وويل: د محمد (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) انتظار باسو. ده ورته وويل: نامراده شوئ، ناکام شوئ، هغه خو در نه تللی، او ستاسې پر سرونو يې خاورې در اچولې، هغه پخپله لار تللی. دوی وويل: قسم په خدای مونږ خو ندی ليدلی، سرونو ته يې لاس کړ او خاورې يې ورنه پاکې کړې.
خو د دروازې له چاک نه يې د ننه وکتل، که ګوري چې علي (رضي الله عنه) ويده دی، دوی وويل: قسم په خدای هغه دی محمد (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) تر اوسه لا ويده دی. هغوی تر سهاره منتظر وو تر څو سهار شو او علي (رضي الله عنه) له ځايه پاڅيد، دوی هغه را ونيو او د محمد (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په هکله يې معلومات ورنه وغوښتل. ده ورته وويل: زه د هغه په هکله هيڅ معلومات نلرم.[١]

له کور نه تر غاره

رسول (صلی الله عليه وسلم) د نبوت د څوارلسم کال د صفر مياشتې په (۲۷) مه شپه چې د (۶۲۲م) کال د سپتمبر مياشتې له ۱۲/ ۱۳[٢] سره سمون خوري له خپل کور نه ووت، د ابوبکر (رضي الله عنه) کورته ورغی، او له هغه ځای نه دواړه د کور له وروستۍ کړکۍ نه لدې ويرې نه چې وربانديې سهار نه شي په ډيره چټکۍ ووتل.
رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) پدې پوهيده چې مشرکين به يې په لټه پسې را وزي او لومړنۍ لار چې دوی به يې نيسي هغه دشمال خوا ته د مدينې لويه لاره ده، نو ده پخپل حکمت سره ددې مقابله يعنی د جنوب لاره ونيوله، دا لاره يمن ته تللې وه، تقريباً پنځه ميله مخکې لاړل تر څو د ثور غره ته ورسيدل. دا ډير لوړ، سخت او د لويو لويو تيږو درلودونکې غر دی.
د رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) دواړه پښې لوڅې وې بلکه دا هم ويل کيږي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د پښو په سرو (ګوتو) تله تر

---

[١]. ابن هشام – زاد المعاد

[٢]. رحمة للعالمين ۹۵/۱. که د دې کلونوپيل له محرم مياشتی نه فرض کؤو نو دا مياشت (صفر) د نبوت د څوارلسم کال مياشت راځي او که د کلونو پيل د بعثت له مياشتی نه فرض کؤو نو بيا دا د نبوت ديارلسم کال مياشت راځي.
او د سيرت زيات ليکونکيګ کله لومؤنی او کله هم دوهمه فرضيه سييګ کګنګي او همدا وجه ده چيګ د حوادثو په ترتيب کيګ خګه غلطی هم ورنه وشي، نو موناِ دديګ شيانو په پام کيګ نيولو سره دا غوره کګنګو چيګ د کلونو پيل د محرم له مياشتيګ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو د پلونو اثر يې پاتې نه شي او پدې سره يې پښې زخمې شوې. په هر حال ابوبکر (رضي الله عنه) د غره له لمنې نه د غره په څوکه کې تر واقع غار پورې چې په تاريخ کې د ثور غار په نامه يادېږي رسول(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په بېړه، بيړه په خپله شا يووړ. [١]

په غار کې

کله چې غار ته ورسيدل ابوبکر (رضي الله عنه) وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه وسلم)! ته به تر هغې پورې غار ته نه ننوزې تر څو زه پکې ننوتلی نه وم او کتلی مې نه وي، ځکه که هلته څه مضر شی وي، نو لومړی به زه ورسره مخامخ شم. ابوبکر (رضي الله عنه) غار ته ننوت او جارو يې کړ، ټول سوري يې د خپل لنګ په ټوټو پټ کړل، يوازې دوه سوري (سوړې) پاتې شول چې هغه يې هم پخپلو پښو بند کړل پښې يې پکې کېښودلې بيا يې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته وويل: مهرباني وکړه غار ته را ننوزه. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) غار ته تشريف يووړ او هلته يې د ابوبکر (رضي الله عنه) په غېږ کې سر کېښود او ويده شو. ابوبکر (رضي الله عنه) له يوه سوري نه په پښه څه شي وچيچه، او ددې له ويرې چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) راويښ نه شي هيڅ ونه خوځېد، خو اوښکې يې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) پر مبارک مخ را توی شوې هغه را ويښ شو او ورته ويې فرمايل:څه خبره ده ابوبکره؟ ده ورته وويل: څه شي وچيچلم زما مور او پلار له تا قربان شه! نو رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په هغه ځای خپلې مبارکې لاړې (زېړې) واچولې او پدې سره د ابوبکر (رضي الله عنه) درد ورک او آرام شو. [٢]

دوی دواړه درې شپې يعنی د جمعې، هفتې او يکشنبې شپې په غار کې پټ وو[٣].

د ابوبکر زوی عبدالله (رضي الله عنهما) به د شپې له دوی سره ويده کيده. عائشه (رضي الله عنها) وايي: عبدالله (رضي الله عنه) تنکی، پوه او زيرک ځوان ؤ سهار د

---

(1). رحمة للعالمين ٩٥/١. مختصر سيرة الرسول للشيخ عبد الله النجدي ص ١٢٧

(2). دا روايت رزين له عمر (رضي الله عنه) نه هم روايت کړی خو په هغه کيګ دا هم شته چيګ دديګ زهرو اثر د ابوبکر (رضي الله عنه) د مرګګ په وخت کيګ بيرته را شګګاره شو او همدا زهر ييګ د مرګګ سبب شول، مشکاة المصابيح باب مناقب ابيګ بکر ٥٥٢/٢

(3). فتح الباري ٧/ ٣٣٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخته به له دوی نه راووت، او داسې وخت به مکې ته رارسیده چې ګومان به کیده شپه یې همدلته تیره کړیده.

او قریشو به چې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په خلاف کومې خبرې کولې، ټولې به یې اوریدلې ځان به یې وربااندې پوهاوه او بیا به د شپې په تیاره کې دوی ته ورتله او دا خبرې به یې ورسولې. د ابوبکر (رضي الله عنه) غلام (عامر بن فهیره) به رمه پووله، او کله به چې شپه پخه شوه، نو رمه به یې د غار خولې ته راوستله، او د غار دواړو ملګرو به شیدې څښلې او ارام به ویده کیدل، او عامر به بیا سهار وختي رمه بیرته بیوله. هغه دا درې واړه شپې همداسې کول[1] او د سهار له خوا به یې رمه په هغه لاره بیوله په کومه به چې عبدالله بن ابوبکر (رضي الله عنهما) تللی ؤ تر څو د هغه پلونه رنګ کړي اثر او نښه یې پاتې نه شي.[2]

د قریشو منډې تړې

هلته د توطئې د تطبیق د شپې په سهار قریش له خپلې ناکامۍ او د رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له نجات نه باوري شول نژدې وو چې لیونیان شي، لاره ورنه ورک شوه، لومړی خو یې علي (رضي الله عنه) راونیوه ښه یې وواهه، کعبې ته یې یووړ او هلته یې بندي کړ تر څو د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په هکله معلومات ورنه واخلي.[3] او کله یې چې له علي (رضي الله عنه) نه څه بود (تر لاسه) نکړل، نو د ابوبکر (رضي الله عنه) کور ته ورغلل دروازه یې ور وټکوله د ابوبکر لور اسماء (رضي الله عنها) راووته، دوی ورته وویل: پلار دې چیرته دی؟ دې ځواب ورکړ، والله که خبره وم چې پلار مې چیرته دی. پدې ځواب سره خبیث ابوجهل داسې کلکه څپیړه ورکړه چې د غوږ لښتۍ یې ایسته ولویده.[4]

قریشو د یوې عاجلې او فوق العاده غونډې په نتیجه کې فیصله وکړه چې باید د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او ملګري د نیولو لپاره یې ټول وسایل او امکانات په کار واچول شي، نو فوراً یې له مکې نه د باندې وتلې ټولې لارې تر کلکې وسله والې څارنې لاندې ونیولې، او اعلان یې وکړ هر چا که هغوی دواړه مړه یا

---

[1]. صحیح البخاري ۵۵۳/۱ . ۵۵۴
[2] ابن هشام ۴۸۲/۱
[3]. رحمة للعالمین ۹۲/۱
[4]. ابن هشام ۱/ ۴۸۷

ژوندي دوی ته راوستل، نو دوی به د هریوه په بدل کې سل اوښان جائزه ورکړي.[1]
ددې لويې جائزې له اعلان نه وروسته ټولو خپلې هڅې ګړندۍ کړې، پلي او سپاره او پل پيژوندونکي يوې خوا بلې خوا ته خواره شول، غرونه، دښتې، خوړونه او درې يې پلټلې، خو ټول نامراده وو او هيڅ يې په لاس نه ورتلل.
څنې پلټونکي ان د غار خولې ته ورغلل، خو الله پخپل کار کې غالب او برلاسی دی.
امام بخاري له انس او هغه له ابوبکر (رضي الله عنه) نه روايت کوي وايي: زه له نبي(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) سره په غار کې وم، کله مې چې سر راپورته کړ که ګورم چې د خلکو پښې راته ښکاريږي، نو رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته مې وويل: که د هغوی کوم يو هسې لاندې وګوري نو مونږ به ويني.
ده وفرمايل: **[اسکت يا أبا بکر، اثنان، الله ثالثهما]**، وفي لفظ: **[ما ظنك يا أبا بکر باثنين الله ثالثهما]**. چپ يا ابوبکره! مونږ دوه يو دريم مو الله دی، او په بل لفظ کې راځي: ابوبکره! د هغو دوو کسانو په هکله څه ګومان کوې چې دريم يې الله دی.[3]
دا يوه معجزه وه چې الله تعالى خپل رسول پرې مشرف کړ، پلټونکي بيرته نا مراده ورنه وګرځيدل پداسې حال کې چې دده(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) او هغوی تر مينځ يوازې څو قدمه فاصله وه او بس.

د مدينې په لار

کله چې د لټې او پلټنې هلې ځلې غلې شوې، او قريش له دريو ورځو مسلسلو خو بې نتيجې منډو، ترړو نه وروسته څه نا څه آرام شول. نو رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) او ملګري يې له غار نه د وتو تياري ونيوله.
دوی له مخکې نه له عبدالله بن اريقط الليثي سره چې په صحرايي لارو پيژندنه کې يې خاص مهارت درلود د پيسو په مقابل کې مدينې ته د رسولو خبره کړې وه.

---

(1). صحيح البخاري ۵۵۴/۱

(3). صحيح البخاري ۵۱۲/۱ - ۵۵۸. د ابوبکر (رض) ويره د خپل حګان پخاطر نه وه، بلکه د ويرې سبب يیګ دا وْ لکه چيګ په يوه روايت کيګ راحګي ده چيګ کله هغوی وليدل نو د رسول الله (ص) په هکله أير غمجن شو او ويی ويل: که زه ووژل شم نو يو سؤي يم پروا ميګ نشته، خو که ته ووژل شی يا رسول الله !نو تګول امت هلاك شو ، پديګ وخت کيګ رسول الله (ص) ورته وويل:مه خفه کيإه الله زمونإ سره دی، مختصر سيرة الرسول (صلى الله عليه وسلم) ۱۲۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړی هغه وخت لا مشرک وُ، خو دوی ته د اعتماد وړ وُ خپلې اوښې يې ورته سپارلې وې او دا وعده يې ورسره کړې وه چې درې ورځې وروسته به د غار خولې ته راځي. همدا وه چې عبدالله بن اريقط د دوشنبې په شپه د هجرت د لومړي کال د ربيع الاول په لومړۍ نيټه چې د (۶۲۲م) کال د سپټمبر له (۱۶) مې سره سمون خوري اوښې د غار خولې ته راوستې. ابوبکر (رضي الله عنه) رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته وويل: پلار مې له تا قربان شه يا رسول الله! له دې دوو اوښو نه يوه د تا، او هغه بهتره اوښه يې ور وړاندې کړه. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورته وويل سيې ده خو په بيه.

پدې وخت کې اسماء بنت ابي بکر (رضي الله عنهما) ورته د لارې توښه راوړه، خو ددې د تړلو لپاره يې څه نه وُ ورسره راوړي، او کله چې دوی د سفر اراده وکړه اسماء (رضي الله عنها) څه پيدا نکړل چې هغه توښه پکې وتړي، نو فوراً يې د خپلې ملا کمربند دوه ځايه کړ، په يوه ټوټه يې خوراک وتاړه او بله يې تر ملا کړه او په دې سره ذات النطاقين وبلله شوه.[1]

بيا رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او ابوبکر (رضي الله عنه) روان شول، عامر بن فهيره هم ورسره وُ او لارې پيژندونکي۔ عبدالله بن اريقط د بحر د غاړې (ساحل) لاره غوره کړه او همداسې مخکې لاړل.کله چې له غار نه ووتل لومړی د جنوب پلو ته د يمن په لور لاړل، بيا د بحر د غاړې په خوا د غرب (لويديز) لوري ته راوګرځيدل او مخکې لاړل تر څو داسې لارې ته ورسيدل چې عام خلک به نه ورباندې تلل، بيا د شمال لوري ته وګرځيدل او د سرې بحيرې غاړې ته نژدې په داسې لار روان شول چې له کوم يوه سړي پرته بل هيڅوک هم نه ورباندې تلل.

ابن اسحاق د هغو ځايونو نومونه ذکر کړيدي له کومو نه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په دې سفر کې تير شويدی. هغه وايي: لارې پيژندونکي لومړی هغوی د مکې په لانديني برخه کې بوتلل، بيا د ساحل په لاره روان شول او د عسفان په لانديني برخه کې يې لاره غوڅه کړه، بيا د امج په لانديني برخه کې روان وو او کله چې له قديد نه تير شول،نو بيا يې لاره غوڅه کړه، همداسې مخکې د خرار په لاره لاړل بيا په ثنيه المره او وروسته په لقفا او بيا د لقف له بيابان نه تير شول، وروسته يې د مجاح بيابان (دښته) ونيوه، بيا د مجاح له ګرزندي (موړ) نه پورې وتل او د ذي الغضوين ګرزندی يې ونيو په ذي کشر ورننوتل او داسې په جداجد بيا په اجرد،

---

[1]. صحيح بخاري ۵۵۳/۱ – ۵۵۵. ابن هشام ۴۸۲/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذاسلم او د اعداء لـه لارې د تعهـن پـه دښتـه او مخکې پـه عبابيـد او داسې پـه فاجـه بالاخره په عرج راکوز شول، بيا د رکوبه په ښۍ خوا کې له ثنيه العائر نـه تيـر شـول، او د رئم په وادۍ کې راکوز شول او مخکې د قبا[1] په لور لاړل.

اوس راځئ د لارې په دوران کې واقع شوې ځنې پيښې تر نظر تيرې کړو:

١- بخاري روايت کوي چې ابوبکر الصديق (رضي الله عنـه) وايي: کلـه چې د شپې (له غاره ووتلو) نو دا ټوله شپه او سبا ورځ تر غرمې مو مزل وکړ، دغـه وخت لاره بالکل خالي وه هيڅ لاروی هم نه ليدل کيده، کـه ګـورو چې يـوه لويـه پرښـه ده او پـه سيوره يې تـر اوسـه لا لمـر نـه ؤ راغلی، مونـږ همدلتـه واړول. مـا پخپـل لاس رسـول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) تـه ځـای برابـر کـړ، او يـو پوستين مې وربانـدې اوار کړ او ورته ومې ويل: دلته ويده شه يا رسول الله (ص)! زه به د شـا او خـوا څارنـه او مراقبت کوم. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ويده شو او ما څارنه کوله، پدې وخت کې مې يو شپون وليـد چې رمـه يې د پـــرښې پـه خـوا را روانـه کړيـده، غواړي زمونږ په شان دلته واړوي، ما ورته وويل: ته د چا يې؟ هغه د مکې يا د مـدينې د کوم سړي نوم واخيست. ورته ومې ويل: ميږې دې شيدې لري؟ ده وويـل: هـو. ورتـه و مې ويل : آيا لـوشې يې؟ و يې ويل: هو، يوه ميږه يې راونيوه تر څو ويې لوشي. ما ورته وويل: دا تی يې له خاورو، ويښتـانو او نـورو شيـانو نـه پـاک کـړه، بيـا يې پـه يـوه لوښي کې شيدې را ولـوشلې. له ما سره يوه چرمې بدنۍ وه چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) بـه اوبـه ورنـه څښلې او اودس بـه يې وربانـدې کـاوه. بيـا رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته راغلم، خو مناسبه مې ونـه ليـده چې راويښ يې کړم، هملتـه ورتـه ولاړم تر څو راويـښ شـو، نـو فـورا مې پـه شيدو لـږ اوبـه ورواچولې تر څو لاندينۍ برخه يې يخه شوه او ورتـه ومې ويـل: مهربـاني وکـړه شيـدې وڅښـه يـا رسـول الله (صلی الله عليـه وسلم)! رسول الله(صلی الله عليـه و الـه وصحبه وسلم) دومره شيدې وڅښلې چې زه ډير پرې خوښ شوم، بيـا يې وفرمايـل: د حرکت وخت ندی؟ ما ځواب ورکړ: هو د تګ وخت دی، بيا روان شوو.[2]

٢- پدې سفر کې د ابوبکر (رضي الله عنـه) عـادت دا ؤ چې پـه رسـول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) پسې به وروسته په اوښـه سپـور ؤ. او څرنګـه چې لـه عمـره

---

(1). ابن هشام ١/٤٩١ - ٤٩٢

(2). صحيح بګخاري ١/٥١٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوخ ښکاریده نو د خلکو توجه به هم همده ته وه، او د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په څیره کې د ځوانۍ نښې ډېرې وې، نو د خلکو زیاته توجه به نه وه ورته. او همدا وجه وه چې کله به له چاسره مخامخ شول نو لومړی به یې له ابوبکر (رضي الله عنه) نه پوښتنه کوله چې دا سړی څوک دی؟ ابوبکر (رضي الله عنه) به یې په ځواب کې ویل: دا زما لارښود دی، اوریدونکي به داسې ګومان کاوه چې دا لار ښیي په کومه چې روان دي، خو دده مراد به هغه د خیر او دین لاره وه.[1]

۳- سراقه بن مالک چې د هغوی په لټه پسې وتلی ؤ وایي: زه د خپل قوم بني مدلج له خلکو سره ناست وم چې له دوی نه یو سړی راغی راته ودریده او وېې ویل: اې سراقه! ما همدا اوس له ساحل سره څو کسان ولیدل، فکر کوم چې هغه محمد(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او ملګري یې دي. سراقه وایي: زه پوه شوم چې دا کسان همدوی دي، خو ده ته مې وویل: دا هغوی نه شي کیدلای، او دا تا چې څوک لیدلي هغه فلانی او فلانی دي چې زمونږ له مخې تیر شول، بیا څه وخت همدلته مجلس کې پاتې شوم، وروسته پاڅیدم او کور ته لاړم. خپلې وینځې ته مې امر وکړ، چې آس وباسي او هلته د غونډۍ شا کې راته انتظار وکړي. ما خپله نیزه راواخیسته او د کور له وروستنۍ دروازې نه پداسې حال کې ووتلم چې د نیزې څوکه مې په ځمکه لګوله او پورتنۍ خوا مې یې هم کښته نیولې وه، آس ته ورغلم وربادې سپور شوم او پوه شوم چې هغه مې د معمول په شان په منډو منډو مخکې وړي ان تر دې چې دوی ته ورلنډ شوم، دلته مې آس بودري وکړه او زه ورنه راپریوتم، بیا راپورته شوم توبرې ته مې لاس کړ او د فال غشي مې ورنه راوایستل، فال مې وراندې واچوه چې آیا دوی ته زیان ور ورسوم او که نه؟ نو هغه غشي راووت چې زما خوښ نه ؤ، خو ددې غشي پروا مې ونکړه، په آس سپور شوم او په چټکۍ سره یې دوی ته دومره ورلنډ کړم چې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د قرائت آواز مې واورید. هغه خپل قرائت کاوه هیڅ بل طرف ته یې التفات نه کاوه، خو ابوبکر (رضي الله عنه) ډېر یوې خوا بلې خواته کتل، پدې وخت کې زما د آس پښې ان ترګونډو په ځمکه کې خښې شوې زه هم ورنه ولویدم، بیا مې آس وواهه او هغه په ډیر مشکل سره خپلې پښې راوایستلې کله چې نیغ ودرید، نو د پښو له نښانو نه یې د دود په شان ګرد پورته شو، دلته مې بیا په غشو فال واچوه، بیا هغه غشی راووت چې زما نه ؤ خوښ، نو د امان غږ مې وراندې وکړ.

[1]. صحیح بخاري له انس (رضي الله عنه نه ۱/ ۵۵۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی راته ودریدل، ما په آس پښه ورواړوله او ورغلم او هغه وخت چې زه له دوی نه منع کړی شوی وم، نو دا خبره مې په زړه کې پخه شوې وه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) به غالب او امر به یې برلاسی کیږي، ورته ومې وویل: ستا قوم ستا په سر جایزه ټاکلې ده، او لدینه مې هم خبر کړ چې خلک دده په هکله څه نیت او اراده لري، او خپل زاد او توښه مې ور وړاندې کړه، خو هغوی څه ورنه وانخستل نه یې تکلیف راکړ او نه یې د څه سوال رانه وکړ، یوازې دومره یې راته وویل: چې حال پټ ساته. ما ورته وویل: د امن خط راته ولیکه، نو عامر بن فهیره ته یې د خط لیکلو امر وکړ، هغه د پوستکي په یوه ټوټه خط ولیکه، بیا رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مخ په وړاندې لاړ.[1]

پدې هکله له ابوبکر (رضي الله عنه) نه هم یو روایت را نقل شویدی هغه وایي: مونږ روان شوو، او خلک زمونږ په لټه کې وو، خو له سراقه پرته هیچا هم و نه موندو، او کله چې د سراقه آس را لنډ شو ما وویل: یا رسول الله! دا دی دا پلټونکی راورسیده ده وفرمایل: (**لا تحزن ان الله معنا**)[2]

سراقه بیرته مکې ته ستون شو او خلک لا په تپ او تلاش کې وو، ده ورته وویل: ما مکمل او پوره احوال درته راوړی، نور دلته ستاسې هلې ځلې بې ګټې دي، پدې خوا کې چې څه لازم ؤ هغه وشول. (او پدې سره یې خلک راستانه کړل، نوموړی د ورځې په پیل کې د هغوی په لټه پسې وتلی ؤ،خو د همدې ورځې په پای کې د هغوی نګهبان او ساتونکی ګرزیدلی ؤ.[3].

۴- پدې سفر کې یې د خزاعیه کورنۍ د ام معبد نومې ښځې په دوو خیمو هم ګذر وشو. نوموړې مشهوره او تکړه ښځه وه، زیاتره به څرخ په لاس د خیمې په خوله کې ناسته وه، او چې څوک به ورتلل نو د خوراک او څښاک بند وبست به یې ورته کاوه. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او ملګري یې د څه شي غوښتنه ورنه وکړه، دې ورته وویل: قسم په خدای که مو څه درلودلی نو ستاسې په میزبانۍ کې به مو کوتاهي نه وای کړې، زمونږ میږې هم ډیرې لیرې دي. دغه کال هم ډیر وچ ؤ.

(1). نفس المصدر ۵۵۴/۱. د بني مدلج مېنه رابغ ته نژدې وه، سراقه هغه وخت ورپسې ووت چې دوی له قدید نه بر ختلي وو. په غالب ګومان سره سراقه د دوی د سفر په دریمه ورځ ورپسې وتلی ؤ.

(2). صحیح البخاري ۵۱۲/۱

(3). زاد المعاد ۵۳/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وکتل او د خیمې په کنج یې یوه مېږه ولیده، نو یې وفرمایل: **[ما هذه الشاة یا أم معبد؟]** دا څه ډول مېږه ده؟ اې ام معبد! دې وویل: دا د ډېرې کمزورۍ له امله له رمې پاتې شویده. هغه (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وفرمایل: **[هل بها من لبن؟]** شیدې کوي؟ دې وویل: دا له پښو لویدلې او شیدې؟! ده ورته وفرمایل: **[أتأذنین لی أن أحلبها؟]** اجازه راکوې چې وېې لوشم؟ دې وویل: مور او پلار مې له تا قربان، که لازم وینې نو وېې لوشه!

نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) پخپل مبارک لاس د هغې غولانځه مسحه کړه، بسم الله یې وکړه او دعا یې ولوستله، یو ځل یې غولانځه ډکه شوه، او پښې یې سره لیرې کړې، نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ام معبد هغه لوی لوښی وغوښت کوم چې د یوه ټولګي لپاره بس وُ، مېږه یې پکې ولوشله تر څو په مورګو یې ځګ ودرید، بیا یې ام معبد ته شیدې وروڅښلې تر څو ښه مړه شوه، بیایې خپل ملګري ماړه کړل په پای کې یې پخپله وڅښلې، او ورپسې یې مېږه بیا ولوشله تر څو لوښی ښه ډک شو او له دې سره یې پرېښود او دوی وخوځېدل.

لږ ساعت وروسته ابو معبد له خپلو کمزوریو، سستو او ډنګرو وزو سره راورسید، او کله یې چې شیدې ولیدلې، حیران شو، خپلې ښځې ته یې وویل: دا شیدې له کومه شوې؟ رمه خو لیرې ده، او په کور کې هم شیدې ورکوونکې مېږه نشته. دې ورته وویل: قسم په خدای همدا اوس یو ډېر مبارک سړی رانه رخصت شو، چې دا او داسې خبرې یې وې، او حال یې داسې او داسې وُ. ده وویل: هو فکر کوم دا هغه څوک دی چې قریش یې لټوي، نو اې ام معبد راته معرفي یې کړه او نښې یې راته ووایه! دې هم پخپله بلیغه ژبه د هغه عظیم صفات داسې ورته بیان کړل که ته به وایې همدا اوس یې په مخ کې ولاړ دی، د کتاب په پای کې به دا بیان رانقلوو. ابو معبد وویل: قسم په خدای چې دا د قریشو هماغه ملګری دی د کوم په هکله چې دوی مختلفې خبرې کوي، زه د هغه د ملګرتیا اراده لرم، او د امکان په صورت کې به حتماً دا کار سرته رسوم.

له بلې خوا هلته مکه کې یو داسې آواز پورته شو چې ټول خلک یې اوري، خو ویونکی یې نه ښکاري دا آواز داسې وُ:

جزی الله رب العرش خیر جزائه	رفقین حـــلا خیمـــتي ام معبد
هـــما نـــزلا بالبر و ارتحـــلا به	و افلـــح من امسی رفیق محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیـــا لقصـــي ما زوی الله عنکم به من فعال لا یجازی و سؤدد

لیهـــن بني کعـــب مـــکان فتاهم و مقعـــدها للمـــؤمنین بمرصد

سلـــوا اختـــکم عن شاهًا و انائها فانکم ان تســـالوا الشاة تشهد

[ترجمه: د عرش مالک الله دې دوو هغو ملګريو ته بهترينه جزا او بدله ورکړي کوم چې د ام معبد خيمې ته راغلي وو، دوی دواړه هلته په خير او نيکۍ راغلي وو او بيرته په خير او نيکۍ سره ولاړل، او بريالي دې هغه څوک چې د محمد (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ملګرتيا کوي، اې قصي! الله تعالی له هغه سره څومره بې مثاله کارنامې او سرداری له تاسې نه يووړه (او يا: مبارکې دې وي تا قصي ته چې الله (جل جلاله) د محمد (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په واسطه له تاسې نه يې ساري سرداري وانه خستله). بنو کعب ته دې د دوی د سياه سرې کور او د مؤمنانو د نګهداشت ځای مبارک وی، تاسې له خپلې خور نه ددې د ميږې او لوښي په هکله پوښتنه وکړئ، که تاسې له هغه ميږې نه هم وپوښتئ نو هغه به هم شاهدي ووايي.]

اسماء (رضي الله عنها) وايي: مونږ نه و خبر چې رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) کومې خوا ته تللی، تر څو د مکې له لانديني برخې نه يو جن (پيری) راغی او دا پورتني ابيات يې وويل، خلک ورپسې ورغلل او ورپسې ورتلل آواز يې اوريده خو هغه يې ليده نه، تر څو هغه د مکې له پورتنۍ برخې نه ووت. اسماء (رضي الله عنها) وايي: کله مو چې دا خبرې واوريدلې نو پوه شوو چې رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د مديني لوري ته تللی دی.[1]

۵- رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د لارې په اوږدو کې له بريده بن حصيب اسلمي سره هم مخامخ شوی وُ. نوموړی د خپل قوم مشر وُ او د قريشو له طرفه د اعلان شوې لويې جايزې ګټلو په طمعه د رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) او ابوبکر (رضي الله عنه) په لټه پسې وتلی وُ، خو کله چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) سره مخ شو او د هغه مبارکې خبرې يې واوريدې، نو په همغه ځای د خپل قوم له اويا کسانو سره يو ځای په اسلام مشرف شو، بيايې خپله پګړۍ را خلاصه کړه او د بيرغ په څير يې د نيزې په څوکه کې ټينګه کړه، پدې سره يې دا اعلانول غوښتل چې دا دی د امن او سلامتيا پاچا را روان دی تر څو دا دنيا په

(1). زاد المعاد ۲/۵۳ - ۵۴

عدل او انصاف سره ودانه کړي.[٢]

وعن عبد الله بن بريدة أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يتفاءل ولا يتطير، فركب بريدة في سبعين راكبًا من أهل بيته من بني سهم، فلقى النبي صلى الله عليه وسلم، فقال له: [ممن أنت؟] قال: من أسلم، فقال: لأبي بكر: سلمنا، ثم قال: [مِمن بني مَنْ؟] قال: من بني سهم. قال: [خرج سهمك].

له عبد الله بن بريده نه روايت دی چې رسول (صلى الله عليه وسلم) به بد شګوني نه کوله هر څه يې په نيک فال نيول، د خپل قوم بني سهم له اويا سپرو کسانو سره ووت، کله چې له رسول (صلى الله عليه وسلم) سره مخ شو، پوښتنه يې ترې وکړه: له کوم قوم نه يې؟ ده وويل: له اسلم نه. رسول (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل: په امن شوو. بيا يې وفرمايل: له کومې کورنۍ نه. ده وويل: له بني سهم نه. رسول (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل: برخه دې ووته.

۶- د هجرت په لاره زبير (رضي الله عنه) هم د رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) په ملاقات مشرف شو، زبير (رضي الله عنه) چې له يوې ألې مسلمانو تاجرانو سره له شام نه راګرزيدلی ؤ، رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) او ابوبکر (رضي الله عنه) ته يو يو جوړ سپينې جامې هديه کړې.[١]

قبا ته د رسول الله(ﷺ) تشريف راوړل

د د وشنبې په ورځ د نبوت د څوارلسم او د هجرت لومړني کال د ربيع الاول په اتمه چې د (۶۲۲م) کال د سپتمبر له (۲۳) مې سره سمون خوري رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) قبا ته ورسيد.[٢]

عروه بن الزبير وايي: په مدينه کې مسلمانانو له مکې نه د رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) د روانيدو خبر اوريدلی ؤ، نو هر سهار وختي به د حره (ډاګ) په خوا

---

(2). رحمة للعالمين ١٠١/١

[١]. دا له عروة بن الزبير نه د امام بخاري روايت دی ۵۵۴/١

[٢]. رحمۍ للعالمين ١٠٢/١. پدې ورځ د رسول الله (ص) عمر پوره **۵۳** کاله ؤ او که د نبوت پيل دعام الفيل د (**۴۱**) کال د ربيع الاول له **۹** نه ومنو، نو پدې ورځ د نبوت پوره ديارلس کاله تير شوي وؤ او که د هغوکسانو رايه ومنو چې وايي رسول الله (ص) د عام الفيل په (**۴۱**) کال د رمضان په مياشت کې په نبوت مشرف شوی ؤ، نو پدې ورځ (قباء ته رسيدو په ورځ) د نبوت (۱۲) کاله پنځه مياشتې (۱۸) يا (**۲۲**) ورځې تيرې شوې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوتل او هلته به يې تر ټکنده غرمې پورې د رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) انتظار يوست. يوه ورځ هغوى له ډېر انتظار وروسته بيرته کورونو ته ستانه شول، پدې وخت کې يو يهودى د کوم شي د کتلو لپاره خپل برج ته ختلى ؤ که ګوري چې رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) او ملګري يې په سپينو جامو کې چې د سپوږمۍ په شان ړنا کوي را روان دي، نو يو ځل يې له خولې نه په لوړ آواز داسې الفاظ ووتل: اې عربو! دا دى ستاسې هغه پلار چې تاسې يې په انتظار کې وئ! ددې آواز په اوريدو سره مسلمانان ټول راپورته شول خپلې وسلې يې و اخيستې او د خپل رهبر استقبال ته ور روان شول.[1]

ابن قيم وايي: په همدې وخت کې په بني عمرو بن عوف (د قبا اوسيدونکي وو) کې هم د تکبير آوازونه اوچت شول. مسلمانانو له ډېرې خوشالۍ نه په لوړ آواز تکبيرونه ويل او دده مبارک استقبال ته ور روان وو، تر څو حضور ته ورسيدل او د نبوت په تحيه (سلام) سره يې دده استقبال وکړ او لکه د بوراګانو په شان له خپل لاربنود نه راتاو وو، او رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) د وقار او عظمت د لوى غر په شان د دوى په مينځ کې تشريف درلود او د الله تعالى له خوا نه دا آيت وربانديې نازل شو[2]:

((...فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ)) (التحريم-٤) [نو بيشکه الله همغه مدد ګار دى د هغه (نبي) او جبريل او صالح د مومنانو (يې هم مدد ګاران دي) او ملائکې (يې هم) وروسته له دغه (مددګارۍ نه) مددګارانې دي.]

عروه بن الزبير وايي: له خلکو سره له ليدو کتو وروسته رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) له خلکو سره يو ځاى ښي طرف ته لاړ او د بني عمرو بن عوف په مېنه کې يې واړول. دا د ربيع الاول مياشت او د دوشنبې ورځ وه.

دلته ابوبکر (رضي الله عنه) د خلکو د هرکلي لپاره ودريد او رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) چوپ ناست ؤ او هغه انصار (رضي الله عنهم) چې رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) يې مخکې نه ؤ ليدلى هغوى به د سلام او ښه راغلاست پخاطر مستقيما ابوبکر (رضي الله عنه) ته ورتلل، تر څو په رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) لمر راغى، نو ابوبکر (رضي الله عنه) خپل څادر

---

[1]. صحيح البخاري ٥٥٥/١

[2]. زاد المعاد ٥٤/٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

و اخیست او په رسول (صلی الله علیه وسلم) یې سیوره جوړه کړه، پس لدینه خلکو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وپیژانده.[۱]
مدینه د استقبال او هرکلي پخاطر ټوله شور او زوږ اخیستې وه، او داسې یوه ورځ وه چې د مدینې په تاریخ یې ساری نه موندل کېږي. پدې ورځ یهودانو هم د نبي حبقوق (علیه السلام) د هغه زیري رښتینوالی په سترګو لیده چې ویل به یې: الله د جنوب تیمان له لوري او هغه چې قدوس دی د فاران د غرونو له خوا راغلی.[۲]
رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په قبا کې د کلثوم بن هدم او په بل روایت د سعد بن خیثمه په کور کې واړول، خو لومړنی قول راجح دی.
علي (رضي الله عنه) درې ورځې نور په مکه کې پاتې شو، تر څو یې له رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره د خلکو ایښودل شوي امانتونه يې ټول خپلو خاوندانو ته تسلیم کړل. بیا یې په پلیو پښو د هجرت لار ونیوه، له مکې مکرمې نه د مدینې منورې په لور وخوځید تر څو په قبا کې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او ابوبکر (رضي الله عنه) سره د کلثوم بن الهدم په کور کې یو ځای شو.[۳]
رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په قبا کې څلور ورځې (دوشنبه، سه شنبه، چارشنبه، پنجشنبه)[۴] تیرې کړې او دلته یې د قباء جومات جوړ کړ او لمونځ یې پکې ادا کړ. دا دده له نبوت نه وروسته لومړنی جومات دی چې تهداب یې په تقوی سره ایښودل شویدی، تر څو په پنځمه یعنی د جمعې په ورځ د الله تعالی د امر مطابق په خپله سپرلۍ چې ابوبکر یې ردیف (ملګری) ؤ سپور شو، خپلو ماما خیلو (بني نجار) ته یې اطلاع ورکړه، هغوی له تورو سره ورته راغلل او بیا د مدینې په لور ورسره روان شول. او کله چې بني سالم بن عوف ته ورسیدل، نو د جمعې د لمانځه وخت شو، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د بطن وادي په هغه ځای کې د

---

(1). صحیح البخاري ۱/۵۵۵
(2). صحیفۍ حبقوق بایبل (۳: ۳)
(3). زاد المعاد ۲/۵۴. ابن هشام ۱/۴۹۳. رحمت للعالمین ۱/۱۰۲
(٤). دا د ابن اسحاق روایت دی. ابن هشام ۱/۴۹۴وګوره، علامه منصور پوري هم همداروایت غوره ګڼلی دی . رحمۍللعالمین ۱/۱۰۲ وګوره، په بخاري کې راځي چې رسول الله (ص) په قبا کې (۲۴) ورځې تم شوی ؤ (۱-۶۱) په بل روایت له لسو ورځو نه څو شپې زیاته موده (۱/۵۵۵) او په دریم روایت (۱۴) ورځې پاتی شوی ؤ، این قیم دا (۱۴) ورځې غوره ګڼی او پخپله وایي چې رسول الله (ص) په دوشنبه قباته رسیدلی او د جمعی په ورځ ورنه روان شویدی. (زاد المعاد ۲/۵۴-۵۵) او ښکاره ده چې د دوشنبي او جمعی تر مینځ له لسو ورځو زیاتی نه وی بیله دې چې د وتو او رسیدو دوی ورځې ورسره حساب کړو او پدې سره هم له (۱۲) ورځو نه شی زیاتیدای البته په دوو هفتو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمعې لمونځ ادا کړ چيرته چې اوس يو جومات ورباندې جوړ شويدی، او ددې لمونځ کوونکو شميره سلو تنو ته رسيده[1].

رسول الله(ﷺ) په مدينه کې

د جمعې له لمانځه وروسته رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) مدينې ته تشريف يوړ، او له همدې ورځې نه د يثرب نوم مدينه الرسول شو، او اوس د اختصار په توګه مدينه ورته ويل کيږي. دا يوه تاريخي او بې ساري ورځ وه، د مدينې ټولې لارې او کوڅې د تکبير، تحميد او تقديس نارو په سر اخيستې وې.
او د انصارو لوڼو له ډيرې خوشالۍ نه دا ابيات ويل:

طلع البـــدر علينا	من ثنيات الوداع
وجب الشكر علينا	مــا دعا لله داع
ايهـــا المبعوث فينا	جئت بالامر المطاع

[ترجمه: د جنوبي لوري له غرو (ثنيات وداع) نه په مونږ باندې د څوارلسمې سپوږمۍ راوختله. په مونږ تر هغې د الله شکر واجب دی، تر څو بلونکی د خدای لورته بلنه کوي. اې مونږ ته راليږلی شويه! دا ستا د حکم اطاعت فرض دی.][2]
انصار (رضي الله عنهم) که څه هم د زياتې سرمايې خاوندان نه وو، خو هر يوه يې دا هيله او آرزو درلوده چې رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) يې ميلمه شي، او دده په کورکې واړوي، نو په هر يوه کور به چې تيريده د کور مالک به يې د اوښې واګې نيولې او ورته ويل به يې: تشريف راوړئ دلته زيات تعداد ډير ساز او سامان،

---

(۱).صحيح البخاري ۱/۵۵_۵۶۰. زاد المعاد ۲/۵۵. ابن هشام ۱/۴۹۴. رحمۃ للعالمين ۱/۱۰۲.

(۲). ابن قيم ليکي چې دا اشعار له تبوک نه د رسول الله (ص) د راستنيدو په وخت کې ويل شويدی او وايي څوک چې ګمان کوي دا اشعار مدينې ته د رسول الله (ص) د داخليدو په وخت کې ويل شوي هسې بې اساسه خبره کوي (زاد المعاد ۳/۱/۱۰ خو ابن قيم پدې هکله څه قوي دليل ندی وړاندې کړی. او دده په خلاف منصور پوري دا خبره ثابته او راجحه بولي چې وايي دا اشعار مدينې ته د داخليدو په وخت کې ويل شويدي او له ده سره د خپلې خبرې د اثبات لپاره کافي او معقول دلايل هم موجود دي چې ردول يې ممکن ندي . رحمۃ للعالمين ۱/۱۰۶ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسله او حفاظت ستاسي په خدمت کي دي. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) به ورته فرمايل: **[خلوا سبيلها فإنها مأمورة]** اوښه پرېږدئ دا ماموره شويده! او ښه روانه وه تر څو د مسجد نبوي ځای ته ورسيده او هلته چو شوه، خو رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورنه کوز نه شو، اوښه پاڅيده لږ وړاندي لاړه، بيايي يوې خوا بـلې خواته وکتل بيرته راوګرځيده او پخپل لومړني ځای چو شوه. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورنه کوز شو. دا د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د ماما خيلو بني النجار ځای وُ، او دا د الله له لوري اوښې ته توفيق وُ ځکه ده غوښتل چي د خپلو ماما خيلو د عزت او احترام پخاطر له دوی سره واړوي، پدي وخت کي خلکو رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته له دوی سره د تلو پيشنهادونه کول، خو ابو ايوب الانصاري (رضي الله عنه) وار ړومبی کړ او د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) بار او کجاوه يې خپل کورته يووړه، نو رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) وفرمايل: **[المرء مع رحله]**. مسافر له خپل بار او کجاوې سره وي. او اسعد بن زراره راغی او د اوښې پړی يې ونيوه او له ځان سره يې بوتلله او له همده سره وه.[١]

امام بخاري له انس نه روايت کوي وايي: رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) وفرمايل: **[أي بيوت أهلنا أقرب؟]** . زمونږ د خلکو نه دکوم يوه سړي کور ډير نژدې دی؟ ابو ايوب ورته وويل: **فقال أبو أيوب: أنا يا رسول الله ، هذه داری، وهذا بأبي،** زما کور ډير نژدې دی يا رسول الله ! دا مې کور او دا يې دروازه ده. نو رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل: **قال: [فانطلق فهيئ لنا مقيلًا]** درځه، او زمونږ لپاره د قيلولی (د غرمې په وخت د خوب) ځای برابر کړه. هغه عرض وکړ: **قال: قوما على بركة الله** تاسي دواړه مهرباني وکړئ د الله په برکت سره[٢].

څو ورځې وروسته د رسول (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) بي بي ام المؤمنين سوده او دواړه لوڼې يې فاطمه او ام کلثوم، او اسامه بن زيد او ام ايمن له عبدالله بن ابوبکر چې عائشه او د ابوبکر نوره کورنۍ يې را ايستلې وه را ورسيدل (رضي الله

---

[١]. رحمة للعالمين ١٠٢/١ زاد المعاد ٥٥/٢

[٢]. صحيح البخاري ٥٥٢/١

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنهم اجمعین) خو حضرت زینب (رضي الله عنها) هملته په مکه کې له ابو العاص سره پاتې شوه ځکه هغه اجازه نه ورکوله، تر څو له بدر وروسته را مهاجره شوه.[۳]
عائشه (رضي الله عنها) وايي: کله چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مدینې ته ورسید، هلته ابوبکر او بلال (رضي الله عنه) سختې تبې ونیوله، زه ورغلم او ورته ومې ویل: پلار جانه څنګه یې؟ او بلاله ته څنګه یې؟ دا وایي چې ابوبکر (رضي الله عنه) به د تبې په وخت کې داشعر وایه:

کل امرئ مصبح في اهله و الموت ادنی من شراك نعله

هر چا ته پخپل کور کې سهار په خیر (صبح بخیر) ویل کیږي، پداسې حال کې چې مرګی یې د څپلۍ له تسمې نه هم ورلنډ دی. او وایي کله به چې د بلال حالت لږ غوندې ښه شو نو پخپل ښکلي آواز سره به یې داسې ویل:

الا لیت شعري هل ابیتن بواد و حولي اذخر و جلیل

وهل اردن یوما میاه مجنة وهل یبدون لي شامة و طفیل

[کاشکې خبر وای چې کومه شپه په وادي (مکه) کې تیرولی شم او شا او خوا مې اذخر او جلیل بوټي وای او آیا کومه ورځ به مې د مجنی په چینه ګذر شي، او آیا د شامې او طفیل غرونه به بیا ووینم.] عائشه (رضي الله عنها) وایي: زه بیا رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته ورغلم او لدې حال نه مې خبر کړ. نو رسول (صلی الله علیه وسلم) د اسې وفرمایل: [اللهم العن شیبة بن ربیعة، وعتبة بن ربیعة، وأمیة بن خلف، کما أخرجونا من أرضنا إلی أرض الوباء].
خدایه! په شیبه بن ربیعه او عتبه بن ربیعه، او امیه بن خلف لعنت وکړې، هغوی مونږ له خپل وطن نه د رنځونو ځمکې ته را وشړلو. ثم قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: [الله م حبب إلینا المدینة کحبنا مکة أو أشد، وصححها، وبارك في صاعها ومدها، وانقل حماها فاجعلها بالجُحْفَة]. یا الله ته زمونږ په زړونو کې د مکې د محبت په شان او یا له هغې نه هم زیات د مدینې محبت واچوې، اې خدایه! ته د مدینې فضا او هوا صحیح او صحت ورکوونکې وګرزوې، او ددې ځای د غله جاتو په پیمانو کې برکت واچوې، او ددې

---

[۳]. زاد المعاد ۵۵/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

Comment:

ځای تبه له دې ځایه اوچته کړې او په جحفه کې یې و ګرځوې [۱].
الله تعالی د رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دعا قبوله کړه د مدینې حالات یې بدل کړل. دلته د دعوت مکي دور پای ته ورسید ، او د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ژوند د لومړۍ برخې حالات او واقعات مو هم همدلته تر نظر تیر کړل.

۱. صحیح البخاري ۵۸۸/۱ - ۵۸۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدينې ژوند

مدني دور په دريو مختلفو مرحلو ويشلای شو:

۱- لومړۍ مرحله چې مختلف مشکلات او فتنې پکې راولاړې شوې وې، له يوې خوا کورني خنډونه بې شميره وو، له بلې خوا دښمنانو له بهر نه د مدينې د ختمولو کوښښونه کول. دا مرحله د حديبيې په سوله يعنی د شپږم هجري کال د ذي القعدې په مياشت کې پای مومي.

۲- له شرک او بت پرستانو سره د اوربند، او اسلام ته د پاچايانو د رابللو مرحله، چې د مکې په فتحه يعنی د اتم هجري کال د رمضان په مياشت کې پای ته رسيږي.

۳- د الله په دين کې د ډلو ډلو خلکو داخليدلو، او مدينې ته د بيلابيلو اقوامو او قبايلو د راتګ مرحله، او دا د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د ژوند تر پايه يعنی د يوولسم هجري کال تر ربيع الاول پورې ادامه مومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړنۍ مرحله

د هجرت په وخت کې د مدينې حالات

هجرت يوازې له شر، فتنې او ملنډو نه د نجات په معنى نه ؤ، بلکه ددې تر څنګ هجرت په نوي او آرام وطن کې د يوې نوې ټولنې د جوړېدو ګډ کوښښ او پيغام هم ؤ. او همدا وجه وه چې په هر مسلمان باندې دا فرض شول چې د خپل توان په اندازه ددې نوي وطن په جوړېدو کې برخه واخلي، او ددې وطن په ترقۍ، آرامۍ او دفاع کې خپل ټول زور او توان په کار واچوي.

بيشکه چې رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) ددې نوې ټولنې يوازينى امام، مشر، او لارښود و، او د ټولو امورو او کارونو واګې په بشپړه توګه د همده په لاس کې وې.

رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) په مدينه کې له دريو مختلفو او بېلا بېلو داسې قومونو سره مخامخ ؤ چې حالاتو يې يو له بل سره ډېر توپير درلود، مسائل او مشکلات يې هم سره بېل او ګوښي وو، دا درې قومونه عبارت وو له:

۱ـ نيک، مکرم او غوره اصحاب (رضي الله عنهم).

۲ـ د مدينې هغه اصلي اوسيدونکي چې لا تر اوسه يې له شرک نه نجات نه ؤ موندلى.

۳ـ يهود.

الف: د اصحابو (رضي الله عنهم) له هغه مسايلو نه چې رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورسره مخ ؤ، يوه هم دا مسئله وه چې دلته د مدينې حالات د مکې له حالاتو نه بالکل جدا او بېل وو، ځکه هغوى په مکه کې که څه هم د يوې کلمې او يوه هدف درلودونکي وو، خو په بېلابېلو کورونو کې ويشل شوي، رټل شوي، غم ځپلي او مظلومان وو، د هيڅ شي واک او اختيار يې نه درلود، ټول کارونه د دوى د دښمنانو په لاس کې وو، هغوى هلته ددې وس او توان نه درلود چې د ځانګړيو موادو او اصولو درلودونکې داسې يوه نوې اسلامي ټولنه جوړه کړي چې له همغو اصولو پر ته په نړۍ کې هيڅ يوه انساني ټولنه په پښو نه شي دريداى، او همدا علت دى چې مکي سورتونه يوازې اسلامي اصول او مبادئ په ګوته کوي، داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امرونه نه کوي چې هر څوک په ګوښې توګه عمل وربانديې کولی شي، او ورسره د نيکو اخلاقو، خير او نيکۍ لورته بلنه او له رذائلو او بد اخلاقيو نه منع کوي.

خو په مدينه کې وضعه بدله وه، دلته له لومړنۍ ورځې نه مسلمانان د خپل واک او اختيار خاوندان وو، هيڅا وربانديې تسلط او واکمني نه درلوده. نو اوس ددې وخت ؤ چې هغوی نور بايد د ترقۍ، آبادۍ، اقتصاد، سياست، حکومت، سولې، جنګ، او نورو ژوندينو امورو په هکله فکر وکړي، او نور دا په کار وه چې دوی ته حلال، حرام، عبادت ، اخلاق او نور مسايل په مفصله توګه بيان او توضيح کړای شي.

اوس ددې وخت رارسيدلی ؤ چې هغوی يوه بيله ټولنه جوړه کړي، داسې اسلامي ټولنه چې په هر څه کې له جاهلي ټولنې نه مختلفه، او د بشري نړۍ له هرې بلې ټولنې نه اوچته او ځانګړې وي.او د هغه اسلامي دعوت ممثله او نماينده ټولنه وي د کوم په لار کې چې مسلمانانو پوره لس کاله ډول ډول کړاونه او تکليفونه ګاللي وو.

او دا خو څرګنده ده چې ددې ډول يوې ټولنې جوړول د ورځې، مياشتې او کال خبره نده، بلکه دا اوږد وخت په کار لري تر څو تشريع او قانون جوړول له تربيې، تعليم او عملي تمرين سره خوا په خوا په تدريجي توګه د تکامل پړاو ووهي. الله تعالی پخپله ددې تشريع کفيل ؤ، او د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) وظيفه ددې قانون تنفيذ او تطبيق او دې لور ته لارښوونه او په همدې قانون سره سم د مسلمانانو روزنه وه: ((هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الأُمِّيِّينَ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمْ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ)) (الجمعة: ٢) [دغه (الله) هغه ذات دی چې پورته کړی (ليږلی يې دی) په ايمانو ناپوهانو کې يو رسول (محمد (صلی الله عليه وسلم) له دوی څخه چې لولي پر دوی باندې آيتونه ددې (قرآن) او پاکوي دوی (له شرکه له نورو رذيله (اخلاقو) او ښيي دوی ته کتاب (قرآن) او احکام (د قرآن)...]

د اصحابو (رضي الله عنهم) زړونه پخپل رهبر او قانون پورې تړلي وو، د هغه احکام به يې په ډيره خوشالۍ سره پلي کول ((وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا)) (الانفال: ٢) [او کله چې ولوستی شي پر دوی باندې آيتونه (کلام) د الله نو زياتوي (پياوړی کوي) دغه (آيتونه) دوی لره ايمان.]

او څرنګه چې دا مسائل زمونږ د بحث موضوع نده، نو ځکه يوازې هغو امورو ته اشاره کووچې يادول يې ضروري بولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر حال دا د مسلمانانو له هغو لويو مسايلو نه يوه مساله ده چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورسره مخ ؤ، او په حقيقت کې دا په پراخه پيمانه سره د محمدي رسالت او اسلامي دعوت هدف او مقصد هم ؤ. خو دا مساله عاجله نه بلکه مستقله او دايمي مساله وه، هلته داسې نور مسايل هم وو چې عاجل او فوري حل او اقدام ته يې اړه درلوده.

په مدينه کې د مسلمانانو ټولګی له دوه ډوله خلکو نه جوړ شوی ؤ:

يوه ډله انصار وو چې د خپلې ځمکې وطن او مال خاوندان وو، او پدې هکله د دوی فکر او غم د هغه چا د فکر او غم په اندازه ؤ چې له خپل عيال او اولاد سره يو ځای د امن په کور کې شپې او ورځې تيروي، خو دومره وه چې د دوی تر مينځ ډيره زړه او کلکه دښمني موجوده وه. بله ډله هغه مهاجرين وو چې هيڅ يې هم نه درلودل ټول يې له لاسه وتلي وو، يوازې ځانونه يې مدينې ته رارسولي وو او بس، دلته يې نه ځای و نه ځايګی، نه د کار او کسب درک ؤ، او نه يې دومره څه درلودل چې خپل ژوند ورباندې روان کړي. ددې مهاجرينو تعداد هم ډير ؤ، او ورځ په ورځ پسې ډيريده، ځکه دا اعلان شوی و چې هر مسلمان بايد مکه پريږدي او مدينې ته هجرت وکړي. او دا هم په ډاګه ده چې د مدينې اقتصادي بنسټ هم دومره پياوړی نه ؤ چې دا ډول مشکلات وزغملی شي، نو همدا وه چې يو ځل يې اقتصادي حالت مخ په خرابيدو شو، او په همدې سختو شرايطو کې اسلام دښمنه ځواکونو له بهر نه له مدينې سره د اقتصادي پريکون (بنديز) او ديته ورته لار او پاليسي غوره کړه او پدې سره د وارداتو اندازه کمه او مشکلات نور پسې زيات او حالات کړکيچن شول.

ب: دوهم قوم يعنی د مدينې اصلي اوسيدونکي مشرکان – دوی پر مسلمانانو څه واک او حاکميت نه درلود، ځنې يې داسې وو چې له شکوکو سره مخ وو او د پلرني دين پريښودو ته يې زړه نه شوی ښه کولی، خو له مسلمانانو او اسلام سره يې کينه او دښمني هم نه درلوده، بالاخره لږ وخت وروسته په اسلام مشرف شول.

په مشرکينو کې ځنې داسې هم وو چې زړونه يې له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) او مسلمانانو سره له بغض او دښمنۍ نه ډک وو، خو په عين وخت کې يې ددې جرات او همت هم نه درلود چې مخامخ مقابله ورسره وکړي، او دې حالاتو ديته مجبور کړي وو چې له مسلمانانو سره د مينې او خلوص ښکارونه وکړي، ددې ډلې مشرکانو مشر عبدالله بن ابي ؤ. اوس او خزرج چې د هيچا په مشرۍ نه وو راضي شوی د بعاث له جنګ نه وروسته يې پدې اتفاق کړی ؤ چې نوموړی به خپل مشر ټاکي. او عملاً يې دده د پاچايی لپاره تياري پيل کړې وه، قيمتي مرۍ او غمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې راټول کړي وو تر څو تاج ورته جوړ کړي او په تخت يې کېنوي، خو يو ځل رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مدينې ته تشريف راوړ او ټول قوم د هغه په خوا ورمات شو، نو له عبدالله بن ابي سره دا عقيده پيدا شوه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دده تخت او پاچايي په لغته ووهله. او له همدې امله يې سخته کينه ورسره درلوده، خو کله چې پوه شو نور شرک دده په ګټه ندی او حالات داسې دي چې د شرک په واسطه يې ډيرې دنيوي ګټې له لاسه وزي، مجبور شو چې د بدر له غزا نه وروسته په خوله اسلام راوړي، خو زړه يې هماغسې له کفر او شرک نه ډک وُ. او هر کله به يې چې لاس بر شو نو د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او مسلمانانو په خلاف به يې له هيڅ ډول فريب او غدر نه ډډه نه کوله. له ده سره هغه کسان هم ملګري ووکوم چې دده په ناجوړه شوې پاچايي‌کې لوی لوی منصبونه ورته په نظر کې نيول شوي وو. هغوی به دده د شيطاني پلانونو او توطئو په پلي کولو کې مرسته ورسره کوله، او کله کله به يې له ځينو واقعاتو او پيښو او حتی له ځينو کمزورو او کم عقلو مسلمانانو نه هم د خپلو شومو اهدافو د تحقق په لاره کې ګټه اوچتوله.

ج: دريم قوم (يهودان): هغه چې د آشوريانو او روميانو له ظلم نه حجاز ته راغلي وو. دوی اصلا عبرانيان وو، خو دلته په حجاز کې له ميشته کېدو وروسته يې ژبه، عادات، د افرادو او قبايلو نومونه عربي شوي وو له عربانو سره يې د خپلوۍ اړيکې هم ټينګې کړې وې، خو له دې ټولو سره سره يې خپل ملی هويت ساتلی وُ او په پوره توګه په عربي ټولنه کې نه وو منحل شوي، بلکه پخپل يهودي مليت (اسرائيليت) يې فخر او وياړ کاوه. عربان يې ډير زيات تحقير او سپکول ان تر دې چې هغوی ته به يې اميين يعنی چارپايان، مرتجعين او رذيلان ويل، د عربو مالونه يې د ځان لپاره مباح بلل، او کله به يې چې لاس پرې بر شو نو خوړل به يې ((قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الأُمِّيِّينَ سَبِيلٌ)) (آل عمران: ۷۵). [وويل (کتابيانو) نشته پر موږ باندې په (حق) ددې اميانو کې هيڅ ګناه (چې مالونه يې وخورو).]

هغوی د خپل دين په نشر او ترويج کې ډير فعال نه وو، او د دوی ټول دين په دم، چپ ، فال، سحر او جادو کې خلاصه کېده. او يوازې په همدې سره يې ځانونه د پوهې، روحانيت، قيادت او صلاحيت خاوندان ګڼل. هغوی په کسب او کار، مال ګټلو او لاسته راوړلو کې خاص مهارت درلود، د غلې دانې، خرما، شرابو او ټوکر تجارت له

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدوی سره وځ. ټوکر، غلې دانې او شراب به يې راوړل او په مقابل کې به يې خرما صادروله، او د تجارت تر څنګ يې نور کسبونه هم کول. له عربانو نه به يې څو چنده ګټه اخيستله پدې يې هم اکتفا نه کوله بلکه د سود بازار يې هم ښه تود کړی وځ. د عربانو مشايخو او مشرانو ته به يې قرضونه ورکول، هغوی به دا پيسې بې مطلبه او بې ځايه په مداحانو، شاعرانو او ځان ښوونه او ستاينه کې خرڅولې. يهودانو به لومړی ددې قرضونو په بدل کې د دوی ځمکې، باغونه او پټي ګرو کړل، خو څو کاله وروسته به يې د ملکيت قبضه ورباندې ولګوله. دوی په فتنو، فساد، توطئو او دسيسو کې له هر چانه مخکې وو، په دې مکر او چالاکۍ سره به يې شا او خوا پرتې عربي قبيلې يو بل کې سره اچولې، او تر مينځ به يې د اوږدو جګړو اور بلاوه او په ډيره مرموزه توګه به يې ددې اور لمبې غوړې ساتلې. عربان به سره جنګيدل او دوی به ورته د خير په غونډۍ ناست وو، خو که به د کوم طرف پيسې کمې شوې، نو دوی به په سود باندې ډير قرض ورکاوه تر څو د پيسو د کمي له امله جګړه بنده نه شي. يهودانو به پدې سره دوه ګټې کولې يعنی په يوه غشي به يې دوه مرغۍ ويشتلې يو به يې خپل يهودي موجوديت، شخصيت او هويت ژوندی ساته او له بل پلوه به يې د سود بازار ښه ګرم ساته، ډيرې پيسې او سرمايې به يې ګټلې.

<u>په مدينه کې د يهودانو درې مشهورې قبيلې اوسيدلې:</u>

١. بنو قينقاع، دې قبيلې له خزرج سره تړون درلود او کورونه يې په مدينه کې د ننه وو.

٢. بنو نضير.

٣. بنو قريظه. دوی دواړو له اوس سره تړون درلود، او د مدينې په شا او خوا برخو کې اوسيدل.

همدې قبيلو به له ډير پخوا نه د اوس او خزرج تر مينځ د جګړو اور بلاوه، د بعاث په جګړه کې خو پخپله دوی هم هره يوه له خپل حليف سره په جنګ کې شريکه وه.

طبيعي وه چې يهودو به له اسلام او مسلمانانو سره کينه او عداوت کاوه، له هغوی نه د خير طمعه بې ځايه وه ځکه رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له دوی څخه نه و تر څو د دوی نژادي او توکمي عصبيت ته چې په ذهن او زړه يې حاکم وځ سکون او اطمينان حاصل شي. او بله دا چې اسلامي دعوت د سولې او يووالي داسې يو پيغام او آواز و چې مات زړونه يې سره پيوندول، د کينې او دښمنۍ اورونه يې مړه کول، په ټولو کارونو کې د امانت او امانتدارۍ غوښتونکی وځ، او په هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه کې یې یوازې د پاک او حلال شیز د خوړلو اجازه ورکوله او ددې لازمي معنی دا وه چې نور به په مدینه کې میشتې عربي قبیلې سره یوکیږي او پدې سره به د یهودانو له خبیثو پنجو نه آزادي مومي، چې په نتیجه کې به د یهودانو تجارت زیانمن کیږي او د سود له هغو ګټو به بې برخې کیږي چې د دوی دکار و بار او شتمنیو اساس ورباندې ولاړ وْ.

او دا هم کیدای شوای چې دا عربي قبیلې متوجه شي او هغو مالونو ته یې فکر شي کوم چې یهودانو په سود کې ورنه اخیستي وو، او له یهودانو نه په سود کې د تللو ځمکو، باغونو او پټیو د بیرته اخیستلو هڅې وکړي.

یهودانو دا ټول حساب کړی و، او له کومې ورځې نه چې پوه شول اسلام په مدینه کې میشته کیدل غواړي نو دا ټول شیان یې د ذهن پر پرده تیر را تیر شول، او له همدې امله یې مدینې ته د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له تشریف آوری سره سم له اسلام او رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره دښمني پیل کړه، خو دا دښمني یې څه موده پټه وه چې وروسته یې ښکاره او په ډاګه کړه.

ددې موضوع ښه تصویر او تفسیر د ابن اسحاق هغه روایت کولی شي کوم چې له حضرت صفیه (رضي الله عنها) نه یې رانقل کړیدی، ابن اسحاق وایي:

له صفیه بنت حیي بن اخطب نه روایت دی چې وایي: زه مې په پلار او تره (ابو یاسر) له ټولو اولادونو نه زیاته ګرانه وم، او هر کله به چې د دوی له بل کوم یوه اولاد سره زه ورسره مخامخ شوم، نو حتماً به یې زه اخیستلم.

وایي: خو کله چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مدینې ته را روان و او په قبا کې یې له بني عمرو بن عوف سره واړول، پلار مې (حیي بن اخطب) او تره مې (ابو یا سر بن اخطب) سهار وختي ورغلل، او ان له لمر لویدو سره بیرته راستانه شول، وایي: داسې سست پست، له پښو لویدلي، کشال کشال را روان وو. وایي: زه د خپل عادت سره سم ورپه منډو شوم، خو قسم په خدای هغوی دومره غم اخیستي وو چې یوه یې هم زما خوا ته التفات او توجه ونکړه.

وایي: وا مې وریدل چې تره مې (ابو یاسر) پلار ته وایي: ایا ته یې ښه سیي پیژنې؟ ده وویل: بالکل ښه یې پیژنم. تره مې بیا ورته وویل: نو ته د هغه په هکله څه نظر لرې؟ پلار مې ورته وویل: دښمني، قسم په خدای تر مرګه به ورسره دښمني کوم.[1]

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۵۱۸- ۵۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې خبرې تاييد د بخاري هغه روايت هم کوي کوم چې د عبدالله بن سلام (رضي الله عنه) د اسلام راوړلو په هکله يې را نقل کړيدی.

نوموړی د يهودانو لوی او عظيم عالم و، کله چې خبر شو رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) مدينې ته د بني النجار مېنې ته تشريف راوړی، نو په بيړه سره د هغه(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) حضور ته ورغی، او داسې پوښتنې يې ورنه وکړې چې ځواب يې يوازې نبي ويلی شي. او څنګه يې چې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ځوابونه واوريدل نو فوراً په هماغه ځای په اسلام مشرف شو.

بيا يې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته وويل: يهودان خبرې جوړونکي او بهتان کوونکي خلک دي که هغوی مخکې لدينه چې ته ورنه زما په هکله پوښتنه وکړې پدې خبر شي چې زه په اسلام مشرف شوی يم، نو بهتانونه به راپسې وتړي. همدا وه چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) يهودان راوغوښتل، هغوی راغلل، عبدالله بن سلام په کور کې د ننه ناست و، رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وويل: عبدالله بن سلام څنګه سړی دی؟ او ستاسې په مينځ کې د کوم مقام خاوند دی؟

دوی وويل: هغه د لوی عالم زوی او له موږ ټولو نه د زيات علم څښتن دی او له موږ ټولو نه غوره او د ډير غوره سړي زوی دی. په بل روايت کې راځي چې وايي: هغه زموږ مشر او زموږ د مشر زوی دی، او په بل لفظ – هغه له موږ ټولو نه بهتر او د بهترين سړي زوی دی، او په بل لفظ هغه زموږ افضل او د افضل سړي زوی دی. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وويل: ښه، نو اوس دا راته ووایاست که هغه اسلام راوړ نو بيا؟ يهودانو دوه، درې ځله وويل: الله دې هغه لدينه وساتي! همدلته عبدالله بن سلام راووت او ويې ويل: ((**اشهد ان لا الـــه الا الله و اشـــهد ان محمدا رسول الله**)) نو دوی يو ځل خپلې ژبې بدلې کړې او ويې ويل: دا زموږ په مينځ کې تر ټولو زيات شرير او د شرير زوی دی او داسې نورې خبرې يې ورپسې وکړې. ده (عبدالله) په ځواب کې ورته وويل: يهودانو! له خدای نه وويريږئ، قسم په هغه ذات چې له ده پرته بل د عبادت مستحق نشته تاسې پدې ښه پوهيږئ چې دا د الله رسول دی، او په حقه راغلی دی. دوی ورته وويل دروغ دې وويل.[1]

دا وه په مدينه کې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د ژوند په لومړنۍ ورځ له يهودانو سره لومړنۍ تجربه.

(1). صحيح البخاري ۴۵۹/۱- ۵۵۲-۵۷۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا وو د مديني داخلي حالات، او له مديني نه د باندې د اسلام تر ټولو ستر او سخت دښمن قريش وو. قريشو پوره لس کاله د مسلمانانو په خلاف له هر ډول، ظلم، زياتي، تهديد او جبر نه کار اخيستی و، د مظلومو مسلمانانو د ځورولو او ځپلو پخاطر يې د وړې کولو او اقتصادي بنديزونه سياست خپل کړی ؤ او د مصيبتونو او کړاوونو تر څنگ يې د هغوی په خلاف ستړی کوونکی عصبي، نفسياتي او تبليغاتي جنگ هم پيل کړی و. او کله چې مسلمانانو مديني ته هجرت پيل کړ، نو دوی به يې ځمکې او مالونه مصادره کول، او هغوی به يې له خپلو ښځو او اولادونو نه بيلول، او که به يې په چا لاس ورسيده، نو ښه به يې تعذيباوه. دا خو لا څه هغوی د دعوت د لاربښود (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د مرگ او وژلو اراده او فيصله وکړه، او ددې توطئې د عملي کولو لپاره يې ډيرې منډې ترړې هم وکړې. او له دې نه اخوا هغه وخت چې مسلمانان مدينې ته ورسيدل او د دوی له ظلمونو نه يې نجات وموند، او له دوی نه (۵۰۰) کيلو متره ليرې لاړل، نو دوی (قريش) دلته هم په آرام کيناستل. او څرنگه چې دوی د حرم اوسيدونکي او د بيت الله ګاونډيان وو، نو د عربو په مينځ کې يې په ديني او دنيوي لحاظ اوچت او د قدر وړ مقام درلود، نو دلته يې له خپل همدې اثر او رسوخ نه په استفادې سره يو سياسي رول لوبول وغوښتل، پاڅيدل او د عربې جزيرې نور مشرکان يې د مدينې د اوسيدونکو په خلاف راوپارول او مدينه يې له اقتصادي بحران سره لاس او گريوان کړه. نژدې وه تر بشپړې اقتصادي محاصرې لاندې راشي، واردات يې ډير کم شول، دا هم پداسې حال کې چې د مهاجرينو شمير ورځ په ورځ مخ په زياتيدو و. حقيقت دا دی چې د مکې د مشرکينو او مسلمانانو تر منځ د اسلام په نوی مېنه (مدينه) کې د جنگ حالات او اسباب برابر شوي وو، او دا به ډيره بې عقلي او بې انصافي وي چې ددې جګړو او دښمنيو پړه پر مسلمانانو ور واچول شي.[٢]

مسلمانانو حق درلود چې د خپلو مصادره شويو مالونو په بدل کې د قريشو مالونه مصادره کړي او حق يې درلود چې د دوی د ظلم ځواب ورکړي. او د دوی د ژوند د قافلې په وړاندې داسې خنډونه را پيدا کړي لکه چې دوی د مسلمانانو د ژوند په مخه کې پيدا کړيدي. او حق يې درلود د خپل ځان او هويت دفاع وکړي او د دوی ټولې هغه توطئې شنډې کړي چې هدف يې د اسلام ختمول و.

---

(2). دا وروستی خبره د محمد الغزالي خبره ده، فقه السيرة ص ۱۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ا وو هغه مشکلات او مسائل چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مديني ته د رسول، رهبر، امام او لارښوونکي په صفت له رسيدو نه وروسته ورسره لاس او ګريوان و.

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په مدينه کې د رسول او رهبر په څير معامله کوله، له هر چا او هر قوم سره يې د هغه د مقام او اهليت سره برابر عمل کاوه، څوک چې د رحم او کرم وړ وو د هغوی په سر يې د رحمت او شفقت لاس راکاږه، او که د چا چاره او علاج به يوازې شدت او سختي وه، نو د هغه دوا او علاج به يې په سختۍ سره کاوه، خو دا بايد له ياده ونه باسو چې د رحمت او شفقت پله يې ډيره درنده وه. او د همدې حکيمانه قيادت په برکت په څو لنډو کلونو کې ټول کارونه د اسلام او مسلمانانو لاس ته ورغلل، لوستونکي ته به راتلونکو پاڼو کې پدې هکله پوره معلومات وړاندې کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نوې تهولنې جوړول

مخکې مو وويل چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د جمعې په ورځ د هجرت د لومړي کال د ربيع الاول په (۱۲) مه چې د (۶۲۲م) کال د سپتمبر له (۲۷) مې سره سمون خوري په مدينه کې د بني النجار سيمې ته تشريف يووړ، د ابو ايوب د کور مخې ته يې واړول او ويې فرمايل: همدلته زمونږ منزل دی (ان شاء الله) بيا د ابو ايوب کور ته منتقل شو.

د نبوي مسجد ودانول

لدينه وروسته د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) لومړنی کار د نبوي مسجد جوړول وُ. د مسجد لپاره يې هغه ځای وټاکه په کوم کې يې چې اوښه چو شوې وه، دغه ځمکه د دوو يتيمانو وه، چې په بيه يې ورنه واخيستله. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) پخپله د مسجد په جوړولو کې فعاله ونډه درلوده، خښتې او تيږې به يې رانقلولې او داسې به يې فرمايل:

اللهم لا عيش الا عيش الاخرة فاغفر للانصار و المهاجرة

[اې خدايه زندګي او ژوند خو يوازې د آخرت ژوند دی، نو ته انصارو او مهاجرينو ته بخشش وکړه.]
او دا شعر به يې هم زمزمه کاوه:

هذا الحمال لاحمال خيبر هذا ابر ربنا و اطهر

[دا بار د خيبر بار ندی دا زمونږ د رب پاک او سپيڅلی بار دی]
د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) کار به د اصحابو (رضي الله عنهم) نشاط او فعاليت نور هم زياتوه، او يوه صحابي به د کار په وخت کې داسې ويل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لئن قعدنا والنبي يعمل لذاك منا العمل المضلل

[که چیرته مونږ کینو او نبي(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) کار کوي، نو دا به زمونږ د گمراهۍ او بې لارۍ کار وي.]

پدې ځای کې د مشرکینو یو شمیر قبرونه، خرابه، د غرقد او خرما څه ونې هم وې، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) امر وکړ چې قبرونه را لوځ او پاک شي، دا خرابه هوار کړی شي، ونې یې ووهل او لرګي یې د قبلې لور ته واچول شي (هغه وخت قبله بیت المقدس وُ).

د دروازې دواړه پایې (څنګدرۍ) یې له تیږو جوړې کړې، دیوالونه یې د خښتو او ختو وو، چت یې د خرما په تنو ، ښاخونو او پاڼو پټ کړ، په غولي کې یې ریګ او شګې اوارې کړې، ټول جومات ته یې درې دروازې ورکړې وې. د قبلې د دیواله او د مخامخ دیوال اوږده سل ګزه، او د څنګ دواړو نورو دیوالونو اندازه یې هم تقریبا همدومره وه، تهداب یې نږدې درې ګزه راته.

د جومات له خوا سره یې د ختو او تیږو څو خونې هم جوړې کړې، چتونه یې د خرما په تنو او شاخونو پټ کړل، دا د امهات المؤمنین (رض) خونې وې. او کله چې تکمیلې شوې، نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ابو ایوب (رضي الله عنه) له کورنه ور منتقل شو.[1]

دغه جومات یوازې د لمانځه ځای نه وُ، بلکه د یوه داسې پوهنتون حیثیت یې درلود چې مسلمانانو به پکې خپل دین زده کاوه، او داسې یو غونډه ځای وُ چې پخپل زړه کې به یې په ډېره مینه او محبت سره هغه کسان سره راغونډول چې کلونه کلونه د جاهلیت او عداوت لمبو سیځلي وو.

او همدا جومات د داسې یوه عمومي مرکز په شان وُ چې د مسلمانانو ټول کارونه له همدې ځایه اداره کیدل، د هر څه قومانده له همدې ځایه وه او په نننۍ ژبه دا یو داسې پارلمان وُ چې ټول مشورتي او تنفیذي (اجرایوي) مجلسونه به همدلته ترسره کیدل. او ددې تر څنګ دا جومات د هغو فقیرانو مهاجرینو کور هم وُ کوم چې نه یې کور درلود ، نه مال او نه خپل او خپلوان.

د هجرت په لومړیو کې د آذان حکم هم وشو. آذان دا آسماني آواز چې هره ورځ پنځه ځلې د ځمکې او آسمان تر مینځ انګازې کوي، او ټول عالم په لړزه راولي.

پدې هکله د عبدالله بن زید بن عبد ربه د خوب کیسه مشهوره ده، چې تفصیلات

[1]. صحیح البخاري ۱/ ۷۱-۵۵۵-۵۲۰. زاد المعاد ۵۲/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې پدې کتابونو جامع الترمذي، سنن ابي داود، مسند احمد او صحیح ابن خزیمه کې روایت شوي او کولی شو هملته یې ولولو .[۱]

د مسلمانانو تر مینځ ورورګلوي

لکه څرنګه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د نبوي جومات په جوړولو سره د غونډېدو او یو کېدو یو عظیم مرکز مینځ ته راوړ همدا ډول یې د انصارو او مهاجرینو په ورورۍ سره په انساني تاریخ کې یوه بل نه هیریدونکې او بې ساري کارنامه تر سره کړه. ابن قیم وایي: بیا رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د انس بن مالک په کور کې (۹۰) کسه چې نیم یې انصار او نیم نور یې مهاجرین وو سره ورونه کړل، ددې ورورګلوۍ اصل او اساس دا و چې دا ورونه به یو له بل سره همدردي او غمشریکي کوي، او د نسبي خپلولۍ په ځای به دوی یو د بل میراث وړي. دا حکم د بدر غزا تر وخته باقي پاتې و،تر څو د الله تعالی دا حکم رانازل شو: ((وَأُوْلُوا الأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ)) (۸-۷۵). [او خاوندان د خپلوۍ ځیني د دوی غوره دي (د میراث په وړلو سره) په ځینو نورو...]

دې آیت د دیني ورونو تر مینځ د میراث وړلو حکم لغوه کړ، خو د ورورۍ عقد او پیمان همداسې باقي پاتې دی. ویل کیږي چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دویم ځل د مهاجرینو تر مینځ ورورګلوي ټینګه کړې وه، خو دا خبره کمزورې غوندې بریښي، ځکه مهاجرین چې یو له بل سره یې دیني، وطني، نژادي او نسبې ورورې او خپلوي درلوده د ورورۍ دې ډول عقد او تړون ته اړ نه وو، په داسې حال کې چې د انصارو او مهاجرینو خبره او معامله بیا دغه ډول نه وه[۲].

لکه چې محمد غزالي وایي ددې ورورۍ معنی دا وه چې جاهلي تعصب او عصبیت له مینځه یوسي، ننګ، حمیت او غیرت که وي، نو باید یوازې د اسلام پخاطر وي او بس، د رنګ، نسل، وطن او نسب په بناء د برترۍ او امتیاز دور نور ختم دی، ځکه د بلندۍ او پستۍ یوازینی معیار انسانیت، مروت او تقوی ده نه بل څه.

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دا ورورې یوازې تر ژبې او کلماتو پورې محدوده نه وه ساتلې، بلکه دې تړون ته یې د عمل داسې جامه وراغوستې وه چې له

(1). بلوغ المرام د ابن حجر عسقلاني لیکنه ص ۱۵ وکګوره.

(2). زاد المعاد ۵۲/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله یې دا ژمنه تر وینې او مال پورې تړلې وه. دا تړون د ژبې او الفاظو له دایرې نه وتلی د قربانۍ، همدردۍ، او غمشریکۍ په ډګر کې داسې پلی شوی و، چې دې نوې ټولنې ته یې تر ټولو لوړ مثالونه وړاندې کول او دا ورورولي له نسبي ورورولئ نه زیاته په مینه او خلوص ولاړه وه.(۱)

بخاري روایت کوي، کله چې مهاجرین مدینې ته راغلل، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) عبدالرحمن بن عوف له سعد بن الربیع سره د ورورۍ په مزي وتاړه. سعد خپل ورور عبدالرحمن ته وویل: زه په انصارو کې د ډیر مال او دارایۍ خاوند یم، ته زما مال دوې برخې کړه، (نیم یې ستا) همدا راز زه دوې ښځې لرم، وګوره کومه یوه دې چې خوښه وي ما ته ووایه، زه هغه طلاقوم، او چې عدت یې پوره شو، نو ته یې په نکاح کړه. ده (عبدالرحمن) ورته وویل: خدای دې ستا په مال او اولاد کې برکت واچوي، ما ته بازار راوښیه. هغوی د بنو قینقاع بازار وروښود، هغه بازار ته لاړ او کله چې بیرته راوګرځید، نو یوه اندازه غوړي او کـــروت یې هم له ځان سره راوړل. په همدې ترتیب هغه هره ورځ بازار ته تلو او ګټه یې کوله څه وخت وروسته داسې ورځ راغله، چې د څه زیړوالي اثر وربانـدې ښکاریده. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورته وویل: دا څه دي؟ ده ورته وویل: واده مې کړی. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وفرمایل: څومره مهر دې ورکړ؟ ده وویل: تقریباً پاو باندې یوه توله سره زر (تقریبا ۱۵ ګرامه)(۲).

له ابو هریره (رضي الله عنه) نه روایت دی وایي: انصارو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته وویل: ته زمونږ د خرما باغونه زمونږ او زمونږ د وروڼو (مهاجرینو) تر منځ وویشه! ده وفرمایل: نه. نو دوی وویل: نو تاسې (مهاجرین) زمونږ سره کار وکړئ او مونږ به تاسې په میوو کې را سره شریک کړو، دوی (مهاجرینو) وویل: دا بالکل سیي او مقبوله ده.(۳)

لدینه دا ښه په ډاګه کیږي چې انصارو د خپلو مهاجرینو وروڼو د عزت او احترام، همکارۍ او همدردۍ پخاطر له څومره زیات اخلاص، قربانۍ، مینې او محبت نه کار اخیسته. او لدینه دا هم څرګندیږي چې مهاجرینو د دوی د عزت او همکارۍ، احسان او کرم څومره قدر او پاس درلود، او د دوی له همکارۍ او اخلاص نه یې یوازې دومره ګټه اخیستله چې خپل مات او ګوډ ژوند یې وربانـدې روانولی شوای.

---

(۱). فقه السیرة ص ۱۴۰ - ۱۴۱

(۲). صحیح البخاري، باب اخاء النبي (ص) بین المهاجرین و الانصار ۵۵۳/۱

(۳). صحیح البخاري - باب اذا قال: اکفني مئونة النخل ۱-۳۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیشکه چې دا وروروليي لویه وه او دا یو عظیم حکمت، پوخ، عاقلانه سیاست، او د مسلمانانو د زیات شمیر یاد شویو مشکلاتو لپاره کافي او شامل حل و.

د اسلامي یووالي تړون

لکه څرنګه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مؤمنان د ورورلۍ په ټینګ مزي سره وتړل، همدا ډول یې یو بل داسې عهد او تړون هم ترسره کړ چې د هغه پواسطه یې د جاهلیت ټول کشمکشونه، ناروا قومي او قبیلوي عصبیتونه له هر ډول جاهلانه رسم او رواج سره یو ځای له مینځه یو وړل. دا دی لاندې ددې تاریخي تړون مادې په لنډه توګه وړاندې کوو:

دا د محمد رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له خوا لیک دی د قریشي، یثربي او نورو هغو مؤمنانو او مسلمانانو ترمنځ چې د دوی پیروي وکړي، ورسره یو ځای شي او یو ځای جهاد ورسره وکړي:

۱ـ دوی ټول له دوی نه پرته ټولو انسانانو نه جدا یو امت دی.

۲ـ قریشي مهاجرین به د خپلو پخوانیو روایاتو مطابق یو بل ته دیت او د مؤمنانو په مینځ کې به په نیکۍ او انصاف سره د خپلو بندیانو فدیه ورکوي. د انصارو ټولې قبیلې به هم د پخوا په شان یو بل ته دیت ورکوي، او د دوی هره ډله او طایفه به د مؤمنانو په مینځ کې په نیکۍ او انصاف سره د خپلو بندیانو فدیه ورکوي.

۳ـ مؤمنان به د فدیې او دیت په معامله کې خپل بې وسه او بې کسه له خپلې نیکې ورکړې او سخا نه بې برخې کوي.

۴ـ ټول رینښتیني مؤمنان به یو موټی د هر هغه چا مقابلې ته دریږي چې پر دوی ظلم کوي، یا غواړي د مؤمنانو تر مینځ ظلم، ګناه، تیری او فساد خور کړي.

۵ـ دوی (مؤمنان) به ټول یو لاس د دا ډول کس په خلاف وي، که څه هم هغه د دوی د کوم یوه زوی وي.

۶ـ هیڅ مؤمن به د کافر په بدل کې بل مؤمن نه وژني.

۷ـ او نه به د مؤمن په مقابل کې د کوم کافر ملاتړ کوي.

۸ـ د الله ذمه (عهد) یوه ده، تر ټولو بې وسه مسلمان هر چا ته چې وغواړي پناه ورکولی شي د یوه معمولي انسان له خوا ورکړل شوې ذمه (ژمنه) پر ټولو مسلمانانو لازمه او واجب ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹_ هغه یهودان چې زمونږ پیروي غوره کړي، نو د هغوی مدد او کومک به کیږي، نه به ظلم وربانديې کیږي، او نه به د دوی په خلاف د چا ملاتړ کیږي.
۱۰_ د ټولو مسلمانانو سوله یوه ده، هیڅ مسلمان له بل مسلمان پرته د خدای په لار کې په جنګ او جګړه کې سوله او جوړه نه کوي، بلکه ټول به یو ځای د عدل او برابرۍ په بناء کوم عهد او تړون سرته رسوي. (د مسلمانانو سوله به د ټولو په موافقه وي، فردي سوله نشي کولی).
۱۱_ مسلمانان په هغه خون (وینه) کې یو له بل سره برابر دي، کومه چې څوک یې د خدای په لار کې تویوي.
۱۲_ هیڅ مشرک به قریشو ته د ځان یا مال پناه نه ورکوي، او نه به د هغوی د ساتنې پخاطر د مسلمان په وړاندې دریږي.
۱۳_ که هر چا کوم مومن بې موجبه وواژه، او قتل په شاهدۍ او دلیل سره وربانديې ثابت شو، نو هغه (قاتل) به قصاص کیږي، خو که د مقتول ولي راضي شو بیا به نه وژل کیږي.
۱۴_ دا ټول مؤمنان به د هغه په خلاف راپورته کیږي، او پرته لدې چې د هغه په خلاف ودریږي په بل څه یې نه مسئولیت ادا کیږي او نه بل څه ورته روا دي.
۱۵_ هیڅ یوه مسلمان ته ندي روا چې د کوم مشکلات را پیدا کوونکي یا بدعتي مرسته وکړي، او یا پناه ورکړي، او که څوک یې مرسته کوي یا پناه ورکوي، نو پر هغه به د قیامت په ورځ د الله تعالی لعنت او غضب وي، او د هغه به هیڅ هم نه قبلیږي یعنی نه به یې فرض قبلیږي او نه نفل.
۱۶_ تاسې که په هر کار کې له اختلاف سره مخ شوئ، نو هغه باید یوازې الله او محمد(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته راجع کړئ.[1]

[1]. ابن هشام ۱/۵۰۲-۵۰۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ټولنه د معنوياتو اغيزه

په دومره عظيم حکمت او زيرکۍ سره رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ددې نوې ټولنې تهداب کيښود، خو د ټولنې دا ظاهري بڼه د هغو معنوياتو اثر او تصوير وُ چې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د صحبت او ملګرتيا په برکت ددې عظيمو پرګنو په برخه شوی وُ. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) به هميشه د هغوی د ښوونې او روزنې، تزکيې او نيکو اخلاقو باندې د آراسته کولو زيار يوست، او هغوی به يې په مينه، ورورۍ، عزت، شرف، عبادت او اطاعت سره روزل.

يوه صحابي له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) نه وپوښتل: کوم ډول اسلام ډير غوره دی؟ (يعنی په اسلام کې کوم يو عمل ډير بهتر دی؟)

رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه وسلم) ورته وفرمايل: **[تطعم الطعام، وتقرئ السلام على من عرفت ومن لم تعرف]**.[1]. خلکو ته خواړه ورکوه، په ټولو پيژندګلو او نا پيژندګلو سلام اچوه .

عبدالله بن سلام وايي: **لما قدم النبي صلى الله عليه وسلم المدينة جئت، فلما تبينت وجهه، عرفت أن وجهه ليس بوجه كذاب، فكان أول ما قال: [يا أيها الناس، أفشوا السلام، وأطعموا الطعام، وصلوا الأرحام، وصلوا بالليل والناس نيام، تدخلوا الجنة بسلام]**. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) چې مدينې ته تشريف راوړ، زه ورغلم، او کله مې چې د مبارک مخ وليد، نو پوه شوم چې دا د کوم دروغجن مخ نه شي کيدای. او د رسول (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) لومړنۍ خبره دا وه چې ويې فرمايل: اې خلکو سلام خور کړئ، خواړه ورکړئ، صله رحمې کوئ (د خپلوۍ اړيکې ټينګې ساتئ) د شپې هغه وخت لمونځ کوئ چې خلک ويده وي، نو په سلام او سلامتۍ سره به جنت ته داخليږئ.[2]

---

[1]. صحيح بخاري ١/ ٢-٩

[2]. رواه الترمذي، ابن ماجة، الدارمي. مشكاة المصابيح ٢٨/١

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) فرمايي: **[لا يدخل الجنة من لا يأمن جاره بوائقه]**. هغه څوک به جنت ته داخل نه شي چې ګاونډيان يې له شر او زيان نه په امن نه وي.[۳]

همدا راز فرمايي: **المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده]**. کامل مسلمان هغه دی چې نور مسلمانان يې د ژبې او لاس له شر نه په امن وي.[۴]

بل ځای فرمايي: **[لا يؤمن أحدكم حتى يحب لأخيه ما يحب لنفســه]**. له تاسې نه هيڅوک ترهغې کامل موٴمن نه شي کيدای تر څو يې د خپل ورور لپاره هغه څه نه وي خوښ کړي کوم چې د خپل ځان لپاره يې خوښوي.[۱]

او فرمايي: **[المؤمنون كرجل واحد، إن اشتكى عينه اشتكى كله، وإن اشتكى رأسه اشتكى كله]**. ټول موٴمنان د يوه سړي په شان دي، که سترګه يې په درد شي، نو ټول جسد يې په درد راځي، او که يې سر وخوږيږي، نو ټول بدن يې دردمند کيږي.[۲]

او فرمايي:**[المؤمن للمؤمن كالبنيان يشد بعضه بعضاً]** موٴمن بل موٴمن ته د عمارت او تعمير حيثيت لري چې پخپل مينځ کې يو بل سره مضبوط او پياوړی کوي.[۳]

او فرمايي: **[لا تباغضوا، ولا تحاسدون، ولا تدابروا، وكونوا عباد الله إخوانـــاً، ولا يحل لمسلم أن يهجر أخاه فوق ثلاثة أيام]**. يو له بل سره بغض، کينه او حسد مه کوئ، يو بل ته شامه اړوئ (يو له بل نه نفرت مه کوئ) د الله بندګان او يو د بل ورونه اوسئ، هيڅ مسلمان ته نده روا چې له خپل مسلمان ورور نه له دريو ورځو نه زيات مرور و اوسي.[۴]

فرمايي: **[المسلم أخو المسلم لا يظلمه ولا يسلمه، ومن كان في حاجة أخيه كان الله في حاجته، ومن فرج عن مسلم كربة فرج الله عنه كربة من كربات يوم القيامـــة، ومن ستر مسلماً ستره الله يوم القيامة]** مسلمان د مسلمان ورور دی، نه پر هغه ظلم

---

[۳]. مسلم، مشکاة المصابيح ۱/ ۴۲۲

[۴]. صحيح بخاري ۱/۶

(1). بخاري ۱/۶

(2). مسلم، مشکاة ۲/۴۲۲

(3).متفق عليه، مشکاة۲/۴۲۲

(4). صحيح بخاري ۲/۸۹۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او نه به يې دښمن ته سپاري، څوک چې د خپل ورور د حاجت او ضرورت پوره کولو زيار باسي، الله تعالی به د هغه ضرورتونه رفع کوي، او هغه څوک چې د کوم مسلمان غم او درد دوا کړي، الله تعالی به له هغه نه د قيامت د ورځې له غمونو او دردونونه کوم غم ليرې کړي، او څوک چې د مسلمان پرده کوي الله تعالی به قيامت په ورځ د هغه پرده کوي.[۵]

فرمايي: [ارحموا من في الأرض يرحمكم من في السماء]. د ځمکې پر اوسيدونکو رحم وکړئ تر څو هغه ذات رحم درباندې وکړي چې په آسمان کې دی.[۶]

فرمايي: [ليس المؤمن بالذي يشبع وجاره جائع إلى جانبه]. هغه څوک کامل مؤمن ندی چې پخپله موړ او په خوا کې ګاونډی يې وږی وي.[۱]

فرمايي: [سِباب المؤمن فسوق، وقتاله كفر]. د مسلمان کنځل فسق او جګړه ورسره کفر ده.[۲]

په همدې ترتيب سره رسول (صلی الله عليه وسلم) له لارې نه د ضررې څيزونو ليرې کول صدقه بولي، او دا د ايمان له ښاخونو نه يو ښاخ شميري.[۳]

اصحاب يې خيرات او صدقې ورکولو ته هڅول، او د صدقې دومره فضائل يې ورته بيانول چې زړونه به پخپله ورماتيدل. فرمايل به يې: [الصدقة تطفئ الخطايا كما يطفئ الماء النار]. صدقه ګناهونه داسې له مينځه وړي لکه اوبه چې اور وژني.[۴]

همدا راز فرمايي: [أيما مسلم كسا مسلماً ثوباً على عُرى كساه الله من خُضر الجنة، وأيما مسلم أطعم مسلماً على جوع أطعمه الله من ثمار الجنة، وأيما مسلم سقى مسلماً على ظمأ سقاه الله من الرحيم المختوم] کوم مسلمان چې بل لوڅ مسلمان په جامو پټ کړي، الله تعالی به هغه ته د جنت شنې جامې ورواغوندي. او کوم مسلمان چې بل مسلمان ته د لوږې په حال کې خواړه ورکړي الله تعالی به هغه ته د جنت ميوه وروخوري. او کوم مسلمان چې بل تږي مسلمان ته اوبه ورکړي، الله به هغه ته د جنت

(5). متفق عليه – مشکاة ۴۲۲/۲
(6). سنن ابيگ داوُد ۳۳۵/۲. الترمذی ۱۴/۲
(۱). البيهقي، مشکاه: ۴۲۴/۲
(۲). بخاري ۸۹۳/۲
(۳). پدې هکله حديث په بخاري او مسلم کې روايت شويدی. مشکاة ۱۲/۱-۱۲۵
(۴). احمد، ترمذي، ابن ماجة، مشکاة ۱۴/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهر شوي پاک شراب وروڅښي.[۵]

فرمايي: [اتقوا الناء ولو بشق تمرة، فإن لم تجد فبكلمة طيبة]له اور نه ځان وساتئ، که څه هم د خرما د يوې ټوټې په صدقه کولو سره وي، او که دا هم نلرئ، نو په نېکې خبرې سره.[۶]

او ددې تر څنګ يې له سوال نه د ځان ساتلو کلک امر هم کاوه، د صبر اوقناعت فضائل يې بيانول، او سوال کول يې د سوال کوونکي لپاره د مخ داغ، درز او زخم باله،[۱]خو لدينه هغه فقير او محتاج مستثنی دی چې له سوال نه پرته بله هيڅ چاره ونلري.

رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) به د عبادتونو فضائل، اجر او ثواب هم بيانوه. او مسلمانان به يې پر ده (صلی الله عليه وسلم) باندې له آسمان نه را نازل شوې وحې سره ټينګ تړل. وحي به يې دوی ته لوستله، او هغوی به پخپله هم لوستله، او تکراروله تر څو پدې کار سره له پوهې او تدبر نه علاوه د هغوی په زړونو کې د دعوت د حقوقو او رسالت د مسئوليتونو احساس ښه پوخ او ژوندی شي. پدې ترتيب سره رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د اصحابو معنويات او روحيات اوچت کړل، د هغوی استعدادونو ته يې نيکه وده ورکړه، هغوی يې د فضل او کمال هغې درجې ته وخيژول چې په انساني تاريخ کې يې له انبياوو (ع) پرته مثال نه ليدل کيږي.

عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) وايي: څوک که په چا پسې اقتداء کوي يا کومه لاره غوره کول غواړي، نو ورته ښايي، د مخکې تلليو خلکو په لار پل کيږدي، ځکه د ژونديو په هکله د فتنې احتمالات شته، خو هغه مخکيني خلک د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) اصحاب وو، هغوی ددې امت غوره او افضله ډله وه. له ټولو نه د نيکو او صافو سپيڅلو زړونو، زيات او ژور علم او د ډېر کم تکلف خاوندان وو. الله تعالی هغوی د خپل نبي (ع) د صحبت، او خپل دين د قيام او حاکميت لپاره غوره کړي وو، نو د هغوی فضل او مقام و پيژنئ، متابعت او پيروي يې وکړئ، او د امکان تر اندازې د هغوی اخلاق او سيرت خپل کړئ، ځکه هغوی د هدايت په نيغه لار برابر خلک وو.[۲]

---

[۵]. ابو داود، الترمذي، مشكاة

[۶]. بخاري ۱/۱۹۰، ۲/ ۸۹۰

[۱]. ابو داوٗد، ترمذي، نسائي، ابن ماجة، دارمي، مشكوة ۱/۱۲۳ وګګوره

[۲]. د رزين روايت – مشكوة ۱/۳۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله دا چې زمونږ عظيم رسول او لاربنود (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) پخپله د دومره اوچتو معنوي او ظاهري صفاتو، مجد، عظمت، فضل او نيکو اخلاقو، غوره کردار او بې ساري عمل درلودونکی ؤ چې زړونه به وريپوري نښتل، ځانونه او نفسونه به ورنه قربانيدل. او کله به يې چې له مبارکې خولې نه کوم امر صادريده، نو اصحابو (رضي الله عنهم) به فورا هغه ته د عمل جامه وراغوستله او که به يې د کومې نيکۍ او هدايت خبره کوله نو هغوی به فوراً خپل ځانونه په هغې سره سينګارول.
پدې ډول کوښښونو او هلو ځلو سره رسول الله (صلی الله عليه و الـه وصحبه وسلم) پدې وتوانيد چې په مدينه کې يوه نوې ټولنه جوړه کړي. داسې ټولنه چې په ټول تاريخ کې له ټولو نه اوچته او د زيات شرف درلودونکې ټولنه وه. او ددې ټولنې مشکلاتو ته يې داسې يو حکيمانه حل راويوست چې له اوږدو زمانو په تورو تيارو کې ستړې انسانيت پکې د اطمينان او آرامی ساه وکښله.
ددې نوې ټولنې عناصرو او اجزاوو پدې ډول لوړو ارشاداتو او معنوياتو سره د تکامل داسې پړاو وواهه، چې نور د زمانې هر ډول مقابلې ته تيار ؤ، په پوره ځوانمردۍ يې د حالاتو مقابله کوله. بالاخره يې د زمانې مخه او د تاريخ تګلاره بدله او په نيغه برابر کړه.

له يهودانو سره معاهده

کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) مدينې ته له هجرت نه وروسته د نظام، سياست او عقيدې د يووالي په واسطه د نوې اسلامي ټولنې تهدابونه ټينګ کړل، نو يې خپله توجه له نامسلمانو قوتونو سره د اړيکو ټينګولو خواته واړوله. د رسول الله (صلی الله عليه و الـه وصحبه وسلم) هيله او هدف دا ؤ چې ټول انسانان د امن، نيکبختۍ، خير او آرامۍ تر سيورې لاندې ژوند وکړي. او دا يې غوښتل چې مدينه او شا و خوا سيمې تر يوې ادارې لاندې سره راټولې کړي، د زغم، عفوې او ګذشت داسې قوانين يې جوړ کړل چې د هغه وخت له تعصب او افراط نه ډکې دنيا کې يې تصور غوندې هم نه شوای کيدای.
د مدينې تر ټولو نژدې ګاونډيان يهودان وو، هغوی که څه هم په زړه کې له مسلمانانو سره دښمني درلوده خو په خوله يې لا تر اوسه ددې دښمنۍ اظهار نه ؤ کړی. نو رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له هغوی سره داسې يو تړون لاسليک کړ چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په رڼا کې يهودانو ته د دين او مال پوره آزادي ورکړل شوې وه، او له دوی سره د دښمنۍ، مال او جائيداد ضبطولو او اخراج يا شړلو له سياست نه بالکل ډډه شوې وه. دا تړون د مسلمانانو د خپل مينځي تړون – کوم چې مخکې تير شو – په ضمن کې ترسره شوې و، دا دی ددې تړون ځنې مهم ټکي:

د معاهدې مادې

۱- د بني عوف يهودان له مسلمانانو سره يو دي، يهودان به پخپل او مسلمانان به په خپل دين عمل کوي. دا د دوی او د دوی د پيروانو او غلامانو حق دی. له بني عوف نه علاوه د نورو يهودانو هم همدا حقوق دي.

۲- مسلمانان او يهودان هره ډله بيله بيله د خپلو مصارفو او لګښتونو مسئوليت او ضمانت په غاړه لري.

۳- هر څوک چې ددې تړون د کوم طرف په خلاف جګړه اعلان کړي، د تړون ټول اطراف به د هغه په خلاف دريږي.

۴- ددې معاهدې د تړون کوونکو اړيکې به د خير خواهۍ، نصيحت او ګټې رسولو پر بنا ولاړې وي نه د ګناه پر اساس.

۵- هيڅوک هم د خپل حليف د جرم په وجه مجرم نه شميرل کيږي.

۶- له مظلوم سره به مرسته او مدد کيږي.

۷- تر څو چې جګړه روانه وي تر هغې پورې به يهودان له مسلمانانو سره د جنګ په خرڅ او مصرف کې پوره ونډه اخلي.

۸- د معاهدې په ټولو اړخونو باندې په مدينه کې فتنه او فساد راولاړول او وينه تويول حرام دي.

۹- که د معاهدې د اړخونو تر مينځ کومه داسې منازعه او اختلاف را پيدا شي چې د خطر او فساد احساس ورنه کيږي، نو د هغه فيصله به الله او محمد رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) کوي.

۱۰- قريشو او د دوی همکارانو ته به پناه نه ورکول کيږي.

۱۱- هر څوک که په مدينه حمله وکړي، نو د معاهدې ټول اطراف به د هغوی په خلاف يو ځای جګړه کوي او هر څوک به د خپل طرف دفاع او ساتنه کوي.

۱۲- دا تړون د ظالم او مجرم لپاره پناه او د نجات سبب نه شي کيدلی[1].

---

[1]. ابن هشام ۵۰۳/۱، ۵۰۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـدې تـړون سـره مدینـه او شـا و خـوا سـیمې د یـوه فـدرالي حکومـت تـر اداري لانـدې راټولې شوې. ددې حکومت مرکز مدینه او رئـیس يې رسـول الله(صـلی الله علیـه و الـه وصحبه وسلم) وُ چې واک او خبره د مسلمانانو پکې چلیده، او پدې سره مدینه واقعاً د مسلمانانو او اسلام مرکز وګرزید.

په ټوله سیمه کې د امن او آرامۍ د ټینګښت پخاطر له نورو قبایلو سره هم د حالاتو او واقعاتو مطابق معاهدې وشوې چې په راتلونکو پاڼو کې به ورنه یادونه وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسله واله مبارزه

له هجرت نه وروسته د مسلمانانو په خلاف د قريشو فتنې او له عبدالله بن ابي سره يې تماسونه

مخکې مو ولوستل چې د مکې کفارو پر مسلمانانو څه ډول ظلم او زياتی کاوه، او د هجرت په وخت کې يې څه ډول وحشيانه معامله ورسره کوله، نو د دا ډول ظلمونو او تيريو له امله کفار ددې مستحق وو چې مالونه يې ضبط او د جنګ لاره ورسره ونيوله شي. هغوی په سد نه راتلل، ظلم او وحشت يې نه پرېښوده، بلکه د مسلمانانو په خلاف يې غوسه او کينه هغه وخت نوره هم پسې زياته شوه کله چې مسلمانانو د دوی له ظلم نه نجات وموند او په مدينه کې د امن د کور خاوندان شول. همغه وه چې عبدالله بن ابي بن سلول ته يې چې هغه وخت لا مشرک ؤ ليک واستاوه. نوموړی له هجرت نه وړاندې د انصارو رئيس ؤ که رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) هجرت نه وی کړی او انصارو ورباندې ايمان نه وی راوړی، نو عبدالله بن ابي به يې خپل پاچا ټاکلی وای. قريشونوموړي او مشرکانو ملګروته يې ډير توند ليک وليکه چې پکې راغلي وو:

تاسې زمونږ ملګري ته پناه ورکړې، قسم په خدای چې يا به ورسره جنګيږئ او يا به يې له وطن نه شړئ، او که نه نو مونږ ټول درځو تر څو ستاسو ټول جنګيالي ووژنو، او د ښځو عزت او حرمت موتر پښو لاندې کړو.[1] د ليک له رسيدو سره سم عبدالله بن ابي د خپلو مشرکينو ورونو د امر د تنفيذ او پلي کولو پخاطر متيې راونغښتلې. دده زړه له مخکې نه رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته ډک ؤ ځکه ګومان يې کاوه چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) يې پاچايي ورخرابه کړه. عبدالرحمن بن کعب وايي: کله چې عبدالله بن ابي او ورسره مشرکو ملګرو ته يې د قريشو دا خبر ورسيد، نو له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) سره د جګړې لپاره راټول شول، خو کله چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له

[1]. ابو داوٗد باب خبر النضير

(c) ketabton.com: The Digital Library

موضوع نه خبر شو، ورغی او ویې فرمایل: (**لقد بلغ وعید قریش منکم المبالغ، ما کانت تکیدکم بأکثر ما تریدون أن تکیدوا به أنفسکم، تریدون أن تقاتلوا أبناءکم وإخوانکم**).د قریشو اخطار او تهدید پر تاسې ډېره ژوره اغیزه کړېده، خو تاسې پخپله خپل ځانونه دومره زیانمن کوئ چې قریش درته دومره لوی زیان او ضرر نه شي رسولی، آیا تاسې غواړئ له خپلو زامنو او ورونو سره جګړه وکړئ؟! مشرکینو چې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دا خبرې واورېدې، نو بیرته سره خواره شول.[۱]

پدې سره عبدالله بن ابي د جنګ اراده پرېښوده، ځکه ویې لیدل چې ملګري یې وترېېدل او یا دا چې په خبره پوه شول او سد یې سر ته راغی. خو دا ښکاره وه چې نوموړي له قریشو سره سر خوځاوه، او کله به یې چې مناسب فرصت موند، نو د مسلمانانو او مشرکانو تر منځ به یې د شر او فتنې اور بلاوه. له ده سره د یهودو همکاري هم وه، خو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) به تل د دوی د شر او فتنې په اور د خپل حکمت یخې اوبه اچولې او فساد به یې سر اوچتولو ته نه پرېښوده.[۲]

د مسلمانانو په مخ د مسجد حرام د دروازې تړلو اعلان

څه وخت وروسته سعد بن معاذ (رضي الله عنه) د عمرې ادا کولو پخاطر مکې ته لاړ. هلته د امیه بن خلف میلمه شو او امیه ته یې وویل: داسې مناسب او د فرصت وخت راته ګوره چې طواف وکړم. هغه غرمې ته نژدې وخت کې حرم شریف ته بوته، هلته ابو جهل ورسره مخامخ شو او امیه ته یې وویل: ابو صفوانه ! دا څوک دی ؟ امیه ورته وویل: دا سعد دی. ابو جهل ورته وویل: ته ګوره دلته مکه کې په امن او آرام سره طواف کوې، خو هلته مدینه کې مو زمونږ بې دینانو ته پناه ورکړېده او دا مو هم پتیلې ده چې د دوی مرسته او مدد به کوئ، قسم په خدای که ته له ابو صفوان سره نه وای، نو بیرته به ژوندی نه وای رانه تللی! سعد په لوړ آواز ځواب ورکړ ورته ویې ویل: قسم په خدای که ته ما لدینه (طواف) منع کړې، زه به دې له هغه څه نه منع کړم

---

[۱]. نفس المصدر

[۲]. صحیح البخاري۲/ ۶۵۵، ۶۵۷، ۹۱۲، ۹۲۴ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې تـا تـه لـه دينـه ډېر سخت او درونـد دی، يعنـی لـه مـدينې نـه تيـره شـوې ستاسـې (تجارتي) لار به ستاسې په مخ بنده کړم.[١]

مهاجرينو ته د قريشو ګواښ

بيا قريشو مسلمانانو ته داسې اخطار او تهديد ولیږه: ګورئ پدې غره نه شئ چې مدينې ته رانه ولاړئ، مونږ در پسې درځو، او هملته مو تس، نس کوو.[٢] دا هسې لفظي تهديد او اخطار نه وُ. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د قريشو له فتنو او فاسدو ارادو نه ښه خبر وُ، نو ځکه به يې ټوله شپه په رڼو سترګو تيرولـه او يا به د اصحابو (رضي الله عنهم) تر پيرې لاندې ويده کيده. مسلم له عائشې (رضي الله عنها) نه روايت کوي وايي: رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) مدينې ته له راتګ نه وروسته يوه شپه همداسې ويښ ناست وُ، او ويې فرمايل: (**ليت رجلاً صالحاً من أصحابي يحرسني الليلة**)، **قالت: فبينما نحن كذلك سمعنا خشخشة سلاح، فقال: (من هذا ؟) قال: سعد بن أبي وقاص، فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: (ما جاء بك؟) فقال: وقع في نفسي خوف على رسول الله صلى الله عليه وسلم، فجئت أحرسه، فدعا له رسول الله صلى الله عليه وسلم، ثم نام.** کاشکي له اصحابو نـه مې يوه صالح سړي نن شپه پيره راباندې کړې وای. عائشه وايي: مونږ په همدې حالت کې وو چې د وسلې کړپ کړوپ مو واورید، رسول الله(صلی الله عليه و الـه وصحبه وسلم) وفرمايل: څوک دي؟ هغه وويل: سعد بن ابي وقاص يم، نو رسول الله(صلی الله عليـه و اله وصحبه وسلم) ورته وويل: ولې راغلی يې؟ ده وويل: هسې په زړه کې مې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په هکله ويره را پيدا شوه، نو راغلم چې پيره درباندې وکړم. بيا رسول الله(صلی الله عليـه و الـه وصحبه وسلم) دعا ورتـه وکړه او ويده شو.[٣]

دا پيره او بيداري د کومې يوې دوو شپو خبره نه وه، بلکه د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) همدا حال وُ. له عائشې نه روايت دی فرمايي: په رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) باندې به د شپې پيره کيدلـه تر څو دا آيت را نـازل شو:

(1) صحيح بخاري کتاب المغازي ۵۲۳/۲
(2).رحمة للعالمين ۱۱۲/۱
(3).مسلم باب فضل سعد بن ابي وقاص ۲۸۰/۲ . البخاري ۴۰۴/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

((وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنْ النَّاسِ)) (المائدة:٦٧) [الله تعالی تا له خلکو نه ساتي.]
نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) خپل مبارک سر له قبې نه را ویوست او ویې فرمایل: (یا أیها الناس، انصرفوا عني فقد عصمني الله عز وجل). اې خلکو! ورځئ لاړ شئ الله تعالی زما حفاظت کوي.[1]

داسې هم نه وه چې دا خطر یوازې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته متوجه وُ، بلکه ټول مسلمانان تر ویرې او خطر لاندې وو. ابي بن کعب روایت کوي وایي: کله چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او اصحاب یې مدینې ته راغلل، انصارو پناه ورکړه، ټول عرب د دوی په خلاف سره یو موټی شول، نو مسلمانان به د شپې او ورځې له مخې بې وسلې نه ګرزیدل.

مسلمانانو ته د جنګ اجازه

پدې حساسو او خطرناکو حالاتو کې چې د مسلمانانو وجود تر خطر لاندې وُ، او داسې ښکاریده چې قریش په سد نه راځي، او په هیڅ قیمت هم خپل کبر او ظلم نه پرېږدي. په همدې وخت کې الله تعالی مسلمانانو ته د جنګ اجازه ورکوي، خو دا جنګ ورباندې فرض کوي نه بلکه ورته فرمایي: ((أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ)) (الحج: ٣٩). [حکم ورکړی شویدی (د قتال) هغو کسانو ته چې قتال ورسره کاوه شي (د کفارو له خوا) پدې سبب چې بیشکه په دوی ظلم شویدی، او بیشکه چې الله په مرسته د دوی ښه قادر دی.]

دا آیت له هغو آیاتونو سره رانازل شو چې مسلمانان یې پدې پوهول چې ددې اجازې هدف جنګ د جنګ پخاطر نه بلکه ددې اصلي هدف دا دی چې باطل له مینځه یوړل شي او د الله احکام او شعائر په ځای شي. الله فرمایي: ((الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنْ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ)). (الحج: ٤١) [دغه مهاجر مظلومان، هغه کسان دي چې که چیرې قدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه کې (په دښمن باندې دغلبې په اعتبار) نو قائموي دوی (سم ادا کوي له سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکوي به زکات، او امر (حکم) به کوي

[1]. جامع الترمذي ابواب التفسير ١٣٠/٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خلکو ته) په معروف (نیک شرعي کار) سره او منع کوي به (خلک) له بد کار څخه او د کارونو پایله له الله سره ده.]

سيي خبره دا ده چې د جنګ دا اجازه له هجرت نه وروسته په مدینه کې نازله شویده، خو دا مو و نه شوای کړی چې د نزول معین او دقیق تاریخ یې وټاکو.

د جنګ اجازه خو وشوه، خو پداسې حالاتو کې چې د قریشو زور او زیاتی ښه په جوش کې وُ د حکمت تقاضا دا وه چې مسلمانان د مکې او شام تر مینځ د قریشو تجارتي لارې تر خپلې ولکې لاندې راولي. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ددې هدف د تحقق لپاره دوې لارې غوره کړې:

۱- د مکې او شام تر مینځ د لارې په سر او یا ددې لارې او مدینې تر مینځ پرتو قبیلو سره د همکارۍ او یا یو پر بل د عدم تجاوز او نه تیري تړونونه ترسره کول. مخکې مو له یهودو سره د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له معاهدې نه یادونه وکړه. له وسلې والې مبارزې نه مخکې همدې ته ورته یو تړون له جهینه قبیلې سره هم شوی وُ. ددې قبیلې مېنې له مدینې نه د دریو مزلونو یا تقریبا ۴۰- ۵۰ میله په مسافه کې پرتې وې. همدا راز رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له نورو قبایلو سره هم د خپلو عسکري عملیاتو په وخت کې تړونونه لاسلیک کړیدي چې په راتلونکې کې به ورنه یادونه وکړو.

۲- دی لارې نه د ګزمې او ګشتي ګروپونو استول. ددې تفصیل به په راتلونکو پاڼو کې راشي:

له بدر نه مخکې سريې او غزا ګانې[1]

د جنګ د اجازې له نزول نه وروسته مسلمانانو د پورته یادو شوو دواړو پلانونو د تطبیق پخاطر عملاً په عسکري تحرکاتو لاس پورې کړ.

شا و خوا ته به یې د کشف او ګزمې ګروپونه استول تر څو له یوې خوا د مدینې تر څنګ له پرتو برخو نه مکې ته غزیدلې لارې ځانته معلومې کړي، او له بلې خوا دلته له پرتو قبایلو سره د همکارۍ تړونونه لاسلیک کړي او د مدینې مشرکینو، یهودانو او نورو اعرابو (کوچیانو) ته دا وښیي، چې نور مسلمانان د پخوا په شان کمزوري ندي

[1]. مؤرخین هغې پوځې اقدام ته چې پخپله رسول الله (صلی الله علیه وسلم) پکې وتلی دی، جګړه یې کړې ده که نه غزوه وایي، او په کومو عملیاتو کې یې چې پخپله ګډون ندی کړی کوم بل قوماندان یی استولی وي هغې ته سر یه وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه اوس د قوي ځواک او زيات قدرت خاوندان ګرزيدلي.
 ددې عسکري تحرکاتو بل هدف دا هم ؤ چې قريش وويروي، سد يې سر ته راولي ترڅو د کبر او غرور له نيلي نه راکوز شي، او د خپل اقتصاد او مهمو ژوندينو لارو په هکله د خطر احساس وکړي او د سولې لاره غوره کړي، له مسلمانانو سره د جنګ اراده پرېږدي، د الله په لاره کې نور خنډونه را پيدا نکړي، په مکه کې د مسلمانانو له تعذيب او ځورولو نه لاس واخلي او مسلمانان پرېږدي په پوره آزادۍ سره په عربي جزيره کې د الله پيغام خپور کړي.

راځئ اوس په لنډه توګه لدې سراياوو نه يادونه وکړو:

۱- د سيف البحر سريه: د هجرت د لومړي کال د رمضان په مياشت کې چې د (۶۲۳م) کال د مارچ له مياشتې سره سمون خوري، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مهاجرينو يو ديرش کسيز ګروپ چې مشري يې د حمزه (رضي الله عنه) په غاړه وه، پدې وګماره چې د قريشو د هغې درې سوه کسيزې قافلې مخه ونيسي کومه چې ابو جهل هم پکې ؤ او له شام نه را روانه وه. مسلمانان چې کله د عيص[1] له خوا د سيف البحر منطقې ته ورسيدل او هملته له مشرکينو سره مخامخ شول. دواړو طرفونو د جنګ تياري ونيوله، خو مجدي بن عمرو الجهني چې له دواړو لوريو يعنې مسلمانانو او مشرکينو سره يې تړون درلود راغی، منځګړيتوب يې وکړ او هغوی يې له جنګ نه واړول.
د حمزه (رضي الله عنه) بيرغ لومړنی بيرغ ؤ چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پورته کړ يا يې وتاړه، رنګ يې سپين او وړونکی يې ابو مرثد کناز بن حصين الغنوي(رضي الله عنه) ؤ.

۲- د رابغ سريه: د هجرت د لومړي کال د شوال په مياشت کې چې د ۶۲۳م کال د اپريل له مياشتې سره سمون خوري، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د عبيده بن الحارث بن المطلب (رضي الله عنه) په مشرۍ د مهاجرينو يو شپيته کسيزه ګروپ تيار کړ او ويې ليږه. دا ګروپ د ابو سفيان په مشرۍ د قريشو له دوه سوه کسيز کاروان سره د رابغ په سيمه کې مخامخ شو، په يو بل يې غشي و ورول، خو لاس په

[1]. عيص: دع په زبر سره د ينبع او مروه چې له سرې بحيرې سره واقع دی په مينځ کې د يوې سيمې نوم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاس جګړه ونه شوه. پدې سريه کې د مشرکينو له لښکر نه دوه کسه مقداد بن عمرو البهراني او عتبه بن غزوان المازني له مسلمانانو سره يو ځای شول. دوی دواړه له مخکې نه په اسلام مشرف شوي وو او له مشرکينو سره پدې خاطر راوتلي وو، تر څو ځانونه مسلمانانو ته ور رسولی شي. د عبيده بيرغ سپين او وړونکی يې مسطح بن اثاثه بن المطلب بن عبد مناف وُ.

۳- د خرار سريه [۱]: د لومړي هجري کال د ذي القعدې په مياشت کې چې د ۶۲۳م کال د مې له مياشتې سره سمون خوري رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د سعد بن ابي وقاص تر مشرۍ لاندې د سپرو يوه شل کسيز ګروپ ته امر وکړ چې د قريشو د کاروان مخې ته ورشي، خو دا يې ورته وويل چې د خرار له سيمې نه به اخوا نه تيريږي. دوی پياده حرکت وکړ، د شپې يې مزل کاوه او د ورځې به چيرته غلي کيدل تر څو د پنځمې ورځ په سهار خرار ته ورسيدل. او هلته خبر شول چې کاروان پرون لدې سيمې نه تير شويدی.د سعد (رضي الله عنه) بيرغ سپين او علمبردار يې مقداد بن عمرو وُ.

۴- د ابواء يا ودان غزا: [۲] د دويم هجري کال د صفر په مياشت کې چې د۶۲۳م کال د اګست له مياشتې سره سمون خوري، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله له او يا کسو مهاجرينو سره ووت. سعد بن عباده يې په مدينه کې خليفه وټاکه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) غوښتل د قريشو د کاروان مخه ونيسي، مخکې تر ودان پورې ورسيد ، خو له کوم خطر سره مخامخ نه شو. پدې غزا کې يې د بني ضمره له رئيس عمرو بن مخشي الضمري سره د تعاون تړون وکړ ددې تړون متن دا دی: (**هذا كتاب من محمد رسول الله لبني ضمره، فإنهم آمنون على أموالهم وأنفسهم، وإن لهم النصر على من رامهم إلا أن يحاربوا دين الله ن ما بل بحر صوفة وأن النبي إذا دعاهم لنصره أجابوه**).

[دا بني ضمره ته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ليک دی، د دوی

[۱]. خرار – دخ په زور او د را په تشديد له جعفی سره نژدې د يوه ځای نوم دی
[۲]. ودان – د واو په زور او د دال په تشديد سره ويل کيږي دا د مکې او مدينې ترمنځ د يوې سيمې نوم دی، ددې ځای او رابغ ترمنځ (۲۹) ميله مسافه ده . او ابواء د ودان تر خوا يوه بله منطقه ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرونه او مالونه په امن دي که چا وربانديې حمله وکړه، نو مرسته به يې کيږي، خو که هغوی د الله د دين په خلاف جګړه وکړي نو بيا ورسره کومک او مرسته نشته.] (دا معاهده) تر هغه وخته د اعتبار وړ ده تر څو د سمندر اوبه وجود لري. يعنی د هميشه لپاره معتبره ګڼلی شي. او هر کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له دوی نه مرسته وغواړي، نو دوی به يې مرستې ته ور دانګي[1]. دا د رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لومړنی غزا وه، ده مبارک (۱۵) ورځې له مدينې نه د باندې تيرې کړې، بيرغ يې سپين او وړونکی يې حمزه بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) وْ.

۵- د بواط غزا: د دويم هجري کال د ربيع الاول په مياشت کې چې د ۶۲۳م کال د سپتمبر له مياشتې سره سمون خوري رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له دوه سوه اصحابو (رضي الله عنهم) سره د قريشو د کاروان مخې ته ورغی. پدې کاروان کې اميه بن خلف الجمحي، او د قريشو سل نور کسان او دوه زره پنځه سوه اوښان وُو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخکې لاړ تر څو د رضوی له طرفه بواط ته ورسيد، خو له څه واقعې سره مخامخ نه شو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په دې غزا کې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) په مدينه کې خپل خليفه ټاکلی وْ. ددې غزا بيرغ سپين او وړونکی يې سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنه) وْ. (بواط او رضوی د جهينه د غرونو د لړۍ دوه فرعي غرونه دي چې له مکې نه د شام د لارې پر غاړه پراته دي او له مدينې نه ۴۸ ميله مسافه لري.)

۶- د سفوان غزا: د دويم هجري کال د ربيع الاول په مياشت کې چې د ۶۲۳م کال له سپتمبر سره سمون خوري، د جابر الفهري زوی کرز له يو شمير مشرکانو سره د مدينې په څړ ځايونو يا ورشو حمله وکړه او څه شمير څاروي يې بوتلل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له اويا کسه اصحابو (رضي الله عنه) سره ورپسې ووت او د بدر له طرفه د سفوان سيمې ته ورسيد. خو کرز يې له لاسه وتلی وْ او بيرته بې جګړې راستون شو. دا غزا د بدر د لومړنۍ غزا په نامه يادېږي.دا ځل يې زيد بن حارثه (رضي الله عنه) په مدينه کې خليفه وټاکه، بيرغ يې سپين او وړونکی يې علي

---

[1]. المواهب اللدنية ۷۵/۱ و شرحه للزرقاني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بن ابي طالب (رضي الله عنه) ؤ.

۷- د ذي العشيرة [5] غزا: د هجرت د دويم کال د جمادي الاولی او جمادي الاخر په مياشت کې چې د ۶۲۳م کال له نومبر او ديسمبر سره سمون خوري، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له (۱۵۰) يا (۲۰۰) کسو مهاجرينو سره ووت. هيڅوک يې له ځان سره په زور نه ؤ بوولي، ټول په خپله رضا او خوښه روان شول. له دوی سره يوازې ديرش اوښان ؤ چې په نوبت به وربانديې سپريدل. هدف يې د هغې کاروان نيول ؤ چې له مکې نه شام ته روان و؛ داسې خبر راغلی ؤ د قريشو په خاص او قيمتي مالونو بار کاروان له مکې نه روان شويدی، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخکې لاړ تر څو د ذي العشيرې سيمې ته ورسيد، هلته خبر شو چې کاروان څو ورځې مخکې تير شويدی. او دا همغه کاروان دی چې له شام نه د بيرته ستنيدو په وخت کې يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بيا مخې ته ورغلی ؤ کاروان نجات وموند خو د بدر لويه غزا پيښه شوه.
د ابن اسحاق په خوله دا ځل رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د جمادي الاولی په وروستيو کې وتلی او د جمادي الاخر په لومړيو ورځو کې بيرته راستون شوی ؤ.کيداې شي همدا د مورخينو تر مينځ د دې غزا د نيټې په هکله د اختلاف سبب وي.پدې غزا کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له بني مدلج او د دوی له حليفانو سره د عدم تجاوز تړون هم لاس ليک کړ.ابو سلمه بن عبدالاسد المخزومي يې په مدينه کې خپل خليفه پرې ايښی ؤ، بيرغ سپين او وړونکی يې حمزه بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) ؤ.

۸- د نخله سريه: د دوهم هجري کال د رجب په مياشت کې چې د ۶۲۴م کال د جنوري له مياشتې سره سمون خوري رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د عبدالله بن جحش اسدي تر مشرۍ لاندې د مهاجرينو يو دوولس کسيز ګروپ د نخلې سيمې ته واستاوه. له دوی سره شپږ اوښان وو چې په نوبت به وربانديې سپريدل.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ګروپ قوماندان ته يو خط ليکلی ؤ او امر يې ورته کړی ؤ چې ليک به له دوو ورځو مزل نه وروسته ګوري. عبدالله دوه

---

[5]. ذي العشيرة په تصغير سره، ځينو يې نوم العشيراء او العسيرةهم بللی دی چې د ينبع خواته د يوې سيمې نوم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځې مزل وکړ بيايې ليک ولوست چې داسې پکې ليکل شوي وُ: (**إذا نظرت في كتابي هذا فامض حتى تنزل نخلة بين مكة والطائف، فترصد بها عير قريش وتعلم لنا من أخبارهم**). [کله دې چې زما دا ليک ولوست، نو مخکې لاړ شه د مکې او طائف تر مينځ پرتې نخلې سيمې کې واړوه، هلته د کاروان لاره څاره او مونږ ته خبر راکوه].
خط يې چې ولوست ويې ويل: امر په سترګو قبول دی، خپل ملګري يې خبر کړل، خو دا يې ورته وويل: چې زه تاسې نه مجبوروم، څوک که شهادت غواړي نو راسره ځي دي او که د چا مرګ نه وي خوښ، نو بيرته دی وګرځي، زه به ځم. ملګري يې ورسره موافق شول، ټول وخوځيدل، د لارې په اوږدو کې سعد بن ابي وقاص او ملګري يې عتبه بن غزوان خپل اوښ ورک کړ چې په لټه کې يې له ګروپ نه پاتې شول.
عبدالله بن جحش مخکې لاړ او نخلې ته ورسيد، چې ګوري د قريشو يو کاروان چې مميز، څرمنې او نور تجارتي سامان يې نقلاوه لدې ځای نه تيريږي. له کاروان سره عمرو بن الحضرمي، د عبدالله بن المغيره دوه زامن، عثمان او نوفل او د بني مغيره مولی (غلام) حکم بن کيسان يې ملګري وو. مسلمانانو په خپل مينځ کې سلا او مشوره وکړه چې څه بايد وکړو نن د رجب وروستۍ شپه ده، که اوس ورسره جنګيږو، نو د شهر حرام بې حرمتي کيږي او که يې نن پريږدو، نو بيا د حرم حدودو ته داخليږي!
بالاخره فيصله پدې وشوه چې همدا نن مقابله ورسره وکړي او له دوی نه کوم يوه عمرو بن الحضرمي وويشت او مړ يې کړ، عثمان او حکم يې اسيران کړل، نوفل ورنه وتښتيد. بيايې کاروان له اسيرانو سره يو ځای مدينې ته راوست، لدې مال نه يې خمس بيل کړ دا په اسلام کې لومړنی خمس او لومړنی مړی او لومړني اسيران وو.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دوی دا کار وغانده، او ورته ويې فرمايل: (**ما أمرتكم بقتال في الشهر الحرام**) [ما خو په شهر حرام کې د قتال امر او اجازه نه وه درکړې.] د کاروان او اسيرانو په هکله يې خپله فيصله محفوظه وساتله، او فعلاً يې هر ډول تصرف پکې متوقف کړ.
پدې پيښې سره مشرکينو ته فرصت په لاس ورغی چې د مسلمانانو په خلاف خپل زهرجن تبليغات لا پسې زيات کړي. هغوی دا پروپاګند شروع کړ چې مسلمانان د شهر حرام احترام نه ساتي، او د الله تعالی له خوا حرام شوي شيان حلال ګرزوي. پدې هکله يې ډير څه ويل، تر څو د قرآن کريم آيتونه نازل شول او دا مسئله يې حل کړه، په ډاګه يې کړه چې د مسلمانانو ددې کار په انډول د مشرکينو جرم او ګناه ډيره لويه ده...

(c) ketabton.com: The Digital Library

((يَسْأَلُونَكَ عَنْ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنْ الْقَتْلِ...)) (البقرة: ۲۱۷). [پوښتنه کوي خلک له تا نه (اې محمده) له میاشتې حرامې څخه له جنګ کولو پدې کې (چې روا دی که ناروا؟) ووایه (اې محمده) دغه (سائلینو ته) چې جنګ کول پدې (اشهر الحرام) کې (عمدا) لویه ګناه ده، او منع کول له لارې (دین) د الله څخه او کافر کیدل په الله او (منع کول له) مسجد حرام او ایستل د اهل د مسجد حرام له ده څخه (ګناه) ډیره لویه ده په نزد د الله (له قتاله په اشهر الحرام کې) او فتنه (له دین څخه د خلکو ایستل) ډیر لویه (ګناه) ده له جنګ څخه.]

قرآنکریم پدې سره دا په ډاګه کړه چې د مسلمانو جنګیالیو د سیرت او اخلاقو په هکله چې مشرکینو دا نارې سورې په کار اچولې دي ټولې بې ځایه او بې بنیاده دي، ځکه قریشو له اسلام سره په دښمنۍ او پر مسلمانانو باندې په ظلم زیاتي سره ټول حرمتونه تر پښو لاندې کړیدي. آیا قریشو له هجرت نه وروسته د مسلمانانو د مالونو د ضبط او غصب، او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قتل او وژلو فیصله په همدې حرم (مکه) کې نه وه کړې؟ اوس څه وشول چې د دوی له خوا تر پښو لاندې شوی حرمت بیرته را پیدا شو او څه وشول چې اوس ددې شیانو د حرمت ماتول د شرم او عیب خبره وګرزیده؟ بې شکه د مشرکانو له خوا د ناروا او بې بنیاده پرو پاګند د د دوی د بې شرمۍ او بې حیایۍ یوه نمونه ده. لدینه وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دواړه اسیران خوشي کړل، او د وژل شوي کس خپلوانو ته یې د هغه دیت ورکړ.[1]

دا وې له بدر نه مخکې پیښې شوې غزا ګانې او سریې، پدې ټولو کې تر هغې د مالونو لوټ او د خلکو وژلو ته خبره نه وه رسیدلې، تر څو پورې چې مشرکینو د کرز بن جابر فهري تر مشرۍ لاندې د مسلمانانو څاروي نه وو لوټ کړي. بناءً ددې شروع هم د مشرکینو له خوا شوې ده، دا خو پریږده چې لدینه مخکې یې څه کړي وُ. د عبدالله بن جحش له سریې نه وروسته د مشرکینو په زړه کې ریښتینې ویرې ځای ونیو، لوی خطر یې سترګو ته ودرید، او د څه ویره یې چې درلوده همغه وشول. او پدې

---

[1]. ددې غزاګانو او سرایاوو تفصیلات مو لدې کتابونو اخیستې دي!. زاد المعاد ۸۳/۲. ۸۴. ۸۵ ابن هشام / ۵۶۱ تر ۶۰۵، رحمة للعالمین ۱۱۵/۱، ۱۱۶، ۲۱۵/۲، ۲۱۶، ۴۶۹، ۴۷۰. دا مراجع د غزواتو او سرایاوو د ترتیب او ګډون کوونکو د شمیرې په هکله اختلاف لري خو مونږ د ابن قیم او علامه منصور پوري په تحقیق تکیه کړیده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باوري شول چې د مدينې قيادت ويښ، او با حکمته قيادت دی، د دوی ټول تجارتي حرکات يې تر کلکې څارنې لاندې نيولي. اوس مسلمانان ددې توان لري چې ان درى سوه ميله مخکې لاړ شي، او بيا هلته مشرکان ووژني يا يې اسيران کړي او مالونه يې له ځان سره يوسي او پخپله روغ رمټ مدينې ته ستانه شي. مشرکين پدې پوه شول چې نور شام ته د دوی تجارت تر دايمي خطر لاندې دی، خو لدې ټولو سره سره هغوی خپله د کبر او حماقت لاره نه پريښوده، او په ځای ددې چې د بني ضمره او جهينه په شان د سولې او اخلاص لاره ونيسي، کينه او دښمني يې نوره هم په ځوښ راغله. مشران يې د خپلو تهديدونو او اخطارونو د پلي کولو لپاره ميدان ته راوړاندې شول، او اراده يې وکړه چې د مسلمانانو پر وطن حمله وکړي او هملته خپل وطن کې يې تصفيه کړي. د مسلمانانو وينو ته د دوی همدا تنده وه چې هغوی يې د بدر تر ميدانه را ورسول.

د عبدالله بن جحش له سريې وروسته يعنې د دويم هجري کال د شعبان په مياشت کې په مسلمانانو باندې جنګ او قتال فرض شو، او پدې هکله دا څرګند آيتونه را نازل شول: ((وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (١٩٠) وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ (١٩١) فَإِنِ انتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١٩٢) وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انتَهَوْا فَلا عُدْوَانَ إِلاَّ عَلَى الظَّالِمِينَ)). (البقرة: ١٩٠ – ١٩٣)

ترجمه: [او جنګ کوئ (اې مؤمنانو) په لاره دالله کې له هغو کسانو سره چې جنګ کوي له تاسې سره، او مه کوئ زيادت (پر هيچا باندې) بيشکه چې الله نه خوښوي تيريدونکي له حده. او وژنئ دوی په هر ځاى کې چې مومئ دوی او وباسئ دوی له هغه ځايه چې ايستلي وئ دوی تاسې او فتنه (شرک او له دين څخه اړول) ډير سخت دي له وژلو څخه. او جنګ مه کوئ له دوی سره په نزد د مسجد الحرام کې تر هغه پورې چې وجنګيږي دوی له تاسې سره په دغه (حرم) کې پس که جنګ وکړي دوی له تاسې سره نو وژنئ دوی هم داسې. (لکه تيرې شوې جزا) جزا ده د کافرانو. پس که منع راوړي (له شرکه نو الله به يې وبښي) نو بيشکه الله ډير ښښونکی پوره رحم لرونکی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او جنګ کوئ تاسې له دوی سره تر هغه پورې چې پاتې نشي فتنه (شرک او فساد) او شي دين (حکم) خاص الله لره، پس که چيرې وګرځيدل (دوی له شرکه نو تاسې تجاوز مه کوئ پر دوی باندې) نو نشته هيڅ تيري مګر (خو شته جزا د ظلم) پر ظالمانو باندې.]

پدې پسې لږ وخت وروسته الله تعالی بل ډول آيتونه نازل کړل چې په هغې کې يې د جنګ طريقه ښوولې او مسلمانان يې د جنګ لور ته هڅول او پدې هکله يې څه احکام ورته بيانول هغه مبارک آيتونه دا دي: ((فَإِذا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لانتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِنْ لِيَبْلُوَ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ * سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ * وَيُدْخِلُهُمْ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ * يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ)).(۱) (محمد: ٤ – ٧)

ترجمه: [نو کله چې مخامخ شوئ (په جنګ کې) له (هغو کسانو) سره چې کافران شويدي نو ووهئ وهل د ورميږونو (د هغو) تر هغه پورې چې ښه ډير مو ووژل دوی او پرې غالب شوئ نو (وتړئ دوی) بيا سخت محکم کړی تړل (د دوی چې ورڅخه خلاص نشي) پس بيا احسان ورسره وکړئ احسان کول وروسته (له بندي کولو او تړلو نه يې) او يا تاسې فديه کړئ دوی فديه کول (په عوض کې يې مال واخلې يا مسلمانان بنديان را خلاص کړئ) (جنګ) ورسره کوئ تر هغه پورې چې کيږدي (جنګياليان د) جنګ وسلې خپلې دغه (حکم الله په دوی کې) دی او که اراده فرمايلی وی الله (د بدل اخيستلو) نوخوا مخواه به بدل اخيستی وُ الله له دوی څخه (بی له جنګه) او ليکن (امر يې درته وکړ په جهاد له دوی سره) لپاره ددې چې ازموينه وکړي الله د ځينو ستاسو په ځينو نورو (په جنګ کې) او هغه کسان چې وژلی شويدي په ليار د الله کې پس له سره به ضايع نکړي (الله) عملونه د دوی ژر به سمه لياره وښيي دوی ته (الله په دنيا او آخرت کې) او ښه به کړي حال د دوی (په دارينو کې) او داخل به کړي (الله) دوی په جنت کې چې معلوم کړيدی (الله) دغه (جنت) دوی ته. اې هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنی اې مؤمنانو) که مددګاري وکړئ تاسی (له دين (الله او رسول) د الله سره نو مدد به وکړي (الله) تاسې سره (په غلبه پر (دښمن) او ثابت به کړي قدمونه ستاسې (په

(۱). استاذ سيد ابو الاعلی مودودي له مـدلـل څيړنې وروسته وايي چې د محمد سورت د بدر له غزا وروسته نازل شويدی.تفهيم القرآن ۱۱/۵-۱۲ ته مراجعه وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای د جنګ کې).]

پدې پسې الله تعالی د هغې خلکو مذمت وکړ او ویې غندل کوم چې د جنګ د حکم په اوریدو سره ویرې اخیستي وو، او له ډیر خوف نه یې زړونه رپیدل. الله تعالی فرمایي:

((وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلا نُزِّلَتْ سُورَةٌ فَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنْ الْمَوْتِ فَأَوْلَى لَهُمْ)).(محمد: ۲۰) [نو پس کله چې نازل کړ شي یو سورت محکم او یاد کړی شي په هغه کې جنګ نو وینې به ته هغه کسان چې وي په زړونو د دوی کې ناروغي (د نفاق) ګوري تا ته لکه کتنه د هغه چا چې بیخودي راغلې وي پر هغه باندې له ویرې د مرګ نه، هلاکت دې وي دوی لره.]

حقیقت دادې چې د جنګ فرضیت، او جنګ ته د تیاری امر او دې لور ته هڅونه د هغه وخت د حالاتو او شرایطو له غوښتنې سره بالکل مطابقه او برابره خبره وه. که له حالاتو خبر او زیرک کوم قوماندان هم وای، نو هغه به هم خپل لښکر ته ددې فوق العاده او عاجلو حوادثو او حالاتو د مقابلې لپاره خپل پوځ ته د نمبر اول احضاراتو او آماده باش حکم صادراوه، نو په هر څه عالم او له هر څه لوړ خدای به ولې له حالاتو سره برابر حکم نه کاوه. دا واقعیت دی چې حالاتو د حق او باطل تر مینځ د یوې سرنوشت ټاکونکې او فیصله کونکې جګړې غوښتنه کوله. خصوصاً د عبدالله بن جحش له سریې وروسته کومه چې د مشرکینو په غیرت او حمیت لوی او ملاماتونکی ګذار وُ او کومه چې ټول مشرکان یې په سرو سکروټو کینولي وو.

د جنګ د آیتونو له سیاق او سباق نه دا څرګندیده چې نور د داسې خونړیو جګړو وخت را لنډ شویدی چې بری او برلاسي به پکې د مؤمنانو وي. ګوره الله تعالی مسلمانانو ته څه ډول حکم کوي چې مشرکان له هغه ځایه وباسئ له کوم نه یې چې تاسې ایستلې یې، بیا هغوی ته د فاتح لښکر په حیث څه ډول د اسیرانو د تړلو، نیولو او د دښمنانو تر مکملې خاتمې پورې د جګړې کولو ښوونه کوي. دا ټول دې لوري ته اشاره وه چې وروستی بری د مسلمانانو دی. خو دا خبره یې همداسې د اشارو تر پردو لاندې پټه وساتله، تر څو هر مسلمان د الله په لار کې د خپلی جذبې عملي ښکارونه هم وکړی شي.

په همدې ورځو یعنې د دوهم هجري کال د شعبان په میاشت کې چې د ۶۲۴م میلادي کال د فبروري له میاشتې سره سمون خوري الله تعالی د بیت المقدس په ځای کعبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریفه د مسلمانانو قبله اعلان کړه. ددې فایده دا شوه چې هغه کمزوري او منافق یهودان چې یوازې د شر او فتنې را ولاړولو پخاطر مسلمان شوي وو، بیرته خپل حالت ته وگرزیدل، له مسلمانانو نه بیل شول او پدې سره د مسلمانانو لیکې له ډیرو غدارانو او فساد کارانونه پاکې شوې.

د قبلې بدلولو دیته هم اشاره کوله چې اوس یوه نوې داسې مرحله شروع کیدونکې ده چې پر قبله باندې د مسلمانانو تر تسلط او حاکمیت نه مخکې پاې نه مومي. ځکه دا د ډیر حیرت او تعجب خبره ده چې د کوم قوم قبله دې د هغوی د دښمنانو ترولکې لاندې وي، او که فرضاً د هغوی تر قبضې لاندې وي، نو باید حتماً د هغوی له سلطې نه آزاده کړی شي.

لدې اوامرو او اشاراتو وروسته د مسلمانانو حرکت او نشاط زیات شو، د خدای په لار کې یې د جهاد جذبې په مستۍ راغلې او له دښمن سره د پریکندې جگړې لپاره لیوال شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدر لویه غزا
د اسلام لومړنۍ پریکنده جګړه

د غزا سبب: د عشیرې په غزا کې مو وویل چې د قریشو یو کاروان چې له مکې نه شام ته روان ؤ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له لاسه ووت، خو کله چې همدا کاروان له شام نه بیرته راستنیده، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) طلحه بن عبیدالله او سعید بن زید د کاروان د خبر راوړلو پخاطر د شمال لوري ته واستول. دوی تر حوراء پورې لاړل او هملته پاتې شول تر څو د ابو سفیان کاروان ورباندې تیر شو، دوی په منډه ځانونه مدینې ته ورسول او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې له احوال نه خبر کړ.
پدې کاروان کې د قریشو ډېر مالونه وو یعنې زر اوښان چې د پنځوس زره طلایي دینارونو (دوه سوه دوه شپیته نیم کیلو سره زر) په اندازه سامان ورباندې بار ؤ، او یوازې څلویښت ساتونکي ورسره وو.
دا د مدینې د خلکو لپاره طلایي موقع وه، خو د مکې د مشرکینو لپاره لدې دومره ډېر مال نه محرومیدل ملاماتونکې نظامي، سیاسي او اقتصادي ضربه وه. همدا وجه وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مسلمانانو ته وفرمایل:(**هذه عیر قریش فیها أموالهم، فاخرجوا إلیها لعل الله ینفلکموها**). **[**دا د قریشو په مال او سامان بار کاروان دی، مخې ته یې ورشئ کیدای شي الله تعالی هغه تاسې ته د غنیمت په ډول درکړي.**]**
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د کاروان مخې ته ورتلل په هیچا لازمي نکړل، ټول یې خپلې خوښې ته پریښودل، ځکه پدې وخت کې دا ګومان نه کیده چې د قافلې په ځای به د بدر په میدان کې له مشرکینو سره یوه پریکنده جګړه صورت مومي. له همدې امله ډېر اصحاب (رضي الله عنهم) په مدینه کې پاتې شول ځکه هغوی فکر کاوه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا عملیات به له پخوانیو عملیاتو سره څه توپیر ونلري. او په همدې سبب له جګړې نه پاتې شویو کسانو باندې څه عتاب او ملامتیا هم نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي لښکر شميره او په ګروپونو ويشل

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د روانيدو لپاره تيار شو، (۳۱۳ يا ۳۱۴ يا ۳۱۷) کسان ورسره وو، له دې جملې نه ۸۲ يا ۸۳ يا ۸۶ مهاجرين، نور انصار چې (۶۱) له اوس او (۱۷۰) له خزرج قبيلې څخه وو. دې لښکر د جګړې څه انتظام نه وٶ کړی او نه يې پوره تياري نيولې وه، په ټول لښکر کې يوازې دوه آسان چې يو يې د زبير بن عوام او بل يې د مقداد بن اسود کندي وٶ. او د پاتې کسانو د هرو دوو يا دريو په سر يو اوښ رسيده څکه ټول ايله اويا اوښان ورسره وو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او علي او مرثد بن ابي مرثد غنوي درې واړه په يوه اوښ په نوبت سره سپريدل.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لومړی د مدينې د ادارې او لمانځه ادا کولو لپاره ابن ام مکتوم خپل خليفه وټاکه، خو کله چې روحاء ته ورسيد، نو ابو لبابه بن عبد المنذر يې په مدينه کې د خليفه په حيث ور وليږه.

د لښکر عمومي بيرغ سپين او علمبردار يې مصعب بن عمير قرشي عبدري وٶ. لښکر يې په دوو برخو يا غونډونو وويشه:

۱- د مهاجرينو غونډ چې بيرغ يې له علي (رضي الله عنه) سره وٶ.

۲- د انصارو غونډ او علمبردار يې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) وٶ.

د ميمنې (ښي اړخ) قوماندانې يې زبير بن عوام، او د ميسرې قوماندانې يې مقداد بن عمرو او د ساقې مشرې يې قيس بن ابي صعصعه ته سپارلې وه، او د لښکر عمومي قومانده رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د لښکر د عمومي قوماندان په توګه پخپل لاس کې اخيستې وه.

د بدر په لور د لښکر روانيدل

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له دې غير مجهز لښکر سره روان شو، له مدينې نه ووت او مکې ته غزيدلې عمومي لاره يې ونيوه مخکې د روحاء تر کوهي پورې ورسيد. او کله چې له هغه ځاې نه وخوځيد نو د مکې لاره يې خپلې چپې خوا ته پريښوده او ښی خواته وګرزيد، نازيې ته ورسيد، د بدر په لور د نازيې له يوې برخې تير شو او د صفراء د تنګي او نازيې تر مينځ پرته رحقان نومې وادي يې ووهله بيا له تنګي تير، او د صفراء په خوا مخکې لاړ، له هغه ځای نه يې د جهينه قبيلې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسه بسيس بن عمرو او عدي بن ابي الزغبا جهيني د کاروان په هکله د معلوماتو راټولولو پخاطر د بدر لور ته واستول.

په مکه کې د خطر اعلان

له بل پلوه د کاروان مشر ابو سفيان په ډير احتياط سره د حالاتو څارنه کوله، ځکه هغه پوهيده چې د مکې لاره له ډيرو خطرونو سره مخامخ ده، هر وخت يې په اوضاع ځان پوهاوو او له نورو کاروانونو نه يې د لارې په هکله معلومات اخيستل. بالاخره پدې خبر شو چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل اصحاب پر قافلې باندې د حملې لپاره تيار کړيدي، نو فورا يې ضمضم بن عمرو غفاري ته پيسې ورکړې او مکې ته يې واستاوه تر څو قريشو د کاروان د نجات او مرستې لپاره راوبولي. ضمضم په ډيره بيړه ځان مکې ته ورساوه، او هلته يې د عربو د عاداتو سره سم د اوښ پزه او خپل کميس څيرې کړ، کجاوه يې چپه کړه او پاس پر اوښ ودريد او په لوړ آواز يې نارې کړې اې قريشو! قافله.... قافله...... محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب يې له ابو سفيان سره ستاسې پر مالونو حمله کوي، فکر نه کوم چې په لاس به درشي، کومک... کومک.....

د مکې خلک د جنګ تياري نيسي

ددې اواز په اوريدو سره د مکې ټول مشرکين په حرکت راغلل، او ويې ويل: آيا محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب يې فکر کوي چې دا هم د ابن حضرمي کاروان دی؟ قسم په خدای چې ژر به پوه شي چې زمونږ معامله بل ډول ده ټول پدې سلا شول چې يا به هر څوک پخپله ځي او يا به خپل عوض ليږي، خو زياترو جنګ ته تلل غوښتل خصوصا مشرانو او رئيسانو. پدې سره له ابو لهب پرته نور ټول مشران جنګ ته تيار شول ابو لهب د ځان په عوض خپل پوره وړی واستاوه. قريشو شاو خوا عربي قبيلې هم له ځان سره ملګرې کړې او له بني عدي پرته چې يو کس يې هم جنګ ته ونه ووت نورې ټولې قريشي قبيلې جګړې ته روانې شوې.

د مکې لښکر شميره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روانیدو په وخت کې ددې لښکر شمیره یو زر او دری سوه (۱۳۰۰) جنګیالو ته رسیده چې ورسره سل آسان (۶۰۰) زغرې او بې شمیره اوښان چې دقیقه شمیره یې نده معلومه. عمومي قومندان یې ابو جهل ؤ او د قریشو (۹) مشرانو د لښکر لوژستیکي امور، تمویل او رسد په غاړه اخیستی ؤ، دوی به هره ورځ (۹) او کله (۱۰) اوښان حلالول.

د بني بکر قبیلو لانجه

کله چې لښکر د تلو تیاري ونیوله، نو قریشو ته یو ځل له بني بکر سره خپله دښمني او لانجه ورپه یاد شوه، او وویریدل چې هسې نه هغوی د شا له خوا ورباندې حمله وکړي چې پدې سره به دوی له دوو خواو نه راګیر شي! نژدې ؤ چې دا تشویش یې له مخکې تګ نه پښېمانه کړي، په همدې وخت کې شیطان د بني کنانه د مشر سراقه بن مالک بن جعشم المدلجي په شکل کې ورته راغی او ورته ویې ویل: زه ستاسې ملګری یم او ضمانت درکوم چې کنانه به د شا له خوا ستاسې په حق کې داسې څه نه کوي چې تاسې یې نه خوښوئ.

د مکي لښکر روانیدل

لدې اطمینان او ډاډ ګیرنې وروسته د مشرکینو لښکر په ډیر کبر او غرور سره له مکې نه روان شو. قرآنکریم د دوی حالت ته اشاره کوي فرمایي:((بَطَراً وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ)) (الانفال: ۴۷).ترجمه :[په ډیر کبر، خیال او خلکو ته ځان ښودنې په حالت (روان دي) او د خدای له لارې نه منع کوي]

او لکه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایي له خپل زور او وسلې سره پداسې حال کې چې له الله تعالی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې د دښمنۍ بیرغ اوچت کړی ؤ د مدینې په لور وخوځیدل ((وَغَدَوْا عَلَى حَرْدٍ قَادِرِينَ)) (القلم: ۲۵) [ترجمه: سهار مهال پداسې حال کې دخپل کښت د ریبلو لپاره ووتل (چې فقیرانو ته د نه ورکولو نیت یې درلود) او ځانونه یې توانمند شمیرل.]

د ټولو زړونه له کینې، غوسې او غضب نه په جوش راغلې وو تر څو له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو نه ددې انتقام او پور واخلي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی څنګه او په کوم جرات سره د دوی په کاروان کې سترګې خښې کړېدي؟
لنډه دا چې په ډېره بیړه د شمال په لور د بدر خوا ته لاړل، د عسفان له وادي، قدید او جحفی نه تیر شول او هلته یې د ابو سفیان له طرفه داسې خبر تر لاسه کړ چې ورته وایي: تاسې د خپلو مالونو، کاروان، او افرادو د ساتلو پخاطر راوتلي یئ، الله تعالی هغه ټول وساتل، نجات یې ورکړ، نو بیرته ستانه شئ.

کاروان نجات وموند

هلته ابو سفیان په ډېر احتیاط او تدبیر سره په عمومي لار روان وُ، د څارنې او کشف عملیات یې څو چنده کړي وو، خو کله چې بدر ته را لنډ شول خپله د قافلې تر مخ شو وړاندې لاړ او مجدي بن عمرو یې ولید د مدینې د لښکر په هکله یې معلومات ورنه وغوښتل. هغه ورته وویل: ما خو څه نا آشنا څوک ندي لیدلي، یوازې دوه سواره وو دلته راغلل له هغه غونډۍ سره یې اوښان چو کړل، ژي یې له اوبو ډک کړل او بیرته لاړل. ابو سفیان فورا دې ځای ته ورغی او د اوښانو پچې یې راواخیستې، ماتې یې کړې که ګوري چې د خرما مندکې (زړي) دي پکې، نو ویې ویل: قسم په خدای چې دا د مدینې واښه دي. بیا په بیړه خپل کاروان ته ورغی عمومي لاره یې چې په بدر ورغلې وه چپې خوا ته پرېښوده، او په لویدیځ کې د ساحل په لور روان شو، او پدې سره یې قافله د مدینې له لښکر نه خلاصه کړه او د مکې مشرانو ته یې هغه پیغام ورواستوه چې هغوی ته په جحفه کې ورسید.

مکي لښکر د بیرته ستنیدو له ارادې وروسته سوړه کوي

د ابو سفیان د پیغام له رسیدو نه وروسته د مکې لښکر د بیرته ستنیدو تکل وکړ، خو ابو جهل په ډېر کبر او غرور سره وویل: نه والله که تر هغه ستانه شو تر څو بدر ته نه وو تللي او هلته مو درې شپې نه وي تیرې کړې. هلته به څو اوښان حلالوو، خلکو ته به ډوډۍ ورکوو، د شرابو څښلو ګرم محفلونه به د ډمانو په آوازونو او سندرو لا پسې ګرموو، تر څو عربان زمونږ د راتګ دبدبې او غونډېدو خبر واوري، او د تل لپاره زمونږ رعب ورباندې کیني.
خو اخنس بن شریق د ابو جهل لدې خبرې سره سره د بیرته ستنیدو خبره وکړه، مګر چا وا نه وریده. بالاخره یوازې هغه د بني زهره له تقریبا درې سوه کسانو سره بیرته ستون

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو. ابن شريق د بنو زهره حليف او پدې وخت کې د دوی قوماندان ؤ. د بدر په غزا کې د بنو زهره قبيلې يوه فرد هم ګډون ونکړ، د اخنس پدې نظريه او عمل د بنو زهره خلک له حده زيات خوشاله وو، او هميشه يې ده ته خاص احترام او اطاعت درلود.

د بنو هاشم خلکو هم د بيرته ستنيدو اراده وکړه، خو ابو جهل په ډيره سخته او تونده لهجه ورته وويل:تاسې به له مونږ څخه نه جدا کيږئ، او تر هغه به راسره وئ تر څو مونږ تړول نه وو ستانه شوي. د بنو زهره له جدا کيدو وروسته د مکې لښکر پاتې تقريبا زر کسان د بدر په لور روان شول مخکې لاړل، او د هغه غونډۍ شا ته يې واړول چې د بدر په وادي کې د ننه له جنوبي خولې (العدوه القصوی) سره پرته ده.

د اسلامي لښکر لپاره د حالاتو حساسيت او نزاکت

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لا د لارې په اوږدو کې د ذفران له سيمې سره ؤ چې استخباراتو ورته د کاروان او مکې د لښکر خبرونه راوړل. ده مبارک ته پدې خبرونو کې له غور او څيړنې وروسته دا ثابته شوه چې بې له جګړې بله چاره نشته او اوس داسې يوه جراتمندانه، غيرتي او مدبرانه اقدام ته ضرورت دی چې د شرک د لښکر دا غرور ورمات کړي. واقعيت دا دی که چيرې قريش همداسې پرېښودل شوي وای چې پدې سيمه کې د غرور او فساد نيلې وزغلوي، نو پدې سره به په عسکري ډګر کې د هغوی لاس نور هم مضبوط او په سياسي ميدان کې به يې نفوذ او اثر زيات شوی وای. او ددې په مقابل کې به د مسلمانانو شان او عظمت زيانمن کيده، بلکه اسلامي حرکت به د يوه بې روحه کالبد حيثيت غوره کاوه او د اسلام دښمنانو ته به نوره دا آسانه وه چې پر مسلمانانو باندې د حملې او تيرې جرات وکړي.

بله مهمه خبره دا چې مسلمانانو ته ددې ضمانت چا ورکاوه چې د مکې لښکر به د مدينې په لور وړاندې نه ځي، او هملته به پردوی حمله او تيری نه کوي؟! هيچا هم دا ضمانت نه شوی ورکولی، که پدې حساس وخت کې مسلمانانو ابتکار له لاسه ورکړی وی، نو د خلکو په مينځ کې به د دوی هيبت او عظمت ډير زيانمن شوی وای.

د شوری غونډه

پدې خطرناک، او ناڅاپه رامخ ته شوي وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مشورتي شوری غونډه دايره کړه. ده پخپله په حالاتو رڼا واچوله، او له اصحابو سره يې پدې هکله نظريات تبادله کړل. ځنې خلک داسې هم وو چې په حالاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خبریدو وروسته ویري واخیستل، زړونه یې په رپیدو راغلل او دا همغه کسان دي چې الله تعالی یې په هکله فرمایي:

((كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقاً مِنْ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ (٥) يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ)). (الانفال: ٥-٦)

ترجمه: [همداسې لکه چې ستا رب ته له خپل کور نه له حق سره راویستې، او یوې ډلې مسلمانانو ته دا کار سخت ښکاریده، او د همدې حق (جګړې) په هکله یې له معلوماتو وروسته په همدې حق کې له تا سره مناقشه کوله او داسې ښکاریدل لکه چې په رڼو سترګو مرګ نه بووول کیږي.]

خو د لښکر د قوماندانانو موقف بل ډول وٌ، ابوبکر (رضي الله عنه) پاڅید او ډیرې ښې خبرې یې وکړې، وروسې عمر (رضي الله عنه) پاڅید دې ته ورته نیکې خبرې یې وکړې. بیا مقداد بن عمرو (رضي الله عنه) وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! مونږ درسره یو هغه وکړه چې الله یې امر کړی، قسم په خدای مونږ به کله هم د بنو اسرائیلو په شان درته و نه وایو چې ته او ستا رب جنګ ته لاړ شئ، او مونږ به دلته ناست وو، بلکه مونږ داسې درته وایو: ته او ستارب جنګ ته لاړ شئ، مونږ هم په جګړه کې درسره یو، قسم په خدای که امر راته وکړې چې تر برک الغماد پورې درسره لاړ شو، نو تر همغه ځایه به له تاسره اوږه په اوږه جګړې ته ادامه ورکوو.رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مننه ورنه وکړه او دعا يې ورته وفرمایله.

دا درې واړه مشران مهاجرین وو، او څرنګه چې پدې لښکر کې د مهاجرینو تعداد لږ و، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) غوښتل د انصارو رایه هم معلومه کړي، ځکه له یوې خوا په جګړه کې د هغوی رول اساسي وٌ، او له بلې خوا د عقبې د معاهدې په اساس هغوی پدې نه وو مجبور چې له مدینې نه د باندې جګړې ته داخل شي، نو همدا وجه وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغوی درې واړو د خبرو له اوریدو نه وروسته وفرمایل: اې خلکو ستاسې رایه څه ده؟ مقصد يې انصار وو. د انصارو مشر او علمبردار سعد بن معاذ (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مطلب پوه شو او ویې فرمایل: لکه چې د تا اشاره زمونږ خوا ته ده یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفرمايل: هو. سعد (رضي الله عنه) وويل: مونږ ايمان درباندې راوړی، او ستا تصديق مو کړی، او ددې شاهدي مو ورکړې څه چې تا راوړي هغه ټول حق دي، او پدې مو د اطاعت او پيروی عهد او پيمان درسره کړئ، يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! څه چې غواړې همغه وکړه، قسم په هغه خدای چې ته يې په حق رالیږلی يې، که وغواړې پدې بحر کې ځانونه واچوو، نو مونږ به ټول له تاسره يو ځای ځانونه په بحر کې ور لاهو کړو، ددې پروا نلرو چې سبا مو له دښمن سره مخامخ کړې، مونږ په جګړو کې د ډير صبر او د مقابلې په وخت کې د ځوانمردۍ او پايمردۍ خاوندان يو، کيدای شي الله تعالی زمونږ هغه جوهردروښيي چې د تا مبارکې سترګې پرې يخې او رڼې شي، نو د خدای په برکت سره حرکت وکړه.

په يوه بل روايت کې راځي چې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وويل: فکر کوم چې ته لدينه ويريږې چې انصار به يوازې پخپل وطن کې ځانونه ستا په دفاع ملزم ګڼي! زه د انصارو خبره کوم او د هغوی ځواب وايم، لاړ شه چيرته دې چې زړه وي، پوره واک لرې چې له خپلې خوښې سره سم د هر چا سره اړيکې ټينګې کړې، او که غواړې چې له چا سره اړيکې وشلوې، نو ويې شلوه. زمونږ له مالونو نه د خپلې خوښې په اندازه واخله، او څه چې دې زړه وي همغه راکړه او مونږ ته هغه مال چې ته يې رانه اخلې د هغه په نسبت ډير غوره دي چې راته پرې يې ږدې. او په څه چې ته امر کوې هغه مونږ ته منظوره ده. والله که تر برک الغماد پورې لاړ شې، مونږ به هم درسره روان وو او که وغواړې پدې بحر کې به له تاسره يو ځای ځانونه لاهو کړو.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د سعد (رضي الله عنه) له خبرو نه ډير ډاډه او راضي شو، بيا يې وفرمايل: (سيروا وأبشروا، فإن الله تعالى قد وعدني إحدى الطائفتين، والله لكأني الآن أنظر إلى مصارع القوم). [حرکت وکړئ، او زيری واورئ، الله تعالی له ماسره له دې دوو ښيانو (کاروان يا لښکر) نه د يوه وعده کړې ده قسم په خدای دا دی لکه چې زه همدا اوس ددې خلکو (مشرکينو) د وژلو ځايونه وينم.]

اسلامي لښکر مخ په وړاندې درومي

بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ذفران نه وخوځيد، د اصافر غرونه يې ووهل او (الديه) نومې باندې ته کوز شو وروسته يې حنان نومې غونډۍ ښي خوا ته پريښوده مخکې لاړ او له بدر سره نژدې يې واړول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله (ﷺ) له خوا د کشف او څارنې عمليات

په همدې ځای کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپل ملګري ابوبکر (رضي الله عنه) سره يو ځای د کشف او څارنې لپاره ووت، د قريشو د لښکرو په شاو خوا سيمو کې يې يو عربي سپين ږيری وليد. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: د قريشو او محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله څه معلومات لرې؟- د راز پټ ساتلو پخاطر يې د دواړو لښکرو پوښتنه ورنه وکړه – هغه بوډا ورته وويل: لومړی دا راته ووايئ چې تاسې څوک يئ؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وويل: (إذا أخبرتنا أخبرناك). لومړی ته خبر راته ووايه، بيا به مونږ ځانونه در معرفي کړو. بوډا وويل: سمه ده دا پدې. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: هو. بوډا وويل: خبر شوی يم چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب يې په فلانۍ ورځ راخوځيدلي دي، که دا خبر رښتيا وي، نو نن به محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په فلانۍ سيمه کې وي. همغه ځای يې ښوولی ؤ په کوم کې چې د مدينې لښکر پروت ؤ- او د مکې د لښکر په هکله خبر راکړل شوی چې هغوی په فلانۍ ورځ حرکت کړی، که خبر ورکوونکی ريښتونی وي نو هغوی به نن په فلاني ځای کې وي- او همغه ځای يې ښوولی ؤ کوم ته چې قريش را رسيدلي وو. او کله يې چې خبره خلاصه کړه، نو دوی ته يې وويل: تاسې څوک يئ (تاسې له چا نه يئ؟) رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: مونږ له ماء (اوبو) څخه يو. دا يې وويل او روان شو. بوډا له ځان سره وايي: د کومو اوبو؟ آيا د عراق له اوبو؟

د مکي لښکر په هکله د مهمو معلوماتو لاسته راوړل

د همدې ورځې په ماښام رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مهاجرينو درې سرداران علي بن ابي طالب، زبير بن عوام او سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنهم) له يو شمير نورو اصحابو (رضي الله عنهم) سره پدې مکلف کړل چې لاړ شي او د دښمن په هکله تازه معلومات راوړي. هغوی د بدر اوبو ته ورغلل هلته د مکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لښکر دوه کسه وو چې لښکر ته یې اوبه وړې. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عسکرو هغوی دواړه ونیول او له ځان سره یې راوستل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دغه وخت لمونځ ادا کاوه، نو اصحابو (رضي الله عنهم) ورنه تحقیقات شروع کړل. بندیانو ورته ویل: مونږ د قریشو سقاوان یو اوبو پسې راغلي وو. اصحابو (رضي الله عنهم) دا نه منل او ګومان یې کاوه چې دا به د ابو سفیان د کاروان خلک وي، ځکه هغوی لا تر اوسه په کاروان باندې د قبضې هیله او طمعه درلوده. په دواړو یې د وهلو شروع وکړه تر هغه یې ووهل تر څو دې ته اړ شول چې ووایي مونږ د ابوسفیان کسان یوو، نو بیایې پرېښودل. کله چې رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لمونځ خلاص کړ، اصحابو ته یې په تهدید آمیزه لهجه وفرمایل: (**إذا صدقاکم ضربتموهما، وإذا کذباکم ترکتموهما، صدقا والله، إنهما لقریش**). [کله یې چې رښتیا درته ویل نو وهل مو، خو کله یې چې دروغ درته وویل، نو پرې مو ښوول، دوی رښتیا وایي دا دواړه د قریشو کسان دي.]

بیا یې هغو دواړو ځوانانو ته مخ وراواړاوه او ورته ویې فرمایل: (**أخبراني عن قریش**) د قریشو په هکله معلومات راکړئ! دوی ورته وویل: هغوی ددې وادي په وروستۍ خوله کې پرتې غونډۍ شاته دي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**کم القوم؟**) شمیر یې څومره دی؟ دوی وویل: ډیر زیات دی. ده وفرمایل: (**ما عدتهم؟**) څومره؟ دوی وویل: په دقیق شمیر یې نه پوهیږو. ده وفرمایل: (**کم ینحرون کل یوم؟**) د ورځې څو اوښان حلالوي؟ دوی وویل: یوه ورځ نهه او یوه ورځ لس. نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**القوم فیما بین التسعمائة إلی الألف**) د دوی تعداد د (۹۰۰) او (۱۰۰۰) تر مینځ اټکل کیدای شي.

بیایې بندیانو ته وفرمایل: (**فمن فیهم من أشراف قریش؟**) له دوی سره کوم مشران راغلي دي؟ دوی وویل: له دوی سره د ربیعه زامن عتبه او شیبه، ابو البختري بن هشام، حکیم بن حزام، نوفل بن خویلد، حارث بن عامر، طعیمه بن عدي، نضر بن حارث، زمعه بن اسود، ابو جهل بن هشام، امیه بن خلف او نور....

بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته مخ کړ او ویې فرمایل: (**هذه مکة قد ألقت إلیکم أفلاذ کبدها**). مکې د خپل زړه کترې (د جګر ټوټې) درته رالیږلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رحمت باران

الله تعالی په همدې شپه ښه باران وکړ. همدا باران د مشرکینو لپاره عذاب او وبال ؤ هغوی یې له وړاندې تګ نه منع کړل، او د مسلمانانو لپاره رحمت ؤ د هغوی زړونه او بدنونه یې ورباندې پاک کړل څمکه یې ورته برابره کړه، تر پښو لاندې یې ریګ کلک شو، حالات برابر او زړونه مضبوط شول.

اسلامي لښکر د مهمو عسکري مرکزونو په لور وړاندې ځي

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل لښکر ته د وړاندې تګ قومانده ورکړه، تر څو له مشرکینو نه مخکې د بدر اوبو ته ورسیږي او هغوی ته اجازه ورنکړي چې پر اوبو ولکه ولګوي.

لښکر مخکې لاړ او لماسختن یې د بدر له ټولو نه نژدې چینې سره واړول. په دې وخت کې حباب بن منذر لکه د نظامي امورو د متخصص په حیث رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته وویل: آیــا الله تعالی پدې ځای کې د اړولو امر درته کړیدی؟ او مونږ همدلته تم کیدو باندې مامور یو د مخکې او وروسته تګ اجازه نلرو؟ او که نه تا خپله د جنګي حکمت او تدبیر په اساس دا ځای غوره کړیدی؟

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**بل هو الرأي والحرب والمکیدة**). دا زما نظر او یو جنګي تاکتیک دی. نو ده ورته وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! دا مناسب ځای ندی، لښکر ته امر وکړه چې قریشو ته تر ټولو نه لنډې چینې باندې واړوي، هلته به بیا مونږ نورې ټولې چینې پټوو او پخپله چینه به حوض جوړوو او له قریشو سره به په جګړه لاس پورې کوو، نو هغه وخت به له مونږ سره اوبه وي او دوی به له اوبو نه محروم وي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**لقد أشرت بالرأي**). تا ډیره ښه مشوره راکړه.

وروسته یې لښکر ته د وړاندې تګ امر وکړ، او په نیمایي شپه کې یې دښمن ته له ټولو نه نژدې چینه باندې واړول، هلته یې د اوبو ډنډونه جوړ کړل، او نورې ټولې چینې یې پټې کړې.

د قيادت مرکز

وروسته له هغه چې مسلمانان ځای په ځای شول، سعد بن معاذ (رضي الله عنه) رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وړانديز وکړ چې بايد د خاصو او عاجلو حالاتو سره د مقابلې او احتمالي ماتې د جبران لپاره د قيادت لپاره يو خاص مرکز جوړ شي. خپل وړانديز يې داسې وړاندې کړ: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! خوښه دې نده چې ستاسې لپاره يوه څپره جوړه کړو ته به پکې تشريف لرې، او ستاسې سورلي به هم هملته تياره درته ولاړه وي، مونږ به له دښمن سره د جګړې ډګر ته ننوزو که چيرته الله عزت راکړ او پر دښمن يې بر لاسي کړو، نو دا به هغه څه وي چې مونږ يې غواړو، او که داسې ونه شول نو بيا به ته پخپله سپرلۍ سپور او له مونږ نه پاتې شوو کسانو سره به يو ځای شې. يا نبي الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! زمونږ له قوم نه هغه کسان وروسته پاتې دي چې مونږ له تاسره له هغوی نه ډيره مينه نلرو، که چيرې هغوی خبر وای چې ته به له دښمن سره مخامخ کيږې، نو چيرې به هم نه وای پاتې شوي، الله تعالی به د هغوی په واسطه د تا ساتنه کوي، هغوی به ستا خير غواړي او په جهاد کې به ستا ملګري وي.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د سعد (رضي الله عنه) ستاينه وکړه او د خير دعا يې ورته وفرمايله.مسلمانانو خپل عظيم قائد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته د جګړې د ميدان شمال ختيځې خوا ته د غونډۍ په سر په يوه حاکمه نقطه کې څپره جوړه کړه.او د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) تر مشرۍ لاندې د انصارو ځوانانو يو ګروپ پدې موظف شو چې د قيادت د مرکز يعنې د لښکر د عمومي قوماندانۍ ساتنه او حفاظت وکړي.

د لښکر ترتيب او د شپې سبا کول

بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لښکر ترتيب او تنظيم کړ[1]. د جګړې په ميدان کې وګرزيد او پخپل مبارک لاس سره به يې اشاره کوله. چې دا سبا د فلاني د وژل کيدو ځای دی (ان شاء الله)[2] او دا د فلاني. وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هلته د يوې ونې سره لمونځ کاوه، مسلمانانو ټولو په ډاډ او

---

(1). جامع الترمذي ابواب الجهاد، باب ما جاء في الصف والتعبئة ١/٢٠١.
(2). مسلم له انس نه روايت کړی، مشکاة المصابيح ٢/٥٤٣ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راحت سره شپه سبا کړه، زړونه يې له سکون او هيلو نه مالا مال وو او ددې طمعه يې درلوده چې سبا د خپل رب رحمت او کرم د سر په سترګو ويني ((**إِذْ يُغَشِّيكُمْ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنْ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الأَقْدَامَ**)) (الانفال-۱۱). [ياد کړه هغه وخت چې د الله له لوري د امن پخاطر خوب درباندې راغی، او له آسمان نه يې اوبه درباندې نازلې کړې تر څو تاسې ورباندې پاک کړي او د شيطان پليتي درنه ليرې کړي، او زړونه مو سره وتړي او قدمونه ورباندې استوار او ثابت وګرزوي.]

دا شپه د جمعې مبارکې شپه وه چې د دوهم هجري کال د رمضان مياشتې له اوولسمې سره سمون خوري او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د همدې مياشتې په ۸ يا ۱۲ له مدينې نه راخوځيدلی وُ.

د جنګ په ميدان کې د مکي لښکر اختلاف

قريشو هلته العدوه القصوي (ليرې خوا) کې شپه سبا کړه، او سهار ټول له غونډۍ نه راکوز او د بدر په لور روان شول، يو څو کسان يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د حوض په خوا راغلل، چې اوبه وڅښي. رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: پرې يې ږدئ. وروسته له حکيم بن حزام پرته نور ټول چې لدې حوض نه يې اوبه څښلې وې په همدې جګړه کې مړه شول، حکيم وروسته په اسلام مشرف شو، او کله به يې چې کلک قسم کاوه، نو ويل به يې: قسم په هغه ذات چې ماته يې د بدر په ورځ نجات راکړی.

کله چې قريش ډاډه شول، نو عمير بن وهب الجمحي ته يې وظيفه ورکړه چې لاړ شي او د مدينې د لښکر په قوت او اندازه ځان پوه کړي. عمير په خپل آس سپور او د اسلامي لښکر له قرار ګاه نه راتاو شو، بيا قريشو ته ورغی ويې ويل: دوی څه کم يا څه زيات درې سوه کسان دي، خو اجازه راکړئ وګورم چې هغوی خو کوم کمين او يا نور کومک نلري؟ آس يې د وادي په مينځ کې تر ډيره وزغلوه خو هيڅ يې هم ونه ليدل، بيرته راغی او ورته ويې ويل: ماڅه ونه ليدل، خو اې قريشو! داسې بلاوې مې وليدلې چې د مرګ پيغام يې درلود، د مدينې اوښانو خالص مرګ راوړی دی، دا داسې خلک دي چې له تورو پرته هيڅ ملجا د تيښتې ځای او پناه ګاه نلري، د قوت راز يې هم په تورو کې دی، زه قسم خورم چې له هغوی نه هيڅوک تر هغې نه مري تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو يې له تاسې نه څوک نه وي وژلي، نو که چيرې هغوی ستاسې د سرکسان ووژني، نو بيا به د ژوند خوند او ارزښت څه وي؟ درته وايم چې ښه فکر وکړئ.
دلته د ابوجهل په خلاف يو بل مخالفت راولاړ شو، چې غوښتل يې د ابو جهل د نظر بر عکس بې له جګړې بيرته مکې ته ستانه شي. حکيم بن حزام پدې هکله د خلکو په مينځ کې فعاليت شروع کړ، عتبه بن ربيعه ته ورغی او ورته ويې ويل: ابو الوليده! ته د قريشو مشر او سردار يې ټول ستا خبرې اوري، نو ته ولې يو داسې نيک کار نکوې چې تر قيامته د نوم ښه پرې ياديږې؟! ده وويل: حکيمه دا به کوم کار وي؟ ده ورته وويل: هغه دا چې دا خلک بيرته ستانه کړې، او په سريه نخله کې د وژل شوي عمرو بن الحضرمي چې ستا حليف ؤ معامله ته پخپله غاړه واخلې! عتبه وويل: سيې ده، دا خبره زما قبوله ده، ته زما له خوا ددې ضامن يې، هغه زما حليف ؤ زه يې د ديت او ټول ضايع شوي مال ضامن او ذمه وار يم. بيا عتبه ورته وويل: لاړ شه حکيمه بن حنظليه ته ورشه - حنظليه د ابو جهل مور وه - ځکه زه د خلکو په معاملاتو کې له ده پرته له بل چا نه د مخالفت او مشاجرې تشويش نلرم. بيا عتبه بن ربيعه پاڅيد او خلکو ته په خطاب سره يې وويل: اې قريشو! تاسې له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو سره يې له جګړې نه څه نه شئ ګټلئ او نه پدې سره کومه خاصه کارنامه تر سره کولای شئ که چيرې تاسې هغه ووژنئ هم، نو داسې مخونه به ووينئ چې ليدل يې نه خوښوئ، ځکه هر چا به يا د تره زوی، يا د ماما زوی او يا بل خپلوان وژلی وي، نو بيرته ستانه شئ او محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له نورو عربو سره پريږدئ، وګورئ که عربانو هغه وواژه، نو ستاسې هيله به پوره شوې وي، او که داسې ونه شول نو بيا به هم تاسې پداسې حالت کې ورسره مخامخ کيږئ چې له ده سره به مو هغه څه نه وي کړي چې کړل مو يې غوښتل.
حکيم بن حزام ابوجهل ته ورغی، هغه خپله زغره برابروله او ورته ويې ويل: ابو الحکمه! عتبه دا پيغام درته را استولی دی. ابو جهل ددې خبرې په اوريدو سره وغوړمبيد او ويې ويل: د محمد او اصحابو په ليدو سره د عتبه سينه پړسيدلې ده، يعنې ويرې اخيستې دی، دا نه منو، قسم په خدای تر هغې به ستانه نه شو تر څو الله زمونږ او محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تر مينځ فيصله نه وي کړې. عتبه دا خبره ځکه کړې چې فکر کوي محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب يې اوښ خوړونکي دي. او بله دا چې زوی يې حذيفه چې مخکې مسلمان او مهاجر شوی ؤ هم له دوی سره دی. او له همدې کبله تاسې له هغوی نه ويروي. کله چې عتبه د ابو جهل په خبرو خبر شو نو ويې ويل: ابو جهل ويرې اخيستئ، دا په کوناټي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشبويي وهونكى به پوه شي چې د چا سينه له ويرې نه پړسيدلې ده، ډارن زه يم او كه هغه؟ ابو جهل لدې ويرې چې هسې نه دا مخالفت زور و نه نيسي، په حركت راغى او ژر يې په سريه نخله كې د وژل شوي عمرو ورور عامر بن الحضرمي ته احوال وليږه چې وګوره ستا حليف (عتبه) غواړي خلک بيرته ستانه كړي، تا خو خپل انتقام پخپلو سترګو ليدلى، پاځه او خلک له خپل مظلوميت او د ورور د مرګ له انتقام نه خبر كړه. پدې پسې عامر پاڅيد خپل كوناټى يې لوڅ كړ او چيغه يې كړه، واعمراه! و اعمراه! خلک يو ځل را سره شول، معامله سخته او د جنګ اراده پخه شوه، د عتبه د عقل مندى خبره هيره شوه، او پدې ترتيب سره جوش پر هوش يعنې جذبه پر عقل بر لاسې شوه او دا مخالفت هم ختم شو.

دواړه لښكرې يو بل ته مخامخ

كله چې مشركين را ښكاره شول، او دواړه لښكر يو بل ته مخامخ ودريدل، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**اللهم هذه قريش قد أقبلت بخُيَلائها وفَخْرها تُحَادُّك وتكذب رسولك، اللهم فنصرك الذي وعدتني، اللهم أحْنِهُم [الغداة]**). يا الله! دا قريش چې په ډير كبر او غرور سره دلته پداسې حالت كې راغلي چې ستا سره دښمني كوي او ستا رسول تكذيبوي، يا الله! ستا مدد... هغه چې تا يې وعده راسره كړيده، يا الله! ته نن د دوى ملا ورماته كړې! رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې كله عتبه بن ربيعه وليد چې په يوه سره اوښ سپور دى، نو ويې فرمايل: (**إن يكن في أحد من القوم خير فعند صاحب الجمل الأحمر، إن يطيعوه يَرْشُدُوا**).كه چيرې پدې خلكو كې له چا سره خير وي، نو هغه د سره اوښ له خاوند سره دى، كه خلک دده خبره ومني، نو په نيغه لار به تللي وي. بيا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مسلمانانو ليكې برابرول پيل كړل، په همدې وخت كې يوه عجيبه پيښه وشوه، هغه داسې چې له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يو غشى ؤ چې خلک به يې پرې برابرول، همدا غشى يې د سواد بن غزيه چې له صف نه لږ وتلى ؤ په خيټه ور چوخ كړ او ورته ويې فرمايل: (**استو يا سواد**) سواده! برابر شه. سواد وويل: يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) زه خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي خوږ کړم، بدله غواړم! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپله مبارکه خيټه ورته لوڅه کړه او ويې فرمايل: (استقد) بدله دي واخله. سواد يو ځل ورنه تاو شو او مبارکه خيټه يې ورته مچي کړه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل:(ما حملك على هذا يا سواد؟).ولې دي داسې وکړل؟ سواد عرض وکړ يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! حالات خو وينی چې څه ډول دي، ما وغوښتل چې له تاسره مې آخري معامله دا وي چې زما پوستکی ستا له مبارک جلد سره ولګيږي. بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته د خير دعا وفرمايله. کله يې چې صفونه برابر کړل نو ورته ويې فرمايل: تر هغې به جنګ نه شروع کوئ تر څو زما آخرينۍ قومانده نه وي صادره شوې، بيايې د جنګ په هکله خصوصي لارښوونه ورته وکړه او ويې فرمايل: (إذا أكثبوكم ـــ يعني اقتربوا منكم ـــ فارموهم، واستبقوا نبلكم، ولا تسلوا السيوف حتى يغشوكم).کله چې د قريشو ټولي درته را لنډ شول، نو د غشو باران ورباندې وکړئ، د غشو ساتلو خيال کوئ يعنې هسې بې فايدې غشي مه ولئ.(۱) او تر هغه پورې تورې مه وهئ تر څو دوی درنه را تاو شوي نه وي(۲) بيايې له ابوبکر سره څپرې ته تشريف يووړ، او سعد بن معاذ د ساتنې له ګروپ سره د څپرې په خوله کې ولاړ و.

د مشرکينو له مينځه ابو جهل پدې ورځ د فتحې دعا وکړه او ويې ويل: اې خدايه! زمونږ نه هغه ډله ماته او ټوټې ټوټې کړه چې د خپلوۍ د مزي شلوونکې وي، او هغه څوک مات کړې چې موږ ته يې داسې څه راوړي چې مونږ يې نه پيژنو. اې خدايه! هر څوک چې تاته ډيره ګران او نژدې وي هغه نن بريالی کړه. الله تعالی دې ته په اشارې سره فرمايي:

((إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئاً وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ)). (الانفال:۱۹) [که تاسو د فتحې او فيصلې غوښتنه کوئ، نو فيصله خو در وشوه ، اوس که منع شئ نو همدا ستاسې لپاره ډيره ښه ده او که بيا وګرځئ او هماغه حماقت تکرار کړئ نو مونږ به هماغه سزا تکرار کړو او ستاسې ډله که هر څومره زياته هم وي ستاسې په درد به هيڅ ونه شي خوږ لای، الله د مؤمنانو ملګري

(1). صحيح البخاري ۵۶۸/۲

(2). سنن ابي داود باب في سل السيوف عند اللقاء ۱۳/۲

دی.]

د صفر ګړی او د جګړې لومړۍ قرباني

ددې جګړې لومړنۍ قرباني اسود بن عبدالاسد المخزومي وُ. دا ډېر شرير او بد اخلاق انسان وُ پدې وخت کې د لښکر له مينځ نه راووت او ويې ويل: په خدای مې دې قسم وي چې يا به د دوی له حوض نه اوبه څښنم، يا به يې ړنګوم او يا به همدلته مرم. مقابلې ته يې حمزه (رضي الله عنه) راووت او له حوض سره خوا کې يې د تورې داسې ګوزار پرې وکړ چې پښه يې په پنډۍ کې بوټه ور پرې کړه او د شا په تخته ولويد، خو هغه پداسې حال کې چې له پښې نه يې وينو دارې وهلې په خپوړو خپوړو حوض ته ځان ورساوه او غوښتل يې حوض ړنګ او خپل قسم پوره کړي، خو حمزه (رضي الله عنه) بل ګوزار ورباندې وکړ او همدلته حوض کې د ننه په وينو کې خولم شو.

مقابله

دا لومړنی قتل وُ چې د جګړې اور ورباندې بل شو، پدې پسې د قريشو د سردارانو د يوې کورنۍ درې غړي د ربيعه زامن عتبه او شيبه، او وليد بن عتبه ميدان ته را وړاندې شول او د مقابلې چيلنج يې ورکړ. په ځواب کې د انصارو درې ځوانان د حارث او عفراء زامن عوف او معوذ، او عبدالله بن رواحه ميدان ته ور ووتل. مشرکانو ورته وويل: تاسې څوک يئ؟ دوی ځواب ورکړ، مونږ انصار يو. هغوی وويل: تاسې قدرمن سيالان يئ، مونږ له تاسې سره غرض نلرو، مونږ خپل تربرونه غواړو. بيايې غږ اوچت کړ اې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! مونږ ته له خپل قوم نه زمونږ سيالان رامخکې کړه! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ او ويې فرمايل: عبيده بن حارث، حمزه اوعلي (رضي الله عنه) راووزئ. هغوی را مخکې شول او کله چې مشرکينو ته ورنژدې شول، ورته ويې ويل: تاسې څوک يې؟ دوی ځانونه وروپيژندل.

مشرکينو وويل: تاسې قدرمن سيالان يئ. مقابله پيل شوه. عبيده چې له ټولو نه مشر

ؤ د عتبه بن ربيعه او حمزه د شيبه او علي د وليد مقابلې ته ودريد.[1] حمزه او علي (رضي الله عنه) په دير لږ وخت کې خپل حريفان د مرګ په خوله ورکړل، خو د عبيده او مقابل لوري تر مينځ د تورو ګوزارونه تبادله شول او دواړه سخت ټپيان شول، پدې وخت کې حمزه او علي (رضي الله عنهما) په عتبه ورتاو شول او ويې واژه. عبيده يې له ځان سره يوورړ. د هغه پښه غوڅه شوې وه او له خبرو لويدلې ؤ، بالاخره د جنګ په ځلورمه يا پنځمه ورځ کله چې مسلمانان د مدينې په لور روان وو د صفرا په سيمه کې وفات شو. علي (رضي الله عنه) به قسم يا داوه او ويل به يې چې دا لاندينی آيت د دوی په حق کې نازل شويدی ((هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ)) (الحج :۱۹) [دا دواړه مخالفان دي چې د الله په خاطر يې مخالفت سره کړی.]

عمومي يرغل

ددې مقابلې پای د مشرکينو لپاره د يوې لويې غميزې پيلامه وه، هغوی په يو ځل د درې تکړه او پياوړي مشران له لاسه ورکړل. ټول يو ځل له قهراو غوسې نه په جوش راغلل او په مسلمانانو يې ور ودانګل. مسلمانان پداسې حال کې چې له خپل رب نه يې په پوره عجز او زاريو د مرستې او نصرت سوالونه کول، پخپلو ځايونو ټينګ ولاړ وو، ژبې يې د احد احد په ويلو لمدې وې، کلکه دفاع يې کوله او مشرکينو ته يې ډير زيانونه ور واړول.

رسول الله (ﷺ) خپل رب ته د سوال لاس اوږدوي

له کله نه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) صفونه برابر کړل او خپرې ته راغی له همغه وخت نه يې خپل پروردګار ته د سوال لاسونه پورته کړې وو او د کړې وعدې د پوره کيدو غوښتنه يې ورنه کوله، داسې يې فرمايل: (**اللهم أنجز لي ما وعدتني، اللهم إني أنشدك عهدك ووعدك**) ((اې خدايه! له ماسره خپله وعده پوره کړه، خدايه! زه له تانه ستا د عهد او وعدې سوال کوم)). کله چې جګړه ښه ګرمه شوه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا دعا فرمايله: (**اللهم إن تهلك هذه**

---

[1]. دا د ابن اسحاق خبره ده. د احمد او ابو داود په روايت کې راځي چې عبيده د وليد، علي د شيبة او حمزة د عتبة مقابلې ته ودريد. مشکاة المصابيح ۲/۳٤۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

العصابة اليوم لا تعبد، اللهم إن شئت لم تعبد بعد اليوم أبدًا. ((اې پروردګاره! که نن دا ډله هلاکه شوه، نو بيا به ستا عبادت ونشي، خدايه! که ستا اراده وي نو له ننه وروسته به هيڅکله هم ستا عبادت ونشي)). ده مبارک دومره خشوع او خضوع کوله چې ان چادر يې له مبارکو اوږو نه ولويد، ابوبکر (رضي الله عنه) هغه بيرته ورسم کړ او ورته ويې ويل: بس کړه يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! تا له خپل رب نه په ډير اصرار سوال وکړ. الله تعالی هم خپلوملائکو ته وحي وفرمايله :((**أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ**)) (الانفال:۱۲) [زه له تاسې سره يم مؤمنانو ته ثبات ورکړئ او زه به د مشرکينو په زړونوکې ويره اچوم.] او خپل رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې داسې وفرمايل:((**أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ**)) .(الانفال:۹) [ترجمه : زه مو په زرو فرښتو سره چې يو په بل پسې وي مرسته کوم.]

د ملائکو نزول (راکوزيدل)

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يوه لحظه پړمخې پريوت، ژر يې خپل سر را پورته کړ او ويې فرمايل: (**أبشر يا أبا بكر، هذا جبريل على ثَنَاياه النَّقْعُ**) **[أي الغبار] وفي رواية ابن إسحاق: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: (أبشر يا أبا بكر، أتاك نصر الله، هذا جبريل آخذ بعنان فرسه يقوده، وعلى ثناياه النقع)**. زيری مې درباندې ابوبکره! دا دی جبريل له مخې سره يې ګرد او غبار را ولاړ شويدی.

د محمد بن اسحاق په روايت کې راغلي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: ابوبکره! خوشاله اوسه، د الله تعالی کومک درته راورسيد، دا دی جبريل (ع) پداسې حال کې چې د آس قيزه يې نيولې او له مخې سره يې ګرد او دوړې اوچتې شوې را روان دی. بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له څپرې نه پداسې حال کې راووت چې زغره يې اغوستې او دا خبرې يې په خوله وې: ((**سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ**)) (القمر: ٤٥)) ترجمه :[ژر به د دښمن ټولي ماتې وخوري او په تېښته به شي].

په ډير جوش او هيبت سره روان و، يو موټی شګې يې واخيستې د قريشو خوا ته يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ واړاوه او ويې فرمايل: ((**شاهت الوجوه**)) (ورک دې دا مخونه شي) او شګې يې ددوی په طرف وروشيندلې، دا شګې د ټولو مشرکينو په سترګو، سږمو، او خولو کې ولګيدې. الله تعالی پدې هکله فرمايي: ((**وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى**)) (الانفال:۱۷) **[حقيقت دادی چې تا و نه ويشتې بلکه الله وويشتلې.]**

ځوابي بريد

په همدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل لښکر ته د ځوابي يرغل قومانده ورکړه او ورته ويې فرمايل: (**شدوا**) يعنی پرې ور ودانګئ. بيا يې جنګ ته وهڅول ويې فرمايل: (**والذي نفس محمد بيده، لا يقاتلهم اليوم رجل فيقتل صابرًا محتسبًا مقبلًا غير مدبر، إلا أدخله الله الجنة**).په هغه ذات مې دې قسم وي چې د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نفس دده په واک دی، هر څوک چې نن له دښمنانو سره جګړه کوي، بيا پداسې حال کې ووژل شي چې د جګړې په ميدان کې دښمن ته مخامخ د ثواب په نيت ټينګ او صابر ولاړ او له ميدان نه تښتيدلی نه وي، الله تعالی به يې جنت ته داخلوي. د خپل لښکر حماسې راپاروي او ورته فرمايي: (**قوموا إلى جنة عرضها السموات والأرض**).پاځئ د هغه جنت په لور پاڅئ چې د ځمکې او آسمانونو په اندازه پراخه دی. پدې وخت کې عُمَيْر بن الحُمَام وويل: بَخْ بَخْ. (واه، واه څومره ښه). رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وويل: (**ما يحملك على قولك: بخ بخ؟**) ولې دې بخ، بخ وويل؟ ده ورته وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! دا مې يوازې پدې هيله او اميد وويل چې زه هم دې جنت ته له داخليدونکو نه شم. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**فإنك من أهلها**). ته جنتي يې. وروسې هغه له خپلې توبرې نه څوداني خرماوې را وايستلې او خوړلی يې، بيا يې وويل: که زه دومره ژوندی پاتې شم چې دا خرماوې وخورم، نو دا به هم ډير اوږد ژوند وي، نو ژر يې پاتې خرماوې وغورځولې او په مشکرينو ورګډ شو، تر هغې وجنګيد تر څو شهيد شو.[1] همدا راز د مشهورې ښځې عفرا زوی عوف بن حارث له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه پوښتنه وکړه: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! الله تعالی د

[1]. مسلم ۱۳۹/۲. مشکاة المصابيح ۳۳۱/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنده په کوم کار دومره خوښېږي چې وخاندي؟ ده ورته وفرمايل: (**غَمْسُه يده في العَدُوّ حاسرًا**).الله تعالی پدې سره ډېر خوښېږي چې بنده بې له زغرې او ډال نه خپل لاس په دښمن کې ور د ننه کړي، يعنی په دښمنانو وردانګي. نو عوف خپله زغره وايسته او توره په لاس د دښمن په ليکو ورګډ شو تر هغې وجنګيد تر څو د شهيدانو له کاروان سره يوځای شو.

کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ځوابي حملې قومانده ورکړه هغه وخت د دښمن څو حملې تيرې شوې وې، د هغوی جوش او خروش مخ په سړيدو و، نو دا يو داسې با حکمته تاکتيک و چې د مسلمانانو د موقف په ټينګولو کې يې ژوره اغيزه درلوده، ځکه هغوی ته پداسې وخت کې د حملې او يرغل امر ورکړ شوی و چې د دوی د جهاد روحيه ځوانه او په پوره زور کې وه. همدا وه چې پر مشرکينو يې داسې سخته او پريکنده حمله وکړه چې ليکی يې ورماتې او ډيرې ککړی يې پر ځمکه راوغورځولې. د اسلام د سپاهيانو جوش او خروش هغه وخت لا پسې ډير شو کله چې دوی خپل عظيم رهبر پداسې حال کې وليد چې زغره يې په تن ده په ډير کلک عزم او لوړ همت را روان دی او فرمايي: ((**سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ**)) [دا لښکر به ماتې خوري او شا به را اړوي، تښتي به.]

مسلمانانو ډيره سخته جګړه وکړه، ملائکو يې هم مرسته کوله. ابن سعد له عکرمه نه په يوه روايت کې وايي: پدې ورځ به موږ کتل چې د سړي سر پرې کيږي خو دا نه معلوميږي چې چا وواهه او د بل سړي به لاس پرې کيده او دا به نه معلوميده چې چا وواهه. ابن عباس وايي: يوه مسلمان د جنګ په ميدان کې يو کافر تعقيباوه او ورپسې و، پدې وخت کې ناڅاپه پر مشرک باندې د درې (متروکې) د ګوزار آواز واوريدل شو او د يوه سواره غږ پورته شو چې ويل يې:((**اقدم حيزوم**)) حيزومه! وړاندې ځه، مسلمان هغه مشرک وليد چې په شا راولويد، ورته راوګرزيد که ګوري چې پزه يې زخمي او مخ يې داسې څيرې شويدی لکه چې په متروکه وهل شوی وي، دا ټول زخمونه يې نوي او تازه وو، دا انصاري مسلمان راغی او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې ټوله کيسه بيان کړه، نو ده ورته وفرمايل: (**صدقت، ذلك من مدد السماء الثالثة**). ته رښتيا وايې دا د دريم آسمان کومک او مدد ؤ.[١]

---

[1]. مسلم ۹۳/۲ او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو داود مازني وايي: زه په يوه مشرک پسې وم چې ويې وهم، خو مخکې لدينه چې زما توره وروسيږي د هغه سر راپريوت، نو زه پوه شوم چې بل چا وواژه. يوه انصاري حضرت عباس (رضي الله عنه) اسير کړی او له ځان سره يې راووست. عباس (رضي الله عنه) وويل والله که زه دې سړي اسير کړی وم، زه يوه داسې سړي اسير کړم چې په سر يې ويښتان نه وو، ښکلی او روڼ مخ او په يوه تور و سپين آس سپور وُ، زه اوس هغه دلته نه وينم. انصاري وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! دا ما اسير کړيدی. ده ورته وفرمايل: (اسکت فقد أيدك الله بملك كريم). چپ شه، الله تعالی د کريمې ملکې په واسطه ستا مرسته کړيده.

ابليس د جنګ له ډګر نه پښې سپکوي

ابليس چې د سراقه بن مالک بن جعشم مدلجي په شکل کې له قريشو سره راغلی وُ، تر هغې پورې له دوی سره حاضر وُ تر څو يې ملائکی وليدلې چې پر مشرکينو باندې حملې کوي، نو پدې وخت کې يې شا واړوله او د تيښتې لاره يې ونيوه. دلته حارث بن هشام هغه راونيو ځکه ګومان يې کاوه چې سراقه دی، خو ابليس ټټر کې داسې ګوزار ورکړ چې ايسته يې ورغوځاوه او په تيښته له ميدان نه ووت. مشرکينو ورته وويل: سراقه چيرته ځې تا خو ويلي وُ چې زه به تر پايه درسره ولاړ اوملګری وم؟ ده ورته وويل: زه هغه څه وينم چې تاسې يې نه وينئ، زه له خدايه ويريږم، الله تعالی شديد عذاب ورکوونکی دی، بيا همداسې تښتيده تر څو ځان يې په بحر کې لاهو کړ.

بشپړه ماتې

د مشرکينو په مينځ کې ماتې ګډه شوه، ټول ويرې او پريشانۍ ونيول. د مسلمانانو د ملاماتوونکو ګوزارونو په وړاندې يې قوت او مقاومت ختم شو، جګړه د ختميدو حالت ته نژدې کيده. مشرکينو د جګړې له ډګر نه د تيښتې کوښښونه کول، مسلمانان ور پسې وو څوک به يې ورنه وژل او نور به يې ژوندي رانيول، پدې ترتيب سره د کفر او شرک لښکر له پريکنده او کاملې ماتې سره مخ شو.

د ابو جهل مقاومت

ابو جهل چې کله پخپل لښکر کې د ماتې نښې او آثار وليدل، نو هڅه يې کوله چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې عظیم طوفان مخې ته بند واچوي، خپلو عسکرو ته یې په ډېر کبر او غرور سره آواز وکړ: ګورئ د سراقه ماتې او تیښته ستاسې د ماتې سبب نه شي، هغه له مخکې نه له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره سازش کړی وُ. او ګورئ د عتبه، شیبه او ولید په وژل کیدو خپل همت له لاسه ورنکړئ، هغوی بیځایه بیړه وکړه، په لات او عزی مې دې قسم وي چې تر هغې به بیرته ستانه نه شو تر څو مو هغوی په رسیو نه وي تړلي، تاسې د هغوی د وژلو کوښښ مه کوئ، بلکه هغوی ژوندي رانیسئ تر څو د خپلو کړو مزه وروڅکو.

خو ډېر ژر ده ته د خپل کبر او بې ځایه غرور حقیقت څرګند شو، د لښکر لیکې یې د مسلمانانو د حملو په وړاندې دړې وړې، تیت او پرک شوې.د ابو جهل شا و خوا یو ګروپ پاتې وُ چې تر ده یې د تورو او نیزو کلا راتاو کړې وه، خو د مسلمانانو د ایمان او تورې زور د شرک دا کلا هم ونړوله او ستر طاغوت په آس سپور د مسلمانانو مخې ته راښکاره شو، دا هغه وخت وُ چې مرګی هم ورته رارسیدلی وُ او ددې انتظار یې یوست چې دوه انصار ځوانان دده سر پرې کړي او مرګی یې وینې وڅښي.

د ابو جهل وژل کیدل

عبدالرحمن بن عوف وایي: زه د بدر په ورځ په صف کې د ننه وم، که ګورم چې ښي او چپې خوا ته مې دوه تنکي ځوانان دي، زه د دوی په لیدو حیران شوم. په همدې وخت کې له دوی نه کوم یوه پټ راته وویل: تره! ابو جهل راوښیه. ما ورته وویل: وراره! په ابوجهل څه کوې؟ ده وویل زه خبر شوی یم چې هغه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حق کې نا مناسبه ژبه استعمالوي، او خپلو خبرو ته یې ادامه ورکړه ویې ویل: قسم په هغه ذات چې زما نفس د هغه په لاس کې دی، که زه ابو جهل ووینم نو تر هغې به یې پرې نه ږدم تر څو چې له مونږ دواړو نه هغه یو مړ شوی نه وي کوم ته چې مرګ مخکې لیکل شوی دی. عبدالرحمن زیاتوي: زه د ځوان دې خبرو ته ډېر تعجب شوم، بیا وایي: دلته یې هغه دوهم ځوان هم په پټه همدا ډول خبرې راته وکړې، لږ درنګ وروسته مې ابوجهل ولید چې د خلکو په مینځ کې کارته پورته کیږي. نو دوی دواړو ته مې وویل: نه وینئ؟ هغه دی هغه څوک چې تاسې یې پوښتنه کوئ.

عبدالرحمن وایي: دوی دواړو ورمنډه کړه او د تورو ګوزارونه یې پرې وکړل او ویې واژه. بیا دواړه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته ورغلل، ده

مبارک پوښتنه ورنه وکړه چې: (**أيكما قتله؟**) له تاسې دواړو نه کوم یوه وواژه؟ دوی هر یوه ویل ما وواژه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**هل مسحتما سيفيكما؟**)آیا تاسې خپلې تورې پاکې کړېدي؟ دوی وویل: نه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې تورې وکتلې او ویې فرمایل: (**كلاكما قتله**). تاسو دواړو وژلی دی، خو د ابو جهل مال او سامان یې معاذ بن عمرو بن جموح ته ورکړ. دا دواړه تنکي ځوانان وروڼه د یوه نوم معاذ بن عمرو بن جموح او د بل نوم یې مُعَوِّذ بن عفراء وْ[1].

ابن اسحاق وایي: معاذ بن عمرو بن جموح ویل: ما له مشرکینو نه واوریدل چې وایې: ابو الحکم ته څوک نه شي ورسیدی، ځکه هغه دغه وخت د خپلو سپاهیانو د تورو او نیزو پداسې یوه دایره کې د ننه وْ چې مشرکینو له هغې ونې سره تشبیه کاوه چې رسیدل ورته ممکن نه وي. وایي: ما چې دا واوریدل: نو خپل هدف مې په نښه کړ، ځان مې ورته برابر کړ او کله چې موقع په لاس راغله، نو حمله مې ورباندې وکړه او داسې گوزار مې ورکړ چې پښه یې په پنډۍ کې بوټه ماته شوه او ایسته پریوته، پښه یې داسې والوته لکه چې کوم زړی د زړیو ماتوونکي د سوټي له گوزار نه والوزي. معاذ وایي: پدې وخت کې یې زوی عکرمه گوزار راباندې وکړ او زما لاس یې بوټې پرې کړ، لاس مې تش په پوستکي ځوړند وْ، خو څرنگه چې زه په جنگ بوخت وم ډیر فکر مې ورته نه وْ ټوله ورځ مې جگړه وکړه او لاس مې همداسې راپسې ځړیده، خو کله یې چې درد زیات شو، نو پښه مې ورباندې کیښوده، کش مې کړ او ایسته مې واچاوه[2]، بیا معوذ ورغی او په ابوجهل یې چې دغه وخت ما زخمي کړی وْ یو داسې گوزار وکړ چې همملته پریوت، خو نفس لا پکې چلیده، او معوذ تر هغې وجنگیده تر څو شهید شو. او کله چې جگړه پای ته ورسیده نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**من ينظر ما صنع أبو جهل؟**).څوک به وگوري چې ابوجهل څه کړیدي؟ خلک ورپسې لاړل،گوري یې، دا دی چې عبدالله بن مسعود ورباندې ور برابر شو او هغه آخرینۍ سلگۍ وهي، عبدالله بن مسعود یې په غاړه پښه ورکیښوده، تر ږیره یې راونیو چې سر یې ورپرې کړي او ورته ویې ویل: د خدای دښمنه! خدای

(1). صحیح بخاري ۴۴۴/۱، ۵۶۸/۲. مشکاة المصابیح ۴۵۲/۲. د ابو جهل مال یې ځکه یوه ته ورکړ چې هماغه بل په همدې غزا کې شهید وی وْ. خو د ابو جهل توره یې عبدالله بن مسعود ته ورکړه ځکه هغه د ابو جهل سر غوڅ کړی وْ. سنن ابو داود ۳۷۳/۲.

(2). همدا معاذ د عثمان (رضي الله عنه) تر وخته ژوندی وْ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه سپک کړي؟ ده ورته وويل: څه يې سپک کړم؟ آيا له هغه چا غوره څوک شته چې ستاسې په لاس وژل شوی وي؟ يعنې دا څه سپکاوی ندی چې څوک د خپل قوم له لاسه ووژل شي. بيا يې وويل: کاشکې د بزګر په ځای بل چا وژلی وای؟ زياته يې کړه: وايه چې نن برى د چا دی؟ عبدالله بن مسعود ورته وويل: برى د الله او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی. بيا يې ابن مسعود ته چې دده پر غاړه يې پښه ايښې وه وويل: شپونکيه! نن ډير لوړ او خطرناک ځای ته پورته شوی يې. (عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) به په مکه کې رمه پيووله).لدې خبرو نه وروسته عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) د ابوجهل سر پرې کړ او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته يې وړاندې کړ، او عرض يې ورته وکړ: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! دا دی د الله د دښمن ابوجهل سر. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) درې ځله داسې وفرمايل: **الله الذي لا اله الا هو**) بيا يې وويل: (الله أکبر، **الحمد لله الذي صدق وعده، ونصر عبده، وهزم الأحزاب وحده، انطلق أرنيه**). الله اکبر، ثنا او صفت دی هغه خدای لره چې خپله وعده يې رېښتونې کړه، د خپل بنده مرسته يې وکړه، او يوازې (الله) ټولو مشرکينو ته ماتې ورکړه. بيا يې ابن مسعود ته وويل: راځه راو يې ښيه. هغه وايي: بيا لاړو او د هغه جسد مې ور وربښود، هلته يې وفرمايل:(**هذا فرعون هذه الأمة**).دا د دې امت فرعون ؤ.

پدې جګړه کې د ايماني عظمت څو ښنانې

مخکې مو د عمير بن حمام او عوف بن حارث دوی مثالي کارنامې تر نظر تيرې کړې. پدې غزا کې نورې هم ډيرې داسې پيښې شويدې چې د عقيدې قوت او د مبدا عظمت له ورايه پکې ښکاري. پدې جګړه کې زوی د پلار، ورور د ورور په ضد سنګر نيولی ؤ د عقيدې او اصولو د اختلاف له وجې يو بل ته تورې له تکيو راووتې، او فيصله د تورې وه. او په همدې جګړه کې مظلومان د ظالمانو مخې ته ودريدل او خپل زړونه يې ښه ورباندې يخ کړل.

١- ابن اسحاق له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه روايت کړی چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اصحابو ته وفرمايل: (**إني قد عرفت أن رجالًا من بني هاشم وغيرهم قد أخرجوا كرهًا، لا حاجة لهم بقتالنا، فمن لقى أحدًا من بني هاشم**

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلا يقتله، ومن لقى أبا البَخْتَرِيّ بن هشام فلا يقتله، ومن لقى العباس بن عبد المطلب فلا يقتله، فإنه إنما أخرج مستكرهًا)، فقال أبو حذيفة بن عتبة: أنقتل آباءنا وأبناءنا وإخواننا وعشيرتنا ونترك العباس، والله لئن لقيته لألحمنه ــ أو لألجمنه ــ بالسيف، فبلغت رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقال لعمر بن الخطاب: (يا أبا حفص، أيضرب وجه عم رسول الله صلى الله عليه وسلم بالسيف)، فقال عمر: يا رسول الله، دعني فلأضرب عنقه بالسيف، فوالله لقد نافق. زه پوه یم چې بني هاشم او څه نور خلک دلته په راتلو باندې مجبور شویدي، هغوی زمونږ سره جګړې ته اړتیا نلري، نو که هر چا ته د بني هاشم کوم کس په لاس ورغی نه یې دې وژني، او که چا ته ابو البختري بن هشام په مخه ورغی هغه دې هم نه وژني، او که چا ته عباس بن عبدالمطلب په مخه ورغی هغه دې نه وژني، ځکه هغه په زور او جبر راوستل شویدی. نو ابو حذیفه بن عتبه وویل: مونږ به خپل پلرونه، زامن، ورونه او نور خپلوان وژنو او عباس به پرېږدو، قسم په خدای که هغه زما مخې ته راغی نو په توره به یې ووژنم او یا به یې سوری کړم. دا خبره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورسیده هغه مبارک (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عمر (رضي الله عنه) ته وفرمایل: ابو حفصه! آیا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تره مخ په توره وهي؟ عمر (رضي الله عنه) ورته وویل: اجازه راکړه چې سر یې په توره غوڅ کړم، والله چې هغه منافق شویدی. وروسته ابو حذیفه (ض) وویل: زه له هغې خبرې نه آرام او مطمئن نه یم کومه مې چې هغه ورځ (د بدر په ورځ) کړې وه، او لا تر اوسه ورنه په ویره او خوف کې یم، خو یوازې دومره ویلی شم چې کیدای شي شهادت زما د هغې خبرې کفاره شي. وروسته نوموړی د یمامه په جګړه کې په شهادت ورسید.

۲- د ابو البختري له وژلو نه پدې خاطر منع شوې وه، چې نوموړی له هغو کسانو څخه وُ چې په مکه کې یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته زیان او ضرر نه رساوه، نه یې په لاس ضرر ورساوه، او نه یې په ژبه. او دا هماغه کس دی چې د بنو هاشم او بنو مطلب په خلاف لیکل شوې ظالمانه معاهدې په ماتولو کې یې مهم رول لوبولی دی. خو ابو البختري په همدې جګړه کې ووژل شو، او دا داسې چې په جګړه کې مجذر بن زیاد البلويورباندې برابر شو له ابو بختري سره دده یو ملګری هم و، دواړو یو ځای جګړه کوله، مجذر ورته وویل: ابو البختري! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مونږ ستا له وژلو نه منع کړي یوو، ده وویل: او زما د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګري له وژلو هم؟ مجذر ورته وویل: نه د ملګري خلاصون دې نشته. ده وویل: نو چې داسې ده اوس به مونږ داوړه یو ځای مرو، بیایې جګړه پیل کړه، نو مجذر مجبور شو چې ویې وژني.

۳- عبدالرحمن بن عوف او امیه بن خلف په مکه کې د جاهلیت د دوران کلک ملګري وو. د بدر په ورځ عبدالرحمن د خپل ملګري امیه چې د خپل زوی علي لاس یې نیولی او ولاړ دی، خواته تیر شو، له عبدالرحمن سره د غنیمت څو زغرې وې چې له ځان سره یې وړلې، امیه چې هغه ولید، نو ورته یې ویل: آیا ما ته د څه حاجت نشته؟ زه درته لدې زغرو نه غوره او بهتر یم، ما کله هم داسې بده ورځ نده لیدلې، آیا تاسې شیدو ته ضرورت نلرئ؟ یعني که زه چا اسیر ونیولم، نو په فدیه کې به ښې شیدې ورکوونکې اوښانې ورکړم- عبدالرحمن زغرې ورغوځولې، اودوی دواړه یې اسیران او له ځان سره یې روان کړل. عبدالرحمن وایي: پداسې حال کې چې زه د امیه او د هغه د زوی تر منځ روان وم، را ته ویې ویل: عبدالرحمانه! دا چې په سینه کې یې د فیل مرغ ښکه ټومبلې ده څوک دی؟ ما ورته وویل: هغه حمزه بن عبدالمطلب دی. ده وویل: همدغه په مونږ باندې ناتار جوړ کړی ؤ، او همدغه مونږ تباه کړو. عبدالرحمن زیاتوي: ما دوې دواړه بوول چې د بلال سترګې پرې ولګیدې، امیه خو همغه کس ؤ چې پر بلال یې په مکه کې ډیر ظلمونه کړي ؤ، دلته بلال وویل: د کفر مشر امیه بن خلف! اوس به یا زه ژوندی وم یا هغه! ما ورته وویل: بلاله! دا زما اسیر دی. ده وویل: نن به یا زه مرم او یا دی. ما وویل. د تورې زویه زما خبره نه اورې. ده وویل: یا به زه ژوندی پاته کیږم او یا دی، بیایې په لوړ آواز چیغه کړه: یا انصار الله! دا د کفر سر لښکر امیه بن خلف، نن به یا زه مرم او یا دی. عبدالرحمن وایي: یو ځل خلک راباندې راټول شول مونږ یې محاصره کړو، زه له امیه نه دفاع کوم، خو یو چا توره را تیره کړه او د امیه زوی یې په ده پښه وواهه هغه په ځمکه پریوت پدې وخت کې امیه داسې یوه چیغه وکړه چې پخپل ژوند کې مې داسې هولناکه چیغه نه وه اوریدلې. عبدالرحمن وایي: ما امیه ته وویل: اوس د ځان چاره پخپله کوه، لکه چې د نجات لاره دې نه وي زه اوس هیڅ هم نه شم کولی، همدا وه چې خلکو تورې ترې تیرې کړې او د دواړو کار یې تمام کړ. عبدالرحمن به وروسته ویل: الله دې په بلال رحم وکړي، زما زغرې هم لاړې، او په بندي یې هم وځورلم. په زاد المعاد کې راځي چې عبدالرحمن بن عوف، امیه ته وویل: څمله، هغه څملاست، او عبدالرحمن پاس ځان ورباندې ورواچاوه، نورو خلکو هغه له لاندې نه تر هغې په تورو وواهه تر څو مړ شو، پدې وخت کې د عبدالرحمن پښه هم څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زخمي شوې وه.[۱]

۴- په همدې ورځ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) خپل ماما عاص بن هشام بن مغيره وواژه.

۵- ابوبکر (رضي الله عنه) خپل زوی عبدالرحمن ته چې هغه وخت لا مشرک وُ غږ وکړ، اې خبيثه زما مال او دارايي چيرې ده؟ عبدالرحمن ورته وويل:

لم يبق غير شكة و يعبوب   و صارم يقتل ضلال الشيب

[له وسلې، تيز رفتار آس او له هغې تورې پرته بل هيڅ هم ندي پاته، کومه چې زړه ګمراهي د مرګ کندې ته اچوي.]

۶- کله چې مسلمانانو د مشرکينو نيول او بندول پيل کړل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په څپره کې تشريف درلود او سعد بن معاذ (رضي الله عنه) توره په لاس پيره ورباندې کوله. رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خلکو د کړو له امله د سعد په مخ کې د ناخوښۍ آثار وکتل، ورته ويې فرمايل: سعده! لکه چې د مسلمانانو دا کار دې خوښ نه شو؟ څه خفه غوندې ښکارې؟ ده عرض وکړ: هو، يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)، له مشرکينو سره دا لومړنۍ جګړه او لومړنۍ موقه وه چې الله تعالی مونږ ته په لاس راکړې، زه دې دوی له ژوندي پاته کيدو نه د دوی په وژل کيدو او تباهۍ ډير خوښ يم.

۷- په همدې ورځ د عکاشه بن محصن الاسدي توره ماته شوه، او کله چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی نو هغه ورته يو لرګی ورکړ او ورته ويې فرمايل: (**قاتل بهذا يا عكاشة**). عکاشه! څه پدې سره جنګيږه. عکاشه دا لرګی واخيست او ويې غورځاوه که ګوري په يوه اوږده، مضبوطه او تکه سپينه توره بدل شويدی. او په همدې تورې سره تر هغې پورې وجنګيد تر څو الله تعالی مسلمانانو ته بری ورپه برخه کړ. دغه توره په العون مشهوره وه، عکاشه به هرې جګړې ته له همدې تورې سره تله. تر څو د ردت په جګړه کې پداسې حال کې شهيد شو چې همدا توره يې په لاس کې وه.

۸- د جګړې له ختميدو وروسته مصعب بن عمير العبدري خپل ورور ابي عزيز بن عمير وليد، نوموړی د مسلمانانو په خلاف له جګړې نه وروسته اسير شوی وُ، يوه انصاري يې لاسونه ورتړل، مصعب هغه انصاري ته وويل: ددې سړي په واسطه خپل لاسونه مضبوط کړه، دده مور مالداره ده، کيدای شي په بدل کې يې ښه فديه درکړي.

---

[1]. زاد المعاد ۸۹/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو عزیز خپل ورور مصعب ته وویل: زما په باب دې همدا وصیت او سفارش دی؟ مصعب په ځواب کې ورته وویل: ستا په ځای دا انصاري زما ورور دی.

۹- کله چې امر وشو د مشرکینو جسدونه دې په کنده کې واچول شي، او عتبه بن ربیعه د کندې په لور کشول کیده، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عتبه د زوی ابو حذیفه مخ ته وکتل، ویې لیده چې غمګین او خفه ښکاري، بڼه یې اوښتې ده، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**یا أبا حذیفة، لعلك قد دخلك من شأن أبیك شيء؟**) ابو حذیفه! لکه چې د پلار په هکله دې په زړه کې څه ګرزي؟ ده وویل: نه، یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! والله که مې په زړه کې د پلار او د هغه د مرګ په هکله څه غم او تشویش وي، خو خبره داده چې زما پلار یو پوه، دور اندیشه، حلیم او د فضل خاوند وٰ او زما هیله دا وه چې ددې پوهې او نورو ښو خصلتونو په برکت به په اسلام مشرف شي، خو اوس مې چې دده دا حال ولید، او زما د هیلې په خلاف کافر له دنیا تیر شو، نو رښتیا هم چې غمجن شوم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حذیفه ته د خیر دعا وفرمایله او نیکې او خوږې خبرې یې ورته وکړې.

د دواړو ډلو مړي

جګړه د مشرکینو په پوره او کاملې ناکامۍ او د مسلمانانو په پریکنده بري سره پای ته ورسیده. پدې غزا کې له مسلمانانو نه (۱۴) کسه چې (۶) مهاجر او (۸) یې انصار وو په شهادت ورسیدل.خو مشرکینو ته ډیر زیان ور واښتی وٰ، اویا تنه ورځخه وژل شوي، اویا نور یې ژوندي نیول شوي وو، د مړیو او اسیرانو زیاتره برخه یې مشران او مخور خلک وو.

کله چې د جګړې اور مړ شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشریف راوړ، د مشرکینو مړیو ته ودرید او ویې فرمایل: (**بئس العشیرة کنتم لنبیکم؛ کذبتموني وصدقني الناس، وخذلتموني ونصرني الناس، وأخرجتموني وآواني الناس**). تاسې زما له ټولو نه بد او خراب خپلوان وئ، تاسو زه تکذیب کړم پداسې حال کې چې نورو خلکو زه رېښتینی وبللم، تاسو یوازې پریښودم او نورو خلکو زما مرسته وکړه، تاسو له خپل کور نه وایستلم، خو نورو خلکو ځای او پناه راکړه. بیا یې امر وکړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د بدر په یوه کنده کې دې واچول شي.
له ابو طلحه نه روایت دی چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په امر د بدر په ورځ د قریشو (۲۴) مشران او سرداران د بدر په یوه مرداره او خبیثه کنده کې واچول شول. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا عادت ؤ چې کله به په کوم قوم بریالی او برلاسی شو یعنې جګړه به یې ورنه وګټله، نو درې ورځې به هملته د جګړې په میدان کې پاتې کېده.
د بدر د غزا چې دریمه ورځ شوه نو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د امر سره سم سوارې تیاره شوه زین او کجاوه پرې کینښودله شوه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همداسې پیاده روان شو، اصحاب (رضي الله عنهم) وروسته ورپسې روان وو مخکې لاړ او د هغې کندې په څنډه ودرید، چې د کفارو مړي پکې اچول شوي وو (مړیو) ته یې د هر یوه نوم او د پلار نوم اخیسته فرمایل یې:
(یا فلان بن فلان، یا فلان بن فلان، أیسرکم أنکم أطعتم الله ورسوله؟ فإنا قد وجدنا ما وعدنا ربنا حقًا، فهل وجدتم ما وعد ربکم حقًا؟) فقال عمر: یا رسول الله، ما تکلم من أجساد لا أرواح لها؟ قال النبي صلی الله علیه وسلم: (والذي نفس محمد بیده، ما أنتم بأسمع لما أقول منهم) وفي روایة: (ما أنتم بأسمع منهم، ولکن لا یجیبون). [آیا پدې خوشالیدئ چې د الله او د هغه د رسول اطاعت مو کړی وئ؟ ځکه زمونږ رب له مونږ سره کړې وعده پوره کړه او د څه یې چې وعده راسره کړې وه هغه مو تر لاسه کړل، آیا تاسې هغه څه په حق سره ولیدل کوم چې ستاسې رب یې وعده درسره کړې وه؟ دلته عمر (رضي الله عنه) ورته وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! آیا ته له بې روحه جسدونو سره خبرې کوې؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: قسم په هغه ذات چې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نفس یې په لاس کې دی، تاسې زما خبرې له دوی نه ښې نه اورئ. او په بل روایت کې راځي چې تاسې له هغوی نه ښه اوریدونکي نه یئ، خو دا خلک ځواب نه شي ورکولی]. [۱]

د مشرکینو د ماتې خبر مکې ته رسیږي

[1]. متفق علیه، مشکاة المصابیح ۲/۳۴۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدر له ميدان نه مشرکين هرې خوا ته وتښتيدل، هر څوک د ځان په غم کې وُ، په کومه يې چې مخه وه په همغه وتښتيد، په ځوړونو او درو کې تيت پرک شول، د ټولو وروستی منزل مکه وه، خو له شرم او خجالت نه لاره ورنه ورکه وه چې څه ډول مکې ته داخل شي.

ابن اسحاق وايي: لومړی کس چې مکې ته يې د قريشو د ماتې خبر راوړ حيسمان بن عبدالله خزاعي وُ. هغه چې ورغی خلکو ورته وويل: څه خبر دې راوړئ؟ ده وويل: د عتبه، شيبه، ابو الحکم، اميه بن خلف او نورو سردارانو د مرګ خبر مې راوړی. ده چې د قريشو د سردارانو نومونه اخيستل صفوان بن اميه چې په حجر (حطيم) کې ناست وُ، وويل: قسم په خدای که دا په هوش کې وي، تاسې زما په هکله پوښتنه ورنه وکړئ! دوې ورته وويل: په صفوان بن اميه څه وشول؟ ده وويل: هغه خو دا دی په حطيم کې ناست دی، قسم په خدای چې ما يې پلار او ورور وليدل چې ووژل شول.

د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مولی (آزاد شوی غلام) ابو رافع وايي: زه د عباس (رضي الله عنه) غلام وم، اسلام زمونږ کورنۍ ته داخل شوی وُ، ما، عباس او ميرمنې يې (ام الفضل) ټولو اسلام راوړی و، خو عباس (رضي الله عنه) خپل دين پټ ساته. ابو لهب بدر ته نه وُ تللی او کله يې چې د ماتې خبر واوريد، نو الله تعالی ډير خوار او ذليل کړ، خو مونږ د قوت او عزت احساس وکړ. زه يو کمزوری سړی وم، د زمزم په حجره کې به مې غشي جوړول، قسم په خدای چې زه ناست وم او غشي مې جوړول، ام الفضل هم دلته ناسته وه، مونږ ددې خبر په اوريدو سره ډير خوشاله وو، چې يو ځل ابو لهب راغی پښې يې وربسې څښيدلې، د حجرې په يوه څنډه کې کيناست شا يې زما شا ته وه، هغه لا همدلته ناست وُ چې غږ وشو: ابو سفيان بن حارث بن عبدالمطلب راغی، ابو لهب ورته وويل: دلته راشه، تا به حتماً خبر راوړی وي. ابو رافع وايي، ابو سفيان راغی او له ابو لهب سره کيناست نور خلک ټول ورته ولاړ دي، ابو لهب ورته وويل: وراره! وايه د خلکو څه حال وُ؟ ده ورته وويل: څه حال وُ، خبره دا ده چې مونږ له داسې يوه قوم سره مخامخ شوي وو، چې په مقابل کې يې زمونږ زور وتلی وُ، مونږ خپل ځانونه دوی ته حواله کړي وو، خوښه د دوی وه چې څنګه مو وژني او څنګه مو بنديانوي، خو قسم په خدای زه لدې ټولو سره سره خپل خلک نه ملامتوم، ځکه مونږ له داسې سپينو خلکو سره مخامخ شوي وو، چې د ځمکې او آسمان تر منځ په تورو و سپينو آسونو سپاره وو، والله چې هغوی نه څه پريښودل او نه يې څوک مخې ته ټينګيدی شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

. ابو رافع وايي: ما د خيمې څنډه پورته کړه او ومې ويل: والله، چې دا ملائکې دي، زياتوي: ابو لهب لاس پورته کړ او په ده مخ يې يوه کلکه څپېړه راکړه، زه هم ورپاڅېدم او ورسره په جګړه شوم، خو څرنګه چې زه کمزوری وم، نو پورته يې کړم او پر ځمکه يې راوويشتم او د پاسه راباندې کيناست او وهلم يې، پدې وخت کې ام الفضل پاڅيده او د خيمې يوه ستنې يې راواخيسته او ابولهب ته يې په ده سر داسې يوکلک ګوزار ورکړ چې سر يې ډير زيات مات شو، بيايې ورته وويل: دا چې مالک يې نشته، نو کمزوری دې وليد! پدې ګوزار پسې ابو لهب ذليل او سپک پاڅيد ، قسم په خدای چې لدينه وروسته يوازې اوه ورځې نور ژوندی وؤ، الله تعالی په عدسه مبتلا کړ، (عدسه يو قسم دانه يا يو قسم طاعون دی چې عرب يې په بدفال نيسي) او له همدې عدسې نه مړ شو. له مرګ نه وروسته دری ورځې همداسې پروت وؤ، زامنو يې لاس نه وروړ، نه يې څوک خوا ته ورنژدې کيدل او نه يې چا د ښخولو فکر کاوه، خو کله يې چې زامن د خلکو له شرم او عار نه وويريدل او فکر يې وکړ که يې همداسې پريږدي، نو خلک به خبرې ورپسې وکړي، مجبور شول چې يوه کنده ورته وکيندي، بيايې له ليرې ، نه په يوه لرګي سره پدې کنده کې ورواچاوه، او له ليرې ، نه يې تيږې ورباندې وروغورځولې او پټ يې کړ.

پدې ترتيب سره د بدر په ميدان کې د مشرکينو د رسوا ماتې خبر مکې ته ورسيد ، دې خبر د مکې په اوسيدونکو ډير بد اثر وکړ، ان تر دې چې هغوی په مړيو باندې ژړا منع اعلان کړه، دا پدې خاطر چې د مدينې خلک د دوی په ژړا نور پسې خوشاله نه شي.

يوه په زړه پورې واقعه دا هم ده چې پدې غزا کې د اسود بن مطلب دری زامن وژل شوي وو. نوموړی په سترګو ړوند وؤ او زړه يې غوښتل چې د زامنو په مرګ ښه په چيغو چيغو وژاړي، يوه شپه يې د يوې ښځې د ژړا آواز واوريد ، فورا يې خپل غلام واستاوه او ورته ويې ويل: وګوره چې په مړيو د ژړلو اجازه ورکړل شويده او که څنګه؟ آيا قريش پخپلو مړيو ژاړي؟ چې زه پخپل زوی ابو حکيمه وژاړم، زما سينه خو له ډيره غمه په چاوديدو ده.

غلام يې لاړ او کله چې بيرته راغی ورته ويې ويل: دا د هغې ښځې د ژړا آواز دی چې پخپل ورک شوي اوښ پسې ژاړي. دلته اسود له کنترول نه ووت او په خوله يې دا شعرونه جاري شول:

اتبکي ان يضـــــل لها بعير و يمنعها من النوم الســـــهود

فلا تبـــكی علی بکر و لکن علی بدر تقاصرت الجدود

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی بـــدر سراة بني هصيص	و مخزوم و رهط ابي الوليد
وبکي ان بکيـــت علی عقيل	و بکي حارثا اسد الاسود
و بکيهم، ولا تســـمي جميعا	ومـــا لابي حکيمة من نديد
الا قد ســـاد بعـــدهم رجال	ولولا يوم بـــدر لم يسودوا

[آيا دا پدې ژاړي چې اوښ يې ورک شويدي؟ او پر هغه باندې بې خوابي يې خوب ورک کړيدی. په اوښ مه ژاړه، بلکه په بدر وژاړه چيرته چې قسمتونه ايرې شويدي،هو په بدر وژاړه چيرته چې بني هصيص، بني مخزوم او ابوالوليد د قبيلې سرداران دي، که ژاړې نو په عقيل وژاړه په هغه حارث وژاړه چې د زمريانو زمری ؤ نو په هغو خلکو وژاړه او د ټولو نومونه مه اخله، او د ابو حکيمه خو هيڅ مثل او سيال نه ؤ، وګوره، له هغوی نه وروسته داسې خلک سرداران شول، که د بدر ورځ نه وای، نو کله به هم نه وو سرداران شوي.]

په مدينه کې د فتحې زيری

کله چې د مسلمانانو فتحه او بری په برخه شو، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مدينې اوسيدونکو ته د عاجل زيري لپاره دوه کسان عبدالله بن رواحه د مدينې د پاسنۍ برخې اوسيدونکو ته او زيد بن حارثه د مدينې د لاندينۍ برخې اوسيدونکو ته د زيري لپاره واستول.

هلته مدينه کې يهودانو او منافقانو پخپلو دروغو خبرونو او پروپاګند سره بده ورځ جوړه کړې وه ان تر دې چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مرګ خبر يې هم خپور کړی ؤ. او کله چې يوه منافق زيد بن حارثه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په اوښه (قصواء) باندې سپور وليد، نو ويې ويل: محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وژل شوی دی، او دا يې اوښه ده، مونږ خو يې پيژنو، دا هم زيد بن حارثه دی چې راتښتيدلی دی او له ډيرې ويرې يې هيڅ هم تر خوله نه خيژي. په هر حال دواړه زيري وړونکي مدينې ورسيدل، مسلمانان ورنه تاو شول، او خبرو ته يې غوږ شول، بالاخره پدې باوري شول چې د مسلمانانو فتحه او بری په برخه شويدی.

په مدينه کې هرې خوا ته خوښې او خوشالي خوره شوه، د تکبير او لا اله الا الله نارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوچتې شوې، مدینه ټوله له خوښۍ نه په حرکت راغله. مسلمان مشران یې د بدر لارې ته ورغلل تر څو خپل عظیم رهبر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ددې لویې فتحې مبارکي ووایي. اسامه بن زید وایي: مونږ ته د فتحې خبر هغه وخت راورسید چې مونږ په مدینه کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لور رقیه (رضي الله عنها) باندې چې د عثمان (رضي الله عنه) په نکاح کې وه خاورې اړولې وې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زه هم د رقیې (رضي الله عنها) د خدمت لپاره له عثمان (رضي الله عنه) سره په مدینه کې پرې ایښی وم.

د غنیمت مسئله

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له جګړې نه وروسته درې ورځې نور هم د بدر په میدان کې پاتې شو، او لدې ځای نه لا نه و خوځیدلی چې د غنیمت د مالونو په سر د مسلمانانو تر مینځ اختلاف پیدا شو. او کله چې دا مخالفت او اختلاف زیات شو، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې ټول کسان دې د غنیمت مالونه ده ته وسپاري. سپاهیانو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر عملي کړ او ټول شیان یې ورته تسلیم کړل، وروسته وحي راغله او دا مشکل یې حل کړ.

له عباده بن صامت (رضي الله عنه) نه روایت دې وایي: له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره له مدینې نه ووتلو، تر څو بدر ته ورسیدو له خلکو (مشرکانو) سره جګړه وشوه، الله تعالی دښمنانو ته ماتې ورکړه ، له مونږ یوه ډله خلک داسې وو چې کافران یې پسې اختستي وو او وژل به یې، خو بله ډله داسې وه چې په غنیمتونو پسې شوي وو راټولول او جمع کول به یې، یوه بله ډله خلک په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راټول شوي وو ویریدل چې هسې نه دښمن په فریب او چل سره څه ضرر وررسوي، نو هغوی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ساتنه کوله، خو کله چې شپه شوه خلک سره راغونډ شول، هغو کسانو چې د غنیمت مالونه یې راوړي وو وویل: مونږ دا مالونه راټول کړیدي، د هیڅ چا برخه نشته پکې، او هغو کسانو چې په دښمنانو پسې تللي وو ویل: پدې مالونو کې ستاسې برخه زمونږ له برخې نه ډیره نده، ځکه دا مونږ وو چې دښمنان مو مات کړل او لدې مالونو نه مو لیرې ، وساتل. او هغو کسانو چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ساتنه یې کړې وه ویل: مونږ خو لدې ویرې نه چې دښمنان په پټه او چل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته زیان و نه رسوي د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ساتنه او دفاع مشغول وو. پدې ترتیب سره دا مشکل را پیدا شو تر څو وحي را نازله شوه او پدې هکله یې داسې فیصله وکړه:

((یَسْأَلُونَكَ عَنْ الأَنْفَالِ قُلْ الأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ)) (الانفال:۱)

[ترجمه: پوښتنه کوي دوی له تانه (اې محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له (حکمه) د غنائمو څخه ووایه دوی ته چې دا اموال د غنیمتونو خاص الله لره دي او رسول (د الله) لره دي (چې تقسیم یې کړي سم له شرعي اصولو سره) پس وویرېږئ تاسې له الله نه او اصلاح وکړئ تاسې د هغه حال چې په مینځ ستاسې کې دی (یعنې په خپلو مینځونو کې سره دوستي وکړئ او نزاع پرېږدئ) او حکم ومنئ تاسې د الله او (حکم ومنئ تاسې) د رسول د الله که یئ تاسې مؤمنان (په حقه سره).] او لدینه وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د غنیمت مال د مسلمانانو تر مینځ وویشه.[1]

اسلامي لښکر د مدینې په لار

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په بدر کې له درې ورځې اقامت نه وروسته د مدینې په لور وخوځید. مشرکان بندیان او د غنیمت مالونه هم ورسره وو او ددې نګرانی یې عبدالله بن کعب (رضي الله عنه) ته سپارلې وه. کله چې د صفراء درې له تنګۍ نه ووت، ددې تنګۍ او نازیه سیمې تر مینځ پرتې یوې غونډۍ باندې یې واړول او د غنیمت له مال نه یې خمس (پنځمه برخه) جدا کړه او نور پاته یې په مساویانه ډول پر مسلمانانو باندې وویشه.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د صفراء په دره کې د نضر بن حارث د وژلو حکم صادر کړ. نوموړی د بدر په ورځ د مشرکینو علمبردار و د هغوی بیرغ یې اوچت کړی و او د قریشو له هغو لویو مجرمینو او اسلام دښمنه عناصرو څخه شمیرل کېده چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې زیان او تکلیف رساوه. همغه وه چې علي (رضي الله عنه) یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و

[1]. احمد ۵/۳۲۳-۳۲۴. الحاکم ۲/ ۳۲۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) په امر سر وواهه.
لدینه وروسته کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عرق الظبیه ته ورسید هلته یې د عقبه بن ابي معیط د وژلو فرمان صادر کړ. دا هغه کس ؤ چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې ډیر تکلیفونه رسولي ؤ، او مونږ مخکې څه دا ډول پیښنو ته اشاره هم کړېده. دا هماغه رذیل ؤ کوم چې د لمانځه په وخت کې یې پر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) باندې د اوښ پریوان ور اچولی ؤ، او دا هماغه شیطان ؤ چې پخپل چادر سره یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د زندۍ کولو کوښښ کړی ؤ او که ابوبکر (رضي الله عنه) نه وای راغلی، نو نژدې وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مړ کړي. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغه (عقبه) د وژلو امر وکړ، نو ده ورته وویل: یا محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! زما د ماشومانو لپاره به څوک وي؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: اور.[1] ویل کیږي چې دده سر عاصم بن ثابت انصاري او په بل روایت علي بن ابي طالب (رضي الله عنه) وواهه.
د جنګی تاکتیک او استراتیژۍ له مخې ددې دوو رذیلانو وژل څکه ضروري ؤ، چې دا دواړه نه یوازې جنګي اسیران بلکه په نننۍ ژبه جنګي مجرمان هم وو.

د مبارکۍ وفدونه (پلاوي)

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) روحاء ته ورسید د مسلمانانو هغه مشران یې استقبال او مبارکۍ ته حاضر شول چې له مدینې نه د همدې غرض پخاطر راوتلي وو. پدې وخت کې سلمه بن سلامه مبارکي ویونکو مسلمانانو ته وویل: تاسې مونږ ته د څه مبارکي راکوئ؟ قسم په خدای مونږ د اوښانو په شان له زړو بوډاګانو ګنجیانو سره مخ شوي وو. پدې خبرې سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تبسم وکړ او ویې فرمایل: وراره! هغوی د قوم مشران وو.
اسید بن حضیر عرض وکړ: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! حمد او ثنا دې وي هغه خدای لره چې ته یې برلاسی او بریالی کړی او ستا سترګې یې رڼې او یخې کړې، یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! قسم په خدای زه له بدر نه پدې ګومان نه یم پاتې شوې چې ته به له دښمن سره جګړه کوې، زما خیال خو دا وو

[1]. دا حدیث په صحاح کتابونو کې روایت شویدی سنن ابو داود د هغه له شرحې عون المعبود سره وګوره ۱۲/۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې يوازې د کاروان خبره ده، که زه خبر وای چې له دښمن سره مقابله ده، نو کله به هم نه وای درنه پاتې شوی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: ته رښتيا وايې. وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې مدينې منورې ته سر لوړی، کامياب او منصور ننوت چې پر دښمنانو يې په مدينه کې د ننه وو که د باندې ويره او هيبت لويدلی و. ددې عظيمې فتحې په نتيجه کې د مدينې ډير خلک په اسلام مشرف شول، عبدالله بن ابي بن سلول او ملګري يې هم په همدې وخت په ظاهري توګه د مسلمانانو ليکو ته داخل شول.

مدينې ته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له تشريف راوړلو نه يوه ورځ وروسته بنديان هم راورسيدل. هغوی يې پخپلو اصحابو (رضي الله عنهم) وويشل، امر يې ورته وکړ چې له بنديانو سره ښه او نيکه معامله وکړي. اصحابو (رضي الله عنهم) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د امر د تعميل پخاطر له بنديانو سره دومره نيکي کوله چې پخپله به يې خرما خوړلې، خو بنديانو ته به يې ډوډۍ ورکوله (هغه وخت په مدينه کې خرماوې له ټولو نه ارزانه او بې ارزښته وې، خو ډوډۍ ډيره قيمته او مهمه بلل کيدله).

د بنديانو مسئله

کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مدينې ته ورسيد، نو د بنديانو په هکله يې له اصحابو (رضي الله عنهم) سره مشوره وکړه چې څه ورسره وشي؟ ابو بکر (رضي الله عنه) وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! دوی (بنديان) زمونږ ورونه، د تره زامن او خپلوان (تربرونه) دي، زما رايه خو دا ده چې فديه ورنه واخلې، ځکه دا به له يوې خوا د مشرکينو په مقابل کې زمونږ لپاره مالي او اقتصادي تقويه او کومک وي، او له بلې خوا کيدای شي الله تعالی دوی ته هم د نيکۍ هدايت وکړي او زمونږ مرستندويان شي.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: ته څه وايې يا ابن خطابه! عمر(رضي الله عنه) وايي ما وويل: زه د ابوبکر (رضي الله عنه) نظريه نه تاييدوم، بلکه زه دا وايم چې ما ته فلانی – نوموړی د عمر (رضي الله عنه) خپلوان ؤ، په لاس راکړئ چې سر يې ووهم، او علي (رضي الله عنه) ته عقيل بن ابي طالب وسپارئ چې سر يې غوڅ کړي، او فلانی چې د حمزه (رضي الله عنه) ورور ؤ حمزه (رضي الله عنه) ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړئ چې مړی یې وړیړې کړي، تر څو الله تعالی ووینې چې زمونږ په زړونو کې د کفارو او مشرکینو لپاره رحم او مهرباني ځای نلري، دوی (اسیران) خو د مشرکانو، سرداران او مشران دي.

عمر (رضي الله عنه) وایي رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابوبکر (رضي الله عنه) رایه غوره کړه او زما نظر یې و نه ما نه، فیصله یې وکړه چې له بندیانو نه فدیه واخلي. عمر (رضي الله عنه) وایي سبا سهار رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او ابوبکر ته ورغلم، که ګورم دواړه ژاړي، ما ورته وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ولې؟ ته او ملګری دې په څه ژاړي؟ پوه مې کړه که د ژړا وجه راته ښکاره شوه، زه به هم درسره وژاړم، او که د ژړا وجه نه وه، نو ستاسې حضراتو په ژړا به وژاړم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**أبکی للذي عرض علی أصحابك من أخذهم الفداء، فقد عرض عليّ عذابهم أدنى من هذه الشجرة**) په هغه څه ژاړم چې د فدیې قبلولو له امله ستا ملګرو ته پیښ شویدي، ما ته د دوی عذاب له دې ونې نه – یوې نژدې ونې ته یې اشاره وکړه[1] هم لنډ رانښوودل شویدی. الله تعالی دا آیتونه رانازل کړیدي: ((**مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (٦٧) لَوْلا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ**)) (**الانفال: ٦٧– ٦٨**)

[نه ښایي نبي لره دا چې وي ده لره بندیان (چې ترې فدیه واخلي) تر هغه وخته چې قوي شي په ځمکه کې (د مشرکینو د ډیر قتل او جرحې په سبب) آماده کوئ تاسې (اې مؤمنانو) اسباب د دنیا (په اخیستلو د فدیې سره) او الله اراده لري (تاسې لره ثواب) د آخرت (د مشرکینو د قتل په سبب) او الله ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو، ښه حکمت والا دی چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي. او که نه وی ازلي حکم له جانبه د الله چې وړومبی لیکل شویدی (په لوح محفوظ کې) نو خوامخاه رسیدلی به وُ تاسې ته په عوض د) هغې (فدیې) کې چې اخیستی ده تاسې عذاب ډیر لوی.]

او هغه کتاب (نوشته) چې د الله له لوري یې سبقت کړی وُ دا وُ چې ((**فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً**)) (**محمد:٤**) [یعنې چې یا احسان ورباندې وکړئ او یا یې د فدیې په بدل کې خوشې کړئ.]

---

[1]. تاریخ عمر بن الخطاب لابن الجوزي ص ۲۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا آيت د بنديانو په مقابل کې د فديې اخيستلو اجازه ورکوي، او همدا وجه وه چې اصحاب (رضي الله عنهم) د فديې قبلولو په وجه په عذاب نه شول، بلکه يوازې عتاب او سر زنش ورباندې رانازل شو هغه هم پدې خاطر چې دوی مشرکين له ښو ځپلو او ډېر وژلو نه مخکې اسيران کړل. او بله دا چې هغوی له داسې خلکو نه فديه واخيستله چې نه يوازې جنګي بنديان وو بلکه جنګي لوی لوی مجرمان هم وو، داسې جنګي مجرمان چې د جنګ نننی قانون يې هم بې له محاکمې نه خوشې کوي او ځرګنده ده چې په دا ډول مجرمينو به يا د اعدام حکم کيږي او يا به په دايمي بند محکوميږي.
په هر حال د ابوبکر (رضي الله عنه) د مشوری سره سم له بنديانو نه فديه واخيستله شوه، د فديې اندازه څلور زره او دری زره درهمه او يو زر درهمه ټاکل شوې وه. او ځرنګه چې د مکې خلک په ليک لوست پوهيدل او د مدينې خلک لدې نعمت نه محروم وو، نو دا فيصله هم وشوه هغه بنديان چې د فديې ادا کولو وس نلري هغوی دې د مدينې لسو هلکانو ته ليک لوست ور زده کړي او هر کله چې دې هلکانو ليک لوست ښه زده کړ، نو همدا ددې بندي فديه شوه.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ځينو بنديانو ځانګړی احسان او منت هم کيښود، هغوی يې بيله فديې آزاد کړل. له دې جملې نه مطلب بن حنطب، صيفي بن ابي رفاعه، او ابو عزه الجمحي وو دا وروستی بيا د احد په غزا کې اسير او ووژل شو (د پيښې تفصيل وروسته راځي).
همدا راز رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپل زوم ابي العاص هم احسان وکړ، خوشې يې کړ، خو دا شرط يې ورباندې کيښود چې د زينب (رضي الله عنها) مخه به نه نيسي يعنی اجازه به ورکوي چې هجرت وکړي. ددې وجه دا وه چې زينب (رضي الله عنها) د خپل ميړه ابي العاص د خوشې کيدو او فديې ادا کولو پخاطر څه اندازه مال را استولی وُ، پدې شيانو کې يو اميل هم وُ، دغه اميل په اصل کې د خديجی (رضي الله عنها) وُ، چې خپلې لور زينب (رضي الله عنها) ته يې د ابو العاص کور ته د رخصتيدو په وخت ورکړی وُ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې دا آميل وليد زړه يې ډېر نرم شو، اصحابو (رضي الله عنهم) نه يې د ابو العاص د خوشې کيدو خبره وکړه. اصحابو (رضي الله عنهم) قبوله کړه، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ابو العاص دا شرط کيښود چې زينب (رضي الله عنها) ته به اجازه ورکوي چې مدينې ته راشي. ابو العاص په خپل شرط وفا وکړه او زينب (رضي الله عنها) مدينې ته مهاجره شوه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) زيد بن حارثه او يو انصاري ته وظيفه ورکړه امر يې ورته وفرمايه : (کونا ببطن يَأجَج حتى تمر بکما زينب فتصحباها). چې لاړ شي او د ياجج په دره کې تر هغې انتظار وباسي تر څو زينب درباندې راشي او بيايې له ځان سره راولئ. هغوی لاړل او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لور يې راوستله، ددې د هجرت کيسه ډېر اوږده او له حده نه زياته دردونکې ده.

د بنديانو په ډله کې مشهور او تيز ژبانه خطيب سهيل بن عمرو هم وُ. عمر (رضي الله عنه) رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته عرض وکړ چې دده د مخې دواړه غاښونه ورمات کړه، بيا به يې ژبه بنده بنده غوندې کيږي، او هيچرته به هم ستا په خلاف مغرضانه خطبې نه شي ويلی، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د عمر (رضي الله عنه) دا وړانديز رد کړ، ځکه دا د مثلې په حکم کې راځي او پدې ډول عمل سره د قيامت په ورځ د الله د ګرفت ويره هم ده.

سعد بن نعمان (رضي الله عنه) د عمرې ادا کولو لپاره مکې ته لاړ، هلته ابو سفيان بندي کړ د ابو سفيان زوی عمرو هم د بنديانو په ډله کې وُ، نو هغه يې خپل پلار ابو سفيان ته ورولېږه چې هغه يې په بدل کې سعد بن نعمان را خوشی کړ.

ددې غزا په هکله د قرآنکريم تبصره

ددې غزا په هکله د انفال سورت نازل شو، او که چيرې دا تعبير درست وبلل شي، نو ويلی شو چې دا سورت په حقيقت کې پدې غزا باندې يوه الهي تبصره وه، خو دا داسې تبصره ده چې له هغو تبصرو سره ډېر توپير لري کومې چې پاچايان او د لښکر قوماندانان يې له فتحې وروسته خلکو ته اوروي.

الله تعالی په پيل کې د مسلمانانو نظر د هغو تقصيراتو او اخلاقي کمزوروېو په لور راوګرزاوه، کومې چې لا تر اوسه له دوی سره موجودې وې، او ځينی خو يې په همدې وخت کې له دوی نه پيښې شوې وې دا هم پدې خاطر چې مسلمانان ځانونه لدې نقايصو نه پاک کړي، د کمال او عظمت لوړ مقام ته پورته شي.

پدې پسې يې له مسلمانانو سره د الله تعالی له نصرت او غيبي کومک نه يادونه وکړه، ددې هدف دا وُ چې مسلمانان په خپل قوت او شجاعت غره نه شي، کبر او غرور يې زړونو ته لار پيدا نکړي. هغوی بايد تل په الله توکل ولري، د الله او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په وړاندې تسليم او فرمانبردار و اوسي.ورپسې يې هغو لوړو او غوره اهدافو ته اشاره وفرمايله د کومو لپاره چې رسول الله (صلی الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

عليه و اله و صحبه و سلم) دې خونړۍ جګړې ته ننوتی وُ، او هغه صفات او اخلاق يې په ګوته کړل د کومو په وجه چې دوی ته فتحه او بری ور په برخه شوی وُ او يا چې د هغې پذريعه جنګونه ګټل کيدای شي. بيا يې مشرکينو، منافقينو، يهودو او جنګي بنديانو ته خطاب فرمايلی، ډير فصيح او بليغ نصيحت يې ورته کړی تر څو هغوی د حق په وړاندې تسليم شي او په حقيقت اعتراف وکړي. وروسته يې مسلمانان مخاطب ګرزولي او د غنيمت په هکله يې اساسي او څرګند اصول او قوانين ورته بيان کړيدي.
پدې پسې يې د جنګ او سولې هغه قوانين او اصول توضيح او تشريع کړي کوم چې پدې وخت کې اسلامي دعوت ورته اړتيا درلوده. دا ددې لپاره چې د مسلمانانو جنګ بايد د جاهليت له جنګ نه بيل او اوچت وي، او مسلمانان بايد په اخلاقي، عملي او ټولو نورو اړخونو کې له نورو نه مخکې او وړاندې وي. او دنيا بايد پدې پوه شي چې اسلام خالي نظريه نده، بلکه اسلام خپل پيروان په ټولو هغه اصولو او مقرراتو به عملي توګه سينګاروي د کومو چې دغه دين غوښتونکی دی او نور خلک ورته رابولي.
بيا يې د اسلامي حکومت د قانون او دستور د ځينو موادو يادونه کړيده. او له هغه نه دا په ډاګه کيږي چې د اسلامي حکومت په حدودو کې د ننه او له پولو نه د باندې اوسيدونکو مسلمانانو تر مينځ څه توپير وجود لري.

څنې نورې پيښې

د دوهم هجري کال د رمضان په مياشت کې د رمضان روژه، او د فطر صدقه فرض شوه. د زکات د مختلفو نصابونو تفصيل او بيان هم راغی، د فطر صدقې او زکات د نصاب په فرضيت او بيان سره د هغو فقيرانو او بې وسه مهاجرينو ډير مشکلات او ستونزې حل شوې کومو چې د سفر او کار توان او قدرت نه درلود.
له ټولو نه د خوشحالۍ خبره او ډير نيک تصادف دا وُ چې مسلمانان لومړنی عيد چې د دوهم هجري کال د شوال په لومړۍ ورځ وُ هغه وخت ولمانځه چې د بدر په ميدان کې يې لويه فتحه او کاميابی هم تر لاسه کړې وه. څومره بختور وُ دغه عيد چې الله مسلمانانو ته د برې او عزت له تاج ور په سر کولو نه وروسته راوستې وُ، څومره زړه راښکونکی وه د هغه لمانځه صحنه چې مسلمانان له خپلو کورونو نه پداسې حال کې ورته راوتلي وو چې په ژبو يې د توحيد، تکبير او تحميد کلمې جاري وې. هو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانان پداسې حال کې د لومړني عيد لمونځ په هغه ميدان کې ادا کوي چې د تکبير نارې يې آسمان ته اوچتې شوې، زړونه يې د الله له مينې ډک وو، او په ژبو يې د الله د نعمتونو او مهربانيو له امله شکرانې او شکرونه ايستل، د عجز سرونه يې ورته ټيټول او سترګې يې د خپل رب د لا زيات رحمت او رضا په لور کړې وې. الله تعالی خپلو دې نعمتونو ته اشاره کوي فرمايي: ((**وَاذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الأَرْضِ تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ**)).(الانفال: ٢٦) [او ياد کړئ تاسې هغه وخت چې تاسې لږ ضعيفان (مغلوبان کړی شوي وئ په ځمکه کې، ويريدئ تاسې له دې نه چې وبه تښتوي په تيزۍ سره تاسې خلق ((يعنی مغلوب به کړي تاسې قريش يا فارس يا روم)) نو ځای درکړ ((الله)) تاسې ته او قوت يې درکړ تاسې ته په کومک (مدد) سره او روزي يې درکړه تاسې ته له طيباتو (پاکو شيانو لکه غنائم)) لپاره ددې چې تاسې شکر وباسئ.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدر او احد تر مينځ پوځي عمليات

بدر د مسلمانانو او مشرکانو تر مينځ لومړنۍ پريکنده وسله واله نښته وه. پدې غزوه کې فتح او برى د مسلمانانو په برخه شو. ددې جګړې له نتائجو نه دوې ډلې خلک ډير غمجن او نا آرامه وو، لومړنۍ ډله هغه مشرکين وو چې په جګړه کې مستقيماً زيانمن شوي وو د مال او سر ډير تاوان وراوښتى و. او دوهمه ډله يهودان وو ځکه دوى د مسلمانانو عزت او کاميابي خپل ديني او اقتصادي موجوديت ته لوى خطر او ملاماتونکې ګوزار باله، نو د دوى ټولو په زړونو اور بل شوى ؤ او له ډير غم او غوسې نه په ځان نه پوهيدل ((لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا)) (المائدة:٨٢) [له مسلمانانو سره تر ټولو زياته دښمني د يهودانو او مشرکانو ده.]

په مدينه کې داسې کسان هم وو چې په ښکاره خو يې له مجبوريت نه او د خپل وقار ساتلو پخاطر اسلام راوړى ؤ، خو په پټه او واقعيت کې له مشرکينو او يهودانو سره ملګري وو. دا د عبدالله بن ابي بن سلول ډله وه، دې دريمې ډلې هم له مسلمانانو سره لکه د دوو نورو ډلو په شان زياته کينه او عداوت درلود.

څلورمه ډله خلک هم وو، هغوى د مدينې شاو خوا ميشته بدويان او کوچيان وو، دوى ته کفر او اسلام اهميت نه درلود، ژوند يې په غلا او چور روان ؤ، د مسلمانانو لدې فتحى او بري نه ډير په تشويش کې شول، ځکه فکر يې کاوه که چيرې په مدينه کې يو پياوړى حکومت قايم شي، نو بيا خو به حتماً له چور او چپاول نه د دوى لاسونه ورلنډوي پداسې حال کې چې د دوى د روزۍ ګټلو طريقه او لاره همدا ده، نو د دوى زړونه هم د مسلمانانو له دښمنۍ او عداوت نه ډک شول.

پدې ترتيب سره مسلمانان له ټولو خواو نه له خطرونو او تهديدونو سره مخ شول، خو مخکى يادوشويو ډلو له مسلمانانو سره د معاملې بيلې بيلې لارې ونيوې. هرې ډلې هغه طريقه غوره کړه چې د خپلو اهدافو د تحقق لپاره يې مناسبه بلله. د مدينې او شاو خوا برخو هغو خلکو چې په ښکاره يې ځانونه اسلام ته منسوبول د مسلمانانو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاف د فتنو، دسيسو، توطئو او نورو مشکلاتو راولاړولو لاره خپله کړې وه.
د يهودانو يوه ډله داسې وه چې له مسلمانانو سره يې د ښکاره او علني دښمنۍ لاره نيولې وه. هلته د مکې مشرکينو د انتقام او غچ اخيستلو لپاره متې رانغښتلې او د حملې تياري يې نيوله، او لکه چې مکې مسلمانانو ته د حال په ژبه داسې پيغام ورليږلی وُ:

و لابد من يوم اغر محجل يطول استماعي بعده للنوادب

[داسې يوه رڼا او ځلانده ورځ ډېره ضروري ده چې له هغې نه وروسته تره ډېره وخته په مړو د ژړېدونکو ژړا واورم.]
وروسته همداسې وشول، يو کال وروسته د مکې مشرکينو د مدينې په پولو کې د احد په نامه مشهوره جګړه توده کړه کوم چې د مسلمانانو په هيبت او منزلت يې ډېر منفي اثر واچاوه. خو مسلمانان ددې ټولو خطرونو مقابلې ته ودريدل او ددې خطرونو په خنثی کولو کې يې داسې رول ولوباوه چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په قيادت، عظمت، ويښتابه، د خطرونو په پوره پيژندنه او ادراک د خطرونو د له مينځه وړلو پخاطر په حکيمانه تدبير او تخطيط دلا لت کوي، چې په راتلونکو پاڼو کې به ورته لنډه غوندې اشاره هم وکړو.

د کدر په سيمه کې د بني سليم غزا

د بدر له غزا نه وروسته د مدينې استخباراتو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته لومړی دا خبر راوړ چې د غطفان قبيلې يوه څانګه (بني سليم) په مدينه باندې د حملې تياري نيسي، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له دوو سوو کسانو سره په ناڅاپه توګه د دوی مقابلې ته ور روان شو، او د کدر [1] تر سيمې مخکې ورغی. بنو سليم په ځان کې د مقابلې توان ونه ليد، وتښتيدل او پنځه سوه اوښان يې دلته په ځای پريښودل، چې مسلمانانو راونيو او وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خمس اخيستلو نه وروسته پر لښکر باندې وويشل، هر چا ته دوه دوه اوښان ورسيدل، پدې وخت کې يې ده (يسار) په نامه يو غلام هم ونيو، چې بيا يې آزاد کړ.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دلته له دريو ورځو تم کيدو نه وروسته

[1]. کدر داسې يو مرغه دی چې په رنګ کې يې څه خړوالی دی، او کدر د مکې او شام په تجارتي لاره د نجد په سيمه کې د بنو سليم يو اوبه خور هم وُ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيرته مدينې ته ستون شو. دا غزا له بدر نه له راستنيدو نه اوه ورځې وروسته يعنې د دوهم هجري کال د شوال په مياشت کې پيښه شوې وه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پدې غزا کې سباع بن عرفطه او په بل روايت ابن ام مکتوم[1] په مدينه کې خپل خليفه ټاکلی ؤ.

۲- د رسول الله (ﷺ) د قتل توطئه

د بدر په غزا کې د ماتې له امله مشرکين ټول په لړزه راغلي وو، اور پرې بل ؤ او مکه له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره له دښمنۍ او کينې نه د جوش کټوې په شان خوټيده. بالاخره دوه قهرمانان يا غښتلي ځوانان فيصله کوي او تصميم نيسي چې د دوی په ګومان د دوی د اختلاف او بدبختۍ، ذلت او سپکاوي اصلي عامل يعنی رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مينځه يوسي. له بدر نه کمه موده وروسته عمير بن وهب جمحي له صفوان بن اميه سره په حطيم کې ناست ؤ، عمير خو د مکې هغه شيطان ؤ چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو ته يې ډير تکليف رساوه، او زوی يې وهب په بدر کې اسير شوی ؤ. دلته يې په بدر کې د وژل شويو مشرکينو (اصحاب قليب) کيسه وکړه، نو صفوان ورته وويل: لدينه وروسته په ژوند کې خير او مزه نشته. عمير ورته وويل: رښتيا دې وويل، قسم په خدای که دا قرض راباندې نه وای چې وجه يې هم نه ورته لرم، او دا اولاد مې نه وای چې له مرګ نه وروسته ورباندې ويريږم، نو همدا اوس به په اوښ ورسپريدم او محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به مې واژه، زما بهانه هم جوړه ده زوی مې ور سره بندي دی.
صفوان دا فرصت غنيمت وګڼه ورته ويې ويل: قرض دې په ما، زه يې ادا کوم، ستا اولاد به هم زما له اولاد سره يو ځای وي، يعنی لکه زما د خپل اولاد په شان به وي، او تر څو چې ژوندي دي کفالت او سرپرستي به يې کوم. او داسې به پيښه نه شي چې زه څه ولرم او دوی ته يې ورنه کړم. عمير ورته وويل: سيي ده خو دا راز پټ ساته. صفوان وويل: بې غمه اوسه. بيا عمير لاړ توره يې تيره او زهرجنه کړه او مدينې ته روان شو. کله چې هلته ورسيد او د مسجد له دروازې سره يې خپله اوښه چو کوله پدې وخت کې

---

[1]. زاد المعاد ۹۰/۲ ابن هشام ۲/ ۴۳- ۴۴ مختصر سيره الرسول ص ۲۳۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر (رضي الله عنه) چې له مسلمانانو سره يې د بدر په غزا کې د الله تعالی له کرم او نصرت نه خبرې کولې، متوجه شو او سترګې يې په عمير ولګېدې، ويې ويل: دا سپی، دا د الله دښمن، د څه شر او فتنې لپاره راغلی دی؟! فورا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورغی او ورته ويې ويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! د خدای دښمن عمير توره په لاس راغلی دی. رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: **قال: (فأدخله علي)**. رايې ولئ. عمر (رضي الله عنه) راغی او عمير يې له غاړې سره دده د تورې له پړي نه ونيو، څو کسه انصارو ته يې وويل: لاړ شئ له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره کینئ، ددې خبيث (عمير) خواته متوجه اوسئ ځکه دا باوري او مطمئن سړی ندی. بيا يې عمير د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته وړاندې کړ. کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليد، نو ويې فرمايل: **ال: (أرسله يا عمر، ادن يا عمير)**. عمره! دا پرېږده او عميره! ته را لنډ شه. هغه ورغی او ورته ويې ويل: سهار په خير! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: **(قد أكرمنا الله بتحية خير من تحيتك يا عمير، بالسلام تحية أهل الجنة)**. عميره! الله تعالی ستاسې له تحيې نه غوره تحيه چې د اهل جنت تحيه ده راکړې او هغه (سلام) دی. بيايې ورته وويل:**(ما جاء بك يا عمير ؟)**. عميره ولې راغلی يې؟ ده وويل: له تاسې سره دې بندي راوستې يم، نيکي ورسره وکړئ! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:**(فما بال السيف في عنقك؟)**. نو دا توره دې ولی په غاړه کې اچولې ده؟ عمير وويل: خدای دې دا تورې په بلا ووهي، ددې تورو مونږ ته څه ګټه راورسيده؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وويل: **(اصدقني، ما الذي جئت له ؟)**. رښتيا وايه د څه لپاره راغلی يې؟ ده وويل: زه صرف د همدې غرض لپاره راغلی يم. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: **قال: (بل قعدتَ أنت وصفوان بن أمية في الحِجْر، فذكرتما أصحاب القليب من قريش، ثم قلت: لولا دين علي وعيال عندي لخرجت حتى أقتل محمداً، فتحمل صفوان بدينك وعيالك على أن تقتلني، والله حائل بينك وبين ذلك)**.نه داسې نده، ته او صفوان چې په حطيم کې سره ناست وئ، د قريشو د قليب (کندې) خاوندان (هغه چې په بدر کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووژل شول) مو یاد کړل، بیا تا وویل: که زما د قرضدارۍ او اولاد غم نه وای، نو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مرګ لپاره به ورغلی وم، بیا صفوان ستا قرض او اولاد پخپله غاړه واخیستل، تر څو ته ما ووژنې، خو الله تعالی ستا دا شوم هدف نه ترسره کوي. ددې په اوریدو سره عمیر وویل: زه شاهدي وایم چې ته د الله رسول یې، یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! کله به چې تا د وحي او آسمان خبر راوړ، نو مونږ به نه مانه، خو دا خبره چې له ما او صفوان نه پرته بل هیچا هم نده اوریدلې، قسم په خدای چې ته الله تعالی ورباندې خبر کړی یې، ثنا او صفت دی هغه خدای لره چې د اسلام په لور یې زما لارښوونه وکړه، او دې ځای ته یې راوستم. ورپسې یې د شهادت کلمه وویله، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اصحابو ته وفرمایل: وسلم: (فقهوا أخاكم في دينه، وأقرئوه القرآن، وأطلقوا له أسيره). خپل ورور ته دین ورزده کړئ، قرآن ورته ولولئ او بندي یې ورته آزاد کړئ. هلته په مکه کې به صفوان خلکو ته ویل: صبر وکړئ ډیر ژر به د داسې پیښې زیری واورئ چې د بدر غم به مو ورباندې هیر شي. او تل به یې له خلکو نه د عمیر په هکله پوښتنې کولې، بالاخره یوه سواره لدینه خبر کړ چې عمیر مسلمان شویدی، نو صفوان قسم یاد کړ چې نور به نه ورسره خبرې وکړي او نه به ورته څه ګټه ورسوي. عمیر بیا مکې ته راستون شو او هملته دیره شو، خلک یې اسلام ته رابلل او د همده په لاس ډیر کسان په اسلام مشرف شول.[1]

۳-د بني قینقاع غزا

په تیرو پاڼو کې مو له یهودانو سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د معاهدې یادونه وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپل ټول وس سره ددې معاهدې د تطبیق کوښښ کاوه د عملي کولو هیله یې درلوده. او د تطبیق په میدان کې له یوه مسلمان نه هم داسې کوم کار ندی صادر شوی چې د نوموړې معاهدې له کوم بند او مادې سره دې تناقض ولري، خو یهودانو چې تاریخ یې ټول له غدر، خیانت، بی وفایۍ، جفا او عهد شکنۍ نه ډک دی، دا ځل هم وفا ونه شوی کړی، ډیر ژر خپل پخواني حالت ته واوښتل د مسلمانانو په مینځ کې یې د توطئو،

[1] ابن هشام ۱/ ۶۶۱- ۶۶۲- ۶۶۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتنو، پریشانیو او سازشونو راولاړولو لپاره هلې ځلې پیل کړې. راځئ د یهودانو ددې ډول مکاریو او توطئو یو مثال هم تر نظر تیر کړو:

د یهودانو د مکر او فریب یوه نمونه

ابن اسحاق وايي:یو ځل یهودي شاس بن قیس چې ډیر بوډا ، غټ کافر او د مسلمانانو له تولو نه لوی دښمن ؤ د اصحابو (رضي الله عنهم) په یوه مجلس تیریده، که ګوري چې هلته د اوس او خزرج خلک ګډ سره ناست دي یو له بل سره خبرې اترې کوي. یهودي چې دا حالت ولید چې اسلام هغه د جاهلیت په دوران کې سره دښمنې قبیلې څه ډول سره یو کړیدي، د مینې او محبت په مزي یې سره تړلې دي، نو په زړه کې یې د عداوت او حسد د اور لمبې بلې شوې، ویې ویل: دلته د بنو قیله سرداران سره یو شوی دي، قسم په خدای د دوی له اتحاد او یووالي نه وروسته دلته زمونږ تیکان او ګذران ډیر ګران دی، دا فکر یې وکړ او هغه یهودي ځوان ته یې چې ور سره ملګری ؤ وویل: د دوی مجلس ته ورشه ورسره کینه د بعاث د جګړې او له هغه نه مخکې حالاتو یادونه وکړه او هغه اشعار ورته ووایه کوم چې دواړو طرفونو (اوس – خزرج) پدې هکله ویلي وو. هغه ځوان لاړ او همداسې یې وکړل، نو اوس او خزرج خبرې او مناقشې پیل کړې، یو په بل یې د فخر او ویاړ څرګندونه کوله، سره مخالف شول تر څو له دوی نه دوه کسان راپورته شول، یو د بل په خلاف یې خبرې وکړې، بالاخره یوه بل ته وویل: که غواړې، نو همدا اوس به بیا د هغې خپل منځي جګړې اور بیا راتازه کړو! دواړه قبیلې په غوسه شوې او سره ویې ویل: سیې ده نو راځئ د حره میدان ته چې سره معلومه یې کړو! نارې یې وکړې وسله راوړئ ، ټول راووتل او نژدې وه چې د جګړې اور بل شي.

دا خبر رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورسید ، هغه مبارک له یو شمیر مهاجرینو سره یو ځای تشریف راوړ او ویې فرمایل: **(یا معشر المسلمین، الله الله، أبدعوي الجاهلیة وأنا بین أظهرکم بعد أن هداکم الله للإسلام، وأکرمکم به، وقطع به عنکم أمر الجاهلیة، واستنقذکم به من الکفر وألف بین قلوبکم).** اې مسلمانانو! الله در په یاد کړئ، خدای ته وګورئ، بیا د جاهلیت ناره او دعوه، هغه هم پداسې حال کې چې زه ستاسې په مینځ کې یم او وروسته له هغې چې الله تعالی په اسلام مشرف کړئ، له جاهلیت نه یې را بیل او له کفر نه یې نجات درکړ، او په زړونو کې یې درته یو د بل مینه او الفت واچاوه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا وه چې دوی (اوس او خزرج) پوه شول چې دا یو شیطاني حرکت، وسواس او د دښمنانو چل او فریب وُ، ژر په حقیقت پوه شول، له سترګو یې اوښکې روانې شوې، یو بل یې په غیږ کې ونیوه او بیا له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره په پوره اخلاص او اطاعت او داسې حال کې روان شول چې الله تعالی ورته د اسلام د دښمن شاس بن قیس له مکر او فریب نه نجات ورپه برخه کړی و.[۱].

دا د مسلمانانو په مینځ کې د یهودانو د توطئو او فتنو یوه وړه نمونه وه او د هغې سلسلې یوه کړۍ وه کومه چې یهودانو د اسلامي دعوت د مخنیوي لپاره په کار اچولې وه. هغوی ددې شوم هدف او مقصد لپاره مختلفې لارې او ډیرې منصوبې جوړې کړې وې، بې اساسه او دروغجن تبلیغات به یې کول، سهار به یې ایمان راوړ او ماښام به بیرته کفر ته اوړیدل دا ددې پخاطر چې له کمزورو مسلمانانو سره د اسلام په هکله شکوک او شبهې را پیدا شي.

او پر هغو مسلمانانو به یې اقتصادي فشار راوړ، ژوند به یې وربانديې تنګاوه له کومو سره به یې چې مالي معامله درلوده. که قرض به یې وربانديې وُ ، نو سهار، ماښام به یې دروازې ته ولاړ او د قرض د ادا غوښتنه به یې ورنه کوله او که د مسلمان قرض به پر دوی و، نو نه به یې ورکاوه، په ظلم او زیاتي سره به یې ورنه خواړه او ورته ویل به یې: ستا قرض خو هغه وخت راباندی وُ چې ته پخپل پلرني دین وې، اوس چې تاسو خپل دین پرې ایښی، نو زمونږ او ستاسې څه معامله نشته.[۲]

دا باید په یاد ولرو چې یهودانو دا ډول کارونه او فتنې له بدر نه مخکې شروع کړې وې، دا سره لدې چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې معاهده هم درلوده.

د یهودانو ددې ناوړه اعمالو په وړاندې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو له صبر او زغم نه کار اخیست، او دا طمعه یې درلوده چې کیدای شي هغوی د هدایت او حقیقت لاره غوره کړي. او بله دا چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) غوښتل په سیمه کې امن او آرامي حاکمه وي.

---

[1]. ابن هشام ۱/۵۵۵ - ۵۵۶

[۲]. مفسرینو د ال عمران او نورو سورتونو په تفسیر کې د یهودو له دې ډول اعمالو نه یادونه کړیده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بني قينقاع له خوا د تړون ماتول

کله چې يهودو وليدل الله تعالی د بدر په ميدان کې د مسلمانانو ښې کچه مرسته وکړه، عزت او شوکت يې ور په برخه کړاو د هر چا ليرې ، دی که نژدې پر زړه د اسلام او مسلمانانو د هيبت او عظمت اثر پريوت، نو د دوی په زړونو کې د دښمنۍ او حسد اور په لمبو شو، نور يې خپل عداوت پټ نه شوای کړی په ښکاره يې د بغاوت بيرغ اوچت کړ او د مخامخ مقابلې ميدان ته راووتل.

په يهودانو کې له ټولو نه لوی کينه ناک او ډير شرير انسان کعب بن اشرف وُ چې وروسته به ورنه خبرې وکړو، او له ټولو نه زياته شريره ډله او طايفه د بني قينقاع قبيله وه. دا قبيله په مدينه کې د ننه اوسيدله، کلی يې په همدې نامه ياديده. زياتره خلک يې يا زرګران وو يا آهنګران او يا لوښي جوړونکي کلالان، او د همدې کسب و کار له برکته له هر يوه سره د جنګ ساز و سامان هم وُ. دوی اوه سوه جنګيالان درلودل په غيرت کې هم له نورو يهودانو نه وړاندې وو، او همدوی له ټولو نه ړومبی عهد او تړون مات کړ.

وروسته له هغې چې الله تعالی مسلمانان په بدر کې بريالي او برلاسي کړل، نو ددې يهودانو طغيان او سرکشي زياته شوه د مسلمانانو په خلاف يې خپل شرارتونه او خباثتونه زيات کړل. له هيڅ ډول ګډوډۍ نه يې لاس نه نيوه، هر مسلمان به چې د دوی بازار ته ورتله ملنډې او مسخرې به يې ورپورې کولی او تکليف به يې ورساوه، ان تردې چې ددې خبيثانو له شر نه مسلمانې ښځې هم په امن نه وې. او کله چې د دوی سرکشي او شرارتونه له حده نه زيات شول، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) راټول کړل، وعظ او نصيحت يې ورته وکړ، د حق او هدايت لور ته يې راوبلل، د ظلم او بغاوت له بد انجام نه يې وويرول، خو هغوی له خپل شر او تکبر نه لاس وانه خيست او خپله بد معاشي يې جاري وساتله. ابو داود او نور له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه روايت کوي چې وايي: کله چې د بدر په ورځ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) قريشو ته ماتې ورکړه، او بيا مدينې ته راغی، يهودان يې د بني قينقاع په بازار کې راټول کړل او ورته ويې ويل: (**يا معشر يهود، أسلموا قبل أن يصيبكم مثل ما أصاب قريشاً**). يهودانو! مخکې لدينه چې د قريشو له سرنوشت سره مخامخ شئ اسلام راوړئ. دوی ورته وويل: اې محمده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! ګوره دا دې په غوره کې نکړي او په دې غره نشي چې يو څو له جګړو سره نا اشنا قريشان دې ووژل، ته که له مونږ سره د جګړې ډګر ته ووزي، نو پوه به شې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مونږ څوک یوو، او باور به دې راشي چې مخکې زمونږ په شان خلکو سره نه یې مخ شوی. نو پدې هکله الله تعالی دا آیتونه رانازل کړل:

((قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَى جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ (١٢) قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأُخْرَى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِأُولِي الْأَبْصَارِ)) [1].

(آل عمران: ۱۲، ۱۳)

[ووایه (اې محمده!) هغو کسانو ته چې کافران شویدي ژر به مغلوب کړی شئ تاسې په وژلو یا شړلو سره په دنیا کې او جمع به کړی شئ ((شړلی به شئ په عقبی کې)) طرف د دوزخ ته، او بد ځای د هستوګنی دی ((دغه دوزخ)) په تحقیق سره دی تاسې ته لوی عبرت (نمونه اې ناظرینو!)) په هغو دوو فرقو کې چې سره مخامخ شولي (په ((بدر)) کې له پاره د جنګ) یوه فرقه چې جنګ یې کاوه په لاره د الله کې او بله فرقه وه چې کافره وه، لیدل به دوی هغوی لره دوه چنده د هغوی په لیدلو د سترګو سره او الله قوت ورکوي په نصرت مرسته خپله سره هرچا ته چې اراده وکړي (د نصرت) بیشکه په دې ((لا زیات او کم لیدلو)) کې خامخاه عبرت (پند) دی له پاره د خاوندانو د بصیرت.]

څرګنده ده چې د بنو قینقاع ددې ځواب معنی په حقیقت کې د جنګ اعلان ؤ، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو له صبر او زغم نه کار واخیست، او د فرصت انتظار یې کاوه.

پدې سره د بني قینقاع یهودان نور هم سپین سترګي شول، او په ډیره لږ موده کې یې په مدینه کې داسې یوه فتنه راولاړه کړه چې لومړی یې همدوی وخوړل او پخپلو لاسونو یې ځانونه د مرګ او ورکې خولې ته ورتیل وهل.

ابن هشام له ابي عون نه روایت کوي وایي: یوې عربي ښځې څه سامان د خرڅلاو لپاره د بني قینقاع بازار ته راوړ او د یوه زرګر له دکان سره کیناستله. یهودانو د فتنې پخاطر غوښتل مخ یې لوڅ کړي، خو نوموړې خپل مخ نه لوڅاوه، نو همدا وه چې زرګر پاڅید او په پټه سره یې ددې ښځې د کالیو (کمیس) وروستۍ برخه په شا پورې وروتړله، دا نه وه پرې خبره، او کله چې پاڅیده نو بې پردې شوه. د یهودانو له

[1]. سنن ابي داود مع شرحه عون المعبود ۳/ ۱۱۵، ابن هشام ۵۵۲/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خنداګانو نه خولې وازې شوې. ښځې چیغه وکړه، یوه مسلمان چې دا چیغه واوریدله فورا راغی او هغه یهودی زرګر یې وواژه. وروسته یهودان راټول شول او دا مسلمان یې وواژه، بیا د مسلمان خپلوانو نورو مسلمانانو ته د یهودانو په مقابل کې د فریاد چیغه وکړه، او نتیجه دا شوه چې د مسلمانانو او بني قینقاع یهودانو تر مینځ شر او جګړه جوړه شوه.[1]

محاصره بیا تسلیمیدل او له وطن نه شړل

نور نو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د صبر او زغم کاسه په ډکیدو شوه. ابو لبابه بن عبدالمنذر یې د مدینې خلیفه وټاکه، د لښکر بیرغ یې حمزه بن عبدالمطلب ته ورکړ او د بني قینقاع په لور وخوځید. د دوهم هجري کال د شوال له نیمایي نه یې چې د هفتې ورځ وه د هغوی محاصره پیل کړه. دا محاصره ترذي القعدې پورې یعنی پوره پنځلس ورځې اوږده شوه. بالاخره الله تعالی د یهودانو په زړونو کې ویره او ترهه واچوله ټول تسلیم شول، ځانونه، مالونه او اولادونه یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر او فیصلې ته وړاندې کړل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فوراً د یهودانو د تړلو امر صادر کړ او پدې ترتیب سره ټول وتړل شول.

پدې وخت کې د منافقانو مشر عبدالله بن ابي بن سلول را وړاندې شو او په ډیر اصرار سره یې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د هغوی د عفوې او خوشي کولو غوښتنه وکړه او ورته ویې ویل: اې محمده(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! زما له حلیفانو سره نیکي وکړه! ځکه بنو قینقاع له خزرج قبیلې سره د دوستۍ تړون درلود. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ځواب ورنکړ، هغه (منافق عبدالله) خپله غوښتنه بیا تکرار کړه، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخ ورنه واړاوه، منافق پدې هم نه شو بلکه را وړاندې شو او خپل لاسونه یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ګریوان کې ورواچول. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ډیر په غوسه شو او ویې فرمایل: پرې مې ږده، خوار شې، پرې مې ږده! خو منافق په پوره سپین سترګۍ خپله غوښتنه تکراروله او ویل یې: تر هغې دې نه پریږدم تر څو زما دوستان معاف نکړې، دا درې سوه زغره لرونکي او څلور سوه بې زغرو ځوانان چې زه یې له سرو او تودو نه ساتلی یم

---

[1] ، ابن هشام ۴۷/۲ - ۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه ورځ وژني؟ قسم په خدای چې زه د زمانې له ګردشونو نه ویره لرم.
په پای کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له نوموړي منافق سره چې د اسلام ښکارولو نه یې تقریباً یوه میاشت تیره شوې وه د نرمۍ او بخښنې معامله وکړه او دده په مخ یې ټول یهودانو وبښل، خو دایې ورته وویل: چې په مدینه او شاو خوا سیمو کې د اوسیدو اجازه نلري. پدې ډول سره هغوی له مدینې نه ووتل او د شام په اذرعات نومي ځای کې یې واړول، چې یو زیات شمیر یې څه موده وروسته په هلاکت ورسیدل.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغوی مالونه او جایدادونه ضبط کړل، او له هغې جملې نه یې دری لیندی، دری زغرې، دری تورې او دری نیزې د ځان لپاره خوښې کړې، نور غنیمتونه یې چې د محمد بن مسلمه په واسطه راټول شوي وو د خمس (پنځمې) له بیلولو نه وروسته په حساب برابر وویشل.

۴- د سویق غزا

پداسې حال کې چې صفوان بن امیه، یهودان او منافقان د اسلام په خلاف په توطئو او هلو ځلو بوخت وو، ابو سفیان د یوه داسې تحرک او عمل په لټه کې ؤ چې خطر او تکلیف یې کم، خو اثر او نوم یې ډیر وي، تر څو له یوې خوا د خپل قوم حیثیت او منزلت بیا را ژوندی کړي او له بل پلوه د دوی د زور او توان ښکارندوی شي. قسم یې خوړلی ؤ نذر یې ایښی ؤ چې تر هغې به له جنابته ځان نه مینځي تر څو یې پر محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حمله نه وي کړې. همدا وه چې په خپل قسم د وفا په اساس له دوو سوو سپرو سره روان شو او د قناه نومې سیمې په برنۍ خوا کې پراته نیب نومي غره په لمن کې یې چې له مدینې نه تقریباً دولس میله لیرې پروت و واړول، خو څرنګه چې پر مدینه باندې د ښکاره او مخامخ حملې توان او جرات یې نه درلود، نو د یوه غلچکي او تروریستي پلان د عملي کولو په لټه کې شو. د شپې په تیاره کې مدینې ته ننوت، د یهودانو د مشر حیي بن اخطب کور ته ورغی، خو هغه له ویرې نه دروازه ورته خلاصه نکړه، نو د بني نضیر قبیلې د یوه بل مشر او خزانه دار سلام بن مشکم دروازه یې ورټکوله، هغه کور ته د ننه کړ، ښه مهماني یې ورکړه، شراب یې ورباندې وڅښل او د خلکو پټ ښکاره حالات یې ورته بیان کړل. بیا ابو سفیان د شپې په وروستۍ برخه کې خپلو ملګرو ته ورغی او له هغه ځای نه یې یوه ډله

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوليږله، هغوی د مدينې عريض نومې سيمې ته ننوتل او هلته يې د خرما ځنې ونې غوڅې کړې ځنې نورو ته يې اور ورته کړ، او يو انصاري يې چې له خپل حليف (ملګري) سره يې په فصل (پټيو) کې کار کاوه وواژه او وروسته بيرته د مکې په لور وتښتېدل.

کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له پيښې خبر شو، نو په چټکۍ سره ورپسې ووت، خو ابو سفيان او ملګري يې ډېر ګړندي تښتېدلي وو. او پدې خاطر چې ځانونه خلاص او بار سپک کړي د خپلې توښې او خوراک زياته برخه د سويق (د غنمو يا اوربشو ډېر ميده اوړو) توبرې يې په لاره غورځولې وې.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې په لټه پسې ان تر قرقره الکدر پورې وړاندې لاړ، خو هغوی په تېښته برياليي شوي وو. مسلمانانو د هغوی د اوړو توبرې راټولی کړې او بيرته مدينې ته راستانه شول. او د سويق (ميده اوړو) د همدې توبرو له امله دا غزا د سويق د غزا په نامه ونومول شوه، چې د بدر له غزا نه دوې مياشتې وروسته يعنې د دوهم هجري کال د ذي الحجې په مياشت کې پيښه شويده.

او دا ځل هم رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مدينې لپاره ابو لبابه (رضي الله عنه) خپل خليفه ټاکلی و.[1]

۵- د ذي امر غزا

دا غزا چې د دريم هجري کال د محرم په مياشت کې واقع شويده له احد نه مخکې او له بدر نه وروسته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تر مشرۍ لاندې له ټولو نه لويه عسکري حمله وه.

ددې غزا سبب څه داسې و: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خبر تر لاسه کړ چې د بنو ثعلبه او محارب زيات شمير کسان پر مدينه باندې د حملې لپاره تياري نيسي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې خبر له اوريدو سره سم څلور نيم سوه سواره او پياده له ځان سره کړل، عثمان بن عفان (رضي الله عنه) يې په مدينه کې د خليفه په توګه پريښود او پخپله د دښمن په لور وخوځيد.

د لارې په اوږدو کې اصحابو (رضي الله عنهم) د بني ثعلبه قبيلې جبار نومی شخص ونيو او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته يې راووست.

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۹۰ – ۹۱. ابن هشام ۲/ ۴۴ - ۴۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د اسلام بلنه ورکړه او هغه په اسلام مشرف شو. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه د بلال (رضي الله عنه) په لاس ورکړ تر څو د دښمن تر سیمې پورې مسلمانانو ته لار وښيي.

هلته دښمنانو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د راتګ د خبر له اوریدو سره سم خپل ځايونه پرېښودل او شاو خوا غرونو ته وتښتیدل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخکې لاړ او تر ذي امر نومې چینې (اوبه خوړ) پورې چې دښمنانو د غونډېدو لپاره ټاکلې وه ورسید او هلته یې واړول. او ددې پخاطر چې د غلیم په زړه کې نوره ویره هم واچوي، د خپل زور او توان اندازه وروښيي، پوره یوه میاشت یعنې د دریم هجري کال صفر ټوله میاشت یې هملته تیره کړه او وروسته بیا مدینې ته ستون شو.[۱]

۶- د کعب بن اشرف ترور

کعب بن اشرف هغه یهودي و چې له هر چا نه یې له اسلام او مسلمانانو سره زیاته دښمني او کینه درلوده او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته په زبان او آزار رسولو کې تر ټولو وړاندې و. د نوموړي مور له بني نضیر او پخپله د طيي قبیلې له بني نبهان کورنۍ څخه و، ډیر مالدار او د آرام ژوند خاوند و، د عربو په مینځ کې یې په شاعرۍ سربیره په حسن او ښکلا کې هم شهرت درلود، کلا یې د بنو نضیر د آبادۍ تر شا د مدینې د جنوبي برخې په ختیځ کې پرته وه.

کله یې چې د بدر په غزا کې د مسلمانانو د بري او قریشي سردارانو د ماتې او سردارانو دمړینې خبر واورید، نو ویې ویل: آیا دا خبره ریښتیا ده، هغه د عربانو مشران او د خلکو پاچایان ووژل شول؟! که دا رښتیا وي چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغوی مات کړي او وژلي دي نو بیا خو مرګ له ژوند نه غوره دی.

او کله چې له پیښې نه ښه باوري شو، نو ژبه یې راویستله، په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو پسې یې بد رد ویل او د مشرکینو ستاینه یې کوله او هغوی یې غچ او انتقام اخیستلو ته هڅول. پدې یې هم زړه یخ نه شو، سپور شو مکې ته لاړ او هلته د ابي وداعه السهمي د زوی مطلب میلمه شو. د قریشو په

[۱]. ابن هشام ۴۶/۲ .زاد المعاد ۹۱/۲ .ویل کیږي چې دعثور یا غورث محاربي په همدې غزا کې د رسول الله (ص) ترور هڅه کړې وه، خو صحیح قول دا دی چې هغه توطئه پدې غزا کې نه وه .صحیح البخاري : ۹۳/۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مړيو يې ډير وژړل او په غم کې يې اوږده شعرونه وويل. زيار يې ايست چې د مشرکينو په زړونو کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دښمنۍ اور نور هم تازه کړي. په همدې وخت کې ابو سفيان او نورو مشرکانو ورنه وپوښتل چې زمونږ دين دې خوښ دې او که د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دين؟ او له زمونږ نه کوم يو طرف په حق بولې؟ ده په ځواب کې ورته وويل: تاسې له محمده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه غوره او حق په جانب ياست! همدا وه چې الله تعالی دا آيتونه را نازل کړل: ((أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيباً مِنْ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلاءِ أَهْدَى مِنْ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلاً))
(النساء: ٥١)

[ترجمه: ايا ندي کتلي تا هغو کسانو ته چې ورکړې شويده دوی ته برخه له کتاب څخه ايمان راوړی دوی په بت او په شيطان او وايي دوی په حق د هغو کسانو کې چې کافران شويدي، دا (مشرکين) ښه لاره موندونکي دي له هغو کسانو څخه چې مؤمنان دي له جهته د لوري.]

کعب بن اشرف دا ټول په مکه کې ترسره کړل بيا مدينې ته ستون شو، او هلته يې خپله اوږده ژبه په مسلمانانو پسې راوايسته ان تردې چې د اصحابو (رضي الله عنهم) په پاک لمنو پسې يې قصيدې او غزلې وويلې او هغوی يې له حده زيات په تنګ کړل.

په همدې حالاتو کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**من لكعب بن الأشرف ؟ فإنه آذى الله ورسوله**). د کعب بن اشرف له شر نه به مو څوک خلاص کړي؟ او لدې غم نه به مو څوک آرام کړي؟ ځکه نوموړي الله تعالی او د الله رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته آزار او اذيت رسولی دی! په ځواب کې محمد بن مسلمه، عباد بن بشر، د کعب رضاعي ورور ابو نائله چې نوم يې سلکان بن سلامه وُ، حارث بن اوس، او ابو عبس بن حبر دې کار ته خپله آمادګي څرګنده کړه، او همدې ټولګي د محمد بن مسلمه تر مشرۍ لاندې د کعب د ترور لپاره کار پيل کړ.

نور روايات وايي: کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وويل: (**من لكعب بن الأشرف ؟ فإنه قد آذى الله ورسوله) قام محمد بن مسلمة فقال: أنا يا رسول الله، أتحب أن أقتله ؟ قال: (نعم). قال: فائذن لي أن أقول شيئاً. قال: (قل)**.څوک به مو د کعب له شر نه وژغوري؟ ځکه ده الله او د هغه رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته اذيت رسولی دی؟ نو محمد بن مسلمه پاڅيد او ويې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویل: دا کار به زه کوم یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! او زیاته یې کړه: غواړې چې ویې وژنم؟ ده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: هو.
محمد بن مسلمه ورته وویل: د پلان د تطبیق پخاطر د څو خبرو اجازه راکړه! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: څه هر څه چې وایې ورسره ویې وایه.
بیا محمد بن مسلمه د کعب بن اشرف کور ته ورغی او ورته ویې ویل: دا سړی (اشاره یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خوا ته وه، له مونږ نه صدقه غواړي او که رښتیا درته ووایم مونږ یې ډېر ستومانه او په جنجال اخته کړي یوو.
کعب ورته وایي: دا به مو نور هم تر ستونیه کړي. محمد بن مسلمه په ځواب کې ورته وایي: اوس څه وکړو، اوس خو دا شویدي او د هغه پیروي مو منلې ده مناسبه به نه وي چې لاره ورنه بیله کړو، اوس به ورسره یوو او ګورو به چې د کار نتیجه یې څه خیژي، اوس راغلی یو تر څو یو او یا دوه وسقه غله پور راکړې، (یو وسق ۶۰ صاعه یا تقریباً ۱۵۰ کیلو ګرامه کېږي).
کعب ورته وویل: سیي ده خو څه شی راته ګرو کړئ! ابن مسلمه ورته وویل: څه غواړې؟ هغه ورته وویل: ښځې راته ګرو کړئ. محمد بن مسلمه په ځواب کې ورته وایي: پداسې حال کې چې ته په عربو کې له ټولو نه ښایسته ځواني لرې، ښځې به څنګه درسره ګرو کړای شو؟! کعب ورته وایي: نو بیا مو بچیان راسره ګرو کړئ! ابن مسلمه وایي: بچیان به څنګه درته ګرو کړو، سبا به خلک پیغور ورکوي چې دا په یوه، دوو وسقه غله ګرو شوي وو دا خو ستر عیب او ننګ دی، څه مونږ به خپله وسله درته ګرو کړو. کعب پدې سلا شو دواړو نیټه سره وټاکله چې محمد بن مسلمه به وسله ورته راوړي.
ابو نائله هم د محمد بن مسلمه په شان پلان جوړ کړی وُ. کعب ته ورغی څه وخت یې له یو ځای بل ځای نه شعرونه سره واورول، بیایې ورته وویل: یاره! زه خو د یوې ډېرې مهمې خبرې او ضرورت په خاطر درته راغلی یم او پدې شرط یې درته وایم چې پټه یې وساتې! کعب ورسره ومنله او ډاډ یې ورکړ چې وایه راز دې نه افشا کوم.
ابو نائله ورته وویل: ددې سړي (اشاره یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ده) راتګ خو زمونږ لپاره غم او مصیبت شو، ټول عربان مو دښمنان شول، ټولو په یوه خوله او یوه لاس زمونږ په خلاف کاره وایي وکړه، لارې راباندې وتړل شوې، دومره سختې راباندې راغله چې ځان او اولاد مو په خطر کې دی، بربادي ده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تباهي. دا ډول خبرې وشوې او په پای کې يې دا هم ورته وويل: زما يو څو نور ملګري هم دي او بالکل زما په شان رايه او نظريه لري، غواړم هغوی هم درته راولم تر څو څه شی ورباندې خرڅ او په موږ خپل احسان وکړې. پدې ترتيب محمد بن مسلمه او ابو نائله وکولای شوای کعب پخپل دام کې راګير کړي، اوس که هغوی له وسلې او ملګرو سره ورځي، نو کعب به يې بد نه ګڼي.

بالاخره د دريم هجري کال د ربيع الاول په څوارلسمه شپه دا ټولګی د رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شو، او د سپوږمۍ په سپينه رڼا کې رسول مبارک (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله تر بقيع غرقد پورې ورسره لاړ او پدې مبارک قول سره يې رخصت کړل: (**انطلقوا على اسم الله، اللهم أعنهم**).د الله په نامه حرکت وکړئ، اې خدايه ته د دوی مرستندوی شې. بيا خپل کورته راستون شو او هلته يې په لمانځه او دعا شروع وکړه تر څو الله هغوی پخپل هدف کې برياليي کړي.

نوموړي مجاهدين د کعب کلا ته ورغلل، ابو نائله غږ پرې وکړ چې راووزه! کعب راپورته شو چې د باندې راووزي، ښځې چې نوی يې واده ورسره کړی و ورته وويل: پدې وخت کې چيرته وزې، دا آواز ما ته خطرناک ښکاره شو؟! کعب ورته وايي: مه ويريږه دا زما ورور محمد بن مسلمه او بل مې رضاعي ورور ابو نائله دی، بله دا چې مرد که د تورې ګوزار ته هم وغوښتل شي ورځي او ښه په شا نه درېږي، دا خبره يې وکړه او د باندې پداسې حال کې راووت چې فضا يې په خوشبويۍ اخيستې وه.

هلته ابو نائله خپلو ملګرو ته ويلي وُ، کله چې کعب راشي، نو زه به يې د سر بويولو په بهانه ويښتان رانيسم او کله مې چې پدې بهانه ټينګ راونيو، نو تاسې به ورباندې ګوزارونه وکړئ. کعب راغی څه وخت يې خبرې اترې سره وکړې، ابو نائله ورته وويل: خوښه مو نده عجوز نومی درې (خوړ) ته لاړ شو، د شپې دا پاته برخه به هلته تيره کړو. ده وويل: سيي ده، نو روان شول. د لارې په اوږدو کې ابو نائله وايي: په ژوند کې مې دا ډول اعلی او بهترينه خوشبويي نده ليدلې! کعب ته دې خبرې ډير خوند ورکړ او ويې ويل: زه د عربو له ټولو نه زياته خوشبويه ښځه لرم. ابو نائله ورته وويل: اجازه دې ده سر دې يو ځل بوی کړم. کعب اجازه ورکړه، نو ده يې لاس په ويښتانو کې ننه ايست پخپله يې بوی کړ او ملګرو ته يې هم وربوی کړ.

لږ ساعت وروسته يې بيا دده په اجازه همدا کار تکرار کړ، تر څو کعب ښه ډاډه شو او دوی لږ نور هم مخکې لاړل، نو بيا يې اجازه ورنه غوښتله، کعب اجازه ورکړه، نو لاس يې په ويښتانو کې وربند کړ، ټينګ يې راونيو او خپلو ملګرو ته يې وويل: وهئ دا د خدای دښمن! هغوی د تورو څو ګوزارونه پرې وکړل، خو تورې سره تيرې بيرې شوې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو یې هم کاري واقع نه شو. پدې وخت کې محمد بن مسلمه خپل کلنګ ته لاس کړ او له نامه نه لاندې یې داسې کلک ګوزار ورباندې وکړ چې شا ته ورنه وخوت او د خدای دښمن داسې یوه چیغه وکړه چې هر چا واوریدله او همدلته ځای په ځای شو.

د مسلمانانو لدې ټولې نه یو تن حارث بن اوس د خپلو ملګرو د تورو په څوکو زخمي شوی ؤ او وینې ترې روانې وې. نور ملګري یې روان شول او کله چې د عریض ډاګ ته ورسیدل پام یې شو چې حارث خو ورسره نشته، څه وخت ورته ودریدل چې هغه هم ورپسې راورسید، نو دوی هغه اوچت کړ او روان شول او کله چې بقیع غرقد ته ورسیدل په لوړ آواز یې د تکبیر ناره اوچته کړه.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوی دا ناره واوریدله او پوه شو چې هغه د خدای دښمن یې وژلی دی، نو پخپله یې هم تکبیر ووایه، او کله چې دوی ورته راورسیدل ورته ویې فرمایل: (**أفلحت الوجوه**). بریالی اوسئ.

دوی په ځواب کې ورته وویل: او ته هم بریالی اوسې یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! او د کعب سر یې مبارک حضور ته وړاندې کړ، ده د خدای شکرانې په ځای کړې، د حارث په زخم (ټپ) یې خپلې مبارکې لاړې پورې کړې هغه فوراً جوړ او روغ شو بیا یې هیڅ درد و نه لید.[1]

د کعب ترور او وژلو د یهودانو په زړونو کې ویره او ډار واچولو. ټول پدې پوه شول چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د امن دښمنان، عهد ماتونکي او فتنه اچونکي نه پریږدي چې په مدینه کې فساد خور کړي، لومړې ورته نصیحت کوي او که نصیحت اغیزه ونکړي، نو بیا یې په اوسپنیز سوک برابروي.

یهودان دومره وویریدل چې د خپل دې سرکش مشر په وژلو نه یوازې چپ او آرام کیناستل بلکه زیار یې ویوست ځانونه په عهد او تړون پابند وښيي. پدې ډول سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر یوه وخته پورې د مدینې له داخلي مشکلاتو او ستونزو نه بې غمه شو او د ډیرو هغو خطراتو مخه ونیول شوه چې په مدینه کې یې د پیښندو امکانات ډیر زیات وو.

اوس رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرصت درلود چې له بهرنیو مشکلاتو او خطرونو سره مقابله وکړي.

---

[1].. ابن هشام ۱/۵۱ – ۵۷ بخاري ۱/ ۳۴۱ – ۴۲۵. سنن ابي داود ۲/۴۲ – ۴۳. زاد المعاد ۲/ ۹۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- د بحران غزا

دا يو لوی عسکري تحرک يا ګزمه وه هغه داسې چې د دريم هجري کال د ربيع الاخر په مياشت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د درې سوو کسانو په مشرۍ بحران نومې سيمې ته وتـلـی وٸ. دا سيمه د حجاز په فرع نومې ځای کې يو معدنياتي مقام دی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د همدې کال ربيع الاخر او جمادي الاولی مياشتې همدلته تيرې کړې او بيا مخکې لدينه چې جګړه وشي مدينې ته ستون شو.[1]

۸- د زيد بن حارثه (رضي الله عنه) سريه

دا له احد نه مخکې د مسلمانانو وروستی نظامي تحرک وٸ چې د دريم هجري کال په جمادي الاخره کې واقع شويدی او تفصيل يې داسې دی:

قريش د بدر له غزا وروسته ډير پريشانه او بد حاله وو، د اوړي په رارسيدو چې شام ته د دوی د کډې او کوچ وخت وٸ نور هم پريشانه شول. ددې کال د تجارتي قافلې مشر صفوان بن اميه قريشو ته وويل: محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو يې زمونږ تجارتي لاره بنده کړيده، نه پوهيږو څه ورسره وکړو، ساحل خو د همدوی تر کنترول لاندې دی، دوی هملته وجود لري، او ددې منطقې (سرې بحيرې د ساحل) اوسيدونکو هم سوله او تړون ورسره کړيدی، نه پوهيږو په کومه لار لاړ شو؟ که دلته په مکه کې پـاتـې کيږو نو څه چې لرو هغه به وخورو، بيا به څه کړو؟ زمونږ ژوند خو په اوړي کې شام او ژمي کې حـبـشې ته تجارت باندې ولاړ دی.قريشو په دې هکله مشورې کولی اسود بن عبدالمطلب وويل: صفوانه! د ساحل لاره پريږده، بلکه له نجد نه تيريدونکې د عراق اوږده او سخته لاره ونيسه. دغه لار چې د مدينې په ختيځ کې تيره شوې وه قريشو ته نه وه معلومه، نو اسود پيشنهاد وکړ چې د بني بکر بن وائل قبيلې فرات بن حيان د لاروي په حيث ورسره بوزي.

د قريشو دا تجارتي کاروان د صفوان په مشرۍ په همدې نوې لاره روان شو، خو راز يې پټ پاته نه شو او خبره مدينې ته داسې ورسيده، چې مسلمان شوی سليط بن

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۵۰ زاد المعاد ۹۱/۲ .ددې غزا د سبب په هکله ځنې وايي چې رسول الله (ص) ته خبر راغی چې بني سليم پر مدينه باندې د حملې لپاره ډير قوتونه راټول کړيدي، او نور مصادر لکه ابن هشام وايي چې رسول الله (ص) د قريشو په لټه پسې ووت، ابن القيم همدا قول غوره کړيدی او دا سيي هم ښکاري ځکه د بني سليم مېنـه په نجد کې له فرع نومې ځای نه ډيره ليرې پرته وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعمان د شرابو څښلو په يوه مجلس کې (دغه وخت شراب لانه ؤ حرام شوي) له نعيم بن مسعود اشجعي سره يو ځای شو، کله چې نعيم مست او خمار شو نو د تجارتي کاروان او نوې لارې ټوله کيسه يې وکړه. سليط په ډيره چټکۍ سره د مدينې لاره ونيوه تر څو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له قضيې خبر کړي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خبر له اوريدو سره سم د زيد بن حارثه الکلبي په مشرۍ يوه سل (۱۰۰) کسيزه ډله تياره کړه او د کاروان مخې ته يې ورولیږله. زيد وخوځيد او د نجد په سيمه کې له قرده نومې چينې (اوبه خور) سره يې په کاروان ناڅاپي حمله وکړه، ټول مالونه يې ونيول، صفوان او ملګرو يې پښې سپکې کړې او د تيښتې لاره يې ونيوه. مسلمانانو د قافلې لاروی او په بل روايت دوه نور کسان هم ژوندي ونيول، او تقريباً د سلو زرو په قيمت غنيمتونه يې چې لوښي او سپين زر پکې وو له ځان سره راوړل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خمس ورنه بيل کړ او نور يې د سريه (ګروپ) په غړو وويشل، او هغه لاروی فرات بن حيان په اسلام مشرف شو.[1]

له بدر وروسته د قريشو لپاره دا يو بل لوی غم او مصيبت ؤ حالت يې ډير خراب شو له هرې خوا وربانديې غم او خفګان راغی. اوس يې په وړاندې يوازې دوې لارې پاته وې لومړۍ دا چې نور د کبر او غرور له نيلي نه را کوز شي او له مسلمانانو سره د سولې او مصالحت لاره غوره کړي، بله دا وه چې د داسې يوې جګړې اور بل کړي چې د مسلمانانو قوت او زور ويلې کړي، د هستۍ له صحنې يې وباسي، ترڅو د دوی (قريشو) له لاسه تللی مجد او دبدبه بيرته راژوندی کړي. د قريشو سرکشانو همدا دوهمه لاره غوره وبلله، د انتقام او غچ ناره يې پورته کړه او له مسلمانانو سره د پريکنده جګړې تياري يې پيل کړه. دا او لدينه مخکې پيښې د احد غزا لپاره تمهيد او سبب شوې.

[1]. ابن هشام ۵۰/۲ فقه السيره ص ۱۹۰ رحمه للعلمين ۲۱۹/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احد غزا

د انتقامي جګړې لپاره د قريشو تياري

د بدر په ډګر کې د قريشو ماتې او هملته د دوی د مخورو مشرانو مړينې د مکې د مشرکينو په زړونو کې اور بل کړی ؤ، د هر يوه په سر د انتقام او غچ اخيستلو لېبې سرې وې، خو ددې پخاطر چې غم له مسلمانانو نه پټ وساتي، نو په ښکاره يې پخپلو مړو ژړا ګانې بندې کړې وې او د خپلو بنديانو فديه يې هم ځنډوله.

ټول پدې سره سلا شوي وو چې په مسلمانانو به خپل زړونه يخوي او د يوې خونړۍ جګړې اور به وربلاندې بلوي.د همداسې يوې عامې جګړې لپاره يې تيارياني پيل کړې وې، داسې يوې جګړې ته خو د دوی هر يو تږی ؤ، خو عکرمه بن ابو جهل، صفوان بن اميه، ابو سفيان بن حرب او عبدالله بن ابي ربيعه غوندې سرداران پدې کار کې له ټولو نه مخکې وو.

جګړې ته د تيارۍ په سلسله کې د قريشو د مشرانو لومړنی دا کار ؤ چې هغه تجارتي کاروان يې پخپل لاس کې ونيو کوم چې د بدر د غزا سبب شوی ؤ هغه چې د ابو سفيان په مشرۍ له شام نه سلامت راستون شوی ؤ. په دغه کاروان کې زر اوښان او د پنځوس زره دينارونو په بيه نور مالونه ؤو د مالونو خاوندانو ته يې وويل: تاسو ته معلومه ده چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څومره زيان دراواړاوه، سرداران يې در ووژل، نوددې مالونو په ذريعه دده په خلاف جګړه کې زمونږ مرسته وکړئ، کيدای شي انتقام ورنه واخلو! هغوی هم ورسره ومنله او دا ټول مالونه د جنګ لپاره تخصيص شول. الله تعالی پدې اړه دا آيت را نازل کړ: ((إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ)).
(الانفال: ٣٦)

[بيشکه هغه کسان چې کافران شويدي نفقه کوي (لګوي) دوی مالونه خپل، د پاره ددې چې منع کړي دوی (خلک) له لارې د الله څخه نو ژر به نور هم ولګوي دغه مالونه بيا به شي (دغه انفاق) پر دوی حسرت (پښيماني چې مال يې ځي او مطلب يې نه پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصلیږي) بیا به په آخر کې مغلوب شي.]

په دوهم قدم کې یې احابیش، کنانه او د تهامه خلک خپلې خوشګې ته پرېښودل چې د مسلمانانو په خلاف جګړه کې په څومره اندازه برخه اخلي، خو هغوی ټول یې په مختلفو طریقو سره دې لور ته هڅول، ان تردې پورې چې صفوان بن امیه د عربو هغه شاعر باتې (غره) کړ کوم چې د بدر په غزا کې اسیر شوی ؤ او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بې فدیې پدې شرط آزاد کړی ؤ چې بیا به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خلاف کوم اقدام نه کوي. صفوان هغه ته هوا ورکړه تر څو عربي قبیلې د مسلمانانو په خلاف را پورته کړي، او ددې کار په بدل کې یې وعده ورکړه که له جګړې نه ژوندی راغلې نو دومره څه به درکړم چې ما لا مال به شې او که مړ شوې نو د لوڼو کفالت او سرپرستي دې زما په غاړه. نو دې شاعر (ابو عزه) له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره خپل شرط مات کړ او شروع یې وکړه عربان یې په شعرونو سره د اسلام مقابلې ته رابلل او په زړونو کې یې د انتقام او دښمنۍ اورونه را تازه کول. مشرکانو د همدې کار لپاره یو بل شاعر چې نوم یې مسافع بن عبد مناف جمحي ؤ هم ګمارلی ؤ.

ابو سفیان هغه وخت د مسلمانانو په خلاف نور هم زیات سوریدلی او پاریدلی ؤ کله چې د سویق له جګړې نه نامراده راوګرزید او نه یوازې دا چې خپل هدف یې تر لاسه نکړ بلکه خپل ډېر امکانات یې هم له لاسه ورکړل. ددې تر څنګ د زید بن حارثه ناڅاپي حملې او په همدې سریه کې قریشو ته زیات ځاني او مالي ور اوښتي تاوان خبره نوره سخته کړه، له ډېره غمه د مشرکینو زړونه په چاودیدو شول. همدا وه چې په ډېره بیړه او بې صبرۍ یې د فیصله کن (پرېکنده) جنګ تیاري ونیوله.

د قریشو د لښکر شمیره او مشرتابه

د یوه کال په تیریدو سره د قریشو او د دوی د ملګرو او احابیشو پوره درې زره کسان جګړې ته تیار شوي وو.مشرانو دا مناسبه وبلله چې د جنګیالیو د تشویق او د جنګ په ډګر کې له ناموس نه د ساتنې د حماسو راپارولو پخاطر یو شمیر ښځې هم له ځان سره بوزي، نو پدې حساب سره پنځلس ښځې ورسره روانې شوې.

لدې لښکر سره درې زره اوښان، دوه سوه جنګي آسونه[1] چې ټوله لار څوک وربانديې

[1]. زاد المعاد ۹۲/۲. په فتح الباري کې د آسونو شمیره سل ښودل شویده ۷/ ۳۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپاره نه شول او اوه سوه زغرې وې. د جګړې عمومي قومانده د ابو سفيان په لاس کې وه، د سپرو مشر خالد بن وليد معاون يې عکرمه بن ابو جهل او بيرغ له بنو عبدالدار سره و.

د مکې لښکر وخوځيد

د مکې لښکر پداسې حال کې د مدينې په لور وخوځيد چې په زړونو کې يې د انتقام او دښمنۍ اور لمبې وهلې، او د يوې شديدې خونړۍ جګړې نه يې خبرې کولې.

د رسول (ﷺ) استخبارات د دښمن د تحرکاتو خبر راوړي

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تره عباس (رضي الله عنه) د قريشو ټول نظامي تحرکات او تيا ريانې په ډير غور سره تر نظر تيرولې او کله چې د دوی لښکر د مدينې په لور وخوځيد، نو په ډير بيړه سره يې پدې هکله رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته خبر واستاوه. د عباس (رضي الله عنه) ډاکي (ليک وړونکي) له مکې نه تر مدينې پورې تقريباً پنځه سوه کيلو متره اوږده فاصله په دريو ورځو کې ووهله او ځان يې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته چې هغه وخت د قبا په جومات کې وُ ورساوه، د عباس (رضي الله عنه) ليک يې ورکړ، چې ابي بن کعب ورته ولوست. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې دا خبره پټه وساتي او پخپله په بيړه مدينې ته ستون شو تر څو پدې هکله د انصارو او مهاجرينو له مشرانو سره مشوره وکړي.

د فوق العاده او اضطراري حالاتو لپاره د مسلمانانو تياري

مدينه د فوق العاده او اضطراري حالت په اساس د پوره تيارسۍ په حال کې شوه، ته به وايې نمبر اول احضارات نيول شوي، مسلمانانو ان د لمانځه په وخت کې هم وسله له ځانه نه ليرې کوله.

د انصارو يوې ډلې او له هغې جملې نه سعد بن معاذ، اسيد بن حضير او سعد بن عباده به ټوله شپه وسله په لاس د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په دروازه په پيره ولاړ وو. نور ګروپونه مدينې ته د راتلونکو لارو او بندرونو ساتلو لپاره په پيره ګمارل شوي وو تر څو دښمن په ناڅاپي توګه حمله ونکړي. همدا راز د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو لارو د څارلو لپاره هم ګزمې ټاکل شوې وې کومې چې د دښمن د راتګ او حملې احتمال ورنه موجود وُ.

د مکې لښکر د مدينې په پولو کې

د مکې لښکر په لويديځه عمومي لار د مدينې خواته روان وُ، او کله چې د ابواء سيمې ته ورسيد، نو د ابو سفيان ښځې هند بنت عتبه پيشنهاد وکړ چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د قدرمنې مور قبر را لوڅ کړي، خو د لښکر مشرانو ددې کار له بدو عواقبو نه د ځان ساتلو پخاطر دا خبره و نه منله. لښکرې وړاندې د مدينې پولو ته ډېرې را نژدې شوې کله چې له عقيق نومې درې نه تيرې شوې نو لږ ښۍ خوا ته کږې شوې او همداسې مخکې لاړې تر څو د احد غره ته نژدې د مدينې د شمالي درې په څنډه کې پـرتېقناه نومې سيمې د ښوره زارې په مېنځ کې پراته عينين نومې ځای کې يې واړول، دغه وخت د جمعې ورځ د دريم هجري کال د شوال شپږمه نيټه وه.

په مدينه کې دفاعي مشورتي غونډه

د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) استخباراتو د مکې لښکرو د تحرکاتو خبرونه وخت په وخت مدينې ته راوړل اخرينې خبر يې دا وُ چې مشرکينو د احد تر خوا واړول. پدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نظامې مشورتي شوری دايره کړه تر څو لازمې دفاعي فيصلې وکړي. په غونډه کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل خوب هم بيان کړ او داسې يې وفرمايل: (**إني قد رأيت والله خيراً، رأيت بقراً يذبح، ورأيت في ذُبَاب سيفي ثُلْماً، ورأيت أني أدخلت يدي في درع حصينة**).قسم په خدای چې ما ډېر ښه خوب ليدلی دی، خوب مې ليده چې يو غويی حلال شي، د تورې د تيغ په څوکه کې مې درز وي او لاس په يوه کلکه زغره کې ورکړم. بيا يې غويی د څو کسه اصحابو (رضي الله عنهم) او د تورې درز يې د خپلې کورنۍ د کوم غړي په شهادت، او زغره يې په مدينه تعبير کړه، او حاضرينو ته يې وويل: زما رايه خو داده چې همدلته مدينه کې پاتې شو او سنګرونه ونيسو، که مشرکان پخپل ځای کې پاتې شي نو هيڅ ګټه به ونکړي او دا به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته له ټولو خراب ځای ثابت شي، او که فرضاً مدینې ته را ننوزي نو مسلمانان به ورسره په ټولو لارو، کوڅو کې مقابله وکړي او ښځې به یې د بامونو له سرونو نه ولي. او همدا په حقیقت کې تر ټولو معقوله او ګټوره رایه وه.

د منافقانو رئیس عبدالله بن ابي بن سلول چې د خزرج قبیلې د مشرانو په ډله کې غونډې ته راغلی و، د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له رایې سره موافقه وکړه او همدا رایه یې غوره وبلله. کیدای شي د نوموړي موافقه پدې خاطر وي چې پداسې یوه طریقه ځان له جنګ نه وساتي چې ځوک وربانديې پوه نه شي، او داسې به نه وه چې ګویا ده د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نظریه د جنګي تاکتیک او استراتیژۍ له پلوه غوره بللی وي. په هر حال الله تعالی غوښتل د منافقینو له مخې نه چادر پورته کړي تر څو کفر او نفاق یې ټولو ته څرګند او بربنډ شي.

ځینو قدرمنو خصوصاً هغو اصحابو (رضي الله عنهم) چې د بدر له فیض او شرفه بې برخې پاتې شوي وو دا غوښتل چې مسلمانان باید له مدینې نه د باندې د دښمن مقابله وکړي. له هغوی نه ځینو په ډیر اصرار سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته داسې عرض کاوه: مونږ خو داسې ورځ له خدایه په سوال غوښتله دادی اوس یې دلته لنډه راوستې ده، ورځو به او د مدینې نه د باندې به له دښمن سره جنګیږو تر څو ونه وایې چې مونږ مخه ورنه واړوله. ددې په ځوښ راغلیو اصحابو (رضي الله عنهم) په سر کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تره حمزه (رضي الله عنه) و. ده ته د خپل ایمان قوت او د بدر په غزا کې د خپلې تورې د خرپ او شرنګ اندازه لګیدلې وه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې وویل: قسم په هغه ذات چې کتاب یې دربانديې نازل کړیدی، چې زه به تر هغې پورې څه ونه خورم تر څو مې له مدینې ته د باندې له دښمنانو سره وسله واله مقابله نه وي کړې.[1] نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د اکثریت په وړاندې له خپلې رایې نه تیر شو، او فیصله پدې شوه چې له مدینې نه د باندې به د دښمن مقابله کوي.

د اسلامي لښکر ګروپ بندي او د جګړې ډګر ته روانیدل

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جمعې لمونځ ادا کړ، خلکو ته یې د وعظ او نصیحت په ضمن کې د زیات زیار او کوښښ امر وکړ او ورته وېې فرمایل چې

---

[1]. السیرة الحلبیة ۲/ ۱٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

برى يوازې په صبر او حوصله تر لاسه كېداى شي. بياې له دښمن سره د مقابلې لپاره د تيارۍ حكم صادر كړ. خلك د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ارشاداتو په اوريدو سره خوشاله او مطمئن شول. په همدې ورځ يې د لمازديگر لمونځ هم په مدينه كې وكړ. خلك راټول شوي وو، او د عوالي نومې سيمې اوسيدونكي هم راغلي وو، په لمانځه پسې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپلو يارانو ابوبكر او عمر (رضي الله عنهما) سره يو ځاى كور ته ننوت هغوى پګړۍ ور په سر كړه جامې يې ورواغوستې، ځان يې ښه مسلح كړ، دوې زغرې يې واچولې او توره په لاس راووت.

كله چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) كور ته ننوت، نو سعد بن معاذ او اسيد بن حضير خلكو ته وويل: تاسې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مدينې نه وتلو باندې مجبور كړ، خبره بيرته ده ته وسپارئ! دوى هم پخپل اصرار پښېمانه شول، او كله چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) راووت دوى ورته وويل: يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم)! مونږ ته لازمه نه وه چې ستاسې د رايې مخالفت وكړو، اوس خوښه ستا، كه غواړې په مدينه كې د ننه سنگرونه ونيسو نو زمونږ خوښه او رضا ده. په ځواب كې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**ما ينبغي لنبي إذا لبس لأْمَتَه ـــ وهي الدرع ـــ أن يضعها حتى يحكم الله بينه وبين عدوه**). دا د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له شان سره نه ښايي چې يو ځل وسله را واخلي يا زغره واغوندي او بيا مخكې لدينه چې الله تعالى دده او دښمن تر مينځ فيصله وكړي بيرته كښيني.[1]

بيا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) لښكر په دريو ټوليو وويشه:

١ـ د مهاجرينو ټولى او بيرغ يې مصعب بن عمير عبدري ته وركړ.

٢ـ د انصارو د اوس قبيلې ټولى او بيرغ يې اسيد بن حضير ته وركړ.

٣ـ د انصارو د خزرج قبيلې ټولى او بيرغ يې حباب بن المنذر ته وركړ.

د ټول لښكر شميره زر كسان و چې سل يې زغره لرونكي او پنځوس يې سواره وو، كه

(1). رواه احمد، نسائي، حاكم، ابن اسحق.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه هم ځنې روایات وایي چې پدې غزا کې له مسلمانانو سره آسونه نه وو[۲]. په مدینه کې پاتې کېدونکو لپاره یې عبدالله بن ام مکتوم د لمانځه امام وټاکه، او د جګړې د ډګر په لور د خوځېدو اجازه یې وکړه. پدې ترتیب سره اسلامي لښکر پداسې حال کې د شمال په لور وخوځید چې دواړه سعدان (سعد بن معاذ او سعد بن عباده) وسله په لاس او زغره په ځان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر مخ مخ روان وو.

کله چې اسلامي لښکر له ثنیه الوداع نه تیر شو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سترګې په یوه وسله بند ټولي ولګیدې چې له نور لښکر نه جدا روان دی، پوښتنه یې وکړه چې دا څوک دي؟ په ځواب کې ورته وویل شول دا د خزرج دوستان یهودان دي[۱]، غواړي د مشرکینو خلاف جګړه کې برخه واخلي. رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وپوښتل آیا دوی مسلمان شویدي؟ په ځواب کې ورته وویل شول: نه اسلام خو یې ندی راوړی، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغوی د بیرته ستنیدو امر وکړ او خوښه یې نه شوه چې د مشرکینو په خلاف جګړه کې له کفارو نه مرسته وغواړي.

د لښکر معاینه

شیخان نومي ځای ته په رسیدو سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل لښکر معاینه پیل کړه، او هغه کسان یې له لښکر نه بیل کړل کوم چې عمر یې کم او د جګړې توان یې نه درلود.

پدې ډله کې عبدالله بن عمر، اسامه بن زید، اسید بن ظهیر، زید بن ثابت، زید بن ارقم، عرابه بن اوس، عمرو بن حزم، ابو سعید الخدري، زید بن حارثه الانصاري، او سعد بن حبه (رضي الله عنهم) شامل وو. که څه هم د براء بن عازب نوم هم پدې ډله کې اخستل کیږي، خو د بخاري هغه روایت چې له براء نه یې نقل کړی پدې دلالت کوي چې نوموړي په دې غزا کې برخه اخیستې وه.

د کشرانو او کم عمره ځوانانو له جملې نه یې یوازې رافع بن خدیج او سمره بن جندب

(2). د پنځوسو آسونوخبره ابن القیم په الهدی ۹۲/۲ کې نقل کړیده، خو ابن حجر وایي چې دا خبره بالکل غلطه ده. او موسی بن عقبه په تائید سره وایي چې په احد کې له مسلمانانو سره یو آس هم نه ؤ، واقدي وایي چې په احد کې یو آس د رسول الله (ص) او بل د ابو برده ؤ (فتح الباری ۷/ ۳۵۰)

[۱]. دا د ابن سعد روایت دی، او وایي چې دا یهودان د بني قینقاع له قبیلې څخه وو (طبقات ۳۴/۲) پداسې حال کې چې دا قبیله مخکې له مدینې نه شړل شوې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته اجازه ورکړه چې په جګړه کې برخه واخلي، او دا هم څکه چې رافع يو ډېر ماهر غشي ويشتونکی وُ، نو په همدې سبب په جګړه کې د اشتراک اجازه ورکړه شوه، پدې وخت کې سمره وويل: ماته هم اجازه را کړه څکه زه خو له رافع نه زيات قوي او پياوړی يم او هغه راڅملولی شم! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: راځئ په غيږو ورشئ چې کوم يو ډير پياوړی دی. په مقابله کې سمره بريالی شو او رافع يې راچپه کړ، په دې ترتيب ده ته هم په جنګ کې د اشتراک اجازه ورکړل شوه.

د مدينې او احد تر مينځ يوه شپه

په همدې ځای کې ورباندې شپه شوه د ماښام ورپسې د ماسختن لمونځونه يې ادا کړل او بيا همدلته ويده شو. پنځوس کسان يې د محمد بن مسلمه تر مشرۍ لاندې د پيرې لپاره وټاکل، ددې ګروپ اتل کعب بن اشرف و او ذکوان بن عبد قيس په خاصه توګه په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) باندې پيره کوله.

د عبدالله بن ابي بغاوت

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له سپيده داغ نه لږ څه د مخه حرکت وکړ، د سهار لمونځ يې په شوط نومي ځای کې ادا کړ او دغه وخت دښمن ته دومره ور لنډ شوی وُ چې يو بل يې ښه ليدل. په همدې حساسو شيبو کې د منافقانو مشر له خپلو دری سوه ملګريو سره بغاوت وکړ، دا خبره يې بهانه ونيوله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) زما رايه ونه منله، نو اوس ولې او د څه لپاره ځانونه ووژنو؟

دوی ټول بيرته له لارې وګرزيدل. څرګنده ده چې د دوی د بغاوت او بيرته ګرزيدو سبب همغه نه وُ کوم چې دوی عنواناوه، که رښتيا دوی په همدې خفه شوي وای، نو بيا تر دې ځايه ولې راتلل؟! اصلاً د دوی هدف دا وُ چې دلته د دښمن سره نژدې مسلمانانو کې هله ګوله راولاړه کړي، په لښکر کې ماتې ګډه کړي تر څو دښمنان نور ورباندې را تيز او زړور شي او په دې ترتيب سره به د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مخلصو اصحابو (رضي الله عنهم) د له مينځ وړلو امکانات ډېر زيات

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او که دا وشول نو ميدان به بيادې منافق ته خالي وي چې بيا به يې راج چلېږي.
نژدې وه چې منافقان پخپل دې شوم هدف کې بريالي شي. له اوس نه بني حارثه او له خزرج نه د بنو سلمه پښې سستی شوې، د په شاتګ په هڅه کې شول، خو د ميدان پرېښودو په وخت کې الله تعالی د هغوی زړونه را تکيه کړل او په الهي مدد سره ددې جوګه شول چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خوا ته په مېړانه ودرېږي. الله تعالی دې حالت ته اشاره کوي او فرمايي:

((إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلْ الْمُؤْمِنُونَ)) (آل عمران: ۱۲۲)

[ترجمه: کله چې قصد وکړ دوو طائفو له تاسې نه ددې خبرې چې بې زړه شي دوی (له جنګه) حال دا چې الله ولي (مددګار) د دوی ؤ او خاص پر الله دې نو توکل وکړي مؤمنان.]

د جابر پلار عبدالله بن حرام (رضي الله عنهما) ډېره هڅه وکړه منافقان خپلې دندې ته متوجه کړي. ورپسې ورغی، بېرته راتګ ته يې هڅول او ورته ويل يې: راشئ، بېرته راوګرزئ د خدای په لاره کې وجنګېږئ او يا دفاع وکړئ!

منافقانو په ځواب کې ورته ويل: که مونږ پدې باوري وای چې تاسې جنګېږئ، نو مونږ به بېرته نه ګرزېدو.

پدې سره عبدالله بن حرام (رضي الله عنه) ورنه راستون شو او داسې يې ويل: خدای مو له مونږ نه ورک کړه اې د خدای دښمنانو! خدای به خپل رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تاسې ته نه اړ باسي.

قرآنکريم دې منافقينو ته په اشاره کولو سره فرمايي:

((وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالاً لاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلإِيمَانِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ)) (آل عمران– ۱٦٧)

[ترجمه: او (بل) له پاره ددې ؤ چې معلوم (ښکاره) کړي (الله) هغه کسان چې نفاق يې کړی ؤ او وويلی شو دغو (بېرته تلونکو منافقانو) ته چې راځئ (احد ته) غزا وکړئ (له مشرکينو سره) په لاره د الله کې يا مدافعه وکړئ ! (د دښمن له نفسونو او مالونو او کورونو خپلو!) نو وويل دې (منافقانو) که مونږ پوهېدئ په جنګ، نو هرومرو (خامخا) به مونږ متابعت کړی ؤ ستاسې. دوی کفر ته په دغې ورځې کې (چې دغه خبره يې کوله) ډېر نژدې وو، له دوی نه په نسبت د ايمان، وايي دوی (منافقان) په خولو خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره هغه (خبره) چې نشته (پرې تصدیق) په زړونو د دوی کې، او الله ښه پوه دی په هغه څه (هم) چې پټوي یې دوی (په زړونو خپلو کې له حسد او کفره).]

اسلامي لښکر د احد په لور

د عبدالله بن ابي له ماتې او په شاتګ وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پاتې لښکر چې اوه سوه تنه وٶ د احد په لور روان کړ، خو څرنګه چې د دښمن سپایان په څو ځایونو کې احد ته غزیدلې لاره کې پراته وو، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: داسې څوک به وي چې مونږ په یوه لنډه خو داسې لاره بوزي چې پر دوی (مشرکانو) ورنه شو؟ په ځواب کې ابو خیثمه وویل: زه تیار یم یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! بیا یې د مشرکینو د لښکرو لویدیځې خوا ته د بني حارثه په بیدیا او کښتونو کې غزیدلې لنډه لار ونیوله. او کله چې اسلامي لښکر د یوه منافق (مربع بن قیظي) چې په سترګو هم ړوند وٶ په باغ تیریده، هغه منافق راپاڅید، مسلمانانوته یې خاورې ورشیندلې او ویل یې : که ته د خدای رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وې، نو باغ ته د ننوتلو اجازه نه درکوم! ځینې کسان ورتاو شول چې ویې وژني، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل:

(**لا تقتلوه، فهذا الأعْمَى أعمى القلب أعمى البصر**). مه یې وژنئ، دا په سترګو او زړه دواړو ړوند دی.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همداسې مخکې لاړ تر څو د درې خوا ته د احد غره په یوه خوړ کې داسې ځای په ځای شو چې مخ یې د مدینې او شا یې د احد د پوښتو خوا ته وه. او پدې ترتیب سره د دښمنانو لښکر د مدینې او اسلامي لښکر تر مینځ واقع شوی وٶ.

دفاعي پلان

په همدې ځای کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل لښکر د جګړې لپاره تیار او په منظمو لیکو برابر کړ. د عبدالله بن جبیر بن نعمان انصاري اوسي بدري په مشرۍ یې پنځوسو ماهرو غشو ویشتونکو ته وظیفه ورکړه چې د قناه د درې په جنوبي څنډه کې د پراته غره په غاښي کې سنګر ونیسي. دغه غر چې وروسته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جبل الرماه په نوم ياد شو د اسلامي لښکر جنوب لويديځ لور ته د قوماندانۍ له مرکز نه (۱۵۰) متره ليرې پروت وُ.
ددې پنځوس کسيز ګروپ قوماندان ته د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) لارښوونې په هغه کنډو کې د دوی د توظيفولو هدف او غرض ښه په ګوته کوي، ورته فرمايي: (انضح الخيل عنا بالنبل، لا يأتونا من خلفنا، إن كانت لنا أو علينا فاثبت مكانك، لا نؤتين من قبلك). په خپلو غشو سره د دښمن آسونه له مونږ نه منع کړه، مه پريږده چې د شا له خوا راباندې راشي،که هر څه وُ مونږ بريالي شوو او يا دوی، خپل ځای مه پريږده، ګوره چې ستاسې له پلوه دښمن راباندې رانشي.[۱]
بيا يې غشي ويشتونکو ته د اسې امر وکړ: (احموا ظهورنا، فإن رأيتمونا نقتل فلا تنصرونا، وإن رأيتمونا قد غنمنا فلا تشركونا). تاسې به خپله خوا ټينګه ساتئ، خپل سنګر به نه پريږدئ، که مونږ ټول وژل کيدلو هم تاسې به مو مرستې ته نه راځئ، او که مو وليدل چې مونږ غنيمتونه راټولوو بيا به هم د غنيمت لپاره نه راځئ[۲].
د بخاري په روايت کې راځي چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (إن رأيتمونا تخطفنا الطير فلا تبرحوا مكانكم هذا حتى أرسل إليكم، وإن رأيتمونا هزمنا القوم ووطأناهم فلا تبرحوا حتى أرسل إليكم).که مو وليدل چې مرغان زمونږ غوښې وړي بيا به هم خپل ځای نه خوشې کوئ، او تر هغې به نه راځئ تر څو ما نه وئ راغوښتي، او که مو وليدل دښمن ته مو ماتې ورکړه، دړې وړې مو کړ بيا به هم تاسې له خپل سنګر نه تر هغې نه پورته کيږئ تر څو پورې ما احوال نه وي درليږلئ.[۳]
هغه يوازينۍ لار چې دښمن کولی شوای د شا له خواورباندې را تاو شي او مسلمانان محاصره کړي د همدغه کنډو لاره وه چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پکې دا پنځوس کسيز ګروپ وټاکه او داسې کلکې، څرګندې عسکري لارښوونې يې ورته وکړې چې هغوی بايد هملته په سنګر کې وي تر څو دا لار د دښمن په مخ همداسې بنده پاته وي.
نور لښکر يې داسې برابر کړ: منذر بن عمرو يې په ميمنه، زبير بن عوام چې مقداد بن اسود يې معاونت کاوه په ميسره وټاکه. ددې تر څنګ زبير بن عوام دا دنده هم لرله

(1). ابن هشام ۲/۶۵-۶۶
(2). دا له ابن عباس نه د احمد، طبراني او حاکم روايت دی، فتح الباري ۷/ ۳۵۰ وګوره.
(۳). صحيح البخاري کتاب الجهاد ۱/ ۴۲۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د مشرکانو د سپرو چې خالد بن ولید یې مشري کوله مخه هم ونیسي، او د لښکر په لومړنۍ لیکه کې یې داسې کسان ځای په ځای کړل چې په غیرت او میړانه کې یو په زر شمیرل کیده.

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) جنګي پلان او برنامه دومره دقیقه او بشپړه وه چې د بل هیڅ یوه مشر او عسکري قوماندان له وسه نه ده پوره داسې یو پلان او برنامه طرحه کړي. او دا پخپله د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قیادت په عظمت او عسکري امورو په ښه پوهه دلالت کوي. سره لدې چې د جګړې میدان ته له دښمن نه وروسته راغی، خو د لښکر لپاره یې تر ټولو غوره او مهم ځای اشغال کړ او هغه داسې چې وروستنۍ او ښی خوا ته یې غر واقع وُ، چپه او وروستۍ خوا یې په غشو ویشتونکو حمایه او وساتله، او په عمومي توګه دا ځای لوړ او هسک وُ، چې د احتمالي ماتې په وخت کې ښه حمایه کیدی شوای او مسلمانانو د تیښتې په ځای دلته ځان ټینګولی او له اسارت نه ژغورلی شوای، او که دښمن د دوی د سنګرونو د نیولو کوښښ کړی وای، نو په ډیرو تلفاتو به یې هم دا کار نه وی ترسره کړی. ددې بر عکس دښمن یې داسې یوه ځاې ته ایسار کړی وُ، چې که بریالی شوی هم وی، نو د فتحې ګټې لکه غنیمتونه، اسیران او نور یې نه شوی تر لاسه کولای، او که مسلمانان ورباندې برلاسي کیدی نو بیا یې د خلاصون او تیښتې لار نه وه. همدا راز رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل لښکر د شمیر کمښت په لومړۍ لیکه کې د هغو مشهورو میړنو په ځای کولوسره جبیره کړ.

پدې ترتیب سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل لښکر د دریم هجري کال د شوال په اوومه د هفتې په ورځ د دښمن مقابلې ته تیار او برابر کړ.

رسول (ﷺ) د سپاهیانو په زړونو کې د غیرت روح پوکي

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې تر هغې به جګړه نه پیل کوي تر څو ده ورته امر نه وي کړی. او پداسې حال کې چې دوې زغرې یې اغوستې وې سپاهیانو ته یې د جګړې په ډګر کې د خیر او ثبات لارښوونه کوله او د دوی په زړونو کې یې د همت او میړانې روح پوکوله. یوه ډیره تیره توره یې راوایستله او اصحابو ته یې وفرمایل: (من یأخذ هذا السیف بحقه؟). دا توره څوک پدې شرط اخلي چې حق

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ادا کړي؟ څو کسان لکه علي بن ابي طالب، زبير بن العوام او عمر بن الخطاب ورپاڅېدل چې توره ورنه واخلي، پدې ضمن کې أبو دُجَانة سِمَاك بن خَرَشَة ورپاڅېد او ويې ويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې تورې حق څه دی؟ ده ورته وفرمايل: (أن تضرب به وجوه العدو حتى ينحني). ددې تورې حق دادې چې پر دښمنانو تر هغې پورې ګزارونه پرې وکړې تر څو ښه کږه وږه شي. ابودجانه عرض وکړ قبوله مې ده، زه به يې همدا حق په ځای کړم. بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) توره همده ته ورکړه.

ابو دجانه ډېر زړور سړی وُ د جګړې په وخت کې به په ډېر غرور او خيال روان وُ، يوه سره پګړۍ يې درلوده کله به يې چې وتړله نو خلک به پوه شول چې اوس به تر مرګه جنګيږي او کله يې چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه توره واخيستله نو هغه پګړۍ يې وتړله او د لښکر په مينځ کې په خيال او غرور روان شو. پدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (إنها لمشية يبغضها الله إلا في مثل هذا الموطن).دا هغه رفتار دی چې الله تعالی ﷻ له دا ډول حالت نه (له دښمن سره د مقابلې له وخت نه) پرته بالکل نه خوښوي.

د مکي لښکر تنظيم

مشرکانو خپل لښکر د ليکو په حساب برابر کړ، عمومي قومانده له ابو سفيان صخر بن حرب سره وه چې د لښکر په قلب (زړه) کې يې ځای نيولی وُ، په ميمنه يې خالد بن وليد او ميسره يې عکرمه بن ابي جهل ټاکلی وُ پداسې حال کې چې د پليو (پياده) قواوو مشر صفوان بن اميه او د غشو ويشتونکو مشر عبدالله بن ابي ربيعه وُ.

بيرغ د بني عبدالدار له يوې ډلې سره وُ، او دا منصب دوی ته ان د قصي بن کلاب له وخت نه په ميراث پاتې و، هيڅا دا حق نه درلود پدې هکله جنجال ورسره وکړي، خو د جګړې عمومي قوماندان (ابو سفيان) د بدر په غزا کې د قريشو بده ورځ او د بيرغ وړونکي (نضر بن حارث) اسارت ور په يادوي او ددې پخاطر چې بني عبدالدار په غيرت راولي ورته وايي: تاسې د بدر په ورځ هم د بيرغ وړونکی وئ او و مو وليدل چې په څه حال ګرفتار شولو! جنګيالي خلک هميشه د بيرغ له پلوه ضربه ويني، يعنې کله يې چې بيرغ پريوزي، دوی هم تباه کيږي، نو اوس به يا بيرغ ښه په ميړانه اوچت ساتئ، او که دا نه شئ کولی نو مونږ ته يې راکړئ چې د ساتنې ضمانت يې درکړو.

ابو سفيان پدې خبره سره خپل هدف تر لاسه کړ، بنو عبدالدار دده په خبرو راوپاريدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په ډيره غوسه يې ورته وويل: بيرغ تا ته درکړو؟! سبا به ګورې چې مونږ څه کوو او رښتيا چې هغوی د جګړې په ډګر کې تر هغې وجنګيدل تر څو ټول ختم او تباه شول.

د قريشو سياسي چلبازي

د جګړې له پيل نه مخکې قريشو هڅه وکړه پخپلې چلبازۍ سره د مسلمانانو تر مينځ درز او نفاق پيدا کړي. ابو سفيان انصارو ته داسې احوال ورولیږه چې: مونږ او زمونږ د تره زوی محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره پريږدئ، تاسې غرض مه لرئ مونږ له تاسې سره د جګړې ضرورت نه وينو. خو انصارو پخپل فولادين ايمان سره د دوی دا توطئه له خاورو سره خاورې کړه او ابو سفيان ته يې داسې څه ور واورول چې ښه پرې خفه شو.

د جګړې اور په بليدو ؤ، دواړه لښکرې يو بل ته ورلنډې شوې، په دې وخت کې قريشو د مسلمانانو په منځ کې د نفاق اچولو يوه بله ناکامه هڅه وکړه.

او هغه داسې چې د جاهليت په زمانه کې د اوس قبيلې يو خائن او مزدور مشر چې نوم يې عبد عمرو بن صيفي ؤ او په ابو عامر راهب سره يې شهرت درلود او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فاسق نوم ورباندې ايښی ؤ را ميدان ته شو. نوموړي له اسلام او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره ښکاره دښمني درلوده او کله چې اسلام راغی، نو هغه ونه شوای زغملی، له مدينې نه ووت، قريش يې د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مقابلې ته راټولول او تشويقول او دا خبره يې ورته کوله چې که زما قوم ما ووينې، نو اطاعت به مې وکړي او زما خوا ته به ودريږي. نوموړی فاسق لومړنی کس ؤ چې د احد په غزا کې يې له احابيشو او د مکې د خلکو له غلامانو سره د مسلمانانو مقابلې ته راودانګل. د احد په ميدان کې را وړاندې شو خپل قوم ته يې ځان داسې وروښود ، اې د اوس خلکو! زه ابو عامر يم! دوی په ځواب کې ورته وويل: خدای دې مه ښادوه، نامراد اوسې اې فاسقه! ده چې دا واوريدل ويې ويل: له ما نه وروسته زما قوم په شر او بدۍ اخته شويدی. او کله چې جګړه ونښتله نو له خپل قوم سره سخت جنګيده او مسلمانان يې په تيږو ويشتل.

پدې ترتيب سره د قريشو دوهمه توطئه هم خنثی شوه. دا سياسي چل ول او ناکامې

(c) ketabton.com: The Digital Library

توطئې پدې دلالت کوي چې د هغوی په زړونوکې د مسلمانانو ویره او هیبت پروت وُ، او د سپایانو د شمیر او وسلو ډیروالي یې هم زړونه نه وو ډاډه کړي.

د قریشو ښځې د جنګیالانو حوصلې لوړوي

د قریشو ښځو هم په جګړه کې خپل رول ولوباوه، دغه ډله ښځې چې د ابو سفیان ښځې هند بنت عتبه یې مشري کوله د لښکر په مینځ کې ګرزیدې، ډولکي او دایرې یې وهلې، خلک یې په غیرت راوستل جنګ ته یې هیڅول، د قهرمانانو حماسې یې راپارولې، د نیزه بازانو، تورزنو، او غشو ویشونکو احساسات یې په جوش راوستل، کله به یې بیرغ وړونکو ته داسې ویل:

ویها بني عبدالدار ویها حماة الادبار

ضربا بکل بتار

اې د عبدالدار زامنو! اې د لښکر د وروستیو لیکو ساتونکو! پخپلو تیرو تورو ښه میړني ګوزارونه وکړئ. کله به یې د خپل قوم حماسې داسې راپارول ی:

ان تقبـــلوا نعانق و نفرش النمارق

او تدبروا نفارق فراق غیر وامــق

که دښمن ته ورمخکې شوی نو غیږ په غیږ به شو او قالینچې به درته وغوړوو، او که مو شا کړه ورته نو بیا مو درسره جدایې ده نه په خلا کیدونکې جدایي.

د جګړې لومړنی لمبې

دواړه لښکري نورې هم یو بل ته ورلنډې شوې، د جګړې نغارې وډنګیدې.د مشرکانو بیرغ وړونکی طلحه بن ابي طلحه العبدري لومړنی کس وُ چې د جنګ اور ته یې پلته ورته کړه. دا یو ډیر زړور او غیرتي انسان وُ مسلمانانو ورته د لښکر ګډ (پسه) وایه پداسې حال کې چې په اوښ سپور وُ را مخکې شو او د مقابلې ټټر یې وواهه، هیڅا یې هم مقابلې ته زړه نه شو ښه کولی، خو زبیر بن العوام (رضي الله عنه) د زمري په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان ورپاڅيد ورټوپ يې کړ په اوږ ور سپور شو او سمدستي يې په ځمکه رانسکور کړ او سر يې په توره ورنه بېل کړ.

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې دا مېړنۍ مقابله وليدله، د تکبير چيغه يې پورته کړه مسلمانانو هم ورسره تکبير ووايه او د زبير (رضي الله عنه) ستاينه يې وکړه ويې فرمايل: ((ان لكل نبي حواريا، وحواري الزبير)) هر نبي يو خاص دوست او ملګرى لري، زما دوست او ملګرى زبير دى . (السيرة الحلبية ١٨/٢)

د بيرغ شاو خوا سختې جګړې او د علمبردارانو له مينځه وړل

پدې ترتيب سره د جګړې اور هرې خوا ته خور شو، خو ډېر زور يې د مشرکينو د بيرغ شاو خوا ؤ چې د دوی علمبردار او د بني عبدالدار مشر طلحه بن ابي طلحه ووژل شو. ورور يې عثمان را وړاندې شو بيرغ يې اوچت کړ او دا شعر يې ووايه:

ان على اهل اللواء حقا ان تخضب الصعدة او تندقا

د علمبردارانو وظيفه داده چې نيزې يې ښې په وينو سرې شي او يا هم بوټې ماتې شي. په همدې وخت کې حمزه (رضي الله عنه) پرې ورټوپ کړ او په مټ يې داسې ګوزار ورباندې وکړ چې لاس يې ورنه بېل او ان تر نامه پورې څيرې شو، سږې يې راښکاره شول، ولويد. بيرغ ابو سعد بن ابي طلحه پورته کړ، چې سعد بن ابي وقاص په ستوني کې په غشي وويشت ژبه يې تر خوله راووتله او ځای په ځای سړی شو. او بل روايت داسې دی چې ابو سعد ميدان ته رامخکې شو، مسلمانانو ته يې د مقابلې بلنه ورکړه علي (رضي الله عنه) ورمخکې شو تورې يې سره تيرې بيرې کړې ترڅو علي (رضي الله عنه) پخپل مرګوني ګوزار سره پر مځکه رانسکور کړ. نو وراره يې مسافع بن طلحه بن ابي طلحه توغ پورته کړ، خو هغه هم د عاصم بن ثابت بن ابي الاقلح په غشي ووژل شو. بيايې ورور کلاب بن طلحه بيرغ ته لاس کړ جګړه يې پيل کړه تر څو زبير بن عوام ورمخې ته شو او ويې واژه. بيا بيرغ د دوی دواړو ورور جلاس بن طلحه واخيست، خو طلحه بن عبيدالله ده ته هم ډېر وخت ورنکړ او په يوه ګوزار يې نسکور کړ، او په بل روايت سره دا هم د عصام بن ثابت په غشي سره ووژل شو.

دا شپږ واړه د ابو طلحه عبدالله بن عثمان بن عبدالدار له کورنۍ څخه وو چې ټول د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرکينو د توغ او بيرغ نه د دفاع په ميدان کې ووژل شول. بيا د همدې کورنۍ (بنو عبدالدار) ارطاه بن شرحبيل توغ پورته کړ تر څو هغه هم دعلي (رضي الله عنه) او يا حمزه (رضي الله عنه) په ګوزار سره ستړی شو. بيا شريح بن قارظ بيرغ اوچت کړ هغه هم د يوه منافق چې قزمان نوميده او د تعصب په اساس جنګ ته راغلی وُ په لاس ووژل شو. بيا ابو زيد عمرو ابن عبد مناف العبدري د شرک بيرغ په لاس کې واخيست هغه هم د قزمان په لاس مړ شو.

په ده پسې د شرحبيل بن هاشم العبدري زوی بيرغ پورته کړ، خو هغه هم د همدې قزمان په ګوزار ووژل شو. پدې ترتيب سره د بنو عبدالدار پوره لس علمبرداران په همدې ډګر کې ستړي شول، نور له دوی نه څوک نه وُ پاتې چې بيرغ اوچت وساتي، همدا وه چې د دوی يو حبشي غلام (مريې) چې صواب نوميده بيرغ پورته کړ او له خپلو بادارانو نه په زياته ميړانه تر هغې وجنګيد تر څو دواړه لاسونه يې غوڅ شول، خو بيا يې هم زيار ايست چې پخپله غاړه او سينه سره بيرغ اوچت وساتي او په همدې حالت کې يې دا خبره په خوله وه چې اې خدايه اوس خو به مې عذر درته مقبول وي او په هلاکت ورسيد.

د صواب له وژل کيدو وروسته بيرغ په ځمکه راپريووت او بيا چا و نه شوای کولای د کفر دا نسکور بيرغ اوچت کړي.

د جګړې نورې صحنې

پداسې حال کې چې د جګړې زيات زور د مشرکينو د بيرغ شاو خواته و، د احد ډګر په نورو برخو کې هم جګړې روانې وې. مسلمانان د ايمان په وسله سنبال او د اسلام په مينه مست د يوه داسې سيل په شان چې ډير کلک بندونه هم نشي ورته ټينګيدی د کفر په لښکر ورګډ شول او هر يوه يې د احد غزا شعار اَمِت، اَمِت (يعنې مړ کړه، مړ کړه) زمزمه کاوه.

ابو دجانه چې تر سر يې سره پټۍ تاوکړې وه او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) توره يې پدې نيت په لاس کې نيولې وه چې حق يې ادا کړي را وړاندې شو وجنګيد د مشرکينو په ليکو کې ورننوت هر مشرک يې چې مخې نه راغی ځای په ځای يې وواژه، د کفر لښکر يې تار په تار کړ. زبير (رضي الله عنه) وايي هغه وخت چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) توره ابو دجانه ته ورکړه او ما ته يې رانکړه، ما پخپل زړه کې وويل: زه يې د عمه (صفيې) زوی او د قريشو مهم غړی وم ورغلم توره مې ترې وغوښتله، خو هغه ابو دجانه ته ورکړه، ګورم به چې ابو دجانه څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي؟ څاره مې، که ګورم چې سر يې په سره پټۍ وتاړه، پدې وخت کې انصارو وويل ابو دجانه د مرګ پټۍ راوايستله، راوړاندې شو او دا شعر يې زمزمه کړ:

انا الـــذي عاهـــدني خليلي و نحن بالسفح لدى النخيل

ان لا اقوم الدهر في الكيول اضرب بسيف الله و الرسول

زه هغه چې خليل (دوست) مې د غره په لمن او د خرماوو له باغ سره عهد راسره کړی چې هميشه به د لښکر په مخ کې وم او هيڅکله به د لښکر شا ته نه جنګيږم، او د خدای او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په توره به پر دښمنانو ګوزارونه کوم.

ابو دجانه همداسې مخکې روان ؤ هر مشرک به يې چې مخې ته راته نو سمدلاسه به يې رانسکوراوه. زبير (رضي الله عنه) وايي: د مشرکينو په ډله کې يو کس داسې ؤ چې زخميان به يې لټول او وژل به يې، ما پدې وخت کې خدای ته سوال وکړ چې ابو دجانه پدې کافر ور برابر کړي. همدا وه چې دوی دواړه سره مخامخ شول يو پر بل يې ګوزارونه وکړل خو سره تير او بير شول، دې مشرک بل ګوزار ورباندې وکړ خو ابو دجانه پخپل ډال سره ځان ورنه وساته توره يې په ډال کې بنده شو، په ځواب کې ابودجانه داسې ګوزار ورباندې وکړ چې کافر ځای په ځای شو.[١]

ابو دجانه مخ په وړاندې روان ؤ د کفر ليکې يې څيرولې ترڅو د مشرکينو د ښځو قوماندانۍ ته ور ورسيد، لـومړی يې نه پيژندله چې دا ښځه ده، پدې هکله (ابو دجانه) وايي: يو څوک مې وليد چې په خلکو ډير کلک کلک ګوزارونه کوي، زه ور مخې ته شوم خو کله مې چې توره ورباندې پورته کړه چې ګوزار پرې وکړم چيغه يې وکړه پوه شوم چې ښځه ده، لاس مې ونيو او زړه مې ونه منله چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په توره ښځه ووژنم، دا ښځه هند بنت عتبه وه. زبير (رضي الله عنه) وايي ما ليدل چې ابو دجانه پر هندې توره پورته کړه، خو بيا يې لاس ورنه ونيو په دغه وخت کې ما وويل: بيشکه چې الله او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له بل هر چا نه ښه پوهيږي.[٢]

---

(1). ابن هشام ٢/٦٨-٦٩ .

(2). ابن هشام ٢/ ٦٩ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمزه (رضي الله عنه) هم د سوریدلي زمري په شان جنګیده، په ډیره میړانه او بې باکۍ سره یې د شرک د لښکر زړه ته ځان ورساوه او د کافرانو هغه ډیر زړور جنګیالان یې هم داسې په مخکې لویدل لکه د توپان په مخکې چې پاڼې توئیږي. حمزه (رضي الله عنه) نه یوازې د مشرکینو څو تنه علمبرداران له پښو وغورځول بلکه د دوی نور ډیر میړني یې هم رانسکور کړل، خو په پای کې پداسې حال کې چې په ډیره میړانه یې د کافرانو مقابله کوله، په یوه غلچکي، او د یوه نامرد په مکارانه ګوزار سره په شهادت ورسید.

د اسدالله حمزه (رضي الله عنه) شهادت

د حمزه (رضي الله عنه) قاتل وحشي بن حرب پدې هکله وايي: زه د جبیر بن مطعم غلام (مریې) وم. په بدر کې دده تره طعیمه بن عدي هم وژل شوی و، او کله چې قریش د احد په لور روان شول، نو بادار مې راته وویل: که زما د تره په بدل کې دې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تره حمزه (رضي الله عنه) وواژه نو ته آزاد یې. وحشي زیاتوي:

زه په همدې طمعه له خلکو سره روان شوم، زه یو حبشي ماهر نیزه ویشتونکی وم، نښه به مې ډیره کمه خطا کیده. کله چې دواړه خواوې سره ونښتلې زه د حمزه په لټه کې شوم که ګورم چې د خاکستري (خړ) اوښ په شان د خلکو لیکې ماتوي هیڅوک یې مخې ته نه شي دریدی، په خدای قسم چې زما سترګې په همده کې خښې وې، ځان مې ورته برابراوه، او پدې خاطر چې را لنډ شي د ونې یا کومې تیږې شا ته به پټیدم. پدې وخت کې سباع بن عبدالعزی له ما نه مخکې ور وړاندې شو او کله چې د حمزه (رضي الله عنه) سترګې پرې ولګیدې نو ورته ویې ویل: را وړاندې شه د سنت کونکې مور زویه! پرې را تاو شو او په یو ګوزار یې سر ورنه بوټ قلم کړ. دلته ما خپله نیزه برابره کړه او ښه نښه مې ورباندې ونیوله او پرې ورخوشې مې کړه، په خیټه یې داسې وربرابره شوه چې له شا نه یې ووتله، هڅه یې وکړه چې زما خوا ته راشي خو و نه توانید، په همدې حالت مې پریښود تر څو مړ شو. وروسته ورغلم او نیزه مې ورنه وایستله، بیرته لښکر ته راغلم او آرام کیناستم، ځکه له بل چا سره مې کار نه و، حمزه (رضي الله عنه) مې پدې خاطر وواژه چې آزاد شم، او کله چې مکې ته ورسیدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو آزاد شوم.[۱]

په جګړه کې د مسلمانانو برلاسي

سره لدې چې د حمزه (رضي الله عنه) شهادت د مسلمانانو لپاره نه جبران کيدونکې خساره وه، خو بيا هم د جګړې په ميدان کې بر لاسي د همدوی وه. ابوبکر، عمر، علي، زبير، مصعب بن عمير، طلحه بن عبيدالله، عبدالله بن جحش، سعد بن معاذ، سعد بن عباده، سعد بن الربيع، انس ابن النضر او نور (رضي الله عنهم اجمعين) داسې په ميړانه جنګيدل چې مشرکان يې تار او مار کړل. د مشرکانو مورال دومره لويدلی ؤ چې نور د ټينګيدو نه وو.

د ښځې له غيرې نه د تورو تر ميدانه

ددې ورځې له قهرمانو سرتيرو نه يو هم حنظله غسيل ؤ. دا د هغه ابو عامر راهب زوی ؤ چې په فاسق مشهور شوی ؤ او څو صفحې مخکې يې يادونه شويده.

حنظله نوی واده کړی ؤ، او پداسې حال کې يې د جنګ آواز واوريد چې له خپلې ښځې سره پروت ؤ سمدستي يې د ښځې غيږه پريښوده او د جګړې ډګر ته روان شو. هلته چې له مشرکينو سره مخامخ شو، ناتار يې ورباندې جوړ کړ په لښکر ورننوت او ابو سفيان ته يې ځان ورساوه، نژدې وه چې ابو سفيان را نسکور کړي، خو شداد بن اسود وار ورباندې رومبی کړ او حنظله يې په شهادت ورساوه.

په جګړه کې د غشو ويشتونکو رول او ونډه

د هغو غشو ويشتونکو ډلې چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د الرماه غره په کنډو کې ځای په ځای کړې وه، په جګړه کې ډير مهم رول درلود او حالات يې د مسلمانانو په ګټه ساتلي وو. د مشرکينو سپرو د خالد بن الوليد په

---

[۱]. ابن هشام ۲/ ۶۹ – ۷۲ صحيح بخاري ۲/ ۵۸۳. همدا وحشي بيا د طائف له غزا وروسته مسلمان شو او په همدې نيزه سره يې مسيلمه الکذاب وواژه، او د روم په خلاف مشهوره جګړه (برموک) کې يې هم برخه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشری چې ابو عامر الفاسق یې مرسته کوله درې ځله هڅې وکړې چې د اسلامي لښکر چپ وزر مات کړي تر څو د مسلمانانو شا لوري ته لار وموميې او ناتار ورباندې ګډ کړي، خو غشو ويشتونکو د غشو باران پرې جوړ کړ او درې واړه حملې یې ورناکامې کړې.[۱]

مشرکان ماتې خوري

خونړۍ جګړه روانه وه، کم شمیر اسلامي لښکر حالات تر خپل کنترول لاندې راوستې وُو. په مشرکینو کې له هرې خوا ماتې ګډه شوه، داسې وارخطا وو لکه چې درې زره کسیزه لښکر یې له دیرش زره مسلمانانو سره مخ وي. مسلمانان د شمیر او وسلې له کمښت سره سره په پوره میړانه او پایمردۍ جنګیدل.

قریشو ډیر زور وواهه چې د مسلمانانو مخه ونیسي حمله یې دفع کړي خو هیڅ یې هم ونه شوی کړای بې وسې شول، ارادې یې ماتې او پښې یې سستې شوې، زړونه یې ولویدل او په یوه کې یې هم دومره متره نه وه چې د صواب له لاس نه لویدلی بیرغ راپورته کړي. همدا وه چې د تیښتې لار یې ونیوله، ترپ یې له خرپ نه غوره وګاڼه. هغه د غچ انتقام، عزت او دبدبې، دا او هغه ټولې باتې، لاپې یې هیرې شوې له جګړې نه په منډه شول. ابن اسحاق وايي: الله تعالی مسلمانانو ته بری ور په برخه کړ، مشرکین یې د تورې په څوکه له ډګر نه وایستل، حتمي ماتې یې ورباندې ګډه کړه. عبدالله د خپل پلار زبیر (رضي الله عنهما) له خولې وايي: قسم په خدای چې ما هنده او نورې ښځې لیدلې چې جامې یې له پنډیو نه ورپورته کړې او د تیښتې په حالت کې وې، هیڅ څوک هم نه وو ورسره چې له اسارت او نیولو نه یې وژغوري.[۱]

بخاري له براء بن عازب نه روایت کوي وایي: کله چې له مشرکینو سره مخامخ شوو، مات مو کړل او وتښتیدل، لیدل مې چې ښځې یې په ډیره بیړه تښتې او خپلې جامې یې دومره ورېډې وهلې چې پایزیبونه یې ښه ښکاریدل.[۲] مسلمانان وریسې وو، مشرکین یې په تورو وهل او ورنه پاتې غنیمتونه یې راټولول.

---

[۱]. فتح الباري ۷/ ۳۴۶

[۱]. ابن هشام ۲/۷۷

[۲]. بخاري ۲/ ۵۷۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غشو ویشتونکو ستره غلطي

پداسې حال کې چې اسلامي لښکر د بدر په شان د یوه بل عظیم او بې نظیر بري او فتحې په درشل ولاړ وو، د هغه پنځوس کسیزې غشي ویشتونکې ډلې اکثریت یوه داسې غلطي کوي چې وضع او حالات پوره بدلوي مسلمانانو ته ډېر تاوان اړوي، او د بدر په ډګر کې ګټل شوی هیبت او منزلت یې زیانمنوي. او تردې نه لویه دا چې نژدې وه همدا غلطي د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د شهادت سبب شي.
لکه مخکې مو چې یادونه کړیده رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دې غشو ویشتونکو ته په ډېرو کلکو الفاظو امر کړی ؤ چې خپل سنګر به نه پرېږدي، د فتحې او ناکامۍ په دواړو حالاتو کې به پخپل ځای ټینګ پاته کیږي.
خو لدې جدي امر سره سره کله چې دوی ولیدل مسلمانان د غنیمت مالونه راټولوي یو ځل یې په زړونو کې د دنیا مینه راښکاره شوه، یو بل ته یې وویل: غنیمت دی، غنیمت، راځئ مسلمانان بریالي شول نور د څه انتظار کوئ؟
خو قوماندان یې (عبدالله بن جبیر) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اوامر ور په یادوي او ورته وایي: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اوامر مو هیر کړل؟ خو زیات شمیر یې دې یادونې ته غوږ نه ایښود او ویل یې نور مونږ ورځو تر څو خپله برخه غنیمت په لاس راوړو.[1] همدا وه چې څلویښت کسان غشي ویشتونکي له کنډو نه کوز شول او په نور لښکر ورګډ شول تر څو غنیمتونه را ټول کړي. اوس د مسلمانانو شا خالي وه یوازې عبدالله بن جبیر له خپلو نهو ملګرو سره په ټینګ عزم پخپل ځای وو، او دا یې اراده وه چې تر هغې پورې به همدلته وي تر څو پورې ټول مړه شوي نه وي او یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راغوښتي نه وي.

خالد بن الولید د اسلامي لښکر د محاصرې په تکل

خالد بن ولید لدې طلایي موقع نه پوره ګټه پورته کړه، په ډېره چټکۍ سره په مسلمانانو را تاو شو عبدالله بن جبیر او ملګري یې له مینځه یوړل او په نورو

[1]. بخاري ۴۲۶/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانانو يې د شا له خوا برید وکړ. آسونه يې داسې وشیشنیدل چې مشرکان پوه شول حالات بدل شویدي، نو هغوی هم په مسلمانانو مخ راوړاوه د علقمه الحارثیه لور عمره په ډیره چټکۍ د بیرغ خوا ته ورغله، له خاورو نه يې را پورته کړ. یو ځل مشرکین ورنه تاو شول، یو بل ته يې ناري کړې، راغونډ شول، او پدې ترتیب سره مسلمانان له شا او مخې نه د مشرکینو تر محاصرې لاندې راغلل.

د محاصرې په وخت کې د رسول الله (ﷺ) میړنی دریځ

پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له یوه نهه کسیز[1] ګروپ سره د لښکر په وروستۍ برخه کې و[2]، جګړه يې څارله او کتل يې چې مسلمانانو مشرکین په مخه کړي دي، خو یو ناڅاپه د خالد سپرو برید پرې وکړ، نو اوس يې یوازې دوې لارې په مخه کې وې لومړۍ دا چې په بیړه له خپل ګروپ سره کوم محفوظ ځای ته ځان وباسي او لښکر خپل قسمت او تقدیر ته پریږدي، دویمه لار دا وه چې ژوند په خطر کې واچوي همدې ځای ته خپل اصحاب راوبولي یوه قوي جبهه ورنه جوړه کړي تر څو محاصره ماته او لښکر د احد غره ته وباسي.

همدلته یو ځل بیا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بې مثله میړانه او عظمت څرګندیږي، خپلو اصحابو، ته چیغه کوي: (**إلي عباد الله**). اې د خدای بندګانو! زما خوا ته راشئ! دا پداسې وخت کې چې ښه پوهیده چې دا نارې به له مسلمانانو مخکې مشرکین اوري، خو ددې پروا يې ونکړه ځان يې خطر ته ورکړ، خپل اصحاب يې راوبلل، او د همدی غږ په اوریدو سره مخکې لدینه چې مسلمانان راورسیږي مشرکین متوجه شول او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته يې ځانونه ورسول.

د مسلمانانو ماتې

کله چې مسلمانان د دښمن تر محاصرې لاندې راغلل، نو یو شمیر دومره وارخطا او بې واره شول چې له ځان نه پرته هر څه ورنه هیر شول، د جګړې میدان يې پریښود د تیښتې لاره يې ونیوه. ځنې مدینې ته ورسیدل نور يې د غره څوکې ته وختل، یو شمیر نور بیرته شاته راوګرځیدل او له مشرکانو سره داسې ګډ شول چې کافر له مسلمان

---

(1). صحیح مسلم ۱۰۷/۲.: رسول الله (ص) د احد په ورځ له (۷) انصارو او (۲) قریشو سره ګوښی پاتې شوی و..

(2). پدې د الله تعالی دا قول دلالت کوي ((الرسول بدعوکم في اخراکم)) (ال عمران/ ۱۵۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه نه پیژندل کیده تردې حده چې مسلمانانو یو بل سره ووژل. بخاري له عایشې (رضي الله عنها) نه روایت کوي وایي: د احد په ورځ لومړی مشرکانو ماتې وخوړه، په همدې وخت کې شیطان چیغه وکړه اې د خدای بندګانو شا ته متوجه اوسئ یعنې له دیخوا نه ځانونه وساتئ، همدا وه چې د ړومبنۍ لیکې کسان را وګرځیدل او له وروستۍ لیکې سره په جګړه شول. حذیفه کتل چې پلار یې د مسلمانانو تر حملو لاندې دی چیغه یې وکړه اې د الله بندګانو دا زما پلار دی! دا زما پلار دی! خو چا وا نه وریدل او هغه مسکین یې وواژه. حذیفه وویل: خدای دې تاسې و بښي.[1]

عروه وایي: په خدای قسم چې په حذیفه کې تر مرګ ورځې خیر موجود ؤ. ددې ډلې په مینځ کې یو ډول هرج و مرج را پیدا شو، خلک یې بې نظمه شول، له ډیرو نه لاره ورکه شوه نه پوهیدل په کومه خوا ولاړ شي. په همدې وخت کې یو چا په لوړ آواز غږ وکړ چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په قتل ورسید. همدا وه چې هغه پاتې نور هم له خوده ووتل، مورال یې مات شو، زړونه یې ولویدل، ډیرو له بې وسۍ او سستۍ نه وسله وغورځوله جنګ یې بند کړ د ځینو په زړونو کې دا وګرزیدل چې لاړ شي له عبدالله بن ابي سره یو ځای شي تر څو هغه ورته له ابو سفیان نه امان واخلي.

انس بن النضر راغی او دا کسان یې ولیدل ورته ویې ویل د څه انتظار کوئ؟ دوی ورته وویل: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شهادت رسیدلی، (حیران یو څه وکړو)! ده ورته وویل: نو اوس ژوندون څه کوئ، پورته شئ او په هغه څه ځانونه ووژنئ په کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ځان په شهادت ورساوه. او زیاته یې کړه: اې خدایه! زه ددې مسلمانانو له کړو نه عذر او بښنه غواړم، او د مشرکانو له کړو نه برائت اعلانوم. بیا مخکې لاړ تر څو د سعد بن معاذ سترګې پرې ولګیدی غږ یې پرې وکړ چیرته یا ابو عمره؟ انس ورته وویل: آه دا د جنت بوی چې د احد له خوا راځي، بیا همداسې وړاندې لاړ او تر هغې وجنګید تر څو په شهادت ورسید. او دومره ګوزارونه یې خوړلي وو چې د جګړې په پای کې نه پیژندل کیده، خو خور یې د ګوتو له بندونو نه وپیژانده، په بدن یې له اتیاوو نه زیات د

---

[1]. بخاري ۱/ ۵۳۹ – ۲/ ۵۸۱ او نور روایتونه وایي چې رسول الله (ص) وغوښتل حذیفه ته دده پلار دیت ورکړي خو حذیفه په ځواب کې ورته وویل: دا دیت دې زما له خوا د مسلمانانو لپاره صدقه شي، نو رسول الله (ص) نور هم ورنه راضي شو، سیره الرسول للشیخ النجدي ص ۲۴۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیزې، تورې، او غشي تیپونه وو.[۲]
همدا راز ثابت بن دحداح هم خپل قوم ته غږ وکړ چې اې انصارو! که چیرې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وژل شوی وي، نو خدای خو حي (ژوندي) دی او نه مري، پورته شئ په دین وجنګیږئ، الله مو حامي او ناصر دی. همدا وه چې یوه ډله انصار ور پورته شول او په ګډه یې د خالد بن ولید په ګروپ حمله وروړه او تر هغې ورسره و جنګیدل تر څو خالد بن ولید هغه په نیزه سره په شهادت ورساوه او نور ملګري یې هم ټول ورسره شهیدان شول.[۱]
له مهاجرینو نه یو کس ولیدل چې یو انصاري پخپلو وینو کې لت و پت پروت دی، مهاجر ورته وویل: فلانیه! خبر یې چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په قتل رسیدلی دی؟ انصاري ځواب ورکړ او ویې ویل: که محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وژل شوی وي، نو خپل مسوولیت یې ادا کړ، اوس تاسې پخپل دین ننګ وکړئ او وجنګیږئ.[۲]
همدا بې مثاله میړانه او ډاډ ګیرنه ددې سبب شوه چې یو ځل بیا د مسلمانانو زړونه پورته شي په خود راشي، عقل یې بیرته سر ته ورشي. نور یې له منافقینو سره د یو ځای کیدو فکرونه پریښوول خپلې وسلې یې بیرته راپورته کړې او په مشرکینو یې ورودانګل. پدې وخت کې پدې هم پوه شول چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مرګ خبر دروغ دی، پدې نور هم تقویه او زړه ور شول، په مشرکینو ورولویدل، ډیر سخت وجنګیدل او په پای کې پدې بریالي شول چې له محاصرې نه ووزي او د قیادت مرکز ته ځان ورسوي.
د مسلمانانو دریمه ډله داسې وه چې یوازې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په غم کې وه او په هیڅ شي کې یې فکر نه کاوه، ان د محاصرې له پیل نه یې ځانونه خپل لاربنود (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورسول. ددې ډلې په سر کې ابوبکر، عمر، علي او نور (رضي الله عنهم) وو، دوی د جګړې په لومړي کرښه کې وو، خو کله چې پوه شول د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ژوند په خطر کې دی نو سمدستي ورنه راتاو شول او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د دفاع په خط کې ودریدل.

(2). زاد المعاد ۲/ ۹۳ – ۹۶ . بخاري ۲/ ۵۷۹
[۱]. السیرة الحلبیة ۲/ ۲۲
[۲]. زاد المعاد ۲/ ۹۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله (ﷺ) په شاو خوا کې سخته جګړه

پداسې حال کې چې تر اسلامي لښکر د محاصرې کړۍ راتاويده او مسلمانان د مشرکينو د حملو تر مينځ داسې واقع شوي وو لکه د ژرندې د دوو پلو تر مينځ، د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) شا و خوا ته سخته جګړه روانه وه. او لکه مخکې مو چې وويل د محاصرې په پيل کې له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يوازې (۹) کسان موجود وو، خو کله يې چې مسلمانانو ته غږ وکړ او ويې فرمايل: (**هلموا إلي، أنا رسول الله**). زما خوا ته راشئ، زه رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يم!

مشرکانو دا غږ واورید رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې وپيژانده ورباندې را تاو شول (ځکه د دوی تر مينځ ډېره کمه فاصله وه) حمله يې ورباندې وکړه او مخکې لدينه چې نور مسلمانان راورسيږي مشرکينو خپل ټول زور په کار واچاوه تر څو رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ځان ورسوي. همدلته له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره موجود نهه کسان په ډېره ميړانه او غيرت دفاع کوي او د مشرکينو په وړاندې دومره کلک مقاومت کوي چې د مينې، سرښندنې او ميړانې په ميدان کې يې مثال نه ليدل کيږي.

مسلم له انس بن مالک (رضي الله عنه) نه روايت کوي چې له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د احد په ورځ يوازې اوه کسان انصار او دوه قريش پاتې وو. کله چې جګړې ډېره سخته شوه او مشرکين را لنډ شول، نو رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**من يردهم عنا وله الجنة ؟ أو هو رفيقي في الجنة ؟**). څوک به د دوی (مشرکينو) مخه ونيسي که دا کار چا وکړ د هغه لپاره جنت دی؟ او يا هغه به په جنت کې زما ملګری وي؟ د همدې خبرې په اوريدو سره يو انصاري را مخکې شو او تر هغې وجنګيد تر څو په شهادت ورسيد. جګړه لا پسې توديده او مشرکين د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خوا ته را لنډيدل، يو، يو انصاري (رضي الله عنهم) په شهادت رسيده تر څو اوه واړه شهيدان شول پدې وخت کې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغو دوو قريشيانو

ته وفرمايل: (**ما أنصفنا أصحابنا**). مونږ له خپلو يارانو سره انصاف و نه شواى كړى.[۱] د هغو اوو انصارو (رضي الله عنهم) آخرينى كس عماره بن يزيد بن السكن وُ چې دومره وجنګيد تر څو ټول زخمي زخمي شو او په ځمكه راپريوت .[۲]

د رسول الله (ﷺ) په ژوند كې تر ټولو سخته ګړى

د ابن السكن له لويدو نه وروسته له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يوازې دوه تنه قريشيان پاتې وو. په بخاري او مسلم كې له ابو عثمان نه روايت دى وايي: د جګړې پدې ورځو كې يوه ورځ له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يوازې طلحه بن عبيدالله او سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنه) پاتې وو [۱]. دا د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ژوند تر ټولو سخته ګړى وه، او همدا د مشركينو لپاره يو طلايي چانس هم وُ. هغوى ټول زور په كار واچاوه تر څو لدې فرصت نه ګټه اوچته كړي ټولو د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په لوري حمله راوړه او كوښښ يې كاوه هغه مبارک له مينځه يوسي. عتبه بن ابي وقاص تيږه پورته كړه او رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې د مبارک مخ په يوه طرف وويشت او لاندينى ښى رباعي غاښ يې مات شو او لاندينۍ مباركه شونډه يې هم زخمى شوه. عبدالله بن شهاب زهري ورمخكې شو او رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې په مباركه تنده زخمي كړ. په همدې وخت كې يو بل بدبخت عبدالله بن قمئه چې په آس سپور راغى د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مباركه اوږه يې د تورې دومره سخت ګوزار وكړ چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پوره يوه مياشت شكايت ورنه درلود، خو بيا هم د تورې په ګوزار دده مبارک غبرګې زغرې پرې نه شوې، هغه بدبخت دشمن ورپسې بل د تورې همدومره كلک ګوزار وكړ او د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مبارک مخ سترګې ته نژدى برابر شو او د زغره والې خولۍ دوې كړۍ يې د غومبورې په هډوكي كې ننوتې، هغه بدبخت له ګوزار سره دا هم وويل: دا دړواخله زه د قمئه زوى يم. په ځواب كې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پداسې

---

(1). صحيح مسلم، باب غزوه احد ۲/ ۱۰۷

(2). له لږ ځنډ وروسته د مسلمانانو يوه ډله د رسول الله (ص) خواته راورسيده، مشركين يې له عماره (رضي الله عنه) نه په شا كړل او عماره يې د رسول الله (ص) خواته راووړ، رسول الله (ص) هغه ته خپلې مباركى پښې تكيه كړې او پداسې حال كې په شهادت ورسيد چې مخ يې د رسول الله (ص) په مباركه پښه ايښى وُ (ابن هشام ۲/ ۸۱)

[۱] .صحيح البخاري ۱/۲،۵۲۷/۵۸۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حال کې چې ويني يې له مبارک مخ نه پاکولې ورته وفرمايل: الله تعالی دې ټوټې ټوټې کړه.[۲]

په بخاري کې روايت دی چې پدې غزا کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) رباعي غاښ په شهادت ورسيد، مبارک سر يې زخمي شو، وينې ورنه روانې وې او ده مبارک (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايل: (**كيف يفلح قوم شجوا وجه نبيهم، وكسروا رباعيته، وهو يدعوهم إلى الله**). هغه قوم به څنګه کامياب شي چې د خپل نبي (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخ يې زخمي کړ او رباعي غاښ يې ورمات کړ، پداسې حال کې چې نبي (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغوی د الله لوري ته رابولي، نو الله تعالی دا آيت را نازل کړ: ((**لَيْسَ لَكَ مِنْ الأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ**)) (آل عمران: ۱۲۸) . [ترجمه: نشته تا لره له امره هيڅ شی (بلکه الله اختيار لري (د هر شي) يا به رجوع وکړي (الله په قبلولو د توبې سره) په دوی باندې يا به عذابوي (الله) دوی پس بيشکه دوی ظالمان دي.]

طبراني روايت کوي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پدې ورځ وفرمايل: (**اشتد غضب الله على قوم دموا وجه رسوله**). په هغه قوم دې الله (جل جلاله) لوی عذاب نازل کړي کوم چې د خپل رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخ يې زخمي کړ، بيا څه وخت چپ پاتې شو ورپسې يې وفرمايل: (**اللهم اغفر لقومي فانهم لا يعلمون**.[۱] اې خدايه زما قوم ته ببښنه وکړه ځکه دوی نه پوهيږي.

همدا راز په صحيح مسلم کې روايت دی چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايل: (**رب اغفر لقومي فانهم لا يعلمون**)[۲] اې خدايه زما قوم ته مغفرت وکړه ځکه دوی ته پوهيږي. د قاضي عياض په الشفاء نومي کتاب کې راځي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**اللهم اهد قومي فانهم لا**

---

[۲]. الله تعالی د رسول الله (ص) دا دعا قبوله کړه ابن عائذ روايت کوي چې وروسته لدې چې ابن قمئه له جنګ نه کور ته راستون شو، د خپلې رمې ليدو ته ورغی او هغه يې د غره په څوکه کې پيدا کړه او پکې ګډ شو په همدې وخت کې يوه ښکرور وزګوړي حمله ورباندې وکړه او په ښکرو يې وواهه او د غره نه يې د لاندې ورغورځاوه او ټوټې ټوټې شو (فتح الباری: ۷/ ۳۷۳). د طبراني روايت وايي چې الله تعالی يو غرڅه ورباندې مسلط کړ او تر هغې يې په ښکرو واهه تر څو ټوټې ټوټې شو (فتح الباری: ۷ / ۳۶۶ .

[۱]. فتح الباري ۷/ ۳۷۳

[۲]. صحيح مسلم باب غزوة احد ۱/۸۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعلمون)[٣]. خدايه! زما قوم ته هدايت وکړې ځکه دوی نه پوهيږي.

پدې کې هيڅ شک نشته چې مشرکينو کلکه اراده کړې وه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په شهادت ورسوي، خو هغه دوه قريشيان سعد بن ابي وقاص او طلحه بن عبيد الله په دومره ميړانه، همت او غيرت وجنګيدل چې د مشرکينو دا شوم هدف يې له خاورو سره خاورې کړ. هغوی دواړه د عربو مشهور غشي ويشتونکي وو او پداسې ميړانه يې مقابله کوله چې په غشو سره يې حمله کوونکي مشرکين له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه په شاتګ ته اړ ايستل. سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنه) ته خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپله د غشو توبره خلاصه کړه او ورته ويې فرمايل: (**ارم فداك أبي وأمي**). وله زما مور او پلار له تا قربان! له همدې قول نه د سعد (رضي الله عنه) د مقام، اهليت او صلاحيت اندازه ښه ښکاري ځکه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بل هيچا ته هم داسې ندې ويلي چې زما مور او پلار دواړه له تا قربان.[١]

د طلحه بن عبيدالله (رضي الله عنه) په هکله نسائي له جابر نه، پر رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مشرکينو ددې حملې او ورسره د څو انصارو د موجوديت په يادونې سره روايت کوي وايي: مشرکين رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته را ورسيدل، نو ده وفرمايل:(**من للقوم ؟**) څوک به د دوی مقابله وکړي؟ طلحه ووېل: زه. جابر زياتوي: انصار ور وړاندې شول او لکه مخکې مو چې د مسلم شريف په روايت کې وليدل يو په بل پسې په شهادت ورسيدل کله چې انصار ټول شهيدان شول، نو طلحه ور مخکې شو. جابر وايي: بيا طلحه د يوولسو کسانو په شان جنګيده په همدې وخت کې په لاس ولګيد ،ګوتې يې پرې شوی او له خولې نه يې د حس يا آه آواز ووت. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**لو قلت: بسم الله، لرفعتك الملائكة والناس ينظرون**).که د بسم الله ويلې وای نو خلکو به درته کتل او ته به ملائکو اوچتولې. راوي وايي: بيا الله تعالی مشرکين په شا کړل[٢] حاکم په اکليل کې روايت کوي وايي چې طلحه (رضي الله عنه) د احد په ورځ (**٣٩**) يا پنځه ديرش ټپه خوړلي وو او د شهادت او لمنځۍ ګوتې يې شلې شوې وې.[٣] بخاري له قيس بن ابي حازم نه روايت کوي وايي: ما وليدل چې د طلحه (رضي الله

---

٣ . كتاب الشفاء بتعريف حقوق المصطفى ١/٨١.
[١]. صحيح البخاري ١/ ٤٠٧ - ٢/ ٥٨٠ - ٥٨١
[٢]. فتح الباري ٧/ ٣٦١. سنن النسائي ٢/ ٥٢ - ٥٣
(٣). نفس المصدر الاول ٧/ ٣٦١

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنه) لاس شل شوی ؤ، او په همدې لاس سره يې د احد په ورځ له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه دفاع کړې وه.[۴]

ترمذي روايت کوي چې پدې ورځ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د طلحه په هکله فرمايلي: (**من أحب أن ينظر إلى شهيد يمشي على وجه الأرض فلينظر إلى طلحة بن عبيد الله**). که څوک غواړي چې داسې شهيد ته وګوري چې ژوندی د ځمکې پر مخ ګرزي نو طلحه بن عبيدالله ته دې وګوري.[۱]

ابو داود الطيالسي له عائشې (رضي الله عنها) نه روايت کوي چې وايي: ابوبکر (رضي الله عنه) به چې کله د احد ورځ يادوله نو فرمايل به يې چې دا ورځ ټوله د طلحه ورځ ده.[۲]

همدارنګه ابوبکر دده په هکله ويلي:

يا طلحة بن عبيدالله قد وجبت لك الجنان و بوات المها العينا[۳]

[اې د عبيدالله زويه طلحه تا ته جنت واجب شو او له حورو سره دې کور جوړ کړ.**]**

په همدې سخته ګړۍ کې الله تعالی له غيبه خپل نصر را نازل کړ. په بخاري او مسلم کې له سعد نه روايت دی وايي: د احد په ورځ مې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليد چې دوه داسې کسان ورنه دفاع کوي چې سپين کالي يې اغوستي او ډير په ميړانه جنګيږي، ما هغه کسان نه مخکې ليدلي وو او نه مې وروسته وليدل. او په بل روايت کې راځي چې هغه دوه کسان جبريل او ميکائيل(عليهما السلام) وو.[۴]

د رسول (ﷺ) شاو خوا ته د اصحابو (رضي الله عنهم) راټوليدل

دا ټولې پيښې په ډيره چټکۍ او ناڅاپي توګه د سترګو په رپ کې ترسره شوې او که نه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) غوره جنګيالي اصحاب (رضي الله عنهم) چې د جګړې په لومړۍ کربنه کې وو د جګړې د حالت له بدليدلو او د رسول الله

---

(٤). صحيح البخاري ١/٥٢٧، ٢/٥٨١.

(١). مشكاه المصابيح ٢/ ٥۶۶. ابن هشام ٢/٨۶

(٢). فتح الباري ٧/ ٣۶١

(٣). مختصر تاريخ دمشق ٧/ ٨٢ (من هامش شرح شذور الذهب ص ١١۴)

(٤). صحيح البخاريى ٢/ ٥٨٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د آواز له اوریدو سره سم د خپل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لور په ډېر بیړه راو ګرزیدل تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له څه نا ګواره پیښې سره مخ نه شي. خو دوی پداسې حال کې راورسیدل چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زخمي شوی ؤ شپږ تنه انصار په شهادت رسیدلي او اووم په ځمکه زخمي پروت ؤ، سعد او طلحه په ډیره میړانه دفاع ورنه کوله او په جګړه بوخت وو، نو ټول له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه تاو شول خپل ځانونه او وسلې یې دده مبارک نه د دفاع پخاطر لکه دیوال داسې ورنه تاو کړې، د دښمن ګوزارونو ته یې ځانونه ډال کړل، حملې یې په شا وتمبولې. ابوبکر د غار ملګری یې لومړي شخص ؤ چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې ځان راورساوه.

ابن حبان له عائشه (رضي الله عنها) نه روایت کوي چې وایي: ابو بکر (رضي الله عنه) وویل: د احد په ورځ خلک ټول له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه لیرې شوي وو، زه لومړنی کس وم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته بیرته راوګرزیدم، هلته مې ولیدل چې یو شخص دفاع ورنه کوي په جګړه بوخت دی، په زړه کې مې وویل چې دا به طلحه وي، مور او پلار مې ورنه قربان، په همدې وخت کې ابو عبیده بن الجراح را پسې راورسید هغه لکه د مرغه په شان تیز را روان ؤ، دواړو ځانونه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورسول که ګورو چې طلحه یې په مخکې لویدلې، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راته وفرمایل: (**دونکم أخاکم، فقد أوجب**). د خپل ورور غم وخورئ ده ځانته جنت واجب کړ. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارک مخ هم زخمي شوی ؤ د اوسپنیزې خولۍ دوې کړۍ یې په غومبوري کې ښخې شوې وې. ابوبکر (رضي الله عنه) وایي ما وغوښتل چې دا کړۍ یې له مبارک غومبوري نه راوباسم، خو ابو عبیده (رضي الله عنه) راته وویل: د خدای په روی ما پریږده چې دا کړۍ زه ورنه راوباسم! او پدې ترتیب هغه یوه کړۍ په خوله ټینګه ونیوله او ورو ورو یې را ایستله تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په تکلیف نه شي، بالاخره یې یوه راوایستله خو پدې کوشش کې د ابو عبیده له ثنایا غاښونو نه یو غاښ هم ووت. ابوبکر وایي: بیا زه ورغلم چې هغه بله زه راوباسم، ابو عبیده بیا راته وویل: د خدای په روی ما پریږده چې راویې باسم، نو دوهمه یې هم په خوله راونیوله او ورو ورو یې راوایستله خو دا ځل یې بل غاښ هم ووت. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: د خپل ورور غم وخورئ ده ته جنت واجب شو یا یې جنت ځانته واجب کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابوبکر وايي: بيا مو طلحه ته مخه کړه او درملنه مو يې پيل کړ له ديارلسو نه يې زيات زخمونه خوړلي وو[1].

دا پدې ورځ په جګړه کې د طلحه د غيرت او شجاعت، همت او استعداد يو بل دليل دی.

په همدې سخته شيبه کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تر شاو خوا يو شمير قهرمان اصحاب راغونډ شول، په دې ډله کې ابودجانه، مصعب بن عمير، علي بن ابي طالب، سهل بن حنيف، مالک بن سنان (د ابو سعيد الخدري پلار)، ام عماره نسيبه بنت کعب المازنيه، قتاده بن النعمان، عمر بن الخطاب، حاطب بن ابي بلتعه او ابو طلحه (رضي الله عنهم) شامل وو.

د مشرکينو حملې تندې شوې

دلته د مشرکينو شمير لحظه په لحظه زياتيده او حملې يې تندې دې. په مسلمانانو فشار دومره زيات شو چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له هغو کندو نه په يوه کنده کې ولويد کومې چې ابو عامر الفاسق د همدې شرارت لپاره کيندلې وې، په مبارکه ګونډه کې يې وبرينبدل علي (رضي الله عنه) لاس ورکړ او طلحه بن عبيدالله په غيږ کې راونيو تر څو راپورته شو او ودريد. نافع بن جبير وايي: له مهاجرينو نه يوه کس به ويل: د احد په ورځ مې ليدل چې غشي له هر لوري را وريدل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مينځ کې وُ خو ټول به ورنه چپيدل (يعنې اصحابو به ورنه دفع کول) او په همدې ورځ مې عبدالله بن شهاب الزهري وليد چې ويل يې: محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) راوښاياست، اوس به يا زه ژوندی پاتې کيږم او يا هغه (صلی الله عليه وسلم)! دا پداسې حال کې چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې بالکل خوا ته وُ او هيڅوک هم نه وُ ورسره، خو هغه ورنه تير شو، صفوان ورباندې په قهر شو (چې ولې ورنه تير شوې) هغه په ځواب کې ورته وويل: قسم په خدای که مې ليدلی وي، قسم په خدای لکه چې هغه (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مونږ نه ساتل شويدی. په دې پسې مونږ څلور کسانو عهد وکړ او د عبدالله په مرګ پسې ورمخکې شوو خو ونه توانيدو چې ويې

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۹۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژنو.[۲]

بې مثاله قربانۍ او اتلولۍ

په دې ورځ مسلمانانو د قربانۍ او فدا کارۍ، ميړانې، اتلولۍ او سربازۍ په ډګر کې داسې قهرمانۍ او کارنامې وکړې چې په تاريخ کې يې مثال نه ليدل کيږي. ابو طلحه (رضي الله عنه) ځان د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخې ته لکه سپر داسې نيولی ؤ په خپله سينه يې د دښمن غشي ور نه دفع کول. انس (رضي الله عنه) وايي: د احد په ورځ خلک د ماتې په حال کې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه بيل شول، خو ابو طلحه په داسې حال کې چې يو ډال ورسره ؤ د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخې ته ولاړ ؤ، هغه ډير ماهر غشي ويشتونکی ؤ په ډير زور سره يې غشي ويشتل، په دې ورځ يې دوې يا درې ليندۍ ماتې کړې. دلته له مسلمانانو نه يو سړی چې د غشو توبره ورسره وه تيريده رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (انثرها لأبي طلحة).غشي دې ابو طلحه ته واچوه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به چې کله سر پورته کړ چې خلک ووينې ابو طلحه به ورته ويل: مور او پلار مې درنه قربان سر مه اوچتوه هسې نه د دښمن کوم غشی درباندې برابر نه شي، زما غاړه ستا له غاړې قربان.[۱]

همدا راز انس (رضي الله عنه) روايت کوي چې ابو طلحه او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دواړو په يوه ډال له ځان نه دفاع کوله. ابو طلحه ډير ښه غشي ويشتل او کله به يې چې غشی وويشتو نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به سر اوچت کړ او کتل به يې چې غشی يې چيرته ولګيده.[۲]

ابو دجانه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخې ته ودريد خپله شا يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ډال کړه، غشي به راتلل او ورباندې لګيدل به، خو دی به له ځايه نه خوځيده.

حاطب بن ابي بلتعه په عتبه بن ابي وقاص هغه چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مبارک غاښ يې شهيد کړی ؤ پسې شو، تعقيب يې کړ او د تورې داسې

(2). زاد المعاد ۲/ ۹۷
(1). صحيح البخاری ۲/ ۵۸۱
(2). نفس المصدر ۱/ ۴۰۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوزار يې ورباندې وکړ چې سر يې بوټ ورباندې قلم کړ، آس او توره يې ورنه را واخيستل. سعد بن ابي وقاص ډېر کوښښ وکړ چې خپل ورور عتبه ووژني، خو حاطب ورنه مخکې شو او د هغه کار يې ورجوړ کړ.

سهل بن حنيف يو ميړنى غشي ويشتونکى ؤ، له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يې د مرګ بيعت وکړ او په ډېره ميړانه يې د مشرکينو په وړاندې مقابله کوله.

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله هم غشي ويشتل. قتاده بن النعمان روايت کوي چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپلې ليندۍ نه دومره غشي وويشتل چې دا يوه څنډه يې بالکل نرۍ او يا ماته شوې وه، بيا همدا ليندۍ قتاده ورنه واخيستله او له همده سره وه. په همدې ورځ د قتاده سترګه ولګېده پوچه راووتله په مخ يې څړېدله، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپل مبارک لاس بيرته ور په ځاى کړه جوړه روغه شوه ان تر دې چې همدا سترګه يې له بلې سترګې نه هم ګلالۍ وه او هم د تيز نظر درلودونکې.

عبدالرحمن بن عوف ډېر په ميړانه جنګېده په خوله ولګېد او د مخې غاښ يې مات شو، له شلو نه زيات ټپونه يې وخوړل په پښه هم کلک ولګېد او له همدې نه بيا ګوډ شو. د ابو سعيد الخدري پلار مالک بن سنان د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مبارک مخ له زخم نه وينې په خوله زبېښلې او تر هغې يې څټلې تر څو پاکې شوې. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (مُجَّه).تو يې کړه. ده وويل قسم په خداى که يې تو کړم. بيا يې جګړې ته مخه کړه رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (من أراد أن ينظر إلى رجل من أهل الجنة فلينظر إلى هذا).څوک غواړي جنتي ته وګوري، نو ده ته دې وګوري. او هغه تر هغې پورې وجنګېد تر څو په شهادت ورسيد.

ام عماره هم په ډېر لوړ همت جنګېده، د مسلمانانو له يوه ګروپ سره ابن قمئه ته ور مخکې شوه، ابن قمئه ورباندې د تورې ګوزار وکړ او اوږه يې ډېره ژوره ور زخمي کړه، دې هم پر ابن قمئه باندې څو مسلسل ګوزارونه وکړل، خو هغه دوې زغرې اغوستې وې، ژوندى پاتې شو، ام عماره همداسې په ميړانه جنګېده تر څو دولس ټپونه يې وخوړل.

مصعب بن عمير په ډېره ميړانه سربازي کوله له رسول الله (صلى الله عليه و اله و

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) نه يې د ابن قمئه او نورو مشرکينو حملې په شا کولې او ځان يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مخکې ډال جوړ کړی وُ، له ده سره د اسلامي لښکر بيرغ هم وُ. مشرکينو حمله ورباندې وکړه او ښی لاس يې ور پرې کړ، ده فورا بيرغ په چپ لاس کې ونيو او د مشرکينو مقابلې ته لکه غر داسې ولاړ وُ، بالاخره يې چپ لاس هم پرې شو، خو بيا يې هم نه غوښتل بيرغ په ځمکه پريوزي ځان يې ورباندې ورواچاوه په سينې او غاړې سره يې اوچت ساته تر څو په شهادت ورسيد. دده قاتل هم ابن قمئه وُ او داسې ګمان کاوه چې دا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی، ځکه مصعب (رضي الله عنه) رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ډير ورته وُ او کله يې چې مصعب (رضي الله عنه) په شهادت ورساوه، نو ابن قمئه مشرکينو ته مخ کړ او چيغه يې وکړه چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په قتل ورسيد.[1]

د رسول الله (ﷺ)د شهادت خبر او پر جګړه يې اغيزې

د ابن قمئه لدې چيغې سره د مشرکينو او مسلمانانو په مينځ کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د شهادت خبر خور شو. دا ډيرې حساسې شيبې وې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه بيل او د مشرکينو له خوا محاصره شوي اصحاب (رضي الله عنهم) ډير وارخطا شول، ارادې يې کمزورې شوې، ګډوډې او بی نظمي پکې ګډه شوه، غمجن او پريشانه شول، خو پدې چيغې سره دا هم وشول چې د مشرکينو حملې څه نا څه کمې شوې، فشار يې څه کم غوندې شو، ځکه دوی دا وپتيېله چې نور خپل هدف ته ورسيدل، يو شمير مشرکينو خو جګړه پريښوده او د شهيدانو په مثله کولو لګيا شول.

رسول الله (ﷺ) جګړې ته ادامه ورکوي او حالات کنترولوي

کله چې مصعب (رضي الله عنه) په شهادت ورسيد رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بيرغ علي (رضي الله عنه) ته وسپاره. علي (رضي الله عنه) او نور موجود اصحاب (رضي الله عنهم) ډير په ميړانه جنګيدل، دفاع يې کوله او په دښمن يې

[1]. ابن هشام ۲/ ۷۳- ۸۴. زاد المعاد ۲/ ۱۹۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرګوني ګوزارونه کول.

په همدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وتوانید محاصره ماته کړي او خپل محاصره شوي لښکر ته لار وباسي. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل لښکر خوا ته ورغی لومړی د کعب بن مالک سترګې پرې ولګیدې ویې پیژانده او په لوړ آواز یې چیغه کړه: اې مسلمانانو! زیری مې درباندې، دا دی رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم). رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اشاره ورته وکړه چې چوپ شه. او دا هم پدې خاطر تر څو مشرکانو ته دده مبارک د موجودیت او ځای معلومات ونه شي، خو د کعب دا چیغه د مسلمانانو غوږونو ته ورسیده ټول ورته راتاو شول او تقریباً دیرش کسان یې شاو خواته راټول شول.

کله چې یو شمیر اصحاب راټول شول، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ډیره منظمه توګه د غره د درې خوا ته په شاتګ پیل کړ. او څرنګه چې لدې شاتګ نه هدف د محاصرې ماتول وُ، نو مشرکینو په ټول زور سره خپلې حملې جاري ساتلې او زیار یې یوست چې د مسلمانانو د شاتګ مخه ونیسي خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مشرکینو حمله کوونکو په مینځ کې خپله لاره وایستله او مشرکین د اسلام د زمریانو په وړاندې بې بسه شول.

پدې وخت کې د مشرکینو یو سپور عثمان بن عبدالله بن مغیره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خوا را مخکې شو او ویل یې: یا به زه ژوندی پاتې کیږم او یا هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې د مقابلې لپاره مخې ته ودرید، خو د مقابلې نوبت را نغی ځکه د هغه مشرک آس په یوه کنده کې ولوید او فوراً حارث بن الصمه ورته راورسید او په پښه یې د تورې ګوزار پرې کړ ځای په ځای یې کیناوه او بیا یې هملته ستې کړ وسله یې ورنه را واخیستله او ځان یې بیرته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورساوه. پدې وخت کې د مشرکینو له لښکر نه یو بل سپور عبدالله بن جابر په حارث بن الصمه حمله وروړه په مټ یې په توره وواهه او کلک زخمي شو چې بیا مسلمانانو پورته کړ او یو یې ووړ. پدې وخت کې ابو دجانه هغه چې سره پټۍ یې په سر تړلې او له مرګ سره لوبیده راغی او د تورې په یوه وار سره یې د مشرک عبدالله بن جابر سر قلم کړ.

د خونړۍ جګړې پدې سختو شیبو کې په مسلمانانو د خوب غوټې هم راتللې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څرنګه چې قرآنکریم فرمایي دا خوب د الله له طرفه مسلمانانو ته امن او اطمینان و. ابو طلحه وایي: زه د احد په ورځ له هغه کسانو نه یو وم چې خوب وربانديې راته او داسې به خوب راباندې غالب شو چې څو ځله مې توره له لاس نه پریوته، بیرته به مې واخیسته، بیا به ولویده او وابه مې خیسته.[١]

په همدې قربانۍ او سربازۍ سره د مسلمانانو دا ګروپ په منظمه توګه د غره درې ته ورسید او د نور لښکر لپاره یې د امن ځای ته لاره پرانیستله. پاته لښکر هم ورسره یو ځای شو او د خالد عسکري تدبیر د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عسکري تدبیر په وړاندې ماتې وخوړه.

د ابي بن خلف وژل

ابن اسحاق وایي: کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د غره دې درې ته تشریف یووړ، ابي بن خلف راغی او ویل یې: محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چیرته دی؟ اوس به یا زه ژوندی پاتې کیږم او یا هغه! اصحابو وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)، اجازه راکوې کوم یو حمله وربانديې وکړو؟

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: پرې یې ږدئ، کله چې رانژدې شو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له حارث بن الصمه نه یوه وړه نیزه واخیسته. کله یې چې نیزه واخیستله، نو په ډیر زور سره راپورته شو او خلک داسې یوې بلې خوا ته ولویدل لکه چې اوښ ځان وخوځوي او د شا ویښتان یې ورنه باد شي. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغه مخې ته ورغی د زغرې او خوز (اوسپنیزې خولۍ) تر مینځ د ورمیږ یوه برخه یې په نظر ورغله او په همدې ځای یې د نیزې داسې وار وربانديې وکړ چې څو ځله له آس نه را ونښوئید. او کله چې نوموړی بیرته د قریشومشرکینو ته ورغی په غاړه یې لږ غوندې زخم و، وینه یې بنده شوې وه خو ویل یې: په خدای قسم چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ووژلم! مشرکینو ورته وویل: زړه دې اچولی، ته خو څه زیات نه یې ټپي شوې! ده ورته وویل:محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ماته په مکه کې ویلي و چې زه دې

---

[١]. صحیح البخاري ٢/ ٥٨٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژنم،[۲] قسم په خدای که هغه را تو کړي نو هم وژني مې.

او همداسې وشوه نوموړی د خدای دښمن مکې ته د بيرته تلو په وخت په سرف نومي ځای کې مړ شو.[۱]

او لـه عروة نـه د ابـو الاسود پـه روايـت کښې راځي: نـومـوړی (ابـي) بـه لـکـه غـوبي داسې بـغـيـده او ويـل بـه يې: قسم پـه هغه ذات چې زمـا نـفـس يې پـه لاس کښې دی کـه دا تـکـلـيـف (رنځ) چې پـه مـا دی د ذي المجاز پـه ټولـو اوسيـدونـکـو لـګـيـدلی وای، نـو ټول بـه مړه شوي وو[۲].

طلحه (رضي الله عنه) رسول الله (ﷺ) راپورته کوي

غره ته د شاتګ په دوران کې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخې ته يوه لويه پرښه راغله، اراده يې وکړه چې ورباندې وخيژي، خو و نه توانيد ځکه دغه وخت يې وزن هم څه زيات و، زغرې يې هم دوې اغوستې وې او سخت زخمي شوی هم و، نو طلحه بن عبيد الله (رضي الله عنه) ورته ټيټکی شو لاندې ورته کيناست او رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په پرښه ورهسک شو او ويې فرمايل: (أوْجَبَ طلحةُ) [۳] طلحه جنت واجب کړ.

د مشرکانو وروستۍ حمله

کله چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د غره په دره کې د قيادت او مشرتابه په مرکز کې ځای په ځای شو مشرکانو پخپلې وروستۍ حملې لاس پورې کړ تر څو مسلمانانو ته نور زيان هم ورواړوي. ابن اسحاق وايي: هغه وخت چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په دره کې و، د قريشو يو ګروپ د ابو سفيان او خالد بن وليد په مشرۍ غره ته راوخوت، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و

---

(2). دا کيسه داسې ده همدغه ابي به چې په مکه کی له رسول الله (ص) مخامخ شو نو ورته ويل به يې: اې محمده (ص) ما عود نومی يو آس ساتلې او هره ورځ (۷،۵۰) کيلو ګرامه دانه (جوار) ورکوم او په همدې آس به سپور وم او تابه وژنم، رسول الله (ص) به ورته فرمايل: بلکه زه به تا وژنم (ان شاء الله).

[۱]. ابن هشام ۲/ ۸۳ . زاد المعاد ۹۷/۲.

۲ . مختصر سيرة الرسول (ص) للشيخ عبد الله النجدي ص ۲۵۰.

[۳]. ابن هشام ۲/ ۸۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلم) دعا وکړه او ويې فرمايل: يا خدايه! دوی له مونږ نه مه هسکوې، نه ښايي دوی له مونږ نه اوچت وي. په همدې سره عمر (رضي الله عنه) او يو ټولی مهاجرين مقابلې ته ورغلل او هغوی يې له غره نه کوز کړل.[۴]

په مغازي اموي کې روايت دی چې: مشرکان غره ته وختل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سعد ته وويل: ارادې يې ور خاورې کړه. يعنې کوز يې کړه مخه يې ونيسه! سعد وويل: په يوه ځان يې څنګه مخه ونيسم او څنګه يې حوصلې ورټيټې کړم؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپله خبره درې ځله تکرار کړه، نو سعد له خپلې توبرې نه يو غشی راواخيست يو سړی يې پرې وويشت او ويې واژه. سعد وايي: بيا مې همغه غشي راواخيست ښه مې پيژانده بل کس مې ورباندې وويشت هغه مې هم ستې کړ، دريم ځل مې بيا همغه غشی راواخيست ښه مې پيژانده او دريم کس مې ورباندې وواژه، نور مشرکان ټول له غره نه کوز شول، نو ما له ځان سره وويل: چې دا مبارک غشی دی، همغه مې پخپله توبره کې واچاوه.

سعد (رضي الله عنه) همدا غشی د مرګ تر ورځې له ځان سره ساته او له ده وروسته يې له زامنو سره ؤ. [۱]

د شهيدانو مثله کول

د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف دا د مشرکينو وروستی حمله وه. د هغوی ګمان دا ؤ چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په شهادت رسيدلی، نو خپل مرکز ته ورغونډ شول او مکې ته د تګ تياري يې پيل کړه. ځنې مشرکين او ورسره مشرکې ښځې د شهيدانو په مثله کولو بوخت شول، د هغوی غوږونه، پزې، او تناسلي غړي يې ورنه پرې کول، خيټې يې څيرلې. هند بنت عتبه د حمزه (رضي الله عنه) سينه څيره کړه ينه يې را پرې کړه او په خوله يې کړه، خو تيره يې نه شوی کړی بيرته يې تو کړه، او مشرکينو ښځو لدې پرې شويو غوږونو او پزو نه آميلونه او پازيبونه جوړ کړل.[۲]

قهرمان مسلمانان تر پايه د جګړې تياري لري

---

[۴]. نفس المصدر.

[۱]. زاد المعاد ۲/ ۹۵

[۲]. ابن هشام ۲/ ۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جګړې په وروستيو شيبو کې دوې داسې پيښې وشوې چې د مسلمانانو همت او قهرماني په ګوته کوي او دا ښيي چې هغوی د خدای په لار کې هر ډول قربانۍ ته آماده وو:

۱- کعب بن مالک (رضي الله عنه) وايي: زه له هغو مسلمانانو نه يو وم کوم چې د غره له درې نه راووتلو، کله مې چې وليدل مشرکين لګيا دي مسلمان شهيدان مثله کوي، نو ودريدم او بيا روان شوم که ګورم چې يو مشرک چې زغره يې اغوستې په مسلمانانو شهيدانو تيريږي او وايي: دوی خو لکه د ذبح شويو پسونو په شان ټوټې ټوټې ډيرې پراته دي!! او يو مسلمان چې زغره يې په ځان کې ده دده لاره څاري انتظار يې کوي، زه وروسې ورغلم او بيا مې دواړو مسلمان او کافر ته په ځير وکتل چې کوم يې قوي او کوم يې کمزوری دی او دا مې وپتيیله چې دا کافر د وسلې او ساز و سامان له پلوه ورنه مخکی دی، خو همداسې ورته ګورم تر څو دواړه سره ونښتل، مسلمان داسې يو ګوزار ورباندې وکړ چې دوه شقه يې کړ له سر نه تر پښو پورې دوې ټوټې شو او بيا همدې قهرمان مسلمان خپل مخ لوڅ کړ او راته ويې ويل: څنګه ګوزار و اې کعبه؟ زه ابو دجانه (رضي الله عنه) يم.[1]

۲- د جګړې په پای کې يو شمير مسلمانې ښځې د جنګ ميدان ته راغلې. انس (رضي الله عنه) وايي ما عائشه بنت ابی بکر او ام سليم (رضي الله عنهم) وليدلې چې بډې يې وهلې او د پښو پازيبونه يې ښکاري، پخپلو اوږو د اوبو مشکونه راوړې او د خلکو په خولو کې يې ورخالي کوي، بيا ځي او بيرته يې را ډکوي، راوړي يې او د خلکو په خولو کې يې ورخالي کوي[2]. عمر (رضي الله عنه) وايي: ام سليط (رضي الله عنها) به د احد په ورځ زمونږ لپاره ډک ډک مشکونه راوړل[3].

او لدې مسلمانو ښځو نه يوه هم ام ايمن وه کله يې چې ځنې ماتې خوړلي مسلمانان وليدل چې د مدينې په لور روان دي، مخونو ته يې خاورې وروشيندلې او ځينو ته به يې ويل: واخله دا د سنيو څرخ واخله او توره دې ماته راکړه! بيا ام ايمن په ډيره بيړه د جګړې ميدان ته لاړه او زخميانو ته يې اوبه ورکولې چې حبان بن ابي العرقه په غشي وويشتله ولويده او بې پردې شوه، د خدای دښمن ورته په خندا شو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته دا ډيره سخته ښکاره شوه سعد بن ابي وقاص ته يې

---

(۱). البداية والنهاية ۱۷/٤.
۲ . صحيح البخاري ٤۰۳/۱، ۲/ ٥٨۱.
۳ . نفس المصدر ٤۰۱/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو داسې غشی ورکړ چې نوک یې هم نه ؤ او ورته ویې فرمایل: (ارم به). وله! سعد غشی ورخوشی کړ او د حبان په غاړه ولګید، د شا په تخته ولوید او بې ستره شو، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) داسې وخندل چې ان نواجذ (ژامې) غابښ یې ښکاره شول او ویې فرمایل: (استقاد لها سعد، أجاب الله دعوته). سعد د ام ایمن انتقام او پور واخیست، الله تعالی یې دې سوال قبول کړې.[١]

په دره کې له ځای په ځای کیدو وروسته

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په دره کې د ننه پخپل مرکز کې ځای په ځای شو، نو علي بن ابي طالب (رضي الله عنه) لاړ او خپل ډال یې له مهراس نه ډک کړ (ځنې وایي مهراس په احد کې د یوې چینې نوم دی او ځنې نور وایي مهراس داسې یوې پرښې ته وایي چې مینځ یې ژور وي او ډیرې اوبه پکې غونډیږي) په هر حال هغه خپل ډال له اوبو نه را ډک کړ او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې راوړ تر څو اوبه ورنه وڅښي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې اوبه ولیدې یو ډول بوی یې درلود، نو ویې نه څښلې خو خپل مبارک مخ یې وربانديې ومینځلو، پاکې وینې یې ورنه پاکې کړې او یوه اندازه یې په مبارک سر واچولې او فرمایل یې: (اشتد غضب الله علی من دَمَّی وجه نبیه).
د الله تعالی لوی عذاب دې پر هغه چا وي چې د الله د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخ یې وینې کړ.[٢]
سهل (رضي الله عنه) وایي: قسم په خدای چې زه هغه کسان ښه پیژنم چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زخمونه یې ومینځل په سر یې اوبه ور واچولې او دا ښه راته معلومه ده چې په څه شي دده مبارک تداوي وشوه؟ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لور فاطمې (رضي الله عنها) یې سر مینځه او علي (رضي الله عنه) له ډال نه اوبه وربانديې اچولې، کله چې فاطمې (رضي الله عنها) ولیدل چې په اوبو سره وینه نه دریږي همداسې روانه ده، نو د پوزي (بوریا) یوه ټوټه یې وسیځله او په زخم یې ور واچوله او په همدې سره یې وینه ودریده.[٣]
محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) ډیرې پاکې او خوږې اوبه راوړې، رسول الله (صلی

---

(١). السیرة الحلبیة ٢/ ٢٢
(٢). ابن هشام ٢/ ٨٥
(٣). صحیح البخاري ٢/ ٥٨٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله عليه و اله و صحبه و سلم) وڅښل ې او د خير دعا يې ورته وکړه[۴].
رسول الله (صلی الله عليه وسلم) د زخمونو له امله د ماسپښين لمونځ په ناستي وکړ او مسلمانانو هم په ناسته لمونځ ورپسې ادا کړ.[۱]

د ابو سفيان پسخند او له عمر (رضي الله عنه) سره خبرې

وروسته لدې چې مشرکينو د بيرته تګ تياري مکمله کړه ابو سفيان غره ته پورته شو او چيغه يې کړه: آيا محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ستاسې په مينځ کې شته؟ مسلمانانو ځواب ورنکړ. بيا يې چيغه کړه: ابن ابي قحافه شته؟ مسلمانانو ځواب ورنکړ. بيايې چيغه کړه: عمر بن الخطاب شته؟ مسلمانانو بيا هم ځواب ورنکړ، ځکه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغوی له ځواب ورکولو نه منع کړي وو. ابو سفيان له دوی دريو پرته د بل چا پوښتنه ونکړه، ځکه هغه پوهيده چې د اسلام قيام په همدې دريو پورې تړلی دی. پدې پسې ابو سفيان وويل: ځه له دې دريو نه خو خلاص شوو. دلته عمر (رضي الله عنه) صبر ونه شواي کړی او په ځواب کې يې ورته وويل: اې د الله دښمنه دا دری واړه چې تا ياد کړل ژوندي دي، او الله هغه څه پرې اېښي دي چې ستا د خفګان او رسوايۍ سبب به کيږي! ابو سفيان وويل: ستاسې مړي مثله شوي، خو ما ددې نه امر کړی او نه مې دا کار غندلی او بد ګڼلی دی. او زياته يې کړه: (اعلی هبل) يعنی هبل لوړ دی. پدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:(ألا تجيبونه؟). ځواب يې نه ورکوئ؟ اصحابو (رضي الله عنهم) وويل: څه ورته ووايو؟ ده وفرمايل: (قولوا: الله أعلی وأجل). ووايئ: الله تعالی له ټولو نه لوړ او لوی دی.ابو سفيان بيا وويل: مونږ عزی لرو او تاسې يې نلرئ.رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (ألا تجيبونه؟). آيا ځواب يې نه ورکوئ؟ اصحابو (رضي الله عنهم) عرض وکړ څه ورته ووايو؟ ده وفرمايل: (قولوا:الله مولانا، ولا مولی لكم). ووايئ: الله زمونږ مولی دی او تاسې مولی نلرئ.

ابو سفيان وويل: ځومره ښه کار وشو، نن ورځ د بدر د ورځې بدله ده، په جنګ کې خو

---

(۴). السيره الحلبيه ۲/ ۳۰

[۱]. ابن هشام ۲/ ۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله مـاتې او کله بری حتمی دی. عمر (رضي الله عنه) په ځواب کې ورته وايي: نه، برابر ندي، زمونږ مړي په جنت کې دي او ستاسې مړي په دوزخ کې.
پدې پسې ابو سفيان زياته کړه: اې عمره (رضي الله عنه)! راشه ما ته لنډ راشه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: **(ائته فانظر ما شأنه؟)**. ورشه وګوره چې څه وايي؟ عمر (رضي الله عنه) ورغی. ابوسفيان ورته وويل: د خدای په روی راته ووايه چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مو وژلی دی که نه؟ عمر (رضي الله عنه) ورته وويل: نه، والله نه، هغه همدا اوس ستا خبرې اوري. ابو سفيان ورته وويل: ته زما په نزد له ابن قَمِئَة نه ډير رښتينی او غوره يې.(۱)

د بدر په ميدان کې د يوې بلې مقابلې وعده

ابن اسحاق وايي: کله چې ابو سفيان او لښکر بيرته تلل نو داسې يې وويل: په راتلونکي کال کې مو د بدر په ميدان کې د يوې بلې مقابلې وعده ده درسره. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يوه صحابي ته وويل: **(قل: نعم، هو بيننا وبينك موعد)**.ورته ووايه سيي ده، دا به زمونږ او ستاسې تر مينځ وعده وي.(۲)

د مشرکانو د دريځ او پلان په هکله تحقيق

بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و سلم) علي (رضي الله عنه) ته امر ورکړ چې: **(اخرج في آثار القوم فانظر ماذا يصنعون؟ وما يريدون؟ فإن كانوا قد جَنَبُوا الخيل، وامْتَطُوا الإبل، فإنهم يريدون مكة، وإن كانوا قد ركبوا الخيل وساقوا الإبل فإنهم يريدون المدينة. والذي نفسي بيده، لئن أرادوها لأسيرن إليهم فيها، ثم لأناجزنهم)**.
لاړ شه وګوره مشرکين څه کوي؟ څه اراده لري؟ [وګوره که دې وليدل په اوښانو سپاره دي او آسان يې همداسې ورسره روان کړيدي، نو پوه شه چې د مکې لورته روان دي او که په آسانو سپاره وو او اوښان يې همداسې ورسره روان کړي وو، نو بيا پوه شه چې دوی د مدينې په لور روان دي، قسم په هغه ذات چې زما مرګ او ژوند دده په واک کې دی که د مدينې اراده يې وکړه ورپسې ورځم به او دړې وړې کوم به يې.] علي

(1). ابن هشام ۲/ ۹۳ – ۹۴ ، زاد المعاد ۲/ ۹۴ صحيح البخاري ۲/ ۵۷۹
(2). ابن هشام ۲/ ۹۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رضي الله عنه) وايي: زه وريسې ورغلم تر څو په حالاتو ځان خبر کړم هلته مې وليدل چې په اوښانو سپاره او آسان يې همداسې ورسره د مکې په لور روان کړي وو.[3]

د شهيدانو او زخميانو کتل

د مشرکينو له ستنيدو وروسته مسلمانانو ته ددې فرصت په لاس ورغی چې د خپلو شهيدانو او زخميانو خبر واخلي. زيد بن ثابت (رضي الله عنه) وايي: د احد په ورځ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليږلم تر څو سعد بن الربيع (رضي الله عنه) ولټوم او امر يې راته وکړ: (**إن رأيته فأقرئه مني السلام، وقل له: يقول لك رسول الله صلى الله عليه وسلم: كيف تجدك؟**).که د سعد وليد، نو سلام مې ورته وايه او پس له سلام دا ورته ووايه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) درته وايي چې ځنګه يې؟ زيد (رضي الله عنه) زياتوي زه لاړم او د شهيدانو په مينځ کې ګرزيدم تر څو سعد ته ورسيدم که ګورم چې هغه خپل آخريني نفسونه باسي، د ځنکدن په حال کې دی، د تورو، غشو او نيزو اويا ګوزارونه يې خوړلي. ورته مې ويل: سعده! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سلام درباندې وايي او پوښتنه دې کوي چې ځنګه يې؟ ده راته وويل: په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دې سلامونه وي او زما له خوا نه ورته عرض کړه چې يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! د جنت خوشبويي مو تر سږمو کيږي، او زما قوم انصارو ته ووايه: که د تاسې يو کس هم ژوندی وي او دښمن پدې وتوانيږي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ځان ورسوي، نو د خدای په وړاندی به عذر ونلرئ! په همدې وخت کې يې روح له مبارک بدن نه ووته او له فاني دنيا نه يې سترګی پټې کړې.[1]

خلکو د زخميانو په مينځ کې اصيرم (عمرو بن ثابت) هم وموند لدينه مخکې به يې چې هغه ته د اسلام بلنه ورکوله ده به نه منله او اسلام به يې نه قبلاوه. له همدې امله خلک حيران شول چې اصيرم دلته څه کوي او ځنګه راغلی؟ هغه خو په اسلام نه ؤ مشرف شوی، پوښتنه يې ورنه وکړه: ځنګه او ولې دلته راغلی يې؟ له خپل قوم نه د دفاع پخاطر راغلی يې او که له اسلام سره د مينې په اساس؟ ده په ځواب کې ورته

---

(3). ابن هشام ۲/ ۹۴ به فتح الباري کې روايت دی چې سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنه) د قريشو د احوال معلومولو په خاطر وريسې ورغلی ؤ ۷/ ۳۴۷.

(1). زاد المعاد ۲/ ۹۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

وویل: زه له اسلام سره د مینې پخاطر دلته راغلی یم، ما په الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ایمان راوړی او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د دفاع پخاطر دومره وجنګیدم چې حالت مې تاسې ګورئ، په همدې خبره یې سترګې پټې شوې. هغوی دا خبره بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورسوله، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**هو من أهل الجنة**).هغه جنتي دی. ابو هریره (رضي الله عنه) وایي: دا پداسې حال کې چې یو لمونځ یې هم نه وُ کړی.[1]

د زخمیانو په ډله کې **قُزْمَان** هم وُ چې د زمري په شان جنګیدلی وُ اوه یا اته تنه مشرکان یې وژلي وو، خو اوس د زخمونو له وجې پروت وُ مسلمانانو را اوچت کړ او د بني ظفر محلې ته یې یووړ او زیري یې ورکول خو ده ورته وویل: قسم په خدای چې زه صرف د خپل قوم د ناموس پخاطر جنګیدلی یم او که دا نه وای نو هیڅ جګړه به مې نه وی کړې! او کله یې چې د زخمونو دردونه زیات شول نو ځان یې پخپله حلال کړ او خودکشي یې وکړه.

کله به یې چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې یادونه وشوه، نو فرمایل به یې: (**إنه من أهل النار**).؛ هغه دوزخي دی.[2]

او دا د هر هغه چا جزا او سزا ده چې د قوم او یا بل کوم دنیوي غرض په خاطر جنګیږي او وژل کیږي. هر څوک چې د الله له رضا نه پرته بل هدف ولري که څه هم د مسلمانانو په لښکر کې ومري او ان که د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لښکر او د اصحابو په مینځ کې هم وي جزا یې همغه ده چې د قزمان وه.

ددې په خلاف د شهیدانو په مینځ کې د بني ثعلبه د یهودانو یو کس هم وُ، کله چې د جګړې خبرې کیدلې هغه خپل قوم ته ویلي وُ: اې یهودانو! قسم په خدای چې تاسې ښه پوهیږئ چې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مرسته او مدد په تاسې فرض دی. دوی ورته وویل: نن خو د هفتې ورځ ده. ده ورته وویل: د تاسې لپاره کومه هفته نشته، بیایې خپله توره او وسله واخیسته او ویې ویل: که زه مړ شوم، نو مال مې ټول د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دی، هر څنګه یې چې زړه وي هغسې دې وکړي. بیا د جګړې ډګر ته ننوت او تر هغې پورې وجنګید تر څو ووژل شو،

---

[1]. نفس المصدر ۲/ ۹۴. ابن هشام ۲/ ۹۰

[2]. نفس المصدر الاول ۲/ ۹۷ – ۹۸ ابن هشام ۲/ ۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**مُخَیرِیق خیر یهود**).مخیریق غوره یهودی و.[۳]

د شهیدانو را غونډول او د فن کول

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله د شهیدانو لیدلو ته ورغی او ویې فرمایل: (**أنا شهید علی هؤلاء، إنه ما من جریح یُجْرَح في الله إلا والله یبعثه یوم القیامة، یَدْمَي جُرْحُه، اللون لون الدم، والریح ریح المِسْك**).زه د دوی شاهد یم. حقیقت دا دی هر څوک چې د خدای په لار کې زخمي کیږي، الله تعالی یې د قیامت په ورځ پداسې حال کې بیرته را ژوندی کوي چې له زخم نه به یې وینې روانې وي رنګ به یې د وینو وي، خو بوی به یې د مشکو بوی وی.][۱]

ځینو اصحابو (رضي الله عنهم) خپل شهیدان مدینې ته وړي وو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې هغوی بیرته راوړي او د شهادت په ځای کې دې دفن شي، غسل دې نه ورکوي او له خپلو جامو سره دې خاورو ته وسپارل شي، خو ا وسپنې او پوستې شیان دې ورنه لیرې کړی شي. دا شهیدان به دوه دوه او یا درې درې په یوه قبر کې دفن کیدل او دوه دوه شهیدان به یې په یوه جامه کې سره پټول او فرمایل به یې: (**أیهم أکثر أَخْذًا للقرآن؟**).کوم یو یې ډیر په قرآن پوه وؤ؟ خلکو به چې هر یوه ته اشاره وکړه همغه به یې په لحد کې له هغه بل نه مخکې کړ او فرمایل به یې: (**أنا شهید علی هؤلاء یوم القیامة**).د قیامت په ورځ به زه د دوی شاهد وم. عبدالله بن عمرو بن حرام او عمرو بن الجموح (رضي الله عنهما) چې دواړه سره دوستان وو په یوه قبر کې دفن شول.[۲]

پدې وخت کې د حنظله (رضي الله عنه) مبارک جسد نه و مسلمانان ورپسې وګرزیدل که ګوري چې یو ځای په ځمکه ایښودل شوی او اوبه ورنه څاڅي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته وفرمایل چې دا دې ملائکې ده (حنظله) ته غسل ورکوي. او بیا یې وفرمایل: (**سلوا أهله ما شأنه؟**). دده

---

[۳]. ابن هشام ۲/ ۸۸ - ۸۹

(1). نفس المصدر ۲/ ۹۸

(2) . زاد المعاد ۲/ ۹۸ صحیح البخاري ۲/ ۵۸۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کورنۍ نه پوښتنه وکړئ چې څه خبره ده؟هغوی يې له ښځې نه پوښتنه وکړه. هغې کيسه ورته وکړه، او له همدې ځايه حنظله په غسيل الملائکه مشهور شو.[۳]
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې کله د خپل تره او رضاعي ورووره حمزه (رضي الله عنه) حال وليد بې حده زيات خفه شو، ترورۍ يې صفيه (رضي الله عنها) هم راغله چې خپل شهيد ورور حمزه (رضي الله عنه) وګوري، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم يې زوی زبير (رضي الله عنه) ته وويل چې مور دې بيرته بوزه تر څو خپل ورور حمزه (رضي الله عنه) پدې حالت و نه ګوري! خو صفيه (رضي الله عنها) ويل آخر ولې څه وجه ده چې ما د خپل ورور ليدو ته نه پرېږدئ؟ زه خبره شوې يم چې ورور مې مثله شويدی، خو څرنګه چې دا د الله تعالی په لار کې دی، نو مونږ ورباندې راضي يوو، زه دا ثواب شميرم او ان شاء الله صبر به کوم. بيا راغله او حمزه (رضي الله عنه) يې وليد، دعا يې ورته وکړه، انا لله وانا اليه راجعون يې وويل او له الله تعالی نه يې د مغفرت سوال وکړ. بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې حمزه (رضي الله عنه) له خپل خوريي او رضاعي ورور عبدالله بن جحش (رضي الله عنه) سره په يوه قبر کې دفن کړي.
ابن مسعود (رضي الله عنه) وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې په حمزه (رضي الله عنه) څومره وژړل مونږ کله هم دده مبارک دومره ژړا نده ليدلې، د حمزه جنازه يې د قبلې لور ته کينبوده بيا ورته ودريد په ژړا شو او دومره يې وژړل چې د ژړا آواز يې لوړ او په سلګو شو.[۱]
د شهيدانو منظر ډير در دوونکی او غمونکی وُ، زړونه يې چاودول. خباب (رضي الله عنه) وايي د حمزه (رضي الله عنه) کفن نه وُ، يو تور ليکدار چادر وُ چې سر به يې پرې پټ شو نو پښې به يې لوڅې شوې او چې پښې به يې ورباندې پټې شوې نو سر به يې لوڅ شو، بالاخره يې سر پرې پټ شو او په پښو يې د اذخر واښه ورواچول شول.[۲]
عبدالرحمن بن عوف (رضي الله عنه) وايي: مصعب بن عمير (رضي الله عنه) شهيد شو، هغه له ما نه غوره وُ او پداسې يوه چادر کې په کفن شو چې سر به يې پرې پټ شو پښې به يې لوڅې وې او چې پښې به يې پټې شوې نو سر به يې لوڅيده. همدې ته ورته يو روايت له خباب بن ارت (رضي الله عنه) نه هم روايت شويدی چې پکې راځي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) راته وفرمايل: سر يې پدې چادر پټ

_3). زاد المعاد ۲/ ۹۴
[۱]. رواه ابن شاذان، مختصر سيره الرسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) للشيخ عبدالله النجدي ص ۲۵۵
[۲]. رواه احمد، مشکاه المصابيح ۱۴۰/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړئ او په پښو کې اذخر واچوئ.[۳]

رسول الله (ﷺ) د خپل رب ثنا وايي او سوالونه ورنه کوي

امام احمد روایت کوي چې د احد په ورځ وروسته له دې چې مشرکان بیرته ستانه شول، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل:(استووا حتى أثني على ربي عز وجل)، فصاروا خلفه صفوفاً، فقال: (اللهم لك الحمد كله، اللهم لا قابض لما بسطت، ولا باسط لما قبضت، ولا هادي لمن أضللت، ولا مضل لمن هديت، ولا معطي لما منعت، ولا مانع لما أعطيت، ولا مقرب لما باعدت، ولا مبعد لما قربت. اللهم ابسط علينا من بركاتك ورحمتك وفضلك ورزقك).

(اللهم إني أسألك النعيم المقيم، الذي لا يحُول ولا يزول. اللهم إني أسألك العون يوم العيلة، والأمن يوم الخوف. اللهم إني عائذ بك من شر ما أعطيتنا وشر ما منعتنا. اللهم حبب إلينا الإيمان وزينه في قلوبنا، وكره إلينا الكفر والفسوق والعصيان، واجعلنا من الراشدين. اللهم توفنا مسلمين، وأحينا مسلمين، وألحقنا بالصالحين، غير خزايا ولا مفتونين. اللهم قاتل الكفرة الذين يكذبون رسلك، ويصدون عن سبيلك، واجعل عليهم رجزك وعذابك. اللهم قاتل الكفرة الذين أوتوا الكتاب، إله الحق).

تیار شئ چې زه مې د خپل رب حمد او ثنا ووایم. اصحاب (رضي الله عنهم) ټول ورپسې صفونه صفونه ودریدل، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل:

اې خدایه! ټول حمد او ثنا ستا لپاره ده، اې خدایه! څه شی چې تا پراخه کړي هغه هیڅوک نه شي تنګولی او څه چې تا تنګ کړي هغه هیڅوک نه شي پراخولی، او څوک چې تا ګمراه او بې لارې کړي وي هغه ته هیڅوک هدایت نه شي کولی، او چا ته چې تا هدایت کړیدی هغه څوک نه شي ګمراه کولی، او څه چې تا بند کړي هغه هیڅوک نه شي ورکولی، او څه چې تا ورکړي هغه هیڅوک نه شي بندولی، او څه چې تا لیرې

---

[۳]. صحیح البخاري ۲/ ۵۷۹ - ۵۸۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي هغه څوک لنډولی نه شي او څه دي چې لنډ کړي هغه څوک لیرې کولی نه شي، اې خدایه! پر مونږ خپل رحمتونه برکتونه، فضل او رزق را نازل کړه.

اې خدایه! زه درنه د دايمي نعمت سوال کوم، هغه نعمت چې نه وروسته کیږي او نه له مینځه ځي، اې خدایه! زه د بې وسۍ په ورځ د کومک او د ویرې په ورځ د امن او امان سوال کوم، اې خدایه! زه د هغه څه د شر نه چې را کړي دې دي او د هغه چې نه دې دي را کړي له شر نه په تا باندې پناه غواړم. اې خدایه! له ایمان سره مو مینه پیدا کړه او زمونږ په زړونو کې یې ښایسته کړې، له کفر، فسق او نافرمانۍ نه مو وساته، او مونږ د راشدینو (هدایت کړی شویو) له ډلې نه وګرزوه، اې خدایه! مسلمان مو له دنیا تیر کړه او له ایمان سره مو راژوندي کړه، او له رسوایۍ او فتنو څخه مو په امن کړه د صالحینو (نیکانو) په ډله ورګډ کړه، اې خدایه! هغه کافران ووژنې چې ستا د رسولانو تکذیب کوي او ستا له لارې نه خلک منع کوي، خدایه! دوی پخپل عذاب اخته کړې، اې خدایه! هغه کافران هم ووژنې چې کتاب ورکړ شویدی. یا اله الحق.[1]

مدینې ته ستنیدل، د مینې او فداکارۍ څو نمونې

وروسته له دې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د شهیدانو له تدفین، د الله تعالی له حمد او ثنا، دعا او زاریو نه فارغ شو نو د مدینې په لور یې مخه کړه. د لارې په اوږدو کې مؤمنو صحابیاتو (رضي الله عنهن) د مینې سر ښندنې او فدا کارۍ داسې مثالونه وړاندې کړل لکه څرنګه چې مؤمنو اصحابو (رضي الله عنهم) د جګړې په میدان کې وړاندې کړي وو.

په لار کې حمنه بنت جحش (رضي الله عنها) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخې ته ورغله، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې د ورور عبدالله بن جحش په شهادت خبره کړه او غمرازي یې ورسره وکړه، دې **انا لله و انا الیه راجعون** وویل، خپل ورور ته یې له الله تعالی نه د مغفرت سوال وکړ. بیا یې د ماما حمزه بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) د شهادت خبر ورکړ او غمشریکی یې ورسره وکړه. دې **انا لله و انا الیه راجعون** وویل او د مغفرت دعا یې ورته وکړه. بیا یې دخاوند مصعب بن عمیر (رضي الله عنه) د شهادت خبر ورکړ پدې سره حمنه یو ځل په چیغو شوه په ترهو ترهو یې وژړل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)

---

(1). رواه البخاري في الادب المفرد، امام احمد في مسنده ۳/ ۴۲۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفرمایل: (**إن زوج المرأة منها لبِمَكان**).میړه د ښځې په وړاندې خاص مقام لري.[۲] همدا راز له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د بني دینار د یوې داسې ښځې ملاقات وشو چې میړه، ورور او پلار یې په احد کې شهیدان شوي وو. اصحابو (رضي الله عنهم) د هغوی د شهادت خبر ورکړ او د غمشریکۍ څرګندونه یې ورسره وکړه. نوموړې مؤمنې وویل: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څه حال دی؟ دوی ورته وویل: هغه په خیر او سلامت دی یا ام فلان، الحمدلله همغسې په خیر دی لکه ته یې چې غواړې! دې وویل: ما ته یې راوښیئ چې ورته وګورم! هغوی په اشارې سره رسول (صلی الله علیه وسلم) وروښود ،دې ولید او ویې ویل: (**کل مصیبة بعدك جلل** – له تا نه پرته بل هر غم او مصیبت کم دی) [۱] (ستا له غمه پرته بل غم، غم ندی).

همدا راز د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) مور په منډو منډو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخې ته راغله، سعد بن معاذ (رضي الله عنه) چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د آس قیزه یې نیولې وه عرض وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه زما مور ده! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: په خیر راغله او ورته ودرید، چې را نژدې شوه د زوی عمرو بن معاذ (رضي الله عنه) په شهادت یې غمشریکي ورسره وکړه. دې وویل: دا چې ته مې روغ ولیدې، نور غم راباندې سپک شو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د احد د شهیدانو خپلوانو ته دعا وکړه او ویې فرمایل: (**یا أم سعد، أبشري وبشري أهلهم أن قتلاهم ترافقوا في الجنة جميعاً، وقد شفعوا في أهلهم جميعاً**).

[اې د سعد مورې! خوشاله اوسه او د نورو شهیدانو خپلوانو ته هم د خوشالۍ زیرې ورکړه او ورته ووایه چې ټول شهیدان یو ځای په جنت کې دي او د ټولو خپلوانو په هکله یې شفاعت کړیدی.] دې عرض وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مونږ راضي یو، څوک به لدې وروسته ورباندې ژاړي؟ بیا یې عرض وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د شهیدانو پسمانده ګانو ته دعا وکړه! رسول

(2). ابن هشام ۲/ ۹۸
(1). نفس المصدر ۲/ ۹۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**اللهم أذهب حزن قلوبهم، واجبر مصيبتهم، وأحسن الخَلفَ على من خُلِّفُوا**).اې خدایه د دوی له زړونو نه غم وباسه، د مصیبتونو بدله یې ورکړه، او د دوی سبب ساز شې.[۲]

رسول الله (ﷺ) په مدینه کې

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دریم هجري کال د شوال په اوومه د شنبې په ماښام مدینې ته ورسید، کله یې چې کورته تشریف یووړ خپله توره یې فاطمی (رضي الله عنها) ته ورکړه او ورته ویې فرمایل: (**اغسلي عن هذا دمه يا بنية، فوالله لقد صدقني اليوم**). [لورې دا وینې ورنه ومینځه، قسم په خدای چې دا توره ډیره راسره رېښتونې او سیې وه.]

علي (رضي الله عنه) هم خپله توره ورکړه او ورته وې ویل دا هم ومینځه په خدای قسم چې ډیره رېښتونې وه راسره. نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**لئن كنت صدقت القتال، لقد صدق معك سهل بن حُنَيف وأبو دُجَانة**). که ته په سیې او رېښتونې توګه جنګیدلی یې، نو سهل بن حنیف او ابو دجانه هم رېښتني جنګیدلي دي.[۱]

د دواړو ډلو مړي

زیاتره روایات پدې اتفاق لري چې د مسلمانانو د شهیدانو شمیر اویا تنه ؤ چې زیاتره یې له انصارو څخه وو. د انصارو پنځه شپیته (۶۵) تنه په شهادت رسیدلي وو، یو څلویښت یې د خزرج قبیلې او څلور ویشت نور له اوس قبیلې څخه وو. یو یهودی هم مړ شوی ؤ او له مهاجرینو نه یوازې څلور کسان په شهادت رسیدلي وو.

د مشرکانو د مړیو په هکله ابن اسحاق وایي چې: له دوی نه دوه ویشت کسان وژل شوي وو، خو که ددې غزا په هکله د مغازي د لیکونکو او اهل السیر هغو روایتونو ته چې د جګړې په مختلفو مراحلو کې د مشرکینو د مړیو په هکله روایت شوي دقیق نظر وکړو نو دا به راته په ډاګه شي چې له مشرکینو نه دوه ویشت

---

(2). السيرة الحلبية ٢/ ٤٧

(۱). ابن هشام ٢/ ١٠٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـه ، بـلـکـه اوه دیرش کسه وژل شوي وو[۲]. (والله اعلم)

په مدینه کې فوق العاده حالت

مسلمانانو د یـکشنبې شپه د دریم هجري کال (د شوال میاشتې اتمه) په مدینه کې پداسې حال کې تیره کړه چې حالات فوق العاده (اِضطراري) وو، ټول تیارسۍ وو. که څه هم ډیر ستومانه وو، خو د مدینې ټولې لارې او دروازې یې څارلې، پخپل رهبر حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې خاصه پیره کوله ځکه له هرې خوا یې ویره درلوده او په زړونو کې یې شکونه او شبهې راولاړیدې.

د حمراء الاسد غزا

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دغه شپه ټوله د جګړې او له جګړې نه د راپیدا شویو حالاتو په هکله په فکر او سوچ کې سبا کړه لدې نه یې تشویش درلود هسې نه مشرکین دا فکر وکړي چې د جګړې په میدان کې له برلاسۍ سره سره مو څه خاصه ګټه ونکړه، پښېمانه نه شي او له لارې نه بیرته د مدینې په لور حمله رانه وړي، نو ددې تشویش د دفع کولو پخاطر یې تصمیم ونیو چې د مکې لښکر تعقیب کړي وریسې ووځي.

اهل مغازي (سیرت لیکونکي) وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د احد د غزا په سبا یعنې د دریم هجري کال د شوال په اتمه د یکشنبی په ورځ اعلان وکړ چې:(**لا یخرج معنا إلا من شهد القتال**). د دښمن مقابلې ته ورځو، تیار اوسئ، او یوازې هغه کسان به راسره ځي چې د احد په غزا کې یې برخه اخیستې ده. عبدالله بن ابي ورته وویل: زه هم درسره ځم. ده ورته وفرمایل: نه، ته مه ځه. مسلمانان که څه هم ټپیان وو او زړونه یې له غمونو او ویرې ډک وو، خو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د امر تطبیق ته تیار شول، ویې ویل: د سر په سترګو آماده یوو. جابر بن عبدالله (رضي الله عنه) عرض وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و

[۲]. ابن هشام ۲/ ۱۲۲ تر ۱۲۹. فتح الباري ۷/ ۳۵۱. غزوة احد لمحمد احمد باشمیل ص ۲۷۸ تر ۲۸۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلم) زما دا هیله ده چې په هره جګړه کې درسره وم خو څرنګه چې پدې غزا کې پلار پدې مکلف کړی وم چې د خپلو خویندو سر پرستي او کفالت وکړم، نو کور کې پاته شوی وم، خو اوس د تلو اجازه غواړم! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اجازه ورکړه، نو ورسره روان شو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپل لښکر سره روان شو او له مدینې نه اته میله لیرې په حمراء الاسد نومي ځای کې مستقر شو، په همدې ځای کې معبد بن ابي معبد الخزاعي د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ملاقات ته راغی اسلام یې راوړ. او ځنې وایي چې په اسلام نه ؤ مشرف شوی، خو له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې خوا خوږي درلوده ځکه د بني خزاعه او بني هاشم تر مینځ د تعاون تړون شوی ؤ راغی او عرض یې وکړ: یا محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! تا ته او ستا اصحابو (رضي الله عنهم) ته چې کوم تکلیف رسیدلی مونږ ډیر پرې خفه یو، ډیره سخته راباندې تمامه شوې، زمونږ دا هیله ده چې الله تعالی دې عافیت په برخه لره. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر ورته وکړ چې لاړ شه او د ابو سفیان حوصله شکني وکړه، روحیات یې ور کمزوري کړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې د مشرکینو د بیرته را تاویدو او پر مدینې د حملې کوم تشویش درلود هغه رښتیا ؤ. کله چې مشرکین له مدینې نه ۲۶ میله لیرې روحاء نومي ځای کې دمه شول یو په بل یې پړه اچوله یو بل ته یې ویل: هیڅ مو ونکړل، د مسلمانانو شان او شوکت مو ورمات کړ نور مو همداسې پریښودل د هغوی مشران مو پریښودل چې بیا به خلک درته راغونډوي او مشکلات به درته راولاړوي، راځئ بیرته ورتاو شو او له ریښو نه یې راوباسو.

داسې ښکاري چې دا یوه عادي او سطحي رایه وه او هغو کسانو وړاندې کړې وه چې د دواړو ډلو د قوت او روحیاتو سیې اندازه یې نه وه لګولې. او همدا وجه وه چې یو مسوول مشر صفوان بن امیه مخالفت کوي او وایي: اې خلکو! دا کار مه کوئ، زه ویریږم که دا ځل ورتاو شئ نو هغه مسلمانان به هم ستاسې خلاف را ټول شي کوم چې د احد غزا ته نه وو راغلي، ځئ مکې ته ځئ، بری ستاسی دی، او که بیرته وروګرځیدئ نو هسې نه چې حالات ستاسې په خلاف بدل شي او د ماتې سیلۍ درباندې راتاو شي! خو د صفوان رایه ونه منل شوه ځکه زیاترو بیرته مدینې ته ستنیدل غوښتل او فیصله وشوه چې د مدینې په لور به حمله وروړي خو مخکې لدینه چې ابو سفیان خپل لښکر د مدینې په لور مرش کړي، معبد بن ابي معبد را ورسید ابو سفیان لدې نه خبر ندی چې هغه په اسلام مشرف شوی، پوښتنه یې ورنه وکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

معبده وايه څه خبر دې راوړی؟ معبد د ابو سفيان په خلاف د عصبي او تبليغاتي جنګ له اسلوب نه کار واخيست او ورته ويې ويل: خبر خو دا دی چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له يو زيات شمير لښکر سره په تاسې پسې راوتلی دی، دومره کسان ورسره دي چې ما کله هم دومره زيات لښکر ندی ليدلې، ټول له ډيرې غصې درته شنه دي، هغه کسان هم ورسره راوتلي کوم چې د احد په ورځ نه وو موجود، او څه يې چې له لاسه ورکړې سخت ورباندې پښېمانه دي، تاسې ته يې زړونه دومره ډک دي چې ما يې مثال ندی ليدلی! ابو سفيان ورته وويل: خوار شې، دا څه وايې؟ معبد وويل: والله چې زما ګمان خو دا دی چې مخکې لدينه چې ته حرکت وکړې د آسانو ټنډې به ووينې او د دوی د لښکر لومړنی ګروپ به لدې غونډۍ نه راښکاره شي. ابو سفيان وويل: قسم په خدای مونږ خو ورباندې د بيا حملې فيصله کړې تر څو ريښې يې له بيخه وباسو! معبد ورته وايي: دا کار مه کوه، زه نصيحت درته کوم، زه دې خير غواړم.

په همدې سره د مکي لښکر روحيات کمزورې شول، حوصلې يې ماتې شوې، ويرې او ډار واخيستل خير يې پدې کې وليد چې د مکې په لور شاتګ ته ادامه و رکړي، خو ابو سفيان ددې پخاطر چې له اسلامي لښکر سره د بل ټکر مخه ونيسي او پرې نه ږدي چې نور هم د دوی لښکر تعقيب کړی د مسلمانانو په خلاف يې يوه تبليغاتي حمله وکړه او هغه داسې چې د عبدالقيس يو کاروان مدينې ته روان ؤ او لدې ځايه تيريده ابو سفيان ورته وويل اې خلکو زما يو پيغام محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته رسوئ؟ او زه وعده در کوم کله چې مکې ته راغلئ نو ددې کار په بدل کې به د عکاظ په بازار کې دومره مميز درکړم چې ستاسې اوښان يې وړی شي. دوی ورته وويل: هو، رسوو يې. ابو سفيان وويل: محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ووايئ چې مونږ دده او د اصحابو (رضي الله عنهم) په خلاف د بيا حملې فيصله کړی او اراده لرو چې دا ځل يې ريښې له بيخه راوباسو.

دا کاروان حمراء الاسد ته ورسيد چيرته چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپل لښکر سره اړولي وو، د ابو سفيان خبره يې ورته وکړه او زياته يې کړه: مشرکين درته راټول شوي، ورنه ووېرېږئ، خو د دوی دې خبرې د مسلمانانو په زړونو کې د غيرت څپې راوپارولې، ايما يې نور هم پياوړی شو ((**الَّذِينَ قَالَ لَهُمْ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَاناً وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ**

الْوَكِيلُ (١٧٣) فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ (١٧٤) (آل عمران: **١٧٣-١٧٤**).

[هغه (مومنان) چې خلکو ورته وويل خلك درته راټول شويدي ورنه وويرېږئ، (پدې سره د دوی ايمان لاپسې پيا وړی شواو وويل دوی بس دی مونږ ته الله او ښه وکيل (کار جوړونکی) دی الله. نو بيرته راوګرځيدل (دا مؤمنان) په نعمت سره له (جانبه د) الله او (په) فضل (احسان او رحمت سره له الله نه) چې ونه رسيده دوی ته هيڅ بدي (نه زخم نه قتل نه هزيمت) او تابعان شول دوی د رضامندی د الله او الله څښتن (مالک) د فضل (احسان رحمت) ډير لوی دی.]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دلته حمراء الاسد ته د يکشنبې په ورځ راغلی ؤ دوشنبه، سه شنبه او چار شنبه د شوال ۹ - ۱۰- ۱۱ يې همدلته تيره کړه او بيا د مدينې په لور ستون شو. مدينې ته له ستنيدو نه مخکې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ابو عزه الجمحي په ګوتو ورغی او دا هغه کافر ؤ چې د بدر په غزا کې اسير شوی ؤ، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ډير فقر او زياتو لوڼو درلودلو (د هغوی د کفالت) پخاطر پدې شرط خوشی کړی ؤ چې بيا به د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف څه نه وايي او پخپل شعر سره به خلک د رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف نه تشويقوي. خو هغه خپل عهد مات کړ، غدر او خيانت يې وکړ خلک يې پخپل شعر سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مقابلې ته هڅول او د مقابلې لپاره يې د احد ميدان ته راغی. کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ونيو، نو عرض يې وکړ: اې محمده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! ما وبښه پر ما احسان وکړه، او د لوڼو پخاطر مې پريږده، هغوی بل څوک نلري، وعده درکوم چې بيا به داسې ونکړم! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: **(لا تمسح عارضيك بمكة بعدها وتقول: خدعت محمداً مرتين، لا يلدغ المؤمن من جحر مرتين)**. اوس به داسې و نه شي چې بيرته مکې ته لاړ شې پخپل مخ به لاس راکاږې او وايي به: دوه ځله مې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته بازي ورکړه، مؤمن له يوه غار نه دو ځله نه چيچل کيږي. بيا يې زبير (رضي الله عنه) او يا عاصم بن ثابت (رضي الله عنه) ته امر وکړ چې وي‍‍ې وژني، نو هغه يې سر ورنه قلم کړ.

همدا راز د مکې له جاسوسانو په يوه جاسوس هم د اعدام حکم تطبيق شو. دا جاسوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاويه بن المغيره بن ابي العاص ؤ چې د عبدالملک بن مروان د مور له پلوه بابا کيده. کله چې مشرکين له احد نه ستانه شول نوموړی (معاويه) د خپل تره زوی عثمان بن عفان (رضي الله عنه) ته راغی، عثمان (رضي الله عنه) دده لپاره له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه امن وغوښت، او هغه (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پدې شرط امن ورکړ چې له دريو ورځو نه به زيات نه پاتې کيږي او که پاتې شو، نو وژل کيږی به. او کله چې اسلامي لښکر له مدينې نه ووت نو ده د قريشو لپاره جاسوسي پيل کړه او له دريو ورځو نه زيات پاتې شو، خو کله چې اسلام لښکر بيرته راستون شو، معاويه هڅه وکړه وتښتي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) زيد بن حارثه او عمار بن ياسر (رضي الله عنهما) ورپسې واستول هغوی تعقيب کړ او ويې واژه.[۱]

حقيقت دا دی چې حمراء الاسد بيله او مستقله غزا نده بلکه دا د احد غزا تکمله او يوه صحنه ده.

د احد په غزا کې بری او ماتې

دا وه د احد غزا سره له ټولو تفصيلاتو او مختلفو مراحلو. محققينو ددې غزا د پای په هکله زيات بحثونه کړيدي چې آيا دا د مسلمانانو ماتې وه او که نه؟ خو پدې کې شک نشته چې د جګړې په دوهم پړاو کې مشرکان له عسکري پلوه برلاسي وو او د جنګ په ډګر دوی مسلط وو، مسلمانانو ته د سر زيات تاوان ورواښتی ؤ، بيشکه يوه ډله مسلمانان له ماتې سره مخ شوي وو، جګړه د مشرکينو په ګټه روانه وه، خوځنې داسې دلايل شته چې د هغې په اساس د مشرکينو دې برلاسی ته فتح او کاميابي نه شو ويلی.

يو دا چې د مکې لښکر ونه شوای کړی د مسلمانانو مرکز ونيسي، او د مدينې د لښکر زيات شمير کسانو خپل مقاومت ته دوام ورکړ، د تيښتې لاره يې ونه نيوه که څه هم ګډوډي او ويره پرې ګډه شوي وه، خو په پوره ميړانه يې د جګړې په ډګر کې مقابله کوله او بالاخره له خپل قيادت نه شاوخوا راټول شول، او دومره هم نه وو کمزوري شوي چې مشرکين يې تعقيب کړي او ويې ځغلوي. د مسلمانانو له لښکر نه

---

[1]. د احد غزا او حمراء الاسد تفصيلات مو له ابن هشام ۲/ ۶۰ – ۱۲۹ – زاد المعاد ۲/ ۹۱ – ۱۰۸ فتح الباري ۷/ ۳۴۵ – ۳۷۷. صحيح البخاري مختصر سيره الرسول (ص) ۲۴۲ – ۲۵۷. او نورو ياد شويو مصادرو نه اخيستي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو كس هم د مشركينو په لاس اسير نه شو، همدا راز مشركينو ته د مسلمانانو له مالونو نه هم هيڅ شی په لاس ورنه غلل. او بل دا چې كه څه هم مسلمانان هملته خپل مركز كې موجود وو، خو مشركينو د جګړې دريم پړاو ته زړه ښه نه كړ، او نه داسې وشول چې مشركين لكه د هغه وخت د فاتحانو په شان د جګړې په ميدان كې يوه، دوې يا درې ورځې پاتې شي او خپله فتحه ونمانځي، بلكه هغوی په ډېره بيړه په شا شول او له مسلمانانو نه مخكې يې د جګړې ميدان پرېښود. او دا جرات يې هم ونه شوای كړی چې مدينې ته وورننوزي او د اوسيدونكو اولادونه يې اسيران او مالونه يې لوټ كړي دا سره لدې چې مدينه ډېره ورته لنډه هم وه او هم له سر تيرو نه خالي وه.

نو پدې اساس ويلی شو چې قريشو د جګړې په ميدان كې يوازې دا وكړای شوی چې مسلمانانو ته د سر زيات تاوان ور واړوي، خو پدې كې پاتې راغلل چې له محاصرې نه وروسته مسلمانان بالكل وځپي ټول له مينځه يوسي. ډېر ځله فاتحان همداسې تاوانونه ګالي لكه دلته چې مسلمانانو وګالل، خو په هيڅصورت سيي نده چې د قريشو دا عمل فتحه، بری او نصر وبولو. بلكه د ابو سفيان په بيړه په شاتګ دا په ګوته كوي چې هغه لدينه ويره درلوده كه چيرې د جګړې دريم پړاو شروع شي نو لښكر به يې له ماتې او تباهۍ سره مخ كيږي. نو ځكه يې بيړه وكړه او بيرته ستون شو او دا خبره هغه وخت لا زياته پخيږي كله چې د حمراء الاسد د غزا په هكله د ابو سفيان رايه تر نظر تيره كړو.

نو اوس ويلی شو چې دا جګړه يوه داسې جګړه وه چې فاتح يې نه درلود، دواړو طرفونو هر يو پخپله اندازه په يوه برخه كې بری تر لاسه كړ او په بل طرف كې له ماتې سره مخ شو. او هر يوه يې پداسې حال كې له جګړې نه لاس واخيست چې نه له ميدانه وتښتيد او نه يې خپل مركز دښمن ته پرېښود چې قبضه ورباندې وكړي، همدې مطلب ته قرآنكريم داسې اشاره فرمايي:

((وَلا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنْ اللَّهِ مَا لا يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيماً حَكِيماً)) (النساء: ١٠٤)

[او سستي (بې همتي اې! مؤمنانو) مه كوئ په طلب (تعقيب او جنګ) د قوم د كفارو كې، كه يئ تاسې چې دردمن كيږئ، نو بيشكه دوی (هم) دردمن كيږي همغسې چې تاسې دردمن كيږي! او هيله (اميد) لرئ تاسې له (جانبه د) الله د هغه (ثواب) چې نه لري دوی (كفار) اميد (يې) او الله عليم او حكيم دی.]

دلته قرآنكريم دواړه ډلې په درد كې سره تشبيه كړيدي، ورته يې بللي او ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطلب دا دی چې د دواړو حالت او موقف يو و او دواړه پداسې حال کې له جګړې نه په شا شول چې يو يې هم فاتح او غالب نه وُ.

قرآنکريم ددې غزا په هکله فرمايي:

بيا د قرانکريم آيتونه رانازل شول او ددې غزا په مهمو مراحلو يې رڼا واچوله، يوه يوه يې وڅېړله، تبصرې يې ورباندې وکړې. او هغه اسباب يې په ګوته کړل کوم چې ددې زيات تاوان سبب شوي وو، او پداسې حساسو او خطرناکو حالاتو کې يې د مسلمانانوځنې کمزورئ په ګوته کړې، د خپل مسووليت د ادا په هکله يې د دوی غفلت او کوتاهي څرګنده کړه او د هغو لوړو اهدافو د تحقق په لار کې يې د دوی سستي په ګوته کړه د کوم لپاره چې دا وسط امت جوړ شويدی.

همدا راز قرآنکريم د منافقينو د دريځ او موقف په هکله هم خبرې وکړې، له هغوی نه يې پردې اوچتې کړې ټولو ته يې وروپېژندل، له الله او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يې د دوی دښمني څرګنده کړه، او ددې تر څنګ يې د ځينو کمزوريو مسلمانانو په زړونو کې موجود هغه شکوک او شبهات هم ليرې کړل چې منافقانو او يهودانو ورته پيدا کړي وو.

او هغه اهداف او حکمتونه يې په ګوته کړل کوم چې لدې غزا نه په لاس راځي. د احد د غزا په هکله د آل عمران سورت شپېته (۶۰) آيتونه نازل شول چې پيل يې د جګړې د لومړني پړاو په هکله دی او فرمايي: ((**وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ**)) (آل عمران: ۱۲۱)

[او (ياد کړه اې محمده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! چې راووتې ته په اول د ورځې کې له کوره خپله چې تيارول دې مؤمنانو ته (په احد کې) ځايونه له پاره د جنګ او الله اوريدونکی **عليم** دی.]

او په پای کې د جګړې نتايجو اوحکمتونو ته اشاره کوي فرمايي: ((**مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنْ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ**)) (آل عمران: ۱۷۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

[نه دی الله چې پرېږدي مؤمنان په هغه حال (د اختلاط) چې يئ تاسې (اې خلکو!) پر هغه تر څو چې جلا کړي (الله) ناپاکه له پاکه ځينی او نه دی الله چې خبر کاندي تاسې په غيب باندې (چې د منافقانو تميز دی له مخلصانو څخه)، لکن الله غوره کوي له رسولانو خپلو څخه چې اراده وفرمايي (د غوره کولو يې)، نو ايمان ولرئ تاسې اې مؤمنانو! پر الله او پر رسولانو د الله، او په ايمان قايم پاتې اوسئ! او پرهيز ګاري وکړئ (له بدو کارونو) پس دی تاسې ته اجر ډېر لوی.]

ددې غزا ګټې او حکمتونه

ابن قيم پدې هکله مفصل بحث کړيدی.[1] ابن حجر وايي: علماء وايي: د احد په غزا او مسلمانانو ته اوښتې تاوان کې ډيرې ګټې او الهي لوی حکمتونه وو چې ځنې يې عبارت دي له: مسلمانانو ته د معصيت او نافرمانۍ د جزا او نتيجې ښوول، هغوی د منهياتو د ارتکاب په ضرر پوهول. او هغه هم هلته چې غشو ويشتونکو خپل هغه سنګر پرېښود چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې د نه پرېښودلو امر ورته کړی و، خو کله چې دوی د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له امر نه سر غړونه کوي او هغه څه کوي چې ورنه منع شويدي، نو جزا يې هم دا ده چې ټولو وليده.

ددې غزا بل حکمت دا دی چې د رسولانو د اسې وي چې وخت نا وخت له مختلفو ابتلا آتو او ازميښتونو سره مخامخ کيږي، خو پای بيا د همدوی وي. او که دا ازميښتونه نه وای او دوی تل فاتح او غالب وای، نو د مسلمانانو په مينځ کې به داسې کسانو هم ځای نيولی وای چې اصلاً به يې ايمان نه درلود. او که دا امتحان نه وای نو رېښتوني به له دروغجنو نه څنګه بيليدل او څرنګه به پيژندل کيدل؟ او که هميشه ناکام او مات وای، نو بيا خو د نبوت اهداف او مقاصد نه ترسره کيدل. نو د الهي حکمت تقاضا هم همدا وه چې کله ماتې او کله بری وي تر څو دروغجن له رېښتوني نه بيل شي، ځکه تر دې وخته منافقان پټ وو چا نه پيژندل خو کله چې دا پيښه وشوه نو منافقانو له خپلو مخونو نه پردې پورته کړې، په ژبه او عمل سره يې د خپل نفاق اعلان وکړ. او مسلمانان پوه شول چې په کور کې د ننه هم دښمنان لري نور د لستوڼي دې مارانو ته متوجه شول او لازم اقدامات يې وکړل.

بل حکمت يې دا دی چې په ځنې ځايونو کې د بري او فتحې ځنډيدل د انساني نفس

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۹۹ – ۱۰۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرور وژني د کبر ملا ماتوي او په انسان کې خاکساري او تواضع پیدا کوي. او کله چې مسلمانان له دې امتحان سره مخامخ شول نو د صبر لمن یې ونیوه خو منافقانو چیغې ګډې کړې او په واویلا شول.

بل حکمت یې دا دی چې الله تعالی خپلو مؤمنو بندګانو ته د خپل کرامت په کور (جنت) کې داسې درجې او مقامات تیار کړیدي چې په عمل سره هلته رسیدل ممکن ندي، نو پدې خاطر هغوی له داسې ازمېښتونو او مصیبتونو سره مخ کوي تر څو همغه اوچتې درجې یې په برخه شي. او بل دا چې شهادت د اولیاؤ له ټولو نه لوړه درجه ده، نو الله تعالی دا مرتبه د دوی په برخه کړه. او همدا راز الله تعالی غوښتل خپل دښمنان په هلاکت ورسوي، نو د دوی د هلاکت اسباب لکه کفر، سرکشي، طغیان او مسلمانانو ته ضرر رسول یې هم ورته برابر کړل او په همدې سره یې د مسلمانانو ګناوې وبښلې اوکافران یې هلاک او برباد کړل.[1]

---

[1]. فتح الباري ۷/ ۳۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

له احد نه وروسته نظامي عمليات

د احد غميزې د مسلمانانو لپاره منفي اغيزې درلودې. د هغوی شهرت ته يې زيان ورساوه، زور يې مات شو، د خلکو په زړونو کې يې هيبت او شوکت کم شو، له ډېرو داخلي او بهرنيو مشکلاتو سره لاس او ګريوان شول. مدينه منوره له هر لوري تر تهديد او خطر لاندې راغله، يهودانو، منافقانو او اعرابو (بدويانو – صحرايانو) خپله دښمني په ډاګه کړه. هرې يوې ډلې زيار يوست مسلمانانو ته زيان ورسوي او ختم يې کړي، بالکل يې له مينځه يوسي او له جرړو يې وباسي.

ددې غزا لا دوی مياشتې نه وې پوره شوې چې بنو اسد پر مدينه باندې د حملې تياري ونيوله. او د څلورم هجري کال د صفر په مياشت کې عضل او قاره قبيلو د مسلمانانو په خلاف توطئه جوړه کړه، لس کسه اصحاب (رضي الله عنهم) يې په شهادت ورسول. او په همدې مياشت کې د بنو عامر قبيلې پداسې يوې توطئې لاس پورې کړ چې پوره اويا کسه اصحاب (رضي الله عنهم) پکې شهيدان شول او دا پيښه د بئر معونه په نامه شهرت لري. د يهودانو بنو نضير قبيلې هم خپله دښمني په ډاګه کړه او دڅلورم هجري کال د ربيع الاول په مياشت کې يې يوه لويه توطئه جوړه کړه، د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د په شهادت رسولو کوښښ يې وکړ. بنو غطفان هم جرات وکړ او د څلورم هجري کال په جمادي الاولی کې يې پر مدينه منوره د حملې پلان جوړکړ.

څرنګه چې د احد په غزا کې مسلمانانو ته تاوان اوښتی او زور يې ختلی وۀ نو له همدې امله تر يوه وخته له خطراتو او تهديدونو سره مخ وو، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپل حکمت او تدبر سره د پيښو مخه بدله کړه د مسلمانانو شان شوکت، هيبت او عظمت يې بيرته را ژوندی کړ.او پدې لار کې يې لومړنی ګام د حمراء الاسد په لور حرکت او د مشرکينو ځغلول وُو پدې مدبرانه عمل سره يې د خپل لښکر شهرت او عظمت ژوندی وساته، شان او هيبت يې اعاده او خوندي کړ، يهودان او منافقان يې وويرول. وروسته يې پداسې عملياتو لاس پورې کړ چې نه يوازې د مسلمانانو تير عظمت يې را ژوندی کړ بلکه د هغوی شان و شوکت يې نور هم پسې اوچت کړ، په راتلونکو صفحاتوکې به ددې عملياتو تفصيلات سره ولولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

١- د ابي سلمه سريه

د احد له غزا نه وروسته تر ټولو لومړی بنو اسد بن خزيمه د مسلمانانو په خلاف راپورته شول. د مدينې منورې استخباراتو خبر تر لاسه کړ چې د خويلد زامن طلحه او سلمه له خپل قوم او نورو پيروانو سره راپورته شوي او بني اسد بن خزيمه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف جګړې ته رابولي.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فوراً يو ګروپ چې شميره يې يو سل او پنځوس انصار او مهاجرين جنګيالان وو د مقابلې لپاره ورواستاوه. ابو سلمه يې ددې ګروپ امير وټاکه .بيرغ يې ورته وتاړه. او مخکې لدينه چې بنو اسد بن خزيمه په اقدام لاس پورې کړي ابو سلمه (رضي الله عنه) وربانديې حمله وکړه، کفار دومره وارخطا شول چې تيت او پرک شول، يوې خوا بلې خوا ته وتښتيدل. مسلمانانو ته ډير اوښان او پسونه په لاس ورغلل او سالمين غانمين، جوړ، روغ او له غنيمتونو سره يو ځای مدينې ته ستانه شول او خبره جګړې ته ونه رسيده.

دا سريه د څلورم هجري کال د محرم په لومړی نيټه واقع شوې، او له بيرته راستنيدو وروسته د ابو سلمه (رضي الله عنه) هغه زخم چې په احد کې خوړلې ؤ وبليد په بد واوښت او لږه موده وروسته وفات شو.[١]

٢- د عبدالله بن انيس (رضي الله عنه) سريه

د څلورم هجري کال د محرم په پنځمه د مدينې استخباراتو خبر تر لاسه کړ چې خالد بن سفيان الهذلي له مسلمانانو سره د جګړې پخاطر تياري نيسي خلک راټولوي.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عبدالله بن انيس (رضي الله عنه) ته امر وکړ چې لاړ شي او هغه له مينځه يوسي.

عبدالله بن انيس (رضي الله عنه) اتلس ورځې له مدينې نه غائب ؤ او د هفتې په ورځ چې د محرم مياشتې اوه ورځې پاتې وې بيرته مدينې ته پداسې حال کې راستون شو چې د خالد سر يې له ځان سره راوړی ؤ او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مخکې يې کيښود.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په دی وخت کې ده ته يوه لکړه ورکړه او ورته ويې فرمايل: (**هذه آية بيني وبينك يوم القيامة**).دا به د قيامت په ورځ زما او

---

(1). زاد المعاد ١٠٨/٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا تر مینځ نښه وي. او کله چې د عبدالله بن انیس (رضي الله عنه) ځنکدن شو وصیت یې وکړ چې هغه لکړه یې په کفن کې ورسره کېښودله شي.[1]

۳- د رجیع حادثه

د همدې څلورم هجري کال د صفر په میاشت کې د عضل او قاره قبیلو څو کسان رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته راغلل او عرض یې وکړ چې د دوی ځنې کسان په اسلام مشرف شوي کـه څوک ورسره واستوي تر څو د دین ښوونه ورته وکړي او قرآنکریم ورزده کړي! نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابن اسحاق په روایت شپږ کسان او د بخاري په روایت لس کسان ورسره واستول او د ابن اسحاق د یوه روایت په اساس یې مرثد بن ابي مرثد الغنوي مشر ورته وټاکه. او د بخاري او ابن اسحاق د بل روایت له مخې ددې ډلې مشر عاصم بن ثابت د عاصم بن عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) نیکه ؤ. اصحاب (رضي الله عنهم) ورسره روان شول او کله چې د رابغ او جدې تر مینځ د هذیل قبیلې رجیع نومې چینې ته ورسیدل، د عضل او قاره قبیلو نومړو کسانو د هذیل قبیلې بنو لحیان څانګه وربانديې را وپاروله، تقریباً سل کسه غشي ویشتونکی ورپسې راووتل د هغوی پل یې پسې واخیست او بالاخره ور ورسیدل محاصره یې کړل. نوموړي اصحاب (رضي الله عنهم) یوې غونډۍ ته ختلي وو، مشرکینو ورته وویل: زمونږ له پلوه د تاسې لپاره عهد او پیمان دی که راکوز شوئ، نو نه مو وژنو! عاصم (رضي الله عنه) له راکوزیدو نه انکار وکړ او له خپلو ملګریو سره یې د مشرکینو په خلاف جګړه پیل کړه اوه کسان یې د مشرکینو په غشو په شهادت ورسیدل او یوازې درې تنه حضرت خبیب، زید بن دثنه او یو بل صحابي (رضي الله عنهم) ژوندي پاتې شول. مشرکینو یو ځل بیا د تړون او عهد یادونه ورته وکړه، نو دوی درې واړه ورته راکوز شول، خو کفارو خپل عهدمات کړ غدر یې وکړ او درې واړه یې د خپلو لیندیو په تارونو وتړل.

پدې وخت کې هغه دریم صحابي (رضي الله عنه) وویل: دا د دوی لومړنی غدر دی، نو له دوی سره له تګ نه یې انکار وکړ، هغوی کش کړ او کوښښ یې وکړ له ځان سره یې بوزي، خو ورسره لاړ نه شو نو بیا یې په شهادت ورساوه. خبیب او زید (رضي الله عنهما) یې له ځان سره بوتلل او په مکه کې یې خرڅ کړل. دوی دواړو د بدر په غزا کې د مشرکینو مشران وژلي وو. خبیب (رضي الله عنه) څه وخت په مکه کې بندي پاتې شو

---

[1]. نفس المصدر ۲/ ۱۰۹ ابن هشام ۲/ ۶۱۹- ۶۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

بالاخره يې مشرکينو د وژلو فيصله وکړه او له حرم نه يې تنعيم ته بوته. او کله يې چې په دار خيژاوه نو خبيب (رضي الله عنه) ورته وويل: لږ مې پرېږدئ چې دوه رکعته لمونځ وکړم. مشرکينو پرېښووده، دوه رکعته لمونځ يې وکړ او کله يې چې سلام وګرزاوه ويې ويل: که تاسو دا نه ويلئ چې له مرګ نه ډارېږي، نو لمونځ به مې اوږداوه، بيا يې دعا وکړه او ويې ويل اې خدايه! ته دوی يو يو له منځه يوسې، يو، يو يې کړې بيا ټول هلاک کړې، يوه ته هم نجات ورنکړې. او ورپسې يې دا شعرونه وويل:

لقد اجمع الاحزاب حولي و البوا قبائلهم واستجمعوا كل مجمع

خلک ډلې ډلې رانه تاو دي او خپلې قبيلې يې راباندې را ټولې کړېدي او ټولې ډلې يې راجمع کړېدي.

و قد قربوا ابناء هم و نساء هم و قربت من جذع طويل ممنع

خپل اولادونه او ښځې يې هم راوستلې دي او زه د خرما يوې اوږدې او مضبوطې تنې ته نژدې کړی شوی يم.

الی الله اشكو غربتي بعد كربتي و ما جمع الاحزاب لي عند مضجعي

د خپلې بې کسۍ بې وطنۍ او غم، او د خپلې قتل ګاه شا و خوا ته ددې ډلو د راغونډېدو نه الله ته فرياد کوم.

فذا العرش صبرني على مايراد بي فقد بضعوا لحمي و قد بوْس مطعمي

اې د عرش مالکه! دښمن چې زما په خلاف کومه اراده لري په هغه باندې صبر راکړه، دوی خو زه بوټي بوټي کړی يم او خوراک مې يې خراب کړېدی.

و قد خيروني الكفر و الموت دونه فقد ذرفت عيناي من غير مدمع

هغوی د کفر او مرګ تر منځ اختيار را کړئ خو مرګ له کفر نه ډېر راته آسانه دی، سترګې مې له اوښکو پرته ډکې کېږي.

ولست ابالي حين اقتل مسلما على اي شق كان في الله مضجعي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې مسلمان ومرم نو پروا مې نشته چې د الله په لار کې په کومه ډډه ووژل شوم.

وذلك في ذات الاله و ان يشاء يبارك على اوصال شلو ممزع

دا د الله لپاره دي او که د هغه اراده وشوه نو په بوټي بوټي او ټوټه ټوټه اندامونو کې به هم برکت واچوي.

پدې مهال ابو سفيان ورته وويل: آيا پدې خوښيږې چې محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دلته له مونږ سره وي مونږ يې غاړه ووهو او ته پخپل کور کې وې؟ خبيب (رضي الله عنه) وويل: نه قسم په خداى پدې هم نه يم خوښ چې زه دې پخپل کور کې وم او محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دې هلته وي چيرته چې تشريف لري او يو اغيزى دې تکليف ور ورسوي. بيا مشرکانو په دار و خيژاوه او چاته يې وظيفه ورکړه چې په جسد يې همدلته پيره وکړي. خو عمرو بن اميه الضمري (رضي الله عنه) د شپې له خوا په يوه چل د هغه مبارک جسد لدې ځاى نه اوچت کړ او خاورو ته يې وسپاره.

خبيب (رضي الله عنه) د عقبه بن الحارث په لاس شهيد کړى شو ځکه د بدر په غزا کې خبيب (رضي الله عنه) د نوموړي پلار حارث وژلى و.

په صحيح بخاري کې روايت دى چې خبيب (رضي الله عنه) لومړنى شخص دى چې دمرګ په وخت کې يې د دوه رکعتو لمانځه طريقه پريښې ده. او کله چې خبيب (رضي الله عنه) له مشرکينو سره اسير و نو پداسې حال کې ليدل شوى چې د انګورو وږى يې په لاس او انګور ورنه خوري او دا پداسې وخت او موسم کې چې په مکه کې حتى خرما هم نه موندل کيده انګور خو لا پريږده.

او زيد بن الدثنه (رضي الله عنه) صفوان بن اميه واخيست او د خپل پلار په بدل کې يې په شهادت ورساوه.

همدا راز قريشو څه کسان واستول تر څو د عاصم (رضي الله عنه) د بدن کومه داسې ټوټه راوړي چې دوى يې ورباندې وپيژني چې همدا هغه عاصم دى کوم چې د بدر په ورځ يې د مشرکانو يو لوى او مهم مشر په هلاکت رسولى و. خو الله تعالى د هغه په جسد يو سيل غومبسې مقرري کړې او مشرکين يې پرې نه ښودل جسد ته يې لاس وروړي. حضرت عاصم (رضي الله عنه) له الله تعالى سره دا عهد کړى و چې نه به کوم مشرک هغه ته لاس وروړي او نه به دى پخپله مشرک ته لاس ورنژدې کوي. او کله چې دا خبر عمر (رضي الله عنه) ته ورسيده نو ويل به يې: الله تعالى خپل مؤمن بنده پس له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرګه همداسې ساتي لکه څنګه یې چې په ژوندون ساتنه کوي.[۱]

۴- د بئر معونة غمیزه

په همدې میاشت کې د الرجیع له غمیزې نه وروسته یوه بله لویه او ډېره دردناکه غمیزه وشوه چې د بئرمعونه په غمیزې سره شهرت لري.

ددې پیښې لنډه کیسه څه داسې ده: ابو براء عامر بن مالک چې په نیزه باز سره مشهور وُ په مدینه منوره کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راغی. رسول الله (ص اسلام ته راوباله، خو نوموړی نه په اسلام مشرف شو او نه یې بالکل رد کړ، عرض یې وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! که څو تنه اصحاب (رضي الله عنهم) د اهل نجد د دعوت لپاره واستوې کیدای شي هغوی دعوت ومني او ستا دین قبول کړي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**إني أخاف عليهم أهل نجد**).زه پخپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ویرېږم هسې نه د نجد خلک څه زیان ور ورسوي. ابو براء وویل: زه یې ملاتړ کوم، زه پناه ورکوم، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابن اسحاق په روایت (۴۰) او د بخاري په روایت (۷۰) کسان د بني ساعده قبیلې د منذر بن عمرو په مشرۍ چې په المعتق لیموت (مرګ ته آزاد کړی شوي) باندې یې شهرت درلود واستول.

نوموړي اصحاب (رضي الله عنهم) له غوره، مخورو او له ټولو نه په قرآنکریم پوهو کسانو څخه وو. دوی (رضي الله عنهم) چې ورسره روان شول، نو د ورځې به یې خس او لرګي راټولول خرڅول به یې او اصحاب صفه ته به یې غله وربانديې اخیسته، قرآنکریم به یې تلاوت او تدریس کاوه او د شپې به یې د الله تعالی عبادت کاوه. پدې ترتیب سره د بئر معونه منطقې ته ورسیدل، معونه د یوه کوهي نوم وُ چې د بني عامر او حره بني سلیم (د بني سلیم د ډاګ) تر مینځ پرتې ځمکه کې واقع وُ. دوی همدلته واړول بیا یې دام سلیم ورور حرام بن ملحان ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک ورکړ چې د خدای دښمن عامر بن الطفیل ته یې ورسوي. هغه چې کله خط ورور،کافر عامر خط ته هیڅ ونه کتل ویې نه لوست او یوه کس ته یې اشاره

[۱]. ابن هشام ۲/ ۱۶۹ – ۱۷۹ زاد المعاد ۲/ ۱۰۹ صحیح البخاري ۲/ ۵۶۸- ۵۷۰، ۵۸۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړه هغه د شا له خوا د نیزې وار پرې وکړ نیزه ترې ووته، وینې ورنه روانې شوې حرام چیغه کړه الله اکبر، د کعبې په رب قسم چې بریالی شوم.
وروسته سمدلاسه د الله تعالی دښمن (عامر) په نورو اصحابو (رضي الله عنهم) باندې د حملې پخاطر خپله قبیله راوپاروله، خو هغوی د ابو براء د پناه ورکولو د احترام پخاطر د عامر خبره ونه منله. د خدای دښمن بني سلیم ته ورغی او د پاتې اصحابو (رضي الله عنهم) په خلاف یې د حملې غوښتنه ورنه وکړه. د بني سلیم دریو کورنیو عصیه، رعل او ذکوان دا غوښتنه ومنله راغلل او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اصحاب (رضي الله عنهم) یې محاصره کړل. جګړه ونښته اصحاب (رضي الله عنهم) تر هغې پورې وجنګیدل تر څو ټول په شهادت ورسیدل یوازې کعب بن زید بن النجار ژوندی پاتې ؤ چې زخمي د شهیدانو په مینځ کې پروت ؤ او بیا د خندق په غزا کې په شهادت ورسید.
هلته عمرو بن امیه الضمري او منذر بن عقبه بن عامر اوښان پوول ویې لیدل چې د پیښې په ځای مرغان ګرزي، راغلل او ویې لیدل چې جګړه روانه ده. منذر (رضي الله عنه) په جګړه ورګډ شو او له خپلو ملګرو (رضي الله عنهم) سره یو ځای په شهادت ورسید، خو عمرو بن امیه الضمری (رضي الله عنه) د مشرکینو په لاس اسیر شو خو کله یې چې ورته وویل زه له مضر قبیلې نه یم، نو عامر یې د تندي څه ویښتان پرې کړل او د خپلې مور له طرفه یې چې د یوه غلام آزادول ورباندې نذر ؤ، آزاد کړ. بیا عمرو بن امیه الضمري (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی او دا درد ونکی یعنې د اویا غوره کسانو د شهادت خبر یې ورته واوراوه. دغې غمیزې د احد غم را تازه کاوه، خو په دومره فرق سره چې په احد کې مخامخ جګړه وه مسلمانان د جګړې په ډګر کې شهیدان شوي وو او دلته په غدر او خیانت سره په شهادت رسیدلي وو.
کله چې عمرو بن امیه الضمري (رضي الله عنه) مدینې ته روان ؤ او د قناه وادي په سر کې قرقره نومي ځای ته ورسید تر یوې ونې لاندې یې دمه وکړه. دلته د بني کلاب قبیلې دوه کسان هم راغلل او تر همدې ونې لاندې ویده شول. عمرو (رضي الله عنه) په دې نیت چې د خپلو ملګرو انتقام واخلي دواړه په خوب ویده ووژل، خو حقیقت دا ؤ چې لدې دواړو سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پیمان او عهد موجود ؤ چې عمرو (رضي الله عنه) نه ؤ پرې خبر. کله چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورسید کیسه یې ورته وکړه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**لقد قتلت قتیلین لأدِیَنَّهما**).تا دوه داسې کسان وژلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زه به یې حتماً دیت ورکوم، او شروع یې وکړه د دوی دواړو دیت یې له مسلمانانو او د دوی له حلیفانو یهودانو نه راټولاوه. [1] او همدا پیښه بیا د بني نضیر د غزا سبب شوه.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې غمجنه پیښه او د رجیع په غمیزه ډیر زیات غمجن شو، دواړه په څو ورځو کې پیښې شوې[2].

په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) غم او درد دومره غالب شو چې په خائنو او غدارو خلکو پسې یې ښیرې شروع کړې[3].

بخاري روایت کوي چې انس (رضي الله عنه) وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هغو کسانو پسې چې دده اصحاب (رضي الله عنهم) یې په بئر معونه کې په شهادت رسولي وو، پوره دیرش ورځې ښیرې کولې، د سهار په لمانځه کې به یې ورته بد دعایي کوله. رعل، ذکوان ، عصیه او لحیان ته به یې ښیرې کولې فرمایل به یې:

(عُصَیة عَصَتْ الله ورسوله)، فأنزل الله تعالی علی نبیه قرآناً قرأناه حتی نسخ بعد: (بلغوا عنا قومنا أنا لقینا ربنا فرضي عنا ورضینا عنه) فترك رسول الله صلی الله علیه وسلم قُنُوتَه .

[عصیه د الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له امر نه عصیان او سرکشي وکړه، تر څو الله تعالی پدې هکله په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) داسې آیتونه رانازل کړل چې مونږ لوستل او وروسته منسوخ شول او دا آیتونه داسې وو: "زمونږ له خوا زمونږ قوم ته خبر ورکړئ چې مونږ له خپل رب سر ملاقي شوو هغه له مونږ نه او مونږ له ده نه راضي یوو". لدې نه وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا قنوت پریښود] .[4]

---

(1). ابن هشام ۲/ ۱۸۳- ۱۸۸ زاد المعاد ۲/ ۱۰۹- ۱۱۹، صحیح البخاري ۲/ ۵۶۴ - ۵۸۶

(2). واقدی وایي چې د دوادو پیښو خبر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته په یوه شپه کې ورسید.

[3] . ابن سعد له انس نه روایت کړی وایي: رسول (ص) مې نه دی لیدلی چې د بئر معونة اصحابو له غم نه په بل چا زیات غمجن شوی وي، مختصر سیرة الرسول للشیخ عبد الله النجدي ص ۲۶۰ وګوره.

(٤). بخاري ۲/ ۵۸۶ - ۵۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- د بني نضير غزا

مخکې مو وویل چې د یهودانو په زړونو کې له اسلام او مسلمانانو سره د دښمنۍ اور لمبې وهلې، خو ځرنګه چې هغوی د میدان میړونه نه وو، نو تل یې له غدر، چل، فریب او دسیسو نه کار اخیست. کینې او دښمنۍ یې زړونه سیځل، ډول ډول فتنې او توطیې یې په کار اچولې. او د مخامخ جګړې په ځای یې مسلمانانو ته د چل او فریب له لارې تکلیفونه رسول. او سره لدې چې له مسلمانانو سره یې پیمان او عهد هم درلود خو بیا یې هم د دوی په لار کې راز راز مشکلات راولاړول. لکن د بني قینقاع له غزا او د کعب بن اشرف له ترور نه وروسته غلي شول، وویریدل، او څه نا څه آرام شول.

د احد له غزا نه وروسته یو ځل بیا زړور شول، وخوځیدل، دښمنۍ او کینې یې راپورته شوې. د مسلمانانو په خلاف یې له منافقانو او د مکې له مشرکانو سره پټې اړیکې جوړې کړې او د اسلام په ضد یې خپله دښمني یو ځل بیا را ځرګنده کړه.[۱]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوی دا کړه لیدل، خو بیا یې هم له صبر او زغم نه کار اخیست. مګر د رجیع او بئر معونه له پیښنو نه وروسته یهودان نور هم سپین سترګي شول او ان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قتل توطئه یې جوړه کړه. د دې تفصیل داسې دی: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له څو تنو اصحابو (رضي الله عنهم) سره د بني نضير مېنې ته ورغی تر څو هغوی د کلاب قبیلې د هغو دوو کسانو په دیت کې له معاهدې سره سم مرسته وکړي کوم چې عمرو بن امیه الضمري وژلي وو. یهودانو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته وویل: سیي ده یا ابا القاسم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! دلته تشریف کیږده تر څو ستا غوښتنه پوره کړو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د یوه دیوال خوا ته د دوی د وعدې په انتظار ناست ؤ، ابوبکر، عمر، علي او نور اصحاب (رضي الله عنهم) هم ورسره موجود وو.

یهودان سره ګوښه شول، شیطان تیر ایستل او د هغې بدبختۍ خوا ته یې وبلل چې ورته لیکل شوې وه د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قتل توطئه یې جوړه کړه، یو بل ته یې وویل څوک به دا د ژرندې پل اوچت کړي چې د رسول الله

---

[1]. ابو داود باب خبر النضير ۳/ ۱۱۶ – ۱۱۷. عون المعبود شرح سنن ابي داود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په سر یې ور واچوي او له مینځه یې یوسي؟ خدای وهلي او بدبخت عمرو بن جحاش وویل دا کار زه کوم. پدې وخت کې سلام بن مشکم ورته وویل: ګورئ دا کار مه کوئ قسم په خدای چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ددې توطئې خبر ورکول کیږي، او دا خو د هغه تړون مخالفت هم دی کوم چې مونږ ورسره امضاء کړیدی. خو نورو یهودانو دې خبرې ته غوږ ونه نیو او د خپلې توطئې عملي کول یې پیل کړل.

په همدې شیبو کې رب العالمین جبریل امین (علیه السلام) ته امر وکړ چې ورشه او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د یهودانو له توطئی نه خبر کړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فوراً له خپل ځایه پاڅید او د مدینې په لور روان شو. اصحاب (رضي الله عنهم) وروسته ورغلل او عرض یې وکړ، تا تشریف راوړ مونږ پوه نه شوو! ده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د یهودانو له توطئی نه خبر کړل.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مدینې ته له رسیدو سره سم محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) ته امر وکړ چې بني نضیر ته ورشه او ورته ووایه:(**اخرجوا من المدينة ولا تساكنوني بها، وقد أجلتكم عشراً، فمن وجدت بعد ذلك بها ضربت عنقه**). له مدینې نه ووزئ، نور دلته د اوسیدو حق نلرئ، لس ورځې مهلت درکوم، لدې نه اخوا که هر څوک په ګوتو راغلل سر یې قلموم. یهودان مجبور شول د وتو تیاري یې پیل کړه خو د منافقانو مشر عبدالله بن ابي خبر ورکړ چې مه وزئ، همدلته پاتې شئ مقاومت وکړئ، زه دوه زره کسان درلیږم چې له تاسې سره یو ځای ستاسی په کلا ګانو کې، تر مرګه درنه دفاع وکړي. قرآنکریم دې مطلب ته اشاره کوي فرمایي:

((**لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَداً أَبَداً وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ**))

(الحشر: ۱۱)

[که خامخا وایستل شئ تاسې (له مدینې څخه) نو خامخا وبه وځو مونږ مونږ هرو مرو له تاسې سره او نه به منو مونږ (په ضرر د تاسې کې) د هیچا هیڅکله او که چیرې جنګ شروع کړ شي له تاسې سره نو خامخا مدد به وکړو مونږ هرو مرو له تاسې سره.]

منافق دا هم ورته وویل: لدې نه علاوه ستاسې حلیفان غطفان اوقریظه به هم ستاسې مرسته کوي. په همدې سره یهودانو زړه پیدا کړ، د مقاومت او مقابلې نیت یې وکړ. مشر یې حیي بن اخطب د منافقانو د مشر خبره ومنله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې داسې ځواب ولیږه: مونږ له خپل وطنه نه وځو څه چې کوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاس دې آزاد!

ښکاره خبره ده چې دا حالت د مسلمانانو لپاره زيات خطرناک ؤ، پداسې حساسو شيبو کې له دښمن سره مقابله آسانه نه وه. هلته ټول مشرکين عرب د دوی په خلاف را پاڅيدلي وو د دوی له هيئتونو او پلاويو سره يې لوی ظلم او غدر کړی و، برسيره پر دې د بنو نضير يهودان خپله هم د زور او ځواک خاوندان وو تسليميدل يې ممکن نه بريښيدل، نو له هغوی سره جګړه ډير خطرناکه او له بدو عواقبو نه خالي نه وه. خو د رجيع او بئر معونه غميزې مسلمانان ډير حساس کړي وو د غدارانو په خلاف يې په زړونو کې د انتقام او غچ لمبی بلې وې، نو ځکه يې فيصله وکړه چې له دې غدارانو سره به چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د قتل توطئه يې جوړه کړې وه، مقابله او جګړه کوي نتيجې يې که هر څه وي.

کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته د يهودانو د مشر حيي بن اخطب ځواب ورسيد، الله اکبر يې وويل اصحابو (رضي الله عنهم) هم د تکبير ناره وکړه او د مقابلې لپاره راپورته شول. عبد الله بن ام مکتوم يې په مدينه کې خپل قائم مقام وټاکه او خپله د بنو نضير په لور روان شو. علي (رضي الله عنه) بيرغ وړه او پدې ترتيب سره يې يهودان پخپلو کورونو کې محاصره کړل، هغوی خپلو کلا ګانو ته ننوتل او له هغه ځای نه يې مسلمانان په تيرو او غشو ويشتل. د خرما ونې او نور باغونه هم د دوی په ګټه وو او جنګي استفاده يې ورنه کوله، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ونو او باغونو د پرې کولو او سيځلو امر صادر کړ، حسان (رضي الله عنه) دا مطلب داسې بيانوي:

و هان علی سراة بني لوْئ حريق بالبويرة مستطير

د بني لويي د سردارانو لپاره دا آسانه خبره وه چې په بويره کې د اور لمبې ګډې شي.

بويره د بنو نضير د خرما د باغونو نوم ؤ، الله تعالی پدې هکله فرمايي:

((مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ)) (الحشر: ٥)

[هغه چې پرې کوئ تاسې له تنو د ونو د (کم اصلو) خرماوو څخه يا يې پريږدئ هغه ولاړې په بيخونو خپلو باندې نو دغه (ټول) په اذن (حکم) د الله سره دی.]

په هر حال کله چې بنو نضير محاصره شول نو بنو قريظه يې مرستې ته رانغلل، عبدالله بن ابي او بنو غطفان هم نامردي ورسره وکړه د هيچا خير ور ونه رسيد، هيڅوک يې دفاع ته راپورته نه شول. او همدا وجه ده چې الله تعالی د دوی دا کيسه لدې حالت سره تشبيه کړيده او فرمايي: ((كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلإِنسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بَرِيءٌ مِنْكَ)). (الحشر: ١٦)

[(مثال د منافقانو په مخالفت د وعدې کې) لکه مثل (کیسه) د شیطان داسې ده کله چې وايي انسان ته چې کافر شه نو کله چې (انسان) کافر شي وايي (شیطان) زه بیزار جلا (جدا) یم له تا څخه.]

محاصره یوازې شپږ شپې او په بل روایت (۱۵) ورځې اوږده شوه، الله تعالی د یهودانو په زړونو کې ویره واچوله، حوصلې یې تنګې او ارادې یې ماتې شوې د سلامي کیدو او وسلې کیښودو فیصله یې وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې احوال ولیږه: مونږ له مدینې څخه وځو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوی دا غوښتنه ومنله او موافقه یې وکړه چې دوی کولې شي له خپلو اولادونو سره له مدینې نه په امن ووزي او کولی شي له وسلې پرته نور دومره سامان او کالي چې په اوښانو یې وړئ شي له ځان سره یوسي.

یهودان تسلیم شول وسلې یې کیښودې او پدې شرایطو سره له مدینې نه وتل او خپل کورونه یې پخپله ړنګول. ورونه، کړکۍ حتی څنګ درۍ ، دستک او تیرونه یې هم له ځان سره وړل، ماشومان او ښځې ټول یې له ځان سره بوتلل د شپږ سوه اوښانو یوه قافله ورنه جوړه شوه او له مدینې نه په کډه شول.ځنې مشران یې لکه حیي بن اخطب او سلام بن ابي الحقیق خیبر ته لاړل، ځنې نور شام ته کډه شول یوازې دوو کسانو ورنه ایمان راوړ او هغه یامین بن عمرو او ابو سعد بن وهب وؤ چې په اسلام سره یې خپل مالونه هم وساتل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بني نضیر وسله را ټوله کړه، مځکې، کورونه او جایدادونه یې قبضه کړل، په وسله کې پنځوس زغرې، پنځوس اوسپنیزې خولۍ او درې سوه څلویښت تورې شاملې وې.

د بنو نضیر ځمکې، مالونه او باغونه ټول خاص د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حق وؤ او صلاحیت یې درلود چې هر ډول تصرف پکې وکړي ځانته یې پریږدي او یا یې په نورو ویشي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لدې مالونو نه خمس (پنځه حصه) بیله نکړه ځکه دا غنیمت نه وؤ بلکه فې وؤ ځکه مسلمانانو د تورې په زور نه وؤ نیولی بلکه بیله جګړې د دوی لاس ته ورغلی وؤ، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا مالونه او ځمکې په لومړنیو مهاجرینو وویشلې او د انصارو له ډلې نه یې یوازې ابو دجانه او سهل بن حنیف ته چې فقیران وو برخه پکې ورکړه. او یوه ټوټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکه يې د ځان لپاره وساتله چې د خپل مبارک کور کلنی خرڅ به يې ترې پوره کاوه او که نور څه به ورنه پاتې شول هغه به يې د جهاد په لار کې مصرفول وسله او يا آسونه به يې ورباندې تيارول.

د بنو نضير غزا د څلورم هجري کال د ربيع الاول په مياشت (۶۲۵ م اګست) کې واقع شويده. الله تعالی د حشر مبارک سورت ټول د همدې غزا په هکله را نازل کړيدی او په همدې سورت سره يې د يهودانو شړل، بيان کړې. له منافقانو نه يې پردې اوچتې کړې، هغوی يې افشا کړې، د فې احکام يې ښوولي، د انصارو او مهاجرينو ستاينه يې کړې. او د جنګي اهدافو پخاطر يې د ونو او باغونو پرې کول او سيځل جائز بللي او مسلمانانو ته يې د تقوی او آخرت ته د تيارۍ امر کړی، او په پای کې يې خپله ثنا بيان کړې، حمد او صفت يې ويلی او خپل مبارک نومونه او صفات يې ياد کړيدي.

ابن عباس (رضي الله عنهما) به د حشر سورت ته د بنو نضير سورت هم وايه.[۱]

۶- د نجد غزا

د بنو نضير په غزا کې له قربانۍ او سخت کړاو نه پرته د مسلمانانو په دې لوی بري سره په مدينه کې د اسلام حکم نور هم مضبوط شو. واکمني يې نوره هم کلکه شوه. منافقان وويريدل، ذليل شول د ښکاره دښمنۍ توان ورنه لاړ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ددې فرصت په لاس ورغی چې د هغو اعرابو (بدويانو) د تصفيې لپاره اقدام وکړي کوم چې له احد نه وروسته يې مسلمانانو ته تکليفونه رسول، د اسلام داعيان يې په ډيره نامردۍ او ظالمانه طريقې سره په شهادت رسولي وو او داسې زړه ور شوي وو چې ان پر مدينه باندې يې د حملې سوچونه کول[۲].

مخکې لدينه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې غدارانو او عهد ماتونکو د تاديب او غوږ تاوولو لپاره کوم عملي اقدام وکړي د مدينې استخباراتو خبر ورکړ چې د بنو غطفان قبيلې دوې کورنۍ بني محارب او بنو ثعلبه د جګړې لپاره تياري نيسي. نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فيصله وکړه چې د نجد بدويانو او اعرابو ته د عبرت درس ورکړي، روان شو او د نجد په صحراګانو کې تر ليرې ، ليرې ، پورې لاړ تر څو ددې سخت زړو، عهد ماتوونکو بدويانو په مينځ کې ويره واچوي او داسې يې وډار کړي چې بيا د تير په شان د عهد ماتولو، غدر او خيانت

---

(1). ابن هشام ۲/ ۱۹۰- ۱۹۲. زاد المعاد ۲/ ۷۱ – ۱۱۰. صحيح البخاري ۲. **۵۷۴. ۵۷۵**.

۲ . دا د محمد الغزالي خبرې دي فقه السيرة ص ۲۱٤.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو جرات شانته هم ونکړي.
د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې ناڅاپي حملې د خبر په اوريدو سره هغه اعراب چې د قتل او غارت، غلا او لوټمار لپاره يې تيارۍ نيولې ټول وتبنتيدل او د غرو په څوکو کې پټ شول. پدې ترتيب سره رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا غداران او لوټماران وويرول او خپله بيرته په امن او سلامتۍ سره مدينې ته راستون شو.
اهل السير (سيرت ليکونکو) په دې سلسله کې د ذات الرقاع په نامه يوه غزا ياد کړيده چې د څلورم هجري کال د ربيع الثاني او يا جمادي الاولی په مياشت کې په نجد کې شويده. پدې کې هيڅ شک نشته چې په دې وخت کې دې دا غزا شوې وي، ځکه د مدينې د شرائطو تقاضا هم دا وه چې بايد په دې وخت کې اعرابو ته درس ورکړې شوی وای ځکه د ابو سفيان سره د وعدې په اساس د بدر د راتلونکې غزا وخت رارسيدونکی ؤ.
او مخکې لدينه چې د اعرابو (بدويانو) غوړونه تاو شي زور يې مات شي او وويرول شي د مشرکانو مقابلې ته وتل او مدينه همداسې خوشي پريښودل د کاميابې جنګي ستراتيژۍ خلاف وه او لازمه وه چې لومړی بايد ددې لوټمارانو لاس ورلنډ شي او بيا د ابو سفيان د لښکر مقابلې ته ووزي. خو د دوی (سيرت ليکونکو) دا خبره سيې نده چې د څلورم هجري کال په ربيع الثاني او يا جمادي الاولی کې پيښه شوې غزا د ذات الرقاع غزا ده، ځکه د ذات الرقاع په غزا کې ابو هريره او ابو موسی اشعري (رضي الله عنهما) هم برخه درلودله او ابو هريره (رضي الله عنه) خو د خيبر غزا نه څو ورځې مخکې ايمان راوړی همدا راز ابو موسی اشعري (رضي الله عنه) په يمن کې په اسلام مشرف شو، بيا په کښتۍ کې سپور شو چې کښتۍ يې د حبشې په ساحل کې ودريده او بيا له حبشې نه هغه وخت راغی کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خيبر کې تشريف درلود. نو پدې اساس د ذات الرقاع غزا له خيبر نه وروسته پيښه شويده.
او پدې هکله بل دليل دا دی چې د ذات الرقاع غزا په وخت رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خوف (ويرې) لمونځ ادا کړيدی او د خوف لمونځ د لومړي ځل لپاره د عسفان د غزا په وخت روا شويدی او دا ثابته ده چې د عسفان غزا له خندق غزا نه وروسته وه او د خندق غزا خود پنځم هجري کال په وروستيو کې پيښه شويده، نو پدې اساس د ذات الرقاع غزا په څلورم هجري کال کې نه ده واقع شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- د بدر دوهمه غزا

وروسته لدې چې مسلمانانو د بدويانو (کوچيانو) لوټمارانو غرور مات کړ، غوبږونه يې ورتاو کړل او د دوی له شرنه يې ځانونه ډاډه کړل، نو له خپل لوی دښمن (قريشو) سره يې د مقابلې تياري شروع کړه ځکه کال مخ په پوره کيدو وُ او د احد په ميدان کې له مشرکينو سره د شوې وعدې ورځې رارسيدونکې وې. او دا د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) حق وُ چې د ابو سفيان د لښکر مخې ته ورووزي او د داسې يوې جګړې ميدان ته ودانګي چې ګټه به يې د هغه چا وي چې د بقاء وړ او له مقابل لوري نه د اهليت او هدايت له پلوه وړاندې وي.

په همدې اساس د څلورم هجري کال د شعبان چې د (۶۲۶م) کال له جنوري سره سمون خوري، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له (۱۵۰۰) کسانو سره چې لس آسان هم ورسره وو د جنګ په لور روان شو. (علم) بيرغ يې علي (رضي الله عنه) ته ورکړ، عبدالله بن رواحه يې په مدينه کې خپل قائم مقام وټاکه، او مخکې لاړ تر څو بدر ته ورسيد هملته يې واړول او د مشرکانو د راتګ انتظار يې يوست. ابو سفيان زړه نا زړه له دوو زرو کسانو او پنځوسو آسونو سره له مکې نه را روان شو او له مکې نه يو براو ليرې ,مرالظهران وادي ته ورسيد او له مجنه چينې سره يې واړول.

ابو سفيان ان په مکه کې سوچونو اخيستی وُ له مسلمانانو سره د مقابلې انجام ته انديښمن وُ، زړه يې درزيده، ويرې اخيستی وُ، خو مر الظهران ته له رسيدو وروسته نور هم وډار شو، اراده يې کمزورې شوه، زړه يې ولويد، د په شا تګ بهانې يې جوړې کړې خپلو ملګرو ته يې وويل: اې قريشو! جنګ هغه وخت ښه دی چې آبادي او پريماني وي مالونه مو هم ماړه وي او تاسو ته هم شيدې در رسيږي، دا کال خو وچ کال دی هيڅ هم نشته، نو زه خو بيرته ګرځم راځئ تاسې هم په شا تاو شئ.

داسې ښکاري لکه چې د نور لښکر په زړونو کې هم ويره موجوده وه ځکه ددې رايې په اوريدو سره ټول وګرځيدل هيچا هم مخالفت ونکړ او چا هم له مسلمانانو سره د مقابلې په خبره تاکيد ونکړ.

مسلمانان اته ورځې د بدر په ميدان کې وو د دښمن د راتګ انتظار يې يوست، خپل تجارتي مالونه يې په ښه ګټه يو په دوه خرڅ کړل او بيا مدينې ته پداسې حال کې روان شول چې يو ځل يې بيا برلاسي په برخه شوې، حالات يې تر کنترول لاندې راوستي او هيبت يې د خلکو په زړونو کې بيا ځای نيولی او په اوضاع مسلط شوي دي. دا غزا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدر موعد، دوهم بدر، بدر الاخره، او بدر الصغری په نومونو شهرت لري.[۱]

۸- د دومة الجندل غزا

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له بدر نه تشريف راوړ هرې خوا ته امن او آرامي وه، د اسلامي دولت په ټولو برخو کې پوره ډاډ او اطمينان حاکم وُ. همدا وه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) توجه د عربو د ليرې ليرې پولو خواته واوښته، اراده يې وکړه هلته هم بايد د مسلمانانو غلبه وي، تر څو دوستان او دښمنان ټول د دوی په وجود اعتراف وکړي. له بدر صغری نه وروسته شپږ مياشتې په مدينه کې پاتې شو، پدې وخت کې خبر راغی چې د دومه الجندل شا و خوا ته پرتې قبيلې لارې شو کوي او خلک لوټي، زيات شمير کسان يې راټول کړي او پر مدينه د حملې تياري نيسي. نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مدينه کې سباع بن عرفطه الغفاري خپل قائم مقام وټاکه او پخپله له زرو کسانو سره، د پنځم هجري کال د ربيع الاول په ۲۵ د دومه الجندل په لور وخوځيد د بني عذره قبيلې مذکور نامی يو کس يې لاروي ونيو او روان شو.

پدې غزا کې به رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د شپې مزل کاوه او د ورځې به يې پدې خاطر دمه کوله چې دښمن اغفال او ناڅاپي حمله ورباندې وکړي. کله چې ورنژدې شو نو معلومه شوه چې د لارې شوکونکي لدې ځايه تللي، نو د هغوی په رمو او شپنو يې حمله وکړه، ځنې يې ورنه ونيول او نور وتښتيدل. د دومه الجندل اوسيدونکي ټول يوې خوا بلې خوا ته وتښتيدل او کله چې مسلمانان ورغلل نو هيڅوک هم په ګوته ورنه غلل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څو ورځې دلته پاتې شو جنګي ګروپونه يې يوې خوا بلې خوا ته واستول خو بيا هم څوک په لاس ورنه غلل، بالاخره بيرته مدينې ته ستون شو. په دې غزا کې يې له عيينه بن حصن سره سوله او مصالحه هم وکړه. دومه الجندل د – دال په پيښ – د شام په پولو کې يوه سيمه ده چې له دمشق نه د پنځو شپو مزل او له مدينې نه د ۱۵ شپو په اندازه ليرې پرته ده.

پدې چټکو او ناڅاپي حملو او دې حکيمانه او مدبرانه پلان او سياست سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وتوانيد هرې خوا ته امن او آرامي خوره کړي،

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۲۰۹ – ۲۱۰ زاد المعاد ۱۱۲/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالات په قابو کې وساتي. او د زماني مخه د مسلمانانو په ګټه بدله کړي، داخلي او خارجي مشکلات چې له هرې خوا ورنه را تاو وو يو په بل پسې له مينځه يوسي، د منافقانو کړې خولې ورسمې کړي، غږ يې غلی کړي. همدا راز يې د يهودانو يوې کورنۍ (بنو نضير) نه د هغوی د کړو سزا ورکړه له مدينې نه يې وشړله او نورې يې داسې پاتې شوې چې د تړون او عهد پابندې وې د ګاونډيتوب حقوق يې مراعاتول. همدا راز بدويان، کوچيان او اعراب هم ډير وډار شول ارادې يې کمزورې شوې، غرور يې مات شو، قريشو په مسلمانانو د حملې فکرونه له زړه نه وايستل، او مسلمانانو ته دا فرصت په لاس ورغی چې خلک د الله تعالی دين ته راوبولي او د اسلام رڼا تورو زړونو ته ورسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احزاب غزا

له يو کال نه اوږدو جګړو او نظامي عملياتو نه وروسته امن او آرامي شوه، په عربي جزيره کې امنيت قائم شو، خو يهودان چې د غدر، خيانت، توطئو او سازشونو په نتيجه کې ډير رسوا، سپک او ذليل شوي وو لا اوس هم له مستۍنه نه وو لويدلي عقل يې سرته نه ؤ راغلی له غدر او خيانت څخه نه وو اوښتي. خيبر ته له شړلو وروسته د مسلمانانو او مشرکانو تر مينځ د روانې جګړې نتيجې ته منتظر وو، خو کله چې حالات د مسلمانانو په ګټه وڅرخيدل او د وخت په تيريدو سره د اسلامي حکومت دائره نوره هم پراخه شوه په منطقه کې د اسلام حاکميت لاپسې ټينګ شو، نو د يهودانو په زړونو اور بل شو او د مسلمانانو په خلاف يې نوې توطئې جوړې کړې او د داسې يوه سازش پلان يې جوړ کړ چې د مسلمانانو وجود بالکل له مينځه يوسي. او لدې امله چې له مسلمانانو سره يې د مخامخ مقابلې توان او جرات نه درلود، نو د نفاق او توطئې لار يې خپله کړه.

د بنو نضير قبيلې شل مشران يهودان د مکې قريشو ته ورغلل د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف يې يوې لويې حملې ته راوبلل له خپل طرف نه يې د پوره مرستې وعده ورکړه. قريشو دا خبره ومنله جګړې ته تيار شول او څرنګه چې دوی د احد له غزا نه وروسته له مسلمانانو سره د بدر په ميدان کې د بلې مقابلې وعده کړې وه او بيا يې ددې وعدې مخالفت کړی ؤ، د مسلمانانو مقابلې ته نه وو راوتلي نو دغه فرصت يې د ځان په ګټه وباله او غوښتل يې پدې جګړې سره له لاسه تللی حيثيت بيرته را ژوندی کړي او خپله وعده پوره کړي.

د يهودانو همدغه هيئت بيا بنو غطفان ته ورغی هغوی يې هم د قريشو په شان د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف جګړې ته راوبلل دوی هم دا پيشنهاد ومانه، جنګ ته تيار شول. بيا همدغه يهودان نورو عربي قبيلو ته ورغلل او پدې جګړه کې د برخه اخيستو بلنه يې ورکړه چې ډيرو جنګ ته خپله آمادګي څرګنده کړه. پدې ترتيب سره يهودي مشران پدې وتوانيدل چې د کفر لښکرې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو په خلاف راغونډې او د اسلام په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاف يې يوې لوې حملې ته تيارې کړي.
پدې پسې له جوړ شوي پلان سره سم د جنوب له خوا قريش، کنانه او په تهامه کې له اوسيدونکو قبيلو نه د دوی نور ملګري او حليفان چې ټول څلور زره کسان وو د ابو سفيان په مشرۍ د مدينې په لور روان شول او مر الظهران ته له رسيدو وروسته بنو سليم هم ورسره ملګري شول. او د شرق له لوري د غطفان قبيلې لکه بنو فزاره د عيينه بن حصن په مشرۍ او بنومره د حارث بن عوف په مشرۍ او بنو اشجع د مسعر بن رخيله په مشرۍ او ورسره د بنو اسد او نورې قبيلې هم د مدينې په لور وخوځيدې.
د کفر دا لښکرې له پلان سره سم په ټاکلي وخت د مدينې په لوري وخوځيدې او په څو ورځو کې د مدينې په شا و خوا کې له لس زره کسانو نه جوړ شوی لوی لښکر راغونډ شو چې دا شميره په مدينه کې د ټولو اوسيدونکو ځوانانو، بوډاګانو، ماشومانو او ښځو له شميرې نه زياته وه. که چيرې دا لښکرې د ناخبرۍ په حالت او نابېره توګه د مدينې پولو ته رسيدلی وای نو بې شکه چې د مسلمانانو لپاره به يوه نه جبران کيدونکې خساره وه او دا هم ممکنه وه چې د مسلمانانو ريښې يې له بيخه ايستلې وی او د هستی له ميدان نه يې نابود کړي وای، خو د مدينې قيادت ويښ او د پيښو مقابلې ته تيار او له پيښو نه با خبر قيادت ؤ حالا ت به يې کتل او د وضعې مطابق اقدام به يې کاوه.
د احزابو لښکرې لا خوځيدلی نه وې چې د مدينې استخباراتو خپل قيادت ته پدې اړه مکمل راپور ورکړ. د همدې خبر له رسيدو سره سم رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لوړه مشورتي غونډه راوغوښتله، او له مدينې نه د دفاع په مساله غور پيل شو. د قيادت او شورى د نورو غړو تر مينځ له خبرو او مناقشاتو وروسته د رايو په اتفاق سره د قدرمن صحابي حضرت سلمان الفارسي (رضي الله عنه) وړانديز ومنل شو، او په همغه فيصله وشوه. سلمان (رضي الله عنه) عرض وکړ يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! مونږ به چې کله په فارس کې محاصره کيدلو، نو شا و خوا به مو خندقونه ايستل، راځئ دلته هم له مدينې چارپيره خندق (کنده) وباسو. دا ډير عاقلانه وړانديز ؤ، عربان مخکې لدينه له دې ډول دفاعي سيستم نه خبر هم نه وو.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د شورى فيصله فورا د عمل په ډګر کې پـلـی کړه، هرو لسو کسانو ته يې وظيفه ورکړه چې څلويښت ګزه کنده (خندق) وباسي. اصحابو (رضي الله عنهم) په ډيره مينه او رغبت سره د خندق په کيندلو پيل وکړ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به نه يوازې تشويقول بلکه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملي توګه يې هم د دوی مرسته کوله، او پخپل مبارک لاس به يې خندق کيندلو.
بخاري (رح) له سهل بن سعد (رضي الله عنه) نه روايت کوي چې وايي: مونږ د خندق کيندلو په وخت کې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره وو، مونږ کار کولو او خاورې به مو په خپلو اوږو سره وړلې، په همدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايل:

اللهم لا عيش الا عيش الاخرة فاغفر للمهاجرين و الانصار [1]

[اې خدايه! ژوند خو يوازې د آخرت ژوند دی، نو مهاجرينو او انصارو ته مغفرت وفرمايې.]
انس (رضي الله عنه) روايت کوي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې خندق ته تشريف راوړ چې مهاجرينو او انصارو په ساړه سهار کې خندق کيندلو، هغوی مزدوران نه درلودل چې دا کار يې ورته کړی وای. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې د دوی ستړيا او لوږه وليدله نو ويې فرمايل:

اللهم ان العيش عيش الاخرة فاغفر للانصار و المهاجرة

[لويه خدايه! ژوند خو يوازې د آخرت ژوند دی، نو ته انصارو او مهاجرينو ته ښښنه وکړه.]
اصحابو (رضي الله عنهم) د خپل محبوب رهبر په ځواب کې عرض وکړ او ويې ويل:

نحن الذين بايعوا محمدا على الجهاد ما بقينا ابدا[2]

[مونږ هغه کسان يوو چې د ژوند تر پايه مو له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د جهاد ژمنه او بيعت کړيدی.]
همدا راز بخاري له براء بن عازب نه په روايت سره وايي: ما رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليد چې د خندق خاورې يې وړلې او دومره په دوړو کې پټ ؤ چې د مبارک خېټې پوستکی يې نه ښکاريده، او په مبارک بدن يې ډېر ويښتان وو. ما ورنه اوريدل چې په همدې وخت کې چې خاورې يې وړلې د عبدالله بن رواحه

(1). صحيح بخاري د خندق غزا باب ۲/ ۵۸۸
(2). صحيح بخاري ۲/ ۵۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رضي الله عنه) دغه کلمات يې زمزمه کول:

اللهم لو لا انت ما اهتدينا ولا تصدقنا و لا صلينا
فانزلن ســــكينة علينا و ثبت الاقدام ان لاقينا
ان الاولى رغــبوا علينا و ان ارادوا فتنة ابينا

[اې الله! که ته نه وای نو مونږ به د هدايت لاره نه وای موندلی، نه به مو خيرات ورکړی وی او نه به مو لمونځ ادا کړی وای، نو اوس پر مونږ سکينت (استقامت) رانازل کړه، او که مقابله پيښه شوه نو پښې مو ټينګې کړه (ثبات مو په برخه کړه) هغوی زمونږ په خلاف خلک راپارولي دي او که لويه فتنه يې وغوښتله نو مونږ به يې کله هم و نه منو.]

حضرت براء (رضي الله عنه) وايي چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) به ددې شعر وروستي لفظونه اوږدول. او په بل روايت کې ددې شعر وروستی فرد داسې راغلی دی:

ان الاولى قد بغوا علينا و ان ارادوا فتنة ابينا[1]

[هغوی زمونږ په خلاف ظالمانه بغاوت کړی او که هغوی وغواړي مونږ په فتنه کې واچوي نو کله به يې هم ورسره قبوله نکړو.]

مسلمانانو له يوې خوا په پوره مينه او ولوله خندق کيندلو، خو له بلې خوا داسې لوږه ورباندې راغلې وه چې زړونه يې چول. انس (رضي الله عنه) وايي چې خندق ايستونکو ته به دوه لپې اوربشې راوړل شوې او په بوينو زړو غوړيو کې به ورته پخې شوې، بيا به د خوړلو لپاره ور وړاندې شوې، هغوی به دومره لوږې اخيستي وو چې همدا بد بوی لرونکي خواړه به يې چې له ستوني تيريدل يې هم ګران وو، خوړل.[2]

ابو طلحه (رضي الله عنه) وايي: مونږ له خپلې لوږې نه رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته شکايت وکړ، او ور ومو ښودل چې مونږ هر يوه پخپله خيټه يوه يوه تيږه تړلې ده، نو رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) راوښودله چې پخپله مبارکه خيټه پورې يې دوې تيږې تړلې دي.[3]

په همدې وخت يعنې د خندق کيندلو په جريان کې د نبوت ډيرې نښانې ليدل شوې. جابر بن عبدالله (رضي الله عنه) وليدل چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و

---

(1). صحيح البخاري ۲/ ۵۸۹
(2). بخاري ۲/ ۵۸۸
(3). ترمذي – مشكاه المصابيح ۲/ ۴۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلم) ډیر وږی شویدی، نو یوه بیزه (وزه) یې حلاله کړه او میرمنې یې یوه صاع یا پیمانه (دوه نیم کیلو) اوربشې اوړه کړې، بیا یې په پټه سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته وویل چې له یو څو محدودو اصحابو (رضي الله عنهم) سره دده کورته تشریف وروړي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې خبرو په اوریدو سره پاڅید او د خندق ټول کار کوونکي یې چې زر کسه وو له ځان سره ملګري کړل، ټول لاړل او د جابر (رضي الله عنه) ډوډۍ یې وخوړه، ټول ماړه شول، د غوښې دیګ همداسې ډک پاتې ؤ، اوړه همداسې پخپل حالت وو هیڅ شی هم نه وو کم شوي.[۱]

د نعمان بن بشیر (رضي الله عنه) خور خندق ته راغله او یوه لپه خرما ورسره وه، غوښتل یې خپل پلار، او ماما ته یې ورکړي. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورسیده، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل خرما دلته راوړه! خرما یې ورنه واخیستله او په چادر یې واچوله، بیا یې د خندق کار کوونکي راوبلل، ټول راغلل او دا خرماوې یې خوړلې، خرماوې همداسې زیاتیدلې، ټول ماړه شول، خو خرماوې دومره زیاتې پاتې وې چې د څادر له څنډو نه وتلې.[۲]

په همدې ورځو کې له دې دوو پیښو نه یوه بله لویه پیښه هم واقع شویده. بخاري له جابر (رضي الله عنه) نه روایت کوي وایي: مونږ په خندق کیندلو بوخت وو چې یوه سخته کلکه پربنه مخې ته راغله، اصحاب (رضي الله عنهم) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورغلل او ورته ویې ویل: په خندق کې سخته کلکه پربنه را پیدا شویده! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: پریږدئ زه پخپله ورکوزیږم، بیا پداسې حال کې پاڅید چې په خیټه یې تیږه تړلې وه، او دا داسې وخت ؤ چې مونږ دری ورځې په څه شي څک هم نه ؤ وهلی، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کلنګ واخیست او په پربنه یې وار وکړ، په همدې ګوزار سره هغه سخته پربنه لکه ریګ داسې دانې دانې شوه.[۳]

حضرت براء (رضي الله عنه) وایي: د خندق ایستلو په دوران کې یوه داسې پربنه مخې ته راغله چې کلنګونو هیڅ اثر نه پرې کاوه، ورغلو او رسول الله (صلی الله علیه و اله و

[۱]. صحیح البخاري ۲/ ۵۸۸ - ۵۸۹
[۲]. ابن هشام ۲/ ۲۱۸
[۳]. صحیح بخاري ۲/ ۵۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) ته مو شکایت وکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راغی کلنګ یې واخیست او ویې فرمایل: بسم الله او ګوزار یې وکړ، بیایې وفرمایل: (**الله أکبر، أعطیت مفاتیح الشام، والله إني لأنظر قصورها الحمر الساعة**). الله اکبر د شام د فتحې کلیانی راکړې شوې، دا دی زه همدا اوس د هغه ځای سرې ماڼۍ وینم. بیا یې دوهم ګوزار وکړ، پربنه یې ماته کړه او ویې فرمایل: (**الله أکبر، أعطیت فارس، والله إني لأبصر قصر المدائن الأبیض الآن**). الله اکبر د فارس واک هم راکړل شو، قسم په خدای چې اوس د مدائن سپین قصر وینم. بیایې په بسم الله سره دریم ګوزار ورباندې وکړ او پربنه تېوله میده شوه، ویې فرمایل: (**الله أکبر، أعطیت مفاتیح الیمن، والله إني لأبصر أبواب صنعاء من مکاني**).الله اکبر د یمن د فتحې کلیانې راکړل شوې، قسم په خدای چې له همدې ځای نه د صنعاء دروازې ګورم.[1]
ابن اسحاق همدې ته ورته روایت له سلمان الفارسي (رضي الله عنه) نه رانقل کړیدی.[2]
د مدینې موقعیت څه داسې و چې له شمالي لوري پرته نورو ټولو خواوو ته یې د خرماوو باغونه، غرونه او ریګستاني پوښتې وې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د یوه عسکري متخصص په حیث پدې ښه پوهیده چې د مشرکینو دا لوی لښکر پر مدینه باندې یوازې له شمالي لوري نه حمله کولی شي، او له همدې خوا نه ورباندې راتلی شي، په همدې اساس یې خندق د مدینې په شمالي خوا کې وکینده. مسلمانانو خندق کیندلو ته ادامه ورکړه، ټوله ورځ به یې کار کاوه ماښام به کورونو ته ستنیدل او مخکې لدینه چې د مشرکینو لوی او بې شمیره لښکر مدینې ته را لنډ شي دوی د خندق کار بشپړ کړی وُ.[3]
د قریشو څلور زره کسیز لښکر د مدینې پولو ته راورسید، د رومه سیمې زعابه او جرف په مینځ کې یې په مجتمع الاسیال (د سیلابي اوبو د یو ځای کیدو په محل)کې واړول. د غطفان، نجد او ملګرو یې شپږ زره پوځیان هم راغلل د احد په شرقي خوا کې یې په ذنب نقمي سیمه کې خیمې ودرولې. ((**وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلاَّ إِيمَاناً وَتَسْلِيماً**)) (الاحزاب:۲۲) [او کله چې ولیدلې مؤمنانو لښکرې (د مشرکینو) نو وویل

---

[1]، سنن النسائی ۲/ ۵۶، احمد فی مسنده لفظ د نسائی ندی، په هغه کې راغلی: وعن رجل من الصحابه.
[2]. ابن هشام ۲/ ۲۱۹
[3] ابن هشام ۲/ ۳۳۰ - ۳۳۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

(مؤمنانو) دا هغه دی چې وعده کړې ده له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله د نصرت) او رښتيا ويلي و الله او رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددغه (الله په وعده کې) او زيات نکړ دغو (لښکرو) د مشرکينو مؤمنانو ته مگر ايمان او تسليم (احکامو د الله ته).]

خو د منافقانو او کمزوري ايمان د خاوندانو حالت بيا بل څه وُ، هغوی ددې لښکرو په ليدو سره ويرې واخيستل، الله تعالی د دوی حالت ته اشاره کوي فرمايي:

((وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلاَّ غُرُوراً)) (الاحزاب: ۲۲)

[او (ياد کړه هغه وخت) کله چې وويل: (ابن ابي، ابن قشر او نورو) منافقانو او (وويل) هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د نفاق) و چې نه ده وعده کړې له مونږ سره الله او رسول ددغه (الله په فتح د شام، يمن، پارس) مگر په غرور، تير ايستلو سره.]

له مشرکينو سره د مقابلې پخاطر رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له درې زره اصحابو (رضي الله عنهم) سره له مدينې نه راغی، شا يې د سلع غره ته وگرزوله او هملته يې سنگر ونيو خندق د دوی او مشرکينو تر منځ واقع وُ شعار او شفر يې ((حم – لا ينصرون)) و.

ابن ام مکتوم يې په مدينه کې خليفه وټاکه، ښځې او ماشومان يې د مدينې په کلاګانو او برجونو کې سره ټول کړل. کله چې مشرکينو پر مسلمانانو او مدينې باندې د يرغل تکل وکړ، ويې ليدل چې ډير ژور او سورور خندق يې مخې ته دی، بله چاره يې ونه ليده د مسلمانانو د محاصرې په فکر کې شول. دا پداسې حال کې چې له مکې نه د روانيدو په وخت کې ورسره د محاصرې فکر او پلان نه وُ. دوی دې ډول يوه اقدام ته تياري نه درلوده، بلکه د دوی پخپله خبره دا خندق داسې يو چل او تاکتيک وُ چې عربانو نه پيژانده او نه پرې پوهيدل، اصلاً يې د خندق فکر ذهن ته راغلی هم نه وُ.

مشرکان به په ډيره غوسه د خندق په غاړه تاويدل، او هلته به يې د کمزورۍ او ضعف د نقطو پلټنه کوله، تر څو له همغې نه په استفادې سره اخوا تير شي. مسلمانانو حالات ځارل مشرکين يې تر کـلـکې ځ ا رنې لاندې نيولي وو، هغوی به يې په غشو ويشتل تر څو له خندق نه د تيريدو جرات ونکړي، نه به يې پريښودل خندق ته ورلنډ شي، ځانونه پکې واچوي او يا يې په خاورو سره د ډکولو هڅه وکړي او ځانته لاره پکې جوړه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قريشو ځينو جنګياليو دا نه شواى زغملى چې د محاصرې نتيجې او پايلې ته انتظار وباسي، او بې فايد د خندق په څنډو ولاړ وي، دا د دوى لپاره د زغم نه وه. همدا وه چې يوه ډله چې عمرو بن عبد ود، عكرمه بن ابي جهل، ضرار بن الخطاب او نور پكې وو راووتل، د خندق يوه تنګه نقطه يې انتخاب كړه او ورداخل شول، آسونه يې له خندق نه تير شول د خندق او سلع غره تر مينځ پدې ساحه كې يې وځغلول. حضرت علي (رضي الله عنه) له يو شمير مسلمانانو سره د دوى مقابلې ته را ووت او همغه ځاى يې ورته ونيو له كوم نه چې دوى راتير شوي وو.

پدې وخت كې عمرو غږ وكړ چې څوك مقابلې ته تيار دي؟ حضرت علي (رضي الله عنه) ور وړاندې شو او داسې يوه خبره يې ورته وكړه چې عمرو له ډيرې غوسې نه له آس نه وركوز شو، د آس پښې يې پرې كړې او پر مخ يې هم ګوزارونه ورباندې وكړل. عمرو د قريشو له ډيرو مشهورو غيرتي جنګياليو څخه شميرل كيده، دواړه سره مخامخ شول، يو پر بل يې د ګوزارونو هڅې كولې. بالاخره علي (رضي الله عنه) وتوانيد چې خپل دښمن (عمرو) له پښو وغورځوي او په هلاكت يې ورسوي، نورو مشركينو د تيښتې لاره ونيوله او داسې ويرې اخيستي وو چې له عكرمه نه خپله نيزه هم پاتې شوې وه او له ميدان نه يې منډې وهلې.

څو ځله داسې هم شوي چې مشركينو له خندق نه د تيريدلو سخت كوششونه كړيدي، ډيرې هڅې به يې كولى چې ځانته پكې لاره ومومي، لكن مسلمانانو په ډيره ميړانه مقابله كوله په غشو به يې ويشتل او كلكه دفاع به يې كوله. د مسلمانانو د همت او شجاعت له بركته د مشركينو ټولې هڅې ناكامې او شنډې شوې. مسلمانان په داسې كلكه او مسلسله مقابله بوخت وو چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) نه څو لمونځونه هم قضا شول. په بخاري او مسلم كې له جابر (رضي الله عنه) نه روايت دى وايي: د خندق د غزا په ورځ عمر (رضي الله عنه) راغى او مشركينو ته يې بد رد ويل، بيا يې وويل: يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ! نن مې په ډير مشكل سره د لمازديګر لمونځ د لمر پريوتو په وخت كې ادا كړ. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: قسم په الله چې ما لا تر اوسه هم لمونځ ندى ادا كړى.

جابر (رضي الله عنه) زياتوي: بيا مونږ له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره بطحان ته كوز شوو، هلته يې اودس وكړ مونږ هم اودسونه وكړل، بيا يې د لمازديګر لمونځ پداسې وخت كې راكړ چې لمر لويدلى وُ، ورپسې يې د ماښام لمونځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادا کړ[۱].

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د لمانځه د قضا کیدو له امله دومره خفه شو چې د مشرکینو لپاره یې ښیرې وکړې. بخاري له علي (رضي الله عنه) نه روایت کوي وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خندق په ورځ وفرمایل:(**ملأ الله علیهم بیوتهم وقبورهم ناراً، کما شغلونا عن الصلاة الوسطي حتی غابت الشمس**).الله تعالی دې د مشرکینو کورونه او قبرونه له اور نه ډک کړي، هغه چې مونږ یې داسې مصروف وساتلو چې د لمازدیگر لمونځ مو دومره ناوخته شو چې له لمر پریوتو نه وروسته مو ادا کړ.[۲]

په مسند امام احمد او امام شافعي کې روایت دی چې مشرکانو داسې سختې حملې کولې او مسلمانان یې دومره مصروف ساتلي وو چې د ماسپښین، لمازدیگر، ماښام او لماسختن ټول لمونځونه ورنه قضا شول، بیا وروسته یې ټول یو ځای ادا کړل. امام نووي وایي: ددې روایتونو تر مینځ جمع داسې کیدی شي چې خندق غزا څو ورځې وه، کیدای شي یوه ورځ یو لمونځ ورنه قضا شوی وي، او په بله ورځ ټول قضا شوي وي.[۳]

لدینه دا خبره ثابتیږي چې مشرکینو څو ورځې مسلسل هڅه کوله له خندق نه تیر شي، او مسلمانان هم په مسلسله توگه په کلکه دفاع او مقابله بوخت وو. او څرنگه چې خندق د دواړو لوریو تر مینځ حایل و، نو مخامخ جگړه او خونړۍ نښته نده شوې، بلکه دواړو لوریو یو پر بل غشي ویشتل او له لیرې نه مقابله روانه وه. د غشو ویشتلو په نتیجه کې له دواړو لښکرو نه څو کسه ووژل شول، پدې جمله کې شپږ مسلمانان شهیدان شول او لس مشرکین په هلاکت ورسیدل. پداسې حال کې چې یوازې یو او یا دوه کسان په توره وژل شوي دي.

همدا راز پدې دوران کې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) هم په غشي ولگید او د مټ لوی رگ یې پرې شو. نوموړی د قریشو د یوه تن چې حبان بن العرقه نومیده په غشي ولگید. پدې وخت کې سعد (رضي الله عنه) دعا وکړه خدایه! ته ښه عالم یې، چې زه له ټولو نه زیات له هغو کسانو سره جگړه خوښوم کوم چې ستا د رسول (صلی الله علیه

(1). صحیح بخاري ۲/ ۵۹۰
(2). همدا مصدر
(3). مختصر سیره الرسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) للشیخ عبدالله النجدي ص ۲۸۷ شرح مسلم للنووي / ۲۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

و اله و صحبه و سلم) تکذیب یې کړی او هغه یې له خپل کور نه په هجرت کولو مجبور کړی، اې الله! داسې ښکاري لکه چې زمونږ او دوی تر مینځ جګړه وروستي پړاو ته رسیدلی وي، که چیرې له قریشو سره زمونږ د جګړې څه وخت پاته وي، نو خدایه، ما ورته ژوندی پریږده، تر څو زه ستا په لاره کې جهاد ورسره وکړم، او که له دوی سره جګړه دې پای ته رسولې وي، نو بیا دا زخم وشړوه او مرګ مې له همدې ټپ نه وګرزوه،⁽¹⁾. د دعا په پای کې یې وویل:اې خدایه! تر هغې پورې مې مه وژنه تر څو مې په بنو قریظه زړه نه وي یخ شوی.⁽²⁾

پداسې حال کې چې مسلمانان د جګړې په ډګر کې له دا ډول ستونزو سره لاس او ګریوان وو، د فریب او غدر لښکر لکه د زهرجنو مارانو په شان اوړیدل را اوړیدل، او زیار یې یوست چې مسلمانانو ته زیان ورسوي.

د بنو نضیر مشر او لوی مجرم روان شو، د بني قریظه م ی ن ې ته ورغی، هلته یې له کعب بن اسد قرظي سره چې د بني قریظه مشر ؤ ولیدل. بني قریظه له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره دا عهد کړی ؤ چې که جنګ پیښیږي نو دوی به د مسلمانانو څنګ ته دریږي او مرسته به یې کوي. حیي ورغی د کعب دروازه یې وټکوله، کعب دروازه نه ورته پرانیستله، خو هغه اصرار کاوه تر څو چې دروازه یې ورته خلاصه کړله. حیي ورته وویل: ما تا ته همیشنی عزت او بې شمیره لښکرې راوستې دي، قریش، د هغوی مشران او مخور ټول مې درته راوستلي دي، هغوی اوس د رومه په مجمع الاسیال کې دي، ما غطفان او د هغوی مشران او رهبران ټول درته راوستلي دي، هغوی د احد په خوا په ذنب نقمي کې اړولي دي، دوې ټولو له مونږ سره دا عهد کړیدی چې تر هغې به په شا نه ځي تر څو یې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب (رضي الله عنهم) له مینځه نه وي وړي.

کعب ورته وویل: قسم په خدای چې تا عزت نه، بلکه ذلت راته راوړی، او داسې یو لښکر دې راوستلئ چې هغه وریځې ته ورته دی چې هیڅ اوبه نه وي پکې پاتې. هغه وریځ چې رعد او برق یې وي خو د باران درک یې نه وي، اې حیي! ستا په حال افسوس، ما پریږده، ما له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه له رښتیا او وفاء نه پرته بل څه ندي لیدلي.

خو حیي همداسې لګیا وو په یوه او بله لار یې د کعب د قانع کولو کوښښ کاوه، تر څو دا عهد یې ورکړ ورته ویې ویل: د خدای په نامه دا عهد درسره کوم که چیرې

(1). صحیح بخاري ۳/ ۵۹۱
(2)ابن هشام ۲/ ۳۳۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

قريش او غطفان پدې ونه توانيدل چې محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مينځه يوسي، او بيرته مکې ته ستانه شول، نو پدې صورت کې به زه ستا سره يو ځای ستاسې په کلا کې پاتې کيږم، او څه چې پر تا راځي هغه دې په ما هم راشي، پدې سره کعب بن اسد له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره خپل تړون مات کړ، او له مسلمانانو نه يې د دوستۍ پيمان بيرته واخيست، او د هغوی په خلاف د مشرکينو په خوا کې ودريدل.[1]

همدا وه چې د بني قريظه يهودو عملاً د مسلمانانو په خلاف جنګي عمليات پيل کړل.

ابن اسحاق وايي: صفيه بنت عبدالمطلب (رضي الله عنها) د حسان بن ثابت (رضي الله عنه) په فارع نومي کلا کې وه، هلته له حسان سره د مدينې ماشومان او ښځې هم وې. صفيه (رضي الله عنها) وايي: يو يهودی زمونږ کوټې ته راغی، تر کلا شاو خوا تاويده، دا هغه وخت ؤ چې بنو قريظه له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره خپل تړون مات کړی ؤ او د مسلمانانو په خلاف جګړې ته داخل شوي وو. له مونږ سره هيڅوک هم نه وو چې دفاع رانه وکړي، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانان له دښمنانو سره په مقابله بوخت وو، که مونږ ته څه مشکل پيدا کيدلې، هغوی مو مرستې ته نه شوای راتللی. صفيه (رضي الله عنها) زياتوي: حسان ته مې وويل: حسانه! دا يهودی خو وينې چې له کلا نه د باندې ګرځي، قسم په خدای زه فکر کوم چې غواړي زمونږ خبر نورو يهودانو ته يوسي، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب (رضي الله عنهم) خو هلته مشغول دي، ته ورشه او دا يهودی ووژنه. حسان وويل: ته خو ښه پوهيږې، چې زه ددې کار لپاره تيار او مناسب نه يم. صفيه (رضي الله عنها) وايي: همدا وه چې ما خپله ملا وتړله او يو کوتک مې راسره واخيست، ورکوزه شوم پر هغه کوتک يا ستنه چې راسره وه يو سخت ګوزار مې پرې وکړ او يهودی مې وواژه، بيرته کلاته راغلم. حسان ته مې وويل: اوس ورشه او له هغه نه يې وسله را واخله، ځکه ما لاس ورنه وړ. حسان (رضي الله عنه) راته وويل: زه دده وسلې او سامان ته هيڅ اړتيا نلرم.[2]

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۲۲۰ - ۲۲۱

[2]. ابن هشام ۲۲۸/۲ . لدې حديث نه داسې معلوميږي چې حسان (رضي الله عنه) بې زړه او ډارن و، خو يو شمير علماوو ددې ځواب ويلی او دا حديث يې منکر بللی ځکه سند يې منقطع دی، او که حديث صحيح وي، نو د حسان هجوه ورنه ځرګنديږي، پدې صورت کې ځواب دا دی چې کيدای شي هغه ورځ به حسان ناروغ و. زه دا تر ټولو غوره تاويل بولم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې ډول سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عمه حضرت صفيې (رضي الله عنها) داسې يوه عظيمه کارنامه تر سره کړه چې د مسلمانانو د ميرمنو او اولادونو د ساتنې سبب شوه، يهودانو داسې ګمان وکړ چې ګويا يو شمير مسلمانان لدې کلاګانو او برجونو نه ساتنه کوي. پداسې حال کې چې اصلاً دا ټول خالي وو، هيڅوک هم دلته موجود نه وو. همدا يو جراتمندانه اقدام ددې سبب شو چې يهودانو بيا دې ډول اقدام ته زړه ښه نه شواى کړى. خو په عملي توګه يې له مشرکانو سره مرسته کوله کومکي مواد يې ور استول، او له همدې کومکي موادو نه مسلمانانو يو ځل شل اوښان ونيول.

کله چې دا خبر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو ته ورسيد، نو د خبر د تحقيق او د بني قريظه د دريځ معلومولو پخاطر يې سعد بن معاذ، سعد بن عباده، عبدالله بن رواحه، او خوات بن جبير (رضي الله عنهم) هغوی ته واستول او ورته يې فرمايل: (**انطلقوا حتى تنظروا أحق ما بلغنا عن هؤلاء القوم أم لا ؟ فإن كان حقاً فالحنوا لي لحناً أعرفه، ولا تَفُتُّوا في أعضاد الناس، وإن كانوا على الوفاء فاجهروا به للناس**). لاړ شئ او وګورئ چې دا خبر رښتيا دی او که نه؟ که فرضاً خبره رښتيا وه يعني هغوی له مونږ سره خپل تړون مات کړی او له قريشو سره يې تړون کړی وئ نو خبره په رموز کې وکړئ، داسې څه راته ووايئ چې يوازې زه پرې پوه شم، خبره ټولو خلکو ته مه اعلانوئ، او که فرضا هغوی تر اوسه پورې له مونږ سره وفادار پاتې شوي وو، عهد يې نه و مات کړئ، نو بيا يې ټولو خلکو ته اعلان کړئ. پلاوی چې ورلنډ شو نو له يهودو نه يې دومره بده معامله وليده چې ګمان يې هم نه کيده. فوراً يې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شان کې ګستاخي وکړه د هغه پلاوي ته يې بد رد وويل. په ډيره بې شرمۍ سره يې ورته وويل: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څوک دی؟ زمونږ او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر مينځ هيڅ تړون نشته. ځئ بيرته لاړ شئ. هيئت همداسې ورنه روان شو او کله چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورسيدل، نو په شفر کې يې ورته وويل: (عضل و قاره) يعني بنو قريظه هم داسې غدر کړيدی لکه څرنګه چې د عضل او قاره خلکو له اصحاب الرجيع سره کړی وئ.

که څه هم کوشش وشو چې خبره پټه وساتل شي، خو اصحاب (رضي الله عنهم) په حقيقت پوه شول او د لوی خطر احساس يې وکړ. دا د مسلمانانو لپاره تر ټولو سخته

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیبه وه، د دوی او بنو قریظه تر مینځ هیڅ حایل نه وُ، هغوی هر وخت کولی شوای پر مسلمانانو د شا له خوا نه برید وکړي. دا هم په داسې وخت کې چې مخې ته یې د مشرکینو داسې یو لوی لښکر پروت وُ چې یوه لحظه یې هم له سترګو نه شوای پناه کولی. د مسلمانانو پر ماشومانو او میرمنو د یهودو د برید د مخنیوي لپاره څوک نه وو، ټول مسلمانان ډېر غمجن وو، د دوی دغه حالت قرانکریم داسې تر سیموي او فرمایي: ((وَإِذْ زَاغَتْ الأَبْصَارُ وَبَلَغَتْ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا (١٠) هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالاً شَدِيداً)) (الاحزاب: ١٠- ١١)

[او کله چې کږې خړې شوې سترګې (له ډيرې ويرې) او ورسيدل زړونه بيخونو د مريو ته (له ډيره خوفه) او ګمانونه وکړل تاسو پر الله راز راز ګمانونه، پدې وخت کې وازمويل شول مؤمنان (له منافقانو څخه) او وخوځول شول په خوځولو سختو سره (له ډيرې ويرې).]

دلته یو ځل بیا د ځینو منافقینو نفاق څرګند شو او ویې ویل: محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مونږ ته د کسرې او قیصر د خزانو وعده راکوي، خو نن مونږ حتی نه شو کولی د قضاء حاجت لپاره د باندې ووزو! ځینې منافقین خو راغلل او دروغ بهانې یې جوړې کړې چې زمونږ په کورونو کې څوک نشته، یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مونږ ته اجازه راکړه چې خپلو کورونو ته لاړ شو! زمونږ کورونه له مدینې نه د باندې واقع دي، تر زیات خطر لاندې دي! په بنو سلمه کې هم بالکل مـاتې ګډه شوه، د همدوی په هکله الله تعالی دا آیتونه نازل کړل: ((وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلاَّ غُرُوراً (١٢) وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلاَّ فِرَاراً)) (الاحزاب : ١٢- ١٣)

[او (یاد کړه هغه وخت) کله چې وویل (ابن ابي، ابن قیشر او نورو) منافقانو او (وویل) هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د نفاق) و چې نه ده وعده کړې له مونږ سره الله او رسول ددغه (الله په فتح د شام، یمن، پارس) مګر په غرور، تیر ایستلو سره. او کله چې وویل یوې طـایـفـې له دغو (منافقانو) چې اې اهل د یثربه (مدینې) نشته ځای (د هستوګنې) تاسې ته پس بیرته وګرځئ او اذن (د بیرته تللو) غواړي یو فریق ډله له دوی له نبي نه وایي (بنو حارثه او بنو سلمه) چې بیشکه کورونه زمونږ تش پراته دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(له سرېو) حال دا چې ندي تش پراته کورونه د دوی نه لري اراده دوی (په دغه تګ سره) مګر د تيښتې (له جنګه).]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته چې د بنو قريظه د غدر خبر راغی، نو خپل مبارک سر او مخ يې په چادر کې پټ کړ وغزيد، څه ځنډ يې وکړ. اصحابو (رضي الله عنهم) چې دا حالت وليد نور هم پريشانه شول. په همدې وخت کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په زړه کې د هيلې او اميد نوې څپه راغله، را پاڅيد د الله اکبر ناره يې وکړه، ويې وفرمايل: (**الله أكبر، أبشروا يا معشر المسلمين بفتح الله ونصره**).مسلمانانو! د الله تعالی له لوري د برې او فتحې مبارکي درکوم. بيا يې پيل وکړ له حالاتو سره د مقابلې په فکر کې شو، په عملي اقداماتو يې لاس پورې کړ، يوه جامعه طرحه يې جوړه کړه. د همدې طرحې په اساس به يې يوه ډله وسله وال کسان مدينې ته وليږل تر څو په ماشومانو او کورونو بريد ونه شي. د وخت غوښتنه دا وه چې بايد يو داسې اقدام وشي چې د مشرکانو لېکې درې ورې کړي. د همدې غرض پخاطر رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اراده وکړه د غطفان قبيلې له مشرانو عيينه بن حصن او حارث بن عوف سره مصالحه وکړي. هغوی ته يې وړانديز وکړ چې که دوی بېرته ستانه شي او خپل قوم له ځان سره بوزي، نو په بدل کې به ورته د مدينې د ميوې دريمه برخه ورکړل شي. دوی ته دا وړانديز وشو چې تاسو لاړ شئ، قريش يوازې پريږدئ تر څو مونږ حساب ورسره وکړو. پدې وړانديز څه خبرې وشوې، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له سعدينو (سعد بن معاذ او سعد بن عباده (رضي الله عنهما)) سره مشوره وکړه. هغوی دواړو ورته وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! که چيرې الله تعالی دا امر درته کړی وي، نو په سترګو مو منلی، او که دا ستا له خوا زمونږ د نجات لپاره يوه هڅه وي، نو بيا عرض دا دی چې د جاهليت او بت پرستۍ په زمانه کې هم هغوی په زور سره زمونږ ميوې ندي خوړلې، هغه وخت يې د مدينې يوازې هغه ميوې خوړلې دي چې يا يې اخيستې او يا چا په ميلمستيا کې ورکړې دي، اوس چې الله په اسلام مشرف کړو، هدايت يې راته وکړ، او د ستاسو په وجود سره يې عزت راوبښلو، نو بيا ولې دا ميوې ورکړو؟ قسم په الله چې له تورې پرته به هيڅ ورنکړو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم د دوی رايه غوره وبلله او ورته ويې فرمايل: (**إنما هو شيء أصنعه لكم لما رأيت العرب قد رمتكم عن قوس واحدة**).دا زما طرحه وه ما ددې پخاطر وړاندې کړې وه چې له خطر نه مو وژغورم ځکه ما ليدل چې عرب ټول ستاسې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاف دريدلي دي. بيا الله تعالى د خپل رحمت له مخې داسې کار برابر کړ چې د دښمنانو د ماتې، رسوايۍ او بېلتون سبب شو، غرور يې مات او مستي يې له مينځه لاړه. او دا کار داسې وشو چې د غطفان قبيلې يو شخص چې نعيم بن مسعود بن عامر الاشجعی (رضي الله عنه) نوميده رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته راغی عرض يې وکړ: يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم)! زه مسلمان شوی يم، خو قوم مې راباندې خبر ندی، امر راته کوه څه وکړم؟ رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل:((**انما انت رجل واحد،فخذل عنا ما استطعت فان الحرب خدعة**)). ته يو کس يې، دښمن چې په هرې طريقې سره له مونږ نه دفع کولی شي، هغه وکړه، ځکه جګړه چل دی. نعيم فوراً بني قريظه ته ورغی، له دوی سره يې له پخوا نه ښې اړيکې درلودې، ورغی او ورته ويې ويل: تاسو خو پدې پوهيږئ چې زه له تاسو سره څومره مينه لرم، زمونږ او ستاسې اړيکې ډيرې نژدې دي. دوی ورته وويل: پدې کې خو شک نشته. ده ورته وويل: ګورئ قريش خو ستاسې په شان ندي، دا وطن ستاسې دی، ستاسې مالونه ، ښځې، اولادونه او ټول شيان همدلته دي، دا خو امکان نلري چې دا ټول پريږدئ او بل ځای ته کوچ وکړئ ، قريش او غطفان چې له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د جګړې په نيت راغلي، دا دی تاسې له هغوی سره مرسته کوئ، د هغوی اولادونه، مالونه او ښځې ټول پخپل وطن کې دي که فرصت ورته برابر شو بريالي شول نو ښه، او که نه نو ولاړ به شي، تاسې به محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يوازې پريږدي! دوی ورته وويل: نو څه کول په کار دي يا نعيم! ده ورته وويل: تر هغې پورې په جګړه کې مرسته مه ورسره کوئ تر څو مو ورنه څه کسان ګرو نه وي اخيستې. دوی دده رايه خو ښه کړه او ويې ويل: ښه مشوره دې راکړه.

بيا نعيم سيخ قريشو ته ورغی او ورته ويې ويل: پدې خو پوه ياستئ چې زه ستاسې سره ډيره مينه او همدردي لرم. دوی وويل: بيشکه ته زمونږ دوست يې، ده وويل: د بني قريظه يهود له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره پخپل عهد او تړون ماتولو پښيمانه شوي، هغوی له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره بيا رابطه ټينګه کړې، او دا وعده يې ورسره کړيده چې دوی به له تاسې نه ځينې کسان ګرو اخلي او بيا به يې محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته سپاري، او پدې سره به له هغه سره خپله دوستي ټينګوي، که فرضاً يهودو له تاسو نه د څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسانو د ګرو کولو غوښتنه وکړه، نو مه يې منئ او ګروګان مه ورکوئ. بيا له دوی نه لاړ او غطفان ته ورغی، هغوی ته يې هم همداسې خبره وکړه. کله چې د پنځم هجري کال د شوال مياشتې د هفتې ورځ را ورسيدله، قريشو بني قريظه ته احوال وليږه، چې مونږ خو دلته مسافر يوو، پخپل وطن کې نه يوو، اوښان او آسونه مو مري، راځئ زمونږ مرسته وکړئ تر څو په محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بريد وکړو. يهودو ځواب ورواستاوه چې نن خو د هفتې ورځ ده، تاسې خو خبر يئ چې پدې ورځ زمونږ د شريعت له حکم نه سرغړوونکو ته کومه سزا ورکړل شوې ده، په هر حال مونږ تر هغې پورې ستاسې په ګټه په جګړه کې برخه نه اخلو تر څو پورې مو مونږ ته څو کسان د يرغمال په توګه نه وي را کړي. د قريشو قاصد چې دا خبر راوړ، قريشو او غطفان يو بل ته وويل چې قسم په الله نعيم رښتيا ويلي وو. فوراً يې يهودو ته خبر وليږه چې قسم په خدای که يو کس هم يرغمال درکړو، راځئ چې په ګډه پر محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حمله وکړو. قريظه ددې خبر په اوريدو سره وويل: نعيم رښتيا راته ويلي او په همدې طريقې سره د يهودو او مشرکينو تر مينځ بې اتفاقي او نفاق را مينځته شو، ارادې يې سستې او حوصلې يې ټيټې شوې.

مسلمانانو خپل رب ته زارۍ او سوالونه کول او ويل به يې: (**اللهم استر عوراتنا وآمن روعاتنا**).اې الله! ته زمونږ پرده وکړې، له خطراتو نه مو په امن وساتې. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مشرکينو په حق کې ښيرې کولې، او له الله (جل جلاله) نه يې د هغوی د ماتې سوالونه کول فرمايل يې:(**اللهم منزل الكتاب، سريع الحساب، اهزم الأحزاب، اللهم اهزمهم وزلزلهم**).اې د قرآنکريم نازلونکيه ربه! اې په چټکۍ سره حساب کونکيه! ته د مشرکينو دا ټولی مات کړې، خدايه دوی ته شکست او ماتې ورکړې او ويې لړزوې.[1]

الله تعالی د خپل رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو سوالونه قبول کړل، وروسته له هغې چې د مشرکينو، يهودو او مشرکينو تر مينځ نفاق او درز پيدا شو، الله تعالی داسې باد ورباندې مسلط کړ چې خيمې يې ورته پورته کړې، ديګونه يې ورته چپه کړل، د خيمو تناوونه يې له بيخه راوايستل، هيڅ شی يې په امن نه وو. همدا راز الله تعالی د ملايکو لښکر هم ورواستاوه، مشرکين يې ولړزول او په زړونو کې يې ويره او رعب ور واچاوه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)

---

[1]. صحيح البخاري، كتاب الجهاد ١/ ٤١١. كتاب المغازي ٢/ ٥٩٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې سخته سړه شپه کې حذیفه بن الیمان د مشرکینو میځ ته ورواستاوه تر څو د هغوی په هکله معلومات راوړي. حذیفه (رضي الله عنه) ورغی او ویې لیدل چې د مشرکینو هر څه په بل مخ چپه دي ټولو د بیرته تلو تیاري پیل کړې. همدا احوال یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته وړاندې کړ. او چې سهار شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ولیدل چې الله (جل جلاله) یې دښمنانو ته ماتې ورکړې، او پداسې حال کې بیرته تللي چې د الله تعالی له قهر او غضب نه پرته یې هیڅ هم لاسته ندي راوړي. او په همدې سره الله تعالی خپله وعده رښتونې کړه، خپل لښکر (مسلمانانو) ته یې عزت ورکړ، د خپل بنده (محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)) مرسته یې وکړه، او ټولو مشرکینو ته یې ماتې ورکړه، په پای کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بریالی مدینې ته ستون شو.

د خندق غزا په صحیح روایت سره د هجرت په پنځم کال د شوال په میاشت کې وه. مشرکینو تقریباً یوه میاشت رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب (رضي الله عنهم) محاصره کړي وو. له روایاتو داسې ښکاري چې د محاصرې پیل د شوال په میاشت او په ذي القعدې کې پای ته رسیدلی ؤ. ابن سعد وایي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خندق نه د چارشنبې په ورځ چې د ذي القعدې یوازې اوه ورځې پاتې وې مدینې ته ستون شو.

د خندق غزا د تلفاتو جګړه نه وه، بلکه دا د اعصابو جنګ ؤ، که څه هم پدې غزا کې سختې نښتې ندي شوې، خو بیا هم د اسلامي تاریخ له پریکنده جګړو څخه شمیرل کیږي. پدې جګړه کې مشرکینو ماتې وخوړه، حوصلې یې پریوتې. ددې غزا په ترڅ کې دا په اثبات ورسیدله چې د عربو هیڅ ځواک هم ددې توان نلري چې په مدینه کې مخ په وده وړوکی قوت له مینځه یوسي. ځکه ټولو ولیده چې عربان ټول په پوره شور او ځواک سره راغلي وو، خو هیڅ یې هم ونه شوای کړی، همدا وجه وه کله چې احزاب د الله تعالی په امر له مدینې نه ستانه شول، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: اوس به مونږ ورباندې حملې کوو، نور به دوی راباندې حملې نه کوي، مونږ به ورپسې ورځو.[1]

---

[1]. صحیح بخاري ۲/ ۵۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بني قريظه غزا

په هماغه ورځ چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بيرته مدينې ته تشريف راوړ، ماسپښين جبريل (عليه السلام) پداسې حال کې ورته راغی چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ام سلمه (رضي الله عنها) په کور کې غسل کاوه، ورته ويې ويل: ايا تا خپله وسله ايښې ده؟ ملايکو خو تر اوسه وسلې ندي ايښې او زه همدا اوس د دوی (مشرکانو) له تعقيب نه راوګرځيدم، لاړ شه له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره د بني قريظه په لور لاړشه، زه له تا نه مخکې ور روان يم، کلا ګانې يې ورباندې لړزوم، په زړونو کې يې ويره اچوم . ورپسې جبريل (عليه السلام) له ملايکو سره روان شو.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې ټولو ته دا اعلان وشي: څوک چې امر قبلونکی وي بايد د لمازديګر لمونځ بني قريظه ته ورسوي. عبدالله بن ام مکتوم يې د مدينې والي وټاکه، بيرغ يې علي (رضي الله عنه) ته ورکړ، او د بني قريظه په لور يې واستاوه. علي (رضي الله عنه) لاړ او کله چې د بني قريظه کلا ګانو ته ورلنډ شو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله يې له يهودو نه نا مـنـا سبې خبريـګ و ا و ريـدلې.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د انصارو او مهاجرينو (رضي الله عنهم) له يوه ټولي سره روان شو، مخکې لاړ او د بني قريظه له (انا) نومې ځاه سره تم شو. مسلمانانو ټولو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د امر تعميل وکړ، فوراً روان شول، دوی په لاره کې وو چې د لمازديګر د لمانځه وخت را ورسيد، ځينو وويل: امر راته شوی چې لمونځ بايد په بني قريظه کې وکړو، له همدې ډلې نه ځينو د لمازديګر لمونځ ان له ماسختن نه وروسته ادا کړ، نورو اصحابو (رضي الله عنهم) وويل چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هدف دا وٌ چې په بيړه لاړ شو نه دا چې لمونځ له هغه ځای پرته بل ځای ادا نکړو، نو هغوی همدلته د لارې په اوږدو کې لمونځ وکړ. وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يوې ډلې ته هم عتاب ونکړ او ملامتي يې ورباندې ونه ويله (ځکه دواړو د خپل اجتهاد پيروي کړې وه). پدې ډول مسلمانان أل ې أل ې د بني قريظه په لور لاړل، ټول له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يو ځای شول. د ټولو شميره

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې زره وه، ورسره ډيرش آسانونه هم وو. لاړل د بني قريظه له کلا ګانو نه راتاو شول او محاصره يې کړل، کله چې د محاصرې کړۍ تنګه شوه، کعب بن اسد چې د بني قريظه رئيس وُ، خپل قوم ته درې وړانديزونه وړاندې کړل او ورته ويې ويل:

اې زما قومه! يا اسلام راوړئ او د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دين ومنئ تر څو مالونه، وينې، اولادونه او ښځې ټول مو په امن شي، او زياته يې کړه: قسم په الله چې ښه درته څرګنده او ثابته شويده چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د الله تعالی رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی، او تاسې پخپل کتاب کې دده ذکر ليدلی دی.

دوهم وړانديز دا دی، که ايمان نه راوړئ نو لومړی خپل اولادونه او ښځې ټول ووژنئ، بيا د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مقابلې ته ووزئ او تر هغې ورسره وجنګيږئ تر څو يا ورباندې برلاسي شئ، او يا ټول له مينځه لاړ شئ.

او دريم دا چې د هفتې په ورځ ټول پر رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) يې حمله وکړی، دا ځکه چې د هفتې په ورځ به هغوی دا فکر کوي چې يهود خو نن بريد نه کوي، پدې ورځ جګړه نه راسره کوي، اغفال به شي. بنو قريظه د خپل مشر يوه خبره هم ونه منله، درې واړه يې رد کړې، نو کعب بن اسد په ډير قهر او غوسه ورته وويل: په تاسې کې د فيصلې او پريکنده خبرې سړی نشته، کله مو هم د عقل مندۍ کار ندی کړئ.

وروسته له هغې چې بني قريظه د سعد درې واړه وړانديزونه ونه منل، نو مجبور وو چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر ته يې غاړه ايښې وئ، خو دا يې غوره وګڼله چې لومړی بايد له هغو مسلمانانو نه چې د دوی ملګري دي پدې هکله پوښتنه وکړي، تر څو پوه شي که د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر ته غاړې کيږدي نو څه به ورسره کيږي؟ هماغه وه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې خبر وليږه چې ابو لبابه راته راوليږه تر څو مشوره ورسره وکړو! ابو لبابه له دوی سره تړون درلود، کورنۍ او مالونه يې د دوی په سيمه کې وو. کله چې ابو لبابه ورغی، ټول ورته راپاڅيدل، ښځو او ماشومانو ژړل، ددې حالت په ليدو سره د ابو لبابه زړه پرې وسوځيد. ټولو يهودانو ورته وويل: ابو لبابه! آيا دا مشوره را کوې چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته تسليم شو؟ ده ورته وويل: هو: خو لاس يې په غاړه راکش کړ، مطلب يې دا وُ که تسليم شي نو مرۍ به مو پرې شي، حلال به کړی شئ. په همدې حالت کې متوجه او پوه شو چې پدې عمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د الله (جل جلاله) او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حق کې د خيانت مرتکب شويدی، فورا روان شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته هم ورنغی، سيخ نبوي جومات ته لاړ، ځان يې په يوې ستنې پورې وتاړه، او قسم يې ياد کړ تر څو چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپل لاس نه وي خلاص کړئ، ځان به خوشی نکړي، همداسې به تړلی وي. او بله دا ژمنه وکړه چې بيا به تر ابده د بني قريظه سيمې ته نه ورځي. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبر شو، نو ويې فرمايل: (**أما إنه لو جاءني لاستغفرت له، أما إذ قد فعل ما فعل فما أنا بالذي أطلقه من مكانه حتى يتوب الله عليه**).که ابو لبابه ماته راغلی وای، نو مغفرت به مې ورته غوښتی وای، خو اوس يې چې ځان تړلئ، نو تر هغې پورې يې نه خلاصوم تر څو يې چې الله تعالی توبه نه وي قبوله کړې.

د ابو لبابه له دغه مشورې سره سره بني قريظه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر ته تسليم او سلامي شول. يهودو د اوږدې محاصرې تاب او توان هم درلود ځکه ښه ډېر خوراکي مواد ، اوبه هر څه ورسره وو ، کلا ګانې يې ښه مضبوطې وې، په مقابل کې مسلمانان په خالی ميدان کې وو، له لوږې او يخنۍ سره مخ وو، ستړيا خو يې دومره وه چې اندازه يې ګرانه ده. خو دا جګړه هم د اعصابو جګړه وه، الله تعالی د يهودو په زړونو کې ويره واچوله، حوصلې يې ټيټې شوې. په همدې وخت کې علي (رضي الله عنه) او زبير (رضي الله عنه) ورمخکې شول، علي (رضي الله عنه) چيغه وکړه: اې د ايمان لښکره! قسم په خدای چې يا به د حمزه (رضي الله عنه) په شان شهيد شم او يا به دا کلا فتحه کړم. د همدې آواز له اوريدو سره يهود د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په وړاندې سلامي شول.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې نارينه يهودان دې بنديان شي، د همدې امر په اساس د محمد بن مسلمه انصاري (رضي الله عنه) تر مراقبت لاندې د هغوی په لاسونو کې زولنې واچول شوې، ښځې او ماشومان بيل ځای ته يووړل شول. د اوس قبيلې خلک رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورغلل عرض يې وکړ يا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! تا زمونږ د ورونو خزرج له حليفانو (بني قينقاع) سره هسې ښه معامله وکړه، دا بني قريظه زمونږ حليفان او دوستان دي له دوی سره هم ښه وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وويل:(**ألا ترضون أن يحكم فيهم رجل منكم؟**) **قالوا: بلى. قال:** (**فذاك إلى سعد بن معاذ**). آيا تاسې پدې خوښ ياستئ چې ستاسې يو شخص د دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هکله فيصله وکړي؟ دوي وويل: هو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: دا فيصله دې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) وکړي. دوی وويل: بالکل سيي ده. ټول پرې راضي يو.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مديني ته خبر وليږه چې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) دې را حاضر شي. نوموړی د احزاب په غزاکې ټپي شوی او د مټ رګ يې پرې شوی وُ، او له همدې امله په مدينه کې پاتې وُ. کله چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خبر وروسيد ، نو په خره باندې سپور شو او پداسې حال کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په لور روان شو چې د قوم خلک يې يوې او بلې خوا ته روان وو ورته ويل يې: سعده! له خپلو حليفانو سره ښه وکړه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ددې لپاره حکم ګرزولی يې چې د دوی په هکله نرمه او غوره فيصله وکړې! سعد (رضي الله عنه) د دوی خبرې اوريدلې، څه يې نه ويل، خو کله چې دوی ډېر اصرار وکړ نو ده ورته وويل: اوس هغه وخت رارسيدلی دی چې سعد د الله (جل جلاله) پخاطر د هيچا پروا ونه ساتي. خلکو چې دا خبره واوريده يو شمير له همدې ځايه ورنه وګرځيدل، يو له بل سره يې غمشريکي وکړه او خفګان يې څرګند کړ.

کله چې سعد (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورلنډ شو، اصحابو ته يې امر وکړ چې: (**قوموا إلى سيدكم**). خپل مشر ته پاڅيږئ! خلک پاڅيدل او سعد (رضي الله عنه) يې له خره نه راکوز کړ او ورته ويې ويل: سعده! بني قريظه ستا حکم او فيصلې ته تسليم شوي. ده وويل: آيا زما فيصله پر دوی نافذه ده؟ دوی ورته وويل: هو. ده وويل: آيا مسلمانان به هم زما حکم مني؟ دوی ورته وويل: ولې نه. بيايې ويل: ايا زما فيصله هغه چاته هم د منلو وړ ده چې دلته تشريف لري؟ او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خوا ته يې د تکريم او تعظيم په دود اشاره وکړه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**نعم، وعلي**). هو. زه هم ستا فيصله منم. سعد وويل: نو زما فيصله دا ده چې نارينه يې بايد ووژل شي، اولادونه او ښځې زوزاده يې دې اسيران کړی شي او مالونه يې دې وويشل شي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې فيصلې په اوريدو سره وفرمايل: (**لقد حكمت فيهم بحكم الله من فوق سبع سموات**). تا د دوی په هکله هغه فيصله وکړه کومه چې الله تعالی له اوو آسمانو پاس کړې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بني قریظه په هکله د سعد (رضي الله عنه) حکم ډېر عادلانه او په انصاف ولاړ و، ځکه دوی نه یوازې له مسلمانانو سره غدر او خیانت کړی ؤ بلکه د مسلمانانو د له مینځه وړلو لپاره یې ۱۵۰۰ تورې، دوه زره نیزې، ۳۰۰ زغرې او ۵۰۰ ډالونه هم تیارکړي وو او دا ټول شیان له فتحې وروسته مسلمانانو غنیمت کړل.
د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په امر سره د بني قریظه ټول افراد د بني النجار قبیلې د بنت الحارث نومې ښځې په کور کې بندیان شول هلته د مدینې په بازار کې ورته کندې وایستل شوې، وروسته دوی ډلې، ډلې ورته راوستل کېدل او هلته به یې سرونه پرې کېدل. په همدې حالت کې یوه یهودې خپل مشر کعب بن اسد ته وویل: څه فکر کوې له مونږ سره به څه معامله کیږي؟ ده ورته وویل: تاسې هیڅرته هم له عقل نه کار نه اخلئ،نه ګورئ چې بلونکي نه دریږي؟ او څوک چې ځي بیرته نه راستنیږي، قسم په خدای چې زمونږ سرنوشت (برخلیک) مرګ دی. پدې ترتیب سره د بني قریظه د شپږ یا اوه سوه کسانو سرونه قلم شول.
ددې فیصلې په تنفیذ سره د غدر او خیانت جرړې له بیخه ووتلې، او هغه خاینان پخپله سزا ورسیدل کوم چې تړون یې مات کړی و، او په ډېر سخت وخت کې یې د مسلمانانو د تباهۍ په نیت له مشرکینو سره لاس یو کړی و، او پدې عمل او کړو سره د هغو جنګي مجرمینو په ډله ورګډ شوي وو کوم چې د محاکمې او اعدام وړ دي.
دلته له دوی سره د بني نضیر قبیلې لوی شیطان او د احزاب جګړې لوی مجرم حیي بن اخطب هم ووژل شو نوموړی د ام المؤمنین صفیه (رضي الله عنها) پلار ؤ. هغه وخت چې قریش او غطفان د جګړې له ډګر نه په شا شول، نو حیي راغی او له بني قریظه سره یو ځای پاتی شو، خپله هغه وعده یې پوره کړه چې د جګړې په دوران کې یې له کعب بن اسد سره کړې وه. ده هغه وخت کعب دیته اړ ایستلی ؤ چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره خپل تړون مات کړي او له مشرکینو سره یو ځای د هغه په خلاف په جګړه کې برخه واخلي او په مقابل کې یې دا ورته ویلي و چې زه به تر آخره درسره وم. همداسې یې وکړل له بني قریظه سره یو ځای اسیر شو، او کله چې د وژلو لپاره راوستل شو، چپنه یې په غاړه وه خو سورۍ سورۍ کړې یې وه تر څو څوک ورنه ګټه وانخلي، راوستل شو لاسونه یې له غاړې سره تړل شوي وو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې وویل: ستا سره په دښمنۍ پښیمانه نه یم، خو بری او غلبه د خدای په لاس کې ده، بیا یې زیاته کړه: اې خلکو! همدا به د الله امر ؤ، همدا به لیکل شوي او همدا مو تقدیر و، الله تعالی بني اسرائیلو ته وژل مقرر کړي ؤ، وریسې کیناست او همدلته یې سر پرې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې پيښه کې له يهودو نه يوازې يوه ښځه ووژل شوه، هغه هم پدې دليل چې نوموړې پر خلاد بن سويد (رضي الله عنه) باندې د ميچنۍ تيږه ورغورځولې وه او هغه يې وژلى وٶ، نو ددې په بدل کې دغه ښځه هم ووژل شوه. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر کړى وٶ چې يوازې هغه کسان دې ووژل شي چې ږيرې يې راغلې وي او د چا چې ږيره نه وي راغلې، نه دې وژل کيږي. پدې ډله کې عطيه القرظي هم وٶ چې هغه وخت يې ږيره نه وه راغلې، نو ژوندى پاتې شو اسلام يې ومانه او د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د صحبت شرف يې وګاټه.

ثابت بن قيس (رضي الله عنه) له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه سوال وکړ چې زبير بن باطا، مال او کورنۍ يې ده ته وروبښې! رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه وروبښل. زبير له ثابت (رضي الله عنه) سره نيکي کړې وه، او د همدې نيکۍ په بدل کې يې هغه ته وويل: رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ما ته را وبښلې، ستا مال او اولاد يې راوباښه، اوس دا ټول بيرته ستا. زبير چې د خپل قوم له مرګ نه خبر شو، نو ثابت (رضي الله عنه) ته يې وويل: زه د خپلې نيکۍ په نامه له تا نه ددې سوال کوم چې ما هم له خپلو دوستانو سره يو ځاى کړه، يعنې ما هم ووژنه، نو بيايې دده سر هم پرې کړ او په نورو يهودانو پسې يې ورولېږه. ثابت د زبير زوى عبدالرحمن ژوندى وساته، عبدالرحمن په اسلام مشرف شو او د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) صحبت يې وګاټه.

همدا راز ام المنذر سلمى بنت قيس النجاريه له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه هيله وکړه چې رفاعه بن سموال القرظي ورته وروبښې! رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې غوښتنه ومنله، او هغه يې وروباښه. رفاعه ژوندى پاتې شو ايمان يې راوړ او د اصحابو (رضي الله عنهم) په ډله کې شامل شو.

د تسليمۍ په شپه هم يو شمير يهودانو ايمان راوړ، او په همدې اساس د هغوى ژوند او مال په امن پاتې شول. په همدې شپه عمرو چې له خپل قوم بني قريظه سره په غدر او خيانت کې شريک نه و، له خپل کور نه د باندې راووت، د نبوي لښکر د پاسدارانو مشر محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) وليد، خو څه يې ورته ونه ويل، لاره يې ورکړه، او معلومه نه شوه چې هغه به چيرته تللى وي.

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د بني قريظه له مالونو نه خمس بيل کړ او نور مالونه يې په مسلمانانو باندې وويشل، سواره ته يې درې برخې، دوې برخې يې د آس او يوه د سواره، او د پياده (پلي) لپاره يې يوه برخه وټاکله. وينځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د سعد بن زيد الانصاري تر سرپرستۍ لاندې نجد ته و استولې، هلته يې وسله او آسونه ورباندې راونيول. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د وينځو له ډلې نه ريحانه بنت عمرو بن خناقه د خپل ځان لپاره خوښه کړه، او د ژوند تر پايه ورسره وه، دا د ابن اسحاق روايت دی.[1] خو کلبي وايي چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه (ريحانه) آزاده کړه او په شپږم هجري کال يې په نکاح سره واخيستله، چې له حجه الوداع نه له راستنيدو وروسته وفات شوه او په بقيع کې خاورو ته ورسپارل شوه.[2]

وروسته له هغې چې د بني قريظه مساله ختمه شوه، الله تعالى د خپل صالح بنده سعد بن معاذ (رضي الله عنه) هغه سوال قبول کړ چې مخکې يې يادونه شويده. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د سعد (رضي الله عنه) لپاره په جومات کې خيمه دروله وه تر څو هملته يې عيادت وکولی شي. د بني قريظه له فتحې وروسته د سعد (رضي الله عنه) ټپ خلاص شو او په بد واوښت. عائشه (رضي الله عنها) وايي: د سعد (رضي الله عنه) له ټپ نه وينې روانې شوې، په جومات کې د بنو غفار څو خيمې هم وې ټولو د سعد (رضي الله عنه) وينې وليدلې ځکه ډيرې زياتې بهيدلې وې، د وينو په ليدو سره هغوی چيغه کړه اې د خيمو خلکو! دا څه دي چې ستاسې له لوري زمونږ خوا ته را روان دي؟ ټولو وکتل چې د سعد (رضي الله عنه) له زخم نه وينې را روانې دي او په پاې کې له همدې کبله وفات شو.[3]

په بخاري او مسلم کې له جابر (رضي الله عنه) نه روايت دی چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايلي: **(اهتز عرش الرحمن لموت سعد بن معاذ)**. د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) په مرګ د الله تعالى عرش ولړزيد[4].

همدا راز ترمذي له انس (رضي الله عنه) نه په روايت سره وايي: **قال: لما حملت جنازة سعد بن معاذ قال المنافقون: ما أخف جنازته، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: (إن الملائكة كانت تحمله)**.کله چې د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) جنازه پورته شوه، منافقانو وويل: دا څومره سپکه جنازه وه. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: دا ځکه چې ملائکو ورله يعنې د هغه (سعد بن معاذ (رضي الله

(1). ابن هشام ۲/ ۲۴۵
(2). تلقيح فهوم اهل الاثر ص ۱۲
(3).صحيح البخاري ۲/ ۵۹۱
(4) . صحيح البخاري ۱/ ۵۳۶. صحيح مسلم ۲/ ۲۹۴ جامع الترمذي ۲/ ۲۲۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنه) جنازه ملائکو وړله.[1]

د بني قریظه د محاصرې په دوران کې له مسلمانانو نه یو تن (خلاد بن سوید) په شهادت ورسید، یوې یهودۍ ښځې د میچنې تیږه ورباندې وروغورځوله او مړ شو.

همدا راز پدې ترځ کې د عکاشه ورور ابو سنان بن محصن هم مړ شو.

ابو لبابه هملته مسجد کې شپږ ورځې تړلی ؤ د لمانځه په وخت کې به یې ښځه ورته راتلله خلاصاوه به یې او له لمانځه نه وروسته به بیرته په ستنې پورې تړل کیده، تر څو یوه ورځ سهار وختي یې الله تعالی توبه قبوله کړه او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې چې د ام سلمه (رضي الله عنها) په کور کې ؤ خبر ورکړل شو. ابو لبابه (رضي الله عنه) وایي ام سلمه (رضي الله عنها) د خپلې حجرې په دروازه کې ودریده او راته وېې ویل: ابو لبابه! مبارک شه، الله تعالی دې توبه قبوله کړه! ددې خبرې په اوریدو سره په جومات کې ناست اصحاب (رضي الله عنهم) را پاڅیدل تر څو خلاص یې کړي، خو ابو لبابه وویل: نه، تر څو چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله تشریف نه وي راوړئ او زه یې نه وم خلاص کړئ بل څوک به مې نه خلاصوي. او کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د سهار لمانځه ته تشریف راوړ په ابو لبابه تیریده ورغی او خوشی یې کړ.

دا غزا (بني قریظه) د هجرت د پنځم کال د ذي القعدې په میاشت کې شوې وه، او د بني قریظه کلا بندۍ **۲۵** ورځې دوام کړی ؤ.[2]

الله تعالی د احزاب او بني قریظه غزا ګانو په اړه د احزاب سورت څو آیتونه نازل کړیدي. او په هغې کې یې د مؤمنانو او منافقانو د حال او احوال په هکله څرګندونې کړي، د مشرکینو ماتې ته یې اشاره فرمایلې، او د اهل کتابو د غدر او خیانت نتایج او پایلې یې په ګوته کړیدي.

---

[1]. جامع الترمذي ۲/۲۲۵

[2]. ابن هشام ۲/ ۲۳۷. ۲۳۸. صحیح البخاري ۲/ ۵۹۰، ۵۹۱. زاد المعاد ۲/ ۷۲- ۰۷۴مختصر سیرى الرسول للشیخ النجدي ص ۲۸۷ تر ۲۹۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بني قريظه غزا نه وروسته پوځي عمليات

۱- د سلام بن ابي الحقيق وژل

سلام بن ابي الحقيق چې کنيه نوم يې ابو رافع وُ، هغه لوی يهودي مجرم وُ چې د مسلمانانو په خلاف يې د مشرکينو ډېرې لښکرې راوپارولې او زياته اندازه مال او پيسې يې ورکړې، بې حسابه مرستې يې ورسره وکړې.[۱]

دې مجرم به رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته هم زيات اذيت او ضرر رساوه، کله چې مسلمانانو د بني قريظه مشکل حل کړ، خزرج قبيلې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه د ابو رافع د وژلو اجازه وغوښتله، ځکه لدېنه مخکې اوس قبيلې کعب بن اشرف وژلی وُ. اوس خزرج غوښتل چې دوی هم هغوی ته ورته يو وياړ وګټي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دوی غوښتنه ومنله او اجازه يې ورکړه چې ابو رافع ووژني، خو پدې امر يې تاکيد وکړ چې بايد ښځې او ماشومان ونه وژل شي او هغوی ته خطر متوجه نه شي. خزرج ددې وظيفې د انجام لپاره پنځه کسيز ګروپ جوړ کړ، د ګروپ ټول غړي له بنو سلمه کورنۍ څخه وو او مشر يې عبدالله بن عتيک نوميده. دغه ګروپ د خيبر په لور روان شو، چيرته چې د ابو رافع کلا وه، ماښام ورورسيدل، خلک ټول خپلو کورونو ته راغلي وو. عبدالله بن عتيک خپلو ملګرو ته وويل تاسې ټول همدلته کېنئ، زه ځم او له دروازه وان سره خبرې کوم، غواړم د هغه زړه په لاس راوړم، کيدای شي له همدې لارې نه کلا ته ورد ننه شم. لاړ او دروازې ته لنډ يو ځای داسې کيناست چې خپل چادر يې په سر واچاوه او داسې يې ښودله چې ګويا د قضاء حاجت لپاره ناست دی. خلک ننوتل، دروازه وان غږ پرې وکړ اې د خدای بنده! که غواړې چې ننوزې،نو زر داخل شه زه دروازه بندوم.

عبدالله بن عتيک کيسه کوي وايي: په همدې خبرې سره لاړم ، کلا ته د ننه شوم، او د ننه پټ شوم کله چې خلک ټول داخل شول، دروازه وتړل شوه، پيره دار کلياني ټولې له

---

(۱). فتح الباري ۷/ ۳۴۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروازې سره خوا کې په ځنګ درې وځړولې. زیاتوي وروسته زه ورغلم او دا کلیانې مې راواخستلې، راتلونکې دروازه مې خلاصه کړه، ابو رافع په بالاخانه کې ؤ همدلته يې مجلس ښه ګرم ؤ ما څاره، کله چې د مجلس او کیسو خلک ورنه لاړل، زه وروختلم، هره دروازه به مې چې پرانیستله، نو بیرته به مې له ننه خوا نه تړله، او له ځان سره مې ویل که چیرې خلک دربانديې خبر شي نو مخکې لدینه چې هغوی ما ته راورسیږي زه به ابو رافع ووژنم. ابو رافع ته وررسیدم، کوټه یې تیاره وه او له خپلې کورنۍ سره ؤ نه پوهیدم چې ځای یې چیرته دی؟ غږ مې وکړ ابو رافع! ده وویل: څوک یې؟ په غږ پسې لاړم او پداسې حال کې مې د توري ګوزار پرې وکړ چې ویرې اخیستی وم، پدې ګوزار هیڅ هم ونه شول هغه چیغې کړې. زه يې له کور نه راووتلم او لږ انتظار مې وکړ، بیا بیرته ورغلم، ورته ومې ویل: دا څه غږ دی اې ابو رافع! ده وویل: مور دې بوره شه، همدا اوس یوه سړي د توري ګوزار راباندې وکړ. ابو رافع زیاتوي: همدلته مې یو قوي ګوزار پرې وکړ، سخت ټپي شو، خو مړ نه شو، بیا مې د توري څوکه د هغه په خیټه کېښوده او زور مې ورکړ تر څو له شا یې ووتله او پوه شوم چې مړ شو، نور د باندې راووتلم دروازې مې یو په بل پسې خلاصولې، په یوه زینه کې راکوزیدم فکر مې کاوه چې پښه مې ځمکې ته رسیدلې خو داسې نه وه د لاندې ولویدم، سپوږمۍ ښه رڼا کوله، پښه مې ماته شوه خپل پټکی (پګړۍ) مې را خلاص کړ او پښه مې ورباندې وتړله، روان شوم او له دروازې سره کیناستم. له ځان سره مې فیصله وکړه چې تر هغې پورې به نه ځم تر څو یې له مرګ نه ښه مطمئن شوی نه وم، چرګ غږ چرګانو آذانونه وکړل، او د کلا په چار دیوالۍ هم غږ وشو د حجاز د تاجر د مرګ خبر اعلانوم. دا مې چې واوریدل راغلم او خپلو ملګرو ته مې وویل: چې ځئ، الله تعالی ابو رافع وواژه. راغلو او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته حاضر شوو، خبر مې ورته تیر کړ. ده راته وفرمایل: پښه دې وغزوه، پښه مې اوږده کړه هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل مبارک لاس ورباندې راتیر کړ او داسې جوړه شوه لکه چې بالکل ماته شوې نه وي.[1]

دا د بخاري شریف روایت دی. ابن اسحاق وایي چې د هغه ګروپ ټول غړي کلا ته ورد ننه شوي وو او ټولو په ګډه ابو رافع وژلی و، او هغه څوک چې توره یې د ابو رافع په خیټه کې د ننه کړې وه د توري وار یې پرې کړی و د هغه نوم عبدالله بن انیس

---

[1]. صحيح البخاري ٢/ ٥٧٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رضي الله عنه) وُ. په دې روايت کې دا هم راغلي کله چې دوی هغه وواژه، او د شپې د عبدالله بن عتيک پښه ماته شوه، ملګرو يې هغه پورته کړ او ټول له کلا سره خوا کې د يهودو په يوه چينه کې پټ شول، يهودانو اورونه بل کړل، يوې خوا بلې خوا يې پلټنې پيل کړې، بالاخره مايوس او نامراده د خپل مشر سر ته ورغلل، په همدې وخت کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اصحاب (رضي الله عنهم) روان شول او مدينې ته لاړل.[1]

دغه سريه د پنځم هجري کال د ذي القعدې او يا ذي الحجې په مياشت کې وه.[2]

پدې وخت کې چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مشرکينو،کفارو او يهودو، او نورو جنګي مجرمينو له مشکل نه فارغ شو، د هغوی حساب يې تصفيه کړ، نو د نورو مشرکو قبايلو او اعرابو (کوچيانو) په خلاف يې د يو لړ تاديبي بريدونو امر ورکړ، ځکه دا هغه کفار وو چې بې له زوره يې له خپلو شرارتونو او اذيتونو لاس نه اخيست، امنيت يې خراباوه، نو د دوی د شر او بې امنۍ له مينځه وړل يو ضرورت وُ چې بايد تر سره شوی وای.

۲- د محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) سريه

له احزاب او قريظه غزا نه وروسته لومړنۍ سريه د محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) ده. پدې سريه کې (۳۰) سواره وو، دغه ډله اصحاب (رضي الله عنهم) د نجد د بکرات سيمې د ضريه څنډې قرطاء ته لاړل، د ضريه او مدينې تر مينځ د اوو ورځو لار وه. دوی د شپږم هجري کال د محرم مياشتې په شلمه د بني بکر بن کلاب مېنې ته ور روان شول، کله يې چې حمله ورباندې وکړه، خلک يې ټول وښتيتدل، مسلمانانو يې ټول څاروي (مېږې او پسونه) ونيول، او ورپسې پداسې حال کې چې د محرم مياشتې يوه ورځ پاتې وه بيرته مدينې ته ورسيدل.

له مشرکينو سره ثمامه بن اثال الحنفي د بني حنيفه قبيلې مشر هم وُ، نوموړی په پټه سره د مسيلمه الکذاب په امر د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ترور لپاره وتلی وُ،[3] چې مسلمانانو ونيو راپې ووست جومات ته يې بوته او هلته يې په يوه ستنې پورې وتاړه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تشريف ورووړ او ويې فرمايل: ثمامه څه دي درسره؟ ده وويل: له ما سره خير دی يا محمد

---

(۱). ابن هشام ۲/ ۲۷۴ - ۲۷۵

(۲). رحمه للعالمين ۲/۲۲۳ – ابن هشام ۲/۲۳۷ – ۲۳۸ صحيح البخاري ۲/ ۵۹۰ – ۵۹۱ زاد المعاد ۹۱

(۳). السيره الحلبيه ۲/ ۲۹۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! که مې ووژنې نو یو وینه لرونکی به دې وژلی وي او که احسان راباندې وکړې، نو په یوه قدر دان او احسان منونکي به دې احسان کړی وي، او که چیرته مال او پیسې غواړې، نو څومره چې غواړې همدومره به درکړم!
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هیڅ ورته ونه ویل همداسې ورنه لاړ، بیا ورته راغی او هماغه خبره یې ورته تکرار کړه. د ثمامه ځواب هم هماغه وُ. دریم ځل یې بیا تشریف راوړ او د همغې خبرې له تکرار نه وروسته یې وفرمایل: ثمامه خوشی کړئ، اصحابو (رضي الله عنهم) خوشی کړ. هغه لاړ او له جومات سره نژدې د خرما یوه باغ ته ورغی، غسل یې وکړ او بیرته راغی په اسلام مشرف شو او ویې ویل:
یا محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! قسم په الله د ځمکې پر مخ مې له تا نه زیاته دښمني له بل چا سره نه درلوده، خو اوس له ټولو نه زیاته مینه درسره لرم، قسم په خدای له ټولو نه مې ستا له دین نه ډیر نفرت درلود، خو اوس له ټولو ادیانو نه ستا دین راته ګران دی، ستا اصحابو هغه وخت ونیولم چې ما د عمرې نیت کړی وُ، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زیری ورکړ او ورته ویې فرمایل: لاړ شه عمره وکړه.
ثمامه چې کله مکې ته ورسید نو قریشو ورته وویل: بې دینه او ګمراه شوې یا ثمامه! ده وویل: نه قسم په الله زه نه یم بې لارې شوی، بلکه زه د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په دین مشرف شوم، اې قریشو دا هم واورئ چې لدینه وروسته به تر هغې پورې له یمامه نه یوه دانه غنم هم درته رانشي تر څو یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اجازه نه وي کړې. یمامه هغه وخت د مکې لپاره د ځمکې او پټي حیثیت درلود. ثمامه عمره ادا کړه او خپل کورته ستون شو.
مکې ته یې غله استول بند کړل، قریش ډیر په تکلیف شول، او مجبور شول رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته خط ولیکي او د خپلې خپلوۍ په روی یې ورنه وغوښتل چې ثمامه ته امر وکړي غله او غنم مکې ته خوشي کړي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوی غوښتنه ومنله او ثمامه ته یې ولیکل چې مکې ته خوراکي مواد لیږل بیرته پیل کړي.[۱]

۳- د بني لحیان غزا

[1]. زاد المعاد ۲/ ۱۱۹از مختصر سیره الرسول للشیخ النجدي ص ۲۹۲- ۲۹۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنو لحيان هغه قبيله ده چې د رجيع په سيمه کې يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له اصحابو (رضي الله عنهم) سره غدر او خيانت کړی ؤ، لس تنه يې په شهادت رسولي وو، او دوه نور يې د مکې په مشرکينو پلورلي وو. د بنو لحيان مېنه د مکې له پولو سره او په حجاز کې د ننه وه. هغه وخت د مسلمانانو او قريشو او نورو اعرابو تر مينځ سخت کشمکش روان و، نو پداسې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مناسبه نه ګڼله چې د لوی دښمن سره خوا کې په کوم جنګي اقدام لاس پورې کړي، خو کله چې د احزاب په غزا کې مشرکينو ماتې وخوړه، ارادې يې کمزورې او حوصلې يې تر ډېره حده پرېوتې، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اراده وکړه چې له بني لحيان نه د رجيع په پېښه کې د شهيد شويو اصحابو (رضي الله عنهم) غچ واخلي.

همدا وه چې د شپږم هجري کال د ربيع الاول او يا جمادي الاولی په مياشت کې په بنو لحيان د حملې په نيت ووت، عبدالله بن ام مکتوم يې په مدينه کې خليفه وټاکه، خلکو ته يې داسې وښوله چې ګويا د شام په لور روان دی. مخکې لاړ د امج او عسفان تر مينځ د غران نومې وادۍ مينځ ته ورسيد. دا هغه ځای ؤ چيرته چې درسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اصحاب (رضي الله عنهم) په شهادت رسيدلي وو، د هغوی لپاره يې دعا وکړه. بنو لحيان چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د راتګ خبر واورېد، ټول وتښتيدل، د غرونو سرونو ته لاړل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دوې ورځې همدلته پاتې شو، خو يو کس هم په لاس ورنغی، يوې خوا بلې خوا ته يې جنګي ګروپونه وليږل خو بنو لحيان ترې تښتيدلي وو. وروسته د عسفان په لور ورغی لس سواره يې کراع الغميم ته وليږل تر څو قريش هم دده په راتګ خبر شي، بالاخره له ۱۴ شپو وروسته بيرته مدينې ته ستون شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرایاوو او جنګي ګروپونو استول

لدینه وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مختلفې سریې او جنګي ګروپونه واستول، چې ددې پېښو لنډیز دا دی:

۱- د عکاشه بن محصن (رضي الله عنه) **سریه:** دا د ۶ هجري کال د ربیع الاول یا ربیع الاخر په میاشت کې وه. عکاشه د ۴۰ کسیز ګروپ په مشرۍ د غمر سیمې ته روان شو. الغمر د بني اسد قبیلې یوه چینه وه مخکې لدینه چې عکاشه ورورسیږي د هغه ځای مشرکین وتښتیدل، مسلمانان ورغلل، دوه سوه اوښان یې ونیول او مدینې ته یې راوستل.

۲- د محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) **سریه:** دا هم د شپږم هجري کال د ربیع الاول یا ربیع الاخر په میاشت کې وه. محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) له لسو کسانو سره د بني ثعلبه په سیمه کې د ذي القصه په لور روان شو، هلته د دښمن سلو کسانو کمین ورته نیولی ؤ، کله چې مسلمانان ویده شول هغوی حمله ورباندې وکړه او له محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) نه پرته ټول یې شهیدان کړ، یوازې محمد په ټپي حالت کې ورنه خلاص شو.

۳- د ابو عبیده بن الجراح (رضي الله عنه) **سریه:** دا هم د ۶ هجري کال د ربیع الاخر په میاشت کې د ذي القصه په لور وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) د ملګرو له شهادت نه وروسته ابو عبیده (رضي الله عنه) ته وظیفه ورکړه چې د بني ثعلبه مقابلې ته لاړ شي. هغه له ۴۰ کسانو سره د اصحابو (رضي الله عنهم) د شهادت ځای ته ورغی، د شپې یې پیاده سفر وکړ او سهار وختي یې پر بني ثعلبه برید وکړ، خو هغوی بیا هم ورنه وتښتیدل، یوازې یو کس په لاس ورغی هغه هم اسلام راوړ. مسلمانانو یو شمیر څاروي او پسونه په غنیمت ونیول.

۴- د زید بن حارثه (رضي الله عنه) **سریه:** د ۶ هجري کال د ربیع الاخر په میاشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې وه. دا د مرالظهران په سیمه کې د بني سلیم په یوه چینه کې چې جموم نومیده پیښنه شویده. زید (رضي الله عنه) لاړ او هلته یې د مزینه قبیلې یوه ښځه چې حلیمه نومیده ونیوله، دې ښځې د بني سلیم یوه محله وروښوده چیرته چې مسلمانانو ډیر پسونه، څاروي او بندیان ونیول. کله چې زید (رضي الله عنه) بیرته راستون شو او غنیمتونه یې له ځان سره راوړل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نوموړې ښځې ته ددې خپل ځان او میړه دواړه وروبښل یعنې دواړه یې آزاد کړل.

۵- عیص ته د زید بن حارثه (رضي الله عنه) **سریه:** دا د ۶ هجري کال په جمادي الاولی کې وه. زید له ۱۷۰ سوارو سره د عیص په لور وخوځید، هلته یې د قریشو هغه قافله په لاس کې پریوته چې مشر یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زوم ابو العاص ؤ. ابو العاص پخپله نجات وموند، لاړ، سیده مدینې ته راغی او له زینب (رضي الله عنها) نه یې پناه وغوښتله، او ورته ویې ویل چې له خپل مهربان پلار (حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)) نه سوال وکړي چې ددې قافلې مالونه بیرته ده ته ورکړي. زینب (رضي الله عنها) همداسې وکړل، له خپل پلار (صلی الله علیه وسلم) نه یې همدا سوال وکړ! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خلکو ته وویل، که مو خوښه وي نو دا مالونه بیرته ورکړئ! اصحابو (رضي الله عنهم) ټولو په خپله خوښه هر څه بیرته ورکړل. ابو العاص له خپلو مالونو سره مکې ته ستون شو، ټول شیان یې خپلو خاوندانو ته وسپارل بیا یې ایمان راوړ او مدینې ته یې هجرت وکړ، او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپله لور زینب (رضي الله عنها) چې تقریباً درې نیم کال مخکې یې هجرت کړی ؤ بیرته په هماغه لومړنۍ نکاح سره ابو العاص ته ورکړه او دا خبره په صحیح حدیث سره ثابته ده[1]. او په اولنۍ نکاح یې ځکه بیرته ورکړه چې هغه وخت له مشرکینو سره د مسلمانو ښځو د نکاح د تحریم آیت شریف نه و نازل شوی. او هغه حدیث او روایت صحیح ندی چې وایي رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زینب په نوې نکاح سره ابو العاص ته ورکړه او یا یې شپږ کاله وروسته ورکړه. دا د معنی او سند دواړو له لارې سیې ندی.[(۲)]

تعجب دی هغو کسانو ته چې پدې ضعیف حدیث استناد کوي او وایي: ابو العاص د

---

[1]. سنن ابي داود مع شرحه عون المعبود باب الى متى ترد عليه المراة اذا اسلم بعدها.

(۲). تحفه الاحوذي ۱۹۵/۲ – ۱۹۶ ته مراجعه وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې له فتحې نه مخکې د اتم هجري کال په وروستيو کې ايمان راوړی، بيا د همدې خبرې مخالفه خبره کوي او وايي: زينب (رضي الله عنها) د اتم هجري کال په لومړيو کې وفات شويده. پدې هکله مو پر بلوغ المرام باندې پخپل تعليق کې مفصلې خبرې کړې، موسې بن عقبه عقيده لري چې دغه پيښه د ابي بصير او ملګرو له خوا يې په اووم هجري کال کې پيښه شويده، خو دا خبره نه له صحيح او نه هم له ضعيف حديث سره تطابق لري.

۶- د زيد (رضي الله عنه) **سريه:** دا هم د ۶ هجري کال په جمادي الاخره مياشت کې وه. زيد (رضي الله عنه) له ۱۵ کسانو سره د بني ثعلبه په لور ووت، طرف يا طرق نومې سيمې ته ورغی، اعراب ورنه وتښتيدل او فکر يې کاوه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله پر دوی باندې د بريد په نيت راوتلی دی. زيد او ملګرو يې له مشرکينو نه شل اوښان په غنيمت ونيول، اوڅلور ورځې له مدينې نه غايب وُ.

۷- بيا هم وادي القری ته د زيد (رضي الله عنه) **سريه:** زيد د ۶ هجري کال د رجب په مياشت کې له ۱۲ کسانو سره د قری په وادي کې د دښمن د تحرکاتو د معلومولو پخاطر ووت. هلته د قری اوسيدونکو حمله ورباندې وکړه، ۹ کسان يې ورنه شهيدان کړل او د زيد په شمول دری نور ژوندي پاتې شول.[1]

۸- د خبط سريه: دا د آتم هجري کال په رجب مياشت کې وه، خو د پيښې له بهير نه داسې ښکاري چې دا بايد له صلح حديبيه نه مخکې واقع شوې وي. جابر (رضي الله عنه) وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مونږ دری کسانو ته چې مشر مو ابو عبيده بن الجراح وُ امر وکړ چې لاړ شو او د قريشو د کاروان څارنه وکړو، په لاره کې سخت وږي شوو له ډيرې لوږې مو خبط (يو ډول بوټی دی) وخوړل، او له همدې وجې دغه لښکر ته د خبط لښکر نوم ورکړل شو.
وروسته يوه سړي دری اوښان راته حلال کړل، بيايې دری نور راته حلال کړل، دريم ځل يې بيا درې اوښان راته حلال کړل، بيا ابو عبيده (رضي الله عنه) هغه لدې کار نه منع

(1). رحمه للعالمين ۲/ ۲۲۶.زاد المعاد ۲/ ۱۲۰ – ۱۲۲. حواشي تلقيح فهوم اهل الاثر ص ۲۸،۲۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ. پدې وخت کې له بحر نه يو ماهي چې عنبر ورته ويل کيده راته را واچول شو او هغه مو پوره نيمه مياشت خواړه، غوړي مو يې هم استعمالول، تر څو بيرته په پښو ودريدو او خپل اولني حالته ورسيدو. ابو عبيده ددې ماهي د پوښتيو يو هډوکی واخيست، بيا يې په لښکر کې تر ټولو دنګ سړي ته وويل چې په تر ټولو لوړ اوښ باندې سپور شي، بيا همدا دواړه تر دې هډوکي لاندې تير شول. مطلب دا چې د ماهي د پوښتۍ هډوکی ډير اوږد وؤ. جابر (رضي الله عنه) زياتوي مونږ ددې ماهي له غوښې نه يوه اندازه د توښې په دود راسره واخيستله او کله چې مدينې ته ورسيدو، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته مو دا کيسه تيره کړه، هغه وفرمايل: (**هو رزق أخرجه الله لکم، فهل معکم من لحمة شيء تطعمونا؟**).دا د الله تعالی له لوري د ستاسې رزق او روزي وه، ايا له هغې غوښې نه څه اندازه درسره شته چې مونږ ته يې را کړئ؟ نو مونږ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته له هغې غوښې نه يوه اندازه ورولیږله.[1]

مونږ مخکې وويل چې د کيسې سياق پدې دلالت کوي چې دا سريه بايد له صلح حديبيه نه مخکې واقع شوې وي، ځکه چې له حديبيې نه وروسته خو مسلمانان د قريشو د کاروانو مخې ته نه ورتلل، او پر هغوی يې حمله نه کوله.

---

[1]. صحيح البخاري ۲/ ۶۲۵. صحيح مسلم ۲/ ۱۴۵ - ۱۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بني المصطلق او یا مریسیع غزا

۶ هجري کال، د شعبان میاشت

دغه غزا که څه هم له عسکري پلوه دومره لویه او مهمه غزا نده، خو پدې دوران کې داسې پېښې شوې دي چې په اسلامي ټولنه کې یې داسې اړ دوړ او جنجالونه راولاړ کړل چې په ترڅ کې یې د منافقانو له مخ نه پردې پورته شوې، او داسې تعزیراتي قوانین رانازل شول چې اسلامي ټولنې ته یې د عظمت، سپېڅلتیا، کرامت او پاک نفسۍ نوی رنګ ورکړ. مونږ به لومړی د غزا په هکله خبرې وکړو، وروسې به له نورو پېښو نه وغږیږو.

د صحیح روایت په اساس سره ویلی شو چې دغه غزا د شپږم هجري کال د شعبان په میاشت کې وه.[1] ددې غزا سبب هم دا وۀ: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته خبر راغی چې د بني مصطلق رئیس حارث بن ابي ضرار له خپل قوم او نورو

---

[1]. دلیل یې دا دی چې د افک په حدیث شریف کې دا ثابته ده چې دغه پېښه د حجاب د حکم له نازلیدو نه وروسته وه د حجاب آیت خو د زینب (رضي الله عنها) په هکله نازل شوی وۀ، او زینب (رضي الله عنها) خو دغه وخت یعنې د حجاب د حکم د نزول په وخت کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په نکاح کې وه ځکه له زینب (رضي الله عنها) سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) واده د پنځم هجري کال په ذي القعده او یا ذي الحجه کې شوی و، او دغه غزا خو د شعبان په میاشت کې وه نو دا به د ۶ هجري کال شعبان وي نه د پنځم کال او د افک له پیښې وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عایشې په هکله پوښتنه ترې وکړې وه چې دې ورته وویل: زه خپلې سترګې او غوږونه ساتم، حضرت عایشه (رضي الله عنها) فرمایي: چې زینب (رضي الله عنها) یوازینی بی بی وه چې له ما سره یې سیالي کوله.

بناء دا د شپږم کال د شعبان میاشت شوه. او دا روایت چې وایي سعد بن معاذ او سعد بن عباده (رضي الله عنهما) د افک د اصحابو په هکله یو له بل سره مناقشه او منازعه وکړه، یعنې دا چې دا غزا باید د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) له وفات نه مخکې پېښه شوې وی، معلومه ده چې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) د ۵ هجري کال په اخرو کې له بني قریظه غزا نه وروسته وفات شویدی، نو پدې اساس د بني مصطلق غزا هم باید په پنځم هجري کال کې شوی وي، ددې اشکال صحیح ځواب دا دی چې ددې روایت راوي سهوه شوی او سهوا یې له سعد بن عباده (رضي الله عنه) سره د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) نوم راوړی دی، ابن اسحاق له زهري له عبیدالله بن عبدالله بن عتبه او هغه له عائشه (رضي الله عنها) نه روایت کړی او په هغه روایت کې د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) نوم نشته بلکه هلته دا سید بن حضیر نوم راغلی دی ابو محمد بن حزم وایي چې همدا خبره صحیح ده. (زاد المعاد ۱۱۵/۲) پدې هکله د محمد الغزالي خبره هم د حیرانتیا وړ ده هغه ابن قیم ته دا خبره منسوبوي چې ګویا هغه هم وایي دغه غزا په پنځم هجري کال کې شویده (فقه السیره ص ۲۲۳). حال دا چې په الهدي (۱۱۵/۲) کې چې هغه څه ویلي هغه بالکل ددې خبرې مخالف دی.

عربانو سره له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د جګړې لپاره راوتلی دی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې خبر په اوریدو سره بریده بن حصیب اسلمي ته امر وکړ چې لاړ شي او د خبر تحقیق وکړي. هغه لاړ او له حارث بن ابي ضرار سره یې خبرې وکړې، او بیا یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته خبر راوړ.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې د خبر له صحت نه ډاډه شو، نو اصحابو (رضي الله عنهم) ته یې د تلو قومانده ورکړه او په بیړه سره روان شو. دغه وخت د شعبان د میاشتې دوې ورځې پاتې وې، له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره دا ځل یو شمیر هغه منافقین هم روان شول چې په مخکینو غزا ګانو کې یې برخه نه وه اخیستې.

دا ځل یې زید بن حارثه (رضي الله عنه) او په بل روایت ابوذر (رضي الله عنه) او په دریم روایت سره نمیله بن عبدالله لیثي (رضي الله عنه) په مدینه کې خلیفه وټاکه. حارث بن ابي ضرار هم یوه جاسوس ته وظیفه ورکړې وه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د لښکر څارنه وکړي، مسلمانانو هغه جاسوس ونیو او ویې واژه.

کله چې حارث ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د راتګ او د خپل جاسوس د ژولو خبر ورسید ډیر وویرید، ملګري یې هم وارخطا شول، یو شمیر عربان ورنه لاړل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بحر ساحل ته نژدې د قدید خوا ته د دوی یوې چینې ته چې مریسیع نومیده ورسید. هغوی هم د جنګ تیاري ونیوله. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل اصحاب (رضي الله عنهم) په لیکو برابر کړل، بیرغ له ابوبکر (رضي الله عنه) سره وُ، د انصارو جنډه یې سعد بن عباده (رضي الله عنه) ته ورکړې وه. دواړه لښکرې سره مخامخ شولې، څه وخت یې یو بل په غشو سره وویشتل، بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د برید امر ورکړ، ټولو اصحابو (رضي الله عنهم) په یوه حرکت حمله وکړه، دښمن ته یې ماتې ورکړه او بریالي شول. یو شمیر مشرکین ووژل شول، ښځې او اولادونه یې د مسلمانانو په اسارت کې ولویدل، ډیر پسونه او څاروي یې هم په غنیمت ونیول له مسلمانانو نه یوازې یو کس شهید شو، هغه هم سهوا د یوه انصاري له لاسه مړ شو، هغه و نه پیژانده د دښمن ګمان یې ورباندې وکړ او ویې واژه.

دا د اهل مغازي او اهل السیر رایه ده. ابن قیم وایي چې دا ګمان او وهم دی، ځکه حقیقت دا دی چې پدې غزا کې جګړه نده پیښه شوې، مسلمانانو پر دوی حمله وکړه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې اولادونه او مالونه یې ورنه ونیول. په بخاري کې راځي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بني مصطلق غافلګیر کړل یعنې ناڅاپي برید یې ورباندې وکړ.[١]

په اسارت نیول شویو ښځو کې جویریه بنت حارث هم وه، لومړی هغه د ثابت بن قیس په برخه ورسیده، هغه ورسره مکاتبه وکړه یعنې د یوه اندازه مال په بدل کې یې د آزادۍ وعده وکړه، دواړه پدې راضي شول چې جویریه په څه پیسې ورکوي او هغه به یې آزادوي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همدغه ټاکلی مبلغ ابن قیس ته ورکړ او جویریه یې پخپله نکاح کړه. جویریه (رضي الله عنها) د قوم د رئیس حارث لور وه، او کله چې دې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د نکاح شرف تر لاسه کړ نو اصحابو (رضي الله عنهم) ټولو خپل غلامان او وینځې آزادې کړې، ځکه دوی ویل چې دا قوم خو اوس د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خسرګنۍ ده، نو باید قدر یې وشي. همدا وه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپلوۍ د احترام په دود کې یې هغوی ټول آزاد کړل، هغوی هم له آزادۍ نه وروسته ټولو چې سل کورنۍ وو ایمان راوړ او په اسلام مشرف شول.[٢]

پدې غزا کې د ټولو پېښو اصلي او اساسي عامل د منافقینو رئیس عبدالله بن ابي وُ، نو مخکې لدینه چې ددې پېښو په اړه څه ووایو، غوره ګڼو لومړی د منافقینو د رول او په اسلامي ټولنه کې د دوی د منفي کړو وړو په هکله هم څه خبرې وکړو.

له بني مصطلق غزا نه مخکې د منافقینو رول او دریځ

څو ځله مو دا خبره کړیده چې عبدالله بن ابي له اسلام او مسلمانانو په ځانګړې توګه له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره سخته کینه او دښمني لرله ځکه اوس او خزرج دده په مشرۍ سلا شوي وو، لګیا وو ده ته یې تاج جوړاوه، مرۍ او غمي یې ورته برابرول. په همدې حال کې هلته د اسلام لمر راوخوت، اوس او خزرج یې دده له پاچایۍ نه بلې خوا ته واړول، او له همدې ځایه عبدالله بن ابي دا فکر کاوه چې دده پاچایي رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورانه او خاورې کړه.

له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د عبدالله بن ابي دښمني د

(1). صحیح بخاري ١/ ٣٤٥. فتح الباري ٧/ ٤٣١

(2). زاد المعاد ١١٢/٢، ١١٣، ابن هشام ٢/ ٢٨٩_٢٩٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هجریت له پیل نه څرګند وه، یوه ورځ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خره سپور د سعد بن عباده (رضي الله عنه) پوښتنې ته ور روان و او په هغه مجلس ورغی چې عبدالله بن ابي هم پکې ؤ کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ور ورسید د منافقینو رئیس خپله پزه پټه کړه او ویې ویل دلته دوړې مه راته کوئ! بیا چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قرآنکریم آیتونه تلاوت کړل ده ورته وویل: په کور کې دې کینه، زمونږ مجلس مه را خرابوه.[1]

دا د هغه وخت خبره ده چې عبدالله بن ابي لا په اسلام سره تظاهر نه ؤ کړی، او کله یې چې له بدر نه وروسته په اسلام تظاهر هم وکړ خپله دښمني یې پرې نښودله، له الله (جل جلاله) او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې خپلې دښمنۍ ته ادامه ورکړه، تل یې هڅه کوله چې د مسلمانانو تر مینځ نفاق واچوي.

د اسلام د ذلت کوشش یې کاوه، له مشرکینو سره یې مرستې کولې، د بني قینقاع په پیښه کې یې چې کوم رول ادا کړی هغه خو مو مخکې ذکر کړی. همدا راز د احد په غزا کې یې مسلمانانو ته لوی غم، شر او مصیبت راولاړ کړ، د هغوی په مینځ کې یې ګډوډي، نفاق او خلاف واچاوه.

دغه منافق د مسلمانانو په حق کې له بې حده مکر و فریب نه کار اخیست، وروسته له هغه چې په اسلام سره یې تظاهر وکړ، هره جمعه به چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خطبې ویلو لپاره کیناسته نو هغه به پاڅید او خلکو ته به یې ویل: اې خلکو! دا دی رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ستاسې په وړاندې تشریف لري، الله تعالی پده سره تاسو ته عزت او منزلت در په برخه کړ، نو تاسې دده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مرسته وکړئ. خبرې یې واورئ او اطاعت یې وکړئ، بیا به کیناست، وریسې به رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پاڅید او خطبه به یې وویله.

د منافقینو دغه رئیس دومره سپین سترګی و چې سره لدې چې د احد په غزا کې یې هغه غدر او خیانت وکړ، خو له غزا وروسته د لومړۍ جمعې په ورځ پاڅید او غوښتل یې هماغه څه ووایي کوم چې هره جمعه به یې له خطبې نه مخکې ویل، خو دا ځل مسلمانانو له جامو راونیو او ورته ویې ویل: د خدای دښمنه! کینه، تهددې وړ نه یې چې دا خبرې وکړې، تا چې څه وکړل هغه ټولو ولیدل. پدې خبرو سره هغه خفه شو او له جومات نه روان شو، د خلکو له غاړو نه یې قدمونه اوچتول او په وتو وتو کې یې ویل:

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۵۸۴ - ۵۸۷ بخاري ۲/ ۹۲۴ ، مسلم ۲/ ۱۰۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه خو ددې جناب د ملاتړ لپاره پورته شوی وم، خو داسې ښکاري لکه چې ما کومه د جرم خبره کړې وي! له دروازې سره یو انصاري مخې ته ورته راغی او ورته ویې ویل: هلاک شې، بیرته وګرزه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به درته د مغفرت دعا وکړي. ده وویل: زه نه غواړم چې هغه راته د مغفرت دعا وکړي.[1]

همدا راز عبدالله بن ابي له بنو نضیر سره مسلسله رابطه درلوده، له دوی سره په ګډه یې د مسلمانانو په خلاف توطیې جوړولې، ان تر دې چې ورته ویلي یې وو چې: که چیرې تاسې د مسلمانانو خلاف جګړې ته راووتئ نو مونږ به هم درسره وو، او که ستاسې په خلاف جګړه وشوه نو مونږ به ستاسې مرسته کوو.

همدا راز د احزاب په غزا کې ددې منافق او ملګرو کار یې دا ؤ چې د مسلمانانوپه مینځ کې ویره، پریشاني او ګډوډي را پیدا کړي، الله تعالی همدې مطلب ته د احزاب په سورت کې داسې اشاره فرمایي: ((وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلاَّ غُرُوراً)) (الاحزاب: ١٢).تر دې ایته چې فرمایي: ((يَحْسَبُونَ الأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِنْ يَأْتِ الأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنْبَائِكُمْ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلاَّ قَلِيلاً)) (الاحزاب: ٢٠)

[او (یاد کړه هغه وخت) کله چې وویل (ابن ابي، ابن قیشر او نورو) منافقانو او (وویل) هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د نفاق) و چې نه ده وعده کړې له مونږ سره الله او رسول ددغه (الله په فتح د شام، یمن، فارس) مګر په غرور او تیرایستو سره.]

[هغوی (له ویرې) داسې ګمان کوي چې د کفر لښکرې ندي تللې که چیرته بیا راشي لښکر د (مشرکینو جنګ ته) نو دوست ګڼي (منافقان) دا چې کاشکې دوی اوسیدونکي وی په (لیرو کلیو د) اعرابو کې (له ښاره) چې پوښتنې به یې کولې (له لیرې) له (احوالو) خبرو ستاسې او که چیرې وی (دغه منافقان) په تاسې کې نو جنګ به یې نه وو کړی دوی مګر لږ (د پاره د ریاء).]

پداسې حال کې چې د یهودو، منافقینو او مشرکینو په شمول ټول دښمنان پدې ښه پوهیدل چې د اسلام د بري او غلبې راز مادي تفوق، د وسلو، عسکرو او وسایلو ډیرښت ندی بلکه ددې بري راز هغه اخلاق او معنوي پیاوړتیا ده چې مسلمانان پرې سینګار شویدي. او دا هم ټولو ته په ډاګه وه چې ددې عظمت او کرامت منبع هغه

---

[1]. ابن هشام ٢/ ١٠٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دې چې په نیکۍ، معنوي او اخلاقي لوړتیا او سپیڅلتیا کې تر ټولو لوړ مثال او قدوه دی. همدا راز ټول پدې ښه متیقن شوي وو او د پنځه کلنو جګړو په دوران کې ټولو ته ثابته شوې وه چې د وسلې په زور سره پر اسلام او مسلمانانو باندې غلبه نامکنه ده. همدا وه چې دوی د اسلام او مسلمانانو په خلاف د ساړه یا تبلیغاتي جنګ فیصله کړې وه، دوی هڅه کوله د عاداتو، اخلاقو او کړو وړو له مخې د مسلمانانو په خلاف تشویشونه راولاړ کړي، پدې تبلیغاتي جګړه کې د مشرکینو لومړنی هدف پخپله رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وُ.

څرنګه چې منافقین په مدینه کې د ننه اسلامي ټولنه کې اوسیدل او دا ورته آسانه وه چې د مسلمانانو احساسات راوپاروي، او له هغوی سره له تماس نه په استفادې سره د دوی په زړونو کې کار وکړي، نو د اسلام په خلاف په تبلیغاتي جنګ کې زیات مهم رول د همدې منافقانو او د دوی د رئیس عبدالله بن ابي و.

د دوی دغه توطئه او پلان له احزاب غزا نه وروسته په ډاګه شو، کله چې حضرت رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له زینب بنت جحش (رضي الله عنها) سره چې زید طلاقه کړې وه نکاح وکړه. منافقینو همدا پیښه د حربې یا تبلیغاتي وسیلې په شکل استعمال کړه. ځکه د عربانو عادت او رواج دا وُ چې هغوی به خپل فرزندي اولاد هم لکه خپل اصلي اولاد داسې باله، او د دا ډول زوی طلاقه شوې ښځه به یې د هغه چا لپاره ناروا بلله کوم چې دغه کس به یې خپل زوی نیولی و.

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له زینب (رضي الله عنها) سره واده وکړ، نو منافقینو ګمان وکړ لکه چې اوس دوی ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خلاف د پروپاګند او تهمت ښه دلایل په لاس ورغلي دي او پدې هکله یې دوه ټکي د ځان په ګټه بلل:

لومړې دا چې دا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پنځم واده وُ، او قرآنکریم خو له څلورو نه د زیاتو ودونو د جواز حکم نلري، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په کوم دلیل دا پنځم واده وکړ؟

دوهم دا چې زینب (رضي الله عنها) خو د زید (رضي الله عنه) ښځه وه او زید خو هغه څوک وُ چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل زوی نیولی وُ، او د خپل زوی (فرزندي) له ښځې سره خو نکاح د عربو په نزد یوه لویه ګناه وه. منافقینو پدې هکله ډیر تبلیغات وکړل له ځانه یې ډیرې کیسې او دروغ جوړ کړل. ددې دروغو په ترڅ کې به یې ویل چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یو ځل زینب

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رضي الله عنها) په ناخاپي توګه ولیده خوښه یې شوه، د هغې حسن ږی زړه یووړ، ډېره مینه یې ورسره پیدا شوه او کله چې دده زوی زید (رضي الله عنه) پدې پوه شو، نو زینب یې دده لپاره خوشې کړه. دغه پروپاګند دومره عام او پداسې طریقې سره خور شو چې تر نن ورځې پورې یې د تفسیر او احادیثو په کتابو کې آثار تر سترګوکیږي.
څرګنده ده چې دې تبلیغاتو به حتماً په کمزوریو زړونو اثر او اغیزه هم درلوده، همدا وه چې د الله تعالی له لوري د قرآنکریم شفا ورکوونکي آیتونه نازل شول، او په غوڅه توګه یې د منافقینو د دروغو او پوچو تبلیغاتو بطلان اعلان کړ. الله تعالی د احزاب سورت په لومړي آیت کې فرمایي:
((يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلا تُطِعْ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيماً حَكِيماً)). (الاحزاب: ۱)
[اې نبي (محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! وویریږه (تل) له الله څخه او مه منه (حکم) د کافرانو او (نه) د منافقانو، بیشکه چې الله دی ښه عالم پر هر شي ښه حکمت والا.]
دا له بني مصطلق غزا نه مخکې د منافقینو د توطئو او منفي دریزونو یو څو وړې نمونې وې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په پوره صبر او حوصلې سره ددې حالاتو مقابله کوله. د منافقینو دا ټول حالات یې ښه لیدل خو بیایې هم له دوی سره له مهربانۍ او نرمۍ نه ډک معامله کوله. همدا راز نورو مسلمانانو هم دا کوشش کاوه چې د منافقینو له شر نه ځان وساتي، او د هغوی په وړاندې یې له ډېرې حوصلې نه کار اخیست ځکه لیدل یې چې د منافقینو فتنه یوه نده، هغوی هره ورځ نوې نوې فتنې راولاړوي نو باید له زغم او صبر نه کار واخستل شي.
الله تعالی دې مطلب ته اشاره کوي فرمایي:

((أَوَلا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لا يَتُوبُونَ وَلا هُمْ يَذَّكَّرُونَ)) (التوبة: ۱۲۶)
[آیا (فکر نه کوي) او نه ګوري دوی چې بیشکه دوی مبتلا کولی شي (په ډول ډول) قسم قسم مصائبو په هر یوه کال کې یو کرت یا دوه کرته بیا له سره هغوی نه کوي توبه (له نفاقه) او نه دوی پند اخلي (په دې ابتلاء).]

په بني مصطلق غزا کې د منافقينو رول

د بنې مصطلق په غزا کې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د منافقينو ګډون د الله تعالی ددې قول عملي مصداق دی چې فرمايي: ((لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلاَّ خَبَالاً وَلأَوْضَعُوا خِلالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ)) (التوبة: ٤٧)

[نو که وتلي وی دغه (منافقان) په (لښکر د) تاسې کې نو نه به و زيات کړی دوی تاسې ته (هيڅ شی) مګر شر، خرابي، فساد او چغلي اوخامخاه چابکي به کړې وه دوی په منځ ستاسې کې (په چغلئ او نورو بديو کې) حال دا چې غوښتله به دوی تاسې ته فتنه (ستاسې په منځ کې د دښمنئ په اچولو او له کافرانو څخه ستاسې په ويرولو کې).]

د نفاق لښکرو همدلته له خپل شر او شيطنت نه ښه ګټه پورته کړه. او دوه داسې فرصتونه په لاس ورغلل چې له امله يې پدې وتوانيدل د مسلمانانو په ليکو کې درز او تشويش پيدا کړي. او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف دومره لوی تهمت جوړ کړي چې ځواب يې پخپله الله تعالی ووايه. ددې دواړو پيښو تفصيل دا ډول دی:

١ - له مدينې نه د ذليل سړي شړلو خبره:

د منافقينو دا قول چې ويل به يې: ((لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الأَعَزُّ مِنْهَا الأَذَلَّ)) . (المنافقون: ٨)

[که چيرې بيرته وګرځو مونږ طرف د مدينې ته نو خامخا به وباسي ډير عزتمن (کافر خلک له دغه مدينې نه) ډير خوار کمزور خلک.]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له غزا نه وروسته له مريسيع چينې سره تشريف درلود او هملته يې اړولي و، خلک لاړل تر څو له چينې نه او به راوړي، د عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) يو غلام يا مزدور ؤ چې جهجاه الغفاري نوميده، دده او سنان بن وبر جهني تر مينځ د اوبو په سر جنجال او جنګ پيښ شو. جهني چيغه وکړه اې انصارو او جهجاه مهاجرينو ته غږ کړ. په همدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (أبدعوي الجاهلية وأنا بين أظهركم؟ دعوها فإنها مُنْتِنَة). پداسې حال کې چې زه ستاسې په مينځ کې وجود لرم تاسې د جاهليت نارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وهئ؟ دا د جاهليت نارې پريږدئ، دا ډيرې بدبويه نارې دي! عبدالله بن ابي بن سلول ته چې دا خبره ورسيده ډير په غوسه شو، له ده سره يې د قوم يوه ډله خلک هم وو. زيد بن ارقم چې دغه وخت کشر ځوان ؤ هم پدې ځای کې موجود و، عبدالله بن ابي وويل: آيا دوی همداسې وکړل، دوی زمونږ سيمې ته راغلل اوس ځانونه له مونږ سره په تله کې اچوي او مقابله راسره کوي! قسم په خدای پر مونږ او دوی دا متل صدق کوي چې وايي: سپی دې چې چاغ کړ، نو خوري به دې! قسم په الله چې مدينې ته له رسيدو وروسته به د هغه ځای عزيز او سرلوړي خلک دغه ذليل او خوار خلک له مدينې نه باسي. بيا يې خپلو ملګرو ته مخ کړ او ورته ويې ويل: دا ټول ستاسې له خپله لاسه، تاسې پخپل وطن کې ځای ورکړ، خپل مالونه مو ورسره وويشل، که تاسې دوی ته څه نه وای ورکړي نو چيرته بلې سيمې ته به تللي وای.

زيد بن ارقم (رضي الله عنه) دا خبر خپل تره ته ورساوه، تره يې لاړ او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې چې عمر (رضي الله عنه) هم ورسره ؤ له واقعې خبر کړ. عمر (رضي الله عنه) وويل: عباد بن بشر (رضي الله عنه) ته امر وکړه چې دا منافق (عبدالله بن ابي) ووژني. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:(**فکيف يا عمر إذا تحدث الناس أن محمداً يقتل أصحابه؟ لا ولکن أَذِّنْ بالرحيل**). اې عمره! که داسې وکړم نو بيا به خلک وايي چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل اصحاب وژني، نه داسې نه کوم، خلکو ته د تللو امر وکړه. دا داسې ساعت او وخت ؤ چې عادتاً به رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)، پکې کوچ نه کاوه. په هر حال حکم وشو، خلک روان شول، اسيد بن حضير (رضي الله عنه) له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره مخامخ شو له سلام نه وروسته يې عرض وکړ چې په نا مناسب وخت کې دې د تګ او کوچ امر وکړ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ځواب کې ورته وويل:(**أو ما بلغك ما قال صاحبکم؟**). ته نه يې خبر چې ستاسې آشنا (عبدالله بن ابي) څه ويلي دي؟ ده وويل: نه زه نه يم خبر، څه يې ويلي دي؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:(**زعم أنه إن رجع إلى المدينة ليخرجن الأعز منها الأذل**). هغه دا ګمان او خيال کړی چې مدينې ته له رسيدو نه وروسته به د عزت خاوندان پاڅيږي او هغه ذليل او خوار کسان به له مدينې نه شړي! اسيد (رضي الله عنه) عرض وکړ، که وغواړې نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به هغه له مدینې نه شړي، قسم په الله چې ته عزیز او هغه ذلیل دی. او زیاته یې کړه: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! له هغه (عبدالله بن ابي) سره ډیره نرمي وکړه، ته الله مونږ ته پداسي حال کې ر ا وستې چې د هغه قوم دده لپاره مری او غمي برابرول تر څو تاج ورته جوړ کړي او پاچا یې وټاکي، هغه اوس دا ګمان کوي چې پاچایي یې تا ور نه اخیستې ده!

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دغه ورځ ان تر لماسختن پورې او وروسته ټوله شپه مسلسل سفر وکړ، سهار هم روان و تر څو لمر ښه ګرم شو خلک یې په تکلیف کړل، نو یو ځای یې واړول. خلک ټول ډیر ستړي شوي وو څنګه چې ځمکې ته ورسیدل فوراً ټول ویده شول. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا کار او دا دومره اوږد مزل ددې پخاطر وکړ تر څو د خلکو توجه بلې خواته واړوي، او له خبرو نه یې په بل څه مصروف کړي.

د منافقانو مشر (ابن ابي) چې کله خبر شو چې زید بن ارقم دده خبره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته رسولې ده، نو فوراً د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شو، قسم یې یاد کړ چې ما دا ډول خبرې ندي کړي، او نه مې دیخوا ته اشاره کړیده. موجودو انصارو هم وویل یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کیدای شي هغه هلک زید (رضي الله عنه) په خبره نه وي پوه شوی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دده خبره ومنله. زید (رضي الله عنه) وایي: قسم په خدای پدې سره زه دومره خفه شوم چې په ټول ژوند کې دومره نه وم خفه شوی، لاړم په کور کې کیناستم. تر څو الله تعالی دا ایتونه رانازل کړل.

((إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ)) تر دې پورې چې فرمایي: (هُمْ الَّذِينَ يَقُولُونَ لا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا)) (المنافقون:٧) [دوی (منافقان) هغه کسان دي چې وایي د رسول الله په ملګرو مصرف مه کوئ (مرسته مه ورسره کوئ) تر څو تیت او ورنه جدا شي] ((لَيُخْرِجَنَّ الأَعَزُّ مِنْهَا الأَذَلَّ)) (المنافقون:٨) [د عزت خاوندان به ذلیل او خوار کسان له مدینې نه وباسي]

زید وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څوک راپسې راولیږل ورغلم او همدا آیتونه یې راته ولوستل او ویې فرمایل: زیده! (إن الله قد صدقك). الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ریښتونی کړي.[۱]
د منافق عبدالله بن ابي زوی چې هغه هم عبد الله نومیده، یو صالح او غوره صحابي ؤ له خپل پلار نه يې برائت اعلان کړ، لاړ او د مدینې په دروازه کې د خپل پلار مخې ته ودرید، توره يې په لاس کې وه او کله يې چې پلار راغی غږ يې ورته وکړ ودریږه! قسم په الله تر هغې پورې به لدې ځای نه مخکې لاړ نه شې تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اجازه نه وي درته کړې، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عزیز او ته ذلیل يې. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشریف راوړ د تلو اجازه يې ورکړه، نو هغه هم پریښود چې مدینې ته داخل شي. عبدالله بن عبدالله بن ابي (رضي الله عنه) دا هم ویلي و، یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! که غواړې پلارمې ووژنې نو امر راته وکړه قسم په الله چې سر به يې درته حاضر کړم.[۱]

۲- د افک پیښه

د افک (تور) پیښه په همدې غزا کې واقع شویده، ددې پیښې لنډیز داسې دی: پدې غزا کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپلو بیبیانو (رضي الله عنهن) نه د پچې په اساس حضرت عائشه (رضي الله عنها) له ځان سره بوولې وه. له غزا نه د بیرته ستنیدو په دوران کې یو ځای تم شول، حضرت عائشه (رضي الله عنها) د حاجت رفع کولو پخاطر ووتله، هلته هغه امیل ورنه ورک شو کوم چې له خپلې خور نه يې په عاریت اخیستې ؤ، بیرته وریسې ورغله او په هغه ځای کې يې لټاوه چیرته چې ورنه ورک شوی ؤ. په همدې وخت کې د تللو امر وشو، هغه کسان چې ددې کجاوه يې باروله راغلل، فکر يې کاوه چې عائشه (رضي الله عنها) پکې شته، کجاوه يې پورته کړه، په اوښ يې بار کړه، پوه نه شول چې په کجاوه کې عائشه (رضي الله عنها) نشته.
عائشې (رضي الله عنها) خپل امیل وموند او بیرته خپل ځای ته راغله، خو هلته هیڅوک هم نه وو پاتې شوي ټول تللي وو، هملته ځای په ځای کیناستله. فکر يې وکړ چې دوی به بیرته وریسې راوګرزي.

---

[۱]. صحیح بخاري ۱/ ۴۹۹. ۲/۷۲۷-۷۲۹ ابن هشام ۲/ ۲۹۰ - ۲۹۲
[۱]. ابن هشام . مختصر سیره الرسول ص ۲۷۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی د واک خاوند دی، څه یې چې اراده وي همغه کیږي. عائشه (رضي الله عنها) همدلته خوب یووړه ویده شوه. یو وخت د صفوان بن معطل په دې آواز سره راویښه شوه چې ویې ویل: ((انا لله و انا الیه راجعون)) دا خو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بي بي ده؟ صفوان له لښکر نه وروسته پاتې شوی وُ، ځکه هغه ډیر خوب درلود او کله یې چې عائشه (رضي الله عنها) ولیده، ویې پیژندله ځکه د حجاب له حکم نه مخکې یې لیدلې وه، (انا لله . . . . .) یې وویل اوښه یې چو کړه پدې وخت کې عائشه (رضي الله عنها) راویښه شوه، نو صفوان خپله اوښه ورلنډه کړه او عائشه (رضي الله عنها) ورباندې سپره شوه. صفوان یوه کلمه خبره هم ورسره ونکړه، او له (انا لله و انا الیه راجعون) نه پرته یې بل حرف هم ورنه وانه ورېده. صفوان د اوښې تر مخ روان شو مخکې لاړ او لښکر ته چې د غرمې په وخت کې یې لنګر اچولی و ورسید.
خلکو چې دا حالت ولید هر یوه له خپل شان او حال سره برابر یو څه وویل. خو د خدای دښمن د منافقانو رئیس عبدالله بن ابي د خپلې دښمنۍ، کینې او خبث د اظهارولو لپاره ښه فرصت ومونډ، د افک (تور یا تهمت) کیسه یې جوړه کړه. پیل یې وکړ همدا یې خورول په یوه او بله لاره یې زیار یوست دا تهمت د هر چا غوږونو ته ورسوي. ډله یې ټوله ورنه راټوله وه، همدا خبرې یې سره زمزمه کولې. او کله چې مدینې ته ولاړل افک (تهمت) جوړونکو کیسه اوږده کړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چپ او ساکت و هیڅ یې نه ویل. خو کله چې پدې هکله وحي وځنډیده، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عائشه (رضي الله عنها) د سرنوشت په هکله له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره مشوره وکړه، علي (رضي الله عنه) اشارتاً داسې مشوره ورکړه چې عائشه (رضي الله عنها) پریږدي یعنې طلاق ورکړي، د اسامه (رضي الله عنه) او نورو مشوره دا وه چې پدې هکله د دښمنانو خبرو ته اهمیت ورنکړي او عائشه (رضي الله عنها) له ځان سره وساتي. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) منبر ته پورته شو او له عبدالله بن ابي او دده له اذیتونو نه یې شکایت وکړ. په همدې وخت کې د اوس مشر اسید بن حضیر خپله تیاري څرګنده کړه او ویې ویل که اجازه وي زه دا منافق وژنم. سعد بن عباده (رضي الله عنه) چې د خزرج قبیلې سردار وُ په احساساتو راغی د خپل قوم پلوي یې وکړه، په همدې سره دده او اسید (رضي الله عنه) تر مینځ خبرې هسکې تیتې شوې، په نتیجه کې دواړه قبیلې پخپل منځ کې سره ببرې شوې، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ډیر مشکل سره هغوی آرام کړل او پخپله هم چپ شو.
عائشه (رضي الله عنها) مدینې ته له ستنیدو وروسته پوره یوه میاشت رنځوره وه، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افک (تهمت) له کیسې نه خبره نه وه، خو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه مهرباني یې نه لیدله کومه چې پخوا به یې د بیمارۍ او مرض په وخت کې ورباندې درلوده. کله چې جوړه شوه یوه شپه له ام مسطح سره د قضاء حاجت لپاره بیرون ته ووتله. د ام مسطح پښه په ټکري کې بنده شوه ولویده او په همدې وخت کې یې خپل زوی ته ښیره وکړه. عائشې (رضي الله عنها) پدې ښیرو سره هغې ته وویل دا کار دې سیې ندی! ام مسطح په ځواب کې عائشې (رضي الله عنها) لـه پـېښـې نـه خبره کړه ورتـه وویل: چې زما زوی هم پدې تهمت کې شریک دی چې په تا پسې ویل شویدی. کیسه یې ورته وکړه. عائشه (رضي الله عنها) کورته راغله او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یې اجازه وغوښتله چې د خپل پلار کورته لاړه شي تر څو له پیښې نه پوره ځان خبر کړي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اجازه ورکړه او هغه د خپل مور و پلار کره لاړه هلته یې د کیسې په تفصیلاتو ځان خبر کړ او کله چې په خبر پوه شوه نو ډیر زیات یې وژړل، دوې شپې او یوه ورځ یې مسلسل ژړل. خوب یې ورک شو، اوښکې یې همداسې روانې وې، نژدې وه چې له ډیرې ژړا نه یې زړه وچوي. په همدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشریف راوړ، د شهادت کلمه یې ولوستله او ویې فرمایل: (**أما بعد یا عائشة، فإنه قد بلغني عنك كذا وكذا، فإن كنت بريئة فسيبرئك الله، وإن كنت ألممت بذنب فاستغفري الله وتوبي إليه، فإن العبد إذا اعترف بذنبه، ثم تاب إلى الله تاب الله عليه**). اې عـائـشې (رضي الله عنها)! ستا په هکله دا او هغه خبرې راته شویدي، که چیرې ته بې ګناه او پاکه وې، نو الله (ج) به ستا برائت او پاکي اعلانوي، او که خدای نا خواسته ګناه درنه شوې وي نو توبه وباسه، ځکه بنده چې پخپله ګناه اعتراف وکړي او توبه وباسي، الله تعالی یې توبه قبلوي.

همدلته د عائشې (رضي الله عنها) اوښکې وچې شوې، خپل مور و پلار ته یې مخ واړاوه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ځواب ووایي. خو هغوی حیران وو چې څه ووایي؟ نو عائشې (رضي الله عنها) پخپله وویل: قسم په الله دی چې تاسې زما په هکله دا خبرې اوریدلې دي او ستاسې زړه هم منلې ده، هغه مو رښتیا بللې که زه درته ووایم چې زه بري او پاکه یم، الله تعالی خبر دی چې زه بري یم. تاسې زما دا خبره نه منئ او که زه په هغه څه اقرار وکړم چې الله تعالی پرې عالم دی چې زه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورنه بري یم، نو تاسې به يې ومنئ، زه دلته د ځان او تاسې لپاره د یوسف (علیه السلام) د پلار دا قول وایم چې فرمايي: ((**فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ**)) (یوسف: ۱۸). [نو کار زما صبر جمیل دی (چې پکې هیڅ شکایت ونکړم خلکو ته) او (له هم دغه) الله څخه مدد غوښتلی شي په (تحمل د) هغې (خبرې) کې چې تاسې يې بیانوئ (له هلاکه د یوسف).]

دا خبره يې وکړه بلې خوا ته لاړه او څملاسته، په همدغه وخت کې همدلته پر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله تعالی له لوري وحې رانازله شوه. کله چې د وحي کیفیت ختم شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خندا شو او لومړنۍ کلمه يې دا وه: (**یا عائشة، أما الله فقد برأك**). [یا عائشه (رضي الله عنها)! قسم په الله چې الله تعالی ستا برائت اعلان کړ.]

مور يې ورته وويل: پاڅه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته ورشه، شکر يې په ځای کړه. عائشې (رضي الله عنها) پداسې حال کې چې له خپل برائت او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له محبت او اعتماد نه به بې حده خوشاله شوې او مطمئنه وه په ناز سره وويل: زه رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته نه ورځم، زه یوازې د الله تعالی حمد او شکرانه وایم.

الله تعالی د افک د حادثې په هکله لس آیتونه نازل کړي چې په پیل کې يې فرمايي: ((**إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ**)) (النور: ۱۱تر ۲۰) [بیشکه هغه کسان چې راوړي يې دې غټ دروغ (په شان د عائشې (رضي الله عنها) کې) یو ټولی دی له تاسې (مسلمانانو نه).]

پدې تهمت او جرم کې له شریکو کسانو نه مسطح بن اثاثه، حسان بن ثابت او حمنه بنت جحش (رضي الله عنهم) اتیا اتیا درې (متروکې) ووهل شول، خو ددې جرم لوی مجرم او د منافقینو رئیس عبدالله بن ابي ته جزا ورنکړل شوه، حد ورباندې جاري نه شو. دا هم ځکه چې حد خو د مجرمینو لپاره یو ډول تخفیف دی، دغه منافق خو د تخفیف مستحق ندی، الله تعالی هغه ته په آخرت کې د سخت عذاب وعید کړیدی. او یا کیدای شي چې د هغه مصلحت پخاطر حد نه وي ورباندې جاري شوی د کوم پخاطر چې هغه وژل شوی نه وُ.[1]

پدې ترتیب سره له یوې میاشتې پریشانۍ وروسته له مدینې نه د شک، پریشانۍ او

---

[1]. صحیح بخاري ۱/ ۲/۶۹۶-۶۹۸ .. زاد المعاد ۲/ ۱۱۳- ۱۱۵. ابن هشام ۲/ ۲۹۷- ۳۰۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشویشونو وریخې والوتلې. د منافقانو رئیس داسې وشرمید چې نور یې هسک نه شوی کتلی. ابن اسحاق وایي: لدې پېښې نه وروسته عبدالله بن ابي دومره سپک او رسوا شو چې که کومه خبره او پېښه به یې جوړه هم کړه، نو تر ټولو لومړی به یې خپل قوم خبره ردوله، ورباندې په غوسه کېدل به، او راټه به یې.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عمر (رضي الله عنه) ته وفرمایل: (**کیف تری یا عمر؟ أما والله لوقتلته یوم قلت لي: اقتله، لأرعدت له آنف، ولو أمرتها الیوم بقتله لقتلته**). {څه فکر کوې یا عمره! که هغه ورځ دې وژلی وئ، په کومه ورځ دې چې ماته وویل چې اجازه را کړه ویې وژنم، نو که هغه وخت دې وژلی وئ ډېر همدردان او ملاتړي به یې پیدا کړي وو، خو که نن یې همغوی ته د وژلو حکم وشي، نو و به یې وژني.}

عمر (رضي الله عنه) عرض وکړ: زه پوه شوم چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر او معامله زما له کار او معاملې نه ډېره برکتي او غوره ده.[1]

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۲۹۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مریسیع غزا وروسته پوځي عملیات

۱- د عبدالرحمن بن عوف سریه:

د شپږم هجري کال د شعبان په میاشت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عبدالرحمن بن عوف (رضي الله عنه) په دومه الجندل کې میشته بني کلب ته واستاوه، له خوځیدو نه مخکې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ور ته وویل: راځه دلته زما مخ ته کینه. هغه راغی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخې ته کیناست، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپل مبارک لاس لنګۍ ور وتړله، او د جګړې په هکله یې په زړه پورې لارښوونې وکړې، ورته ویې فرمایل: (إن أطاعوك فتزوج ابنة ملكهم).که هغوی ستا امر ومانه، نو د پاچا د لور سره یې واده وکړه. عبدالرحمن بن عوف (رضي الله عنه) لاړ او درې ورځې یې هغه قوم اسلام ته راباله، تر څو هغوی په اسلام مشرف شول، بیا عبدالرحمن بن عوف د قبیلې د سردار یا پاچا (اصبغ) له لور (تماضر) سره واده وکړ. او همدا تماضر په ام ابي سلمه سره شهرت لري.

۲- د علي بن ابي طالب سریه: په ۶ هجري کال د شعبان په میاشت کې وه، هدف یې په فدک کې میشته د بني سعد بن بکر قبیله وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته خبر راغی چې دلته څه کسان له یهودانو سره د مرستې لپاره راټول شویدي، نو فوراً یې علي (رضي الله عنه) د دوه سوه کسیز لښکر په مشرۍ هغه سیمې ته واستاوه. علي (رضي الله عنه) به د شپې سفر کاوه او د ورځې له مخې به یې چیرته کمین نیوه، یوه ورځ یې د مشرکینو یو جاسوس ونیو هغه اقرار وکړ چې د بني سعد قبیلې له خوا یې د خیبر یهودانو ته دا خبر رسولی و که یهودان دوی ته د خیبر خرماوې ورکړي، نو دوی به ورسره مرسته وکړي. همدې جاسوس د بني سعد د غونډیدو ځای هم په ګوته کړ. علي (رضي الله عنه) پر هماغه ځای یرغل وکړ، پنځه سوه اوښان، او دوه زره پسونه یې په غنیمت ونیول. بنو سعد له خپلو ښځو، اولادونو او له خپل مشر وبر بن علیم سره یو ځای وتښتیدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د ابوبکر الصدیق (رضي الله عنه) په بل روایت د زید بن حارثه (رضي الله عنه) سریه: د ۶ هجري کال د رمضان په میاشت کې د وادي القری په سیمه کې پیښه شوې وه. فزاره قبیلې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ترور نیت کړی ؤ، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې د مقابلې لپاره ابوبکر الصدیق (رضي الله عنه) ورولیږه. سلمه بن اکوع وایي: زه هم ورسره وم او کله مو چې د سهار لمونځ ادا کړ، امر راته وشو، برید مو پرې وکړ، د هغوی د اوبو چینې ته ورسیدو یو شمیر مو ورنه ووژل. ما لـه دوی نـه یوه ډله ولیده چې ښځې او ماشومان هم پکې وو، وویریدم هسې نه له مانه مخکې غره ته ورسیږي، ورپسې ورغلم د دوی او غره تر مینځ مې د غشي وار وکړ کله چې دوی غشی ولید، ودریدل، پدې ډله کې ام قرفه نومې یوه ښځه هم وه چې یو زوړ پوستین یې اغوستی ؤ له دې سره یې لور چې د زیاتې ښکلا درلودونکې وه هم ملګرې وه، ما ټول ونیول او د ابوبکر (رضي الله عنه) حضور ته مې راوستل. هغه همد ا ښکلې نجلۍ ما ته حواله کړه، ما د هغې جامې هم نه وې پرانیستې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) رانه وغوښتله، مکې ته یې ولیږله او په بدل کې یې د مسلمانانو ډیر اسیران ورباندې را خوشي کړل.[1]

ام قرفه یوه شیطان صفته ښځه وه، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د په شهادت رسولو لپاره یې ډیرې توطئې جوړولې، او د همدې هدف لپاره یې د خپلې کورنۍ دیرش کسه تیار کړي هم وو، او بالاخره هغه پخپله سزا ورسیده اوپوره دیرش کسان یې ووژل شول.

۴- د کرز بن جابر الفهري سریه: دا هماغه صحابي دی چې له بدر نه وړاندې یې د سفوان په غزا کې د مدینې په پنډ غالي حمله کړې وه، وروسته په اسلام مشرف شو او د مکې د فتحې په غزا کې په شهادت ورسید.

کیسه داسې وه چې د عکل او عرینه یوې ډلې (چې رنځوران وو) په ظاهره اسلام راوړ، په مدینه کې میشته شول، خو ددې ځای هوا د دوی لپاره مناسبه نه وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغوی له یوه څړ ځای او هلته له څارویو نه د دفاع پخاطر واستول، امر یې ورته وکړ چې ددې څارویو (اوښانو) ساتنه به کوئ او د هغې شیدې او متیازې به څښئ. کله چې دغه خلک له ناروغۍ نه جوړ شول، نو د

[1]. صحیح مسلم ۸۹/۲ ویل کیږي دغه سریه په اووم هجري کال وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) شپون یې وواژه، اوښان یې له ځان سره وتښتول او بیرته مرتد او کافر شول. بناء رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ۶ هجري کال په شوال میاشت کې کرز بن جابر (رضي الله عنه) له یوه ګروپ سره په هغوی پسې ورولیږه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې وخت کې دا دعا هم وکړه: (اللّهم أعم علیهم الطریق، واجعلها علیهم أضیق من مَسَك).اې خدایه! ته په عرنیینو لاره بنده کړې، لاره یې له وښي نه هم زیاته ورته تنګه کړې. الله تعالی همدا دعا قبوله کړه، له هغوی نه لاره ورکه شوه او ټول د مسلمانانو په اسارت کې ولویدل. بیا د خپل جرم (قتل او شوکو) په بدل کې حد ورباندې جاري شو، لاسونه او پښې یې پرې شوې، سترګې یې ورنه وایستلې شوې، او بیا هملته یو ځای وغورځول شول او ټول مړه شول(۱). دا کیسه په صحیح بخاري کې له انس (رضي الله عنه) نه هم روایت شویده۲.

سیرت لیکونکي پدې سریه پسې له سلمه بن ابي سلمه سره د عمرو بن امیه الضمري د سریې ذکر هم کوي. دا هم د ۶ هجري کال په شوال کې وه. کیسه یې داسې ده چې نوموړی د ابوسفیان د ترور لپاره مکې ته لاړ ځکه ابو سفیان لدې نه مخکې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ترور لپاره یو کوچی مدینې ته رالیږلی و، خو دا یو هم پخپل هدف کې بریالی نه شو. داسې روایت هم شته چې عمرو د لارې په اوږدو کې دری کسان وژلي وو، او بل روایت وایي چې عمرو په همدې سفر کې د شهید خبیب (رضي الله عنه) جسد هم له ځان سره اخیستی و. مشهوره خو دا ده چې خبیب له رجیع حادثې نه څو ورځې یا میاشتې وروسته شهید شوی دی. د رجیع پیښه په څلورم هجري کال د صفر په میاشت کې وه، نه پوهیږم تاریخ لیکونکي سهوه شویدي او که همدا دواړه پیښې په یوه سفر او څلورم هجري کال کې شویدي! علامه منصور پوري دا نه مني چې پدې سریه کې دې جګړه او مقابله شوې وي. والله اعلم.

دا له احزاب او بني قریظه غزا ګانو نه وروسته پیښې شوې سریې دي چې په یوه کې یې هم سخته جګړه نده شوې، نو پدې اساس ویلی شو چې دا ټول یو ډول اکتشافي ګزمې او عملیات وو چې هدف یې د هغو اعرابو ویرول او آراموول وو چې لا تر اوسه یې سد سرته نه و ورغلی. که پیښو ته ژوره کتنه وشي نو داسې ښکاري چې له احزاب غزا نه وروسته د پیښو مسیر بدل شوی او دښمنان د ماتې په لور روان وو، حوصلې یې ټیټې شوې، د اسلامي حکومت او ځواک له ماتولو نه بالکل مایوسه او نا امیده

---

(۱). زاد المعاد ۲/۱۲۲

۲. صحیح البخاري ۲/۶۰۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي وو. دا حقیقت هغه وخت ښه څرګند شو کله چې د حدیبیې سوله وشوه، او پدې سولې سره مشرکینو د اسلام په ځواک او عظمت اعتراف وکړ، او اسلام یې د یوه ځواک په توګه په عربي جزیره کې ومانه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حديبيې صلح

شپږم هجري کال د ذي القعدې مياشت

د حديبيې عمرې سبب:

وروسته له هغې چې په عربي جزيره کې حالات تر ډيره حده د مسلمانانو په ګټه شول، د اسلامي بلنې د بري رڼا ورو ورو را ښکاره کېدله، او په مسجد حرام چې پوره شپږ کاله د مشرکانو له خوا د مسلمانانو په مخ تړل شوی و، اوس د مسلمانان د عبادت په حق د اعتراف مقدمه پيل کيدونکې وه.

رسول رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مدينه منوره کې خوب وليد چې دی او اصحاب (رضي الله عنهم) يې مسجد حرام ته داخل شوي د کعبې شريفې کلياني يې اخيستې او ټولو طواف او عمره ادا کړې، وروسته ځينو د سر ويښتان کم او نورو بالکل پاک خرييلي دي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل دا خوب اصحابو (رضي الله عنهم) ته ووايه، هغوی ډير خوشاله شول، ګمان يې وکړ چې دوې به همدا کال مکې ته داخليږي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا هم ورته وويل چې زه به عمره ادا کوم، نو همدا وه چې اصحابو (رضي الله عنهم) د سفر تياري ونيوله.

مسلمانانو ته د سفر امر

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مدينې او شا و خوا سيمو اوسيدونکو ته اعلان وکړ چې له ده مبارک سره د سفر لپاره تيار شي. ډيرو اعرابو (کوچيانو) سستي کوله، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله خپلې مينځل شوې جامې واغوستلې، عبدالله بن ام مکتوم او په بل روايت نميله ليثي يې د مدينې خليفه وټاکه، او په خپله قصواء نومې اوښه سپور شو.

د ۶ هجري کال د ذي القعدې په لومړۍ نيټه د دوشنبې په ورځ يې له مدينې نه حرکت وکړ، ام المؤمنين ام سلمه (رضي الله عنها) هم ورسره ملګرې وه. د لښکر شميره يې ۱۴۰۰ او په بل روايت ۱۵۰۰ کسانو ته رسيده. پدې سفر کې له رسول الله (صلی الله

عليه و اله و صحبه و سلم) او لښکر سره يې له تورو پرته چې هغه هم په تکيو کې وې نوره هيڅ ډول وسله نه وه.

مسلمانان د مکې په لور خوځيږي

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او ورسره اصحاب (رضي الله عنهم) د مکې په لور روان شول.کله چې ذي الحليفه سيمې ته ورسيدل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلې هدی (د قربانۍ څارويو،ميږو او پسونو) ته قلادې ور واچولې، ا وښې يې په بوکام کې څيرې او په نښه کړې. د عمرې لپاره يې احرام وتاړه تر څو خلک پدې پوه شي چې د جنګ اراده نلري. يو کس ته يې وظيفه ورکړه چې لاړ شي او د قريشو حال احوال ورته راوړي، او کله چې عسفان ته نږدې کيده همدا څاری ورته راغی، عرض يې وکړ چې کعب بن لوئ خپل حليف قبائل (احابيش) راغونډ کړي او ستا سره د مقابلې نيت لري، نور خلک يې هم د جګړې لپاره راټول کړيدي، تصميم يې نيولی تاسو ته اجازه درنکړي مکې ته داخل شئ! پدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره مشوره وکړه او ويې فرمايل: (**أترون نميل إلى ذراري هؤلاء الذين أعانوهم فنصيبهم؟ فإن قعدوا قعدوا موتورين محزونين، وإن نجوا يكن عنق قطعها الله، أم تريدون أن نؤم هذا البيت فمن صدنا عنه قاتلناه؟**). تاسې پدې کې څه نظر لرئ چې لاړ شو او د هغو خلکو په کورونو حمله وکړه کوم چې له قريشو سره د مرستې لپاره وتلي دي؟ او د هغوی پر هر څه قبضه وکړو، وروسته که هغوی غلي کيني، نو دا به داسې وخت وي چې د جنګ خوند به يې څکلی وي، لوی غم به ورباندې راغلی وي، او که راځي نو دا به هم پداسې حالت کې وي چې الله به يې ورميږونه ورمات کړي وي، او که نه دا غواړئ چې د بيت الله شريف په لور مخ په وړاندې لاړ شو، که څوک مو مخې ته ودريدل جګړه به ورسره کوو؟ په ځواب کې ابوبکر (رضي الله عنه) ورته وويل: الله او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ټولو نه ښه پوهيږي، مونږ خو د عمرې په نيت راغلي يوو. له هيچا سره د جګړې نيت نلرو، خو که څوک زمونږ او بيت الله تر مينځ حايل واقع کيږي يعنې مونږ ته د عمرې اجازه نه راکوي، نو له هغوی سره به حتماً جنګيږو. پدې پسې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي: (فروحوا). ځئ، روان شئ، همدا وه چي ټول د مکې په لور وخوځيدل.

قريش هڅه کوي مسلمانان له بيت الله شريف نه منع کړي

قريشو چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د راتگ خبر واوريد، غونډه يې وکړه او ټول پدې سره متفق شول چې په هيڅصورت کې به رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته مکې ته د داخليدو اجازه نه ورکوي. پداسې حال کې چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له احابيشو نه په څنگ کې تير شوی وُ، د بني کعب يوه سړي خبر ورته راوړ چې قريش ذي طوی ته راغلي او د کراع الغميم په سيمه کې د خالد بن وليد په مشرۍ دوه سوه سواره ځاې په ځاې شويدي.
کراع الغميم د مکې په عمومي لاره واقع يوه سيمه وه، خالد د مسلمانانو د منع کولو هڅه کوله او خپل لښکر يې پداسې ځاې کې اچولی و چې دواړو لښکرو (مسلمانانو او مشرکينو) يو بل سره ليدل. مسلمانان چې د ماسپښين په لمانځه وو، چې خالد وليدل ورته پام يې شو چې رکوع او سجده کوي، نو له ځان سره يې وويل دوی خو پدې وخت کې ښه مصروف وو، مونږ ته يې پام نه وو که حمله مو وربانديې کړې وای، نو ښه تاوان به مو ور اړولې وای، بيا يې فيصله وکړه چې د مازديگر د لمانځه په وخت کې ناڅاپي حمله وربانديې وکړي. نو په همدې وخت کې الله تعالی د ويرې د لمانځه (صلاه خوف) حکم نازل کړ او د خالد پلان شنډ شو.

د لارې بدلول او له خونړۍ جگړې نه ډډه کول

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د کراع الغميم لاره پريښوده او د درو په مينځ کې يې يوه بله سخته لاره ونيوله، ښۍ خوا ته له حمش نه تيره شوې لاره کومه چې ثنيه المرار ته وتله، بانديې روان وو. او له ثنيه المرار نه ښکته خوا د مکې لانديني برخه کې يې د حديبيې له سيمې نه تيره شوې لاره ونيوله، هغه عمومي لاره يې خوشې کړه کومه چې په تنعيم بانديې حرم شريف ته وتله. هغه لار يې چپې خواته پريښوده. او کله چې خالد د اسلامي لښکر د پښو گرد وليد او پوه شو چې پردوی بانديې ورغلی لاره يې بدله کړيده، نو فوراً يې قريشو ته خبر وليږه.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) همداسې مخکې روان و تر څو ثنيه المرار ته ورسيد هملته يې اوښه چو شوه. خلک په هـ، هـ سره کوشش کاوه اوښه پاڅيږي خو نه پاڅيدله، نو دوی سره وويل چې قصواء ودريده، نوره د تگ نده! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ځواب کې وفرمايل: (**ما خلأت القصواء، وما**

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذاك لها بخلق، ولكن حبسها حابس الفيل). قصواء نده دریدلې او نه یې دا عادت دی، خو دلته هغه چا ایساره کړه کوم چې د ابرهه فیل یې ایسار کړی ؤ. بیا یې زیاته کړه: (والذي نفسي بیده لا یسألوني خطة یعظمون فیها حرمات الله إلا أعطیتهم إیاها). قسم په هغه ذات چې زما نفس یې په واک کې دی چې د قریشو ټول هغه وړاندیزونه به منم کوم چې د الله تعالی د حرماتو احترام او درناوی وي پکې. بیا یې اوښه په زور سره اوچته کړه، روانه شوه لاره یې بدله کړه او هلته د حدیبیه په سر کې یې له هغې چینې سره واړول چې لږ کمې اوبه یې لرلې. خلکو لږ لږ اوبه ورنه اخیستلې او په لږ ساعت کې هغه اوبه هم وچې شوې، لاړل او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې له تندې نه شکایت وکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپلې توبرې نه یو غشی راویوست، اصحابو (رضي الله عنهم) ته یې امر وکړ چې دا غشی په هغه چینه کې کیږدي. هغوی چې کله غشی په چینه کې واچاوه، فوراً اوبه ورنه را په خوټیدو شوې، ټولو وچښلې او ماړه شول.

بدیل د رسول الله (ﷺ) او قریشو تر مینځ مینځګړیتوب کوي

وروسته له هغه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مطمئن او ډاډه شو د خزاعه قبیلې بدیل بن ورقاء له څو کسانو سره ورته راغی. د تهامه په اوسیدونکو کې خزاعه قبیله یوازینۍ قبیله وه چې د مسلمانانو او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خیر یې غوښت او له دوی سره یې همدردي درلوده. بدیل عرض وکړ چې کعب بن لوئ د حدیبیې له زیاتو اوبو سره خوا کې اړولې دي، ښځې او اولادونه یې هم ورسره دي، له ستا سره د جګړې او له بیت الله شریف نه د منع کولو اراده یې کړیده. په ځواب کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (إنا لم نجئ لقتال أحد، ولكنا جئنا معتمرین، وإن قریشاً قد نهكتهم الحرب وأضرت بهم، فإن شاءوا ماددتهم، ویخلوا بیني وبین الناس، وإن شاءوا أن یدخلوا فیما دخل فیه الناس فعلوا، وإلا فقد جَمُّوا ، وإن هم أبوا إلا القتال فوالذي نفسي بیده لأقاتلنهم على أمري هذا حتى تنفرد سالفتي، أو لینفذن الله أمره).مونږ د عمرې په نیت راغلي یوو، له هیچا سره د جګړې اراده نلرو، قریش خو جګړو تباه کړي له جګړو نه زیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيانمن شويدي، که غواړي نو تر يوه وخته دې زما او نورو خلکو تر مينځ غرض نلري، څه وخت به ورکړم، مونږ او نور دې سره پريږدي، وروسته که خلک زما امر ته تسليم شول، نو دوی هم همدا کار کولی شي او زما اطاعت غوره کولی شي. او که بيا يې نه غوښتل ما ته تسليم شي، نو تر هغې پورې به يې يو څه دمه کړې وي، لږ په حال به راغلي وي، خو که دوی يوازې په جګړه اصرار کوي، نو قسم په الله چې د خپل دين په لار کې به تر هغې پورې ورسره جنګيږم تر څو مې سر نه وي پرې شوی او يا د الله تعالی امر نه وي نافذ شوی.

بديل وويل: زه به ستا خبره قريشو ته ورسوم. روان شو قريشو ته ورغی او ورته ويې ويل: اې قريشو زه د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له طرفه درته راغلی يم، هغه څه خبره راته کړيده که خوښه مو وي درته و به يې کړم؟ ځينو کم عقلانو وويل: نه، مونږ د هغه خبرو ته اړتيا نلرو، خو هوښيارانو يې وويل: وايه هغه څه يې درته ويلي دي؟ بديل د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خبره ورته وکړه، نو قريشو مکرز بن حفص ور واستاوه.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې کله مکرز وليد نو ويې وفرمايل دغه يو غدار او خائن سړی دی. په هر حال مکرز راغی، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) همغه خبره ورته وکړه کومه يې چې بديل ته کړې وه، او مکرز بيرته قريشو ته ورغی.

د قريشو سفيران

هلته د کنانه قبيلې حليس بن علقمه نومي سړي وويل: اجازه راکړئ چې زه هم محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورشم. هغوی ورته وويل: ورشه، کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورلنډ شو، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**هذا فلان، وهو من قوم يعظمون البدن، فابعثوهـــا**).دا د فلانی قبيلې غړی دی، د دوی خلک له حج نه وروسته قربانۍ ته د ځانګړيو شويو څارويو (بدن) قدر او درناوی کوي. بيا يې اصحابو (رضي الله عنهم) ته امر وکړ چې د قربانۍ خپل څاروي ددې سړي مخې ته واستوي تر څو هغه يې وګوري. اصحابو (رضي الله عنهم) همداسې وکړل او له هغه نه يې پداسې حال کې استقبال وکړ چې ټولو تلبيه ويله.

حليس چې دا حالت وليد نو ويې ويل: سبحان الله! دا خلک خو بايد له بيت الله شريف

نه منع نه کړای شي. بیرته خپل قوم ته ورغی او ورته ویې ویل: چې ما د قربانۍ لپاره تیار شوي څاروي ولیدل، لازمه نده چې دا خلک (مسلمانان) له مکې نه منع کړای شي.

دلته دده او قریشو تر مینځ داسې خبرې وشوې چې حلیس یې وپاراوه، عروه بن مسعود ثقفي وویل: دې سړي د عقلمندۍ خبره وکړه، اجازه راکړئ زه هم یو ځل محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورشم. قریشو اجازه ورکړه، هغه لاړ او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې خبرې پیل کړې.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همغه خبرې ته نژدې یوه خبره ورته وکړه کومه یې چې بدیل ته کړې وه. پدې وخت کې عروه ورته وویل: یا محمده! (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) که چیرې ته خپل وځپې او ټول له مینځه یوسې نو څه به تر لاسه کړې؟ او راته ووایه چې آیا تا تر اوسه داسې اوریدلي دي چې په عربو کې دې له تا پرته بل چا خپل ټول قوم له مینځه وړی وي؟ او که حالت بدل وي جګړه ستا په ګټه نه وي، نو زه دلته داسې اوباش کسان او مخونه وینم چې بیا به تا پریږدي او درنه تښتي به. ددې خبرې په اوریدو سره ابوبکر (رضي الله عنه) ورته وویل: د لات عورت وخورې! فکر کوې مونږ به له خپل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څخه تښتو؟ عروه وویل: دا څوک دی؟ ځواب ورکړ شو چې دا ابوبکر (رضي الله عنه) دی.

عروه وویل: که چیرې دې هغه احسان نه وی راباندې کوم چې ما یې لا تر اوسه بدله نه درکړې، نو حتما به م ې ددې خبرې ځواب درکاوه. په هر حال عروه له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره خپلو خبرو ته ادامه ورکړه، هر ځل به یې چې خبره کوله، نو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارکه ږیره به یې رانیوله.

مغیره بن شعبه مغیره چ ې د عروه وراره ؤ.د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر و لاړ ؤ په لاس کې یې توره او په سر یې خول ؤ. کله به چې عروه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارکې ږیرې ته لاس اوږد ک ړ ، نو مغیره به د تورې په لاستي د هغه لاس وواهه او ورته ویل به یې: لاس دې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ږیرې نه لیرې کړه. عروه سر پورته کړ او ویې ویل: دا څوک دی؟ دوې ورته وویل: دا مغیره دی. ده وویل: دا څه حالت دی؟ دا څه خیانت دی؟ اې غداره! آیا دا زه تر اوسه پورې ستا د غدر له لاسه منډې نه وهم؟ ستا پخاطر هلې ځلې نه کوم؟ آیا ستا د جرم له امله مې دیت نه و ورکړی؟ مغیره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جاهلیت په دوران کې له څو کسانو سره ملګری شوی و، بیا یې هغوی وژلي او مالونه یې ورنه اخیستي وو، له هغې نه وروسته راغلی او په اسلام مشرف شوی و. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته فرمایلي و: (**أما الإسلام فأقبلُ، وأما المـــال فلست منـــه فـــي شـــيء**). اسلام دې منم، خو له مال سره دې څه کار نلرم، دا مسئولیت نه منم.

عروه کتل او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې د اصحابو (رضي الله عنهم) اړیکې او معامله څارله، بیا قریشو ته ستون شو او ورته ویې ویل: اې زما قومه! قسم په خدای چې زه د ډیرو پاچایانو دربار ته ورغلی یم، قیصر، کسری، نجاشي او نور مې لیدلي، قسم په خدای چې هیڅ یو هم د خپلو افرادو په وړاندې د دومره قدر درلودونکی ندی لکه محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې چې د خپل قوم په وړاندې لري، د هغه اصحاب (رضي الله عنهم) له ده سره دومره مینه لري چې یو رعیت یې هم له خپل پاچا سره نه لري. اصحاب (رضي الله عنهم) له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره تر دې حده مینه لري چې هغه که پزه هم سغ کړي، نو د پزې اوبه یې هم ځمکې ته نه پریږدي یو کس یې اخلي پخپل مخ او بدن یې موښي، کله چې امر وکړي ټول یې تعمیل ته ولاړیږي، کله چې اودس کوي نو د اوداسه په اوبو یې سره جنګ وي هر یو هڅه کوي هغه واخلي، او کله چې هغه خبرې کوي ټول چپ شي، د ډیر احترام له وجې پورته هم نه ورته ګوري، هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ډیر معقول وړاندیز کړیدی ویې منئ.

هغه ذات چې د دوی لاسونه یې له تاسې نه لنډ کړل

کله چې د قریشو مستو، احساساتي او جنګ ته تږو ځوانانو ولیدل چې مشران یې سوله غواړي، نو د داسې یوه پلان جوړولو په فکر کې شول چې د سولې هڅې وربانډې شنډې کړي. فیصله یې وکړه چې د شپې له خوا د مسلمانانو پر مرکز برید وکړي، او داسې څه ترسره کړي چې د جګړې سبب شي. دا پلان یې جوړ او د عمل په ډګر کې یې پلی کړ ۷۰ یا ۸۰ ځوانان د تنعیم له غره نه د شپې روان شول غوښتل یې د مسلمانانو مرکز ته لار پیدا کړي، خو هلته د مسلمانانو د امنیتي چارو قوماندان محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) ټول اسیران کړل. وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عفوه ورته وکړه او د سولې پخاطر یې ټول پریښودل. پدې اړه دا آیت شریف نازل شو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْـدِ أَنْ أَظْفَـرَكُمْ عَلَيْهِمْ)).(الفتح– ٢٤)

[او دغه الله هغه (ذات دی) چې بند يې کړل لاسونه د هغو (مشرکينو) له تاسې څخه او لاسونه ستاسې له هغوی څخه په منځ د مکې کې پس له هغې څخه چې غالب يې کړئ تاسې په هغوی باندې.]

عثمان بن عفان (رضي الله عنه) قريشو ته د مسلمانانو د سفير په توګه

پدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فيصله وکړه چې د خپل دريځ او لـه سفر نـه د هـدف د توضيح او څرګندولو پخـاطر قريشـو تـه يـو اسـتازی واستوي. لومړی يې عمر (رضي الله عنه) ته وويل چې ته لاړ شه او قريشو ته زمونږ دريځ او هدف بيان کړه. عمر (رضي الله عنه) خپل عذر داسې وړاندې کړ: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! په مکه کې د بني کعب لـه کورنـۍ نـه داسې څوک نشته چې که ما ته څه زيان او ضرر راورسيږي، هغه مې ملاتړ وکړي، غوره دا ده چې عثمان (رضي الله عنه) واستول شي، ځکه دده قوم هملته مکه کې دی، هغه به ستا خبره په سيي توګه ورسوي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په عثمان (رضي الله عنه) پسې احوال وليږه، هغه راغی او قريشو ته يې د خپل استازي په توګه واستاوه او ورته ويې فرمايل: قريشو ته ووايه چې مونږ د جګړې په نيت نه يوو راغلي، مونږ عمره ادا کول غواړو. هغوی ته د اسلام بلنه هم ورکړه، او بيا لاړ شه په مکه کې ميشته مسلمانانو (ښځو او نارينه) ټولو ته د فتحې او بري زيری ورکړه، او ورته ووايه چې الله تعالی به حتماً خپل دين ته غلبه ورکوي، او داسې وخت راتلونکی دی چې اسلام به غالب وي او مسلمانان به هغه وخت خپل دين نه پټوي.

عثمان (رضي الله عنه) روان شو او په بلدح نومې سيمه کې له قريشو سره مخامخ شو، قريشو ورته وويل: چيرته ځې؟ ده په ځواب کې ورته وويل: زه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې خبرې لپاره راليږلی يم، او د هغه خبره يې ورته وکړه. قريشو وويل: مونږ ستا خبرې واوريدلې، ځه لاړ شه خپله وظيفه اجرا کړه. ابان بن سعيد بن العاص ورپاڅيد، هر کلی يې ورته ووايه. خپل آس يې زين کړ، عثمان (رضي الله عنه) يې له ځان سره سپور کړ او پخپله پناه کې يې مکې ته يووړ. هلته يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پيغام د قريشو مشرانو ته ورساوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قریشو ورته وویل: لاړ شه د بیت الله شریف طواف وکړه. عثمان (رضي الله عنه) دا وړاندیز ونه مانه او ویې ویل: تر څو چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) طواف نه وي کړی زه طواف نه کوم.

د عثمان (رضي الله عنه) د شهادت خبر او د رضوان بیعت

قریشو عثمان (رضي الله عنه) له ځان سره ایسار کړ، کیدای شي دوی به د حالاتو په اړه پخپلو کې سلا او مشوره کوله او د فیصلې کوشش به یې کاوه، بیا به یې همدا فیصله د عثمان (رضي الله عنه) په لاس رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته لیږله. عثمان (رضي الله عنه) پدې ترتیب سره وځنډید، د مسلمانانو په مینځ کې دا شایعه خوره شوه چې هغه شهید کړی شویدی. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته دا خبره ورسیده، نو ویې فرمایل: (**لا نبرح حتی نناجز القوم**).اوس به تر هغې پورې نه ځو تر څو مو له قریشو سره جګړه نه وي کړې. بیا یې اصحاب (رضي الله عنهم) د بیعت لپاره راټول کړل.

ټول راغلل او پدې خبره یې بیعت ورسره کاوه چې له جګړې نه به تیښته نه کوي. یوې ډلې د مرګ بیعت هم ورسره وکړه. لومړنی صحابي (رضي الله عنه) چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې بیعت وکړ ابو سنان اسدي ؤ. سلمه بن اکوع (رضي الله عنه) درې ځله په مرګ بیعت ورسره وکړ، یو ځل د بیعت په شروع کې بیا په مینځ کې او دریم ځل په آخر کې. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل لاس په بل لاس کې ونیو او ویې فرمایل: (**هذه عن عثمـــان**). دا د عثمان (رضي الله عنه) لپاره. او کله چې بیعت پای ته ورسید، عثمان (رضي الله عنه) هم راورسید او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې بیعت وکړ. ټولو اصحابو (رضي الله عنهم) بیعت وکړ، یوازې یو منافق چې جد بن قیس نومیده بیعت ته حاضر نه شو.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دغه بیعت تر یوې ونې لاندې واخیست. عمر (رضي الله عنه) یې مبارک لاس نیولی ؤ او معقل بن یسار د ونې شاخونه ورنه پورته نیولي وو. همدا د رضوان بیعت دی، او د همدې رضوان بیعت په هکله دا آیت شریف نازل شویدی:

((**لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنْ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ**)) (الفتح: ۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خامخا راضي او خوښ شوی دی الله تعالی له مؤمنانو نه هغه وخت چې بیعت یې کاوه له تا سره د لاندې د ونې.]

د سولې تړون

قریشو د وضعې حساسیت درک کړ، فوراً یې سهیل بن عمرو د سولې لپاره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ولیږه، خو دا یې ورته په ډاګه کړه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب (رضي الله عنهم) به سږ کال بیرته مدینې ته ستنیږي. ځکه مونږ نه غواړو چې نور عرب داسې څه خبرې وکړي چې ګویا محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په زور مکې ته داخل شو. سهیل د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته ورسید او کله یې چې سترګې مبارکې پرې ولګیدلې نو ویې فرمایل: (**قد سهل لكم أمركم**).کار مو آسانه شو، دوی (قریشو) چې دا شخص رالیږلی، نو حتماً سوله غواړي. سهیل راغی، اوږدې خبرې یې وکړې، تر څو دواړه په سوله راضي شول، او پدې ټکو یې تړون سره لاسلیک کړ:

۱- رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به سږ کال بیرته ستنیږي او مکې ته به نه داخلیږي. په راتلونکي کال کې به مسلمانان راځي او درې ورځې به په مکه کې پاتې کیږي، له دوی سره به یوازې یوه یوه توره یعنې د هغه وخت د عادي سواره وسله وي، تورې به هم په تیکیو کې د ننه وي. او دوی ته به هیڅ ډول ضرر او اذیت نه رسول کیږي.

۲- د دواړو لوریو تر مینځ به لس کال اور بند وي، پدې موده کې به خلک په امن وي، او یو پر بل به د تعرض هڅه نه کیږي.

۳- هر څوک کولی شي پخپله خوښه له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره او یا هم له قریشو سره د دوستۍ تړون وکړي. هر هغه قبیله چې له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او یا قریشو سره یې عهد وکړ، نو دا د همغه طرف یوه برخه شمیرل کیږي، او پر هغې باندې برید او تعرض د عهد لرونکي په خلاف تعرض بلل کیږي. ددې مطلب دا چې قبایل آزاد دي چې له چا سره د دوستۍ تړون کوي، کولی یې شي. او که فرضا یوې قبیلې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د دوستۍ تړون وکړ، بیا قریشو پر همدې قبیله باندې حمله وکړه نو دا حمله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حقيقت پر مسلمانانو حمله بلل کيږي. او همداسې د قريشو په هکله هم همدا خبره نافذه ده.

۴- که څوک له قريشو نه د خپل ولي له اجازې پرته راوتښتيدل او محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته راغلل، نو هغه به يې بيرته قريشو ته سپاري او که له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه څوک قريشو ته وروتښتيدل، نو قريش به يې بيرته محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته نه سپاري.

کله چې د تړون په موادو اتفاق وشو، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) علي (رضي الله عنه) راوغوښت، امر يې ورته وکړ چې د تړون متن وليکي او ورته وېې فرمايل وليکه: ((**بسم الله الرحمن الرحيم**)) پدې وخت کې سهيل وويل: الرحمن خو مونږ نه پيژنو؟ داسې وليکه: **باسمك اللهم**. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) علي (رضي الله عنه) ته امر وکړ چې همداسې وليکي. بيا يې ورته وويل: وليکه چې: (**هذا ما صالح عليه محمد رسول الله**). دا هغه څه دي چې محمد رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سوله او مصالحه ورباندې کړې ده. سهيل بيا وويل: که مونږ پدې باور او ايمان درلودلی چې ته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې، نو بيا به مو نه له بيت الله شريف څخه منع کړی وای، او نه به مو جګړې درسره کولی، نو داسې وليکه چې محمد بن عبدالله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم). رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**إني رســـول الله وإن كذبتموني**). زه د الله (جل جلاله) رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يم که څه هم تاسې مې نه منئ، علي (رضي الله عنه) ته يې امر وکړ چې همداسې وليکي (محمد بن عبدالله) او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) **لفظ حذف** کړي. علي (رضي الله عنه) وويل زه خو دا نه شم حذفولی او زړه مې دا نه مني چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لفظ حذف کړم. بيا محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپل لاس سره هغه لفظ حذف کړ. او پدې ترتيب سره د تړون متن وليکل شو.

د تړون له لاسليک نه وروسته خزاعه قبيله د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خوا ته ودريده او تړون يې ورسره وکړ. خزاعه له مخکې نه ان د عبدالمطلب له زمانې نه د بني هاشم حليفه وه او له هغوی سره يې تړون درلود. له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره دا تړون د هماغه پخواني تړون تجديد او تاکيد وُ. او د بنوبکر قبيلې له قريشو سره تړون وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابو جندل بيرته سپارل

پداسې حال کې چې د تړون ليکل لا پای ته نه وو رسيدلي، د سهيل زوی ابو جندل چې زولنې يې راکشولې راورسيد. له مکې نه راتښتيدلی ؤ، راغی او ځان يې مسلمانانو ته راورساوه. پدې وخت کې سهيل وويل: دا به لومړنی کس وي چې په اړه به يې معامله درسره کوم، ته به دغه شخص بيرته راته سپارې! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**إنا لم نقض الكتاب بعد**). مونږ خو تر اوسه ليکل ندي تکميل کړي. سهيل وويل: قسم په خدای که دا نه منې، نو هيڅ د سولې معامله نه درسره کوم. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**فأجزه لي**). نو دا زما پخاطر پريږده. ده ورته وويل: نه تا ته يې هم نه درکوم. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**بلى فافعل**).پريږده، دا زما لپاره پريږده، ما ته يې راکړه. سهيل وايي، نه، تا ته يې هم نه درکوم. سهيل پاڅيد ابو جندل يې په مخ وواهه، له جاغې نه يې راونيو کش يې کړ تر څو مشرکينو ته يې وسپاري. ابو جندل په چيغو، چيغو سره ويل: اې مسلمانانو! آيا بيرته ددې پخاطر مشرکينو ته سپارل کيږم چې هغوی مې دين ته زيان ورسوي؟ له فتنې او امتحان سره مې مخ کړي؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**يا أبا جندل، اصبر واحتسب، فإن الله جاعل لك ولمن معك من المستضعفين فرجاً ومخرجا، إنا قد عقدنا بيننا وبين القوم صلحاً، وأعطيناهم على ذلك، وأعطونا عهد الله فلا نغدر بهم**). ابا جندله!، صبرکوه، له خدايه اجر غواړه، الله تعالی به تا او ستا په شان نورو بې وسه کسانو ته لاره برابروي، مخه به مو آزاده وي، مونږ له دوی (قريشو) سره تړون کړی، همدا مو ورسره منلي، هغوی د الله په نامه وعده او عهد راسره کړې، خيانت نه شو ورسره کولی .

عمر (رضي الله عنه) پاڅيد د ابو جندل خوا ته ورغی، خوا خوا کې ورسره روان ؤ او ورته ويل يې: صبر کوه اې ابو جندله! دوی خو مشرکين دي، د مشرک وينې خو لکه د سپي داسې دي، همدا ورته وايي او د خپلې تورې لاستی هم ورنژدې کوي. عمر (رضي الله عنه) وايي: هيله مې دا وه چې ابو جندل به زما توره واخلي او خپل پلار به ورباندې ووهي، خو هغه د خپل پلار په هکله له بخل نه کار واخيست يعنې ويې نه غوښتل ويې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژني. همدا وه چې د سولې تړون نافذ شو.

له عمرې نه د خلاصون لپاره قرباني او د ویښتانو خریيل

وروسته له هغې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تړون له لیکلو فارغ شو ویې فرمایل: (قوموا فانحروا). پاڅئ، او قرباني وکړئ (د قربانۍ څاروي مو ذبح کړئ)! خو اصحاب (رضي الله عنهم) یو هم نه پاڅید. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپله خبره درې ځله تکرار کړه، خو ټول پخپلو ځایونو ناست وو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې دا عکس العمل ولید، روان شو او ام سلمه (رضي الله عنها) ته ورغی، دا کیسه یې ورته وکړه. هغې ورته وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! که ته همدا غواړې چې هغوی لاړ شي او قرباني وکړي، نو لاړشه، له هیچا سره خبرې مه کوه خپله قرباني پخپله وکړه او خپل نایي راوغواړه او مبارک سر دې کل کړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې خبرې په اورېدو سره پاڅید، هیچا ته یې هم څه نه ویل. خپل د قربانۍ څاروي یې حلال کړ، نایي یې راوغوښت او خپل مبارک سر یې کل کړ. اصحابو (رضي الله عنهم) چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ولید، ټول پاڅیدل خپل څاروي یې حلال کړل، ورپسې یې یو د بل سرونه سره کل کړل، او داسې ازدحام جوړ شو او په دومره بیړه یې خپل سرونه کلول چې نژدې وه یو بل سره ووژني (یعنې یو د بل سرونه او غاړې په چړو پرې کړي). اصحابو (رضي الله عنهم) په هرو اوو کسانو سره یوه اوښه حلاله کړه، همدا راز غوا هم په اوو کسانو یوه وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله هغه اوښه حلاله کړه چې یو وخت له ابوجهل سره وه، او په پزه کې یې د سپینو زرو یوه حلقه هم وه، لدې کار نه یې هدف دا ؤ چې مشرکین ورباندې وځوروي. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغو کسانو لپاره چې سرونه یې پوره کل کړي وو درې ځله دعا وکړه او د هغه چا لپاره چې ویښتان یې لنډ کړي وو یوځل د عا وفرمایله. په همدې سفر کې الله تعالی د کعب بن عجره په هکله هغه آیت شریف را نازل کړ چې حکم یې دا دی: که چا عذر درلود او د احرام په دوران کې یې سر کل کړ، نو کولی شي فدیه یې ورکړي، فدیه یې یا صدقه ده او یا روژه او یا هم قرباني (د څاروي حلالول).

مهاجرې میرمنې بیرته نه سپارل کیږي

پدې پسې یو شمیر مهاجرې میرمنې راغلې، ورپسې یې خپلوان او مشران راغلل،

مسلمانانو ته یې وویل چې د شوي تړون په اساس دا مسلمانې مؤمنې مهاجرینې بیرته دوی ته وسپاري. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مشرکینو دا غوښتنه رد کړه ځکه په تړون کې داسې لیکل شوي وو: ((هغه نارینه چې زموږ له خوا تا ته درځي که څه هم هغه ستا په دین وي بیرته به یې راته سپاري[1])) دلته پدې ماده کې د ښځې ذکر نشته او پدې حکم کې ندي شاملې. په همدې رابطه الله تعالی دا آیت نازل کړ: ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ)) تر دې قول پورې چې فرمایي: ((بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ)) (الممتحنة: ۱۰)

[اې مؤمنانو کله چې راشي تاسې ته مؤمنانې (ښځې) هجرت کوونکې نو وازمویئ تاسې هغوی، الله ته ښه معلوم دی ایمان د دوی، نو که وپیژنئ تاسې دوې (په قسم سره) مؤمنانې نو بیرته مه لیږئ هغوی طرف د مشرکینو ته، نه دي دغه (مؤمنانې ښځې) حلالې هغو (کفارو سړیو) لره او نه دي هغه (کافران) حلال (دې ښځو مؤمنانو) لره. او ورکړئ تاسې (هغوی کافرانو) (ته چې خاوندان د هغو ښځو دي) هغه څه چې لګولي یې دي له (مهره) او نشته هیڅ ګناه پر تاسې باندې چې نکاح وتړئ تاسې له دې ښځو سره په شرط ددې کله چې ورکړئ تاسې هغه ښځو ته مهرونه د دوی، او منګولې مه نښلوئ په عصمتونو د ښځو کافرانو (په نکاح یې مه اخلئ).]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به دا ډول مؤمني میرمنې د الله تعالی پدې ارشاد سره ازمویلې چې فرمایې: ((يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا)) الاية:(الممتحنة:۱۲) [اې نبي کله چې راشي تا ته مؤمنانې ښځې چې بیعت کوي له تا سره پردې شرط چې نه به شریکوي دوی له الله سره هیڅ شی . . . . .]

چا به چې په همدې شرایطو اعتراف او اقرار وکړ، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به ورته وفرمایل: ځه همدا دې بیعت دی، په همدې ټکو مې بیعت درنه واخیست. او بیا به یې دا ډول میرمنې مشرکینو ته نه سپارلې. او د همدې حکم په اساس مسلمانانو خپلې کافرې ښځې طلاقې کړې. په همدې ورځ عمر (رضي الله عنه) خپلې دوې ښځې چې د شرک له زمانې ورسره وې طلاقې کړې، بیا وروسته له یوې سره معاویه واده وکړه او بله یې صفوان بن امیه نکاح کړه.

---

[1]. صحیح بخاري ۱/ ۳۸۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې تړون پایلې

که د حدیبیې د سولې د تړون په هکله ژور فکر وشي، نتائجو او لاسته راوړنو ته یې په ځیر وکتل شي، نو دا به په ډاګه شي چې ربښتیا هم دغه تړون د مسلمانانو لپاره لویه فتحه وه. لدینه وړاندې قریشو د مسلمانانو په وجود اعتراف نه درلود، همیشه یې د دوی د کاملې تباهۍ او له مینځه وړلو هڅه کوله او د هغې ورځې راتلو ته منتظر وو چې مسلمانان پکې بالکل ختم شوي وي. له اسلامي دعوت سره یې د سختې مقابلې لاره نیولې وه، اجازه یې نه ورکوله د اسلامي بلنې غږ د عربانو غوږونو ته ورسیږي. او نه یې غوښتل اسلامي دعوت په عربي جزیره کې د دیني او دنیوي مشرتابه په حیث تبارز وکړي.

له مسلمانانو سره د سولې د تړون لاسلیکول په حقیقت کې د مسلمانانو په وجود او ځواک اعتراف دی. او دې تړون ته غاړه ایښودل یعنې دا چې قریش نور لدې اسلامي ځواک سره د مقابلې توان نلري. او د تړون دریمه ماده پدې دلالت کوي چې قریشو نور له خپل دنیوي او دیني مشرتابه نه لاس مینځلی دی. هغوی نور پدې فکر کې ندي، له دوی سره یوازې د خپل ژوند فکر دی، نور عربان او نورې قبیلې که ټولې هم اسلام راوړي، د دوی ورسره کار نشته، دوی لدینه وروسته پدې مسایلو کې مداخله نه کوي، دوی یوازې د ځان خیر غواړي او بس، نو آیا دا د قریشو لپاره څرګنده ماتې نده؟ او آیا همدا د مسلمانانو لپاره لویه فتحه نده؟ د مسلمانانو او مشرکینو تر مینځ چې ځومره خونړۍ جګړې شوې وې له هغو نه د مسلمانانو هدف دا نه و چې د خلکو مالونه واخلي او سرونه یې قلم کړي، او یا په زور خلک په اسلام راوړلو مجبور کړي، بلکه لدې جګړو نه د مسلمانانو هدف دا و چې د خلکو لپاره ددین او عقیدې په هکله پوره آزادي وي. ددې جنګونو هدف د انسان مکمله آزادي وه، او هدف یې دا و چې هر څوک پخپله خوښه خپله لاره وټاکي او د ځان لپاره خپل دین پخپله غوره کړي.

الله تعالی فرمایي:

((فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ)). (الکهف:۲۹). ترجمه: [د چا چې زړه وي ایمان دې راوړي او د چا چې خوښه وي کافر دې شي.]

ددې سولې او تړون پواسطه همدغه هدف لاسته راغی، او همدا هیله پداسې شکل سره سرته ورسیده چې کیدای شوای د ډیرو جګړو له لارې هم نه وای ترسره شوې. خلکو ته پوره آزادي ورکړل شوه چې خپل دین پخپله غوره کړي، او د همدې آزادۍ له برکته مسلمانانو ته ډیرې ګټې ورسیدې. اسلامي دعوت ډیر بریالیتوبونه تر لاسه کړل، له

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ترون نه مخکې د مسلمانانو شمیره درې زره تنو ته رسیده خو دوه کاله وروسته د مکې د فتحې په کال همدا شمیره لس زرو ته پورته شوه.
دوهمه ماده د لویې فتحې دوهمه برخه ده، د جګړې پیل د مسلمانانو له خوا و نه شو بلکه لومړی قریشو د جنګ اور بل کړ، الله تعالی فرمایي: ((وَهُـمْ بَـدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ)).(التوبة:۱۳)[لومړی هغوی جګړه پیل کړه.]
د مسلمانانو له جنګي تحرکاتو او ګزمو نه هدف دا و چې قریش لږ له کبر او غرور نه راکوز کړي، او له هغوی سره د عدالت او تساوي په بناء معامله وکړي، دواړه خواوې پخپل حال آزادې پریښودل شي. د لسو کلو لپاره ډزبندي او اوربند یعنې د قریشو د کبر ماتول، د هغوی له غرور سره ټکر او مقابله کول. او د اور بند بله معنې دا وه هغه چا چې لومړی جنګ پیل کړی اوس دې مرحلې ته رارسیدلي چې نور د جګړې توان نلري، هغوی اوس کمزوري شوي مجبور دي اوربند ته غاړه کیږدي، او که بې وسي او کمزوري نه وای نو ولې پخپل لاس پیل شوی جنګ ودروي؟ د ترون لومړنۍ مادې پر مسجد حرام د قریشو واکمنې پای ته ورسوله، دا د دوی یوه بله ناکامي وه، ځکه هغوی خو مسلمانان له مسجد حرام نه منع کول غوښتل، خو پدې مادې سره له یوه کال پرته نور هغوی ددې حق نلري چې مسلمانان د مسجد حرام له زیارت نه منع کړي، کیدای شي د هغوی زړونه په همدې یوه کال منع کولو سره تسکین شوي وي.
پدې ترون قریشو مسلمانانو ته دا دری پورته یاد شوي امتیازات ورکړل، په مقابل کې یې له مسلمانانو څخه یوازې یو امتیاز لاسته راوړ، کوم چې په څلورمه ماده کې ذکر شویدی. (وعلى أنه لا يأتيك منا رجل، وإن كان على دينك إلا رددته علينا). دا هم ډیر مهم امتیاز ځکه ندی چې د مسلمانانو لپاره یې هیڅ ډول زیان نه درلود، څرګنده ده چې مؤمن له الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څخه تیښته نه کوي، هغه د اسلام ښار او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مدینه نه پریږدي، او تر څو یې چې دین نه وي بدل کړی، مرتد شوی نه وي تر هغې پورې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه تیښتې ته زړه نه ښه کوي. او که چیرې کوم مسلمان له خپل دین نه اوړي، نو بیا خو مسلمانان ورته هیڅ ضرورت نلري، او له اسلامي ټولنې نه یې تیښته له بقا نه غوره ده. همدې مطلب ته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اشاره کړې او فرمایلي یې دي: (إنه من

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهب منا إليهم فأبعده الله[1]). څوک چې له مونږ نه لاړل په حقیقت کې الله تعالی هغوی له مونږ نه لیرې کړل. خو هغه کسان چې په مکه کې اسلام راوړي، که څه هم ددې مادې په اساس مدینې ته د هجرت اجازه نلري، خو د الله تعالی ځمکه پراخه ده، کولی شي بل کوم ځای ته هجرت وکړي، لکه چې له مدینې نه مخکې مسلمانانو حبشې ته هجرت کړی و.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همدې مسئلې ته په اشارې سره فرمایي: (**ومن جاءنا منهم سیجعل الله له فرجاً ومخرجاً**[2]). (څوک چې له دوی نه مونږ ته راتلل غواړي، الله تعالی ورته لاره برابروي او مخه یې خلاصوي.))

دا تحفظات او شرط که څه هم په ظاهر کې د قریشو په ویاړ او عزت دلالت کوي، خو په حقیقت کې داهم د دوی د معنوي ماتې، ویرې او پریشانۍ لوی دلیل دی. د دوی زړونه دې ویرې اخیستي وو چې هسې نه جاهلي او په شرک ولاړه ټولنه یې نوره ختمه نه شي. او لکه چې پوهیدلي به وو چې دوې او ټولنه یې د نیستۍ او فنا کید و په څنډه ولاړ دي، او له حتمي سقوط نه د ژغورنې پخاطر یې همدا ډول ضمانتونو ته پناه وړله. او دا چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا اجازه ورکوي چې قریش به هغه کسان بیرته نه ورته سپاري کوم چې له مدینې نه مکې ته تښتي، دا پدې دلالت کوي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپلې ټولنې په قوت او عظمت پوره باوري دی، د سقوط او له مینځه تللو ویره یې ورسره نشته.

د مسلمانانو خفګان او له رسول (ﷺ) سره د عمر (رضي الله عنه) مناقشه

ددې سولې حقیقت دا ؤ چې مخکې بیان شو. خو هلته دوه داسې ټکي هم وو چې د مسلمانانو د غم او خفګان سبب شول. لومړی دا چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مدینه کې ورته ویلي و چې ځو به او د بیت الله شریف طواف به کوو. پداسې حال کې چې دا خبر یې ورکړی ؤ نو اوس ولې له طواف نه مخکې او بیله دې چې عمره ادا کړي بیرته مدینې ته ستنیږي؟ دوهمه خبره دا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خو په حق دی، د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دی. الله تعالی خو د خپل دین د غلبې وعده هم کړیده، نو رسول الله (صلی الله

(1). صحیح مسلم باب صلح الحدیبیة ۲/ ۱۰۵

(2). صحیح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عليه و اله و صحبه و سلم) ولې د قريشو فشار قبلوي؟ او ولې په داسې څه راضي کيږي چې دده د عزت له مقام سره مناسب ندي؟
په همدې دوو خبرو مسلمانان خفه وو، تشويشونه او شبهات ورسره پيدا شوي وو. ډير ځوريدل تر دې حده چې د سولې د تړون د موادو او نتايجو په هکله ورسره زياتې پوښتنې پيدا شوې. کيداې شي چې عمر (رضي الله عنه) له ټولو نه زيات خفه شوی وي، صبر يې ونه شو راغی، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې عرض وکړ يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! آيا مونږ په حق او هغوی په باطل ندي؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**بلـــی**). هو، مونږ په حقه او هغوی په ناروا دي. عمر (رضي الله عنه) وويل: آيا زمونږ مړي به په جنت کې او د دوی مړي به په دوزخ کې نه وي؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (بلی). هو زمونږ د مړيو ځای جنت او د دوی د مړيو ځای دوزخ دی. عمر (رضي الله عنه) وويل: نو ولې دا ذلت ورسره منو، او ولې بيرته ګرځو؟ تر اوسه خو الله تعالی زمونږ ترمينځ د ماتې او برې فيصله نده کړې، نو ولې بيرته ستنيږو؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**يـــا ابـــن الخطاب، إني رسول الله ولست أعصيه، وهو ناصري ولن يضيعني أبداً**).اې د خطاب زويه! زه د الله تعالی رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يم، هيڅ نافرماني نه کوم، الله زما مددګار دی، هغه مې بې اسرې نه پريږدي. عمر (رضي الله عنه) ورته وايي: آيا تا نه و راته ويلي چې ځو او د بيت الله طواف کوو؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايي: هو ما دا خبره کړې وه. (**فأخبرتك أنا نأتيه العـــام؟**) خو آيا دا مې درته ويلي وو چې همدا سږ کال به طواف کوو؟ عمر (رضي الله عنه) وايي: نه، دا کال خو دې نه و ياد کړی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايې: (**فإنك آتيه ومطوف به**).نو چې داسې ده زما خبره سيې ده، ته به حتماً بيت الله ته ځې او طواف به يې کوې. پدې خبره عمر (رضي الله عنه) پاڅيد، همداسې د غوسې په حالت کې ابوبکر (رضي الله عنه) ته ورغی، او هغه ته يې هغه خبرې وکړې کومې يې چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته کړې وې. او د ابوبکر (رضي الله عنه) ځوابونه هم لکه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ځوابونو په شان وو. يوازې دا خبره يې ورته زياته کړې وه چې عمره! تر مرګه د رسول

الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خبره ټينګه نيسه، قسم په خدای چې هغه په حق دی. وروسته دا آيتونه را نازل شول: ((إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحاً مُبِيناً)) (الفتح: ۱) [مونږ تاته څرګند بری در په برخه کړ.] رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عمر (رضي الله عنه) را وغوښت او همدا مبارک آيتونه يې ورته تلاوت کړل، کله يې چې دا واوريدل نو ويې ويل: آيا همدا فتحه ده؟ يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: هو همدا فتحه ده. پدې خبرې سره يې زړه خوشاله شو، طبيعت يې وغوړيد او لاړ.

وروسته عمر (رضي الله عنه) له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره پدې مناقشه سخت پښيمانه و. عمر (رضي الله عنه) وايي: د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مقابل کې د همدې تفريط او سختې مناقشې پخاطر مې ډير کارونه وکړل، ددې سهوې د جبيره کولو پخاطر تر اوسه پورې روژه نيسم، نفلونه کوم، صدقه ورکوم، او غلامان آزادوم، د همدې غلطۍ د کفارې پخاطر مې ډيرې نيکۍ کړې، هيله لرم چې اوس به خدای خير راکړي.[۱]

د بيوزلانو د کشالې پای

وروسته لدينه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مدينې ته ورسيد، او هلته ځای په ځای شو، له مکې نه يو مسلمان له مشرکينو نه خوشی شو، د هغوی له بند او شکنجو نه يې نجات وموند او مدينې ته راغی. ددغه صحابي نوم ابو بصير وُ، نوموړی د قريشو له حليفې قبيلې ثقيف څخه وُ. هغوی دده په لټه پسې دوه کسان مدينې ته واستول، او هلته يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وويل چې تړون بايد مات نه شي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ابو بصير همدې دوو کسانو ته وسپاره.

هغوی روان شول او کله چې ذو الحليفه ته ورسيدل، دمه يې جوړوله، کيناستل خرماوې يې خوړلې، ابو بصير له دوی نه يوه ته وويل: اې فلانيه څه ښه توره لرې! هغه توره پورته کړه او ويې ويل، هو ډيره ښه توره مې ده، دا مې ډير ځايه په کار راغلې. ابو بصير ورته وويل ته يې راکړه چې ويې ګورم! هغه توره ورکړه، ابو بصير توره

---

(1). ددې غزا او سولې د زيات تفصيل لپاره فتح الباري۷/۴۳۹تر۴۵۸، صحيح بخاري ۱/۳۷۸تر۲، ۷۱۷/۳۸۱، ۶۰۰، ۵۹۸، صحيح مسلم۲/۱۰۴_۱۰۶، ابن هشام ۲/۳۰۸تر۳۲۲ زاد المعاد ۲/۱۲۲تر۱۲۷، مختصر سيرة الرسول ۲۰۷تر ۳۰۵،تاريخ عمر بن الخطاب ۳۹_۴۰وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واخسته او په یوه کلک ګوزار سره یې هغه مړ کړ، دوهم کس وتښتید مدینې ته یې ځان ورساوه، په منډه مسجد ته داخل شو. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ولید ویې فرمایل: (**لقد رأى هذا ذعراً**). دا سړې ویریدلی دی. او چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورسید ویې ویل: زما ملګری یې وواژه، ما هم وژني. په همدې وخت کې ابو بصیر هم راغی عرض یې وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! الله تعالی خو ستا غاړه خلاصه کړه، تا خپله وعده پوره کړه، زه دې ورته وسپارلم، اوس الله تعالی زه ورنه وژغورلم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**ویل أمه، مِسْعَر حَرْبٍ لو کان له أحد**). مور یې بوره شه، که دې سړي څوک درلودی، نو د جنګ اورونه به یې بل کړي وای. ابو بصیر چې دا خبره واوریدله پوه شو چې بیرته مشرکینو ته سپارل کیږي، همدا وه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له حضور نه لاړ او له مدینې نه هم ووت، ځان یې د بحر ساحلي برخې ته ورساوه.

هلته ابو جندل هم له قریشو نه په تیښته بریالی کیږي، او ابو بصیر ته ځان رارسوي. په همدې ترتیب سره د مکې مسلمانان یو په بل پسې له قریشو نه راتښتي او ابو بصیر ته راځي، چې پدې ترتیب له دوی نه یو ښه ګروپ جوړ شو او هر کله به چې خبر شول د قریشو کاروان شام ته روان دی، ورتلل به حمله به یې ورباندې کوله، خلک به یې وژل او مالونه به یې ورنه اخیستل.

بالاخره قریش مجبور شول چې له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د مرستې او مهربانۍ سوال وکړي، او پدې راضي شول چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ووایې د خدای لپاره هغه کسان چې تا ته راځي، مونږ ته یې مه سپاره له ځان سره یې وساته. هغوی ته پناه ورکړه. پدې ترتیب سره قریشو پخپله دا ومنله چې هغه مسلمانان چې مدینې ته لاړل هغوی نور په امن دي، له همدې موافقې نه وروسته رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابو بصیر او ملګرو (رضي الله عنهم) ته یې احوال ولیږه چې مدینې ته راشي، هغوی هم راغلل او په مدینه کې میشته شول.[1]

---

[1]مخکیني مصدرونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قریشو د اتلانو اسلام

د اووم هجري کال په لومړیو کې په همدې تړون پسې عمرو بن العاص، خالد بن ولید، عثمان بن طلحه (رضي الله عنهم) په اسلام مشرف شول. هغوی چې کله د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (إن مكـــة قد ألقت إلينا أفلاذ كبـــدها).مکې مونږ ته د خپل زړه کترې رالیږلې دي[1].

که څه هم ددې دریو قهرمانانو د اسلام راوړلو د تاریخ په هکله څه اختلاف شته، خو ثابته دا ده چې دوی په اووم هجري کال کې مسلمان شویدي.

---

[1]. د اسماء الرجال عام کتابونه وایي چې دې اتلانو په آتم هجري کال ایمان راوړی دی، خو د نجاشي په وړاندې د عمرو بن العاص د اسلام کیسه مشهوره ده. خالد او عثمان بن طلحه هغه وخت اسلام راوړې چې عمرو بن العاص له نجاشي نه بیرته راستون شو. او د مدینې په لور روان و چې دوی دواړه ورسره یو ځاې شول، او پدې ترتیب سره درې واړه یو ځای د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته حاضر شول او اسلام یې راوړ او دا پدې دلالت کوي چې دوی د اووم هجري کال په لومړیو کې مسلمان شویدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه مرحله

نوی بدلون

د حدیبیې تړون په اسلامي تاریخ کې د نوي بدلون پیلامه وه. قریش د اسلام او مسلمانانو تر ټولو سخت دښمنان وو د جګړې له ډګر نه ددې لوی دښمن په شا تګ سره د مسلمانانو د مخالف مثلث (قریش، غطفان، یهود) یو مهم وزر مات شو. او څرنګه چې قریش د بت پرستانو او مشرکانو مشران او نمایندګان وو، د دوی پدې شا تګ سره د ټولو مشرکانو احساسات مړاوي او روحیات یې کمزوري شول، حوصلې یې پریوتی. ګورو چې لدینه وروسته د بنو غطفان قبیلې د اسلام په مقابل کې هیڅ د توجه وړ اقدام ندی کړی، او که څه یې کړي هم دي، هغه یې د یهودانو د تحریک او لمسونې په سبب کړیدي.

یهودانو له مدینې نه له شړلو وروسته خیبر خپل مرکز وټاکه، همدلته یې د اسلام په خلاف توطئې کولې. خیبر د یهودي مکر او فتنې په اډه بدل شوی ؤ، یهودانو نه یوازې پخپله د مسلمانانو په خلاف توطئې کولې بلکه نور عربان یې هم د هغوی په خلاف هڅول. زیار یې یوست مسلمانان له مینځه یوسي او زیان ور واړوي. همدا وجه وه چې له حدیبیې نه وروسته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لومړنی کار د یهودي مرکز او د فساد دا اډه له مینځه وړل و. د حدیبیې له تړون نه وروسته مسلمانانو دا فرصت وموند چې خلکو ته د اسلام دعوت ورسوي، دعوتي پروګرام یې لا پسې ګړندی او پیاوړي شو، او پدې مرحله کې د دوی دعوتي پروګرام د پوځي پروګرام په نسبت مخکې و. په همدې اساس دغه مرحله په دوو برخو ویشلی شو:

١- د دعوت او بلنې پروګرام یا مشرانو او پاچایانو ته لیکونه استول.

٢- پوځي تحرکات.

مخکې لدینه چې پدې مرحله کې له پوځي تحرکاتو او عملیاتو نه خبرې وکړو، غواړو مشرانو او پاچایانو ته د لیکونو استولو په اړه معلومات وړاندې کړو، ځکه دعوت او بلنه د اولیت حق لري. او همدا دعوت او بلنه هغه هدف دی چې مسلمانانو یې په لار کې ډیرې ستونزې لیدلی او راز راز کړاوونه یې ګاللي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرانو او پاچاپانو ته لیکونه

وروسته له هغې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هجرت په شپږم کال کې له حدیبیې نه راستون شو، مختلفو مشرانو او پاچایانو ته یې لیکونه واستول، او هغوی یې اسلام ته راوبلل.
کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اراده وکړه پاچایانو ته لیکونه واستوي ورته وویل شول چې د پاچایانو عادت دا دی چې بې مهره لیکونه نه مني.
همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ځان لپاره د سپینو زرو یو مهر جوړ کړ او پرې ولیکل شول ((محمد رسول الله)) دغه مبارکه کلمه په دریو کرښو کې لیکل شوې وه، له لاندې خوا نه لومړۍ کرښه ((محمد))، دوهمه ((رسول)) او دریمه ((الله)) وه.[۱]
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له اصحابو (رضي الله عنهم) نه یو څو هوښیار او با تجربه اصحاب (رضي الله عنهم) انتخاب کړل، پاچایانو او مشرانو ته یې واستول. علامه منصور پوري وایي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل استازي خیبر ته له تللو نه څو ورځې مخکې د (۷) هجري کال د محرم په لومړۍ ورځ لیږلي دي.[۲]
راځئ اوس ځینې دا لیکونه وګورو او د پایلو په هکله یې خبرې وکړو.

۱- د حبشې پاچا نجاشي ته لیک

ددغه نجاشي نوم اصحمه بن ابجر ؤ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د شپږم هجري کال په وروستیو او یا د اووم هجري کال په محرم میاشت کې د عمرو بن

(1). صحیح بخاري ۲/ ۸۷۲ - ۸۷۳
(2). رحمه للعالمین ۱۷۱/۱

امیه الضمري په لاس لیک ورواستاوه. طبري ددې لیک متن رانقل کړیدی، خو که دقت وشي نو دا په ډاګه کیږي چې دا هماغه لیک ندی کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له حدیبیې نه وروسته ورته لیکلی دی. کیدای شي دا د هغه لیک متن وي کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به له مکې نه د جعفر (رضي الله عنه) په لاس حبشې ته د هجرت په وخت استولی وي، ددې لیک په وروستۍ برخه کې حبشې ته د مهاجرینو ذکر داسې راغلی دی: (**وقد بعثت إليكم ابن عمي جعفراً ومعه نفر من المسلمين، فإذا جاءك فأقرهم ودع التجبر**).

[تا ته مې خپل د تره زوی جعفر در واستاوه، له ده سره یو شمیر نور مسلمانان هم ملګري دي، کله چې دوی در ورسیدل نو درناوی یې وکړه او زیاتی مه ورسره کوه].

بیهقي له ابن اسحاق نه د هغه لیک متن رانقل کړیدی کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نجاشي ته استولی ؤ او د هغه متن دادی: (**بسم الله الرحمن الرحيم. هذا كتاب من محمد رسول الله إلى النجاشي، الأصحم عظيم الحبشة، سلام على من اتبع الهدي، وآمن بالله ورسوله، وشهد أن لا إله إلاالله وحده لا شريك له، لم يتخذ صاحبه ولا ولداً، وأن محمدًا عبده ورسوله، وأدعوك بدعاية الإسلام، فإني أنا رسوله فأسلم تسلم، {يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْاْ إِلَى كَلَمَةٍ سَوَاء بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلاَّ نَعْبُدَ إِلاَّ اللّهَ وَلاَ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلاَ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّهِ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَقُولُواْ اشْهَدُواْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ} فإن أبيت فعليك إثم النصارى من قومك**).((بسم الله الرحمن الرحیم، دا لیک د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا د حبشې مشر نجاشي اصحمه ته دی. په هغه چا دې سلام وي چې د هدایت لاره یې نیولې، په الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې ایمان راوړی، شاهدي وایم چې له الله پرته بل د عبادت مستحق نشته، الله واحد دی، شریک نلري، ښځه او اولاد نلري، محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله بنده او رسول دی، زه تا ته بلنه در کوم چې اسلام ومنې، زه د الله رسول یم، ایمان راوړه او ځان خوندي وساته، [اې د کتاب خاوندانو! راځئ هغه خبره ومنئ چې زمونږ او تاسې تر مینځ شریکه ده، راځئ دا ومنو چې له یوه الله تعالی پرته د بل چا عبادت نه کوو، له هغه سره به شریک نه نیسو، یو بل په خدایی نه نیسو، که دا خبره یې ونه منله، نو ورته ووایئ چې مونږ مسلمانان یو] که تا دا بلنه قبوله نکړه نو د خپل قوم د ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصرانيانو ګناه ستا پر غاړه ده.))
لوی او مشهور څېړونکي دکتور حميد الله پدې وروستيو کې د همدې ليک اصلي متن لاسته راوړی دی، دغه متن هغه ته ورته دی کوم چې ابن قيم رانقل کړيدی. دوکتور حميدالله د ليک د متن په توضيح، تحقيق او برابرولو کې زيات کوشش کړيدی، له نويو وسايلو نه يې ګټه اخيستې ده، او د ليک متن دا دی:

(بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد رسول الله إلى النجاشي عظيم الحبشة، سلام على من اتبع الهدى، أما بعد: فإني أحمد إليك الله الذي لا إله إلا هو الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن، وأشهد أن عيسي بن مريم روح الله وكلمته ألقاها إلى مريم البتول الطيبة الحصينة، فحملت بعيسى من روحه ونفخه، كما خلق آدم بيده، وإني أدعو إلى الله وحده لا شريك له، والموالاة على طاعته، وأن تتبعني، وتؤمن بالذي جاءني، فإني رسول الله صلى الله عليه وسلم، وإني أدعوك وجنودك إلى الله عز وجل، وقد بلغت ونصحت، فاقبل نصيحتي، والسلام على من اتبع الهدى).

[د محمد رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خوا د حبشې مشر نجاشي ته! په هغه چا دې سلام وي چې د هدايت لاره يې نيولې ده. زه د هغه الله ثنا وايم چې له هغه پرته بل الله نشته، هغه الملک، القدوس، السلام، المؤمن، المهمين دی او شاهدي وايم چې عيسی بن مريم د الله تعالی روح او هغه کلمه ده چې سپېڅلې، پاک لمنې او بتول (پيغلې) مريم ته يې القاء کړې يا اچولې ده. د همدې روح او القاء له امله (عيسی (عليه السلام) د مريم په نس شو او الله تعالی هغه داسې پيدا کړ لکه څرنګه يې چې آدم پخپل لاس سره پيدا کړيدی. زه د هغه يوه الله تعالی لوري ته بلنه کوم چې هيڅ شريک نلري. زه بلنه درکوم چې د الله تعالی په اطاعت سره دوستي وکړو. زه بلنه درکوم چې زما اطاعت او پيروي وکړئ، او په هغه الله ايمان راوړئ چې زه يې غوره کړی يم. زه د الله رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يم. زه تا او ستا لښکرې ټول د الله لور ته رابولم ما خپله خبره درته وکړه، نصيحت مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

در ورساوه، زما نصیحت قبول کړه. په هغه چا دې سلام وي چې په حق روان دی.][1]

دوکتور حمیدالله وایي چې دا د هغه لیک متن دی چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له حدیبیې نه وروسته نجاشي ته استولی دی. پدې کې هیڅ شک نشته چې دا متن بالکل سیي دی، خو دا ثابته نده چې دا دې حتماً د همغه لیک متن وي چې له حدیبیې نه وروسته لیکل شویدی. بیهقي چې له ابن اسحاق نه کوم متن رانقل کړیدی، له هغه لیکونو سره ورته والی لري کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له حدیبیې نه وروسته پاچاپانو او مشرانو ته استولي دي. پدې لیک کې دا آیت شریف لیکل شوی: ((يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَـــةٍ))الایـــة. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عادت همدا ؤ چې پدې لیکونو کې یې همدا آیت شریف لیکه. په همدې لیک کې د اصحمه نوم هم لیکل شویدی، خو هغه متن چې دوکتور حمیدالله راوړی دی فکر کوم چې دا د هغه لیک متن وي کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د اصحمه له مرګ نه وروسته د هغه قایم مقام ته لیکلی ؤ همدا وجه ده چې پدې متن کې د اصحمه نوم هم ندی راغلی.

د لیکونو د ترتیب په هکله هم څه دلیل نلرم، یوازې د لیکونو له محتوی نه دا راته ښکاره شویده چې کیدای شي په همدې ترتیب سره استول شوي وي. د تعجب خبره خو دا ده چې دکتور حمیدالله د هغه لیک په هکله چې بیهقي رانقل کړیدی وایي چې دا د هغه لیک متن دی کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د اصحمه له مرګ نه وروسته د هغه خلیفه ته استولی دی، پداسې حال کې چې پدې متن کې د اصحمه نوم لیکل شویدی.[1] و الله اعلم

کله چې عمرو بن امیه الضمري (رضي الله عنه) نجاشي ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک وسپاره، نجاشي لیک واخیست په سترګو یې ومونښه، له خپل تخت نه راکوز شو، د جعفر بن ابي طالب په لاس یې ایمان راوړ او په اسلام مشرف شو، او په ځواب کې یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته دا لیک ولیکه: **بسم الله الرحمن الرحیم**، د نجاشي اصحمه له خوا د محمد رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته! **سلام علیك یا نبي الله من الله و رحمة**

---

(۱) . رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کې سیاسي زندګي ص ۱۰۸_۱۰۹_۱۲۲_۱۲۳_۱۲۴_۱۲۵.
په زاد المعاد کې د والسلام علی من اتبع الهدی په ځای اسلم انت جمله راغلې ده ۳/ ۶۰.

[1]. رسول اکرم کې سیاسي زندګي ص ۱۰۸ تر ۱۱٤ او ۱۲۱ تر ۱۳۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله و برکاته، و الله الذي لا الله الا هو، اما بعد:اې د الله رسوله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ستا لیک راورسید، تاسو د عیسی (علیه السلام) یادونه کړې وه، د ځمکې او آسمان په رب مې دې قسم وي چې عیسی (علیه السلام) له هغه څه سره چې تا ورنه یادونه کړې د یوه ویښته په اندازه هم توپیر نلري. څه دې چې مونږ ته رالیږلي وو په هغه پوه شوو، ستا د تره د زوی او ستا د نورو اصحابو (رضي الله عنهم) قدر او عزت مو وکړ. زه شاهدي وایم چې ته په رښتیا سره د الله تعالی رسول یې، ما له تا سره بیعت وکړ، ستا د تره له زوی سره مې بیعت وکړ. او دده په لاس مې د الله تعالی دین ومانه او په اسلام مشرف شوم.(١)

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له نجاشي نه دا غوښتنه کړې وه چې جعفر او په حبشه کې میشته نور مهاجرین ده ته ورواستوي، نجاشي د همدې غوښتنې په اساس ټول مهاجرین په دوو کښتیو کې له عمرو بن امیه الضمري سره ورولیږل.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خیبر کې تشریف درلود چې دا مهاجرین ور ورسیدل.(٢) همدغه نجاشي په نهم هجري کال کې له تبوک غزا نه وروسته وفات شو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې د وفات په ورځ خپله خواشیني څرګنده کړه او په غیابت کې یې د جنازې لمونځ ادا کړ.

د اصحمه له وفات نه وروسته بل څوک دده په ځای وټاکل شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه ته هم لیک ولیږه او د اسلام بلنه یې ورکړه، خو دا ثابته نده چې دې نجاشي یا پاچا ایمان راوړی وٴ او که نه.(٣)

٢- د مصر پاچا مقوقس ته لیک

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مصر او اسکندریې پاچا چې د منصور پوري په قول یې نوم جریج بن متی او د داکتر حمید الله په قول یې نوم مقوقس وٴ لیک واستاوه. ددغه مبارک لیک متن په لاندې ډول دی:

(بسم الله الرحمن الرحيم من محمد عبد الله ورسوله إلى المقوقس عظيم القبط، سلام

(1). زاد المعاد ٣/ ٦١

(2). ابن هشام ٢/ ٣٥٩

(3). مسلم ٢/ ٩٩

(c) ketabton.com: The Digital Library

على من اتبع الهدى، أما بعد، فإني أدعوك بدعاية الإسلام، أسلم تسلم، وأسلم يؤتك الله أجرك مرتين، فإن توليت فإن عليك إثم أهل القبط، {يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْاْ إِلَى كَلَمَةٍ سَوَاء بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلاَّ نَعْبُدَ إِلاَّ اللّهَ وَلاَ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلاَ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّهِ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَقُولُواْ اشْهَدُواْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ}.

د الله د بنده او رسول محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا د قبطیاتو (مصر) مشر مقوقس ته. په هغه چا دې سلام وي چې د هدايت په لار روان دی. اما بعد: زه دې اسلام ته رابولم. اسلام راوړه تر څو په امن وې، ایمان راوړه الله تعالی به دوه اجرونه درکړي، که دې زما بلنه ونه منله نو د قبطیانو ګناه به هم ستا پر غاړه وي، [ووایه اې محمده! چې اې اهل کتابو راځئ تاسې په طرف د یوې کلمې (خبرې) چې برابره ده په منځ زمونږ او ستاسې کې (او هغه دا ده) چې عبادت به نه کوو مګر یوازې د الله او شریک به نه نیسو په الله پورې هیڅ شی او نه به نیسي ځینې زمونږ ځینې نور خدایان غیر له الله (جل جلاله) (لکه چې تاسې کتابیان احبار او رهبان نیسئ) نو که وګرځیدل دوی (له توحیده) او اسلامي احکامو ته یې شا واړوله پس ووایئ تاسې (اې مؤمنانو کتابیانو ته چې) شاهدان یئ تاسې پدې چې په تحقیق مونږ مسلمانان یوو (او تاسې نه یئ).] [1]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دغه لیک حاطب بن ابي بلتعه ته ورکړ، هغه چې کله مقوقس ته ورغی ورته ویې ویل: له تانه مخکې دلته مصرکې یوه سړي د خدایی دعوه کړې وه او ځانته یې لوی رب وایه. خو الله تعالی هغه ته په دنیا او اخرت کې سخته سزا ورکړه، انتقام یې ورنه واخیست. ته له نورو نه پند واخله، هسې نه چې نور بیا له تا نه پند واخلي.

په ځواب کې مقوقس ورته وویل چې مونږ دین لرو او یوازې هغه وخت به یې بدلوو چې لدینه غوره دین ومومو. حاطب ورته وویل: مونږ تا د هغه دین قبلولو ته رابولو کوم چې الله تعالی غوره کړیدی، او د نورو ټولو ادیانو په ځای یې خپلو بندګانو ته انتخاب کړیدی، د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ټول خلک اسلام ته رابللي، ډیر کلک مخالفت یې له قریشو نه لیدلی، او تر ټولو نه زیاته دښمني یهودانو

---

[1] . دا د زادالمعاد عبارت دی ۶۱/۳، خو دکتور حمیدالله چې کوم عبارت ذکر کړی هغه د هغه لیک متن دی چې پدې وروستیو کې تر لاسه شوی او ځنې کلمې یې لدې متن سره توپیر لري، په هغه متن کې لیکل شوي: "فاسلم تسلم یؤتک الله" همدا راز په هغه کې د "اثم القبط" لفظ د اثم اهل القبط په عوض راغلی، رسول اکرم کې سیاسي زندګي ص ۱۳۷،۱۳۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسره کړيده، له دوی ټولو نه نصرانيان ورته لنډ دي، قسم په خدای چې موسی (عليه السلام) د عيسی (عليه السلام) په هکله داسې زيری ورکړی دی لکه څرنګه چې عيسې (عليه السلام) د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله ورکړی دی، مونږ تا د قرآنکريم لور ته رابولو لکه څرنګه چې تاسې د تورات خاوندان د انجيل لوري ته رابولئ، هر نبي (عليه السلام) چې له هر قوم سره ژوند کوي هغه يې امت وي، د خلکو مسؤليت دا دی چې په همدې نبي (عليه السلام) ايمان راوړي، تاسې هم د همدې نبي (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په زمانه کې ژوند کوئ، د مسيح (عليه السلام) له دين نه دې هم نه منع کوو، بلکه په همغه دين د عمل او منلو امر درته کوو.

مقوقس وويل: ما ددې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله فکر وکړ، دې نتيجې ته ورسيدم چې په کم ارزښته څيز امر نه کوي، له ښه او ګټور کار نه نهي هم نه کوي، ګمراه او شاعر هم ندی، کاهن او دروغجن هم ندی، د هغه د نبوت نښانې مې هم ليدلې هغه د پټو شيانو ښودنه کوي، او د پټو او ځانګړيو خبرو په هکله هم معلومات ورکوي، خو پدې هکله نور فکر هم کوم.

بيا مقوقس د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ليک واخيست او په صندوق کې يې چې د فيل له غاښ نه جوړ شوی و کيښود، مهر يې پرې ولګاوه او يوې خادمې ته يې ورکړ. ورپسې يې يو کاتب چې عربي يې زده وه راوغوښت او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې داسې وليکل:

بسم الله الرحمن الرحيم. د مصر د مشر مقوقس له خوا محمد بن عبدالله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته! سلام عليک اما بعد ستا ليک مې ولوست، په مطلب يې پوه شوم. پوه شوم چې کومې خوا ته مې بولې. پدې هم خبر وم چې يو نبي (عليه السلام) پاتې دی، ما ګمان کاوه چې دغه نبي (عليه السلام) به په شام کې ظهور کوي، ما ستا د قاصد درناوی وکړ، او تا ته مې دوې خادمانې درولېږلې. دا دواړه زمونږ په وړاندې د ډير قدر درلودونکې دي، تا ته مې يوه جوړه جامې هم درواستولې، همدا راز يوه قاطره (قچره) مې هم درته اهداء کړه، و السلام عليک. يوازې همدا يې وليکل، خو ايمان يې را نه وړ، او دغه دوې خادمانې يوه ماريه نوميده او بله سيرين، او د قاطرې نوم دلدل وُ. او همدا قاطره د معاويه (رضي الله عنه) د خلافت تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمانې ژوندی وه.[۱]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ماریه خپل ځان سره وساتله او له همدې نه یې ابراهیم نومی زوی پیدا شو، او سیرین یې حسان بن ثابت (رضي الله عنه) ته ورکړه.

۳- د فارس پاچا کسری ته لیک

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د فارس پاچا کسری ته داسې لیک واستاوه: (**بسم الله الرحمن الرحیم. من محمد رسول الله إلی کسری عظیم فارس، سلام علی من اتبع الهدی، وآمن بالله ورسوله، وشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شریك له، وأن محمداً عبده و رسوله، وأدعوك بدعایة الله، فإني أنا رسول الله إلی الناس کافة، لینذر من کان حیاً ویحق القول علی الکافرین، فأسلم تسلم، فإن أبیت فإن إثم المجوس علیك**). **بسم الله الرحمن الرحیم**، د محمد رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا د فارس مشر کسری ته په هغه چا دې سلام وي چې د هدایت په لار روان، په الله او رسول یې ایمان راوړی وي، او دا شاهدي وایي چې له یوه الله پرته بل (د عبادت وړ) نشته. الله شریک نلري، او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله بنده او رسول دی. زه تا د الله لوري ته رابولم، زه د ټولو خلکو لپاره رسول رالیږل شوي یم، تر څو ژوندي کسان له بد انجام نه وویرول شي، او په کفارو حقه خبره دلیل وګرځي. اسلام راوړه تر څو په امن شې، که دې اسلام رانه ووړ نو د فارسیانو ګناه به هم پر تا وي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې لیک د وړلو دنده عبدالله بن حذافه السهمي ته وسپارله. سهمي لاړ او دغه لیک یې د بحرین مشر ته وسپاره، معلومه نده چې د بحرین مشر د بل چا په لاس دا لیک ولیږه او که خپله عبدالله سهمي یووړ. په هر حال کله چې لیک کسری ته ورسید او ورته ولوستل شو، نو هغه لیک څیرې کړ او په ډیر کبر سره یې وویل: زما د رعیت یو عادي او حقیر شخص خپل نوم زما له نامه نه مخکې لیکي!! کله چې دغه خبره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورسیده نو ویې فرمایل: (**مزق الله ملکه**). الله تعالی د هغه پاچایي خرابه کړه. او همداسې وشول لکه څرنګه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایلي و. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له لیک نه

---

[1]. زاد المعاد ۳/ ۶۱

وروسته کسری د یمن والي باذان ته ولیکل: دغه شخص ته چې په حجاز کې دی دوه چالاک سړي ولیږه تر څو ما ته يې راولي. باذان هم دوه کسان غوره کړل او له يوه ليک سره يې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته ولیږل، په لیک کې يې دا ورته لیکلي و چې لدې کسانو سره کسری ته ورشه. دا کسان چې کله مدينې ته ورسيدل او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره يې ملاقات وکړ، يوه يې ويل: باذان پاچا د کسری شاهنشاه په امر مونږ تا ته رالیږلي یوو چې تا له ځان سره کسری ته بوزو، پدې ترڅ کې يې څه ګواښ هم وکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: چې سبا بیا له ما سره وګورئ.

په همدې وخت کې د کسرې په کور کې د ننه کودتا شوې وه. دا وروسته له هغه چې لښکرو يې د قیصر د سپایانو په وړاندې رسوا ماتې خوړلې وه، د کسری زوی شیرویه پاڅیدلی وئ، خپل پلار يې وژلی وئ او پخپله يې پاچايي اعلان کړې وه. دا کودتا د اووم هجري کال د سه شنبې په شپه د جمادي الاولی په لسمه شوې وه[1].

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د وحي له لارې پدې پیښه خبر شو، سهار يې چې تشریف راوړ، د باذان عسکرو ته يې کیسه وکړه، هغوی ورته وویل: ته پوهیږې چې څه وايې؟ مونږ خو لدینه په وړه خبره باندې درته په غصه یوو، آیا ستا دا خبرې هم ولیکو او پاچا ته يې ولیږو؟ ده ورته وفرمایل: (**نعم أخبراه ذلك عني، وقولا له: إن ديني وسلطاني سيبلغ ما بلغ كسرى ! وينتهي إلى منتهي الخف والحافر، وقولا له: إن أسلمت أعطيتك ما تحت يدك، وملكتك على قومك من الأبناء**).

هو، ویې لیکئ او پرې خبر يې کړئ، او دا هم ورته ورسوئ چې زما دین او واکمني به تر هغه ځایه پورې رسیږي چیرته چې اوس د کسری واکمني ده، او زما واکمني به تر هغه ځایه رسیږي چیرته چې ستاسې د آس او اوښه پښه هلته نه شي رسیدلی، دا هم ورته ورسوي چې: که اسلام دې راوړ نو ستا واکمني به تا ته وسپارم، او د خپل قوم مشر به دې غوره کړم.

دا دواړه کسان روان شول او خبر يې باذان ته يووړ. په همدې وخت کې لږ شیبه وروسته باذان ته دا خبر هم راورسید چې شیرویه خپل پلار کسری وژلی دی، په همدې لیک

---

[1]. فتح الباري ۸/ ۱۲۷

کې شيرويه باذان ته ليکلي وُ: د هغه کس د هڅونې هڅه مه کوه کوم چې په هکله يې زما پلار درته ليکلي و اوس تر دوهم امر پورې انتظار باسه. همدا کار ددې سبب شو چې باذان او په يمن کې ميشته ټول فارسيان په اسلام مشرف شي.[۲]

۴- د روم پاچا (قيصر) ته ليک

امام بخاري د يوه اوږده حديث د را نقلولو په ترځ کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د هغه ليک متن راوړی دی کوم چې د روم پاچا هرقل ته يې ليږلی وُ، ددغه ليک متن څه داسې دی:

(بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد عبد الله ورسوله إلى هرقل عظيم الروم، سلام على من اتبع الهدي، أسلم تسلم، أسلم يؤتك الله أجرك مرتين، فإن توليت فإن عليك إثم الأريسيين { يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْاْ إِلَى كَلَمَةٍ سَوَاء بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلاَّ نَعْبُدَ إِلاَّ اللّهَ وَلاَ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلاَ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّهِ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَقُولُواْ اشْهَدُواْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ}) [آل عمران: ٦٤][۱].

[د محمد بن عبدالله چې د الله تعالی رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او بنده دی له خوا د روم واکمن هر قل ته. په هغه چا دې سلام وي چې د هدايت په لاره روان وي، اسلام راوړه تر څو په امن شې، په اسلام مشرف شه، الله تعالی به دوه اجرونه درکړي، که د اسلام رانه ووړ نو د ټولو اريسيونو (پيروانو) گناه به ستا په غاړه وي (د ايت ترجمه مخکې شويده).]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دغه ليک د دحيه بن خليفه الکلبي په لاس وليږه او امر يې ورته وکړ چې ليک د بصری مشر ته وسپاري تر څو هغه يې قيصر ته ورسوي. بخاري له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه په روايت سره وايي چې ابو سفيان بن حرب وايي: هر قل د قريشو له يو شمير مشرانو سره وغوښتلم، مونږ شام ته د تجارت لپاره تللي وو. دا هغه وخت وُ چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د حديبيې تړون لاسليک شوی وُ. ابو سفيان وايي: مونږ هرقل ته ورغللو هغه په ايلياء (بيت المقدس) کې وُ[۲] خپل دربار ته يې وبللو. ورسره د روم

---

[2]. محاضرات تاريخ الامم – ۱/ ۱۴۷. فتح الباري ۸/ ۱۲۷، ۱۲۸

[۱]. صحيح البخاري ٥٠٤/١.

[۲]. دغه وخت قيصر له حمص نه بيت المقدس ته راغلی و، تر څو د الله تعالی د هغه احسان شکرانه ادا کړي چې پر دوی يې کړی و او فارسيانو ته يې ماتې ورکړې وه (صحيح مسلم : ۲/ ۹۹). فارسيانو خپل مشر خسرو پرويز وژلی وُ او له روميانو سره يې سوله کړې وه او دايې منلې وه چې د روم اشغال شوې ځمکې به بيرته روميانو ته سپاري، او هغه صليب يې هم ورسپارلی و

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشران هم ناست وو ترجمان يې راوباله او راته ويې ويل له تاسې نه کوم يو له دې شخص سره چې د نبوت دعوه يې کړېده نسبي نژديوالی لري؟ کوم يو يې ډېر نژدې خپل دی؟ ابو سفيان وايي: ما ورته وويل: زه ډېر ورلنډ يم. هرقل وويل: دا سړی او ملګري يې زما خوا ته رالنډ کړئ، ملګري يې دده شاته کېنوئ، بيا يې خپل ترجمان ته وويل: زه لدې سړي نه د نبوت د مدعي يعنې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله پوښتنې کوم، زما ملګرو ته يې وويل که دې سړي دروغ راته وويل، نو تاسې يې راته په ګوته کړئ. ابو سفيان وايي که له خپلو ملګرو څخه نه وی شرميدلی چې بيا به وايي دروغجن دی، نو په محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پسې به مې دروغ ويلي وای.

ابو سفيان زياتوي، د هرقل لومړنی سوال دا وٶ چې د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د نسب په هکله څه وايې؟ ما ورته وويل: هغه د ډېر لوړ او شريف نسب خاوند دی. بيا يې وويل: له ده نه مخکې له تاسو نه چا دا ډول خبره او دعوه کړېده؟ ورته ومې ويل: نه. راته ويې ويل: له پلرونو نه يې کوم يو د واک او قدرت خاوند وٶ؟ ومې ويل: نه. پوښتنه يې وکړه چې اوس يې پيروان کمزوري خلک دي او که د مال او واک خاوندان؟ ورته ومې ويل: کمزوري خلک يې ملګري دي. ويې ويل: د پيروانو شميره يې زياتيږي که کميږي؟ ما ورته وويل: شميره خو يې مخ په زياتيدو ده. سوال يې وکړ چې له پيروانو نه يې څوک له خپل دين نه د کرکې له امله بيرته له خپل دين نه ګرزي (مرتد کيږي) ؟ ومې ويل: نه. راته ويې ويل: د نبوت له دعوی نه مخکې مو له هغه نه دروغ اوريدلي؟ ومې ويل: نه. ويې ويل: ايا غدر او خيانت کوي؟ ومې ويل: نه، خو اوس مو ورسره يو تړون کړيدی وګورو چې څه کوي؟ ابو سفيان وايي لدې خبرې پرته ما ته بل هيڅ داسې مجال په لاس رانغی چې د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله له ځانه څه ووايم. بيايې راته وويل: ايا تاسو جګړه ورسره کړېده؟ ومې ويل: هو. ويې ويل: د جګړو نتيجې يې څه ډول وې؟ ورته ومې ويل: جنګ زمونږ او ده تر منځ داسې وٶ چې کله به مونږ او کله به هغه برلاسی و. پوښتنه يې وکړه چې په کومو څيزونو امر درته کوي؟ ورته ومې ويل: راته وايي: د يوه الله عبادت وکړئ، هيڅ شريک مه ورسره نيسئ، د خپلو پلرونو خبرې پريږدئ، همدا راز د لمانځه، رښتيا، خپلوۍ، دوستۍ او پاکۍ امر راته کوي.

چې نصرانيان ګومان کوي چې عيسي (ع) ورباندې اعدام شوی و، قيصر په ۶۲۹م (۷هـ) کال بيت المقدس ته راغی چې صليب پخپل ځای کيږدي او ددې برې شکر په ځای کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا یې خپل ترجمان ته وویل: دې قریشي ته ووایه چې د نسب په هکله مې پوښتنه درنه وکړه تا وویل هغه د شریف نسب درلودونکی دی، رسولان همداسې وي هغوی د نسب له پلوه هم له نورو نه لوړ وي. پوښتنه مې درنه وکړه چې له ده نه مخکې يې د قوم کوم فرد دا ډول دعوه کړېده ؟ تا راته وویل: نه، که داسې وای چې لدینه وړاندې کوم شخص داسې دعوه کړې وای، نو ما به ویل چې کیدی شي ده به د هغه په پیروی سره دا ډول دعوه کړې وي. درته ومې ویل چې له پلرونو نه یې کوم یو واکمن او پاچا وُ؟ تا وویل: نه ، که فرضاً له پلرونو نه یې کوم یو پاچا او مشر تیر شوی وای، نو ما به ویل چې د خپل پلار پاچايي غواړي. دا مې درته وویل چې له نبوت نه مخکې مو دروغ ورنه اوریدلي؟ تا وویل نه، نو زه په یقین سره دا ویلی شم داسې نه شي کیدای چې څوک دې انسانانو ته دروغ نه وايي خو په الله پسې دې دروغو ته زړه ښه کړي. بله مې دا خبره درته وکړه چې پیروان یې کمزوري خلک دي او که د مال او مقام خاوندان؟ تا راته وویل: چې کمزوري خلک یې پیروان دي، حقیقت هم همداسې دی چې د رسولانو (علیهم السلام) پیروان کمزوري خلک وي. دده د پیروانو د شمیر په هکله مې پوښتنه درنه وکړه، تا راته وویل چې د پیروانو شمیره یې مخ په زیاتیدو ده، د ایمان خاوندان همداسې وي. درته ومې ویل چې څوک چې یو ځل مسلمان شي آیا بیا بیرته له خپل دین نه د کرکې له امله له دین نه ګرزي؟ تا وویل: نه. همداسې ده ایمان چې یو ځل په زړه کې ځای ونیسي بیا په زور هم نه شي ورنه ایستل کیدلی. پوښتنه مې درنه وکړه چې آیا هغه غدر او خیانت کوي؟ تا وویل: نه غدر نه کوي، رسولان (علیهم السلام) همداسې وي غدر او خیانت نه کوي. ددې پوښتنه مې وکړه چې په څه امر درته کوي؟ تا راته وویل: هغه امر راته کوي چې د یوه الله عبادت وکړو، شریک ورسره ونه نیسو، او د بتانو له عبادت نه مو منع کوي، د لمانځه، رښتیا ویلو او پاکۍ امر راته کوي. که دا ستا خبرې رښتیا وي نو همدا پیغمبر (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به ان دا زما تر پښو لاندې ځای هم نیسي، زه خبر وم چې هغه به په همدې وخت کې مبعوثیږي، خو پدې نه پوهیدم چې هغه به له تاسې څخه وي، که زه پدې پوهیدلی چې ده ته ورسیدی شم نو د لیدلو تکلیف به مې یې ګاللی وای. او که زه دده په حضور کې وای، نو دواړه پښې به مې یې ور مینځلې وای. بیا یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کتاب(لیک) راوغوښت او ویې ولوست. کله چې د لیک له لوستلو نه فارغ شو، ګڼه ګونه جوړه شوه خلکو شورکاوه، نو مونږ ته د وتلو امر وشو. ابو سفیان وايي کله چې مونږ ته د بیرون وتلو امر وشو، ما خپلو ملګرو ته وویل: د ابو کبشه (محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د زوی کار جوړ شو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ده نه خو د رومیانو (ژیړ پوټکو) پاچا هم ویریږي. لدې نه وروسته زما پوخ یقین ؤ چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دین به حتماً بریالی کیږي، په همدې فکر کې وم تر څو په اسلام مشرف شوم.[۱]

په قیصر باندې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د لیک دا اثر خو ابو سفیان ولید. پر هغه باندې ددې خط بل اثر دا ؤ چې قیصر د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) قاصد دحیه کلبي ته جامې او تحفې ورکړې، خو کله چې دحیه بیرته مدینې ته روان ؤ په حسمی نومې سیمه کې د جذام قبیلې څو کسانو ډاکه وربادندې واچوله او ټول شیان یې ورنه یووړل، مدینې ته له رسیدو وروسته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شو د خپل سفر راپور یې ورکړ. ورپسې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زید بن حارثه (رضي الله عنه) حسمی ته واستاوه، چې ورسره پنځه سوه وسله وال نور هم وو، لاړ او په حسمی کې یې چې د وادي قری شا ته پرته وه په جذام قبیله برید وکړ، ډیر کسان یې ورنه ووژل، سل ښځې او ماشومان یې اسیران کړل، زر اوښان او پنځه زره پسونه یې هم په غنیمت ونیول. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او جذام قبیلې تر منځ اور بند هم شوی ؤ لدې پیښې نه وروسته د جذام یوه مشر زید بن رافعه راغی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې احتجاج وکړ. نوموړی په اسلام مشرف شوی ؤ، له دحیه سره یې مرسته هم کړې وه، په همدې اساس رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دده احتجاج قبول کړ او امر یې وکړ چې اولادونه، ښځې او مالونه یې بیرته ورکړل شي.

زیاتره سیرت لیکونکي دا سریه له حدیبیې نه مخکې ذکر کوي، پداسې حال کې چې دا سیې نده ځکه قیصر ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک له حدیبیې نه وروسته استول شوی ؤ. ابن قیم هم وایي دغه سریه له حدیبیې نه وروسته واقع شویده.[۲]

۵- منذر بن ساوی ته لیک

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بحرین والي یا پاچا منذر بن ساوی

(1). صحیح بخاري ۴/۱. صحیح مسلم ۲/ ۹۸ - ۹۹

(2). زاد المعاد ۲/ ۱۲۲. حاشیة تلقیح فهوم الاثر ص ۲۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته لیک ولیکه، او د علاء بن الحضرمي په لاس یې ورولیږه. منذر یې اسلام ته را دعوت کړ. په ځواب کې منذر ورته ولیکل: اما بعد، یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ستاسې لیک مې ولوست، خپل قوم ته مې واوراوه، ځینې داسې وو چې اسلام یې خوښ کړ، او ځینو نورو اسلام و نه مانه، زما په ملک کې یهود او مجوس هم اوسیږي، پدې هکله لارښوونه راته وکړه. د همدې په ځواب کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته ولیکل: **(بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد رسول الله إلى المنذر بن ساوي، سلام عليك، فإني أحمد إليك الله الذي لا إله إلا هو، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله، أما بعد، فإني أذكرك الله عز وجل، فإنه من ينصح فإنما ينصح لنفسه، وإنه من يطيع رسلي ويتبع أمرهم فقد أطاعني، ومن نصح لهم فقد نصح لي، وإن رسلي قد أثنوا عليك خيراً، وإني قد شفعتك في قومك، فاترك للمسلمين ما أسلموا عليه، وعفوت عن أهل الذنوب، فاقبل منهم، وإنك مهما تصلح فلم نعزلك عن عملك. ومن أقام على يهودية أو مجوسية فعليه الجزية).**

[**بسم الله الرحمن الرحيم**، له محمد رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه منذر بن ساوی ته! سلام علیک. زه د هغه الله حمد او ثنا وایم چې له هغه پرته بل د عبادت وړ څوک نشته، شاهدي وایم چې محمد د الله بنده او رسول دی. اما بعد زه الله تعالی دریادوم، څوک چې نیکي کوي، خیر غواړي هغه یې په خپله ګټه دی، څوک چې زما د قاصدانو اطاعت وکړي، امر یې ومنې هغوی په حقیقت کې زما اطاعت کړیدی، چا که زما له رسولانو سره نیکي وکړه دا نیکي یې له ما سره ده. زما قاصدانو ستا صفت وکړ، ما ستا د قوم په رابطه ستا شفاعت قبول کړ، مسلمانان په خپل حال پریږده کنهګارانو ته مې عفوه وکړه، عفوه یې قبوله کړه، او تر څو پورې چې ته په صلاح او خیر وې له چوکۍ څخه دې نه عزل کوو، که څوک په یهودیت او مجوسیت باندې قایم پاتې کیږي پر هغه جزیه ده، جزیه ورنه اخله.[1]]

۶- د یمامه پاچا هوذه بن علي ته لیک

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د یمامه مشر هوذه بن علي ته پدې

---

(1). زاد المعاد ۳/ ۶۱. دکتور حمید الله چې کوم عبارت راوړی په هغه کې د [لا اله الا هو] په ځای [لا اله غیره] لیکل شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

متن یو لیک ولیږه: (**بسم الله الرحمن الرحیم. من محمد رسول الله إلى هوذة بن علي، سلام على من اتبع الهدى، واعلم أن ديني سيظهر إلى منتهى الخف والحافر، فأسلم تسلم، وأجعل لك ما تحت يديك**).

[**بسم الله الرحمن الرحيم**، د الله د رسول محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا هوذه بن علي ته! سلام دې په هغه چا وي چې د هدایت په لار روان وي، پوه شه چې زما دین به پر ټولو هغو سیمو برلاسی کیږي چیرته چې پیاده او سپور رسیدلی شي، اسلام راوړه تر څو په امن شې، که په اسلام مشرف شوې چوکۍ به دې درسره پاتې وي.
دا لیک سلیط بن عمرو العامري یووړ.]

کله چې سلیط هوذه ته ورغی، هغه هرکلی ورته ووایه، عزت یې ورکړ، او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې داسې ولیکل: رښتیا هم چې تاسې ډیر غوره شي ته بلنه کوئ، همدا راز زما د پاچایۍ رعب هم په عربانو پروت دی. ما پخپل امرکې درسره شریک کړه تر څو پیروي دې وکړم. سلیط ته یې جایزه او په هجرکې جوړې شوې جامې هم ورکړې.

سلیط ټولې تحفې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته وړاندې کړې، او د خپل سفر راپور یې هم ورکړ.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هوذه خط ولوست او ویې ویل: (**لو سألني قطعة من الأرض ما فعلت، باد، وباد ما في يديه**). که یوه ټوټه ځمکه رانه وغواړي هم وربه یې نکړم، هغه هم تباه شو او څه چې ورسره دي هغه هم تباه شول.

او کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مکې له فتحې نه راستون شو جبریل (علیه السلام) خبر ورکړ چې هوذه مړ شو. پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل:

(**أما إن اليمامة سيخرج بها كذاب يتنبي، يقتل بعدي**).په یمامه کې به داسې کذاب پیدا کیږي چې د نبوت دعوه به وکړي، خو له ما نه وروسته به ووژل شي.

چا سوال وکړ چې قاتل به یې څوک وي یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)؟ ده وفرمایل: (**أنت وأصحابك**).ته او ستا ملګري به یې وژني. وروسته بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداسې وشول.[۱]

۷- د دمشق مشر حارث بن ابي شمر غساني ته ليک

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) داسې ليک ورته ليکلی و: (**بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد رسول الله إلى الحارث بن أبي شمر، سلام على من اتبع الهدى، وآمن بالله وصدق، وإني أدعوك إلى أن تؤمن بالله وحده لا شريك له، يبقي لك ملكك**).

[**بسم الله الرحمن الرحيم**، د الله درسول محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لـه خوا حارث بن ابي شمر ته. په هغه چا دې سلام وي چې په حقه لار روان وي، په حق يې ايمان راوړې وي، ريښتونی وي. زه بلنه درکوم چې په يوه الله ايمان راوړې، شريک ورسره ونه نيسې که داسې وکړې نو پاچايي به دې درسره وي.]

دا ليک يې د شجاع بن وهب چې له بني اسد قبيلې څخه ؤ په لاس وليږه. کله چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خط ور ورسيد نو ويې ويل: څوک به زما نه پاچايي اخلي؟ زه ورپسې ورځم. پدې توګه مسلمان نه شو.[۱]

۸- د عمان پاچا ته ليک

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د عمان پاچا جيفر بن جلندي او ورور ته يې چې عبد نوميده داسې ليک وليکه: (**بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد رسول الله إلى جيفر وعبد ابني الجلندي، سلام على من اتبع الهدي، أما بعد:**

فإني أدعوكما بدعاية الإسلام، أسلما تسلما، فإني رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى الناس كافة، لأنذر من كان حياً ويحق القول على الكافرين، فإنكما إن أقررتما بالإسلام وليتكما، وإن أبيتما [أن تقرا بالإسلام] فإن ملككما زائل، وخيلي تحل

[۱]. زاد المعاد ۳/ ۶۳

[۱]. زاد المعاد ۳/ ۶۳. محاضرات تاريخ الامم الاسلامية : ۱/۱۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

بساحتكما، وتظهر نبوتي على ملككما).
بسم الله الرحمن الرحيم، د الله تعالى د رسول محمد (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا د جلندي زامنو جیفر او عبد ته! په هدایت او نیغه لار برابرو باندې دې سلام وي. اما بعد زه مو اسلام ته رابولم، اسلام راوړئ تر څو دواړه په امن شئ. زه د الله تعالى له لوري ټولو انسانانو ته رسول رالیږل شوی یم. زه خلک د کفر او بدۍ له عواقبو نه ویروم، حق ورته بیانوم تر څو په کفارو باندې دلیل قایم شي. که تاسې اسلام ومانه، هملته به مو پخپله چوکۍ پرېږدم، او که اسلام و نه منۍ نو پاچایي مو ختمیدونکې ده، ستاسې په پاچاۍ به زما د آسونو برید او یلغار جوړ شي، زما نبوت به حتماً ستاسې پر پاچایۍ غلبه مومي.
رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) دغه لیک د عمرو بن العاص (رضي الله عنه) په لاس ولیږه. عمرو وایي: روان شوم تر څو عمان ته ورسیدم، لومړی عبد ته ورغلم، هغه یې له ورور نه زیات هوښیار او نرم سړی ؤ ورته ومې ویل چې زه رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) تاسې ته رالیږلی یم. ده راته وویل: ورور مې د عمر او مقام له پلوه له ما نه مخکې دی، راځه زه به دې هغه ته ورولم تر څو ستا لیک ولولي. او بیایې زیاته کړه: ته څه غواړې؟ ما ورته وویل: زه د یوه الله لور ته بلنه درکوم. له الله نه پرته د نورو ټولو عبادت پرېږده، پدې سره شاهدي ووایه چې محمد د الله بنده او رسول (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) دی. عبد وویل: اې عمرو! ته د خپل قوم د سردار زوی یې، دا راته ووایه چې ستا پلار پدې هکله څه کړي؟ د هغه عقیده څه وه؟ هغه زمونږ لپاره نمونه دی.
ما ورته وویل: پلار مې پداسې حال کې مړ شو چې په محمد (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې ایمان نه درلود. زما هیله دا وه چې هغه په اسلام مشرف شي، او د محمد (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) تصدیق وکړي. زه هم لکه پلار مې مشرک وم تر څو الله تعالى د اسلام لارښوونه راته وکړه. عبد راته وویل: څومره وخت کیږي چې د محمد (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) پیروي دې غوره کړیده؟ ځواب مې ورکړ، لږ وخت کیږي چې په اسلام مشرف شوی یم.
راته ویې ویل چیرته مسلمان شوې؟ ما ورته وویل: په حبشه کې د نجاشي په وړاندې. او دا مې هم ورته وویل چې نجاشي پخپله هم په اسلام مشرف شویدی. عبد راته وویل نو رعیت یې څه ورسره وکړل؟ ما ورته وویل: هغوی یې امر ومانه او پیروي یې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویې ویل: آیا دیني او مذهبي مشرانو یې هم پیروي وکړه؟ ما ورته وویل: هو. عبد راته وویل: اې عمرو! پوه شه چې دروغ سړی ډېر ژر رسوا کوي. ما ورته وویل:زه خو دورغ نه وایم، زمونږ دین د دروغ ویلو اجازه نه ورکوي. بیا یې وویل: فکر کوم چې هرقل به د نجاشي په اسلام نه وي خبر؟ ما ورته وویل: نه، هرقل پدې ښه خبر دی چې نجاشي اسلام راوړیدی. ده راته وویل: ته پدې خبر څنګه خبر شوی؟ ما وویل: نجاشي به هرقل ته خراج ورکاوه، خو کله چې په اسلام مشرف شو، نو ویې ویل قسم په خدای که لدینه وروسته یو درهم هم ورکړم. او کله چې هرقل پدې کیسه خبر شو، نو ورور یې چې نیاق نومیده ورته وویل: آیا خپل هغه غلام همداسې پریږدې چې خراج ورنکړي؟ او دا اجازه ورکوې چې د بل چا دین ومني؟ هرقل ورته وویل: دا یو شخص دی چې د ځان لپاره یې یو دین غوره کړیدی، نو زه څه ورسره کولی شم؟ په خدای قسم که د پاچایۍ غم نه وای راسره نو ما به هم لکه نجاشي دا دین مانه.

عبد وویل: اې عمرو! دا ته څه وایې؟ ما ورته وویل: قسم په خدای چې زه رښتیا وایم.
هغه راته وویل: ښه، اوس دا راته ووایه چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په څه شیانو امر او له کومو شیانو څخه نهي کوي؟ په ځواب کې مې ورته وویل: هغه امر کوي چې مونږ د الله تعالی اطاعت وکړو، او نافرماني یې ونکړو. هغه د صله رحمۍ امر کوي، او له هر ډول ظلم، زنا، شرابو، بت پرستۍ نه نهي کوي. عبد وویل: دا څومره ښه او غوره خبره ده، څومره غوره شیانو ته بلنه کوي. که زما ورور زما خبره ومني نو مونږ به ټول سواره درسره روان شو او د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته به حاضر شو، ایمان به ورباندې راوړو، او تصدیق به یې کړو، خو ورور مې په پاچایۍ ډېر ویریږي، د واک ډېر حریص دی، هغه خپلواک نه شي پریښودی، هغه ته ګرانه ده چې د بل چا پیروي وکړي.

ما ورته وویل: که هغه اسلام راوړي، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به یې بیرته د خپل قوم مشر وټاکي. د هغه دنده به بیا دا وي چې له بډایانو نه صدقې واخلي او په غریبانو یې وویشي. عبد وویل: دا هم څومره نیک عمل دی، بیا یې وویل: صدقه څه ته وایې؟ شروع مې وکړه هغه ته مې صدقه او زکات تشریح کړ، د هر شي د زکات اندازه مې ورته بیان کړه او په اوښانو مې ورته خلاصه کړه. راته ویې ویل: یا عمرو! هغه حیوانات چې د باندې څري ونې او بوټې خوري او اوبه څښي آیا پدې ډول څارویو کې هم صدقه شته؟ په ځواب کې مې وویل: هو. هغه وویل: فکر نکوم چې زما قوم به د وطن لدې لیرې والي او شمیرې له زیاتوالي سره دې خبرې ته غاړه کیږدي. عمرو وایي څو ورځې هملته ورته انتظار وم. عبد به زما خبرې خپل ورور

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسولې. تر څو يوه ورځ يې زه وغوښتلم. ورد ننه شوم پيره دارانو لـه متهو نـه ونيـولم، ده ورته وويل: خوشئ يې کړئ. خوشې يې کړم، ما غوښتـل چې کيـنم. پيـره دارانـو د کيناستلو اجازه رانکړه پاچا ته مې وکتل. هغه راته وويـل: وايـه څه ويـل غـواړې؟ مـا د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مهر شوی ليـک ور وړانـدې کـړ، مهـر يې مات کړ، ليک يې پرانيست او تر پايه يې ولوست. بيايې خپل ورور تـه ورکـړ، هغـه هم ولوست. خو ما ليدل چې ورور يې له ده نه نرم دی، بيا يې راته وويل: وايه د قريشو دريځ څه دی؟ مـا ورتـه وويـل: هغـوی د محمـد (صلی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) پيروي غوره کړيده. ځينې لـه زړه نـه او لـه ديـن سره د مينـې پـه بنـاء پـه اسـلام مشـرف شـويدي، او ځينې نـور بيـا پـه زور سره مغلـوب شـوي. پاچـا راتـه وويـل: نـور څـوک لـه محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره دي؟

ما وويل: خلکو دا دين خوښ کړيدی، هغوی د الله تعالی په فضـل سره دا درک کړيـده چې دوی په گمرا ه ی کې وو او اوس حق ته راغلي دي. فکر کوم دلتـه لـه تـا نـه پرتـه نـور څوک گمراه ندي پاتې. که ته هم نن اسلام رانه وړې او پيـروي يـې ونکـړې، نـو لښکـرې درپسې راځی له رينښو نه به دې باسي هر څه به دې ختميږي، نو اسلام راوړه تـر څـو پـه امن شې، که اسلام راوړې نو محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بـه دې بيرتـه د خپل قوم مشر وټاکي، هيڅوک پلي او سواره به نـه درتـه راځـي. هغـه راتـه وويـل: يـوه ورځ مهلت راکړه. ته سبا بيا راشه.

زه لاړم او ورور ته يې ورغلم. هغه راته وويل: يا عمرو! هيله من يم چې ايمـان راوړي او د واکمنۍ حرص پريږدي. سهار ورغلم، خو اجازه يې را نکړه چې ورسره وگـورم. ورور ته يې ورغلم ورته ومې ويل چې ما ته خو له پاچا سره د ليدو اجازه رانکړل شوه. هغـه وروستلم. پاچا راته وويل ستا په خبرو کې مې فکر وکړ، که زه اوس پاچـايي داسـې چـا ته پريږدم چې شهسواران يې لا تر اوسه دلته ندي رارسيدلي، نـو دا زمـا لپـاره مناسـبه نه ده او عربان به مې ډير کمزوری وشميري، او که د هغه سواره دلتـه راورسـيدل نـو لـه داسې يوه مقاومت سره به مخ شي چې مخکې به يې ليدلی هم نه وي.

په ځواب کې مې ورته وويل: ستا خوښه، زه نو سبا بيرته روانيږم. کله چې هغـه زمـا لـه ستنيدو نه ډاډه شو، نو خپل ورور يې گوښه کړ او ورتـه ويـې ويـل: دغـه پيـغمبـر (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې په کومو خلک غـالب او بريـالی شوی، مونږ د هغوی په نسبت په هيڅ حساب يوو، ده چې هر چا ته پيغام استولی، ټولو يې دعوت منلی.

په همدې اسـاس يـې بـل سـهار زه ورغـوښتلم، او همـلتـه پاچـا او ورور يـې دواړو اسلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړ او د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تصدیق یې اعلان کړ. دواړه په اسلام مشرف شول، او ما ته یې اجازه راکړه چې له خلکو نه صدقې راټولې کړم او په غریبانو یې وویشم او د خلکو تر مینځ فیصلې وکړم. که چا به مخالفت راسره وکړ هغوی دواړو به مې عملي مرسته کوله.[۱]

ددې پیښې له سیاق نه داسې ښکاري چې دغه لیک د نورو په نسبت وروسته استول شوی، او ګمان کیږي چې د مکې له فتحې نه وروسته لیکل او استول شوی وي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې لیکونو سره خپل دعوت د هغه وخت زیاترو پاچایانو ته ورساوه. په ځواب کې ځینې پاچایان په اسلام مشرف شول او یو شمیر همداسې کافر پاتې شول. خو دومره خبره ده چې د هغو کفارو توجه هم همدې خوا ته را واوښتله. او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مبارک نامه او اسلام سره څه نا څه آشنا شول.

(1). زاد المعاد ۳/ ۶۲-۶۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

له حديبيه صلحې نه وروسته پوځې تحرکات

د غابه يا ذي قرد غزا

د بني فزاره قبيلې يوې ډلې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف د يوه اقدام په نتيجه کې د مسلمانانو په يو شمير څارويو ډاکه واچوله، غلا يې کړل. همدې ډاکوانو ته د سزا ورکولو پخاطر دا غزا پيښه شوې وه. له حديبيې نه وروسته د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) لومړنۍ غزا همدا وه، که څه هم ځينې روايتونه وايي چې لومړنۍ غزا يې خيبر وه. امام بخاري ددې باب په مقدمه کې وايي چې د غابه غزا له خيبر نه درې ورځې مخکې واقع شويده. مسلم هم همدا خبره له سلمه بن اکوع نه په روايت سره نقل کړيده. د سيرت ليکونکو زياترو دا ويلي چې دغه غزا له حديبيه سولې نه مخکې وه، خو د بخاري روايت د تاريخ ليکونو له قول نه زيات صحيح دی.[1]

ددې غزا قهرمان سلمه بن اکوع دی. سيرت ليکونکي روايتونه ټول له ده نه نقلوي او وايي چې: رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلې شيدې ورکونکې اوښانې له خپل شپانه او غلام رباح سره څر ځای ته ليږلې وې، سلمه وايي زه هم ورسره وم او د طلحه آس مې له ځان سره بوولی و، سهار ناڅاپه عبدالرحمن فزاري پر اوښانو حمله وکړه، ټول يې وتښتول، شپون يې په قتل ورساوه. ما رباح ته وويل چې لاړ شه، دا آس طلحه ته ورسوه، او رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له پيښې خبر کړه. زه په يوه هسک ځای ودريدم مخ مې د مدينې په لور کړ او درې ځلې مې په لوړ آواز چيغه وکړه يا صباحاه!! بيا په غلو پسې روان شوم، په غشو مې ويشتل

---

[1]. صحيح البخاري باب غزوه ذات قرد ۲/ ۶۰۳ . صحيح مسلم باب غزوه ذي قرد ۱۱۳/۲تر ۱۱۵. فتح الباري ۴۶۰/۷ تر ۴۶۳، زاد المعاد ۲/ ۱۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا شعر مې زمزمه کاوه:

انـــا ابـــن الاکـــوع والیـــوم یـــوم الرضـــع

زه د اکوع زوی یم، نن ورځ د شیدو رودلو ورځ ده. یعنې نن به معلوم شي چې چا د خپلې مور شیدې رودلي دي.

ابن اکوع وایي ما په مسلسله توګه کفار په غشو ویشتل، که له هغوی نه به یو راپسې راغی نو زه به د ونې بیخ ته ورته کیناستلم او له همغه ځای نه به مې وویشت او ټپي به شو، تر څو هغوی د غرونو په منځ کې تنګې درې ته ننوتل. زه غره ته وختلم او د غره له سر نه مې تیږې پرې راغورځولې همداسې په هغوی پسې وم، تر څو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ټول اوښان مې شاته پاتې شول. هغوی دا ټول را ته خوشي کړل او لاړل. که څه هم هغوی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ټول اوښان راته خوشي کړل، خو بیا هم زه ورپسې وم په غشو مې ویشتل، چې مجبور شول دیرش چادر او دیرش نیزې ورغورځوي، دا د دې پخاطر چې بار یې سپک شي. دوی به چې هر څه پرېښودل ما به د نښانې په توګه تیږېورباندې اچولې تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب (رضي الله عنهم) ورته متوجه شي او ویې پیژني. زه ورپسې وم هغوی د یوې غونډۍ په یوه تنګه لاره کې د غرمې ډوډۍ ته کیناستل، زه له دوی نه پاس وختلم او ورته ګورم له دوی نه څلور کسان ماته راوختل. ما ورته وویل: آیا ما پیژنئ چې زه څوک یم؟ دوی دومره را لنډ شوي وو چې زما غږ یې ښه اوریده، ما ورته وویل زه سلمه بن اکوع یم، زه چې په چا پسې روان شوم هغه به حتماً رانیسم، او که څوک ما پسې شي او زما د نیولو هڅه وکړي نو کله به مې هم ونه نیسي، هغوی چې زما خبرې واوریدلې څلور واړه بیرته ستانه شول.

زه پخپل ځای ناست وم، په همدې وخت کې مې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پوځیان ولیدل چې د ونو په مینځ کې راروان دي، مخکې یې اخرم روان ؤ، ورپسې ابو قتاده، ورپسې مقداد بن اسود ؤ. حضرت اخرم له عبدالرحمن سره مخامخ شو، سره ونښتل د عبدالرحمن آس زخمي شو، خو عبدالرحمن وتوانید اخرم په شهادت ورسوي ، بیا یې آس ورنه واخیست ورباندې سپور شو، خو قتاده ورپسې راورسید او عبدالرحمن یې همدلته وواژه، نو مشرکین په تیښته شول. زه هم ورپسې په منډه شوم، لمانځام ته نژدې هغوی ډیر وږي وو غوښتل یې لږ اوبه وڅښي خو ما اجازه ورنکړه چې له چینې نه اوبه وڅښي، یو څاڅکی یې هم ترخولې نکړ. رسول الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او لښکر یې لماسختن راپسې راورسید ما عرض وکړ یا رسول الله ! دا خلک تږي دي، که له ماسره سل کسان ولیږې ،نو زه به د دوی ټول آسونه ورنه واخلم، او دوی به هم ټول لاس تړلي درته راولم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: : (یا بن الأکوع. ملکت فأسجح). اې د اکوع زویه! برلاسی شوې یې، نو لږ نرمي وکړه. بیایې وفرمایل: (إنهم لیقرون الآن في غطفان). چې اوس دوی ته په بنو غطفان کې میلمستیا کیږي یعنې دوی به اوس د هغوی میلمانه وي.

بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (خیر فرساننا الیوم أبو قتادة، وخیر رجالتنا سلمة). نن ورځ زمونږ تر ټولو غوره شهسوار ابو قتاده دی، او له ټولو نه غوره پلی مو سلمه دی. سلمه وایي چې بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دوې برخې راته راکړې یوه برخه د پلي او بله د سواره، او بیا یې زه پخپله عضباء نومې اوښه ورسره سپوره کړم او مدینې ته راستانه شوو. پدې غزا کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابن ام مکتوم خلیفه ټاکلی ؤ، او د غزا بیرغ یې مقداد بن عمرو ته ورکړی ؤ.[۱]

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۱۲۰. او دوه وروستي مصدرونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خيبر غزا

د ۷ کال د محرم مياشت

خيبر لوی ښار وُ، ښه فصلونه او مضبوط برجونه يې درلودل، د مدينې منورې شمال ته ۶۰ يا ۸۰ ميله ليرې پروت وُ، اوس د يوه کلي حيثيت لري، هوا يې هم ډيره ښه نده.

د خيبر غزا سبب

د حديبيې له سولې نه وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مخالف مثلث له لوی قوت (قريشو) نه بې غمه شو، د هغوی له اړخه يې زړه جمع شو، نو نيت يې وکړ چې ددې مثلث له دوو نورو اضلاعو يا برخو سره حساب تصفيه کړي. او دا يې ضروري وګڼله چې په سيمه کې د امن او امنيت ټينګولو پخاطر د يهودو او نجد د نورو قبايلو خطر هم له مينځه يوړل شي، ترڅو مسلمانانو له جګړې نه فارغ او د الهي دين دعوت ته وزګار شي.
څرنګه چې خيبر د مسلمانانو په خلاف د ټولو توطئو، او سازشونو داسې مرکز وُ چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ضد ټول جنګونه او فعاليتونه له همدې ځايه تنظيميدل نو مسلمانانو ته په کار وه چې لومړی همدا شيطاني ځاله ورانه کړي.
د يادونې وړ ده چې د خيبر يهودانو د احزاب په غزا کې د مسلمانانو په خلاف ټولې عربي قبيلې راوپارلې، بني قريظه يې ديته اړ کړل چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره غدر او خيانت وکړي. هغوی پدې هم بسنه ونکړه بلکه په مدينه کې د ننه يې هم له منافقينو سره اړيکې ټينګې کړې، له غطفان او په صحرا کې ميشته کوچيانو سره يې تماسونه ونيول، پخپله يې هم د جګړې تياري نيوله، په همدې اساس مسلمانان له سختو مشکلاتو سره مخ وو. يهودانو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ترور توطئه جوړه کړه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مجبور شو ددې شرارتونو د مخنيوي پخاطر پوځي تحرکات ولري، او د يهودي لښکر ځينې شيطان مشران لکه سلام بن ابي حقيق، او اسير بن رزام له مينځه يوسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو خبره پدې هم پای ته نه رسيدله، د يهودانو خطر لوی ؤ، او ددې خطر له مينځه وړلو يوه لوی او جدي اقدام ته ضرورت درلود. مسلمانانو تر هغې پورې ددې فرصت نه درلود چې له يهودانو سره مقابله وکړي تر څو پورې يې چې له لوې دښمن (قريشو) سره د سولې تړون نه ؤ کړی، او کله چې مسلمانان د قريشو له شر نه بې غمه شول نو د يهودانو مقابلې ته يې وخت وموند.

د خيبر په لور

ابن اسحاق وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له حديبيې نه راستون شو، ذي الحجه او د محرم مياشتې څو ورځې يې همدلته مدينه کې تيرې کړې، او بيا په همدې محرم مياشت کې د خيبر په لور روان شو. مفسرين وايي چې خيبر هغه وعده وه چې الله تعالی پدې آيت کې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره کړې وه:

((وَعَدَكُمُ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَذِهِ)) (الفتح: ٢٠)

[الله تعالی له تاسو سره د ډېرو غنائمو او ولجو وعده کړيده چې وا به يې خلئ تاسې، نو الله تعالی ژر درکړل دا غنائم.]

اسلامي لښکر

منافقان او د کمزوري ايمان خاوندان د حديبيې په غزا کې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره نه وو تللي، سستي يې کړې وه، الله تعالی د دوی په هکله خپل رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته داسې امر وفرمايه:

((سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقْتُمْ إِلَى مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلامَ اللَّهِ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا بَلْ كَانُوا لا يَفْقَهُونَ إِلاَّ قَلِيلاً)) (٤٨:١٥)

[ژر به ووايي (تاته وروسته پاتې کيدونکي (خلک) کله چې روان شئ تاسې غنيمتونو (د خيبر ته) د پاره ددې) چې واخلئ تاسې هغه غنائم، پرې ږدئ مونږ چې په تاسې پسې درشو اراده لري دوی چې بدل کړي حکم د الله. ووايه اې محمده! چې له سره به متابعت ونکړئ تاسې زمونږ، همداسې فرمايلي وو الله پخوا بيا به ووايي چې کينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوئ ستاسې له مونږ سره بلکه دوی نه پوهيدل مګر لږ.]
همدا وه کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خيبر په لور روانيده، نو اعلان يې وکړ چې يوازې هغه کسان به ورسره ځي چې په جهاد کې برخه اخيستل غواړي. پدې ترتيب سره له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يوازې تر ونې لاندې بيعت کوونکي چې شميره يې ۱۴۰۰ تنه وو روان شول.
په مدينه کې يې سباع بن عرفطه غفاري خليفه وټاکه. ابن اسحاق وايي چې نميله بن عبدالله ليثي يې خليفه ټاکلی وُ، خو محققين وايي چې لومړنی روايت قوي دی.[1]
په همدې وخت کې ابوهريره (رضي الله عنه) په داسې حال کې مدينې ته هجرت وکړ چې په اسلام مشرف شوی وُ، د سهار په لمانځه کې يې په سباع بن عرفطه پسې اقتدا وکړه. او کله چې له لمانځه نه فارغ شو سباع ته ورغی، هغه څه توښه ورکړه او روان شو په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پسې ور ورسيد.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې په هکله له مسلمانانو سره خبره وکړه او هغوی پخپلو غنيمتونو کې هغه (ابو هريره) او ملګري يې ورسره شريک کړل.

له يهودانو سره د منافقانو تماس

منافقانو د يهودانو په ګټه کار کاوه، د منافقانو رئيس عبدالله بن ابي بن سلول د خيبر يهودانو ته احوال ولېږه چې متوجه اوسئ محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ستاسې په لور در روان شويدی، متوجه اوسئ، خپل تدابير ونيسئ، ګورئ همت له لاسه ورنکړئ، ورنه ونه ويرېږئ، تاسې د شمير او وسايلو له پلوه له هغه نه پياوړي ياست، د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) قوم ډېر لږ دی، هغوی تش لاسي هم دي، وسلې نلري.
يهودانو ته چې د ابن ابي خبر ورسيد کنانه بن ابي حقيق او هوذه بن قيس يې غطفان قبيلې ته واستول او د کمک غوښتنه يې ورنه وکړه.
بني غطفان قبيله د يهودانو ملګرې وه او د مسلمانانو په خلاف يې له دوی سره مرسته کوله. پدې غوښتنې سره يهودانو دا وړانديز هم وکړ که دوی پر مسلمانانو بريالي شول نو د خيبر د ميوو نيمه برخه به بنو غطفان ته ورکوي.

[1]. فتح الباري ۷/ ۴۶۵. زاد المعاد ۲/ ۱۳۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیبر لار

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خیبر ته د رسیدو پخاطر لومړی د عصر نومي غره په لور لاړ، بیا له صهباء نومې سیمې نه تیر شو، وروسته رجیع ته ورسید هغه چې له غطفان نه یې د یوې شپې، ورځې مزل درلود. د غطفان قبیلې خلکو تیاري نیولې وه او د خیبر په لور وخوځیدل تر څو د یهودانو مرسته وکړي، دوی لا خیبر ته نه وو رسیدلي چې له شا نه یې شور او ځوږ تر غوږو شو، ګمان یې وکړ لکه چې مسلمانانو یې پر اولادونو او مالونو حمله کړې، همدا وه چې بیرته ستانه شول، او د خیبر یهودان یې یوازې پریښودل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه دوه لارښوونکي راوغوښتل کوم چې مسلمانانو ته یې لاره ښووله، له دوی نه د یوه نوم حسیل وُ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل چې داسې لار راوښیئ چې خیبر ته د شمال یعنې شام له لوري ورتاو شو، تر څو شام ته د یهودانو د تیښتې لاره بند کړو، او همدا راز د دوی او غطفان تر مینځ لاره هم غوڅه شي.

له لارښوونکو نه یوه وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا لار زه درته ښیم! روان شو تر څو یوې څلور لارې ته ورسید هلته یې عرض وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! له دې ټولو لارو نه خپل مقصد ته رسیدلی شو، اوس ستا خوښه په کومه لاړ شو؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر ورته وکړ چې د هرې یوې لارې نوم ورته واخلي. هغه وویل: دا لار حزن نومیږي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: دا دې وي، پدې نه ځو. هغه بیا وویل ددې بلې لارې نوم شاش دی. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا هم خوښه نه شوه. هغه وویل دریمه لار د حاطب په نامه یادیږي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه هم خوښه نکړه. پدې وخت کې حسیل وویل: چې اوس یوازې یوه لاره پاتې ده: عمر (رضي الله عنه) وویل: د هغې نوم څه دی؟ هغه وویل: نوم یې مرحب دی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په همدې مرحب نومې لار باندې تګ خوښ کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لارې په اوږدو کې واقع شوې څنې پيښې

۱- سلمه بن اکوع (رضي الله عنه) وايي: له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د خيبر په لور روان وو، د شپې مو مزل کاوه چې يوه کس عامر ته وويل: څه خو راته واوروه، عامر شاعر ؤ، راکوز شو پيل يې وکړ داسې بدلې يې بللې:

اللهم لولا انت ما اهتدينا و لا تصـــدقنا ولا صلينا

فاغفر فداء لـــك ما اتقينا و ثبت الاقدام ان لاقينا

والــقين ســــكينة علينا انا اذا صيح بنـــا ابينا

و بالصـــياح عـــولوا علينا

[اې الله! که ته نه وای نو مونږ به هدايت نه وای موندلی، نه به مو صدقه ورکړی وای او نه به مو لمونځ ادا کړی وای، خدايه! مونږ له تا قربان، ښښنه راته وکړې، چې تقوی غوره کړو او که له دښمن سره مخامخ شوو ثبات را په برخه کړې او سکون راباندې نازل کړې مونږ ته چې آواز وشي نو مونږ ځواب نه وايو، غرور کوو، او د چيغو په ډګر کې خلک باور راباندې لري.]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د آواز په اوريدو سره وويل : **(من هذا السائق)**. دا آواز ويونکی څوک دی؟ ورته وويل شول چې دا عامر بن اکوع دی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: **(يرحمه الله)**.[الله تعالی دې رحم پرې وکړي.]

له اصحابو (رضي الله عنهم) نه يوه کس وويل: ستاسو دعا د هغه په حق کې لازمه شوه، اوس د هغه شهادت واجب شو، تاسو ولې مونږ د هغه له وجود نه لا زيات نه برخمن کولو؟! يعني کاشکې د عمر د اوږدوالي دعا مو ورته کړې وای[6].

اصحاب (رضي الله عنهم) پدې پوهيدل چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د جنګ په وخت کې چاته په ځانګړې توګه دعا وکړي نو هغه حتماً په شهادت رسيدونکی دی.[۲]

د خيبر په غزا کې هم همداسې وشول او حضرت عامر (رضي الله عنه) شهيد شو. همدا وجه وه چې اصحابو (رضي الله عنهم) رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)

---

[6]. صحيح بخاري باب غزوه خيبر۶۰۳/۲. صحيح مسلم باب غزوه دي قرد و غيرها ۲/ ۱۱۵.

[(2)]. صحيح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته عرض وکړ چې ولې يې هغه ته د اوږده عمر دعا ونکړه تر څو دوی له ده نه نور هم مستفيد شوی وای.

۲- رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خيبر سره نژدې د صهباء په وادي کې د لمازدیګر لمونځ ادا کړ. بيا يې توښې راوغوښتلې، ټولو خپلې خپلې توښې راوړې چې ټول ميده شوي غنم وو، امر يې وکړ چې ټول دلته واچوي، واچول شول. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) ورنه وخوړل. بيا د ماښام لمانځه ته پورته شو، مبارکه خوله يې ومينځله، اصحابو (رضي الله عنهم) هم خپلې خولې ومينځلې او په زاړه اوداسه يې لمونځ ادا کړ، وروسته يې د ماخستن لمونځ هم وکړ.[1]

اسلامي لښکر د خيبر په لمنو کې

هغه شپه چې په سهار يې جګړه پيل شوه مسلمانانو خيبر ته نژدې تيره کړه، يهودان نه وو ورباندې خبر. د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) عادت ؤ چې کوم قوم ته به د شپې ورسيد، نو تر سهاره به نه ورنژدې کيده، حمله به يې نه ورباندې کوله، دا شپه يې هم همداسې وکړل. سهار وختي پاڅيد د سهار لمونځ يې په تياره کې ادا کړ مسلمانان روان شول د خيبر په لور يې مخه کړه، هلته يهودان د ناخبرۍ په حالت کې له بيلچو، تسکورو او تبرونو سره د خپلو ځمکو او پټيو په لور روان وو، کله يې چې اسلامي لښکر وليد ويې ويل: قسم په خدای چې محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) راغلی، منډې يې کړل بيرته خپل ښارته ننوتل. په همدې وخت کې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**الله أكبر، خربت خيبر، الله أكبر، خربت خيبر، إنا إذا نزلنا بساحة قوم فساء صباح المنـــذرين**). الله اکبر، خيبر وران شو، الله اکبر خيبر وران شو، مونږ چې د کوم قوم ساحې ته ورشو نو د ګواښل شويو خلکو سهار خراب وي.[2]

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خپل لښکر لپاره يو ځای غوره کړ. حباب بن منذر (رضي الله عنه) ورته راغی عرض يې وکړ: يا رسول الله (صلى الله عليه

[1]. مغازي الواقدي غزوه خيبر ص ۱۱۲..

[2]. صحيح بخاري باب غزوه خيبر۲/ ۶۰۳- ۶۰۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و اله و صحبه و سلم) دا ځای دې د الله په امر غوره کړیدی، او که تا خپله د جنګي تاکتیک په توګه انتخاب کړیدی؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: دا زما شخصي نظر دی. منذر ورته وویل: دغه ځای له نطاه برجونو سره ډیر نژدې دی د یهودانو ټول جنګیالي په همدې برج کې دي، هغوی زمونږ په احوال خبر دي، مونږ ګوري، پداسې حال کې چې مونږ نه دوی وینو او نه یې په هکله پوره معلومات لرو. د هغوی غشي مونږ ته رارسیږي، خو زمونږ غشي دوی ته نه رسیږي، دلته مونږ د هغوی له شبخون نه هم په امن نه یو. بله دا چې دا ځای د خرما د ونو په منځ کې واقع دی، ژور هم دی، ځمکه یې هم خرابه ده، غوره به وي چې بل مناسب ځای وټاکې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: سیې خبره دې وکړه، وروسته یې د لښکر لپاره بل ځای غوره کړ.

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خیبر ته نژدی شو ویې فرمایل: (قفوا). فوقف الجیش، فقال: (اللهم رب السموات السبع وما أظللن، ورب الأرضين السبع وما أقللن، ورب الشياطين وما أضللن، ورب الرياح وما أذرين، فإنا نسألك خير هذه القرية، وخير أهلها، وخير ما فيها، ونعوذ بك من شر هذه القرية، وشر أهلها، وشر ما فيها، أقدموا، بسم الله). ودریږئ، ټول لښکر ودرید، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: اې د اوو آسمانونو او تر آسمانو لاندې د ټولو مخلوقاتو لویه ربه! اې د اوو ځمکو او پکې د ټولو موجوداتو ربه! اې د شیطانانو او د دوی له خوا د ګمراه شویو ربه! مونږ له تا نه ددې کلي خیر غواړو، ددې کلي د اوسیدونکو او ټولو له شر نه تا ته پناه در وړو. بیا یې وفرمایل: روان شئ، مخ په وړاندې د خدای په نامه سره.[1]

د جنګ تیاري او د خیبر برجونه

پر خیبر له حملې نه مخکې شپه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (لأعطين الراية غدًا رجلاً يحب الله ورسوله ويحبه الله ورسوله، [يفتح الله على يديه]) فلما أصبح الناس غدوا على رسول الله صلى الله عليه وسلم، كلهم يرجو أن يعطاها، فقال: (أين علي بن أبي طالب؟) فقالوا: يا رسول الله، هو يشتكي

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۳۲۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عينيه، قال: (فأرسلوا إليه)، فأتي به فبصق رسول الله صلى الله عليه وسلم في عينيه، ودعا له، فبرئ، كأن لم يكن به وجع، فأعطاه الراية، فقال: يا رسول الله، أقاتلهم حتى يكونوا مثلنا، قال: (انفذ على رسلك، حتى تنزل بساحتهم، ثم ادعهم إلى الإسلام، وأخبرهم بما يجب عليهم من حق الله فيه، فوالله، لأن يهدي الله بك رجلا واحدًا خير لك من أن يكون لك حمر النعم).

سهار به بيرغ داسې شخص ته ورکوم چې لـه الله تعالی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره محبت لري، الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم ورسره مينه لري. کله چې سهار شو، اصحاب (رضي الله عنهم) ټول د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورتلل هر يوه دا تمه لرله چې بيرغ به ده ته ورکړل شي. پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: علي (رضي الله عنه) چيرته دی؟ اصحابو (رضي الله عنهم) ورته وويل: هغه خو د سترګو تکليف لري.[1] ويې فرمايل: را وې غواړئ. ځوک لاړل او علي (رضي الله عنه) يې راووست. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) يې سترګې پخپلو مبارکو لاړو ورلمدې کړې، دعا يې ورته وکړه او سترګې يې داسې جوړې شوې لکه چې هيڅ مرض نه وو پکې، بيايې بيرغ ورکړ. علي (رضي الله عنه) عرض وکړ يا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! تر هغې پورې به ورسره جنګيږم تر څو هغوی زمونږ په شان مسلمانان شي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: په اطمينان سره لاړ شه تر څو د دوی ساحې ته ورسيږې، هلته هغوی ته د اسلام بلنه ورکړه، د الله تعالی حقوق ورته بيان کړه، قسم په خدای که الله تعالی ستا په لاس يوه سړي ته هدايت وکړي، نو دا له سرو اوښانو نه درته غوره دی.[2]

خيبر په دوو برخو ويشل شوی و

<u>په لومړنۍ برخه کې يې دا پنځه برجونه وو:</u>

---

[1]. د همدې رنځ له کبله علي (رضي الله عنه) په سر کې له لښکر نه پاتې شوی و، خو وروسته ورپسې راغلی ؤ.

[2]. صحيح بخاري ۲/ ۵۰۵-۶۰۶. ځينې روايات وايي چې علي (رضي الله عنه) ته بيرغ د برجونو د فتحې لپاره د څو هڅو له ناکامۍ نه وروسته ورکړل شو، خو د محققينو رايه هغه ده کومه چې مونږ ذکر کړيده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د ناعم برج. ۲- د صعب بن معاذ برج. ۳- د قلعه زبير برج. ۴- د ابي برج. ۵- د نزار برج.
لومړي درې برجونه په نطاه نومې سيمه او دوه نور په شق نومې سيمه کې پراته وو.
د خيبر په دوهمه برخه کې چې په کتيبه سره يې شهرت درلود درې برجونه پراته وو چې نومونه يې دا دي:
۱- د قموص برج دا د بني نضير د مشر ابي حقيق برج وُ. ۲- د وطيح برج. ۳ – د سلالم برج. په خيبر کې لدې آتو برجونو نه علاوه نور برجونه او کلا ګانې هم وې، خو هغه نورې ددې آتو په شان لويې او مضبوطې نه وې.
د جګړې زيات شدت د خيبر په لومړنۍ برخه کې وُ، دوهمه برخه که څه هم جنګيالان پکې ډير وو خو ټول بيله جګړې تسليم شول.

د جګړې پيل او د ناعم برج فتح کيدل

مسلمانانو لومړی پر ناعم برج حمله وکړه، همدلته د يهودو لومړنۍ دفاعي کرښه هم وه. دې برج که له يوې خوا زيات استراتيژيک اهميت درلود له بل پلوه د يهودانو مشهور قهرمان مرحب هغه چې په زرو شمار وُ هم همدلته اوسيده.
علي (رضي الله عنه) مسلمانان د همدې برج په لوري مرش کړل، هلته يې يهودانو ته د اسلام بلنه ورکړه خو هغوی اسلام و نه مانه، د خپل مشر مرحب تر مشرۍ لاندې د مسلمانانو مقابلې ته راووتل. مرحب را وړاندې شو او مسلمانانو ته يې د مقابلې چيلنج ورکړ. سلمه بن اکوع وايي: په خيبر کې د هغوی مشر مرحب د جګړې ميدان ته راوړاندې شو، توره يې په لاس کې وه او دا شعر يې وايه:

قد علمت خيبر اني مرحب شاكي السلاح بطل مجرب
اذا الحروب اقبلت تلهب

[د خيبر خلک پدې پوه دي چې زه مرحب يم، مسلح يم، د جنګ او جګړې په دوران کې تجربه کار اتل يم.
سلمه وايي دده مقابلې ته زما تره (عامر) ورووت او ويې ويل:

قد علمت خيبر اني عامر شاكي السلاح بطل مغامر

(c) ketabton.com: The Digital Library

[خيبر وال پدې خبر دي چې زه عامر يم، بيباکه، وسله په لاس اتل يم.]
دواړو يو پر بل د ګوزار هڅه وکړه، د مرحب توره زما د تره عامر په ډال ولګيده، عامر هڅه وکړه چې له لاندې نه په مرحب ګوزار وکړي، خو توره يې لنډه وه، که څه هم غوښتل يې د يهودي په پنډۍ ګوزار وکړي خو توره يې پخپله ګونډه برابره شوه، سخت زخمي شو، او بيا له همدې ټپ نه وفات شو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دده په هکله فرمايلي: (إن له لأجرين ـــ وجمع بين إصـــبعيه ـــ إنـــه لجَاهِـــدٌ مُجَاهِد، قَلَّ عربي مَشَى بِهَا مِثْلَـــه). دده (عامر) لپاره دوه اجرونه دي او پخپلو دوو مبارکو ګوتو يې اشاره وکړه، ده داسې جهاد وکړ چې په عربو کې به دده په شان مجاهد کم موندل شي[1].
داسې ښکاري چې مرحب به بيا د مقابلې غږ کړی وي، او هماغه خپل شعر به يې وايه او په ميدان کې به تاويده. همدا وه چې دا ځل يې د مقابلې لپاره علي (رضي الله عنه) ووت، او دا شعر يې ووايه:

انا الذي سمتني امي حيدره كليث غابات كريه المنظره

اوفيهم بالصاع كيل السندره

[زه هغه ځوک يم چې مور مې حيدر (زمری) نوم راباندې ايښی دی، زه لکه د ځنګل د پاچا (زمري) په شان هيبتناک يم. زه د ټولو د نيزو پوره حساب ورکوم.]
علي (رضي الله عنه) دا شعر زمزمه کړ او په مرحب يې داسې ګوزار وکړ چې ځای په ځای يې نسکور کړ، وروسته د همده په لاس خيبر فتح شو.[2]
کله چې علي (رضي الله عنه) د يهودانو برجونو ته ورلنډ شو، يوه يهودي له برج نه راوکتل او ويې ويل: ته څوک يې؟ ده ځواب ورکړ چې زه علي بن ابي طالب (کـرم الله وجهه) يم. يهودي وويل: قسم په هغه کتاب چې پر موسی (عليه السلام) نازل شوېدی چې تاسې برلاسي شوئ. بيا د مرحب ورور ياسر راووت او ويې ويل: څوک راسره مقابله کوي؟ له مسلمانانو نه زبير (رضي الله عنه) مقابلې ته ور وړاندې شو، مور يې صفيه (رضي الله عنها) وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! هسې نه چې زوی مې مړ نه شي؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)

[1]. مسلم باب غزوه خيبر ۱۲۲/۲، باب غزوه دي قرد ۱۱۵/۲ . صحيح البخاري باب غزوه خيبر ۶۰۳/۲
[2]. د مرحب د قاتل، د قتل د نېټې او د دغه برج د فتحې په اړه د مصادرو تر منځ لوی اختلاف وجود لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفرمايل: (**بل ابنك يقتله**).نه، بلکه ستا زوی به هغه وژني. همغه وه چې زبير (رضي الله عنه) پدې وتوانيد چې يهودی (ياسر) ووژني.
د ناعم برج په شاو خوا کې سختې جګړې وشوې، يو شمير وتلي يهودان پکې مړه شول، د نورو يهودانو روحيات کمزوري شول، د مسلمانانو د مقابلې توان يې له لاسه ورکړ. ځينې مصادر وايي چې دا جګړه څو ورځې روانه وه، مسلمانان له سخت مقاومت سره مخ وو، په پای کې يهودان بې وسه شول، د مقابلې توان يې بايلود، او له همدې برج نه صعب نومي برج ته واوښتل، او مسلمانانو د ناعم برج فتحه کړ.

د صعب بن معاذ د برج فتحه کول

په ناعم نومي برج پسې دوهم مهم برج د صعب په نامه ياديده. پر دې برج د بريد قومانده د حباب بن منذر انصاري په غاړه وه، مسلمانانو برج درې ورځې کلا بند کړ، په دريمه ورځ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې برج د فتحې لپاره خاصه دعا وکړه.
ابن اسحاق روايت کوي چې د اسلم قبيلې بني سهم کورنۍ مسلمانان د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلل عرض يې وکړ: مونږ ستړي شوي يوو، هيڅ مو په لاس کې نشته. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**اللهم إنك قد عرفت حالهم، وأن ليست بهم قوة، وأن ليس بيدي شيء أعطيهم إياه، فافتح عليهم أعظم حصونها عنهم غَنَاء، وأكثرها طعامًا ووَدَكًا**).خدايه ته د دوی په حال خبر يې، دوی وس نلري، زه هم څه نلرم چې ورېې کړم، خدايه! ته د دوی په لاس تر ټولو لوی برج فتحه کړې تر څو څه شی يې لاسته ورشي، هغه برج د دوی په لاس فتح کړې چې ډيره غله او ډير غوړي وي پکې. کله چې سهار شو، الله تعالی د دوی په لاس د صعب بن معاذ برج فتحه کړ. او پدې برج کې له ټولو برجو نه زيات خواړه او وازدې يعنې غوړي وو.[1]
کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اصحاب (رضي الله عنهم) پر برج باندې د حملې لپاره استول، نو د بني اسلم قبيلې کسان له نورو نه مخکې وو. د برج مخې ته مقابله او جګړه وشوه، په پای کې په همدې ورځ له لمر لويدو نه مخکې برج فتحه شو. مسلمانانو پدې لوی برج کې د هغه زمانې يو شمير توپونه او ټانکونه

[1]. ابن هشام ۲/ ۳۳۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم په غنیمت ونیول.

د ابن اسحاق په روایت پدې ورځو کې مسلمانان له سختې لوږې سره مخ شوي وو، او له ډیرې لوږې یې خره ذبح کړي وو او د همدې خرو غوښې یې په دیګونو کې بار کړې وې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې له مسئلې خبر شو د اهلي خره د غوښې له خوړولو نه یې نهي وکړه، او دادیګونه واړول شول.

د زبیر د کلا فتح

د ناعم او صعب برجونو له فتح کولو وروسته یهودان ټول د زبیر کلا ته لاړل. دغه یوه ډیره مضبوط کلا وه، موقعیت یې هم داسې و چې آسونه او پیاده ځواکونه نه شوای ورباندې ورختلی. همدا وجه وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) محاصره کړه، محاصره درې ورځې اوږده شوه. یو یهودي راغی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې عرض وکړ چې یا ابا القاسم! که ته یوه میاشت هم محاصرې ته ادامه ورکړې یهودانو ته څه مشکل نشته ځکه چې له دوی سره خواړه شته د اوبو مشکل یې هم نشته، د شپې له خوا د خپل ضرورت وړ اوبه اخلي او بیرته پخپله کلا کې ځای نیسي، خو که تا اوبه ورباندې بندې کړې، نو دوی به مجبور شي چې بیرون ته راووزي. همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اوبه ورباندې بندې کړې، دوی راووتل او سخته جګړه یې وکړه. یو شمیر مسلمانان شهیدان شول، لس کسه یهودان هم ولګیدل، بالاخره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بریالی شو او دا کلا یې هم فتحه کړه.

د اُبي د کلا فتحه

کله چې د زبیر کلا هم د مسلمانانو په لاس فتحه شوه، یهودان د ابي کلا ته لاړل او هلته یې سنګر ونیو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا کلا هم محاصره کړه، د محاصرې په دوران کې دوه یهودي اتلان یو په بل پسې راووتل او د مقابلې ټګر یې وواهه. مقابله وشوه دواړه د مسلمانانو په لاس ووژل شول. لدې دوو یهودي جنګیالیو نه یو د مشهور مسلمان اتل د سرې لنګۍ خاوند ابو دجانه سماک بن خرشه انصاري په لاس ووژل شو. کله چې ابو دجانه دغه یهودي وواژه نو د کلا په لور یې مخه کړه، مسلمانان هم ورپسې ورغلل ګرمه جګړه ونښته، مسلمانان کلا ته ورد ننه شول، یهودان په تیښته بریالي شول او ځانونه یې د نزار برج ته ورسول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نزار برج فتحه

د خیبر پدې برخه کې نزار تر ټولو زیات مضبوط برج وُ، یهودانو باور درلود چې مسلمانان به په هیڅصورت کې هم دغه برج ونه شي نیولی، دوی پدې برج دومره زړه تړلی و چې خپل اولادونه او ښځې یې هم همدلته ورسره ساتلي وو.
مسلمانانو هم دغه برج کلک کلا بند کړ، په یهودو یې سخت فشار راووست، خو څرنګه چې برج د غره په څوکه کې پروت وُ، ورننوتل ګران وو. یهودانو هم دا جرائت نه درلود چې له برج نه د باندې راووزي، خو د برج له درز نه یې د غشو او ډبرو په ویشتلو سره سخت مقاومت وکړ. کله چې د نزار برج محاصره اوږده شوه، مسلمانان ونه توانیدل برج ونیسي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې د هغه وخت توپونه ورته نصب شي، داسې ښکاري چې مسلمانانو به هم د توپ څه ډزې کړې وي او په همدې ګولیو سره یې د برج په دیوالونو کې درزونه پیدا کړل، او له همدې لارې نه د ننه ور داخل شول. په برج کې د ننه سخته جګړه ونښته چې په نتیجه کې یې یهودانو ماتې وخوړه، ډیر تلفات یې ورکړل پدې هم ونه توانیدل چې د پخوا په شان بل برج ته پناه یوسي، بلکه څوک چې په تیښته بریالي شول هغوی خپل اولادونه او ښځې مسلمانانو ته پریښودلی. او پدې ترتیب او ددې برج په فتحې سره د خیبر د لومړنۍ برخې (نطاه او شق) ټول برجونه فتحه شول، که څه هم پدې برخه کې یو شمیر نور واړه برجونه هم وو، خو د نزار برج له سقوط نه وروسته یهودانو پخپله هغه واړه برجونه خوشي کړل او ټول د خیبر دوهمې برخې ته منتقل شول.

د خیبر د دوهمې برخې فتحه

د نطاه او شق له فتحې نه وروسته، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بني نضیر قبیلې د نورو برجونو چې په کتیبه کې پراته او وطیح، قموص او سلالم نومیدل، په لور توجه وکړه، چیرته چې ټول یهودان راټول شوي وو.
سیرت لیکونکي پدې برجونو کې د جګړې د پیښیدو په هکله اختلاف لري. د ابن اسحاق له روایت نه داسې ښکاري چې د قموص برج د فتح کیدو په وخت کې جګړه شوې وي، او دا برج په جګړې سره فتحه شوی نه د خبرو له لارې[1].
واقدي وايي چې: د خیبر دغه برخه د خبرو له لارې فتحه شوې، خو دا هم کیدای شي

[1]. ابن هشام ۲/ ۳۳۱- ۳۳۶- ۳۳۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د قموص برج په شاو خوا کې لومړی جګړه شوې وي او بيا د خبرو له لارې تسليم شوې وي. او پاته دوه نور برجونه بيله جګړې تسليم شويدي. په هر حال رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دې برخې (کتيبه) ته له راتګ نه وروسته يهودان کلا بند کړل، چې پوره ۱۴ ورځې محاصره وو. په پای کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اراده وکړه چې دا برجونه هم په توپونو وولي، خو کله چې يهودان پوه شول چې نور وژل کيږي نو د سولې او خبرو وړانديز يې وکړ.

خبرې او مذاکرات

ابن ابي حقيق د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته څوک واستول او ورته ويې ويل: آيا خوښه دې ده چې خبرې سره وکړو؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا وړانديز ومانه، هغه راغی خبرې پيل شوې، او پدې سره جوړ شول چې په برجونو کې موجود يهودي جنګيالان به ټول په امن وي، د يهودانو اولادونه به د دوی وي، اسيران کيږي به نه، خو هغوی به ټول له خيبر نه وزي، خپلې ځمکې، مالونه، سره او سپين به ټول رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته سپاري، خپل آسونه، وسلې، نيزې او نور ټول به پريږدي، يوازې هغه څه به ورسره وړی شي چې په غاړه يې وي لکه جامې. خو د ابو داود په يوه روايت کې راځي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا ورسره ومنله چې يهودان به له خيبر نه د وتلو په وخت د دومره مال د وړلو اجازه لري چې اوښ يې وړی شي.[۱] په همدې اتفاق وشو او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وويل: (**وبرئت منكم ذمة الله وذمة رسوله إن كتمتموني شيئا**)[۲].

که څه مو پټ کړل، نو الله ته به يې ځواب ورکوئ. د الله او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ذمه درنه خلاصه ده. پدې ترتيب سره تړون وشو او خيبر د مسلمانانو په لاس فتحه شو. او برجونه ورته وسپارل شول.

د ابي حقيق د دوو زامنو وژل کيدل

سره لدې چې دا تړون وشو، خو د حقيق زامنو ډير مالونه پټ کړل، هغه ژې يې هم پټ

---

۱. سنن ابي داؤد، باب ما جاء في حكم خيبر ۷٦/۲.
۲. زاد المعاد ۱۳٦/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل چې د حیي بن اخطب بې شمیره دارایي او ګاڼې وې پکې کوم ې چې د بني نضیر د شړلو په وخت یې له ځان سره خیبر ته راوړې وې.

ابن اسحاق روایت کوي: کنانه بن ابي حقیق (الربیع) چې د بني نضیر خزانې وې ورسره، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راوستل شو، پوښتنه یې ورنه وکړه چې د بنو نضیر خزانې چیرته دي؟ ده سره لدې چې د خزانې ساتونکی ؤ انکار وکړ، پدې وخت کې یو بل یهودی راغی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې وویل چې ما به هر سهار کنانه لیده چې دغې مخروبې ځمکې ته به راته. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کنانه ته وویل: (أرأیت إن وجدناه عندك أأقتلك؟)ګوره که چیرته دغه خزانه له تاسره پیدا شوه نو آیا بیا دې ووژنو؟ کنانه وویل: هو، که له ما سره وموندل شوه نو ومې وژنئ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې دغه خرابه وکیندل شي. له کیندلو وروسته څه اندازه مالونه لاسته راغلل، بیا له کنانه نه پوښتنه وشوه چې نور مالونه چیرته دي؟ هغه بیا هم انکار وکړ، همدا وه چې زبیر (رضي الله عنه) ته وظیفه ورکړل شوه چې کنانه تعذیب کړي تر څو د خزانې ځای په ګوته کړي.

زبیر (رضي الله عنه) په چقماق باندې په سینه سینه کې واهه تر څو مرګ حال شو، وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) ته وسپاره، او هغه یې د خپل ورور محمود په بدل کې سر پرې کړ. (محمود د مسلمه زوی چې د محمد ورور ؤ د ناعم برج تر څنګ ناست ؤ چې یهودانو د میچنې تیږه ورباندې غورځولې او په شهادت یې رسولی ؤ.)

ابن قیم وایي چې: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابي حقیق د دواړو زامنو د وژلو امرکړی ؤ، او په دوی باندې د کنانه د تره زوی شاهدي ویلې وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د حیي بن اخطب لور صفیه هم په اسارت ونیوله، صفیه پدغه وخت کې د کنانه بن ابي حقیق په نکاح کې وه.

د غنیمتونو ویش

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فیصله وکړه چې یهودان له خیبر نه وشړي، خو هغوی ورته راغلل عرض یې وکړ چې مونږ ددې ځمکې په هکله له تاسې نه زیات معلومات او تجربه لرو، مونږ همدلته پرېږدئ دا ځمکې به درته کاله کوو. له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) سره نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره وخت او فرصت و او نه هم دومره کسان وو ورسره چې دلته په ځمکه کار وکړي، همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فیصله وکړه چې یهودان به پدې ځمکو کار کوي په بدل کې به یې د ټولو حاصلاتو او میوو نیمه برخه دوی ته ورکول کیږي. او دا فیصله به تر هغې پورې عملي وي تر څو پورې چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خوښه وي. یهودان همدلته پاتې شول او عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) به د حاصلاتو په اړه د تخمین په اساس فیصله کوله یعنې تخمیني اندازه به یې معلوموله. همدا راز رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خیبر ځمکې په ۳۶ برخو وویشلې، بیا هره برخه په سلو برخو مشتمله وه پدې حساب سره ټولې درې زره شپږ سوه برخې وې. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو حصه نیمه یعنی ۱۸۰۰ برخې وې، شخصاً د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یوه برخه وه او هغه هم لکه د بل هر مسلمان د برخې په اندازه، او پاتې نیمه بله برخه چې (۱۸۰۰) نورې برخې کیدلې هغه یې د خاصو حالاتو، ځان او مسلمانانو د مشکلاتو یا ټولنیزو ستونزو لپاره وساتله. او دا نیمه برخه ځمکه یې لدې امله په ۱۸۰۰ برخو وویشله چې دا په حقیقت کې د الله له طرفه د حدیبیې د ټولو غازیانو حاضر وو که غائب لپاره یو نعمت، روزي او بدله وه. د حدیبیې غازیان ۱۴۰۰کسان وو، دوه سوه آسونه هم ورسره وو، د هر آس لپاره دوې برخې وې، پدې حساب ټولې برخې یو زر اته سوه شوې چې د سواره لپاره درې او د پلي لپاره یوازې یوه برخه وه.[۱]

د خیبر غنیمتونه بې حسابه وو، بخاري له ابن عمر (رضي الله عنهما) نه روایت کوي چې وایي: د خیبر تر فتحې پورې مونږ په نس نه وو ماړه شوي، همدا راز عائشه (رضي الله عنها) وایي: کله چې خیبر فتحه شو نو مونږ وویل اوس به په خرماوو ماړه شو.[۲]

او کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خیبر نه بیرته مدینې ته تشریف راوړ، نو ټولو مهاجرینو هغه باغونه بیرته خپلو انصارو ورونو ته ورکړل چې دوی ته یې د مرستې په دود ورکړي وو، ځکه اوس خو مهاجرین هم په خیبر کې د مال، باغ اوخرما خاوندان شوي وو.[۳]

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۱۳۷ – ۱۳۸.

[2]. ، صحیح بخاري ۲/ ۶۰۹.

[3]. زاد المعاد ۲/ ۱۳۷، صحیح مسلم ۲/ ۹۶.

د جعفر بن ابي طالب او اشعريانو (رضي الله عنهم) راتګ

د خيبر د غزا په دوران کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د تره زوی جعفر بن ابي طالب (رضي الله عنه) او ملګري يې له ابو موسی اشعري او ملګرو سره يې راورسيدل. ابو موسی (رضي الله عنه) وايي: مونږ په يمن کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د وتلو خبر واوريد، همدا وه چې زه او دوه ورونه مې له څو پنځوس کسانو سره يو ځای د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په لور د هجرت سفر پيل کړ، په کښتۍ کې سپاره شوو، خو کښتۍ د حبشې په لور يوورو، هلته مو له جعفر او ملګرو سره يې ملاقات وشو، هغوی راته وويل: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مونږ دلته راليږلي يوو او همدلته يې د پاتې کيدو امر راته کړيدی، تاسی هم راسره پاتې شئ، نو ورسره پاتې شوو. تر څو وروسته روان شوو او پداسې وخت کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورسيدو چې خيبر يې فتحه کړی و، مونږ چې ور ورسيدو نو مونږ ته يې هم په غنيمت کې برخه راکړه. غايبانو ته يې (هغه چې په غزا کې نه وو ورسره) د خيبر له غنيمتونو نه څه ورنکړل، يوازې مونږ د جعفر ملګرو ته يې برخه راکړه او بس [1].

کله چې جعفر (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورسيد هرکلی يې ورته ووايه، ښکل يې کړ او ويې فرمايل: (والله ما أدري بأيهما أفرح؟ بفتح خيبر أم بقدوم جعفر). والله که پوهيږم په کومه خوشالي‌خوښي وکړم، د خيبر په فتحه او که د جعفر په راتګ[2]؟

جعفر (رضي الله عنه) او ملګري يې وروسته له هغې راغلي وو چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نجاشي ته عمرو بن اميه الضمري ليږلی او د مسلمانانو د بيرته ليږلو خبره يې ورته کړې وه، نو نجاشي هغوی په دوو کښتيو کې ورواستول. د جعفر (رضي الله عنه) ملګري ۱۶ نارينه وو، ښځې او اولادونه يې هم ورسره وو. او نور مسلمانان مخکې له حبشی نه مدينې ته راغلي وو.[3]

---

(1). صحيح بخاري ۱/ ۴۴۳. فتح الباري ۴۸۴/۷تر ۴۸۷.

(2). زاد المعاد ۲/ ۱۳۹ .

(3). محاضرات تاريخ الامم الاسلاميه للخضري ۱۲۸/۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

له صفیه (رضي الله عنها) سره د رسول الله (ﷺ) واده

مخکې مو وویل چې د صفیه (رضي الله عنها) میړه کنانه بن ابي حقیق د غدر په سزا کې ووژل شو، نو صفیه (رضي الله عنها) په اسارت ونیول شوه. کله چې اسیرانې ښځې ټولې راغونډې شوې، دحیه بن خلیفه کلبي راغی او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یې د یوې وینځې سوال وکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: لاړ شه او له اسیرو ښځو نه یوه واخله. دحیه لاړ او په صفیه بنت حیي یې لاس کیښود، پدې وخت کې یو صحابي د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی او ورته ویې ویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! تا دحیه ته د بنو نضیر او بنو قریظه قبیلې سرداره یعنی صفیه ورکړه! دغه میرمن خویوازې ستاسې له شان سره ښایي! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: احوال ورکړئ چې هغه راولي. دحیه سره له صفیې راغی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وکتل او ویې ویل: ددې په بدل کې بله اسیره واخله. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) صفیه (رضي الله عنها) اسلام ته راوبلله، هغې اسلام ومانه، په اسلام مشرف شوه، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) آزاده کړه او په نکاح یې کړه، او مهر یې همدا آزادي وه. د مدینې په لار چې د سد صهباء سیمې ته ورسیدل صفیه (رضي الله عنها) له حیض نه پاکه شوه، نو ام سلیم ورته جوړه کړه، د شپې یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته واستوله، او پدې ترتیب سره دا واده تر سره شو. سهار یې د خرما، میده شویو اوړو او غوړیو نه تیاره شوې شوروا ولیمه ورکړه، درې ورځې یې د لارې په اوږدو کې د واده د شپو په توګه ورسره تیرې کړې.[1]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د صفیه (رضي الله عنها) په مخ کې شین والی ولید ورته ویې ویل چې دا څه دي؟ دې وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ما ستا له راتګ نه مخکې خوب ولید چې سپوږمۍ له خپل ځای نه بیځایه شوه او زما په غیږ کې راولویده. پدې وخت کې م ی ستا په هکله هیڅ معلومات نه درلودل، دغه کیسه او خوب مې خپل میړه ته ووایه، هغه په مخ ووهلم او راته ویې ویل لکه چې د هغه پاچا هیله لرې چې په مدینه کې دی.[2]

---

[1]. صحیح بخاري ۱/ ۲،۵۴/۶۰۴ـ۶۰۶، زاد المعاد ۲/ ۱۳۷.

[2]. ابن هشام ۲/ ۲۳۶، زاد المعاد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زهرو ککړ پسه

د خیبر له فتحې نه وروسته پداسې حال کې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د فاتح لاربنود په حیث دلته ځای په ځای شوی ؤ د سلام بن مشکم ښځې زینب بنت حارث یو کباب شوی پسه ورته راوړ. نوموړې پوښتنه کړې وه چې د پسه کوم غړی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ډیر خوښیږي، ورته ویلی شوي ؤ چې لاس یا ځکینۍ پښې. نو په همدې پښه کې یې ډیر زهر ورته واچول بیا یې ټول پسه په زهروککړکړ، بیا یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته راووړ او مخې ته یې ورته کیښود. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همدا پښه چې ډیر زهر پکې ؤ راونیوله، غوښه یې ورنه بیله کړه ویې ژووله خو تیره یې نه شوه، بیرته یې تپ کړه. ویې فرمایل: (**إن هذا العظم ليخبرني أنه مســـموم**).دا هډوکی راته وایي چې زهر پـــکې گډ شویدي. بیا یې هغه ښځه راوغوښتله ،ورته وویې ویل : (**ما حملك على ذلـــك؟**) ولې دې دا کار کړی؟ ښځې اعــتراف وکړ ويې ویل: ما ویل که محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پاچا وي، نو پدې سره به ورنه بې غمه شو، او که رسول وي، نو حتماً به خبر ورکړل شي او دا غوښه به ونه خوري. وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عفوه ورته وکړه. د غوښې خوړلو په وخت کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره بشر بن البراء بن معرور هم ؤ هغه یوه اندازه غوښه وخوړله چې له امله یې مړ شو.

دې ښځې ته د عفوې په اړه مختلف روایتونه رانقل شویدي، ځینې وایي عفوه ورته وشوه او نور وایي چې ووژل شوه، خو اتفاق بیا پدې شویدی چې لومړی رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عفوه ورته وکړه، خو کله چې بشر مړ شو، نو دغه ښځه یې ورباندې قصاص کړه.[1]

د خیبر په غزا کې د شهیدانو او مشرکینو د مړیو شمیره

په خیبر غزا کې ۱۶ مسلمانان په شهادت ورسیدل، څلور قریشان، یو له اشجع قبیلې، یو له اسلم قبیلې یو د خیبر له خلکو او نور انصار (رضي الله عنهم) وو.

بل روایت وایي چې ددې غزا د شهیدانو شمیره ۱۸ تنه وه. منصور پوري دغه شمیر

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۱۳۹ . فتح الباري: ۷/ ۴۹۷. اصله کیسه په بخاري ۱/ ٤٤٩، ۲/ ۸٦۰، ٦۲۰ او ابن هشام ۲/ ۳۳۷_۳۳۸ کې ذکر شویده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹ تنه ښوودلی او وايي : سيرت ليکونکو د خيبر شهيدانو شميره پنځلس ښودلې ده، خو ما له ډيرې څيړنې وروسته ۲۳ نومونه موندلي، چې يو نوم رنيف بن حبيب يوازې په طبري کې، بل رنيف بن وائله يوازې په واقدي کې راغلی دی، يو (بشر بن براء) په زهرو لړلې پسه له امله مړ شو، يو بل کس (بشر بن عبدالمنذر) داسې دی چې ځنې وايي په خيبر کې شهيد شوی او نور وايي چې په بدر کې په شهادت رسيدلی دی، خو صحيح روايت دا دی چې په بدر کې شهيد شويدی.[۱] له يهودانو نه پدې غزا کې۹۳ کسه وژل شويدي.

فدک

خيبر ته له رسيدو نه وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) محيصه بن مسعود (رضي الله عنه) د فدک يهودانو ته واستاوه، تر څو هغوی اسلام ته راوبولي، خو هغوی خبره اوريده کړه.
خو کله چې خيبر فتح شو، نو الله تعالی يې په زړونو کې رعب واچاوه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې د سولې وړانديز وکړ او ويې ويل چې: د خيبر د يهودانو په شان دوی هم د فدک په نيمايي حاصلاتو سره سولې ته تيار دي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دوی وړانديز ومانه، د فدک سيمه ټوله خاص د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لپاره وه. ځکه دلته مسلمانانو هيڅ ډول جنګ او جدل نه و کړی.[۲]

وادي القِری

کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خيبر له فتحې نه فارغ شو، نو د وادي القری په لور يې مخه کړه، هلته يو شمير يهودان چې څه عربان هم ورسره وو اوسيدل.
دې سيمې ته له رسيدو سره سم د يهودانو له لوري پر مسلمانانو د غشو باران وشو، د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يو غلام (مدعم) هم ووژل شو. خلکو وويل: جنت يې دې مبارک وي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)

[۱]. رحمه للعالمين ۲/ ۲۶۸ تر ۲۷۰.
[۲]. ابن هشام ۲/ ۳۳۷ - ۳۵۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفرمايل: (كلا، والذي نفسي بيده، إن الشَّمْلَة التي أخذها يوم خيبر من المغـانم، لم تصبها المقاسم، لتشتعل عليه نارًا)، فلما سمع بذلك الناس جاء رجل إلى النبي صلى الله عليه وسلم بشِرَاك أو شراكين، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: (شراك من نار أو شراكان من نار). نه داسې نده، قسم په هغه ذات چې زما ژوند يې په واک کې دی، هغه شمله (يو ډول پراخه جامه ده) به چې له ويش نه مخکې يې د خيبر له ولجو نه اخيستې وه په ده باندې اور بلوي. اصحابو (رضي الله عنهم) چې دا خبره واوريدله، نو هر يو لاړ چا يوه او چا به دوې تسمې رانيولې وې راوړلې به يې. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايل: د اور يوه تسمه د اور دوې تسمې .[۱]

بيا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل لښکر د مقابلې لپاره تيار کړ، په ليکو يې برابر کړل، عمومي بيرغ يې سعد بن عباده ته ورکړ. يو جنډه يې حباب بن منذر، بله يې سهل بن حنيف، دريمه يې عباد بن بشر ته ورکړه. وروسته يې يهودانو ته د اسلام بلنه ورکړه خو هغوی اسلام ونه مانه، يو کس يې مقابلې ته راووت، مخې ته زبير بن عوام ورغی او هغه يې رانسکور کړ. وروسته بل راوړاندې شو هغه يې هم وواژه. وروسته دريم د مقابلې ميدان ته راغی، د مسلمانانو له اړخه علي (رضي الله عنه) ورمخې ته شو او هغه يې ځای په ځای کړ. پدې ترتيب سره مقابله روانه وه تر څو له يهودانو نه ۱۱ تنه ووژل شول. هر کله به چې يو ورنه وژل کيده نور به اسلام ته رابلل کيدل. پدې ورځ به د لمانځه په وخت کې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) لمونځ په جماعت ادا کړ، بيا به يې يهودانو ته د اسلام بلنه ورکوله، هغوی به اسلام نه مانه، پدې ترتيب سره تر لماسختن پورې جګړه روانه وه، وروسته سهار شو، لمر د نيزې په اندازه هسک شوی وُ چې يهودان په زور سره تسليم شول مالونه يې ټول ولجه شول. مسلمانانو ته ډير مالونه او سامانونه په لاس ورغلل، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) همدلته د قری په وادي (سيمه) کې څلور ورځې پاتې شو، غنيمتونه يې په اصحابو وويشل، خو ونې، ځمکې او باغونه يې لکه د خيبر د ځمکو په شان له يهودانو سره پريښودل.[۲]

---

[۱]. صحيح بخاري ۲/ ۶۰۸

[۲]. زاد المعاد ۲/ ۱۴۶ . ۱۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیماء

د تیماء یهودان چې د خیبر، فدک او وادي قرى له فتحې نه خبر شول، فورا یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته د سولې وړاندیز وکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم د دوی وړاندیز ومانه سوله یې ورسره وکړه، او خپل مالونه یې همدوی ته پریښودل[1].

او داسې تړون یې ورسره ولیکه: دا د بني عادیا لپاره د محمد رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تړون دی، دوی به محفوظ او خوندي وي، جزیه به ورکوي، دښمني به نه ورسره کیږي او نه به له خپلې خاورې نه شړل کیږي، دا تړون به همیشنی وي. تړون لیک د خالد بن سعید په لاس ولیکل شو[2].

د مدینې په لور

پدې پسې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مدینې په لور روان شو. د سفر په جریان کې خلک یوې درې ته ورسیدل په لوړ آواز یې الله الکبر، الله اکبر، لا اله الا الله، ویل، رسول (صلی الله علیه وسلم) ورته وفرمایل: (أربعوا علـــی أنفســـکم، إنکـــم لا تدعون أصَمَّ ولا غائبا، إنکم تدعون سمیعا قریبا).

[له ځان سره لږ نرمي وکړئ، تاسو خو کوم کاڼه یا غائب ته دعا نه کوئ، بلکه تاسو هغه ذات ته فریاد کوئ چې اوریدونکی او نژدې دی.]

یوه شپه یې مزل وکړ، د شپې په وروستۍ برخه کې یې د لارې په اوږدو کې واړول، ویده شو، خو له ویده کیدو نه مخکې یې بلال ته وویل: بیدار اوسه، چې د سهار لمانځه ته مو راویښ کړې.

بلال (رضي الله عنه) خپل پیتې ته ډډه وهلې او خوب وړی و. او کله چې لمر ښه تود شو، راویښ شول. لومړی او تر ټولو د مخه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راویښ شو. بیا لدې وادي (درې) نه ووت، لږ مخکې لاړ، او هلته یې د سهار لمونځ په جماعت سره ادا کړ. په بل روایت کې راغلي چې دغه کیسه په بل سفر کې

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۱۴۷.
[2].ابن سعد ۲۷۹/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیښه شوې وه.[۳]
د خیبر غزا له حوادثو نه دا څرګندیږي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ۷ هـ کال د صفر په وروستۍ برخه او یا ربیع الاول په میاشت کې مدینې ته ستون شویدی.

د ابان بن سعید سریه

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د یوه ماهر قوماندان په حیث پدې ښه پوهیده چې له حرامو میاشتو نه اخوا د مدینې خوشي او خالي پریښودل په ځای عمل ندی، ځکه د مدینې شا و خوا پراته اعراب د مناسب فرصت انتظار باسي، او پدې تمه دي چې په غلچکي برید سره مسلمانانو ته زیان واړوي مالونه یې لوټ او غلا کړي.
همدا وجه وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابان بن سعید په مشرۍ یوه سریه نجد ته ولیږله تر څو اعراب وویروي. ددې سریې سره همزمان خپله رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خیبر په لور روان شو. ابان بن سعید د خپلې دندې له سرته رسولو نه وروسته بیرته راستون، او په خیبر کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره پداسې وخت کې یو ځای شو چې خیبر فتحه شوی و. موثق روایت دا دی چې دغه سریه د ۷ هـ کال د صفر په میاشت کې وه، ددې سریې کیسه بخاري هم رانقل کړیده.[۱]
ابن حجر وایي: زه ددې سریې په هکله معلومات نلرم.[۲]

---

[۳]. ابن هشام ۲/ ۳۴۰. زاد المعاد ۱۴۷/۲.
(1). صحیح البخاري ۲/ ۶۰۸ -۶۰۹.
(2). فتح الباري ۷/ ۴۹۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اووم هجري کال کې

د ذات الرقاع غزا

وروسته له هغې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې وتوانید د کفر د مثلث دوې (ضلعې) برخې دړې وړې کړي، نو د دریمې برخې ماتولو ته یې پام شو. دغه دریمه ډله د نجد په دښتو او میرو کې پراته سخت زړي اعراب او کوچیان وو چې وخت نا وخت به یې شوکې او ډاکې اچولې. څرنګه چې دا کوچیان په کوم ښار یا کلي کې نه اوسیدل، د کلاګانو او برجونو خاوندان نه وو چې کلا بند، او له مینځه یووړل شي بلکه په پراخو سیمو کې تیت او پرک پراته وو، نو برې وربانديې ګران وۍ. د دوی مشکل د مکې او خیبر له خلکو نه ډیر لوی وۍ، د دې ډول شر او فساد په وړاندې یوازې تادیبي عملیات کیدلی شوای او بس.

پرکوچیانو باندې د فشار اچولو، او د مدینې په شاو خوا کې د برید لپاره راټولو شویو اعرابو د ماتولو په نیت رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دیو لړ تادیبي پوځي عملیاتو پیل وکړ، غزا ته لاړ، او دغه غزا په تاریخ کې د ذات الرقاع په نوم شهرت لري.

زیاتره سیرت لیکونکي عقیده لري چې دغه غزا په څلورم هجري کال کې پیښه شویده، خو د ابو موسی اشعري او ابو هریره (رضي الله عنهما) ګډون پکې دا څرګندوي چې باید دا غزا د خیبر له فتحې نه وروسته شوې وي، همدا وجه ده چې سیي روایت دا ښیي چې دغه غزا د ۷ ه کال په ربیع الاول کې شویده.

ددې غزا کیسه داسې ده: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته خبر راغی چې د غطفان قبیلې د انمار یا بني ثعلبه او بني محارب کورنۍ پر مدینه د برید لپاره راټولې شویدي، نو د دوی د مقابلې لپاره د ۴۰۰ یا ۷۰۰ کسه غازیانو په ملګرتیا له مدینې نه ووت.

ابوذر (رضي الله عنه) او په بل روایت یې عثمان بن عفان (رضي الله عنه) په مدینه کې خپل خلیفه وټاکه، مخکې لاړ، او له مدینې نه د دوو ورځو په مزل لیرې نخل نومې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمې ته ورسید ، هلته د غطفان قبیلې له یو شمیر کسانو سره مخ شو خو جګړه ونه شوه، مګر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په همدې ورځ د خوف لمونځ ادا کړ.

امام بخاري له ابو موسی اشعري (رضي الله عنه) نه روایت کوي وایي: مونږ له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره په یوه غزا کې روان وو، مونږ ۶ کسان وو چې په نوبت سره به په یوه اوښ سپریدو. پښې مو ټټاکې او زخمي شوې، وپړسیدې، زما پښې هم زخمي شوې نوکان مې ولویدل، نو مونږ به خپلې پښې په ټوټو کې پټولې، او له همدې وجې نه دې غزا ته ذات الرقاع یعنی د ټوټو او پیوندونو جګړه ویل کیږي.[۱]

بخاري بل روایت له جابر (رضي الله عنه) نه رانقل کړی وایي: په ذات الرقاع غزا کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره ملګري وو، هر چیرته به چې ښه سیوره لرونکې ونه راغله هغه به مو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته پریښوده. یو ځل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر ونې لاندې تشریف کیښود ، نور اصحاب (رضي الله عنهم) په اغزي لرونکو ونو کې سره تیت شول هر چا ځانته سیوره لټوله، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپله توره په ونه کې راوځړوله. جابر (رضي الله عنه) وایي: مونږ ټول ویده شو، په همدې وخت کې یو مشرک راغی، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) توره یې واخیستله په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې غږ وکړ چې اوس رانه ویریږې که نه؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (لا) نه. هغه ورته وویل: نو څوک به دې رانه خلاص کړي؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وویل: (الله). الله به مې ساتي.

جابر زیاتوي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مونږ ته آواز وکړ، ورغلو که وینو چې یو اعرابي ورسره ناست دی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راته وفرمایل: (**إن هذا اخترط سيفي وأنا نائم، فاستيقظت وهو في يده صَلْتًا. فقال لي: من يمنعك مني؟ قلت: الله، فها هو ذا جالس**). زه ویده وم او دې سړي مې توره اخیستې وه، زه پداسې حال کې راویښ شوم چې توره یې په لاس کې راته نیولې وه، راته ویې ویل: څوک به دې رانه ژغوري؟ ما ورته وویل: الله تعالی. دا دی تاسې

---

[1]. صحیح البخاري ۲/ ۵۹۲. مسلم ۲/ ۱۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې وینئ چې اوس له ما سره ناست دی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه اعرابي ته هیڅ هم ونه ویل، معاف یې کړ.

په بل روایت کې راځي چې: لمونځ ادا شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یوې ډلې اصحابو (رضي الله عنهم) ته دوه رکعته لمونځ ورکړ، بیا دا ډله لاړه، نور پاتې اصحاب (رضي الله عنهم) راغلل او دوه رکعته پاتې لمونځ یې وروسته ادا کړ، او پدې ترتیب رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله څلور رکعته لمونځ ادا کړ، خو اصحابو دوه دوه رکعته لمونځ وروسته وکړ.[۱]

د اعرابي کیسه ابو عوانه هم راوړیده په هغې کې راځي چې: توره د اعرابي له لاسه پریوته. او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) واخیسته ورته ویې فرمایل: (من یمنعك مني؟) څوک به دې رانه ژغوري؟ اعرابي ورته وویل: تر ټولو غوره نیونکی اوسه، رحم راباندې وکړه! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (تشهد أن لا إله إلا الله وأني رسول الله؟) د شهادت کلمه ووایه. اعرابي وویل: عهد درسره کوم چې په خلاف به دې جګړه ونکړم، او نه به له هغه قوم سره ملګرتیا وکړم چې ستا په خلاف جنګیږي. راوي وایي: نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عفوه ورته وکړه او پرې یې ښود، هغه لاړ خپل قوم ته ورغی او ورته ویې ویل: زه تاسې ته له ټولو انسانانو نه د غوره شخصیت له لوري راغلی یم.[۲]

بخاري وایي چې مسدد له ابو عوانه هغه له ابي بشر نه روایت کوي چې: ددغه اعرابي نوم غورث بن حارث ؤ[۳]. ابن حجر وایي: د واقدي د روایت په اساس د دغه اعرابي نوم دعثور ؤ او اسلام یې هم راوړی ؤ، خو داسې ښکاري لکه چې دا دواړه دوې بیلې بیلې کیسې وي چې په دوو غزاګانو کې واقع شویدي.[۴]

له دې غزا نه د بیرته ستنیدو په وخت کې د مشرکانو یوه ښځه د مسلمانانو په اسارت کې راغله، ددې ښځې میړه قسم وکړ چې تر هغې پورې به بیرته نه ګرزي تر څو یې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له اصحابو (رضي الله عنهم) نه د کوم چا وینه نه وي تویې کړې، په همدې اساس د شپې له مخې راغی، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دوو کسانو ته د پیرې امر کړی ؤ، دا دواړه چې یو یې عباد

---

(1). صحیح بخاري ۱/ ۴۰۷-۴۰۸، ۲/ ۵۹۳
(2). مختصر سیره الرسول. ۲/ ۲۶۴ . فتح الباري ۴۱۶/۷.
(3). صحیح بخاري ۲/ ۵۹۳.
(4). فتح الباري ۷/ ۴۲۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بن بشر او بل يې عمار بن ياسر وُ د پيرې په دوران کې هغه وخت د نوموړي مشرک تر برید لاندې راغلل چې عباد لمونځ کاوه په لمانځه ولاړ وُ، مشرک په غشي وویشت. هغه غشی له بدن نه ویوست خو لمونځ يې پرې نه ښود بیا يې په دریو نورو غشو وویشت، خو بیا يې هم لمونځ پرې نه ښود ، کله يې چې پای ته ورساوه سلام يې وګرزاوه خپل ملګری يې راویښ کړ، هغه چې دده دا حالت ولید ورته ويې ویل: سبحان الله، ولې دې زه نه راویښولم؟ عباد ورته وویل: ما داسې سورت تلاوت کاوه، چې زړه مې ونه منله تلاوت نیمګړی پرېږدم.[1]

ددې غزا له برکته د سخت زړو عربانو په زړونو کې ویره ولیده، او لدینه وروسته د غطفان قبیلې دغه کورنیو د سر پورته کولو جرات ونکړ، ورور ورو يې ځواک اوبه کیده تر څو ټولې سلامې شوې او افراد يې ټول په اسلام مشر شول. ځینو خو يې بیا د مکې په فتحه کې برخه درلوده د حنین په غزا کې شریک وو، او د غنیمت له مالونو نه يې خپله برخه تر لاسه کړه. د مکې له فتحې نه وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ځینو کورنیو ته زکات راټولونکي واستول، دوی ورته زکاتونه ورکړل، پدې ډول سره د کفر مثلث مات شو، او په ټوله سیمه کې امن او آرامي حاکمه شوه، نور مسلمانانو دا توان درلود چې یو ځای بل ځای له پیښیدونکو وړو مشکلاتو سره په ډیره اسانۍ مقابله وکړی شي. ویلی شو چې ددې غزا په نتیجه کې د لویو لویو ښارونو او سیمو فتحه کیدلو ته لاره اواره شوه.

د همدې کال نور عسکري عملیات

له غزا نه وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د اووم هجري کال تر شوال میاشتې پورې په مدینه کې پاتې شو پدې مدت کې يې دا عسکري عملیات تر سره کړیدي:

۱-د غالب بن عبدالله لیثي سریه: د ۷ هجري کال د صفر یا ربیع الاول په میاشت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) غالب په قدید سیمه کې د بني ملوح مقابلې ته ولیږه. ځکه دې قوم د بشیر بن سوید ملګري په شهادت رسولي وو. نو دغه ډله اصحاب يې له هغوی نه د انتقام پخاطر ور واستول. هغوی ورغلل د

---

[1]. زاد المعاد ۲/۱۱۲. د تفصیلاتو لپاره ابن هشام ۲/ ۲۰۳ – ۲۰۹ ، زاد المعاد ۲/ ۱۱۰ او فتح الباري ۷/ ۴۱۷ تر ۴۲۸ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپې لـه مخې يې بريـد وربانـدې وکړ، يـو شـمير يې ورنـه ووژل او ځـاروي يې ورنـه راوستل. پدې وخت کې د دښمن زيات شمير لښکر ورپسې راغی، او پداسې حال کې چې مسلمانانو ته ډير ورلنډ شوی ؤ باران وشو او لـوی سيل راغی د دواړو لښکرو تر مينځ حايل واقع شو، او مسلمانان وتوانيدل په برياليتوب سره شاتګ وکړي.

۲- د ۷ هـ کـال پـه جمـادي الثانيـه کـې د حسـمی سـريه: ددې پـيښې تفصيلات مخکې پاچايانو ته د ليکونو په فصل کې تير شويدي.

۳- د ۷ هـ کال د شعبان په مياشت کې تربـه تـه د عمر بن خطاب (رضي الله عنه) سريه: پدې سريه کې له عمر (رضي الله عنه) سره **۳۰** مجاهدين وو، د شپې به يې مزل کاوه او د ورځې له خوا به پټيدل، خو بيا هم د هوازن قبيلې خلک وربانـدې خبر شول او د د دوی له رسيدو نه مخکې وتښتيدل، کله چې عمر (رضي الله عنـه) ورغی هيڅوک هم په ګوتو ورنه غلل.

۴- د ۷ هـ کال د شعبان په مياشت کې د بشير بن سعد انصاري سريه: ده تـه وظيفه ورکړل شوه چې د فدک سره خوا کې بني مره بانـدې حملـه وکـړي. لـه ده سـره هـم (۳۰) کسان وو، ورغی له بريد نه وروسته يې يـو شـمير ځـاروي او پسـونه او نـور ورنـه ولجه کړل بيرته را روان شول، خو د دښمن له خوا تعقيب او تر بريد لاندې ونيول شول، جګړه وشوه تر څو د بشير او ملګرو يې ټول غشي تمام شول، او پدې ترتيب سره لـه بشير نه پرته ټول اصحاب (رضي الله عنهم) په شهادت ورسيدل، بشير پخپلـه پـه ټپـي حالت کې فدک ته ځان ويوست او هلته ترهغې پورې لـه يهودانـو سـره پاتې شـو تـر څـو زخمونه يې جوړ شول بيا مدينې ته ستون شو.

۵- د ۷ هـ کال په رمضان مياشت کې د غالب بن عبدالله ليثي سريه: دا سريه د بني عوال، او په ميفعه کې د بني عبد بن ثعلبه په خلاف وه. يو بل روايت وايي چې دا د جهينه قبيلې د حرقات کورنۍ په خلاف وه. پدې سريه کې لـه اسـامه بـن زيـد (رضي الله عنهما) سره يو سل ديرش مجاهدين وو، د دښمن له افرادو نه يې څوکسـان ووژل او يو شمير ځاروي يې ورنه په غنيمت ونيول. پـه همـدې سريه کې اسامه (رضي الله عنـه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو تن چې نوم يې نهيک بن مرداس ؤ وروسته له هغې وواژه چې په خوله يې لا اله الا الله کلمه وويله. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) اسامه ته وويل: **(أقتلته بعد ما قال: لا إله إلا الله؟)** آيا د لا اله الا الله ويلو وروسته دې وواژه؟! اسامه وويل: کلمه يې د ځان ژغورلو په خاطر وويله! رسول (صلى الله عليه وسلم) ورته وفرمايل: **(فهلا شققت عن قلبه فتعلم أصادق هو أم کاذب؟)**. آيا تا يې سينه چاک کړې وه چې رښتيا او دروغ يې درته څرګند شوي وي.

۶- د عبدالله بن رواحه سريه: نوموړی له ۳۰ کسانو سره د ۷ هـ کال د شوال په مياشت کې د خيبر په لور واستول شو. سبب يې دا ؤ چې اسير او يا بشير بن رزام د غطفان قبيلې خلک د مسلمانانو په خلاف راټولول، مسلمانانو اسير له ديرشو کسانو سره راويوست او دا تمه يې ورکړه چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) به د خيبر ولايت ده ته ورکوي، هماغه وه چې هغه له ۳۰ ملګرو سره راووت او ورسره روان شو، خو کله چې د قرقره نيار سيمې ته ورسيدل د دواړو ډلو تر مينځ سوء تفاهم را مينځته شو او په نتيجه کې اسير سره له ټولو ملګرو يې ووژل شو.

۷ - د بشير بن سعد انصاري سريه: د ۷ هـ کال په شوال مياشت کې په يمن او جبار کې د ميشته اعرابو په خلاف چې د غطفان قبيلې سيمه وه ۳۰۰ مسلمانان واستول شول. ددې لښکر وظيفه دا وه چې له هغې ډلې سره مقابله وکړي کومه چې د مدينې پر څنډو يې د حملې لپاره تياري نيوله. مسلمانانو به د شپې مزل کاوه د ورځې به يې کمين نيوه، کله چې مشرکين د بشير له راتګ نه خبر شول وتښتيدل، مسلمانانو ډيرې ولجې ونيولې، دوه کسان يې هم ورنه اسيران کړل، مدينې ته يې راوستل، او هلته دواړو اسلام راوړ.

۸- د ابي حدرد اسلمي سريه: ابن قيم وايي چې دا په اووم هجري کال له عمره القضاء نه مخکې کې وه. لنډيز يې داسې دی چې د جشم بن معاويه قبيلې يو سړی له ډير شمير لښکرو سره غابه ته راغی او غوښتل يې قيس قبيله د مسلمانانو په خلاف راوپاروي. همدا وه چې رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې مقابلې ته ابو حدرد واستاوه، له ده سره دوه کسان وو. ابو حدرد له ډيرې حکيمانه ستراتيژۍ نه کار واخيست، دښمن ته کلکه ماتې ورکړه، ډير اوښان او پسونه يې ورنه ولجه کړل.[1]

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۱۴۹ – ۱۵۰ (تفصيل لپاره رحمه للعالمين، زاد المعاد، تلقيح فهوم الاثر او مختصر سيره الرسول وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قضاء عمره

حاکم وايي: دا خبره په تواتر سره ثابته ده چې کله د ذي القعدې مياشت رابره شوه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته امر وکړ چې د قضاء شوې عمرې د ادا لپاره ځانونه تيار کړي، چا چې په حديبيه کې برخه درلوده هغه ټول به ځي. همدا وه چې ټول روان شول، په حديبيې کې له ګډون کوونکو سربيره څه نور اصحاب هم د عمرې په نيت ووتل، د ټولو شميره په ښځو او ماشومانو سربيره دوه زره کسان وو.[١]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مدينه کې عويف ابا رهم غفاري خليفه وټاکه. شپيته څاروي يې ورسره روان کړل او ناجيه بن جندب اسلمی يې پدې وګماره چې ددې اوښانو پالنه او ساتنه وکړي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ذي الحليفه نه احرام وتاړه، تلبيه يې ويله، مسلمانانو هم دده مبارک پيروي کوله، تلبيه ويونکي ورپسې روان وو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د جګړې لپاره تياري نيولې وه، وسله يې ورسره اخيستې وه، ځکه د قريشو له خيانت نه يې ويره درلوده، خو کله چې ياجج نومې سيمې ته ورسيد ټولې وسلې لکه ډالونه،نيزې، غشي يې همدلته کېښودل، د اوس بن خولي انصاري تر مشرۍ لاندې يوه دوه سوه کسيزه ډله يې د وسلو په ساتنه مکلفه کړه او خپله له نورو مسلمانانو سره چې يوازې تورې ورسره وې هغه هم په تيکيو کې مخ په وړاندې لاړ.[٢]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مکې ته د داخليدو په وخت کې په خپله قصواء نومې اوښه سپور ؤ، مسلمانان تورې په لاس د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) شاو خوا ته روان وو، ټولو تلبيه ويله او مکې ته داخل شول.

مکې ته د مسلمانانو د داخليدو په وخت کې مشرکان د کعبې شريفې شمال ته پراته قعيقعان نومي غره ته لاړل او له هغه ځای نه يې مسلمانانو ته کتل، يو بل ته يې

(1). فتح الباري ۷/ ۷۰۰.

(2) .نفس المصدر، زاد المعاد ۱۵۱/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويل چې: اوس به داسې کسان راځي چې د يثرب تبو يې زور ايستلی دی. همدا وجه وه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مخکې نه خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته امر کړی و چې د طواف په لومړيو دريو دورو کې به اوږې اچوي، د قوت مظاهره دې وکړي او په چستۍ او چالاکۍ سره دې طواف ادا کړي. ددې امر حکمت دا و تر څو مشرکان وګوري چې مسلمانان د دوی د تصور خلاف زور او قوت لري[1]. همدا راز رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر کړی و چې د احرام په دوران کې ټول بنۍ اوږې لوڅې پرېږدي او د څادر دواړه خواوې په چپې اوږې واچوي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مکې ته له هغه کنډو نه داخل شو چې لار يې حجون ته رسيده. مشرکان په ليکو ولاړ وو او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې کتل، چې تلبيه يې ويله راغی پخپلې نيزې سره يې حجر اسود لمس کړه، طواف يې وکړ، مسلمانانو هم طواف کاوه، عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) پداسې حال کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخې مخې ته روان و چې توره يې په لاس کې وه او لاندينې اشعار يې زمزمه کول:

خـــلوا بني المشركين عن سبيله	خـــلوا فكل الخير في رسوله
قـــد انزل الرحمن في تـــتريله	في صحف تتلى على رسوله
يـــا رب اني مـــؤمن بقيــــله	اني رايت الـــحق في قبـــوله
بان خير القتـــل في سبيــــله	اليـــوم نضربكم على تتريله
ضربا يزيل الـــهام عن مقيله	و يذهل الخليل عن خليله [2]

[اې د مشرکينو زوزاته! دده لاره پرېږدئ، لاره يې پرېږدئ چې ټول خير د الله په رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کې دی. رحمن رب پخپل کتاب کې نازل کړی، پداسې صحيفو کې چې دده پر رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې تلاوت کيږي. اې ربه! زه د هغه په قول ايمان لرم، او ددې خبرې منل حق بولم، چې بهترين مرګ هغه دی چې د الله په لار کې وي. نن به مونږ په تاسو د هغه کتاب مطابق ګوزارونه کوو، داسې ګوزار چې ککرۍ پرې کوي او داسې ګوزار چې دوست له دوست نه غافل او بې خبر ګرزوي.]

---

[1] صحيح البخاري ۱/ ۲۱۸- ۲/ ۶۱۱،۶۱۰ . صحيح مسلم ۱/ ۴۱۲

[2]. د اشعارو ترتيب مونږ پدې ترتيب برابر کړيدی، خو په کتابونو کې په مختلف ډول راوړل شويدی..

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انس (رضي الله عنه) په روايت کې راځي چې عمر (رضي الله عنه) وويل: اې ابن رواحه! د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په وړاندې او په حرم شريف کې شعر وايې؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**خَلِّ عنه يا عمر، فلهو أسرع فيهم من نضح النبل**).پرېږده اې عمره! پر مشرکينو ددې شعر اغيزه تر غشو هم زياته ده.[1]

د طواف په درېيو لومړيو دورو کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو په قوت او چالاکۍ سره اوږې اچولې، کله چې مشرکينو پدې حالت کې وليدل نو يو بل ته يې وويل: زمونږ خو ګمان و چې دا خلک به تبې وهلي او کمزوري شوي به وي، ګورئ دوی له هر چا نه پياوړي او چالاک دي!![2]

په طواف پسې يې د صفا او مروه تر منځ سعي وکړه، بيا يې هغه ځای ته وکتل چېرته چې د ذبحې اوښان درول شوي وو، ويې فرمايل: (**هذا المنحر، وكل فجاج مكة منحر**). دا د نحر (قربانۍ) ځای دی، د مکې هره کنده د نحر ځای دی. په همدې ترتيب سره يې له مروه سره خوا کې قرباني وکړه او هملته يې سر وخراوه. مسلمانانو هم د خپل رهبر پوره متابعت او پيروي کوله. بيايې يوه ډله خلک ياجج ته وليږل تر څو هلته د وسلې ساتنه وکړي، او په هغه ځای کې توظيف شوي خلک مکې ته راشي او خپل د عمرې مناسک ادا کړي.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) درې ورځې په مکه کې پاتې شو، په څلورمه ورځ سهار مشرکين ورته راغلل، او اصحابو (رضي الله عنهم) ته يې وويل: خپل رهبر ته وواياست چې وخت مو پوره شوی. همدا وه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مکې نه وخوځيد او لاړ په سرف نومې سيمه کې يې واړول.

هغه وخت چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مکې نه روان شو د حمزه (رضي الله عنه) لور ورپسې را روانه شوه چيغې يې پسې وهلې اې زما کاکا! اې کاکا! علي (رضي الله عنه) په غېږ کې راونيوله. بيا د علي، جعفر او زيد (رضي الله عنهم) تر مينځ ورباندې دعوه شوه، هر يوه غوښتل چې له ځان سره يې بوزي او کفالت بې په غاړه واخلي، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) داسې فيصله او

---

[1]. الترمذي، ابواب الاستئذان والادب، باب ما جاء في انشاد الشعر ۱۰۷/۲.
(2). مسلم ۱/ ۴۱۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امر یې وکړ چې دا نجلۍ به له جعفر (رضي الله عنه) سره وي ځکه چې نجلۍ خاله د جعفر (رضي الله عنه) ښځه وه.
په همدې سفر کې رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) له میمونه بنت حارث عامریه (رضي الله عنها) سره واده وکړ. رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) مکې ته له داخلیدو نه مخکې جعفر بن ابي طالب (رضي الله عنه) حضرت میمونه (رضي الله عنها) ته ورلیږلی ؤ، هغې خپل صلاحیت او اختیار عباس (رضي الله عنه) ته سپارلی ؤ، ځکه خور یې ام الفضل (رضي الله عنها) د حضرت عباس (رضي الله عنه) ښځه وه. عباس (رضي الله عنه) فیصله وکړه چې میمونه (رضي الله عنها) رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته نکاح کړي. او کله چې له مکې نه روان شو نو ابو رافع ته یې وظیفه ورکړه چې میمونه (رضي الله عنها) ورته راولي، همدا وه چې نکاح وشوه او په سرف سیمه کې مبارک واده تر سره شو[١].
دغې عمرې ته ځکه د قضاء عمره وایي چې دا د حدیبیې د عمرې قضاء و او یا دا چې دا عمره د حدیبیې د سولې د تړون او مصالحې چې په عربي کې ورته قضا او مقاضاه ویل کیږي، مطابق ترسره شوه، زیاترو همدا دوهمه وجه تایید کړیده[٢] ددې عمرې څلور نومونه دي: قضاء، قضیه، قصاص او صلح[٣].

لدې عمرې نه وروسته څو نورې سریې

١- د ابن ابي عوجاء سریه: د ٧ هـ کال په ذي الحجه میاشت کې رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابن ابي عوجاء د ٥٠ کسانو په مشرۍ بني سلیم ته ولیږه، تر څو هغوی اسلام ته راوبولي. هغوی په ځواب کې ورته وویل: مونږ اسلام ته ضرورت نلرو، په نتیجه کې سخته جګړه وشوه، ابو عوجاء ټپي شو، او له دښمن نه دوه کسان په اسارت ونیول شول.

٢- د غالب بن عبدالله سریه: د ٧ هجري کال په صفر میاشت کې غالب بن عبدالله د ٢٠٠ کسانو په مشرۍ د فدک هغې سیمې ته واستول شو چیرته چې د بشیر

[١]. زاد المعاد ٢/ ١٥٢ .
[٢]. زاد المعاد – ١/ ١٧٢ فتح البارى ٧/ ٥٠٠ .
[٣]. فتح الباري ٧/٥٠٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بـن سـعد ملګـري پـه شـهادت رسـيدلي وو. دوی د دښمـن څـه افـراد ووژل او يـو شـمير حيوانات يې ورنه ولجه کړل.

۳- د ذات اطلـح سـريه: د آتـم هجـري پـه ربيـع الاول مياشـت کې بنـو قضـاعه پـر مسلمانانو د بريد لپاره زيات شمير کسان راغونډ کړي وو. رسـول الله (صـلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سـلم) د کعـب بـن عميـر انصـاري پـه مشـری (**۱۵**) کسـان ورواسـتول. هغوی له دښمن سره له مخامخ کيدو وروسته لومړی د اسلام بلنه ورکړه، خو هغـوی د دوی دعوت ونه مانه، جګړه پيل شوه په نتيجه کې ټول مسلمانان په شهادت ورسيدل، يوازې يو کس د شهيدانو له مينځ نه ژوندی راووت او يا را وايستل شو او بس.[۱]

۴- د ذات عرق سريه: د ۸ هـ کال په ربيع الاول مياشت کې د بنو هـوازن پـه خلاف وه. بني هوازن به وخت نا وخت د مسلمانانو له دښمنانو سره مـرستې کـولې، همـدا وه چې رسول الله (صلی الله عليه و الـه و صـحبه و سـلم) شـجاع بـن وهـب اسـدي لـه **۲۵** کسـانو سره د دوی مقابلې ته واستاوه، هغوی لاړل او له دښمنانو نـه يـې زيـات څـاروي ولجه کړل او سالم بيرته راستانه شول.[۲]

---

(1). رحمه للعالمين ۲۳۱/۲

(2). رحمه للعالمين، تلقيح فهوم اهل الاثر لابن الجوزي ص ۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موئته جګړه

د موئته جګړه تر ټولو سخته او خونړۍ جګړه ده چې مسلمانانو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ژوند کې کړېده. همدا جګړه د نصرانيانو د سيمو او هيوادونو د فتحې او نيولو پيلامه وه. داجګړه د ۸ هـ کال په جمادي الاولی چې د ۶۲۹ کال د سپتمبر يا اګست مياشتې سره سمون خوري واقع شويده.
موئته چې د ميم په پيښ او همزه په سکون ويل کيږي د شام په لانديني برخه بلقاء کې پرته يوه سيمه ده چې له بيت المقدس نه ډيره فاصله نلري تقريبا دوه منزله ورنه ليرې ده.

د جګړې سبب

ددې جګړې سبب دا دی چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د حارث بن عمير ازدي په لاس د بصری واکمن ته ليک واستاوه. د لارې په اوږدو کې د قيصر له لوري د شام د بلقاء حاکم شرحبيل بن عمرو غساني لاره ورته ونيوه، هغه يې ونيو او بيا يې په شهادت ورساوه.
د سفيرانو وژل نه يوازې ډير لوی جرم بلکه د جنګ د اعلان په معنی و. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پدې سره ډير په غوسه شو فوراً يې درې زره کسيز لښکر تيار کړ.[1] چې له احزاب غزا نه پرته په هيڅ يوه غزا کې همدومره زيات شمير غازيانو برخه نه ده اخيستې.

د لښکر مشران او د رسول الله (ﷺ) لارښوونې

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې لښکر مشري زيد بن حارثه (رضي الله عنه) ته وسپارله، او ويې فرمايل : (**إن قتل زيد فجعفر، وإن قتل جعفر فعبد الله**

(1).زاد المعاد ۲. ۱۵۵ فتح الباري ۷ / ۵۱۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بن رواحة). که زيد شهيد شو، نو په ځای به يې جعفر (رضي الله عنه) قوماندان وي، که هغه هم شهيد شو، نو عبدالله بن رواحه به دغه دنده په غاړه اخلي[1]. دوی ته يې سپينه جنډه ورکړه چې زيد بن حارثه ته يې وسپارله.[2]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لښکر او مشرانو ته يې هدايت وکړ چې لومړی به د حارث بن عمير د شهادت ځای ته ورشي، له همغه ځای نه به خلک اسلام ته راوبولي، که اسلام يې راووړ نو ښه او که نه نو د الله په توکل سره به بريد وربانديې وکړي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**اغزوا بسم الله، في سبيل الله، مَنْ كفر بالله، لا تغدروا، ولا تغلوا، ولا تقتلوا وليداً ولا امرأة، ولا كبيراً فانياً، ولا منعزلاً بصومعة، ولا تقطعوا نخلاً ولا شجرة، ولا تهدموا بناء**). د الله په نامه سره د الله په لار کې د کفارو په خلاف وجنګيږئ، غدر او خيانت مه کوئ، عهد مه ماتوئ، واړه، ښځې، زاړه او په عبادت بوخت راهبان مه وژنئ، ونې او بوټي مه پرې کوئ، کلي او کورونه مه ورانوئ. [3]

له لښکر سره په مخه ښه او د عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) ژړا

لښکر تيار شو، خلک راټول شول، د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خوا ټاکل شويو قوماندانانو سره يې په مخه ښه وکړه. پدې وخت کې عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) خپلی ا وښکې کنترول نه شوای کړی، پـه ژړ ا شـو. سوال ورنه وشو ولې ژاړې؟ عبدالله وويل: قسم په خدای په دنيا پسې نه ژاړم، لـه تـاسې نه د جدايی په سبب هم ژړا نه کوم. د ژړا سبب مې دا دی چې ما لـه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه د قرآنکريم تلاوت اوريدلی چې پـه يوه آيت کې يې د دوزخ ياد راغلی او داسې فرمايي: ((**وَإِنْ مِنْكُمْ إِلاَّ وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْماً مَقْضِيّاً**)) (مريم: ٧١) [د تاسې هر يو به دوزخ ته داخليږي، دا د الله حکم او فيصله ده.] نه پوهيږم چې يو ځل دې اورته داخل شم بيا به څنګه ور نه وزم؟ مسلمانانو ورته وويل: الله تعالی مو مل شه. الله مو ساتندوی شه، الله مو بيرته سالم او غانم راوله. په ځواب

---

[1]. صحيح البخاري باب غزوه موته من ارض الشام ٢/ ٦١١ .
[2]. مختصر سيره الرسول للشيخ عبد الله النجدي ص ٣٢٧ .
[3].نفس المصدر، رحمه للعالمين ٢/ ٢٧١ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) دا شعر ووايه.

لکنني اســـال الرحمن مغفرة وضربة ذات فرغ تقذف الزبدا
او طعنة بيدي حران مجهزة بحربة تنفذ الاحشاء و الکبدا
حتى يقال اذا مروا على جدثي ارشده الله من غاز و قد رشدا

[خو زه له رحمن رب نه د مغفرت سوال کوم، ورنه غوارم چې هډوکي ماتونکی او ماغزه شيندونکی ګوزار مې په برخه کړي، يا د داسې نيزه باز د لاس ګوزار غوارم چې ينه او کولمې مې پرې کړي، تر څو چې کله مې خلک په قبر تيريږي نو وايي دا د هغه غازي قبر دی چې الله هدايت ورته کړی او په نيغه لاره برابر ؤ.

پدې پسې لښکر روان شو، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله تر وداع نـــومې غونډۍ پورې ورسره ملګرې ؤ هلته ودريد او په مخه ښه يې ورته وويله.[١]

اسلامي لښکر او ترينګلي حالات

د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اصحابو (رضي الله عنهم) دا لښکر روان شو، د شمال په لور تر معان پورې مخکې لاړ، دغه سيمه له شمالي حجاز سره خوا کې پرته ده. هلته استخباراتو خبر ورته راوړ چې هرقل د بلقاء په مآب نومې منطقه کې له يو لک لښکر سره ځای په ځای شويدی، او يو لک نور کسان د نورو قبايلو لکه لخم، جذام، بلقين، بهراء او يلي هم ورسره يو ځای شويدی.

په معان کې مشورتي غونډه

مسلمانانو له دومره لوی لښکر سره د مقابلې لپاره تياري نه درلوده، هغوی ته دا حالت ناڅاپي او نابيره پيښ شوی ؤ حيران وو چې دا درې زره کسيز لښکر به څه ډول پر دوه لکه لښکر باندې حمله کوي؟ دوه ورځې په معان کې پاتې شول، مشورې يې کولې، يو ځل يې وويل: راځئ رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ليک وليږو د دښمن د لښکر په هکله خبر ورکړو، هغه به يا نور کسان راوليږي، او يا به بل څه هدايت راکړي چې مونږ به يې عملي کړو.

---

[1]. ابن هشام ۳۷۳/۲ ، ۳۷۴ . زادالمعاد ۱۵۶/۲. مختصر سيره الرسول للشيخ النجدي ص ۳۲۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) ددې نظريې مخالفت وکړ، خلک یې وهڅول ویې ویل: اې ملګرو! تاسې چې له څه نه ویره لرئ هغه هماغه شهادت دی چې په لټه کې یې تردې ځایه راغلي یاست، جګړه خو د افرادو په ډیرښت او قوت نده، مونږ خو له دښمنانو سره په ځواک او ډیرښت نه جنګیږو بلکه مونږ په هغه دین ورسره جنګیږو چې الله تعالی عزت پرې راکړئ، توکل په خدای وکړئ، ملاوې وتړئ، یا به بریالي شئ او یا به مو شهادت په برخه شي! په پای کې ټولو همدا د عبدالله (رضي الله عنه) رایه ومنله او د مقابلې فیصله يې وکړه.

اسلامي لښکر پر دښمن ناتار جوړوي

اسلامي لښکر دوې ورځې په معان کې پاتې شو، وروسته د دښمن په لور وخوځید، او د بلقاء سیمې په مشارف نومي کلي کې د هرقل له سپایانو سره مخ شو. دښمن مخکې راغی، مسلمانان د موته خوا ته کاږه شول او هلته یې سنګر ونیو، د جګړې تیاري یې ونیوله، د میمنې (ښي اړخ) مشري یې قطبه بن قتاده عذري او د کینې خوا قومانده یې عباده بن مالک انصاري ته ورکړه.

د جګړې پیل او اتلو مجاهدینو شهادت

په موته کې دواړې لښکرې سره مخامخ شوې، سخت جنګ ونښت، درې زره مسلمانانو د دوه لکو جګړه مارانو مقابله کوله. عجیبه صحنه او سخته جګړه وه، خو د ایمان قوت تاریخونه جوړوي جنډه د زید بن حارثه (رضي الله عنه) په لاس کې وه، په ډیره میړانه جنګیده، تر هغې پورې یې پر دښمن حملې کولې تر څو د دښمن په نیزو سره سوری سوری شو او د شهادت جام یې په سر واړاوه.

پده پسې جعفر بن ابي طالب (رضي الله عنه) جنډه پورته کړه، په بې ساري توګه جنګیده، کله چې جګړه ډیره تنده شوه، ستړی شو، نو له خپل سره تور بخون آس نه کوز شو د هغه پښې یې ووهلې جګړې ته یې ادامه ورکړه تر څو ښي لاس یې پرې شو، جنډه یې په چپ لاس کې ونیوه، همداسې جنګیده تر څو چپ لاس یې هم پرې شو، بیا یې جنډه په دواړو مټو په غیږ کې ونیوه او همداسې اوچته یې نیولې وه تر څو په شهادت ورسید. په یوه روایت کې راځي چې یوه رومي داسې ګوزار پرې وکړ چې په نیمايي سره دوې ټوټې شو. الله تعالی دده د دواړو لاسونو په بدل کې په جنت کې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزرونه ورکړل، چيرته يې چې زړه وې هلته پرې الوزي او همدا وجه ده چې په جعفر طيار يا جعفر ذي جناحين سره شهرت لري. امام بخاري له نافع نه روايت کوي چې ابن عمر (رضي الله عنهما) ورته ويلي چې د جعفر (رضي الله عنه) له شهادت نه وروسته زه دده جسد ته ودريدم، پنځوس د نيزو، تورو او غشو ټپونه يې خوړلي وُو، يو ټپ يې هم په شا نه وُ لګيدلی ټول يې په مخ او سينه خوړلي وو.[١]

په بل روايت کې راځي چې ابن عمر (رضي الله عنهما) وايي: زه پدې غزا کې حاضر وم، د جعفر (رضي الله عنه) په لټون کې وو چې د شهيدانو په مينځ کې مو وموند ،ومو ليدل چې له نوي (٩٠) نه زيات د تورې، نيزې او غشو ګوزارونه يې خوړلي دي.[٢]

او له نافع نه د العمري په روايت کې دا هم شته چې دا ټول ټپونه يې په سينه وو.[٣]

کله چې جعفر بن ابي طالب (رضي الله عنه) لدې بې ساري او اتلانه جګړې نه وروسته په شهادت ورسيد، نو جنډه عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) پورته کړه، پخپل آس سپور وُ، د دښمن په لور ورغی. د حملې تياري يې کوله پدې وخت کې څه متردد غوندې شو، آس يې لږ کوږ هم شو، خو فوراً يې دا شعر ووايه:

اقســـمت يـــا نفس لتنزلنه — كـــارهة او لتــــطاوعنه

ان اجلب الناس وشدوا الرنه — مالي اراك تكرهين الجنه

[اې نفسه! قسم دی چې حتماً به مقابلې ته وردانګې، په خفګان وي که په خوشالۍ دا به کيږي، که خلکو جنګ پيل کړی او نيزې يې نيولې دي نو زه ولې تا له جنت نه په تيښته کې وينم؟]

بيايې د مقابلې ميدان ته وردانګل، پدې وخت کې يې د تره زوی‌يو له غوښې ډک هډوکی ورته راوړ، ورته ويې ويل دا واخله او ځان څه ناڅه ورباندې تقويه کړه، دا څو ورځې خو ډير کړيدلی يې! ورنه وايي خيست يو کپ يې ورنه وکړ نور يې ايسته واچاوه، توره يې واخيستله په جګړه يې پيل وکړ او د ژوند تر وروستۍ لحظې پورې په پوره ميړانه وجنګيد ترڅو په شهادت ورسيد.

---

(1). بخاري ٢ / ٦١١

(2). بخاري ٢/ ٦١١

(3). فتح الباري ٥١٢/٧ . لدې احاديثو نه په ظاهر دا معلوميږي چې دواړه يې د ټپونو په هکله اختلاف لر، خو دا داسې جمع کيدلی شي چې د ټپونو زياتوالی يې د غشو د لګيدو له امله ياد شويدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي جنډه د سيف الله په لاس کې

پدې وخت کې د بني عجلان قبيلې يو کس چې ثابت بن ارقم نوميده رامخې ته شو، جنډه يې پورته کړه، غږ يې وکړ، اې مسلمانانو! يو کس خپل مشر وټاکئ. دوی ورته وويل: همدا ته مو مشر. ده وويل نه، زه دا کار نه کوم، بالاخره ټول په خالد بن وليد (رضي الله عنه) باندې راضي او سلا شول. خالد (رضي الله عنه) جنډه پورته کړه سخته جګړه يې وکړه. بخاري ورنه روايت کوي چې وايي: د موته په ورځ زما په لاس کې نهه (۹) تورې ماتې شوې، په پاې کې يوازې يوه يماني وړه غونډې توره راسره پاتې شوه. په بل لفظ کې راځي چې وايي: د موته په ورځ مې نهه (۹) تورې په لاس کې کړې شوې يوازې زما يمني توري تاب راوړ او راسره پاتې شوه.[1]

د موته په ورځ مخکې لدينه چې څه خبر راشي رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته د وحي په واسطه خبر ورکړ شو او هغه داسې وفرمايل: (**أخذ الراية زيد فأصيب، ثم أخذ جعفر فأصيب، ثم أخذ ابن رواحة فأصيب ـــ وعيناه تذرفان ـــ حتى أخذ الراية سيف من سيوف الله، حتى فتح الله عليهم**).د جګړې په ميدان کې زيد په شهادت ورسيد، بيا جنډه جعفر پورته کړه هغه هم شهيد شو، بيا عبدالله بن رواحه جنډه پورته کړه هغه هم په شهادت ورسيد. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا خبرې کولې او له مبارکو سترګو نه يې اوښکې روانې وې، زياته يې کړه بيا جنډه سيف الله پورته کړه او د همده په لاس د مسلمانانو برى په برخه شو.[2]

د جګړې پای

که څه هم مسلمانانو بې ساري مقاومت کاوه، او په بې ساري ميړانه جنګيدل، خو بيا هم دا تصور کمزوری ښکاريده چې بری به هم د دوی په برخه وي، ځکه د دښمن په مقابله کې د دوی شمير ډير کم او وسايل يې هم لږ وو، خو خالد بن وليد (رضي الله عنه) خپل مهارت او حکمت په کار واچاوه او مسلمانانو ته يې نجات ورکړ.

---

[1]. صحيح بخاري باب غزوه موته من ارض الشام۲/ ۶۱۱

[2]. صحيح بخاري ۲/ ۶۱۱ -۳. نفس المصدر ٦١١/٢ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې جګړې د پايلې په اړه مختلف روايتونه راغلي دي، له صحيح روايتو نه دا څرګنديږي چې خالد (رضي الله عنه) ټوله ورځ د دښمن مقابله وکړه، خو دا يې ضروري ګڼله چې بايد له يوې کاميابې استراتيژۍ نه ګټه واخيستله شي تر څو مسلمانان نجات ومومي او مشرکين داسې وويرول شي چې د مسلمانانو د تعقيب جرات ونه شي کړى، ځکه هغه پوهيده که چيرې مسلمانان د عقب نشينۍ په وخت کې د دوى تر ګوزار لاندې راشي نو بيا به يې ژغورل ممکن نه وي. همدا وه چې د جګړې په دوهمه ورځ يې جنګي استراتيژي بدله کړه، د لښکر ترتيب يې بدل کړ، له سره يې ځايونه ورته وټاکل، مقدمه يې د ساقې په ځای ودروله او ميمنه يې د ميسرې په ځای او ميسره د ميمنې په ځای توظيف کړه،کله چې د دښمن له لښکرو سره مخامخ شول نو دکفارو ټوليو هر يوه له خپل مخ سره نوي کسان وليدل، فکر وکړ لکه چيګ مدد او کومک ورته راغلی دی، يو ځل يې په زړونو کې ويره پيدا شوه، دښمنان د ويرې او تشويش په حالت کې وو چې خالد (رضي الله عنه) د ورو ورو عقب نشينۍ يا په شاتګ امر وکړ. دوى داسې په شاتګ کاوه چې د لښکر په تنظيم کې هيڅ بدلون نه ليدل کيده روميان هم نه ورپسې راتلل ځکه هغوى دا ګمان کاوه لکه چې مسلمانان چل ورسره کوي غواړي روميان د صحرا په لوري بوزي او هلته يې حساب تصفيه کړي.
پدې ترتيب سره دښمن په شا شو، او د مسلمانانو په تعقيب پسې يې هيڅ هڅه ونکړه، او مسلمانان پدې وتوانيدل چې روغ رمټ مدينې ته ستانه شي.[1]

د دواړو خواوو مړي

پدې جګړه کې ۱۲ مسلمانان په شهادت ورسيدل، د کفارو د مړيو شميره پوره نده معلومه خو داسې ښکاري چې له هغوى نه به زيات کسان وژل شوي وي.

د جګړې اغيزې

که څه هم مسلمانانو لدې جګړې نه مطلوب هدف تر لاسه نه شواى کړاى او خپل کسات يې وا نه شوى اخيستلى، خو بيا يې هم د دوى لپاره ګټوري اغيزې درلودې. پدې سره ټول عرب ويرې او ډار ونيول، د مسلمانانو رعب پرې ولويد، هغه وخت روميان زبر ځواک وو او عربانو ګمان کاوه چې لدوى سره ټکر يعنې بربادي او خودکشي، نو پدې جګړې سره دا ګمان هم غلط ثابت شو.

---

[1]. فتح الباري ۷/ ۵۱۳. زاد المعاد ۲/ ۱۵۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـه دوه لکـه عسـکرو سـره د درې زره مسـلمانو سـپايانو مقابلـه داسـې يـوه بـې سـاري مقابلـه وه چـې د تـاريخ لـه عجـايبو نـه شـميرل کيـږي. دې جګـړې دا ثابتـه کـړه چـې مسلمانان هسې ندي لکه څرنګه چې عربانو او روميانو تصور کاوه، له دوی سره د الله تعالی مرستې دي. همدا وجه وه چې ددې جګړې نه وروسته ډيرې سر کشې قبيلې اسلام ته سلامي شوې، بنو سليم، اشجع، غطفان، فزاره او ذبيان قبيلې په اسلام مشرفې شوې.
همدغه جګړه له بلې خوا له روميانو سره د لويو خونړيو جګړو پيلامه وه، او په پای کې د همدې جګړې له برکته د روميانو ډير ښارونه فتح شول.

د ذات السلاسل سريه

کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د شام په غاړو کې د پرتو عربي قبايلو په اهدافو او دريځ پوه شو او ويې ليدل چې دغه قبيلې په جګړه کې د مسلمانانو په خلاف د روميانو خواته ودريدلې، نو دا ضروري ورته ښکاره شوه چې د روميانو او دې عربانو تر مينځ بيلتون راوستل شي تر څو په راتلونکې کې د مسلمانانو په خلاف دومره لوی ائتلاف جوړ نه شي.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې کار د عملي کولو لپاره عمرو بن العاص غوره کړ، ځکه د ده انا يعنې د پلار مور له "بلي" قبيلې څخه وه. د ۸ ه کال په جمادي الاخره کې يې دوی ته واستاوه تر څو همکاري يې ترلاسه کړي. په يوه روايت کې خو لا دا راځي چې دوی ته خبر را ورسيد چې د قضاعه قبيلې خلک راټول شوي او د مدينې په لور راتلل غواړي، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عمرو ته وظيفه ورکړه چې هغوی ته ورشي او خبرې ورسره وکړي. کيدای شي همدا دواړه سببونه سره يو ځای شوي وي.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عمرو بن العاص (رضي الله عنه) ته سپينه جنډه ورکړه، يوه بله يې توره هم ورسره ورکړه، درې سوه مخور مهاجرين او انصار يې دده تر قوماندې لاندې ورکړل. له دوی سره ديرش آسونه هم وو. امر يې ورته وکړ چې له بلي، عذره او بلقين قبيلو نه مرسته وغواړي. عمرو (رضي الله عنه) روان شو د شپې به يې مزل کاوه او د ورځې له مخې به يې چيرته کمين نيوه، او کله چې هغوی ته ورلنډ شو نو خبر شو چې د دښمن شميره ډيره زياته ده. رسول الله (صلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې د رافع بن مکیث جهیني په لاس احوال ولیږه، او د نورې مرستې غوښتنه یې ورنه وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ځواب کې ابو عبیده بن الجراح (رضي الله عنه) له دوو سوو کسانو سره د هغه مرستې ته ورولیږه، جنډه یې ورکړه. پدې ډله کې مشهور اصحاب لکه ابوبکر او عمر هم شامل وو، دوی ته یې امر وکړ چې لاړ شي او له عمرو سره یو ځای شي. دواړه به یو موټی وي، اختلاف به نه کوي. کله چې دوی هلته ورسیدل ابو عبیده اراده وکړه چې په لمانځه کې د خلکو امامت وکړي، خو عمرو (رضي الله عنه) ورته وویل: چې امیر زه یم، ته خو مې مرستې ته راغلی یې. همدا وه چې ابو عبیده (رضي الله عنه) هم دده خبر ومنله، اطاعت یې ورنه وکړ، او عمرو به په لمانځه کې د خلکو امامت کاوه. اسلامي لښکر د قضاعه تر سیمې پورې مخکې لاړ، د هغوی د سیمې لیرې لیرې ځایونو ته ورغلل، هلته له یو شمیر کسانو سره مخ شول، برید یې ورباندې وکړ خو د دښمن ټول افراد وتښتیدل او تیت و پرک شول. وروسته عمرو بن العاص عوف بن مالک اشجعي له خپل اړخه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته له مکمل احوال سره ولیږه، او هغه یې پخپل بري او په ټولو تفصیلاتو آګاه کړ.

ذات السلاسل د لومړني سین په پیښې یا زور سره لوستل کیږي، دا د یوې سیمې نوم دی چې د قری وادي شا ته او له مدینې نه د لسو ورځو مزل په اندازه لیرې پرته ده. ابن اسحاق وایي چې مسلمانانو د جذام په سیمه کې له سلسل نومې چینې سره واړول او له همدې کبله دې جګړې ته ذات السلاسل وایي.[۱]

د ابو قتاده سریه

دا د ۸ هـ کال د شعبان په میاشت کې وه، سبب یې دا وُ چې بني غطفان په خضره نومې سیمه کې چې په نجد کې پرته او په محارب قبیلې پورې مربوطه وه را ټول شوي وو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغوی مقابلې ته اباقتاده (رضي الله عنه) له (۱۵) کسانو سره واستاوه. دوې لاړل له دښمن نه یې یو شمیر کسان ووژل، څه یې ورنه اسیران کړل، ولجې یې لاسته راوړلې. او له پنځلسو ورځو سفر نه وروسته بیرته ستانه شول.[۲]

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۶۲۳ تر ۲۲۶ – زاد المعاد ۲/ ۱۵۷

[۲]. رحمه للعالمین ۲/ ۲۴۴. تلقیح فهوم اهل الاثر ص ۳۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مکې فتحه

ابن قيم وايي: د مکې فتحه هغه لويه سوبه ده چې الله تعالی د خپل دين، رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مؤمنو بندګانو د عزت او له کفارو او مشرکانو نه د خپلې خونې او وطن د آزادۍ سبب وګرزوله. دا هغه سوبه ده چې د آسمان اوسيدونکي پرې خوښ شول، د عزت د څلي څوکه يې پاس له آسمان سره ولګيده ، له برکته يې ډلې ډلې، خلک په اسلام مشرف شول، او د ځمکې مخ يې په نور روښانه او سوکاله کړ.[١]

د غزا سبب

مخکې مو وويل چې د حديبيې د سولې يوه ماده دا وه چې عربي قبايل اجازه لري، کولې شي پخپله خوښه له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او يا قريشو سره تړون او ائتلاف وکړي، له تړون نه وروسته همدا قبيله د همغه اړخ يوه برخه بلل کيږي، او تيری وربانديې د سولې له تړون نه مخالفت او پر همغه بله ډله تيری شميرل کيږي.د همدې مادې په اساس خزاعه له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او بنوبکر له قريشو سره تړون او ائتلاف لاسليک کړ، او پدې ترتيب دا دواړه قبيلې يوه د بلې له تيري او جګړې نه په امن شوه. د دوی تر منځ زړه دښمني وه چې د اسلام له برکته يې تر مينځ اوربند وشو. پدې وخت کې بنوبکر يو ځل بيا د کسات په فکر کې شول. د ۸ هـ کال د شعبان په مياشت کې نوفل بن معاويه د يلې د بنوبکر له يو شمير کسانو سره د شپې له مخې پر خزاعه باندې شبخون وکړ، له "وتير" نومې چينې سره يې د هغوی يو شمير کسان ورووژل، او پدې ترتيب د جګړې اوربل شو. د جګړې په جريان کې قريشو له بنوبکر سره مرسته وکړه، وسلې يې ورکړې، د شپې يې څه جنګيالان هم ور واستول په نتيجه کې بنو خزاعه مجبور شول حرم ته پناه يوسي.

هلته د بنوبکر خلکو نوفل ته وويل: دا دی مونږ حرم ته داخل شوو، د خدای روی ومنه، د خپل رب حرمت وساته وويريږه! خو نوفل ډيره غټه او د کفر خبره وکړه ويې

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۱۶۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويل: اې بنوبکر! نن اله "خدای" نشته، خپل وار او کسات واخلئ، قسم چې تاسې په حرم کې د ننه غلا کوئ، نو خپل انتقام ولې نه پکې اخلئ؟
خزاعه چې مکې ته پناه يووړه هلته يې د بديل بن ورقاء خزاعي او خپل مولی (ملګري) رافع کورته مخه کړه، هلته ننوتل. عمرو بن سالم خزاعي په منډه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورغی، مديني ته لـه رسيدو وروسـته د رسول الله (صلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سـلم) پـه حضـور کې ودريـد ، هغـه (صـلی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) له اصحابو (رضي الله عنهم) سره په جومات کې تشريف درلود ، عمرو دا شعرونه ورته وويل:

يــا رب اني ناشــد محمدا — حلفنا و حــلف ابيه الاتلدا
قدکنتم ولدا و کــنا والدا — ثــمة اسلمنا ولم نــتزع يدا
فانصر هداك الله نصرا ايدا — وادع عبــادالله يــاتوا مددا
فيــهم رسول الله قد تجردا — ابيض مثل البدر يسمو صعدا
ان سيم خسفا وجهه تر بدا — في فيلق کالبحريجري مزبــدا
ان قريشــا اخلفوك الموعدا — و نقضــوا ميثاقــك الموکدا
و جعلوا لي في کداء رصدا — و زعموا ان لست ادعو احدا
و هم اذل، و اقــل عددا — هم بيــتونا بالــوتير هــجدا
و قتلــونا رکعــا و ســجدا

[اې ربـه! زه محمـد (صلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سـلم) تـه دده عهـد او دده د پـلار پخواني عهد وريادوم، تــا سې اولادونه وئ او مونږ پلرونه وو (دا ځکــه د قصي ښځه چې د عبد مناف مور وه او حبی نوميدله له بنو خزاعه قبيلې ښځه وه نـو بنو خزاعـه د بني مطلب ماماخيل کيدل). بيا مونږ ستاسې اطاعت وکړ او هيڅ سرغړونه مـو نـده کړې، الله دې تاسې ته هدايت وکړي، کلک مدد مو وکړئ، خلک هم مـدد او مرستې ته راوغواړه هغوی مرستې تـه راځي د دوی پـه مينـځ کې وسله پـه لاس د سپوږمۍ پـه شان سپين او ګلالی رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی چې د کمال په لور

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوچتیږي. که پر هغوی ظلم وشي په سپکه ورته وکتل شي نو د مخ یې رنګ یې بدل شي، او د خروشان سمندر په شان د لښکر په منځ کې تشریف راوړي، په رښتیا سره چې قریشو ستاسې د عهد مخالفت کړیدی، او کلک تړون یې مات کړیدی هغوی ما ته په کداء کې کنده او کمین نیولی و، او ګمان یې کاوه چې زه به څوک خبر نه شم کړای پداسې حال کې چې هغوی ډیر کم، ذلیل او خوار دي. هغوی "وتیر" کې پر مونږ حمله وکړه او مونږ یې د رکوع او سجدې په حالت کې ووژلو.]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ځواب کې ورته وفرمایل: (**نصرت یا عمرو بن سالم**). اې عمرو بن سالم! ستا سره مرسته وشوه. پدې پسې په آسمان کې یوه ټوکره وریځ راښکاره شوه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**إن هذه السحابة لتستهل بنصر بني كعب**). دې وریځې د بنو کعب د برې زیری راوړی. بیا بدیل بن ورقاء خزاعی د خپلې قبیلې له څو کسانو سره ووت، روان شو او ځان یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورساوه، له حالاتو یې خبر کړ، دا یې ورته وویل چې له دوی نه څو کسان مړه شوي او قریشو پدې جګړه کې د بنو بکر مرسته کړې، دا احوال یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورساوه او بیرته مکې ته ستون شو.

ابوسفیان د تړون د تجدید هڅه کوي

قریشو چې څه وکړل هغه له تړون نه څرګنده خلاف ورزي، لوی غدر او خیانت و، ددې خیانت لپاره یې هیڅ دلیل او بهانه نه درلوده. همدا وه چې هغوی هم ډیر ژر پخپل غدر پوه شول. د وضعې نزاکت یې درک کړ، مشورتي شوری یې راوبلله. غونډې فیصله وکړه چې ابو سفیان مدینې ته لاړ شي او هلته له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره تړون نوی او تجدید کړي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مخکې نه خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته ویلي وو چې قریش به له خپل غدر او خیانت نه وروسته څه ډول اقدام کوي؟ هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایلي وو: (**كأنكم بأبي سفيان قد جاءكم ليشد العَقْدَ، ويزيد في المدة**). کیدای شي ابو سفیان د تړون د نوي کیدو او مودې د تمدید لپاره درته راشي. ابو سفیان د قریشو د فیصلې مطابق روان شو، په عسفان سیمه کې له بدیل بن ورقاء سره مخ شو چې له مدینې نه مکې ته روان و. ګمان یې وکړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه چې رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورغلی، نو ورته ویې ویل: بدیله! له کوم ځای نه را غلی ؟ هغه ورته وویل: له خزاعه سره پدې دره او دې ساحل کې وګرزیدم. ابو سفیان ورته وویل: د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته نه وې ورغلی؟ ده ورته وویل: نه. بدیل چې مکې ته لاړ ابو سفیان وویل: که مدینې ته تللی وي نو اوښې ته به یې (نوی) یعنې د خرما د دانو کنجاړه ورکړې وي، لاړ او د بدیل د اوښې ځای یې وکوت، پچه یې راوخیستله او ماته یې کړه ویې لیدل چې د خرماوو د دانو اثار پکې شته، دا یې چې ولیده نو ویې ویل قسم په خدای چې بدیل د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورغلی دی.

په هر حال ابوسفیان مدینې ته ورسید ، د خپلې لور ام حبیبه (رضي الله عنها) کورته ورغی، هلته یې اراده وکړه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په فرش کیني، خو ام حبیبه (رضي الله عنها) هغه فرش ورنه ټول کړ. ده ورته وویل: لورې! دا فرش دې زما لپاره مناسب و نه باله، او که دې زه ددې وړ ونه بللم چې وربانديې کینم؟ دې وفرمایل: دا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرش دی، ته مشرک یې او ددې وړ نه یې چې وربانديې کینې. ده ورته وویل: قسم په خدای چې له ما نه وروسته په شر او بدۍ اخته شوې یې. بیا ابوسفیان ووت او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورغی، خبرې یې ورته وکړې، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هیڅ ځواب ورنکړ. ورپسې ابوبکر (رضي الله عنه) ته ورغی هغه ته یې وویل چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې شفاعت وکړې. ابوبکر (رضي الله عنه) د نه ځواب ورکړ. بیا عمر (رضي الله عنه) ته ورغی، او همدا غوښتنه یې ورنه وکړه. هغه ورته وویل: زه به رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ستاسې شفاعت کوم؟ قسم په خدای که له وړو لرګیو پرته بل هیڅ ونلرم هم له تاسې سره به جهاد کوم. بیا د علي (رضي الله عنه) کره ورغی، هلته فاطمه (رضي الله عنها) هم وه، حسن (رضي الله عنه) وړوکی ؤ او د دوی په غیږ کې لوبیده. ابو سفیان وویل: یا علي (رضي الله عنه)! ته له نورو نه د نسب او خپلوۍ له پلوه ډیر را نژدې یې، زه د یوه ضرورت پخاطر راغلی یم، نه غواړم تش لاس او نامراده بیرته ستون شم، هیله ده رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته زما شفاعت وکړې! ده ورته وویل: افسوس ستا په حال اې ابو سفیانه! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اوس داسې فیصله کړیده، چې مونږ نه شو کولی پدې رابطه خبرې ورسره وکړو. ابو سفیان د فاطمې (رضي الله عنها) لوري ته وکتل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته ویې ویل: کیدای شي چې خپل زوی حسن ته امر وکړې چې هغه د خلکو په مینځ کې مونږ ته د پناه راکولو غږ وکړي، هغه به پدې سره تر پایه د عربانو سردار وي؟ فاطمي (رضي الله عنها) وویل: زما زوی اوس پدې موقف کې ندی چې چا ته پناه ورکړي، هغه به څوک وي چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې چا ته پناه ورکړای شي ؟! یعنې هیڅوک د هغه د ارادې خلاف چا ته پناه نه ورکوي.

ددې خبرو په اوریدو سره د ابو سفیان په سترګو تیاره شوه، علي (رضي الله عنه) ته یې په ډیره مایوسۍ، ناهیلۍ او خفګان کې وویل: فکر کوم چې حالات ډیر راباندې تنګ شول، مشکل زیات شو، اوس مشوره راکړه څه وکړم؟علي (رضي الله عنه) ورته وویل: زما په فکر خو هیڅ چاره نه ده درته پاتې، خو څرنګه چې ته د بني کنانه مشر یې، نو لاړ شه د خلکو په مینځ کې پناه وغواړه، او بیا لاړ شه خپل کور ته ستون شه. ابو سفیان وویل: دا به مې څه په درد وخوري؟ علي (رضي الله عنه) وویل: فکر نه کوم چې ګټه درته ولري، خو بله چاره نشته. همدا وه چې ابو سفیان جومات ته لاړ، هلته ودرید ویې ویل: اې خلکو! ما تاسې ته پناه راوړې ده، دا خبره یې وکړه لاړ او پخپل اوښ سپور شو. هلته چې قریشو ته ورسید هغوی ورته وویل: څه دې راوړي؟ ده وویل: لاړم له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره مې خبرې وکړې، خو هغه هیڅ ځواب را نکړ، بیا ابوبکر ته ورغلم له هغه نه مې هم خیر و نه لید. بیا عمر ته ورغلم د هغه موقف خو ډیر تند وُ، بیا علي (رضي الله عنه) ته ورغلم هغه مې له ټولو نه نرم وموند ، بیا یې څه مشوره راکړه هغه مې عملي کړه، خو نه پوهیږم چې څه ګټه به ولري او که نه؟ دوی ورته وویل: د څه مشوره یې درکړه؟ ده وویل: راته ویې ویل چې د خلکو په وړاندې پناه غوښتنه اعلان کړم، ما همداسې وکړل. دوی وویل: آیا محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ستا پناه قبوله کړه؟ ده وویل: نه. دوی ورته وویل: علي (رضي الله عنه) خو ملنډې درباندې وهلې دي. ده وویل نه: بله هیڅ چاره نه وه، همدا یوازینۍ لاره او چاره وه.

د جګړې تیاري

د طبراني د روایت په اساس مخکې لدینه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته د قریشو له خوا د تړون د ماتیدو خبر راشي، رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عائشې (رضي الله عنها) ته امر کړی وُ چې د سفر تیاري ونیسي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

سامان يې ورته برابر کړي، هيڅوک هم نه وو خبر. ابوبکر (رضي الله عنه) يوه ورځ د عائشه (رضي الله عنها) کورته ورغی ورته ويې ويل دا څه سامان دی تيار کړی زما لورې! دې ورته وويل: و الله که خبره يم. ابوبکر وويل: " دا وخت خو له روميانو سره د جګړې هم ندی، نه پوهيږم رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کومې خوا ته ځي؟ عائشې وويل: زه هم نه يم خبره. له همدې نه درې ورځې وروسته سهار عمرو بن سالم خزاعي له ۴۰ سپرو کسانو سره راورسيد ، او هغه مخکې تير شوي اشعار يې وويل. همدلته خلک پوه شول چې قريشو عهدمات کړيدی، په عمرو پسې بديل بيا ابو سفيان راغی، نو اصحاب پوه شول، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د تيارۍ امر ورته وکړ، او پدې يې خبر کړل چې د مکې په لور روانيږي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا دعا هم وکړه: (**اللّهم خذ العيون والأخبار عن قريش حتی نبغتها في بلادها**). اې ربه! ته د قريشو سترګې پټې کړې، جاسوسان يې غافل کړې تر هغې پورې خبر مه ورکوې تر څو مونږ ناڅاپي بريد ورباندې وکړو.

ددې لپاره چې خبر يې پټ ساتلی وي رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ۸ هـ کال د روژې په لومړنيتيه د ابو قتاده بن ربعي په مشرۍ يو آته کسيز ګروپ د اضم درې ته واستاوه. دغه سيمه له مدينې نه ۳۶ ميله ليرې د ذي خشب او ذي مروه تر مينځ پرته وه. دا ددې لپاره تر څو خلک داسې ګمان وکړي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دې خوا ته حرکت کوي. دا ګروپ لاړ تر ټاکل شوي نقطې پورې ورسيد او همدلته مکې ته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له تګ نه خبر شول، او مکې ته وريسې ورغلل. دا ګروپ له عامر بن اضبط سره مخامخ شو، هغه د مسلمانۍ سلام ورباندې واچاوه، خو محلم بن جثامه چې له پخوا نه يې څه ستونزه ورسره درلوده هغه وواژه اوښ او سامان يې ورنه واخيستل، همغه وه چې الله تعالی دا آيت را نازل کړ: (**ولا تقولوا لمن القی اليکم السلام لست مومنا**)) **الايــه**. [مه وايئ هغه چاته چې سلام يې درباندې واچاوه چې مومن نه يې] بيا يې محلم د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضورته وړاندې کړ چې مغفرت ورته وغواړي، خو کله چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په وړاندې ودريد ، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: خدايه! محلم مه بښې ! ببنبه مه ورته کوې! دا دعا يې درې ځله تکرار کړه. محلم ورنه روان شو او اوښکې يې په څادر يا کميس پاکولې. ابن اسحاق وايي: د محلم قوم ګمان کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې وروسته رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مغفرت ورته وغوښت. (زاد المعاد ۲/ ۱۵۰ ابن هشام ۲/ ۶۲۶ تر ۶۲۸).

□ پدې وخت کې حاطب بن ابي بلتعه یو لیک ولیکه قریشو ته یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تیارۍ او ارادې په هکله خبر پکې لیکلی و؛ یوې ښځې ته یې ورکړ تر څو د اجرت په بدل کې یې قریشو ته ورسوي. نوموړې ښځې دغه لیک پخپلو کوڅیو کې پټ کړ او روانه شوه.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته غیبي خبر ورکړ شو چې حاطب لیک لیږلی دی، فوراً یې علي او مقداد (رضي الله عنهما) ته وظیفه ورکړه چې پدې ښځې پسې ورشي، امر یې ورته وکړ: (انطلقوا حتى تأتوا رَوْضَةَ خَاخٍ، فإن بها ظعينة معها كتاب إلى قريش). لاړ شئ د روضه خاخ سیمې ته ورشئ هلته یوه مسافره ده او ورسره د قریشو لپاره یو لیک دی. هغوی په ډیره بیړه ورپسې ورغلل، آسونه یې ځغلول چې په هماغه ځای کې یې همغه ښځه ولیده، ورته ویې ویل: له تا سره یو لیک دی؟ دې ورته وویل: نه، له ما سره لیک نشته. دوی یې بار تلاشي کړ، خو لیک په لاس ور نه غی.

علي (رضي الله عنه) ورته وویل: په خدای قسم رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دروغ نه وایي، مونږ هم دروغ نه وایو، یا به لیک راکوې او یا به دې جامې هم تلاشي کوو لوڅوو به دې!! ښځې چې دا حالت او جدیت ولید، نو ویې ویل: لږ اخوا شئ، هغوی بلې خوا ته لاړل، دې خپلې کوڅۍ خلاصې کړې،لیک یې ورنه راویوست او دوی ته یې ورکړ. هغوی بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته راوړ. پدې لیک کې داسې لیکل شوي و: د حاطب بن ابي بلتعه له خوا قریشو! ته وروسته پکې لیکل شوي و چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ستاسې په لور دروانیږي، خبر اوسئ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حاطب راوغوښت ورته ویې ویل چې دا ولې؟ ده وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! حوصله وکړه، زه مسلمان یم، نه مرتد شوی یم او نه مې دین بدل کړی دی، څرنګه چې زه قریشي نه یم، خو ورسره تړلی یم، زما اولادونه او کورنۍ هلته له دوی سره دي، ورسره داسې اړیکې او خپلوي هم نلرم چې زما د اولادونو حمایت وکړي، د نورو اصحابو خو هلته خپلوان شته چې دفاع ورنه وکړي، په همدې خاطر ما وغوښتل چې د دوی داسې ملاتړ حاصل کړم چې زما د اهل او اولاد ساتنه وکړي. عمر (رضي الله عنه) وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! اجازه راکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سر يې غوځ کړم، ده له الله او رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره خيانت کړيدی، دا منافق شويدی. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**إنه قد شهد بدراً، وما يدريك يا عمر لعل الله قد اطلع على أهل بدر فقال: اعملوا ما شئتم فقد غفرت لكم**). نه يې خبر چې حاطب په بدر غزا کې برخه اخيستې ده، او نه يې خبر اې عمره! چې الله تعالى د بدر ټولو غازيانو ته خبر ورکړيدی فرمايلي يې دي: هر څه چې کوئ ويې کړئ، ما (الله تعالى) عفوه درته کړې ده. ددې فرمودې په اوريدو سره د عمر (رضي الله عنه) له سترګو اوښکې روانې شوې، او ويې ويل الله او رسول ښه پوهيږي[٧].

پدې ترتيب سره الله تعالى د مسلمانانو راز پټ وساته، د قريشو غوږونه کاڼه او سترګې يې پټې شوې، جاوسوسان ټول غافل شول او د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د جنګي تيارۍ په هکله هيڅ خبر نه شول.

اسلامي لښکر د مکې په لور

د آتم هجري کال د روژې په لسمه رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مدينه د مکې په نيت پريښوده، لس زره اصحاب (رضي الله عنهم) ورسره ملګري وو، ابو رهم غفاري يې د مدينې خليفه وټاکه او پخپله مکې ته روان شو.

د لارې په اوږدو کې په جحفه يا لږ اخوا سيمه کې يې تره عباس (رضي الله عنه) په مخه ورته راغی، هغه له اسلام راوړلو نه وروسته له خپل اهل و عيال سره د هجرت لاره نيولې وه چې همدلته له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره مخامخ شو. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې ابواء ته ورسيد د تره زوی يې ابو سفيان بن حارث او د عمه زوی يې عبدالله بن ابي اميه هم په مخه ورته راغلل، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخ ترې واړاوه ځکه له دوی نه يې ډير تکليفونه او اذيتونه ليدلي وو. ام سلمه (رضي الله عنها) ورته وويل: دا نه ښايي چې د تره او ترور زوی دې د ستا په حضور کې تر ټولو بدبخت وي. علي (رضي الله عنه) ابو سفيان بن حارث ته وويل: ځان د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخ ته ورسوه او هغه خبره ورته وکړه چې د يوسف (عليه السلام) ورونو يوسف

[٧] صحيح البخاري ٢/ ٤٢٢- ٢/ ٦١٢١٦٣ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(عليه السلام) تـه کـړې وه ((قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ آثَرَكَ اللَّهُ عَلَيْنَـا وَإِنْ كُنَّـا لَخَـاطِئِينَ)) (يوسف: ۹۱)[قسم خورو چې الله تا ته پر مونږ فضيلت در کړيدی. او مونږ پـه غلطـه او خطا کاران وو.]

ځکه رسول الله (صلی الله عليه و الـه و صحبه و سلم) نـه خوښوي څوک لـه ده نـه زياتـه غوره خبره وکړي، هيڅوک هـم لـه ده نـه زيات د ښـې خبرې خاوند ندی. ابو سفيان همـد اسې وکړل د رسول الله (صلی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) مخې ته ورغی او همدا خبره يې ورتـه وکړه. پـه ځـواب کې رسـول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل:

((لا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمْ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ)) (يوسف: ۹۲)

[تـرجمه: نـن هيڅ ملامـتيا نشته دربانـدې، الله بـه ښـنـه درتـه کوي او هغه لـه ټولـو نـه زيات مـهربـان دی.]

بيا ابو سفيان دا شعرونه وويل:

لعمـــرك اني حين احمل راية لتغلب خيل اللات خيل محمد

لکالمــدلج الحيران اظلم ليله فهذا اواني حين اهدى فاهتدي

هداني هاد غير نفسي و دلني على الله من طـــردته كل مطرد

[ستا پـه عمر قسم! هغه وخت چې ما ددې لپاره جنډه پورتـه کړې وه چې د لات لښکرې به د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پر لښکرو غلبـه مومي، زمـا مثـال د هغـه مسـافر ؤ چې د شپې پـه تيـاره کې حيـران او سرګردان وي، خـو اوس هغـه وخت راغلـی دی چې د هدايت لاره وموموم او پـه سمه روان شم، مـا تـه يوه لارښـود هدايت وکړ، همدې هادي د الله لور ته بوتلم، که څه هم مـا هغـه تـه ډيـر تکليـف رسـولی او لـه ځان نه مې شړلی ؤ.]

پدې سره رسول الله (صلی الله عليه و الـه و صحبه و سلم) هغـه پـه سينه وواهـه او ورتـه ويې فرمايل: (أنتَ طَرَّدْتَنِي كل مُطَرَّد؟)[1]. [تا زه له ځان او وطن نه شړلی وم].

ابو سفيان ښه مسلمان شو، او ويل شوي پخپـل ژوند کې يې د حيـا لـه مخې د رسـول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پـه وړانـدې سر پورتـه نکـړ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم مينه ورسره لرله د جنت زيری يې ورکړی و، او فرمايـل به يې: هيله لرم د حمزه خليفه شي. کله چې د ابوسفيان ځنکدن ؤ خلکو وربانـدې ژړل.

---

[1]. زاد المعاد ۲/۱٦۲_۱٦۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ویل: مه ژاړئ قسم په خدای چې له اسلام نه وروسته مې هیڅ د ګناه خبره په ژبه نده راوړې.

اسلامي لښکر له مرالظهران سره اړوي

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره روان وُ، ټولو روژه نیولی وه، مخکې لاړل تر څو د عسفان او قدید تر منځ پرتې کدید نومې چینې ته ورسیدل، هلته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) روژه ماته کړه، مسلمانانو هم دده اطاعت وکړ، ټولو روژه ماته کړه[1].

بیا روان شول، ماښام یې په مرالظهران (وادي فاطمه) کې یې واړول. اصحابو ته یې امر وکړ هغوی ټولو اورونه بل کړل، لس زره اورونه بل شول. عمر (رضي الله عنه) ته یې وظیفه ورکړه چې د پیرې د امورو مشري په غاړه واخلي.

ابو سفیان د رسول الله (ﷺ) په حضور کې

عباس (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په سپینه قاطره (کچره) سپور شو، لاړ کتل یې تر څو کوم بوټوه او یا بل څوک پیدا کړي چې قریشو ته خبر یوسي او ورته ووایي چې راشي او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه مکې ته له داخلیدو نه مخکې د امن سوال وکړي. ځکه د الله په کرم سره قریش هیڅ خبر نه وو د ویرې او خوف په حالت کې وو. ابو سفیان به له مکې نه د باندې ووت حالات او لارې به یې څارلې. پدې ورځ هم چې حکیم بن حزام او بدیل بن ورقاء هم ورسره ملګري وو راوتلی و خبرونه یې تعقیبول. عباس (رضي الله عنه) وایي: زه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په قاطره سپور وم چې د ابو سفیان آواز مې واورید، له بدیل سره یې خبرې کولې.دواړه د بیرته ستنیدو په حال کې وو. ابوسفیان ورته وایي: ما د نننۍ شپې په شان دومره زیات اورونه او لښکرې کله هم ندي لیدلې. بدیل ورته ویل: کیدای شي دا به د خزاعه قبیلې خلک وي، چې جګړې سورولي دي. ابو سفیان ورته وایي: خزاعه لدینه ډیرکم او کمزوري دي، هغوی دومره عسکر له کومه کړل چې دومره اورونه بل کړي! عباس (رضي الله عنه) زیاتوي: ما غږ

[1] . صحیح البخاري ۶۱۳/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورباندي وكړ اې ابو حنظله! ابو سفيان وپيژندلم ويې ويل: ابو الفضل يې؟ ما وويل: هو. ده راته وويل: مور او پلار مې درنه جار، څه كوې؟ ما ورته وويل: دا دی رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپل لښكر سره راغلی، سهار دې قريشو ته خير وي، د قريشو تباهي ده. ابو سفيان وويل: وايه، چاره څه ده؟ مور او پلار مې له تا قربان؟ ما ورته وويل: قسم په خدای كه د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) لاس درباندې بر شو نو سر به دې قلم كړي، راځه له ما سره پدې قاطره سپور شه تر څو د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته دې ورولم او امن درته وغواړم. ابو سفيان راغی او را سره سپور شو، او دواړه نور ملګري يې بيرته ستانه شول.

عباس وايي: ابو سفيان مې چې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راوست، له هر اور ځای نه به چې تيريدو هغوی به راته ويل چې دا څوک دی؟ خو كله به يې چې زه د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پر قاطره وليدم، نو يو بل ته به يې وويل د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) تره دی. همداسې روان وو تر څو د عمر (رضي الله عنه) ځای ته ورسيدو، مونږ يې چې وليدو، را پاڅيد ويل يې دا څوک دی؟ راغی او چې ابوسفيان يې له ما سره وليد ويې ويل: دا د خدای دښمن ابو سفيان. الحمد لله چې بې له كوم تړون او عهد نه په لاس راغی، بيا په منډه د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په لور روان شو، ما قاطره ورپسې وځغلوله، ترينه مخكې شوم، هلته له قاطرې نه كوز شوم فوراً د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته ورغلم، عمر (رضي الله عنه) هم راغی ويې ويل: يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ابو سفيان راغلی، اجازه راكړه چې سر يې پرې كړم. عباس وايي: ما ورته وويل: يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ما هغه ته پناه وركړيده. بيا د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خوا ته كيناستم خبرې مې ورسره پيل كړې او له ځ ا ن سر ه مې ويل چې نن شپه به له ما پرته بل څوک ورسره مجلس ونكړي. عمر (رضي الله عنه) چې ډير اصرار وكړ نو ما ورته وويل: عمره! لږ حوصله وكړه. كه ابو سفيان ستا له قبيلې بني عدي بن كعب څخه وای، نو بيا به دې دا خبرې نه كولې. عمر وويل: پريږده عباسه! قسم په خدای چې ستا په اسلام د خپل پلار خطاب له اسلام نه زيات خوشاله شوم، دا ځكه چې زه پوهيږم چې ستا په اسلام راوړلو رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خطاب له مسلمانيدو نه زيات خوشاله دی. پدې پسې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (اذهب به يا عباس إلى

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحلك، فإذا أصبحت فأتني به). اې عباسه! ابوسفيان خپلې مېنې ته درسره بوزه، سهار يې راته راوله. سهار مې ورووست. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (ويحك يا أبا سفيان، ألم يأن لك أن تعلم أن لا إله إلا الله؟) افسوس ستا په حال اې ابو سفيانه، آيا اوس هم پدې اعتراف نه کوې چې الله يو دی، او نه غواړې ووايې: لا اله الا الله. ابو سفيان وويل: مور او پلار مې له تا قربان. ته څومره مهربان، کريم او نژدې دوست يې. زه فکر کوم که له الله (جل جلاله) پرته بل خدای موجود وای نو زما به يې څه مدد کړی وای! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (ويحك يا أبا سفيان، ألم يأن لك أن تعلم أني رسول الله؟)افسوس ستا په حال اې ابو سفيانه! آيا اوس پدې باور نلرې چې زه (محمد) د الله رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يم؟ ابو سفيان وويل: مور او پلار مې درنه قربان، ته بې حده زيات مهربان، کريم او نژدې دوست يې، پدې اړه (ستا د رسالت) مې لا تر اوسه په زړه کې څه خو شته. عباس ورته وويل: خوار شې، اسلام راوړه او د شهادت کلمه ووايه، مخکې لدينه چې سر دې قلم شي د (لا اله الا الله محمد رسول الله) مبارکه کلمه ووايه. همغه وه چې ابو سفيان په اسلام مشرف شو او د شهادت کلمه يې وويله. عباس وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! ابو سفيان داسې شخص دی چې فخر او وياړ يې ډير خوښيږي ده ته يو څه ورکړه! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (نعم، من دخل دار أبي سفيان فهو آمن، ومن أغلق عليه بابه فهو آمن، ومن دخل المسجد الحرام فهو آمن).څوک چې د ابو سفيان کور ته داخل شو هغه په امن دی، چا چې د خپل کور دروازه وريسې بنده کړه هغه هم په امن دی، څوک چې مسجد حرام ته داخل شو هغه هم په امن دی. يعنې دا درې ډوله خلک په امن دي.

اسلامي لښکر له مرالظهران نه د مکې په لور

د اتم هجري کال د رمضان مياشتې په اوولسمه د سه شنبې ورځې په سهار رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)، مرالظهران د مکې په لور پريښود. عباس (رضي الله عنه) ته يې امر وکړ چې ابو سفيان د درې په تنګۍ کې د غره له پزې سره ودروي تر څو د الله تعالی لښکرې پخپلو سترګو وګوري. عباس (رضي الله عنه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداسې وکړل د درې په تنګه برخه کې یې ابو سفیان ودراوه، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لښکرې تیریدلې، هرې قبیلې بیل بیرغ درلود، هر یوه به چې لدې ځای نه تیریدله ابو سفیان به پوښتنه کوله دا څوک دي؟ عباس (رضي الله عنه) به ورته معرفي کوله مثلاً ورته ویل به یې چې دا سلیم قبیله ده. ابو سفیان به ویل چې: له سلیم سره زما څه کار. بیا به یې بله ورته معرفي کوله چې دا مزینه قبیله ده، ده به همدغه خبره کوله چې له دوی سره زما څه. تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپل شنه ګروپ سره راښکاره شو، انصار او مهاجرین ورسره ملګري وو، ټول وسله بند وو ابو سفیان چې دا مؤمن لښکر ولید پوښتنه یې وکړه ويې ويل سبحان الله، دا څوک دي اې عباسه ؟ عباس (رضي الله عنه) ورته وویل: دا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دی چې د انصارو او مهاجرینو په منځ کې روان دی. ابو سفیان وویل: هیڅوک هم د دوی مقابله نه شي کولی، او زیاته یې کړه، ابو فضله! ستا د وراره پاچايي ډیره لویه شوه. ابو الفضل عباس ورته وویل: دا نبوت دی زما وراره د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دی. ابو سفیان وویل بې شکه چې دا عظمت د نبوت دی، اوس همدا ویل سيي دی. د انصارو جنډه له سعد بن عباده (رضي الله عنه) سره وه، کله چې له ابو سفیان سره مخ شو ورته ويې ويل: نن د جنګ ورځ ده، نن به دا حرمت له مینځه ځي، الله به نن قریش خوار او ذلیل کړي.

خو کله چې ابو سفیان له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره مخامخ شو عرض یې وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! آیا د سعد خبره دې واوریدله؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: څه یې وویل. خبره یې ورته وکړه، پدې ترځ کې عثمان او عبدالرحمن بن عوف وویل: مونږ هم ویره لرو هسې نه سعد په قریشو کې څه مرګ ژوبله ونکړي! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**بل اليوم يوم تُعَظَّم فيه الكعبة، اليوم يوم أعز الله فيه قريشاً**). نن د کعبې د درناوي او احترام ورځ ده، نن د قریشو د عزت او سر لوړۍ ورځ ده. بیا یې له سعد (رضي الله عنه) نه د جنډې اخستلو حکم وکړ، او دده زوی قیس بن سعد (رضي الله عنه) ته یې وسپارله. ددې معنی دا ده چې ګویا جنډه له سعد نه وانه خستله شوه ځکه قومانده ورسره پاتې شوه. او په بل روایت سره جنډه زبیر (رضي الله عنه) ته ورکړل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قریش په ناڅاپي توګه د اسلامي لښکر په وړاندې

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابو سفیان د دریدو له ځای نه تیر شو، نو عباس (رضي الله عنه) ورته وویل: ابو سفیانه! زرکوه خپل قوم ته نجات ورکړه، ویې ژغوره. ابو سفیان په منډه ځان مکې ته ورساوه او په لوړ آواز سره یې چیغه وکړه: اې قریشو! دا دی محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راورسید، له هغه سره دومره لښکر دی چې هیڅوک یې هم مقابله نه شي کولی، واورئ! څوک چې د ابوسفیان کور ته داخل شو هغه په امن دی. ددې خبرې په اوریدو سره یې ښځه هند بنت عتبه راغلله او خپل میړه (ابوسفیان) یې له بریتونو راونیو او ویې ویل: مړ کړئ دا له غوړیو نه ډک ژی، مړ کړئ دا د نریو پنډیو خاوند، بدې دې وي دې مخکښ خبر راوړونکي ته. ابو سفیان بیا وویل: افسوس ستاسې په حال، دا به هیڅ ستاسې په درد و نه خوري، ګورئ غره نه شئ دا ښځه مو تیر نه باسي له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره دومره لښکر دی چې حساب یې نشته، څوک چې د ابو سفیان کورته داخل شو هغه په امن دی. قریشو ورته وویل: الله دې خوار کړه، ستا کور به مونږ ته څه ګټه راورسوي؟ ده ورته وویل: څوک چې پخپل کور ننوزي او دروازه ورپسې بنده کړي هغه هم په امن دی، چا چې جومات ته پناه یووړه هغه هم په امن دی. همدا وه چې خلک تیت شول څوک خپلو کورونو او څوک جوماتو ته ننوتل، خو ځینې اوباشان یې وهڅول، او د مقابلې خبره یې ورته وکړه، ویل یې که دوی غالب شول نو مونږ به ورسره وو، او که ووژل شول، نو څه چې غواړي هغه به ورکړو. پدې ترتیب سره یو شمیر جاهل او لیونی خلک، له عکرمه بن ابي جهل سره راغونډ شول، له دوی سره صفوان بن امیه او سهیل بن عمرو هم وو، په خندمه کې یې له مسلمانانو سره د مقابلې لپاره سنګر ونیو. پدې ډله کې د بني بکر قبیلې یو کس چې حماس بن قیس نومیده هم ملګری ؤ، ده چې کله وسلې برابرولې ښځې یې ورته وویل: دا وسلې د څه لپاره تیاروې؟ ده وویل: له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو سره د مقابلې لپاره. ښځې یې وویل: قسم په خدای چې هیڅوک د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مقابله نه شي کولی. ده ورته وویل: زه غواړم چې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ځینې ملګري ستا خادمان کړم بیا یې دا شعر ووایه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ان يقبلوا اليوم فما لي عله هذا سلاح كامل و اله

و ذو غرارين سريع السله

[که هغوی نن مقابلې ته راغلل نو زه به هيڅ عذر ونلرم، ټوله وسله، نيزې، او دوه تيغه لرونکې تورې هر څه پوره دي، يعني بالکل مقابلې ته تياريم.]
په خندمه نومي ځای کې مقابلې ته راټولو شويو کسانوکې همدغه کس هم و چې له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د جګړې لپاره راغلی و.

اسلامي لښکر په ذي طوی کې

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخکې روان ؤ تر څو ذي طوی ته ورسيد، د الهي لوی نعمت يعنی مکې د فتحې د شکرانې په دود يې خپل مبارک سر د الله تعالی د عظمت، رحمت او کرم په وړاندې له ډيرې تواضع نه دومره خم کړی ؤ چې د مبارکې ږيرې ويښتان يې نژدې د اوښې له ځل سره لګيدل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په همدې ځای کې خپل لښکر تقسيم کړ: خالد بن وليد (رضي الله عنه) ته يې د ښي اړخ قومانده وسپارله پدې طرف کې د اسلم، سليم، غفار، مزينه، جهينه او ځينې نورې عربي قبيلې وې. هغه ته يې امر وکړ چې د مکې له لاندينی برخې نه داخل شي، او ورته ويې ويل: (**إن عرض لکم أحـــد مـــن قريش فاحصدوهم حصداً، حتی توافوني علـــی الصـــفا**). ((که څوک مو مخې او مقابلې ته راغلل نو له مينځه يې يوسئ او پدې ترتيب سره به صفا کې له ما سره يوځای شئ)). د کيڼې خوا قومانده له زبير بن عوام (رضي الله عنه) سره وه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بيرغ هم له ده سره ؤ. هغه يې مامور کړ چې د مکې له پورتنی برخې (کداء) نه داخل شي، او په حجون کې دې له خپل بيرغ سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د رسيدو انتظار کوي. ابو عبيده (رضي الله عنه) له پليو او بې وسلې سپايانو سره ؤ هغه ته يې امر وکړ چې د مکې وسطي لار په مخکې ونيسي او له همغې لارې نه په مکه کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضورته حاضر شي.

اسلامي لښکر په مکه مکرمه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول لښکر روان و، هر ګروپ په ټاکل شوي لار د مکې په لور وخوځید. خالد (رضي الله عنه) له خپلو ملګریو سره مخکې لاړ څوک یې چې مخې ته ودرید له مینځه یې یوړ، دده له ملګرو نه هم دوه کسان کرز بن جابر فهري او خنیس بن خالد بن ربیعه په شهادت ورسیدل. دوی دواړه له لښکر نه ګوښي په بیله لار روان وو چې د مشرکینو تر برید لاندې راغلل او شهیدان شول.

خالد (رضي الله عنه) په خندمه کې د مشرکینو له اوباشانو او کم عقلانو سره مخ شو، څه نښته وشوه چې په ترڅ کې یې ۱۲ تنه مشرکین ووژل شول او نور وتښتیدل. حماس بن قیس هغه چې له ډیر پخوا نه یې مقابلې ته وسلې تیارولې هم له جګړې نه وتښتید، کور ته لاړ او خپلې ښځې ته یې وویل: دروازه راپسې بنده کړه. ښځې یې ورته وویل: هغه ستا غورې څه شوې؟!، ده په ځواب کې دا شعر ورته ووایه:

انك لو شهـــدت يوم الخندمه	اذ فر صفوان و فر عكرمه
و استقبلتنا بالسيوف المسلمه	يقطعن كل ساعد و جمجمه
ضربا فلا يسمع الا غـــمغمه	لـــهم نهيت خلفنا و همهمه

لم تنــطقي في اللوم ادنى كلمه

[که تا د خندمه صحنه لیدلې وای چې صفوان او عکرمه وتښتیدل، مونږ ته د (مسلمانانو) له خوا نه په تورو سره هرکلی وویل شو داسې توري چې سرونه او پښې یې ریبلې، د تورې ګوزارونه به یې کول او د زمریانو په شان آوازونه به یې کول په مونږ پسې وو، که تا دا لیدلې وای نو د ملامتیا یوه خبره به دې هم نه وای کړې.]

خالد (رضي الله عنه) مکې ته داخل شو او ځان یې په صفا کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورساوه. زبیر (رضي الله عنه) هم مخکې لاړ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بیرغ یې په حجون کې له فتح جومات سره پورته کړ، او ورباندې یې د پوستکي (چرم) یوه خیمه ودروله او هملته انتظار ئ تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشریف راوړ.

رسول الله (ﷺ) مسجد حرام ته داخلیږي او بتان نسکوروي

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حرکت وکړ مهاجرین او انصار چار چاپیر ورنه روان وو مسجد حرام ته یې تشریف یوړ حجر اسود ته ورغی لمس یې کړه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

طواف يې وکړ، نيزه يې په لاس کې وه، پدې وخت کې په بيت الله او شاو خوا کې (۳۶۰) بتان وو، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به بتان پخپله نيزه وهل او فرمايل به يې: ((وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقاً)) (الاسراء: ۸۱) [وواېه چې حق راغی او باطل له مينځه لاړ، بيشکه باطل له مينځه تلونکی دی.] (قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ)) (سبا: ۴۹) [وواېه حق راغی باطل نه د نوي کار توان لري او نه تير شوی کار بيرته را ګرځولی شي.] رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا ويل او بتان به پرمخې رانسکوريدل.

بتان ټول نسکور شول

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله اوښه سپور ؤ طواف يې کاوه، احرام يې هم نه و تړلی، کله يې چې طواف وکړ، نو عثمان بن طلحه يې راوغوښت د کعبې شريفې کلياني يې ورنه واخيستلې امر يې وکړ چې دروازه دې خلاصه شي. دروازه خلاصه شوه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ور داخل شو هلته يې عکسونه وليدل، د عکسونو په منځ کې يې د ابراهيم (عليه السلام) او اسماعيل (عليه السلام) عکسونه هم وليدل چې دواړه په غشو څه سره ويشي. پدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (قاتلهم الله، والله ما استقسما بها قط). ((الله تعالی دې مشرکان خوار او تباه کړي، قسم په خدای ابراهيم او اسماعيل (عليهما السلام) کله هم به غشو سره تقسيم ندی کړی)). هلته له لرګي نه جوړه شوې يوه کوتره هم وه هغه يې پخپل مبارک لاس ماته کړه او امر يې وفرمايه چې دلته موجود ټول عکسونه دې له مينځه يووړل شي.

رسول (ﷺ) په کعبه کې لمونځ کوي او قريشو ته خطبه اوروي

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کعبې شريفې ته له داخليدو نه وروسته دروازه وريسې بنده کړه، اسامه او بلال (رضي الله عنهما) هم ورسره وو. د دروازې ديوال ته مخامخ ودريد، په داسې ځای کې ولاړ ؤ چې له ديوال نه يې درې ګزه فاصله درلوده، دوې ستنې يې چپې او يوه ستنه يې ښۍ خوا ته او درې ستنې يې شا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته وي. هغه وخت د کعبې شريفې چت په شپږو ستنو ولاړ وُ، بيا يې هملته لمونځ ادا کړ. وروسته په بيت الله کې وګرزيد، تکبير يې وايه، د توحيد نعره يې په ژبه وه، دروازه يې پرانيستله، قريش په زيات شمير کې جومات ته راغلي وو، لـيکې لـيکې ناست وو، انتظار يې يوست چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به څه معامله ورسره کوي؟ پداسې حال کې چې قريش ټول د لاندې ناست وو، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د کعبې د دروازې دواړه څنګ درۍ ونيولې ويې فرمايل: (**لا إله إلا الله وحده لا شريك له، صدق وعده، ونصر عبده، وهزم الأحزاب وحده، ألا كل مأثُرَة أو مال أو دم فهو تحت قدمي هاتين، إلا سِدَانَة البيت وسِقاية الحاج، ألاوقتيل الخطأ شبه العمد ـــ السوط والعصا ـــ ففيه الدية مغلظة، مائة من الإبل أربعون منها في بطونها أولاد.**

يا معشر قريش إن الله قد أذهب عنكم نخوة الجاهلية وتعظمها بالآباء، الناس من آدم، وآدم من تراب ثم تلا هذه الآية: {يا أيها الناس إنا خلقناكم من ذكر وأنثى وجعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا إن أكرمكم عند الله أتقاكم إن الله عليم خبير}(الحجرات : ١٣). له يوه الله پرته بل څوک د عبادت وړ ندي، الله يو دی شريک نلري، الله خپله وعده رېښتونې کړه، له خپل بنده سره يې مرسته وکړه، ټولو احزابو ته يې ماتې ورکړه، واورئ! د بيت الله شريـفې د کليانو له ساتنې، او حاجيانو ته له اوبو ورکولو نه پرته نورې ټولې وياړنې، کمالات، خون او مال ټول زما تر پښو لاندې دي، يعنې دا ټول ملغی اعلانوم، واورئ! په سهوه سره قتل، شبه عمد چې په متروکه (دره) يا ډنډه سره وي، پدې ډول قتل سره مغلظ يا سخت ديت لازميږي ددې ديت اندازه سل اوښان دي چې څلوېښت به يې حمل (بار لرونکې) اوښانې وي.
اې قريشو! الله تعالی له تاسې نه د جاهليت د زمانې بيځايه غيـرت، غرور پـه پـلار او نيکونو وياړ له مينځه يووړ، ټول انسانان له آدم (عليه السلام) نه او آدم (عليه السـلام) له خاورو نه پيدا شويدی.
[اې خلکو تاسې مو له يوه نارينه او ښځې نه پيدا کړي ياست، بيـا مـو پـه څانګو او قبيلو ددې پخاطر سره ويشلي ياستئ چې يو بـل سره وپيژنـئ، د الله پـه نـزد تـر ټولـو زيات د قدر او منزلت خاوند هغه دی چې د زياتې تقوی خاوند وي، الله تعالی په هرڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عالم او خبر دی.]

نن په تاسې ملامتیا نشته

بیایې زیاته کړه: (یا معشر قریش ما ترون أني فاعل بکم؟) قالوا: خیرًا، أخ کریم وابن أخ کریم، قال: (فإني أقول لکم کما قال یوسف لإخوته: {لاَ تَثْرَيبَ عَلَيْكُمُ} اذهبوا فأنتم الطلقاء).اې قریشو! څه فکر کوئ زه به څه ډول معامله درسره وکړم؟ دوی وویل: حتماً به ښه معامله راسره کوې، ته مهربان ورور او مهربان وراره یې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: زه نن هغه خبره درته کوم کومه چې یوسف (علیه السلام) خپلو ورونو ته کړې وه [نن په تاسې باندې ملامتیا نشته] ورځئ تاسې آزاد یاست.

د بیت الله شریف کلیانې بیرته خپل اهل ته سپارل

پدې پسې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په جومات کې کیناست، علي (رضي الله عنه) ورغی د بیت الله کلیانۍ یې په لاس کې وې، ویې ویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! حجاجو ته د اوبو ورکولو له دندې سره د حجابت (کلیانو ساتلو) دنده هم راوسپاره. په بل روایت کې راځي چې دا خبره عباس (رضي الله عنه) ورته کړې وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (أین عثمان بن طلحة؟). عثمان بن طلحه چیرته دی؟ هغه راوغوښتل شو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (هاك مفتاحك یا عثمان، الیوم یوم بر ووفاء). واخله عثمانه دا کلیانۍ بیرته واخله، نن د وفا او نیکۍ ورځ ده. ابن سعد په طبقات کې روایت کوي چې د کلیانو ورکولو په وخت کې یې داسې ورته وفرمایل: (خذوها خالدة تالدة، لا ینزعها منکم إلا ظالم، یا عثمان إن الله استأمنکم علی بیته، فکلوا مما یصل إلیکم من هذا البیت بالمعروف).واخلئ دا کلیانې واخلئ، د تل لپاره یې واخلئ، دا به له ظالم نه پرته بل څوک نه درنه اخلي، اې عثمانه! الله تعالی خپله خونه تاسې ته امانت در کړیده، د الله تعالی لدې خونې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه په لاس درځي له هغې نه په حلاله او شرعي توګه استفاده وکړئ.

بلال (رضي الله عنه) د کعبې معظمې په بام آذان کوي

د لمانځه وخت شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل مؤذن بلال (رضي الله عنه) ته امر وکړ چې د کعبې بام ته وخيژي او آذان وکړي. پدې وخت کې ابو سفيان بن حرب، عتاب بن اسيد او حارث بن هشام د کعبې په صحن کې ناست وو، عتاب وويل: زما پلار اسيد بختور ؤ چې دا حالت يې ونه ليد، ددې شخص آواز يې وانه وريد او هغه څه يې وا نه وريدل چې د غوسې سبب يې کيدل.حارث وويل: که زه پدې پوه شم چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حق دی، نو حتماً به يې پيروي کوم. ابو سفيان ورته وايي: زه خو هيڅ نه وايم، ځکه که هر څه ووايم دا شګې به راباندې شاهدي ووايي، دغه کاڼي به مې احوال افشا کړي. همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشريف راوړ ورته ويې فرمايل: زه پوه شوم چې تاسې څه ويلي، او دوی چې څه ويلي وو هماغه خبرې يې ورته تکرار کړې. حارث او عتاب وويل: مونږ شاهدي وايو چې ته د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) يې، قسم په خدای که زمونږ خبرې هيچا هم اوريدلې وي، يعنې هيڅوک داسې نه وو چې مونږ ووايو هغه به درته دا خبرې رسولې وي.

د فتحې يا شکرانې لمونځ

په همدې ورځ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ام هانئ بنت ابي طالب (رضي الله عنها) کور ته تشريف يووړ، غسل يې وکړ او هملته يې اته رکعته لمونځ ادا کړ، دا د ضحی (غرمې) وخت ؤ.

ځينې ګمان کوي چې دغه لمونځ د څاښت(ضحی) لمونځ ؤ، خو صحيح دا ده چې دا د څاښت نه، بلکه د فتحې يا شکرانې لمونځ ؤ. ام هانئ په خپل کور کې خپلو دوو ليورو ته پناه ورکړې وه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**قد أجرنا من أجرت يا أم هـــانئ**).چا ته چې تا پناه ورکړيده زمونږ قبوله ده، مونږ هم پناه ورکوو يا ام هانئ! که څه هم علي (رضي الله عنه) غوښتل چې هغه دواړه ووژني، خو ام هانئ دروازه ورپسې بنده کړه، او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه يې دا وغوښتل چې ددې پناه قبوله کړي، چې هغه همداسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړل.

د څو لويو مجرمينو د وژلو حکم

د فتحې په ورځ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د نهو لويو مجرمينو د قتل امر صادر کړ، هغوی يې مباح الدم و بلل او امر يې وکړ چې که د کعبې تر پردو لاندې هم په لاس راشي بايد ووژل شي. ددغه مجرمينو نومونه دا وو: عبدالعزی بن خطل، عبدالله بن ابي سرح، عکرمه بن ابي جهل، حارث بن نفيل بن وهب، مقيس بن صبابه، هبار بن اسود، د ابن خطل دوې ډمانې چې دواړو به تل د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هجوه کوله، ساره چې د بني مطلب خادمه وه دا همغه ښځه ده چې قريشو ته يې د حاطب ليک راوړه او ورسره ونيول شو.

ابن ابي سرح خو نجات وموند ځکه عثمان (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راووست، د هغه شفاعت يې وکړ تر څو چې اسلام يې ومنل شو، لومړی رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څه شيبه پدې خاطر سکوت غوره کړ چې ګوندې اصحاب ورپاڅيږي او ابن ابي سرح ووژني، خو داسې و نه شول نو عفوه يې ورته وکړه، او له مرګ نه وژغورل شو. ابن ابي سرح مخکې اسلام راوړی او هجرت يې کړی و، خو بيا بيرته مرتد شوی او مکې ته ستون شوی و.

عکرمه يمن ته وتښتيد، ښځې يې دده لپاره له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه امن وغوښت، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امن ورته اعلان کړ. ښځه يې ورپسې ورغله رايې ووست په اسلام مشرف او ښه مسلمان شو. ابن خطل د کعبې په پردو کې پټ شوی و، ځان يې ورپورې نښلولی و، پدې وخت کې يو صحابي (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی او خبر يې ورکړ، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل مړ يې کړئ، هغه لاړ او هملته يې وواژه.

مقيس بن صبابه د نميله بن عبدالله له لاسه ووژل شو. مقيس مخکې اسلام راوړی و، مدينې ته تللی او هلته يې يو انصاري وژلی وو بيا بيرته مرتد شوی او مکې ته راستون شوی و. حارث چې په مکه کې به يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ډېر زيان او اذيت رساوه د علي (رضي الله عنه) په لاس جهنم ته واستول شو.

هبار بن اسود هغه څوک و چې د زينب (رضي الله عنها) د هجرت په وخت کې يې د هغې اوښه تريولې وه چې په نتيجه کې زينب (رضي الله عنها) له اوښ نه پر يوه تيږه لويدلې او خپل ماشوم يې ضايع کړی و. همدغه هبار چې مباح الدم اعلان شوی و د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتحې په ورځ وتښتيد وروسته په اسلام مشرف شو او ريښتونی مسلمان ورنه جوړ شو. هغه دوې وينځې ډمانې چې د وژلو امر يې شوی ؤ يوه يې ووژل شوه او بلې ته يې امن وغوښتل شو، پناه ورکړل شوه په اسلام مشرفه او نجات يې وموند. همدا راز ساره هم مسلمانه شوه او امان ورکړل شو.

ابن حجر وايي: ابو معشر وايي: د مباح الدم اعلان شويو په ډله کې حارث بن طلاطل خزاعي هم شامل ؤ چې د علي (رضي الله عنه) په لاس په هلاکت ورسيد. حاکم په همدې ډله کې د کعب بن زهير نوم هم راوړی دی. دده کيسه مشهوره ده، خو هغه وروسته راغی، اسلام يې راوړ. او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډيره مدحه يې وکړه. همدا راز حاکم پدې جمله کې د وحشي بن حرب، هند بنت عتبه چې د ابو سفيان ښځه وه او مسلمانه شوه، ارنب چې د ابن خطل وينځه وه او ووژل شوه او ام اسعد چې هغه هم په قتل ورسيده نومونه هم راوړيدي. (لدې جملې نه يوازې دوې وروستۍ ښځې (ارنب – ام سعد) وژل شوې دي دا د ابن اسحاق روايت دی) او پدې ترتيب هغه کسان چې د وژلو حکم يې شوی و ۱۴ تنه وو چې ۸ يې نارينه او ۶ يې ښځې وې امکان لري چې ام سعد او ارنب هماغه د ابن خطل وينځې وي، په نومونو، او يا لقبونو او کنيه نومونو کې به يې اختلاف پيدا شوی وي.[1]

صفوان بن اميه او فضاله بن عمير اسلام راوړي

که څه هم رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د صفوان د وژلو حکم نه ؤ کړی او هغه يې مباح الدم نه ؤ بللی، خو څرنګه چې د قريشو د مخورو مشرانو له ډلې څخه و، ووېريد او له مکې نه وتښتيد.

عمير بن وهب جمحي له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه امن ورته وغوښت، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې غوښتنه ومنله، امن يې ورکړ او خپله هغه مبارکه لنګۍ (دستار) يې ورولېږله چې مکې ته ورسره راغلی و.

عمير ورپسې ورغی هغه په جده کې ؤ پداسې حال کې يې ونيو چې په کښتۍ کې د يمن په لور روانيدونکی ؤ، د امن خبر يې ور ورساوه او بيرته يې راوګرځاوه. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی او ورته ويې ويل: دوې مياشتې مهلت راکړه چې په مسئله کې ښه غور وکړم. رسول الله (صلی الله عليه و اله

---

[1]. فتح الباري ۸/ ۱۱_۱۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**أنت بالخيار أربعـــة أشـــهر**). څلور مياشتې مهلت دركوم.

هماغه وه چې وروسته صفوان په اسلام مشرف شو، ښځه يې له ده نه مخكې مسلمانه شوې وه، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هماغه زړه نكاح دوی ته د ګډ ژوند اجازه وركړه. فضاله چې ډېر ميړنی شخص و، كله چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) طواف كاوه، هغه راغی نيت يې درلود رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په قتل ورسوي، خو رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه ته دده د بدې ارادې په هكله خبر وركړ، پدې ترتيب سره هغه هم په ايمان مشرف شو.

د فتحې په دوهمه ورځ د رسول الله (ﷺ) خطبه

د فتحې په دوهمه ورځ رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خطبې لپاره پورته شو، خلک ورته ناست وو. خطبه يې په حمد او ثنا سره پيل كړه ويې فرمايل: (**أيها الناس، إن الله حرم مكة يوم خلق السموات والأرض، فهي حرام بحرمة الله إلى يوم القيامة، فلا يحل لامرئ يؤمن بالله واليوم الآخر أن يسفك فيها دماً، أو يعضد بها شجرة، فإن أحد ترخص لقتال رسول الله صلى الله عليه وسلم فقولوا: إن الله أذن لرسولة ولم يأذن لكم، وإنما حلت لي ساعة من نهار، وقد عادت حرمتها اليوم كحرمتها بالأمس، فليبلغ الشاهد الغائب**).

اې خلكو! الله تعالى له هغې ورځې نه چې ځمكه او آسمان يې پيدا كړيدي مكې ته حرمت وركړيدی او تر قيامته پورې د الله تعالى په حكم د همدې حرمت درلودونكې ده، هيڅ مؤمن ته هغه چې په الله او آخرت ايمان لري نده روا چې په مكه كې د چا وينه تويې كړي، يا د مكې ونه پرې كړي. كه چا په مكه كې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په جنګ استدلال كاوه، نو ورته وواييءَ چې الله تعالى خپل رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته اجازه وركړې وه خو تاسې ته يې اجازه نده دركړې، ما ته د ورځې يوه برخه حلاله وګرزول شوه، خو نن بيرته د پرون په شان د مكې حرمت اعاده شو. موجود كسان دې دغه لاربښوونې غايبينو ته ورسوي. په بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

روایت کې راځي چې ويې فرمايل: (**لا يعضد شوكه، ولا ينفر صيده ولا تلتقط ساقطته إلا من عرفها، ولا يختلى خلاه**)، **فقال العباس: يا رسول الله، إلا الإذخر، فإنه لقينهم وبيوتهم، فقال**: (**إلا الإذخر**). د مکې اغزي پرې کول هم ندي روا، ښکار يې له ځايه نه پورته کول کيږي، په ځمکه پراته بې مالکه شيان يې نه اخيستل کيږي، يعنې چا ته نده روا چې په لارو کې موندل شوي شيان واخلي، خو هغه کسان چې دا شيان و پيژني يعنې خپل يې وي او يا يې مالک ته ورسولی شي نو بيا ورته روا ده چې پورته يې کړي. او نه ده روا چې څوک ددې ځای واښه پرې کړي يعنې د وښو پرې کول هم جواز نلري. عباس (رضي الله عنه) عرض وکړ يا رسول الله! له اذخر (يو ډول بوټی دی) پرته ځکه دا يې د کورونو او وينځو لپاره دی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: بيله اذخر څخه. مطلب دا چې دا بوټی مستثنی شو، پرې کول يې جواز لري.

پدې ورځ خزاعه قبيلې له بني ليث قبيلې نه يو کس د خپل مړي په بدل کې چې د جاهليت په دوران کې بني ليث وژلی ؤ وواژه. پدې هکله رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) داسې وفرمايل: (**يا معشر خزاعة، ارفعو أيديكم عن القتل، فلقد كثر القتل إن نفع، ولقد قتلتم قتيلا لأدينه، فمن قتل بعد مقامي هذا فأهله بخير النظرين، إن شاءوا فدم قاتله، وإن شاءوا فعقله**).

اې خزاعه والو! له وژلو نه ډډه وکړئ که په وژلو کې ګټه وي، نو بس دي ډير مو وژلي دي، تاسې داسې څوک وواژه چې بايد زه يې ديت ورکړم که چا لدينه وروسته څوک ووژل، نو د مقتول کورنۍ کولی شي په خپله خوښه يا قاتل ووژني (قصاص شي) او يا دا چې د مقتول ديت تر لاسه کړي. په بل روايت کې راغلي، د يمن يو اوسيدونکی چې ابو شاه نوميده پورته شو او عرض يې وکړ يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! ماته څه وليکه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**اكتبوا لابي شاه**). ابو شاه ته وليکئ[1].

د انصارو انديښنه

---

[1] . صحيح البخاري ١/٢٢، ٢١٦_٢٤٧_٣٢٨_٣٢٩+٢/٦١٥_٦١٧. صحيح مسلم١/٤٣٧_٤٣٩. ابن هشام ٢/٤١٥تر ٤١٦. ابو داود ١/٢٧٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا مکه مکرمه فتحه شوه، هغه مکه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کور، وطن، اصلي ټاټوبی ؤ. انصارو پخپل مینځ کې سره وویل: اوس چې الله تعالی خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مکې په فتحې سره ونازاوه، او خپل ټاټوبی یې ورته فتح کړ، نو آیا فکر نه کوئ چې دې به همدلته پاتې شي؟! دا خبرې یې پداسې وخت کې کولې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په صفا ولاړ ؤ لاسونه یې په دعا پورته نیولي و. کله چې له دعا نه فارغ شو، انصارو ته یې وویل: (**ماذا قلتم؟**) څه مو سره وویل؟ دوی ځواب ورکړ هیڅ مو هم ندي ویلي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اصرار وکړ تر څو هغوی خپله خبره ورته وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**معاذ الله، المحيا محياكم، والممات مماتكم**). الله ته پناه وړم، مرګ به مې له تاسې سره وي، او ژوند به مې هم له تاسې سره وي.

بيعت

وروسته له هغې چې د الله په کرم سره مکه فتحه شوه، د مکې خلکو ته حقیقت څرګند شو، په حق پوه شول باوري شول چې له اسلام پرته بله د نجات او بري لاره نشته، نو په اسلام مشرف شول او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د بیعت لپاره راټول شول. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په صفا ناست و خلک ورته راتلل او بیعت یې ورسره کاوه، عمر (رضي الله عنه) لاندې ولاړ ؤ خلک یې تنظیمول. خلکو ټول پدې بیعت ورسره وکړ چې د توان په اندازه به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر مني او پیروي به یې کوي.

په تفسیر مدارک کې راځي[1]: وروسته له هغې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د نارینه وو له بیعت نه فارغ شو، نو ښځو ورسره بیعت پیل کړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هملته صفا کې تشریف درلود عمر لاندې ورته ناست و. ښځې به راتللې او عمر به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په امر بیعت ورنه اخیست، او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبره به یې ورته رسوله. په همدې وخت هند بنت عتبه راغله ځان یې پیچلی او

[1]. تفسیر المدارک د بیعت آیت ته دی مراجعه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټ کړی ؤ، له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه ویریدله چې ویې نه پیژني ځکه له حمزه (رضي الله عنه) سره یې ډیر ظلم کړی ؤ، همدا وجه وه چې پداسې حال کې بیعت ته راغله چې ځان یې ښه پیچلی ؤ.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ښځو ته وفرمایل: (**أبايعكن علـــى ألا تشركن بالله شيئا**).

پدې بیعت درنه اخلم چې له الله تعالی سره به هیڅ شریک نه نیسئ، عمر (رضي الله عنه) په همدې سره چې له الله سره به شریک نه نیسئ له ښځو نه بیعت واخیست. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**ولا تسرقن**) پدې به بیعت کوئ چې غلا به نه کوئ، پدې وخت کې هندې وویل: ابو سفیان ډیر سخت او بخیل سړی دی، که فرضا زه د هغه له مال نه څه اندازه واخلم، نو آیا دا هم غلا شمیرل کیږي؟ ابو سفیان وویل: ځه، څه دې چې زما له مال نه واخیستل یا دې اخیستي هغه درته حلال دي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وخندل، هنده یې وپیژندله او ویې فرمایل: (**وإنك لهند؟**) ته هنده یې؟ دې وویل: هو، زه هنده یم عفوه راته وکړه، یا نبي الله، الله تعالی دې تا ته عفوه وکړي!

بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**ولا يـــزنين**). پدې به بیعت کوئ چې زنا به نه کوئ، هند وویل: آیا اصیله ښځه هم زنا کوي؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**ولا يقتلن أولادهـــن**). د بیعت بل ټکی به دا وي چې خپل اولاد به نه وژنئ. هند وویل: مونږ خو هغوی واړه لوی کړل، خو تاسې راته ووژل، تاسې پوه شه او دوی، د بدر په ورځ ددې زوی حنظله بن ابي سفیان وژل شوی ؤ. پدې سره عمر (رضي الله عنه) دومره وخندل چې پریوت، او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم مسکی شو. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**ولا يأتين ببهتان**) پدې به بیعت کوئ چې بهتان به نه کوئ، هند وویل: بهتان ډیر بد کار دی، یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ستا ټول امرونه ډیر نیک او غوره دي.

بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**ولا يعصـــينك في معروف**) پدې به بیعت راسره کوئ چې په نیکۍ کې به سرغړونه نه کوئ، همیشه به

(c) ketabton.com: The Digital Library

مې امر منئ، هند وویل: دلته چې درته راغلي یوو، نو دا مو په زړه کې نشته چې بیا به دې نافرماني کوو. هند چې کله ستنه شوه، د خپل بت په ماتولو یې شروع وکړه او ویل یې مونږ په تا غولیدلي او تیروتلي وو.

په مکه کې د رسول الله (ﷺ)هستوګنه

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نولس (۱۹) ورځې په مکه کې پاتې شو، خلک یې اسلام ته رابلل، د هدایت او تقوی لارښوونې یې ورته کولې. په همدې ورځو کې یې اسید خزاعي ته وظیفه ورکړه چې د حرم شریف پولې تازه او نوې کړي، نوي بریدونه یې ورته کېښودل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د اسلامي بلنې لپاره یوه خوا بله خوا دعوتي ګروپونه واستول، دې ګروپونو ته یې همدارنګه امر کړی ؤ چې د مکې په شاو خوا کې موجود بتان مات کړي. همدا وه چې ټول بتان مات شول. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له اړخه په مکه کې اعلان وشو: څوک چې په الله او آخرت ایمان لري باید پخپل کور کې بت ونه ساتي که له چاسره بت وي باید فوراً یې مات کړي.

جنګي ګروپونه او پلاوي

۱- له فتحې نه وروسته چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ډاډه شو، د آتم هجري کال د رمضان په ۲۵ مه یې خالد بن ولید (رضي الله عنه) ته وظیفه ورکړه چې عزی نومي بت ته ورشي او دړې وړې یې کړي. دغه بت په نخله نومه سیمه کې ؤ دا د قریشو او ټولو بني کنانه تر ټولو لوی معبود ؤ، منجوري یې له بني شیبان قبیلې سره وه. خالد له ۳۰ سپرلو سره ورغی او دړې وړې یې کړ. کله چې بیرته راغی رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پوښتنه ورنه وکړه : (**هل رأيت شيئا؟**) **قال : لا** قال: (**فإنك لم تهدمها فارجع إليها فاهدمها**) **فرجع خالد متغيظًا قد جرد سيفه فخرجت إليه امرأة عريانة سوداء ناشرة الرأس فجعل السادن يصيح بها، فضربها خالد فجزلها باثنتين، ثم رجع إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فأخبره، فقال:** (**نعم، تلك العزى، وقد أيست أن تعبد في بلادكم أبدا**)څه دې ولیدل؟ ده وویل: هیڅ مې هم و نه لیدل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: نو بیا دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مات کړې ندی، ورشه او مات یې کړه.
خالد (رضي الله عنه) بیا ور روان شو ښه په غوسه ؤ توره یې په لاس کې نیولې وه، که ګوري چې یوه لوڅه لغړه توره ببر سرې ښځه یې مخې ته راووتله، منجور چیغې پسې و هلې، خو خالد د تورې په ګوزار سره دوې ټوټې کړه بیا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شو او کیسه یې ورته وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: هو، همدا ښځه عزی بت ؤ، هغه به نور تر قیامته دلته ونه نمانځل شي.

۲- په همدې میاشت کې یې عمرو بن عاص (رضي الله عنه) ته وظیفه ورکړه چې لاړ شي او سواع نومی بت ونړوي. دغه بت له مکې نه دری میله لیرې د رهاط په سیمه کې ؤ او هذیل قبیلې به یې عبادت کاوه. کله چې عمرو هلته ور ورسید منجور یې ورته وویل: څه غواړې؟ ده وویل: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر راته کړی چې دغه بت ونړوم. منجور ورته وویل: دا کار نه شې کولی. ده ورته وویل: ولې؟ هغه وویل: ددې کار اجازه نه درکول کیږي، یعنې لاس به دې نیول کیږي. عمرو ورته وویل: ته لا تر اوسه هم په غلطه روان یې، ستا په حال صد افسوس، آیا دغه بت ویني او اوري؟ چې ته یې په هکله دا تصور لرې؟ بیا ورنږدې شو او بت یې ټوټې کړ، خپلو ملګرو ته یې امر وکړ چې د بت د خزانو کوټې هم ونړوي، هغه یې ړنګې کړې خو هیڅ یې پکې ونه موندل، بیا یې منجور ته وویل: ودې لیدل څنګه شو؟ هغه وویل: الله ته تسلیم یم.

۳- په همدې میاشت کې یې سعد بن زید اشهلي (رضي الله عنه) ته امر وکړ چې له ۲۰ سپرو سره لاړ شي او منات بت ړنګ کړي. دغه بت په مشلل سیمه کې له قدید سره نژدې پروت و، اوس، خزرج او غسان قبیلو به یې عبادت کاوه. کله چې سعد ورغی منجور یې ورته وویل: څه غواړې؟ ده ورته وویل: منات نړوم. ده ورته وویل: دا ته او دا منات. سعد ورڅخه شو، دلته هم یوه توره بربنډه ببرسرې ښځه راووتله، ښیرې او نالې کوي، سینه ډبوي، منجور ورته وویل: اې مناته! پام دا له تا نه باغیان دي، نیسه یې! سعد ګوزار پرې وکړ او ویې وژله. بیا بت ته ورغی دړې وړې یې کړ، دلته یې هم په خزانه کې هیڅ و نه موندل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- خالد چې د عزی له ماتولو نه بېرته راستون شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د همدې کال په شعبان مياشت کې بني جذيمه ته وليږه تر څو هغوی اسلام ته رادعوت کړي. همدا وه چې له (۳۵۰) مهاجرو او انصارو او د بني سليم له کسانو سره روان شو ورغی هغه خلک يې اسلام ته راوبلل. دوی ددې پر ځای چې ووايي اسلمنا يعنې اسلام مو راوړيدی ويې ويل صبانا، صبانا يعنې دين موبدل کړ، دين موبدل کړ، پدې خبرې سره خالد پيل وربانديې وکړ وژل يې او نيول يې، دومره اسيران يې ورنه ونيول چې هر کس ته يې يو اسير ورکړ، يوه ورځ يې بياخپلو ملګرو ته امر وکړ چې هر څوک دې خپل اسير ووژني، ابن عمر او ملګرو يې دا امر ونه مانه. او کله چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلل دا کيسه يې ورته وکړه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل لاسونه پورته کړل او ويې فرمايل: (**اللهم إني أبرأ إليك مما صنع خالدًا**). اې ربه! زه د خالد له کړو نه برائت اعلانوم، دا خبره يې دوه ځله تکرار کړه.(۱)

د خالد له ملګرو نه يوازې د بني سليم کسانو خپل بنديان وژلي وو، مهاجرينو او انصارو دا امر نه وٴ منلی. پدې پسې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) علي (رضي الله عنه) واستاوه تر څو د هغې قبيلې د مړيو ديت ورکړي او د تاوان معاوضه يې ادا کړي. ددې پيښې په اړه د خالد او عبدالرحمن بن عوف تر مينځ سخت جنال را پيدا شوی وٴ، خبره ان رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورسيده چې بيايې خالد ته وفرمايل: (**مهلا يا خالد، دع عنك أصحابي، فوالله لو كان أحد ذهبا، ثم أنفقته في سبيل الله ما أدركت غدوة رجل من أصحابي ولا روحته**). پام کوه خالده! زما له اصحابو سره غرض مه لره، قسم په خدای که د احد غره په اندازه سره زر د خدای په لار کې خيرات ورکړې، زما د يوه صحابي د سهار او يا ماښام قدرې اجر به هم ونه مومې.(۲)

دا وه د مکې فتحه، همدا سرنوشت ټاکونکې غزا او لويه سوبه وه، په همدې سوبې سره شرک له منځه لاړ، له عربي جزيره نه د شرک ټغر ټول شو. مخکې زياترو قبيلو د اسلام او کفر تر منځ د جګړې پايلې او نتيجې ته انتظار يوست. دوی دا باور

---

(1). صحيح بخاري ۱/ ۴۵۰ . ۲/ ۶۲۲

(2). ددې غزا تفصيلات مو لدې کنابونو څخه اخستی دي: ابن هشام ۲/ ۲۸۹ تر۴۳۷. بخاري(کتاب الجهاد و کتاب المناسك او ۲/۶۱۲ تر ۶۲۲، فتح الباري ۳/۸تر ۲۷، مسلم۱/۴۳۷_۴۳۹، ۲/۱۰۲_۱۰۳_۱۳۰ زاد المعاد۲/۱۶۰تر۱۶۸، مختصره سيره الرسول۳۲۲_۳۵۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلود چې په حرم شريف کې به حتماً د حق غلبه وي. دوی ته دا باور هغه وخت پيدا شوی ؤ او ورنه په اثبات رسيدلی و چې نيمه پيړۍ مخکې اصحاب الفيل مات او هلاک شوي وو، و يې نه شوای کړای بيت الله شريف او حرم ونيسي. دوی ايمان درلود چې په حرم به د حق حاکميت وي. د حديبيې تړون ددې لويې فتحې سريزه او پيلامه وه. د هغه تړون له برکته خلک په امن شول يو له بل سره يې د اسلام په هکله مناقشې وکړې، په مکه کې پټ مسلمانان را ښکاره شول، او له همدې امله ډير خلک په اسلام مشرف شول، ومو ليدل چې د فتحې په ورځ د اسلامي لښکر شميره لس زرو ته رسيدلې وه.

د مکې په فتحې سره له ټولو حقايقو نه پردې پورته شوې، په ټوله عربي جزيره کې د اسلام او مسلمانانو سياسي او ديني حاکميت ثابت شو، په ديني او د نيوي لحاظ دواړو سره مشرتابه د دوی په لاس کې ولويده حالاتو د مسلمانانو په ګټه بدلون وموند، روښانه او ځلانده سوبه وشوه، پدې پسې نور حالات له هر پلوه د مسلمانانو په ګټه ځرخيدل. هر څه د دوی په واک کې وو. نورو اقوامو او قبايلو بله چاره نه درلوده، مجبور وو ټول د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شي پخپله په اسلام مشرف او نور خلک ورته راوبولي. په دې ډول سره په دوو راتلونکو کلونو کې ټول خلک د اسلام دعوت منلو او نورو ته رسولو لپاره تيار او چمتو شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريمه مرحله

دا مرحله د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ژوند وروستنۍ مرحله ده په همدې دوره کې د اسلامي دعوت ونې بار راوړ جهاد او کړاونو نتيجه ورکړه. او عربي جزيرې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو د نه ستړې‌کېدونکو هلو ځلو، منډو ترړو او مشکلاتو په نتيجه کې پخه شوې ميوه وخوړه. د مکې فتحه هغه لويه کاميابي او ګټاټ ؤ چې په لاسته راوړو سره يې د تاريخ مسير بدل شو، په دغه سوبې سره ماضي له راتلونکې نه بيله شوه، د جاهليت په زمانه کې قريش د ديني زعامت د سمبول په حيث پيژندل کيدل، خلکو ټولو هغوی د دين انصار بلل، ټولو د دوی ديني زعامت منلی ؤ، خو اوس د همدې ديني مشرانو (قريشو تسليمي او له اسلام نه پيروي په حقيقت کې په ټوله عربي جزيره کې د بت پرستۍ د له مينځ تللو په معنی وه، حقيقت هم همداسې ؤ په همدې فتحې سره له جزيرې نه د بت پرستۍ ټغر ټول شو.

دا مرحله په دوو برخو ويشلی شو:

۱- د جهاد او قتال برخه.

۲- اسلام ته د ولسونو او قبايلو تسليمي.

دا دواړه برخې يو له بل سره اوبدل شوې، يو له بل سره تړل شوې او يو په بل کې ننوتلې دي، خو مونږ زيار ايستلی هره برخه بيله تر نظر تيره کړو، څرنګه چې جهاد او قتال په مخکيني دور پورې ډير تړلی دی، نو ځکه مو لومړی د جهاد او قتال برخې ته ځای ورکړيدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حنین غزا

مکه مکرمه د ناڅاپي او داسې حملې په ترځ کې فتحه شوه چې عربان يې حيران کړل، شاو خوا پرتې قبيلې له فتحې نه وروسته د داسې واقعيت په وړاندې ولاړې وې چې د بدلون او تغيير وس يې نه درلود. همدا وجه وه چې له ځو زورورو، شريرو او کبرجنو پرته نورې ټولې قبيلې په اسلام مشرفې شوې. له هغې جملې نه چې کبر او سرکشي يې وکړه د هوازن او ثقيف قبيلې وې. دوی اسلام و نه مانه د مقابلې لاره يې خپله کړه، ورسره د قيس عيلان قبيلې ځينې کورنۍ لکه نصر، جشم، سعد بن بکر او د بني هلال ځينې کسان هم ملګري وو. دوی د ځان لپاره دا مناسبه و نه بلله چې اسلام ته سر کيږدي، فيصله يې وکړه چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره به ټکر کوي. لاړل خپل مشر مالک بن عوف نضري ته ورغلل له هغه نه راټول شول او د جګړې لپاره يې ملا وتړله.

د دښمن لښکرې په اوطاس کې

د دښمن ځواکونو عمومي قوماندان مالک بن عوف له خپلو لښکرو سره روان شو، له ټولو سره يې اولادونه ښځې او مالونه هم وو، مخکې تر اوطاس پورې ورسيدل. اوطاس حنين ته نژدې د هوازن قبيلې يوه دره وه. حنين او اوطاس دوې بيلې بيلې درې دي، حنين د ذي مجاز خوا ته پرته ده چې ددې ځای او عرفات د غره تر مينځ څه باندې لس ميله مسافه ده .[1]

د پوځي امورو ماهر بوډا د خپل مشر غلطي په ګوته کوي

کله چې مالک بن عوف په اوطاس کې واړول. د خلکو په مينځ کې درید بن صمه هم و، نوموړی ډير زوړ، خو غيرتي، په جنګي امورو کې ماهر او تجربه کار سپين ږيری و. درید له خپلو ملګرو نه پوښتنه وکړه اوس مونږ په کومه دره کې پراته يوو؟ دوی

[1]. فتح الباري ۸/ ۲۷ - ۴۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته وویل: په اوطاس دره کې یوو. دغه زاړه تجربه کار جنګي ماهر وویل: دا د آسونو د جنګ لپاره ډېره مناسبه دره ده، نه تیرې شته پکې نه ډېره نشیبه او ځوړه ده، نه ډېره کلکه ده او نه ډېره نرمه، ښه آس ځغلولو ته برابره ده.
بیا یې وویل دا څه دي د اوښ آواز مې تر غوږو شو، د خرو او پسونو آوازونه هم اوریدل کیږي، د ماشومانو ژړاګانې هم اورم دا څه دي؟ خلکو ورته وویل چې مالک بن عوف امر کړی چې ټول خلک باید له ځان سره ښځې، اولادونه او مالونه ټول راولي. مالک یې راوغوښت او ددې کار د علت په هکله یې پوښتنه ترې وکړه. مالک ورته وویل زما هدف دا دی چې له خلکو سره چې مالونه او اولادونه وي، نو دوی به سخته جګړه او مقاومت وکړي، له خپل اولاد او مال نه د دفاع پخاطر به هر څه کوي. درید ورته وویل: رښتیا چې شپون یې یعنې د مشرتابه وړ نه یې، څوک چې یو ځل ماتې وخوري بیا یې څه شی راټینګولی شي؟! که بری ستا وي نو یوازې وسله وال کسان به دې په درد وخوري او که ماتې دربانديې ګډه شوه نو د مال، اولاد او ښځو تاوان به هم در اوښتی وي، رسوا او شرمیدلی به وې. بیا یې د ځینو سردارانو او قبیلو نه پوښتنه وکړه بیا یې ورته وویل: اې مالکه! تا د بني هوازن ماشومان او ښځې د سپرو تورزنو مقابلې ته راوستلې دي، دا مناسب کار ندی. دوی محفوظو، خوندي او د قوم هسکو مینو ته ولیږه، د دوی له لیږلو نه وروسته په آسونو پښه واړوئ او له بې دینانو سره وجنګیږئ، که بریالي شوئ نو وروسته پاتې شوي به درسره یو ځای شي، او که ماتې مو وخوړه، نو ستاسې اولاد، ښځې او مالونه خو به خوندي پاتې شوي وي! مالک ددې زاړه خبره ونه منله، د هغه نصیحت ته یې غوږ ونه نیو، او ویې ویل: زه داسې نه شم کولی ته زوړ شوی یې، عقل دې هم زوړ شویدی، قسم په خدای چې هوازن به یا زما اطاعت کوي او یا به دا توره پخپله خیټه منډم تر څو له شا مې ووزي. حقیقت دا دی چې اصلاً مالک نه غوښتل د درید نوم لوړ شي، او پدې جګړه کې دده رول وي، پدې خبرې سره د هوازن خلکو وویل: مونږ ستا پیروي کوو. درید وویل چې: دا داسې جګړه ده چې نه پوره ونډه پکې لرم او نه پوره ورنه بیل یم بیا یې دا شعر ووایه:

يا ليتني فيها جذع اخب فيها و اضع
اقود وطفاء الدمع كانها شاة صدع

[کاشکی زه پدې ورځ ځوان وای، برید، حمله او منډه تړه مې کولی، هغه آس مې ځغلولی چې د متوسط یا برابر پسه په شان اوږده ویښتان لري.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دښمن جاسوسان

په همدې وخت کې هغه جاسوسان هم بيرته راورسيدل کوم چې مالک د مسلمانانو د حالاتو معلومولو پخاطر ليږلي وو. هغوی په ډير بد حالت کې راغلي وو، ټوک ټوک وو، روحيات يې لويدلي وو، مالک ورته وويل: خوار شئ دا څه دربانده شوي؟ هغوی ورته وويل: مونږ وليدل چې سپين سپين خلک په تور بخونو آسونو سپاره دي، ددې منظر په ليدو سره له واکه ووتلو نور ټينګ نه شوو او پدې حالت ګرفتار شو.

د رسول الله (ﷺ)استخبارات

وروسته له هغې چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دښمن څواکونو له تحرکاتو نه خبر شو، ابو حدرد اسلمي ته يې وظيفه ورکړه چې لاړ شي د دښمن په مينځ کې ځای ونيسي او مکمل احوال يې راوړي.

رسول الله (ﷺ)د حنين په لور

د آتم هجري کال د شوال په شپږمه د شنبې په ورځ مکې ته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د راتګ په نولسمه ورځ، اسلامي لښکر چې شميره يې دولس زره تنه وه له مکې نه د حنين په لور روان شو. په اسلامي لښکر کې لس زره هغه مسلمانان وو چې د مکې په فتحه کې يې برخه درلوده او پاتې دوه زره نور د مکې خلک وو چې زياتره يې تازه په اسلام مشرف شوي وو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عتاب بن اسيد په مکه کې خليفه وټاکه، له صفوان بن اميه نه يې چې لا مشرک و سل زغرې عاريت واخيستلې او روان شو.

د شپې له خوا يو سپور راغی خبر يې راوړ چې: زه فلانې غره ته تللی وم، ومې ليدل چې هوازن قبيله ټوله له اولادونو، ښځو او مالونو سره راوتلې ده. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تبسم وکړ او ويې فرمايل: (**تلك غنيمة المسلمين غدًا إن شاء اللّه**). ان شاء الله سبا ته به دا ټول شيان د مسلمانانو له خوا ولجه نيول کيږي. په همغه شپه انس بن ابي مرثد غنوي[1] په رضا کارانه توګه پيره کوله.

---

[1]. سنن ابي داود و شرحه عون المعبود ۲/ ۳۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانانو د لارې په اوږدو کې يوه لويه شنه ونه وليدله چې ذات انواط بلل کيدله. عربانو به په هغې باندې خپلې وسلې را ځوړلې او همدلته به يې ذبحه کوله او څه وخت به ورسره پاتې کيدل. له مسلمانانو نه هم ځينو وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! مونږ ته هم لکه د مشرکينو په شان يوه ذات انواط جوړه کړه! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**الله أكبر، قلتم والذي نفس محمد بيده كما قال قوم موسى: اجعل لنا إلها كما لهم آلهة، قال: إنكم قوم تجهلون، إنها السَّنَنُ، لتركبن سُنَنَ من كان قبلكم**)[1].

الله اکبر، تاسې خو داسې خبره وکړه لکه څرنګه چې د موسی قوم موسی (عليه السلام) ته کړې وه. ورته ويلي يې وو، مونږ ته هم د دوی د خدايانو په شان خدای جوړ کړه! په ځواب کې موسی (عليه السلام) ورته ويلي وو چې تاسې نه پوهيږئ، رښتيا ده چې دا هماغه طريقه ده تاسې به حتما د پخوانيو قومونو لارې او طريقې تعقيبوئ.

ځينو مسلمانانو چې د لښکر دا دومره زيات شمير ليدلی و، نو ويل يې نن خو به بالکل ماتې ونه خورو، خو دا خبره په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډيره سخته تمامه شوې وه.

اسلامي لښکر تر غلچکي بريد لاندې

د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لښکر د چارشنبې په شپه د شوال په لسمه حنين ته ورسيد. خو مالک بن عوف له مسلمانانو نه مخکې هلته رسيدلی و، خپل عسکر يې د درې په مهمو ځايونو، لارو او تنګيو کې ځای په ځای کړي وو، امر يې ورته کړی و چې دې ځای ته د مسلمانانو په رسيدو سره سم بايد بريد ورباندې وشي او په غشو وويشتل شي.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سهار وختي خپل لښکر تيار کړ، جنډې او بيرغونه يې وتړل په مسلمانانو يې وويشل، او په دره کې مخ په وړاندې روان شول. په همدې وخت کې په کمين کې ناست دښمن د غشو باران پرې جوړ کړ، سخته حمله يې ورباندې وکړه، مسلمانان مجبور شول شا تګ وکړي، خو منظم شاتګ نه، بلکه ماتې ورباندې ګډه شوه هر چا خپله مخه ونيوه، يو په بل خبر نه و، ابو سفيان

---

[1]. ۲- الترمذي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې نوی مسلمان شوی ؤ ددې حالت په لیدو سره وویل اوس یې والله که څوک په سره بحیره کې هم راتینګ کړای شي!
جبله یا کلده چې د جنید زوی ؤ وویل: خبردار! دا دی نن جادو او سحر باطل او مات شو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ښي طرف ته مخ واړاوه او فرمایل یې: (**هَلُمُّوا إلى أيها الناس، أنا رسول الله، أنا محمد بن عبد اللّه**) اې خلکو! زما خوا ته راشئ، زه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یم، زه محمد بن عبدالله یم. پدې شیبو کې یوازې کم شمیره مهاجرین او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د کورنۍ غړي ورسره پاتې وو. همدلته یو ځل بیا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بې مثله غیرت او میړانه په اثبات ورسیدله په پوره جرات او شجاعت سره یې مقابله کوله او فرمایل به یې: (**أنـــــا النبي لا كَذِبْ ** أنا ابـــن عبد المطلب**) زه رینښتونی پیغمبر یم، زه د عبدالمطلب زوی یم.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د غره په شان ولاړ ؤ ابو سفیان بن حارث یې د قاطرې واګې نیولې وې، عباس (رضي الله عنه) یې رکاب ته ولاړ ؤ د جګړې په همدې سختو لحظاتو کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راکوز شو او له خپل رب نه یې د بری سوال وکړ، ویې ویل: (**اللّهم أنزل نصرك**). یا ربه! بری راکړې، نصرت را په برخه کړې!

مسلمانان بیرته راګرځي

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل تره عباس (رضي الله عنه) ته چې ښه لوړ غږ یې درلود امر وکړ چې خلکو ته چیغه وکړي. عباس (رضي الله عنه) وایي: ما په لوړ آواز غږ وکړ: چیرته دي د بیعه الرضوان یاران؟ وایي: ددې آواز په اوریده سره هغوی داسې را تاو شول او دومره په بیړه راغلل لکه چې غوا پخپل خوسي پسې ورځي، ټولو وویل: لبیک، لبیک[1]. ځینو به کوشش کاوه چې د خپل اوښ مخه راواړوي خو نه به یې شوای کولی، نو له اوښ نه به راکوزیده، هغه به یې پریښود، له خپلې زغرې او تورې سره به د آواز په لور راته، پدې ترتیب سره تقریبا سل تنه راټول شول او په دښمن یې ورودانګل.

[1] .صحيح مسلم ۱۰۰/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيايې انصارو ته بلنه ورکړه، غږ يې وکړ اې انصارو! اې انصارو! بيا يې يوه يوه قبيله يادوله پدې ترتيب سره خبره بني حارث بن خزرج ته ورسيده.

مسلمانان ټول يو په بل پسې راتلل، ټول ګروپ ګروپ بيرته د جګړې ميدان ته راغلل، سخته جګړه پيل شوه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې د جګړې حالت وليد ويې فرمايل:

(الآن حَمِي الوَطِيسُ) اوس د جګړې تنور ګرم شو.

بيا يې يو موټی خاورې واخيستلې او د مشرکانو پر مخونو يې وروشيندلې او ويې فرمايل (شاهت الوجوه) [بد دې وي دا مخونه.] دا خاورې د مشرکينو په سترګو کې ولويدلې د ټولو سترګې ډکې شوې او په همدې ډول ورو ورو د کفر په لښکر کې ماتې ګډه شوه او د مقابلې توان يې له لاسه ورکړ.

د دښمن ماتې

د همدې يو موټي خاورو له شيندلو نه لږ وروسته په دښمنانو کې ماتې ګډه شوه، يوازې له ثقيف قبيلې نه ۷۰ تنه ووژل شول. مسلمانانو د هغوی مال، وسله، اهل اولاد ټول غنيمت کړل.

دې حالت ته الله تعالی داسې اشاره فرمايي:

((لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ (٢٥) ثُمَّ أَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُوداً لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ)) (التوبة: ٢٥ – ٢٦)

[الله تعالی له تاسې سره په ډيرو ځايونو کې مدد کړيدی، او خصوصا د حنين په ورځ چې غره کړی تاسې ډيروالي ستاسې، دغه ډيروالي ستاسې هيڅ درد دوا نه کړ، له ويرې نه دا ارته ځمکه دربانديې تنګه شوه، بيا مو شا کړه دښمن ته بيا الله خپل تسکين نازل کړ پر رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مؤمنانو باندې، او داسې لښکرې يې راوليږلې چې نه وې ليدلې تاسې او کافرانو ته يې عذاب او جزا ورکړه، د کافرانو سزا همدا ده.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانان په دښمنانو پسې

دښمن ماتې وخوړه، ځينې يې طائف، نور يې نخله او يوه ډله يې اوطاس ته وتښتيدل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ابو عامر اشعري د يوه ګروپ په مشرۍ اوطاس ته وليږه. هلته څه کمه جګړه وشوه مشرکينو بيا ماتې وخوړه، خو ابو عامر (رضي الله عنه) هم په شهادت ورسيد.

د سپرو مسلمانانو يو بل ګروپ په هغو مشرکينو پسې ورغی چې نخلې ته تښتيدلي وو. هلته ربيعه بن رفيع هغه زوړ دريد بن صمه وواژه. زيات شمير مشرکان طائف ته وتښتيدل چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د غنيمتونو له ټولولو وروسته هلته ورپسې ورغی.

غنيمتونه يا ولجې

ددې غزا ولجې ډيرې زياتې وې، پدې ولجو کې ۶۰۰۰ اسيرانې (وينځې) ۲۴۰۰۰ اوښان، له څلويښت زرو نه زيات پسونه، ۴۰۰۰ اوقيه نقره يا سپين زر(اوقيه هغه وخت د زرو د اندازې يو مقياس ؤ چې تقريبا له ۷ مثقالو سره برابره ده) چې ټول ۱۶۰ زره درهم کيدل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې ټول غنيمتونه په جعرانه کې راټول شي، مسعود بن عمرو غفاري ته يې وظيفه ورکړه چې د هغې ساتنه وکړي، او د طائف له غزا نه مخکې يې د ويشلو حکم نه وکړی.

د اسيرو ښځو په ډله کې شيماء بنت حارث السعديه چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) رضاعي خور کيدله هم وه کله چې هغه راوستل شوه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل چادر ورته وغوړاوه، شيماء وربانديې کيناستله، نيکي يې ورسره وکړه او خپل قوم ته يې وليږله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د طائف غزا

د طائف غزا په حقيقت کې د حنين د غزا ادامه ده، ځکه د هوازن او ثقيف ماتې خوړلې لښکرې له خپل قوماندان مالک بن عوف نضري سره يو ځای لاړې، او ټول په طائف کې ميشته شول، هملته يې په کلاګانو کې ځايونه ونيول. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې په جعرانه کې د ولجو له ټولولو نه فارغ شو د همدې آتم کال په شوال مياشت کې د طائف په لور وخوځيد.

خالد (رضي الله عنه) يې له زرو مخکښانو سره مخکې وليږه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم ورپسې روان شو له نخله يماني، قرن المنازل ورپسې له ليه نه تير شو، هلته د مالک يوه کلا وه هغه يې ړنګه کړه، مخکې لاړ طائف ته له رسيدو سره سم يې د طائف کلا محاصره کړه، نژدې يې سنګر ورته ونيو. ددغه کلابندۍموده لنډه نه وه. مسلم له انس (رضي الله عنه) نه په روايت سره دا موده څلوېښت (۴۰) ورځې ښودلې ده، خو سيرت ليکونکو دغه موده د رواياتو په خلاف سره شل ورځې، يا ۱۸ ورځې او يا ۱۵ ورځې ښودلې ده.[1]

د محاصرې په دوران کې دواړو خواوو يو پر بل د تيرو او غشو وارونه کول، په لومړي سر کې مسلمانان د محاصره شويو کفارو له خوا د غشو تر سخت بريد لاندې راغلل. يو شمير ورنه ټپيان او ۱۲ تنه شهيدان شول، په پای کې مجبور شول خپل سنګر بدل کړي او په هغه ځای کې يې نوې قرارګاه جوړه کړه چيرته چې اوس د طائف جومات دی.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) منجنيق يا د هغه وخت توپ نصب کړ په مشرکينو يې ګوزارونه وکړل، کلا درز وکړ، او څو تنو مسلمانانو د هغه وخت له ټانک نه په استفادې سره له همدې درز نه کلا ته د ننوتلو هڅه وکړه ترڅو اور ورته کړي، خو کفارو په اور سرې شوې اوسپنې پرې واچولې، هغوی له ټانګونو نه راووتل او کفارو په غشو سره څو تنه ورنه په شهادت ورسول.[2]

(1). فتح الباري ۴۵/۸ .

(2). د هغه وخت ټانک د اوسني وخت د ټانک په شان نه و، بلکه دا به له لرګي نه جوړيده خلک به پکې ننوتل، بيا به د کلا بيخ ته ورتېيل وهل کيده چې هلته پداسې حال کې چې پکې ناست کسان ديوال سوری کړي او يا له شته سوريو نه کلا ته د ننه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له نوي جنګي تاکتیک نه کارواخیست او داسې اقدام یې وکړ چې کفار دې ته اړ باسي تسلیم شي. پدې لړ کې یې د هغوی د انګورو د ونو او تاکونو قطع کولو او سيځلو امر وکړ، تاکونه پرې او وسوځول شول، همدا وه چې ثقیف غوښتنه وکړه چې د خدای پخاطر او د خپلوۍ په اساس دغه سلسله نوره بنده کړئ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوی غوښتنه ومنله. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا آواز وشو هر غلام چې له کلا نه راووزي او زمونږ لوري ته راشي هغه آزاد دی. پدې اعلان پسې **۲۳** تنه راغلل[۱]. پدې ډله کې یو هم ابوبکره ؤ، هغه د طائف له کلا نه راکوز شوی ؤ، او د لاندې د یوه څاه په څرخ باندې ناست ؤ پښې . یې ځوړندې کړې وې، له همدې امله رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابو بکره نوم ورباندې کېښود. دا ټول غلامان یې آزاد کړل، هر یو یې یوه یوه مسلمان ته وسپاره تر څو د دوی خرڅ و خوراک ورکړي، پدې کار سره کفار په غوسه شول، او دا ډېر سخت ورباندې تمام شو. محاصره اوږده شوه، د کلا فتحه کول سخت او مشکل ؤ، د کفارو په غشو او سرو شویو اوسپنو سره یو شمیر مسلمانان زخمیان او شهیدان شول، په کلا کې د ننه له کفارو سره د یوه کال آذوقه هم وه، له بیرون نه هم لاره موندل ورته ګران و. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له نوفل بن معاویه سره مشوره وکړه، نوفل ورته وویل: هغوی لکه ګیدړې په غارونو کې د ننه دي، که همدلته انتظار وباسې نو وبه یې نیسې، او که خوشي یې کړې نو زیان نه شي در رسولئ. همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د محاصرې پای ته رسولو فیصله وکړه، عمر (رضي الله عنه) ته یې امر وکړ چې خلکو ته غږ وکړي چې: ((ان شاء الله سبا به روانیږو)). دا اعلان مسلمانانو ته عجیب ښکاره شو، سخت ورباندې تمام شو، ویې ویل: ځو به خو مخکې لدینه چې دا کلا فتحه کړو!! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: **(اغدوا علی القتال)**.ځئ، سبا هم جنګ وکړئ.

مسلمانان سهار جنګ ته لاړل، یو شمیر ورنه ټپیان شول. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله اعلان وکړ: **(إنا قافلون غداً إن شاء اللّه)**.[ان شاء الله سبا به ستنیږو] مسلمانان دا ځل خوښ شول او ټول روان شول. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تبسم کاوه، او کله یې چې کوچ کاوه امر یې وکړ چې داسې وایي :

---

[۱] . بخاري۲/۶۲۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(آیبون تائبون عابدون، لربنا حامدون). یعنې په داسې حال کې بیرته ځو چې توبه ګار یوو، عبادت کوونکي او د خپل رب ثنا ویونکي یوو. چا عرض وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ثقیف ته ښیرې وفرمایه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (اللّهم اهد ثقیفا، وائت بهم).اې ربه ثقیف ته هدایت وکړې، او زما حضور ته يې راولې.

په جعرانه کې د ولجو ویشل

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له طائف نه ستون شو او څه د پاسه لس ورځې په جعرانه کې پاتې شو، غنیمت شوي مالونه يې نه ویشل انتظار يې یوست چې کیدای شي د هوازن نمایندګان راشي او خپل مالونه بیرته ور وسپاري، خو څوک را معلوم نه شول. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د غنیمتونو ویشل پیل کړل، تر څو د مکې مشران د قبایلو سرداران او نور مخور چې ډیر حریص وو، پدې مالونو سره خوښ چوپ او قانع کړي. لومړی يې هغو کسانو ته چې نوي مسلمان شوي وو او ددې ضرورت لیدل کیده چې زړونه يې راجلب شي، تشویق او ترغیب شي، ښه برخه ورکړه، دې ډول خلکو ته مؤلفت القلوب ویل کیږي، همدوی ته يې له نورو نه مخکې ښه لویه برخه وربیله کړه.

ابو سفیان ته يې څلویښت اوقیې نقره (سپین زر) او سل اوښان ورکړل، خو لدې سره هم ابو سفیان وویل: زوی مې یزید؟ یعنې زوی ته مې هم برخه ورکړه! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) يې زوی ته هم همدومره برخه ورکړه. ابو سفیان بیا وویل: هغه بل زوی مې معاویه؟ هغه ته هم څه ورکړه! هغه ته يې همدومره برخه ورکړه. وروسته يې حکیم بن حزام ته سل اوښان ورکړل، هغه د نورې برخې سوال وکړ، نور هم همدومره اوښان ورکړل شول. صفوان بن امیه ته يې هم دری ځله سل، سل، اوښان یعنې ټول ۳۰۰ اوښان ورکړل. دا په شفاء نومي کتاب کې راغلي[1].

او حارث بن کلده ته يې هم سل اوښان ورکړل، همدا راز د قریشو او نورو قبایلو سردارانو ته يې سل، سل اوښان ورکړل، نورو ته يې پنځوس، پنځوس اوښان، وروسته څلویښت، څلویښت اوښان ورکول، خلکو به ویل محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دومره بخشش ورکوي لکه چې له فقر نه بالکل ویره نلري.

په همدې وخت کې کوچیانو یو ځل چور جوړ کړ، په رسول الله (صلی الله علیه و اله و

---

[1] . الشفاء بتعریف حقوق المصطفی للقاضي عیاض ۸٦/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) ورته‌ول شول هر يوه مال ورنـه غوښت، رسـول الله (صلى الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) مجبور شو د يوې ونې خوا تـه ودريـد ، چـادر يې پـه زور ورنـه کش شـو، ويې فرمايل: (أيها الناس، ردوا علي ردائي، فو الذي نفسي بيده لو كـــان عنـــدي عدد شجر تهامة نعماً لقسمته عليكم، ثم ما ألفيتموني بخيلاً ولا جباناً ولا كـــذاباً).

[اې خلکو! چادر مې پرېږدئ، چـادر مـې راکـړئ، قسـم پـه هغـه ذات چـې زمـا مـرګ او ژوند يې په لاس کې دی، که د تهامې د ونو په اندازه څاروي م ی لـرلـئ ټـول بـه مـې درباندې ويشلي وای، بله دا چې تاسې خـو زه کلـه هـم بخيـل، ډارن او دروغجـن نـه يـم ليدلئ.]

ورپسې د خپلې اوښې خوا ته ودريد ، له بوکام نه يې يو ويښته راويوست په ګوتو کې يې نيولی و فرمايل يې:(أيها الناس، واللّه مالي من فيئكم ولا هذه الوبرة إلا الخمس، والخمس مردود عليكم).

[اې خلکو! په خدای قسم که مې لدې غنيمتونو نه ددې ويښتـه پـه انـدازه هـم څـه شـی اخيستي وي، يوازې خمس (پنځمه برخه) زما حق ده، ګورئ چې هغه هم بيرته تاسې تـه درکول کيږي.]

مؤلفه القلوب ته لدې لويو لويو برخو ورکولو نه وروسته يې زيد بـن ثابت تـه امـر وکـړ چې غنيمتونه او خلک را حاضر کړي، ټول مالونـه يـې وويشـل، چـې هـر پلـي کـس تـه څلور اوښان، څلويښت پسـونه ورسـيدل، د سـپرو برخـه دوولـس اوښـان او ۱۲۰ پسـونه وو. رسول الله (صلی الله عليه و الـه و صـحبه و سلم) پـه ډيـره حکيمانـه توګـه دا مالونـه وويشـل، ځکه ډير داسې کسان شته چې د خيټې له لارې اسلام ته راوستل کيـدی شي، يعنې له مادي لارو نـه د حق پـه لـور رابلـل کيـدی شي، لـدې ډول کسـانو سـره عقـل او منطق کارنه کوي، لومړی به يې خيټه ور ډکوې بيا بـه يـې حق تـه رابولـې، دا کسـان هغو څارويو ته پاتې کيږي چې په شنو وښـو يـا شـفتلې سره يې په لاره بـوولی شـې، دا ډله انسانان هم همداسې مادي تشويقونو او اسبابو ته ضرورت لري تر څو ورو ورو لـه اسلام سره الفت او مينه پيدا کړي او په حق اعتراف وکړي.[۱]

---

[1]. فقه السيره ص ۲۹۸ – ۲۹۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله (ﷺ) لدې ويش نه د انصارو خفګان

په پيل کې اصحاب (رضي الله عنهم) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې حکيمانه ويش او مدبرانه سياست په راز او ګټو پوه نه شول ددې ويش تر شا پټ اهداف يې درک نه شوای کړی، نو همدا وه چې ځينې اعتراضونه او انتقادات راولاړ شول. پدې ويش کې انصارو د زيات تاوان احساس کاوه، ځکه هغوی ته د حنين له بخششونو نه هيڅ ونه رسيدل. دوی خو هغه کسان وو چې د سختۍ او ماتې په وخت غرېږي وشو او دوی په ډيره بيړه دجګړې ډګر ته راودانګل، جهاد يې کاوه او له رسول (صلی الله عليه وسلم) نه کلکه دفاع وکړه. او د همدوی دمقاومت له برکته ماتې په بري بدله شوه، خو اوس چې د ولجو د ويشلو وخت شو د همغو فراريانو او له جګړې نه په شا شويو کسانو لاسونه ډک دي، ډير بخششونه ورکړل شول، خو دوی (انصارو) ته هيڅ هم په برخه ونه رسيدل.[۲] دا تصور ددې سبب شو چې ناراضه شي.

ابن اسحاق له ابو سعيد خدري (رضي الله عنه) نه روايت کوي وايي: کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا بخششونه په قريشو او نورو عربي قبيلو وويشل، او انصارو ته يې هيڅ برخه ورنکړه، دوی خفه شول او پدې هکله خبرې او پوښتنې راولاړې شوې. ځينو وويل: اوس خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپل قوم سره يو ځای شو. سعد بن عباده (رضي الله عنه) رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورغی او عرض يې وکړ: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! ستا لدې ويش نه انصار خفه شويدي، تا بخششونه خپل قوم ته ورکړل، نورو عربانو ته دې هم لوېې برخې ورکړې، خو انصارو ته دې هيڅ ورنکړل! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل :

(**فأين أنت من ذلك يا سعد؟**) ستا څه نظر دی اې سعده! ده وويل: زه خو هم د همدې قوم يو غړی يم. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**فاجمع لي قومك في هذه الحظيرة**). لاړ شه او خپل قوم دې پدې پنډ غالي کې را ته راغونډ کړه. سعد لاړ او انصار يې په يوه پنډ غالي کې راټول کړل، يو شمير مهاجرين

---

(2). فقه السيره ص ۲۹۸_۲۹۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم راغلل هغوی ته یې اجازه ورکړه ورسره کیناستل، ورپسې نور راغلل، خو هغوی ته یې اجازه ورنکړه. کله چې ټول راغونډ شول، سعد ورغی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې وویل چې انصار را ټول شویدي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشریف راووړ حمد او ثنا یې وویله بیایې وفرمایل: (یا معشر الأنصار، ما قَالَةٌ بلغتني عنكم، وَجِدَةٌ وجدتموها على في أنفسكم؟ ألم آتكم ضلالاً فهداكم اللّه؟ وعالة فأغناكم اللّه؟ وأعداء فألف اللّه بين قلوبكم؟) قالــوا: بلــى، اللّه ورسولــه أَمَنُّ وأَفْضَلُ . اې انصارو! ستاسې یوه خبره راته رارسیدلې ده، لکه چې تاسې له ما خفه شوي یاستئ؟ آیا داسې نده چې زه تاسې ته پداسې حالت کې درغلم چې تاسې ګمراهان وئ الله تعالی هدایت درته وکړ، تاسې بې وسه وئ الله تعالی وس او دارایي در کړه، یو د بل دښمنان وئ الله تعالی سره دوستان کړئ؟ انصارو وویل هو همداسې ده، پر مونږ باندې د الله تعالی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زیاته مهرباني او کرم دی او لــه هر څه نه راته غوره دي. بیا یې زیاته کړه: (ألا تجيبوني يا معشر الأنصار؟) اې انصارو ولې ځواب نه را کوئ؟ دوی وویل: د څه ځواب در کړو یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)؟! پر مونږ د الله او رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لوی فضل شویدی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (أما واللّه لو شئتم لقلتم، فصَدَقْتُمْ ولصُدِّقْتُمْ: أتيتنا مُكَذَّبًا فصدقناك، ومخذولاً فنصرناك، وطريداً فآويناك، وعائلاً فآسَيْنَاك).

قسم په الله که غواړئ چې ووایئ او که ووایئ رېښتوني به هم وئ، ووایئ چې یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! تـه مونږ تـه پداسې حالت کې راغلې چې خلکو دروغ در پورې تړل او مونږ دې تصدیق وکړ، چا مرسته نه درسره کوله مونږ دې مدد وکړ، چا ځای نه درکاوه او مونږ ځای درکړ، محتاج وې مونږ دې مرسته وکړه. بیا یې زیاته کړه: (أوَجَدْتُمْ يا معشر الأنصار في أنفســكم في لَعَاعَةٍ من الدنيا تَألَّفْتُ بها قوماً ليُسْلِمُوا، ووَكَلْتُكم إلى إسلامكم؟ ألا ترضــون يــا معشر الأنصار أن يذهب الناس بالشاة والبعير، وترجعوا برسول اللّه صلى الله عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسلم إلى رحالكم؟ فوالذي نفس محمد بيده، لولا الهجرة لكنت امرأ من الأنصار، ولو سلك الناس شِعْبًا، وسلكت الأنصار شعباً لسلكت شعب الأنصار، اللّهم ارحم الأنصار، وأبناء الأنصار، وأبناء أبناء الأنصار). [اې انصارو د ناچيزې مادي متاع په سبب له ما خفه نه شئ. ما غوښتل پدې بې ارزښته متاع سره د خلکو زړونه واخلم تر څو اسلام راوړي ستاسې په اسلام ډاډه څرګند شوی. اې انصارو! آيا دا مو نده خوښه چې خلک له اوښانو او پسونو سره روان وي او تاسې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره خپلې مېنې ته ستانه شئ؟ قسم په هغه ذات چې زما نفس د هغه په واک کې دی، که هجرت نه وی نو زه به له انصارو نه يو فرد وای، که ټول خلک په يوه لاره روان شي او انصار په بله زه به د انصارو په لاره ځم. اې الله ته په انصارو رحم وکړه، د انصارو په زامنو رحم وکړه او د انصارو په لمسيانو رحم وکړه.] پدې خبرو سره ټولو دومره وژړل چې ږيرې يې په اوښکو لمدې شوې، ټولو وويل: زمونږ لپاره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کافي دی، همدا عظيمه برخه راته بس ده. بيا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشريف يووړ. او دوی هم سره تيت شول[١].

د هوازن پلاوی

وروسته له هغې چې غنيمتونه وويشل شول، د هوازن قبيلې نمايندګان پداسې حال کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلل چې په اسلام مشرف شوي وو. دوی **۱۴** کسان وو، مشر يې زهير بن صُرَد وُ، ابو بُرقان چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) رضاعي تره کيده هم ورسره وُ. د نوموړي د نوم په هکله څه اختلاف شته ځينو يې نوم ابومروان او ابو ثروان هم بللی دی. هغوی له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه سوال وکړ چې احسان ورسره وکړي بنديان او مالونه يې بيرته ورکړي، او داسې خبرې يې وکړې چې د ټولو زړونه پرې وسوځيدل. ابن اسحاق وايي: پدې ډله کې نهه سرداران وو، چې اسلام يې راوړ، بيعت يې وکړ، بيا يې عرض وکړ: يا رسول الله (صلی الله علیه وسلم)! د تاسو له خوا په نيول شويو کسانو کې ميندې، خويندې، ترورياني(عمه ګانې او خاله ګانې دي، چې دا ټولې د قومونو ناموس او غيرت شميرل کيږي:

---

[١] . ابن هشام ٤٩٩/٢_٥٠٠. په بخاري کی هم ديته ورته روايت ذکر شويدی ٦٢٠/٢_٦٢١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فامنن علينا رسول اللّه في كــرم ** فإنــك المرء نرجــوه وننتظر

امنن على نسوة قد كنت ترضعها ** إذ فوك تملؤه من محضها الدرر

[يا رسول الله(عليه السلام) د خپل كرم له مخې پر مونږ منت كيږده، ته هسې شخصيت يې چې مونږ تمه او هيله درته لرو، پر هغو ميرمنو احسان وكړه چې تا يې شيدې خوړلې او رضاعي اړيكې ورسره لرې.]

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: : (إن معي من تـــرون، وإن أحب الحديث إلى أصدقه، فأبناؤكم ونساؤكم أحب إليكم أم أمـــوالكم؟) له ماسره خو دغه كسان شته چې تاسې يې وينئ، ربښتيا خبرې ډيرې غوره ګڼم، دا راته ووايئ چې خپل اولادونه او ښځې ډيرې درباندې ګرانې دي او كه خپل مالونه؟ دوی وويل: مونږ هيڅ شی له خپل نسب،ا ولاد، حسب او شرف سره نه برابره وو. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (إذا صليت الغداة ـــ أي صلاة الظهر ـــ فقوموا فقولوا: إنا نستشفع برسول اللّه صلى الله عليـــه وســـلم إلى المـــؤمنين، ونستشفع بالمؤمنين إلى رسول اللّه صلى الله عليه وسلم أن يرد إلينا سبينا).كله مو چې د ماسپښين لمونځ ادا كړ پورته شئ او ووايئ چې مونږ رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مسلمانانو ته او مسلمانان رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته شفيع وراندې كوو چې زمونږ بنديان راته آزاد كړي. د ماسپښين لمونځ چې وشو، هغوی پورته شول او همدا خبرې يې وكړې، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: : (أما ما كان لي ولبني عبد المطلـــب فهـــو لكـــم، وسأسأل لكم النـــاس).كوم شی چې په ما او بني مطلب پورې اړه لري هغه ټول ستاسې، او ستاسې لپاره له نورو خلكو نه همداسې غوښتنه كوم. مهاجرينو او انصارو وويل: له مونږ سره چې څه شيان شته هغه ټول د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دي، خو الأَقْرَع بن حابس وويل: زه او بنو تميم دا مالونه او شيان بيرته نه وركوو. عُيَيْنَة بن حِصْن هم وويل: زه او بنو فزاره هم دا كار نه كوو. عباس بن مِرْدَاس هم همدا ډول خبره وكړه ويې ويل: زه او بنو سُلَيْم هم دا شيان نه ستردوو، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنو سلیم وویل: زمونږ شیان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دي. عباس ورته وویل: تاسې زه توهین کړم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (إن هؤلاء القوم قد جاءوا مسلمين، وقد كنت استأنيت سَبْيَهُمْ، وقد خيرتهم فلم يعدلوا بالأبناء والنساء شيئاً، فمن كان عنده منهن شيء فطابت نفسه بأن يرده فسبيل ذلك، ومن أحب أن يستمسك بحقه فليرد عليهم، وله بكل فريضة ست فرائض من أول ما يفيء الله علينا). دا خلک پداسې وخت مونږ ته راغلي چې اسلام يې راوړيدی، ما خو د دوی د بندیانو په هکله څه انتظار هم ویوست اوس مې هم دوی ته اختیار ورکړ چې مالونه غواړي او که اولادونه، خو هغوی وویل هیڅ شی هم له خپلو اولادونو او ښځو سره نه برابروي، نو له چا سره چې د دوی اسیر شته که خوښه يې وي هغه دې بیرته دوی ته ورکړي، او که څوک نه غواړي له خپل حق نه تیر شي، نو غوره ورته دا ده چې اسیر بیرته ورکړي زه به د دوی د هرې برخې په عوض کې له راتلونکي غنیمت نه شپږ برخې ورکړم. خلکوپه ځواب کې وویل: مونږ ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خوښه له هرڅه نه غوره ده، یعنې دده پخاطر ټول اسیران بیرته دوی ته ورکوو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (إنا لا نعرف من رضي منكم ممن لم يرض، فارجعوا حتى يرفع إلينا عُرَفَاؤكم أمركم). تاسې لاړ شئ تر څو ستاسې مشران او قومندانان ګزارش راکړي، ځکه اوس ما ته ستاسې راضي او ناراضي معلوم نه شو. بیا ټولو د هوازن قبیلې بندیان ځوانان وو که ماشومان او که ښځې ټول يې بیرته ورکړل، یوازې عیینه چې یوه زړه ښځه يې په برخه رسیدلې وه نه ورکوله، په پای کې يې له څه بحث نه وروسته هغه هم ورکړه. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هرې اسیرې ښځې ته یو یو جوړه قبطي جامې هم ورکړې.

عمره او مدینې ته ستنیدل

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په جعرانه کې د ولجو له ویش نه وروسته عمره ادا کړه او بیا يې مدینې منورې ته تشریف یووړ. عتاب بن اسید يې په مکه مکرمه کې خپل خلیفه وټاکه د کائناتو سردار د هجرت د اتم کال د ذي القعدې په ۲۴ مه بیرته مدینې ته ستون شو.

محمد غزالي وايي: د الله تعالی له لوري د ځرګندې فتحې له پیرزوینې وروسته مدینې

ته د ستنيدلو او لدينه آته کاله وړاندې هجرت تر منځ څومره فاصله او څومره توپير موجود دی؟! وګورئ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې مدينې ته هجرت کړی ؤ چې له مکې نه شړل شوی، تر تعقيب او څارنې لاندې ؤ، ګوښی ؤ، مسافر ؤ، د انس، الفت، ځای او ځای ګير په لټه کې ؤ چې د مدينې اوسيدونکو ښه راغلاست ورته ووايه، دده راتګ يې نيکمرغي وبلله، ځای يې ورکړ، تود هرکلی يې ورته ووايه، اطاعت يې ورنه وکړ، ورته تسليم شول، مرستې يې ورسره وکړې، له لاړښوونو څخه يې ګټه پورته کړه، دده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د حضور او موجوديت په بدل کې يې د ډيرو دښمنۍ ته تن ورکړ، خو دا دی اوس آته کاله وروسته بيرته همغه مدينې ته چې مخکې يې پناه پکې لټوله پداسې حال کې روان دی چې مکه يې فتحه کړې، د جاهليت واکمني يې نسکوره او غرور يې ورمات کړی، د کفر او شرک زور اوبه شوی، د جاهليت غرور تر پښو لاندې شوی، همغه جاهل او ګمراه خلک په اسلام مشرف او عزتمن شوي، اسلام ورته له هر څه محترم او مقدم شوی، همدا وجه ده چې مخکينۍ ګناوې يې ورته ښنل شوې الله تعالی فرمايي:

((إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ)). (يوسف: ۹۰)

[ترجمه: چا چې تقوی او صبر وکړ نو الله تعالی د نيکو کارانو اجر نه ضايع کوي[۱].]

---

[۱] . فقه السيرة ۳۰۳. ددی غزواتو ـ دمکې فتحه، حنين او طائف ـ د تفصيل لپاره دا کتابونه وګورئ: زاد المعاد ۲/ ۱۲۰تر۲۰۱. اپن هشام ۲/۳۸۹ تر ۵۰۱. صحيح البخاري ۲/ ۲۱۲ تر ۲۲۲. فتح الباري ۸/۳تر۵۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مکې له فتحې وروسته

پلاوي او سرايا

لدې اوږده او بريالي سفر څخه له راتګ نه وروسته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ډير پلاوي او وفدونه راغلل، همدا راز رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مختلفو سيمو ته واليان، موظفين او بلونکي واستول. او د هغو قوتونو په خلاف يې عسکري اجرآت وکړل کوم چې اسلام ته يې سر نه ايښود، کبر يې کاوه او په واقعيت يې اعتراف نه کاوه، په لاندې کرښو کې لدې وضعې نه په لنډه توګه داسې يادونه کوو:

د زکات راټولونکي

مخکې مو وويل چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د آتم هجري کال په وروستيو کې له مکې نه راستون شو، لږ موده وروسته د ۹ (نهم) هجري کال د محرم مياشت رابره شوه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لاندېني کسان مختلفو قبايلو ته وليږل تر څو له هغوی نه د زکات مالونه راټول کړي:

۱- عيينه بن حصن بني تميم قبيلې ته
۲- يزيد بن حصين اسلم او غفار قبيلو ته.
۳- عباد بن بشر اشهلي سليم او مزينه قبيلو ته.
۴- رافع بن مکيث جهينه قبيلې ته.
۵- عمرو بن العاص بني فزاره ته.
۶- ضحاک بن سفيان بني کلاب ته.
۷- بشير بن سفيان بني کعب ته.
۸- ابن لتبيه ازدي بني ذبيان ته.
۹- مهاجر بن ابي اميه صنعاء ته. (نوموړی هملته ؤ چې اسود عنسي بغاوت او د نبوت دعوه وکړه).
۱۰- زياد بن لبيد حضر موت ته.
۱۱- عدي بن حاتم طيئ او بنو اسد ته.
۱۲- مالک بن نويره بني حنظله ته.
۱۳- زبر قان بن بدر د بني سعد يوی برخې ته.
۱۴- قيس بن عاصم د بني سعد بلې برخې ته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵- علاء بن حضرمي بحرين ته.
۱۶- علي بن ابي طالب نجران ته (د صدقې او جزيې را ټولولو لپاره).
دا کسان ټول د نهم هجري کال په محرم مياشت کې ندي استول شوي، بلکه ځينې يې لدې نيټې نه وروسته هغه وخت ليږل شويدي چې مربوط قبايل په اسلام مشرف شوي.
خو ددې عاملينو يا د زکات راټولونکو موظفينو د ليږلو پيل د نهم کال په محرم مياشت کې وُ، دا هم د حديبيې تړون له مثبتو نتايجو څخه دی، او پدې دلالت کوي چې لدې تړون نه وروسته اسلام او مسلمانان ډير ځواکمن شويدي. د مکې له فتحې نه وروسته خو خلک ډله ډله په اسلام مشرف شوي او ډيرو خلکو د اسلام امر ته غاړه ايښې ده.

سرايا (جنگي گروپونه)

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) که له يوې خوا مختلفو قبايلو ته زکات راټولونکي وليږل، له بلې خوا دا هم يو ضرورت وُ چې بايد د عربي جزيرې امنيت په ځانگړې توگه د لارو ساتلو ته هم پاملرنه شوې واى. له همدې امله رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا لاندې سرايا (واړه جنگي گروپونه) يوې او بلې خوا ته واستول:

۱- د عيينه بن حصن فزاري سريه: د نهم هجري کال د محرم په مياشت کې يې د ۵۰ سپرو په مشرۍ بني تميم ته وليږه. پدې ډله کې له انصارو او مهاجرينو څخه هيڅوک نه وو. ددې سريې سبب دا وُ چې بنو تميم ځينې کورنۍ له زکات ورکولو نه منعې کـــولې، او د مسلمانانو په خلاف يې راپارولې. عيينه ورپسې ورغی، د شپې به يې مزل کاوه او د ورځې به يې کمين نيوه، تر څو ور ورسيد او په دښته کې يې حمله ورباندې وکړه هغوی وتښتيدل. عيينه وتوانيد يوولس سړي، يوويشت ښځې او ديرش ماشومان په اسارت ونيسي، هغوی يې له ځان سره مدينې ته راوستل، هلته يې د رملة بنت حارث په کور کې واچول. همدا وه چې د هغوی لس تنه مشران مدينې ته ورپسې راغلل د رسول (صلى الله عليه وسلم) دروازې ته ودريدل، چيغې يې وهلې اې محمده (صلى الله عليه وسلم)! زمونږ فرياد واوره! رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته تشريف راوړ، دوی له لمنې ونيو، خبرې يې ورسره پيل کړې. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) څه وخت ورسره ولاړ وُ، بيا يې تشريف يووړ د ماسپښين لمونځ يې ادا کړ او بيا په جومات کې کيناست. هغه خلک راغلل خپل څه وياړونه يې ياد کړل، خپل خطيب (وياند) عطارد بن حاجب يې رامخې ته کړ هغه څه خبرې وکړې. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اسلام خطيب (وياند) ثابت بن قيس بن شماس ته امر وکړ چې د دوی د وياند ځواب ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا د هغوی شاعر زبرقان بن بدر شعر ووايه مدح او ستاينه يې وکړه خپل وياړونه يې ياد کړل، په ځواب کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) شاعر حسان بن ثابت (رضي الله عنه) شعر ورته ووايه.

پدې پسې اقرع بن حابس وويل: بيشکه چې د دوی (مسلمانانو) وياند زمونږ له وياند نه غوره دی، او شاعر يې زمونږ له شاعر نه ډير مخکی دی، آواز يې له مونږ نه لوړ او خبرې يې زمونږ له خبرو نه ډيرې درنې دي، دايې وويل بيا ټول په اسلام مشرف شول.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته ښې تحفې او سوغاتونه ورکړل، د دوی ښځې او اولادونه يې ورته وسپارل. سيرت ليکونکي عقيده لري چې دغه سريه د نهم هجري کال په محرم کې شويده، خو دا خبره د نقد او اعتراض وړ ده، ځکه لدې نه خو داسې څرګنديږي چې اقرع بن حابس لدې تاريخ نه مخکې اسلام ندی راوړی پداسې حال کې چې همدې اقرع خو د هوازن د اسيرانو د بيرته ورکولو په وخت کې ويلي و چې زه او بنو تميم خپل بنديان بيرته نه ورکوو! دا ددې معنی لري چې بايد اقرع له هوازن نه مخکې مسلمان شوی وي.

۲- د قطبه بن عامر سريه: د نهم هجري کال په صفر مياشت کې د ختعم يوې کورنۍ ته چې تربه ته نژدې (تباله) کې يې اړولي ؤ واستول شو. له قطبه سره شل کسان او لس اوښان وو چې په نوبت سره به پرې سپريدل. لاړل او پر هغوی يې بريد وکړ، سخته جګړه ونښتله، دواړو خواوو ډير تلفات ورکړل، قطبه له څو ملګرو سره يو ځای په شهادت ورسيد، خو په پای کې مسلمانان پدې بريالي شول چې له کفارو نه څو ښځې په اسارت ونيسي، پسونه او اوښان ورنه غنيمت کړي.

۳- د ضحاک بن سفيان کلابي سريه: د نهم هجري کال د ربيع الاول په مياشت کې د کلاب قبيلې په لور. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا ګروپ ددې پخاطر وليږه تر څو کلاب قبيله اسلام ته راوبولي، خو هغوی اسلام و نه مانه او له مسلمانانو سره په جنګ شول، په پای کې يې ماتې وخوړه، د سر تلفات يې هم ورکړل، او مسلمانان بيرته ستانه شول.

۴- د علقمه بن مجزز مدلجي سريه: د نهم هجري کال په ربيع الآخر مياشت کې د جدې د ساحلي برخو په لور وه. له علقمه سره دری سوه جنګيالان وو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وظيفه ورکړه چې د هغو حبشيانو مقابلې ته ورشي کوم چې په مکه او د جدې په شا و خوا ساحلی برخو کې د چور و چپاول لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتلل شوي وو. علقمه د بحر له لارې مخکې لاړ تر څو جزیرې ته ورسید، حبشیان خبر شول او تول وتښتیدل[1].

۵ - د علي بن ابي طالب سریه: د نهم هجري کال په ربیع الاول میاشت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه ته وظیفه ورکړه چې لاړ شي او د طيئ قبیلې قلس نومی بت ویجاړ کړي. له ده سره (۱۵۰) تنه مجاهدین ملګري وو، چې سل اوښان او پنځوس آسان هم ورسره وو دوه بیرغونه چې یو لوی او رنګ یې سپین او بل وړوکی تور رنګی و.

د سهار په وخت کې یې د حاتم پر کلي حمله وکړه، بت یې مات کړ، زیات شمیر پسونه او اوښان یې غنیمت کړل، زیات کسان یې بندیان کړل، د بندیانو په جمله کې د عدي بن حاتم خور هم وه. عدي پخپله شام ته وتښتید، مسلمانانو د بت په خزانو کې درې تورې، درې زغرې او څه نور شیان ومونډل، غنیمتونه یې سره وویشل، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) برخه یې ورنه جدا کړه، خو د حاتم کورنۍ یې و نه ویشله، کله چې مدینې ته ستانه شول د حاتم لور له رسول الله (صلی الله علیه و سلم) نه د احسان سوال وکړ او ویې ویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و سلم) پلار مې مړ شو، ورونه مې ورک شول، سرپرست نه لرم، زه یوه زړه ښځه یم د چا خدمت نه شم کولی، احسان راباندې وکړه! رسول (صلی الله علیه و سلم) ورته وفرمایل: (**من وافدك؟**) سرپرست مو څوک دی؟ دې وویل: عدي بن حاتم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**الذي فر من الله ورســوله؟**). هغه چې له الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یې فرار کړیدی؟ دا یې وویل او ورنه لاړ.

د عدي خور بله ورځ بیا همداسې عرض وکړ، دریمه ورځ یې بیا تکرار کړ، همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) احسان پرې وکړ، او هغه یې آزاده کړه. دلته یو صحابي چې په اغلب ګمان سره علي (رضي الله عنه) ؤ ورته وویل: له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د ځان لپاره سورلۍ هم وغواړه! هغې د مرکب سوال وکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مرکب هم ورکړ. بیا د حاتم لور لاړه او شام ته ورسیده هلته یې خپل ورور عدي ته وویل. دې

[1] . فتح الباري ۵۹/۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخص (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دومره احسان راباندې وکړ چې ستا پلار به هم نه وي راباندې کړی، ویریږې او که تمه ورته لرې کـه هر څه وي **حتماً به** ورځې! هماغه وه چې عدي هم بې له امانه او بې ضمانته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه خپل کور ته بوته، هلته یې ورته وویل: **ما يُفِرُّكَ؟ أَيُفِرُّك أن تقول: (لا إله إلا اللّه؟ فهل تعلم من إله سوى اللّه؟) قال: لا. ثم تكلم ساعة ثم قال: (إنما تفر أن يقال: اللّه أكبر، فهل تعلم شيئاً أكبر من الله؟) قال: لا. قال: (فإن اليهود مغضوب عليهم، وإن النصاري ضالون). قال: فإني حَنِيف مسلم، فانبسط وجهه فرحاً، وأمر به فنزل عند رجل من الأنصار، وجعل يأتي النبي صلى الله عليه وسلم طرفي النهار.**

ولې تښتیدلی وې، آیا د کلمې ((**لا اله الا الله**)) نه دې فرار کړی؟ آیا له الله پرته بل حق معبود پیژنې؟ عدي وویل: نه. بیا څه نورې خبرې وشوې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: آیا لدې تښتې چې وویل شي (**الله اکبر**). آیا له خدای نه پرته بل لوړ او غوره څیز پیژنې؟ عدي وویل: نه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: په یهودو د خدای قهر شوی، او نصرانیان بې لارې شویدي. عدي وویل: زه یو ریښتونی مسلمان یم. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تندیه له ډیرې خوشالۍ نه وغوړیده امر یې وکړ چې عدي ته دې د یوه انصاري په کور کې ځای ورکړل شي، پدې ترتیب سره به عدي سهار او ماښام د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر یده.[1]

ابن اسحاق روایت کوي چې عدي وایي: زه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپل کور کې کینولم راته ویې فرمایل: **(إيه يا عدي بن حاتم، ألم تكن رَكُوسيّا؟) قال: قلت: بلي، قال: قال: قلت: بلي. قال: قال: قلت أجل واللّه. قال: وعرفت أنه نبي مرسل، يعرف ما يُجْهَل.**

ایگ عدي! آیا ته رکوسي (هغه وخت د نصرانیت او صائبیت تر منځ د مشرکانو یو

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۲۰۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم مروج مذهب ؤ) نه وې؟ ما وويل: هو. ده وفرمايل: (**أو لم تكن تسير في قومــك بالمِرْبَا ع؟**).آيا د غنيمت څلورمه برخه به دې نه اخيستله؟ وايي: ورته ومې ويل: هو . راته ويې فرمايل: (**فإن ذلك لم يحل لك في دينك**). پداسې حال کې چې دې کار ستا په دين کې جواز نه درلود. ما ورته وويل: هو، په خدای قسم چې همداسې ده. عدي زياتوي: همدلته پوه شوم چې دا د الله رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی، ځکه له داسې څه نه معلومات لري چې ورته ويل شوي ندي[1].

احمد روايت کوي وايي چې: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**يا عدي، أسلم تسلم**). يا عدي! مسلمان شه تر څو په امن شې. عدي ورته وايي: زه خو دين لرم. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**أنــا أعلــم بدينك منك**). زه ستا د دين په هکله له تا نه ډير معلومات لرم. عدي وايي: ته زما د دين په هکله له ما نه ډير معلومات لرې؟ ويې فرمايل: (**نعم، ألست من الركوســية، وأنت تأكل مرباع قومك؟**). هو. آيا ته رکوسي نه يې؟ بيا يې راته وفرمايل: آيا د خپل قوم د غنيمت څلورمه برخه به دې نه خوړله؟ ما وويل : هو. همداسې ده. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**فإن هذا لا يحل لك في دينــك**). ستا په دين کې خو دا کار جواز نلري. عدي وايي چې دا خبره يې وفرمايله نو ورته تسليم شوم[2].

بخاري هم له عدي نه په روايت سره وايي: **قال: بينا أنا عند النبي صلى الله عليه وسلم إذ أتاه رجل فشكا إليه الفاقة، ثم أتاه آخر فشكا إليه قطع السبيل، فقال:** (**يا عدي، هل رأيت الحيرة؟ فإن طالت بك حياة فلترين الظعينة ترتحل من الحيرة حتى تطوف بالكعبة، لا تخاف أحداً إلا اللّه، ولئن طالت بك حياة لتفتحن كنوز كسري، ولئن طالت بك حياة لترين الرجل يخرج ملء كفه من ذهب أو فضة، ويطلب من يقبله فلا يجد أحداً يقبله منه...**) **الحديث وفي آخره: قال عدي: فرأيت الظعينة ترتحل من**

---

[1]. ابن هشام ۲/۵۸۱.

[2] . مسند الامام احمد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الحيرة حتى تطوف بالكعبة لا تخاف إلا اللّه. وكنت فيمن افتتح كنوز كسري بن هرمز، ولئن طالت بكم حياة لترون ما قال النبي أبو القاسم صلى الله عليه وسلم: (يخرج ملء كفه[1]).

کله چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره ناست وم، یو سړی راغی له لوږې نه یې شکایت وکړ، وریسې بل څوک راغی چې له غلو نه یې شکایت درلود. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: اې عدي! حیره دې لیدلې ده؟ که ژوندی وې و به یې وینې، یوه ښځه به له حیره نه راځي، د کعبې طواف به کوي، او له الله پرته به د بل هیچا ویره ورسره نه وي. که دې عمر یاري درسره وکړه نو د کسری خزانې به فتحه کړې او که عمر دې اوږد و نو و به ګورې چې خلک به طلا او یا نقره په لاس کې ګرزوي، پدې لټه کې به وي چې څوک فقیر پیدا کړي او خیرات ورکړي، خو داسې غریب به نه مومي چې دده خیرات واخلي. دا حدیث شریف ډیر اوږد دی چې په وروستۍ برخه کې یې راځي: عدي وایي: ما پخپلو سترګو یوه ښځه ولیدله چې له حیره نه راغلې او د کعبې طواف یې کاوه او له الله پرته د بل هیچا ویره ورسره نه وه. زیاتوي: همدارنګه زه د هغو کسانو په ډله کې شامل وم چې د کسری بن هرمز خزانې مو فتحه کړې، که تاسو ژوندی وئ حتماً به همداسې حالت وګورئ لکه څرنګه چې ابو القاسم محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایلي چې غني به پداسې حال کې چې لاس به یې له طلا او نقرې ډک وي، غریب به لټوي چې خیرات ورکړي، خو فقیر به نه مومي.

[1] . صحيح البخاري، مشكاة المصابيح ٥٢٤/٢ ته دی مراجعه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تبوک غزا

۹ هجري کال د رجب مياشت

د مکې فتحه ډېره لويه کارنامه او د حق او باطل تر منځ پرېکنده غزا وه. لدې سوبې نه وروسته مشرکينو ته د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په رسالت کې د شک ځای پاتې نه شو، د تاريخ مسير بدلون ومونده، خلک ډلې ډلې په اسلام مشرف شول. مخکې مو وليدل چې څومره وفدونه او نمايندګان د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شول، او دا به هم وګورو چې په حجه الوداع کې د مسلمانانو شميره څو ته لوړېږي، دا ټول د مکې د فتحې له برکته. پدې ترتيب سره د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د حکومت داخلي ستونزې حل شوې، نور مسلمانانو دا فرصت درلود چې په پوره ډاډ سره د الله د دين زده کړه او تبليغ وکړي او خلکو ته اسلام ورسوي.

ددې غزا سبب

مسلمانانو په جزيره کې د ننه مشکلات نه درلودل، خو دغه وخت بې موجبه د روميانو له مخالفت او تهديد سره مخ شول، روميان د هغه وخت زبر ځواک ؤ.
په تيرو پاڼو کې مو ولوستل چې د بصرى والي ته د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) قاصد حارث بن عمير ازدي (رضي الله عنه) د شرحبيل بن عمرو غساني له خوا په شهادت ورسيد او همدا د تيرې پيل و. د همدې تيرې په ځواب کې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د زيد بن حارثه (رضي الله عنه) په مشرى يو لښکر وليږه چې په موتّه کې له روميانو سره ونښت، سخته جګړه يې وکړه خو ويې نه شوای کولی له خپل ظالم او کبرجن دښمن نه پوره انتقام واخلي. خو د ليرو او نژدې عربانو پر زړونو يې ډېره غوره اغيزه وکړه. د روم مشر قيصر ديته متوجه و، او پدې پوهيده چې د جګړې پايله څومره د مسلمانانو په ګټه وه او له مسلمانانو سره يې د ځينو عربي قبايلو هم غړي او له روم نه د استقلال هڅې له پامه نه وې اچولې. او په رښتيا سره چې دا هغه خطر و چې ګام په ګام د روم پولو ته ورنژدې کيده، له عربو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاونډ کې د شام پولې يې تهديدولې.

همدې ته په توجه سره قیصر تصمیم ونیو چې باید مخکې لدینه چې مسلمانان په نه ماتیدونکي ځواک او خطر بدل شي، او مخکې لدینه چې د روم په خوا کې پرتو عربي برخو کې پاڅونونه او انقلابونه پیل شي باید د اسلامي دولت جرړې له بیخه وایستل او د مسلمانانو ځواک اوبه شي.

له همدې کبله له موته جګړې نه وروسته پوره يو کال قيصر د جنګ تياري نيوله، له روميانو او تر خپل كنترول لاندې عربانو لکه آل غسان او نورو نه يې لوی لښکر جوړ کړ، او د فيصله کوونکي جنګ ټول وسايل يې برابر کړل.

د روميانو د تیارۍ خبر په مدينه کې

مدينې ته دا خبرونه رارسيدل چې روميانو له مسلمانانو سره د پريکنده جګړې تياري نيولې ده. په مدينه کې د ننه له مسلمانانو سره تشويشونه پيدا شوي وو، حتی چې د يوه پردي او نا آشنا آواز په اوريدو سره به ډيرو داسې تصور کاوه چې ګويا روميانو پر مدينه بريد وکړ.

ددې حالت اندازه له هغه حالت نه ښه څرګنديدای شي چې عمر (رضي الله عنه) ورسره مخ شويدی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په نهم هجري کال کې له خپلو بيبيانو سره ايلاء وکړه، (ايلاء ديته وايي چې څوک قسم وکړي چې زه به له خپلې ښځې سره جماع نه کوم نه به ورسره يوځای کيږم، که دا موده له څلورو مياشتو نه کمه وي پروا نلري يعنې له څلور مياشتو نه مخکې هر وخت کولی شي له خپلې ښځې سره يو ځای شي خو د قسم کفاره به ورکوي، او که څلور مياشتې تيرې شوې او نومورې خپلې ښځې ته ورنږدې نه شو نو بيا به قاضي او محکمه مداخله کوي چې هغه دې يا ښځې ته رجوع وکړي يا دې طلاق ورکړي).

د يو شمير اصحابو (رضي الله عنهم) په رايه د څلورو مياشتو له تيريدو وروسته طلاق واقع کيږي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په همدې کال له خپلو ميرمنو نه خفه شوی او يوه مياشت يې ايلاء وکړه، د خپل کور په بالاخانه کې اوسيده، په پيل کې مسلمانان (اصحاب) نه وو خبر، پدې حکم نه پوهيدل بلکه فکر يې کاوه لکه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلو ميرمنو ته طلاق ورکړيدی او پدې سره ټول له حده زيات خفه شوي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر (رضي الله عنه) دا کيسه داسې بيانوي:

زما يو انصاري ملګری وُ، هغه به چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مجلس کې حاضريده او زه به نه وم، نو د مجلس احوال به يې ماته راوړ، او که به زه موجود وم او هغه به نه وُ بيا به ما د مبارک مجلس ګزارش ورکاوه. مونږ دواړو په يوه سيمه کې ژوند کاوه، په نوبت به د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مجلس ته حاضريدو د غسان قبيلې د يوه پاچا دا خبر هم راته رسيدلی وُ چې پر مدينه د حملې نيت لري، نو لدې پلوه ويريدو او تشويش راسره وُ. يوه ورځ ناڅاپي زما انصاري دوست راغی دروازه يې ووهله او غږ يې وکړ: خلاصه کړه، خلاصه کړه! عمر (رضي الله عنه) وايي: ما ورته وويل: څه چل دی؟ آيا غساني حمله وکړه؟ هغه راته وويل: نه لدينه هم لويه پيښه شويده، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپلو ميرمنو نه بيل شويدی... د حديث تر پايه.[۱]

په بل روايت کې راغلي چې عمر (رضي الله عنه) وايي: ما او انصاري دوست به خبرې سره کولې او ويل به مو چې غسانيان آسونه راته نعل کوي او د بريد تياري نيسي. ملګری مې يوه ورځ د خپل نوبت په اساس د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مجلس ته تللی وُ چې د شپې بيرته راغی دروازه يې په شدت سره وټکوله غږ يې وکړ چې عمر ويده دی؟ زه ووېريدم فوراً ور ووتلم. هغه راته وويل: ډيره لويه پيښه شويده. ما ويل: څه دي؟ آيا غسانيان را ورسيدل؟ ويل يې نه، له دې نه هم لويه او مهمه پيښه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلو ميرمنو ته طلاق ورکړيدی.[۲]

دا کيسه پخپله دا ښيي چې مسلمانانو د روميانو له لوري څومره ويره او تشويش درلود. د روميانو خطر او لدې طرفه متوجه تهديد دومره لوی وُ چې منافقان يو ځل بيا را ژوندي او اميدوار شوي وو، که څه هم د سر په سترګو يې ليدل چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څومره برياليتوبونه تر لاسه کړل، څومره قوت لري. د مسلمانانو همت او غيرت هم ورته ثابت وُ خو بيا هم پدې تمه وو چې کيدای شي روميان حمله وکړي او مسلمانان نابود کړي. د مسلمانانو کمزوري او تباهي د دوی هيله وه، پدې وخت کې دوی خپل شوم هدف لنډ ليدلو او له همدې امله يې د شر

---

[1]. صحيح البخاري ۲/ ۷۳۰ .

(2). صحيح البخاري ۱/ ۳۳۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او توطئو يوه اډه جوړه کړه. د شر دغه اډه يې د جومات په نوم ونوموله چې په اسلامي تاريخ کې ورته مسجد الضرار ويل کيږي. منافقانو هيله درلوده له همدې مرکز نه په استفادې سره د مسلمانانو تر مينځ نفاق واچوي، همدا به د کفر او کفارو لپاره مرکز او اډه وي. دوی چې دا جومات جوړ کړ له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه يې وغوښتل چې تشريف راوړي او لمونځ پکې ادا کړي، لدې کار نه يې هدف دا ؤ تر څو مسلمانان پرې وغولوي، او متوجه نه شي چې دوی دلته د اسلام په خلاف څه توطئې جوړوي. دوی لدې ځای نه د فساد او توطئې جوړونې مطمئنه او آرامه اډه جوړوله، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دلته لمونځ کول له غزا نه تر بيرته راتګ پورې وځنډاوه، ځکه پدې وخت کې غزا ته تياری باندې مصروف ؤ. پدې ترتيب سره منافقان پخپل هدف کې ناکام شول، الله تعالی وشرمول، او کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له غزا نه بيرته راستون شو د همدې مسجد د نړولو حکم يې وکړ، او مسجد وران شو.

د روميانو او غسان قبيلې د تيارۍ خاص رپوټونه

دا و هغه حالت او خبرونه چې مسلمانان ورسره مخامخ وو، په همدې ډول حالاتو کې نبطيونو هغه چې له شام نه يې مدينې ته تيل يا غوړي راوړل خبر راوړ چې هرقل څلويښت زره کسيزه لښکر تيار کړيدی، مشر يې يو مخور رومي ټاکلی، لخم، جذام او نورې عربي قبيلې هم ورسره دي. د همدې لښکر لومړنی ټولګی (مقدمه) د بلقا سيمې ته رارسيدلې ده. پدې سره مسلمانان له لوی خطر او تهديد سره مواجه شول. يادونه بايد وکړو چې نبطيان د اسماعيل (ع) د زوی نابت اولاده وه، يو وخت يې په شمالي حجاز کې ښه برم درلود، خو ورو ورو مخ په ځوړ لاړل او عادي سوداګران او بزګران شول.

حالات نور هم ترينګلي شول

حالات ډير خراب او ترينګلي شول، د سختۍ او شديدې ګرمۍ موسم ؤ. مسلمانان له نورو ستونزو علاوه د وچکالۍ، بې وسۍ او د سوارۍ لپاره د څارويو له کمبود سره لاس او ګريوان وو. بله دا چې ميوې هم پخې شوې وې، د هر چا زړه دا غوښتل چې پخپل باغ کې تر سيوري لاندې وي پداسې وخت کې له کور نه وتل ډير ګران و، ګرمي هم وه، لاره ډيره اوږده او سخته وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله ﷺ پرېکنده اقدام

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حالاتو او د شرایطو بدلون ته په ډېر دقت کتل، د پیښو اسباب او عواقب یې څېړل، باور یې درلود که په موجوده حالاتو کې له رومیانو سره له جګړې نه ډډه وشي، سستي وشي، دښمن فرصت ومومي د اسلامي دولت له پولو نه تیری وکړي د مدینې په لور مخکې راشي، دا به د مسلمانانو لپاره ډېرې ناوړې اغیزې ولري. جنګي ځواک، شهرت او حیثیت به یې صدمه ومومي، تشویشونه به راولاړ شي، او کیدای شي هغه مشرکان چې له حنین غزا نه وروسته د بشپړې نابودۍ په مورګه ولاړ وو بیرته ځانونه منظم کړي او هڅه وکړي چې بیا د ژوند او ځواک خاوندان شي. بل خطر دا ؤ چې منافقانو هم پر مسلمانانو د پرېکنده برید لپاره مناسب فرصت لټاوه، د فاسق ابو عامر له لارې یې د رومیانو له پاچا سره اړیکې ټینګې کړې وې. پلان یې جوړ کړی ؤ چې د رومیانو د حملې په صورت کې به دوی له شا نه پر مسلمانانو د تورې ګوزار کوي. او که داسې شوي وای نو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) د اوږدو او سختو هلو ځلو، جنګونو او کوششونو نتیجه به اوبو وړې وای! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا ټول واقعیتونه درک کړي ؤ، همدا وه چې له زیاتو مشکلاتو سره سره یې له رومیانو سره د دوی له پولو نه اخوا د جګړې او ټکر فیصله وکړه، امر یې وکړ چې باید رومیان فرصت و نه مومي د اسلامي حکومت د پولو او سرحدونو په لوري وړاندې ټګ وکړي.

له رومیانو سره د جګړې لپاره د تیارۍ امر

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل تصمیم اصحابو (رضي الله عنهم) ته ورساوه، هغوی یې خبر کړل چې باید له رومیانو سره د جګړې تیاري ونیسي. د مکې او شاوخوا نورو سیمو قبایلو ته یې هم د تیارۍ فرمان صادر کړ. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سنت او عادت داسې ؤ چې د جګړې په وخت کې به یې خپله لاره او خپل هدف پټ ساته له توریې نه به یې کار اخیست پدې معنی که غوښتل به یې د شمال په لوري لاړشي نو اعلان به یې داسې کاوه چې جنوب ته ځي، او یا بر عکس، خو دا ځل څرنګه چې شرایط ډېر سخت، تنګ او خطرناک وو نو په څرګنده توګه یې اعلان وکړ چې له رومیانو سره یې د جګړې پرېکړه کړېده، ټول یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبر کړل تر څو د جګړې تيارئ ونيسي او جهاد ته يې تشويق کړل. په همدې ورځو کې د سوره برائت څو مبارک آيتونه نازل شول، چې مسلمانان هاند او جګړې ته هڅوي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلو اصحابو ته د الله په لار کې د مالي قربانۍ اهميت هم بيان کړ او ديته يې وهڅول چې هر يو د خدای په لار کې خپل غوره مال په مصرف ورسوي.

جهاد ته په تيارۍ کې سيالي

له روميانو سره د جګړې لپاره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له فرمان نه وروسته مسلمانانو يو له بل سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د امر په تعيمل کې سيالي کوله. هر چا په ډيره بيړه د جګړې تياري نيوله، مختلفې قبيلې او کورنۍ له هر لوري نه د مدينې په خوا را ماتې وې. ټول مسلمانان آماده شول، له منافقانو پرته ټولو د جګړې اراده کړې وه. ټول جګړې ته روان شول، يوازې درې کسه ريښتوني مسلمانان ورنه پاتې شول نور ټول وخوځيدل.
جګړې ته له روانيدو نه مخکې بې وسه، محتاج او فقير مسلمانان د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راتلل د جګړې لپاره يې د سپرلۍ او وسايلو سوال کاوه خو کله به يې چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا لاندينی ځواب اوريده نو پداسې حال کې به بيرته ورنه تلل چې سترګې به يې له اوښکو ډکې وې: ((**لا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَناً أَلاَّ يَجِدُوا مَا يُنفِقُونَ**)). (التوبة: ۹۲)
[ترجمه: نو ويل تا دوی ته چې ستاسې د سپرلۍ لپاره څه نلرم، نو بيرته تلل دوی پداسې حال کې چې سترګې يې له اوښکو ډکې وې، او پدې خفه دي چې د جهاد په لارکې د نفقې لپاره څه نلري.]
مسلمانانو د الله په لار کې د مال او دارايۍ په خرڅولو کې هم يو له بل سره سيالي کوله د هر يوه هيله دا وه چې زيات اجر وګټي. عثمان (رضي الله عنه) هغه تجارتي کاروان چې د شام د تجارت لپاره يې تيار کړی ؤ ټول رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورکړ، پدې کاروان کې دوه سوه اوښان سره له ځلونو او کجاوو، دوه سوه اوقيې يعنې ۲۹ /۵ کيلو ګرامه نقره دا ټول يې د الله په لار کې صدقه کړل. دا ټول مجهز کاروان يې صدقه کړ، سل اوښان سره له ټولو لوازمو او زر دیناره (پنځه نيم کيلو سره زر) نور يې هم د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړل عرض یې وکړ چې دا هم د الله په لار کې په خرڅ ورسوئ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې چې دغه دینارونه یې په لاس کې اړول را اړول فرمایل یې: (**ما ضَرَّ عثمان ما عمل بعد الیوم**)[1]. لدې ورځې نه وروسته چې عثمان هر عمل وکړي هیڅ زیان نه ورسوي. عثمان (رضي الله عنه) پدې هم اکتفا ونکړه، نور مالونه یې هم خیرات کړل، ټول نهه سوه اوښان او سل آسونه یې صدقه کړل، البته د طلا او نقرې حساب خو یې لا بیل وُ.

عبدالرحمن بن عوف (رضي الله عنه) دوه سوه اوقیې نقره راوړه. ابوبکر (رضي الله عنه) خپل ټول مال چې څلور زره درهمه وو راوړل، د خپل اولاد لپاره یې الله او رسول کافي وبلل. عمر (رضي الله عنه) هم خپل نیم مال راوړ. عباس (رضي الله عنه) هم ډیر څه راوړل. طلحه، سعد بن عباده، محمد بن مسلمه (رضي الله عنهم) هر یوه ډیر څه حاضر کړل. عاصم بن عدي (رضي الله عنه) نوي وسقه خرما (یو وسق ۶۰ صاع کیږي او پدې حساب ټول دیارلس نیم زره کیلو یا دیارلس نیم ټنه خرما) راوړه. اصحابو (رضي الله عنهم) یو په بل پسې د خپل توان په اندازه مالونه راوړل، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې یې ایښودل، داسې کسان هم وو چې یوازې یو مُد یا دوه مُده یا کمې او زیاتې خرماوې یې راوړلې.[یو مُد ۶۷۵ گرامه وزن لري] ښځو هم چې څه درلودل رایې وړل، چا به مشک راوړل، چا پایزیب، بنګړي، لښتۍ، ګوتې او، ټول یې حاضر کړل. له منافقانو پرته هیچا هم بخل ونکړ، ډیر څه جمع شول. ((**الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لا يَجِدُونَ إِلاَّ جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ....**))). (التوبه: ۷۹)

[ترجمه: هغه منافقان چې عبب وایي په خیرات کوونکو مؤمنانو باندې په ادا د صدقاتوکې او بل د هغو بې وزلو عبب وایي چې هیڅ نه مومي مګر په اندازه د توان او زیار خپل، پس مسخرې کوي دغه منافقان په دوی پورې...]

اسلامي لښکر د تبوک په لور

لښکر تیار شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) محمد بن مسلمه او په بل روایت سباع بن عرفطه په مدینه کې خپل خلیفه وټاکه. علي (رضي الله عنه) ته یې

[1]. جامع الترمذي،مناقب عثمان بن عفان ۲۱۱/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وظيفه ورکړه چې دده د کورنۍ سر پرستي وکړي. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) روان شو منافقانو داسې خبرې وکړې چې علي (رضي الله عنه) هغه تحمل نه شوی کړی، روان شو له مدینې نه ووت او ځان یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورساوه، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بیرته امر ورته وکړ چې لاړ شي او د خپلې کورنۍ سر پرستي وکړي او ورته ویې فرمایل: (ألا ترضى أن تکون مني بمنزلة هارون من موسى، إلا أنه لا نبي بعدي).

اې علي! آیا دا دې نده خوښه چې زما په وړاندې داسې مقام ولرې لکه چې هارون یې د موسی (علیه السلام) په وړاندې لري. خو له ما نه وروسته بل هیڅ پیغمبر نشته.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د پنجشنبې په ورځ د شمال په لور مدینه د تبوک په قصد پرېښوده، د مجاهدینو شمیره ډېره زیاته وه، دیرش زره کسان جګړې ته روان وو، که څه هم ډېر مالونه راټول شول خو بیا هم ددې دومره لوی شمیر عسکرو لپاره کافي نه وو.

لښکر د سورلۍ او توښې له پلوه له مشکلاتو سره مخ و، هرو اتلسو کسانو ته یوه سورلي وه په نوبت به وربانديې سپریدل. غازیانو به له ډېرې لوږې د ونو پاڼې خوړلې د اکثرو کسانو شونډې وپړسیدلې، که څه هم اوښانو ته ډېره اړتیا وه خو بیا هم له ډېرې تندې او لوږې نه دیته مجبور شول څه اوښان حلال کړي، دومره تږي وو چې باید د اوښانو د خیټې اوبه یې څښلې وای. او څرنګه چې لښکر ډېرې سختۍ لیدلې نو دې لښکر ته جیش العسره یعني د سختیو لښکر هم ویل کیږي.

اسلامي لښکر د لارې په اوږدو کې د ثمودیانو له سیمې (حجر) نه تیر شو، ثمودیانو هلته وادي قرى کې له تیږو نه لویې لویې خونې جوړې کړې وې. اصحابو(رضي الله عنهم) اراده وکړه ددې ځای له اوبو نه څه وڅښي، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې: (لا تشربوا من مائها ولا تتوضأوا منه للصلاة، وما کان من عجین عجنتموه فاعلفوه الإبل، ولا تأکلوا منه شیئاً). دا اوبه مه څښئ او مه اودس وربانديې کوئ او کوم اوړه مو چې پدې اوبو خوشته کړي هغه خپلو اوښانو ته ورکړئ خپله یې مه خورئ. او زیاته یې کړه چې یوازې له هغې چینې نه اوبه وڅښئ له کومې نه به چې د صالح (علیه السلام) اوښې اوبه څښلې.

بخاري او مسلم له ابن عمر (رضي الله عنهما) نه روایت کوي وایي: کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له حجر نومې سیمې نه تیریده ویې فرمایل: (لا تدخلوا مساکن الذین ظلموا أنفسهم أن یصیبکم ما أصابهم إلا أن تکونوا باکین). د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه چا کورونو ته مه داخلیږئ چې پخپلو نفسونو یې ظلم کړیدی، هسې نه چې د دوی عذاب تاسې ته هم در ورسیږي، دلته پداسې حالت کې داخل شئ چې د الله له ویرې نه ژړا کوونکي وئ. بیا رسول الله (صلی الله علیه وسلم) خپل مبارک سر پټ کړ او په بیړه ، بیړه لدې درې نه ووت.(۱)

د لارې په اوږدو کې غازیان سخت تږي شول، اوبو ته زیات اړ وو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې شکایت وکړ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د باران سوال وکړ، یو ځل وریځې راښکاره شوې ښه باران وشو. خلکو اوبه وڅښلې او د ضرورت په اندازه یې ورسره واخیستلې. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تبوک ته نژدې شو ویې فرمایل: (**إنكم ستأتون غداً إن شاء اللّه تعالى عين تبوك، وإنكم لن تأتوها حتى يَضْحَي النهار، فمن جاءها فلا يمس من مائها شيئاً حتى آتي**). [تاسې به سبا د تبوک چینې ته ورسیږئ (ان شاء الله) خو تر نیمې ورځې پورې به ور ونه رسیږئ، که له ما نه مخکې ور ورسیدئ نو ترهغې پورې اوبه مه ورنه چښئ تر څو زه نه وم راغلی.]

معاذ (رضي الله عنه) وایي مونږ پداسې حال کې چینې ته ورسیدو چې له مونږ نه مخکې دوه کسان ورسیدلي وو، د چینې اوبه لږ لږ روانې وې، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له هغو دوو کسانو نه پوښتنه وکړه : (**هل مسستما من مائها شيئاً؟**) آیا د چینې اوبو ته مو لاس وروړی دی؟ هغوی وویل: هو. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته د خدای د ارادې او خپلې خوښې مطابق خبره وکړه. بیا یې په مبارکو لاسونو اوبه رابندې کړې تر څو یوه اندازه جمع شوې، مبارک مخ او لاسونه یې ورباندې پرې مینځل، نورې یې بیرته په چینه کې واچولې پدې سره یو ځل له چینې نه زیاتې اوبه روانې شولې، خلکو وڅښلې او د ضرورت په اندازه یې ورسره واخیستلې. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**يوشك يا معاذ، إن طالت بك حياة أن ترى ماهاهنا قد ملئ جناناً**). اې معاذه! که عمر یاري درسره وکړي، نو و به وینې چې یو وخت به دا سیمه ټوله د میوو له باغونو ډکه وي.(۲)

همدا راز رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تبوک په لاره کې او په بل

(1). صحیح بخاري ۲/ ۶۳۷.
(2). مسلم ۲/ ۲۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

روايت تبوک ته له رسيدو وروسته وفرمايل: (**تهب عليكم الليلة ريح شديدة، فلا يقم أحد منكم، فمن كان له بعير فليشد عقَالَه**). نن شپه به سخت باد دربانديږ راوالوزي، هيڅوک به نه دريږي، د اوښانو خاوندان دې د اوښانو ګونډې وتړي.
هماغه وه چې د شپې سخت باد راغی، يو سړی د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د امر په خلاف پاڅيد ودريد، چې باد پورته کړ او ان د طيئ په غره يې وغورځاوه[1].
همدارنګه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عادت داسې وُ چې د لارې په اوږدو کې به يې د ماسپښين او لمازديګر، ماښام او لماسختن لمونځونه يو ځای ادا کول يعنې د لمازديګر لمونځ به يې د ماسپښين او لماسختن به يې د ماښام په وخت کې يو ځای ادا کاوه چې ديته جمع تقديم وايي، او يا به يې د ماسپښين لمونځ د لمازديګر او ماښام د لماسختن په وخت کې يو ځای ادا کول چې ديته جمع تاخير وايي.

اسلامي لښکر په تبوک کې

اسلامي لښکر تبوک ته ورسيد، له دښمن سره د مقابلې پوره تياري يې درلوده، مرکز يې جوړ کړ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډيره مهمه خطبه وويله، په لنډو ټکو کې يې لوی مفاهيم ادا کړل، مسلمانان يې د دنيا او آخرت ښيګڼو ته راوبلل، د بدو اعمالو او شر له عواقبو نه يې وويرول، ووی ګوا ښل. همدا راز د خوښۍ خرګندونه يې وکړه، او دوې ته يې هم د خوښۍ او بري زيری ورکړ. پدې ترتيب سره يې د هغوی روحيات دومره لوړ کړل چې د وسايلو د کمبود او موادو د نشتوالي جبران پرې وشو. روميانو چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د لښکر کشۍ خبر واوريد ويرې واخيستل، د وړاندې تګ او مقابلې جرات يې نه شوی کولی، له پولو نه اخوا ښارونو کې سره تيت شول. دې کار د مسلمانانو لپاره په زړه پورې نتيجې درلودې، او مسلمانانو داسې سياسي برياوې لاسته راوړې چې د جنګ او وسلوالې مقابلې په حالت کې يې لاسته نه شوای راوړی. د ايله مشر يحنه بن روبه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی او د جزيې په منلو سره يې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره سوله وکړه. د جرباء او اذرح خلک هم حاضر شول جزيه ورکول يې ومنل، رسول الله (صلی الله عليه و

---

[1] . صحيح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اله و صحبه و سلم) هغوی ته یو لیک ولیکه. د ایله واکمن ته د لیکل شوي لیک متن داسې و:

(بسم اللّه الرحمن الرحيم، هذه أمنة من اللّه ومحمد النبي رسول اللّه ليحنة بن رؤبة وأهل أيلة، سفنهم وسيارالهم في البر والبحر لهم ذمة اللّه وذمة محمد النبي، ومن كان معه من أهل الشام وأهل البحر، فمن أحدث منهم حدثاً، فإنه لا يحول ماله دون نفسه، وإنه طيب لمن أخذه من الناس، وأنه لا يحل أن يمنعوا ماء يردونه، ولا طريقاً يريدونه من بر أو بحر). [بسم الله الرحمن الرحيم، دا د مهربان الله او محمد رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا د یحنه بن روبه او ایله د خلکو لپاره امان لیک دی. د دوی کښتۍ او ځمکني کاروانونه به تېول محفوظ او خوندي وي، الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې ذمه وار دي. دا تړون او عهد د دوی او د شام او سمندر ټولو هغو خلکو لپاره دی چې له دوی سره همکاري لري، او دیته ورته نظر ولري. که له دوی نه څوک د بد او نا مناسب کار مرتکب کېږي، نو مال یې د مجازاتو مخه نشي نیولی، او د جرم د ارتکاب په صورت کې د هغه مال نورو ته روا دی چې وایې خلي. همدا راز دوی اجازه لري له هرې چینې نه ګټه واخلي او له هرې بحري او ځمکنۍ لارې نه استفاده وکړي.] رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یو څلور سوه شل کسیز سپور ګروپ د خالد بن ولید (رضي الله عنه) په مشرۍ د دومه الجندل مشر اکیدر ته ولیږه، ورته ویې فرمایل: **(إنك ستجده يصيد البقر)**.اکیدر به پداسې حال کې ووینئ چې د غوایانو ښکار به کوي. خالد (رضي الله عنه) لاړ او کله چې د هغوی برجونه ورته ښکاره شول، یو نیلي رنګه غویی یې د قصر له دروازې سره ولیدل شو چې د قصر دروازه یې په ښکرو موښله، اکیدر هم ورپسې راغی او د هغه د ښکار هڅه یې کوله، شپه وه خو سپوږمۍ رڼا کوله، خالد (رضي الله عنه) اوملګري یې پدې وتوانیدل چې اکیدر ونیسي او بیا یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته راووست.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم د هغه دمرګ حکم ونکړ، بلکه سوله یې ورسره وکړه او هغه دا ومنله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته به له جزیې سره سره دوه زره اوښان، اته سوه وزې، څلور سوه زغرې او څلور سوه نیزې ورکوي، او پدې ترتیب سره یې له هغه سره هم د یحنه، دومه،تبوک، تیماء

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ایله په شان ترون وکړ.

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بریالي سیاست په نتیجه کې هغه عربي قبایل چې له رومیانو سره یې همکاري درلوده په بله و ا وښتې، په رومیانو یې باور کم شو د مسلمانانو خوا ته نژدې شوې.

او پدې سره د مسلمانانو د حکومت دایره پراخه شوه، او د روم تر اصلي پولو پورې وغزیده د رومیانو نوکران نور ختم شول خپله ماتې یې ولیده او خبره مستقیماً په رومیانو پورې مربوطه شوه.

بیرته د مدینې په لور

د مسلمانانو بریالی لښکر پداسې حال کې بیرته مدینې ته روان شو چې الله تعالی له جګړې او وسله والې نښتې پرته ډیر بریالیتوب ورپه برخه کړي و.

د لارې په اوږدو کې له یوې کړ لیچې غونډۍ سره دوولسو منافقانو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د شهادت توطئه جوړه کړه. کیسه داسې وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لدې نقطې نه پداسې حال کې تیریده چې نور لښکر په دښته کې روان و، له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یوازې دوه کسان موجود وو، عمار (رضي الله عنه) چې د اوښې واګې نیولې وې، او حذیفه (رضي الله عنه) چې وریسې روان و.

منافقانو پدې وخت کې هڅه وکړه لدې فرصت نه ناوړه ګټه پورته کړي، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپلو دوو ملګرو سره روان و چې د پښو ښپا او آواز یې واورید پوه شو چې څوک وریسې په منډه را روان دي ویې کتل چې څو نقاب پوشان په تیزۍ سره د دوی په لور راځي، فوراً یې حذیفه (رضي الله عنه) ته وظیفه ورکړه چې د هغوی مخه ونیسي. حذیفه هم د دوی د سورلیو پر مخونو د ورسره موجود ډال ګوزارونه وکړل، پدې سره منافقان وډار شول او وتښتیدل. او د نور لښکر سره یو ځای شول. وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د همدې منافقانو نومونه حذیفه (رضي الله عنه) ته وښودل، او دا یې هم ورته وویل چې هغوی کوم شوم نیت او هدف درلود، خو ورته ویې فرمایل چې افشا کوه یې مه. له همدې وجې نه حذیفه (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) صاحب السر یعنې د راز یار بلل کیږي.

الله تعالی د منافقانو ددې بدې ارادې په هکله فرمایي: ((وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا))

(c) ketabton.com: The Digital Library

(التوبة: ٧٤) [دوی د داسې کار هڅه وکړه چې پکې بريالي نه شول] يعنې هغوی غوښتل رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په شهادت ورسوي خو ويې نه شوی کولی خپل هدف تر لاسه کړي. کله چې مدينه را ښکاره شوه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (هذه طَابَةُ، وهذا أحُدٌ، جبل يحبنا ونحبه).دا طابه ده، هغه د احد غر دی، هغه احد چې له مونږ سره مينه لري او مونږ هم ورسره مينه لرو.

د مدينې اوسيدونکي چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له راتګ نه خبر شول، ښځې او ماشومان يې مخې ته را ووتل، په ډير احترام او درناوي يې هرکلی کاوه، او دا شعرونه يې ويل:

طلـــع البـــدرعلينا	من ثنيات الوداع
وجب الشـــكرعلينا	مادعـــالله داع [١]

[د څورلسم سپوږمۍ راوختله، د وداع له غونډيو نه يې راباندې رڼا واچوله، تر څو پورې چې د الله لوري ته دعوت روان دی تر هغې پورې پر مونږ شکر لازم دی.]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د رجب په مياشت کې د تبوک په لور روان شوی ؤ او د رمضان په مياشت کې بيرته راستون شو. ددې غزا ټوله موده پنځوس ورځې وه چې ديرش يې په تبوک او نورې يې په سفر کې تيرې شوې. د تبوک غزا د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وروستۍ غزا وه.

له غزا نه د پاتې شويو کيسه

بيرته پاتې شوي هغه چې بې عذره له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه پاتې شوي وو، غزا ته نه وو ورسره تللي. د دوی په هکله خاص حکم وشو چې بايد له ټولنې ګوښې کړی شي تر څو توبه يې قبوله شوه او بيرته په اسلامي ټولنه کې ومنل شول. د تبوک غزا د ځانګړو شرايطو درلودونکې وه، د مسلمانانو لپاره يې له هر پلوه د سخت امتحان حيثيت درلود په همدې جګړې سره مؤمنان له نورو نه بيل او وپيژندل شول. الله تعالی تل په سختيو سره رينښتوني له دروغجنو نه بيلوي، الله

[1]. دا د ابن قيم نظر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعـالی فرمـايي: ((مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنْ الطَّيِّبِ)) (آل عمران: ۱۷۹)

[ترجمه: ندی الله چې پرېږدي مؤمنان مختلط ستاسې په شان، تر څو جلا کړي ناپاکه له پاکه څنې.]

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تبوک د غزا حکم صادر کړ، ټول مؤمنان روان شول، څوک چې پاتې شول مطلب يې دا ؤ چې په زړه کې يې نفاق دی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته به چې وويل شول چې فلانی ندی راغلی په مدينه کې پاتی شويدی نو ده به فرمايل: (دعوه، فإن يكن فيـه خـير فسيلحقه الله بكم، وإن يكن غير ذلك فقد أراحكم منه). [پرې يې ږدئ، که خير پکې وي نو الله تعالی به يې حتماً راولي، او که خير نه وي پکې نو ښه ده خدای يې له شر نه وژغورلئ.]

له همدي کبله له رينښتينو مومنانو نه هيچا هم لدې غزا نه سر و نه غړاوه، يوازې د عذر خاوندان پاتې شول او هغه منافقان و نه وتل کوم چې په الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) يې ايمان نه ؤ. ځينو په دروغو سره بهانې جوړې کړې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه يې د پاتې کيدو اجازه واخيستله. لنډه دا چې يوازې منافقان او د عذر خاوندان پاتې شول، نور ټول لاړل، دلته درې کسان داسې هم وو چې له يوې خوا رينښتوني مؤمنان وو، عذر يې هم نه درلود، او له بلې خوا له غزا نه هم پاتې شوي وو همدغو کسانو ته پاتې شوي وايي په همدوی الهي ازموينه راغله تر څو برياليي ورنه ووتل.

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له تبوک نه بيرته مدينې ته تشريف راوړ، لومړی جومات ته لاړ، دوه رکعته لمونځ يې ادا کړ بيا يې له خلکو سره خبرې شروع کړې. منافقان چې شميره يې له اتيا[1] نه زياته وه راغلل ډول ډول عذرونه يې وړاندې کول، قسمونه يې خوړل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به هم د دوی عذر مانه، د دوی ظاهري اعتراف به يې قبلاوه بيعت به يې ورنه اخيست د مغفرت دعا به يې ورته کوله او نور به يې خدای ته سپارل.

پدې ډله کې چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره غزا ته نه وو

[1]. واقدي ويلي چې دغه د انصارو د منافقانو وه، او د اعرابو(بدويانو) لکه بني غفار او نورو د عذر وړاندې کوونکو تعداد هم ۸۲ کسان وو.او عبد الله بن ابي او پيروان يې لدينه جدا وو او د هغوی شميره هم زياته وه. فتح الباري ۱۱۹/۸ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تللي، درې کسه داسې وو چې د کلک ایمان خاوندان وو، اوس یې هم د رښتیا لاره غوره کړه، دروغ یې ونه ویل اعتراف یې وکړ چې بې عذره لدې غزا نه پاتې شوي وو. دغه درې کسان کعب بن مالک، مراره بن ربیع او هلال بن امیه نومیدل. دوی ومنل چې هیڅ عذر یې نه درلود خو په غزا کې یې ګډون ونکړ، همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې باید دوی له ټولنې نه ګوښې شي، مسلمانانو ته یې وویل چې له دوی سره اړیکې وشلوي او خبرې کول ورسره بند کړي.

دوی له ټولنې نه داسې پرې او بیل شول چې دا دومره لویه ځمکه وربانديې تنګه شوه، له ژوند نه ماړه شول له څلویښتو ورځو نه وروسته امر ورته وشو چې له خپلو ښځو نه هم جدا شي، لس ورځې نورې هم له ټولو نه پردي وو، تر څو له پنځوس ورځې بیلتون نه وروسته الله تعالی رحم پرې وکړ توبه یې قبوله شوه او دا آیت شریف نازل شو:((وَعَلَى الثَّلاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمْ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لا مَلْجَأَ مِنْ اللَّهِ إِلاَّ إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ.))(التوبة: ۱۱۸)

[په هغو دریو کسانو چې بیرته پاتې شوي وو تر هغه پورې چې تنګه شوه پر دوی دا ارته ځمکه او تنګ شول پر دوی زړونه د دوی او یقین یې وکړ چې نشته ځای د پناه له قهره د الله، پناه یوازې له الله سره ده، بیا الله دوی ته د توبې توفیق ورکړ بیشکه چې الله ښه توبه قبلونکی ډیر رحم والا دی.]

پر دوی الهي رحم وشو، مسلمانان زیات خوشاله شول، دوی هم له ډیرې خوشالۍ نه صدقې ورکړې او دا یې د ژوند تر ټولو نیکمرغه ورځ وه.

د هغو مؤمنانو په هکله چې د عذر په اساس یې په دې غزا کې ګډون نه و کړی، دا آیتونه را نازل شول: ((لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلا عَلَى الْمَرْضَى وَلا عَلَى الَّذِينَ لا يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۹۱) وَلا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنْ الدَّمْعِ حَزَناً أَلاَّ يَجِدُوا مَا يُنفِقُونَ)) (التوبة: ۹۱- ۹۲)

[نشته هیڅ ګناه په کمزورېو او نه په رنځورانو او نه په هغو کسانو چې نه مومي دوی هغه مال چې ولګوي یې په غزا کې کله چې اخلاص کوي له الله او رسول سره او نشته پر محسنانو ملامتیا. او نشته ګناه په هغو کسانو چې تا ته راغلل تر څو د سورلۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره څه ورکړي، تا ورته وويل ستاسې د سورلۍ لپاره څه نلرم، او دوی پداسې حال بيرته ستانه شول چې سترګې يې له اوښکو ډکې وې پدې غمجن وو چې د خدای په لار کې د لګښت لپاره څه نلري]

همدا راز رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې کله د بيرته ستنيدو په وخت کې مدينې ته را لنډ شو نو ويې فرمايل: (**إن بالمدينة رجالاً ما سرتم مَسِيراً، ولا قطعتم وادياً إلا كانوا معكم، حبسهم العُذْرُ**)، **قــالوا: يا رسول اللّــه، وهــــم بالمدينة؟ قال:** (**وهم بالمدينة**). په مدينه کې داسې کسان شته چې ناست هلته دي خو ستاسې ټول ثواب يې ګټلی دی، په هره دښته او هره لاره چې تاسې تللي ياست د هغې ثواب دوی ته هم ور رسيدلی دی، ځکه دوی عذر درلود او عذر يې ددې مانع شو چې له تاسې نه پاتې شي. اصحابو (رضي الله عنهم) ورته وويل يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! دوی ته ثواب په مدينه کې ورکول کيږي؟ ده وفرمايل: هو همدا ثواب يې پداسې حال کې په برخه دی چې دوی په مدينه کې ناست دي.

د تبوک غزا پايلې او اغيزې

دې غزا په عربي جزيره کې د مسلمانانو د نفوذ د پراختيا او پياوړتيا په لار کې لويه اغيزه درلوده خلکو ته ثابته شوه چې دلته يوازې اسلام هغه ځواک دی چې د بقا او دوام چانس لري او مسلمانان له ټولو نه ځواکمن او د زيات نفوذ خاوندان دي.

پدې غزا سره د منافقانو او جاهلانو هيلې له خاورو سره خاورې شوې. دوی تمه درلوده چې ګوندې روميان به مسلمانان له مينځه يوسي خو هسې ونه شول، همدا وه چې دوی هم مجبور شول د يخوا ته مخه کړي، نورې لارې ورباندې بندې شوې، نو واقعيت ته تسليم شول. او لدينه وروسته نور داسې دليل نه و پاتې چې مسلمانان نرمې ورسره وکړي. الله تعالی امر وکړ چې سختې ورسره وشي، صدقې يې ونه منل شي د جنازې لمونځ يې ادا نه شي، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بايد نور د دوی لپاره مغفرت و نه غواړي او په قبرونو يې ونه دريږي. امر وشو چې د مسجد ضرار په نامه جوړ شوی د شر مرکز ونړول شي. د قرانکريم آيتونه نازل شول منافقان يې د اسې معرفي کړل لکه چې نومونه يې ياد کړي وي، ډير سپک او رسوا شول، نور ټولو پيژندل، پردې يې له مخونو پورته شوې. ددې غزا اغيزه دا وه چې د عربي پلاويو شميره ډيره شوه، که څه هم د مکې له فتحې نه وړاندې او وروسته د عربي قبايلو نمايندګان د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راتلل خو

له تبوک نه وروسته ددې ډول وفدونو شمير نور هم زيات شو.[۱]

ددې غزا په هکله د قرآنکريم لارښوونې

د برائت سورت زيات آيتونه د همدې غزا د حالاتو او احکامو په هکله نازل شول. پدې آيتونو کې ځينې داسې دي چې غزا ته له روانيدو نه مخکې نازل شوي، ځينې د سفر په دوران کې او نور له غزا نه له بيرته ستنيدو نه وروسته نازل شويدي. ددې آيتونو په واسطه الله تعالی ددې غزا حالات او شرايط بيان کړي، د منافقانو حقيقت يې پکې څرگند او په گوته کړيدی. د رښتينو مجاهدينو مقام او فضيلت ته يې اشاره کړيده، د هغو دريو کسانو توبه پکې قبوله شوې چې بې عذره پاتې شوي وو او داسې نور.

ددې کال ځينې مهمې پيښې

پدې کال کې څه داسې پيښې شوې چې په تاريخ کې د ډير اهميت درلودونکې دي:

١- له تبوک څخه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ستنيدو نه وروسته د عويمر عجلاني او ميرمنې تر مينځ يې لعان واقع شو. لعان يعنې د ښځې او ميړه له خوا يو پر بل لعنت ويل.

ددې حکم تفصيل د نور سورت په نهم آيت کې راغلی دی چې لنډيز يې داسې دی: کوم کسان چې خپلو ښځو ته د زنا نسبت کوي او پدې هکله شاهدان ونلري، نو بايد لومړی ميړه څلور ځلې قسم وخوري او په قسم سره ووايي چې پخپله خبره کې صادق دی او پنځم ځل ووايي که دروغ يې ويلي وي نو د خدای لعنت دې وربادنې وي، لدينه وروسته حد په ښځه راځي، خو که ښځې هم لعان ووايه يعنې څلور ځلې په قسم سره يې د ميړه خبره دروغ وبلله او پنځم ځل يې وويل چې که دروغ وايي نو د الله غضب دې پرې وي پدې سره له حد نه نجات مومي خو دواړه سره جدا کيږي.

---

[1]. ددې غزا تفصيلات مو لدې کتابونونه اخيستي دي: ابن هشام ۲/۵۱۵تر۵۳۷.. زاد المعاد۳/۲تر۱۳، بخاري ۲/۶۳۳تر ۶۳۷، صحيح مسلم مه شرحه للنووي۲/۲۴۶، فتح الباري ۸/۱۱۰تر۱۲۶، مختصر سيره الرسول ۳۹۱تر۴۰۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- له غامدي قبيلې نه يوه ښځه راغله د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې يې په زنا اعتراف وکړ هغه وخت يې وړوکی ماشوم درلود، خو کله يې چې ماشوم له شيدو نه جدا شو، ډوډۍ خوړل يې شروع کړل نو هغه ښځه سنګساره شوه.

۳- د حبشې پاچا اصحمه وفات شو، او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې د جنازې غائبانه لمونځ ادا کړ.

۴- د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لور ام کلثوم (رضي الله عنها) چې د عثمان (رضي الله عنه) ميرمن وه وفات شوه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډير غمګين شو او عثمان (رضي الله عنه) ته يې وفرمايل: (**لو كانت عندي ثالثة لزوجتكها**). که دريمه لور مې درلودی هغه به مې هم تا ته په نکاح درکړې وای.

۵- د منافقانو رئيس عبدالله بن ابي مړ شو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې د جنازې لمونځ وکړ او د مغفرت دعا يې ورته وکړه. عمر (رضي الله عنه) مخالفت کاوه چې بايد جنازه يې ونه شي، له جنازې نه وروسته هغه آيتونه را نازل شول چې د عمر (رضي الله عنه) دريځ او خبره پکې تاييد شويده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابوبکر (رضي الله عنه) حج

(نهم هجري کال)

د همدې نهم هجري کال په ذي القعده يا ذي الحجه میاشت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل یار ابوبکر (رضي الله عنه) د حاجیانو امیر وټاکه. امر يې ورته وکړ چې لاړ شي او د حج په دوران کې د مسلمانانو لارښوونه وکړي او مناسک ورباندې ادا کړي. وروسته د برائت سورت هغه آیتونه نازل شول چې د تساوي او برابرۍ په بنسټ يې له مشرکینو سره د شویو تړونونو ما تول اعلان کړل.

له همدې کبله رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) علي (رضي الله عنه) ته وظیفه ورکړه چې لاړ شي او په مکه کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا دا فرمان خلکو ته اعلان کړي. دغه کار د مالونو او نفسونو په اړه تړونونو کې د عربو د عاداتو مطابق و (د دوی دا دستور و چې دا ډول اعلان به سړی یا پخپله کاوه او یا به يې د کورنۍ د کوم غړي په واسطه اعلاناوه، د کورنۍ له غړو پرته د بل چا له خوا به اعلان نه منل کیده).

علي (رضي الله عنه) روان شو او په عرج او یا په ضجنان کې یې له ابوبکر (رضي الله عنه) سره ملاقات وشو. ابوبکر (رضي الله عنه) پوښتنه ورنه وکړه چې امیر يې او که مامور؟ علي (رضي الله عنه) په ځواب کې وویل: نه، زه مامور یم.

بیا دواړه روان شول، ابوبکر (رضي الله عنه) د حج د مناسکو مشري وکړه، د اختر په ورځ علي (رضي الله عنه) له جمرې سره ودرید او خلکو ته يې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمان او پیغام ولوست.

پدې فرمان سره له ټولو مشرکینو سره تړونونه مات او لغوه شول، هغوی ته یې څلور میاشتې وخت ورکړ چې له سره فکر وکړي، له کومو مشرکینو سره چې تړون نه و شوی هغوی ته همدا مهلت وټاکل شو، خو هغه مشرکین چې مسلمانانو ته يې اذیت نه و رسولی او د مسلمانانو په خلاف يې له چاسره مرسته نه وه کړې هغوی ته اعلان وشو چې له دوی سره به تړون تر ټاکلې مودې پورې نافذ، د اعتبار وړ او عملي وي. ابوبکر (رضي الله عنه) ځینی کسان توظیف کړل چې اعلان وکړي لدې کال نه وروسته هیڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرک نه شي کولی د حج په مراسمو کې ګډون وکړي، هيچا تـه اجازه نشـته پـه بربنډ حالت کې طواف وکړي. ددې فرمان په اعلان سره په حقیقت کې لـه عربي جزيـرې نـه د بت او بت پرستۍ ټغر په کلي توګه ټول شو، دا اعـلان شـوه چې نـور شـرک ختم شو، د بت پرستۍ تاريخ پای ته ورسيد، او بيا به دلته بت پرستي رواج ونه مومي.[1]

[1]. صحيح بخاري ۱/۲۲۰_۴۵۱. ۲/۶۲۶_۶۲۷، زاد المعاد ۳/۲۵_۲۶، ابن هشام ۲/۵۴۳_۵۴۴_۵۴۵_۵۴۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله ﷺ غزاګانو ته یو نظر

که د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) غزاګانو او دده له لوري استول شویو جنګي ګروپونو او پلاویو ته نظر وکړو، په نتایجو کې یې غور او دقت وکړو، نو دا به راته په ډاګه شي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تاریخ تر ټولو لوی او بې سیاله قوماندان و، په شجاعت او حکمت، تدبر او پوهه کې یې ساری نه درلود. او هغه لکه څرنګه چې د نبیانو سردار او سالار دی همداسې د جنګ په ډګر کې هم د با تدبیره، زړورو او بریالیو جنګ سالارانو سردار دی.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بې وخته او بې ضرورته جګړه نده کړې، او کله چې د جګړې ضرورت پیښ شوی، نو په پوره شجاعت، تدبیر او قاطعیت سره یې د جګړې امور ترتیب او عملي کړیدي. کله هم داسې نده شوې چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لښکر دې د جنګي استراتیژۍ، پلان او تګلارې د کمزورۍ له امله ماتې خوړلې وي، د مناسب ځای انتخاب، د لښکر تنظیم، مناسبه استراتیژي او نورو برخو کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا په اثبات رسولې ده چې هغه د نړۍ له هر بل جنګي قوماندان نه پوه او مخکې دی.
د احد او حنین د پیښو او ماتې سبب د یو شمیر غازیانو کمزوري او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د اوامرو مخالفت او هغه څه نه پلي کول و چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له پوځي اړخه لازمي بللي و. او پدې دواړو غزاګانو کې د مسلمانانو له ماتې نه وروسته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نبوغ، شجاعت او حکمت په اثبات رسیږي. د احد په ورځ د جګړې په ډګر کې دومره استقامت او مقاومت کوي چې له امله یې د جګړې مخه په بله اوړي، ماتې بیرته په بري بدلیږي، همدا راز د حنین په غزا کې هم په پوره حکمت او دقت سره ماتې خوړلی لښکر مقاومت ته رابولي، او داسې یې تنظیموي چې دښمن یې نور په وړاندې مقاومت نه شي کولی، د دښمن روحیات ماتوي، حوصلې یې پریوزي او ماتې خوري. پدې ډول حالاتو کې ډیر لوی او زړور قوماندانان خپله روحیه له لاسه ورکوي، هر څه ورنه شړیږي او د ځان له ژغورنې پرته د بل څه په فکر کې نه وي، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یوازې مقاومت کوي بلکه د دښمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

بری په ماتې بدلوي. مطلب دا چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) جنګي پوهه او حکمت دومره ؤ چې تاریخ یې ساری نلري.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل حکیمانه جنګي تاکتیک او بریالی استراتیژۍ پواسطه وکولی شوای په عربي جزیره کې امنیت ټینګ کړي. د اسلام او سولې دښمنان له مینځه یوسي، مشرکان سولې ته اړ کړي او د اسلامي دعوت په وړاندې ټول خنډونه لیرې کړي هغه پخپل حکمت سره منافقان هم تجرید کړل، ریښتوني مومنان له دروغجنو او منافقانو نه بیل شول.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یوازې پخپله عظیم لارښود او قوماندان ؤ، بلکه هغه ډیر نور نومیالي قوماندانان هم روزلي دي. او همدا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لاس روزل شوي قوماندانان وو چې د خپل لارښود له وفات نه وروسته یې د فارس او روم په مقابل کې جګړې وکړې، د شام او عراق په دښتو کې یې د مقابلې په ډګر کې پر دښمن غلبه وموندله، خپله برلاسي یې په اثبات ورسوله، او پخپل تدبر او حکمت سره یې وکولای شوای دښمنان مات کړي، او د وخت دوې امپراطورۍ دړې وړې کړي.
د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جګړو او غزاګانو بله ګټه دا وه چې د مسلمانانو لپاره کور، ځمکه او کار پیدا شو، د بې وسه مهاجرینو مشکلات حل شول، هغوی هم جنګي وسایل او مصارف پیدا کړل. دا ټول مشکلات پداسې حال او داسې طریقې سره حل شول چې په هیڅا هم یوه ذره ظلم و نه شو.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جاهلیت د زمانې ټول دودونه بدل کړل، د هغې تورې دورې د جنګ اسباب او اهداف یې هم له مینځه یوړل. په جاهلیت کې د جنګ معنی او هدف چور، چپاول، ظلم، تیری، انتقام، د نورو حقوق تر پښو لاندې کول، د کلیو او کورونو ورانول، د بې ګناه خلکو بې ځایه وژل، د ښځو په عفت تیری، د ماشومانو، ښځو، زړو او بې وسانو پر حقوقو تیری، د فصلونو او ونو له مینځه وړل او په ځمکه کې هر ډول فساد خورول ؤ. هو جنګ د اسم او معنی دواړو له مخې بدل شو، جنګ په جهاد بدل شو چې هدف یې مقدس او سپیڅلی ؤ دا داسې جنګ و چې انسانیت پرې ویاړي، ددې جنګ هدف له ظلم او وحشت نه د انسان آزادي وه. پدې سره بې وسانو خپل حقوق تر لاسه کړل، د زورورو زور اوبه شو، د زور او ظلم دوره تیره شوه، حق او انصاف قایم شو. ددې جهاد هدف د هغو ښځو، ماشومانو او بو ډاګانو آزادي وه چې ویل به یې: اې ربه! مونږ لدې ظالمانو نه خلاص کړې، مونږ لدې کلي نه چې اوسیدونکي یې ظالمان دي وباسې، ربه! زمونږ چاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي، زمونږ سره مرسته وکړي، او مونږ ته ولي او سرپرست پیدا کړي.
د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جګړو هدف دا وځ چې ځمکه له فریب، چل، غدر، خیانت، تیري او فساد نه پاکه کړي. ځای یې انصاف، وفا، عدل، او پاکي ونیسي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جنګ لپاره شریفانه او سپیڅلي قواعد وضع کړل او کله به یې چې کوم صحابي د لښکر قوماندان ټاکه نو د تقوی، عدل او انصاف توصیه به یې ورته کوله، امر به یې ورته کاوه چې له خلکو سره ښه معامله وکړي. سلیمان بن بریده له خپل پلار نه روایت کوي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به چې څوک د لښکر قوماندان وټاکه نو د تقوی او له مسلمانانو سره د نیکۍ امر به یې ورته کاوه او فرمایل به یې: (**اغزوا بسم اللّـه، في سبيل اللّه، قاتلوا من كفر باللّه، اغزوا، فلا تغلوا، ولاتغدروا، ولا تمثلوا، ولا تقتلوا وليداً...**) **الحديث**.[د الله په لار کې د الله په نامه جنګیږئ، له کافرانو سره جګړه وکړئ، جنګ وکړئ خو خیانت، غدر، فریب او چل مه کوئ، څوک مه مثله کوئ (اندامونه یې مه پرې کوئ) ماشومان مه وژنئ....] همدا راز د نرمۍ امر به یې ورته کاوه فرمایل به یې: (**يسروا ولا تعسروا، وسكنوا ولا تنفروا**). آسانی کوئ، سختي پریږدئ، خلک خپل کړئ او له ځان نه یې مه بیزاروئ.[1]
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به د شپې له خوا پر دښمن برید نه کاوه، په اور د سوځیدو اجازه یې نه ورکوله د ماشومانو، ښځو او زړو له وژلو، او چور چپاول نه یې په کلکه سره نهي کوله، فرمایل به یې: (**إن النُّهْبَى ليست بأحـل مـن الميتة**).غلا او لوټ شوی مال د مرداري غوښې په شان مردار دی. د فصلونو له تباه کولو، ونو، بوټو له قطع کولو نه یې منع فرمایلې. او له خاصو ضروري شرایطو پرته یې کله هم د ونو د پرې کولو اجازه نده ورکړې. دمکې د فتحې په وخت کې یې فرمایلي: (**لا تجهزن على جريح، ولا تتبعن مدبراً، ولا تقتلن أسـيراً**). زخمي مه وژنئ، او څوک چې درنه تښتي هغه پسې مه ورځئ، او اسیر مه وژنئ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمان صادر کړی وځ چې سفیر او قاصد به نه وژل کیږي، د ذمي (هغه مشرک چې له مسلمانانو سره عهد او تړون ولري) مرګ ندی روا.

---

[1]. صحیح مسلم ۲/ ۸۲-۸۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايي:
(من قتل معاهداً لم يُرِحْ رائحة الجنة، وإن ريحها لتوجد من مسيرة أربعين عاماً). چا چې ذمي ووا‌ژه د جنت بوی به و نه مومي، پداسې حال کې چې د جنت بوی د څلويښتو کلو سفر په مسافه ليرې محسوسيږي.
دا او ديته نورې هغه اساسي لارښوونې دي چې د جاهليت د زمانې جنګ يې په مقدس جهاد بدل کړ.[1]

[1]. د تفصيلاتو لپاره : زاد المعاد ۲/ ۶۳ تر ۶۸ و الجهاد في الاسلام للاستاذ ابي الاعلی المودودي ص ۲۱۶ تر ۲۶۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک ډلې ډلې اسلام راوړي

لکه مخکې مو چې وويل د مکې فتحه هغه لويه سوبه وه چې پواسطه يې د بت پرستۍ ستنه له بيخه ووته. عربانو حق او باطل وپيژندل، شک او شبهې له زړونو نه ووتلې، ټولو د اسلام خوا ته رجوع وکړه، او ډلې ډلې خلک اسلام ته راتلل.

عمرو بن سلمه وايي: مونږ له يوې داسې چينې سره اوسېدلو چې د خلکو لار وه را باندې پدې وخت کې ډير کاروانونه زمونږ له خوا سره تيريدل، پوښتنه به مو کوله په خلکو څه شوي؟ او دا محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څوک او څه کاره دی؟ په ځواب کې به يې را ته ويل: محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وايي چې: هغه د الله (جل جلاله) رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی او وحي ورته راځي او الله داسې او هسې وحي ورته کړيده، ما به دا خبره داسې په ذهن کې ساتله لکه په زړه مې چې ليکل شوې وي.

عربان د مکې تر فتحې پورې په انتظار کې وو ويل به يې پريږدئ محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او قوم يې چې سره معلومه يې کړي، هر وخت که محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) برلاسی شو، نو دا به ثابته شي چې هغه په حق دی، او ريښتونی رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی.

کله چې مکې فتحه شوه نو هرې قبيلې به هڅه کوله له نورو نه مخکې په اسلام مشرفه شي. عمرو زياتوي زما پلار هم له نورو نه مخکې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر او په اسلام مشرف شو، کله چې بيرته راغی مونږ ته يې ووېل: زه د هغه ريښتوني پيغمبر (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له لوري تاسې ته راغلی يم چې فرمايي: دا لمونځ پدې وخت او دا پدې وخت کې ادا کړئ، کله چې د لمانځه وخت شي، نو يو کس بايد آذان وکړي، او بيادې هغه څوک امامت وکړي چې ډير قرآن کريم يې حفظ وي[1]. د حديث تر پايه.

لدې حديث نه دا څرګنديږي چې د مکې فتحې د اسلام او مسلمانانو په قوت او د

[1] . صحيح البخاري۲/۲۱۵_۲۱۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرک په له مینځه وړلو کې زیات اثر درلود. لدې فتحې نه وروسته عربان اسلام ته تسلیم شول. تاریخ شاهد دی چې په نهم او لسم هجري کال کې مختلفې قبیلې ډلې ډلې مدینې منورې ته راغلې او په اسلام مشرفې شویدي. د خدای بندګانو ډلې ډلې اسلام راوړی، او پدې مرحله کې د مسلمانانو شمیره دومره زیاتیږي چې د مکې په فتحه کې لس زره کسیز لښکر د تبوک په غزا کې په دیرش زره کسیز لښکر بدلیږي. په ډیره لنډه موده کې د لښکر شمیره دومره زیاتیږي، لدې نه یو کال وروسته د حجه الوداع په دوران کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یو لک یا یو لک او څلویښت زره تنه برخه اخلي، او ټول د الله له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یو ځای تکبیر، تهلیل او تلبیه وایي.

پلاوي او استازي

هغه پلاوي چې د قومونو په نمایندګۍ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راغلي، سیرت لیکونکو یې شمیره اویا (۷۰) ښودلې ده، خو دلته د ټولو په هکله خبرې نه شو کولی. او څرنګه چې په مفصله کیسه کې یې ډیره ګنه نشته، نو په اختصار سره له هغو پلاویو نه یادونه کوو چې زیات تاریخي ارزښت لري، خو دا باید په یاد ولرو چې که څه هم د اکثرو قبیلو پلاوي د مکې له فتحې نه وروسته راغلي، خو د مکې له فتحې نه مخکې هم د ځینو قبایلو یو شمیر پلاوي د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلي دي.

۱- عبدالقیس پلاوی: د دې قبیلې دوه هیئتونه استولي وو، چې لومړې یې په پنځم هجري کال یا له هغه نه هم مخکې ؤ.

ددې قوم یو کس چې منقذ بن حیان نومیده هر وخت به د تجارت لپاره مدینې ته راته، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له هجرت نه وروسته هم مدینې ته راغی د اسلام په هکله یې معلومات تر لاسه کړل او مسلمان شو. بیایې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک او پیغام خپل قوم ته یووړ هغوی هم ټول په اسلام مشرف شول. وریسې یې د حرام په میاشت کې یو ۱۳ یا ۱۴ کسیز پلاوی مدینې ته ولیږه، دوی د همدې سفر په دوران کې د ایمان او هغو لوښو په هکله پوښتنه وکړه کوم چې شراب به یې پکې ساتل. ددې پلاوي مشر اشج عصري ؤ چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې په هکله فرمایلي: (**إن فيك خصلتين يحبهما**

(c) ketabton.com: The Digital Library

اللّه: الحلم والأناة).په تا کې دوه داسې صفتونه شته چې د الله او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خوښ دي دا صفتونه يو حلم دې او بل تاني (دقت).
ددې قبيلې دوهم هيئت له فتحې نه وروسته په هغه کال کې مدينې ته راغی چې د عام الوفود په نامه يادېږي. پدې پلاوي کې څلويښت تنه راغلي وو، له دوی سره جارود بن علاء عبدي هم ؤ، نوموړی لدينه مخکې مسيحي ؤ چې بيا په اسلام مشرف شو.[1]

۲- د دَوس قبيلې پلاوی: پداسې وخت کې چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خيبر کې تشريف درلود، ددې قبيلې پلاوی راغی، مخکې پاڼو کې مو وويل چې طفيل بن عمرو الدوسي له هجرت نه مخکې مسلمان شو، مکې ته راغلی ؤ او هملته يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په لاس ايمان راوړ، بيا خپلی قبيلې ته ستون شو، هغوی ته يې د اسلام بلنه ورکړه، خو قوم يې مثبت ځواب نه ورکاوه، طفيل ورنه ناهيلی شو بيرته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضورته راغی، عرض يې وکړ: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! دوس قبيلې ته ښيرې وکړه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**اللهم اهد دوساً**). اې ربه! ته دوس قبيلې ته هدايت وکړې. وروسته يې اسلام راوړ په اووم هجري کال کې چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خيبر کې تشريف درلود طفيل د خپل قوم له ۷۰ يا ۸۰ کورنيو سره يو ځای مدينې ته راغی او ټول په اسلام مشرف شوي وو.

۳- د فروه بن عمرو جذامي استازی: فروه د روميانو تر حکم لاندې يو عربي قوماندان ؤ له روم سره د نژدې پرتو عربي قبايلو قومانده يې په غاړه درلوده. مرکز يې په معان نومې سيمه کې ؤ چې اوس د اردن په جنوب کې پرته ده. فروه چې په اتم هجري کال کې د موته غزا په ترڅ کې د مسلمانانو شجاعت، مقاومت، صبر او تدبير وليد په اسلام مشرف شو او يو نماينده يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته واستاوه، د خپل اسلام خبر يې ورکړ او يوه سپينه کچره يا قاطره يې هم ورته د تحفې په شکل وليږله.

---

[1]. شرح مسلم نووي ۱/ ۳۳ .فتح الباري ۸/۸۵_۸۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رومیان چې د فروه په اسلام خبر شول بندې یې کړ او ورته ویې ویل یا به اسلام پرېږدې او یا به دې سر پرې کوو، هغه په اسلام قایم پاتې شو، همغه وه چې رومیانو په فلسطین کې له عفراء نومې چینې سره په دار وځړاوه او سر یې پرې کړ.[1]

۴- د صُدَاء پلاوی: دا پلاوی هغه وخت راغی چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په اتم هجري کال کې له جعرانه څخه راستون شو. کیسه داسې وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یو څلور سوه کسیز جنګي ګروپ ته وظیفه ورکړه چې لاړ شي او د یمن هغه سیمه تر پښو لاندې کړي چیرته چې د صداء قبیله میشته وه. کله چې دغه ګروپ غازیان د قناه درې په پاسنۍ برخه کې ځای په ځای شول، زیاد بن حارث صدایي خبر شو چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سپایان د دوی سیمې ته راغلي، هماغه وه چې سیخ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورغی عرض یې وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ((زه د خپل قوم د نماینده په صفت درته راغلی یم. هیله ده خپل لښکر ته د بیرته ستنیدو امر وکړې، زه د خپل قوم ضامن یم، ضمانت یې کوم)). رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل سپایان له قناه درې نه راوغوښتل، زیاد هم لاړ خپل قوم یې تشویق کړ چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورشي، په نتیجه کې **۱۵** کسه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راغلل په اسلام مشرف شول. بیا بیرته ستانه شول خپل قوم یې اسلام ته راوباله، او پدې توګه ددوی په منځ کې اسلام خور شو، د حجه الوداع په وخت کې له همدې قبیلې نه سل کسان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راغلل.

۵- کعب بن زهیر ابي سلمی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې: کعب د شاعرانو له کورنۍ او ډیر مشهور او معروف شاعر و. ده به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هجوه کوله، په آتم هجري کال کې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له طائف نه ستون شو د کعب ورور بجیر بن زهیر خپل ورور کعب ته لیک ولیکه چې پکې لیکلي یې و: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قریشو یو شمیر هغه کسان ووژل کوم چې دده هجوه

---

[1]. زاد المعاد ۳/ ۴۵، تفهیم القران ۲/ ۱۶۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې کړې وه او زيان يې ورسولی و او نور يې له مکې نه تښتيدلي دي، که خپل ژوند درته ګران وي نو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته ورشه، ځکه که څوک توبه وباسي او خدمت ته يې حاضر شي هغه نه وژني، که دا نه کوې نو د خپل ژوند څه چاره دې کوه.

کعب هم خپل ورور ته ځواب وليکه، د دواړو تر منځ خطونه تبادله شول، په پای کې په کعب باندې ځمکه تنګه شوه، تيکان يې ورک شو، ووېريد او مجبور شو مدينې ته لاړ شي. هلته د جهينه قبيلې د يوه تن کره ورغی د سهار لمونځ يې له هغه سره ادا کړ بيا هغه سړي اشاره ورته وکړه، نو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورپاڅيد خپل لاسونه يې د هغه په مبارکو لاسونو کې کيښودل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لا نه و پيژندلی چې دا کعب دی، کعب وويل : يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! کعب پناه درته راوړي، اسلام يې راوړی، ستا حضور ته راتلل غواړي امان درنه غواړي، که زه يې درته راولم، خپل حضور ته يې منې، توبه يې قبلوې؟! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: هو. کعب وويل: زه پخپله کعب يم. يو انصاري پورته شو اجازه يې وغوښته چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر ورته وکړي چې د کعب سر پرې کړي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: **(دعه عنك، فإنه قد جاء تائباً نازعاً عما كان عليه)**.پرېږده هغه توبه ايستلی اسلام يې راوړی او تيره لاره يې بدله کړيده.

کعب پدې وخت کې خپله مشهوره قصيده وويله چې پيل يې داسې و:

بانت سعاد فقلبي اليوم متبول متيم اثرها لم يفد مكبول

[سعاد را نه ليرې شوې زړه مې وريسې نا آرام دی، زړه مې وريسې کشال دی، د هغې د عشق په زنجير تړل شوی دی خو هغې يې هيڅ بدل او عوض ندی ورکړی.]

په همدې قصيده کې يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مدح کړې او د خپلې پخوانۍ خطا بښنه يې غوښتې، وايي:

نبئت ان رسول الله اوعدني و العفو عند رسول الله مامول

مهلا هداك الذي اعطاك نافلةال قران فيها مواعظ وتفصيل

لا تاخذني باقوال الوشاة و لم اذنب ولو كثرت في الاقاويل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لقــد اقــوم مقاما لو يقــوم به اری و اسمع ما لو يسمع الفيــل
لظل يرعد الا ان يكــون له من الــرســول باذن الله تنويل
حتی وضعــت يميني ما انازعه في كــف ذي نقمات قيله القيل
فلهو اخوف عندي اذا اكلمه و قيل انــك منسوب و مسئول
من ضيغم بضراء الارض مخدره في بطــن عثــر غيل دونه غيل
ا ن الرســول لنور يستضاء به مهــند من سيوف الله مسلول

[خبر شوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راته ګواښ کړيدی، خو عفوه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مامول ده، احتياط، هغه خدای دې هدايت درته وکړي، چې قرآنکريم يې درته هديه کړيدی، چې پکې نصيحتونه او د مسايلو تفصيلات دي، ما د چغلګرو په خبرو مه نيسه، زه بې ګناه يم که څه هم په هکله مې خبرې ډيرې شوې، زه پداسې ځای کې ولاړ يم داسې څه اورم او وينم که هلته فيل ولاړ وای او دا يې اوريدلي وای نو لړزيدلی به وای، او تر هغې پورې به نه ؤآرام شوی تر څو چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله په امر ورته عفوه او مهرباني وکړي تر دې پورې چې لاس مې بې له کوم مخالفته د هغه چا په مبارکو لاسونو کيښودل، چې د انتقام پوره توان لري او خبرې يې پوره مردانه او په ځای دي، په هغه شيبو کې چې زه ورسره خبرې کوم، هغه وخت چې راته ويل کيږي دغه او هغه خبره دې را رسيدلې او پدې هکله پوښتنه درنه کيږي، په همدې وخت کې هغه د عثر نومې سيمې له زمري نه ډير ويرونکی راته ښکاري، پدې سيمه کې يوې خوا بلې خوا ته ګڼې ونې دي. او زيات ځننور لري بيشکه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) داسې نُور دی چې نور ورنه ګټه اخلي، نور ورنه رڼا اخلي، او هغه د الله په تورو کې د هغه هندي تورې په شان دی چې د دښمن د مقابلې لپاره له تيکي نه ايستل شوې وي.]

ورپسې يې د قريشو مهاجرينو صفت او ستاينه وکړه، ځکه چې دده د راتګ په وخت کې له دوی نه يوه هم دده په هکله نا مناسبه خبره ونکړه، د انصارو مدحه يې ونکړه بلکه طنز يې پرې وکړ ځکه له دوی نه يوه تن دده د مرګ اجازه غوښتې وه، ويلې يې دي:

يمشون مشي الجمال الزهر يعصمهم ضرب اذا عرد السود التنابيل

[قريش لکه د ښکليو سپينو اوښانو په شان روان وي توري وهونکي يې ساتنه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې هغوی را مخکې شي نو تور او کمزوري خلک لاره پرېږدي او تښتي.]
کعب له اسلام راوړلو نه وروسته، هغه وخت چې ایمان یې ښه په زړه کې ځای ونیو د انصارو صفت هم وکړ او د دوی په هکله یې تیره غلطي جبران کړه، هغه په یوه قصیده کې وایي:

من سره کرم الحياة فلا يزل — في مقنب من صالحي الانصار

ورثوا المكارم كابرا عن كابر — ان الخيـــار هم بنو الاخيار

[څوک چې شرافتمندانه او محترم ژوند غواړي هغه به د انصارو په یوه ځانګه کې اوسیږي انصار پشت په پشت بزرګان او قدرمن دي، دوی غوره دي د غوره بندګانو زامن دي.]

۶- د عذره قبیلې نمایندګان: ددې قبیلې دوولس کسیز پلاوی د حمزه بن نعمان په ګډون د نهم هجري کال د صفر په میاشت کې حاضر شو. کله چې پوښتنه ترې وشوه تاسې د کومې قبیلې یاستئ؟ ویاند یې وویل: مونږ له بنو عذره قبیلې څخه یو، مونږ د قصي مادري ورونه یو، مونږ هغه څوک یوو چې د قصي ملاتړ مو کړی، خزاعه او بنو بکر مو له مکې نه ایستلي، مونږ د صله رحمۍ او خپلوۍ خاوندان یوو. نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تود هرکلی ورته وواېه، او د شام د فتحې زیری یې ورکړ، او له کاهنو (کوډګرو) ښځو نه له سوال کولو او د جاهلیت د زمانې په شان قربانۍ (ذبح) کولو نه یې منع کړل. د پلاوي غړي ټول په اسلام مشرف شول، څو ورځې یې په مدینه کې تیرې کړې، بیا خپلې مېنې ته ستانه شول.

۷- د بلي پلاوی: دغه هیات د نهم هجري کال په ربیع الاول میاشت کې مدینې ته راغی اسلام یې قبول کړ، درې شپې یې په مدینه کې تیرې کړې. د پلاوي مشر ابو الضبیب سوال وکړ چې آیا میلمه پالنه ثواب لري که نه؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: **(نعم، وكل معروف صنعته إلى غني أو فقـــير فهـــو صدقة)**. هره نیکي له غني سره وي که له فقیر سره صدقه ده. نوموړي د میلمستیا د مودې په هکله پوښتنه وکړه؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: **(ثلاثة أيام)**. میلمستیا درې ورځې وي. ابو الضبیب سوال وکړ: ورک شوی پسه د چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**هي لك أو لأخيك أو للذئب**). هغه یا ستا دی، یا ستا د ورور او یا د لیوه. د ورک شوي اوښ په هکله یې هم پوښتنه وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ځواب ورکړ: (**مالك وله؟ دعه حتى يجده صـــاحبه**). ته ورک شوې اوښ څه کوې، خوشی یې کړه تر څو مالک یې پیدا شي.

۸- د ثقیف نمایندګان: دا پلاوی د نهم هجري کال په رمضان میاشت کې له تبوک غزا نه وروسته مدینې ته راغی. ددې پلاوي د اسلام کیسه داسې ده: د ثقیف سردار عروه بن مسعود ثقفي د آتم هجري کال په ذي القعده کې له طائف غزا نه وروسته او مدینې ته له رسیدو نه مخکې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلی ؤ اسلام یې راوړ، بیرته خپل قوم ته ستون شو او هغوی یې هم اسلام ته راوبلل. دده تمه دا وه چې قوم به یې ایمان راوړي، ځکه د خپل قوم په منځ کې يې زیات محبوبیت درلود یو منل شوی سردار ؤ، خلکو ته له خپلو ښځو او اولادونو نه هم زیات ګران ؤ، نو ځکه یې دا ګمان و چې قوم به یې بلنه او خبره مني، خو هغوی دا ځل دده د اسلامي بلنې په ځواب کې نه یوازې منفي ځواب ورکړ بلکه د غشو باران یې پرې جوړ کړ تر څو د اسلام په ګناه شهید شو.

لدینه وروسته ثقیف قبیله څو میاشتې همداسې سر ګردانه وه، بالاخره یې مشورې سره وکړې او پوه شول چې د مسلمانانو مقابله نه شي کولی، تصمیم یې ونیو یو کس د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ولیږي. لومړی یې عبدیالیل بن عمرو غوره کړ تر څو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته ورشي، خو هغه وویرید او ویې ویل هسې نه له ده سره هم لکه د عروه په شان معامله وشي همدا وه چې د خپل قوم دا غوښتنه یې و نه منله او ورته ویې ویل: زه دا کار هغه وخت کولی شم چې څو نور کسان هم راسره ملګري کړئ! قوم دوه کسان له ثقیف او درې تنه له بني مالک نه ورسره ملګري کړل، پدې ترتیب سره شپږ کسان چې عثمان بن ابي العاص ثقفي هم ورسره ؤ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته لاړل.

دوی چې مدینې ته ورسیدل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې په جومات کې د ننه ورته یو ځای تیار شي تر څو هملته د قرآنکریم تلاوت واوري او مسلمانان د لمانځه په حالت کې وګوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پلاوي غړي څه موده همدلته پاتې شول، وخت نا وخت به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زیارت ته راتلل، هغه به اسلام ته رابلل. په پای کې د هیئت مشر له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د امن او سولې د داسې تړون سوال او غوښتنه وکړه چې پکې دوې ته د زنا، شراب څښلو، سود خوړلو، او لمونځ نه کولو اجازه وي، لوی بت (لات) یې مات نشي او نور بتان به هم دوی پخپل لاس نه ماتوي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوی دا یوه غوښتنه هم قبوله نکړه. هغوی بیا مشورې سره وکړې، بالاخره دې نتیجې ته ورسیدل چې له اسلام او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له پیروی او اطاعت نه پرته بله لاره او چاره نلري. همدا وه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلل او مسلمانان شول، خو یوه غوښتنه یې وکړه چې لات بت دې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مات کړي ثقیف ته دې دا کار نه سپاري، دا غوښتنه یې ومنل شوه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک ورته ولیکه، عثمان بن ابي العاص یې امیر ورته وټاکه ځکه هغه له نورو نه زیات د اسلام او قرآنکریم له زده کړې سره مینه لرله. د وفد غړي به هر سهار د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راتلل او عثمان به یې له خپل سامان سره پریښوده، خو کله به چې دوی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له حضور نه بیرته راتلل د غرمې له مخې به ویده کیدل، عثمان به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راته او ورته ویل به یې د قرآنکریم تلاوت راته واوروه! د دین د احکامو په هکله به یې هم سوالونه کول او که به یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ونه موند نو بیا به د همدې غرض لپاره د ابوبکر (رضي الله عنه) خدمت ته ورته. دا همغه برکتي او مؤمن شخص ؤ چې د ارتداد په زمانه کې د خپل قوم لپاره لوی رحمت ثابت شو، ځکه هغه وخت چې دې قوم اراده وکړه له اسلام نه واوړي ده ورته وویل: اې د ثقیف خلکو! تاسې وروستی قوم یاستئ چې اسلام مو راوړ، اوس په کفر کې له نورو نه مه مخکې کیږئ! قوم یې خبره ومنله او په اسلام ثابت پاتې شول.

پلاوی له مدینې نه ستون شو، کله چې خپل قوم ته ورسیدل حقیقت یې ورنه پټ کړ، ځو ورځې یې د خپل اسلام خبره ورته ونه کړه، خو دا مشوره یې ورکړه چې جنګ ته زړه ښه نکړي ځانونه یې غمجن او خفه ښکارول او دا یې ورته وویل چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له دوی نه د اسلام راوړلو غوښتنه کړیده، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته ویلي یې دي چې زنا ، شراب، سود او نور ناروا کارونه به پریږدي، که نه نو جنګ به ورسره کوي.

ثقیفیان چې ډیر کبرجن خلک وو مغرور شول، دوې درې ورځې یې د جنګ اراده درلوده، خو وروسته یې په زړونو کې ویره پیدا شوه او د پلاوي غړو ته یې وویل: لاړ شئ او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د امر مطابق عمل وکړئ غوښتنې یې ومنئ. همدلته وه چې هغوی حقیقت ورته بیان کړ او هغه مطالب یې ورته وویل چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې منلي وو. پدې ترتیب سره ثقیف قبیله هم په اسلام مشرفه شوه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خالد (رضي الله عنه) ته وظیفه ورکړه چې د یوه ګروپ په مشرۍ لاړ شي او لات دړې وړې کړي. مغیره بن شعبه ګرز یا یو غټ تبر واخیست او خپلو ملګرو ته یې وویل: تاسې به د ثقیف په باره کې خندوم، هماغه وه چې یو ځل یې تبر پورته کړ پر لات یې وار وکړ بیا یې ځان وغورځاوه او منډه یې کړه، د طائف خلکو پداسې حال کې چې لړزیدل وویل: خدای د مغیره ورک کړي، دا دی د لات منجورې وواژه.

مغیره راسم شو او وې ویل: خوار شئ، دا بت خو له خټو او تیږو نه جوړ شوی، بل څه ندی، وریسې یې په دروازه ګوزار وکړ ماته یې کړه، بیا یې په لوړ دیوال ور پورته شو، خلکو هم ورسره شروع وکړه دیوال یې ونړاوه، بت یې مات کړ، تهداب یې را لوڅ کړ هلته چې څه کالي، زیورات وو ټول یې را وایستل د ثقیف قبیلې خلک حیران دریان ولاړ وو.

خالد (رضي الله عنه) دا کالي او زیورات ټول د رسول (صلی الله علیه وسلم) حضور ته راوړل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په همغه ورځ وویشل. د الله تعالی د نعمت او نصرت شکر یې وواېه، حمد او ثنا یې وویله.[۱]

۹- د یمن د پاچایانو لیک: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې له تبوک نه راستون شو د حِمیر د پاچایانو لیک ورته راغی. دغه مشران چې لیک یې راستولی و عبارت وو له: الحارث بن عبدکُلال، نعیم بن عبدکلال، النعمان، قَیل ذي رعین، هَمدان، او مُعافر وو. دوی مالک بن مره الرهاوي خپل نماینده وټاکه او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې ولیږه چې خبر ورکړي دوی په اسلام مشرف شوي او شرک یې پرې ایښی دی.

---

[1]. زاد المعاد ۲/۲۶ تر ۲۸ ابن هشام ۲/ ۵۳۷ تر۵۴۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دوی ته اسلامي لارښوونې وکړې، د مومنانو مسوولیتونه او حقوق یې ورته په ګوته کړل. او په همدې لیک کې یې دا ورته څرګنده کړه که معاهده کوونکي ټاکلې جزیه ورکړي، نو د دوی لپاره د الله تعالی او رسول الله (صلی الله علیه وسلم) عهد او ژمنه ده. یو ګروپ اصحاب یې د معاذ بن جبل (رضي الله عنهم) په مشرۍ د هغوی د رهنمایۍ او لارښوونې لپاره ولیږل. معاذ (رضي الله عنه) یې د الکورة العلیا چې د عدن له خوا د السکون او سکاسک تر منځ واقع ده، مسئول وټاکه چې د قاضي، د جنګ د قوماندان، جزیې او صدقاتو د راټولولو او امامت دنده یې لرله. او ابو موسی الاشعري (رضي الله عنه) یې الکورة السفلی ته واستاوه چیرته چې زُبید، مارب، زمع او الساحل قبیلې میشته وې. او دواړو ته یې داسې امر وکړ: (**یسرا ولا تعسرا، وبشرا ولا تنفرا، وتطاوعا ولا تختلفا**). [آساني کوئ او له سختۍ نه ډډه کوئ، زیری ورکوئ، تشویقوئ یې او زړونه یې مه بدوئ، یو له بل سره مرسته کوئ او اختلاف مه کوئ.]
معاذ (رضي الله عنه) تر هغې په یمن کې پاتې و، تر څو رسول (صلی الله علیه وسلم) رحلت وکړ. او ابو موسی الاشعري (رضي الله عنه) په حجة الوداع کې د رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) خدمت ته ورسید.

۱۰- د همدان پلاوی: دا پلاوی په نهم هجري کال کې له تبوک غزا نه وروسته را ورسید. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک ورته ولیکه او څه شیان یې چې دوی غوښتي وو ورکړل. مالک بن نمط یې د خپل قوم د مسلمانانو امیر وټاکه، او د نورو لپاره یې خالد بن ولید (رضي الله عنه) ورولیږه، چې اسلام ته یې را وبولي. هغه هلته شپږ میاشتې پاتې شو، هغوی یې اسلام ته رابلل، خو دوی اسلام ونه مانه، بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خالد په ځای علي (رضي الله عنه) مقرر کړ، خالد (رضي الله عنه) را ستون شو. علي (رضي الله عنه) د همدان خلکو ته ورغی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک یې ورته ولوست، اسلام ته یې را دعوت کړل، په همدې سره هغوی ټول په اسلام مشرف شول.
علی (رضي الله عنه) د خپلې کامیابۍ او همدان قبیلې د اسلام زیری رسول الله (صلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وليږه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته چي دا ليک ورسيد له خوشالۍ نه په سجده پريوت او کله يې چې مبارک سر له سجدې نه پورته کړ ويې فرمايل: (**السلام على همدان، السلام على همدان**).سلام پر همدان، همدان دې سلامت وي.

۱۱- د بني فزاره نمايندګان: دغه پلاوی په نهم هجري کال کې له تبوک نه له راستنيدو وروسته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شو، شميره يې څه د پاسه لس تنه وو چې راغلل په اسلام يې اعتراف وکړ او ورسره جوخت يې د خپلې بدې ورځې، قحطۍ او وچکالۍ نه شکايتونه وکړل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) منبر ته پورته شو لاسونه يې پورته کړل، د باران دعا يې وکړه ويې فرمايل: (**اللهم اسق بلادك وبهائمك، وانشر رحمتك، وأحْي بلدك الميت، اللهم اسقنا غَيْثاً مُغِيثاً، مريئًا مَرِيعاً، طَبَقاً واسعاً، عاجلاً غير آجل، نافعاً غير ضار، اللّهم سقيا رحمة، لا سقيا عذاب، ولاهَدْم ولا غَرَق ولا مَحْق، اللّهم اسقنا الغيث، وانصرنا على الأعداء**). يا لويه خدايه! خپل ښارونه او چارپايان سيراب کړه! رحمتونه دې نازل کړه، دا مړ (وچ) ملک بيرته ژوندی کړه، خدايه! داسې باران راباندې وکړه چې درد مو دوا کړي، آرامي راته راوړي، ګټه را ورسوي، ډير پراخ وي، زر وي وروسته نه، ګټور وي، تاوان ونلري! لويه خدايه! د رحمت باران غواړو، نه د عذاب باران او نه داسې باران چې نړوونکی، ډوبونکی او له مينځه وړونکی وي! لويه خدايه! پر مونږ باران وکړې، او پر دښمن برلاسي او نصرت را په برخه کړې! [1]

۱۲- د نجران پلاوی: نجران د مکې جنوب د يمن لور ته اوه منزله ليرې پروت لوی ښار دی. نجران دري اويا (۷۳) کلي درلودل، سپور په تيز رفتار سره په يوه ورځ کې ورسيدلی شوای.[2]

دلته يو لک مسيحي جنګيالان هم وو. د نجران هيئت په نهم هجري کال کې مدينې ته راغی. پدې پلاوي کې ۶۰ کسان وو، چې ۲۴ يې سرداران وو، دری يې هغه وو چې د نجران مشرتابه يې په غاړه وه:

---

[1]. زاد المعاد ۳/ ۴۸

[2]. فتح الباري ۸/ ۹۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: عاقب چې نوم يې عبدالمسيح وُ، نوموړي د حکومت مشري په غاړه درلوده.
ب : سيد چې نوم يې ايهم يا شرحبيل وُ، ده د سياسي او فرهنګي چارو مسئووليت درلود.
ج: اسقف چې نوم يې ابو حارثه بن علقمه وُ او د ديني چارو رياست يا ديني مشرتابه ورسره وه.
دغه نمايندګان چې مديني ته راغلل له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يې وکتل، يو له بل نه يې څه پوښتني وکړي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اسلام ته راوبلل، قرآنکريم يې ورته تلاوت کړ، دوی د اسلام له منلو نه معذرت وغوښت، د عيسی (عليه السلام) په هکله يې دده نظر وغوښت.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پدې ورځ ځواب ورنکړ تر څو دا مبارک آياتونه نازل شول: ((إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (٥٩) الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ (٦٠) فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ)). (آل عمران: ٥٩- ٦١)
[بيشکه صفت د عيسی په نزد د الله د آدم د صفت او مثال په شان دی. الله پيدا کړ آدم له خاورو څخه بيا يې وويل ده ته بشر شه پسې بشر شو. حق هغه دی چې راغلی دی له جانب د رب ستا، نو مه کيږئ له شک کوونکو نه، نو هر څوک چې جګړه او مناقشه کوي له تا سره په باره د عيسی (عليه السلام) کې وروسته له هغه چې حاصل شو تا ته صحيح علم د عيسی په بندګۍ او نبوت کې نو ووايه اې محمده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) راځئ چې راوبولو زامن زمونږ او زامن ستاسې او ښځې زمونږ او ښځې ستاسې او ځانونه خپل او ځانونه ستاسې بيا به التجا وکړو په دعا کې نو و به ګرځوو مونږ (وبه وايو) لعنت د الله په دروغجنو باندې.]
چې سهار شو، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د همدې آيتونو په رڼا کې د عيسی (عليه السلام) په هکله خپل نظر وړاندې کړ بيا يې هغوی (نمايندګانو) ته يوه ورځ وخت ورکړ چې فکر او غور وکړي. وروسته دې کسانو د عيسی (عليه السلام) په هکله د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) رايه او نظريه ونه منله، اسلام يې هم را نهووړ.
بل سهار رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې چې حسن او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسين (رضي الله عنهما) يې پخپل چادر کې پټ کړی، فاطمه (رضي الله عنها) ورپسې شا ته روانه وه، راغی او له دې نصرانيانو نه يې وغوښتل چې راځئ اوس مباهله وکړو! (مباهله دې ته ويل کيږي چې ټول حاضر شي او بيا دعا او التجا وکړي چې الله دې دروغجن هلاک کړي).

هغوی چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) جديت وليد، سره ګوښه شول خبرې يې سره وکړې، عاقب او سيد ورته وويل چې مباهله نه کوو، ځکه که دا کار مو وکړ او هغه ريښتونی رسول وي، نو بيا به نه مونږ خير وګورو او نه زمونږ راتلونکي نسلونه، ټول به هلاک شو، هيڅ به راته پاتې نه شي ټول به هلاک شو، بالاخره يې دا خبره سره غوټه کړه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به حکم ګرزوي. راغلل او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې عرض وکړ د فيصلې واک تا ته درکوو ته چې څه غواړې همغه به درکوو.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) جزيه ورباندې وټاکله. جزيه دوه زره جوړې (جامې او کالي) وې چې زر به يې په رجب او زر نورې به يې په صفر مياشت کې ورکوي. دا شرط يې هم ورباندې کېښود چې له هرو دوو حلو (جامو) سره به يوه اوقيه (۱۵۲ ګرامه سپين زر) هم ورکوي. ددې جزيې په مقابل کې يې دوی ته پوره ديني آزادي او د الله او رسول ذمه او ضمانت ورکړ او ليک يې ورته وليکه.

دې نمايندګانو سوال وکړ چې يو امين شخص دوی ته واستوي. هماغه وه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې امت امين يعنې ابو عبيده بن جراح (رضي الله عنه) ورولېږه تر څو جزيه ورنه راوړي.

وروسته بيا د اسلام نور په نجران کې هم خور شو. سيرت ليکونکي وايي چې : عاقب او سيد هم نجران ته له رسيدو نه وروسته په اسلام مشرف شول.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دوهم ځل علي (رضي الله عنه) ته وظيفه ورکړه چې له دوی نه صدقې او جزيه راوړي، څرګنده ده چې صدقه له مسلمان څخه اخستل کيږي[1].

۱۳- د بني حنيفه قبيلې پلاوی:

دا اوولس کسيز پلاوی چې مسيلمه الکذاب بن ثمامه بن کبير بن حبيب بن الحارث هم ورسره ؤ په نهم هجري کال کې مدينې ته

---

[1]. فتح الباري ۸/ ۹۴_۹۵. زاد المعاد ۳/۳۹تر ۴۱د نجران د پلاوې د څرنګوالي په اړه مختلف روايات راغلي، تردې چې ځنې محققين وايي چې د نجران پلاوی دوه ځله راغلی و. او مونږ پدې هکله هغه نظر وړاندې کړ چې راجح راته معلوم شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلی[1].

د پلاوي غړي لومړی د یوه انصاري کره ورغلل، بیا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شول او اسلام یې راوړ. د مسیلمه الکذاب د اسلام په هکله مختلف روایتونه راغلي دي خو که دقت وشي دا څرګندیږي چې نوموړي اسلام نه و منلی، د تکبر، غرور، سرغړونې او قدرت غوښتنې څرګندونه یې کړې وه او د هیئت له نورو غړو سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته نه وُ حاضر شوی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لومړي سر کې هڅه وکړه په قولي او فعلي نیکۍ او شفقت سره هغه راجلب کړي، خو کله یې چې ولیدل چې نیکي اثر نه پرې کوي نو پخپل فراست سره یې د شر اثرات او نښانې پکې ولیدلې.

لدینه مخکې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خوب لیدلی وُ چې د ځمکې ټولې خزانې دده حضور ته راوړل شي او دوې کړې (د لاس حلقې) ورنه دده په مبارک لاس کې ولویږي. پدې سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ډیر خفه شي او دا ډیرې ګرانې وربادنې تمامې شي، پدې وخت کې وحي ورته وشي چې پف یې کړه، کله یې چې پف کړې دواړه ورکې او ایسته شي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې خوب تعبیر داسې وکړ چې دا دواړه (کړې یا بنګړې) به دوه دروغجن وي چې له ده نه وروسته به ظهور کوي.

او کله چې مسیلمه الکذاب دا تکبر او انکار وکړ او ویې ویل: که محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ده نه وروسته واک ما ته راسپاري نو پیروي به یې وکړم پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې هلته تشریف یوور چې د خرما ونې یوه څانګه یې په لاس کې وه، شاعر یا خطیب یې ثابت بن قیس بن شماس هم ورسره و، له مسیلمه الکذاب او ملګرو سره یې ودرید خبرې یې ورته وکړې. په ځواب کې مسیلمه ورته وویل: که دې خوښه وي اوس به اختیار تا ته پریږدو، خو پدې شرط چې له تا نه وروسته واک زمونږ شي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**لو سألتني هذه القطعة ما أعطيتكها، ولن تعدو أمر اللّه فيك، ولئن أدبرتَ ليعقرنك اللّه، واللّه إني لأراك الذي أُريتُ فيه ما رأيتُ، وهذا ثابت يجيبك عني**). که دغه د خرما څانګه یا پوستکی را نه وغواړې هم در به یې

[1] . فتح الباري ۸۷/۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نکړم، ته د خپل ځان په هکله د الله تعالی امر نه شئ بدلولی، که د شا واړوله، انکار دې وکړ الله تعالی به دې مات کړي، قسم په خدای چې زه تا هغه شخص ګڼم د کوم په هکله چې ما خوب ليدلی، نور به دا ثابت زما په عوض ستا پوښتنې ځوابوي. دا خبره يې وفرمايله او ورنه لاړ.[1]

په پای کې همغه څه وشول چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې وړاند وينه کړې وه. مسيلمه چې بيرته يمامه ته ستون شو، سوچونه يې کول او بالاخره يې دعوه وکړه چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره په نبوت کې شريک کړی شويدی. په دروغو يې د نبوت دعوه وکړه، څه سجع ويل يې پيل کړل د خپل قوم لپاره يې د شرابو او زنا جواز ورکړ، لدې شر سره به يې دا شاهدي هم ويله چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د الله رسول دی. د بني حنيفه ځينې خلک پرې وغوليدل ددې دروغجن اطاعت يې وکړ، ورسره ملګري شول، خبره يې لويه شوه، تر دې حده چې د يمامه په رحمان مشهور شو.

مسيلمه لږ موده وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ليک واستاوه چې پکې ليکلي يې وو: زه له تا سره په نبوت کې شريک کړای شوی يم، نيم واک زمونږ لپاره دی، او پاته نيم د قريشو لپاره. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې په ځواب کې ليک ورته وليکه چې دا آيت يې هم پکې ليکلی و: ((**إِنَّ الأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُــتَّقِينَ**)) (الاعــراف: ۱۲۸) [ځمکه د الله تعالی ده، چا ته يې چې زړه وي همغه ته يې ورکوي عاقبت د متقيانو دی.][2]

له ابن مسعود نه روايت دی وايي چې: ابن نواحه او ابن اثال د مسيلمه الکذاب د قاصدانو په توګه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**أتشهدان أني رسول اللّه؟**) آيا پدې شاهدي وايئ او ايمان لرئ چې زه د الله رسول يم؟ دوی وويل: مونږ شاهدي وايو چې مسيلمه د الله رسول دی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**آمنت باللّه ورسوله، لو كنت قاتلاً رسولاً لقتلتكما**). په الله او

---

(1) صحيح البخاري باب وفد بني حنيفة، و باب قصة الاسود العنسي٢/٦٢٧_٦٢٨. فتح الباري ٨/٨٧ تر٩٣.

(2) زاد المعاد ٣/ ٣١- ٣٢ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مې ایمان راوړی، که قاصد او نماینده مې وژلی، نو تاسې به مې حتماً وژلي وای.[1]

مسیلمه الکذاب د هجرت په لسم کال د نبوت دعوه وکړه او په ۱۲ هجري کال د ربیع الاول په میاشت کې د ابوبکر (رضي الله عنه) د خلافت په وخت کې د یمامه په مشهوره جګړه کې د حمزه (رضي الله عنه) د قاتل وحشي په لاس ووژل شو.
دوهم دروغجن او د نبوت مدعي اسود عنسي ؤ، چې په یمن کې را پیدا او بیا د فیروز له لاسه ووژل شو. فیروز د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له وفات نه یوه شپه او ورځ مخکې د اسود سر غوڅ کړ، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته د وحي په واسطه خبر راغی او بیا دغه خبر له یمن نه د ابوبکر (رضي الله عنه) دخلافت په دوران کې راورسید[2].

۱۴- د بني عامر بن صعصعه نمایندګان: پدې ډله کې د خدای دښمن عامر بن طفیل او اربد بن قیس چې د لبید میرنی ورور کیده، خالد بن جعفر، جبار بن اسلم او نور شیطانان شامل وو. عامر هغه وحشي ظالم ؤ چې د بئر معونه له اصحابو (رضي الله عنهم) سره یې غدر او خیانت کړی و او ۷۰ کسان یې په شهادت رسولي وو.
کله چې دې هیئت مدینې ته د تګ اراده وکړه لوی شیطان عامر بن طفیل او اربد توطئه جوړه کړه او پدې سره متفق شول چې په چل او فریب سره به رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په قتل رسوي مدینې ته چې ورسیدل، عامر له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره خبرې شروع کړې، اربد د شا له لوري را تاو شو او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) شا ته ودرید توره یې له تیکي را ایستله، لږ یې چې را وایستله نور یې لاس وچ شو او توره یې ونه شوای را ایستلی، او پدې ترتیب سره الله تعالی خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وساته.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دواړو ته ښیرې وکړې، کله چې ستانه شول الله تعالی په اربد او اوښ یې تندر را نازل کړ دواړه یې وسیځل، عامر د یوې سلولي ښځې کره ورغی هلته یې په ستوني کې یوه غده (دانه) را پیدا شوه، او ویل به

[1]. امام احمد، مشکاه المصابیح ۲/ ۳۴۷.
[2]. فتح الباري ۹۳/۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې: آيا د اوښ د غدې په شان غده؟! د سلولي ښځې په کور کې مرګ!!
بخاري روايت کوي چې عامر د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی ويې ويل: د دريو شيانو وړانديز کوم خوښه ستا کوم غوره کوې؟
لومړی دا چې د دښتې خلک به ستا او د کليو او ښارونو ا وسيد ونكي به زما وي، يا دا چې له تا نه وروسته به واک زما وي، او که نه نو د غطفان لښکرې چې زر آسونه او زر آسپې به وي پکې درباندې راولم.
لدينه وروسته هغه د يوې ښځې په کورکې په طاعون مرض اخته شو، او هلته به يې ويل: دا غده خو لکه د اوښ د غدې په شان ده، اوس به د همدې ښځې په کور کې مرم، آس مې راولئ، آس يې راغی پرې سپور شو او د آس په شا يې ساه ورکړه.

۱۵- د تُجيب پلاوی: دا وفد چې ۱۳ کسان وو پکې د خپل قوم له صدقو سره يو ځای راغی. د قرآنکريم او احاديثو زده کړه به يې کوله، له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه يې ډير شيان وغوښتل او ډيرې پوښتنې يې ورنه وکړې.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه ټول ورته وليکل، ډير پاتې نه شول، کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تګ اجازه ورکړه، دوی لاړل او هغه ځوان يې ورته راوليږه چې له خپل سامان سره يې پرې ايښی ؤ.
ځوان راغی عرض يې وکړ: يا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! صرف ددې لپاره راغلی يم چې له الله نه راته مغفرت او رحمت وغواړې، دا دعا راته وکړې چې الله د زړه غنا را کړي.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همدا دعا ورته وکړه. لدينه وروسته دا ځوان د بې حده زيات قناعت خاوند ؤ.
د ارتداد په وخت کې په اسلام ثابت او قايم پاتې شو، خپل قوم ته يې لارښوونه کوله هغوی هم په اسلام ثابت پاتې شول.
ددې پلاوي غړې په لسم هجري کال د حجه الوداع په وخت کې هم له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره مخامخ او په زيارت يې مشرف شويدي.

۱۶- د طيئ وفد: دا پلاوی چې زيد الخيل هم پکې ؤ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راغلل اسلام يې ومانه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د زيد په هکله فرمايي: (**ما ذكر لي رجل من العرب بفضل، ثم جاءني**

(c) ketabton.com: The Digital Library

إلا رأيته دون ما يقال فيه ، إلا زيد الخيل، فإنه لم يبلغ كل ما فيه). ما ته چې تر اوسه د عربانو د کوم شخص ښیګڼې یادې شوې بیا چې هغه راته راغلی نو لیدلي مې دي چې په هغه کې بیا دومره ښیګڼې نه وې لکه څومره چې ما اوریدلې وې، یوازې زید الخیل داسې شخصیت دی چې ښیګڼې یې ډیرې زیـــاتې دي او ټولې ماته نه وې بیان شوې. او له همدې امله یې د زید الخیر نوم ورباندې کیښود.

پدې ترتیب سره په نهم او لسم هجري کال زیات پلاوي او نمایندګان مدینې ته راغلل. تاریخ او سیرت لیکونکو پدې لړ کې د یمن، ازد، د قضاعه له بني سعد نه هذیم، بني عامر بن قیس، بني اسد، بهراء، خولان، محارب، بني حارث بن کعب، غامد، بني منتفق، سلامان، بني عبس، مزینه، مراد، زبید، کنده، ذي مره، غسان، بني عیش او نخع چې تر ټولو وروستی هیئت ؤ یاد کړیدی. د نخع پلاوی چې دوه سوه کسان وو د ۱۱ هجري کال د محرم په میاشت کې راغلی ؤ. نور زیاتره هیئتونه په ۹ او ۱۰ کال کې راغلي وو، ددې هیئتونو مسلسل راتلل پدې دلالت کوي چې اسلامي دعوت په عربي جزیره باندې تسلط موندلی ؤ، د جزیرې ټولو اوسیدونکو مسلمانانو ته د قدر او احترام په سترګه کتل، هغوی پدې واقعیت باوري شوي وو چې د اسلام له اطاعت نه پرته بله لاره په مخکې نلري. مدینه منوره د عربي جزیرې په پایتخت او مرکز بدله شوې وه، خو دا هم نه شو ویلی چې اسلام په حقیقي معنی سره ددې ټولو خلکو په زړونو کې ځای نیولی و. ډیر داسې کسان وو چې له خپلو مشرانو نه د پیروۍ په اساس یې اسلام منلی ؤ، زړونه یې د جاهلیت، قتل او غارت له میکروبونو نه بالکل نه وو صفا شوي، په بشپړه توګه د اسلام په قالب کې نه وو جوړ شوي، قرانکریم دې مطلب ته داسې اشاره فرمایي:

((الأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْراً وَنِفَاقاً وَأَجْدَرُ أَلاَّ يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (۹۷) وَمِنْ الأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ مَغْرَماً وَيَتَرَبَّصُ بِكُمْ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ)) (التوبة: ۹۷- ۹۸).

[ترجمه: دغه بانډه چیان عرب (کوچیان) په کفر او نفاق کې ډیر کلک او د هغوی په هکله ددې خبرې امکانات زیات دي چې د هغه دین له حدودو نه بې خبره پاتې شي چې الله پخپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نازل کړیدی پدې بانډچیانوکې داسې کسان شته چې د خدای په لار کې چې څه لګوي نو هغه پر خپل ځان باندې د زور قلنګ ګڼي او ستاسې په باب د زمانې د څرخ انتظار باسي، پداسې

حال کې چې د بدئ ځرخ پخپله پر دوی مسلط دی، الله اوريدونکی او عالم دی.]

وريسې بيا د نورو مدح او توصيف کوي فرمايي: ((وَمِنْ الأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمْ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ)) (التوبة: ۹۹) [ترجمه: او له همدې بانډه چيانو څخه ځنې داسې دي چې په الله او ورځ د آخرت ايمان لري. او څه چې لګوي هغه الله ته د نژدې کيدو او له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه د رحمت د دعا ګانو اخيستلو وسيله ګرځوي، هو هغه د هغو لپاره د نژديوالي وسيله ده، الله به هغوی په رحمت کې داخل کړي الله غفور او رحم کوونکی دی.]

خو هغه ښاريان چې په مدينه، مکه، ثقيف، همدا راز زيات شمير چې په يمن او بحرين کې وو د هغوی ايمان قوي و او د همدوی له ډلې نه د مسلمانانو سرداران، مشران او لوی صحابيان (رضي الله عنهم) دي[1].

---

[1]. دا د خضري خبرې دي محاضرات في تاريخ الامم الاسلامية ۱/۱۴۴. د ياد شويو پلاويو د تفصيلاتو لپاره دې کتابونو ته مراجعه وکړه: صحيح البخاري ۱/۲، ۱۳/۶۲۶تر۶۳۰. ابن هشام ۲/۵۰۱تر۶۰۱. زاد المعاد ۳/۲۶تر ۶۰. فتح الباري ۸/۸۳ تر ۱۰۳. رحمة للعالمين۱/۱۸۴ تر ۲۱۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي دعوت برى
او
اغيزې يې

مخکې له دينه چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ژوند د وروستنيو ورځو څېړنې او مطالعې ته يو ګام نور هم ورلنډ شو، غواړو په هغې ويارمنې، عظيمې او بې ساري کارنامې څه نا څه رڼا واچوو کومه چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په لاس تر سره شوې. هغه يې د ژوند ثمره ده او په همغې سره يې له نورو رسولانو (عليهم السلام) نه امتياز او برتري موندلې ده. او د همغې عظيمې کارنامې په وجه الله تعالی د دواړو کونينو سردار بللی، او د ړومبنيو او وروستنيو د سيادت تاج يې ور په سر کړی دی.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته د الله تعالی له لوري امر وشو:

((يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ (١) قُمْ اللَّيْلَ إِلاَّ قَلِيلاً)) (المزمل: ١– ٢) [اې نغښتونکيه د ځان په جامه کې! ودرېږه لمانځه ته په شپه کې مګر خو په لږه شپه کې.]

((يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ (١) قُمْ فَأَنذِرْ)) (المـدثر: ١–٢) [ترجمه: اې جامه کې نغښتونکيه! درېږه پورته شه او وويروه.]

د همدې الهي حکم د تعميل لپاره رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کلکه ملاوتړله، او له ٢٠ کلونو نه زياته موده يې د ځمکې په مخ ددې عظيم امانت د ادا کولو په لار کې نه ستړې کيدونکې هلې ځلې وکړې. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په غاړه د ټول بشريت مسؤوليت پروت و، د عقيدې او په بيلابيلو ډګرونو کې د جهاد دروند مسؤوليت يې درلود.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وظيفه درلوده د هغه ويده ضميرونو په خلاف جهاد وکړي چې د جاهليت په خرافاتو او باطلو تصوراتو کې ډوب شوي وو، د مادي شهواتو، هوسونو او غوښتنو په ځنځيرونو تړل شوي وو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې پدې وتوانيد د څو غوره اشخاصو ضميرونه د جاهليت

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ډنډ او ځنځیرونو نه آزاد کړي، په خپل صف کې یې ودروي، او د اصحابو مقام ته یې ورسوي، نو د بل ډول جهاد ډګر ته داخل شو. دا داسې جهاد ؤ چې یو په بل پسې یې مختلفې مرحلې درلودې. دا جهاد د بې شمیره او سوګند خوړلو دښمنانو په خلاف جهاد او مبارزه وه، هغه دښمنان چې په پوره توان سره یې ددې هڅه کوله د خیر، راحت، هدایت او برکت دغه نوې ونه له بیخه وباسي او پرینږدي په ځمکه کې ریښې وغزوي او سیوري یې هرې خوا ته خواره شي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لا په عربي جزیره کې له جګړې نه بې غمه شوی نه و چې رومیانو یې په خلاف د جګړې اور بل کړ، او د مقابلې لپاره یې تیاري ونیوله.

دا باید له یاده و نه باسو چې د جهاد او مبارزې پدې ټولو مراحلو کې د ویده ضمیر په خلاف جګړه روانه وه. له ویده ضمیر سره جګړه پای نلري، دا طولاني او همیشنۍ جګړه ده، ځکه د دې جګړې مقابل لوری شیطان دی. شیطان هیڅکله هم د انسان له اغوا، منحرف کولو څخه لاس نه اخلي، هغه تل هڅه کوي په انساني ضمیر خپل واک قایم وساتي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الهي دعوت په میدان کې د غره په شان ثابت ولاړ ؤ، د جهاد او مقاومت لاره یې نیولې وه، د ژوند سختیو ته یې اوږه ورکړې وه. د مادي امکاناتو د شتون او موجودیت په صورت کې یې هم د زهد او تقوی لاره خپله کړې وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپلو اصحابو (رضي الله عنهم) او نورو انسانانو د رحمت، امن، برکت، او سکون سیوره غوړولې وه. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لاره د زحمت، کړاو، تکلیف، صبر او مقاومت لار وه. هغه به د شپې د خپل رب عبادت کاوه د قرآنکریم تلاوت به یې کاوه، او د خپل رب په وړاندې به یې د عجز او تسلیمۍ سر په سجده ایښود.[1] او د همدې عظیم عمل، صبر، ستړیا له برکته یې نور خلک له امن او سوکالۍ نه برخمن کړي وو.

پدې ترتیب سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له شل کاله نه زیاته موده جهاد او جګړه وکړه. هیڅ ډول خنډ یې مخه ډب نه شوای کړی، په پای کې دعوت بریالی شو. دا یو بې ساري بریالیتوب ؤ، خلک ورته حیران شول. ټوله عربي جزیره د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ترواک لاندې راغله، د جاهلیت جرړې له بیخه ووتلې، رنځور عقلونه روغ شول د بتانو عبادت یې پریښود. هرې خوا ته د توحید نور خور شو په هره سیمه او هره دښته کې د توحید او آذان انګازې پورته

---

[1]. دا د سید قطب خبرې دي، فی ظلال القران ۲۹ /۱۶۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې، د قرآن داعيان او قاريان شمال او جنوب ته لاړل قران به يې لوست او الهي احکام به يې پلي کول او پدې توګه هر چيرته د توحيد مدرسې جوړې شوې.

بيلابيلې او ګډې وډې قبيلې سره يو شوې، انسان د انسان له بندګۍ نه آزاد شو، ټول د الله بندګان وګرزيدل. طبقاتي نظام ختم شو، هلته نور بادار او غلام، ظالم او مظلوم، حاکم او محکوم نه و، ټول خلک برابر او د يوه الله بندګان وو، ټول سره وروڼه وو، د جاهليت ټولې نښانې له مينځه لاړې. داسې يوه ټولنه جوړه شوه چې پکې عربي په عجمي، عجمي په عربي، تور په سره، سور په تور برتري نه درلوده، د برترۍ معيار تقوی او ديانداري وه ځکه انسانان ټول د آدم (عليه السلام) اولاده ده او آدم له خاورو نه پيدا شوی.

د اسلامي دعوت له برکته بې ساري عربي او انساني يووالی مينځته راغی، اجتماعي عدالت حاکم شو. بشريت نيکمرغه او سوکاله شو، د تاريخ مسير بدل شو، د ځمکې مخ بدلون وموند، فکر او افکار نوي شول. د اسلامي دعوت له پيل نه مخکې هر چيرته جاهليت حاکم وُ، ضميرونه ويده وو، آرزوګانې ملوثې شوې وې، معيارونه لويدلي وو، د ظلم او جبر بازار ګرم وُ. په ځينې ځايونو کې به عياشي او اسراف و، بل ځای به خلک له محروميت، فقر او لوږې نه ځوريدل. د کفر، طاغوت، او ګمراهۍ پاچايي وه. که څه هم د آسماني اديانو ځينې نښانې وې، خو هر څه تحريف شوي وو او ديانداري ډيره کمزورې او له زړونو نه وتلې وه. کله چې د اسلامي بلنې رول پيل شو، اسلام د ژوند په ډګر کې خپل ځای ونيو، بشريت او بشري دماغ له وهم، خرافاتو، بندګۍ، غلامۍ، فساد، انحلال، ګمراهۍ او بې لارۍ نه پاک شو، ظلم، سرکشي، بې نظمي، استبداد او طبقاتي نظام پای ته ورسيد، د عفت، پاکۍ، آزادۍ، ابتکار، نوښت، پوهې، يقين، باور، اعتماد عدالت، کرامت دايمي او مخلصانه کار، ترقۍ او ايمان نوې دنيا آباده شوه.[1]

د همدې لوی او ژور بدلون له برکته په عربي جزيره کې د تاريخ او انساني ژوند نوی باب پرانيستل شو، او دا د جزيرې په تاريخ کې زرين باب او داسې خوځښت و چې تاريخ يې مثال نلري.

[1]. دا هم د سيد قطب خبرې دي، چې د ما ذا خسر العالم بانحطاط المسلمين کتاب په مقدمه کې يې ليکلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حجة الوداع

د رسول الله (ﷺ) وروستی حج

د اسلامي بلنې کاروانه پای ته ورسیدل، رسالت ادا شو، د الهي دین په اساس او د قرآنکریم د هدایاتو په رڼا کې نوې ټولنه جوړه شوه. په عملي توګه عبادت یوازې د الله حق جوړ شو، د دروغجنو، بې وسه، او بې روحه خدایانو پاچایي ړنګه شوه، اسلام حاکمیت وموند. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپله دنده په پوره توګه ادا کړه. په همدې وخت کې د غیبي خبر په اساس د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په زړه کې دې خبرې ځای ونیو لکه چې نور یې په دنیا کې وخت مخ په پوره کیدو دی.

په لسم هجري کال یې چې معاذ (رضي الله عنه) یمن ته استوه ورته ویې فرمایل: (**یا معاذ، إنك عسى ألا تلقاني بعد عامي هذا، ولعلك أن تمر بمسجدي هذا وقبري**).اې معاذه! کیدای شي راتلونکی کال ما و نه وینې، ښایي ته به راتلونکی کال زما په جومات او زما په قبر تیر شې! ددې خبرې په اوریدو سره د معاذ (رضي الله عنه) اوښکې روانې شوې، او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په فراق کې یې په زار زار وژړل.

د الله تعالی اراده داسې وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل ۲۳ کلن دعوت، نه ستړې کیدونکو هلو ځلو، کړاوونو او زحمتونو میوه وخوري. هغه ونې بار راوړې چې له ۲۰ کلونو زیاته موده په وینو، اوښکو او خولو خړوبه شوې وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل هدف ته ورسید، د مکې په څنډو کې د عربي قبایلو له نمایندګانو او مشرانو سره ګوري، هغوی ټول ورته راغلي الهي احکام او لارښوونې ورنه زده کوي، په مقابل کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له هغوی نه دا اعتراف اخلي چې ده ورته دین او رسالت رسولی، الهي امانت یې په مکمله توګه دوی ته سپارلی، او امت ته یې نصیحت کړی او د ټولو خیر یې غوښتی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د حج اراده وفرمایله. اعلان وشو، بې شمیره خلک مدینې ته راغلل. ټولو دا تمه درلوده چې په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پسې اقتدا وکړي، او یو ځای حج ورسره ادا کړي.[۱]

همدا وه چې د شنبې په ورځ چې دذي القعدې میاشتې څلور ورځې لا پاتې وې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د سفر تیاري ونیوله.[۲] خپل مبارک ویښتان یې ږومنځ کړل، تیل یې ووهل، لنګ او څادر یې واغوستل، د قربانۍ څاروي ته یې قلاده (غاړه کۍ) واچاوله، او له ماسپښېن نه وروسته یې حرکت وکړ، چې له لمازدیګر نه مخکې ذي الحلیفه ته ورسید، هلته یې د لمازدیګر لمونځ قصر(دوه رکعته) وکړ. شپه یې هملته تیره کړه سهار یې اصحابو (رضي الله عنهم) ته وفرمایل: (أتاني الليلة آت من ربي فقال: صَلِّ في هذا الوادي المبارك وقل: عمرة في حجة). د شپې د الله له لوري راتلونکی راته راغی او راته ویې ویل چې پدې مبارکه دره کې لمونځ وکړه او ووایه: حج او عمره.[۳]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ماسپښین لمانځه نه مخکې غسل وکړ، بیا عائشې (رضي الله عنها) پخپل لاس خوشبویي وربانديږ ووهله په مبارک بدن او سر یې داسې خوشبویي ور ووهله چې ذریره او مشک پکې ګډ و. په مبارکه ږیره یې د خوشبویۍ آثار له ورایه ښکاریدل چې ویې هم نه مینځل، بیا یې خپل لنګ او چادر واغوست بیا یې د ماسپښین لمونځ وکړ ورپسې یې د لمانځه په ځای د حج او عمرې دواړو په نیت احرام وتاړه تلبیه یې وویله. بیا د باندې ووت په قصوا نومې اوښه سپور شو تلبیه یې وویله، روان شو چې آزاد میدان ته ورسید هلته یې هم تلبیه وویله.

روان ؤ تر څو مکې ته ورلنډ شو، شپه یې په ذي طوی کې وکړه د سهار له لمانځه نه وروسته یې غسل وکړ او مکې ته داخل شو. دا د لسم کال د ذي الحجې څلورمه د یکشنبې ورځ وه. په لارو کې یې اته ورځې تیرې شوې وې.

کله چې مسجد حرام ته داخل شو د بیت الله شریف طواف یې وکړ، د صفا او مروه تر مینځ یې سعي وکړه، احرام یې خلاص نکړ ځکه چې د حج قران نیت یې کړې ؤ او د قربانۍ څاروي یې ورسره راوستلی و. له سعي نه وروسته یې د مکې په پورتنۍ سیمه

---

(1). مسلم عن جابر باب حجی النبي ۱/ ۳۹۴

(2). فتح الباري ۸/ ۱۰۴

(3). بخاري عن عمر ۱/ ۲۰۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

(حجون) کې واړول، او بیا یې د حج له طواف نه پرته د بیت الله بل طواف ونکړ. او له کومو کسانو سره چې د قربانۍ څاروي نه وو، هغوی ته یې امر وکړ چې لومړنی احرام یې یوازې د عمرې لپاره وګرزوي، یعنې له طواف او سعې نه وروسته باید احرام خلاص کړي، ځانونه له احرام نه وباسي، خو څرنګه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله احرام نه ؤ خلاص کړی، نو اصحاب (رضي الله عنهم) په شک کې ولویدل متردد شول. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**لو استقبلت من أمري ما استدبرت ما أهديت، ولولا أن معي الهدي لأحللت**).که زه د خپلې معاملې په رابطه په هغه څه چې اوس ورباندې پوه یم مخکې پوه شوی وای، نو د قربانۍ څاروی به مې نه ؤ راسره راوستلی، که دا څاروی نه وای راسره، نو له احرام نه به مې ځان حلالاوه. په همدې امر سره هغو اصحابو (رضي الله عنهم) چې د قربانۍ څاروي نه وو ورسره ټولو اطاعت وکړ او احرام یې خلاص کړ.

د ترویه یعنې د ذي الحجې په اتمه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د منی په طرف روان شو، هلته یې د ماسپښین، لمازدیګر، ماښام، لماخستن او سهار لمونځونه ادا کړل. د سهار له لمانځه وروسته یې لږ ځنډ وکړ تر څو لمر څوک وواهه بیا د عرفات په لور روان شو، هلته ورته خیمه وهل شوې وه، نو هملته یې تشریف یووړ، تر څو زوال وشو. امر یې وفرمایه چې او ښه یې (قصواء) آماده کړای شي، د میدان منځ ته راغی، شا و خوا ته یې یو لک څلویښت یا یو لک څلور څلویښت زره خلک را غونډ شوي وو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې وخت کې دا خطبه ولوستله:

(**أيها الناس، اسمعوا قولي، فإني لا أدري لعلى لا ألقاكم بعد عامي هذا بهذا الموقف أبداً**)[1]. (**إن دماءكم وأموالكم حرام عليكم كحرمة يومكم هذا، في شهركم هذا، في بلدكم هذا. ألا كل شيء من أمر الجاهلية تحت قدمي موضوع، ودماء الجاهلية موضوعة، وإن أول دم أضع من دمائنا دم ابن ربيعة بن الحارث ــ وكان مسترضعاً في بني سعد فقتلته هُذَيْل ــ وربا الجاهلية موضوع، وأول ربا أضع من ربانا ربا عباس بن عبد المطلب، فإنه موضوع كله**).(**فاتقوا اللّه في النساء، فإنكم أخذتموهن بأمانة اللّه، واستحللتم فروجهن بكلمة اللّه، ولكم عليهن ألا يوطئن فرشكم أحداً**

[1]. ابن هشام۲/۲۰۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تكرهونه، فإن فعلن ذلك فاضربوهن ضرباً غير مُبَرِّح، ولهن عليكم رزقهن وكسوهن بالمعروف).

(وقد تركت فيكم ما لن تضلوا بعده إن اعتصمتم به، كتاب اللّه[1]).

(أيها الناس، إنه لا نبي بعدي، ولا أمة بعدكم، ألا فاعبدوا ربكم، وصلوا خمسكم، وصوموا شهركم، وأدوا زكاة أموالكم، طيبة بها أنفسكم، وتحجون بيت ربكم، وأطيعوا أولات أمركم، تدخلوا جنة ربكم[2]). (وأنتم تسألون عني، فما أنتم قائلون؟) قالوا: نشهد أنك قد بلغت وأديت ونصحت. فقال بأصبعه السبابة يرفعها إلى السماء، وينكتها إلى الناس: (اللهم اشهد) ثلاث مرات[3]. وكان الذي يصرخ في الناس بقول رسول اللّه صلى الله عليه وسلم ــ وهو بعرفة ــ ربيعة بن أمية ابن خَلَف[4].

اې خلكو! زما خبره واورئ، نه پوهيږم، ښايي له سږ كال نه وروسته نور تاسې پدې ځاى كې د تل لپاره و نه وينم. ستاسې وينې او مالونه په تاسې باندې د تاسې پدې ښار كې د تاسېددې مياشتې ددې ورځې د حرمت په شان حرام دي. خبر اوسئ چې د جاهليت ټول امور او شيان زما تر پښو لاندې اېښودل شوي، د جاهليت د زمانې وينې هدر او لغوه دي. لومړنۍ وينې چې زه يې له خپلو وينو نه هدر اعلانوم هغه د ابن ربيعه بن حارث وينې دي. (ابن ربيعه په بني سعد قبيله كې يوې دايې ته د شيدو خوړلو لپاره وركړل شوى ؤ او د هذيل قبيلې له لاسه په قتل رسيدلى ؤ). د جاهليت د زمانې د سود معاملې هم لغوه دي، او لومړنۍ د سود معامله چې زه يې ملغى اعلانوم هغه د عباس د سود معامله ده، هغه معامله ټوله لغوه او بې اعتباره ده. د ښځو په حق كې له الله نه وويرېږئ، ځكه تاسې هغوى د الهي امانت په اساس خپلې كړيدي، او د خداى په امر او كلمې سره مو د جنسي استفادې لپاره حلال ګرزولې دي،

[1]. مسلم ۳۹۷/۱.
[2]. معدن الاعمال، رواه ابن ماجة و ابن عساكر، رحمة للعالمين۲٦۳/۱.
[3]. مسلم۳۹۷/۱.
[4]. ابن هشام ٦۰٥/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر هغوی ستاسې حق دا دی چې ستاسې په کور او فرش کې داسې چا ته اجازه ورنکړي چې ستاسې نه خوښیږي، که دا کار یې وکړ، نو تادیبا یې ووهئ داسې وهل چې کلک او ډېر دردوونکي نه وي. او پر تاسې باندې د هغوی حق دا دی چې په ښه او مناسبه طریقه ورته خوراک او لباس برابر کړئ. ما تاسې ته داسې څه پرې ایښي دي چې که منګولې پرې ونښلوئ نو کله به هم ګمراه او بې لارې نه شئ، او هغه قرآنکریم دی.

اې خلکو! له ما نه وروسته نبي نشته، او له تاسې نه وروسته بل امت نشته. خبردار اوسئ، د خپل رب عبادت کوئ، پنځه وخته لمونځ ادا کوئ، د رمضان میاشت روژه نیسئ، پخپله خوښه د خپلو مالونو زکات ورکوئ. د بیت الله حج کوئ، د خپلو آمرینو اطاعت کوئ نو د خپل رب جنت ته به داخل شئ.

له تاسې نه زما په هکله پوښتنه کیږي، تاسې به څه وایئ؟ حاضرینو وویل: مونږ شاهدي وایو چې تا د الله دین مونږ ته رارسولی دی، خپل رسالت دې ادا کړیدی، نصیحت دې کړی او خیر دې غوښتی دی. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله بټه یعنې د شهادت ګوته چې د آسمان لوري ته یې نیولې وه او د خلکو خوا ته یې کږوله اشاره وکړه، او ویې فرمایل: اې خدایه! شاهد اوسه، اې خدایه شاهد اوسه! اې خدایه شاهد اوسه! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې دا خبرې کولې، ربیعه بن امیه بن خلف هغه په لوړ آواز نورو خلکو ته رسولې.

د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې خطبه ولوستله، دا آیت شریف نازل شو: **{الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِينًا}**. (المائده: ۳)

[ما خپل دین ستاسې لپاره بشپړ کړ، او خپل نعمت مې درباندې تمام کړ او اسلام مې ددین په حیث درته غوره کړ.] عمر (رضي الله عنه) چې دا آیت شریف واورید ویې ژړل، رسول (علیله السلام) پوښتنه ترې وکړه ولې ژاړې؟ ده وویل: په کمال پسې نقصان وي. ورته ویې فرمایل: (**صدقت**) رښتیا دې وویل.[1]

له خطبې وروسته بلال (رضي الله عنه) آذان او اقامت وهایه، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په امامت د ماسپښین لمونځ ادا شو، ورپسې اقامت وویل شو او د لمازدیګر لمونځ ادا شو. ددې دواړو لمونځونو تر منځ یې بل هیڅ لمونځ

(۱). بخاري عن ابن عمر، رحمه للعالمین ۱/ ۲۶۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونکړ. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله اوښه سپور شو او موقف (په عرفات د دریدو ځای) ته راغی د ا وښې (قصواء) خیټه یې د پړښو (تیږو) خوا ته کړه، حبل مشاه (د پلیو لارې) ته مخامخ داسې ودرید چې مخ یې قبلې ته وُ او تر لمر پریوتو پورې لاس په دعا ولاړ وُ. له لمر لویدو وروسته د مزدلفې په لور روان شو، اسامه (رضي الله عنه) یې له ځان سره سپور کړې وُ، په مزدلفه کې یې د ماښام او ماسختن لمونځونه په یوه آذان او دوو اقامتونو ادا کړل، او د دواړو تر منځ یې بل لمونځ ونکړ. بیا یې استراحت وکړ او تر سهاره ویده وُ. د سهار لمونځ یې ښه په رڼا کې له آذان او اقامت وروسته ادا کړ، بیا پخپله اوښه سپور شو او مشعر الحرام ته یې تشریف یووړ، هلته مخ په قبله ودرید، د الله ذکر یې کاوه ((**الله اکبر، لا الــه الا الله وحده لا شریك له**)) کلمه یې ویله، تر څو ښه رڼا شوه. بیا یې له لمر ختو نه مخکې د منی په طرف حرکت وکړ، فضل بن عباس (رضي الله عنه) یې له ځان سره په اوښه سپور کړی وُ. د محسر درې ته چې ورسیدل، اوښه یې لږ تیزه کړه ، لږ مخکې لاړ، بیا یې لویې جمرې ته وتلې منځنۍ لاره ونیوله او جمره الاولی یا جمره العقبه ته چې هغه وخت یوه ونه هم ورسره وه ورسید. جمره یې په اوو وړو شګو وویشتله هر ځل به یې تکبیر وایه، او د درې له منځ نه به یې داسې ویشتله لکه څوک چې نښه ولي.
بیا د ذبحې ځای ته راغی ۶۳ اوښان یې پخپل مبارک لاس ذبح کړل، نور یې علي (رضي الله عنه) ته وسپارل چې دده په نمایندګۍ یې ذبح او حلال کړي. پدې ترتیب سره علي (رضي الله عنه) ۳۷ اوښان حلال کړل او ټول ۱۰۰ اوښان برابر شول. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله قربانۍ کې علي (رضي الله عنه) هم ورسره شریک کړ، بیا یې امر وکړ چې له هر اوښ نه یوه یوه ټوټه غوښه واخیستل شي، یو ځای پخه شي. همداسې وشول غوښه پخه شوه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او علي (رضي الله عنه) غوښه وخوړله او شوربا یې وڅښله. وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله اوښه سپور شو او د طواف افاضه (د حج د وروستي طواف) پخاطر مکې ته روان شو. د بیت الله شریف طواف یې وکړ د ماسپښین لمونځ یې وکړ. بیا د زمزم اوبو ته ورغی، هلته یې ولیدل چې د عبدالمطلب اولاده خلکو ته اوبه ورکوي، ده ورته وفرمایل: (**انزعوا بني عبد المطلب، فلولا أن یغلبکم الناس علی سقایتکم لنزعت معکــم**). اې د عبدالمطلب زامنو او اولادې! اوبه راوکاږئ، که ددې ویره نه وئ چې خلک به را ډیر شي ټول به اوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوباسي نو ما به هم اوبه درسره را ایستلې واى! یعنې که زه اوبه را ایستل پیل کړم، نو اصحاب (رضي الله عنهم) به ټول همدې کار ته را وړاندې شي، بنو عبدالمطلب به نظم و نه شي ساتلئ او حاجیانو ته د اوبو ورکولو په شرف ګټلو کې به خلل واقع شي. هغوی یوه ډولچه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته هم ورکړه چې اوبه یې ورنه وڅښلې.[1]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عید یعنې د ذي الحجې په لسمه ورځ له لمر ختلو نه وروسته پداسې حال کې چې پخپله شهباء نومې کچره سپور ؤ خطبه وویله، علي (رضي الله عنه) یې خبرې په لوړ آواز تکرارولې او خلکو ته یې رسولې خلک څوک ناست او څوک ولاړ وو.[2]

پدې خطبه کې یې هم د عرفات د خطبې ځنې مطالب بیان کړل.

بخاري او مسلم له ابوبکر (رضي الله عنه) نه روایت کوي وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عید په ورځ په خطبه کې داسې وفرمایل: (**إن الزمان قد استدار کهیئته یوم خلق الله السموات والأرض، السنة اثنا عشر شهراً، منها أربعة حرم، ثلاث متوالیات، ذو القعدة وذو الحجة والمحرم، ورجب مُضَر الذي بین جمادي وشعبان**). زمانه خپل لومړني شکل ته اوښتې ده، د هغې ورځې په شان ده په کومه چې آسمانونه او ځمکه پیدا شول. کال دولس میاشتې دی، څلور میاشتې یې حرامې دي، دا څلور حرامې میاشتې درې مسلسلې یوه په بله پسې دي او هغه ذي العقده، ذي الحجه او محرم دي، څلورمه یې رجب مضر ده چې د جمادي او شعبان تر منځ ده. بیایې وفرمایل: (**أي شهر هذا؟**) دا کومه میاشت ده؟ ابوبکر وایي مونږ وویل: الله او رسول ښه پوهیږي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم چپ پاتې شو مونږ ګمان وکړ لکه چې دا میاشت په بل نوم نوموي، بیا یې وفرمایل: (**ألیس ذا الحجة؟**) آیا دا د ذي الحجې میاشت نده؟ مونږ وویل: بلې همدا ذي الحجه ده. ویې فرمایل: (**أي بلد هذا؟**) دا کوم ښار دی؟ مونږ عرض وکړ الله او رسول ښه عالم دی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چپ شو، مونږ ګمان وکړ لکه چې بل نوم ورباندې ږدي. بیایې وفرمایل: (**ألیست البلدة؟**) آیا دا مکه نده؟ مونږ وویل: هو

---

(۱). مسلم عن جابر ۱/ ۳۹۷تر ۴۰۰.

(۲). ابو داود ۱باب اي وقت یخطب یوم النحر/ ۲۷۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا مکه ده. بيا يې وفرمايل: (فأي يوم هذا؟) نن کومه ورځ ده؟ مونږ وويل: الله او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ښه پوهيږي. چپ و، ګمان مو کاوه لکه چې کوم نوم ورته لټوي. بيا يې وفرمايل: (أليس يوم النحر؟) دا د نحر (قربانۍ) ورځ نده؟ مونږ وويل: هو، همدا د قربانۍ ورځ ده. بيا يې وفرمايل: (فـإن دمـاءكم وأموالكم وأعراضكم عليكم حرام كحرمة يومكم هذا، في بلدكم هذا، في شهركم هذا، (وستلقون ربكم، فيسألكم عن أعمالكم، ألا فلا ترجعوا بعدي ضلالاً يضرب بعضكم رقاب بعض، ألا هل بلغت؟) قالوا: نعم، قال: (اللهم اشهد، فليبلغ الشاهد الغائب، فَرُبَّ مُبَلَّغ أوعي من سـامع[1]). خبر اوسئ چې ستاسې وينې، مالونه، عزت او آبرو په تاسې باندې پدې ښار کې ددې مياشتې ددې ورځې د حرمت په شان حرام دي. تاسې به له خپل رب سره مخ کيږئ، هغه به ستاسې د عملونو پوښتنه کوي، خبر اوسئ! له ما نه وروسته بې لارې نه شئ داسې نه شئ چې يو د بل غاړې به پرې کوئ. خبر اوسئ آيا ما خپل امانت ادا کړ خبره مې ورسوله؟ دوی (اصحابو) وويل: هو تا تبليغ وکړ، امانت دی ادا کړ. ويې فرمايل: اې الله ته شاهد اوسه، حاضرين دې دا خبره غائبو ته ورسوي، ډير هغه کسان چې تبليغ ورته رسول کيږي له اوريدونکو نه پوه او زيرک وي.

په بل روايت کې راځي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پدې خطبه کې وفرمايل: (ألا لا يجني جَانٍ إلا على نفسه، ألا لا يجني جان على ولده، ولا مولود على والده، ألا إن الشيطان قد يئس أن يُعْبَد في بلدكم هذا أبداً، ولكن ستكون له طاعة فيما تحتقرون من أعمالكم، فسيرضى به[2]).

خبردار! جاني (مجرم) يوازې د خپل ځان په حقه کې جنايت کوي (يعنې سزا د هغه چا لپاره ده چې جرم او ګناه وکړي) خبر اوسئ چې هيڅ جنايتکار پخپل زوی تجاوز او تيری نه کوي، او نه زوی په پلار ظلم او تيری کوي (ددې مطلب دا دې چې پلار د زوی او زوی د پلار په ګناه نه مجازات کيږي). خبر اوسئ ! شيطان لدينه بالکل نا اميده شوی چې بيا به يې ستاسې په دې ښار کې عبادت وشي، خو په هغه کارونو او

[1]، صحيح بخاري باب الخطبة ايام منى ١/ ٢٣٤.

[2]. تر مذي ٢/ ٣٨_١٣٥. ابن ماجه في الحج، مشكاة المصابيح ٢٣٤/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امورو کې به چې تاسې یې واړه او بې ارزښته شمیرئ د شیطان پیروي کیږي، او هغه به پدې هم خوشاله وي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تشریق ورځې (د ذي الحجې ۱۱-۱۲- ۱۳) په منی کې تیرې کړې، خپل مناسک یې ادا کړل، خلکو ته یې د حج احکام وښودل. تل به یې د الله ذکر کاوه، د ابراهیم (علیه السلام) سنت یې را ژوندي کړل، د شرک نښانې یې له مینځه یوړې په ځینې ورځو کې یې خطبې هم وویلې.

ابو داود له سراء بنت نبهان نه روایت کوي وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ذي الحجې په دوولسم خطبه وویله او ویې فرمایل: (**أليس هذا أوسط أيام التشريق**[1]).آیا نن د تشریق د ورځو منځنۍ ورځ نده؟ دغه خطبه هم لکه دعید د ورځې خطبې په شان وه چې د نصر سورت له نازلیدو وروسته یې وویله. د عید په ځلورمه یعنې د ذي الحجې په ۱۳ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له منی نه روان شو، له ابطح نه لاندې را کوز شو او د بني کنانه په خیف کې یې واړول. د ورځې پاتې برخه او شپه یې هملته تیره کړه، د ماسپښین، لمازدیګر، ماښام او لماسختن لمونځونه یې هملته ادا کړل. بیا لږه ویده شو، بیا په اوښه سپور شو مکې ته راغی د بیت الله طواف یعنې طواف وداع یې وکړ، اصحابو ته یې هم ددې طواف امر وکړ.

د حج د مناسکو د بشپړیدو وروسته یې خپلو سپرو یارانو ته د تګ حکم وکړ، او هغوی یې د مدینې په لور د تګ لپاره تشویق کړل، خو دا ددې لپاره نه چې لاړ شي او هلته آرام وکړي بلکه ددې لپاره چې لاړ شي او د الله په لار کې د جهاد او مبارزې لړۍ جاري او دوامداره وساتي.[2]

---

[1]. ابو داوُد ۱ باب اي یوم یخطب بمنی/ ۲۲۹.

[2]. د نبي (علیه السلام) د حج د تفصیلاتو لپاره دا کتابونه وګوره: البخاري کتاب المناسک ۲۳۱/۱. مسلم باب حجة النبي . فتح الباري ج ۳ و ۱۰۳/۸تر ۱۱۰. ابن هشام ۲/ ۲۰۱ تر۲۰۵. زاد المعاد ۱۹۲/۱_۲۱۸ تر ۲۴۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستی پوځي تحرک

د رومیانو طاغوت همداسې د ناروا لاره نیولې وه، له کبر نه یې حق ته غاړه نه اېښوده، د اسلام او مسلمان د ژوندي پاتې کېدو په حق یې اعتراف نه کاوه. بلکه څوک به چې په اسلام مشرفیدل هغه به یې وژل. لکه چې فروه بن عمرو الجذامي چې د رومیانو له خوا د معان والي ؤ او د اسلام په ګناه د رومیانو له خوا ووژل شو.
د رومیانو د دې کبر او غرور د ماتولو په نیت رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ۱۱ هجري کال په صفر میاشت کې یو لوی لښکر تیار کړ، اسامه بن زید بن حارثه یې د لښکر قوماندان وټاکه . امر یې ورته وکړ چې د فلسطین داروم او بلقاء سیمو ته به ځي، تر څو رومیان وویرېږي، او هلته پولو کې پراته عربان جرات او حوصله پیدا کړي، او دا ورته ثابته شي چې د کلیسا د واکدارانو مقابله ممکنه ده او داسې نده چې څوک یې د ظلم مخه نشي نیولی. او تر څو له خلکو سره دا تصور پیدا نه شي چې اسلام منل یعنې مرګ او ځان وژنه یعنې دا چې مسلمانان ځان په خطر کې و نه شمیري بلکه مطمئن شي چې ددوی د دفاع لپاره اقدامات کیږي.
اصحابو د اسامه د قیادت په هکله څه خبرې وکړې ځکه هغه ډېر کشر ؤ خبره څه نا څه وځنډېده خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**إن تطعنوا في إمارته، فقد كنتم تطعنون في إمارة أبيه من قبل، وايم الله، إن كان لخليقاً للإمـــارة، وإن كان من أحب الناس إلي، و إن هذا من أحب الناس إلي بعـــده**[1]). [تاسې که اوس دده د امارت په هکله اعتراض کوئ، لدینه مخکې مو دده د پلار د امارت په هکله هم نیوکې درلودې، پداسې حال کې چې قسم په خدای هغه د قیادت اهلیت درلود، او زما ډېر خوږ دوست ؤ له ټولو نه راته ګران ؤ، اوس همدا (اسامه) له ټولو نه راته نژدی او ګران دی.]
همدا وه چې خلک ټول راضي شول له اسامه نه راتاو شول، په لښکر کې یې راټول شول، تر څو جرف نومې سیمې ته ورسیدل. دغه ځای درې میله د مدینې نه لیرې ؤ

---

[1]. صحیح بخاري باب بعث النبي (ص) اسامه۲/ ۶۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته یې واړول، خو څرنګه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) رنځور وُ، د دوی زړونه د هغه خوا ته کشال وو له ډیره غمه مخکې لاړ نه شول، هملته یې الهي فیصلې نه انتظار یوست. بیا د الله اراده داسې وه چې همدا لښکر د ابوبکر (رضي الله عنه) د خلافت لومړنی لښکر و چې له مدینې نه د باندې واستول شو.[1]

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۶۰۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

له فاني دنیا نه رحلت

د رحلت نښانې

کله چې دعوت بشپړ شو، اسلام حاکم او مسلط شو، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په زړه کې له ژوند او فاني دنیا نه د رحلت آثار او احساس پیدا شو، دغه احساس دده مبارک په قول او عمل کې ښه څرګند و.

د لسم هجري کال د رمضان په میاشت کې یې شل ورځې په اعتکاف کې تیرې کړې، پداسې حال کې چې نور کلونه به یې یوازې لس ورځې اعتکاف کاوه. په همدې کال او همدې میاشت کې جبریل (علیه السلام) دوه ځله قرآنکریم ورته تکرار کړ او د حجه الوداع په مراسمو کې یې وفرمایل: (**إني لا أدري لعلى لا ألقاكم بعد عامي هذا بهذا الموقف أبداً**). ښایي له سږني کال نه وروسته د تل لپاره تاسې پدې ځاې کې و نه وینم. له جمره العقبه سره یې هم وفرمایل: (**خذوا عني مناسككم، فلعلي لا أحج بعد عامي هذا**). د حج مناسک له ما نه زده کړئ، ښایي زه بیا کله هم حج ونکړم. د تشریق په ورځو کې د ((النصر)) سورت ورباندې نازل شو، د همدې سورت له نازلیدو نه هغه پوه شوچې ژوند یې پای ته رسیدلی دی، نور د رخصتۍ وخت دی.

د ۱۱ هجري کال په صفر میاشت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) احد ته تشریف یووړ، شهیدانو ته یې داسې دعا وکړه لکه له ژوندیو او مړیو نه چې بیلیدونکی او تلونکی وي. بیا خپل منبر ته راغی ویې فرمایل: (**إني فرط لكم، وأنا شهيد عليكم، وإني والله لأنظر إلى حوضي الآن، وإني أعطيت مفاتيح خزائن الأرض، أو مفاتيح الأرض، وإني والله ما أخاف عليكم أن تشركوا بعدي، ولكني أخاف عليكم أن تنافسوا فيها**). زه ستاسې د کاراوان مشر او پر تاسې ګواه یم، قسم په خدای چې زه همدا اوس خپل حوض ته ګورم، ما ته د دنیا د ټولو خزانو کلیانې راکړل شویدي، (او یا د ځمکې کلیانې را کړل شویدي) زه لدینه ویره نلرم چې تاسې به

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ما نه وروسته مشركان شئ، زما ويره لدينه ده چې په دنيا كې به يو له بل سره په سيالۍ او مقابله اخته شئ.[1]

يوه شپه نا وخته له كور نه ووت، بقيع ته يې تشريف يووړ هلته ښخو شويو مسلمانانو ته يې د مغفرت دعا وكړه ويې فرمايل: (السلام عليكم يا أهل المقابر، لِيَهْنَ لكم ما أصبحتم فيه بما أصبح الناس فيه، أقبلت الفتن كقطع الليل المظلم، يتبع آخرها أولها، والآخرة شر من الأولي)، وبشرهم قائلاً: (إنا بكم للاحقون). اې د قبرونو خاوندانو، سلام دې درباندې وي! په كوم حالت كې چې خلک دي د هغوی په نسبت ستاسې دا خپل حال مبارک شه. فتنې او فساد لكه د شپې د تيارو په شان داسې راغلې دي، يو په بل پسې را روانې دي، وروستۍ يې له لومړنۍ نه ډېره بده او خرابه ده. او همدلته يې هغوی ته د خپل ورتګ زيری هم وركړ ويې فرمايل: موږ تاسې ته درتلونكي يوو.

د ناروغتيا پيل

د ۱۱ هجري كال د صفر مياشتې په ۲۹ مه د دوشنبې په ورځ رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په بقيع كې په يوه جنازه كې برخه درلوده. كور ته د ستنيدو په لار كې يې په مبارک سر درد شو، سختې تبې ونيو، دومره ګرم ؤ چې د لمدې شوې پټۍ په سر به يې هم حرارت محسوسيده. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ۱۱ ورځې د بيمارۍ په حالت كې خلكو ته لمونځ وركاوه، د بيمارۍ ټوله موده يې ۱۳ يا ۱۴ ورځې وه.

وروستۍ اونۍ

د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مرض زيات شو، زيات په تكليف شو، له خپلو ميرمنو نه به يې پوښتنه كوله : (أين أنا غداً؟ أين أنا غداً؟) سبا مې له چاسره نوبت دی؟ زه سبا له چا سره يم؟ درنې ميرمنې يې په هدف پوه شوې اجازه يې وركړه هر چيرته يې چې زړه وي همهلته دې پاتې شي. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال كې چې د فضل بن عباس او علي (رضي الله عنهم) په اوږو

---

[1]. متفق عليه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې تکيه کړې وه د عائشې (رضي الله عنها) کور ته ورغی، مبارک سر يې تړلی و، مبارکې پښې يې پر ځمکه ښنبيدلې او د عائشې (رضي الله عنها) کور ته ننوت او هملته يې د مبارک ژوند وروستۍ اونۍ تيره کړه.

عائشې (رضي الله عنها) به معوذتين (الفلق، الناس سورتونه) وربانديې لوستل او په هغه دعاګانو به يې دماوه کومې يې چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه زده کړې وې. دا سورتونه به يې لوستل په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به يې چپول او کوفول، او د برکت په نيت به يې مبارک بدن دده په خپل مبارک لاس مسح کاوه.

له رحلت نه پنځه ورځې وړاندې

له وفات نه پنځه ورځې وړاندې د چارشنبې په ورځ د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مبارک بدن سخت دردونه راغلل، مرض يې دومره ډير شو چې د الله حبيب (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پرکاله شو، بيهوشي پرې راغله ويې فرمايل: **(هريقوا علي سبع قِرَب من آبار شتي، حتى أخــرج إلى النــاس، فأعهـــد إليهم).** اوبه راباندې واچوئ! له بيلابيلو څاه ګانو نه اوه ژيه اوبه راباندې توېې کړئ، تر څو وکولی شم خلکو ته ورشم وصيت ورته وکړم. دهمدې امر په اساس په يوه لګن کې کينول شو، اوبه وربانديې واچول شوې تر څو په خود راغی، ويې فرمايل: **(حسبکم، حسبکم)**.بس دي، بس دي.

پدې سره يې لږ آرامي وشوه مرض يې کم شو، جومات ته يې پداسې حال کې تشريف يووړ چې مبارک سر يې تړلی و، په منبر کيناست، دا يې وروستی مجلس و، له حمد او ثنا وروسته يې خلکو ته وفرمايل: **(أيها الناس، إلي)**. اې خلکو دلته راشئ! خلک ټول ورته راټول شول، بيا يې پخپلو خبرو کې وفرمايل: **(لعنة الله على اليهود والنصارى، اتخذوا قبور أنبيائهم مساجد) ــ وفي رواية: (قاتل الله اليهود والنصارى، اتخذوا قبور أنبيائهم مساجد) ــ وقال: (لا تتخذوا قبري وثناً يعبد).**

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يهودو او نصرانيانو دې د الله لعنت وي، چې د خپلو رسولانو له قبرونوڅخه يې جوماتونه جوړ کړيدي.[۱] په بل روايت کې راځي چې ويې فرمايل: الله تعالی دې يهود او نصاری هلاک کړي، دوی د خپلو رسولانو له قبرونو نه جوماتونه جوړ کړيدي. بيا يې زياته کړه: زما له قبر نه بت مه جوړوئ چې عبادت يې وشي.[۲] يعنې زما د قبر عبادت ونکړئ.

بيايې خپل مبارک نفس يا ځان د محاکمې او انتقام (قصاص) لپاره مخ کې کړ ويې فرمايل: (من كنت جلدت له ظَهْرًا فهذا ظهري فليستقد منه، ومن كنت شتمت له عِرْضاً فهذا عرضي فليستقد منه). که څوک مې په شا وهلي وي دا ده زما شا، زه حاضر يم انتقام دې واخلي، که چا ته مې بده خبره کړې وي، د هغه آبرو مې تويې کړې وي، دا دی زه حاضر يم له ما نه دې خپل وار واخلي. بيا له منبر نه راکوز شو د ماسپښين لمونځ يې وکړ. بيا بيرته منبر ته پورته شو، کيناست او خپله خبره يې تکرار کړه. د دښمنۍ او نورو په هکله يې خبره وکړه، پدې وخت کې يوه شخص وويل: زما په تا باندې درې درهمه دي! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (أعطه يا فضل). اې فضل! درې درهمه ورکړه. بيا يې د انصارو په هکله وصيت وکړ ويې فرمايل: (أوصيكم بالأنصار، فإنهم كِرْشِي وعَيْبَتِي، وقد قضوا الذي عليهم وبقي الذي لهم، فاقبلوا من مُحْسِنهم، وتجاوزوا عن مسيئهم)، وفي رواية أنه قال: (إن الناس يكثرون، وتَقِلُّ الأنصار حتى يكونوا كالملح في الطعام، فمن ولي منكم أمراً يضر فيه أحداً أو ينفعه فليقبل من محسنهم، ويتجاوز عن مسيئهم). زه تاسې ته د انصارو په هکله د نيکۍ وصيت کوم، هغوی زما زړه او جګر دي، هغوی خپل مسووليت ادا کړيدی، خو حقوق يې پاتې دي، د هغوی د نيکو کارانو نيکۍ ومنئ او د ګنهګارانو له ګناه نه تير شئ. په بل روايت کې راځي چې ويې فرمايل: د خلکو شميره زياتيږي، خو انصار کميږي، بالاخره به دومره کم شي لکه مالګه په طعام کې. که له تاسو نه چا ته داسې دنده او کار وسپارل شو چې د ګټې او زيان رسولو توان يې درلود، نو د انصارو نيکي دې ومني او د مقصرينو له ګناه نه يې دې تير شي[۳].

---

(1). بخاري ۱/ ۲۲ - موطا الامام مالک ص ۳۲۰

(2). موطا الامام مالک ص ۲۵.

(3). بخاري ۱/ ۵۳۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا یې وفرمایل: (**إن عبداً خيره الله بين أن يؤتيه من زهرة الدنيا ما شاء، وبين ما عنده، فاختار ما عنده**). الله تعالی ځېل یوه بنده ته اختیار ورکړیدی چې خوښه یې د دنیا له شان، شوکت، زیب او زینت نه چې څه غواړي اخلي او که هغه څه اخلي چې له الله سره دي، همدې بنده د دنیا په مقابل کې هغه څه خوښ کړل چې له الله تعالی سره دي.

ابو سعید الخدري وایي ددې خبرې په اوریدو سره ابوبکر (رضي الله عنه) په ژړا شو ویې ویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! زمونږ مور او پلار له تا قربان شه، ټول دې له تا قربانوي. راوي وایي مونږ د ابوبکر ژړا ته حیران شوو، ځینو وویل: دې شیخ ته وګورئ، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغه بنده په هکله خبرې کوي چې الله تعالی د دنیا او آخرت په مینځ کې اختیار من کړیدی، خو دا شیخ یعنې ابوبکر (رضي الله عنه) رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته وایي میندې او پلرونه درنه قربانوو! ابو سعید (رضي الله عنه) وایي مونږ هغه وخت نه وو پوه شوي، وروسته پوه شوو چې همدا اختیار من شوی بنده پخپله رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وُ، او ابوبکر (رضي الله عنه) له مونږ نه ډیر پوهیده.[1]

بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**إن من أمنّ الناس علي في صحبته وماله أبو بكر، ولو كنت متخذاً خليلاً غير ربي لا تخذت أبا بكر خليلاً، ولكن أخوة الإسلام ومودته، لا يبقين في المسجد باب إلا سد، إلا باب أبي بكر**).

له ما سره د ملګرتیا او مالي همکارۍ له وجې نه تر ټولو زیات احسان او نیکي ابوبکر (رضي الله عنه) کړیده، که له الله پرته مې خلیل (دوست) نیولی، نو ابوبکر به مې خلیل وای، خو له هغه سره مې د وروري او اسلام اړیکې دي، ددې جومات ټولې دروازې دې بندې شي، یوازې د ابوبکر (رضي الله عنه) دروازه دې خلاصه وي او نه دې بندیږي.[2]

---

[1]. متفق علیه
[2]. متفق علیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور ورځې له رحلت نه مخکې

له رحلت نه څلور ورځې وړاندې د پنجشنبې په ورځ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مرض ډېر سخت شوی وُ، په همدې حالت کې یې وفرمایل: (**هلمـــوا أكتب لكم كتاباً لن تضلوا بعده**). زرکوئ، راشئ چې یو لیک درته ولیکم، تر څو وروسته هیڅ ګمراه او بې لارې نه شئ. په خونه کې څو کسه اصحاب ناست وو چې عمر (رضي الله عنه) هم پکې و، هغه وویل: په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مرض زیات شوی، سخت په تکلیف دی، ستاسې سره قرآنکریم شته، همغه درته کافي دی. پدې سره د حاضرو اصحابو (رضي الله عنهم) تر مینځ اختلاف پیدا شو، غالمغال جوړ شو،ځینو ویل راوړئ چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څه درته ولیکي، نورو د عمر (رضي الله عنه) قول تاییداوه، په همدې ترتیب شور جوړ شو او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**قوموا عـــني**). لاړ شئ، رانه لاړ شئ.[1]

وأوصى ذلك اليوم بثلاث: أوصى بإخراج اليهود والنصاري والمشركين من جزيرة العرب، وأوصى بإجازة الوفود بنحو ما كان يجيزهم، أما الثالث فنســـيه الـــراوي. ولعله الوصية بالاعتصام بالكتاب والسنة، أو تنفيذ جيش أسامة، أو هي: (الصـــلاة وما ملكت أيمانكم).

په همدې ورځ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دری اوامر صادر کړل یعنې د دریو شیانو توصیه یې وکړه : امر یې وکړ چې یهود ، نصرانیان او مشرکان دې له عربي جزیرې نه اخراج شي، بل امر یې دا وُ چې له نمایندګانو سره دې دده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د سنت مطابق نیکه معامله کیږي او په ښې طریقې سره دې رخصتیږي، خو دریم امر یې د راوي هیر شویدی کیدای شي دریم امر په قرآنکریم او سنتو د عمل کولو په هکله وي او یا د اسامه د لښکر په هکله دده د حکم د تعمیل په اړه وي او یا د لمانځه د پابندۍ او غلامانو سره د نیکۍ په هکله وي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د همدې پنجشنبې تر ورځې که څه هم ډېر په تکلیف وُ خو د لمونځونو امامت یې کاوه پدې ورځ یې هم خلکو ته د ماښام لمونځ ورکړ، د والمرسلات عرفا سورت یې پکې تلاوت کړ.[1]

---

[1]. بخاري عن ام الفضل باب مرض النبي ٠علیه السلام) ۲/ ۶۳۷

[1]. متفق علیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو لماسختن يې بيماري ډيره زياته شوه ونه توانيد جومات ته تشريف يوسي. عائشه (رضي الله عنها) وايي: لماسختن رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پوښتنه وکړه : (أصلى الناس؟) آيا خلکو لمونځ کړئ؟ مونږ ورته وويل: نه، يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! هغوی ستا انتظار باسي، ويې فرمايل: (ضعوا لي ماء في المِخْضَب). په لگن کې لږ اوبه راته واچوئ، مونږ اوبه ورته واچولې، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) غسل وکړ او غوښتل يې لاړ شي خو بيهوشه شو، او کله چې په حال راغی ويې فرمايل: (أصَلّى الناس؟) آيا خلکو لمونځ ادا کړئ؟ دوهم او دريم ځل يې همداسې فرمايل، زمونږ ځواب به داسې وٶ چې نه يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغوی ستا په انتظار ناست دي، ده به غسل وکړ هڅه به يې وکړه لاړ شي خو بيهوشي به ورباندې راغله، نو بالاخره يې ابوبکر (رضي الله عنه) ته خبر وليږه چې امامت وکړي او په خلکو لمونځ ادا کړي. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مريضۍ په ورځو کې حضرت ابوبکر (رضي الله عنه) د ۱۷ لمونځونو امامت کړيدی.[٢]

عائشې (رضي الله عنها) درې، څلور ځلې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته عرض وکړ چې امامت له ابوبکر (رضي الله عنه) نه واخلې ځکه ويريده هسې نه خلک يې پلار په بدفالۍ او بدشگونۍ ونيسي، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (إنكن لأنتن صواحب يوسف، مروا أبا بكـر فليصل بالناس).تاسې د يوسف (عليه السلام) ملگرې ياستئ، يعنې په زړه کې مو يو څه دي او په خوله بل څه وايئ، ابوبکر ته امر وکړئ چې خلکو ته لمونځ ورکړي.

عائشې (رضي الله عنها) په خوله عرض وکړ، يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! ابوبکر چې ستا په ځای ودريږي له ډيرې ژړا نه خلکو ته قرآنکريم نه شي اورولئ، دا يې د خولې خبره وه خو په زړه کې يې دا هم وه چې که رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لدې مرض نه وفات شي هسې نه چې خلک د ابوبکر (رضي الله عنه) امامت په بدفالۍ ونيسي او همدا عقيده يې په زړه کې پخه شي، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ ابوبکر ته ووايئ چې د خلکو امامت وکړي.

---

[٢]. بخاري ۹۹/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

له رحلت نه درې ورځې وړاندې

جابر (رضي الله عنه) وايي:له رحلت نه درې ورځې وړاندې مې له نبي (صلی الله علیه و سلم) نه واوریدل چې فرمایل یې: (ألا لا یموت أحد منکم إلا وهو یحسن الظن بالله).د تاسو هر یوه ته ښايي پداسې حال کې ومري چې په الله تعالی یې ګمان نیک وي.

له رحلت نه یوه یا دوې ورځې وړاندې

د شنبې یا یکشنبې په ورځ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) صحت څه نا څه ښه ؤ، د دوو کسانو په مرسته یې جومات ته تشریف یووړ، پدې وخت کې ابوبکر (رضي الله عنه) خلکو ته د ماسپښین لمونځ ورکاوه، خو کله چې ابوبکر ولیدل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشریف راوړ کوښښ یې وکړ په شا شي، ولې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اشاره ورته وکړه چې په شا نه شي او ویې فرمایل: ما د ابوبکر چپی خوا ته کینوئ، همغه وه چې د ابوبکر چپې خوا ته کینول شو، ابوبکر (رضي الله عنه) به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لمانځه پسې اقتدا وکړه او دده مبارک تکبیر به یې تکراراوه او خلکو ته به یې رساوه[1].

له رحلت نه یوه ورځ مخکې

د یکشنبې په ورځ یعنې له رحلت نه یوه ورځ مخکې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل ټول غلامان آزاد کړل، اوه (۷) دیناره یې درلودل هغه یې هم صدقه کړل، خپله وسله یې هم مسلمانانو ته ورکړه. د شپې له خوا عائشې (رضي الله عنها) د چراغ لپاره تیل له کومې ګاونډۍ نه پور واخیستل، او په همدې وخت کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زغره د ۳۰ صاعه تقریباً ۷۵ کیلو ګرامه وربشو په بدل کې له یوه یهودي سره ګرو وه.

د رسول الله ﷺ د مبارک ژوند آخرینۍ ورځ

[1]. صحیح البخاري ۹۸/۱_۹۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انس بن مالک (رضي الله عنه) روايت کوي چې د دوشنبې په سهار ابوبکر خلکو ته لمونځ ورکاوه، ناڅاپه خلک متوجه شول چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د عائشې (رضي الله عنها) د کوټې پرده پورته کړې او دوی ته ګوري، دوی په لمانځه ولاړ وو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې حالت په ليدو سره تبسم وکړ، ابوبکر (رضي الله عنه) فکر وکړ چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تشريف راوړي نو له خپل ځای نه په شا شو چې صف ته ورسيږي.

انس (رضي الله عنه) وايي: د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ليدو سره مسلمانان دومره خوشاله شول چې نږدې وه لمونځ پريږدي، او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت او پوښتنې ته ورشي، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپل مبارک لاس اشاره وفرمايله چې خپل لمونځ پوره کړي، بيا يې خپلې حجرې ته تشريف يووړ او پرده يې را کوزه کړه.[1]

لدينه وروسته په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د بل لمانځه وخت رانغی. چې غرمه شوه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپله ګرانه لور فاطمه (رضي الله عنها) راوغوښتله پټ په غوږ کې يې څه ورته وويل: فاطمه (رضي الله عنها) په ژړا شوه، بيا يې بله خبره پټه ورته وکړه په هغې سره فاطمه (رضي الله عنها) په خندا شوه.

عائشه (رضي الله عنها) وايي: وروسته مې له فاطمې (رضي الله عنها) نه ددې موضوع په هکله وپوښتل، هغې راته وويل: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پټ راته وويل: زه رحلت کوم، له همدې مرض نه وفات کيږم، ما ددې خبرې په اوريدو سره وژړل، بيا يې راته وويل چې زما په کورنۍ کې به ته له ټولو نه لومړۍ په ما پسې راځې، زه پدې سره خوشاله شوم او ومې خندل.[2]

همدا راز رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فاطمې (رضي الله عنها) ته زيری ورکړ چې ته د ټولې دنيا د ښځو سرداره يې[1] ځنې روايتونه پدې دلالت کوي چې له فاطمې (رضي الله عنها) سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا خبرې او دا زيری د ژوند په وروستۍ ورځ نه بلکه وروستۍ اونۍ اواز کې و.

---

[1]. صحيح بخاري باب مرض النبي (عليه السلام) ۲/ ۶۴۰

[2]. بخاري ۲/ ۶۳۸

[1]. رحمة للعالمين ۱/ ۲۸۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاطمی (رضي الله عنها) چې د خپل محبوب پلار دا مرض او درد ولید، چیغه یې کړه، وای، په پلار مې څه حال دی، څومره په تکلیف دی؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**لیس علی أبیك کرب بعد الیوم**). ستا پلار به له نن نه وروسته هیڅ غم او درد ونه ویني.[۲]

بیا یې حسن او حسین (رضي الله عنهما) راوغوښتل دواړه یې مچي کړل او د دوی په هکله یې د نیکۍ وصیت وکړ، بیا یې خپلې میرمنې راوغوښتلې ټولو ته یې وعظ او نصیحت وکړ، هماغه وه چې درد او مرض یې زیات شو، په بدن کې یې د هغو زهرو اثر ښکاره شو چې په خیبر کې یې خوړلي وُ، فرمایل به یې: (**یا عائشة، ما أزال أجد ألم الطعام الذي أکلت بخیبر، فهذا أوان وجدت انقطاع أبْهَرِي من ذلك السم**). اې عائشه! د هغه طعام درد احساسوم کوم مې چې په خیبرکې خوړلی وُ، فکر کوم چې د ملا رګ مې له هغه زهرو نه پرې شویدی.[۳]

پر مبارک مخ یې څادر پروت و، چې په تنګ شو څادر یې ایسته کړ او خلکو ته یې د وصیت او نصیحت په توګه چې همدا یې وروستی نصیحت و، وفرمایل: (**لعنة الله علی الیهود والنصاری، اتخذوا قبور أنبیائهم مساجد ـ یحذر ما صنعوا ـ لا یبقین دینان بأرض العرب**). پر یهودو او نصرانیانودې د الله لعنت وي، د خپلو نبیانو قبرونه یې په عبادتخانو بدل کړي،ـ لدینه مطلب د خلکو منع کول وـ په عربي سیمه کې دوه دینونه ته پاتې کیږي. او خلکو ته یې د نصیحت په توګه فرمایل: (**الصلاة، الصلاة، وما ملکت أیمـانکم**[٤]). د لمانځه او هغو غلامانو خیال ساتئ چې تر لاس لاندې مو دي. همدا فرموده یې د ځان کندن په وخت کې څو ځله تکرار کړه.

ځنکدن

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ځنکدن را لنډ شو، عائشې (رضي الله عنها) ځانته را تکیه کړ، تکیه یې وربانديې کړې وه. له همدې امله به عائشې

---

[۲]. صحیح بخاري ۲/ ۶۴۱ .
[۳]. صحیح بخاري ۲/ ۶۳۷ .
[٤] . نفس المصدر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رضي الله عنها) همیشه ویل: پر ما باندې د الله تعالی له رحمتونو او نعمتونو څخه یو دا دی چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زما په کور کې، زما د نوبت په ورځ او زما د غاړې او لمنې تر مینځ وفات شوی، او الله تعالی د ده(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د وفات په وخت زما د خولې لاړې د هغه له مبارکو لاړو سره ګډې کړې. عبدالرحمن بن ابوبکر (رضي الله عنهما) زما کور ته راغی، په لاس کې یې مسواک و، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ما باندې تکیه کړې وه، متوجه شوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغه د مسواک په لور ګوري، پوه شوم چې مسواک غواړي، عرض مې وکړ: مسواک درته واخلم؟ ده په اشاره سره پوه کړم چې هو. ما هغه مسواک ورنه واخیست، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لپاره کلک ؤ عرض مې وکړ درته نرم یې کړم؟ په مبارک سر یې اشاره وکړه، چې هو. ما ورته نرم کړ او ورمې کړ هغه ډیر ښه استعمال کړ.

په یوه روایت کې دا هم راغلي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ډیره ښه طریقه مسواک وواهه، له خوا سره یې د اوبو منګی ایښې و، دواړه لاسونه به یې پکې غوټه کړل او پر مبارک مخ به یې راکش کړل او فرمایل به یې: (**لا إله إلا الله، إن للموت سكرات...**) **الحديث.** [**له یوه الله پرته بل د عبادت وړ نشته، بیشکه چې مرګ سختۍ لري.**][1] کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مسواک استعمال کړ، مبارک لاس یا ګوته یې پورته کړه سترګې یې چت ته ونیولې مبارکې شونډې یې وخوځیدې، عائشې (رضي الله عنها) غوږ ورته ونیو او وایې وریدل چې فرمایي: ((**مع الذين انعمت عليهم من النبيين و الصديقين و الشهداء و الصالحين و حسن اولئك رفيقا اللهم اغفر لي و ارحمني و الحقني بالرفيق الاعلى اللهم الرفيق الاعلى**)) [2] [**له هغو کسانو سره چې نعمت دې ورکړی له انبیاوو (علیهم السلام)، صدیقانو، شهیدانو او صالحینو نه، هغوی ډیر غوره ملګري دي اې خدایه! عفوه راته وکړې، رحم راباندې وکړې او ما له رفیق اعلی سره یو ځای کړې، اې خدایه رفیق اعلی درنه غواړم.**] دا وروستۍ کلمه یې درې ځله تکرار کړله مبارک لاس یې په اړخ ولوید او له رفیق اعلی سره یو ځای شو. ((**انا لله و انا اليه راجعون**))

---

[1]. بخاري باب مرض النبي ۰ علیه السلام ۶۴/۲.

[2] بخاري همغه باب .او اخر ما تكلم به النبي (علیه السلام۲۳۸/۲ تر ۲۴۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه وخت د د وشنبې ورځ غرمه مهال د سختې ګرمۍ وخت ؤ، د هجرت یوولسم کال د ربیع الاول ۱۲ نیټه وه. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارک عمر ۶۳ کاله او څلور ورځې و.

پر اصحابو (رضي الله عنهم) د غمونو انبارونه

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د رحلت دردونکی خبرخور شو د مدینې په اوسیدونکو قیامت جوړ شو، په سترګو یې تپه تیاره شوه. انس (رضي الله عنه) وایي: ما مدینې ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د راتګ له ورځې نه بله زیاته روښانه او نیکمرغه ورځ نده لیدلې، او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د وفات له ورځې نه مې بله زیاته تیاره او د ردونکې ورځ نده لیدلې.[۱]

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) رحلت وکړ فاطمې (رضي الله عنها) وویل: وای پلار جانه! ستا غم جبریل (علیه السلام) ته ژاړو![۲]

د عمر (رضي الله عنه) دریځ

عمر (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د وفات د خبر په اوریدو سره له خود نه ووت دا یې نه شوای منلی، حیران ؤ، دهشت اخیستی ؤ.

ویل به یې: ځینې منافقان ګمان کوي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) رحلت کړیدی، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) رحلت ندی کړی، بلکه خپل رب ته ورغلی لکه موسی بن عمران (علیه السلام) چې خپل رب ته ورغلی و او ۴۰ ورځې له خپل قوم نه غایب شوی و، دا وروسته له هغې چې وویل شول مړشویدی خو هغه بیرته ورته راغی، قسم په خدای چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم بیرته راځي، او د هغو کسانو لاسونه او پښې به پرې کوي چې ګمان کوي او وایي وفات شویدی[۱].

---

[1]. الدارمي. مشكاة المصابيح ۵۴۷/۲.

(2). بخاري باب مرض النبي (علیه السلام) ۲/ ۶۴۱

[۱]. ابن هشام ۲/٦٥٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابوبکر (رضي الله عنه) دریځ

ابوبکر (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د رحلت په وخت کې له مدینې نه د باندې په سنح نومې کلي کې ؤ، په آس سپور راغی مخامخ جومات ته داخل شو له چا سره یې خبرې نه کولې، د عائشې (رضي الله عنها) کور ته ورغی او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مبارک سر سره ودرید. پر هغه مبارک یمني لیکه دار چادر غوړول شوی و، چادر یې له مبارک مخ نه پورته کړ، مبارک مخ یې مچې کړ، ویې ژړل او ویې ویل: مور او پلار مې له تا قربان، الله تعالی تا ته دوه ځله مرګ نه درکوي، کوم مرګ یې چې درته ټاکلی ؤ هغه درته راغی. بیا د باندې راووت. هلته عمر (رضي الله عنه) له خلکو سره په مناقشه بوخت ؤ ابوبکر وویل: اې عمره! کینه. عمر نه کیناست خلک ټول له عمر نه ابوبکر ته راغلل، ابوبکر وویل: اما بعد: چا چې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عبادت کاوه هغه دې پوه شي چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفات شو، او څوک چې د الله عبادت کوي هغه دې پوه شي چې الله د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدای ژوندی دی مرګ نه لري. الله تعالی فرمایي: ((**وَمَا مُحَمَّدٌ إِلاَّ رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِيْن مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئاً وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ**)) (آل عمران: ۱۴۴)

[نه دی محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مګر یو رسول د الله په تحقیق سره له ده نه مخکې ډیر رسولان تیر شویدي آیا نو که مړ شي محمد یا شهید کړی شي نو بیرته به وګرځئ تاسې به پوندو خپلو (کفر ته) او هر څوک چې بیرته وګرځیده په پوندو خپلو (کفر ته) نو الله ته به هیڅ زیان ونه رسوي او ژر به جزا ورکړي الله شکر ګزارو ته.]

ابن عباس (رضي الله عنهما) وایي: کله چې ابوبکر دا آیت تلاوت کړ خلک داسې شول لکه چې دا آیت همدا اوس نازل شوی وي، او یدې سره ټولو همدا آیت شریف تلاوت کاوه. ابن مسیب وایي: عمر (رضي الله عنه) وویل: په خدای قسم کله چې ابوبکر دا آیت تلاوت کړ، بالکل بې حسه شوم، په لاره نه شوای تلی، پښې مې بې سیکه شوې او دا آیت مې چې ولوست په ځمکه ولویدم او پوه شوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفات شوی دی.[1]

---

[1]. بخاري ۲/ ۶۴۰_۶۴۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجهيز، تکفين او تدفين

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لـه تجهيـز او تـدفين نـه مخکې د خلافت په اړه اختلاف پيدا شو، د انصارو او مهاجرينو تـر مينـځ بحث او مناقشـه پيـل شوه. دوی په سقيفه بني ساعده کې راټول شـوي وو، د خلافت پـه هکلـه يـې ډېـر بحث وکړ په پای کې يې په اتفاق سره ابوبکر (رضي الله عنـه) د رسـول الله (صلی الله علیـه و اله و صحبه و سلم) خليفه وټاکه. د خلافت پـه هکلـه دا بحث او مناقشـه د دوشـنبې تـر ماښام پورې جاري وه، پدې شپه هم د رسول الله (صلی الله علیـه و الـه و صـحبه و سـلم) تجهيز او تدفين و نه شو.

سهار شو پر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بانـدې هماغـه يمني چادر غوړيدلی ؤ، کورنۍ يې دروازې وريسې بندې کړې وې، د سه شنبې په ورځ يـې رسـول الله (صلی الله علیه و الـه و صـحبه و سـلم) تـه غسـل ورکـړ، خـو جـامې يـې همداسـې پـه غاړه کې وې. عبـاس. علي، د عبـاس زامنـو فضـل او قـثم (رضـي الله عـنهم) رسـول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته غسـل ورکـړ. لـه دوی سـره شـقران چې د رسـول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سـلم) ازاد شـوی غـلام ؤ، اسـامه بـن زيـد، اوس بـن خولي(رضـي الله عـنهم) هـم ملګـري وو. عبـاس، قـثم او فضـل بـه پـه يـوه اړخ او بـل اړخ اړاوه، اسامه او شقران اوبه وربانـدې اچولی او علي (رضي الله عنهم) به غسـل ورکـاوه، اوس (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارک جسد پـه خپله سينه تکيه کړی ؤ.

وروسته يې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په دريو يمني کتـاني جـامو کې ونغښت، پدې کې کميس او عمامه (لنګي) نه وه[۲] دا جامې يې کفن وې.

بيا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دفن کولو په هکله سره مخـالف شـول، تـر څـو ابـوبکر (رضـي الله عنـه) وويـل: مـا لـه رسـول الله (صلی الله علیـه و الـه و صحبه و سلم) نه اوريدلي چې فرمـايي: (**ما قبض نبي إلا دفن حيـــث يـــــقبض**).هر پيغمبر په هغه ځای کې دفـن کيـږي چيرتـه چې وفـات شـوی وي. پـه همـدې اسـاس ابـو طلحه انصاري (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیـه و الـه و صـحبه و سلم) هغـه بستره چې پرې وفات شوی ؤ پورته کړه او ترينـه لانـدې ځـای ژور شـو او قبـر ورتـه جـوړ

[۲]. متفق عليه. بخاري ۱۲۹/۱. مسلم ۲۰۲/۱.

شو. قبر یې لحد وُ، خلک به لس لس تنه راتلل او په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به یې لمونځ کاوه، د لمانځه امام یې نه وُ. لومړی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کورنۍ او خپلوانو لمونځ پرې وکړ، وروسته مهاجرینو، بیا انصارو، له نارینه و نه وروسته ښځو، وروسته ماشومانو په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لمونځ ادا کړ. پدې ډول د سه شنبې ورځ هم تیره شوه او د چارشنبې شپه را داخله شوه. عائشه (رضي الله عنها) وایي: مونږ تر هغې پورې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له دفن کولو نه خبر نه وو تر څو د چارشنبې په نیمایي شپه کې مو د بیلچو آواز واورید.[1]

[1]. مختصر سیره الرسول للشیخ عبدالله النجدي ص ۴۷۱. د نبي (علیه السلام) د رحلت په هکله دا کتابونه وګوره: بخاري باب مرض النبي (علیه السلام)، فتح الباري، صحیح مسلم، مشکاة المصابیح باب وفاة النبي (علیه السلام). ابن هشام ۲۴۹/۲ تر ۲۲۵. تلقیح فهوم اهل الاثر ص ۳۸_۳۹. رحمة للعالمین ۲۷۷/۱ تر ۲۸۲. مونږ عام تاریخونه له وروستي مصدر نه اخستي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبارکه نبوي کورنۍ

۱ - له هجرت نه مخکې په مکه کې نبوي کورنۍ عبارت وه له: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او خديجه (رضي الله عنها) . د واده په وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) **۲۵** کلن او خديجه (رضي الله عنها) **۴۰** کلنه وه، او تر څو چې ژوندۍ وه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بل واده ونکړ.
له خديجې (رضي الله عنها) نه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لوڼې او زامن پيدا شول، خو زامن يې يو هم ژوندی پاتې نه شو. او لوڼې يې عبارت دي له: زينب، رقيه، ام کلثوم او فاطمه (رضي الله عنهن). زينب (رضي الله عنها) له هجرت نه مخکې د خپلې ترور (خاله) له زوی ابو العاص بن الربيع سره واده کړی وُ. رقيه او ام کلثوم يې يوه په بله پسې عثمان (رضي الله عنهم) ته په نکاح ورکړې وې، فاطمه چې له علي (رضي الله عنه) سره يې د بدر او احد په مينځ کې واده کړې وُ. د فاطمې (رضي الله عنها) اولادونه حسن، حسين، زينب او ام کلثوم (رضي الله عنهم) وو.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خپل امت په نسبت له نورو امتيازاتو او ځانګړتياوو نه علاوه يو امتياز دا درلود چې له څلور نه له زياتو ښځو سره نکاح ورته روا وه. ددې امر تر شا ډېر حکمتونه او رازونه پټ وو. نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له **۱۳** ښځو سره نکاح کړې وه، د رحلت په وخت کې يې نهه (**۹**) ميرمنې ژوندۍ وې. دوې دده مبارک په ژوند کې وفات شوې وې چې يوه خديجه او بله ام المساکين زينب بنت خزيمه (رضي الله عنهما) وه، او دوې ميرمنې يې داسې وې چې ورسره يو ځای شوی نه و.
دلته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د نورو بيبيانو نومونه او ژوند په لاندې ډول وړاندې کوو:

۲ - سوده بنت زمعه (رضي الله عنها): رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د بعثت په لسم کال د خديجې (رضي الله عنها) له وفات نه څو ورځې وروسته واده ورسره کړی وُ. سوده مخکې د خپل تره له زوی سکران سره واده کړی وُ، وروسته هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو، کونډه شوه او بیا یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د ګډ ژوند شرف تر لاسه کړ.

۳- عائشه بنت ابی بکر (رضي الله عنهما): رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورسره د بعثت په یوولسم کال له سوده سره له واده نه یو کال وروسته د شوال په میاشت کې یعنې له هجرت نه دوه کاله او پنځه میاشتې مخکې نکاح کړې وه، چې دغه وخت عائشه (رضي الله عنها) (۶) کلنه وه، بیا له هجرت نه اوه میاشتې وروسته کله چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عمر **۵۶** کاله او د عائشې (رضي الله عنها) عمر (۹) کاله ؤ په مدینه کې د لومړي هجري کال د شوال په میاشت کې واده وکړ. عائشه یوازینۍ پیغله ده چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورسره واده کړی، نورې میرمنې یې ټولې کونډې وې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له عائشې سره ډیره مینه درلوده، عائشه (رضي الله عنها) له نورو نه ډیره هوښیاره، فقیهه او عالمه میرمن وه.

۴- حفصه بنت عمر (رضي الله عنهما): د نوموړې میړه خنیس بن حذافه سهمي د بدر او احد تر مینځ مړ شو، نو وروسته په دریم هجري کال کې یې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د نکاح شرف وګاټه.

۵- زینب بنت خزیمه (رضي الله عنها): دغه بي بي له بني هلال بن عامر بن صعصعه کورنۍ ښځه وه. له فقیرانو او بیوزلانو سره یې ډیره همدردي لرله، نیکي به یې ورسره کوله او له همدې کبله په ام المساکین د مسکینانو په مور مشهور وه. لومړې یې له عبدالله بن جحش (رضي الله عنه) سره واده کړی و، هغه د احد په غزا کې په شهادت ورسید، او د هجرت په څلورم کال رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نکاح ورسره وکړه، خو له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره له واده نه دوې یا درې میاشتې وروسته وفات شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- ام سلمه هند بنت ابي اميه (رضي الله عنها): لومړنی مېړه يې ابو سلمه (رضي الله عنه) وُ، هغه د څلورم هجري کال په جمادي الاخر کې وفات شو، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په همدې کال د شوال په مياشت کې واده ورسره وکړ.

۷- زينب بنت جحش (رضي الله عنها) بن رئاب چې له بني اسد بن خزيمه قبيلې ښځه وه. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د عمه لور هم کېدله، لومړی يې له زيد بن حارثه (رضي الله عنه) سره واده وکړ. وروسته زيد طلاقه کړه، او الله تعالی رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته داسې حکم وکړ: ((فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَراً زَوَّجْنَاكَهَا)) [وروسته له دينه چې زيد ورسره يو ځای شو مونږ هغه تا ته په نکاح در کړه.]
پدې هکله د احزاب سورت څو آيتونه نازل شول، پدې آيتونو کې د نسبتي زوی (پسر خواندگی) مسئله ښه توضيح شويده چې وروسته به اشاره ورته وکړو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د پنځم هجري کال په ذي القعده کې له زينب سره واده وکړ.

۸- جويريه بنت حارث (رضي الله عنها): حارث د بني مصطلق کورنۍ سردار وُ، جويريه له غزا نه وروسته اسيره شوه، لومړی د ثابت بن قيس بن شماس په برخه ورسيده، هغه مکاتبه ورسره وکړه يعنې د پيسو په مقابل کې يې د آزادۍ موافقه ورسره وکړه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پيسې ورکړې آزاده شوه او د شپږم هجري کال په شعبان مياشت کې يې واده ورسره وکړ.

۹- ام حبيبه رمله بنت ابي سفيان (رضي الله عنها): نوموړې د عبيدالله بن جحش ښځه وه. دواړو حبشې ته هجرت وکړ، خو مېړه يې هلته مرتد شو، مسيحي شو او هملته مړ شو، ام حبيبه پخپل دين قايمه وه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په اووم هجري کال د محرم په مياشت کې د عمرو بن اميه ضمري په لاس نجاشي ته ليک ولېږه چې له ام حبيبه سره يې د واده هيله پکې څرګنده کړې وه، نو هغه يې هملته د نکاح عقد وتاړه او له شرحبيل بن حسنه (رضي الله عنه) سره يې ورته راولېږله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- صفیه بنت حیي بن اخطب (رضي الله عنها): صفیه په خیبر کې د مسلمانانو په اسارت کې ولویده، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه د ځان لپاره غوره کړه، آزاده یې کړه او په ۷ هجري کال کې د خیبر له فتحې وروسته نکاح ورسره وکړه.

۱۱- میمونه بنت حارث (رضي الله عنها): دا د عباس (رضي الله عنه) د ښځې ام الفضل لبابه بنت حارث (رضي الله عنها) خور وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په عمره القضاء کې یعنې د اووم هجري کال په ذي القعده کې له احرام نه له حلالیدو وروسته نکاح ورسره وکړه.

دا وې هغه یوولس میرمنې چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې د نکاح او واده شرف حاصل کړی وُ. خدیجه او ام المساکین (رضي الله عنهما) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ژوند وفات شوې، خو نهه (۹) نورې میرمنې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د رحلت په وخت کې ژوندۍ وې او دوې ښځې داسې وې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د نکاح عقد ورسره تړلی وُ، خو واده یې ورسره و نه شو، هغه یوه له بني کلاب او بله له کنده کورنۍ ښځه وه چې په جونیه سره یې شهرت درلود. پدې هکله د روایتونو تر مینځ څه اختلاف شته چې د تفصیلاتو بیانول یې ضروري نه شمیرو.

د وینځو په هکله ویلی شو چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له دوو وینځو سره یو ځای شوی و چې یوه یې ماریه قبطي (رضي الله عنها) وه چې د مصر مقوقس ورکړې وه او له هغې ښځه یې یو زوی درلود چې نوم یې ابراهیم وُ. ابراهیم ماشوم وُ چې وفات شو، د وفات نیټه یې د لسم هجري کال د شوال ۲۸ یا ۲۹ تاریخ وُ چې د ۶۲۲م کال د جنوري له ۲۷ مې سره سمون خوري. بله وینځه یې ریحانه بنت زید نضري یا قرظي (رضي الله عنها) وه چې د بني قریظه په غزا کې په اسارت ونیول شوه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه د ځان لپاره غوره کړه. ځینې روایتونه وایي چې ریحانه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) میرمن وه چې له اسارت نه وروسته یې آزاده او په نکاح کړې وه، خو ابن قیم لومړنۍ خبرې او روایت ته ترجیح ورکوي. ابو عبیده دوې نورې میرمنې هم د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د میرمنو په ډله کې شاملوي چې یوه یې جمیله وه چې په اسارت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيول شوې وه او بله هغه وينځه وه چې زينب بنت جحش (رضي الله عنها) رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورکړې وه.[١]

که د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مبارک ژوند ته په ځير وکتل شي، نو دا به له ورايه ښکاره شي چې لدې دومره ودونو نه د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) هدف د جنسي غريزې اشباع کول نه ؤ ځکه رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ځوانۍ لومړني تقريبا ديرش کاله له يوې څلويښت کلنې ښځې (خديجه (رضي الله عنها)) او بيا سوده (رضي الله عنها) سره تير کړيدي.

د ځوانې عمر يې له همدې زړو ميرمنو سره تير شويدی، نو آيا دا معقوله ده چې له ځوانۍ نه وروسته د پخوالي په عمر کې دې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) جنسي قوت دومره زيات شوې وي چې يو بل پسې (٩) نهه ودونه وکړي؟ که واقعيت ته وکتل شي او د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ژوند مراحل تر نظر تير شي، نو دا په ډاګه شي چې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د هر واده شا ته هغه لوی مقاصد وو چې د عامو ودونو له مقاصدو نه ډير لوی وو، دا ودونه د مادي غرض لپاره نه بلکه د ډيرو سترو اهدافو پخاطر وو.

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پرخپلو څلورو يارانو کوم چې د الله او اسلام په لار کې يې ډير مشکلات ګاللي او په آزموينه کې بريالي وتلي وو ډير عنايت او شفقت کړی له هغوی سره يې خپلې اړيکې ډيرې ټينګې ساتلې، او د همدې اړيکو د لا زيات ټينګيدو پخاطر يې له عائشه بنت ابوبکر (رضي الله عنهما) او حفصه بنت عمر (رضي الله عنهما) سره واده وکړ، رقيه او وروسته ام کلثوم يې عثمان، او فاطمه يې علي (رضي الله عنهم) ته په نکاح ورکړې.

هغه وخت عربانو خپلوي او دوستي ډيره پالله، خپلوانو ته يې زيات احترام درلود، په دوستۍ سره د قبايلو تر مينځ اړيکې مضبوطيدلې، دښمنۍ او جګړې ورباندې پای ته رسيدلې، او له خپلوانو سره دښمني او جګړه د شرم او بې ننګۍ خبره بلل کيدله.

له همدې امله رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وغوښتل د خپلوۍ او ودونو له لارې ځينې قبيلې د ځان کړي، له همدې لارې له اسلام سره د هغوی دښمني او عداوت ختم کړي. ام سلمه (رضي الله عنها) له بني مخزوم قبيلې څخه وه، ابوجهل او خالد هم له همدې قبيلې څخه وو، له ام سلمه (رضي الله عنها) سره له واده نه وروسته خالد د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف د احد د غزا

---

[1]. زاد المعاد ١/ ٢٩

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شان سخته دښمني او کلک دريغ نه درلود ، بلکه څه وخت وروسته پخپله خوښه مسلمان شو. همدا راز ابو سفيان له هغې نه وروسته چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې لور ام حبيبه نکاح کړه د مسلمانانو په خلاف جګړه ونکړه. له جويريه او صفيه سره له واده نه وروسته د يهودانو دوې قبيلې بني مصطلق او بني نضير هم پداسې عمل لاس ندی پورې کړی چې په دښمنۍ دلالت وکړي بلکه جويريه خو د خپل قوم لپاره تر ټولو نه زياته برکتي ښځه وه ځکه لدې سره له واده نه وروسته اصحابو (رضي الله عنهم) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خپلوۍ د درناوي په خاطر د هغې د قوم سل کورنۍ آزادې کړې او ټولو به ويل: دوی د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلوان دي بايد آزاد شي، څرګنده ده چې دې احسان او نيکۍ د هغوی پر زړونو ډيره مثبته اغيزه درلوده.

د اسلام او مسلمانانو په خلاف د دښمنۍ د کمولو او له مختلفو قبايلو سره د دوستۍ له ټينګولو نه علاوه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ودونو ستر هدف دا وُ چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) غوښتل له خپلو ميرمنو نه د داعيانو او معلمانو کار واخلي، ځکه هغه (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پدې مکلف وُ چې دا له تمدن، فرهنګ او ثقافت نه ليرې او پردی قوم داسې وروزي چې د ژوند په ټولو آدابو او اخلاقو سمبال وي. هغه (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نوې ټولنه جوړوله، او د ټولنې حاکمو اصولو دا اجازه نه ورکوله چې نارينه او ښځينه دې سره ګډ وي، او دا ممکنه نه وه چې د عربي ټولنې ښځې دې خپل نوي اسلامي فرهنګ او ثقافت مخامخ له نارينه وو نه زده کړي. ښځې د ټولنې يوه مهمه برخه وه او د هغوی پوهه، روزنه او ښوونه لکه د نارينه وو په شان ضروري او لازمي وه، بناءً رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مجبور وو ددې لوی عمل د ادا کولو پخاطر د ښځو د روزنې او ښوونې پخاطر د مختلفو عمرونو درلودونکې ښځې غوره کړي، د مختلفو عمرونو او مختلفو صلاحيتونو خاوندانې ښځې په نکاح کړي، هغوی په اسلام او اسلامي اخلاقو وروزي، د دين احکام ور زده کړي او داسې معلمانې ورنه جوړې کړې چې وکولی شي په برياليتوب سره ښاري او بانډه والې ميرمنې وروزي، هغوی ته د اسلام پيغام ورسوي، زړو او ځوانو ښځو ته اسلامي آداب او اخلاق په عملي توګه ور زده کړي او ښځو ته د تبليغ دنده ادا کړي. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) قدرمنو ميرمنو (رضي الله عنهن) د اسلام د مبلغانو رول ادا کړی، هغوی په ډيره ښه توګه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) کورني او ژوندني حالات ښځو ته انتقالول، هغوی به په ټولو امورو کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه زده کړه کوله او بیا به یې نورو ښځو ته ښوونه کوله. دا دنده هغو بیبیانو ډیره ښه ادا کړیده چې ډیر عمر ژوندۍ وې لکه عائشه (رضي الله عنها)، نوموړې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زیات شمیر مبارک اقوال او سپیڅلي اعمال نورو ته رسولي دي.

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یو واده داسې وُ چې په هغه سره د جاهلي دور یو زوړ عادت او رواج مات شو، په عربانو کې زوې نیول (پسر خواندګی) رواج درلود. پسر خوانده به د اصلي او نسبي زوی په شان ټول حقوق درلودل او په هر څه کې به د نسبي زوی په شان معامله ورسره کیدله. دا رواج دومره خور شوی و چې له مینځه وړل یې آسانه او ساده کار نه وُ، ځرګنده ده چې دې رواج د طلاق، نکاح، میراث او نورو معاملاتو په برخه کې له اسلامي احکامو سره تعارض درلود، پدې عادت او رواج کې نور ډیر داسې مفاسد او فتنې پټې وې چې اسلام د هغو د له مینځه وړلو لپاره راغلي و. د همدې جاهلي عادت د ابطال او له مینځه وړلو لپاره الله تعالی خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته امر وکړ چې له زینب بنت جحش سره نکاح وکړي. زینب (رضي الله عنها) د زید ښځه وه، زید د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پسر خوانده وُ یعنې هغه یې په فرزندۍ یا زوی توب نیولی وُ. زید چې له زینب سره واده وکړ، له واده نه وروسته د دواړو تر مینځ د ګډ ژوند شرایط نه وو برابر، اختلاف یې سره درلود، نو زید اراده وکړه طلاقه یې کړي.

دا داسې وخت وُ چې کافران له هرې خوا نه پر مسلمانانو د حملې په حال کې وو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مشرکانو، یهودانو او منافقانو له تبلیغاتو نه ویریده، او دا تشویش یې درلود چې هسې نه دښمنان لدینه هم دده په خلاف د یوې تبلیغاتي وسیلې په توګه کار واخلي، نو خوښه یې نه وه چې زید خپله ښځه زینب طلاقه کړي. متردد وُ او ځرګنده ده چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا تردد او تمایل له هغه عزم او عزیمت سره پوره برابري نه درلوده، کوم چې له امله یې د الله تعالی له خوا را استول شوی و. الله تعالی پدې مساله کې عتاب ورته وکړ او ویې فرمایل: (وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ)) (الاحزاب: ۳۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

[او کله چې تا وویل هغه (زید) ته چې انعام کړی ؤ الله پر هغه او انعام کړی ؤ تا پر هغه (په آزادولو سره) چې خپله ښځه وساته او وویرېږه له الله ته حال دا چې پټوله تا په زړه کې هغه خبره چې الله یې ښکاره کوونکی ؤ او ته ویریدې له خلکو نه او الله ډیر لایق دی چې ویره ورنه ولرې.]
په پای کې زید هغه طلاقه کړه او له عدت نه وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) واده ورسره وکړ. دا نکاح هغه وخت وشوه چې بني قریظه محاصره شوي وو. دا نکاح د الله په امر وشوه او الله دا وربانديې واجبه کړې وه هیڅ اختیار او مجال یې نه ؤ ورکړی، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې هکله هیڅ بله لاره او اختیار نه درلود. الله تعالی فرمایي: ((فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَراً زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَراً وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولاً)) (الاحزاب: ۳۷) [کله چې پوره کړ زید له هغې (زینب) نه خپل غرض (او طلاقه یې کړه او عدت یې پوره شو) نو په نکاح درکړه مونږ تا ته دغه (زینب) د پاره ددې چې نه وي پر مؤمنانو سختي او ویال په نکاح کولو د ښځو د ادعیاوو کې کله چې تمام کړي دوی خپل غرض ورنه او د الله امر نافذ دی.]
ددې حکم تر شا دا حکمت پروت ؤ تر څو پدې سره د فرزندی او پسر خواندګی په نامه مشهور شوی جاهلي دود له مینځه یوسي، الله تعالی دې ته اشاره فرمایي: (ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ)) (الاحزاب: ۵)
[وبولئ تاسې دغه ادعیاء (پسر خواندګان) پلرونو د دوی ته دغه ډیر غوره دی په نزد د الله.]
((مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ))
(الاحزاب: ٤٠) [ندی محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حقیقي پلار د هیڅ یو تن له سړیو ستاسې نه، لیکن رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او خاتم د رسولانو دی.]
ډیر عادتونه او رواجونه داسې وي چې په تشه خبره او قول سره نه پریښودل کیږي، بلکه د هغه له مینځه وړل له قول سره عملي مثال ته هم ضرورت لري. همدیته ورته یوه پیښه د عمرة الحدیبیه په وخت کې هم وشوه هغه مسلمانان او اصحاب (رضي الله عنهم) چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د پزې اوبه هم ځمکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته نه پرېږدي بلکه د عروه بن مسعود ثقفي په خوله هغه را اخلي او په بدن یې موښي، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د اوداسه د اوبو په را اخیستلو کې یو له بل سره مقابله کوي، همدوی وو چې له خپل ګران رهبر سره یې د مرګ بیعت کړی، په همدې ډله کې ابوبکر، عمر او نور یاران وو، همدغو اصحابو (رضي الله عنهم) ته چې له تړون نه وروسته امر کیږي لاړ شئ خپل د قربانۍ څاروي حلال کړئ، ځانونه له احرام نه خلاص کړئ، وینو چې په قولي امر سره یو هم د حکم تعمیل نه کوي، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې صحنې په لیدو سره غمګین او خوابدی کیږي، خو کله چې ام سلمه (رضي الله عنها) مشوره ورکړه چې لومړی خپله قرباني ذبح کړي، له هیچا سره څه خبره ونکړي، نو بیا به ټول همدا کار عملي کوي. همداسې وشول رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې خپله د قربانۍ څاروی حلال کړ، اصحاب (رضي الله عنهم) ټول پاڅېدل د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) متابعت یې وکړ. د همدې مثال په رڼا کې د قولي او عملي حکم تر مینځ توپیر معلومولی شو، او وینو چې عملي حکم څه ډول اغیزه او اثر لري.

له زینب بنت جحش (رضي الله عنها) سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له نکاح نه وروسته منافقانو ډیر زهرجن تبلیغات وکړل، ډیرې شبهې یې را ولاړې کړې، تردې حده چې ځینې کمزوري مسلمانان ترې متاثر هم شول، پدې وخت کې یو بل مشکل دا ؤ چې له زینب سره واده د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پنځم واده کیده، او مسلمانانو ته خو له څلورو نه د زیاتو ودونو جواز نه و، نو دلته دوه مشکله وو: لومړی دا چې دا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پنځم واده کیده، بله دا چې زید د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پسر خوانده ؤ چې د جاهلي عادت مطابق د هغه له طلاقې شوې ښځې سره واده نه ؤ ورته روا. د همدې مشکلاتو د حل لپاره الله تعالی د احزاب سورت څو آیتونه را نازل کړل دا موضوع ګانې یې ښې وڅیړلې او مسلمانانو ته یې وښودله چې پسر خوانده ګي په اسلام کې اصل نلري او بله دا چې الله تعالی خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته د ودونو په هکله داسې امتیاز ورکړیدی چې بل چا ته نشته، دده لپاره له څلورو نه زیات ودونه روا دي، او د لوړو اهدافو پخاطر الله تعالی خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته دا ځانګړتیا ورکړیده.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له امهات المؤمنین (رضي الله عنهن) سره ډیر د شرف، عزت اطمینان، احسان او نیکۍ ژوند وکړ. ټولې بیبیانې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرف، قناعت، صبر، تواضع، خدمت او حق پيژندنې نمونه وې، که څه هم رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډير د محروميت ژوند تيراوه. انس (رضي الله عنه) وايي: فکر نه کوم چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به تر وفاته نرمه ډوډۍ خوړلې وي او يا يې دې پخپلو سترګو کباب شوی پسه ليدلی وي[1].

عائشه (رضي الله عنها) وايي: ډير ځله داسې کيدله چې دوې، دوې مياشتې به مسلسل او د دريمې مياشتې تر رابره کيدو پورې به د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په کور کې اور نه بليده. عروه ورته وويل: ژوند مو په څه تيراوه؟ عائشه وفرمايل: په اوبو او خرما[2]. پدې هکله ډير روايات را نقل شويدي.

لدې اقتصادي مشکلاتو سره سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ميرمنو هيڅ اعتراض نه درلود، قانع وې، يوازې يو ځل يې له خپل ژوند او سخت حالت نه شکايت وکړ، خو پدې کې هم لوی حکمت پروت و دا د احکامو د تشريع علت شو، او په همدې مناسبت دا آيت نازل شو:

((يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحاً جَمِيلاً (٢٨) وَإِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْراً عَظِيماً). (الاحزاب: ٢٨- ٢٩)

[اې نبي! ووايه ته ښځو خپلو ته که چيرې تاسې غواړئ همدغه ژوندون د دنيا او ښايست ددې بې ارزښته ژوندون، نو راشئ چې فايده در ورسوم او خوشې کړم تاسې په نيکۍ سره او که اراده لرئ د الله او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او د آخرت پس بيشکه الله تيار کړی دی د صالحينو د تاسې لپاره ډير لوی اجر.]

دې عظيمو ميرمنو د شرف او عزت په حکم ټولو دنيا ته شا کړه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې له هر څه نه غوره وباله يوې هم دا خوښه نکړه چې د دنيا مال او متاع دې وغواړي.

ددې ميرمنو تر مينځ سره لدې چې شميره يې ډيره وه، داسې څه مشکل ندې پيښ شوی کوم چې معمولاً د بنو تر مينځ واقع کيږي، خو کله نا کله به د انساني کمزورۍ له امله څه ستونزې پيښيدلې. او چې کله څه غلطي ور نه شوې الله تعالی عتاب

---

[1] . صحيح البخاري ٩٥٢/٢.

[2] . نفس المصدر والصفحة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته کړی او دوی بیا هغه ندی تکرار کړی. الله تعالی فرمایي: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ﴾. (التحریم:۱) د پنځم ایت تر پایه [اې رسوله ولې حراموې هغه څه چې الله درته حلال کړي دي.]

په پای کې وایم چې د میرمنو د تعدد په هکله بحث ته ضرورت نشته ځکه ددې مسئلې یعنې د ښځو د تعدد زیات مخالفین هغه کسان دي چې د غربي تمدن نمایندګي کوي، خو که د اروپا او غربي نړۍ ژوند ته وګورو د هغوی هغه مشکلات او ستونزې تر نظر تیرې کړو، هلته کیدونکي هغه جرایم او جنایات وګورو چې وربانددې راغلي، هغه بدبختۍ او مصیبتونه وشمیرو کوم چې له همدې اصل (تعدد) نه د انحراف او انکار له امله وربانددې رالویدلي دي، نو بیا ددې ضرورت نه پاتی کیږي چې ددې نظر د ابطال په هکله نور استدلال وشي، د اروپایانو او ټولو غربیانو عملي ژوند ددې لپاره ښه دلیل دی چې تعدد مشکل او نقص نه بلکه ضرورت او حل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله (ﷺ) صفات او اخلاق

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د داسې جسماني او اخلاقي کمال، جمال او ښکلا خاوند وُ چې په ژبه یې وصف او بیان نه شي کیدلی. زړونه دده په محبت او دوستۍ ودان و، هره سینه يې له قدر او درناوي ډکه وه، خلکو دده له عظمت او کرم نه ځانونه قربانول. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شان قدر او منزلت د هیچا نه وُ او نه دی او نه به په راتلونکي کې شي، چا چې ژوند ورسره کړی دده د مینې او محبت بندیوان شوی، اصحابو (رضي الله عنهم) دومره مینه ورسره درلوده چې پخپله یې مرګ قبلاوه خو دا یې نه غوښتل د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یو نوک خوږ شي.
له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د خلکو د مینې او محبت یو علت دا وُ چې هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دومره کمال خاوند وُ چې هر څوک یې خپلولی شوای. په راتلونکو کرښو کې به په مختصره توګه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جمال او کمال په هکله را نقل شوي روایات تر نظر تیر کړو، خو مخکې لدینه چې ددې عظیم لارښود د کمال او ښکلا په هکله څه ووایو پدې اعتراف کوو چې مونږ په هیڅ صورت هم د هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حق په قلم او ژبه سره نه شو ادا کولی.

د رسول الله ﷺ اخلاقي کمال او شمایل

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هجرت په سفر کې د ام معبد خزاعي له خیمې نه تیر شو، له ام معبد سره یې ملاقات وشو، نوموړې خپل میړه ته دده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) صفات بیان کړل او پدې هکله یې داسې وویل: یو شخص مې ولید چې ډیر ښکلی او باوقاره وُ، ځلیدونکی مخ او غوره اخلاق یې درلودل، نه مریض وُ او نه یې اندامونه غیر متناسب وو، ډیر ښکلی او برابر وُ. زړه راښکونکی سر او مخ یې درلودل، تورې سترګې، لوړ آواز، اوږده غاړه، ګڼه ږیره،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږده بانه، نښتي نرۍ وروځي او اوږده تور وېښتان يې درلودل، چې چپ به ؤ ځانګړی وقار يې درلود او که خبرې به يې کولې عظمت او لوړوالی به يې له واریه ښکاریده. له لیرې نه ډیر با هیبته او دروند ښکاریده او له نژدې نه ډیر خوږ، شیرین زبانه ؤ، خبرې يې لنډې او مقبولې وې، نه يې زیاتې خبرې کولې او نه له اندازې نه کمې، خبرې يې لکه ملغلرې وې. د متوسطې ونې خاوند ؤ نه ډیر لوړ او نه ډیر ټیټ ؤ، د داسې یوې څانګې په شان ؤ لکه چې د دوو څانګو تر مینځ واقع شي او له دواړو نه وتلې او غوره وي، ملګرو يې ډیره مینه ورسره درلوده، چې ده به خبرې کولې ملګري به يې چوپ وو، امر به يې چې وکړ ټول به يې تعمیل ته ولاړیدل، امر يې منل کیده، نه بد خوی ؤ او نه ظالم . (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)[١]

علي بن ابي طالب (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په وصف کې وايي: نه ډیر بې اندازې لوړ او نه ډیر ټیټ ؤ، متوسطه ښکلې ونه يې درلوده، ښه چار شانه ؤ، ویښتان يې نه ډیر نرم ؤ او نه ډیر تاو تاو، مبارک مخ يې غوښن نه ؤ ګرد او سور رنګه ؤ، سترګې يې غټې بادامي، بانه يې اوږده او ګڼ، اوږې يې پلنې، له ټیر نه تر ګیډې یا نامه پورې يې نري ویښتان وو، نور جسم يې ویښتان نه درلودل د لاسونو او پښو ګوتې يې غوښنې وې، د تګ په وخت کې به د مخې لور ته مایل ؤ تا به ویل چې په ځوړ کوزیږي، که چا ته به يې التفات او توجه کوله نو په ټول بدن سره به ورته ملتفت کیده.

د دواړو اوږو تر مینځ يې د نبوت مهر ؤ، له ټولو نه زیات مهربان او ښوونکی ؤ، د زیاتې حوصلې درلودونکی ؤ چا به چې ژوند ورسره تیر کړ، معرفت به يې ورسره حاصل شو، نو ډیره مینه به يې ورسره پیدا کیدله، چا به يې چې صفت کاوه ویل به يې: دده په شان شخص مې نه مخکې لیدلی او نه وروسته.[٢]

په بل روایت کې له علي (رضي الله عنه) نه رانقل شوي چې وايي: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارک سر لوی او په غوښو ډک ؤ له ټیر نه ترنامه پورې يې ویښتان وو، د تګ په وخت کې به د مخې خوا ته مایل ؤ ته به وايې لکه چې په ځوړ کوزیږي.[٣] جابر بن سمره (رضي الله عنه) وايي: د رسول الله (صلی الله علیه و

(1). زاد المعاد ۲/ ۴۵

(2). ابن هشام ۱/ ۴۰۱_۴۰۲. جامع الترمذي مع شرحه تحفة الاحوذي ۳۰۳/۴.

(٣). المصدر الاخیر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اله و صحبه و سلم) مبارکه خوله لویه وه، په سترګو کې یې لږ څه سوروالی وُ، پوندې یې ډنګرې او بې غوښې وې.[۴]

ابو طفیل (رضي الله عنه) وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سپین، نمکین، ښکلی او د متوسط قامت او معتدل بدن خاوند وُ[۱].

انس بن مالک (رضي الله عنه) وایي: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لاسونه غټ او پلن وو، رنګ یې ښکلی وُ نه ډیر بې نمکه سپین او نه ډیر ګندمي (غنم رنګه) وُ، پداسې حال کې وفات شو چې په سر او ږیره کې یې له شلو نه زیات سپین ویښتان نه وو.[۲] او وایي: په مبارکو شقیقو کې یې سپین والی و. او په بل روایت کې وایي: په مبارک سر کې یې ځای ځای سپین ویښتان وو[۳].

ابو جحیفه وایي: ما یې تر لاندینۍ شونډې لاندې سپین والی لیدلی[۴]. عبدالله بن بسر (رضي الله عنه) وایي: په مبارکه زنۍ یې څو تاره سپین ویښتان وو[۵].

براء (رضي الله عنه) وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چار شانه وُ، اوږې یې پلنې وې، ویښتان یې د غوږو تر نرمیو پورې اوږده وو، ما هغه په سرو جامو کې لیدلی، چې دده د ښکلا په شان ښکلا مې نده لیدلې. [۶]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لومړیو کې له اهل کتابو سره د موافقت پخاطر خپل مبارک ویښتان له مخې نه شا ته ږومنځول، خو وروسته یې ویښتان په دوو برخو ویشل.[۷]

براء وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ټولو نه زیات خوش اخلاقه او ښکلی و.[۸] پوښتنه ترې وشوه چې آیا مخ یې لکه د تورې په شان داسې ځلیده؟ ویې ویل: نه، د تورې په شان نه بلکه مخ یې لکه د سپوږمۍ په شان ځلیده. په بل روایت کې راځي چې مخ یې ګردی وُ[۹].

---

[٤]. صحیح مسلم ۲/ ۲۵۸.

[١]. صحیح مسلم ۲/۲۵۸..

[٢]. صحیح بخاري ۱/ ۵۰۲.

[٣]. بخاري، مسلم ۲/۲۵۹.

[٤]. بخاري ۵۰۱_۵۰۲.

[۵] .نفس المصدر ۱/۵۰۲.

[٦]. نفس المصدر.

[٧]. صحیح بخاری ۱/۵۰۳.

[٨]. نفس المصدر ۱/۵۰۲. مسلم ۲/۲۵۸..

[٩]. بخاري ۱/۵۰۲. صحیح مسلم ۲/۲۵۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الرُبيع بنت معوذ (رضي الله عنها) وايي: د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخ ته به دې چې وکتل تا به ويل لمر ته ګورم.[١٠]

جابر بن سمره (رضي الله عنه) وايي: يوه شپه مې چې سپوږمۍ بره راختلې وه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وکتل، بيا مې سپوږمۍ ته وکتل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سرې جامې اغوستې وې، ومې کتل چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مې په سترګو کې له سپوږمۍ نه زيات ښکلی او ځليدونکی ښکاريده[١].

ابو هريره (رضي الله عنه) وايي: له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه زيات ښکلی شی مې ندی ليدلې، تا به ويل لمر يې په مخ کې شعلې وهي، څوک مې هم په تګ کې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه تيز ندی ليدلې، داسې به روان و تا به ويل لکه چې ځمکه يې تر پښو لاندې منډې وهي، مونږ به ورپسې ستړي شوو خو هغه به نه ستړی کيده.[٢]

کعب بن مالک (رضي الله عنه) وايي: د خوشالۍ په وخت کې به د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخ داسې شعلې وهلې تا به ويل د سپوږمۍ ټوټه ده[٣].

يو ځل د عائشې (رضي الله عنها) په کور کې خولې شو، مبارک مخ يې داسې په ځلا شو چې عائشې (رضي الله عنها) يې په هکله د ابو کبير هذيلي دا شعر ووايه:

و اذا نظرت الی اسرة وجهه   برقت کبرق العارض المتهلل[٤]

[چې د مخ ليکو ته يې وګورې نو داسې ځليږي لکه ځليدونکې وريځ چې د آسمان په څنډو کې ځليږي.] ابوبکر (رضي الله عنه) به چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وکتل نو ويل به يې:

امين مصطفی بالخـــير يدعو   کضوء البـــدر زايله الظلام[٥]

[امين دی مصطفی (غوره شوی) د نيکۍ لور ته بلنه کوي، لکه د څوارلسم سپوږمۍ داسې ځليږي چې هيڅ تياره پکې نشته.]

---

(١٠). رواه الدارمي. مشکاة المصابيح ٥١٧/٢.

[١]. ترمذي في الشمائل ص ٢. الدارمي. مشکاة المصابيح ٥١٨/٢.

(13) جامع الترمذي مع شرحه تحفة الاحوذي ٣٠٢/٤. مشکاة المصابيح ٥١٨/٢.

[٢]. ترمذي

[٣]. بخاری ١/ ٥٠٢.

[٤]. رحمه للعالمين. ١/ ١٧٢.

[٥]. خلاصه السير ص ٢٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر (رضي الله عنه) به يې په وصف کې د مثال په توګه د زهير هغه شعر وايه چې د هرم بن سنان په هکله يې ويلی و:

لوكنت من شئ سوى البشر كنـــت المضئ ليـــلة البدر

[که ته له بشر نه پرته بل څه وای، نو پخپله رڼا به د څوارلسم سپوږمۍ په شان شپه رڼا کوله] بيا به يې ويل رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) همداسې و[١].

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به چې په قهر شو مخ به يې رنګين شو تا به ويل په مخ يې د انار دانې ماتې شوې دي[٢].

جابر بن سمره (رضي الله عنه) وايي: پونډې يې نرۍ وې، له تبسم نه لوړه خندا يې نکوله که به مو ورته کتل ګمان به مو کاوه چې سترګې يې په رنجو تورې کړېدې پداسې حال کې چې په حقيقت کې به يې رانجه نه واستعمال کړي.[٣]

ابن عباس (رضي الله عنهما) وايي: د مخې د دواړو غاښونو تر مينځ يې کمه فاصله وه، خبرې به يې چې کولې تا به ويل د غاښونو له منځ نه يې نور راوځي[٤].

ښکلې غاړه يې درلوده لکه سپين زر داسې به ځليده، ګڼ بانه او ګڼه ږيره يې درلوده، تندی يې پراخه وه، وروځې يې سره وصل وې، لوړه پزه، او ګلالی مخ يې درلود. له ټټر نه تر نامه پورې يې ويښتان وو، دا ويښتان لکه د يوې څانګې په شان وو، په بدن يې نور ويښتان نه وو، يوازې متې او اوږې يې له ويښتانو ډکې وې. سينه او خيټه يې برابره، پراخه سينه، غټ بندونه او پلن لاسونه يې درلودل، مناسب قامت يې درلود، خيټه يې له لوړې نه ډيره وړه وه، پښې يې له ځمکې نه لوړې وې (موزه پای و) اندامونه يې موزون او قوي وو، په ډيره تواضع او وقار به روان و.[٥]

انس (رضي الله عنه) وايي: داسې ابريشمي او وريښمينه ټوټه مې نده ليدلې چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له لاسونو نه زياته نرمه وي، او نه مې دده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مبارک بدن د ښکلې بوی په شان خوشبويي ليدلې. په بل روايت کې راځي چې: داسې مشک او عنبر مې ندي بوی کړي

---

[١] . خلاصة السير ص ٢٠.

[٢] . مشكاة المصابيح ٢٢/١. الترمذي ابواب القدر ٣٥/٢.

[٣]. الترمذي. مع شرحه تحفة الاحوذي ٣٠٢/٤.

[٤] . رواه الدارمي. مشكاة المصابيح ٥١٨/٢.

[٥]. خلاصه السير ١٩ – ٢٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بدن له مبارک بوی نه زیاته خوشبویي ولري.[۶]

ابو جحیفه (رضي الله عنه) وایي: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دواړه لاسونه مې ونیول په خپل مخ مې کېښودل ومې لیدل چې له واورې نه یخ او له مشکو نه زیات خوشبودار وو.[۱]

جابر بن سمره (رضي الله عنه) وایي: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خولې له ټولو عطرو نه زیاتې خوشبوداره وې. جابر (رضي الله عنه) وایي: زه ماشوم وم، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مې غومبورې ته لاس راووړ، د شقفت لاس یې پرې راکاږه، ومې ولیدل چې مبارک لاسونه یې یخ او داسې خوشبودار وو تا به ویل همدا اوس یې د عطار له خلتې نه را ایستلي دي.[۲]

انس وایي: خولې يې لکه ملغرلې داسې وې .ام سلیم (رضي الله عنها) وایي: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مطهر بدن بښکلی بوی یا خولې له غوره عطرو نه هم غوره وې[۳].

جابر (رضي الله عنه) وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به چې په کومه لاره لاړ، که بل څوک به په همدې لاره لاړل، نو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مبارک بوی نه به پدې پوهیده چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په همدې لاره تللی دی یعنی دد ه له خوشبویۍ نه پدې پوهیده چې هغه پدې لاره تللی دی، دده خوشبویې او یا دده د خولو خوشبویي به د دوی د لارې رهنما وه.[۴]

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دواړو اوږو تر منځ د کوترې د هګۍ په اندازه د نبوت مهر لګیدلی ؤ رنګ یې د مبارک بدن د رنګ په شان ؤ، د چپې اوږې خوا ته پدې نرم هډوکي ؤ، او د نخود په اندازه دانې غوندې وربانديې شګکاریدلې[۵].

---

(۶). صحیح بخاري ۱/ ۵۰۳. صحیح مسلم ۲/۲۵۷.
(۱). صحیح بخاري ۱/ ۵۰۲
(۲). مسلم ۲/ ۲۵۶
۳. نفس المصدر.
(٤)الدارمي، مشکاه المصابیح ۲/۵۱۷ .
۵. صحیح مسلم ۲/۲۵۹_۲٦۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوره اخلاق او روحاني کمال

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د بې ساري فصاحت او بلاغت خاوند وۍ سليسې، روانې، لنډې، با معنی او بې تکلفه خبرې يې ځانګړتيا وه.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته جوامع الکلم و الحکم ورکړل شوی و، يعنې د داسې بياني کمال در لودونکی و چې زيات مفاهيم به يې په ډيرو لنډو ټکو کې بيانول او د ډير زيات حکمت او کمال خاوند وۍ.

د عربانو په مختلفو لهجو ښه پوهيده او له هرې قبيلې سره به يې به د همغې قبيلې پخپله لهجه خبرې کولې، په حاضر جوابۍ کې لکه د کوچيانو (بانډه والو) په شان وۍ، د کلماتو په نظم، غوراوي او استعمال کې لکه د ښار اوسيدونکی داسې وۍ په الهي مرستې سره چې د وحي په صورت کې ورته راتله د زيات حلم، حوصلې، مهربانۍ او ښېګنې خاوند وۍ د قدرت په وخت کې عفوه، د مشکلاتو په وړاندې صبر او مقاومت هغه صفتونه وو چې الله تعالی ور باندې لورولي وو. انسان که هر څومره حليم او برده بار شي خو بيا هم کله نا کله له سختۍ نه کار اخلي، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) داسې حليم وۍ چې که هر څومره به اذيت او زيان به وروواښت د صبر او حوصلې لمن يې نه پريښوده، د هر جاهل په وړاندې يې له حلم نه کار اخيست.

عائشه (رضي الله عنها) وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به کــــه د دوو کارونو تر مينځ د اختيار او واک حق درلود، نو هغه کار به يې غوره کاوه چې آسانه به وۍ، خو دا په هغه صورت کې چې آسانه کار به ګناه نه وه، ځکه هغه (صلی الله عليه وسلم) له ګناه نه تر ټولو زيات پاک او ليرې وۍ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کله هم خپل انتقام له چا نه ندی اخيستی، خو د شريعت مخالفت يې نه شوای زغملی، او پدې صورت کې به يې د الله لپاره انتقام اخيست[1]. هغه له قهر نه ډير ليرې، رضا او نــرمۍ ته ډير نژدې وۍ.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ټولو نه زيات سخي او کريم وۍ، داسې بخششونه به يې ورکول تا به ويل لکه چې له فقر نه بالکل ويره نلري. ابن عباس (رضي الله عنهما) وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ټولو نه

---

[1]. صحيح بخاري ۱/ ۵۰۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيات سخي و، په رمضان کې به چې جبريل ورته راته سخاوت يې نور هم زياتيده. د رمضان په مياشت کې به هره شپه جبريل ورته راته قرآنکريم به يې ورته تلاوت کاوه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خير او نيکۍ په کارونو کې د سهار له نسيم نه زيات مهربانه لطيف او خوځنده و.[١]

جابر (رضي الله عنه) وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هيڅکله هم د چا د سوال په ځواب کې (لا) نه ندي ويلي.[٢]

په شجاعت، له نورو سره مرسته، همکارۍ او تعاون کې ساری نلري. د عمل په ډګر کې يې په اثبات رسولې چې له هر چا نه د زيات غيرت او شجاعت خاوند و، پداسې مواقعو کې يې مقاومت کړی چې بل چا هلته د مقاومت وس نه درلود، په ډېرو سختو حالاتو او شيبو کې به د غره په شان په ځای ولاړ و، نه يوازې په شا تګ به يې نه کاوه بلکه مخ په وړاندې به روان و. داسې قهرمان او پهلوان به نه وي چې يو او يا څو ځله يې له ميدان نه عقب نشيني نه وي کړې، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپل ژوند کې عقب نشيني او په شا تګ ندی کړی. علي (رضي الله عنه) وايي: کله به چې جګړه ښه ګرمه شوه، سترګې به سرې شوې، مونږ به د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خوا ته ورتلو او دده په حمايت کې به مو ځانونه ساتل، هيڅوک به هم له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه دښمن ته زيات ورلنډ نه و.[٣]

انس (رضي الله عنه) وايي: يوه شپه د مدينې خلکو د خطر احساس وکړ، غږ يې تر غوږو شو، يوه ډله خلک په غږ پسې ووتل، د لارې په اوږدو کې يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليد چې بيرته را روان دی، د ابو طلحه په شا توري آس سپور دی، له ټولو نه مخکې په هغه غږ پسې وروتلی و، توره يې په غاړه کې پرته وه او فرمايل يې: ((مه ويرېږئ، مه ويرېږئ)).[۴]

په حيا او چشم پوشۍ کې له ټولو نه لوړ او مخکې و، ابو سعيد خدري (رضي الله عنه) وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مستورې پيغلې نه زياته حيا

---

[١]. بخاري ١/ ٥٠٢.

[٢]. بخاری ١/ ٥٠٢.

[٣]. الشفا ١ للقاضي عياض ١/ ٨٩.

[٤]. مسلم ٢/ ٢٥٢، بخاري ١/٤٠٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلوده. له کوم شي نه به يې چې نفرت کيده او بد به يې ورنه راغلل نو د کراهت نښانې به يې په مخ کې ښکاره کيدلې.[٥]

چا ته به يې مخامخ ډير نه کتل، بلکه مبارکې سترګې به يې يوې او بلې خوا ته اړولې، ځمکې ته به يې له آسمان نه ډير کتل، ډير غور، تدبر او تفکر به يې کاوه، کوم څه به چې د چا نه خوښيدل هغه به يې نه يادول، چا ته به يې چې نصيحت کاوه او يا به يې چې د چا عيب بياناوه، نو نوم به يې نه ورته اخيست بلکه ويل به يې: د هغه چا حال به څه وي چې داسې او هسې کارونه کوي. د فرزذق د لاندېني قول تر ټولو غوره مصداق و:

يغضي حياء و يغضى من مهابته فــلا يكلـــم الا حين يبتسم

[خپلې سترګې له حيا نه ښکته ساتي او خلک يې له هيبت نه سترګې ټيټوي، نو خبرې ورسره نه کيږي مګر هغه وخت چې په شونډو يې تبسم وي.]

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د زيات عدل، عفت، صدق، امانت او استقامت درلودونکی و.

دښمنان له دوستانو نه مخکې دده په امانت، صداقت او عفت اعتراف کوي، له اسلام نه مخکې په امين مشهور شوی و ټولو به خپل امانتونه له ده سره ايښودل. او ټولو به د حکم په توګه مراجعه ورته کوله.

امام ترمذي روايت کوي چې ابو جهل رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وويل: مونږ تا دروغجن نه شميرو بلکه دا څه دي چې راوړي هغه دروغ بولو، همدا وه چې الله تعالى دا آيت نازل کړ[١]:

((فَإِنَّهُمْ لا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ)) (الانعام: ٣٣) **[هغوی تا دروغجن نه ګڼي بلکه دا ظالمان د الله آيتونه نه مني.]**

هرقل (هيراکليوس) له ابوسفيان نه پوښتنه وکړه: آيا تاسو له محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه مخکې لدينه چې د نبوت دعوه وکړي دروغ اوريدلي؟ ابو سفيان ځواب ورکړ: نه.

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډير متواضع او بې کبره شخص و، دا يې نه خوښيدل چې خلک له د شاهانو په شان معامله ورسره وکړي او ورته پورته

---

[٥]. صحيح بخاري ١/ ٥٠۴ .

[١]. مشکاه المصابيح٢/ ٥٢١ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. د فقيرانو پوښتنه به يې کوله، مرسته به يې ورسره کوله، د غلامانو دعوت او بلنه به يې قبلوله او د اصحابو (رضي الله عنهم) په مينځ کې به د عادي شخص په توګه ناست وُ.

عائشه (رضي الله عنها) وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به خپلې (پڼې) بوټونه پخپله ګنډل (پيوندول)، جامې به يې هم ګنډلې او پيوندولې، پخپل کور کې به يې پخپل لاس کار کاوه. هغه لکه د نورو انسانانو په شان يو انسان وُ جامې به يې ګنډلې، ميږې به يې لوشلې او خپل خدمت به يې پخپله کاوه.[1]

حضرت نبي (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډير با وفا، د زيات صله رحم خاوند، مشفق، مهربانه او رحيم انسان وُ له هر چا نه په غوره اخلاقو کې وړاندې وُ. بده خبره يې نده کړې، په چا يې لعنت ندی ويلی په بازار کې يې هم غالمغال ندی جوړ کړی. په هره نيکۍ کې د کمال درجې ته رسيدلې وُ. د بدۍ ځواب يې په بدۍ نه وركاوه، تل به يې نورو ته عفوه، ښښنه کوله، دا يې هم نه وُ خوښ چې نور خلک دې شا ته ورپسې روان وي. په خوراک، جامه او پوښاک کې به يې د خپل ځان او غلامانو تر مينځ توپير نه کاوه، اوف قدرې يې هم نه ويل. د غلام او خادم کارونه به يې هم پخپله کول، کله يې هم خادم او غلام ته سخته خبره نده کړې وربانديې په غوسه شوی ندی، په تقصير يې رټلی ندی. مسکينان يې خوښيدل ناسته ولاړه يې ورسره درلوده، جنازې ته به يې حاضريده، او فقيرانو ته يې په کمه سترګه نه کتل.

يو ځل رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د يوه سفر په دوران کې امر وکړ چې يو پسه دې حلال او پوخ شي! يو کس پسه راونيو ذبح کاوه يې، بل د پخولو بند و بست وکړ، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: **(وعلـي جمـع الحطب)، فقالوا: نحن نكفيك. فقال: (قد علمت أنكم تكفوني ولكني أكره أن أتميز عليكم، فإن الله يكره من عبده أن يراه متميزاً بين أصحابه)، وقام وجمع الحطب.** زه به خس او خاشاک راټول کړم. اصحابو (رضي الله عنهم) ورته وويل: مونږ يې ستا په ځای راټولوو. ده ورته وفرمايل: زه پوهيږم چې تاسې زما په عوض دا کار کوئ، خو زه دا نه خوښوم، چې ځانته دا امتياز ورکړم، ځکه الله تعالی دا نه خوښوي چې يو بنده دې د نورو په مينځ کې ځانته په امتياز قايل وي. دا يې وفرمايل پاڅيد او خس يې راټول کړل.[2]

---

[1]. مشکاه ٢ المصابيح/ ٥٢٠ .

[2]. خلاصه السير ص ٢٢ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوره به وي دلته د هند بن ابي هاله له خولې نه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) صفت واورو:

هغې به ویل: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به همیشه غمګین ښکاریده، ډېر تفکر او تدبر به یې کاوه، څه خاص آسایش او سهولیات یې نه درلودل، بې ضرورته به یې خبرې نه کولې، زیات به خاموش وُ، خبره به یې چې پیل کړه پای ته به یې رسوله، بې تکلفه خبرې به یې کولې، خوله به یې دې خوا اخوا نه کوله زیات مفاهیم به یې په لنډو ټکو کې بیانول، خبره به یې مکمله او بشپړه وه، ډېر نرم او شیرین وُ، بدخویه او سخت معامله نه وُ. نعمت به که هر څومره وړوکی و لوی یې شمیره. د هیڅ شي (خوراک) یې بد نه ګڼل، څه به یې چې خوړل نه به یې ستایل او نه به یې بدي بیانوله، که به حق تر پښو لاندې شو دومره به په غوسه شو چې هیڅوک یې مخې ته نه شوی دریدلای. د حق لپاره به یې انتقام اخیست، د خپل ځان لپاره نه په غوسه کیده او نه یې شخصي انتقام اخیست. اشاره به یې چې کوله نو په ټول لاس سره به یې کوله د تعجب په وخت کې به یې مخ بـــلې خوا ته اړاوه که به خوشاله و نو سترګې به یې ښکته وې، خندا یې یوازې تبسم وه، او غاښونه به یې لکه ملغلرې داسې ځلیدل.

یوازې هغه خبرې به یې کولې چې ضروري به وې، اصحاب به یې سره یو کول، نه دا چې هغوی سره بیل او تیت کړي. د هر قوم مشر ته به یې د مشر په سترګه کتل او هغه به یې د خپل قوم مسوول ټاکه. ځان به یې د نورو له شر نه محفوظ ساته. د خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) خوښه به یې مراعاتوله، د خلکو د حالاتو په هکله به یې له خلکو نه پوښتنې کولې، تل به یې له اعتدال نه کار اخیست او اختلاف یې نه کاوه. ددې له امله چې نور څوک غفلت ونکړي د هیڅ غفلت اجازه یې نه ورکوله، د هر ډول حالاتو د مقابلې لپاره پوره تیار وُ د حق په لار کې یې هیڅ کوتاهي نه کوله او د نورو په حق یې کله هم تجاوز ندی کړی.

ملګری یې هغه وُ چې غوره خیر غوښتونکی به وُ، د نورو غمخور او مرستندوی دده په وړاندې ډېر محترم او د لوړ مقام خاوند و. تل به یې د الله ذکر کاوه د ځان لپاره یې ځانګړی ځای نه و غوره کړی، مجلس ته به چې ورغی هلته به کیناست چیرته به چې ځای خالي وُ، او همدا یې امر هم وُ. ټولو ته یې په یوه سترګه کتل د هر چا د حقوقو رعایت یې کاوه چا به چې د ضرورت په وخت کې کیناوه، او یا به یې ودراوه نو تر هغې پورې به ورسره ناست او یا ولاړ وُ تر څو به د هغه ضرورت رفع شو، د هغه سوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به يې په پوره صبر غوږ نيوه او په ډېره ښه طريقه به يې ځواب ورکاوه. اصحاب (رضي الله عنهم) نورو سترګې يې په وړاندې برابر وو، هغه ډېر ورته نژدې وې چې د زياتې تقوى درلودونکی به وې، مجلس يې د حلم، صبر، حيا، امانت او صداقت مجلس وې، هلته به غالمغال نه وې، يو له بل سره به همکاري او نرمي کيدله. د لوی او مشر درناوی به کيده او په فقير او محتاج به رحم کيده، د بې وسه لاس نيوی به کيده. تل به خوښ و، خوش اخلاقه او مهربانه وې، هيڅ بدخويه، بدګفتاره، سخت زړی او غالمغالي نه وې، له دريو شيانو نه يې ځان پاک ساتلی وې : له ريا نه، بل له زيات خوراک، زياتو خبرو، او دريم له بې هدفه کار نه.

د چا بدي يې نه بيانوله، بد يې نه ورته ويل، عيبونه يې نه پسې راپلټل، بې ثوابه خبره يې نه کوله، خبرې به يې چې کولې د مجلس ملګري به يې ټول متوجه کيدل غوږ به يې ورته نيوه، خبره به يې نه اخلالوله، بل چا به چې خبره ورته کوله غوږ به يې ورته ايښود او تر هغې پورې به چوپ وې تر څو به د هغه خبره خلاصه شوه. د خندا په خبره به يې خندل د تعجب په وخت کې به يې تعجب کاوه د نورو د نامناسبې خبرې په مقابل کې به يې له زغم او صبر نه کار اخيست. فرمايل به يې: د حاجتمند حاجت پوره کړئ. د نيکۍ په بدل کې به يې له چا نه د شکرانې تمه نه کوله.[1]

خارجه بن زيد (رضي الله عنه) وايي: رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ټولو نه د زيات وقار درلودونکی وې، په آسانۍ او بې ضرورته به يې خبره نه کوله. زياتره به خاموش وې، د نا مناسبې خبرې په اوريدو سره به يې مخ ګرزاوه. خندا يې د تبسم تر حده وه. خبرې يې په اندازه برابرې وې، نه به يې زياتې کولې او نه له حده کمې، دده په وړاندې به اصحابو (رضي الله عنهم) هم يوازې تبسم کاوه، او دده په درناوي کې به يې په زوره نه خندل[2].

لنډه دا چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه کامل انسان وې چې مثال نه لري، الله تعالى هغه ته ادب ورکړی وې او الله تعالى د هغه د غوره او لوړو اخلاقو په اړه فرمايي: ((وَإِنَّكَ لَعَلى خُلُقٍ عَظِيمٍ)) (القلم: ٤) [ته د لويو اخلاقو خاوند يې.]

همدا د کمال صفات او ځانګړتياوې وې چې خلک يې له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره نژدې کړي وو، د همدې صفاتو له برکته يې د هر چا په زړه کې

---

[1] الشفا للقاضي عياض ١/ ١٢١تر ١٢۶. - شمائل الترمذي .

[2] . نفس المصدر ١٠٧/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځاى او لوړ مقام درلود. د همدې غوره اخلاقو په وجه هغه داسې يو رهبر ؤ چې زړونه وريپورې تړلي وو، د همدې کمالاتو په سبب هغه خپل مغرور، خود خواه او سرکش قوم د ځان کړ، او همغه جاهل خلک داسې شول چې ډله ډله د الله تعالى په دين مشرفيدل او اسلام ته يې غاړه ايښودله.

دا صفتونه مو چې ياد کړل دا د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د کمالاتو او غوره اخلاقو يوه ډيره کوچنۍ نمونه ده، د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په عظمت او حقيقت پوهيدل او د هغه بيانول يو ناممکن کار دى. د داسې يو انسان صفت به څوک وکړاى شي چې اخلاق يې قرآن کريم وي. بيشکه چې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د عظمت حقيقت بيانول د چا له وسه ندي پوره.

اللهم صل على سيدنا محمد و على آل سيدنا محمد كما صليت على سيدنا ابراهيم و على آل سيدنا ابراهيم انك حميد مجيد. اللهم بارك على سيدنا محمد و على آل سيدنا محمد كما باركت على سيدنا ابراهيم و على آل سيدنا ابراهيم انك حميد مجيد.

سلطان محمود صلاح
پيښور – حيات آباد
۱/۷/ ۲۰۰۲م = ۱۰ /۴/ ۱۳۸۱ ه ش

د مراجعې پاى
د جمعې ورځ ۴/۸/ ۲۰۰۶ م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب مراجع

١. اخبار الكرام باخبار المسجد الحرام، شهاب الدين احمد بن محمد الاسدي المكي (١٩٢٢ه) المطبعة ا لسلفية بنارس الهند ١٣٩٢ه/١٩٧٢م.
٢. الادب المفرد، محمد بن اسماعيل البخاري (٢٥٦ه) طبع استنابول ١٣٠۴ه.
٣. الاعلام، خير الدين الزركلي. الطبعة الثانية القاهرة ١٩۴۵م.
۴. البداية والنهاية، اسماعيل بن كثير الدمشقي مطبعة السعادة مصر ١٩٣٢م.
۵. بلوغ المرام من ادلة الاحكام، احمد بن حجر العسقلاني (٧٧٣_٨۵٢ه) المطبع القيومي كانفور الهند١٣٢٣ ه.
٦. تاريخ ارض القرآن، السيد سليمان الندوي (١٣٧٣ ه) معارف پريس اعظم كده، الهند ١٩۵۵م (الطبعة الرابعة).
٧. تاريخ اسلام، شاه اكبر خان نجيب آبادي مكتبة رحمت يوبند يوبي الهند.
٨. تاريخ الامم و الملوک، ابن جرير الطبري المطبعة الحسينية المصرية.
٩. تاريخ عمر بن الخطاب، ابو الفرج عبدالرحمن بن الجوزي مطبعة التوفيق الادبية بمصر.
١٠.تحفة الاحوذي، ابو العلى عبدالرحمن الماركفوري (١٣٣۵ه_١٩٣۵م) جيد برقي پريس دهلي الهند ١٣۴٢_١٣۵٣ه.
١١.تفسير ابن كثير، اسماعيل بن كثير الدمشقي دار الاندلس بيروت.
١٢.تفهيم القرآن، الاستاذ السيد ابو الاعلى المودودي ، مركزي مكتبة جماعت اسلامي الهند.
١٣.تلقيح فهوم الاثر، ابو الفرج عبد الرحمن بن الجوزي (۵٩٧ ه) جيد برقي پريس دهلي الهند.
١۴.جامع الترمذي ، ابو عيسى محمد بن عيسى بن سورة الترمذي (٢٠٩_٢٧٩ه) المكتبة الرشيدية دهلي الهند.
١۵.الجهاد في الاسلام، (اردو)، الاستاذ السيد ابو الاعلى المودودي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامک پبليکشنز لميټد لاهور باکستان.
۱۶.خلاصة السير، محب الدين ابو جعفر احمد بن عبدالله الطبري ۶۷۴هـ دهلي پرنټنګ پريس دهلي الهند ۱۳۴۳هـ.
۱۷.رحمة للعالمين، محمد سليمان المنصور فوري (م ۱۹۳۰م) حنيف بک ډيپو دهلي.
۱۸.رسول اکرم کي سياسي زندګي (اردو) الدکتور حميد ال،له پاريس سالم کمپني ديوبنديو۔ بي الهند ۱۹۶۳م.
۱۹.الروض الانف، ابو القاسم عبد الرحمن بن عبد الله السهيلي (۵۰۸- ۵۸۱ هـ) المطبعة الجمالية بمصر ۱۳۳۲هـ۔۱۹۱۴م.
۲۰.زاد المعاد، شمس الدين ابو عبد الله محمد بن بکر بن ايوب المعروف بابن القيم (۶۹۱۔ ۷۵۱) المطبعة المصرية الطبعة الاولی ۱۳۴۷۔ ۱۹۲۸م.
۲۱.سفر التکوين.
۲۲.سنن ابن ماجة، ابو عبد الله محمد بن يزيد بن ماجة القزويني، (۲۰۹۔۲۷۳هـ).
۲۳.سنن ابي داؤد، ابو داؤد سليمان بن الاشعث السجستاني (۲۰۲۔۲۷۵هـ) ج ا المطبع المجيدي کانفور الهند ۱۳۷۵هـ، ۲ المکتبة الرحيمية ديوبند يو بي الهند.
۲۴. سنن النسائي، ابو عبدالرحمن احمد بن شعيب النسائي (۲۱۵۔۳۰۳ هـ) المکتبة السلفية لاهور باکستان.
۲۵.السيرة الحلبية، ابن برهان الدين.
۲۶.السيرة النبوية، ابو محمد عبدالملک بن هشام بن ايوب الحميري، ۲۱۳ او ۲۱۸هـ) شرکة مکتبة و مطبعة مصطفی البابي الحلبي و اولاده بمصر المطبعة الثانية ۱۳۷۵ هـ۔۱۹۵۵م.
۲۷. شرح شذور الذهب، ابو محمد عبد الله جمال الدين بن يوسف المعروف بابن هشام الانصاري (۷۰۸۔۷۶۱) مطبعة السعادة بمصر.
۲۸. شرح صحيح مسلم، ابو زکريا محيي الدين يحيی بن شرف النووي (۶۷۶ هـ) المکتبة الرشيدية دهلي الهند ۱۳۷۶هـ.
۲۹. شرح المواهب اللدنية، الزرقاني نسخة عتيقة مخرومة الاوائل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰. الشفا بتعريف حقوق المصطفى، القاضي عياض، مطبعة عثمانية استانبول ۱۳۱۲هـ.

۳۱. صحيح البخاري، محمد بن اسماعيل البخاري (۲۵۶ هـ) المكتبة الرحيمية (ديوبند الهند) ۱۳۸۴ _۱۳۸۷هـ).

۳۲. صحيح مسلم، مسلم بن الحجاج القشيري المكتبة الرشيدية دهلي الهند ۱۳۷۶هـ.

۳۳. صحيفة حبقوق.

۳۴. صلح الحديبية، محمد احمد باشميل (الطبعة الثانية) دار الفكر ۱۳۹۱هـ _۱۹۷۱م.

۳۵. الطبقات الكبرى، محمد بن سعد مطبعة بريل ليدن ۱۳۲۲ هـ.

۳۶. عون المعبود شرح ابي داؤد، ابو الطيب شمس الحق العظيم آبادي (الطبعة الاولى الهندية).

۳۷. غزوة احد، محمد احمد باشميل (الطبعة الثانية).

۳۸. غزوة بدر الكبرى، محمد احمد باشميل (الطبعة الثانية) ۱۳۷۶ هـ _ ۱۹۷۶م.

۳۹. غزوة خيبر، محمد احمد باشميل (الطبعة الثانية) دار الفكر ۱۳۹۱_۱۹۷۱.

۴۰. غزوة بني قريظة، محمد احمد باشميل (الطبعة الاولى) ۱۳۷۶ هـ_۱۹۶۶م.

۴۱. فتح الباري، احمد بن علي بن حجر العسقلاني (۷۷۳_۸۵۲) المطبعة السلفية و مكتبتها الروضة القاهرة.

۴۲. فقه السيرة، محمد الغزالي، دار الكتاب العربي بمصر الطبعة الثانية ۱۳۷۵ هـ=۱۹۵۵م.

۴۳. في ظلال القرآن، سيد قطب، دار احياء العربي بيروت لبنان الطبعة الثالثة.

۴۴. القرآن الكريم.

۴۵. قلب جزيرة العرب، فؤاد حمزة، المطبعة السلفية و مكتبتها، الروضة بمصر۱۳۵۲ هـ_۱۹۲۳م.

۴۶. ما ذا خسر العالم بانحطاط المسلمين، السيد ابو الحسن علي الحسني الندوي، الطبعة الرابعة مكتبة دار العروبة القاهرة ۱۳۸۱ هـ_۱۹۶۱م.

۴۷. محاضرات تاريخ الامم الاسلامية، الشيخ محمد الخضري بک، المكتبة

(c) ketabton.com: The Digital Library

التجارية الكبرى بمصر، الطبعة الثامنة ١٣٨٢ هـ.

۴۸. مختصر سيرة الرسول، شيخ الاسلام محمد بن عبد الوهاب التميمي النجدي (م ١٢٢٠) مطبعة السنة المحمدية القاهرة الطبعة الاولى ١٣٧٥ هـ _١٩٥٦م.

۴۹. مختصر سيرة الرسول، الشيخ عبد الله بن محمد النجدي آل الشيخ (م بمصر ١٢۴٢هـ

۵۰. مدارک التنزيل، النسفي.

۵۱. مرقاة المفاتيح ج٢، الشيخ ابو الحسن عبيد الله الرحماني المباركفوري نامي پريس لكنهو الهند ١٣٧٨ هـ_١٩۵٨م.

۵۲. مروج الذهب، ابو الحسن علي المسعودي مطبعة الشرق الاسلامية القاهرة.

۵۳. المستدرک، ابو عبد الله محمد الحاكم النيسابوري دائرة المعارف العثمانية حيدر آباد الهند.

۵۴. مسند احمد، الامام احمد بن محمد حنبل الشيباني ٢٢۴ هـ.

۵۵. مسند الدارمي، ابو محمد عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي ١٨١_ ٢۵۵ هـ.

۵۶. معجم البلدان، ياقوت الحموي.

۵۷. مشكاة المصابيح، ولي الدين محمد بن عبد الله التبريزي، المكتبة الرحيمية ديوبند يوبي الهند.

۵۸. المواهب اللدنية، القسطلاني المطبعة الشرفية ١٣٣٢ هـ، ١٩٠٧م.

۵۹. موطا الامام مالک، الامام مالک بن انس الاصبحي (م١٢٩هـ) المكتبة الرحيمية ديوبند يوبي الهند.

۶۰. وفاء الوفا، علي بن احمد السمهودي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library